KENT AKADEMİSİ

KENT KÜLTÜRÜ ve YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL of URBAN CULTURE & MANAGEMENT

ISSN: 2146-9229

Citi's Development Dynamic: Tourism

Kentin Gelişim Dinamiği: Turizm

Volume: 18 | Cilt: 18
Issue: 2 | Sayı: 2

2025

https://dergipark.org.tr/en/pub/kent
https://www.kentakademisi.com/

KENT AKADEMİSİ
KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT

www.kentakademisi.com | info@kentakademisi.com |ISSN: 2146-9229

ICAM NETWORK | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION ART and MEDIA SERVICES
Executive Office
Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği Yayınları (KAŞYAD) | Black Sea Poets and Author Association Publishing
Adress: Ahmet Emin Fidan Cultural and Research Center, Evkaf Mah. Evkaf Sok. No: 34 Fatsa ORDU
Publication Technical E Mail: online@kentakademisi.com
For article submit: editor@kentakademisi.com
Phone / Fax: +90 425 310 20 30 – **WhatsApp Teknik Destek:** +356 7706 6507

Cover Page Design /Kapak Tasarımı: Ameen M. YOUNS – EMU
* * *
Our journal undertakes to comply with the professional principles of the press. All legal rights of the articles belong to our journal. It cannot be quoted partly or completely without the permission of our writers and without giving reference in anywhere. Publication Language: Turkish and English
Creative Commons Publication Licence:
Publication Type:
Scientific, International Double-Blind Peer Reviewed Indexed Journal
* * *
Publication Period:
Urban Academy is Published Bimonthly (15 January, 15 March, 15 May, 15 July, 15 September, and 15 November)

PUBLICATION MANAGEMENT	YAYIN YÖNETİMİ
Owner: ICAM | Information, Communication, Art and Media Publication Group	ICAM | Bilgi, Kültür, Sanat, İletişim ve Medya Hizmetleri Adına Sahibi
Blacksea Poet and Author Association	**Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği**
ICAM Network General Publication Advisor	ICAM Network Genel Yayın Danışmanı
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)	**Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)**
LEGAL ADVISERS	**HUKUK DANIŞMANLARI**
Final International University	**Mehmet Merdan HEKİMOĞLU (Prof. Dr.)**
Lawyer	**Nuri POYRAZ**
Lawyer	**Gamze AKDERİN**
REPRESENTATIVE AGENCIES	**TEMSİLCİLİKLER**
Armağan ÖZTÜRK (Assoc. Prof. Dr.)|Ankara Regional Representative	**Armağan ÖZTÜRK (Assist. Prof. Dr.)** | Ankara Bölge Temsilcisi
Baktybek ISAKOV (Assoc. Prof. Dr.) | Kirghiz Representetive	**Baktybek ISAKOV (Assist. Prof. Dr.)** | Kırgızistan Temsilcisi
Defne KADIOĞLU (Dr.) | Kuzey Avrupa Temsilcisi	**Defne KADIOĞLU (Dr.)** | Kuzey Avrupa Temsilcisi
Dicle AYDIN | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi	**Dicle AYDIN** | Doğu Anadolu Bölge Temsilcisi
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.) |İstanbul Regional Representative	**Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.)** | İstanbul Bölge Temsilciliği
Kağan GÜNÇE (Prof. Dr.) | KKTC Representetive	**Kağan GÜNÇE (Prof. Dr.)** | KKTC Temsilcisi
Masoumeh DAEI (Assoc. Prof. Dr.) | Iranian Representetive	**Masoumeh DAEI (Assist. Prof. Dr.)** | İran Temsilcisi
Nurseren TOR (Prof. Dr.) | Akdeniz Regional Representative	**Nurseren TOR (Prof. Dr.)** | Akdeniz Bölge Temsilcisi
Osman SİRKECİ (Dr.) | Aegean Regional Representative	**Osman SİRKECİ (Dr.)** | Ege Bölge Temsilcisi
Pervana MAMEDLI (Assoc.. Prof. Dr.) | Azerbaijan Representative	**Pervana MAMEDLI (Assist. Prof. Dr.)** | Azerbaycan Temsilcisi

Prachand Man PRADHAN (Assoc. Prof. Dr.) | Nepal Representetive	**Prachand Man PRADHAN (Assist.. Prof. Dr.)** | Nepal Temsilcisi
Simon GRİMA (Assoc. Prof. Dr.) | Malta Representetive	**Simon GRİMA (Assist.. Prof. Dr.)** | Malta Temsilcisi
MASS REPRESENTATION	**KİTLESEL TEMSİLCİLİKLER**
READER REPRESENTATIVE	**OKUR TEMSİLCİSİ**
Lomza State University	Şilan ÖZDAMAR
AUTHOR REPRESENTATIVE	**YAZAR TEMSİLCİSİ**
Istanbul Medipol University	Esra BAYIR (Assist. Prof. Dr.)
REVIEWER REPRESENTATIVE	**HAKEM TEMSİLCİSİ**
Niğde Ömer Halisdemir University	Bülent KARA (Prof. Dr.)

EDITORIAL BOARD

EDITOR-in-CHIEF	**GENEL YAYIN EDİTÖRÜ**
Assist. Prof. Dr. Ahmet FİDAN	Chairman of ICAM Network Publication Group
ORDU University / ICAM Network	ahmet@ahmetfidan.com
DEPUTY EDITORS	**EDİTÖR YARDIMCILARI**
Burçin HENDEN ŞOLT (Assist. Prof. Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr
EDITORS and BOARD	**EDİTÖRLER ve YAYIN KURULU**
Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc. Prof. Dr.)	Zonguldak Bülent Ecevit University | burcinhenden@hotmail.com
Buse AÇIK ETİKE (Assoc. Prof. Dr.)	Adana Science and Technology University | buseacik@atu.edu.tr
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan University | cigdemcif@gmail.com
Figen TAŞKIN (Assist. Prof. Dr.)	ICAM Network | figen23taskin@gmail.com
Gülay ÖZKAN (Dr.)	Nottingham Trent University gulayozkan@uludag.edu.tr
Kagan GUNCE (Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean University | kagan.gunce@emu.edu.tr
Nesrin BAHÇELERLİ (Prof. Dr.)	Near East University | nesrin.menemenci@neu.edu.tr
Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)	Gazi University | nilgungorertamer@gmail.com
Pelin KARAÇAR (Assoc. Prof. Dr.)	İstanbul Medipol University | pkaracar@medipol.edu.tr
Prachand Man PRADHAN (Prof. Dr.)	Katmandu University | prachand.pradhan@gmail.com
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)	Kırklareli University | serapincaz@gmail.com
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	İstanbul Beykent University | senyuksel@beykent.edu.tr

SECTION EDITORS (Volume 18, Issue 2 / Section Edt)	ALAN EDİTÖRLERİ (Cilt 18, Sayı 2 Alan Editörleri)
Ahmet FİDAN (Assist. Prof. Dr.)	Ordu University | Public Administration | ahmet@ahmetfidan.com
Aysu UĞURLAR (Assoc. Prof. Dr.)	Van Yüzüncü Yıl University | Urban and Regional Planning | augurlar@yyu.edu.tr
Bülent KARA (Prof. Dr.)	Niğde Ömer Halisdemir University | Sociology | bkara.ohu.edu.tr
Celal DOĞAN (Assoc. Prof. Dr.)	Marmara University | Gography | celal.senol@marmara.edu.tr
Damla MURSÜL (Assoc. Prof. Dr.)	Istanbul Rumelia University | Turkish Political Life | d.kabakusak@gmail.com
Figen TAŞKIN (Assist. Prof. Dr.)	Ordu Universty | Turkish Foreign Policy | figen23taskin@gmail.com
Handan KARAKAYA (Assoc. Prof. Dr.)	Fırat University | Sociology of Religion | hkarakaya@firat.edu.tr
H. Burçin HENDEN ŞOLT (Prof. Dr.)	Zonguldak B. Ecevit U. | City in Human Geography | burcinhenden@hotmail.com
Mesut DOĞAN (Prof. Dr.)	İstanbul University | Human and Economical Geography | esutan@istanbul.edu.tr
Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)	Gazi University | Urbanization Policies | nilgungorertamer@gmail.com
Özlem TÜZ EBESEK (Assist. Prof. Dr.)	Mersin University | Built Environment and Design | ozlemtz@yahoo.com
Pınar CARTİER (Assist. Prof. Dr.)	Yeditepe University | Industrial Product Design | pinaremail@gmail.com
Sibel SÜ ERÖZ (Assoc. Prof. Dr.)	Kırklareli University | Tourism | sibeleroz@hotmail.com
Süheyla ÜÇIŞIK ERBİLEN (Assoc. Prof. Dr.)	Eastern Mediterranean U. | City in Human Geography | suheyla.ucisik@emu.edu.tr
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.)	Istanbul Beykent U. | Built Environment and Design | senyuksel@beykent.edu.tr
Ülhak ÇİMEN (Assoc. Prof. Dr.)	Atatürk University | Communication Studies | ulhakcimen@gmail.com
Yeşim TANRIVERMİŞ (Prof. Dr.)	Ankara University | Urban Economics | yesim006@gmail.com

LANGUAGE EDITORS	YABANCI DİL EDİTÖRLERİ
Başak SAVUN HEKİMOĞLU (Dr.)	İstanbul University | basak.savun@istanbul.edu.tr
Çağnur ÇÖREKLİ (Assoc. Prof. Dr.)	Recep Tayyip Erdoğan University | cagnurcorekli@gmail.com
Dilek İŞLER HAYIRLI (Lecturer)	Ankara Yıldırım Beyazıt University | disler@ybu.edu.tr
Gülay ÖZKAN (Dr.)	Nottingham Trent University gulayozkan@uludag.edu.tr
Pınar CARTIER (Assoc. Prof. Dr.)	Yeditepe University | pinar.cartier@yeditepe.edu.tr

TURKISH LANGUAGE EDITORS	TÜRKÇE DİL EDİTÖRLERİ
Ahmet DURAN	Ministry of Education durana@yazarportal.com
Ahmet KAYA (Assoc. Prof. Dr.)	Harran University | ahmet.kaya@harran.edu.tr
Hasine Inci ATEŞ (Dr.)	Icam Network | inciates@gmail.com
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)	Ministry of Educatio | mustafagunaydin2003@gmail.com

STATISTICAL EDITORS	İSTATİSTİK EDİTÖRLERİ
Kerim Eser AFŞAR (Assoc. Prof. Dr.)	Dokuz Eylül University | eser.afsar@deu.edu.tr
Soner ÇANKAYA (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayıs University | scankaya@omu.edu.tr
Tarhan OKAN (Assoc. Prof. Dr.)	Gazi University | tokan@gazi.edu.tr

INDEX EDITORS	INDEX EDİTÖRLERİ EDİTÖRLERİ
Nilay YAZICI (Dr.)	Icam Network | info@icamnetwork.net

QUALITY STANDARDS and INTERNAL AUDIT BOARD	KALİTE STANDARTLARI ve İÇ DENETİM KURULU
Ahmet DURAN	Ministry of Education
Mustafa GÜNAYDIN (Dr.)	Ministry of Education
Nilgün GÖRER TAMER (Prof. Dr.)	Gazi University
Serap İNCAZ (Prof. Dr.)	Kırklareli University

INTERNATIONAL SCIENTIFIC ADVISORY BOARD ULUSLARARASI BİLİMSEL DANIŞMA KURULU

HONORARY MEMBERS

Ruşen KELEŞ (Prof. Dr.)	Ankara

Rankings Alphabet Order by Academic Title (With Afilliation Link) **ID**	Akademik Unvana Göre Alfabe Sıralı (İsimler bağlı olunan kuruma linklidir.)
Abdildacan AKMATALİE (Prof. Dr.)	Kyrgyz National Academy University
Abdulhakim Bahadır DARI (Assoc. Prof. Dr.)	Kyrgyzstan Türkiye Manas University
Âdem ESEN (Prof. Dr.)	İstanbul University
Ahmet MUTLU (Prof.Dr.)	Ondokuz Mayıs University
A. Teyfur ERDOĞDU (Assoc.Prof.Dr.)	Yıldız Technical University
Akmaral IBRAYEVA (Prof. Dr.)	Northern Kazakhstan Manas Rozybayev State University
Alparslan Hamdi KUZUCUOĞLU (Assoc.Prof.Dr.)	Medeniyet University
Asım Mustafa AYTEN (Assoc.Prof.Dr.)	Kayseri Abdullah Gül University
Aslıhan ESRİNGÜ (Assoc. Prof.Dr.)	Atatürk University
Aynur ATMACA CAN (Prof. Dr.)	Marmara University
Aysun ÖCAL (Assoc.Prof.Dr.)	Aksaray University
Ayşe KALAYCI ÖNAÇ (Assoc. Prof. Dr.)	İzmir Kâtip Çelebi University
Ayşe ÖZBİL TORUN (Assoc.Prof.Dr.)	Northumbria University
Azize Serap TUNCER (Prof. Dr.)	Çankırı Karatekin University
Bahriye GÜLGÜN (Prof. Dr.)	Ege University
Betül KARAGÖZ YERDELEN (Prof. Dr.)	Giresun University
Buket ASİLSOY (Assoc.Prof.Dr.)	Near East University
Candan KUŞ ŞAHIN (Assoc.Prof.Dr.)	Suleyman Demirel University
Cavit YAVUZ (Prof. Dr.)	Ordu University
Cemil ATAKARA (Assoc. Prof. Dr.)	Cyprus International University

Cengiz Mesut TOSUN (Assoc. Prof. Dr.) Mersin University
Cenk DEMİRKIRA(Prof. Dr.) İzmir Katipçelebi University
Claus OTTE (Prof. Dr.) Bonner Istitut Für Migrationsforschung Und Interkulturelles Lernen
Claus Peter HAASE (Prof. Dr.) Berlin Freie Universitat
Çiğdem ÇİFTÇİ (Prof. Dr.) Necmettin Erbakan University
Demet AYKAL (Prof. Dr.) Dicle University
Didem BAŞ (Prof. Dr.) İstanbul Arel University
Didem EVCİ KİRAZ (Prof. Dr.) Aydin Menderes University
Dilek ÖZDEMİR DARBY (Prof. Dr.) İstanbul University
Dinmuhamed KELESBAYEV (Assoc. Prof. Dr.) Ahmet Yesevi University
Ebru ERDÖNMEZ (Prof. Dr.) İstanbul University
Elif AKPINAR KÜLEKÇİ (Assoc. Prof. Dr.) Atatürk University
Emel BAYLAN (Assoc. Prof. Dr.) Yüzüncü Yıl University
Esma MIHLAYANLAR (Assoc.Prof.Dr.) Trakya University
Emrullah TOREN (Assoc. Prof. Dr.) Kyrgyzstan Türkiye Manas University
Fatih Fuat TUNCER (Assoc. Prof.Dr.) Beykent University
Feran AŞUR (Assoc. Prof. Dr.) Yuzuncu Yil University
Fevziye EKER (Assoc. Prof. Dr.) Ordu University
Filiz TAVŞAN (Assoc. Prof. Dr.) Karadeniz Technical University
Ghadir GOLKARIAN (Prof.Dr.) Near East University
Gizem ERDOĞAN (Assoc. Prof. Dr.) İzmir Demokrasi University
Güliz ÖZORHON (Assoc. Prof. Dr.) Özyegin University
Harun DEMIRKAYA (Prof. Dr.) Kocaeli University
Hazal Ilgın BAHCECI (Assoc.Prof.Dr.) Hacı Bayram Veli University
H. Burçin HENDEN ŞOLT (Assoc.Prof.Dr.) Zonguldak Bülent Ecevit University
Hilal TURGUT (Assoc. Prof. Dr.) Artvin Çoruh University
Huriye TOKER (Prof. Dr.) Yaşar University
Iuliu (Gyula) SZÉKELY (Prof. Dr. Ing.) Transylvania University
Kağan GÜNÇE (Prof. Dr.) Eastern Mediterranean University
Kokan GRCHEV (Prof. Dr.) Eastern Mediterranean University
Levent MEMİŞ (Assoc.Prof.Dr.) Yildiz Technical University
Marcial BLONDED (Prof. Dr.) Pontifical Catholic of Peru University
Masoumeh DAEI (Assoc. Prof. Dr.) İran Tebriz Payem University
Mehmet Merdan HEKİMOĞLU (Prof.Dr.) Final International University
Mehmet Yavuz ERLER (Prof.Dr.) Ondokuz Mayıs University
Mesut DOĞAN (Prof. Dr.) İstanbul University
Mehmet ŞEREMET (Assoc.Prof.Dr.) Van Yüzüncü Yıl University
Mehmet TEKTAŞ (Prof. Dr.) Bandırma Onyedi Eylül University
Mehmet YILMAZ (Prof. Dr.) Ordu University
Merve YILDIRIM (Assoc. Prof.Dr.) Giresun University
Merziyye NECEFOVA (Assoc. Prof.Dr.) Azerbaijan National Academy
Mihail KOCHUBOVSKI (Prof.Dr.) Institute of Public Health of Republic of North Macedonia
Mustafa ILICALI (Prof. Dr.) Istanbul Commerce University
Neslihan DOĞAN SAĞLAMTİMUR (Prof. Dr.) Nigde Ömer Halisdemir University
Nesrin M. BAHÇELERLİ (Prof. Dr.) Near East University
Nilgün GÖRERTAMER (Prof. Dr.) Gazi University
Nilüfer NEGİZ (Prof. Dr.) Süleyman Demirel University
Nuriye ALTINAY PERENDECİ (Prof. Dr.) Akdeniz University
Nurseren TOR (Prof. Dr.) Mersin University
Olcay TOPAÇ (Prof. Dr.) Uludağ University
Özgür EMİNAĞAOĞLU (Prof. Dr.) Artvin Çoruh University
Papatya SEÇKİN (Prof.Dr.) Mimar Sinan University
Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU (Prof. Dr.) İstanbul University
Prachand Man PRADHAN (Prof. Dr.) Kathmandu University
Ruhet GENC(Prof. Dr.) Türkisch-Deutsche Universität
Sayfuline FLERA (Prof. Dr.) Tataristan Kazan Federal University
Serap İNCAZ (Prof. Dr.) Kırklareli University
Simon GRİMA (Prof. Dr.) Malta University
Suat KOLUKIRIK (Prof. Dr.) Akdeniz University
Şen YÜKSEL (Prof. Dr.) Beykent University
Süleyman TOY (Prof. Dr.) Atatürk University
Thomas A. BRYER (Prof. Dr.) Central Florida University
Tuğba KİPER (Prof. Dr.) Namık Kemal University
Ulrich EXNER (Prof. Dipl. Ing.) Siegen Germany University
Umut PEKİN TİMUR (Prof. Dr.) Çankırı Karatekin University
Yakup BULUT (Prof. Dr.) Gaziantep University
Zeynep EREN (Prof. Dr.) Ataturk University
Assoc. Prof.Dr. Mine HASHAS DEGERTEKIN Kennesaw State University
Assoc. Prof. Dr. Mo, Kar HIM The Chinese of Hong Kong University
Assoc. Prof. Dr. Murat DAL Munzur University
Assoc. Prof. Dr. Murat TOKSARI Sivas Cumhuriyet University
Assoc. Prof. Dr. Nermin Merve YALÇINKAYA Çukurova University
Assoc. Prof. Dr. Okşan TANDOĞAN Tekirdağ Namık Kemal University
Assoc. Prof. Dr. Oylum GÖKKURT BAKI Sinop University
Assoc. Prof. Dr. Özge CORDAN İstanbul Technical University
Prof. Nazire Papatya SEÇKİN TAHTALIOĞLU Mimar Sinan University
Assoc. Prof. Dr. Pervana MAMEDLI Azerbaijan National Sciences Academy
Assoc. Prof. Dr. Sabriye ÇELİK UĞUZ Balıkesir University
Assoc. Prof. Dr. Selim ÖKEM Yıldız Technical University
Assoc. Prof. Dr. Selva STAUB İzmir of Economics University
Assoc. Prof. Dr. Sevim BUDAK Istanbul University
Assoc. Prof. Dr. Sevim INANC OZKAN Arvin Coruh University
Assoc. Prof. Dr. Sevim Pelin ÖZTÜRK Izmir Demokrasi University
Assoc. Prof. Dr. Sibel Sü ERÖZ Kırklareli University
Assoc. Prof. Dr. Silvia COVARINO German University
Assoc. Prof. Dr. Süheyla ÜÇIŞIK ERBİLEN Eastern Mediterranean University
Assoc. Prof. Dr. Şefika ERGİN Dicle University
Assoc.Prof.Dr. Taşkın KILIÇ Ordu University
Assoc. Prof. Dr. Tolga AKBULUT Yıldız Technical
Assoc.Prof.Dr. Tomasz MALEC International of Sarajevo University
Assoc. Prof. Dr. Tuna BASKOY Ryerson University

Assoc. Prof.Dr. Ufuk ÇELİK	Bandırma Onyedi Eylül University
Assoc. Prof. Dr. Uğur ÇALIŞKAN	Mugla Sıtkı Koçman University
Assoc. Prof. Dr. Vedat YILMAZ	Van Yuzuncu Yil University
Assoc. Prof. Dr. Yasemin MAMUR IŞIKÇI	Giresun University
Assoc. Prof. Dr. Zhanna YUSHA	Rusya Scientific Academy University
Assoc. Prof. Dr. Zuhrem YAMAN	Selcuk University
Assist. Prof. Dr. Abbas KARAAGACLI	Giresun University
Assist. Prof. Dr. Baktybek ISAKOV	Kırgız Türk Manas University
Assist. Prof. Dr. Betsy S. HALFON	İstanbul Aydın University
Assist. Prof. Dr. Burcu Burçin DOGMUSOZ	Izmir Kâtip Celebi University
Assit. Prof. Dr. Cem TUTAR	Uskudar University
Assist. Prof. Dr. Dafne Muntanyola-SAURA	Universitat Autònoma de Barcelona
Assist. Prof.Dr. Damla MISIRLISOY	European of Lefke University
Assist. Prof. Dr. Emel KARAKAYA AYALP	İzmir Demokrasi University
Assist. Prof. Dr. Ercan YÜKSEKYILDIZ	Samsun University
Assit. Prof. Dr. Feral GEÇER SARGIN	Izmir Demokrasi University
Assit. Prof. Dr. Figen TAŞKIN	Ordu University
Assist. Prof. Dr. Gökçen BAYRAK	Trakya University
Assist. Prof. Dr. Gözde EKŞİOĞLU	Dokuz Eylul University
Assist. Prof. Dr. H. Meltem GÜNDOĞDU	Kırklareli University
Assist. Prof. Dr. MO Kar HIM	The Chinese University
Assist. Prof. Dr. Pelin KARAÇAR	Istanbul Medipol University
Assit. Prof. Dr. Zafer SAĞDIÇ	Yıldız Technical University
Dr. Arife Tuğsan İŞİAÇIK ÇOLAK	International Maritime College of Oman
Dr. Gülay ÖZKAN	Nottingham Trent University
Dr. Eike GEBHARDT	Berlin Art University
Dr. Mariana GOLUMBEANU	National Institute for Marine Research
Dr. Mustafa GÜNAYDIN	Ministry of National Education
Dr. Defne KADIOĞLU	Malmö University

VOLUME 18, ISSUE 2, REVIEWER BOARD Rankings Alphabet Order	**18. CİLT 2. SAYI HAKEM KURULU** Sıralama, bu sayıdaki hakemlerin alfabetik sıralamasıdır.
Ahmet Apan	Gazi University
Ahmet Kayan	Harran University
Ahmet Oğuz	Kütahya Dumlupınar University
Alev Erarslan	No Instute
Ali Naci Özyalvaç	Necmettin Erbakan University
Albeniz Tuğçe Ezme Gürlek	Kırşehir Ahi Evran University
Alper Özmen	Eskişehir Osmangazi University
Altay ALDOĞAN	Balıkesir University
Aslı Ulubaş Hamurcu	Istanbul Technical University
Asmin Kavas	Eskişehir Osmangazi University
Atilla Akbaba	İzmir Kâtip Çelebi University
Ayhan Akyol	Izmir Kâtip Çelebi University
Aziz Muslu	Samsun University
Bahriye Eseler	Üsküdar University
Banu KARARŞAH	Artvin Universirt
Berfin Göksoy Sevinçli	Bitlis Eren University
Beyzade Nadir Çetin	Fırat University
Bige Şimşek İlhan	Amasya University
Bilal Yalcin	Afyon Kocatepe University
Birsen KOLDEMİR	İstanbul University
Burak Karabulut	Hatay Mustafa Kemal University
Bülent Güneş	Istanbul Yeni Yüzyıl University
Can Karagülle	Bolu Abant İzzet Baysal University
Canan Koç	Dicle Universty
Caner Pense	Bandırma Onyedi Eylül Universty
Cem Angın	Ordu University
Çağla Caner Yüksel	Başkent University
Derya Semiz Çelik	Marmara University
Elif Madakbaş Gülener	Bursa Uludağ University
Emine Banu Burkut	Konya Technical University
Emine KÖSEOĞLU	Fatih Sultan Mehmet Vakıf University
Emine Sibel HATTAP	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi
Emrah Atar	Recep Tayyip Erdoğan University
Erdoğan Kaygın	Kafkas University
Erhan Eroğlu	Anadolu University
Erkan Arslan	Sivas Cumhuriyet University

Erkan Güneş	Erzincan Binali Yıldırım University
Eser Gemici	Fırat University
Evrim Koç	Kütahya Dumlupınar University
Eylem Akgül YALIN	Bolu Teknik Bilimler High School
Ezgi Avcı	TED University
Ezgi Kovancı	Adıyaman University
Fatih Arıcı	Sakarya University
Fatih KAHRAMAN	İzmir Kâtip Çelebi University
Filiz ÇELİK	Selçuk University
Gildis Tachir	Trakya University
Gökmen ERGÜN	Boğaziçi University
Gözde Kuzu Dinçbaş	Nuh Naci Yazgan University
Güliz BAYDEMİR	Çanakkale Onsekiz Mart University
Güven Şahin	Tekirdağ Namık Kemal University
Hakan Gökhan Gündoğdu	Anadolu University
Hale Mamunlu Kocabaş	Mimar Sinan Fine Arts University
Hare Kılıçaslan	Karadeniz Teknik University
Hasan Bora USLUER	Galatasaray University
Hikmet Gülçin Beken	Gümüşhane University
İhsan Aktaş	Kırklareli University
İnci Şahin Olgun	Mimar Sinan Güzel Sanatlar University
Kâmil Uslu	Doğuş University
Maryam Golabi	Bursa Technical University
Mehmet Karaoğlu	Mersin University
Mehmet Tahsin Şahin	Akdeniz University
Mehmet Yavuz Erler	Samsun Ondokuz Mayıs University
Melihat TÜZÜN	Trakya University
Merve ATMACA	Beykent University
Mesut Gök	Niğde Ömer Halisdemir University
Mine Sungur	Selçuk University
Murat Seyfi	Gaziosmanpaşa University
Murat Yaman	Kütahya Dumlupınar University
Mustafa Eyyamoğlu	Bahçeşeher Cyprus University
Mustafa YEĞİN	Ç.Ü Mimarlık Fakültesi
Mübeyyen Tepe Küçükoğlu	Trakya Universty
Nihan Oya MEMLÜK ÇOBANOĞLU	Gazi University
Nilay Çabuk Kaya	Ankara University
Nilüfer Negiz	Süleyman Demirel University
Olca Sezen Doğancılı	Sinop University
Onur Kemal Yılmaz	Balıkesir University
Osman Devrim Elvan	Istanbul University
Osman Geyik	Dicle University
Ozan Hikmet Arıcan	Kocaeli University
Özgür Sarı	Sinop University
Pınar Cartier	Yeditepe University
Selin Arabulan	Trakya University
Serengül Seçmen	Bahçeşehir University
Sezen Savran Penpecioğlu	Muğla Sıtkı Koçman University
Suat Akyürek	Gümüşhane University
Suha Oğuz Baytimur	Sinop University
Süheyla Üçışık Erbilen	Doğu Akdeniz University
Şefika Aydın	Tekirdağ Namık Kemal University
Şerif Uzunaslan	Fırat University
Şule Tüdeş	Gazi University
Tuba Bülbül Bahtiyar	Necmettin Erbakan University
Turan Cavlan	Akdeniz Karpaz University
Ufuk Fatih Küçükali	İstanbul Aydın University

Ufuk Selen	Bursa Uludağ University
Ümran Cihan Dündar	Fırat University
Üstün Atak	Bandırma Onyedi Eylül University
Vildan Yilmaz	Alanya Alaaddin Keykubat University
Yasin Akyıldız	Kirklareli University
Yavuz Özhan Türker	Istanbul Şişli Vocational School
Yelda Sevim	Fırat University
Yeter Avşar	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Züriye Oruç	Necmettin Erbakan University

INDEXES, DIRECTORY and PLATFORMS | DİZİNLER, VERİTABANLARI ve PLATFORMLAR

(Ranking Alphabet Order)

Academic Resource Index (2019-....)
Academindex (2023-……)
Acarindex (2013-.....)
ASCI Database (2023-....)
Cosmos Impact Factor 17/01/2018-…..)
EBSCO Academic Search Ultimate Database(2023-....)
ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities
Google Scholar (2021-….)
Ideal Online (23/05/2019-…..)
Index Copernicus (2023-…)
Kaynakca.info (2019-…..
OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-….)
Scientific Indexing Services (2018-…..)
Sclit (2021-….)
SOBIAD Index (2019-…..)
TR-DİZİN SOSYAL (2019-…..)
TR DİZİN FEN (2019-…..)
Türk Eğitim İndeksi (2019-…..)

JOURNAL TAG | DERGİ KÜNYESİ

Journal Name | Derginin Adı	**Kent Akademisi | Urban Academy**
Sub Titl of Journal (Derginin Kısa Adı)	Urban Culture and Urban Management (Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi)
Abbreviated Name (Kısa Adı)	KA
ISSN No (Basılı)	----------
ISSN No (Elektronik)	2146-9229
Year of Foundation (Kuruluş Yılı)	2012
Web of Journal (Derginin Web Adresi)	https://www.kentakademisi.com/
Editorial Process Link (Derginin Süreç Yürütüm Adresi)	https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent
Language of Journal (Derginin Yayın Dili)	Turkish - English
Publication of Period (Derginin Yayın Periyodu)	March, June, September, December
Keywords (Dergi Anahtar Kelimeleri)	Urban Management, Urban and Environmental Problems, Architecture and Design, Local Management, Transportation Information & Communication Systems, Kent Yönetimi, Kent ve Çevre Sorunları, Mimarlık ve Tasarım, Yerel Yönetimler, Taşımacılık Bilgi ve Bilişim Sistemleri
Indexes (Derginin Kayıtlı Olduğu İndeksler) (According to Alphabet)	Academic Resource Index (2019-....), Acarindex (2013-.....), Cosmos Impact Factor 17/01/2018-…..), ERIH PLUS European Reference Index for the Humanities, Google Scholar (2021-….), Ideal Online (23/05/2019-…..), Kaynakca.info (2019-…..), • OJOP Indexing and Scientific Journal Directory (2019-….) Scientific Indexing Services (2018-…..), Sclit (2021-….), SOBIAD Index (2019-…..), TR-DİZİN SOSYAL (2019-…..), TR DİZİN FEN (2019-…..), Türk Eğitim İndeksi (2019-…..) ASCI Database (2023-....)
Chief Editor of Journal (Derginin Baş Editörü)	Dr. Ahmet FİDAN
Licences of Journal (Yayın Lisansı)	Creative Commons (CC BY NC)
Plagiarism and Citation Policies (Benzerlik Politikası)	Ithenticate (less than 20 percent, % 1 per citation) / Ithentitate Tüm atıflar için, % 20'den az, her bir atıf için, En fazla %: 1 (Tezden üretilen makaleler için %3)
Fee Policies of Journal (Ücret Politikası)	For reader and for author free. The journal does not charge any fee for the process of application and publication of articles. / (Dergi, makalelerin başvuru ve yayınlanması sürecinde herhangi bir ücret talep etmez.
Refereeing Type and Technique (Hakemlik Türü ve Yapısı)	Double Blind Peer Reviewing (3 Reviewing Per Article) / Her makale için, üç Karşılıklı (Çift yönlü) Körleme Akran Hakemlik Sistemi
Acces Policies of Journal (Erişim Politikası)	Open Acces (Açık Erişim)
Editorial Proces System (Editoryal Sürec Sistemi)	Turkey, ULAKBIM Dergi Systems

Article Publication Categories (Makale Yayın Kategorileri)	Research Articles, Review Article. Other article categories are published on the portal page (**www.kentakademisi.com**) with two referees. It is not included in the number integrity.
DESCRIPTION OF JOURNAL	**DERGİ KISA BİLGİSİ**
The main purpose of The Journal of Urban Culture and Management (JOURAC) is to provide scientific and academic studies for the benefit of the people of the world to ensure that Turkish and world cities become more prosperous, more liveable; by publishing the architecture, administrative, economic, environmental, and engineering studies in the context of the city; and the literature studies in the context of the language and culture of the city in a multidisciplinary and interdisciplinary mood while acting as the academia of the urban areas where the 80% of the world population live. As announced to its readers and writers at the beginning of 2023, our journal decided to increase the publication period to six issues per year starting from 2024, aiming to pave the way for scientific production in urban areas, to contribute more quickly to the development and institutionalization of our cities, and to provide more voluminous added values to world civilization. Journal of Urban Academy attaches importance to and encourages multidisciplinarity and interdisciplinarity. It accepts the cultural ethnographic identities of cities as world heritage and aims to create this awareness. It aims to pioneer the preservation and promotion of prehistoric ruins, together with the cultural compositions and combination of world cities, specifically the Anatolian Geography, which is a combination of civilizations. **The publication period of our journal is six issues per year (bi-monthly), the language of publication is Turkish and English.** The similarity report is checked during the article pre-acceptance process. When uploading articles from our article writers, click on Documentation. We kindly request that students download the article template from the Documents menu, upload it according to this template, and leave a line space between each source in the bibliography when creating a bibliography. **URBAN ACADEMY, PROFESSIONAL AND DOUBLE-BLIND PEER-REVIEWED INTERNATIONAL JOURNAL UNDER THE CRITERIA FOR THE APPOINTMENT AND PROMOTION OF THE ASSOCIATE PROFESSORSHIP REQUIRED BY INTER- COUNCIL** **Our Journal Has Been Scanned By TR DİZİN Social Sciences and TR DİZİN Since 2019.** **Publication History:** Our journal began to be published monthly in January **2008** and continued monthly from 2008 to 2010. From **March 2010** to December 2011, the article was published in scientific format four times a year, without review of referee. Since March 2012, it has started to publish nationally refereed articles four times a year, as of **2017 it has been included in the Dergi Park System as an International, Double Blind Peer Reviewing Journal. In 2021, (from 2019/1) it was accepted into the TR DİZİN Social and TR DİZİN Science databases.** As of the summer issue of **2020**, at least three blind peer review systems have been implemented for each article. While our publication period was four issues per year from 2011 to 2023, by the decision of our Editorial Board numbered S:54/2023/1/1, it was decided to change the publication period to six issues per year (be-monthly) and this change will come into force as of the same date of 2024. This change was announced in our **"Announcements"** menu on 05/01/2023. **As of January 2024, six issues per year have been implemented.**	Kent Akademisi dergisi (KA), nüfusun % 80 lerini oluşturan dünya kentlerinde, kentin akademisi sıfatıyla, multidisipliner ve interdisipliner bir modda, kente dair, mimari, yönetimsel, ekonomik, çevresel, mühendisliğe ilişkin, ve kentlerin dili kültürü bağlamında edebiyata ilişkin bütünleşik konuları ve tek bilim alanına sığamayacak kadar geniş uzanımları olan çalışmaların yayınlayarak, Türk ve Dünya kentlerinin daha bayındır, daha yaşanılabilir hale gelmesini sağlamak için bilimsel, akademik yayınların dünya insanlarının faydasına sunmak istemektedir. Kent Akademisi Dergisi 2023 yılı başında okurlarına ve yazarlarına duyurduğu üzere, 2024 yılından itibaren yayın peryodunu, yılda altı sayıya çıkarma kararı alarak, kentsel alanlardaki bilimsel üretimlerin önünü açmayı ve kentlerimizin gelişmesi ve kurumsallaşmasına daha hızlı katkıda bulunmayı, dünya medeniyetine daha hacimli katma değerler sağlayabilmeyi amaçlamıştır. Kent Akademisi dergisi, multidisiplinerliği ve interdisiplinerliği önemsemekte ve teşvik etmektedir. Kentlerin kültürel etnografik kimliklerini dünya mirası olarak kabul etmekte ve bu bilincin oluşmasını sağlamayı hedef alır. İnsanoğlunun kent kültürü bağlamında dünya mirası kavramına vereceği önemi sağlamlaştırmaya gayret eder. Medeniyetler bileşimi olan Anadolu Coğrafyası özelinde dünya kentlerinin kültürel bileşimleriyle birlikte, tarih öncesi kalıntılarının korunması ve tanıtılmasına öncülük etmeyi amaçlamaktadır. **Dergimizin yayın periyodu, yılda altı sayı (iki ayda bir), yayın dili, Türkçe ve İngilizcedir.** Makale ön kabul sürecinde benzerlik raporuna bakılmaktadır. Makale yazarlarımızdan makale yüklemesi yaparken, Documentation| Dokumanlar menüsünden makale şablonu indirerek bu şablona göre yükleme yapmalarını, kaynakça oluştururken, kaynakçadaki her kaynağın arasına bir satır boşluk bırakmalarını önemle rica ediyoruz. **DERGİMİZ ÜAK DOÇENTLİK ve YENİDEN ATAMA İLKELERİ KAPSAMINDA, DİĞER İNDEKSLERE SAHİP ULUSLARARASI DERGİ STATÜSÜNDEDİR.** **Dergimiz 2019 Yılından bu yana, TR DİZİN tarafından taranmaktadır.** **Yayın Tarihçesi:** Dergimiz, **2008** Ocak'ta aylık olarak yayına başlamış olup 2008 den 2010'a kadar aylık olarak devam etmiştir. **Mart 2010'dan**, Aralık 2011'e kadar yılda dört kez olmak üzere, hakemsiz olarak bilimsel formatta makale yayınlamıştır. **Mart 2012** tarihinden bu yana yılda dört kez olmak üzere ulusal hakemli makaleler yayınlamaya başlamıştır, **2017 yılı itibarıyla uluslararası çift kör akran hakemli dergi olarak Dergi Park Sistemine dahil olmuştur. 2019 yılının ilk sayısından itibaren TR DİZİN Sosyal ve TR DİZİN Fen Bilimleri veri tabanına alınmıştır.** **2020** yılı yaz sayısından itibaren, her makale için en az üç kör akran hakemlik sistemine geçmiştir. **Yayın periyodumuz,** 2011 yılından 2023 yılına kadar yılda dört sayı iken, Yayın Kurulumuzun S:54/2023/1/1 sayılı kararınca yayın periyodunun yılda altı sayı (iki ayda bir) olarak değiştirilmesine ve bu değişikliğin 2024 yılının aynı tarihi itibarıyla yürürlüğe konulmasına karar verilmiştir. Bu değişiklik, 05/01/2023 tarihinde **"Duyurular"** menümüzde ilan edilmiştir. **2024 yılı Ocak ayından itibaren yılda altı sayı uygulamasına başlanmıştır.**
NOTE TO AUTHOR and EVALUATION CRITERIA	**YAZARA NOT ve DEĞERLENDİRME SÜREÇLERİ**

PROCESS: **General Evaluation Process** The Double Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article) Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process. Pursuant to mission of the our journal, it is adopted as a principle as fastest as possible by performing publication process contributing to science without deviated from ethics and quality. In this context, in order for an article to be published, the article must be uploaded at least two months before our regular publication date. An article that is deemed suitable for publication but is not published is moved to the first available issue. Article sent to our journal are immediately sent to referees. Our referees are given a maximum time of fifteen days for the first round for articles up to fifteen pages, and 20 days for articles exceeding 15 pages. In the second round, this time is halved, and in the third round, it is reduced to 3 days. **In the second and ongoing referee rounds, the refereeships of the referees who do not serve within the required time are dropped, and the decision is made in line with the opinions of the other two current referees and the decision of the field editor of the relevant article.**	**SÜREÇLER:** **Genel Değerlendirme Süreci** Kent Akademisi Dergisi'nde Çift Kör Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü) Duble Blind Peer Reviewing / Çift Kör Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metinlerinin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur. Dergimiz misyonu gereği, etik ilkeler ve kaliteden sapmaksızın mümkün olan en hızlı şekilde yayın sürecini yürüterek bilime katkı sağlamayı ilke edinmiştir. Bu bağlamda, bir sayıda makalenin yayınlanması için, olağan yayın tarihimizden en az iki ay öncesine kadar makale yüklenmelidir. Yayına uygun görülüp de yetişmeyen bir makale uygun olan ilk sayıya kaydırılmaktadır. Dergimize gönderilen makale, editoryada en fazla beş gün bekler, derhal hakemlere gönderilir. Hakemlerimize ilk tur için, onbeş sayfaya kadar olan makalelerde on beş gün, 15 sayfayı aşan makalelerde 20 gün azami süre verilmektedir. İkinci turda bu süre yarıya, üçüncü turda ise, 3 güne düşer. **İkinci ve devam eden hakemlik turlarında süresi içinde hakemliğini yapmayan hakemlerin hakemlikleri düşürülür, karar, halihazırdaki diğer iki hakemin görüşleri ve ilgili makalenin alan editörü kararın doğrultusunda ortaya çıkar.**
An article submitted to an issue remains on average for a publication period (2 months). This process; 1. Article type, 2. Subject of the article, 3. Section editor's process execution, 4. It may vary depending on the evaluation requests of the referees and The main language of the article.	Bir sayıya gönderilen makale ortalama bir yayın aralığı (2 Ay) süreçte kalmaktadır. Bu süreç; 1. Makale türüne, 2. Makalenin konusuna, 3. Alan editörünün süreç yürütümüne, 4. Hakemlerin değerlendirme taleplerine ve Makalenin ana diline göre değişiklik gösterebilmektedir.

FEE POLİCİES OF OUR JOURNAL	**ÜCRET POLİTİKAMIZ**
Our Journal is open access, an editorial publication fee is charged from the author. **I. AUTHOR FEES** a. The publication charge/fee to be paid by theauthor is requested before the article is uploaded. b. According to the decision of the Editorial Board numbered **S:106/2024/6/3** and dated **22/10/2024**, the article submission fee is **5,000 Turkish lira** or **150 US Dollars** as of **15/11/2024.** Subsequent article submission fee increase dates are determined by the Urban Academy Editorial Board. c. The fee requested from the articles sent to our journal for publication is in no way dependent on the Acceptance / Rejection condition. This condition is carried out by the decision numbered2021.18.643 on Predatory/Shabby Journals takenat the Council of Higher Education session dated December 30, 2021, and numbered 2021.18. d. The fee payment requirement applies to all authors. Payments are in a transparent and auditable structure, which applies equally to eachauthor. The authors jointly (jointly) in equal proportions among themselves. Payment is made from the authorized author's account. e) In our journal, a 50% discount is applied to thepublication fee of section editors who carry out and complete at least three section editing processes in a year. This discount is valid for each author's own share of multi-author articles. f. Publication fees are used for the secretariat,preparation for publication, and journal accreditation costs. g) Fee payments can be made through the TL andUSD accounts of the Black Sea Poets and Author Association, the publisher of our journal. **II. FEES FROM READERS and/or SUBSCRIPTIONSYSTEMS** a. Journal of Urban Academy does not demandany fee from its readers. b. Provisions requested by the Journal of UrbanAcademy, regarding libraries and special directories are reserved. The document regarding our fee policy can be accessed from the link below or from file numberD-2 in our Documents menu: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal- file/26111 **Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği** (Black Sea Poets and Authors Association) **IBAN:**	Dergimiz açık erişimli, editöryal yayın ücretiyazardan karşılanan bir dergidir. **I. YAZARDAN ALINAN ÜCRETLER** a. Yazarın ödeyeceği yayın ücreti makale yüklemeöncesinde talep edilmektedir. b. Yayın Kurulu'nun **S:106/2024/6/3** sayılı ve **22/10/2024** tarihli kararınca, makale gönderim ücretinin **15/11/2024** tarihinden itibaren, **5.000 Türk lirası** veya **150 Amerikan doları**dır. Müteakip makale gönderim ücret artış tarihleri, Kent Akademisi Yayın Kurulu tarafından belirlenir. c) Dergimize yayın için gönderilen makalelerdentalep edilen bedel hiçbir şekilde Kabul / Ret şartına bağlı değildir. Bu şart Yüksek Öğretim Kurulu'nun 30 Aralık 2021 tarih ve 2021.18 sayılıoturumunda Yağmacı/Şaibeli Dergiler hakkında alınan 2021.18.643 sayılı karar gereğince yürütülmektedir. d. Ücret ödeme şartı bütün yazarlar için geçerlidir. Ödemeler, her yazara eşit uygulanacağı şekilde, şeffaf ve denetlenebilir bir yapıdadır. Ücret yazarlar tarafından kendi aralarında müştereken (ortaklaşa) eşit oranlarda hesaplanır. Ödeme, yetkili yazar hesabından yapılır. e) Dergimizde, bir yılda en az üç alan editörlüğü süreci yürütüp tamamlayan alan editörlerinin yayın ücretinde %50 indirim uygulanmaktadır. Buindirim, çok yazarlı makalelerde her bir yazarın kendi payı için geçerlidir. f. Yayın ücretleri, sekreterya, yayına hazırlık işlemleri ve dergi akreditasyon maliyetleri içinkullanılmaktadır. g) Ücret ödemeleri, dergimizin yayıncı kuruluşu olan Karadeniz Şairler ve Yazarlar Derneği TL veUSD hesapları üzerinden yapılabilecektir. **II. OKURLARDAN ve / veya ABONELİKSİSTEMLERİNDEN ALINAN ÜCRETLER** a. Kent Akademisi Dergisinin, okurlardan herhangi bir ücret talebi bulunmamaktadır. b. Kent Akademisi Dergisi'nin kütüphane ve özeldizinler konusunda talep edeceği hükümler saklıdır. Ücret politikamıza ilişkin dokumana aşağıdaki linkten veya Dokumanlar menümüzdeki D-2 numaralı dosyadan erişim sağlanabilir: https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/26111 **Karadeniz Şairler ve Yazarlar DerneğiIBAN BİLGİLERİ:** IBAN (TL)

IBAN (TL)
TR: 0700015001580073169643 44
IBAN (USD)
TR: 5300015001580480213901 24
Submission Fee: 150.00 USD

REFREE SYSTEM

The Double-Blind Peer Reviewing System is applied in the Journal of Kent Academy. (At least 3 referee opinions for each article)

Double Blind Peer Reviewing: The system where the editor / authors' referees, referees cannot see the author (s) and the referee selection is made in accordance with the subject and the scientific field of the author (peer review), although the editor sees the referees and authors. For this system, an anonymous upload of the full texts of the article is notified to the author at the acceptance of the article, it is obligatory to check it during the last step checklist process.

TR: 0700015001580073169643 44
IBAN (USD) /
TR: 5300015001580480213901 24
Makale Yükleme Ücreti: 5.000 TL

HAKEMLİK SİSTEMİ:

Kent Akademisi Dergisi'nde Karşılıklı Körleme Akran Hakemlik Sistemi (Double Blind Peer Reviewing) uygulanmaktadır. (Her makale için en az 3 hakem görüşü alınır)

Duble Blind Peer Reviewing / Karşlıklı Körleme Akran Hakemlik: Editörün hakem ve yazarları gördüğü halde, yazarın / yazarların hakemleri, hakemlerin yazarı / yazarları göremediği ve makalenin konusu ve yazarının bilimsel alanına uygun hakem tercihinin yapıldığı (akran hakemlik) sistemi. Bu sistem için, makale kabulünde makale tam metinlerinin isimsiz yüklenmesi yazara bildirilir, makale yükleme son adım kontrol (checklist) sürecinde kontrol edilmesi zorunludur.

REFEREE SUGGESTION POLICIES of OUR JOURNAL

Within the framework of publication quality standards, our journal applies the principle of Reader, Author, Reviewer and Editor friendly publishing in all processes. In this context, our journal shares its processes and execution with its readers and authors.

Journal of Urban Academy may request referees from the author in some articles in transdisciplinary issues or in unique themes or consultation issues, when there is difficulty in appointing referees from within the section, in cases where the refereeing process is delayed due to the topicality of the subject in terms of the originality of the topic.

Our Journals Standards Regarding Referee Suggestions from Author / Authors:

1.Our journal has at least three referees. For the 3rd referee only, at least two referee suggestions can be requested from the author. Our journal appoints any of these referees.

2.The journal is not obliged to appoint the proposed referee.

3.There should be no relationship of interest between the author and the referee.

4.The proposed referees cannot be from the same academic unit or institution as the author.

5.The proposed referee cannot be in a co-authorship relationship with the author, even in the past.

6.The proposed referees cannot be a student or jury member in the thesis juries with the author, even in the past.

7.Recommended referees.

☐if the author is entitled, have at least a doctorate,

☐author dr. If the person has the title, at least Assit. Prof. Dr,

☐If the author is a Assit. Prof.Dr. title, at least an Associate Professor,

If the author is an Associate Professor or Professor, the proposed reviewer cannot be lower than the rank of Professor.

İSTİSNAİ DURUMLARDA HAKEM ÖNERİ POLİTİKAMIZ

Kent Akademisi Dergisi, tüm süreçlerde Okur Yazar, Hakem ve Editör dostu yayıncılık ilkesini benimser. Bu bağlamda dergimiz süreçleri ve yürütümünü okurlarıyla ve yazarlarıyla paylaşır.

Kent Akademisi makalenin transdisipliner konularda veya kendine özgü temalarda veya konsültasyon içeren konularda, alan içinden hakem atamasında zorluk çekildiğinde, eserin özgünlüğü açısından konu güncelliği nedeniyle hakemlik sürecinin gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda, bazı makalelerde yazardan hakem isteyebilir.

Kent Akademisi Dergisi Yazardan / Yazarlardan Hakem Önerilerine İlişkin Standartlarımız:

1.Dergimiz en az üç hakemlidir. Sadece 3. hakem için, yazardan en az iki hakem önerisi istenebilir. Dergimiz bu hakemlerden herhangi birini atar.

2.Dergi önerilen hakemi atamak zorunda değildir.

3.Yazar ile hakem arasında hiçbir şekilde çıkar ilişkisi bulunmamalıdır.

4.Önerilen hakemler yazar ile aynı akademik birimde veya kurumda olamaz.

5.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa ortak yazarlık ilişkisi içinde olamaz.

6.Önerilen hakem yazar ile geçmişte de olsa tez jürilerinde öğrenci ve jüri üyesi statüleriyle yer alamaz.

7.Önerilen hakemler.

☐yazar unvansız ise, en az doktora,

☐yazar Dr. unvanına sahip ise, en az Dr. Öğr. Üyesi,

☐yazar Dr. Öğr. Üyesi ise, en az Doçent,

yazar Doçent ise, önerilen hakem Profesör düzeylerinde aşağı olamaz.

OPEN ACCESS POLICIES

This is an open-access journal, which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Users are allowed to read, download, copy, distribute, print, search, or link to the full texts of the articles in Urban Academy (KA) journal without asking prior permission from the publisher or the author. This is by the **Budapest Open Access Initiative (BOAI)** definition of open access. Applies the **CC, BY, NC** licensing principle.

AÇIK ERİŞİM POLİTİKAMIZ:

Dergi Açık Erişimli olup yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Kullanıcılara, Kent Akademisi (KA) dergisindeki makalelerin tam metinlerini yayıncı veya yazarın önceden izni olmadan okumak, indirmek, kopyalamak, dağıtmak, basmak, arama yapmak veya bağlantı kurmak için izin verilmiştir. Bu, **Budapeşte Açık Erişim İnisiyatifinin (BOAİ)** açık erişim tanımı ile uyumludur. **CC, BY, NC** lisanslama ilkesini uygular.

ARCHIVING POLICIES	ARŞİV POLİTİKAMIZ:
The archiving policy of our journal covers the following points: 1. Our journal allows authors to archive their articles on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. 2. By the Creative Commons license accepted by our journal, ('CC'-'BY-NC') allows users to use the work for non-commercial purposes only, provided that the author or the DOI number of the work is cited. 3. There is no embargo period for authors. 4. Authors can download the manuscript as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. 5. Articles published in our journal are archived in parallel in DergiPark pages and in the databases of other international directories. **VERSİON PUBLISHED in THE JOURNAL** **Publication Type:** Open Access **OAI:** https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/ **LOCKSS:** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest **RSS**: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds **Embargo Period:** There is no embargo period. **Copyright Holder:** The author(s) assigns only the first publication right, otherwise retaining copyright. **Open Access Licence:** CC BY-NC 4.0 **Archive Location:** Journal Website, Institutional Archive, Institutional Site, Author's Personal Website, Public and/or Non-Commercial Subject-Based Archives. **Policy Terms:** The journal should be cited by following the citation and citation standards. It should be linked to the publisher version with DOI. **VERSION ACCEPTED AT THE END OF THE REFEREE PROCESS** **Embargo Period:** None **Archive Location:** Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives. **Website**, Public and/or Commercial Topic Based Archives. **Copyright Owner:** The author(s) transfers only the first publication right and retains the copyright for other cases. **FIRST TEXT SENT TO THE MAGAZINE** **Embargo Period:** None **Archive Location:** Journal Website is the address where the editorial process is carried out. Publications on the portal address are directed to DergiPark. Also, Author's Personal Website, Publicly Available and/or Commercial Topic Based Archives.	**Dergimizin arşiv politikası aşağıdaki hususları kapsamaktadır:** **Yayıncı:** ICAM Network **Dergi Adı:** Kent Akademisi **ISSN / E-ISSN:** 2146-9229 1. Dergimiz, makale yazarlarına, kendileri ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayınlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. 2. Dergimizin kabul etmiş olduğu Creative Commons lisansı uyarınca, ("CC"-"BY-NC" kullanıcıların eser sahibine ya da eserin DOI numarasına atıf vermek koşuluyla eseri sadece ticari olmayan amaçlar için kullanmalarına izin verir. 3. Yazarlar için herhangi bir ambargo süresi yoktur. 4. Yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. 5. Dergimizde yayınlanan makaleler, DergiPark sayfalarında ve diğer uluslararası dizinlerin veri tabanlarında da paralel olarak arşivlenmektedir. **DERGIDE YAYIMLANAN VERSIYON** **Yayım Türü:** Açık Erişim **OAI Open Archives Initiative:** https://dergipark.org.tr/api/public/oai/kent/ **LOCKSS (Lots Of Copies Keep Stuff Safe):** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/lockss-manifest **RSS (Rich Site Summary (RSS 0.91) (Zengin Site Özeti): Really Simple Syndication** https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/rss-feeds **Ambargo Süresi:** Ambargo süresi yoktur. **Telif Hakkı Sahibi:** Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur. **Açık Erişim Lisansı:** CC BY-NC 4.0 **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Politika Koşulları:** Atıf ve alıntı standartlarına uyularak dergiye atıf yapılmalıdır. DOI ile yayıncı sürümüne bağlanmalıdır. **HAKEM SÜRECI SONUNDA KABUL EDILEN VERSIYON** **Ambargo Süresi:** Yok **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Web Sitesi,** Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler. **Telif Hakkı Sahibi:** Yazar(lar), sadece ilk yayın hakkını devreder, bunun dışındaki durumlar için telif hakkını korur. **DERGIYE GÖNDERILEN İLK METIN** **Ambargo Süresi:** Yok **Arşiv Yeri:** Dergi Web Sitesi editöryal süreç yürütülen adrestir. Portal adresindeki yayınlar DergiPark a yönlendirilir. Ayrıca, Yazarın Kişisel Web Sitesi, Halka Açık ve/veya Ticari Konu Tabanlı Arşivler.

COPYRİGHT TRANSFER POLICIES	**TE'LİF HAKLARI POLİTİKAMIZ**
As mentioned **in Copyright Transfer Form**. (to see the copyright transfer form,Authors guarantee that. - Their paper is original, - it is not given to any other journals to publish, - if all or some parts of the article is published, all types of permission needed are taken and sent to Editor of Urban Academy Journal to be published in the journal mentioned above. Authors certify that they have no right to withdraw the article that is accepted to be published in the Urban Academy Journal "at any stage after the acceptance of the article." -The Article's scientific, ethical, and legal responsibility belongs to the authors. Transferring the copyright of the article to Kent Akademi Journal means the transfer of the first publication right. Once the author has given this right, he cannot take it back and the journal has this right as long as it publishes the article. Other copyrights belong to the author. **CONFLICT OF INTEREST STATEMENT** **Authors** In accordance with the publication policy of the Journal of Urban Academy (Kent Akademisi), the people who contributed to the real sense should be written in the articles sent to the journal as authors. The author (s) of the manuscript must declare that there are no conflicts of personal and financial interest within the scope of the study. This notification must be uploaded by the author / authors in pdf format with wet signature, by filling out the form in our documents menu before the article is published. **Reviwers** Referees should inform the journal editor about the evaluation process if they suspect any conflict of interest in the article they are evaluating, and refuse article evaluation if necessary. To prevent conflict of interest, people in the institutions where the article authors are working cannot referee the article. **Editors** Editors should not have personal or financial conflicts of interest with articles. In accordance with the ethical principles of our journal, the chief editor cannot publish articles in our journal. All other editors, assistant editors, editorial board members, section editors, language and statistics editors, index editors, layout editor and page secretaries can publish articles. In this case, the relevant editors and all their roles in the journal, except referee roles, must be removed before the article is uploaded to the process. Contacts who upload articles without their roles being removed will have their articles rejected. The editor-in-chief, editors, assistant editors, and members of the editorial board cannot serve as referees in our journal.	**TELİF HAKKI DÜZENLEMESİ**'nde belirtildiği üzere. Yazarlar Şunları garanti eder. - Makaleleri orijinaldir, - Yayınlanmak üzere başka dergilere verilmez, - Makalenin tamamı veya bir kısmı yayınlanmışsa, yukarıda belirtilen dergide yayımlanmak üzere gerekli her türlü izin alınarak Urban Academy Journal Editörüne gönderilir. Yazarlar, Kent Akademisi Dergisi'nde yayımlanmak üzere kabul edilen makaleyi, "makalenin kabulünden sonra hiçbir aşamada" geri çekme haklarının bulunmadığını beyan ederler. -Makalenin bilimsel, etik ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalenin telif haklarının Kent Akademisi Dergisi'ne devredilmesi, **ilk yayın hakkının devredilmesi** anlamına gelir. Yazar bu hakkı bir kere verdikten sonra geri alamaz ve dergi makaleyi yayınladığı sürece bu hakka sahiptir. Yazarın diğer te'lif hakları kendisine aittir. **ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI:** **Yazarlar** Kent Akademisi Dergisi, yayın politikası gereğince, yayınlanmak üzere dergiye gönderilen makalelerde gerçek anlamda katkı sağlayan kişiler yazar olarak yazılmalıdır. Makalenin yazar/yazarları, çalışma kapsamında herhangi bir kişisel ve finansal çıkar çatışması olmadığını bildirmek zorundadır. Bu bildirim, makalenin yayınlanması öncesinde yazar/yazarlar tarafından dokumanlar menümüzde bulunan form doldurularak ıslak imzalı olarak pdf formatında yüklenmelidir. **Hakemler** Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar çatışması olduğundan şüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editörlüğüne bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler. Çıkar çatışmasını engellemek için makale yazarlarının görev yaptığı kurumlardaki kişiler, makale için hakemlik yapamazlar. **Editörler** Editörlerin, makalelerle kişisel veya mali açıdan çıkar çatışması olmamalıdır. Dergimizde etik ilkeler gereğince, baş editör makale yayınlayamaz. Diğer tüm editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri, alan editörleri, dil ve istatistik editörleri, index editörleri, sayfa sekreterleri makale yayınlayabilmektedir. Bu durumda, ilgili editörlerin ve makalesi sürece yüklenmeden önce dergideki hakemlik rolleri hariç tüm rolleri kaldırılmak zorundadır. Rolleri kaldırılmadan makale yükleyen ilgili kişilerin makaleleri reddedilir. Dergimizde başeditör, editörler, editör yardımcıları, yayın kurulu üyeleri hakemlik yapamaz.
OUR REFERENCE VALUES IN SIMILARITY RATE SCAN:	**BENZERLİK ORANI POLİTİKAMIZ**
Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and at the end of the process. During the upload of the articles to the system, the author receives an IThenticate report on the last version by any of the three scanning programs (IThenticate, Turnitin, Plagiarism Net) and by the section editors (after language control) after the refereeing process is completed. No matter which scanning program is scanned, our upper limit of similarity rate is 20%. The maximum value for each citation should be 1%. OVER THE LAST VERSION FILE, only the reports scanned with the iThenticate program are valid. If the similarity report is 20-22% due to the footer, header and tag sections, in order to reduce the rate below 20%, the tag can be reduced to the required rate by removing the header and footer sections and re-scanning. In legal matters, this rate is 25% in total, limited to the articles on which the legislation is examined and researched, and 2% for each citation is our upper limit.	Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir. Makalelerin sisteme yüklenme sırasında yazar tarafından her üç tarama programından (IThenticate, Turnitin, İntihal Net) herhangi birisi, hakemlik süreci tamamlandıktan sonra da alan editörleri tarafından (dil kontrolünden geldikten sonra) son sürüm üzerinden IThenticate raporu alınır. Hangi tarama programıyla taranırsa taransın, benzerlik oranı üst sınırımız, % 20 dir. Her bir atıf için en fazla değer % 1 olmalıdır. SON SÜRÜM DOSYASI ÜZERİNDEN sadece ve sadece iThenticate programı ile taranan raporlar geçerlidir. Benzerlik Raporunun alt ve üst bilgi ve künye kısımları nedeniyle % 20-22 çıkması durumunda, oranın % 20'nin altına düşürülmesi için, künye, üst bilgi alt bilgi kısımlarını çıkararak tekrar taramadan geçirilerek gerekli orana düşürülmesi sağlanabilir. Hukuksal konularda, mevzuata yönelik inceleme ve araştırma yapılan makalelerle sınırlı olmak üzere, bu oran, toplamda % 25'e, her bir atıf için % 2 üst limitlerimizdir.
OUR ARTIFICIAL INTELLIGENCE POLICIES	**YAPAY ZEKÂ KULLANIM POLİTİKAMIZ**

The Urban Academy Journal follows the developments of artificial intelligence technologies and regulates their use in line with today's conditions. It will renew its policy on this issue every three months in line with the developments. Editors, referees and authors evaluate the use of generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies as follows.

I. For Article Editors.

1. Editors should not upload all or any part of an incoming article to the artificial intelligence tool, or they should avoid violating the privacy and property rights of authors and storing and using the content of the article.
2. Editors should not use artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and increase its readability.
3. Generative artificial intelligence (GENERATIVE AI) and AI-supported technologies should not be used by editors to evaluate and decide on the article. In this regard, programs such as iThenticate, İntihalnet, Turnit-in are used only to scan similarity rates, and when these are used, we announce that they are used with options that will not be stored or memorized.

II. For referees.

1. Referees should not upload the entirety or any part of the article they referred to the generative artificial intelligence tool. Generative AI can violate the privacy and property rights of authors, potentially resulting in the storage of article content and the public use and exploitation of original content without publication.
2. Reviewers should not rely on generative artificial intelligence or artificial intelligence-supported programs to control the language of the article and improve its readability.
3. Generative AI and AI-supported technologies should not be used by referees to evaluate and decide on the article. It should not be forgotten that generative AI systems may cause ethical problems such as bias, prejudice and discrimination, that their superior cognitive abilities are limited by the framework in which they are trained and the information they can access, and that they are still in the development phase. Therefore, artificial intelligence does not yet have the capacity for original evaluation and critical thinking.
4. The legal and ethical responsibilities that may arise from the use of generative artificial intelligence models in arbitration processes belong to the arbitrators.

III. For authors.

1. Authors should not use generative artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies in the article writing process or in writing texts. They may only use artificial intelligence and artificial intelligence-supported technologies to correct the language of the work. Authors are legally and ethically responsible for the outputs and content of these applications.
2. Authors should not co-author or cite AI or AI-enabled technologies.
3. It is not appropriate to use Generative AI for studies such as surveys that need to be applied to humans.
4. Authors are advised not to use artificial intelligence or AI-supported technologies to create or modify visuals in articles other than those on artificial intelligence. If used, this must be written as an explanation in the text or under the visual.

Kent Akademisi Dergisi yapay zekâ teknolojilerinin gelişimlerini takip etmekte ve kullanımını günümüz koşullarıyla düzenlemektedir. Bu konudaki politikasını, gelişmeler doğrultusunda üç ayda bir yenileyecektir. Editörler, hakemler ve yazarların üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknoloji kullanımlarını aşağıdaki gibi değerlendirmektedir.

I. Makale Editörleri için;

1. Editörler gelen bir makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir ya da, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilmesine ve makale içeriğinin depolanarak kullanılmasına yol açmaktan sakınmalıdır.
2. Editörler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programları kullanmamalıdır.
3. Üretken yapay zekâ (ÜYZ) ve yapay zekâ destekli teknolojiler, editörler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Bu konuda sadece benzerlik oranlarını taramak için iThenticate, İntihalnet, Turnit-in gibi programlar kullanılmakta bunlar kullanılırken de depoya veya hafızaya alınmayacak seçeneklerle kullanılmakta olduğu degimizce duyurulmaktadır.

II. Hakemler için;

1. Hakemler, hakemlik yaptıkları makalenin tamamını veya herhangi bir bölümünü, üretken yapay zekâ aracına yüklememelidir. Üretken yapay zekâ, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir. Makale içeriğinin depolanmasına, orijinal içeriğin yayınlanmadan kamusallaşmasına ve kullanılmasına neden olabilir.
2. Hakemler, makalenin dilini kontrol etmek ve okunabilirliğini arttırmak amacıyla üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli programlara yüklememelidir.
3. Üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler, hakemler tarafından makalenin değerlendirilmesi ve karar verilmesi için kullanılmamalıdır. Üretken yapay zekâ sistemlerinin taraflılık, yanlılık ve ayrımcılık gibi etik problemlere sebebiyet verebileceği, üstün bilişsel yeteneklerinin eğitildikleri çerçeve ve erişebildikleri bilgilerle kısıtlı olduğu ve henüz gelişim aşamasında olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla yapay zekâ henüz orijinal değerlendirme ve eleştirel düşünme kapasitesine tam olarak sahip değildir.
4. Üretken yapay zekâ modellerinin hakemlik süreçlerindeki kullanımlarından doğabilecek yasal ve etik sorumluluk hakemlere aittir.

III.Yazarlar için;

1. Yazarlar makale yazım sürecinde, metin yazımında üretken yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojiler kullanmamalıdır. Yapay zekâ ve yapay zekâ destekli teknolojileri sadece eserin dilini düzeltmek için kullanabilirler. Bu uygulamaların çıktıları ve içeriğinden yasal ve etik olarak yazarlar sorumludur.
2. Yazarlar yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri ortak yazar olarak yazmamalı ve atıfta bulunmamalıdır.
3. İnsanlar üzerinde uygulanması gereken anket vb. çalışmalar için Üretken yapay zekâ kullanılması uygun değildir.
4. Yazarlar, yapay zekâ konulu makaleler dışındaki makalelerde, yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri görsel oluşturmak veya değiştirmek için kullanılmaması önerilmektedir. Kullanıldıysa da bunun metin içinde veya görsel altında açıklama

Likewise, it should not enhance, darken, move, remove or add any feature within the image or figure. However, adjustments to brightness, contrast or color balance in images are acceptable if they do not obscure or eliminate any information contained in the original, and the responsibility for this lies with the author.

5. Authors should not use generative AI or AI-enabled technologies in the production of graphical summaries and artwork within the article.

6. Authors must report on the artificial intelligence or artificial intelligence-supported technologies they use in different parts of the article, within the conditions specified above. They should present the date, program and how they used them in a table below the article, before the references. This situation should be stated separately in the method or acknowledgements section of the article. All legal and ethical responsibilities belong to the authors.

7. Generative AI can only be used as part of more than one assessment tool to detect errors, inconsistencies, and biases in studies on AI.

8. The mandatory cases where generative artificial intelligence is used as part of the study must be stated in the ethics committee report. All content where generative artificial intelligence is used must be reviewed by the author, errors must be checked, it must be ensured that there is no discrimination in terms of religion, language, race, etc., that it is not within the scope of plagiarism, and that it is properly cited. The author bears all legal and ethical responsibility for these contents.

IV- For spelling editors, language editors and statistical editors.

Writing editors, language editors and statistics editors should not upload all or any part of the articles they will evaluate to the AI tool. This may violate the privacy and property rights of the authors and may result in the storage and use of the article content.

Our journal uses iThenticate, Turnitin and İntihal.net, which are not stored for article similarity rates, as AI programs.

olarak yazılması zorunluluktur. Aynı şekilde, görüntü veya şekil içindeki belirli bir özelliğin geliştirilmesini, karartılmasını, taşınmasını, kaldırılmasını veya eklenmesini de yapmamalıdır. Ancak görsellerde parlaklık, kontrast veya renk dengesi ayarlamaları, orijinalde bulunan herhangi bir bilgiyi engellemediği veya ortadan kaldırmadığı sürece kabul edilebilir, bu konuda sorumluluk yazara aittir.

5. Yazarlar, makale içindeki grafik özetler ve sanat eserlerinin üretiminde üretken yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri kullanmamalıdır.

6. Yazarlar yukarıda belirtilen koşullar dahilinde makalenin farklı yerlerinde kullandıkları yapay zekâ veya yapay zekâ destekli teknolojileri bildirmek zorundadır. Hangi tarihte, hangi programda ve nasıl kullandıklarını makale altına kaynakçadan önce gelecek şekilde tablo halinde sunmalıdır. Bu durum, makale içinde yöntem veya teşekkür bölümünde ayrıca belirtilmelidir. Tüm yasal ve etik sorumluluk yazarlara aittir.

7. Yapay zekâ hakkındaki çalışmalarda hata, tutarsızlık ve taraflılığın tespiti için üretken yapay zekâ ancak birden fazla değerlendirme aracının bir parçası olması durumunda kullanılabilir.

8. Üretken yapay zekânın çalışmanın bir parçası olarak kullanıldığı zorunlu haller, etik kurul raporunda mutlaka belirtilmelidir. Üretken yapay zekânın kullanıldığı tüm içerikler yazar tarafından gözden geçirilmeli, hatalar kontrol edilmeli, din, dil ırk vb. konularda ayrımcılık yapılmadığından, intihal kapsamında olmadığından ve uygun şekilde atıf verildiğinden emin olunmalıdır. Bu içeriklerin yasal ve etik açıdan tüm sorumluluğu yazara aittir.

IV. Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri için;

Yazım editörleri, dil editörleri ve istatistik editörleri, değerlendirecekleri makalelerin tamamını veya herhangi bir bölümünü, yapay zekâ aracına yüklememelidir. Bu durum, yazarların gizlilik ve mülkiyet haklarını ihlal edebilir ve makale içeriğinin depolanmasına ve kullanılmasına neden olabilir. Dergimizde yapay zekâ programı olarak makale benzerlik oranları için depolanmayan iThenticate, Turnitin ve İntihal.net kullanılmaktadır.

OUR INTERNAL AUDIT AND QUALITY STANDARDS POLICY	**İÇ DENETİM ve KALİTE STANDARTLARI POLİTİKAMIZ**
As the journal of the ICAM Network publishing group, Kent Akademisi journal has established an internal audit mechanism against the rights and interests of readers, writers and other possible third parties during and after the process, and an internal audit and quality standards board that works with a plural and cross-sectional system serves. If there are situations that require confidentiality of information during the problem solving process of those who apply to the Board, they should also state this situation in their request petitions. In the event of a possible complaint received by our Board of Auditors, the information of the parties who maintain confidentiality of information is kept in the journal archive until and after the problem is resolved, and this information cannot be used without the consent of the parties. The Internal Audit and Quality Standards Board is appointed to the announcement or editorial board among individuals who have at least a Master's degree with thesis, who have been involved in the editorial and publishing activities of an academic journal until taking office, who have published at least three articles, one of which is at least an internationally indexed journal, and who are over the age of 25. It consists of people determined by the suggestion method. The board consists of at least 7 people. Four of the board memberships are determined by the proposal of the relevant boards among the Urban Academy Publication Board, Scientific and Advisory Board members and/or, if not available, the ICAM Network Advisory Board Members. The other three members are recommended by the Advisory Board, one as a Reader Representative, one as an author representative, and one as a referee representative. The Internal Audit and Quality Standards Board observes the relevance of the incoming articles to the scope of the journal and reports them to the Editorial Board, discusses the objections regarding publication fees, fee discounts and refund requests submitted to the board by the author representation, determines and monitors the quality standards of the journal, conducts internal auditing and monitoring in line with the legislation and good practices. It updates the quality standards systems, identifies the steps and systematics in all publication process settings and any deficiencies in these mechanisms and reports them to the Editorial Board as necessary, and determines and reports whether the journal menus and guidelines have been updated against changes in the publication process. Reader, author and referee representatives convey any problems or complaints they receive directly to the Audit and Quality Standards Board, and the board secretariat adds these requests to the meeting agenda. Possible complaints and requests reported to the Board are concluded within 30 days at the latest and reported to the Editorial Board in items. Our Internal Audit and Quality Standards Board is included in our journal menus. This board also evaluates and decides on possible fee objections.	ICAM Network yayın grubu dergisi olarak Kent Akademisi dergisi tüm süreçlerde ve süreç sonrası okur, yazar ve olası diğer 3. Kişilerin hak ve menfaat sorunlarına karşı, iç denetim mekanizması oluşturmuş ve çoğul ve çaprazlama sistemle çalışan iç denetim ve kalite standartları urulu görev yapmaktadır. Kurula müracaat edenlerin sorun çözümü sürecinde bilgi gizlilikleri gerektiren durumlar söz konusu ise, bu durumu talep dilekçelerinde ayrıca belirtmelidirler. Denetim Kurulumuz kendilerine gelen olası şikayetlerde sorun çözülene kadar ve çözüldükten sonra bilgi gizliliği yapan tarafların bilgileri dergi arşivinde tutulur ve bu bilgiler tarafların rızası dışında kullanılamaz. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, en az Tezli Yüksek Lisans düzeyine sahip, göreve gelene kadar bir akademik derginin editoryal ve yayıncılık faaliyetlerinde bulunmuş, biri en az uluslararası indeksli dergi olmak üzere en az üç makalesi yayınlanmış, 25 yaşını doldurmuş kişiler arasından ilan veya yayın kurulu önerisi yöntemiyle belirlenecek kişilerden oluşur. Kurul en az 7 kişiden oluşur. Kurul üyeliklerinin dördü, Kent Akademisi Yayın Kurulu, Bilim ve Danışma Kurulu üyeleri ve/veya, bulunamaması halinde, ICAM Network Danışma Kurulu Üyeleri arasından, ilgili kurulların teklifiyle belirlenir. Diğer üç üyenin biri Okur Temsilcisi, biri yazar temsilcisi, biri de hakem temsilcisi olarak Danışma Kurulu tarafından önerilir. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulu, Gelen makalelerin dergi kapsamıyla ilgisini gözlemleyerek Yayın Kuruluna bildirir, yazar temsilciliği tarafından kurula gelen yayın ücretlerine, ücret indirimlerine ve ücret iade taleplerine ilişkin itirazları görüşür, derginin kalite standartlarını belirler ve izler, mevzuat ve iyi uygulamalar doğrultusunda iç denetim ve kalite standartları sistemlerini günceller, tüm yayın süreci ayarlarındaki adım ve sistematikleri ve bu mekanizmalardaki aksaklıkları tespit edip gereği için Yayın Kurulu'na rapor eder, dergi menülerini yayın sürecindeki değişmelere karşı yönergelerdeki güncellemelerin yapılıp yapılmadığını tespit edip raporlandırır. Okur, yazar ve hakem temsilcileri, kendilerine gelen sorun veya şikayetleri, doğrudan Denetim ve Kalite Standartları Kuruluna iletir, kurul sekreteryası, bu talepleri toplantı gündemine ekler. Kurula bildirilen olası şikâyet ve talepler en geç 30 gün içinde sonuçlandırılır ve maddeler halinde Yayın Kuruluna bildirilir. İç Denetim ve Kalite Standartları Kurulumuz dergimiz menülerinde yer almaktadır. Bu kurul aynı zamanda olası ücret itirazlarına ilişkin hususları da değerlendirir ve karara bağlar.
ÖZEL SAYI POLİTİKAIMIZ	**OUR SPECIAL ISSUE POLICY**
1. Dergimize gelen özel sayı teklifleri, doğrudan yayın kuruluna sunulur ve özel sayı çıkarılıp çıkarılmaması kararı, yayın kurulunca alınır. 2. Kişi veya kurumlar tarafından gelen özel sayı talepleri, kapalı oturumda karara bağlanır. Bu oturumdaki oylamada 2/3 nitelikli çoğunluk aranır.	1. Special issue proposals coming to our journal are submitted directly to the editorial board, and the decision whether to publish a special issue is taken by the editorial board. 2. Requests for special issues made by individuals or institutions are decided in closed session. A 2/3 qualified majority is required for the voting in this session.

3. Özel sayı makale sayısı, ulusal ve uluslararası dizin önerileri doğrultusunda, bir önceki yayındaki makale sayıları ile uyumlu olmalıdır. 4. Özel sayı editörleri; baş editör, yayın kurulundan bir editör ve özel sayı teklifi yapan kişi ve/veya kurumu temsil eden bir editörden olmak üzere üç editörden oluşur. 5. Özel sayıdaki editörlük, alan editörlüğü, hakemlik, makale yayın süreçleri ve makale yazım kuralları, Kent Akademisi dergisi olağan yayın koşullarıyla uyumlu olmak zorundadır. Özel koşulların açıklık getirmediği durumlarda, genel yayın ilkeleri geçerlidir. 6. Özel sayılarda dergi kurallarında olduğu gibi, makaleler en az üç hakem kontrolünden geçer ve en az iki kabul kararı ile yayınlanır. 7. Özel sayıda makale yükleme ücreti derginin genel ücret politikasından aşağı olmamak koşuluyla yayın kurulu tarafından belirlenir. 8. Özel sayı için, ihtiyaç duyulması durumunda dergimizde kayıtlı alan editörleri dışında da doçent veya profesörlerden yayın kurulu kararıyla alan editörü alınabilir/atanabilir. Özel sayıda dışarıdan atanacak alan editörleri o sayıdaki dergi alan editörlerinin üçte birinden fazla olamaz. Yayın Kurulumuzun, S:105/2024/6/2 sayı ve 08/10/2024 tarihli kararıyla Kabul edilmiş olan bu politikalar, 2025 yılı başından itibaren geçerlidir.	3. The number of special issue articles should be compatible with the number of articles in the previous publication, in line with national and international index recommendations. 4. Special issue editors; It consists of three editors: the editor-in-chief, an editor from the editorial board, and an editor representing the person and/or institution making the special issue proposal. 5. Special issue editorship, section editorship, refereeing, article publication processes and article writing rules must comply with the normal publication conditions of the Urban Academy journal. In cases where special conditions do not clarify, general publishing principles apply. 6. As in the journal rules for special issues, articles are checked by at least three referees and published with at least two acceptance decisions. 7. The fee for uploading articles to a special issue is determined by the editorial board, if it is not lower than the general fee policy of the journal. 8. For the special issue, if needed, field editors can be recruited/appointed by associate professors or professors, other than the field editors registered in our journal, by the decision of the editorial board. Section editors to be appointed externally for a special issue cannot be more than one-third of the journal section editors in that issue. These policies, which were adopted by our Editorial Board's decision numbered S:105/2024/6/2 and dated 08/10/2024, are valid as of the beginning of 2025.
PUBLICATION LIST ARTICLE RANKING PRINCIPLES and POLICIES	**YAYIN LİSTESİ MAKALE SIRALAMA SİSTEMİ ve POLİTİKAMIZ**
1. When scanning, the parts to be excluded from the scanning settings: a) Bibliography b) Abstract, (if any) Material and Method These parts should be scanned by setting EXCLUSION from the scan setting without being removed from the article text. 2. Similarity rates; not more than 1% in each citation, and not more than 20% in total. 3. iThenticate scanning program is our official scanning program. Similarity reports in our journal are checked twice, at the beginning of the process and the end of the process. The ranking of the articles published in our journal in the relevant issue is carried out according to the following ranking system: 1. Articles about world cities / urban EN 2. articles about world cities / urban TR 3. Articles that are up-to-date due to their subject 4. National general articles about the city / urban EN 5. Articles with a topic related to the city/urban and the country in general (nationally) TR 6. Articles on local or regional or structural case studies directly related to the city/urban EN 7. Articles on local, regional or structural case studies directly related to the city TR 8. Articles placed first in order of acceptance 9.Internationally comprehensive articles indirectly 10.International comprehensive Turkish articles indirectly related to the cityrelated to the city/urban EN 11. National comprehensive articles indirectly related to the city/urban EN 12. National comprehensive articles indirectly related to the city/urban TR 13. Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban EN 14. Articles that are local and regional case studies indirectly related to the city/urban TR	1. Tarama yapılırken, tarama ayarlarından hariç tutulacak kısımlar: a) Kaynakça b) Özet, (varsa) Materyal ve Metod Bu kısımlar, makale metninden çıkarılmaksızın tarama ayarından HARİÇ TUT ayarı yapılarak taranmalıdır. 2. Benzerlik oranları; her bir alıntıda % 1'den fazla, toplamda da, % 20'den fazla olmayacak şekilde uygulanacaktır. 3. iThenticate tarama programı resmi tarama programımızdır. Dergimizde benzerlik raporları süreç başı ve süreç sonu olmak üzere iki kez kontrol edilmektedir. Dergimizde yayınlanmakta olan makalelerin ilgili sayıdaki sıralanmaları aşağıdaki sıralama sistematiğine göre yürütülmektedir: 1.Dünya kentleriyle ilgili İngilizce makaleler 2.Dünya kentleriyle ilgili Türkçe makaleler 3.Konusu gereği güncellik taşıyan makaleler 4.Konusu kentle ilgili ulusal genel kapsamlı İngilizce makaleler 5.Konusu kentle ilgili ülke geneliyle ilgili (ulusal) içerikli Türkçe makaleler 6.Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin İngilizce makaleler 7.Kentle doğrudan ilgili yerel veya bölgesel veya yapısal vaka incelemesine ilişkin Türkçe makaleler 8.Kabul alma sırasına göre erken kabul alan makaleler 9.Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı İngilizce makaleler 10.Kentle dolaylı ilgili uluslararası kapsamlı Türkçe makaleler 11.Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı İngilizce makaleler 12.Kentle dolaylı ilgili ulusal kapsamlı Türkçe makaleler 13.Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki İngilizce makaleler 14.Kentle dolaylı ilgili yerel bölgesel vaka incelemesi niteliğindeki Türkçe makaleler

Information, Communication, Art and Media Publishing Group

	INDEX | İÇİNDEKİLER	PAGES
I	Volume 17, Issue 5 Editorial Board Cilt 17 Sayı 5 Editör Kurulu	I- VII
II	Journal Tag and Publication Principles and Policies | Dergi Künyesi ve Yayın İlke ve Politikaları	VII-XV
III	Index / İçindekiler	XVII-XIX
IV	Editorial Letter: Catalyst for Urban Development: Tourism / Kentin Gelişim Katalizörü: Turizm | **Editör**	XX-XXI
*		
1	Araştırma Makalesi • Lazistan Sancağı'nda Kadın Hapishane Projesi Women's Prison Project in the Sanjak of Lazista • Burak Muhammet Gökler	612-634
2	Araştırma Makalesi • On İkinci Kalkınma Planı'nın İyi Yönetişim İlkeleri Açısından Analizi Analysis of the Twelfth Development Plan in Terms of Good Governance Principles • Arzu Dilaveroğlu, Umut Üzmez	635-653
3	Araştırma Makalesi • Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Politikasının Meşruiyeti The Legitimacy of Türkiye's Policy on Syrian Asylum Seekers • Özgür Üzelakçil	654-674
4	Araştırma Makalesi • Lojistikte Operasyon Süreçleri ve Müşteri Memnuniyeti: Denizcilik Sektörüne Yönelik Bir Araştırma The Operation Processes and Customer Satisfaction in Logistics: A Research on Maritime Sector • Yasemin Nemlioğlu	675-692
5	Araştırma Makalesi • 6 Şubat Depreminde Kobilerin Krize Verdikleri Tepkilerin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Pilot Çalışma Effects of Crisis Management on SME's during the February 6 Earthquake: A Pilot Study in Gaziantep Province • Deniz Yıldız, Aysen Wolff	693-704
6	Araştırma Makalesi • Evaluation of Historical Mosques in Sinop City Center within the Scope of Tourism for All Sinop Kent Merkezindeki Tarihi Camilerin "Herkes İçin Turizm" Kapsamında Değerlendirilmesi • Tümay Güneş, Osman Tutal	705-734
7	Araştırma Makalesi • Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Gereksinimlerinin Kano Modeliyle Sınıflandırılması: Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Örneği Classification of Recreational Demands of University Students with Kano Model: The Case of Ahmet Necdet Sezer Campus • Esra Mirza Sert, Büşra Onay	735-752
8	Araştırma Makalesi • Bir Kamu Sosyal Politikası Olarak Belediye Otobüs Hizmeti ile Toplu Taşıma: Mersin Örneği Public Transport by Municipal Bus Service as a Public Social Policy: Mersin Case • Fikret Zorlu, Ali Cenap Yoloğlu	753-779
9	Araştırma Makalesi • Evaluation of Socio-economic Impacts of Ecotourism Routes in Türkiye's Forests and Protected Areas Türkiye'nin Ormanlarında ve Korunan Alanlarındaki Ekoturizm Rotalarının Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi • Çağdan Uyar, Gülberk Gizem Küçükosmanoğlu, Ali Küçükosmanoğlu	780-799
10	Araştırma Makalesi • Yerel Yönetimlerin Perspektifinden Zonguldak'ın İlçelerinin Alternatif Turizm Potansiyellerinin ve Swot Analizlerinin Karşılaştırılması A Comparative Analysis of Alternative Tourism Potentials and SWOT Analyses of Zonguldak Districts from the Perspective of Local Governments • İhsan Kazkondu, Şule Kıycı, Şeyda Bükrücü Kazkondu	800-826

11	Araştırma Makalesi • İstanbul Deniz Yolcu Taşımacılığının Kümeleme Yöntemi ile Analizi Analysing Istanbul Maritime Passenger Transport Using Clustering Method • Üstün Atak	827-850
12	Derleme • Percieved Impact of Tourism: A Scale Adaptation Study Turizmin Algılanan Etkileri: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması • Grant Altay Taşkın	851-859
13	Araştırma Makalesi • Sustainable Transportation Systems Framework and Spatial Analysis with Fractal Analysis Method Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri Çerçevesi ve Fraktal Analiz Yöntemi ile Mekansal Analiz • Parla Güneş, Tuğba Kütük, Yeşim Tanrivermiş	860-877
14	Araştırma Makalesi • Antik Çağdan Günümüze Kamusal Alanda Çocuk Temsili ve Çocukluk Olgusunun Çocuk Mekânlarına Yansımaları Child Representation in the Public Sphere from Antiquity to the Present and Reflections of Childhood on Children's Spaces. • Cemile Buket Razaki, Evren Ülkeryıldız	878-907
15	Araştırma Makalesi • Sivas Gök Medrese de Yer Alan Hayat Ağacı Bezemesinin Ezoterizm Kavramı Açısından İncelenmesi Examination of the Tree of Life Decoration on the Crown Gate of Sivas Gök Madrasah in Terms of the Concept of Esotericism. • Okan Boydaş	908-921
16	Araştırma Makalesi • Bungalov Turizmine Yönelik Davranışsal Niyetin İncelenmesi: Rize'de Bir Alan Araştırması Investigation of Behavioral Intention Regarding Bungalow Accommodation: A Field Study in Rize • Gökhan Onat	922-942
17	Araştırma Makalesi • The Dilemma of Conservation and Adaptation in the Reuse of Urban Historic Industrial Areas - Case Study: Manufaktura (Poland) and Ex-Mattatoio (Italy) Kentsel Endüstriyel Miras Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi: KorumaKullanma Dengesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz • Deniz Cakar, Müjgan Karatosun	943-963
18	Araştırma Makalesi • Yeni Zelanda'da Katılımcı Kentsel Gelişim Deneyimi ve Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi Kavramı Te Aranga Cultural Landscape Strategy and Cooperation in Urban Development in New Zealand • Ali Naci Özyalvaç	964-986
19	Araştırma Makalesi • Refah Düzeyi ve Vergi Gelirleri İlişkisinin İncelenmesi: TRC2 ve TRC3 Bölgesi Şehirlerine Yönelik Ampirik Kanıtlar Refah Düzeyi ve Vergi Gelirleri İlişkisinin İncelenmesi: TRC2 ve TRC3 Bölgesi Şehirlerine Yönelik Ampirik Kanıtlar • Şahin Ay, Süleyman Çelik	987-998
20	Derleme • Gastronomi ve Coğrafi İşaretlerin Sistematik Derleme Tekniğiyle İncelenmesi Examination of Gastronomy and Geographical Indications with Systematic Compilation Technique • Erkan Denk, Yener Oğan	999-1023
21	Araştırma Makalesi • Atık Kâğıtlardan Yeniden Üretilmiş Kâğıtların Resim ve Baskıresim Tekniklerinde Kullanımı The Use of Re-Produced Paper from Wastepaper in Painting and Printing Techniques	1024-1047

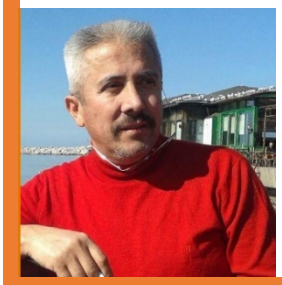
	• Buse Kızılırmak Çekinmez , Hülya Gücüko	
22	Araştırma Makalesi • Konya Tarihi Kent Merkezindeki Anadolu Selçuklu Medreselerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Açısından İncelenmesi Evaluation of Anatolian Seljuk Madrassas in Konya Historical City Center in terms of Biophilic Design Criteria • Selin Kılıç Dede, Burcu İncer, Büşra Yılmaz Erdoğan	1048-1066
23	Araştırma Makalesi • A Research on the Social Work Function of Municipalities: Impressions from the Field Belediyelerin Sosyal Hizmet Fonksiyonu Üzerine Bir Araştırma: Sahadan İzlenimler • Ceylan Sülü Akgül	1067-1086
24	Araştırma Makalesi • Mardin'in Güncel Kentleşme Pratiklerine ve Kamusal Olanaklarına İlişkin Bir Değerlendirme An Evaluation of Mardin's Current Urbanisation Practices and Public Opportunities. • Zemzem Taşgüzen Polat, Berat Çelebioğlu	1087-1111
25	Araştırma Makalesi • A Sociological Study on the Necessity of Change in Consumption Patterns in Modern Socıetıes Modern Toplumlarda Tüketim Modellerinde Değişimin Gerekliliği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme • Raheb Mohammadi Ghanbarlou	1112-1121
26	Derleme • Kirsten Boie'nin "Everything Will Be Alright" Hikayesinin Göç Bağlamında Mekansal Analizi A Spatial Analysis of Kirsten Boie's "Everything Will Be Alright" in the Context of Migration • İmren Yıldız	1122-1136
27	Derleme • Kırsal Peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri için Sağladığı Olanaklar: Kırsalın Sosyo-Kültürel Katkıları Affordances of Rural Landscapes in Providing Cultural Ecosystem Services: Socio-Cultural Contributions of Rural Areas • Emel Baylan	1137-1158
28	Araştırma Makalesi • Covid-19 Fobisinin Yaşlılar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Erzincan İl Merkezi Örneği Covid-19 Fobisinin Yaşlılar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Erzincan İl Merkezi Örneği • İbrahim Akkaş	1159-1175
29	Araştırma Makalesi Konut Tercihinde Sosyoekonomik ve Kültürel Değişkenlerin Rolü • Hurigül Eken	1176-1194
	• **Volume 18 Issue, 2 | Cilt 18, Sayı 2 Full Page**	**612-1194**

URBAN ACADEMY

© KENT AKADEMİSİ | 2025

ICAM | ONLINE INFORMATION-COMMUNICATION AND MEDIA PUBLISHING GROUP

KENT AKADEMİSİ
KENT KÜLTÜRÜ VE YÖNETİMİ DERGİSİ | JOURNAL OF URBAN CULTURE & MANAGEMENT
18TH ANNIVERSARY

From the Editor

Dr. Ahmet FİDAN
Editor-in-Chief
On Behalf of ICAM Network Editorial Board

Citi's Development Dynamic: Tourism

The concept of the "Other" necessitates examining the subject within a broader framework of interconnected factors. A city's identity is shaped by its social institutions and infrastructure, reflecting the diverse demands and expectations of its people. Fundamentally, a city's development is closely tied to tourism and education. Tourism, by its very nature, requires reconciliation and integration with the "Other," fostering coexistence both in theory and practice. Education, on the other hand, plays a crucial role in passing down the notion of an ideal society and city—one that embodies what is considered "good" or desirable—to future generations.

From a literature perspective, tourism is recognized as a service sector classified under 107 categories, with 25 fundamental categories agreed upon as its core functions. This sector directly or indirectly sustains and influences various other industries while simultaneously being shaped by them in return.

Tourism is not an exclusively urban concept; however, it is primarily a public-oriented service sector that thrives within urban spaces. The development of a city and the growth of tourism are intrinsically linked, much like two inseparable elements of the same system. From a cause-and-effect perspective—akin to the classic chicken-and-egg dilemma—tourism stimulates urban dynamics, while a city's development serves as a driving force for tourism. As a result, the more tourism flourishes, the faster a city progresses, and as the infrastructure of a destination strengthens, tourism itself gains momentum.

Since a significant portion of the articles in this issue directly or indirectly revolve around tourism and urban dynamics, we have chosen Tourism as the central theme of our editorial letter. At the same time, we express our expectation that future articles will continue to explore this axis and its interconnected layers. Another important perspective to consider is shifting our focus from domestic tourists to international visitors when discussing the development of our country's cities and tourism sector.

Kentin Gelişim Dinamiği: Turizm

Öteki terimi, ele alınan konunun başkaca faktörler çerçevesinde incelenmesini gerektirir. Bir kentin kimlik kazanması, toplumsal kurumlarıyla ve donatılarıyla halkın çoğulcu talep ve beklentilerinin öngörülmesi anlamına gelmektedir. Bir kent için bu da temelde turizm ve eğitimle gelişebilmektedir. Zira turizm, öteki veya diğer terimi ile barışmayı, bağdaşmayı, onunla kuramsal olarak entegre olmayı gerektirmektedir. Eğitim de bunun ideal toplum ve ideal kent bağlamında "iyi" ve/veya istenilen bir durum olduğunu yeni nesle aktarımını sağlamaktadır.

Literatüre baktığımızda, turizm, toplamda 107 kategori altında tanımlanmış ve üzerinde uzlaşılmış 25 temel kategori olarak işlevini yerine getiren bir hizmet sektörüdür. Bu sektör, diğer tüm sektörleri doğrudan veya dolaylı olarak beslemekte o sektörleri etkilemekte ve aynı şekilde onlardan da etkilenmektedir.

Turizm, sadece kentsel alana özgü bir kavram olmadığı gibi, temel veya başat olarak kentsel alanda sürdürülen kamusal niteliği önde olan bir hizmet sektörüdür. Kentin gelişimi ile turizmin gelişimi et tırnak gibi, birbiriyle tam anlamıyla bütünleşik halde devam eden bir olgudur. Sebep-sonuç noktasında, Yumurta-tavuk örneğindeki gibi, turizm kent dinamiğini geliştirirken, kentin gelişimi de turizmin dinamosu durumundadır. Sonuç olarak turizm geliştiği oranda kentin gelişim ivmesi artmakta, turizm için de destinasyon altyapısı güçlendikçe turizm gelişebilmektedir.

Bu sayımızda yer alan makaleler hatırı sayılır ölçüde doğrudan veya dolaylı olarak turizm ve kent ekseninde ele alındığı için, Turizm temasını editör mektubumuzun konusu yaptık. Aynı zamanda gelecek sayılardaki makalelerin bu eksen ve sarmalda ele alınmasını beklediğimizi ifade etmiş olduk. Ülkemizin kent ve turizminin gelişimini, yerli turistten çok yabancı turist odağına yerleştirmemiz bir başka yönelim olmalıdır.

We Are Here with Our 67th Issue!

Dear readers.

We are together again in this issue. In this edition, we proudly present a total of 29 articles—25 research papers and 4 review articles.

Ensuring the scientific rigor of these publications, our dedicated team of 18 section editors and 110 reviewers played a crucial role, evaluating submissions with meticulous care, including those that were ultimately not accepted. Additionally, statistical editors, along with English and Turkish language editors, have contributed significantly to refining the quality of the published works.

Bringing together all these efforts, our editorial board held six extensive meetings—each lasting several hours—where valuable insights were shared to continuously enhance the journal's standards. I extend my deepest gratitude to our editors for their time and dedication.

With each new issue, we look forward to celebrating further achievements and sharing exciting developments. Until we meet again in future editions, stay well!

Follow Us on Social Media!

Our journal's social media accounts are waiting for your engagement! Below, you will find links to our official social media platforms. We kindly invite you to support us by following, liking, and sharing our content. Your interaction helps us grow and reach a wider audience.

Stay connected and be a part of our academic community!

- **INSTAGRAM**: https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN**: https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/
- **FACEBOOK**: https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal
- **X:** https://x.com/kent_akademisi

67. Sayımızda sizlerleyiz!

Değerli okurlarımız.

Bu sayımızda yine birlikteyiz.

Bu sayımızda 25'i araştırma 4'ü derleme olmak üzere, toplam 29 makale yayınlanmıştır.

Bu makaleleri değerlendirmek için görev yapan reddedilen makaleler dahil 18 alan editörümüz, 110 hakemimiz yayınlanan makalelerin bilimsel niteliğine büyük katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde bu sayıda yayınlanan makalelerimizde makale konusu kapsamında İstatistik editörleri İngilizce ve Türkçe dil editörleri görev yapmıştır. Tüm bu emeklerin birleştirildiği yayın kurulu toplantılarında bu dönemde her biri saatler süren 6 toplantı düzenleyerek değerli vakitlerini dergimizin niteliğini her daim artırmaya yönelik fikirler sunan editörlerimize müteşekkirim.

Her yeni sayıda, yeni başarılar ve güzel haberlerle nice gelecek sayılarda buluşmak ümidi ile esen kalınız.

Sosyal Medya Hesaplarımız

Dergimize ait sosyal medya hesaplarımız sizlerin ilgisini beklemektedir. Dergi sosyal medya hesaplarımıza ait linklerimiz aşağıda sıralanmıştır. Sosyal medya hesaplarımızı **beğeni**lerinizle desteklemenizi istirham ederiz.

Takipte kalın ve akademik yayın topluluğumuzun bir bileşeni olun.

- **INSTAGRAM:** https://www.instagram.com/urban_academy_tr/
- **LİNKEDİN:**https://www.linkedin.com/in/urban-academy-kent-akademisi-9232b3223/
- **FACEBOOK:** https://www.facebook.com/UrbanAcademyJournal
- **X:** https://x.com/kent_akademisi

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 26.09.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 28.12.2024

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Gökler, B.M. (2025). Lazistan Sancağı'nda Kadın Hapishane Projesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):612-634. https://doi.org/10.35674/kent.1556747

Lazistan Sancağı'nda Kadın Hapishane Projesi

Women's Prison Project in the Sanjak of Lazistan

Burak Muhammet GÖKLER[1]

Öz

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli merkezlerinden birisi olan ve 1851'den itibaren sancak sıfatıyla anılan Lazistan'ın merkezi Batum iken 1878'de Rize olmuştur. Osmanlı'nın bölgeyi fethetmesinden itibaren imar faaliyetlerini ve kültürel etkisini yansıttığı Rize, sancak merkezi olması ile birlikte önemi artmıştır. Bölgede birçok mimari yapı inşa edilirken bunlar arasında hapishaneler dikkat çekmektedir. Hapishane ve ceza hukuk sistemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayrılmaktadır. Tanzimat ile birlikte hukuk sisteminde ve hapishanelerde iyileştirmeye gidilmiştir. Özellikle kadın hapishanelerinin inşası ve ıslahı önem teşkil etmektedir. Araştırmanın konusunu da Lazistan Sancağı'nda inşa edilmesi düşünülen bir nisa (kadın) hapishanesi oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinde yapıların araştırmalar sonucunda tespit edilen ve Anadolu'da projesiyle birlikte sınırlı sayıda olan kadın hapishanesi ile ilgili belgeler 1911-1912 yıllarına aittir. Daha öncesinde kadınlar için Rize'deki Hükümet Binası'nın alt katında bir oda tahsil edilmişken sonrasında söz konusu bina yakınlarında bir kadın hapishanesinin inşası düşünülmüştür. İki katlı olarak düzenlenen yapı, avlusuz koğuş tipinde ele alınmış olup koğuş, çamaşırhane-mutfak, hela ve muhafaza odasından oluşmaktadır. 1912-15 yılları arasındaki kadın mahkûm ve tutuklarının sayısal verileri göz önüne alındığında yapının projede kaldığı ve inşa edilemediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hapishane, Kadın, Lazistan, Osmanlı, Rize, Sanat Tarihi

ABSTRACT

The Center of Lazistan, which was one of the important centres of the Ottoman Empire in the Eastern Black Sea Region and was known as a sanjak since 1851, was Batumi. In 1878, it became Rize. With the Ottoman conquest of Rize, it reflected its construction activities and cultural influence on the region, and its importance increased with its becoming a sanjak centre. While many architectural structures are being built in the region, prisons are also noteworthy among them. Prison and criminal law system in the Ottoman Empire can be classified into two periods: before and after the Tanzimat. With the Tanzimat, improvements were made in the law system and prisons. The construction and reform of women's prisons is particularly important. The subject of the research is a women's prison that was planned to be built in the Sanjak of Lazistan. The documents related to the women's prison, which were identified as a result of research in the State Archives of the Presidency of the Republic of Türkiye and which are limited in number in Anatolia together with its project, belong to the years 1911-1912. Previously, a room for women had been allocated on the first floor of the Government building in Rize, but later the construction of a women's prison near the building in question was considered. The two-storey building was designed as a ward without a courtyard and consists of a ward, laundry-kitchen, latrine and guard room. Considering the number of women prisoners and detainees between 1912-15, it was determined that the building remained in the project and could not be built.

Keywords: Art History, Ottoman, Lazistan, Rize, Women, Prison

[1] **Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, burak.gokler@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5035-6756

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun bir sancağı konumunda olan Lazistan, 1851'den itibaren Lazistan Sancağı olarak anılmaya başlanmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaş'ından önce Rize'nin doğu tarafından (Fırtına Deresi) başlayarak Batum'u da içerisine alan bölge bu isimle anılmıştır (Kalyoncuoğlu, 2021, 1). 12 Aralık 1861 yılına ait bir belgeye istinaden bölge; Batum, Acara-i Ulya, Çürüksu, Acara-i Süfla (Acara Bölgesi), Arhavi, Gönye, Başköy, Hemşin, Atina (Pazar), Livane ve Hopa kazalarından oluşmaktadır (Çetinkaya, 2023, 77-78). Genel anlamda ise Doğu Trabzon, Rize, Artvin ile Gürcistan'ın Acara Özerk Cumhuriyeti'nin Batum ve Sarp bölgelerini kapsamaktadır (Marr, 2016, 18). Ancak tarihi süreçte bölgede meydana gelen savaşlar bazı alanların el değiştirmesi ile sonuçlandığı için Lazistan'ın kapsadığı bölgelerde de farklılıklar oluşmuştur.

Sancak 1851-67 tarihlerinde Trabzon Eyaletine, 1868-1920 yılları arasında Trabzon Vilayetine bağlı kalmıştır, 1920 yılından itibaren ise Trabzon'dan ayrılarak müstakil sancak olmuştur (Sezen, 2017, 510).

93 Harbi'nden önce Lazistan Sancağı'nın merkezini Batum oluştururken (Emiroğlu, 1995, 289) savaş sonrası 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile bölge Ruslara bırakılmış, Lazistan Sancağı'nın merkezi de Rize'ye taşınmıştır (Bostan, 2008, 147-151) (Şekil 1).

Şekil 1. Trabzon'a Bağlı Sancaklar: Canik, Lazistan ve Gümüşhane (Çaykıran, 2021)

Araştırmanın temelini Lazistan Sancağı'nın merkezinde yer alan ve kadınlar için inşa edilmesi düşünülen bir hapishane binası oluşturmaktadır.

Hapishane, suç işleyenleri cezalandırmak amacıyla yapılmış bina olarak tanımlanmaktadır (Arseven, 1975, 686). Ayrıca, cezaevi, zindan, dipdam, içeri, kafes, mahpus, mahpushane, mapus, kodes, mahbes gibi isimlerle ifade edilmektedir (Öztekten, 2005, 607-624).

Tarihsel süreç içerisinde birçok devlet, toplumun ıslahını sağlamak amacıyla suç işleyenler için farklı cezai yöntemler tercih etmiştir. İdam, mal-mülk cezası, sürgün, kırbaç, dayak, kısas, zindan veya bir mekân altında kontrole alma, gözetleme, kilitleme (hapishane) gibi birçok yöntem benimsenmiştir. Roma'nın krallık döneminde yer altında "Tullianum" denilen bir hapishane inşa edildiği bilinmektedir (Demirbaş, 2016, 6). Kayıtlarda Hz. Peygamber döneminde mescit, ev ve dehlizlerde belirli sürelerde suçluların tutuldukları (Uyanık, 2015, 131) Emeviler zamanında "Dimas" ve "lala" ismiyle hapishane inşa edildiği, Abbasiler'de hapis mekânlarının yapıldığı (Yılmaz, 2001, 551) Memlukler'de hapishane için birimlerin olduğu (Kortantamer, 2010, 94) yer almaktadır.

Avrupa'da günümüz anlamında hapis ifadesinin anlam bulması Orta Çağ sürecinde Almanya'da rahiplerin suç işlemesi sonucu belirli bir süre hapsedilmesi ile ortaya çıkmıştır (Demirbaş, 2010, 8). Bu anlayış tam anlamıyla XVI. yüzyılda Amsterdam'da sistemsel bir düzene dönüştürülmüştür (Adak, 2006, 11-12).

Osmanlı'da ceza ve hapishane kavramı Tanzimat öncesi ve sonrası şeklinde değerlendirilmektedir. Tanzimat öncesinde 1680-1841 yılları arasında vuku bulan adli ve cezai işlemler Kal'abend olarak isimlendirilen defterlerde kayıt altına alınmıştır (Baytimur, 2022, 387). Söz konusu kayıtlarda işlenen olayın meydana geldiği yer, zaman, suçlu bulunan kişiler ve cezaları ile birlikte cezayı çekecekleri yerler ile ilgili detaylı bilgiler verilmektedir (Baytimur, 2016, 185-187). Genellikle cezalar şer'î ve örfî hukuk sisteminde çözümlenmiştir. Bu sistemde suçluyu ıslah veya yeniden topluma kazandırma amacının dışında suçtan caydırma prensibi temel alınmıştır ki (Şen, 1984, 79-80), idam, teşhir, dayak, ceza, kalebentlik gibi yöntemler benimsenmiştir (Erim, 1984, 80). Suçu kesin ve sabit olan bireylerin ise mahp(b)es olarak isimlendirilen mekânlarda tutulmuştur. Söz konusu mekânlar kale burçları, tersaneler, zindanlar ve konutlar (Demiryürek, 2018, 14; Baytimur, 2016, 196) gibi farklı yerler olabilmektedir. Bazı özel durumlarda ise yakın adalar sürgün yeri olarak kullanılıp kaleleri mahpes işlev görmüş, ayrıca zorunlu ikamet yaptırımları da uygulanmıştır (Baytimur, 2022, 390-391). Kısacası Tanzimat öncesinde Osmanlı ceza ve hukuk sisteminde mekân konusunda sabit bir yerin olmadığı dönemin şartlarına göre herhangi bir alanın ceza yeri olarak kullanılabildiği görülmektedir (Kolay, 2020, 155).

1839 tarihinde Tanzimat'ın ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti köklü bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmiştir. Bu süreçte ceza sistemi Batı eksenli şekillenmiş, Fransız hukuk sistemi etkin bir rol oynamıştır (Azrak, 1985, 602-606). Buna karşılık XIX. yüzyılda İngiltere'nin yönlendirmeler daha baskın olmuştur (Kolay, 2021, 23).

1840, 1851 ve 1858 yıllarında ortaya konulan kanunlar neticesinde suçlar kategorize edilmekte (ağır, kabahat, cünha) ve Islahat Fermanı dâhilindeki mahkûmların tutuldukları yerler ıslah edilmektedir (Şen, 1984, 18-19). Ayrıca eziyet, işkence, ağır ceza gibi eylemlerde bulunulmaması ile ilgili gelişimler de ortaya çıkmış ve Osmanlı hukuk sisteminde somut adımlar atılmıştır (Bozkurt, 1996, 109).

Kadın hapishaneleri için; Franz Rosenthal, Nisa Sûresi 15. Ayette geçen "Kadınlarınızdan kötülükte bulunanların kötülüğüne, içinizden dört tanık getirin. Onlar, tanıklık ederlerse kadınları, ölümlerine dek yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun", ifadesini ön planda tutarak evlerde kadınları tutmanın özgürlüğü sınırlayan bir tür olduğunu ve hapishane ile karıştırılmaması gerektiğini ileri sürmektedir (Rosenthal, 2000, 36). Modern düşüncedeki anlamıyla İslam dünyasında bir kadın hapishane, ceza sisteminin var olduğu bilinmektedir (Özdemir Kızılkan, 2011, 76). Bunun ilk sayılabilecek örneklerinden birisi de Kahire'de kadınlar için de inşa edilen ve Habs el-Hücre olarak isimlendirilen hapishanelerdir ki burada kadın suçlular ve özellikle de muganni (kadın şarkıcılar) tutuklu kalmışlardır (Kortantamer, 2005, 94).

Osmanlı devleti yönetiminde "şer'î ve örfî" hukuk çerçevesinde olan cezalandırma sisteminde Tanzimat'tan önce kadın mahkumların özellikle de hayat kadınlarının hapsedildiği durumlar, suçlu kadınlara da yaklaşımının nasıl olduğunu göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. 1730-1830 yılları arasında Baba Cafer Zindanı ön plana çıkan örneklerden birisidir. Burada kadın mahkumlara ait ayrı bir bölümün tahsis edildiği görülmektedir. Ayrıca kayıtlarda 1731 yılında Baba Cafer Zindanı'ndan Midilli adasına sürgün edilen on hayat kadınının varlığından bahsedilmektedir (Karaca, 2005, 153).

Kadınların hapsedildiği bir diğer önemli yapı ise fiziki özellikleri hakkında bilgi bulunmayan Ağakapısı yakınlarındaki bir imam evidir. Yine aynı bölgede Tavhane kadın mahkumların kaldığı bir diğer yerdir (Özdemir Kızılkan, 2011, 77).

Tanzimat Fermanı'ndan sonra hapishaneler Avrupa eksenli bir prensipte çözümlenmiş, ceza sistemleri değiştirilmiş, suçlar kategorize edilmiş ve ıslah amacıyla daha sağlıklı koşullarda hapishaneler düzenlenmiştir. Anadolu'da ve dışında Tanzimat sonrası birçok hapishane binası inşa edilmiştir ki bu hapishanelerin geneli erkek hapishanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlara ait inşa edilen hapishaneler oldukça sınırlıdır. Genellikle kadınlara özel koğuşlar, kiralanan konaklar, bir ev (Tekin, 2010, 91) veya karma hapishaneler içerisinde tutulmuştur. XIX. yüzyılın ortalarına kadar da kadınlara ait bir hapishanenin olmayışı dikkate değer bir konudur (Kolay, 2021, 291). İngiliz Binbaşı Gordon'un 1858 tarihli raporunda kadınlara ait bir hapishanenin mutlaka olması gerektiğini vurgulayarak konuyu ön plana çıkartmış, 1880 Lahiyası'nın 6. maddesindeki hapishane ve hapishane-i umumilerde kadınlara ait ayrıca bir daire bulunacaktır ifadesi ile birlikte ortaya konulan usuller ancak II. Meşrutiyet sonrasında kendine yer bulabilmiştir (Yıldız, 2012, 180, Kolay, 2021, 292).

1912 tarihine kadar kadın mahkumlarının sayıca azlığından dolayı hapishane yapılması uygun görülmemiştir. Bu tarihten itibaren artan kadın mahkumlarının sayısı hapishane yapılmasını zorunlu hale getirse de dönemin ekonomik şartları yeni hapishaneden ziyade kiralama ve özel mekanların tahsisi ile geçiştirilmiştir. Kadın mahkumların hapishane sorunu 1916 yılında da Hapishane Nizamnamesi hazırlanmasına karşılık yine çözüme kavuşturulamamıştır (Şen, 2007, 157-160).

Devletin içerisinde bulunduğu şartlar hapishaneler sorunu özelinde kadın hapishanelerini "facto" yöntemleriyle aşmaya çalıştığı görülmektedir. Kadın mahkûmlar, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde yeni hapishanelerde kadın koğuşlarının inşa edilmesine değin onlar için tahsis edilen erkek mahkûm hapishanelerin bir bölümünde mahkûmiyetlerini sürdürmüşlerdir (Özdemir Kızılkan, 2011, 79).

Lazistan Sancağı ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalarda Rize'de kadın hükümlüler için müstakil bir hapishanenin olmadığı, hükümet dairesinde bir odanın bu husus için tahsis edildiği ortaya konulmaktadır. Atina'da (Pazar) ise yine kadın hapishanesi bulunmazken, Hopa'da da kadın hapishanesi olmamasına karşılık ihtiyaç durumunda uygun bir alanın kiralandığı ifade edilmektedir (Demiryürek, 2018, 189-190). Çalışmaya konu olan ve Rize'de inşa edilmesi planlanan kadın hapishanesinin kiralamanın dışında kadınlar için yapılması ile araştırmayı önemli kılan unsurların başında gelmektedir. Bugüne kadar çalışmalara konu olmayan hapishane ile ilgili temel kaynağı Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi'nde tespit edilen beş arşiv belgesindeki keşif ve krokiler (şekiller) oluşturmaktadır. Öncelikle belgelerin çevirileri ve sadeleştirilmeleri yapılmıştır. Daha sonra yer tespiti, neden inşa edilmek istenildiği plan tipi, genel özellikleri, mimarisi ve maliyetleri açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Nisa Hapishanesi

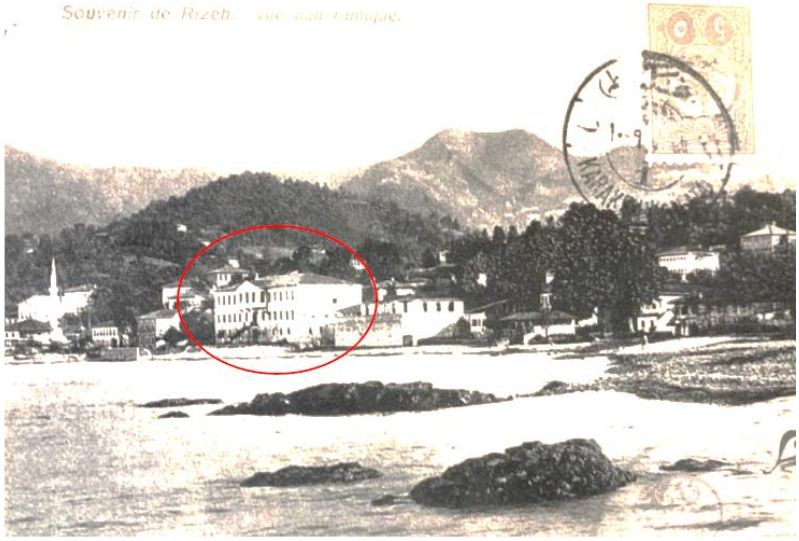
Arşiv belgesinde "Nisa Cebehânesi" ismiyle geçen (DH.MB.HPS 145-3-3) yapıda "cebehâne" kelimesi esasında iki terimin birleşiminden müteşekkil olup cebe "zırh" (Eyice, Özkaya, 2015, 3), "hâne" ise "ev" veya "yer" anlamına gelmektedir. Genel manada "cebehâne" savaş mühimmatlarının saklandığı veya korunduğu yer manasında olup (Develioğlu, 2001, 157, Arseven, 1975, 331) mahkûm veya suçluların tutulduğu ve kontrol altına alındığı hapishane anlamını taşımaktadır.

23 Mart 1911 tarihli belgede "Trabzon, Cebehâneler İdâresi Müdîriyyeti evvel-emirde Cebehâneler Müdiriyyeti'ne, Fî 10 Mart sene 1327" (CBDA, DH. MB. HPİS. 145-3 1330 R4) (Ek 1a) Trabzon Hapishaneler Müdüriyetinden genel Cephaneler Müdüriyetine hitap edildiği ve konunun "Rize'de inşâsı mutasavver Nisa cebehânesi Keşf-i evvel defteri" (Rize'de inşası düşünülen kadın hapishanesinin inşa öncesi keşif defteri) olduğu anlaşılmaktadır (DH. MB. HPS 145-3).

1911 tarihinde başlayan yazışma ile birlikte hapishanenin nerede ve ne için inşa edileceği ile ilgili bilgi verilmektedir. 2 Kasım 1911 tarihli ve 277 numaralı yüce bakanlıktan gelen cevapta Lazistan Sancağı Merkez Hapishanesi için aylık 150 kuruşla uygun yerin kiralanmasına müsaade edildiği ve durumun söz

konusu liva yönetimine bildirildiği belirtilmektedir. Bununla birlikte adı geçen hapishane için hükümet binası civarında bir yerin olması istenmiştir. Ancak hükümet binası civarında uygun bir alan bulunmadığı, civarının araştırılıp tespit edilse de asayiş bakımından zor olacağı için hapishanenin oluşturulmadığı ifade edilmiştir (CBDA, DH. MB. HPS. 145-3-3.) (Şekil 2).

Bölgede kadın hapishanesinin bulunmaması sebebiyle söz konusu hapishanenin inşa edilmesi zorunluluğu açıkça ortaya konulmaktadır. Yapı için yeniden hükümet binası etrafında boş ve uygun bir arazi üzerine yapılan keşif ile birlikte 15 bin kuruşla yapılacağı, ücretin hazinece karşılanacağı ve belirtilen alanın korunmasının kolay olacağından gereğinin yapılması yazı ile yönetime bildirilmiş ve Ömer Lütfi tarafından mühürlenerek imzalanmıştır (DH. MB. HPS. 145-3) (Ek 1e).

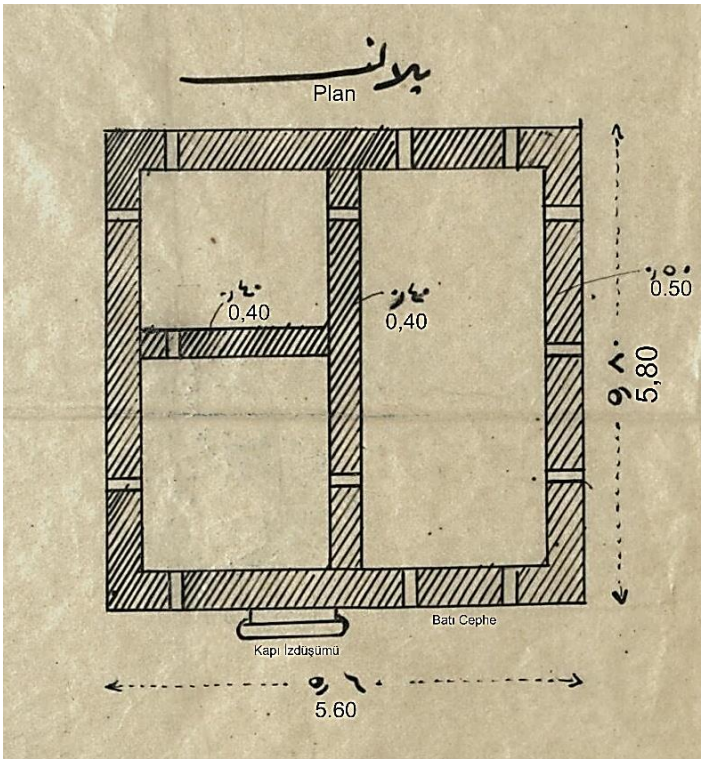

Şekil 2. Rize Hükümet Konağı ve Çevresi (1900) (Kar, 2010)

29 Ocak 1912 yılı tarihli ve mühürlü keşif defterinde hapishaneye/Nisa Hapishanesine ait çizimler mühendis imzalı olarak tanzim edilmiştir (Şekil 3). İki farklı plan şemasının bulunduğu belgede iki adette cephe çizimi ile karşılaşılmaktadır. Alt kata ait olduğu düşünülen birinci plan şeması kare bir form ortaya koymakta olup üç odalı bir tasarım anlayışı sergilemektedir. Batı cephesinde üç pencere açıklığı ve ikinci plan şemasında karşılaşılan kapıya ait iz düşüm verilmiştir. Fakat giriş yapılabilecek bir açıklık veya merdiven işlenmemiş olması dikkat çekmektedir. Bunun dışında Kuzey cephesinde üç, güneyde iki, doğuda ise üç pencere açıklığına rastlanmaktadır. Söz konusu çizim için "planı" dışında bir açıklama belirtilmediği gibi çizim/plan üzerinde de bir açıklama yapılmamıştır (CBDA, DH. MB. HPS. 145-3-1.) (Şekil 4).

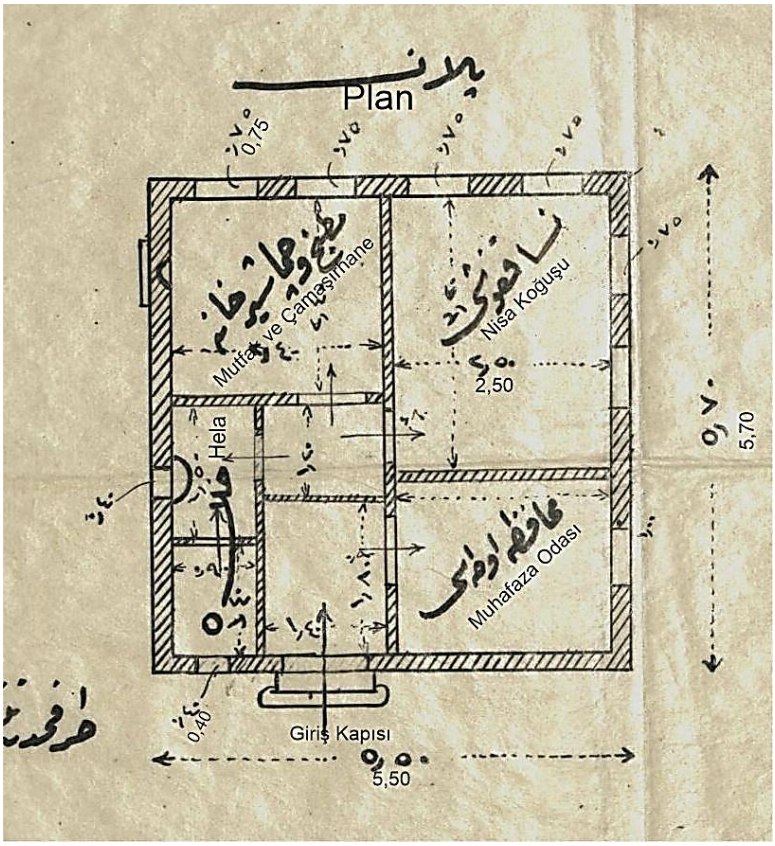
Şekil 3. Abdullah Hilmi Mührü (DH. MB. HPS. 145, 3, 2)

Şekil 4. Lazistan Sancağı-Rize Nisa Hapishanesinin Alt Kat Planı

İkinci plan şeması birincisinde olduğu gibi kare bir şema ortaya koymakta ve hapishane plan tipleri arasında avlusuz koğuş tipinde değerlendirilmektedir. Yapının gösterişten uzak olan doğu cephesinde dikdörtgen söveli ve denizlikli dört penceresi yer almakta olup 0,75 ölçüsünde açıklığa sahiptir. Güney cephesinde 0,40 açıklıklı bir pencere, kuzeyde ise 0,75 ölçüsünde dikdörtgen söveli üç pencere açıklığı ile karşılaşılmaktadır.

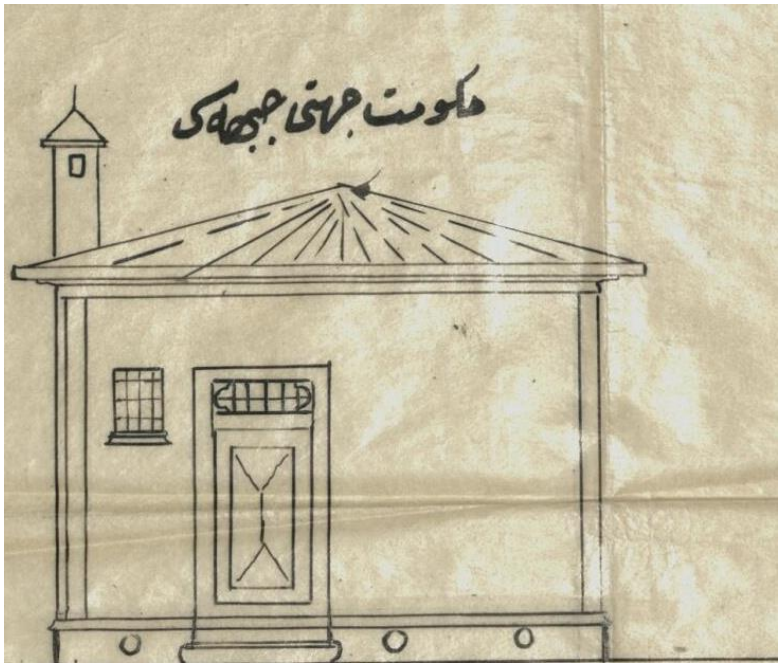
Yapının giriş cephesi batı yönündedir. Batı cephenin güneyinde 0, 45 m ölçülerinde bir pencere ve hemen kuzeyinde giriş kapısı yer almaktadır. Kapıdan girildikten sonra bir geçiş koridoruna ulaşılmaktadır. Koridor bir paravan duvarla ikiye bölünmüş ancak buraya kapı açıklığı eklenmemiştir. Bu da diğer odalara geçiş olamayacağı anlamına geldiği için unutulmuş olarak değerlendirilmektedir. Koridorun kuzeyinde iki oda yer almaktadır. Odalardan batıdaki “Muhâfaza Odası” doğudaki “Nisa Koğuşu” olarak tanımlanmıştır. Doğuda ocak nişinin yer aldığı oda “Matbah/Mutfak ve Çamaşırhane” şeklinde belirtilirken koridorun güneybatısında “Helâ” birimleri ile hapishanenin iç bölümlenmesi düzenlenmiştir (Şekil 5).

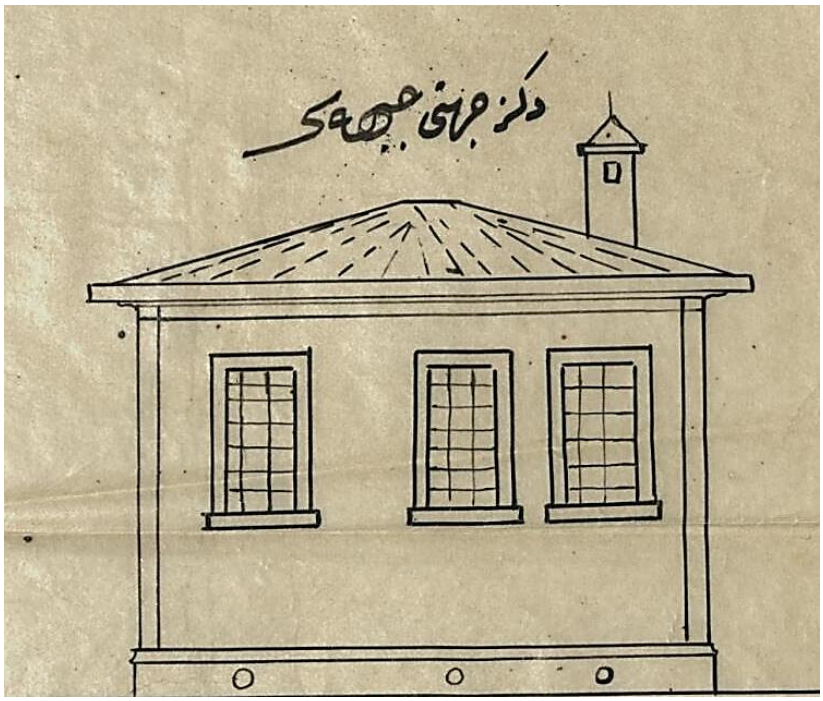
Şekil 5. Lazistan Sancağı-Rize Nisa Hapishanesinin Üst Kat Planı

Hapishaneye ait cephe çizimleri Karadeniz'e ve Hükümet Binası'na bakan yönden verilmiştir. Hükümet Binası yönü giriş cephesinin (batı) olduğu bölümdür. Cephede dikkat çeken unsurların başında giriş kapısı kotunun altında dairesel formlu çizimlere yer verilmiş olmasıdır. Bu husus diğer cephe çiziminde de kendini tekrar etmektedir. Pencere olarak değerlendirilen bu açıklıkların konumları ve veriliş tarzları birinci kat (alt kat) plan şeması ile özdeşleştirildiğinde pencere açıklıkları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu da yapının iki katlı olduğuna kanıtlar mahiyettedir.

Cephe çiziminde dikkat çeken bir diğer husus da beden duvarlarının birleşim noktalarının vurgulanmış olmasıdır. Ayrıca helâya ait dikdörtgen söveli pencerenin yüksekte tutulduğu ve demir parmaklıklı olarak düzenlendiği görülmektedir. Giriş kapısının üstünde ise yine demir parmaklıklı bir aydınlatma penceresinin varlığı dikkat çekmektedir. Çatının kuzey ucundan yükselen ve mutfak/çamaşırhanede yer alan ocak nişinin bacası ise kare kesitli, konik külah örtülü ve havalandırma penceresi ile çizimde ön plana çıkmaktadır. Hapishanenin üst örtüsünde ise piramidal kırma bir çatı kullanılmıştır. Karadeniz'e bakan cephede dikdörtgen söveli ve denizlikli, demir parmaklıklı üç pencere açıklı ile karşılaşılmaktadır (CBDA, DH. MB. HPS. 145-3-1) (Şekil 6-7).

Şekil 6. Lazistan Sancağı-Rize Nisa Hapishanesinin Hükümet Binası Yönündeki Batı Cephesi

Şekil 7. Rize Nisa Hapishanesinin Karedeniz Yönündeki/Karadeniz'e Bakan Kuzey Cephesi

Keşif defterinde yer alan en önemli bölümlerden birisi de malzeme, harcama ve ölçüler kısmıdır. 29 Ocak 1912 tarihli Trabzon Vilâyeti Nâfi'a Merkez Mühendisi Abdullah Hilmi tarafından imzalanan belgede "Nesâ Cebehânesi" inşasının dokuz bin yüz altmış yedi kuruşa tamamlanacağı belirtilmiştir (Ek 2a). Farklı malzemeler kullanılarak inşa edilmesi düşünülen yapının duvarlarında (dört yönden yontulmak suretiyle) Askoroz dere taşı, bölme duvarlarda altı delikli tuğla, mutfak ve hela döşemelerinde çimento, oda döşemelerinde tahta/ahşap, pencere parmaklıklarında ise demir kullanılacağı geçmektedir (Ek 2a). Bunlar dışında iki adet taş merdivenden bahsedilmektedir. Söz konusu merdivenler giriş kapısındaki basamaklar olmalıdır (CBDA, DH. MB. HPS. 145-3-2).

2.Karşılaştırma ve Değerlendirme

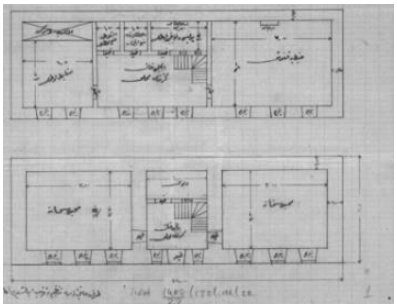
Osmanlı İmparatorluğunun en önemli sancak yerlerinden birisi olan ve genel anlamda Doğu Trabzon, Rize, Artvin ve Gürcistan'ın Acara Özerk Bölgesi, Batum ile Sarp bölgeleri Lazistan Sancağı sınırları içerisinde yer almaktadır. Lazistan ile ilgili 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile merkezi Batum'dan Rize'ye taşınmıştır. 1461'de Trabzon'un fethinden sonra Osmanlı topraklarına katılan Rize'de zaman içerisinde dini, sivil, idari ve askeri yapıların inşasına başlanmıştır.

1911 ve 1912 yıllarına ait olan Lazistan Sancağı-Rize/ Nisa kadın hapishanesine ait arşiv belgeleri tarih bakımından II. Meşrutiyet dönemine tekabül etmekte ve hapishaneler ile ilgili usullerin yerine getirilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır.

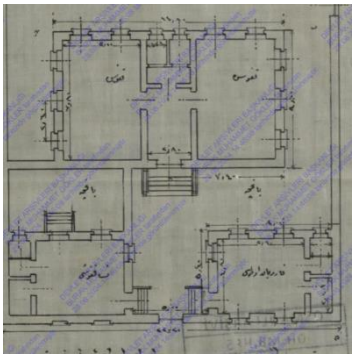
Kadın hapishanesinin inşası ile ilgili yazışma 1911'de başlasa da keşif defteri ve proje ile ilgili çizimlerin 1912 yılında gönderildiği görülmektedir. Hapishanenin inşa edileceği yer arayışı ise oldukça önemlidir. Arşiv belgesinde; (Ek 1c) hükümet binasının yanında yer bulunmadığı için inşa edilemeyeceği ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ancak söz konusu alan dışındaki yerlerin güvenli olmayacağı ve asayişin sağlanamayacağı için mutlaka hükümet binasının yakınlarında olması zorunlu tutulmuştur. Bu kapsamda Hükümet Binası'nın yakınlarında uygun bir yerin tespiti ve daha sonrada yapının inşası ile ilgili mali hesaplamalar ve projeler gönderilmiştir. Rize'ye ait eski fotoğraflarda hükümet binası yakınlarında (Şekil 2) yapının (mimari özelliklerini de göz önüne alındığında) inşa edilmediği sadece bir projede kaldığı düşünülmektedir.

Hapishanenin planı değerlendirildiğinde iki farklı çizim ile karşılaşılmaktadır. Belgelerde yapının iki katlı olacağına dair bir bilgi bulunmadığı gibi cephe çizimlerinde de alt katın mimarisine ait detaylar ile karşılaşılmamaktadır. Ancak üç odalı olarak verilen birinci planın (Şekil 4) batı ve kuzey cephesindeki üçer pencere açıklığının, cephe çizimlerinde yuvarlak formlu da olsa aynı konumda yansıtılması, ayrıca üst kat giriş kapısının (Şekil 5) alt kat planında iz düşümünün verilmesi yapının iki katlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte plan şemasında bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Bunlar; alt kat planında odalar arası giriş kapısının verilmeyişi, alt kat ile üst kat arasındaki bağlantı noktalarının çizilmemesi, üst katta giriş koridorunun tek bir oda ile bağlantılı olması şeklinde sıralabilir.

Osmanlı'da "H, U, T, haçvari, merkezi avlulu, koridor/sofa merkezli (Kolay, 2021, 6) kare, dikdörtgen, I, düzgün olmayan çokgen ve ışınsal (Sezer, 2020, 56) formda plan tipleri ile karşılaşılmaktadır. Rize'deki kadın/nisa hapishanesi ise kare planda, avlusuz ve koğuş tipi formda değerlendirilmektedir. İçerisinde koğuş, çamaşırhane/mutfak, muhafaza odası ve helası olan bu plan tipinde inşa edilmiş benzer örneklerle karşılaşılmaktadır. Sinop'ta dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1892), Kırçova Kazası'nda (Şekil 8a) dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1902), Adana'da İçel Hapishanesi kare planda avlusuz koğuş tipi (1914) (Şekil 8b), Hüdevandigar Atranoz Kazası'nda dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1910), Hicaz'da kare planda avlusuz koğuş tipi (1910) (Şekil 8c), Aydın Kuşadası'nda kare planda avlusuz koğuş tipi (1910) İzmit Kandıra'da kare planda avlusuz koğuş tipi (1914), Gediz'de dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1915), Kastamonu'da dikdörtgen plan avlusuz koğuş tipi (1916) (Şekil 8d), Çatalca'da dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1919) (Şekil 8e), Söğütte dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1919) (Şekil 8f), Akşehir'de dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1919) (Şekil 8g), Edirne'de dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1859), Suriye'de dikdörtgen planda avlusuz koğuş tipi (1869) (Şekil 8h) (Sezer, 2020, 118, 120-124) plan açısından öne çıkan hapishanelerdir (Şekil 8).

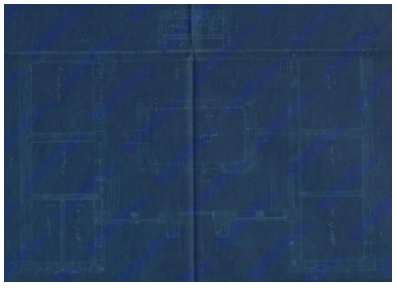
a)Kırçova Hapishanesi (Sezer, 2020)

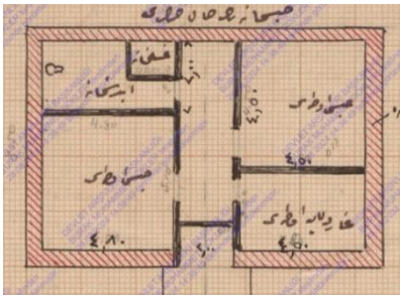
b) Adana İçel Hapishanesi (DH.MB.HPS. 112 – 26 CBDA)

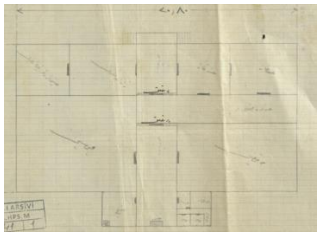
c) Hicaz Hapishanesi (DH.MB.HPS.M.7.62 CBDA)

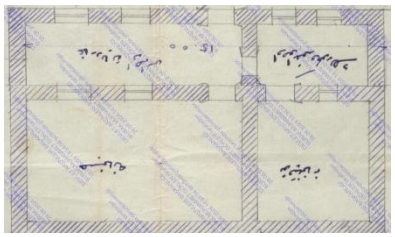
d) Kastamonu Çerkeş Hapishanesi (DH.MB.HPS. 158.10 CBDA)

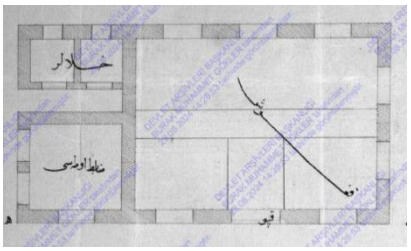
e) Çatalca Sancağı Silivri Hapishanesi (PLP. p. 01393 CBDA)

f)Söğüt Hapishanesi (Sezer, 2020)

g) Akşehir Hapishanesi (DH.MB.HPS.M. 55 – 35 CBDA)

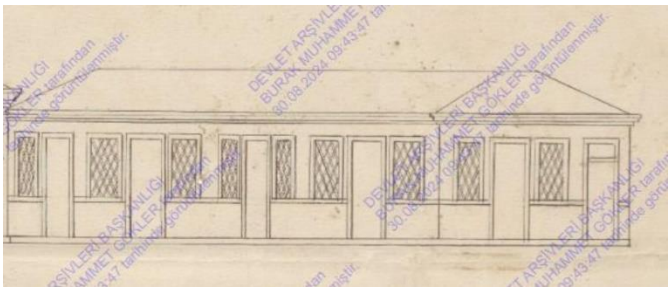

h)Suriye Hapishanesi (İ.DH. 602/41966 CBDA)

Şekil 8. Lazistan Sancağı-Rize Nisa Hapishanesi Planları ile Benzer Özellikteki Hapishane/Koğuş Planları

Kadınlar için tahsis edilmiş hapishaneler; Kayseri'de Aziziye Nisa Hapishanesi, İncesu Nisa Hapishanesi, Develi Nisa Hapishanesi, Bünyan Nisa Hapishanesi (Gürgenç, 2020, 36-37), sonradan dönüştürülmesi planlanan Bursa Merkez Nisa Hapishanesi, Sakız Nisa Hapishanesi, Fethiye Nisa Hapishanesi, Nif Kazası Nisa Hapishanesi, Erzurum Nisa Hapishanesi (Özdemir Kızılkan, 2011, 83, 88, 90-91, 138), Cidde Nisa Hapishanesi, yeri belli olmayan ancak avlulu olarak tasarlanan bir Nisa Hapishanesi (Şekil 9a), Sivas Hafik Nisa Hapishanesi (Şekil 9b), Aydın Kuşadası Erkek-Kadın Hapishanesi (Sezer, 2021, 120-121, 128), Burdur Nisa Hapishanesi (CBDA, ŞD. 1706 – 46), Gönen Nisa Hapishanesi (CBDA, DH.MKT. 564 – 50), Beykoz Nisa Hapishanesi (CBDA, DH.MKT. 2708-73) gibi örnekler söz konusudur.

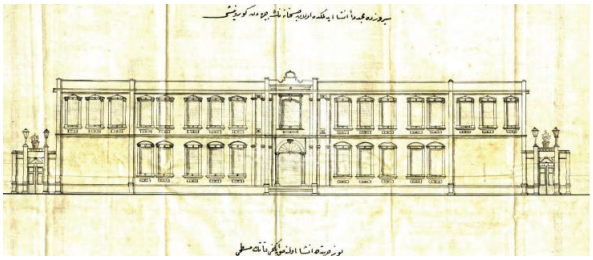
Bunların dışında erkekler için inşa edilmiş ancak kadın koğuşlarına yer verilen hapishaneler de bulunmaktadır; Karahisar-Şarki Hapishanesi, Kerkük Hapishanesi (Kolay, 2021, 292-293), Siroz Hapishanesi (Şekil 9c) (Kolay, 2020, 153-157), Mekke Hapishanesi ve İzmir Hapishanesi (Sezer, 2020, 62, 118) bunlardan birkaçıdır.

a) Yeri Belli Olmayan Nisa Hapishanesi (PLK.p.. 4423)

b) Sivas Hafik'te Nisa Hapishanesi (DH.TMIK.S. 61 – 32)

c) Siroz Hapishane Cephesi (Kolay, 2020)

Şekil 9. Kadınlar İçin Tahsis Edilmiş ve Kadın Koğuşuna Yer Verilmiş Hapishane Örnekleri

Kadın hapishaneleri plan ve cephe düzenlemeleri verilen örnekler ışığında irdelendiğinde sade ve minimal tutulduğu, süsleme ve üslup açısından zenginlik arz etmediği görülmektedir.

Lazistan bölgesi hapishanesi için dikkat çeken bir diğer husus ise kadın mahkûmlarının sayısıdır. Rize'deki Hükümet binasındaki dört oda erkek, zemin kattaki bir odanın ise kadın hapishanesi olarak kullanıldığı, bunun dışında Lazistan Sancağı Merkez hapishanesinin olduğu bilinmektedir. 1912'de Lazistan Sancağı Merkez Hapishanesi'nde cinayetten 52, cünhadan 14, tevkifhanede cinayet suçundan 102 kişi vardır. 1913 yılında Rize Hapishanesi'nde 101 erkek, 4 kadın mahkûm, 1914 merkez hapishanede cünha suçundan 4, cinayet suçundan 20 ve 5 kadın mahkûm bulunurken, 30 erkek ve 2 kadın tutulu konumdadır. 1915 tarihinde Rize Hapishanesi'nde 11 mahkûm ve 28 tutuklu bulunurken bunlar içerisinde kadın sayısı sadece birdir (mahkûm) (Öntuğ-Yılmaz, 2021, 57-69).

SONUÇ

Osmanlı'da Tanzimat dönemi ile birlikte yenilenme sürecine giren hukuk ve hapishane sistemi inşa edilen veya inşa edilmesi planlanan projeler ile uygulanmaya çalışılmıştır. Tanzimat öncesinde kötü şartlar altında tutulan mahkûmlar için Tanzimat sonrası dönemde farklı plan tiplerinde hapishaneler yapılmıştır. Özellikle erkek hapishanelerin mahkûm sayısı ile doğru orantılı olarak kadın hapishanelerinden fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Kadın mahkûmlar için ise çeşitli yapılar veya birimler kiralanarak çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Zaman içinde kadın mahkûm sayılarının artması ve kadınlar için hapishaneler inşa edilmesine yönelik esaslar doğrultusunda yeni adımlar atılmıştır. Bu kapsamda erkek-kadın hapishaneleri inşa edildiği gibi doğrudan kadınlar için hapishane projeleri de üretilmiş ve merkeze sunulmuştur. Lazistan'daki kadın/nisa hapishanesi de bunlardan birisidir. 1912 yılında kadınlar için iki katlı olarak düzenlenen ve

keşfi yapılan hapishanenin bölgedeki mahkûm sayıları ile birlikte değerlendirildiğinde inşa edilmediği sadece bir projede kaldığı açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak, kadınlara ait hapishanenin inşa edilmesi için yapılan bu proje hem bölge için hem de tarihi süreçte alınan kararlara uyma açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda avlusuz koğuş tipinde ele alınan Lazistan Sancağı-Rize Nisa Hapishanesi'nin mimarisi de değerlendirildiğinde diğer kadın hapishaneleri ile benzer olduğu açık bir şekilde görülebilmektedir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması

Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek
Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür
Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Adak, U. (2006). XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetinde Hapishaneler. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Arseven, C.A. (1975). Sanat Ansiklopedisi. C.2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Azrak, Ü. (1985). Tanzimat'tan Sonra Resepsiyon. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. III, İstanbul: İletişim Yayınları, 602-606.

Baytimur, S.O. (2019). Kal'abend Tasnifi Muhtevası ve Osmanlı Ceza Hukuku Açısından Önemi. Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi Prof. Dr. Yılmaz Kurt Armağanı, Ankara: Akçağ Yayınları, 184-202.

Baytimur, S.O. (2022). Osmanlı Devleti'nde Devlet Adamlarına Uygulanan Bir Yaptırım: "Zorunlu İkamet" (1789-1838). Belgi, S.24, 385-398.

Bostan, İ. (2008). "Rize". İslam Ansiklopedisi, C.35, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 147-151.

Bozkurt, G. (1996), Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi: Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH. MB. HPİS. 145-3 1330 R4.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH. MB. HPS. 145-3-3.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH. MB. HPS. 145-3-2.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH. MB. HPS. 145-3-1.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH.MB.HPS. 112 – 26.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH.MB.HPS.M.7.62.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH.MB.HPS. 158.10.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Hapishaneler Müdiriyeti (HPS), DH.MB.HPS.M. 55 – 35.7.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu (TMIK), DH.TMIK.S. 61 – 32.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Sadaret Mektubî Kalemi (MKT), DH.MKT. 564 – 50.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Dahiliye (DH), Sadaret Mektubî Kalemi (MKT), DH.MKT. 2708 – 73.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), İdare (İ.) Dahiliye (DH), İ.DH. 602/41966.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Plan-Proje Kroki (PLK), PLP. p. 01393.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Plan-Proje Kroki (PLK), PLK.p.. 4423.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi (CBDA), Sura-yı Devlet (ŞD), ŞD. 1706 – 46.

Çaykıran, G. (2021). Birinci Dünya Savaş'ında Trabzon'un İşgali ve Müslüman Mültecilerin Durumu. Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, S.33, 123-150.

Çetinkaya, M. (2023). Kafkasya'dan Lazistan Sancağı'na Göçler (1864-1867). İrtad, S. 10, 76-106.

Demirbaş, T. (2010). Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların ve Cezaevlerinin Evrimi. Hapishane Kitabı, (Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun), İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Demiryürek, H. (2018). Osmanlı Hapishanele. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Emiroğlu, K. (1995). Trabzon Vilayeti Salnamesi (1877). C. 9, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yayınları.

Erim, N. (1984). Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme. Osmanlı Araştırmaları, VI, 79-88.

Eyice, S., Özkaya, A.S. (2015). İstanbul'da Cebehane Binasının Teşekkülü ve Askerî Müzenin Kuruluş Tarihinin Değiştirilmesi Üzerine Bir Öneri: 1533. Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi, 13 (26), 1-20.

Gürgenç, A. (2020). Osmanlı Devleti'nde Hapishane Kurumu: Kayseri Hapishaneler Örneği. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Karaca, A. (2005). XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün. Hapishane Kitabı, İstanbul: Kitabevi, 152-162.

Kalyoncuoğlu, K. S. (2021). Lazistan Sancağı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1877-1918). Ankara: İksad Yayınları.

Kar, F.S. (2010). Evvel Zaman İçinde Rize. İstanbul: Rize Vitrini Ajans.

Kolay, E. (2020). Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisinde Uygulanabilmiş Bir Hapishane Projesi: Siroz (Serez) Hapishane Binası. Sanat Tarihi Dergisi, 29/1, 153-171.

Kolay, E. (2020). Konya Vilayeti Merkez Hapishanesi İçin Hazırlanan Hapishane Projeleri. Sütad, S. 54, 405-420.

Kolay, E. (2021). Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı Hapishane Mimarisi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Kortantamer, S. (2010). Memluklerde Hapishaneler. Hapishane Kitabı, (Ed. Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun), İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Marr, N. (2016). Lazistan'a Yolculuk. (Çev. Yulva Muhurcişi), İstanbul: Aras Yayıncılık.

Öntuğ, M. ve Yılmaz, B. (2021). XIX. Yüzyılın Sonları- XX. Yüzyıl Başlarında Rize Hapishanesi'nin Genel Durumu. Karam Dergisi, 18/69, 57-69.

Özdemir Kızılkan, A. (2011). Osmanlı Kadın Hapishaneleri ve Kadın Mahkûmlar. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta.

Rosenthal, F. (2000). İslam'da Özgürlük Kavramı. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Sezen, T. (2017). Osmanlı Yer Adları. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sezer, S. (2020). Tanzimat Sonrası Osmanlı Hapishane Mimarisi: Işınsal Planlı Örnekler. Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şen, Ö. (2007). Osmanlı'da Mahkûm Olmak: Avrupalılaşma Sürecinde Hapishaneler. İstanbul: Kapı Yayınları.

Tekin, S. (2010). Osmanlı'da Kadın ve Kadın Hapishaneleri. Tarih Araştırmaları Dergisi, 29(47), 83-102.

Uyanık, M. Z. (2015. İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

Yılmaz, M. (2001). İslam Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkûmların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış. On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Dergisi, S. 12-13, 539-581.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of this study is to describe and interpret the architectural, textual and material elements of the women's prison in the Center of Lazistan Sanjak (Rize), one of the sanjaks of the Ottoman Empire in the Eastern Black Sea Region, as detailed in the discovery and project documents.

Research Questions:

When was Rize the centre of Lazistan Sanjak? How was the prison system in the Ottoman Empire and when did it develop? Why are women's prisons important and when did they start to be built? Where were prisoners held before prisons? How many prisons are there in Rize? What are the plan types of women's prisons and what features do they exhibit?

Literature Review:

When the national and international literature is examined, it is seen that there are many studies on prisons, law and punishment in articles, books and other fields. In some of the studies, the sharia (Islamic law) and customary law system in the Ottoman Empire was emphasised and the methods of punishment in this system were mentioned. Especially in the Ottoman Empire, the Tanzimat Decree is seen as a transition in the law and prison system. With the Tanzimat Decree, the Ottoman legal system adopted the European system and it was revealed that the reform of prisons started from this period.

When research on prisons in the Ottoman Empire is evaluated, the Tanzimat Decree is again considered as a starting point. Prisoners, who were kept in different places and units before the related period, changed with the Tanzimat period. It is revealed in the studies that projects were designed and realised directly as prisons. A plan typology was extracted from the prison projects. The existence of different plan types was determined.

There are also studies on women's prisons. Generally, information on the numerical data of female prisoners has been collected and data on why women's prisons were built have been presented. In addition, women's prisons were generally evaluated through two different plans, namely courtyard and ward type. It was explained that the small number of women prisoners also affected the size and architecture of the prisons to be built.

There is no detailed study on the women's prison in Rize.

Methodology:

The study is based on three chapters. In the first part, brief information about the Sanjak of Lazistan is given, followed by information on the term prison and its development, and why the study is important is emphasised. The second part is based on archive research. In the archive search, a women's prison project planned to be built in Lazistan and an exploration book were identified. This document, which is in Ottoman Turkish, was first translated and simplified, and then the second part was formed by using the drawings and information contained in the documents. In the third part, after a general evaluation, a situation assessment is made by comparing the prisons in Anatolia and outside of Anatolia, and the importance of women's prisons is mentioned.

Findings:

In the research that forms the basis of the study, archival documents show that it was decided to build a prison for women in Rize, for which a project and discovery was made. From the information in the documents, it was planned to build a two-story women's prison next to the government building. However, it is seen that it was not built due to the political environment and economic conditions of the period.

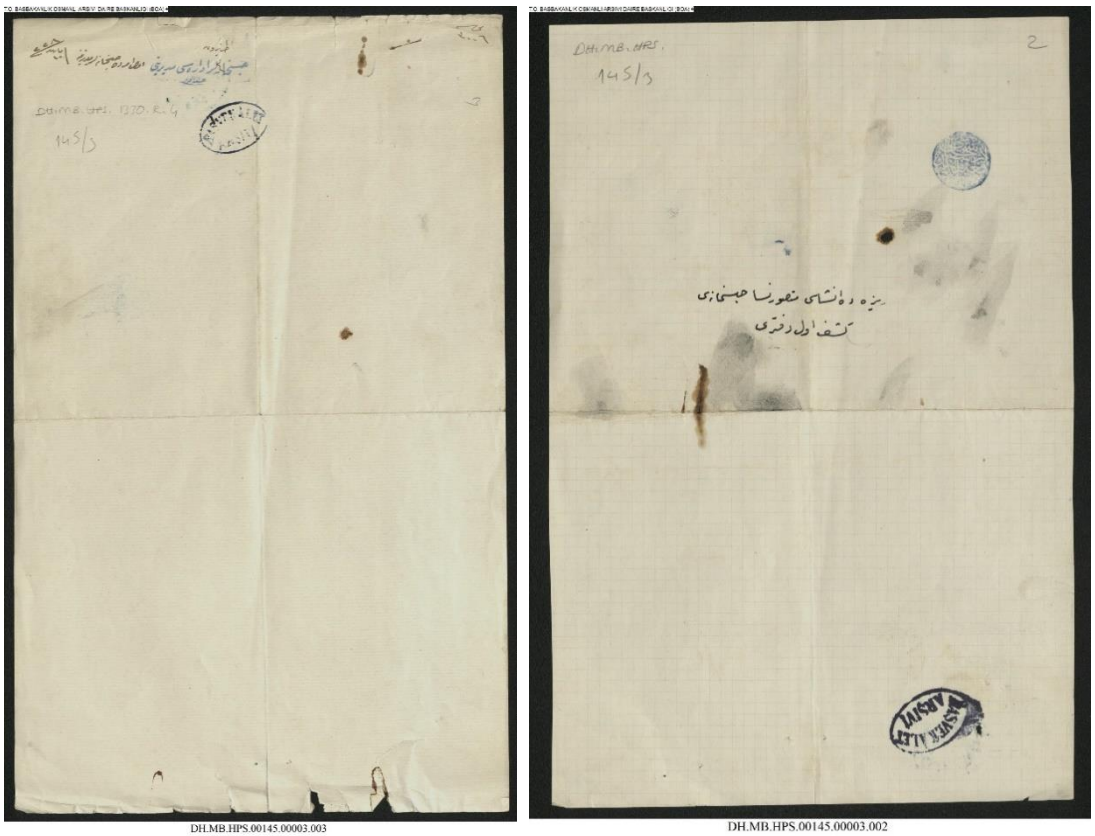
Conclusions

From 1851 onwards, the region, which started to be known as Lazistan Sancak and whose centre was determined as Rize in 1878, is one of the important places of the Ottoman Empire. Since the conquest of Rize, construction

activities have been carried out and architectural works have been put forward in religious, civil and other fields. In order to ensure public order and security in the region, a part of the government building was used as a prison. In 1839, with the proclamation of the Tanzimat Edict, there was a radical change in the law, punishment and prison phenomenon of the Ottoman Empire. French and British orientations were effective in the Western-orientated legal system. With this process, new prison buildings were designed and started to be built. Men's prisons were more prominent in this regard, while women were generally kept in a ward of prisons. However, the construction of women's prisons accelerated later on. The women's prison in Lazistan, which was planned to be built in 1912, was one of these prisons. The prison, which was thought to remain as a project and could not be built, was planned to be built near the government building. The architecture of the two-storey building, which was evaluated in the ward plan type without a courtyard, was left quite simple. The important point here is the idea of building a separate prison for women. Since the number of such prisons within the borders of the Ottoman Empire was small, their importance also increases.

EKLER:

EKLER- 1 ARŞİV BELGELERİ

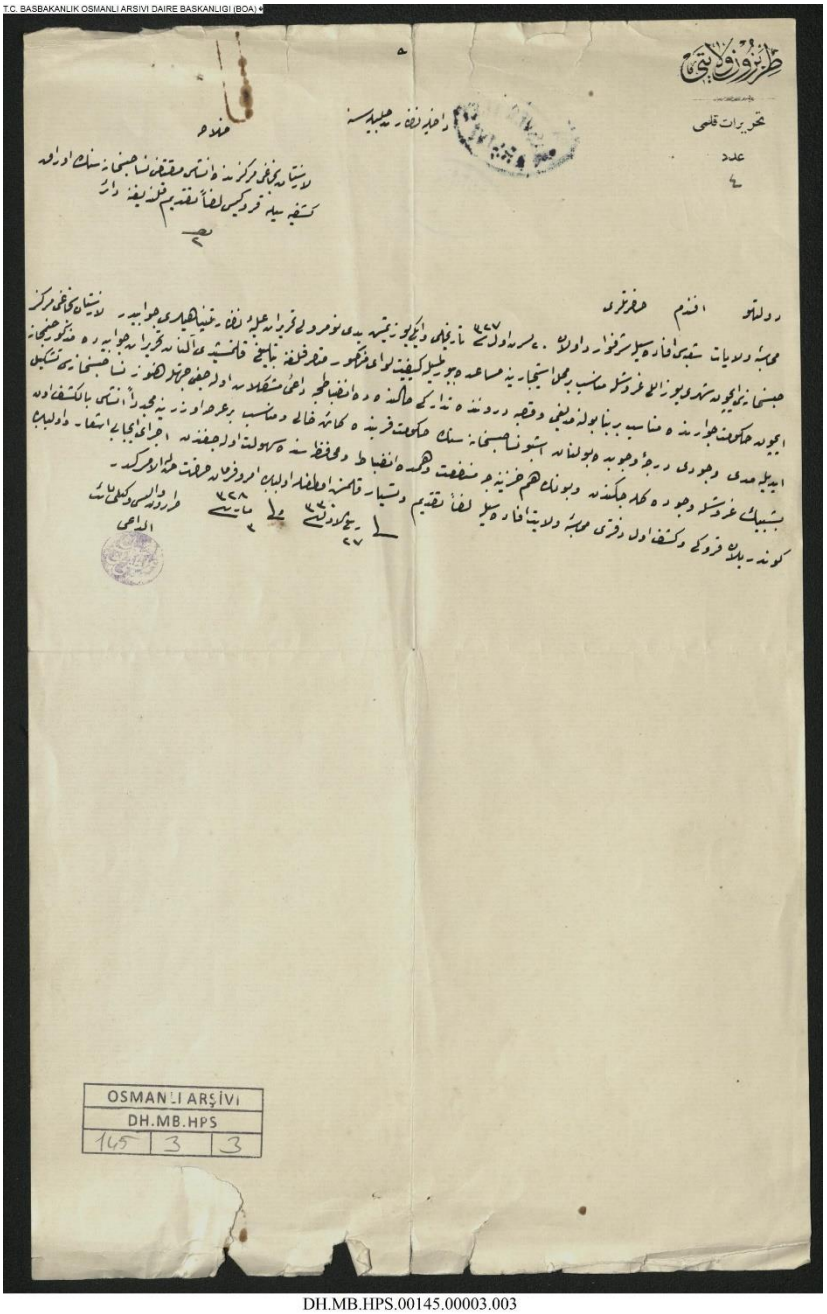

DH.MB.HPS.00145.00003.003

DH.MB.HPS.00145.00003.002

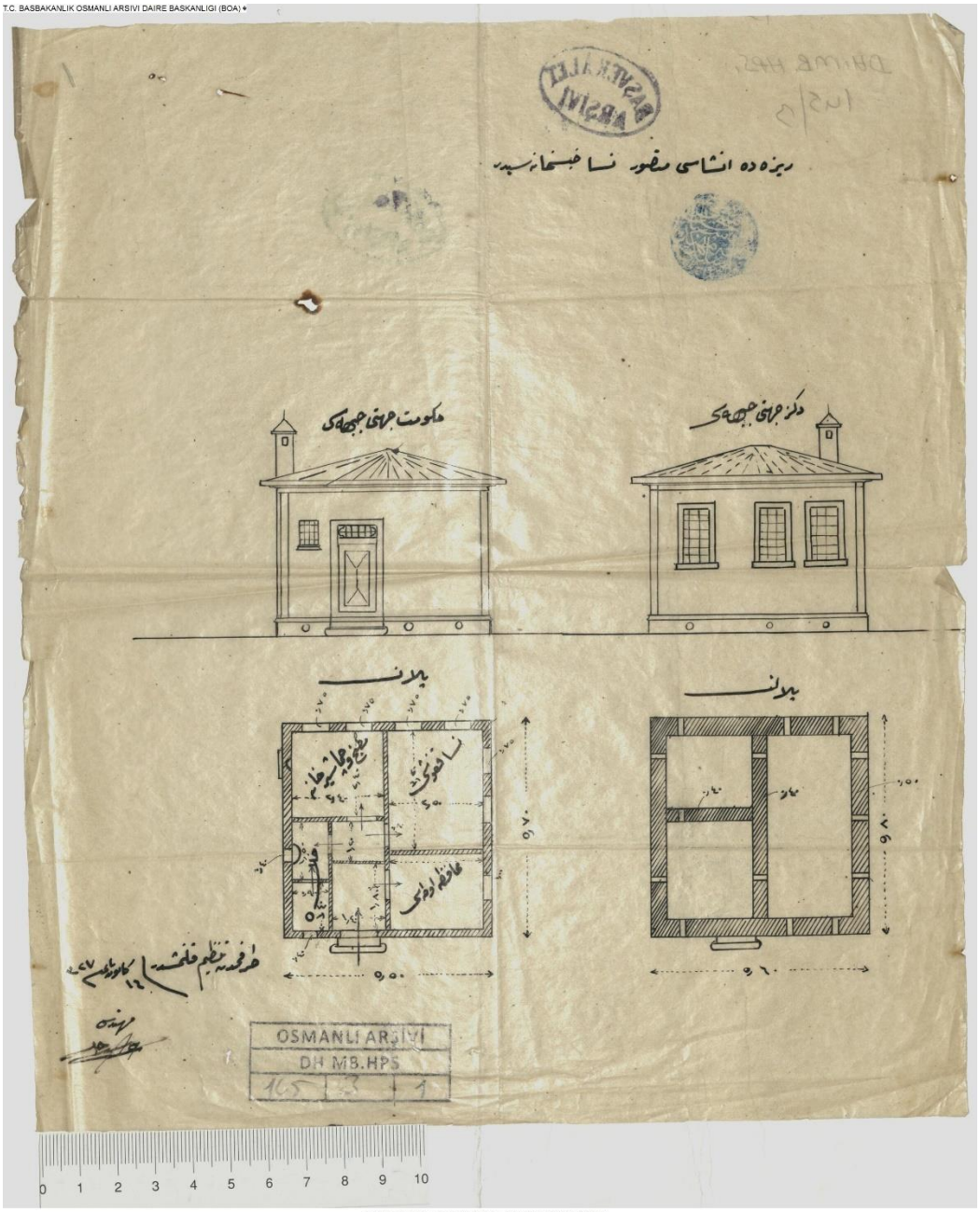
1a-DH_MB__HPS__00145_00003_003_002

1b- H_MB__HPS__00145_00003_002_002

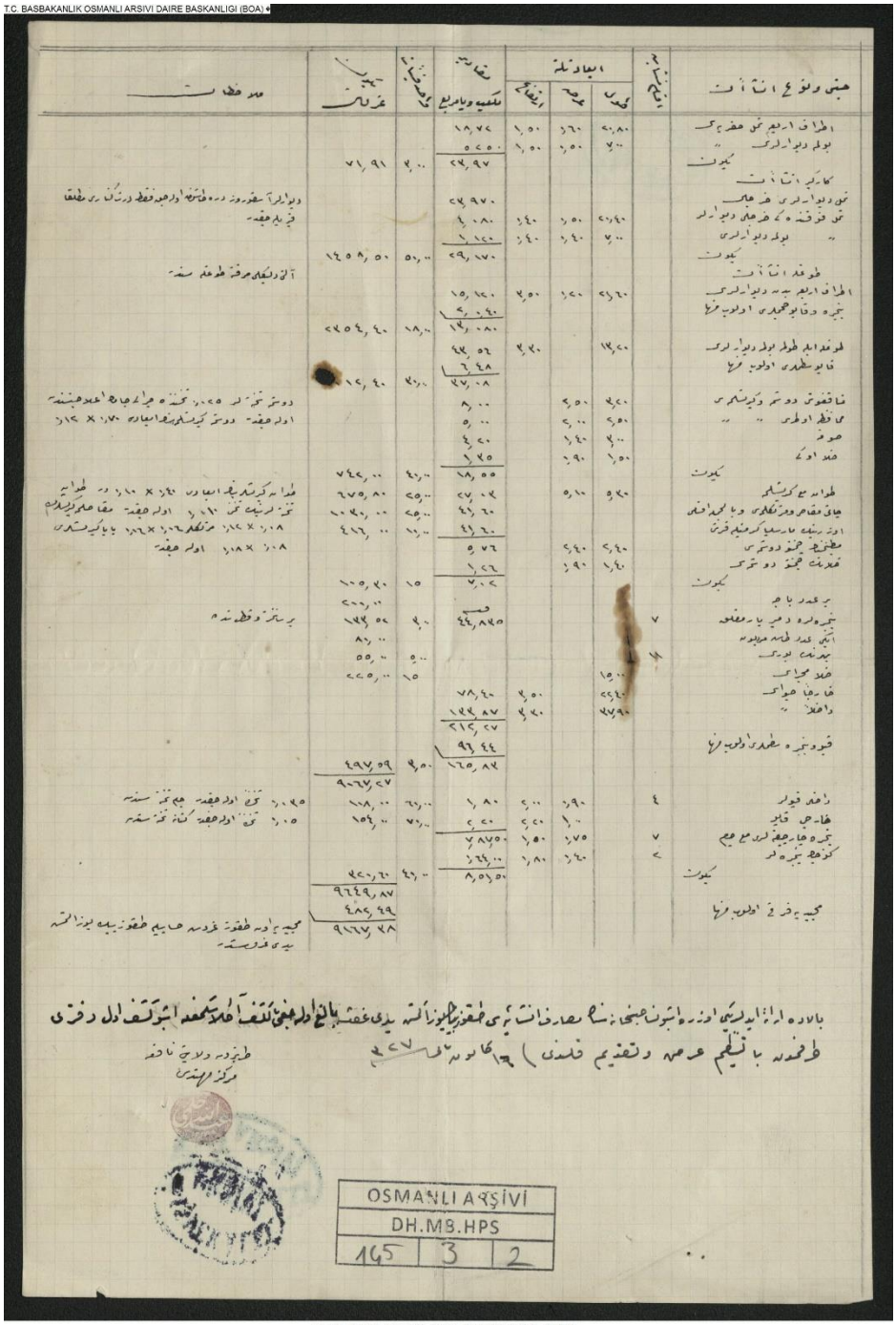
DH.MB.HPS.00145.00003.003

1c-DH_MB__HPS__00145_00003_003_001

DH.MB.HPS.00145.00003.001

1d-DH_MB__HPS__00145_00003_001_001

DH.MB.HPS.00145.00003.002

1e-DH_MB__HPS__00145_00003_002_001

EK 1c: DH.MB.HPS 145-3-3 Numaralı Belge Çevirisi

TRABZON VİLÂYETİ

Tahrîrât Kalemi

'Aded

4

Dâhiliyye Nezâreti Celîlesi'ne

Hülâsâ

Lâzistan Sancağı merkezinde inşâsı muktezî Nesa Cebehânesi'nin evrâk-ı keşfiyyesiyle krokisi leffen takdîm kılındığına dâ'ir 2

Devletlû Efendim Hazretleri

Muhâsebe-i vilâyât şu'besi ifâdesiyle şeref-vârid olan 20 Teşrîn-i Evvel sene 327[2] târîhli ve iki yüz yetmiş yedi numerolu tahrîrât-ı 'âliyye-i nezâret-penâhîleri cevâbıdır. Lâzistân Sancağı Merkez Cebehânesi içün şehdî yüz elli guruşla münâsib mahal istîcârına müsâ'ade buyurulmasıyla keyfiyyet-i livâ-yı mezkûr mutasarrıflığına teblîğ kılınmışdı. Alınan tahrîrât-ı cevâbiyyede mezkûr cebehâne içün hükûmet civârında münâsib bir binâ bulunamadığı ve kasaba derûnunda tedâriki hâlinde de inzibatça dâ'î-i müşkülât olacağı cihetle henüz Nesa Cebehânesi teşkîl idilemedi. Vücûdı derece-i vücûbda bulunan işbu Nesa Cebehânesi'nin hükûmet kurbunda kâ'in hâlî ve münâsib bir 'arsa üzerine müceddeden inşâsı bi'l-keşf on beş bin guruşla vücuda geleceğinden ve bunun hem hazinece menfa'at ve hem de inzibât ve muhâfazasında suhûlet olacağından icrâ-yı îcâbı iş'âr ve ol-bâbda gönderilen kroki ve keşf-i evvel defteri muhâsebe-i vilâyet ifâdesiyle leffen takdîm ve tisyâr kılınmış olmağla ol-bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir.

Fî 27 Rebî'ü'l-Evvel sene 320[3] ve Fî 3 Mart sene 328

Trabzon Vâlîsi vekili .. ed-dâ'î

Mühür: .. Ömer Lütfî

[2] 2 Kasım 1911, Perşembe
[3] 16 Mart 1912, Cumartesi

EK 1e: DH_MB__HPS__00145_00003_002_001 Numaralı Belgenin Çevirisi

Cins ve nev'i inşâ'at	Eb'âd-ı selâse			Makâdir mik'ab veya murabba'	Vâhid fiyat	Yekûn guruş	Mülâhazât
	Tûl	Arsa	İrtifa'				
Etrâf-ı erba'a temel hafriyyesi	20,80	0,60	1,50	18,72			
Bölme dîvârları	7,00	1,50	1,50	525			
Yekûn				23,97	3,00	71,91	
Kârgîr inşâ'at							
Temel dîvârları harcı				23,970			Dîvârlar Askoroz Dere taşından olacak fakat dört kenârı mutlaka kırılacaktır
Temel fevkindeki harçlı dîvârlar	20,40	1,50	1,40	4,080			
" bölme dîvârları	7,00	1,40	1,40	1,120			
Yekûn				29,170	51,00	1458,50	
Tuğla inşâ'at							Altı delikli medefe? Tuğlasıdır
Etrâf-ı erba'a beden dîvârları	21,60	1,20	2,50	15,120			
Pencere ve kapu sacları? Olub münhâ				2,040			
				13,080	18,00	2354,40	
Tuğla ile dolma bölme dîvârları	13,20		3,30	43,56			
Kapu satıhları olub münhâ				6,68			
				37,08	30,00	..12,40	
… döşeme ve kirişlemesi	3,20	2,50		8,00			Döşeme tahtalar 1,125 tahtında sıralı camın a'lâ cinsinden olacakdır. Döşeme kirişlemesinin eb'âdı: 1,70 * 1,12
Muhâfaza odası ve "	2,50	3,00		5,00			

Sofa	3,00	1,40		4,20			
Helâ önü	1,50	1,90		1,35			
Yekûn				18,55	40,00	742,00	
Tavan ma'a-kirişleme	5,30	5,10		27,03	25,00	675,80	tavan kirişlerinin eb'âdı: 1,40 * 1,10'dur. Tavan tahtalarının … 1,010 olacakdır. Makaslama kirişlerin 0,08 * 1,12, mertekler 1,16 * 1,16, yaya kirişleri 0,08 * 1,18 olacakdır
Çatı makas ve merteklemesi ve bi'l-cümle aksâmı üzerinin Marsilya kiremitiyle kirişi				41,60	25,00	1030,00	
Matbahının çimento döşemesi	2,40	2,40		5,76			
Helânın çimento döşemesi	1,90	1,40		1,26			
Yekûn				7,02	15	105,30	
Bir 'aded baca						200,00	
Pencerelere demir parmaklık				44,835	3,00	133,52	Bir santimetro kuturunda
İki 'aded taş merdiven						81,00	
Beherinin? Borı					5,00	55,00	
Helâ mecrâsı			15,00		15	225,00	
Hâricen civası		22,40	3,50	78,40			
Dâhilen "	38,90		3,30	133,87			
				212,27			
Kapu ve pencere sathıları olub münha				96,44			
				165,83	3,50	497,59	
Dâhilî kapular		0,90	2,00	1,80	61,00	108,00	1,135 tahtında olacakdır. Cam tahtasından; 4 kapı
Hâricî kapu		1,00	2,20	2,20	71,00	104,00	1,15 tahtında olacakdır.

							Keşân tahtasından
Pencere çârçifeleri ma'a-çim		1,75	1,50	7,87,50			7
Küçük pencereler		1,40	1,80	1,64,00			
Yekûn				8,51,50	41,00	320,60	
						9649,87	
						482,49	
Mecîdiyye farkı olub münhâ						9167,38	Mecîdiyye on dokuz guruş hesabıyla dokuz bin yüz altmış yedi guruşdur

Bâlâda irâ'e idildiği üzere işbu Nesâ Cebehânesi'nin mesârif-i inşâ'iyyesi dokuz bin yüz altmış yedi guruşa bâliğ olacağı bi'l-keşf anlaşılmağla işbu keşf-i evvel defteri tarafımdan bâ-tanzîm 'arz ve takdîm kılındı. Fî 16 Kânûn-ı Sânî sene 327[4]

Trabzon Vilâyeti Nâfi'a Merkez Mühendisi

Mühür: Abdullah Hilmi

[4] 29 Ocak 1912, Pazartesi

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 25.10.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 09.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Dilaveroğlu, A., Üzmez, U. (2025), On İkinci Kalkınma Planı'nın İyi Yönetişim İlkeleri Açısından Analizi, *Kent Akademisi Dergisi, 18*(2): 635-653.
https://doi.org/10.35674/kent.1573804

On İkinci Kalkınma Planı'nın İyi Yönetişim İlkeleri Açısından Analizi

Analysis of the Twelfth Development Plan in Terms of Good Governance Principles

Arzu Dilaveroğlu[1] Umut Üzmez[2]

Öz

20. yüzyılın son çeyreğinde kamu yönetim literatürüne giren yönetişim paradigması, öne çıkardığı katılımcılık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, şeffaflık, açıklık, etkinlik, verimlilik, cevap verebilirlik ve tutarlılık ilkeleri ile günün ihtiyaçlarına çözüm üretebilen bir yapıya sahip olup; siyaset, işletme, iktisat, uluslararası ilişkiler gibi diğer disiplinler tarafından inceleme konusu haline getirilmiştir. Bu durum 21. yüzyılda yönetişimin paradigma olarak gücünü devam ettiğini ve yönetişim kavramının gündemde olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, Türkiye'de merkezi düzeyde hazırlanan ve makro ölçekte geçerliliği olan son kalkınma planını iyi yönetişim ilkeleri özelinde analiz eden, bu yönüyle özgün nitelikte bir çalışmadır. Çalışmada cevap aranan sorular: "On İkinci Kalkınma Planı hazırlanırken kamu yönetiminin önceliğediği iyi yönetişim ilkeleri dikkate alınmış mıdır? Alındı ise ne oranda, hangi başlıklarda yer verilmiştir? İlkeler arasında ilişki bulunmakta mıdır?" şeklinde belirlenmiştir. On İkinci Kalkınma Planı MAXQDA 24 programı kullanılarak iyi yönetişim ilkeleri açısından içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre; On İkinci Kalkınma Planı'nda yönetişim ve yönetişim ilkelerine yer verildiği ve en fazla yer alan ilkenin katılımcılık ilkesi olduğu, ardından etkinlik ve verimlilik ilkesinin geldiği görülmüştür. İlkeler arasında en yoğun ilişkinin katılımcılık ile etkinlik ve verimlilik ilkeleri arasında olduğu; metnin bütününe bakıldığında ilkelerin birbiri ile ilişkili olduğu, bu ilişkinin Plan'ın yönetişime dair bölümünde daha da sıklaştığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İçerik Analizi, İyi Yönetişim, İyi Yönetişim İlkeleri, Kalkınma Planı, Yönetişim

ABSTRACT

In the last quarter of the 20th century, the governance paradigm, which entered the public administration literature, has a structure that can produce solutions to the needs of the day with its principles of participation, accountability, rule of law, transparency, openness, effectiveness, efficiency, responsiveness and consistency, and has become a subject of study by other disciplines such as politics, business, economics and international relations. This situation shows that governance continues to be a paradigm in the 21st century and the concept of governance is on the agenda. This study is an original study that analyzes the last development plan prepared at the central level in Turkey, which is valid at the macro scale, in terms of good governance principles. The questions sought to be answered in the study are: "Were the principles of good governance prioritized by the public administration taken into consideration while preparing the Twelfth Development Plan? If so, to what extent and under which headings? Is there a relationship between the principles?" The Twelfth Development Plan was analyzed by content analysis method in terms of good governance principles using MAXQDA 24 program. According to the findings, it was observed that governance and governance principles were included in the Twelfth Development Plan and the principle of participation was the most frequently mentioned principle, followed by the principle of effectiveness and efficiency. It has been concluded that the most intense relationship between the principles is between the principles of participation and efficiency and effectiveness; when the text is analyzed in its entirety, the principles are related to each other, and this relationship becomes more frequent in the governance section of the plan.

Keywords: Governance, Good Governance, Good Governance Principles, Development Plan, Content Analysis

[1] **Yetkili Yazar: (**Dr. Öğr. Üyesi), İstanbul Medipol Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, adilaveroglu@medipol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7850-8838

[2] (Dr. Öğr. Üyesi), Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Çaycuma Meslek Yüksekokulu, umut.uzmez@beun.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6590-1940

GİRİŞ:

Geleneksel kamu yönetimi, 19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kamu yönetiminin hâkim paradigması olarak kabul edilmektedir. Merkeziyetçiliği esas alan ve uzun yıllar yönetiminin örgütlenmesi ve yapılanması açısından hakimiyetini sürdüren bu paradigma iktisadi, sosyal ve siyasi gelişmelerin etkisi ile sorgulanmaya ve eleştirilmeye başlamıştır. Bunun neticesinde 1970'lerin sonu itibariyle yerini, yeni bir yapılanma ve işleyiş hedefleyen yeni kamu yönetimine *(new public management)* bırakmıştır. Geleneksel kamu yönetiminin sahip olduğu temel ilke ve düşüncelerden farklı olan yeni kamu yönetimi "serbestleşme, özelleştirme, vatandaş odaklılık" gibi ilkeleri esas almaktadır. Yönetişim *(governance)* ise benimsediği ilkeler bakımından yeni kamu yönetiminin, yeniden düzenlenmesi şeklinde ele alınmaktadır. Bu sebeple yönetişim ve yeni kamu yönetimi "akraba stratejiler" olarak ifade edilmektedir (Eryılmaz, 2022: 42-57). Yönetişim 1990'lar itibariyle gündeme gelen ve bu manada kronolojik olarak yeni kamu yönetiminin ardından ortaya çıkmış farklı bir yaklaşımdır ve geleneksel kamu yönetimine eleştirel bir bakış açısı ortaya koymaktadır. Geleneksel kamu yönetiminde planlamadan denetlemeye kadar tüm süreçlerde ana aktör devlettir. Yönetişim ise yönetim süreçlerinde devlet dışı aktörlere yer verilmesini, bu aktörlerle etkileşim içerisinde olunmasını vurgulayan "katılımcı" bir yönetim şekli ortaya koymaktadır (Dilaveroğlu, 2024: 64). Nitekim yönetişim tartışmalarının eksenini belirleyen en temel meselenin devletin rolünün yeniden ele alınması ve tanımlanması (Güzelsarı, 2003: 21) şeklinde olduğu ifade edilmektedir.

Yönetişim kavramının etimolojik olarak kökeni Yunanca "kubernan" kelimesinden gelmektedir. Kubernan, yönetmek *(to pilot)* veya yönlendirmek *(to steer)* anlamında olup, hükümet ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. 1980'lerde ise hükümetten farklı olarak sivil toplumu da içine alacak şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Kjaer, 2023). Dünya Bankası (DB) 1989 yılında yayınladığı Sahra-Altı Afrika: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye *(Sub-Saharan Africa: from Crisis to Sustainable Growth)* adlı raporla, bu süreçte kavramı ilk kez kullanan uluslararası kuruluş olmuştur. DB ardından BM, OECD, IMF başta olmak üzere uluslararası kuruluşların yayınladığı raporlar neticesinde 1990'lı yıllarda yönetişim kavramı gündeme gelmiş ve literatürde karşılık bulmaya başlamıştır.

Literatür taramaları yönetişimin ekonomiden siyasete farklı disiplinlerce çalışıldığını göstermektedir. Bu durum yönetişimin kavramsallaştırılmasında, birden fazla disiplinin yer aldığını ve çok disiplinli beslenme kanallarına sahip olduğunu göstermektedir (Bayramoğlu, 2014: 35). Kamu yönetimi disiplininin önemli inceleme konularından biri olan yönetişim kavramı üzerinde uzlaşılmış tek bir tanım yoktur. Yönetim kavramından farklı olarak ortak/birlikte yönetim vurgusuyla dikkat çeken kavram, mevcut yönetimlerin sahip olduğu yapıyı ve işleyişi diğer aktörlerle olan ilişkilerini değiştirerek ve yöneticilere yeni roller biçecek şekilde tanımlanmaktadır.

Bu tanımlardan biri Argüden (2006) tarafından yapılmıştır. Argüden kavramı, toplumsal aktörler arasında ve toplumsal aktörlerle kamu yönetimi arasındaki karşılıklı etkileşimin niteliğine işaret etmektedir" şeklinde tanımlamaktadır. Eryılmaz da (2022: 56) yönetişimi, toplum-devlet ilişkilerinin etkileşimli şekilde gerçekleştiği yeni yönetim tarzı olarak nitelendirmektedir. Gençkaya (2022) ise "çeşitli aktörlerin ortak eylemlerini eşgüdümlemek ve yönetmektir" şeklinde ifade etmektedir. Rhodes (2007: 1246) yönetişimi "yeni bir yönetim süreci", "değiştirilmiş bir düzen kuralı", "toplumun yönetildiği yeni yöntem" şeklinde tanımlamaktadır. Bu yeni yönetim anlayışını geleneksel yönetimle karşılaştırarak Tekeli (1996: 49) şöyle özetlemektedir:

> "bir ortak amacı gerçekleştirmek için, tek özneli, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde, araçsal rasyonelliği ön plana alarak, yapan üreten bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan yönetimden, önceden belirlenen bir iyiye doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirerek, çok aktörlü, desantralize, ağsal ilişkiler içinde, iletişimsel bir rasyonellik anlayışı içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran" bir yönetim biçimidir.

Çalışmanın odaklandığı "iyi yönetişim" kavramı uluslararası kuruluşlar tarafından gündeme getirilen, başlangıçta sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya yönelik ilkeleri içeren bir yaklaşım olarak

şekillenmişken; günümüzde, bu kavram ise sürdürülebilir kalkınmanın yanı sıra ile, demokrasinin güçlendirilmesi, toplumsal eşitlik ve siyasi istikrarın sağlanması gibi daha kapsamlı ve çok boyutlu hedefleri de içeren bir çerçeveye dönüşmüştür. Bu bağlamda iyi yönetişim, ekonomik kalkınma ile birlikte demokratik değerlerin geliştirilmesini ve siyasi istikrarın sağlanmasını da teşvik eden bir yaklaşım haline gelmiştir.

Bu çalışmada öncelikli olarak ulusal ve uluslararası literatürde kabul görmüş yönetişim ilkelerinin neler olduğu üzerinde durulacak, analiz için kodları oluşturacak iyi yönetişim ilkeleri belirlenecek ve bu ilkeler açıklanacaktır. İzleyen bölümde Türkiye'de planlı kalkınma dönemi; yönetişimin gündeme taşındığı 1990'lardan günümüze değin hazırlanan kalkınma planları ile yönetişim arasındaki bağ, yönetişimin kalkınma planlarına nasıl yansıdığı değerlendirilecektir. Sonraki bölümde çalışmanın ampirik kısmı yer alacak, On İkinci Kalkınma Planı MAXQDA 24 programı aracılığıyla iyi yönetişim ilkelerine dair kod ve anahtar kelimeler üzerinden içerik analizine tabi tutulacaktır. Son bölümde On İkinci Kalkınma Planı'nın iyi yönetişim ilkeleri açısından analizine ilişkin bulgular ve değerlendirmelere yer verilecektir.

1. Yönetişim İlkeleri ve Kalkınma Planları

Yönetişimin temel özelliği, yönetimin yapı ve işleyişinde kamu, özel sektör, sivil toplum kuruluşları gibi paydaşları bir araya getiren heterojen bir sürecin varlığını savunmasıdır. Ancak yönetişimin yalnızca farklı paydaşları bir araya getirmenin ve onların yönetim sürecine katılımını sağlamanın anahtarı olduğunu söylemek doğru değildir. Katılımcılık dışında kamu yönetiminin günün koşullarına uygun hizmet sunumunu destekleyecek çeşitli ilkeleri barındıran bir yönetim biçimidir. Bu ilkeler aşağıda ele alınacaktır.

1.1. İyi Yönetişim İlkeleri

Yönetişim yeni kamu yönetimi paralelinde gelişen bir yönetim yaklaşımıdır. Bu yönetim yaklaşımının ve kavramın içeriğini oluşturan ilkelerin ortaya çıkışında yeni kamu yönetimi anlayışı ve uluslararası kuruluşların faaliyetleri oldukça etkili olmuştur. Uluslararası kuruluşların ortaya koyduğu yönetişim ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

- DB'nin 1992 yılında yayınladığı "Yönetişim ve Kalkınma" *(Governance and Development)* raporunda yer alan ilkeler; hesap verebilirlik, kalkınmaya ilişkin yasal çerçeve, bilgilendirme ve şeffaflık olarak sıralanmaktadır.
- Avrupa Komisyonu tarafından 2001 yılında hazırlanan "Avrupa Yönetişimi-Beyaz Kitap" *(European Governance-A White Paper*) ve AB kurumları ve üye devletlerin uyum sağlaması gereken yönetişim ilkelerini; "açıklık, katılım, hesap verebilirlik, etkililik ve tutarlılık" şeklindedir sıralamaktadır. Raporda belirtilen beş ilkenin uygulanmasının "orantılılık ve subsidiyarite" ilkelerini de olumlu şekilde etkileyeceği belirtilmiştir.
- Avrupa Konseyi (*COE*) tarafından 2008 yılında "İyi Demokratik Yönetişimin 12 İlkesi" *(12 Principles of Good Governance)* olarak belirlenen ve belirlenen ilkelere uyum gösteren kurumlara "Avrupa Yönetişim Mükemmelliği Etiketi" *(European Label of Governance' Excellence-ELoGE)* verilmesi için dikkate alınan ilkeler ise şunlardır: Temsil, katılım ve seçimlerin adil yürütülmesi; cevap verebilirlik; verimlilik ve etkililik; açıklık ve şeffaflık; hukukun üstünlüğü, etik davranış; yetkinlik ve kapasite; yenilik ve değişime açıklık; sürdürülebilirlik ve uzun vadeli yönelim; sağlam finansal yönetim; insan hakları, kültürel çeşitlilik ve sosyal uyum; hesap verebilirlik.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı *(UNDP)* tarafından 1997 yılında yayınlanan "Sürdürülebilir insan gelişimi için yönetişim" *(Governance for Sustainable Human Development)* adlı raporda yönetişim ilkeleri; "katılımcılık, hukukun üstünlüğü, açıklık, sorumluluk, görüş birliği, eşitlik, etkinlik ve verimlilik, hesap verebilirlik, stratejik vizyon" şeklinde sıralanmaktadır.

Ulusal literatürün belirlenmesine etki eden çalışmalara örnekler şu şekildedir:

- DPT teşkilatının "Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu" raporunda yer alan ilkeler; açıklık ve saydamlık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkililik ve tutarlılıktır.
- Toksöz (2008: 18) tarafından hazırlanan "İyi Yönetişimin El Kitabı" adlı çalışmada da yönetişim ilkelerini; "tutarlılık (öngörülebilirlik), sorumluluk, hesap verebilirlik, adillik, saydamlık, katılımcılık (yerindenlik), etkinlik ve hukuka bağlılıktır" şeklinde sıralanmaktadır.
- Aktan (2003) "Değişim Çağında Devlet" adlı çalışmasında iyi yönetişimin temel özellikleri ve öğelerine yer vermiştir. Bunlar; "hukukun üstünlüğü, yönetimde açıklık, hesap verme sorumluluğu, yönetim ahlakı, rekabet ve piyasa mekanizmalarına işlerlik kazandırmak, toplumu güçlendirmek, e-devlet, etkin sivil toplum ve katılım, denetim, toplam kalite, kurallar ve sınırlamalar, yerinden yönetim"dir.

Bu ilkeler yönetişim yaklaşımı ile birlikte inşa edilmiş değildir. Ancak bu ilkelerin ön plana çıkması ve yönetimin temel prensipleri halini alması açısından yeni kamu yönetimi ve yönetişimle birlikte olduğu ifade edilebilir. Bu başlıkta belirtilen raporlarda ve ölçütlerde ortak olan ve analiz için kodları oluşturacak ilkeler ise şunlardır:

Katılımcılık: Katılım kamusal politikaların planlanmasından uygulama süreçlerine kadar devlet dışı paydaşların sürece dahil olması şeklinde tanımlanabilir. Ancak katılım şekli ve düzeyi farklılık göstermektedir. Arnstein (1969) bu farklılıkları en alt düzeyden en üste doğru; "katılmama, sembolik olarak katılma, vatandaş gücü" şeklinde sıralamaktadır. Bu sıralamanın en alt basamağında vatandaşlar onaylayıcı bir komite ya da kurul gibi sürece dahil olurken; en üst basamağa doğru geçtikte daha aktif bir katılımın görüleceği ifade edilmektedir.

Katılım, bireysel olarak doğrudan gerçekleşebileceği gibi çıkarları temsil edebilecek meşru aracı yapılar vasıtasıyla da gerçekleşebilir (UNDP, 1997: 4). Katılımcılık kapsamında özellikle sivil toplumun ve halkın karar alma süreçlerine etkin biçimde dahil edilmesi, kararların katılımcı bir anlayışla alınması (Toksöz, 2008: 19), yönetimlerin paydaşlarıyla diyaloğunun ve iş birliğinin geliştirilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi önemli unsurlardır.

Hesap Verebilirlik: Dar anlamda kamu görevlilerinin yapmış olduğu eylemlerinde sorumlu olmasıdır. Geniş anlamda ise "kamu hesap verebilirliğinin ekonomik hedefleri, kamu politikası ile fiili uygulama arasındaki uyumun sağlanmasını ve kamu kaynaklarının etkin tahsisi ve kullanımını içerir" (DB, 1992: 13-14). Bu ilke kamusal eylem ve işlemlerle ilgili sorumlulukların üstlenilmesini, ortaya çıkan durumun telafi ya da tazmin edilmesini sağlamaktadır (SIGMA, T.Y: 22) Hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, açıklık ve şeffaflık ilkeleri birbiriyle çok yakından ilişkili olup; birbirini tamamlamaktadır.

Hukukun Üstünlüğü: Yönetişimin geldiği düzeyin ölçülmesinde kullanılan endekslerden biri hukukun üstünlüğü endeksidir (Gençkaya, 2022). Bu endekste hukukun üstünlüğünün sağlanmasında "hesap verebilirlik, adil hukuk, açık hükümet, erişilebilir ve tarafsız adalet" yapı taşları olarak belirlenmiştir. Hesap verebilirlik, herkesin kanunlar önünde sorumlu olması; adil hukuk, yasaların açık, istikrarlı ve herkese eşit biçimde uygulanıyor olması; açık hükümet, yasaların yapımından icra süreçlerine kadar tüm aşamaların kolaylıkla ulaşılabilir olması; erişilebilir ve tarafsızlık ise adaletin ihtiyaç duyulan kaynaklara sahip, etik ve tarafsız davranabilen kişilerce zamanında sağlanmasıdır (WJP, 2023). Yasalar önünde eşitlik ve şeffaflık olması, dava süreçlerinin tarafsız ve hızlı şekilde sonuçlanması ülkenin hukukun üstünlüğü ilkesinin benimsendiğinin ölçütleri olarak gösterilmektedir. Hukukun üstünlüğü ilkesi iyi işleyen bir hukuk devleti ve vatandaşların yargıya güven duymasını gerektirir.

Şeffaflık ve Açıklık: Şeffaflık ve açıklık kamu yönetiminin işleyişi ve yapısının dışarıdan görünmesi, bilinmesi, karar ve işlemlerine erişilmesi, faaliyetlerin sorgulanabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Ball (2009) şeffaflığı üç farklı metaforla açıklamaktadır. Bunlardan ilki yolsuzlukla mücadele için kamusal bir değer olarak şeffaflıktır. Burada kavram hesap verebilirlikle iç içe geçmiş durumdadır. İkincisi karar alma süreçlerinde açıklıkla ilgili kullanımıdır. Üçüncüsü ise politika ve organizasyonlarda iyi yönetişimin bir aracı olarak kullanılmasıdır.

İyi yönetişimin aracı olan şeffaflığın gerçekleştirilmesi için açıklık da zorunludur. Bilgiye erişime olanak sağlayan bir sistemin kurulması ise bu iki ilkenin gerçekleşmesinde temel göstergelerdendir. Nitekim bilgiye erişimin sağlanması yönetim süreçlerinin görünürlüğünü artıracak ve vatandaşın bu süreçleri takibini kolaylaştıracaktır (Dilaveroğlu, 2024: 65).

Etkinlik ve Verimlilik: Etkinlik kavramı "Örgütlerin tanımlanmış amaçlarına ve stratejik hedeflerine ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonucunda, bu amaçlara ve hedeflere ulaşma derecesini belirleyen bir performans boyutu" şeklinde tanımlanmaktadır. Verimlilik ise "kaliteyi de dikkate alarak belli düzeydeki bir çıktının en az girdi ile elde edilmesidir" (Kubalı, 1999: 38-39). Bu ilkeler ile beşeri ya da maddi kaynakların kullanımında kamusal ihtiyaçlar dikkate alınarak bir önceliklendirme yapılması ve en az kaynak kullanımı ile en iyi sonuçlara ulaşılması, başlangıçta belirlenen amaç ve hedeflerle sonuçların uyumlu olması, stratejik yönetim anlayışının gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Cevap Verebilirlik: Kamu hizmetleri sırasında ya da sonrasında meydana gelen vatandaş talep ve şikâyetlerine yanıt verilmesi anlamındadır (COE, 2008). Bu ilke vatandaşı dinlemek ve vatandaşa karşı duyarlı olmakla ilgilidir ama aynı zamanda vatandaş talep ve şikâyetlerinin öğrenilmesi ve karar verici resmi aktörlerin daha isabetli, istek ve ihtiyaçlara cevap verebilecek kararlar verilmesi için fırsat olarak görülmelidir.

Tutarlılık: Alınan kararların hem birbirleriyle hem de zamanla uyum içerisinde olması devletin yapacağı düzenlemelerin belirli ve öngörülebilir olmasını, öngörülebilirlik de güven duyulacak bir ortamı meydana getirecektir. Bu gelişmeler ise vatandaşın ileriye dönük plan, karar ve yatırımlarını olumlu biçimde etkileyecektir (Toksöz, 2008: 18). Avrupa Komisyonu Beyaz Kitap'ta (2001) bu ilkeyi kendi bünyesinde tanımlarken, görev ve sorumlulukların çeşitlenerek artması, iklim krizleri, demografik yapıda değişim, bölgesel ve yerel otoritelerin birlik politikalarındaki etkinliğinin artması gibi durumlar bu ilkeye duyulan ihtiyacın artmasına sebep olduğunu belirtmektedir. Karmaşık hale gelen sistemde tutarlılığın sağlanması ise resmi aktörlerin (siyasi lider, kurumlar) sorumluluk üstlenmesini zorunlu kılmaktadır.

1.2. Kalkınma Planları

Türkiye'de 1960 itibariyle planlı kalkınma dönemine geçilmiş, aynı yıl Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. 1961 Anayasasında iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmanın plana bağlı olduğu ve kalkınmanın bu plana göre gerçekleştirileceği belirtilmiş; Devlet Planlama Teşkilatı anayasal bir kuruluş olarak düzenlenmiştir (Md. 129). İlk kalkınma planı 1963-1968 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı olup, kalkınma planları beşer yıllık dönemleri kapsamaktadır. DPT'nin 2011 yılında kapatılmasına değin Dokuz Kalkınma Planı hazırlamıştır. DPT'nin kapatılmasıyla kalkınma planlarını hazırlama görevi yeni kurulan Kalkınma Bakanlığına devredilmiş, Onuncu Kalkınma Planı Kalkınma Bakanlığınca hazırlanmıştır. 2018 yılında yeni hükümet sistemine geçilmesiyle birlikte Kalkınma Bakanlığı kapatılmış ve kalkınma planlarını hazırlama görevi yeni kurulan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığına devredilmiştir. On Birinci ve On İkinci Kalkınma Plan'ları sözü edilen Başkanlıkça hazırlanmıştır. Kalkınma planları Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmakta ve Resmi Gazetede yayınlanmaktadır.

Ülkemizde 90'lı yıllardan itibaren yönetişim anlayışının kalkınma planlarına yansıdığı görülmektedir. 1990-1994 yıllarını kapsayan Beşinci Kalkınma Planı'ndan, 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'na kadar katılımcılık başta olmak üzere yönetişimin çeşitli ilkelerine vurgu yapılmıştır (Belediyeler İçin İyi Yönetişim Rehberi, 2020: 63-65).[3] 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda yönetime katılım ve iyi yönetişim konularına önceki planlara göre çok daha fazla değinilmiş (İzci ve Geylani, 2021: 725); "Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim" başlıklı bir bölüm ayrılmıştır.

[3] Yönetişim kavramı ilk kez Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda (2007-2013) kullanılmıştır.

2024-2028 yıllarını kapsayan yürürlükteki On İkinci Kalkınma Planı'nda iyi yönetişim ve ilkelerine dair hedef ve politikalar "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" başlıklı bölümde yer almaktadır. Söz konusu bölümün adalet hizmetleri, güvenlik hizmetleri, sivil toplum, kamuda stratejik yönetim, kamuda düzenleyici etki analizi, yerel yönetimler, kamuda insan kaynakları, dijital devlet, kalkınma için uluslararası iş birliği, sürdürülebilir kalkınma amaçları olmak üzere on alt bölümü bulunmaktadır. Alt bölümlerden sekizi On Birinci Kalkınma Planı'ndakilerle birebir aynıdır. On İkinci Kalkınma Planı'ndaki "kamu hizmetlerinde e-Devlet uygulamaları" başlığı daha da geliştirilerek ve ileriye taşınarak On İkinci Kalkınma Planı'nda "dijital devlet" olarak yer almıştır. On Birinci Kalkınma Planı'ndaki "şeffaflık ve hesap verebilirlik, idari yapılanma ve politika yapımı" başlığının On İkinci Kalkınma Planı'nda kapsamı daraltılmış ve politika yapımına yönelik "kamuda düzenleyici etki analizi" şeklini almıştır.

2. Araştırma

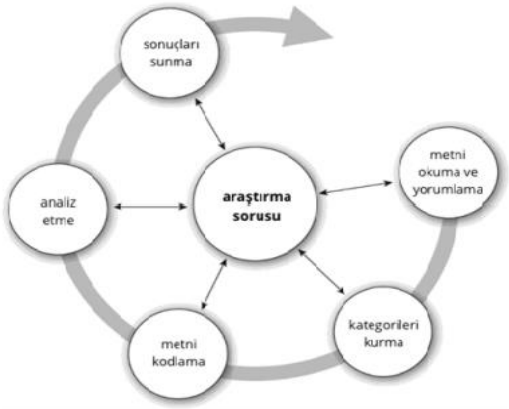
2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Tarihsel olarak bir karşılaştırma yapıldığında 20. yüzyılda geçerli olan yönetim anlayışı, 21. yüzyılda yönetişim anlayışı ile karşılaştırıldığında meydana gelen değişiklikler "yönetsel bir devrim" olarak nitelendirilmektedir. Nitekim yönetimle yönetişim karşılaştırması yapıldığında; katı bürokrasinin katılımla, merkeziyetçiliğin yerellikle, hiyerarşinin hesap verebilirlikle ve gizliliğin açıklıkla yer değiştirmesi görülmektedir (Özer, 2006: 63). Bu çalışmada 21. yüzyıl için popüler bir yaklaşım haline gelen yönetişimin ve bileşenlerinin ülkenin makro düzeyde ilerlemesini sağlayacak planlama sürecine ne derece sirayet ettiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu amaçla "On İkinci Kalkınma Planı hazırlanırken kamu yönetiminin önceliğiği iyi yönetişim ilkeleri dikkate alınmış mıdır? Alındı ise ne oranda, hangi başlıklarda yer verilmiştir?" sorularına yanıt aranmaktadır.

Kalkınma planları ile yönetişim arasındaki ilişkiyi Türkiye bağlamında ele alan az sayıda çalışma vardır. Örneğin Gökgür (2016) Onuncu Kalkınma planında yönetişim olgusunu ele almıştır. Çolak (2019) 11. Kalkınma Planı'nı yeni kamu yönetişimi bağlamında incelemiştir. İzci ve Geylani (2021) Türkiye'de katılımcı yönetim ve yönetişimin uygulanabilirliğini On Birinci Kalkınma Planı çerçevesinde değerlendirmiştir. Türkiye'de On İkinci Kalkınma Planı'nı iyi yönetişim ilkeleri özelinde analiz eden ve değerlendirmelerde bulunan bu çalışma ile yönetişim literatürüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

2.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmada 2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı içeriği iyi yönetişim ilkelerine uyum gösterip göstermemesi açısından incelenmiştir. Bunun için içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi (içerik çözümlemesi) kaydedilmiş iletişim biçimi olan; her türlü yazılı metin, yazıya geçirilmiş sözlü anlatım olabileceği gibi görsel öğelerin içeriğine odaklanarak gerçekleştirilen bir analiz biçimidir (Gül ve Nizam, 2021: 183). İyi yönetişim ilkeleri uluslararası örgütlerin raporları ve akademik çalışmalar dikkate alınarak belirlenmiş ve belirlenen kodlara göre nitel veri analiz programı olan MAXQDA 24 program kullanılarak içerik analizi gerçekleştirilmiştir. MAXQDA üzerinden analizin nasıl gerçekleşeceği şematik olarak Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1: İçerik Analizi Süreci (MAXQDA Başlangıç Kılavuzu (MBK), 2023: 4)

Bu bağlamda içerik analizi için kullanılan aşamaları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Araştırma Sorusunun Belirlenmesi: Araştırmanın başlatılması ve araştırmanın sınırlarını belirlemek açısından araştırma sorusunun belirlenmesi oldukça önemli bir aşamadır. Özet kısmında da belirtildiği üzere bu araştırmanın sorusu: "On İkinci Kalkınma Planı hazırlanırken kamu yönetiminin önceledeği iyi yönetişim ilkelerine ne oranda yer verilmiştir? İlkeler arasında ilişki bulunmakta mıdır?" şeklinde belirtilmiştir.
2. Analize Konu Metnin Okunması ve Yorumlanması: İlgili metnin okunması ve araştırma sorusu kapsamında değerlendirilmesi aşamasıdır.
3. Kodlarının Oluşturulması ve Metnin Kodlanması: Kod bir metin veya bir görüntüde yer alan olguları adlandırmaya yarayan etiket olarak tanımlanabilir (MBK, 2023: 14). Analiz için kullanılacak kodlar metnin okunması sırasında kullanılan kavramlar dikkate alınarak, literatürde kullanılan kodlardan yararlanılarak ya da karma biçimde belirlenebilir. Bu bağlamda iyi yönetişim ilkelerine ilişkin literatürde kabul görmüş ilkeler/kavramlar ve Kalkınma Planı'nda geçen ifadeler dikkate alınarak karma şekilde kodlar ve anahtar kelimeler belirlenmiştir. İyi yönetişim teması altında belirlenen kodlar ve bu kodlara ulaşmayı sağlayan anahtar kelimeler Tablo 1'de görülmektedir. Metin numaralandırılmış paragraflardan oluşmaktadır. Paragrafta yer alan anahtar kelimelerin hangi ilke ile ilişkili olduğu dikkate alınarak kodlama gerçekleşmiştir. Farklı ilkelere yönelikse, aynı paragrafta birden fazla kodlama yapılmıştır. Ancak aynı paragrafta aynı ilkeye ilişkin birden fazla anahtar kelimenin geçtiği kısımlar bir kez kodlanmıştır.

	Kodlar	**Anahtar Kelimeler**
İyi Yönetişim	Katılımcılık	Ortaklık, paydaş, aktör, birlikte yönetme, toplantı, anket, görüş alma, adil temsil, kapsayıcılık, yerindenlik, dahil olma, sivil toplum, kota, müzakere, karar alma, iş birliği
	Hesap verebilirlik	Sorumluluk
	Hukukun üstünlüğü	Hukuk önünde eşitlik, adillik, hukuka bağlılık, tarafsızlık, adalet, güven
	Şeffaflık ve Açıklık	Bilgi edinme, görünür olma, e-devlet
	Etkinlik ve Verimlilik	Ekonomik, tutumlu, stratejik yönetim
	Cevap verebilirlik	Yanıt verme, duyarlılık, insan odaklılık, dinleme
	Tutarlılık	Orantılı, belirli, öngörülebilir, ölçülülük, uyum

Tablo 1: İyi Yönetişim Temasına İlişkin Kodlar ve Anahtar Kelimeler

4. Analiz: Belirlenen kodlar ile frekans dağılımı yapılarak, nitel veriler nicel verilere dönüştürülür ve dördüncü aşamada analiz gerçekleşir.

5. Sonuç: Analiz sonrası elde edilen bulguların yorumlanma aşamasıdır. İlgili metnin çalışma sorusuna vermiş olduğu cevap üzerinde değerlendirildiği aşama olarak da ifade edilebilir. Analiz sonucu ile edilen nitel veriler; ayrıca nitel verilerin sayısallaştırılması ile elde edilen nicel veriler yorumlanarak değerlendirilmiştir.

2.3. Bulgular (Frekans Dağımı ve Kodlar Arası İlişki)

Bu başlık altında belirlenen kodlar (iyi yönetişim ilkeleri) çerçevesinde On İkinci Kalkınma Planı analiz edilmiştir. Metnin bütününe ve metin içinde yer alan "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" kısmına ayrı ayrı içerik analizi uygulanmıştır. Araştırmanın bu kısmında ulaşılan analiz sonuçlarına başlıklar halinde yer verilmiştir.

2.3.1. Plan'ın Bütününde Frekans Dağılımı Sonuçları

On İkinci Kalkınma Planı'nın tamamı üzerinde belirlenen kodlar çerçevesinde yapılan analiz sonuçlarına göre kod frekans dağılımına ulaşılmıştır. Buna ilişkin bulgular Şekil 2'de görülmektedir.

Kod Sistemi	On ikinci Kalkınma Planı	TOPLAM
İyi Yönetişim İlkeleri		0
Katılımcılık		155
Hesap verebilirlik		14
Hukukun üstünlüğü		20
Şeffaflık ve Açıklık		39
Etkinlik ve Verimlilik		93
Cevapverebilirlik		35
Tutarlılık		33
Σ TOPLAM	389	389

Şekil 2: Plan Bütünü Frekans Dağılım Sonuçları

Şekil 2'de gösterilen kodlama frekansları incelendiğinde en fazla yer alan ilkenin katılımcılık ilkesi olduğu ve toplam kodlamanın %40'ını oluşturduğu görülmektedir. Katılımcılık ilkesinin ardından %24 ile etkinlik ve verimlilik ilkesi gelmektedir. Diğer kodlar sıklık sıralamasına göre; %10 ile şeffaflık ve açıklık, %9 ile cevapverebilirlik, %8 ile tutarlılık, %5 ile hukukun üstünlüğü ve %4 ile hesap verebilirlik şeklinde sıralanmaktadır.

2.3.2. Plan'ın Bütününde Kodlar Arası İlişki

Analiz edilen metin numaralandırılmış paragraflar şeklinde yazılmıştır. Metnin her paragrafında kesişen (aynı paragrafta geçen) kodlar Şekil 3'de kod ilişki tarayıcısı ile gösterilmektedir. Kodlar arası ilişkinin haritalandırılmış biçimi (Kod Haritası) ise Şekil 4'de yer almaktadır.

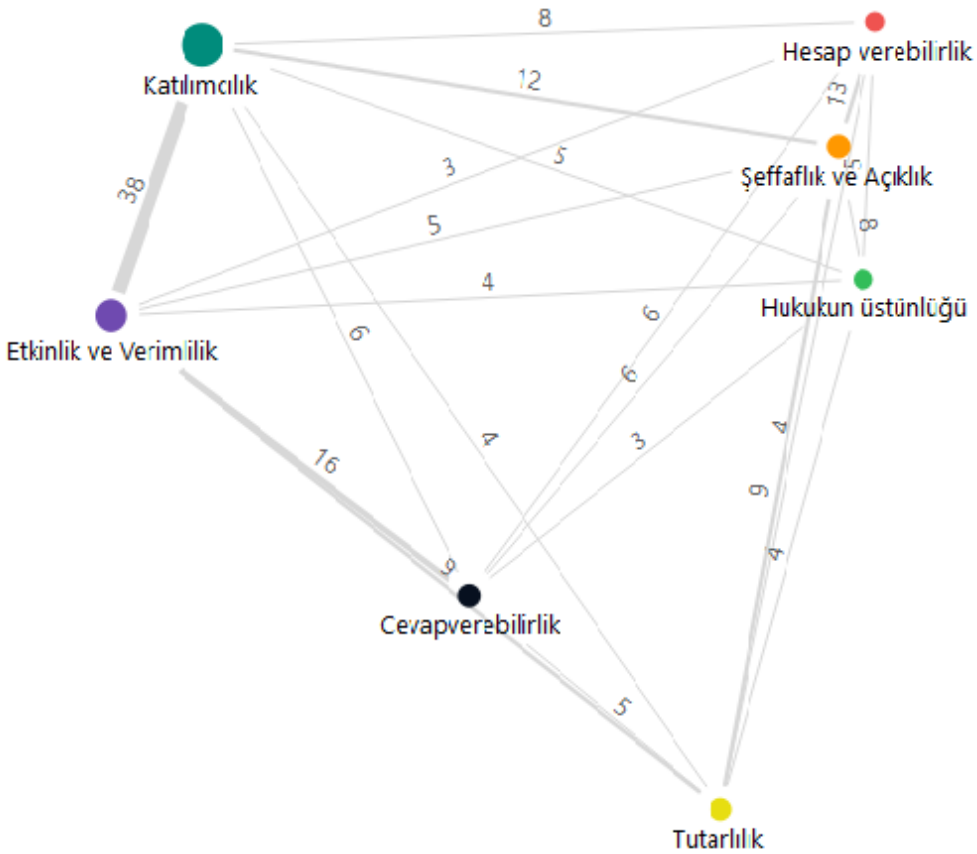

Şekil 3: Plan Bütünü Kod İlişki Tarayıcısı

Burada yer alan bulgular incelendiğinde her kodun en fazla ilişki içinde olduğu kısımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Katılımcılık ile etkinlik ve verimlilik (en yoğun ilişki)
- Şeffaflık ve açıklık ile hesap verebilirlik
- Hukukun üstünlüğü ile şeffaflık ve açıklık
- Cevap verebilirlik ile etkinlik ve verimlilik
- Tutarlık ilkesi ile şeffaflık ve açıklık / etkinlik ve verimlilik ilkelerinin daha ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

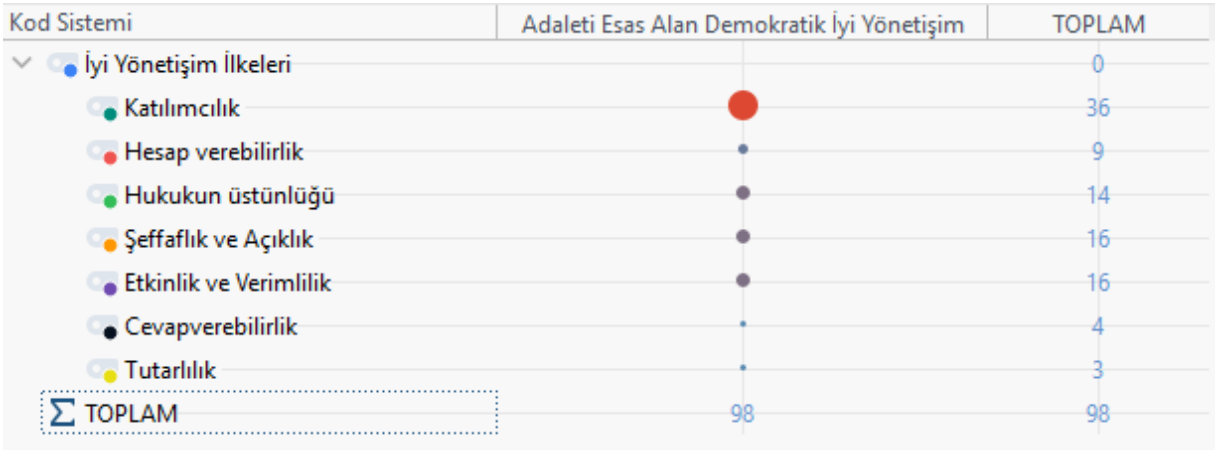
Şekil 4'te yer alan kod haritası ile bu ilişki durumu farklı biçimde gösterilmektedir. Haritada kodların yerleşme biçimi kodlar arası ilişkinin yoğunluğuna göre belirlenmektedir. Haritada tüm kodlar arası ilişki olduğu görülmektedir. Kodlar arası sayısal veriler kodların kaç kez kesiştiğini göstermekle birlikte kodlar arası çizgiler kesişimin yoğunluğuna göre kalınlaşmaktadır. Örneğin bu haritalandırmaya göre kodlar arasındaki en yoğun sayısal kesişmenin katılımcılık ve etkinlik kodu arasında geçtiğini ifade edebiliriz.

Şekil 4: Plan Bütünü Kod İlişki Haritası

2.3.3. "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" Bölümü Analiz Sonuçları

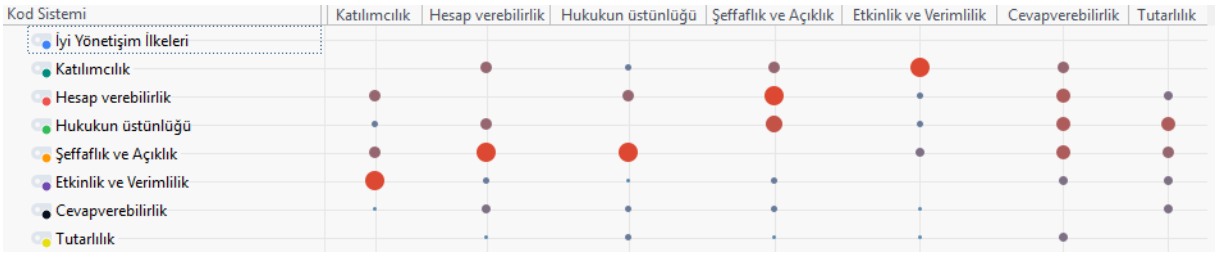
On İkinci Kalkınma Planı içerisinde yönetişim yaklaşımına "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" şeklinde ayrı bir bölümde yer verilmiştir. Bu bölüm belirlenen kodlar ve anahtar kelimeler çerçevesinde ayrıca analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre frekans dağılımı Şekil 5'te özetlenmiştir.

Şekil 5: Yönetişim Bölümü Frekans Dağılım Sonuçları

Şekil 5'te görüldüğü üzere Plan'ın yönetişim başlığı taşıyan kısmında yönetişim ilkelerinin dağılımda en fazla yer alan ilke %37 ile katılımcılık olurken, sırasıyla %16 ile etkinlik ve verimlilik ile şeffaflık ve açıklık ilkeleri yer alırken, sonrasında %14 hukukun üstünlüğü ilkesi yer almaktadır. %9'luk kısımda metne etki eden ilke ise hesap verebilirlik ilkesidir. Metnin içerisinde en az yer alan ilkeler ise %4 ile cevapverebilirlik ve %3 ile tutarlılık ilkesi yer almaktadır. Plan bütünündeki kodlamadan farklı olarak bu bölümdeki kodlamada hukukun üstünlüğü ilkesi daha sık yer almaktadır.

Plan'ın ilgili başlık altında gerçekleştirilen kodlamaları sonucunda kodlar arasındaki ilişki durumu ise Şekil 6 yer almaktadır.

Şekil 6: Yönetişim Bölümü Kod İlişki Tarayıcısı

Buna göre katılımcılık ve tutarlılık ilkelerinin kesişmediği ancak diğer kodların birbiri ile ilişkili olduğu diğer bir ifade ile aynı paragraflarda kesişmelerin olduğu görülmektedir. En fazla ilişki katılımcılık ve etkinlik-verimlilik; hesap verebilirlik ile şeffaflık ve açıklık; hukukun üstünlüğü ile şeffaflık ve açıklık ilkeleri arasında görülmektedir. Plan bütününün aksine, yönetişim ile ilgili bölümde kodlar arasında daha fazla ve yoğun bir ilişki görülmektedir. Bu durum, iyi yönetişim ilkelerinin birbiriyle uyumlu bir şekilde işlediğine dair bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

2.4. Bulguların Değerlendirilmesi

Kalkınma Planı'nın hazırlık sürecini iyi yönetişim ilkeleri açısından değerlendirirsek; öncelikle katılımcılık ilkesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Kamu-özel kesim ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenlerin katıldığı özel ihtisas komisyonu ve çalışma grubu toplantılarının düzenlenmesi; vatandaşların plan önceliklerine dair görüş ve önerilerinin alındığı e-anketler yapılması; STK'lar, akademisyenler, özel sektör ile kamu kurum ve kuruluşlarıyla istişare toplantıları düzenlenmesi planın

hazırlık sürecinde kullanılan katılım araçlarıdır. Vatandaşları, STK'ları, özel ve kamu kesimi kurum ve kuruluşlarını dinlemek, plana yönelik görüş, öneri ve beklentilerini almak cevapverebilirlik ilkesi açısından da önemlidir.

Plan'ın 1. bölümünde "Küresel Eğilimler ve Türkiye Etkileşimi" başlığında geçen "Kamu politikalarının meşruiyetinin ve etkinliğinin artırılması, toplumsal uyum ve istikrarı sağlamak amacıyla vatandaşların kamu yönetimine azalma eğiliminde olan güveninin yeniden tesis edilmesine yönelik arayışlar güçlenmektedir." ile "vatandaşların kamuya itimadının güçlendirilmesi amacıyla kamusal politikaların veriye dayalı ve katılımcı yöntemlerle geliştirilmesi, kamu hizmetlerinin kaliteli, adil ve kapsayıcı bir şekilde sunulması, kamu yönetiminin hesap verebilir, şeffaf ve vatandaş odaklı bir yapıya dönüştürülmesine yönelik çalışmalar önem taşımakta" ifadeleri iyi yönetişimin katılımcılık başta tüm ilkelerinin önemine işaret etmektedir. "…hizmet sunumunun yaşlanan nüfus, yeni neslin istekleri, kişiselleşmiş hizmet beklentileri gibi farklılaşan taleplere cevap verebilecek şekilde güçlendirilmesi önem arz etmekte" olduğu cevapverebilirlik ilkesine dikkat çekmektedir.

Bir etkinlik-verimlilik aracı olarak "…kamunun hizmet sunumunun dijitalleşmesi eğilimi"ne dikkat çekilirken; "bilgi ve iletişim teknolojilerinin kamu hizmet sunumunda başlangıç çerçevesinden kullanıcı deneyimi ve katılımının öncelikler arasına dâhil edildiği bir anlayışa doğru genişlediği" belirtilerek e-Devlet uygulamalarının hizmet sunumunda etkinlik-verimliliğin ötesinde katılımcılığa da hizmet etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Ayrıca dijital devlet anlayışının "Kamu yönetiminin iyi yönetişim ilkeleri çerçevesinde geliştirilmesinin önemli araçlarından biri" olduğu vurgulanmıştır.

Yine 1. bölümün önceki plan dönemini ele alan "Plan Öncesi Dönemde Türkiye'de Sosyal ve Ekonomik Gelişmeler" başlığında e-Devlet ile kamu kurumları, vatandaşlar ve iş dünyası tarafından yaygın kullanılan hizmetlere yönelik uygulamalar geliştirilmesi, hizmet sayısındaki ve kullanım oranındaki artış olması hizmet sunumunda etkinlik-verimlilik ve cevapverebilirlik ilkeleri açısından önemli görülmektedir. Yönetişim ve katılımın önemli bir bileşeni olan STK'larla ilgili; güçlü bir sivil toplum oluşturmaya yönelik aktif vatandaşlık bilincinin geliştirilmesi, gönüllülüğün yaygınlaştırılması, karar alma süreçlerine STK'ların etkin katılımı, sivil toplum-kamu-özel sektör iş birliğinin artırılması, sosyal diyalog ortamının geliştirilmesi faaliyetlerinin yürütüldüğü belirtilmiştir. Bu tür faaliyetlerin demokratik katılımın güçlenmesi ile kamusal hizmetlerde verimlilik ve kalitenin yükseltilmesi açısından önemi vurgulanmıştır. Bu ifadeler Plan'da katılımcılık ile etkinlik-verimlilik ilkelerinin kesişimini yansıtan örneklerdendir. "Yerel yönetimlerde karar alma süreçlerinde vatandaşların katılım ve denetim rolünün güçlendirilmesi" de katılımcılık ilkesine güçlü bir vurgudur. "Günümüzde öngörülebilirlik güçleşmekle birlikte, gerekli dönüşümleri sağlayarak krizlere karşı dayanıklılığı artırmak için istikamet belirlemede planların işlevi artmakta, vizyon, hedef ve politikaların yön göstericiliği daha fazla önem kazanmakta" ifadesi öngörülebilirlik bağlamında tutarlılık ilkesinin önemini vurgulamaktadır.

Plan'ın 2. bölümünde "2053 Yılında Türkiye" başlığında "hukukun üstünlüğü ve hukuk devleti ilkelerinden ödün vermeden hızlı işleyen, güvenilir, insanı önceleyen, temel hak özgürlüklere tam koruma sağlayan ve dijital imkânlardan azami ölçüde yararlanan adaletin esas alınması" ve "…yatırım, istihdam, üretim ve ihracat süreçlerindeki bürokratik en iyileştirme ve hukuki öngörülebilirliğin tesisi" ifadelerine 2053 yılının temel vizyonu olarak yer verilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesine verilen önemi göstermektedir. "İyi yönetişim anlayışının pekiştirilmesi ve kurumsallaştırılması" Plan'daki hedeflere ulaşılması için temel bir ilke olarak benimsenmiştir. Nitekim "liyakat esaslı güçlü kurumsal yapılar ve güçlü, aktif ve katılımcı bir sivil toplum ve katılımcı, şeffaf ve mali yapısı sağlam yerel yönetimler", "insan odaklılık, katılımcılık, kapsayıcılık, hesap verebilirlik, öngörülebilirlik, şeffaflık, verimlilik ve etkinlik" hedefleri hukukun üstünlüğünün yanında diğer iyi yönetişim ilkelerini yansıtan unsurlardır.

Plan'ın hedef, politika ve tedbirleri aşağıda iyi yönetişim ilkeleri açısından ayrı ayrı analiz edilecektir.

2.4.1. Katılımcılık İlkesi

Şekil 1'de görüldüğü gibi, Plan'da iyi yönetişim ilkelerinden en yoğun biçimde yer alanı katılımcılık ilkesidir. Katılımcılığa dair bulguların analizi için katılımın kodlandığı hedef, politika ve tedbirler, birbirleriyle ilişki ve yakınlıklarına göre yazarlar tarafından sekiz başlıkta kategorize edilmiştir. Bunlar;

- Mevzuat oluşturma sürecinde paydaş katılımı,
- Sivil toplumun güçlendirilmesi,
- Merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin geliştirilmesi,
- Yönetişim mekanizmalarının oluşturulması/iyileştirilmesi,
- Karar alma sürecine katılım,
- Anket vb. yollarla görüş ve önerilerin alınması,
- Süreçleri iyileştirmede paydaşların rolünün artırılması, paydaşlarla diyaloğun ve iş birliğinin geliştirilmesi,
- Katılımcılığı destekleyen ortamların yaratılmasıdır.

Plan'da mevzuat oluşturma/gözden geçirme süreçlerinin katılımcı bir anlayışla yürütüleceği vurgulanmıştır. "Yeşil ve dijital dönüşüm başta olmak üzere gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda mevcut mevzuat ve uygulamalar katılımcı bir yaklaşımla iyileştirilecektir." ve "Politika oluşturma süreçleri kanıta dayalı ve katılımcı şekilde yürütülecektir." şeklinde genel ifadelerin yanında; gümrük hizmetleri ile yapı denetim mevzuatının güncellenmesi, rekabetin güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler yapılması, "Yargı Reformu Stratejisi" ve "İnsan Hakları Eylem Planı" hazırlanması sürecinde katılımcılığa ayrıca değinilmiştir. Yine "Gümrük Birliği'nin güncellenmesi müzakerelerine esas ulusal müzakere hazırlık çalışmalarının kamu, özel sektör, STK'lar ve akademisyenlerin görüşleri alınarak yürütüleceği" belirtilmiştir. Mevzuat oluşturma/gözden geçirilme sürecinin bu şekilde işletilmesi öngörülebilirlik ve belirlilik açısından tutarlılık ilkesini, ayrıca cevap verebilirlik ilkesini gözetmektedir.

Sivil toplumun güçlendirilmesi ekseninde, "sivil toplumun güçlendirilmesi için mevzuatın güncellenmesi; sivil toplumun istişare süreçlerine daha etkin katılımı için bir yol haritası oluşturulması; demokratik, katılımcı, çoğulcu, şeffaf ve hesap verebilir örgütlü sivil toplumu geliştirici ve güçlendirici düzenlemeler yapılması; STK'ların iç ve dış denetimine ilişkin süreçlerin şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde yeniden düzenlenmesi" katılımcı politika ve tedbirlerdir. Söz konusu politika ve tedbirler katılımcılık ile şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin kesişimine de örnektir.

"Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki iş birliği ve koordinasyonun geliştirilmesi; yerel aktörlerin kamu yatırım planlamasında daha aktif rol alması; bölgesel stratejilerde merkezi ve yerel düzeyde kurumlarla iş birliği; sürdürülebilir kalkınma amaçlarının yerel düzeyde uygulanmasının desteklenmesi amacıyla yerel yönetimlerle iş birliği" merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik politika ve tedbirlerdir. Plan'da yerel yönetimlerin (idari, mali, teknik vb. açılardan) güçlendirilmesine yönelik öğelerin oldukça sınırlı olduğu belirtilmelidir.

Yeni yönetişim mekanizmalarının oluşturulması ve mevcutların iyileştirilmesi Plan'da katılımcılık ilkesi açısından önemli bir unsurdur. "Mahalli idarelerde ve üniversitelerde yönetişim süreçlerinin geliştirilmesi; bölgesel kalkınmaya yönelik kurumsal yapı ve yönetişim mekanizmasının etkinleştirilmesi; kent konseylerinin etkinleştirilmesi" bunlara örnektir. Göç, afet yönetimi ve yatırım ortamı ile ilgili yönetişim mekanizmalarına dair daha net ifadelere yer verildiği görülmektedir. "Göç yönetiminde etkinliğin artırılması için kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, özel sektör ve STK'ların katılımıyla bir danışma kurulu oluşturulması; kamu-özel sektör ve sivil toplumu bir araya getiren birer yönetişim mekanizması örneği olan 'Türkiye Afet Risklerinin Azaltılması Platformu' ile 'Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu'nun iyileştirilmesi" hedeflenmektedir.

"Kadın, genç, yaşlı ve engellilerin belediyelerdeki temsil ve karar alma süreçlerine katılım mekanizmalarının, vatandaşlar ve muhtarların belediyelerin karar alma süreçlerinde katılım rolünün güçlendirilmesi, imar uygulamalarında ve planlama sürecinde vatandaş katılımı" yerel yönetimler özelinde karar alma süreçlerine katılıma dair politikalardır. Plan'da kadınların karar alma ve temsil

süreçlerine katılımına ayrıca vurgu yapılmıştır. Bu amaçla "kadınların kamu ve özel sektör ile siyasette karar alma mekanizmalarına daha fazla dâhil olması, eğitim, istihdam ve karar alma mekanizmalarına katılımı ile temsillerinin artırılması için kota ve ilave destekler gibi 'geçici özel önlemler' uygulanması" hedeflenmektedir. "Çocukların ve gençlerin karar alma süreçlerine katılımına dair mekanizmaların güçlendirilmesi; STK'ların karar alma, politika yapım, izleme ve denetleme süreçlerine etkin bir şekilde katılımı; okul yönetim süreçlerine aileler ve paydaşların katılımı" da bu başlıktaki bulgulardır. Bununla birlikte Plan'da temsilde adaleti sağlamaya yönelik öğeler oldukça sınırlıdır. Oysa ki iyi yönetişimin demokrasinin güçlendirilmesi, toplumsal eşitlik ve siyasi istikrarın sağlanması gibi hedefleri göz önünde bulundurulduğunda; temsilde adaletin ve siyasal katılımda kapsayıcılığın daha detaylı biçimde ele alınması, karar alma mekanizmalarına katılımın güçlendirilmesi, dezavantajlı gruplar başta olmak üzere çeşitli toplumsal grupların karar alma süreçlerine etkin katılımının temin edilmesi büyük bir önem taşımaktadır.

2.4.1.1. Katılımcılık ile Etkinlik ve Verimlilik İlkelerinin İlişkisi

Bulgular kısmında belirtildiği gibi analiz sonuçlarına göre Plan bütününde ve yönetişim bölüşümde bu iki ilke arasında yoğun bir ilişki tespit edilmiştir. Yukarıda katılımcılığa dair ele alınan başlıklardan özellikle son üçü etkinlik-verimlilik ilkesi ile oldukça ilişkili olup; bu ilkelerin kesiştiği alanlardır. Çünkü bu politikalar hizmet sunumunda etkinlik/verimlilik sağlayan araçlardır. Bu başlıklar cevap verebilirlik açısından da önemlidir.

"Gençlerin ihtiyaç ve beklentilerini ölçmek için anketler düzenlenmesi ve araştırmaların yapılması, dijital kamu hizmetlerine yönelik görüş ve önerilerin alınması amacıyla e-katılım ortamı oluşturulması" şeklindeki Plan hedefleri çeşitli yollarla vatandaş görüşlerinin alınması yoluyla katılım örnekleridir.

Plan'da, "mesleki ve teknik eğitim, mevcut işgücünün becerilerinin geliştirilmesi ile işgücünde yer almayanların sanayinin ihtiyaç duyduğu becerilerle donatılması, bölgesel ve sektörel düzeyde beceri ihtiyaç haritası çıkarılması, yapay zekâ tabanlı sağlık teknolojilerinin geliştirilmesi vb. alanlarda özel sektörle; bölgesel ve ikili işbirlikleri geliştirilmesi, bölgesel ve çok taraflı iş birliği platformlarından en etkin şekilde istifade edilerek ticari ilişkilerin yoğunlaştırılması alanında diğer ülkeler ve uluslararası kuruluşlarla; gümrük idarelerinin bilgi işlem altyapısının iyileştirilmesi, bilgi ve iletişim teknolojileri sektöründeki insan kaynağını ve niteliğini artırmaya yönelik programlar oluşturma, kültür/sanat hizmetlerinin sunumu, kalkınma iş birliği programları oluşturma, kimya sanayii yatırım yol haritası" gibi alanlarda paydaşlarla iş birliği ve diyaloğun geliştirilmesi ile paydaşların rolünün artırılması hedeflenmektedir. Plan'da buna yönelik çok sayıda bulgu tespit edilmiştir.

"Kırsal alanda başta e-devlet olmak üzere dijital hizmetlere erişimi sağlayacak altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi; vatandaşlarla çift yönlü iletişim kurularak katılımcı demokrasi anlayışının geliştirilmesi; dijital kamu hizmetlerinin bütüncül, kullanıcı odaklı ve katılımcı bir yaklaşımla sunumunun yaygınlaştırılması ve kullanımının artırılması" katılımcılığı destekleyen ortamların yaratılması yönündeki politika ve tedbirlerdir.

2.4.2. Etkinlik ve Verimlilik İlkesi

Şekil 1'de görüldüğü gibi, Plan'da katılımcılık ilkesinden sonra en yoğun biçimde yer alan iyi yönetişim ilkesi etkinlik-verimliliktir. Katılımcılık başlığında etkinlik-verimlilik ilkelerini de içeren politika ve tedbirler anlatılmıştı. Bunlara ek olarak, etkinlik/verimliliğin kodlandığı hedef, politika ve tedbirler iki başlık altında değerlendirilebilir. Bunlardan ilki kamu kurum ve işletmelerinin etkinliği/verimliliği, diğeri hizmet sunumunda (özellikle bürokrasinin azaltılmasıyla) etkinlik/verimliliktir. Kamu kurum ve işletmelerinin etkinliği/verimliliğine yönelik; "kamu özel iş birliği yönteminin özel kesim ile kamu kesimi arasında etkin ve yerinde risk paylaşımı sağlanarak uygulanması, KİT'lerde iyi uygulama örnekleri ışığında etkinliği ve verimliliği artıracak kurumsal yönetim anlayışının güçlendirilmesi, harcamaların gözden geçirilmesiyle verimsiz harcama alanlarının tasfiye edilmesi, kaynakların etkin, etkili ve ekonomik kullanımı, yerel yönetimlerde kaynakların daha etkin kullanımı, kamu yatırımlarına ayrılan

kaynakların daha etkin şekilde kullanılması, kamu sektöründe stratejik insan kaynakları yönetiminin geliştirilmesi, kamu personelinin verimliliğinin artırılması" politika ve tedbirleri örnek verilebilir.

Hizmet sunumunda etkinlik ve verimlilik açısından; "vergi mükelleflerine sunulan hizmetlerin ve uygulamaların etkinliğinin artırılması, yeni nesil iletişim kanalları kullanılarak mükelleflere 7/24 gerçek zamanlı hizmet sunulması, gümrük hizmetlerinde, madencilik sektöründe, iş ve yatırım süreçlerindeki iş ve işlemlerin, süreçlerin gözden geçirilerek bürokrasinin azaltılması, çevrimiçi platformların daha fazla yararlanılması" şeklindeki politika ve tedbirler sayılabilir. Bu politika ve tedbirler cevap verebilirlik ve tutarlılık ilkelerini de içermektedir.

2.4.3. Diğer İlkeler ve Aralarındaki İlişki

Şeffaflık ve açıklığın kodlandığı hedef, politika ve tedbirler arasında Ulusal Açık Yönetim Stratejisi hazırlanması dikkat çekmektedir. Bu başlıkta kamunun elindeki çeşitli verilerin kamuoyu ve paydaşlarla paylaşılması öne çıkmaktadır. "Kamu kurumları tarafından elde edilen gizli olmayan verilerin ortak dijital bir platform üzerinden, standartlara uygun ve düzenli paylaşılması; kurulacak bir sistem üzerinden okul gelir ve giderlerinin şeffaflığının sağlanması; sermaye piyasalarına ilişkin tüm verilerin yatırımcılar ile kamu ve özel sektör paydaşlarına etkin bir şekilde sunulması; kamuoyu ve paydaş kurumların yararlanması için çeşitli vergi istatistikleri ve analizler detaylı ve düzenli olarak yayımlanması; tüm kamu ihale ve alımlarının hızlı, etkin ve saydam bir şekilde tek bir platformdan yürütülmesi; göçle ilgili detaylı istatistiklerin kamuoyuyla düzenli paylaşımı; ulusal ölçekte kentsel dönüşüm uygulamalarına ilişkin proje verilerinin ilgili paydaşlar tarafından izlenebilmesini sağlanması" bu kapsamdadır. Kuşkusuz bu politika ve tedbirler hesap verebilirlik ilkesi ile de iç içe geçmektedir. Hesap verebilirlik açısından, "kamu işletmelerinin ve yönetim kurullarının hesap verebilirliğinin artırılması amacıyla KİT'lerin statü ve konumlarının yeniden belirlenmesi" şeklinde bir politikaya da rastlanmıştır.

"Yargının bağımsızlığı, tarafsızlığı ve şeffaflığının güçlendirilmesi, çağın gereklerine uygun, daha özgürlükçü, kapsayıcı ve demokratik bir Anayasa hazırlanması, adli ve idari yargılama sürecinin etkinliğinin arttırılması ve makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesi, Anayasada güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin güçlendirilmesi, ifade özgürlüğünün güçlendirilmesi amacıyla uygulamadaki eksikliklerin tespitine yönelik çalışma yapılması, ayrımcılık ve nefretle mücadelenin güçlendirilmesi" hukukun üstünlüğünün kodlandığı hedef, politika ve tedbirlerdendir.

"Kamu görevlerine ilk defa atanacaklar için mevcut sınav sistemi mevzuat ve uygulama boyutlarıyla birlikte gözden geçirilerek sözlü sınavların atamaya konu olan görevin niteliğinin gerekli kıldığı hallerle sınırlı olarak yapılması, sınav kurullarının tarafsızlığının korunması, şeffaflık, adalet ve hakkaniyet ilkelerini güçlendirecek düzenlemeler yapılması" politikası hem hukukun üstünlüğü hem de şeffaflık ve açıklık ile hesap verebilirliği desteklemektedir.

Yukarıdaki başlıklarda cevap verebilirliğin ve tutarlılığının kodlandığı politika ve hedeflere yer verilmişti. "Hareketlilik programları özellikle dezavantajlı gençlerin talepleri ve özel durumlarının dikkate alınması, afet yönetiminde engelli, yaşlı, kadın ve çocukların farklılaşan ihtiyaçları dikkate alınması, arz ve talep dengesi gözetilerek herkesin güvenli, dirençli, ekonomik olarak karşılanabilir konutlara erişimi" gibi politika ve tedbirler cevap verebilirlik ilkesine örnek verilebilir.

"Düzenleyici etki analizinin farkındalığının artırılması, düzenleyici etki analizi kapsamında paydaş tespitinin etkin yapılması ve ilgili tarafların politika yapma süreçlerine katkılarının alınması, yeni mevzuatın yayımlanması ve uygulanması arasında makul bir süre olması, kamu yatırım programına yeni proje tekliflerinde öngörülebilirliğin artırılması" gibi politikalar ise tutarlılık ilkesi kapsamındadır.

SONUÇ:

Yönetişim, uluslararası kuruluşların etkisiyle 90'lı yıllardan itibaren gündeme gelen ve giderek popüler bir yaklaşım haline gelen bir kavramdır. Yeni bir yönetim anlayışı olarak yönetişim, ortak/birlikte

yönetim vurgusu ile dikkat çekerken, kamu-özel sektör-sivil toplum ve tabii ki vatandaşların etkileşimini, kamu işleri ve hizmetlerine ilişkin planlama, karar verme ve uygulamada tüm bu aktörlerin süreçlere dahil edilmesini ifade etmektedir. Çalışmada odaklanılan "iyi yönetişim", sürdürülebilir kalkınmanın yanında, demokrasinin geliştirilmesi ve siyasi istikrar hedeflerini içeren, buna yönelik ilkeleri ortaya koyan bir biçimidir. Çalışmada 21. yüzyıl için popüler bir yaklaşım haline gelen iyi yönetişimin ve bileşenlerinin ülkemizin makro düzeyde ilerlemesini sağlayacak planlama sürecine ve kalkınma planlarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Esasen ülkemizde 90'lardan itibaren yönetişim anlayışı kalkınma planlarına yansımıştır. Bununla birlikte yönetişim kavramı ilk kez 2007-2013 yıllarını kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda yer almıştır. 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda "Hukuk Devleti, Demokratikleşme ve İyi Yönetişim" başlıklı bir bölüm ayrılarak, yönetişime yönelik politikalar bu başlıkta ele alınmıştır. Çalışmada analiz edilen ve 2024-2028 yıllarını kapsayan On İkinci Kalkınma Planı'nda da "Adaleti Esas Alan Demokratik İyi Yönetişim" başlıklı ve on alt bölümden oluşan bir bölüm bulunmaktadır.

Çalışmada On İkinci Kalkınma Planı iyi yönetişim ilkeleri ile ilgili oluşturulan kodlar ve anahtar kelimeler üzerinden MAXQDA 24 programı aracılığıyla içerik analizine tabi tutulmuştur. Kalkınma planını iyi yönetişim ilkeleri özelinde ele alan çalışma bu yönüyle özgün bir nitelik taşımakta ve literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Analiz sonuçlarına göre;

- Plan'da iyi yönetişim ilkelerinin tamamının yer aldığı,
- Hem Plan bütününde hem de yönetişim bölümünde en fazla yer verilen ilkenin katılımcılık olduğu, 2. sırada etkinlik-verimlilik ilkesinin geldiği,
- Plan bütünündeki kodlamadan farklı olarak, yönetişim bölümündeki kodlamada hukukun üstünlüğü ilkesinin daha fazla yer verildiği,
- Plan bütününde kodlar arası en fazla ilişkinin katılımcılık ile etkinlik-verimlilik ilkeleri arasında olduğu, dolayısıyla katılım ile etkinlik ve verimlilik ilkeleri arasında güçlü bir bağ oluştuğu; diğer kodlar arasındaki ilişkinin görece düşük kaldığı,
- Yönetişim bölümünde kodlar arası en fazla ilişkinin yine katılımcılık ile etkinlik-verimlilik ilkeleri arasında olduğu, bununla birlikte diğer kodlar arasındaki ilişkinin arttığı ve sıklaştığı görülmüştür.

Plan'da katılımcılık ilkesi ile ilgili kodlanan hedef, politika ve tedbirler, birbirleriyle ilişki ve yakınlıklarına göre yazarlar tarafından sekiz başlıkta kategorize edilmiştir. Bunlar;

- Mevzuat oluşturma sürecinde paydaş katılımı,
- Sivil toplumun güçlendirilmesi,
- Merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin geliştirilmesi,
- Yönetişim mekanizmalarının oluşturulması/iyileştirilmesi,
- Karar alma sürecine katılım,
- Anket vb. yollarla görüş ve önerilerin alınması,
- Süreçleri iyileştirmede paydaşların rolünün artırılması, paydaşlarla diyaloğun ve iş birliğinin geliştirilmesi,
- Katılımcılığı destekleyen ortamların yaratılmasıdır.

Bu başlıklar diğer ilkelerle de yakından ilişkilidir. Örneğin süreçleri iyileştirmede paydaşların rolünün artırılması, paydaşlarla diyaloğun ve iş birliğinin geliştirilmesi etkinlik-verimlilik ilkesi ile; mevzuat oluşturma/gözden geçirme süreçlerinin katılımcı bir anlayışla yürütülmesi öngörülebilirlik ve belirlilik açısından tutarlılık ilkesi ile, anket vb. yollarla görüş ve önerilerin alınması ve politikalara yansıtılması cevap verebilirlik ilkesi ile oldukça ilişkilidir. Plan'da yeni yönetişim mekanizmalarının oluşturulması ve mevcutların iyileştirilmesine yönelik hedefler yönetişimin kurumsallaşması ve somutlaşması adına önemlidir. Plan'da sivil toplumun güçlendirilmesi ile ilgili çokça vurgu yapılırken; yerel yönetimlerin (idari, mali, teknik vb. açılardan) güçlendirilmesine yönelik öğeler oldukça sınırlıdır. Bu konunun daha

çok merkezi yönetim-yerel yönetim ilişkilerinin geliştirilmesi biçiminde ele alındığı görülmektedir. Yine Plan'da karar alma sürecine katılımın (yönetsel katılımın) daha çok vurgulandığı, ancak siyasal katılımın ve temsil adaletinin iyileştirilmesine ilişkin öğelerin çok sınırlı olduğu görülmektedir.

Diğer ilkelerle kesiştiği kısımların dışında etkinlik ve verimlilik ilkesi özelikle kamu kurum ve işletmelerinin etkinliği/verimliliği, hizmet sunumunda (özellikle bürokrasinin azaltılmasıyla) etkinlik şeklinde Plan'da yer almaktadır. Bürokrasinin azaltılmasıyla hizmet sunumunda etkinlik sağlanması cevap verebilirlik ve tutarlılık ilkelerini de desteklemektedir. Şeffaflık ve açıklık ile hesap verebilirlik ilkelerinin kodlandığı kısımlar genel olarak iki ilkenin ilişkili olduğu öğelerdir. Özellikle yönetişim bölümündeki kodlar arasındaki ilişki, iyi yönetişim ilkelerinin birbiriyle uyumlu bir şekilde işlediğine dair bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul izni gerekmemektedir.*

Finansal Destek: *Finansal destek bulunmamaktadır.*

Teşekkür: *Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA:

Aktan, C. C. (2003). Değişim Çağında Devlet. Çizgi Kitabevi, Konya.

Argüden, Y. (2006) "İyi Yönetişim Kaliteli Yaşam", Dünya Gazetesi. 20 Aralık 2006.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, *35 (4)*, 216-224.

Ball, C. (2009). What is transparency?. *Public Integrity*, 11(4), 293-307.

Bayramoğlu, S. (2014). Yönetişim Zihniyeti. İletişim Yayınları, İstanbul.

Belediyeler İçin İyi Yönetişim Rehberi (2020), Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politika Kurulu, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdeal Kent Yayınları

COE (2008). 12 Principles of Good Democratic Governance https://www.coe.int/en/web/centre-of-expertise-for-multilevel-governance/12-principles Erişim tarihi 03.08.2024

Çolak, Ç. (2019). XI. Kalkınma Planında Yeni Kamu Yönetişimi Paradigmasından İzler, *Ombudsman Akademik*, 6(11), 39-71.

Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Plani-Kamuda-Iyi-Yonetisim-OIK.pdf Erişim tarihi 03.08.2024

Dilaveroğlu, A. (2024). Yönetişim Bileşeni Olarak Şeffaflık: Belediye Web Sitelerinin Şeffaflık Analizi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 9(2), 64-74.

Dünya Bankası (1992). Governance and Development https://documents1.worldbank.org/curated/en/604951468739447676/pdf/multi-page.pdf Erişim tarihi 03.08.2024

Eryılmaz, B. (2022). Kamu Yönetimi. Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Europen Commission (2001). A White Paper, https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11c3e337-9cf5-4603-a518-cacb77207e3b Erişim tarihi 03.08.2024

Gençkaya, Ö. F. (2022). Yönetişim. Ed. M.A. Yekta Saraç. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi. Ankara: TÜBİTAK.

Gökgür, P. (2016). Avrupa Komisyonu "Brüksel 2013 Yılı Raporu" ve DPT 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çerçevesinde "Yönetişim" Olgusunun Değerlendirilmesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(14), 133-145.

Gül, S. S. ve Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 181-198.

Güzelsarı, S. (2003). Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli. *Amme İdaresi Dergisi*, *36*(2), 17-34.

İzci, Ferit ve Didem Geylani. (2021). Türkiye'de Katılımcı Yönetim ve Yönetişimin Uygulanabilirliğinin 11. Kalkınma Planı Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(22), 715-737.

Kjaer, A. M. (2023). *Governance*. John Wiley & Sons.

Kubalı, D. (1999). Performans Denetimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 32 (1), 31-62.

MBK (2023), https://www.maxqda.com/books-literature

Özer, M. A. (2006). Yönetişim Üzerine Notlar. *Sayıştay Dergisi* (63), 59-89.

Rhodes, R. A. W. (2007). Understanding Governance: Ten Years On. *Organization Studies*, *28*(8), 1243-1264.

SIGMA (T.Y). Kamu Yönetimi İlkeleri. https://www.sigmaweb.org/publications/Principles-Public-Administration-Overview-Turkish.pdf Erişim tarihi 03.08.2024

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf Erişim tarihi 03.08.2024

Tekeli, İ. (1996). Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine. *Sosyal Demokrat Değişim*, *3*, 45-54.

Toksöz, F. (2008). *İyi Yönetişim El Kitabı*. TESEV.

UNDP (1997). Governance for Sustainable Human Development, https://digitallibrary.un.org/record/492551?v=pdf Erişim tarihi 03.08.2024

WJP (2023). Rule of Law Index, https://worldjusticeproject.org/about-us/overview/what-rule-law Erişim tarihi 03.08.2024

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

Governance has become an important and popular approach in management literature since the 1990s. The purpose of the study is to analyze whether governance and good governance principles are reflected in the content of Twelfth Development Plan in Turkey is not reflected.

Research Questions:

Three research questions were identified in line with the research objective. These are: "While preparing the Twelfth Development Plan, were the principles of good governance prioritized by the public administration taken into consideration? If so, to what extent and under which headings? Is there a relationship between the principles?".

Literature Review:

The literature review conducted within the scope of the research shows that there are many national and international studies on 'governance' and 'governance principles'. In this research, the origin and development of the concept of governance and especially the studies on the principles of governance are included. Considering the purpose and questions of the research, the governance principles to be used in the analysis were determined within the scope of literature and reports of international organizations dealing with governance principles.

The study examining the development plan in terms of good governance principles is original in this respect and is expected to contribute to the literature since there are few studies (Gökgür, 2016; Çolak, 2019; İzci and Geylani, 2021) in the national literature that address the relationship between development plans and governance.

Methodology:

Within the scope of the research, the twelfth development plan was analyzed by content analysis method. MAXQDA 24, a qualitative data analysis program, was used for the analysis. The codes to be used for content analysis consist of good governance principles. The codes to be used for the analysis (participation, accountability, rule of law, transparency and openness, effectiveness and efficiency, responsiveness, consistency) were created by considering the literature.

Results and Conclusions:

According to the analysis results;

- All good governance principles are included in the plan.
- The most frequently mentioned principle in both the plan and the governance section is participation (40%-37%), the effectiveness-efficiency principle (24%-16%) comes second.
- Unlike the coding in the plan, the rule of law principle is more frequently included in the coding in the governance section.
- The highest relationship between codes in the plan is between participation and effectiveness-efficiency principles, while the relationship between other codes remains relatively low. The Plan establishes a strong link between participation and effectiveness and efficiency.
- The highest relationship between codes in the governance section is again between participation and effectiveness-efficiency principles, while the relationship between other codes increases and becomes more frequent.

Based on the sections where the principle of participation was coded, the objectives and policies of the plan on the axis of participation were categorized under eight headings by the authors:

- Stakeholder participation in the legislation creation process,
- Strengthening civil society,
- Developing the central government-local government relations,

- Creating/improving the governance mechanisms,
- Participation in the decision-making process,
- Receiving opinions and suggestions through the surveys, etc.,
- Increasing the role of stakeholders in improving processes, developing the dialogue and cooperation with stakeholders,
- Creating the environments that support participation…

These headings are also closely related to other principles. For example, the increasing the role of stakeholders in the improving processes, developing dialogue and cooperation with stakeholders is related to the principle of effectiveness-efficiency; carrying out legislation creation/review processes with a participatory approach is related to the principle of consistency in terms of predictability and certainty, and receiving the opinions and the suggestions through the surveys, etc. and reflecting them in policies is related to the principle of responsiveness.

The goals in the plan for the establishment of the new governance mechanisms and the improvement of the existing ones are important for the institutionalization and the concretization of the governance. While the plan places great emphasis on the strengthening of civil society, the elements for the strengthening of the local governments (in administrative, financial, technical, etc. aspects) are quite limited. It is seen that this issue is mostly addressed in the form of developing the central government- the local government relations. Again, it is seen that the participation in the decision-making process (administrative participation) is emphasized more in the plan, but the elements for improving the political participation and the fair representation are very limited.

Apart from the parts where it intersects with other principles, the principle of effectiveness and the efficiency is included in the plan, especially in the form of the effectiveness/efficiency of public institutions and enterprises, and the effectiveness in service provision (especially by reducing bureaucracy). Achieving effectiveness in service provision by reducing bureaucracy also supports the principles of responsiveness and consistency. The parts where the principles of transparency and openness and accountability are coded are generally the elements that the two principles are related to. In particular, the relationship between the codes in the governance section can be considered as an indicator that the principles of good governance work in harmony with each other.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research / Review Article | Araştırma / Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 11.09.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 08.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Üzelakçil, Ö. (2025). Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Politikasının Meşruiyeti, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(2): 654-674.
https://doi.org/10.35674/kent.1548757

Türkiye'nin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Politikasının Meşruiyeti*

The Legitimacy of Türkiye's Policy on Syrian Asylum Seekers

Özgür Üzelakçil[1]

Öz

Bu makale, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikasının meşruiyetini değerlendirmektedir. Makale, politikanın toplumsal rızasını, gerekliliğini ve yasallığını incelemekte ve Michael Mann'ın devlet kapasitesi teorisini bu analize uygulamaktadır. Makale, Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikasının meşruiyeti ile devlet kapasitesi arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Bu ilişkiyi incelemek için, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemi kullanılarak Türkiye'nin Kilis, Mersin ve İstanbul bölgelerinde 390 vatandaş üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. İlk olarak, argümanları test etmek için bir korelasyon analizi yapılmıştır. Sonuçlar, toplumsal rıza, gereklilik inancı ve yasal faktörlere bağlılık ile devletin kapasitesi arasında bir korelasyon olduğunu göstermektedir. İkinci olarak, devletin kapasitesi ile rıza, yasallık ve gereklilik arasındaki doğrusal ilişkiyi belirlemek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli, F (148.177) ve sig (0.000) değerlerinin de gösterdiği gibi istatistiksel olarak anlamlıdır. Model, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki varyasyonun yaklaşık %53'ünü açıkladığını göstermektedir. Türkiye'nin Suriyelilere yönelik göç politikasının toplumsal rıza, gerekliliğine inanç ve yasallığı içeren bir meşruiyet sağlayamaması nedeniyle devletin altyapısal gücünde bir eksiklik yaratabileceği öngörülebilir.

Anahtar Kelimeler: Meşruiyet, Rıza, Gereklilik, Yasallık, Devlet kapasitesi

ABSTRACT

This article assesses the legitimacy of Türkiye's immigration policy towards Syrians. The article examines the societal consent, necessity and legality of the policy, and applies Michael Mann's state capacity theory to this analysis. The article posits a correlation between the legitimacy of Türkiye's immigration policy towards Syrians and state capacity. To examine the relationship, a survey was conducted on 390 citizens in the Kilis, Mersin, and Istanbul regions of Türkiye using a non-random sampling method. Firstly, a correlation analysis was conducted to test the arguments. The results indicate a correlation between societal consent, belief in necessity, and adherence to legal factors and the state's capacity. Secondly, a multiple regression analysis was conducted to determine the linear relationship between the state capacity and consent, legality and necessity. The regression model is statistically significant, as shown by the F (148.177) and sig (0.000) values. The model shows that the independent variables explain around 53% of the variation in the dependent variable. It can be predicted that Türkiye's immigration policy towards Syrians may create a deficiency in the infrastructural power of the state, as it cannot provide legitimacy that includes social consent, belief in its necessity and legality.

Keywords: Legitimacy, Consent, Necessity, Legality, State capacity

*Bu makale; yazarın "Türkiye'de Suriyeli göçmenlere yönelik politikalar: Devlet kapasitesi ve meşruiyet sorunu" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

[1]**Corresponding Author:** (Dr.) Adana, Türkiye, ozguruzel0101@gmail.com, 0000-0003-1807-0413

GİRİŞ:

Türkiye konumu itibariyle, tarihsel süreçte birçok kez kitlesel göçlerle karşılaşmış ve bu göçleri yönetirken insani prensipleri öncelemiştir. Türkiye; bu yaklaşımını Suriye iç savaşı sonrası Suriyelilere yönelik açık kapı politikasıyla sürdürmüştür. Söz konusu politika temellendirilirken; tarihsel, kültürel ve komşuluk bağları vurgulanmış ve hatta Suriyelilere geçici koruma statüsü sağlanmıştır.[2] Bununla beraber, altyapısal iktidar gücüne dayanarak gerçekleşen açık kapı politikası, Suriyelilerle birlikte vatandaşları da etkilemiştir. Dolayısıyla, bu politikanın vatandaşlar nezdinde meşruluğu, iktidarın kullandığı altyapısal gücün nasıl kullanıldığına ve yeterliliğine bağlı olarak değişecektir. Çalışmada; Suriyelilere yönelik politikaların, Michael Mann'ın çerçevesini belirlediği devlet kapasitesi ve altyapısal iktidar boyutları üzerinden, meşruiyeti araştırılmıştır. Alınan kararların toplumsal rızaya dayanması, gerekliliğine olan inancın olması ve yasal olması meşruiyeti sağlayabilecek kıstaslardır. Bu anlamda; Suriyelilere yönelik politikaların meşruiyetini sorgulamak ve devletin altyapısal gücü ile olan ilişkisini ortaya çıkarmak araştırma sorumuzu oluşturmuştur. Bu amaçla; vatandaşların algılarını ölçmek için, Mersin ili Mezitli ilçesinde, İstanbul ili Fatih ilçesinde ve Kilis il merkezinde yaşayan vatandaşlardan anket yöntemiyle toplanan veriler, nicel bir araştırma yaklaşımıyla ve SPSS 22 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmada öncelikle, Mann'ın düşünsel yapısında tasvir ettiği "Devlet Kapasitesi ve Altyapısal İktidar" olguları, kuramsal çerçeve içinde sunulmuştur. Daha sonra çalışmanın yöntemine ve saha araştırmasına dair süreç anlatılmıştır. Suriyeli sığınmacılara[3] yönelik politikaların sunulduğu diğer bölümde ise; politik kararların düşünsel arka planına, ekonomik sonuçlarına, güvenlik ve politik boyutlarına değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise; saha araştırmasının geçerliliğini ve güvenirliliğini sağlayan veriler belirtilmiştir. Çalışmanın bulgular bölümünde ise öncelikle, İstanbul ili Fatih ilçesi, Mersin ili Mezitli ilçesi ve Kilis il merkezi bölgelerini kapsayan yer değişkenleri arasında, sorulara verilen cevaplar açısından, bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Akabinde; bağımsız değişkenler olarak sunulan, bu politikalara ilişkin değişim isteğinin içeriden gelmesi (Rıza), Suriyelilere yönelik politikaların demokrasi ilkelerine uygunluğu (Yasallık) ve Suriyelilere yönelik politikaların haklı nedenlere dayanması (Gereklilik) ile bağımlı değişken olarak sunulan devlet kapasitesi arasındaki ilişki korelasyon analiziyle araştırılmıştır. Bu ilişkinin ardından, değişkenler arasında etki düzeyini ölçecek olan regresyon analizi yapılmıştır. Nihayetinde, elde edilen verilerden oluşan çıktılar, yorumlanarak sonlandırılmıştır.

1. Kuramsal Çerçeve: Meşruiyet Kavramı Temelinde Devlet Kapasitesi

Meşru kabul edilen bir yönetimde; siyasal kurumlar, politik sorunları toplumla uyum içinde çözecektir. Toplumsal uyumdan uzaklaşan yönetimler ise meşruiyet krizi ile karşılaşabilecektir (Lipset, 1959). Bir diğer ifadeyle; sürdürülebilir bir meşruiyet rıza, yasallık ve gereklilik unsurlarına dayanacaktır (Hechter, 2009). Meşruiyet farklı boyutlarla anlatılabilir. Örneğin siyasal meşruiyet, ahlaki veya inanç değerlerini kabul ederek veya kurallara itiraz etmeme olarak görülebilir (Sangiovanni, 2019). Devletin politikalarını uygulaması için çıkardığı kanunlara vatandaşların verdikleri onay da bir nevi meşruiyet ölçüsüdür. Bu konuda, meşruiyet'e rıza (act of consent), yasallık (legality) ve gereklilik (necessity) prensipleriyle ulaşılabilecektir (Gilley, 2006). Yasallık, kuralların adalet ve insan hakları temelinde oluşması (Gilley, 2012) ve kararlara katılımın olmasıyla gerçekleşirken; gereklilik ise egemen olanın eylemlerini makul gösteren bir kaynakla görülecektir. Rıza unsuru ise kaynağını dini veya kültürel bir öğeye dayandıracaktır (Beetham, 2001; Parkinson, 2003; Gilley, 2012).

[2]Göç İdaresi Başkanlığı resmi sayfasında (https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler) açık kapı politikasının alınmasına dair neden vurgulanmıştır.

[3] Çalışmada Türkiye'deki Suriyeliler için sığınmacı kavramı, sosyolojik açıdan tercih edilmiştir. Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar, hukuki olarak "Geçici Koruma Statüsü" altındadır. Çalışmada kullanılan sığınmacı ifadesi, Suriyelileri tanımlarken; sığınmacılara yönelik politikalar da Suriyeli sığınmacılara yönelik politikalara işaret etmektedir.

Kararların meşru sayılmasında etkin olan bu üç durum aynı zamanda, düzen, istikrar ve etkinlik sağlayacak ve dolayısıyla meşruiyet krizini bertaraf edecektir (O'Kane, 1993). Mann ise; meşruiyeti altyapısal iktidarla ilişkilendirerek, iktidarın maddi ve manevi kaynaklar açısından topluma nüfuz edebilme becerisi oranında meşruiyeti yakalayabileceğini vurgulamıştır.

Mann iktidarın yönetim yaklaşımının toplumdan uzak olması durumunda despotik gücün etkin olacağını, topluma yakın bir yaklaşım gösterirse altyapısal gücün öne çıkacağını ve bunun müzakere yolunu açarak, toplumsal yapının düşünsel, iktisadi, güvenlik ve politik unsurlarına nüfuz edebileceğini vurgulamıştır (Moran, 1998). Devlet bu boyutlar çerçevesinde toplumda etkin olacaktır (Mann, 2012a). Nihayetinde Mann'a göre ideolojik olarak fikir ve inançlar; askeri olarak savunma ve güvenlik; iktisadi olarak refah; siyasi olarak adalet ve düzen, altyapısal iktidarın içeriğini yansıtacaktır (Mann, 1986). Öyle ki Mann özellikle göç politikalarında barınma, refah ve güvenlik boyutları üzerinden Avrupa'da oluşabilecek tehlikelere dikkat çekmiştir (Mann ve Hall, 2011). Dolayısıyla despotik iktidarla müzakereden kaçınan ve elitlerin baskın olduğu bir ortamda, demokratik yollar tıkanacaktır (Mann, 2012c). Mann bu yaklaşımın arka planında, devletin tek başına güç kullanması ve otoriterleşme eğilimi olduğunu söylemiştir (Mann, 2012b). Dolayısıyla iktidar, gücü nispetinde başkalarının eylemlerini yönlendirebilmesiyle kapasitesini ortaya koyacaktır (Mann, 2012c). Devlet bunu yaparken; politik gücünün etkisiyle, çevresinde de etkin olabilecektir (Mann, 2002). Mann bu açıdan devleti kamusal hizmet sunan, altyapısal boyutta en üst siyasal erk olarak görmüş (Mann, 2012b) ve onu toplumdaki diğer yapılanmalardan ayırmıştır (Moran, 1998).

Bu açıklamalar ışığında çalışmada; Suriyelilerin yönetiminde suç, barınma ve refah problemlerinin topluma etkisi üzerinden rıza, yasallık ve gereklilik unsurlarına bakılmıştır. Böylece toplumsal yapının politik kararlara ilişkin algılarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Ortaya çıkacak sonuçlar da iktidarın sığınmacı politikalarının ne kadar kabul edildiğine ışık tutacaktır.

2. Araştırmanın Yöntemine ve Saha Çalışmasına Dair Bilgiler

Araştırmada; Suriyelilere yönelik politikalarda toplumsal rıza, yasallık ve gereklilik boyutları açısından, alınan kararların meşruiyeti sorgulanmış ve bu kavramların devlet kapasitesi ile ilişkisi üzerinden bir altyapısal iktidar eksikliği olup olmadığı araştırılmıştır. Kurulan hipotezlerimizde; meşruiyetin kaynağı olarak, rıza, yasallık ve gereklilik unsurları bağımsız değişken olarak sunulmuştur. Bağımlı değişken olan altyapısal iktidar boyutu altında şekillenen devlet kapasitesi kavramı ideolojik, ekonomik, askeri ve siyasal yönlerle değerlendirilmiştir. Dolayısıyla değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve etkisi, politik kararların meşruiyetini izah etmeye yardım etmiştir. Bu izaha dair veriler, nicel bir araştırma yöntemiyle ve anket aracılığıyla derlenmiştir.

Kilis il merkezinde, Mersin ili Mezitli ilçesinde ve İstanbul ili Fatih ilçesinde yaşayan vatandaşlar, çalışmanın çalışma evrenini oluşturmuştur. Ankete katılanlara ait hazır bir listenin sağlanamaması nedeniyle, çalışmada tesadüfî olmayan örneklem yöntemi kullanılmıştır.[4] Bu nedenle çalışmamızda genellemelerden kaçınılmış ve kişilerin oluşturduğu topluluğa "Araştırma/Çalışma Grubu"[5] denilmesi uygun görülmüştür. Kişilerin seçiminde isteğe bağlı olarak "Uygun Örnekleme" metodu kullanılmıştır. Sonuçta; ana kütleyi içeren üç yer, kendi arasında homojenlik gösterecek şekilde, toplumsal ve ekonomik farklılıkları gözetilerek tercih edilmiştir. Çalışılan yerler arasındaki farklılığın kriterleri, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS) kapsamında belirlenmiştir. Buna göre; farklı nüfus özellikleri içermesi ve fazla göç alması nedeniyle İstanbul ilinden Fatih ilçesi seçilmiştir. Turizm yoğunluğu ve deniz ticaretinin olması sebebiyle Mersin ilinden Mezitli ilçesi tercih edilmiştir. Son

[4] Araştırmaya katılan 390 kişinin; 0.05 örneklem hatası göz önüne alındığında, toplam katılımcı sayısının temsiline yetebilecek bir örneklem büyüklüğü olduğu kabul edilmektedir.
[5] Tesadüfî olmayan örneklem kullanılması halinde oluşturulan gruba Çalışma grubu demek ve genelleme yapmamak daha doğru olacaktır (Neuman, 2014).

olarak da Kilis il merkezi sınıra olan yakınlığı, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomisi sebebiyle çalışmamızda yer almıştır. Sonuç itibariyle; gelişmişlik açısından, İstanbul ili Fatih ilçesi birinci derece, Mersin ili Mezitli ilçesi ikinci derece ve Kilis il merkezi altıncı derece olarak vurgulanmıştır.

Çalışmada kullanılan ana hipotez, "Suriye göç politikasının meşruiyeti ile devlet kapasitesi arasında bir ilişki bulunmaktadır" şeklindedir. Çalışmada alt hipotezlere bakıldığında ise; birinci alt sav, Suriyelilere yönelik politikalara verilen rıza ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır, şeklindedir. İkinci savımız ise; Suriyelilere yönelik politikaların yasallığı ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır. Son alt hipotezimiz ise; Suriyelilere yönelik politikaların gerekliliği ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişkinin var olduğuna dairdir. Hipotezlerde yer alan değişkenler arası ilişkilerin yokluğu halinde Ho hipotezi, varlığı halinde ise Hı hipotezi kabul edilecektir.[6]

Çalışmada; hipotezlerin sınanmasına yönelik, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış ve Suriyelilere yönelik politikalar, devlet kapasitesi ile rıza, yasallık ve gereklilik değişkenleri üzerinden yorumlanmıştır. Veri toplama aracı olarak, TUİK 2019 nüfus verilerine göre, çalışma evrenini oluşturan 765.363 kişi arasından çalışma grubunu oluşturan 390 Türk vatandaşıyla anket çalışması yapılmış ve katılımcılara 4 konu altında, toplam 60 adet soru sorulmuş ve bu sorular Likert'in beşli ölçeği kullanılarak yöneltilmiştir. İstanbul/Fatih çalışma evrenini oluşturan vatandaşların sayısı 443.090 iken, buradan 228 kişi çalışma grubuna dâhil olmuştur. Mersin/Mezitli çalışma evrenini oluşturan vatandaşların sayısı 204.240 iken, buradan da 102 kişi çalışma grubunu oluştururken; Kilis çalışma evreni oluşturan vatandaşların sayısı 118.033 iken, 60 kişi de bu çalışma grubunu oluşturmuştur.

3. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Politikaların Görünümü

Suriyelilere yönelik politikaların değerlendirilmesi için öncelikle sorunların anlaşılması gerekir. Yaklaşık 3 milyonu aşan geçici koruma statüsünde Suriyeli olduğu (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], 2024a) düşünüldüğünde, bunların açık kapı politikasıyla ülkeye kabul edilmeleri, geri göndermeme ilkesinden yararlanmaları ile temel ve acil ihtiyaçlarının karşılanmasının zorluğu tahmin edilebilir. Bu 'de facto' durumun hukuki altyapısını Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)ile 6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği sağlamıştır (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], 2024b). Dolayısıyla bu hukuki metinlerin görünürlüğünü, gerçekleşen kurumsal ve yönetsel süreçlerden anlayabiliriz. Örneğin: ilk etapta 10 şehirde ve 257 bin Suriyeliye, 26 geçici barınma merkezi yapılmıştır. Suriyelilerin misafirlik sürelerinin uzamasıyla, uyumlarının sağlanması zaruri olmuş ve kentler içinde ikamet etmelerinin yolu açılınca, 16 Eylül 2020'de bu merkezlerde sadece 59.877 Suriyeli kalmıştır. Bu nedenle; geçici barınma merkezlerinin sayısı 5 ilde 7'ye düşürülmüştür (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], 2024c). Tam da bu sebeplerden dolayı, Suriyeli sığınmacılar ile vatandaşlar arasında gerilimler yaşanmıştır. Gerilimlerin sebepleri daha çok hayata dair ideolojik bakışa, ülkenin ekonomik ve güvenlik hassasiyetlerine dayanmıştır. Ayrıca bu gerilimleri halk yardakçısı (popülist) politik söylemler de tırmandırmıştır.

İdeolojik boyuta bakıldığında; 21 Ağustos 2022'de Türk vatandaşlığı verilen Suriyeli sayısı 211.908 olmuştur. Bu sayının 91.270'i çocuk, 64.271'i yetişkin erkek ve 55.862'i kadındır (Erdoğan, 2022). Bu veriler ışığında, açık kapı politikasının yaratmış olduğu misafirperverlik bakış açısının, aslında kalıcılığa ya da ev sahipliğini rahatsız edici bir düzeye evirildiğini söyleyebiliriz. İktidarın, her ne kadar başta din kardeşliğine vurgu yaparak, toplumsal kabulü artırmaya çalıştığı görülse de vatandaşlar nezdinde toplumsal kabulün istenilen düzeyde gerçekleşmediği aşikârdır (Üzelakçil, 2021).

Ekonomik görünüm açısından ise; çalışma, eğitim ve sağlık hayatı gibi süreçlerin nasıl yaşandığını irdelemek gerekir. Sığınmacılara yönelik hizmetlerin artan maliyetleri karşısında öncelikle 2015'te

[6]Çalışmada kullanılan hipotezler, yazarın doktora tezindeki ifadelerin kısaltılmış halini içermektedir (Üzelakçil, 2020, s. 7-8).

Öncüpınar ve Cilvegözü sınır kapılarının kapatılması ve 2016'da açık kapı politikasının sonlandırılması (Morgül, Savaşkan ve Mutlu, 2021), çok da beklenmedik bir karar olarak algılanmamalıdır. Öyle ki gelinen durum, 10'uncu Kalkınma Planı (2014-2018) gibi metinleri de etkilemiştir. Örneğin; işgücü piyasası içinde, göçmen işgücü ihtiyaçları ve düzenlemelerine yönelik bir vizyonda, yüksek nitelikli göçmen işgücünün, Turkuaz Kart uygulamasıyla artı değer yaratması hedeflenmiştir. Bu hedefe yönelik; "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ve "Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik" gibi metinlerle vatandaş olmayanların yasal olarak çalışmasına olanak tanınmıştır. Akabinde uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin işgücü piyasasına erişimlerinin sağlanması ve işgücü piyasasındaki göçmenlerin haklarının korunmasının düzenlenmesi amacıyla "Uluslararası İşgücü Kanunu" kabul edilmiştir (Göç İdaresi Başkanlığı [GİB], Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı: 2018-2023, s. 13). Böylece; Suriyelilerin topluma entegrasyonu sağlayacak kanalları yaratarak, geçici koruma statüsü içindeki misafirlik algısını iyileştirmek amaçlanmıştır (Memisoglu ve Yavcan, 2020). Fakat Suriyelilerin kayıt dışı çalışmalarının önüne geçilemediğini, 100 binin üzerinde olan çalışma izni sayısında görebiliriz. Verilen izin sayısı ile tahmini toplam Suriyeli çalışma çağındaki nüfus sayısının yaklaşık 1 milyon olduğu düşünülürse, arasındaki fark kayıt dışılığı anlatmaya yeterlidir (Del Carpioand Wagner 2015, aktaran Memisoglu ve Yavcan, 2020). Buradaki ikilemi şöyle ifade edebiliriz: UNHCR tarafından yayınlanan "3RP-Regional Strategic Overview-2020-2021" adlı çalışmada, Türkiye'nin Suriyelilere verdiği çalışma izni sayısı 132.497 olarak gösterilse de, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının açıkladığı çalışma İstatistikleri belgesinde, bu sayının 34.573 olduğu görülmüştür (Erdoğan, 2022). Kayıt dışı çalışma düşük ücretler nedeniyle işverenlerce tercih edilirken; yabancılara uygulanan %10'luk kota sınırlamaları nedeniyle de kayıt dışı çalışma tercih edilmektedir. Çalışma hayatında, sığınmacıların vatandaşlarca tercih edilmeyen iş kollarında çalışması, işverenlerin düşük ücretle emek yoğun işlerde eleman bulabilmesi gibi etkilerinin olduğu da yadsınamaz. Hatta düşünülenin aksine ülkenin işsizlik oranına olumsuz bir etkisinin olmadığını, Şubat 2022'de %10,7, Şubat 2023'de %10 ve Şubat 2024'de %8,7 olan mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranlarında görebiliriz (Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK]. 08 Eylül 2024).

Eğitim hususunda ise; kitlesel akına karşı açık kapı politikasının uygulanmasıyla oluşturulan geçici barınma merkezlerinde, okul öncesi ve okul çağındaki tüm çocuklara yönelik eğitim hizmetleri sunulmuştur (GİB, 2024c). Fakat gelinen noktada; 6 yaş üstü çocuklar ile Suriyeli kadınların % 40'ı, erkeklerin ise % 35'i ya hiç okula gitmemekte ya da ilkokulu tamamlamamaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre 2021'de 5-17 yaş arasında,1 milyon 195 bin Suriyeli çocuk zorunlu eğitim kapsamındadır. Bu sayı, toplam Suriyelinin %31,97'sine denk gelmektedir. Suriyeli çocukların halen % 61,17'si okula erişebilmiştir (Erdoğan, 2022). Eğitime ulaşmak hususunda bürokratik engeller, dil zorluğu, mali zorluklar, sınırlı eğitim materyali, öğretim kadrosu ve kamu okullarının kapasitesi gibi kapasite açığına sebep olan unsurlar olduğu görülmektedir. Türkiye kapasite açığına rağmen, 2016'dan bu yana Suriyelileri resmi eğitim sistemine dâhil etmeye çalışmış (Memisoglu ve Yavcan, 2020) ve tüm okula giden çocuklar için ek sınıflar açmıştır (Atar, Hossain ve Kumasey, 2022). Özellikle; "MEB Orta Öğretim Kurumları Yönetmeliği"nin 29. maddesi ile "Yabancı Uyruklu Öğrenciler" başlığı altında yaptığı düzenlemeler ve Eylül 2014'de çıkarılan MEB'in "Yabancı Uyruklulara Yönelik Eğitim Hizmetleri" başlıklı genelgesi ile sığınmacı çocukların okul kayıtlarında, oturma izni şartı kaldırılarak eğitime katılımın önü açılmıştır (Erdoğan, 2022). Murat'a göre (2022):

> "Türkiye'de ortalamada yılda 700 bin Suriyeli öğrencinin, kamu için yıllık eğitim maliyetinin 778 milyon USD civarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Türkiye'deki Suriyeli 5-17 yaş grubundaki çocuk ve gençlerin % 90'ının eğitime erişimi sağlandığında bunun yıllık maliyetinin 1.9 milyara çıkacağı da hesaplanabilir. Burada yapılan hesaplamalarda 2020-2021 öğretim yılında sayısı 47.482'ye çıkan Suriyeli üniversite öğrencilerinin maliyeti hesaba dahil edilmemiştir. TÜİK verilerine göre; bir üniversite öğrencisinin yıllık maliyeti 2.961 Amerikan dolarıdır. Bu maliyetin devlet tarafından % 75'inin yani

> yaklaşık 2.220 Amerikan doları üzerinden yıllık olarak karşılandığı düşünüldüğünde, 2012'den 2021'e kadar, toplam öğrenci/yıl sayısı 165.261 olduğu tahmin edildiğinde, yaklaşık maliyet 366 milyon Amerikan doları olacaktır (s. 74-77)".

Sağlık hizmetleri açısından, sığınmacıların sağlık hizmetlerinden mahrum kalmadığı görülmüştür. Tüm tıbbi masraflar ücretsiz sağlanmış, uluslararası kuruluşların da yardımıyla, Suriyeliler için yerel sağlık tesisleri açılmıştır. Özellikle başlarda yaşanan tercüman sorunu düzeltilmiştir (Atar, Hossain ve Kumasey, 2022). SIHHAT projesi çerçevesinde 103 Göçmen Sağlık Merkezi'nin (GSM) kurulmasıyla da sağlık hizmetlerine ulaşım olabildiğince kolaylaştırılmıştır (Memisoglu ve Yavcan, 2020). Diğer taraftan vatandaşların sağlık hizmetinden yararlanmak için kullandığı randevu sistemine etkin ve hızlı şekilde ulaşamadıkları ve bunun nedeninin de Suriyelilerin kapasiteyi aşacak şekilde hizmet almaları olduğu vurgulanmıştır (Üzelakçil, 2021). Vatandaşların sağlık hizmetlerine erişiminin yavaşlamasına ve bu hizmetlerin maliyetlerinin artmasına sadece Suriyelileri bağlamak, yanıltıcı olabilecektir. Çünkü yurtdışına giden Türk doktor sayısındaki artış sağlık hizmetlerine erişimin yavaşlamasını da etkilerken; genel fiyatlar düzeyindeki artış da bu hizmetlerdeki maliyetleri yükseltecektir.

Askeri/güvenlik konularına odaklanıldığında, kitlesel bir göçün sonucu olarak sadece Türkiye değil AB de özgürlükler ile güvenlik olguları arasında ikilemde kalmıştır (Üzelakçil, 2024). Özellikle Mann'ın (2011) göçün suç, barınma ve refah sorunlarını barındıracağı ve bu nedenle ırkçı eylemlerin de yadsınamaz olabileceği (s. 69-70) vurgusu önemlidir. Dolayısıyla sınırlarının korunmasına yönelik bir refleks geliştiren AB; Frontex, Eurosur ve Schengen gibi araçları hayata geçirerek,"güvenli üçüncü ülke" kavramını ve "geri kabul anlaşmaları"nı politik arenada akıllıca kullanmıştır (Fakhoury, 2017). Bu süreç analiz edildiğinde, AB gibi yönetimlerin, "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" gibi ana metinlerden kaçınmak için tali nitelikte anlaşmalar ve kurumlar oluşturdukları görülmektedir. Bunu yapabilmek için AB'nin bir normatif bir gücü olması gerekir (Üzelakçil, 2024). Normatif güç sadece askeri boyutla değil, ekonomik ve sosyal sorunlara etki edebilmesiyle de öne çıkabilir (Sjursen, 2006). Örneğin; AB'nin militarize oldukça normatif gücünü yitireceği (Manner, 2006) şeklinde yorumlarda vardır. Dolayısıyla; yeri geldiğinde güvenlikleştirme hususunun öne çıkartılması gibi, egemen olanın bir ulus adına hangi konuyu öne çıkarabileceğine normatif gücü olanlar karar verebilecek (Wæver, 2011) ya da yeri geldiğinde bazı kurallardan kaçınabilme gücünü kendinde bulabilecektir. Böylece; hangi konunun güvenlik odaklı, hangi konunun insani bakışla değerlendirileceği, bu güce sahip olanlarca belirlenecektir.

Siyasi boyut açısından ise, Türkiye'nin bu ölçüde bir kitlesel bir sığınmacı akınıyla daha önce karşılaşmaması, hukuki ve siyasi açıdan altyapısal bir kapasitesi eksikliğini ortaya çıkarmıştır. Bu altyapısal açık ise akut yönetsel krizleri doğurmuştur (Özçürümez ve Julinda, 2022). Her ne kadar, önceleri yönetilebilir bir politika olarak görülse de Suriyelilere yönelik kararlar hem iç hem de dış siyaseti etkilemiştir (Üzelakçil, 2021). İç politikada insan hakları zemininde olması beklenen siyaset tarzı, vatandaşların da tepkisiyle kimi zaman dışlayıcı bir politik hamleye dönüşmüştür. Dış politikada ise, yükün paylaşılması noktasında istediği yardımları alamayan Türkiye, dış politikada Suriyelileri, özellikle vize muafiyeti konusunda, bir araç olarak kullandığı görülmüştür (Üzelakçil, 2022). Gelinen noktada; 16 Aralık 2013'te Türkiye ile AB arasında, güvensizlik temeline ve çıkara dayalı olarak, bir mutabakat gerçekleşmiştir (Mat ve Özdan, 2018). En nihayetinde, altyapısal sorunlar ülkedeki siyasetçileri de Suriyeliler üzerinden politika yapmaya yöneltmiştir. 2017'den itibaren, Türk siyasetçiler Suriyelilerin geri dönüşü üzerinden bir politik duruş sergilemiştir. Öyle ki; 2018 ve 2019 seçim kampanyalarının en önemli söylemi, Suriyelilerin geri dönüşlerine ilişkin olmuştur (Kayaoglu, Mencütek ve Erdoğan, 2021). Dolayısıyla; Suriyelilere yönelik politikalar, Suriyelilere yardım ile vatandaşların refahını koruma ve vizesiz dolaşım kazanma konuları arasına sıkışmıştır.

4. Saha Araştırmasının Geçerlik ve Güvenirlilik Boyutları

Öncelikle analizdeki korelasyon ve regresyon analizleri yapabilmek için faktör analizlerine ve değişkenler arasında korelasyonu ortaya çıkaracak olan KMO testlerine ihtiyaç vardır. Analizlerde çıkan değer, 0,5 anlamlılık derecesinden düşük ise değişkenler faktör analizine uygun kabul edilmemektedir. Buna ek olarak da Barlett test değerinin p<.05 düzeyinde anlamlı olduğu kabul edilir (Yong ve Pearce, 2013: 88). Analizde yer alan verilerin, normal dağılımına literatürde kabul edilen 5 kriter açısından bakılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2013).

İlk olarak, normallik tablosuna göre; her iki değişkenin, Shapiro-Wilk anlamlılık (sig) değerleri 0,000p<,005 olduğu için normal dağılım sağlanamamıştır. İkinci olarak, skewness/çarpıklık ve kurtosis/basıklık değerleri normal dağılım göstermiştir. Bunlara ek olarak, varyans katsayısı rıza (değişim talebinin içeriden gelmesi) faktörü için %35, yasallık (demokratik bir süreç geçirme) faktörü için %42, gereklilik (haklılığa ilişkin nedenler) faktörü için %42 ve devlet kapasitesi faktörü için %37 gerçekleşmiş (Std/Mean<%30) olduğundan, normal dağılım şartı sağlanamamıştır. Histogram-Q-Q PLOT görünümlerine bakıldığında faktörlere ilişkin veriler, normal dağılım resmetmiştir. "Detrended Grafiği" açısından "rıza faktörü" normal dağılım göstermemiş olsa da "devlet kapasitesi, yasallık ve gereklilik" faktörleri, bu kıstas özelinde normal dağılım göstermiştir.[7] Tüm kriterler açısından olması gereken, normal dağılım için beş kriterden en az üçü sağlanabilmiş ve dolayısıyla parametrik testler arasında gösterilen korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

Yapı geçerliliğini sağlayacak olan faktör analizleri ile uygun anket sorularını seçmek için (Tabachnick ve Fidell, 2013: 614) açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Böylece; hipotezlerimiz doğru şekilde ölçülebilmiştir. Bu analiz için öncelikle varimax döndürme tekniği yardımıyla, SPSS programıyla, sorular beş boyuta indirgenmiştir. Sonuç olarak rıza değişkeni için KMO değeri (,914), yasallık değişkeni için KMO değeri (,655), gereklilik değişkeni için KMO değeri (,685) ve devlet kapasitesi değişkeni için KMO değeri (,935) olmuştur. Bu sonuçlara göre faktör analizine uygunluk açısından rıza ve devlet kapasitesi değişkenlerinin mükemmel derecede olduğu, rıza ve gereklilik değişkenleri ise yeterlilik seviyesinde görülmüştür. Nihayetinde eldeki verilere göre; örneklem büyüklüğünün temsil yeterliliği kabul edilebilir sayıda olmuştur. Barlett's testi sonuçlarına göre de tüm değişkenler için p= 0,000<.01 olduğundan dolayı, verilerin normal dağıldığı varsayılmıştır. Son döndürme işlemine göre yapılan faktör analizi sonucunda KMO oranı (, 934) olarak gerçekleşmiş ve toplam varyansın temsil gücü ise %55,476'ya ulaşmıştır. Sonraki etapta değişkenleri en doğru yansıtacak, yeteri miktarda faktör elde edilmiştir. Özdeğer istatistiği 1'den büyük olan faktörler anlamlı olarak belirlenmiştir.

Araştırmalarda kullanılan ölçeklerin faktör sayılarını ve faktörlerin açıklamak istenen olguyu ne düzeyde ölçtüğünü yansıtan "açıklanan toplam varyans - total variance explained" aracılığıyla da faktörler yorumlanabilir (Yong ve Pearce, 2013). Rıza'ya ilişkin faktör sayılarının netleşmesiyle (açıklanan toplam varyans) 1 faktörün özdeğer istatistiğinin 1'den büyük olduğu görülmüştür. Örneğin; birinci faktör, % 55,753 oranında toplam varyansı açıklamıştır. Yasallık faktöründe; ilk faktör toplam varyansın % 62,845'ini açıklamıştır. Gereklilik değişkeni açısından ise, ilk faktör toplam varyansın % 65,661'ini izah etmiştir. Devlet kapasitesi değişkeni açısından bakıldığında, ilk faktör toplam varyansın % 44,863'ünü açıklamıştır.

Faktör analizi'nin diğer aşamasında, component matrix yardımıyla, ölçeğin faktör sayıları netleştirilmiş ve hangi soruların hangi faktöre ilişkin olduğu roated component matrix (döndürme işlemiyle) ile ortaya çıkarılarak (Yong, Pearce, 2013: 84), maddelerin (soruların) en uygun faktörde kümelenmesi sağlanmıştır. Bir örneklem sayısı değişken sayısından büyük ise ve veri setinin uygun

[7]Tabachnick ve Fidell'e göre (2013) normallik testlerinde kabul edilen 5 kriter çalışmanın ek kısmında detaylandırılmıştır (s. 81-82).

olması isteniyorsa, bu sayının en az 50 olması, ifadelere ilişkin gözlemlerin artırılması ve soruların yük derecelerinin 0,30'u aşması gerekmektedir (Yong ve Pearce, 2013: 81). Sonuçta, Üzelakçil'in (2020) doktora çalışmasında, beş döndürme işlemiyle gereksiz sorular elenmiş, oluşturulan nihai faktörler ve faktörlerin içinde temsil kabiliyeti en iyi sorular aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

> Faktör 1'in Rıza (değişim talebinin içeriden gelmesi) değişkenini tanımladığı ortaya çıkmıştır. Rıza boyutuna görünürlülük kazandıran soruların özet hali şu şekildedir: Suriyeliler ile komşuluk kurmak, onlara ev kiralamak, yardım faaliyetlerine katılmak gibi başlıkların yanı sıra; çevreye verdikleri rahatsızlık düşüncesiyle kurulan sorular yer almıştır. Ayrıca; Suriyelilerle arkadaşlık kurmanın, Suriyelilerle evlenmenin, toplumsal zenginliğe katkısına ilişkin sorular yer almıştır. Buna müteakip; Suriyelilere yardım yapmak, para vermek gibi niyetleri ölçen sorular yöneltilmiştir. Bunlara ek olarak Suriyelilerin sahip olduğu mekânlarda yemek yeme niyetlerinin ölçüleceği sorular sorulmuştur. Son olarak; Suriyelilere yönelik olumsuz söylemlerin test edildiği sorular yöneltilmiştir. Faktör 2 şeklinde devlet kapasitesi değişkenini tanımlayan soruların özetlediğimizde: Devlet kapasitesi boyutunu daha iyi anlayabilmek için Suriyelilerin eğitim ve çalışma hayatı, gayrimenkul sahibi olabilmeleri, ticari hayattaki önemleri ve onlara fırsat eşitliği sağlanmasına dair vatandaşların algısını ölçecek sorular yöneltilmiştir. Ayrıca; sığınmacıların geri gönderilmeleri veya kadın, çocuk ve yaşlıların istisna tutulmaları ya da onlara vatandaşlık verilmesi gibi sorularla vatandaşların algıları ölçülmeye çalışılmıştır. Hatta siyaset yapabilmelerine vatandaşların nasıl baktıkları sorgulanmıştır. Son olarak Suriyelilerin gelecek nesillerimize olan etkisini açığa çıkaracak sorular yöneltilmiştir. Özellikle sığınmacıların ülkelerinde savaş hali varken ülkemizde keyifle yaşamalarına dair algıları araştırılmıştır. "Faktör 3" olarak kodlanan değişken ise gereklilik üzerine oluşmuştur. Burada; politikaların haklılığına ilişkin nedenler açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Gereklilik boyutuna görünürlük kazandıran soruları özetlediğimizde: Vatandaşların öncelikle, sığınmacılara yönelik kararların dini gerekçelerle kabulüne nasıl baktıkları konusu anlaşılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle iktidarın Suriye'de devam eden savaşa müdahil olma niyetinin nasıl algılandığı ve bunun Orta doğudaki savaş halinin bitmesine yardımcı olacağı düşüncesine nasıl yaklaştıkları anlaşılmaya çalışılmıştır. "Faktör 4" olarak kodlanan ve Yasallık değişkenini yansıtan (politikaların demokratik bir süreç geçirmesi) sorulara bakıldığında; Sığınmacılara ilişkin alınan kararların müzakere süreci ile işletilip işletilmediği anlaşılmaya çalışılmıştır. Buradaki sorularla toplumsal katılımın hangi boyutta olduğuna ve vatandaşların karar alıcı kurumlar hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarına yönelik sorular sorulmuştur. Bunu takiben devlete verilen destek ile iktidarın sığınmacı politikasına verilen desteğin aynı şekilde olup olmadığını anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. "Faktör 5" olarak kodlanan ve rızaya ilişkin bir boyut olarak kümelenen sorular, güvenirlilik testini geçmemesi nedeniyle analiz dışı bırakılmıştır. (s.170-173)[8]

Yukarıda özetlenen faktör analizinde; rıza boyutu için Cronbach's Alpha değeri (,918) ve KMO değeri (,914); yasallık boyutu için Cronbach's Alpha değeri (,701) ve KMO değeri (,655); gereklilik boyutu için Cronbach's Alpha değeri (,736) ve KMO değeri (,685); devlet kapasitesi boyutu için Cronbach's Alpha değeri (,935) ve KMO değeri (,935) olmuştur. Sonuçta; çalışmanın temsil kabiliyetinin yeterliliğini görmek açısından, 35 değişken arasından 5 unsur toplam varyansın % 55,476'sını aydınlatabilmiştir.

5. Bulgular

Çalışmanın bulgularına değinmeden önce, araştırmaya konu olan katılımcılara bakıldığında; katılımcıların %58,5'i yani 228 kişisi İstanbul ili Fatih ilçesinden, % 26,2'si yani 102 kişisi Mersin ili Mezitli ilçesinden ve %15,4'ü yani 60 kişisi ise Kilis il merkezinden oluşmuştur. Bu verilerle; yer değişkenleri arasında, verilen cevaplar açısından, bir farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Devamında bağımsız değişkenlerimiz olan rıza, yasallık ve gereklilik ile bağımlı değişken olan devlet kapasitesi arasındaki ilişki korelasyon analiziyle, etkileri ise regresyon analiziyle irdelenmiştir.

[8]Faktör analizine ilişkin tablo çalışmanın ek kısmında sunulmuştur.

5.1. Faktörlerin Anova Analizi ve Bağımsız Örneklem T Testi

Anova analizi gruplar arası farklılıkları bir potada değerlendirirken; hangi grupların diğerlerinden anlamlı şekilde ayrıştığını anlamak için post-hoc testi yapılmaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2013: 52). Bu nedenle, post-hoc testine ek olarak, levene's testiyle grup dağılımlarının ortalamaları üzerinden homojenliği araştırılmaktadır (Nordstokke ve Zumbo, 2010: 404). Çalışmada, değişkene ait varyanslar ile örneklem sayılarının eşit olmaması sonucunda Games Howell testine gidilmiş ve "*Yaşadığı yer değişkenine göre faktör değişkenlerin ortalamaları arasında fark yoktur* (Ho)" hipotezi sınanmıştır. Cevap ortalamaları açısından, İstanbul ili Fatih ilçesinde verilen cevap ortalamaları diğer yerlerde verilen cevaplara kıyasla daha yüksek gerçekleşmiştir.

Devlet kapasitesi değişkeni açısından bakıldığında; İstanbul ili Fatih ilçesinde verilen yanıt ortalamaları diğer cevaplara kıyasla daha yüksek gerçekleşmiştir (F=4,049, p<.018). Bu oran rıza değişkeni için F=1,770, p<.172, yasallık değişkeni için F=,547, p<.579 ve gereklilik değişkeni için F=1,756, p<.174 şeklindedir. Varyans/anova testiyle de sonuçların rastlantısal veya istatiksel açıdan mı anlamlı olduğu ortaya çıkarılmıştır. Farklı grup ortalamalarının olması, sonuçları daha anlamlı hale getirecektir. Sonuçlara bakıldığında; p<0,05 sonucu, varyansların homojen olmadığını gösterecek ve gruplar arasında fark vardır, sonucuna ulaşılacaktır. Kısaca; cevap verilen yerlerin faktör ortalamaları arasında fark var ise; Hı hipotezi kabul edilecektir. Sonuçlar p>0,05 şeklinde olursa da ortalamalar arasında fark yoktur, yani Ho hipotezi kabul edilecektir. Araştırmaya ilişkin sonuçlarda, sadece devlet kapasitesi faktörüne ilişkin yanıtların, gruplar arasında farklılaştığı izlenmiştir. Çünkü p=0,006<0,05 olduğu için varyanslar homojen dağılmamıştır. Dolayısıyla; Ho hipotezi reddedilmiştir. Diğer taraftan; bağımsız değişkenler için, p>0,05 olmuş ve Ho hipotezi kabul edilmiştir. Bir diğer ifadeyle; verilen yanıtların ortalamalarının yaşadıkları yer değişkenine göre farklılaşmadığı yani katılımcıların soruları aynı algıladıkları görülmüştür. Yukarıdaki sonuçlarda, sadece devlet kapasitesi değişkeninin p değeri (0,018) < 0,05 şeklinde gerçekleşmiş ve bu nedenle devlet kapasitesi faktörü ile soruların sorulduğu yerler arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde farklılaşmıştır. Bundan dolayı, devlet kapasitesi boyutu üzerinden farklılığın yönü araştırılmıştır.

Alan çalışmasında ikiden fazla grup olması durumunda, bu gruplar arası farklılığın nasıl olduğunu analiz etmek için; post-hoc testinde, anlamlılık değeri (0,05) olarak ele alınacakken, grubun ikiden fazla olması nedeniyle Bonferroni uygulaması gerekmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 52). Bu düzeltmede anlamlılık değeri 0,016 olarak baz alınmıştır. Dolayısıyla; doğru sonuçlara ulaşmak için anlamlılık değerimizin ikili kombinasyonu alınmıştır. Bu sebeple; grup 3'lü olduğu için (0,05) değeri 3'e bölünmüş ve yeni anlamlılık değeri (p=0,016) olmuştur (Üzelakçil, 2020, s. 208-209).[9] Çalışmada; Bonferroni düzeltmesi kabul edilirse, yani p=0,016 olarak baz alınırsa, hiçbir faktör değişkeninin cevap ortalamaları arasında, yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı görülecektir. Buna karşın; p=0,05 kabul edildiğinde, devlet kapasitesi değişkeni açısından, Mersin ili Mezitli ilçesi ile İstanbul ili Fatih ilçesinde soruları cevaplayanların, cevap ortalamalarının değerleri arasında (p= ,022<0,05) farklılığın anlamlı olduğu söylenebilir.

5.2. Korelasyon ve Regresyon Analizlerine Ait Bulgular

Çalışmamızda; bağımlı ve bağımsız değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisini anlayabilmek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Akabinde bu değişkenlerin birbirine olan etki güçlerini saptayabilmek için regresyon analizine başvurulmuştur. Bu analizlerde sınanacak olan hipotezlerimiz aşağıda belirtilmiştir.

[9]Scheffe Testi Karşılaştırmasına ait tablo ekte sunulmuştur.

İlk savımız: "*Suriyelilere yönelik politikalara verilen rıza ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)", şeklindedir. İkinci savımız ise: "*Suriyelilere yönelik politikaların yasallığı ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)", şeklindedir. Son savımız ise; "*Suriyelilere yönelik politikaların gerekliliği ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)" şeklindedir.

Hipotezlerde yer alan değişkenler arası ilişkilerin yokluğu halinde Ho hipotezi, varlığı halinde ise Hı hipotezi kabul edilecektir.

5.2.1. Korelasyon Analizine Ait Sonuçlar

Pearson korelasyon testiyle, değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve şiddeti saptanabilecektir (Tabachnick ve Fidell, 2013: 56).[10] "*Suriyelilere yönelik politikalara verilen rıza ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)", şeklindeki hipoteze ilişkin sonuçlar aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir (Üzelakçil, 2020, s. 213).

Tablo 1. Devlet kapasitesi değişkeni ve rıza değişkeni ilişkisi

Değişken	N	M	SD	R	P
Devlet kapasitesi	390	2,1452	,81496		
				,699**	,000
Rıza	390	2,7730	,97232		

** Bu korelasyon analizinde anlamlılık düzeyi 0.01 olarak kabul edilmiştir (2-tailed).

Tablo 1'ye baktığımızda; devlet kapasitesi ile rıza değişkenlerinin korelasyon değeri, p (0,699) gerçekleşmiş ve p=,000<0,05 olduğu için değişkenler arasındaki ilişki anlamlı kabul edildiğinden, Hı hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuçla; p (0,699) değeri çerçevesinde, söz konusu politikaya ilişkin değişim isteğinin içeriden gelmesi ile devlet kapasitesi arasında ilişki, kuvvetli ve doğrusal olarak pozitif istikamettedir, tahmini yapılabilir.

Tablo 2. Devlet kapasitesi değişkeni ve yasallık değişkeni ilişkisi

Değişken	N	M	SD	R	P
Devlet kapasitesi	390	2,1452	,81496		
				,393**	,000
Yasallık	390	2,2573	,95106		

** Bu korelasyon analizinde anlamlılık düzeyi 0.01 olarak kabul edilmiştir (2-tailed).

[10]Pearson korelasyon katsayısı (r) şeklinde ifade edilir. Katsayı'nın -1 ve +1 'e kaydıkça değişkenler arasındaki ilişkinin artacağını belirtir. (r) değeri negatif ise değişkenlerden birinin artarken diğerinin azaldığına işarettir. (r) değeri pozitif ise değişkenlerin her ikisinin de artığını ya da azaldığını gösterir. Böylece ilişkinin gücü ortaya çıkacaktır (Tabachnick ve Fidell, 2013: 56).

"*Suriyelilere yönelik politikaların yasallığı ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)" hipotezinin sınanmasına dair sonuçları gösteren tablo 2'de: Devlet kapasitesi ile yasallık değişkenlerinin korelasyon değeri, p (0,393) gerçekleşmiş ve p=,000<0,05 olduğu için değişkenler arasındaki ilişki anlamlı kabul edildiğinden, Hı hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuçla; p (0,393) değeri çerçevesinde, söz konusu politikanın, demokratik bir hazırlanma süreci geçirmesi ile devlet kapasitesi arasındaki ilişki, güçlü olmayan ama doğrusal olarak pozitif istikamette olduğu tahmin edilebilir.

Tablo 3. Devlet kapasitesi değişkeni ve gereklilik değişkeni ilişkisi

Değişken	N	M	SD	R	P
Devlet kapasitesi	390	2,1452	,81496		
				,542**	,000
Gereklilik	390	2,7231	1,14910		

** Bu korelasyon analizinde anlamlılık düzeyi 0.01 olarak kabul edilmiştir (2-tailed).

"*Suriyelilere yönelik politikaların gerekliliği ile devlet kapasitesi boyutu arasında bir ilişki vardır* (Hı)" hipotezinin sınanmasına dair sonuçları gösteren tablo 3'te ise: Devlet kapasitesi ile gereklilik değişkenlerinin korelasyon değeri, p (0,542) gerçekleşmiş ve p=,000<0,05 olduğu için değişkenler arasındaki ilişki anlamlı kabul edildiğinden, Hı hipotezi kabul edilmiştir. Bu sonuçla p (0,542) değeri çerçevesinde, söz konusu politikanın haklılığı/gerekliliği ile devlet kapasitesinin derecesi arasında ilişki, kısmen kuvvetli ve doğrusal olarak pozitif istikamettedir, şeklinde tahmin edilebilir.

Korelasyon analizi sonucunda; devlet kapasitesi değişkeninin diğer üç değişken ile ilişkili olduğu görülmüştür. Özellikle; devlet kapasitesi değişkeni ile rıza değişkeni arasında güçlü bir ilişki kurulmuş olması oldukça önemlidir. Vatandaşların, rıza faktöründe sorulan sorulara ilişkin verdikleri cevaplara bakıldığında, yapılan politikalarda değişim talebinin içeriden yani halktan gelmesi durumunun, güçlü şekilde vurgulandığı görülmüştür. Bu sonuç; Mann'ın altyapısal iktidar kavramında bahsettiği, halkın rızasının alınmasıyla devlet kapasitesinin artacağı şeklindeki görüşü güçlendirmiştir. Dolayısıyla; Mann'ın kuramından hareketle, Suriyelilere yönelik kararlarda bir meşruiyet açığı olabileceği tahmin edilebilir. Ayrıca yasallık ve gereklilik unsurlarının devlet kapasitesiyle olan ilişkisinin rıza değişkenine göre zayıf olduğu görülmüştür. Kurulan ilişki zayıf da olsa Suriyelilere yönelik politikaların demokratik bir hazırlık süreci geçirmediğine dair sorulara verilen cevaplar ile alınan kararların haklılığına ilişkin nedenleri içeren sorulara verilen cevaplara bakıldığında, vatandaşların eksik bir demokrasiyi ve alınan kararların haklılığındaki eksikliği vurgulamaları, devlet kapasitesinde var olan noksanlığın da tahmin edilebilmesine dair veri olabilir.

5.2.2. Regresyon Analizine Ait Sonuçlar

Rıza, yasallık ve gereklilik değişkenlerini kullanarak, devlet kapasitesi değişkenini yordamak amacıyla çoklu regresyon (multiple regression) analizi tercih edilmiştir.[11] Böylece; anlamlı bir regresyon modeli oluşmuş (F(1, 386)= 148,177, p<0.06) ve bağımlı değişkendeki varyansın %53,2'i açıklanmıştır (R=,532). Buna göre; rıza (β= ,565, t (386)= 13,565, p< 0.05); yasallık (β= ,121, t (386)= 3,003,

[11]Çoklu regresyon (multiple regression) analizinde, bir bağımlı değişken ile iki ya da daha fazla bağımsız değişken arasındaki ilişkiler ölçülmektedir. Diğer taraftan doğrusal regresyon (linear regression) değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusallığına işaret eder (Neuman, 2014).

p<0.05); gereklilik (β= ,171, t (386)= 3,774, *p*< 0.05) faktörleri, devlet kapasitesi unsurunu olumlu ve anlamlı olarak yordamaktadır.

Yukarıdaki veriler ışığında; Yı = $\beta_0+\beta_1X_1+\beta_2X_2+\beta_3X_3$+ε şeklindeki çoklu regresyon modeli elde edilmiştir. Modelde: Yı= bağımlı değişken, Xi=bağımsız değişkenler, ε=hata terimi, βi=tahmin edilecek parametreler, şeklinde isimlendirilmiştir (Üzelakçil, 2020, s. 215-216).

Tablo 4. Çoklu regresyon analizine ilişkin veriler

	B	T	Beta	(p)	F/ (sig)	R square	Korelasyon değerleri	Sonuç
					148,177 / 0,000	,532		Hı Kabul
Sabit sayı	,268	2,785		,006				
Gereklilik	,122	3,774	,171	,000			,542	
Yasallık	,103	3,003	,121	,003			,393	
Rıza	,473	13,565	,565	,000			,699	

*Bağımlı değişken devlet kapasitesi

Regresyon analizi doğrultusunda oluşturulan model şöyle ifade edilebilir: Devlet Kapasitesi= .268+.122*Gereklilik+.103*Yasallık+.473*Rıza. Bu modelde β_0= 0,268 değeri almıştır. Buna göre bağımsız değişkenlerin değerleri 0 bile olsa, devlet kapasitesine ait değerin 0,268 olarak tahmin edilebileceğine işarettir (t=2,785 ve p=0,006<0,05 olduğu için sabit terim anlamlıdır). β_1=0,122 değeri almıştır. Buna göre gereklilik faktörü sabitken, yasallık ile rıza değişkenlerindeki 1 br.'lik değişiklik, devlet kapasitesi değişkeni üzerinde ortalama 0,122 birim'lik çok etkili olmayan ancak anlamlı bir artış yapabilecektir (T=3, 774 ve p=0,00<0,05). β_2=0,103 değeri almıştır. Yasallık değeri sabitken, gereklilik değişkeni ile rıza unsurlarındaki 1 birimlik değişimin, devlet kapasitesi değişkeni üzerinde 0,103 birimlik, çok etkili olmayan fakat anlamlı bir artış yapacağı söylenilebilir (T=3,003 ve p=0,03<0,05). β_3=0,473 değeri almıştır. Rıza değeri sabitken, gereklilik ve yasallık unsurlarındaki 1 birimlik değişiklik, devlet kapasitesi üzerinde 0,473 birimlik anlamlı, fakat çok etkili olmayan bir artış yaratacaktır (T=13,565 ve p=0,00<0,05).

Öncelikle; çoklu R square değerine (,532) bakıldığında, regresyon modelimizin açıklayıcılık gücü öğrenilebilir. Buna göre; modeldeki bağımsız değişkenler, bağımlı değişkendeki değişimin yaklaşık %53,2'sini tahmin edebilecektir. Dolayısıyla; rıza, yasallık ve gereklilik unsurlarını barındıran bağımsız değişkenlerimiz, devlet kapasitesi değişkeni (bağımlı değişkeni) üzerindeki değişimin yaklaşık %53,2'sini açıklayabilecektir. Değişime olan etkileri bakımından ise; yasallık unsurunun, gereklilik ve rıza unsurlarına kıyasla en az etkiye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Değişkenler arasında devlet kapasitesine en fazla etki eden ise; rıza değişkeni olmuştur.

Özetle, meşruiyeti oluşturan temel boyutlar olarak rıza, yasallık ve gereklilik şeklindeki bağımsız değişkenlerin, devlet kapasitesi bağımlı değişkeniyle ilişkili olduğu açıktır. Bu ilişkide rıza, yasallık ve gereklilik şeklindeki bağımsız değişkenler farklı oranlarda devlet kapasitesi bağımlı değişkenini etkilediği tahmin edilebilir. Dolayısıyla, Suriyelilere yönelik politikalara toplumsal yapının verdiği rıza, toplumun onayladığı yasallık ve toplumun bu politikaların gerekliliğine duyduğu inanç sürecinden hareketle, devlet kapasitesi değişkenine dair değerlendirmeler yapılabilecektir.

SONUÇ:

Mann'a göre; altyapısal iktidara sahip olabilmek için, toplumsal yapının düşünsel, güvenlik, ekonomik ve politik boyutlarına nüfuz edebilmek gerekir. Bu bakış açısı, onun devlet kapasitesine dair tahayyülü ile örtüşmektedir. Ona göre; devletleri güçlü kılan şey, sadece fiziki kapasiteleri değil; iktidarların uyguladıkları politikalara toplumun rıza göstermesi, alınan kararların yasallığına itirazın olmaması ve gerekliliğine inanmasıdır. Böylece; devlet kapasitesine bağlı olarak, altyapısal iktidardan bahsedilebilecektir. Aksi halde meşruiyet krizi yaşanması muhtemel olacaktır. Bu açıklamalar ışığında çalışmada, Suriyelilere yönelik politikalar üzerinden, devlet kapasitesine ve meşruiyeti sağlayıcı rıza, yasallık ve gereklilik unsurlarına odaklanılmıştır. Mann'ın devlet kapasitesi kuramından hareketle irdelenen politikalarda yaşanan altyapısal iktidar yetersizliği aynı zamanda politikanın meşruiyetini de etkileyecektir. Bu görüşleri test etmek için alan çalışmasından elde edilen verilerle, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Bu analizler sonucunda, devlet kapasitesi değişkeni ile rıza, yasallık ve gereklilik değişkenleri arasında bir ilişkinin varlığı açık olup; aynı zamanda değişkenlerin birbirine olan etkilerinin olduğunu söylemek ve bu etkilerin de farklı oranlarda gerçekleşebileceği tahmininde bulunmak yanlış olmayacaktır. Böylece; Suriyelilere yönelik politikalar, bağımlı ve bağımsız değişkenler özelinde yorumlanabilmiş ve birbiriyle ilişkilendirilmiştir. Bu manada; Suriyelilere yönelik politikaların meşruiyeti bağımsız değişkenler açısından yorumlanmış ve ortaya çıkan sonuçlarla bağımlı değişken olan devlet kapasitesi özelinde çıkarımlar yapılmıştır.

Çalışmada; öncelikle rıza değişkeninin devlet kapasitesiyle olan ilişkisinin varlığı ve birbirlerini yordadıkları analitik testlerle kabul edilmiştir. Bu ilişkinin varlığı dolayısıyla; vatandaşlara sorulan rıza değişkenine ait sorular kapsamında şu çıkarımlar yapılabilir. Sorulara verilen cevaplar açısından vatandaşların bir komşu olarak veya kiracı statüsünde kendilerine yakın bir Suriyeliye olumlu yaklaşmadıkları ortaya çıkmıştır. Her ne kadar toplumdaki düzensizliği Suriyelilere doğrudan bağlamasalar da toplumun çekirdeği olan aile yapısına bir Suriyeli ile eklenmek istemedikleri, hatta Suriyelilerin çalıştırdığı mekânlara gitmek istemedikleri görülmüştür. Bu sonuçlara rağmen, insani yardım konusunda, vatandaşların Suriyelilere yapılacak yardımlara karşı olmadıkları söylenilebilir. Bu verilerle; toplumun rıza unsurunun tam olarak oluşmadığı ve bu nedenle devlet kapasitesiyle ilişkisi bağlamında bir açığın olabileceği tahmin edilebilir.

Bir diğer araştırma konusu olarak ele aldığımız yasallık boyutuna bakıldığında, yasallık değişkeni ile devlet kapasitesi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve onu yordayabildiği sonucuna varılabilir. Hal böyle iken; toplumun Suriyelilere yönelik kararlara katılım sağlayamadığı, politik kararları alan kurum ve kuruluşlar hakkında vatandaşların bilgi sahibi olmadığı ve en önemlisi yasalarla Suriyelilere verilen haklar konusunda iktidarı eleştirdiği ve dolayısıyla siyasal iktidara verilen desteğin göç politikasına yansımadığı sonuçlarına ulaşabiliriz. Sonuçta; yasallık değişkenini tanımlayan sorulardan çıkan sonuçlara göre, devlet kapasitesinin bu manada etkin olmadığı tahmin edilebilir.

Politikaların gerekliliği konusuna ise, bu değişken ile devlet kapasitesi değişkeni arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ve onu yordayabildiği vurgulanabilir. Buradan hareketle; vatandaşlar, Suriyelileri dini yaklaşımlarla kabul etmeye olumsuz yaklaşmamışlarsa da Suriye'ye yönelik askeri bir müdahalenin gerekliliği konusunda çekimser davranmışlardır. En nihayetinde; vatandaşlar, Suriyelilere yönelik

politikaların Ortadoğu barışına hizmet ettiği hususunda tereddüt duymuşlardır. Dolayısıyla; gereklilik ile devlet kapasitesi değişkenleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasıyla, gereklilik unsurunda görülen açık, devlet kapasitesinde de bir açığa işaret ettiği söylenebilir.

Son olarak; yukarıdaki bağımsız değişkenler özelindeki sorulara verilen cevaplar ile devlet kapasitesi değişkenine sorulara verilen cevapların birbiriyle olan ilişkisinin kurulmasını sağlayan ve devlet kapasitesi değişkeninin içeriğini oluşturan ana başlıklara bakıldığında şunlar söylenebilir. Öncelikle vatandaşların Suriyelilerin geri gönderilmelerini istemelerinin yanında; onların ticari hayatta olmalarına, mülk edinmelerine ve onlara fırsat eşitliği sağlanmasına olumsuz yaklaştıkları gözlenmiştir. Vatandaşlar Suriyeliler arasında kadın, çocuk ve yaşlıların korunmasına yönelik kararları desteklemiştir. Fakat vatandaşlar, Suriyelilerin Türkiye'de uzun vadeli veya temelli kalmalarına yönelik alınacak kararlara, ülke ekonomisine, ülkenin gelişimine ve gelecek nesillere yük oluşturabileceği nedeniyle, güçlü şekilde karşı çıkmıştır. Buradan hareketle, Suriyelilere vatandaşlık yolunu açacak düzenlemelere karşı bir algının olduğunu açıktır. Diğer bir ifadeyle; devlet kapasitesinin yeterliliğini etkileyen ve toplumsal yapının refahına, güvenliğine, kültürel ve etnik yapısına etkileri olan Suriyelilere yönelik politikaların, vatandaşlarca kabul edilmediği yani kararların topluma nüfuz edemediği söylenebilir. Tam da bu sebeple olası bir kapasite açığının ve buradan hareketle de Suriyelilere yönelik kararların meşruiyetinin sorgulanabileceği tahmin edilebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır (Çalışmada kullanılan alan çalışmalarına ilişkin etik kurul izni İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığının 09.10.2019 tarih ve 226696 sayılı yazı ve eklerinde belirtilmiştir. Buna göre: 2019/138 nolu "Türkiye'de Suriyeli Göçmenlere Yönelik Politikalar: Devlet Kapasitesi ve Meşruiyet Sorunu" başlıklı çalışma,Etik Kurulunun 09.09.2019 tarih ve 08 sayılı toplantısında, etik yönden uygun bulunmuştur).*

Finansal Destek: *Finansal destek yoktur.*

Teşekkür: *Prof. Dr. Kıvanç ULUSOY'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.*

KAYNAKÇA:

Atar E., Hossain F. ve Kumasey, A., S. (2022). Public service provision for Syrian refugees in Turkey: challenges and prospects, *Asian Journal of Political Science*, 30(1), 82-98, doi: 10.1080/02185377.2022.2047080

Beetham, D. (2001). Political legitimacy. Kate N.ve Alan S (eds.),*The Blackwell Companion to Political Sociology. (*pp. 107-116). John Wiley&Sons, Blackwell Publishing. https://razi.ac.ir/documents/960564/0/The%20Blackwell%20companion%20to%20political%20sociology.pdf#page=119.13.06.2019

Erdoğan, M. (2022). *Suriyeliler barometresi SB 2021: "Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi".* Ankara: Eğiten kitap yayıncılık, Kasım. https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf

Fakhoury, T. (2017). Governance strategies and refugee response: Lebanon in the face of Syrian displacement. *International Journal of Middle East Studies*, 49(4), 681-700. doi.org/10.1017/S002.074.3817000654

Gilley, B. (2006). The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. *European Journal of Political Research,* 45:3, 499-525. https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00307.x

Gilley, B. (2012). State legitimacy: An update data set for 52 countries*. European Journal of Political Research,*51, 693-699. Doi:10.1111/j.1475-6765.2012.02059.x.https//onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1475-6765.2012.02059.x. 10.05.2019

Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a). *Geçici koruma*. 07 Eylül 2024 tarihinde, https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 adresinden erişilmiştir

Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b). *Geçici korumanın unsurları*. 07 Eylül 2024 tarihinde, https://www.goc.gov.tr/gecici-korumanin-unsurlari adresinden erişilmiştir

Göç İdaresi Başkanlığı. (2024c). *Geçici korumamız altındaki Suriyeliler*. 07 Eylül 2024 tarihindehttps://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler adresinden erişilmiştir

Göç İdaresi Başkanlığı. (23.07.2020). *Uyum strateji belgesi ve ulusal eylem planı: 2018-2023*.(s. 13). 07 Eylül 2024, tarihinde https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/ UYUM-STRATEJI/Uyum-Strateji-Belgesi-ve-Ulusal-Eylem-Plani.pdfadresinden erişilmiştir

Hecker, M. (2009). Legitimacy in the modern world. American Behavioral Scientist. 53(3), 279-288. http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0002764209338793.

Kayaoglu, A., Mencütek, Z. Ş. ve Erdoğan, M. M. (2021).Return aspirations of Syrian refugees in Turkey. *Journal of Immigrant&Refugee Studies*, doi: 10.1080/15562948.2021.1955172

Lipset, M., S. (1959). Some social requisites of democracy: Economic development and political legitimacy. *The American Political Science Review,* 53(1), 69-105. https://doi.org/10.2307/1951731

Mann, M. (1986). *The sources of social power: Volume 1, a history of power from the beginning to a.d. 1760*.

Cambridge UniversityPress.https://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/mann/Doc6.pdf

Mann, M. (2002). States and rule makers in the modern world, what is the polity? A Roundtable. Yale H. Ferguson, Mansbach, W. Richard., Denemark, A. Robert., Spruyt, Hendrik., Buzan, Barry., Little, Richard., Stein, GrossJanice., and Mann, Michael. (Eds.). *International StudiesReview,* 2(1), (pp. 24-29). December, Spring. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1521-9488.00182.

Mann, M. (2012a). *İktidarın tarihi: Başlangıcından MS 1760'a kadar toplumsal iktidarın kaynakları*. E. Saraçoğlu, S. Torlak, E. Kolay ve O. Sevimli (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mann, M. (2012b). *İktidarın tarihi: Sınıfların ve ulus devletlerin yükselişi 1760-1914*. A. R. Güngen, G. Şaş, E. D. Ela, H. A. Sözen, S. Torlak, B. S. Savcı ve M. S. Türk (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mann, M. (2012c). *Demokrasinin karanlık yüzü: Etnik temizliği açıklamak*. B. O. Doğan (Çev.), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Mann, M., Hall, A. J. (2011). *Power in 21st century*. E. Gerçek (Çev.), Polity Press, İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Manners, I. (2006). Normative power europe reconsidered: Beyond the cross roads. *Journal of European public policy*, *13*(2), pp. 182-199.

Mat, T., Özdan, S. (2018). AB ile Türkiye Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi,* 24:1, 36-49. https://doi.org/10.33433/maruhad.445573

Memisoglu, F. ve Yavcan, B. (2020). Beyond ideology - a comparative analysis of how local governance can expand national integration policy: The case of Syrian refugees in Istanbul*, Journal of Ethnic and Migration Studies.*Doi: 10.1080/1369183X.2020.1819780.

Moran, J. (1998). Two conceptions of state: Antonio Gramsci And Michael Mann", *Liverpool John Moores University,* 18: 3, 159-164. doi/epdf/10.1111/1467-9256.00073

Morgül, K., Savaşkan, O. ve Mutlu, B. (2021). *İstanbul'da Suriyeli sığınmacılara yönelik algı ve tutumlar: Partizanlık, yabancı karşıtlığı, tehdit algıları ve sosyal temas*. Türkiye Sosyal-Ekonomik- Siyasal Araştırmalar Vakfı, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul.https://tr.boell.org/sites/default/files/2021-06/Istanbulda%20Suriyeliler%20Raporu%20BASIM.pdf

Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. Pearson Nex International Edition, Seventh edition

Nordstokke, W. D. ve Zumbo, D., B. (2010). *A new nonparametric levene test fore qualvariances*. Psicológica, 31, 401-430. http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=16917017011.

O'Kane, R., H. (2013). Against Legitimacy. *Political Studies*, 41:3, 471-487. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1993.tb01650.x

Özçürümez, S. Ve Julinda H. (2022). Expanding the boundaries of thelocal: Entrepreneurial municipalism and migration governance in Turkey. New Perspectives on Turkey 1–19. https://doi.org/10.1017/npt.2022.19.

Parkinson, J. (2003). Legitimacy problems in deliberative democray", *Political Studies*, 51(1), 180-196. https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/1467-9248.00419. 21.05.2019

Sangiovanni, A. (2019). Debating the EU's raison d'etre: On the relation between legitimacy and justice. *Journal of Common Market Studies*, 57(1), 13-27. DOI: 10.1111/jcms.12819

Sjursen, H. (2006). The EU as a 'normative' power: How can this be?.*Journal of European Public Policy*, 13:2, 235-251, Doi: 10.1080/13501760500451667

Tabachnick, B. G. ve Fidell. L. S. (2013). *Using multivariate statistics.* Pearson Education, Sixth edition

Türkiye İstatistik Kurumu, 08 Eylül 2024 tarihinde, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Subat-2024-53509 adresinden elde edilmiştir.

Üzelakçil, Ö. (2024). Türkiye's policy towards Syrian asylum seekers in light of the normative power of the european union and Carl Schmitt's critique of liberal democracy. *Siyasal: Journal of Political Sciences,* 33(1), 55-70. https://doi.org/10.26650/siyasal.2024.33.1360063

Üzelakçil, Ö. (2022). Dağıtıcı ve kolektif iktidar perspektifinden açık kapı politikası analizi. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(1), 1-27.

Üzelakçil, Ö. (2021). Türkiye'deki Suriyeliler: Devlet kapasitesi ve meşruiyet konusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, *9*(2), 387-416.

Üzelakçil, Ö. (2020). *Türkiye'de Suriyeli göçmenlere yönelik politikalar: Devlet kapasitesi ve meşruiyet sorunu*(Yayın no: 654828) [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yong A., G. ve Pearce, S. (2013). A beginner's guide to factor analysis: Focusing on exploratory factor analysis. *Tutorials in Quantitative Methods for Psychology,* 2013, 9(2), 79-94. doi: 10.20982/tqmp.p079.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

This article assesses the legitimacy of Türkiye's immigration policy towards Syrians. The article examines the societal consent, necessity and legality of the policy, and applies Michael Mann's state capacity theory to this analysis. The article posits a correlation between the legitimacy of Türkiye's immigration policy towards Syrians and state capacity.

Research Questions:

The research question of the study is to find out whether the consent of the society, the belief in the necessity and the legality of the decisions are ensured in political decisions towards Syrians. Therefore, it is to investigate whether the policies towards Syrians have legitimacy or not.

Literature Review:

Legitimacy may vary depending on the capacity of a political system, the compatibility of its political institutions with society and its ability to solve problems. Otherwise, the legitimacy crisis will affect the existence of democratic systems (Lipset, 1959). Therefore, a sustainable legitimacy will be based on legality, necessity and consent (Hechter, 2009). Legitimacy can be described in different dimensions. For example, political legitimacy can be seen as accepting moral or belief values or not objecting to rules (Sangiovanni, 2019). Citizens' approval of the laws enacted by the state to implement its policies is also a measure of legitimacy. In this regard, legitimacy can be achieved through the principles of legality, justification and consent (Gilley, 2006). Beetham emphasised that the realization of these three conditions would ensure order, stability and efficiency, and thus legitimacy (O'Kane, 1993). Mann, on the other hand, associated legitimacy with

infrastructural power and emphasize that power can achieve legitimacy to the extent of its ability to penetrate society in terms of material and immaterial resources. Mann emphasised that infrastructural power will come to the fore if it takes an approach close to society and that it can penetrate the ideological, economic, military and political (IEAS) elements of the social structure, opening the way for negotiation (Moran, 1998). Ultimately, according to Mann, the content of infrastructural power will reflect ideological ideas and beliefs; militarily, defense and security; economically, prosperity; politically, justice and order (Mann, 1986). In fact, Mann drew attention to the dangers that may occur in Europe through the dimensions of shelter, welfare and security in migration policies (Mann and Hall, 2011). In summary, the background of the views that Türkiye faces an infrastructural power deficit in the issue of asylum seekers in terms of the ideological, economic, military/security and political dimensions of the social structure and consequently faces a legitimacy problem has been analyzed.

Methodology:

The article argues that there is a link between the legitimacy of Türkiye's immigration policy towards Syrians and state capacity. To examine the relationship, a survey was conducted on 390 citizens of Türkiye. The main mass of the research was composed of citizens in the provincial centers of Istanbul/Fatih, Mersin/Mezitli and Kilis, which are expected to represent the research population accurately, instead of the borders of Türkiye. The size of the study group from the selected population was proportional to the main population and the number of study groups in each province. However, since a ready-made list of people living in these regions could not be provided, the research population of individuals was formed by non- random sampling method.

The methodology followed in the study is related to the process of testing the main hypothesis and sub-hypotheses. Our main hypothesis is 'There is a relationship between the legitimacy of the Syrian migration policy and state capacity'. In connection with our main hypotheses, our sub-hypotheses were determined as follows: The sub-hypotheses tested whether there is a correlation between social consent, belief in necessity and commitment to legal factors and state capacity. In the study, in order to test the hypotheses, correlation and regression analyses were performed on the factors (variables related to the hypotheses) selected from the survey questions and the problem of state capacity and legitimacy gap in policies towards Syrians was evaluated through survey data.

Results and Conclusions:

Firstly, a correlation analysis was conducted to test the arguments. The results indicate a correlation between societal consent, belief in necessity, and adherence to legal factors and the state's capacity. Secondly, a multiple regression analysis was conducted to determine the linear relationship between the state capacity and consent, legality and necessity. The regression model is statistically significant, as shown by the F (148.177) and sig (0.000) values. The model shows that the independent variables explain around 53% of the variation in the dependent variable. It can be predicted that Türkiye's immigration policy towards Syrians may create a deficiency in the infrastructural power of the state, as it cannot provide legitimacy that includes social consent, belief in its necessity *and legality.*

EKLER:

Dip not 8'e ilişkin tablo:

Faktör analizi sonrası tekrar oluşturulan faktörlerin dağılımı

Adet	Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4	Faktör 5
1	A.11. Suriyeli bir komşumun olması beni rahatsız etmez.	B.14. Suriyelilere çalışma izni verilmelidir.	A.14. Suriyelileri kabul etmek din kardeşliğinin gereğidir.	D.1. Suriyelilere yönelik göç politikası, toplumun her kesiminin katılımı ile sağlanmıştır.	D.14. Suriyeliler, Bayram için ülkelerine gidilebiliyorlarsa, ülkelerine temelli de dönebilirler.
2	A.10. Suriyelilere evimi kiraya verebilirim.	B.15. Maddi durumu iyi olan Suriyelilere vatandaşlık verilmelidir.	C.9. Askerlerimizin, Suriye'de savaşmasını destekliyorum.	D.7. Toplum göç politikasını uygulayan kurum ve kuruluşlar hakkında yeteri kadar bilgi sahibidir.	D.15. Hükümet, Suriyelileri siyasal bir tutum içinde değerlendirmektedir.
3	A.9. Suriyelilere yönelik yardım faaliyetlerine katılmak isterim.	B.11. Suriyeliler kolay şekilde mülk alabilmelidir.	D.9. Türkiye Devletinin Suriye politikası, Ortadoğu Barışına hizmet etmektedir.	D.10. Türkiye Cumhuriyeti Devletine verdiğim destek, göç politikasına destek vermemi degerektirmektedir.	C.3. Suriyelilerin bizlere vereceği can ve mal kaybından endişe duyuyorum.
4	A.8. Yaşadığım yerlerdeki düzensizliğin sebebi Suriyeliler değildir.	B.12. Suriyelilere eğitimde fırsat eşitliği sağlanması, ekonomiye de olumlu katkı sağlayacaktır.			
5	A.7. Suriyeli biriyle arkadaş olabilirim.	B.7. İşsizliğin artmasında, Suriyelilere açılan iş imkânlarının etkisi olmamıştır.			
6	A.6. Suriyelilerle evlenmek,	B.9. Suriyelilere yapılan yardımlar			

	toplumsal yapımıza zenginlik katar.	ekonomik büyümeden daha önemlidir.
7	A.5. Suriyeli dilencilere ayrım yapmadan para verebilirim.	B.3. Vatandaşlar ile Suriyeliler birlikte çalışmaktan hoşlanmaktadırlar.
8	A.4. Suriyeli lokantalardan rahatlıkla yemek yiyebilirim.	B.5. Suriyeliler, ticari hayatın canlanmasını sağlamışlardır.
9	A.3. Suriyelilerin nezih restoranların a ailemle gidebilirim.	D.2. Suriyeliler siyasete girebilmelidir.
10	A.2. Suriyelilere yönelik olumsuz söylemler beni üzmektedir.	D.6. Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmelidir.
11	B.6. Suriyelilere nakdi veya ayni yardımda bulunabilirim.	C.10. Suriyeli kadın, yaşlı ve çocuklar dışında kalanların gönderilmesi düşüncesine karşıyım.
12		C.11. Suriyeliler ile artan nüfusumuz, devletimize güç katacaktır.

13	C.15. Yeni doğan Suriyeli bebeklerin Türk vatandaşı olmasını, gelecek nesillere etkisi bakımından doğru bir uygulamadır.
14	A.12. Ülkelerinde savaş varken; Suriyelilerin plaj ve parklarda nargile keyfi yapmasından rahatsızlık duymuyorum.

Dip not 9'a ilişkin tablo:

Yaşadığı yer değişkenine göre Devlet Kapasitesi Ortalamalarına İlişkin Scheffe Testi Karşılaştırması

				Ortalama Farklılık	Standart Hata	Anlamlılık Değeri (p)
Devlet Kapasitesi	Post Hoc	Kilis	Mersin Mezitli	,03158	,11595	,960
			istanbul fatih	-,21573	,10708	,113
		Mersin Mezitli	Kilis	-,03158	,11595	,960
			İstanbul Fatih	-,24731	,09243	,022
		İstanbul Fatih	Kilis	,21573	,10708	,113
			Mersin Mezitli	,24731	,09243	,022

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 05.04.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 08.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Nemlioğlu, Y. (2025). Lojistikte Operasyon Süreçleri ve Müşteri Memnuniyeti: Denizcilik Sektörüne Yönelik Bir Araştırma, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):675-692. https://doi.org/10.35674/kent.1465632

Lojistikte Operasyon Süreçleri ve Müşteri Memnuniyeti: Denizcilik Sektörüne Yönelik Bir Araştırma

The Operation Processes and Customer Satisfaction in Logistics: A Research on Maritime Sector

Yasemin Nemlioğlu[1]

Öz

Denizcilik sektörü, talebinin ticaretten kaynaklandığı bir hizmet sektörü olarak sınıflandırılmakta, uluslararasılaşma ve rekabetçilik ile karakterize edilmektedir. Müşteri memnuniyeti ise bu alandaki süreç yönetimiyle, uzun süreli ortaklıklarda ve sürdürülebilir işbirliklerinde etkili olmaktadır. Müşteri odaklılık ve müşteri memnuniyeti, operasyonel verimlilik ile birleştiğinde işletmelere büyük rekabet avantajı sağlamaktadır. Sektörde katma değer yaratan hizmetler, verilen hizmetlerde hız ve güvenilirlik müşteri memnuniyetini etkileyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, lojistik sektöründe yer alan şirketlerin özellikle deniz taşımacılığı alanında gerçekleştirdikleri faaliyetlerde operasyon süreçleri ve işlemleri açıklanarak, bu şirketlerden lojistik hizmet alan müşterilerin tercih nedenlerini ve memnuniyetlerini belirlemek amaçlanmaktadır. Literatürden elde edilen bilgiler doğrultusunda hazırlanan anket formu ile lojistik şirketlerden hizmet alan farklı sektörlerde faaliyet gösteren müşteri şirketlerin görüşleri alınmıştır. Araştırmada 2021 yılında 80 müşteri şirketten toplanan veriler analiz edilmiştir. Değerlendirme sonucunda, lojistik şirketin müşteriler tarafından tercih edilmesinde zamanlama, maliyet ve işlem sürelerinin etkili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte sektörün uluslararası yapısı ve işlem süreçleri üzerinde doğrudan etkili olan uluslararası standart ve normlara uyumluluk, güvenilirlik ve olumlu ilişkilerin sürdürülmesi müşteri tercihlerinde öne çıkmaktadır. Lojistik şirketlerin, müşterilerine katma değerli ve alternatif hizmetler sunması, süreçlerin izlenebilirliği ve müşterinin bilgilendirilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Müşteri Memnuniyeti, Müşteri Hizmetleri, Lojistik, Denizcilik

ABSTRACT

The maritime sector is classified as a service sector; demand derives from trade, and is characterized by internationalization and competitiveness. Customer satisfaction, on the other hand, is effective in process management, long-term partnerships and sustainable collaborations in this area. Customer satisfaction and customer orientation, combined by operational efficiency, provide a great competitive advantage to businesses. In the sector, value-added services, quickness and reliability in the services provided stand out as factors affecting customer satisfaction. In this study, it is aimed to explain the operation processes of the companies in the logistics sector, especially maritime transportation, and to determine the preference reasons and satisfaction of the customers who purchase logistics services from these companies. A questionnaire was developed based on the information obtained from the literature review and this questionnaire was applied to customer companies in different sectors that purchase services from the logistics company. In the research, the data collected in 2021 from 80 customer companies were analyzed. As a results, it was determined that timing, cost and processing times are effective in the preference of the logistics company by the customers. In addition, compliance with international standards, reliability and maintaining positive relations, which arise from the international structure of the sector and directly affecting the processes stands out in the preferences. It is of great importance for logistics companies to provide value-added and alternative services to their customers, to monitor the processes and to inform their customers during the processes.

Keywords: Logistics, Maritime, Customer Satisfaction, Customer Service

[1] **Corresponding Author:** (Assoc. Prof. Dr.) Istanbul University - Institute of Marine Sciences and Management, yasemin.nemlioglukoca@istanbul.edu.tr, 0000-0003-2533-8078

GİRİŞ:

Küreselleşen dünyada giderek artan ticaret hacmi, lojistik faaliyetleri ve hizmetlerini daha da önemli kılmaktadır. Genel anlamda lojistik, ürün, bilgi ve hizmetlerin üretim öncesinden, tüketildiği ve hatta geri dönüştüğü noktaya kadar olan hareket süreçlerinin planlaması, uygulaması ve kontrol edilmesi işlemi olarak tanımlanmaktadır. Lojistik denilince akla ilk gelen ulaştırma faaliyeti olsa da, lojistik faaliyetleri günümüzde müşterinin ihtiyaçları doğrultusunda verilebilecek her türlü servis ve hizmeti de kapsamaktadır. Tüm sektörlerde yaşanan teknolojik devrimle bilgiye ulaşılabilirliğin artışı lojistik sektöründe de etkili olmuştur. Ürün yaşam döngülerinin kısalması oldukça rekabetçi bir ortama yol açarken, şirketler için yüksek düzeyde doğru envanter ve talep yönetimini zorunlu kılmaktadır. Artan rekabetin etkisiyle lojistik şirketleri katma değerli hizmetler vererek, müşterilerinin beklentileri doğrultusunda özel planlamalar ve uygulamalar yaparak pazardan en yüksek payı almayı ve rakiplerinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca müşteri odaklılık ve müşteri memnuniyeti operasyonel verimlilikle birleştiğinde işletmelere büyük rekabet avantajı ve sürdürülebilir yönetim sağlamaktadır. Bununla birlikte müşterileri bütünsel ve tutarlı bir şekilde çeşitli seviyelerde lojistik süreçlere dahil etmek ve izlenebilirlik sağlamak, müşteri deneyimini iyileştirmeye ve sadakati artırmaya yardımcı olmaktadır.

Lojistik sektöründe işlem süreçleri ve müşteri hizmetlerini konu alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bununla birlikte denizcilik sektörüyle bağlantılı olarak işlem süreçlerine yönelik ve müşteri memnuniyetini belirlemeyi amaçlayan ayrıntılı bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu amaçla hazırlanan çalışmayla alandaki eksikliğin giderileceği ve literatüre katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, lojistik sektöründe yer alan şirketlerin özellikle deniz taşımacılığı alanında gerçekleştirdikleri faaliyetlerde yürütülen operasyon süreçleri ve işlemleri açıklanarak, bu şirketlerden lojistik hizmet alan müşterilerin memnuniyet algılarını ve niteliğini belirlemek amaçlanmaktadır. Müşteri memnuniyetinin ve süreç yönetiminin, uzun süreli ortaklıklarda ve sürdürülebilir işbirliklerinde etkili olduğu varsayılmaktadır. Çalışmada öncelikle denizyolu taşımacılığında faaliyet gösteren lojistik şirketlerin faaliyet alanları, operasyon ve dokümantasyon işlemleri açıklanmış, sonrasında bu şirketlerden hizmet satın alan müşteri şirketlerin süreçler ve hizmet kalitesi hakkında görüşleri alınmıştır. Türkiye'de denizyolu taşımacılığı yapan lojistik şirketlerden hizmet alan farklı sektörlerde faaliyet gösteren müşteri şirketlere anket uygulanmıştır. Araştırmada 2021 yılında 80 müşteri şirketten toplanan veriler analiz edilmiştir.

Müşteri Memnuniyeti

Müşteri memnuniyeti, müşterilerin bir şirketin hizmetlerinden ve yeteneklerinden memnuniyetlerini belirleyen bir değerlendirme olarak tanımlanabilir. Dünyada serbest piyasa ekonomilerinin büyümesi ve pazarların çeşitlenmesi, bir yandan şirketler arasında rekabeti arttırırken, bir yandan da var olan pazarın korunması yani müşterilerin elde tutulmasının önemini arttırmıştır. Bu durum, üretici şirketler, toptan ve perakende satış şirketleri, kamu kurumları, hizmet şirketleri, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve bu kuruluşlar içindeki alt birimler için müşteri memnuniyetinin odak haline gelmesine neden olmuştur. Bu yaklaşım doğrultusunda pazarın hareketliliği ve değişim hızının artışı, şirketleri kısa vadeli işlemlerde dahi uzun vadeli ilişkileri tercih etmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak müşteri memnuniyeti, bir şirketin ürünlerini ve hizmetlerini iyileştirilmesinin ya da değiştirilmesinin belirlenmesine, şirket süreçlerinin geliştirilmesine ve kârlılığının artırılmasına yardımcı olan bir unsur haline gelmiştir.

Müşteri hizmetleri ve memnuniyeti çalışmaları, ilk aşamalarından bu yana farklılık ve gelişme göstermektedir. Hizmet alanlarının sürekli büyümesi ve teknolojinin gelişmesi, müşteri hizmetlerine müşteri odaklı bir bakış açısı ve yeni uygulamalar getirmektedir. Bununla birlikte, hizmetler ile müşteri memnuniyetini ilişkilendiren en eski tanımlamalar Shaw (1912) ve Clark'ın (1922) çalışmalarında yer almaktadır. Shaw'a (1912) göre, tüketicinin memnuniyeti maliyete olduğu kadar, sunulan mal ve

hizmetin kalitesine de bağlıdır. Ürünü tüketicinin isteklerine daha uygun bir şekilde uyarlayan işletmeci kalite ya da hizmetin sürdürülebilirliğini sağlar. Tüketicilerin memnuniyeti satın almayı sürdürme niyet ve arzusunu besler, dolayısıyla üreticinin standartlaştırılmış mallar/hizmetler üretmesini ve üretim koşullarını düzenlemesini zorunlu kılar. Zinszer (1976), müşteri hizmetlerinin müşterileri memnun etmek için gereken tüm faaliyetleri tanımladığını belirtmiştir. Tucker (1983), pazarlama açısından müşteri hizmetlerinin, satışla ilgili ve elde tutmayı amaçlayan tüm faaliyetleri temsil ettiğini, lojistik yönetiminin bir alanı olarak dağıtım kanallarının ve pazarlamanın kontrolünde avantaj yarattığını ve destek olduğunu belirtmektedir. Rinehart ve vd. (1989) ise, müşteri hizmetlerini ve memnuniyetini aynı zamanda bir pazarlama fırsatı ya da bir lojistik araç olarak tanımlamıştır. Emerson ve Grimm (1996), müşteri hizmetleri ile pazarlama ve lojistiği entegre eden karma bir yaklaşım sunarken, karma lojistik yönetiminin işin doğru zamanda ve doğru yerde yapılmasını sağlamayı ve uygun fiyat-hizmet kontrolünde birleştirici faktör olmayı amaçladığını belirtmektedir. Mentzer ve vd. (2001), lojistikte siparişlerin zamanlaması ve karşılanma süresinin, hizmet kalitesi ve hizmet sağlayıcıyla etkileşimlerin müşteri memnuniyeti için çok önemli olduğunu belirtmektedir. Lemon ve vd. (2001), hizmet kalitesi ve müşteri sermayesine odaklanırken, müşteri hizmetlerini öz sermaye, marka ve ilişki denkliği, ürün değerleri, kurumsal değerler ve öznel ilişki olarak sınıflandırmakta ve ana itici güçler olarak tanımlamaktadır. Müşteri hizmetlerinde önemli bir kavram olan müşteri memnuniyeti, Gustaffson ve vd. (2006) tarafından, bir müşterinin kendisine sunulan bir hizmetin performansının genel değerlendirmesi olarak tanımlanmış ve bu değerlendirmenin durumsal/tepkisel tetikleyicilerden etkilendiği belirtilmiştir. Kumar ve George (2007) ise, müşteri memnuniyetinin maddi olmayan bir varlık olması nedeniyle ölçülmesinin zor olduğunu, farklı müşteri kümelerinin farklı müşteri beklentilerine sahip olduklarını ve maddi olmayan yönlere de değer verme gerekliliğini belirtmektedir. Müşteri beklentilerinin kabul edilmesi en etkili memnuniyet faktörüdür ve müşteri beklentileri müşteri memnuniyetini ve elde tutmayı doğrudan etkiler. Bu nedenle müşteri memnuniyeti koruyucu ve savunucudur, daha az müşterinin alternatif aramasına yol açar.

Müşterilerin bir şirket ile doğrudan ya da dolaylı teması müşteri deneyimini oluşturur. Bu deneyim ambalaj, reklam, ürün, web sitesi, personel ya da hizmet gibi unsurları içerdiğinden müşteri hizmetinin ötesine geçer ve müşteri beklentilerini yükseltebilir (Meyer ve Schwager, 2007). Uzun süreli işbirliklerine ulaşmak için birçok şirket, verilen hizmetlerin kalitesini yükselterek ve iyi bir deneyim sunarak müşteri memnuniyeti kavramına yatırım yapmaya başlamıştır. Şirketler, müşterilerini olumsuz etkilemekten kaçınmak ve memnuniyeti sağlamak için, müşterilerinin sürekli olarak beklentilerini karşılamaya ve böylece daha yüksek müşteri elde tutma oranı yakalamaya çalışmaktadır. Bu çaba, daha yüksek bir müşteri hizmeti seviyesi sağlamada ileriye doğru bir adımdır ve şirketler ihtiyaçlarına yönelik en iyi ürün/hizmet tavsiyelerinde bulunarak müşterilere eksiksiz ve sürdürülebilir hizmet sunmaktadırlar. Amaç, uzun vadeli bir sadakate ulaşmak ve her iki paydaş için de yüksek kâr oranlarını yakalamaktır. Sadakat oluşturmanın en etkili yolu ise müşteri memnuniyetinin sağlanmasıdır. Bununla birlikte, müşteri memnuniyetinin şirket kârı üzerinde doğrudan bir etkisi olmadığını aktaran görüşlere rağmen, birçok çalışma müşteri memnuniyetinin şikayetlerin azaltılmasında, müşteri harcamalarının artışında ve dolayısıyla elde tutmada etkili olduğunu da ortaya koymaktadır (Bernhardt ve vd., 2000).

1. Lojistik Şirketlerinde Müşteri Memnuniyeti

Günümüzde sürekli artan üretim maliyetleri, nitelikleri ve nicelikleri değişen pazarlarda konumu korumanın ve kârını artırmanın yolu, şirketleri müşterilere verilen hizmete ve maliyeti düşürmeye odaklanmaya zorlamıştır. Bu durumda şirketler müşteri memnuniyetiyle rekabet avantajı elde ederken, lojistik bu faaliyetlerin ana taşıyıcısı haline gelmiştir. Müşteri odaklı bir kültür içinde yürütülen müşteriler ve tedarikçilerle ortaklık, yüksek düzeyde müşteri memnuniyetinin yanı sıra lojistik şirketlerin sürdürülebilirliğini ve hizmet kalitesini de arttırmaktadır.

Trac (1983) araştırmasında, lojistik süreçlerin müşteri memnuniyetini göz önüne alarak, bir şirketin performansını olumlu yönde etkileyebileceğini tespit etmiştir. Yüksek müşteri memnuniyetinin

özellikle müşteri tabanına rekabetten korunma ve sadakat sağladığı, bu durumun da şirketin itibarının artmasına neden olduğu görülmektedir. Bagchi ve vd. (1987), müşteri şirketlerin lojistik şirketi seçimlerinde navlun ücretleri, servis kalitesi, donanım ve elleçleme, hizmetlerde erişebilirlik ve esneklik ölçütlerinin müşteri memnuniyeti üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Benzer nitelikte McGinnis'e (1990) göre, navlun ücretleri, güvenilirlik, transit süreleri, kayıp/hasar oranları, süreçler, pazar değişkenleri müşterilerin hizmet sağlayıcıyı seçimlerinde ve iş birliklerinde en fazla önem verdikleri unsurlardır. Küreselleşme ve ekonominin serbestleşmesiyle lojistik şirketleri ve hizmet sağlayıcılar, hizmet niteliği ve fiyatlamalar açısından daha fazla rekabetçi pazarlarla karşı karşıya kalmaktadır ve bu durumda karşılıklı iletişimden beslenen müşteri memnuniyeti önem kazanmaktadır. La Londe ve Masters (1994), araştırmalarında, lojistik süreçler ve envanter yönetimindeki verimliliğin, müşterilerin beklentileri üzerinde etkili olabileceğini gözlemlemiştir. Geçmiş dönemlerde müşteri memnuniyetinde en önemli etken fiyattı, müşteriler tarafından yüksek fiyat ödenen alımlarda daha iyi bir hizmet bekleniyordu. Dolayısıyla bu ücret karşılığında lojistik şirketleri sadece temel faaliyetleri sunarak bile yüksek hizmet kalitesi algısını ve memnuniyeti sağlayabiliyordu. Ancak Lambert ve vd. (1993) araştırmalarında yüksek kalitede sunulan hizmetin maliyet unsurunun önüne geçtiğini, müşteri memnuniyetinin daha önemli hale geldiğini belirlemişlerdir. Parasuraman ve vd. (1994) ise, şirketlerin daha yüksek kalitede hizmet sunarak müşterilerin memnuniyetini arttırabildiklerini; geçmişte satın alma deneyimi üzerinde beklentilerin etkili olduğu bilinmesine rağmen, lojistik faaliyetlerin çeşitlenmesiyle birlikte hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerinde daha fazla etkili olduğunu belirtmektedir. Geliştirdikleri ölçekle (Parasuraman ve vd., 1988), tesis, donanım, çalışan ve araçları içeren Somut Özellikler (Tangibles), önceden belirlenen şartlarda hizmet verme yeteneğini içeren Güvenilirlik (Reliability), hızlı ve doğru hizmet verme istekliliğini içeren Yanıtverebilirlik (Responsiveness), hizmet verme yeteneği ve bilgisini içeren Güvence (Assurance), müşteriye sunulan ilgi ve özeni içeren Duyarlılık (Empathy) ana başlıklarında müşteri memnuniyetini ölçümlemeyi önermişlerdir. Mentzer ve vd. (1999) göre, rekabet avantajı arayışında müşterilerin taleplerini ve değerlerini belirlemek giderek daha önemli hale gelmekte, dolayısıyla lojistik yönetimi müşteri hizmetlerinde olduğu kadar müşteri memnuniyetinde de rol oynamaktadır. Bu açıdan bakıldığında lojistik hizmetleri envanter yönetimi, teslimat süreleri ve iadelerin azaltılması yoluyla müşteri memnuniyetini büyük ölçüde arttırabilmektedir.

Hizmet sağlayıcısı lojistik şirketleri için müşteri memnuniyeti diğer sektörlerden farklı dinamiklere ve yönetim yapısına sahiptir. Genel olarak bir lojistik şirketi, düşük maliyetli ya da farklılaştırılmış hizmetler sunarak müşterilerini memnun edebilir. Bununla birlikte uluslararası piyasalarda maliyet üzerinde büyük farklılıklar yaratılamazken, bir şirketin hizmetlerini rakiplerinin hizmetlerinden farklı kılmasının yolu ancak yüksek kaliteli hizmetler sunmaktan geçmektedir. Bu durumda ise lojistik şirketlerinin müşterilerini tanıması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Müşterileri hakkında yeterli bilgi ve bilgiye sahip olan şirket, müşterinin ihtiyaçları konusunda doğru kararlar verme fırsatını yakalamakta ve bu da şirketlerin yeni hizmet alanları geliştirmelerine olanak sağlamaktadır. Müşterilerin ihtiyaçlarını ve müşteriler tarafından istenen değerleri belirleme hizmet performansını nicel olarak değerlendirmek ve ölçmeye bağlıdır. Lojistik şirket müşteri memnuniyetini sağlamak ve sürdürmek için belirli sürelerde verdiği hizmetlerin performansını ölçmeli ve gerekli düzeltici faaliyetlerde bulunmalıdır. Bu şekilde müşterilere verilen hizmetler geliştirilerek ve kalitesi artırılarak toplam maliyetin azaltılması da sağlanır. Şirket müşteri memnuniyetini sağladığında ise, uzun dönemli sürdürülebilirliğini arttıracak ve dolayısıyla önemli ölçüde kârlılığını ve pazar payını geliştirecektir. Bu durum sadece var olan müşterileri elde tutmak için değil, potansiyel müşterilerin gerçek müşteri haline gelmesinde de etkilidir.

Denizcilik sektörü, talebinin ticaretten kaynaklandığı bir hizmet sektörü olarak sınıflandırılmakta, uluslararasılaşma ve rekabet ile karakterize edilmektedir. Yükler genellikle yüksek miktarlı ve toplu olarak taşınmaktadır, dolayısıyla deniz taşımacılığında hizmetin maliyeti en önemli unsur olarak kabul

edilmektedir. Bir ürünün satış fiyatının %10-20 oranında bölümünün taşıma maliyetinden oluştuğu belirlenmiştir (Farahani ve vd, 2011). Bununla birlikte zaman içinde ulaştırma faaliyetlerinde standartlaşma ve konteynerleşme, taşıma modlarının fiziksel entegrasyonunu sağlamış ve kolaylaştırmış, bu durum lojistik süreçlerin son müşteriye kadar ulaşımın planlanması gerekliliğini yaratmıştır. Denizyolu ulaştırmasının altyapılarının geliştirilmesi, modlararası taşımacılığın yaygınlaştırılarak lojistik maliyetlerinin azaltılması yoluyla verimliliğin ve rekabetçiliğin artırılması (Bay ve Erol, 2016), deniz taşımacılığını uluslararası lojistik sistemin ana unsuru haline getirirken, yük sahipleri olan müşterileri tek bir hizmet sağlayıcıdan temin edilen hizmete yöneltmiştir. Bu kapsamda deniz lojistiği, en az maliyetle ve en yüksek verimlilikle modlararasında entegrasyonun sağlandığı bütüncül bir sistem olarak müşterilere hizmet vermeyi odak noktası haline getirmiştir. Genel olarak, müşteri şirketler denizyolu taşımacılığı ya da kombine taşımacılıkta lojistik şirket tercihlerinde maliyete ve hizmete dayalı karar verme eğilimi göstermektedir. Ancak uzun süreli sadakat ve işbirliklerinde maliyete dayalı kararların yanı sıra, navlun oranlarının seviyesi, istikrarı ve esnekliği, taşıyıcının güvenilirliği, ağı ve sefer sıklığı, operasyon yetenekleri, müşteri hizmeti özellikleri ve ilişkileri, kurumsal sosyal sorumluluk ve gerekirse katma değerli hizmetler sağlama yeteneği de tercih kararlarında etkili olmaktadır. Bu bağlamda sektörde sürekli artan rekabet göz önüne alındığında, yüksek düzeyde müşteri memnuniyeti şirketlerin işbirliklerini sürdürebilmesi için kritik öneme sahiptir.

Denizcilik sektöründe lojistik şirketi tarafından planlanan taşıma süresi ve taşıma sürecinin istikrarlı bir şekilde işletilmesi, küresel rekabet gücü, maliyet avantajı sağlaması müşteri memnuniyetinin temel unsurları olarak belirlenmiştir (Roh ve vd, 2021). Lu (2007), denizcilik şirketlerinin lojistik hizmetlerini incelediği çalışmalarında şirketlerin operasyon yeteneğini ve müşteri hizmetlerini en önemli kaynak alanı olarak tanımlarken, müşteri memnuniyetinde en etkili faktörün ise katma değer yaratan hizmetler, verilen hizmetlerde hız ve güvenilirlik olduğunu belirlemiştir. Yang (2012) çalışmasında, lojistik hizmetlerde güvenilirlik, katma değerli hizmeti, esneklik ve bilginin müşteri memnuniyetini etkilediğini belirtmektedir. Literatürde ilk kez Panayides (2006) tarafından tanımlanan deniz lojistiği, denizyolu taşımacılığında yük ve yüke ait ulaştırmanın planlanması, uygulanması ve yönetilmesi olarak belirtilmiş, denizyolu ulaştırmasının diğer lojistik sistemlerle entegrasyon sağlandığında verimli olacağı vurgulanmıştır. Yük sahipleri ile armatörlerin iş birliği, diğer ulaştırma modlarıyla entegrasyonun sağlanması ve zamanlama, güvenilirlik, düşük maliyet gibi lojistik hedeflere ulaşılması deniz ulaştırma lojistiğinin uygulanabileceği durumlar yaratır. Müşteri hizmetlerinin ve müşteri iletişiminin iyileştirilmesi arz ve talebin yönetimi, kaynakların kullanımı, kayıpların azaltılması, taşıma ve depolama maliyetlerinin düşürülmesi, siparişlerin karşılanmasını içermektedir. Thai (2008), tarafından denizcilik sektörü için geliştirilen hizmet kalitesi ölçümünde ise kaynaklar, çıktılar, süreç, yönetim, imaj (itibar), sosyal sorumluluk alanları ölçüt olarak kullanılmakta ve bu alanlarda yapılacak iyileştirmelerin hizmet kalitesini dolayısıyla müşteri memnuniyetini arttırdığı belirtilmektedir. Lun ve vd. (2010) göre, denizyolu taşımacılığında müşterilerin lojistik hizmetlerle ilgili artan beklentileri taşıma noktaları arasında etkili hizmetler sağlamayı lojistik şirketleri için stratejik bir zorunluluk haline gelmiştir. Ergin (2011), denizcilik sektöründe konteyner taşımaları için şirket seçimi üzerine yaptığı araştırmasında tekstil, kimya ve beyaz eşya sektörlerinden müşteri şirketlerin sırasıyla güvenilirlik, müşteri memnuniyeti, transit süreleri, taşıma maliyeti, sefer sıklığı, taşıma ve ekipman kapasitesi, operasyon performansı, servis ağı ve özel yük taşıma olanaklarına önem verdiklerini belirlemiştir. Jang ve vd. (2013) göre özellikle konteyner taşımacılığında müşteri şirketlerin beklentileri öncelikli olarak maliyet avantajı ve hizmet kalitesi çeşitliliği yönünde değişmektedir. Yuen ve Thai (2015), denizcilik sektöründe güvenilirlik, hız, yanıt verebilirlik ve değer boyutlarında ölçümlemelerin yapılarak hizmetlerde farklılaştırma stratejileri uygulanmasının müşteri memnuniyetini arttırmanın sağlanabileceğini belirtmektedir. Bu nedenle şirketlere, deniz taşımacılığı hizmetlerinde güvenilirlik, taşıma süresi ve sıklığı temel özelliklerine odaklanması önerilmektedir. Le ve vd. (2018), denizcilik şirketlerinden hizmet alan müşterilerin memnuniyetlerini etkileyen unsurları yönetim, kaynak, hizmet süreçleri, envanter ve

imaj alanları olarak belirlemiş, bu alanlardaki uygulama ve geliştirme çalışmalarının müşteri memnuniyetinin arttırılmasına katkıda bulunacağını belirtmiştir. Kartal ve Aydın (2022), denizcilik sektöründe imaj ve çıktı boyutları, sosyal sorumluluk ve süreçlerin müşteri memnuniyeti üzerinde anlamlı etkisinin olduğunu belirtmektedir. Müşterilerin taleplerini profesyonel bir yaklaşımla karşılama, beklentileri hakkında yeterli bilgi sahibi olma, isteklerine ve sorularına hızlı yanıt verme, hizmetlerinde bilgi teknolojilerini kullanma hizmet kalitesini ve müşteri memnuniyetini arttırmaktadır. Eski ve Kaya (2019), taşıma komisyoncularından (Freight Forwarder) hizmet alan ithalat/ihracat şirketlerinin müşteri memnuniyetleri üzerine yaptıkları araştırmalarında, maliyet avantajı, güvenilirlik, ödeme kolaylığı, yüksek hizmet kalitesi ve olumlu müşteri ilişkilerinin tercihlerinde etkili olduğunu belirlemiştir. Müşteri memnuniyetini artırmak ve sürekli kılmak için çalışanların eğitimi, hizmette otomasyon ve hız, çözüm odaklı yaklaşım ve izlenebilirlik, risk paylaşımı, temsil yeteneğinin geliştirilmesi önerilmektedir. Akalan ve Göktaş'a (2019) göre, işletmelerin iş süreçlerini planlamaları müşteri memnuniyetini artırırken çalışma kalitesini de artırmaktadır. Sonuç olarak müşteri şirketlerin hizmet sağlayıcı şirketlerden beklentilerinde ortak noktalar ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu durumu göze önüne alarak hizmetlerini düzenleyen lojistik şirketler, farklı sektörlerde üretim yapan müşteri şirketlere daha iyi hizmet sunmakta ve müşteri memnuniyetini artırabilmektedir.

2. Lojistik Operasyon ve Dokümantasyon İşlemleri Genel İş Akışı

Lojistik yönetimi, tedarik zinciri fonksiyonlarının yönetimidir ve taşıma, depolama, elleçleme, sipariş karşılama, envanter yönetimi, filo yönetimi, lojistik ağ tasarımı, arz/talep planlaması ve üçüncü taraf lojistik hizmet sağlayıcıların yönetimini içerir. Uluslararası faaliyet gösteren lojistik şirketleri 3 temel alanda taşıma faaliyetlerini sürdürmektedir:
-İhracat taşımaları; ihracat yapan müşteri şirketlerden yurtiçi yüklerini teslim almak, konsolide etmek ve taşıma modlarını kullanarak yurtdışına taşınmasını sağlamak.
-İthalat taşımaları; ithalat yapan müşteri şirketlerin yurtdışı yüklerinin, taşıma modlarını kullanarak ülkeye taşınmasını sağlamak ve yurtiçi teslimatını yapmak.
-Transit taşımalar; ülke dışından gelen ve başka ülkelere gönderilmesi planlanan yükleri teslim almak ve aktarma süreçlerini yürütmek.

Lojistik şirketleri, yükün istenilen zaman ve yerden teslim alınmasını, istenilen yere en uygun maliyet ve en kısa sürede ulaştırılmasını sağlamaktadır. Şirketler hizmetlerini, tüm modları ve hatta liman-ard bölge entegrasyonunu içerecek şekilde planladıklarında hem deniz hem karada dağıtım yaparak fiyat rekabetçiliğini artırabilmektedir. Lojistik süreçler içinde elleçleme, istifleme, paketleme, depolama, gümrükleme, gibi katma değerli hizmetler de sunan bu işletmeler, yükün alıcıya son teslimine kadar süreçleri izleyerek yük sahibi müşterilerini bilgilendirmektedir. Yükün özelliklerine ve taşıma modlarına göre lojistik şirketini seçen ve tercih eden müşteri şirketler için iletişimin sağlandığı ve doğru müşteri hizmetlerinin verildiği işlemler maliyet avantajı ve rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

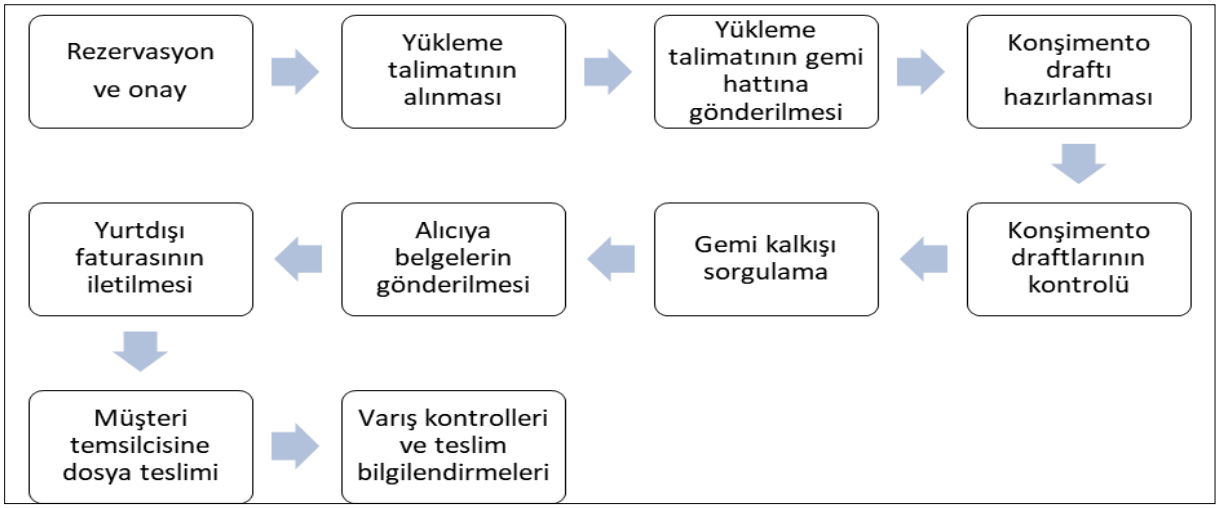
Deniz lojistiği, denizyoluyla taşınacak yüklerin lojistik şirketince teslim alınmasıyla başlar; depolama, gümrükleme, denetleme işlemlerini, limana aktarılma, elleçleme, gemiye yüklenme ve gemiden indirilmesi, talep edildiğinde katma değerli hizmetleri (montaj, demontaj, ambalajlama, paketleme vb.) ve alıcıya teslim edilmesi süreçlerini içerir. Kombine ve intermodal taşımacılık içinde tüm operasyonlar lojistik süreçler kapsamında planlanır, gerçekleştirilir ve denetlenir. Tüm işlemler yük rezervasyonun lojistik şirket tarafından alınmasıyla başlar. Yük rezervasyon talebinde bulunması gereken bilgiler şöyledir:
- Yükleme limanı,
- Boşaltma limanı,
- Navlun miktarı ve ödeme yeri,
- Yükün cinsi ve ağırlığı,

• Yüklemenin yeri ve zamanı,
• Yerel masrafların kim tarafından ödeneceği,
• Varsa konteynerin cinsi ve adedi.

Müşteri temsilcisi yük rezervasyonunu aldıktan sonra yapılan işlemler aşağıda verilmekte ve iş akışı Şekil 1'de gösterilmektedir;

1. Rezervasyon alındıktan sonra müşteriye rezervasyon onayı (booking confirmation) iletilir.
2. Müşteriden yükleme talimatı alınır. Yükleme talimatı uluslararası mal taşımalarında, nakliyeci tarafından taşımanın türüne göre düzenlenecek olan konşimento taşıma belgesi için verilen ön beyandır. Yükleme talimatı kaşeli imzalı antetli kâğıtta olmalıdır.
3. Gemi hattına yükleme talimatı iletilir.
4. Yükleyiciye konşimento taslağı (draftı) hazırlanır.
5. Gemi acentesinden gelen konşimento taslaklarının (draftlarının) kontrolü yapılır.
6. Gemi kalkışları sorgulanıp şirkete düzenli güncellemeler bildirilir.
7. Gemi kalkışına istinaden alıcıya belgeler gönderilir.
8. Muhasebe bölümü tarafından yurtdışı faturası (Debit Note) iletilir.
9. Müşteri temsilcisine dosya teslimi yapılır.
10. Varış kontrolleri ve teslim bilgilendirmeleri güncellenir ve iletilir.

Şekil 1: Örnek Operasyon ve Dokümantasyon İş Akış Şeması

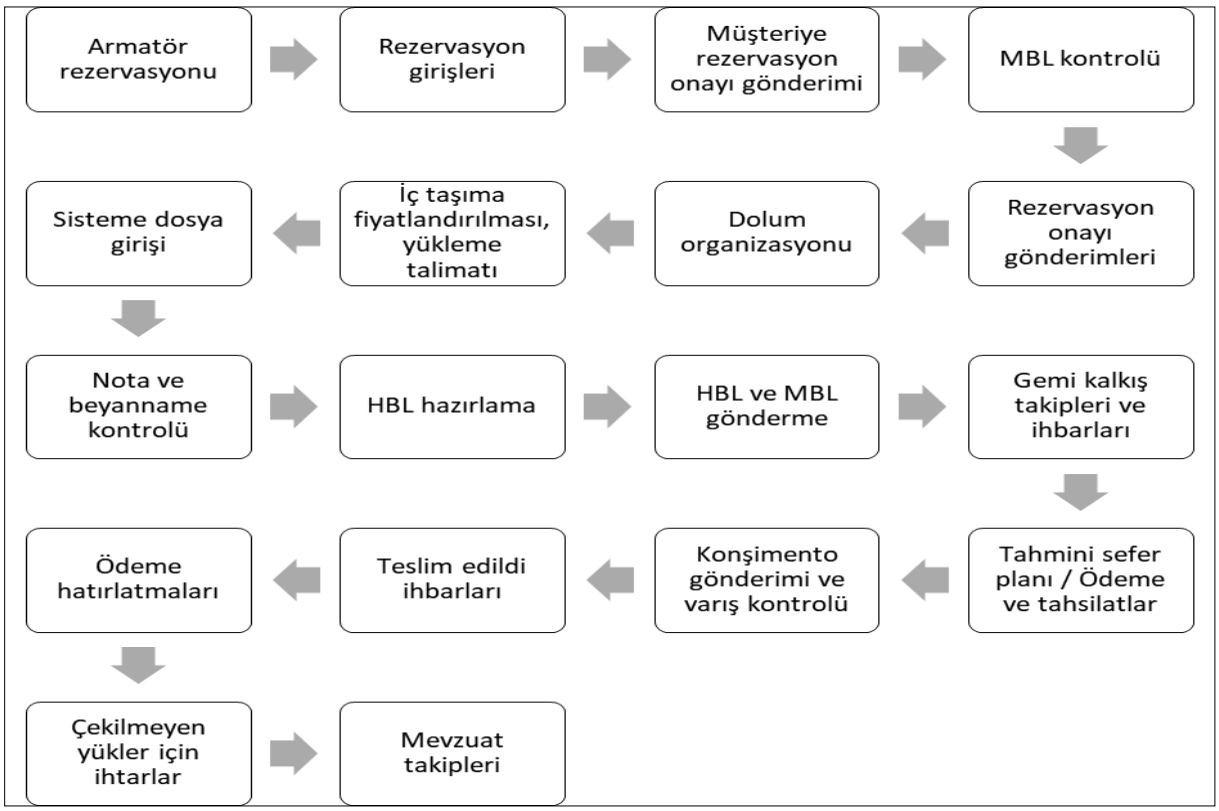
3.1. CIF (Cost-Insurance-Freight) Teslimatında Uygulanan İşlemler

CIF (Cost-Insurance-Freight) teslimatı denizyolu taşımacılığında en fazla kullanılan işlem şeklidir. CIF teslimatında satıcı yükleme/boşaltma masrafları, vergi, navlun ve sigorta bedellerini üstlenerek yükü çıkış limanına getirir. Satıcı gemi acentesiyle anlaşır ve satış sözleşmesindeki yükün belirtilen tarihte ve yerde yüklemesinin yapıldığını alıcıya bildirir. Bu ödeme şeklinde yapılan taşımada örnek işlemler aşağıda verilmekte ve iş akışı Şekil 2'de gösterilmektedir;

1. Pazarlama sorumlusu müşteriyle anlaştıktan sonra taşıma armatöründen rezervasyon alınır.
2. Manuel rezervasyonlar pazarlama sorumlusu tarafından portal üzerinden, armatör sitelerine girişler ise operasyon sorumlusu tarafından yapılır. Portal, yükleme ayrıntılarının internet ortamında paylaşıldığı bir ara yüzdür. Bazı gemi hatları bilgileri bu ara yüzden temin etmeyi tercih etmektedir.
3. Rezervasyon onayı (booking confirmation) müşteriye iletilir ve acente seçimi yapılır.
4. Acentelerin Ana konşimento (MBL-Masterbill of Lading) ayrıntılarının kontrolü yapılır ve yazışmalar gerçekleştirilir. MBL bir konşimento türüdür ve gemi acenteleri tarafından kullanılmaktadır.

5. Rezervasyon onayının (booking confirmation) iç nakliye, taşıyıcı acente, gümrükçü ve diğer talep edilen yerlere ayrı ayrı gönderimi gerçekleştirilir.
6. Dolum organizasyonu gerçekleştirilir ve yükleme günü organizasyonu yapılır.
7. İç taşıma fiyatlandırması pazarlama sorumlusu tarafından, organizasyonları ise operasyon sorumlusu tarafından yapılır. Taşıma için gerekli bilgiler verilir ve yükleme talimatı alınır. Acente aracılığıyla talimatlar değiştirilir ve armatöre iletilir.
8. Lojistik, gümrükleme ve dış ticaret şirketlerine yazılım çözümleri sunan programa/sisteme dosya ve bilgilerin girişi yapılır.
9. Teslim saatinden önce nota ve beyannamenin kontrolü yapılır ve yük gemi kalkışına kadar operasyon sorumlusunca takip edilir.
10. Ara konşimento (HBL-Housebill of Lading) hazırlanır, taşıyıcıya kontrol amaçlı gönderilir. Bu konşimentoyu genellikle lojistik şirketleri kullanmaktadır.
11. HBL'nin hazırlanmasının ardından, MBL takibi yapılır ve HBL ve MBL acenteye ve taşıyıcıya gönderilir.
12. Operasyon sorumlusu gemi kalkışlarının takibi yapar ve yükün taraflarına bilgi verir. Gemi kalktıktan sonra pazarlama sorumlusuna bilgi verilir ve fatura girişleri yapılır. Pazarlama sorumlusu tarafından müşteriye yük kalkış ihbarı iletilir.
13. Müşteriye tahmini sefer planı iletilir ve yükün tüm belgelerin bulunduğu dosya muhasebe bölümüne teslim edilir. Ödemeler ve tahsilatlar hakkında muhasebe bölümüyle görüşme yapılır ve sonuçlandırılır.
14. Konşimento gönderimi, yük takibi ve varış kontrolü yapılır.
15. Teslim ihbarı iletilir.
16. Ödeme için acente ve şirketlere ulaşılır ve hatırlatmalar yapılır.
17. Çekilmeyen ve limanda bekleyen yükler için şirketler uyarılır ve gerekirse ihtar çekilir.
18. Türkiye ve dünya limanlarının mevzuat ve gerekliliklerinin takibi yapılır ve müşterilere bilgilendirmeleri iletilir.

Şekil 2: CIF Yüklerde Uygulanan İşlem Şeması

4. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Bulguları

4.1. Amaç

Bu araştırmanın amacı, denizcilik sektöründe lojistik şirketlerinden hizmet alan müşterilerin, hizmet aldıkları şirketleri seçmelerinde etkili ve önemli olan ölçütlerin belirlenmesi, şirket hizmetlerinden ve faaliyetlerinden memnuniyet düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmanın hizmetler ve müşteri memnuniyeti arasındaki ilişkiyi açıklaması, lojistik şirketleriyle müşterileri arasında sürdürülebilir iş birlikleri oluşturmada etkili ve önemli olan faktörleri belirlenmesi açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmekte; ayrıca Türkiye'de gelişen bir sektör olan lojistikte, hizmet kalitesinin önemine dikkat çekmeyi hedeflemektedir. Araştırmanın problemleri ise şöyledir;
- Lojistik şirketleriyle çalışan müşteri şirketlerin, hizmet aldıkları şirketleri seçmelerinde etkili faktörler nelerdir?
- Lojistik şirketleriyle çalışan müşteri şirketlerin memnuniyetlerinde etkili faktörler nelerdir?

Araştırmanın problemlerine bağlı olarak hipotezleri aşağıdaki gibidir;
H1: Lojistik şirketleriyle çalışan müşteri şirketlerin hizmet aldıkları şirketleri seçmelerinde güvenilirlik, kurumsallık, süreklilik, hizmet kalitesi, maliyet, esneklik, standartlık, işbirliği ve iletişim etkilidir.
H2: Deniz lojistiği şirketleriyle çalışan müşteri şirketlerin memnuniyetlerinde zamanlama, maliyet ve işlem süreleri etkilidir.

4.2. Yöntem

Araştırmanın ana kütlesini, lojistik şirketleriyle çalışan ithalat/ihracat yapan müşteri şirketler oluşturmaktadır. Çalışma, müşteri şirketlerin almış oldukları lojistik hizmetlerinin niteliği, kalitesi, memnuniyet derecesi ve yaşadıkları sorunlar üzerine veri toplamaya yönelik bir tarama araştırmasıdır. Araştırma Türkiye genelinde faaliyet gösteren lojistik şirketlerinin müşterileri olan ithalat/ihracat şirketleri üzerinde 2021 yılında gerçekleştirilmiş ve veri toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır. Anket çalışmasına yönelik etik onayı ilgili kurumdan alınmıştır. Araştırma örnekleminin oluşturulmasında tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden olan kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Örneklemin ana kütleyi iyi temsil etmesi gerekliliği göz önünde bulundurularak mümkün olduğunca farklı alanlarda faaliyet gösteren şirketlere (tekstil, otomotiv, kimya, mobilya, inşaat vs.) ulaşılmaya çalışılmıştır. 98 katılımcı şirket yetkilisine e-posta yoluyla çevrimiçi hazırlanan anket ile ulaşılmıştır. Anket formu araştırmanın örneklemini oluşturan müşteri şirket yetkilileri tarafından gönüllü katılımla 83 adet olarak doldurulmuştur ve anketin yanıtlanma oranı %84,6'dır. Yanıtlanan anketlerden 3 adeti geçersiz sayılarak toplam 80 adet olarak değerlendirilmiştir. Araştırma Türkiye'de deniz lojistik hizmetleri satın alan ithalat/ihracat şirketleriyle sınırlandırılmıştır. Görüşü alınan uzmanların Türkiye şartlarına göre değerlendirme yaptıkları bir çalışmadır. Bu nedenle elde edilen sonuçların genellikle dar bir bağlamda geçerli olabileceği kabul edilebilir. Bununla birlikte deniz lojistik hizmet süreçlerinin uluslararası yapısı ve tüm dünyada benzer özelliklere sahip müşteri beklentileri nedeniyle de genel bir bakış açısı sunduğu göz önüne alınmalıdır.

Araştırma anketi 2 ayrı bölümde olmak üzere, toplam 23 sorudan oluşmaktadır. İlk bölüm, anketi yanıtlayan müşteri şirketlerle ilgili 8 soruyu; ikinci bölüm ise, anketi yanıtlayan müşteri şirketlerin çalıştıkları lojistik şirketle ilgili tercih koşullarını ve görüşlerini belirlemeye yönelik 15 soruyu kapsamaktadır. İkinci bölüm müşteri şirketlerin hizmet alma ölçütleri ve memnuniyetlerini belirlemeye yönelik önermeler içermektedir. Anket sorularının belirlenmesinde daha önce alanda Mentzer ve vd. (1999), Parasuraman ve vd. (1988), Lemon ve vd. (2001), Pantouvakis ve Dimas (2013), Yuen ve Thai (2015), Le ve vd. (2018), Roh ve vd. (2021) ait çalışmalardan ve sektöre yönelik literatürden yararlanılmıştır. Yanıtlar 5'li likert ölçeğinde düzenlenmiştir (Kesinlikle katılmıyorum=1, Kesinlikle katılıyorum=5). Anket sorularının güvenilirliğinin ve sorun oluşturabilecek alanların belirlenmesi için

ilgili şirket çalışanları ile ön test çalışması yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirliğine ait Cronbach's Alfa değerleri 0,81 ile 0,89 arasında değişmektedir. Araştırmada Sektör, İşlem Alanı, Çalışma Süresi, Sürdürülebilirlik, Taşıma Modu, Teslimat Türü, Standartlık, Memnuniyet ve Lojistik Şirketle İlgili Görüş ve Tercih Koşulları değişkenler olarak belirlenmiştir.

4.3. Bulgular

Katılımcı Müşteri Şirketlere ait sektör, dış ticaret alanı, taşıma modu, teslimat türü, standartlık, çalışma süresi, memnuniyet ve sürdürülebilirlik verileri ve yüzdelik dağılımlarını içeren bulgular Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcı Müşteri Şirketlerin Sektör, Dış Ticaret Alanı, Taşıma Modu, Teslimat Türü, Standartlık, Çalışma Süresi, Memnuniyet ve Sürdürülebilirlik Durumu

	Frekans (n)	**Yüzde (%)**
Sektör (Müşteri şirketlerin faaliyet gösterdikleri sektörler)		
Tekstil	21	26,3
Otomotiv	6	7,5
Gıda	17	21,2
Diğer:	36	45
İthalat/İhracat (Müşteri şirketlerin işlem yaptıkları dış ticaret alanı)		
İthalat/İhracat	26	32,5
İthalat	15	18,8
İhracat	39	48,7
Taşıma Modu (Hizmet alınan lojistik şirketin kullandığı taşımacılık modları)		
Karayolu	21	26,3
Denizyolu	39	48,7
Demiryolu	3	3,7
Havayolu	2	2,5
Karma	15	18,8
Teslimat Türü (Hizmet alınan lojistik şirketin kullandığı teslimat türleri)		
CIF	29	36,3
FOB	19	23,7
EXWORK	15	18,8
CFR	9	11,2
Diğer:	8	10
Standartlık (Hizmet alınan lojistik şirketin uluslararası standartlara uygunluğu)		
Evet	66	82,5
Hayır	5	6,3
Kısmen	9	11,2
Çalışma süresi (Hizmet alınan lojistik şirketiyle çalışma süreleri)		
1 Yıldan az	4	5
1-3 Yıl	16	20
3-5 Yıl	21	26,3
5 Yıldan fazla	39	48,7
Memnuniyet (Hizmet alınan lojistik şirketin hizmet ve faaliyetlerinden memnuniyet)		
Evet	70	87,4
Hayır	5	6,3
Kısmen	5	6,3
Sürdürülebilirlik (Hizmet alınan lojistik şirketle çalışmanın sürdürülmesi)		
Evet	73	91,3
Hayır	7	8,7

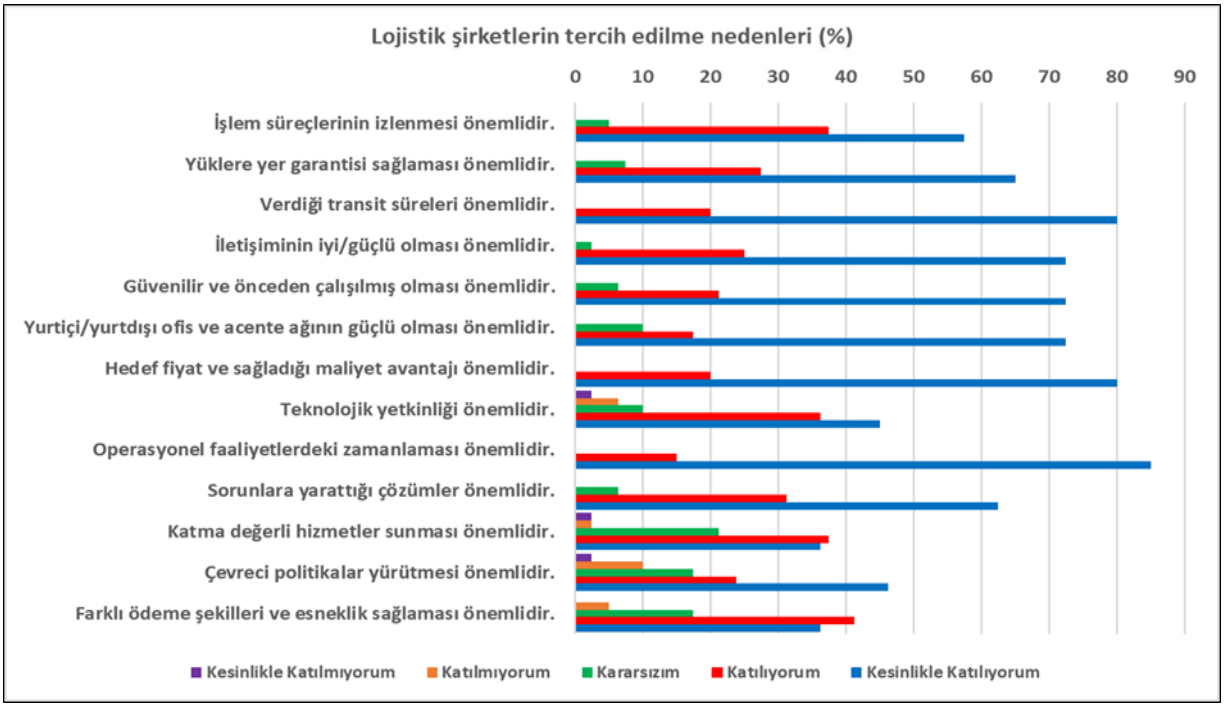
Anketin 1. bölüm analizi sonucunda lojistik şirketlerden hizmet alan müşteri şirketlerin sektörel bulguları incelendiğinde, tekstil, gıda ve otomotiv ağırlıklı olmak üzere çeşitli sektörlerde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Diğer müşteri şirketlerin ise aydınlatma, optik, ilaç/medikal, elektrik, kırtasiye, boya, inşaat malzemeleri, mobilya, FMCG (hızlı tüketim malzemeleri), kimya, plastik sektörlerinde faaliyet gösterdikleri belirlenmiştir. Çalışmada çeşitli sektörlerde yer alan şirketlerden görüş alınması, uygulamanın örneklemi iyi temsil etmesini ve geçerliliği yükseltmesini sağlayan bir olgu olarak görülmektedir. Tablo 1'de görüldüğü üzere müşteri şirketlerin işlem yaptıkları dış ticaret alanı, 39 şirketle (%48,7) ihracat, 26 şirketle (%32,5) ise ithalat/ihracat olmaktadır. Buradan katılımcı şirketlerin perakendeci değil, çoğunlukla üretici ve ithalatçı oldukları görülmektedir. Lojistik şirketleri, müşterilerine ait yüklerin taşınmasında tüm taşımacılık modlarını kullanırken, modlar arasında %48,7 oranıyla en fazla denizyolu tercih edilmektedir. Bu durum Türkiye dış ticaret taşımalarında denizyolunun yüksek miktarda yük ve uygun maliyetle taşıma özelliğiyle avantaj sağlamasından kaynaklanmaktadır. Burada şirketlerin yük çeşidine ve dış ticaret yapılan ülkeye göre taşıma türünü belirledikleri ortaya çıkmaktadır. Ayrıca lojistik şirketlerinden Almanya, Fransa, İspanya, İtalya, İngiltere, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır ve Cezayir başta olmak üzere Tayvan, Hindistan, Çin ve Kore gibi Uzakdoğu ülkelerine ve diğer ülkelerle taşımacılık yaptıkları bilgisi alınmıştır. Yük sahipleri için teslimat türünün seçimi yükleme/boşaltma masrafları, vergi, navlun ve sigorta bedellerinin alıcı ve satıcı arasında paylaşımını öngörmesi nedeniyle önemli bir maliyet kalemidir. Hizmet alınan lojistik şirketin müşterilerinin seçimine bağlı olarak tüm uluslararası teslimat türlerini kullandığı görülürken, 29 şirketle %36,3 oranıyla en fazla CIF teslimat türü tercih edilmektedir. Buna göre satıcı varış limanına kadar ihraç işlemlerinden ortaya çıkan yükleme/boşaltma masrafları, vergi, navlun ve sigorta bedellerini karşılamaktadır ki, bu durum örneklemde yer alan müşteri şirketlerin yarıya yakın kısmının ihracat işlemi yapmasından kaynaklanmaktadır. Tablo 1'de görüldüğü üzere lojistik şirketlerin uluslararası standartlara uygunluğuna ait görüşlere bakıldığında 66 şirket %82,5 oranıyla hizmet alınan lojistik şirketin uluslararası standartlara uygun işlem yaptığını düşünmektedir. Müşteri şirketlerin hizmet aldıkları lojistik şirketle çalışma sürelerine bakıldığında ise 39 şirketin %48,7 oranıyla 5 yıldan fazla süredir, 21 şirketin %26,3 oranıyla 3-5 yıldır aynı lojistik şirketiyle çalıştıkları görülmektedir. Hizmet alınan lojistik şirketin hizmet ve faaliyetlerinden memnuniyet düzeylerine bakıldığında ise 70 şirketin %87,4 oranıyla memnuniyet düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcı şirketlerin gelecekte de çalışmanın sürdürülmesine yönelik beklentilerini yansıtan yanıtlarına bakıldığında ise 73 şirketin %91,3 oranında aynı lojistik şirketiyle devam etmeyi düşündükleri görülmektedir. Müşteri memnuniyeti ve sürdürülebilirlik arasındaki benzer sonuçlar değerlendirildiğinde, müşteri şirketlerin kendi maliyet ve hizmet politikalarıyla uyuşan lojistik şirketleri seçerek, uzun yıllar aynı şirketle çalıştıkları ve gelecekte de bu durumu sürdürecekleri sonucu çıkarılmaktadır. İşbirliğinin sürdürülmesinde olumsuz görüşlerin nedeni ise, müşteri şirketlerin teslimat konusunda yaşamış oldukları sorunlar ve sorunlara gerekli/yeterli çözüm bulunamamasıdır. Bu değerlendirmeler göz önüne alındığında araştırmanın H1 hipotezi kabul edilmektedir. Müşteri şirketlerin tercih, memnuniyet ve sürdürülebilirlik nedenleri arasında güvenilirlik, kurumsallık, uzun süreli ve sistemli çalışma, süreklilik, hizmet kalitesinin diğer şirketlere göre yüksek olması, müşteri talebi ve maliyet açışından uygunluk, zamanlama, fiyat istikrarı, araç takibi, müşteri odaklı ve esnek çalışma, izlenebilirlik, standartlık, işbirliği ve iletişim yer almaktadır.

Katılımcı Müşteri Şirketlerin çalıştıkları lojistik şirketle ilgili tercihleri, beklenti ve görüşlerine ait verileri ve yüzdelik dağılımları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcı Şirketlerin Çalıştıkları Lojistik Şirketle İlgili Tercih Koşulları ve Görüşleri

	1		2		3		4		5	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Şirketin tercih edilmesinde işlem süreçlerinin izlenmesi önemlidir.	0	0	0	0	4	5	30	37,5	46	57,5
Şirketin tercih edilmesinde yüklere yer garantisi sağlaması önemlidir.	0	0	0	0	6	7,5	22	27,5	52	65
Şirketin tercih edilmesinde verdiği transit süreleri önemlidir.	0	0	0	0	0	0	16	20	64	80
Şirketin tercih edilmesinde iletişiminin iyi/güçlü olması önemlidir.	0	0	0	0	2	2,5	20	25	58	72,5
Şirketin tercih edilmesinde güvenilir ve önceden çalışılmış olması önemlidir.	0	0	0	0	5	6,3	17	21,2	58	72,5
Şirketin tercih edilmesinde yurtiçi/yurtdışı ofis ve acente ağının güçlü olması önemlidir.	0	0	0	0	8	10	14	17,5	58	72,5
Şirketin tercih edilmesinde hedef fiyat ve sağladığı maliyet avantajı önemlidir.	0	0	0	0	0	0	16	20	64	80
Şirketin tercih edilmesinde teknolojik yetkinliği önemlidir.	2	2,5	5	6,3	8	10	29	36,2	36	45
Şirketin tercih edilmesinde operasyonel faaliyetlerdeki zamanlaması önemlidir.	0	0	0	0	0	0	12	15	68	85
Şirketin tercih edilmesinde sorunlara yarattığı çözümler önemlidir.	0	0	0	0	5	6,3	25	31,2	50	62,5
Şirketin tercih edilmesinde katma değerli hizmetler sunması önemlidir.	2	2,5	2	2,5	17	21,2	30	37,5	29	36,2
Şirketin tercih edilmesinde çevreci politikalar yürütmesi önemlidir.	2	2,5	8	10	14	17,5	19	23,8	37	46,2
Şirketin tercih edilmesinde farklı ödeme şekilleri ve esneklik sağlaması önemlidir.	0	0	4	5	14	17,5	33	41,2	29	36,2

Şekil 3: Katılımcı Şirketlerin Çalıştıkları Lojistik Şirketle İlgili Tercih Koşulları ve Görüşleri Grafiği

Anketin 2. bölümünde hizmet alınan lojistik şirketle ilgili görüş ve tercih koşullarıyla ilgili bilgi almaya yönelik 15 önerme verilmiştir. Müşteri şirketlerin yetkililerinden bu önermeleri 5'li likert ölçeğinde değerlendirmeleri istenmiştir. Tablo 2 ve Şekil 3'te görüldüğü üzere yanıtlar içinde "Kesinlikle katılıyorum" ölçeğinde %85 ile en yüksek oran "Şirketin tercih edilmesinde operasyonel faaliyetlerdeki zamanlaması önemlidir" önermesinde sağlanmıştır. "Kesinlikle katılıyorum" ölçeğinde en yüksek diğer oranlar ise %80 ile "Şirketin tercih edilmesinde hedef fiyat ve sağladığı maliyeti avantajı önemlidir" ve "Şirketin tercih edilmesinde verdiği transit süreleri önemlidir" önermelerinde sağlanmıştır. Yanıtlardan yola çıkarak lojistik şirketlerin tercih edilmesinde ve işbirliklerinin sürdürülmesinde en önemli etkenlerin zamanlama, maliyet ve işlem süreleri olduğu söylenebilir. Bu değerlendirmeler göz ününe alındığında araştırmanın H2 hipotezi kabul edilmektedir. Bu sonuçlar literatürdeki çalışmaların sonuçlarıyla uyumludur. Taşıma hizmetlerinin transit süresi ve sıklığı, yük takip sistemlerinin doğruluğu, gönderilerin boşta kalma süresi ve boş konteynerlerin varlığı gibi göstergeler bir gönderinin hızını belirleyen unsurlardır. Operasyonel faaliyetlerdeki doğru zamanlama ve transit sürelerinin kısa tutulması birim maliyetleri düşürmekte, bu da lojistik şirketlerin performansını yükseltmekte, dolayısıyla müşteri şirketlerle işbirliğinin sürdürülmesinde belirleyici olmaktadır. Spesifik olarak operasyonel faaliyetlerdeki ve süreçlerde yapılacak iyileşmeler -zamanlama, güvenilirlik, fiyatlama ve mali esneklik- müşteri şirketler tarafından, lojistik şirketin hizmet kalitesine ilişkin memnuniyetlerine kritik katkı sağlayan faktörler olarak algılanmaktadır. Ayrıca, müşteri şirketler, hizmet aldığı deniz lojistik şirketinin tedarik zinciri ortaklarıyla kurduğu ve sürdürdüğü ilişkiyi, operasyonlarını ve iş güvenliğini, pazardaki etkinliğini ve işbirliğini önemsediği için, bu faaliyetler hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti ve lojistik performansı açısından kritik öneme sahip olmaktadır.

Tablo 2 ve Şekil 3'te görüldüğü üzere "Kesinlikle katılıyorum" ölçeğinde en düşük oranlar %36,3 ile "Şirketin tercih edilmesinde farklı ödeme şekilleri ve esneklik sağlaması önemlidir." ve "Şirketin tercih edilmesinde katma değerli hizmetler sunması önemlidir." önermelerinde ortaya çıkmaktadır. Müşteri şirketler için maliyet en önemli ölçüt olmasına rağmen, farklı ödeme seçenekleri çalışılacak lojistik şirketini tercih etmede öncelikli görülmemektedir. Müşteri şirketlerin uzun süreli çalışma ve memnuniyet düzeylerinin yüksek olması ödeme seçeneklerinin değişebilir ve iletişime bağlı olarak farklılaştırılabilir olmasını sağlamaktadır. Ayrıca müşteri şirketlerin dış ticaret şirketleri olmaları ve perakendeci olmamaları, ürünlerinin pazara ve son tüketiciye sunulmasını etkileyen unsurlardan uzak olması, yüklerine yönelik katma değerli hizmet taleplerini düşük seviyede tutmaktadır. Müşteri şirketlerin temel beklentisi hizmette zamanlama, maliyet avantajı ve hızdır. Tablo 2'de görüldüğü üzere "Kesinlikle katılmıyorum" ölçeğinde en düşük oranlar %2,5 ile "Şirketin tercih edilmesinde katma değerli hizmetler sunması önemlidir." "Şirketin tercih edilmesinde çevreci politikalar yürütmesi önemlidir." ve "Şirketin tercih edilmesinde teknolojik yetkinliği önemlidir." önermelerinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum daha önceki değerlendirmelerde görüldüğü üzere müşteri şirketlerin aldıkları lojistik hizmette yüksek düzeyde maliyet ve zamanlama ölçütlerine odaklanmalarından kaynaklanmakta, çevreci oluşumlar ya da iş süreçlerini etkilemeyeceği düşünülen katma değerli hizmetler öncelikli olarak görülmemektedir. Güvenilir taşıma hizmeti, arz belirsizliğini ve güvenlik stoklarını azalttığı için önemli maliyet tasarrufu sağlamakta; daha hızlı hizmet, taşıma zincirindeki stokları azaltmaktadır. Lojistik şirketi, ihracat ve ithalat yapan bir şirket için bütün taşıma türlerinde doğrudan iş ortağı olması nedeniyle; alınan ya da gönderilen yüklerin iç piyasaya dahil edilmesi, hammaddenin üretime katılması, siparişlerin karşılanması gibi süreçlerde şirketin önceliği devam eden düzeninin sürdürülebilmesidir. Bu durumda lojistik şirketin zamanlama katkısı öne çıkmaktadır.

SONUÇ:

Türkiye'de deniz lojistik hizmetleri satın alan ithalat/ihracat şirketlerinin lojistik hizmet memnuniyetlerini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, şirketlerin lojistik hizmetlerinde öncelikleri belirlenmekte ve ölçütler üzerinden genel bir değerlendirme yapılmaktadır. Örneklem

boyutunun küçük olması, araştırmanın sınırlılığının ana nedenlerinden biridir ve bu nedenle elde edilen sonuçların genellikle dar bir bağlamda geçerli olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte araştırmacılara deniz lojistik hizmet süreçleri ve müşteri şirketler hakkında genel bir bakış açısı sunmaktadır. Gelecekte, deniz lojistik hizmetleri yararlanan uluslararası şirketler ve müşteriler üzerinden yapılacak çalışmalarla farklı sonuçlara ulaşılabilir ve değerlendirme yapılabilir. Yine özellikle müşteri şirketlerin beklenti ve taleplerini belirlemek, bu doğrultuda doğru ve kaliteli hizmet ve olanaklar sunmak adına lojistik süreçlerin izlenmesine dayalı araştırmalar yararlı olacaktır. Müşteri memnuniyetinin sektörel farklı alt gruplar üzerinden belirleneceği analizler lojistik hizmetlerin çeşitlenmesi ve özelleştirilmesinde yardımcı olacaktır. Ayrıca bu çalışma küresel Covid-19 salgınının etkilerinin devam ettiği 2021 yılında yapıldığı için ticaretle ilgili belirsizliklerin katılımcıların algılarını etkilediği düşünülebilir. Bu açıdan salgının etkilerinin ortadan kalkması ve küresel iyileşmenin sağlanması sonrasında sektörden elde edilecek veriler, gelecekte yapılacak çalışmaların daha kapsamlı ve anlamlı olmasını sağlayacaktır.

Çalışmada lojistik hizmet sunan denizcilik şirketlerinde verilen hizmetin boyutları ve kalitesinin, müşteri memnuniyeti üzerinde yüksek derecede etkili olduğu belirlenmiştir. Bu etkinin şirket bazında yapılacak değerlendirilmelerle ölçülmesi, sunulan hizmetin niteliği ve boyutlarının belirlenmesi, eksik ve yetersiz alanların geliştirilmesinde kaynak veri yaratacaktır. Bu amaçla belirli sürelerde şirketlerin verdikleri hizmetlerin performansını ölçmesi, gerekli düzeltici faaliyetlerde bulunması müşteri memnuniyetine yönelik bir işlem olarak değerlendirilmelidir. Şirket, daha sorun oluşmadan süreci yöneterek ve müşterileriyle iyi iletişim ve ilişki içinde bulunarak işlemlerini koordine etmelidir. İşlemlerin önceden belirlenmiş ve uluslararası kabul gören standartlar ve süreçlerle sürdürülmesi, şirketin öngörülemeyen koşulları kontrol etmesinde etkilidir. Hizmet hatalarını en aza indirmek için yapılan bu çalışmalar müşteri şikayetlerini azaltacak ve dolayısıyla memnuniyeti ve sürdürülebilirliği sağlayacaktır.

Denizyolu taşımacılığı dünya üzerinde en çok tercih edilen taşıma türüdür. Bu tercihin nedeni olarak daha az maliyetle yüksek kapasiteli yüklerin kıtalararası taşınabilmesi özelliği öne çıkmaktadır. Ancak coğrafi koşullara bağlı olarak transit sürelerin uzayabilmesi, uzun gümrük süreleri şirketler ve müşteriler için olumsuzluk yaratmakta, bu olumsuzlukları müşteri hizmetleri ve kalite uygulamaları yoluyla ortadan kaldıran ya da çözüm yaratan lojistik şirketleri ithalat/ihracat yapan müşteri şirketler tarafından tercih edilmektedir. Hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkileri temelde zamanlama, maliyet ve hız üzerinde yoğunlaşmaktadır. Verilen hizmetin niteliğine ve yapısına bağlı olarak bu başlıklara göre farklılaşma ve önceliklendirme müşteri memnuniyetini arttıracaktır. Araştırma sonuçlarında da ortaya çıktığı gibi, müşteri şirketler için lojistikte en önemli unsur operasyonel işlemlerin ve transit sürelerinin en uygun düzeyde, dolayısıyla maliyete en az etkiyle gerçekleştirilmesidir. Lojistik şirketlerinin sunduğu maliyet avantajı ve çok kanallı küresel rekabet gücü denizcilik sektöründe müşteri memnuniyetini doğrudan etkileyen önemli faktörlerdir. Lojistik şirketlerinin verdikleri hizmetlerde zamanlama ve maliyet alanlarında yapacakları her tür iyileştirme ve geliştirme müşteri memnuniyetini arttıracaktır. Ayrıca, farklı müşterilerin farklı gereksinimleri olduğundan, müşterilere özel iş planları uygulanmalı ve strateji geliştirilmelidir. Bu şekilde müşteri memnuniyetinden kaynaklanan sorunlar azalacak, lojistik şirketin güvenilirliği artacaktır. Lojistik şirketinin doğru işlem süreleri vermesiyle ve doğru iletişim kanalları kullanmasıyla, müşteri şirketleri için tüm operasyonlarda iyi bir performans sergilenmesi müşteri memnuniyetini önemli ölçüde sağlamaktadır. Bunlara ek olarak müşteri talep ve beklentilerinin tahmini, iş planlaması ve karşılanması, müşteri ilişkileri ve iletişim yapısının güçlendirilmesi, hizmetteki transit sürelerin dışındaki işlem süresinin kısaltılması Ar-Ge faaliyetleri şirketlere olumlu katkı ve dolayısıyla müşterilerle sürdürülebilir iş birliğini sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır.* Kocaeli Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 26/10/2021 tarih ve 2021/13 numaralı izni.

Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Bagchi, P. K., Roghunathan, T. S. ve Bardi, E. J. (1987). "The Implications of Just-In-Time Inventory Policies on Carrier Selection". Logistics and Transportation Review, 23 (4), 73-384.

Bay, M. ve Erol, F. (2016). "Lojistik Köylerin Önemi Ve İntermodal Taşımacılık Faaliyetleriyle Desteklenmesi: Karaman İlinde Bir Uygulama". KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (30), 124-134.

Bernhardt, K. L., Donthu, N. ve Kennett, P. A. (2000). "A Longitudinal Analysis of Satisfaction and Profitability". Journal of Business Research, 47 (2), 161–171.

Clark, F. E. (1922). Principles of Marketing. New York: The Macmillan Company.

Emerson, C. J. ve Grimm, C. M. (1996). "Logistics and Marketing Components of Customer Service: An Empirical Test of The Mentzer, Gomes and Krapfel Model". International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, 26 (8), 29-42.

Ergin A. (2011). Tedarik Zinciri Yönetiminde Konteyner Taşıyıcı Firma Seçimi ve Türkiye'deki Uygulaması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Eski, S. ve Kaya, S. (2019). "Freight Forwarder İşletmelerinden Hizmet Alan Müşterilerin Memnuniyetinin Araştırılması". Journal of International Scientific Researches, 4 (3), 304-321.

Farahani, R., Rezapour, S. ve Kardar, L. (2011). Logistics Operations and Management, Waltham: Elsevier.

Akalan, G. ve Göktaş, B. (2019). "Denizyolu Taşımacılığında Müşteri Memnuniyetini Sağlamak Amacıyla Gerçekleştirilen Bir Süreç Yönetimi Uygulaması". İşletme Ekonomi Ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 1, 43-62.

Gustaffson, A., Johnson, M. ve Roos, I. (2006). "The Effect of Customer Satisfaction, Relationship Commitment Dimensions and Triggers on Customer Retention". Journal of Marketing, 69 (4), 210-218.

Jang, H.M., Marlow, P.B. ve Mıtroussı, K. (2013). "The Effect of Logistics Service Quality on Customer Loyalty through Relationship Quality in the Container Shipping Context". Transportation Journal, 52 (4), 493-521.

Kartal, A. ve Aydın, H. (2022). "Denizcilik İşletmelerinde Hizmet Kalitesinin Ölçümü: Hopa Limanı'nda Bir Uygulama". Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi, 14 (2), 264-290.

Kumar, V. ve George, M. (2007). "Measuring and Maximizing Customer Equity: A Critical Analysis". Journal of the Academic of Marketing Science, 35, 157-171.

La Londe, B. J. ve Masters, J. M. (1994). "Emerging Logistics Strategies: Blueprints for the Next Century". International Journal of Physical Distribution and Logistics Management, 24 (7), 35-47.

Lambert D. M., Lewis M. C. ve Stock J. R. (1993). "How Shippers Select and Evaluate General Commodities LTL Motor Carriers". Journal of Business Logistics, 14 (1), 131-143.

Le, A. T., Ho, T.V. ve Nguyen, L. N. (2018). "Study of Satisfaction of Customers for the Quality of Sea Transport Services: Case in Tan Cang Shipping Joint Stock Company - Da Nang Branch". International Research Journal of Advanced Engineering and Science, 3 (4), 220-224.

Lemon, K. N., Rust, R. T. ve Zeithaml, V. A. (2001). "What Drives Customer Equity". Marketing Management, 10 (1), 20-25.

Lu, C.S. (2007). "Evaluating Key Resources and Capabilities for Liner Shipping Services". Transport Reviews, 27 (3), 285-310.

Lun, Y.H., Lai, K.H. ve Cheng, T.C.E. (2010). Shipping and Logistics Management, London: Springer.

McGinnis, M.A. (1990). "The Relative Importance of Cost and Service in Freight Transportation Choice: Before and After Deregulation". Transportation Journal, 30 (1), 12-19.

Mentzer, J. T., Flint, D. J. ve Hult, T.M. (2001). Logistics Service Quality as a Segment Customized Process". Journal of Marketing, 65 (4), 82-104.

Mentzer, J.T., Flint, D. J. ve Kent, J. L. (1999). "Developing a Logistics Service Quality Scale". Journal of Business Logistics, 20 (1), 9-32.

Meyer, C. ve Schwager, A. (2007). "Understanding Customer Experience", Harvard Business Review, 85 (2), 116–124.

Panayides, P. M. (2006). "Maritime Logistics and Global Supply Chains: Towards a Research Agenda". Maritime Economics & Logistics, 8, 3-18.

Pantouvakis, A. ve Dimas, A. (2013). "The Role of Corporate Agility and Perceived Price on The Service Quality - Customer Satisfaction Link: Some Preliminary Evidence From The Port Industry". Journal of Shipping and Transport Logistics, 5 (4/5), 412-431.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1988). "SERVQUAL: A Multiple-item Scale For Measuring Consumer Perceptions of Service Quality". Journal of Retailing, 64 (1), 12-37.

Parasuraman, A., Zeithaml, V. A. ve Berry, L. L. (1994). "Reassessment of Expectations as a Comparison Standard in Measuring Service Quality: Implications for Further Research". Journal of Marketing, 58 (1), 111-124.

Rinehart, L. M., Cooper, B. M. ve Wagenheim, G. D. (1989). "Furthering The Integration of Marketing and Logistics Through Customer Service in The Channel". Journal of the Academy of Marketing Science, 17 (1), 63-71.

Roh, T., Park, K.S., Oh, Y. ve Noh, J. (2021). "How Shipping Company Satisfies Shippers Through Service Quality in South Korea: The Mediation Role of Trust". Journal of Korea Trade, 25 (5), 19-38.

Shaw, A. W. (1912). "Some Problems in Market Distribution". The Quarterly Journal of Economics, 26 (4),703-765.

Thai, V. V. (2008). "Service Quality in Maritime Transport: Conceptual Model and Empirical Evidence". Asia Pasific Journal of Marketing and Logistics, 20 (4), 493-518.

Tucker, F. G. (1983). "Creative Customer Service Management". International Journal of Physical Distribution and Materials Management, 13 (3), 34-50.

Yang, C. (2012). "Assessing The Moderating Effect of Innovation Capability on The Relationship Between Logistics Service Capability and Firm Performance for Ocean Freight Forwarders". International Journal of Logistics: Research and Applications, 15 (1), 53-69.

Yuen, K. F. ve Thai, V. V. (2015). "Service Quality and Customer Satisfaction in Liner Shipping". International Journal of Quality and Service Sciences, 7 (2/3), 170-183.

Zinszer, P. H. (1976). Customer Service as an Element of The Marketing Mix: The Evaluation of a Descriptive Model of Customer Service, Ohio State University, Doctoral Dissertation. http://rave.ohiolink.edu/etdc/view?acc_num=osu1487063539786261

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Customer companies tend to make decisions based on cost and service in their logistics company preferences in maritime transportation. In this study, it is aimed to explain the operation processes of the companies in the logistics sector, especially maritime transportation, and to determine the satisfaction and preferences of the customers who purchase logistics services from these companies. It is thought that the study will contribute to the literature in terms of explaining the relationship between services and customer satisfaction, and determining the factors that are effective and important in creating sustainable cooperation between logistics companies and their customers. It also aims to draw attention to the importance of service quality and customer satisfaction in maritime logistics, which is a developing sector in Turkey. The problems of the research are as follows; What are the effective factors in customer companies working with logistics companies choosing the companies they receive service from? What are the effective factors in the satisfaction of customer companies working with logistics companies?

Literature Review:

One of the key points for businesses to gain competitive advantage in the rapidly changing economic environment is well-planned logistics activities and practices. Although the first thing that comes to mind when it comes to logistics is the transportation activity, today logistics activities also include all kinds of services that can be provided in line with the needs of the customer. By the effect of increasing competition, logistics companies aim to get the highest share from the market and to stay ahead of their competitors by providing value-added services and making special plans and practices in line with the expectations of their customers. The continuous growth of service areas and the development of technology bring a customer-oriented perspective and new applications to customer service. Customer satisfaction is effective in process management, long-term partnerships and sustainable collaborations in different sectors (Mentzer et al. 1999). Customer satisfaction and customer orientation, combined by operational efficiency, provide a great competitive advantage to businesses (Meyer and Schwager, 2007). In addition to determining the quality and cost of service for the

customer, effective time management and meeting the demands in a short time are important, and this constitutes the basic elements of customer satisfaction.

Maritime transport is a sector that has no alternative in intercontinental large-volume trade and transportation, and 85% of the world's freight transport is done by seaway. With the key role of container transportation in unitized cargoes, maritime companies have started to offer combined logistics services. Maritime logistics is not only about maritime transport functions, but also about logistics flow and the systematic implementation of logistics integration, which includes other modes (Panayides, 2006). Maritime logistics starts with the delivery of the cargo transported by sea by the logistics company; includes warehousing, storage, customs clearance, inspection, transfer to the port, handling, loading and unloading from the ship, value-added services (assembly, disassembly, packing, packaging, etc.) and delivery to the consignee. In long-term loyalty and collaborations, in addition to cost-based decisions, the level, stability and flexibility of freight rates, the reliability of the carrier, its network and frequency, operational capabilities, customer service features and relationships, corporate social responsibility and, if necessary, the ability to provide value-added services are also included in preference decisions is effective (Lu, 2000; Ergin, 2011; Jang et al. 2013; Yuen and Thai, 2015; Le et al. 2018; Eski and Kaya, 2019; Roh et al. 2021). In the sector, value-added services, quickness and reliability in the services provided stand out as factors affecting customer satisfaction.

Methodology:

In the study, it is explained to the business activities, operations and documentation processes of logistics companies. Then, a qualitative method was chosen for the research and a survey study was conducted to collect data on the quality, satisfaction level and problems of the logistics services purchased by the customer companies. The research was carried out on import/export companies, which are the customers of logistics companies operating in Turkey in 2021. A questionnaire was developed based on the information obtained from the literature review and this questionnaire was applied to customer companies in different sectors that purchase services from the logistics company. In the research, the data collected in 2021 from 80 customer companies were analyzed.

Results and Conclusions:

As a results, it was determined that timing, cost and processing times are effective in the preference of the logistics company by the customers. In addition, compliance with international standards, reliability and maintaining positive relations, which arise from the international structure of the sector and directly affecting the processes stands out in the preferences. Depending on the feature and structure of the service provided, differentiation and prioritization according to these headings will increase customer satisfaction. It is of great importance for logistics companies to provide value-added and alternative services to their customers, to monitor the processes and to inform their customers during the processes. Therefore, a well-planned process will ensure that activities are more efficient and manageable, and prevent inefficiency and failure.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 08.05.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 14.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Yıldız D. & Wolff R. A., (2025). 6 Şubat Depreminde KOBİ'lerde Kriz Yönetiminin Etkileri: Gaziantep İlinde Bir Pilot Çalışma, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):693-704. https://doi.org/10.35674/kent.1480582

6 Şubat Depreminde KOBİ'lerde Kriz Yönetiminin Etkileri: Gaziantep İlinde Bir Pilot Çalışma

Effects of Crisis Management on SME's during the February 6 Earthquake: A Pilot Study in Gaziantep Province

Deniz YILDIZ[1] Reyhan Ayşen WOLFF [2]

Öz

Krizi önceden öngörmek mümkün olabilir ancak krizi tamamıyla engellemek mümkün değildir. Kriz yönetim süreci, kriz esnasında ve sonrasında oluşabilecek zararları en aza indirmek için yapılan faaliyetleri kapsar. Toplumun her kesimini etkileyen krizler, işletmeleri de olumsuz etkilemektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde merkez üssü Kahramanmaraş'ta meydana gelen "asrın felaketi" olarak tanımlanan bu doğal afette cana ve mala gelen zararların yanı sıra sanayi, hizmetler, ihracat, tarım ve turizm açısından ekonomik faaliyetlerini de olumsuz etkilemiştir. Bu çalışmanın amacı, 6 Şubat depreminden yoğun bir şekilde etkilenen 11 ilden biri olan Gaziantep ilindeki işletmelerin kriz yönetimlerini ve krize verdikleri tepkilerini değerlendirmektir. Depremin üzerinden henüz bir yılın geçmesi, işletmelerin almış oldukları hasarları onarmaya çalışmaları ve yaralarını sarmak için vermiş oldukları mücadele nedeniyle çalışma bir pilot çalışma örneğidir. Araştırmanın evrenini; Gaziantep ilindeki 4. Organize Sanayi Bölgesi'ndeki 133 adet imalat işletmesi oluşturmaktadır. Araştırmada yüz yüze toplanan veriler SPSS programında analiz edilerek yorumlanmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre; kriz esnasındaki faaliyetlerin işletmelerin bulunduğu sektörler, çalışan sayısı ve işletme yaşı ile pozitif ve anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır. Kriz sonrası faaliyetlerin ise işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektör ve çalışan sayısı ile pozitif anlamlı ilişkisi varken işletme sayısı ile ilgili negatif bir ilişkisi bulunmaktadır. Diğer bir sonuç ise, işletmenin bulunduğu sektör, işletmenin yaşı ve işletmede istihdam edilen çalışan sayısı işletmenin kriz yönetiminde istatistiksel anlamlı bir etkiye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Gaziantep'teki KOBİ'ler, Kriz, Kriz Yönetimi, 6 Şubat Depremi,

ABSTRACT

It may be possible to predict the crisis in advance, but it is not possible to prevent the crisis completely. Crisis management process: It covers the activities carried out to minimize the damages that may occur during and after the crisis. Crises that affect every segment of society also negatively affect businesses. This natural disaster, defined as the "disaster of the century", which occurred in Kahramanmaraş, the epicenter, on February 6, 2023, not only caused damage to life and property, but also negatively affected economic activities in terms of industry, services, exports, agriculture and tourism. The purpose of this study is to evaluate the crisis management and reactions of businesses in Gaziantep, one of the 11 provinces heavily affected by the February 6 earthquake. Our study is an example of a pilot study, as a year has passed since the earthquake, businesses are trying to repair the damage they have sustained, and they are struggling to heal their wounds. The universe of the research; It consists of 133 manufacturing enterprises in the 4th Organized Industrial Zone in Gaziantep province. The data collected face to face in the research were analyzed and interpreted in the SPSS program. According to the results obtained; Activities during the crisis have a positive and significant relationship with the sectors in which the businesses are located, the number of employees and the age of the business. Post-crisis activities have a positive relationship with the sector in which businesses operate and the number of employees, but a negative relationship with the number of businesses. Another result is that the sector in which the business is located, the age of the business and the number of employees employed in the business have a statistically significant effect on the crisis management of the business.

Keywords: Crisis, Crisis Management, February 6 Earthquake, SMEs in Gaziantep

[1] **Corresponding Author:** (Dr. Öğr. Üyesi) Ordu Üniversitesi, denizyildiz1990@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3090-8872
[2] (Prof. Dr.) Giresun Üniversitesi, aysen.wolff@giresun.edu.tr , ORCID: 0000-0001-9496-9944

GİRİŞ:

Geçmişten günümüze bireylerin en temel ihtiyaçlarının karşılanması için varlığını sürdüren işletmeler kıt kaynakların yönetimini sağlarken, üretim fonksiyonunu da yerine getirmektedir. Bu bağlamda ülkemizde küçük ya da büyük ayrım yapılmaksızın tüm işletmelerin topluma sağladıkları fayda oldukça önemlidir.

25 Mayıs 2023 tarihli 32201 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan güncellenmiş Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin (KOBİ) tanımı, "250 *kişiden az çalışan istihdam eden, yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri 500 milyon lirayı aşmayan işletmeler*" kobi olarak tanımlanmaktadır. T.C. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) 2023 yılı tanımına göre; mikro işletme, 10'dan az çalışan ve 10 milyon TL'ye kadar cirosu olan işletmeler; küçük işletmeler, 50'den az çalışan 100 milyon TL'ye kadar cirosu olan işletmeler; orta büyüklükteki işletmeler ise 250'den az çalışan ve 500 milyon TL'ye kadar ciroya sahip olan işletmelerdir.

İşletmeleri etkileyen dış çevre unsurları; ekonomik, politik, yasal, teknolojik olabileceği gibi doğal afetler olan sel, deprem gibi doğa olayları da olabilir. Depremler nerede ne zaman, ne büyüklükte olacağını kesin tahmin edilmesi oldukça zor olan bir doğa olayıdır. Ülkemizde yaşanan 6 Şubat depremleri de son yüzyılın en büyük yıkımına neden olan depremlerinden birisidir. Merkez üssü Kahramanmaraş olmasına rağmen etkisi ve yıkıcılığı 11 çevre ilde hissedilmiştir. Bu yıkım ve hasarlar sonucu doğal afet kaynaklı kriz yönetim stratejilerinin önemi hissedilmiştir.

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen çifte deprem sonrasında Gaziantep ilinde 4. Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan KOBİ'lerin ekonomik olarak nasıl etkilendiklerinin araştırılması amaçlanmıştır. KOBİ'lerin afet krizine ne kadar hazır olduğu, bu krizi nasıl yönettiği ve kriz sonrası faaliyetlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Depremin üzerinden çok fazla zamanın geçmemesi ve işletmelerin tüm enerjilerini yaralarını sarmak için harcadıkları gözlenmiştir. Dolayısıyla bilimsel çalışmalara zaman ayıramadıkları için kısıtlı örneklem ile bu çalışma bir pilot çalışma örneği olarak Gaziantep ili seçilmiştir. Evren olarak Gaziantep ilinin seçilmesinin nedeni, ilin büyük bir ekonomik güce ve 6 adet Organize Sanayi Sitesi'ne sahip olmasıdır. Çalışma bir pilot çalışma örneğidir. Bunun temel nedeni ise depremin üzerinden çok fazla zamanın geçmemesi ve işletmelerin tüm enerjilerini yaralarını sarmak için harcamaları ve bilimsel çalışmalara zaman ayırmak istememeleri kısıtlı örneklem ile bir pilot çalışma olmasına neden olmuştur. Asrın felaketi olan çifte depremler deprem bölgesindeki KOBİ'leri olumsuz etkilemiş ve normalleşme sürecinin halen sürmesi çalışmaya bölgedeki tüm KOBİ'lerin katılımcı olmalarını engellemiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Kriz ve Kriz Yönetimi

İnsanlık tarihi kadar eski olan yönetim kavramı, insanların küçük ya da büyük topluluklar halinde yaşamaya başlaması ile gelişen uygulamalardır. Önceleri yaşam yerlerini koruma güdüsü ile askeri yönetimden söz ederken, yerleşik hayata geçilmesi ile "devlet idaresi" uygulamaları ile gelişmiştir (Koçel, 2010, s. 45). Yönetim, iki ve daha fazla bireyin, ortak amaç etrafında, iş birliği ile planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol sürecinin gerçekleştirilmesidir (Simon, 1957, s. 8). Organizasyonlar için yönetimde yöneticide oldukça önemlidir (Drucker, 1994). Buna ek olarak da işletmeler birer açık sistem olması ve sistemde varlıklarını sürdürebilmeleri için işletmelerin hem iş çevresi ile hem de dış çevreden gelebilecek fırsatları değerlendirmesinde yönetimin bakış açısı oldukça önemlidir. Dış çevre unsurları olarak; ekonomik, politik, yasal, teknolojik, demografik, sosyo-kültürel ve doğal afetler sonucu gelişebilecek olan su taşkınları, sel, yangın, deprem gibi durumlarda mevcuttur.

Bu gibi durumlarda yöneticilerin krizi aşma becerileri örgütsel açıdan stratejik öneme sahiptir (Can, 1997, s. 312).

Kriz durumları, organizasyonların sürdürülebilirliklerine zarar verebilecek ve işleyişi aksatabilecek olumsuz durumlardır. Bu durumlar, bazen ekonomik bazen ise afet sonucu ortaya çıkan durumlar da olabilir. Örnek olarak, seller, depremler verilebilir. Yöneticilerin bu ve benzeri riskleri önceden öngörüde bulunmaları ya da krizlerin önlenmesi için gerekli kararlar alması gerekmektedir. Bütün bunlara rağmen gerçekleşen kriz durumunda ise en hızlı şekilde kriz ortamından çıkmak için çözüm yolları araması gerek kişiler yine yöneticilerdir.

Kriz özelliklerine bakıldığında en temel özellik, kriz durumunun öngörüde bulunulmaması sonucu, işletmelerin tahmin ve önleme mekanizmalarının yetersiz kalmasıdır (Demirtaş, 2000, s. 355). Beklenmedik kriz anları işletmelerin yaşamlarını sürdürmelerinde birtakım riskler oluşturabilir. Bu risklerin üstesinden gelebilmek için işletmelerin yeterli bilgi ve zaman bulunmamasından dolayı hızı hareket edememesidir (Can, 1997, s. 312). Ek olarak kriz durumu karar veren kişiye yetersiz bilgi ve hızlı karar alması gerektiği için gerilim yaratabilir. Bu durumda yanlış kararlara neden olabilmektedir.

Kriz yönetimi anlık bir süreç değildir. Bunun aksine krizin ortaya çıkması, kriz anı ve kriz sonrası aşamaları kapsayan uzun bir süreçtir. Kriz yönetimi muhtemel krizin oluşmasını önleyen bir sistem olması ya da mevcut kriz anı ile mücadele etmek veya kriz durumunun en aza indirilmesinin sağlanması gibi uzun bir süreçtir (Ataman, 2001, s. 254). Kriz yönetiminin temelinde stratejik yönetim anlayışı vardır (Wolff, 2002, s. 700). Strateji, rakipleri ve çevreyi inceleyerek amaçlara ulaşmak için sonuç odaklı dinamik planlardır (Mirze, 2014, s. 183). Stratejik planlarda dinamik yapıları gereği değişime uyum için esnek yapıları mevcuttur (Jauch & Glueck, 1988).

Kriz yönetimi aşamaları şöyledir (Augustine, 2000; Wolff, 2002, s. 700):

1. Krizden kaçınma (önlem alma)
2. Krize hazırlanma
3. Krizi Saptama (krizi kabul etme)
4. Krizi dondurma (kan kaybının durdurulması, acil ve zor kararların alınması)
5. Krizi çözmek (hızlı olma, darboğazdan çıkma)
6. Krizden yarar sağlamak

Kriz durumunda yöneticiler karmaşık süreçten en az zararla çıkabilmek hatta krizi fırsata çevirebilmek için krizin başlangıç aşamasında kriz sinyallerini öngörülerek, krizin olumsuz etkilerini en aza indirmeyi amaçlamalıdır. Krizin başlangıç aşaması krizden kaçınma aşamasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla krizle ilgili erken sinyaller işletmeleri krize hazır bir şekilde karşılayabilir. Krizle ilgili sinyallerin göz ardı edildiği taktirde krizle karşılaşma olasılığı yükselir. Bu sayede kriz durumunu kabul etmek krizin şiddetini azaltabilir. Aksine kriz hissedilmez ise krize karşı körlük durumu oluşabilir. Körlük oluşması durumunda yöneticiler yanlış yöntem ve stratejiler uygulayabilir. Yanlış kararlar ve stratejilerde krizin ortaya çıkış hızını artırarak işletmelerde panik ortamına neden olur. Krizin kontrol altına alınması ile olumsuzlukların düzelmesi ve dengelerin yeniden sağlanması zaman alabilir. Krizin en son ve en faydalı aşaması ise krizin son bulması ile bu durumdan dersler çıkartılarak, geleceğe yönelik tecrübeler edinilmiş olur (Ataman, 2001) (Augustine, 2000).

Kriz yönetiminde temel amaç, en kötü senaryolara karşı stratejiler geliştirilmesidir. Alınan önlemler doğrultuda kriz yönetimi, işletmelerin krizi önceden tahmin etmesi, krize karşı önlemler alması ve kriz anında hızla çözümler üretmeyi amaçlamaktadır (Pearson & Mitroff, 1993, s. 50).

Her türlü kriz durumunda işletmelerin gösterdikleri tepkiler şöyledir (Gümüş, 1999, s. 181-182; Aktan, 1999, s. 35-36; Haşit, 2000):

- Olağanüstü durumlara uygun çözüm öneri planları hazırlanmalıdır.
- Başarı ölçüt ve standartları belirlenerek, yeni standartlara uyum planları oluşturulmalıdır.
- İş imkanlarının ve değerlendirme ölçütlerinin belirlenmesi için sistematik dökümler yapılmalıdır.
- İşletmelerde yönetim kademelerinde yalınlaşma sağlanmalı karar süreçleri hızlanmalıdır.
- Yetki devri ile çalışanlarda kararların bir parçası yaprak motivasyonları arttırılmalı ve takım çalışması desteklenmelidir.
- İşletmenin bilgiyi yönetme ve denetleme sistemleri geliştirilmeli ve etkinleştirilmelidir.
- Alternatif üretim sistemleri araştırılmalıdır.
- Yönetsel becerilere sahip otoriter liderler ile kriz ortamından çıkmak kolaylaşabilir.

Demirtaş (2000) yılında yapmış olduğu çalışmada işletmelerin doğal afet olup örgüt dışı çevre unsuru olarak kabul edilen depremin işletmelere olan etkilerinden bahsetmiş ve krize karşı işletmelerin yapmaları gerekenlerin başında proaktif ve stratejik yöneticilere büyük görev düştüğünü vurgulamıştır. Bu doğrultuda kriz yönetiminde yöneticilerin sahip olması gereken özellikleri değinmiştir. Öncelikle yöneticinin krize karşı öngörülerde bulunması, krize hazırlanması ve önlemler alması gerekmektedir. Çeşitli krizlerin her zaman olabileceği varsayımı ile hareket edilmeli "kriz geliyorum der" buna göre kriz senaryoları hazırlayıp acil durum uygulamaları tatbik edilmelidir. Eğer mümkünse krize karşı hazırlıklı olunması sonucu krizden korunulması için gerekli stratejiler geliştirilmelidir. Kriz dönemine ise, yöneticinin etkili karar verebilmesi bu süreçte otoritesini koruyarak kriz yönetimi sürecini en uygun şekilde planlayabilmesi ve örgütleyebilmesi gerekmektedir. Kriz anı süreçlerinde iletişim ağlarını da aktif kullanarak tüm örgütte koordinasyonu sağlamalıdır. Doğru iletişim ağı kriz yönetim sürecinde yöneticilere kontrolünü ve normal duruma geçişi kolaylaştırmaktadır. Son olarak ve en önemlisi ise, kriz yönetimi süreci sonucunda bu durumdan ders çıkarılmasıdır.

2. Araştırma Yöntemi

2.1. Araştırmanın Amacı, Evreni ve Örneklemi

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen, asrın felaketi olarak anılan çifte depremlerden sonra Gaziantep ilindeki KOBİ'lerin doğal afet sonucu uygulanan kriz yönetiminin etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmanın ana kütlesi Gaziantep ilinin 4. Bölge Organize Sanayi Bölgesi'ndeki 133 adet imalat işletmesinden oluşmaktadır (GOSB, 2023). Örneklemimiz ise 48 işletmeden oluşmaktadır. Araştırmamıza örneklem olarak Gaziantep ilindeki işletmelerin seçilmesindeki en önemli etken 6 Şubat 2023 de çifte felaketin merkezi olan Kahramanmaraş iline olan yakınlığı, bölgedeki en büyük organize bölgelerine sahip olması ve bu felakette kayıp yaşayan illerden birisi olmadır. Çalışmaya başlarken temel hedefimiz Kahramanmaraş ilindeki işletmelerin kriz yönetimini araştırmaktı ancak depremin merkezi ve yıkımın fazla olması işletmeleri de olumsuz etkilemiştir. Birçok işletmenin konteynerlerde faaliyetlerini sürdürmeye çalışması, çalışmaya katkı sunmak istememeleri, çalışmanın evrenini Kahramanmaraş ilinden Gaziantep iline yönlendirmiştir.

Gaziantep ili 6 adet Organize Sanayi Bölgesi'ne sahiptir (https://www.gaosb.org/). Her bölgede yüzlerce işletme mevcuttur. 6 bölgedeki tüm işletmelere ulaşım, zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle mümkün olmadığı için, çalışmaya evren olarak 4. Bölge Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan 133 işletme tercih edilmiştir. Ancak bu bölgenin de depremden olumsuz etkilenmesi ve yetkililerin ölçeğimize katılmayı reddetmesi sonucu yeterli örnekleme ulaşamadığımız için çalışma pilot çalışma örneğidir. Diğer bir ifadeyle; işletmelerin yeni yaşanan doğal afet sonucu bilimsel çalışmalara zaman

ayırmak istememeleri çalışmanın evrenindeki yeterli örnekleme ulaşmamızı engellemiştir. Çalışmaya katılımcı olmak istememeleri yaşadıkları felaketin sonucu olarak oldukça doğaldır.

Evrenimizde yer alan ve ulaşılan 48 işletmenin betimleyici istatistik verileri Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. İşletme Bilgileri ile İlgili Tanımsal İstatistik

	Sayı	Yüzde %
İşletmenin Sektörü		
Tekstil	9	18,8
Metal	4	8,3
Gıda	14	29,2
Mobilya	3	6,3
Diğer	18	37,5
Toplam	*48*	*100*
İşletmenin İstihdam Ettiği Çalışan sayısı		
10'dan az	29	60,4
11-50 arası	15	31,3
51-250 arası	3	6,3
251 ve üzeri	1	2,1
Toplam	*48*	*100*
İşletmenin Yaşı		
5 yıl ve altı	12	25
5-10 yıl arası	11	22,9
10-20 yıl arası	14	29,2
20 yıl ve üzeri	11	22,9
Toplam	*48*	*100*
İşletmenin Ürettiği mal cinsi		
Tüketim Malı	31	64,6
Sanayi Malı	15	31,3
Diğer	2	4,2
Toplam	48	100
İşletmenin Kuruluş Şekli		
Yeni kuruluş	43	89,6
Aileden Devir	3	6,3
Şahıstan Devir	1	2,1
Diğer	1	2,1
Toplam	*48*	*100*

Tablo 1'de çalışmaya katılımcı işletmelerin demografik bilgileri yer almaktadır. Bu işletmelerin sektörel dağılımlarına baktığımızda 9 işletme %18,8 ile tekstil, 4 işletme %8,3 ile metal, 14 işletme %29,2 ile gıda, 3 işletme %6,3 ile mobilya sektöründe yer almaktadır. Diğer başlığında yer alan işletmelerin sektörleri ise ambalaj, aksesuar/iletişim, cam, kozmetik ve baharat gibi farklı sektörlere aittir. Evrende yer alan işletmelerin; 31 işletmesi %64,6'sı tüketim malı üretirken, 15 işletme %31,3 ile sanayi malı üretmektedir.

Farklı sektörlerde yer alan 48 işletmenin istihdam ettiği oranlar ise; 10'dan az olan çalışan oranı 29 işletmedir. Katılımcıların büyük bir kısmı bu bölümde yer almaktadır. 11 ila 50 çalışan istihdam eden 15 işletme bulunmaktadır. 51 ila 250 arasındaki istihdam eden işletme sayısı 3 olup, 251 ve üzerinde istihdam eden tek katılımcı işletme bulunmaktadır. Evrende yer alan işletmelerin kuruluş yıllarına bakıldığında 5 yıl ve daha az ömre sahip işletme sayısı 12'dir. 5-10 yıl arasındaki ve 20 yıl ve üzeri yaşa sahip işletme sayısı 11'şer işletmedir. 10 ila 20 yıl arasındaki yaşa sahip işletme sayısı ise 14 işletmedir. İşletmelerin kuruluş şekillerinde ise aileden kalan işletme sayısı 3, şahıstan devir işletme sayısı 1 olup en çok 43 işletme yeni bir amaçla kurulan işletmedir.

Tablo 2. İşletme Yetkisinin Bilgileri ile İlgili Tanımsal İstatistik

	Sayı	Yüzde
İşletme Yetkilisinin Cinsiyeti		
Kadın	3	6,3
Erkek	45	93,8
Toplam	*48*	*100*
İşletme Yetkilisinin Yaşı		
24 ve altı	2	4,2
25- 35 arası	7	14,6
36- 45 arası	19	39,6
46 – 55 arası	17	35,4
56 ve üzeri	3	6,3
Toplam	*48*	*100*
İşletme Yetkilisinin Eğitimi		
Ortaöğretim	14	29,2
Lise	25	52,1
Üniversite	6	12,5
Lisansüstü	3	6,3
Toplam	48	100

Tablo 2'de ise çalışmaya katılan işletmelerin temsilcilerinin demografik bilgileri yer almaktadır. Elde edilen verilere göre katılımcıların %93,8'i erkek temsilcilerden oluşmaktadır. Temsilcilerin yaş dağılımına baktığımızda ise 36 ila 45 yaş aralığında %39,6 ile 19 temsilci, 46 ila 55 yaş aralığında %35,4 ile 17 katılımcı en yoğun yaş aralığını göstermektedir. 24 yaş altındaki genç katılımcı %4,2 ile 2 temsilci olduğu görülmektedir. Çalışmada yer alan katılımcıların eğitim seviyeleri ise yoğunluklu olarak %52,1 oranla 25 temsilci lise mezunudur. Bunu %29,2 ile 14 temsilcinin ortaöğretim mezunu olduğu gözlenmektedir.

2.2. Araştırmanın Ölçeği ve Veri Toplama Araçları

Araştırmada ölçek olarak, Çalışkan'ın (2020) yılında geliştirmiş olduğu "Kriz Yönetimi Ölçeği" kullanılmıştır. Yapılan bu çalışmada analiz edilecek veriler dört bölümden oluşan anket formu yoluyla toplanmıştır. İlk bölümde yer alan bölüm ankete katılanların demografik özelliklerini belirleyici sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm kriz öncesi faaliyetler ile ilgili soruları içermektedir. Üçüncü bölüm kriz esnasındaki faaliyetler ile ilgili sorularını içermektedir. Son bölümde ise kriz sonrası faaliyetleri ile ilgili sorular yer almaktadır. Ölçekte yer alan maddeler 5'li likert ölçeği gereğince; 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ve 5 (Kesinlikle Katılıyorum) aralığında sıralanmaktadır.

2.3. Bulgular

Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizini yapıldığında Cronbach's Alpha değeri ,834'tür. Bu oran ölçeğin güvenilirliğinin kabul edilebilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Değişkenlerin Normallik Testleri

	Kriz Öncesi	Kriz Esnası	Kriz Sonrası
N	48	48	48
$\bar{X}$	3,4097	3,5146	3,5938
Medyan	3,4444	3,5500	3,7500
Minimum	2,33	1,80	1,75
Maksimum	4,33	4,60	5,00
Shapiro-Wilk	,174	,048	,002
Çarpıklık	-,290	-,795	-,767
Basıklık	-,658	2,382	,245

Çarpıklık ve basıklık değerleri +1 ve -1 aralığında olanlar normal dağılım olarak kabul edilir. Kriz öncesi ve kriz sonrasındaki çarpıklık ve basıklık değerleri normaldir. Kriz esnasındaki basıklık değeri normal değerlerinin biraz üzerinde de olsa genel olarak normal dağılım olarak kabul edilebilir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi

		Kriz Öncesi	Kriz Esnası	Kriz Sonrası	Sektör	Çalışan Sayısı	İşletme Yaşı
Kriz Öncesi	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	1					
Kriz Esnası	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	,481** ,001	1				
Kriz Sonrası	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	,350* ,015	,558** ,000	1			
Sektör	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	,196 ,181	,070 ,636	,115 ,435	1		
Çalışan Sayısı	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	-,029 ,844	,168 ,255	,369** ,010	-,108 ,467	1	
İşletme Yaşı	Pearson Correlation Sig.(2-tailed)	-,165 ,262	,120 ,418	-,119 ,421	-,396** ,005	,241 ,099	1

N=48 *p<0.05, **p<0.01

Tablo 4'te de gözüktüğü gibi kriz öncesi faaliyetlerin, kriz esnasındaki faaliyetlerle ile ilgili arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkisi (,481, p=001<0,01) bulunmaktadır. Yine aynı şekilde kriz öncesi faaliyetlerin, kriz sonrası faaliyetler ile de pozitif ve anlamlı bir ilişkisi (,350, p=,015<0,05) bulunmaktadır. Kriz esnasındaki faaliyetler ve kriz sonrası faaliyetler arasında da pozitif ve anlamlı bir ilişki (,558, p=,000<0,01) mevcuttur. Kriz öncesi faaliyetlerin işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektörle pozitif bir ilişkisi mevcut iken, çalışan sayısı ve işletme yaşı ile olumsuz bir ilişkisi bulunmaktadır. Kriz esnasındaki faaliyetlerin işletmelerin bulunduğu sektörler, çalışan sayısı ve işletme yaşı ile pozitif ve anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır. Kriz sonrası faaliyetlerin ise, işletmelerin faaliyet gösterdikleri sektör ve çalışan sayısı ile pozitif anlamlı ilişkisi varken işletme sayısı ile ilgili negatif bir ilişkisi bulunmaktadır.

Tablo 5. Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişkenler	B	Standart hata	(ß)	t	R	R^2	F	p
Kriz Yönetimi	Sektör	3,338	,151	,158	22,09	,158	,025	1,172	,000
	Çalışan Sayısı	3,332	,145	,172	23,00	,172	,029	1,398	,000
	İşletme Yaşı	3,536	,156	-,050	22,73	,050	,003	,117	,000
	Üretilen Mal	3,307	,109	,173	20,182	,173	,030	1,415	,000

Tablo 5'teki regresyon analizi sonucunda ulaşılan sonuca göre; işletmenin bulunduğu sektörün (F=1,172; p<0,05), çalışan sayısının (F=1,398; p<0,05), işletme yaşının (F=,117; p<0,05) ve üretilen ürün cinsinden (F=1,415; p<0,05) işletmelerin kriz yönetimleri üzerinde istatistiksel anlamlı bir etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. İşletmelerdeki sektörel farklılıkların %2,5 (R^2 =0,025), çalışan sayısındaki %2,9

(R^2=0,029), işletme yaşı %0,3 (R^2= 0,003) ve üretilen ürün cinsi %3 (R^2=0,030) oranında işletmelerin kriz yönetimini tarafından açıklandığını göstermektedir.

6 Şubat Çifte Felaketin Etkileri;

6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17'de Kahramanmaraş merkezli; Pazarcık ilçesinde 7,7 ve aynı gün Elbistan ilçesinde saat 13.24'te 7,6 büyüklüğündeki deprem son yüzyılda yaşanan en büyük depremlerdir (Bilim ve Gelecek, 2023). Buna ek olarak 20 Şubat 2023 tarihinde de Hatay'ın Yayladağı İlçesindeki saat 20.04'teki 6,4 büyüklüğündeki diğer bir deprem ile bölge olumsuz etkilenmiştir (https://www.sbb.gov.tr/, 2024). Kahramanmaraş başta olmak üzere, Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa gibi çevre illerde depremden etkilenen illerdir. 6 Şubat depremleri, ülkemizin deprem bölgesinde yer alan bir yerleşim olmasına rağmen tarihte de yaşanan büyük depremlerden ders alınmadığı, depreme karşı hazır olmayışımız en net kanıtıdır.

Ülkemizde son 25 yılda depremlerin neden olduğu çok sayıda can kaybı ve büyük ekonomik kayıplar yaşanmıştır. Özellikle 17 Ağustos 1999 Kocaeli depreminden sonra yaşanan en büyük deprem 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremidir. Aynı gün 9 saat arayla 7,7 ve 7,6 şiddetindeki iki büyük deprem merkez üstü Kahramanmaraş olmak üzere çevre illerde de oldukça fazla can kaybına ve yıkıma neden olmuştur (Azak & Ay, 2023, s. 48). Hatta Suriye, İran ve Irak'ta deprem hissedilmiştir (Harmancı & Dikeç, 2023, s. 61). Çifte depremlerin etkisi öyle büyüktü ki AFAD Türkiye Afet Müdahale Planındaki en üst seviye olan "*uluslararası destek ihtiyacı olarak 4. Seviye acil durum*" ilan edilmiştir. Buna ek olarak ise Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 3. Seviye alarm ilanı etmiştir (Aydınbaş, 2023).

Doğal afet krizi sonrası Gaziantep ilinde bulunan işletmeler sektör ayırt etmeksizin maddi ve manevi birçok kayıp yaşamışlardır. İşletme sahibinin bir kısmının işletmesi orta ve ağır hasar görmüşken, hafif hasarla süreci atlatanlar ise psikolojik olarak olumsuz etkilerine maruz kalmışlardır. Yaklaşım 2 ay boyunca ticari faaliyetlerin durması sonucu işletme sahipleri de nakit akışı durmuş ve ödemelerde gecikmelere neden olmuştur.

SONUÇ:

6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli deprem, 10 ilde yıkımlara ve kayıplara neden olurken, Türkiye'deki diğer illeri ve hatta dünya ülkelerini de derinden etkilemiştir. Her geçen süre yaşanan mucizeler ve umutlar bizlere tek yürek olmamızı yeniden hatırlatmaktadır. Yaşanan depremde birçok kişi evsiz kalırken, birçok işçi ve işverende ekmek teknesini kaybetmiştir. Dolayısıyla işletmeler için deprem, sel, su taşkınları, çığ, fırtınalar volkanlar, yangın gibi doğal afetler işletmeleri olumsuz etkileyen dış çevre unsurlarıdır. İşletmeler, doğal afetleri engelleyemez ancak bu ve bunun gibi afet ya da kriz durumlarına karşı önlem almaları gerekmektedir. Bu bağlamda işletmelerin kriz öncesi, esnası ve sonrası için planları olması gerekmektedir. Kriz öncesi faaliyetler sektörel ve işletmenin çalışan sayısı ile anlamlı pozitif ilişkisine karşın, işletmenin yaşı ile ters orantının olması yeni kurulan işletmelerde kriz yönetimlerinin eksik olduğunun göstergesidir.

Yaptığımız çalışmanın amacı Gaziantep ilinde bulunun küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin depremden nasıl etkilendiklerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Çalışmada kısıtımız Gaziantep'teki 4. Bölge Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan işletmelerin kriz yönetim algılarını ve depremden etkilenme durumlarını ölçmek amaçlanmıştır. Gaziantep ilinin seçilme sebebi ise; bu büyük felaketin merkez üstüne yakın olması ve oldukça fazla yıkım yaşanmasıdır. Aslında çalışma Kahramanmaraş'taki kobilerde planlanmıştı ancak oradaki işletmelerin yıkımdan daha fazla etkilenmesi bir kısmı faaliyetlerini sürdürmekte güçlük çekerken bir kısmının da konteynerlerde devam etme çabaları ve bilimsel çalışmalara zaman ayırmak istememeleri oldukça doğal karşılanmıştır.

Çalışmanın yürütülmesinde kısıtlı zaman ve imkanlarda yapılan çalışmada, ulaşılan sonuçlara göre ise krizin her aşamasının önemi vurgulanmaktadır. Kriz öncesi yapılan tedbir çalışmalarının kriz esnasında ve kriz sonrası aşamaları anlamlı şekilde etkilediği gözlenmektedir.

Çalışmanın pilot çalışma olma özelliğinin en temel nedeni de bölgede yaşanan felaketten etkilenen bireylerin halen şok ve travma yaşadıklarından dolayı anketimize cevap vermeme yaklaşımları ve yeterli örnekleme ulaşılamaması çalışmanın pilot çalışma özelliğini sağlamaktadır.

Her felaket sonrası tekrar yaşanmaması dileklerinin yanı sıra bu krizlerden ders çıkararak olumsuz durumlara karşı önlem alınmalıdır. Yaptığımız çalışma yalnızca Gaziantep ilindeki 4. Bölge Organize Sanayi Bölgesi'nde yer alan işletmeleri kapsamaktadır. Çalışmanın kapsamı genişletilerek depremden etkilenen diğer Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Diyarbakır, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa gibi şehirlerde de ayrı ayrı yapılabileceği gibi Gaziantep ilindeki yer alan diğer Organize Sanayi Bölgeleri'nde de yapılabilir. Bunun yanı sıra bu şehirlerde yapılan çalışmalar tek bir çalışmada birleştirilebilir. Türkiye'de fay hatlarının olmasından dolayı her an deprem olma gerçeğinin hiçbir zaman unutulmaması gerekmektedir. Binaların depreme dayanıklı yapılması, vatandaşların bilinçlendirilmesi, yasal önlemlerin alınarak depreme hazırlık çalışmaları sürdürülmelidir. "***Deprem öldürmez, sağlam olmayan binalar öldürür"*** diyerek kentsel dönüşümün önemi artmaktadır. Depremlerin sıkça yaşandığı Japonya gibi ülkelerin tecrübelerinden faydalanılmalıdır. Kriz yönetiminin işletmeler için stratejik öneme sahip olduğu işletmeler de deprem bilincinin arttırılması gerekmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazarlar, kendileri ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışması olmadığını beyan eder.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırma Giresun Üniversitesi Sosyal ve Beşerî bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun E-50288587-202.03.02-2352 sayılı Etik Kurul Onay Belgesi ile gerçekleştirilmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışmada finansal destek alınmamıştır.*

Teşekkür: *Abdülkadir Özküçük'e teşekkür ederiz.*

KAYNAKÇA:

Ataman, G. (2001). *İşletme Yönetimi Temel Kavramlar ve Yeni Yaklaşımlar.* Türkmen Kitapevi.

Augustine, N. R. (2000). *Önlemeye Çalıştığınız Krizi Yönetmek.* Harvard Business Review: Mess Yayınları 328.

Aydınbaş, G. (2023). Sosyoekonomik Boyutuyla Türkiye'de Depremler Üzerine Bir İnceleme: Kahramanmaraş Depremi Örneği. *Sosyal Bilimlere Çok Yönlü Yaklaşımlar: Tarih, Turizm, Eğitim, Ekonomi, Siyaset ve İletişim* (s. 177-211). Özgür Yayınları.

Azak, T. E., & Ay, B. Ö. (2023). 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Etkilediği İllerdeki Bina Stokunun Özellikleri. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi, 47*, s. 47-66.

Bilim ve Gelecek. (2023, 09 26). 09 26, 2023 tarihinde https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2023/03/02/6-subat-2023-deprem-felaketinin-sismolojik-ozellikleri/ adresinden alındı

Can, H. (1997). *Organizasyon ve Yönetim.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çalışkan, A. (2020). Kriz Yönetimi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. *Türk Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 5*(2), s. 106-120.

Demirtaş, H. (2000). Kriz Yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 23*(23), s. 353-373.

Drucker, P. F. (1994). *Yönetim Görevleri, Sorumlulukları ve Uygulamaları.* (F. Dilber, Çev.) Ankara: ODTÜ Basım İşbirliği.

GOSB. (2023, 09 26). https://www.gaosb.org/tr/genel-sayfa/bolgeler/4-organize-sanayi-bolgesi-43.html: https://www.gaosb.org/tr/genel-sayfa/bolgeler/4-organize-sanayi-bolgesi-43.html adresinden alındı

Harmancı, A. K., & Dikeç, G. (2023). The Earthquakes in Turkey and Their Effects on Nursing and Community Health. *International Nursing Review, 70*(3), s. 262-265. doi:https://doi.org/10.1111/inr.12851

https://www.gaosb.org/. (2024). 05 06, 2024 tarihinde https://www.gaosb.org/tr/genel-sayfa/bolgeler/1-organize-sanayi-bolgesi-40.html adresinden alındı

https://www.sbb.gov.tr/. (2024). *Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu.* Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. 02 13, 2024 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/ adresinden alındı

Jauch, L. R., & Glueck, W. F. (1988). *Business Policy and Strategic Management .* USA: MeGraw-Hill Inc.

Koçel, T. (2010). *İşletme Yöneticiliği.* İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.

KOSGEB. (2023, Mayıs 25). 30 Agustos 2024 tarihinde https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/8807/kobi-tanimi-guncellendi adresinden alındı.

Mirze, S. K. (2014). *İşletmelerde Stratejik Planlama El Kitabı.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Pearson, C. M., & Mitroff, I. I. (1993). From Crisis Prone to Crisis Prepared: A Framework for Crisis Management. *Academy of Management Executive, 7*(1), s. 48-59.

Simon, H. (1957). *Administrative Behavior.* The Macmillan Company.

Wolff, R. A. (2002). Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii İşletmelerinde Krize Verdikleri Tepki: Adapazarı Örneği. *10. Ulusal Yönetim Organizasyon Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 698-705). Antalya: Mart Basımevi Kağıthane.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to investigate the crisis management of SMEs in Gaziantep province as a result of natural disasters after the double earthquakes that occurred in Kahramanmaraş province on February 6, 2023, known as the disaster of the century. The main body of the research consists of 133 manufacturing enterprises in the 4th Region Organized Industrial Zone of Gaziantep (GOSB, 2023). Our sample consists of 48 businesses. The most important factor in choosing businesses in Gaziantep as a sample for our research is its proximity to Kahramanmaraş, the center of the double disaster on February 6, 2023, having the largest organized regions in the region, and being one of the provinces that suffered losses in this disaster. In fact, when we started working, our goal was to investigate the crisis management of businesses in Kahramanmaraş province, but the location of the earthquake and the high level of destruction negatively affected the businesses. The fact that many businesses try to continue their activities in containers and do not want to help us with our work has directed the population of our study from Kahramanmaraş province to Gaziantep province. Again, for the same reasons, the study has the feature of being a pilot study since the sample of the study was not in the desired number.

Research Questions:

There are internal environmental elements that affect businesses, as well as external environmental elements. One of the external environmental factors is earthquake. It was investigated how businesses in Gaziantep were affected by the February 6 Kahramanmaraş earthquake, which is known as the disaster of the century, and what factors affect crisis management in this and similar crisis situations. The fact that the number of studies on this subject has not yet become widespread in the literature makes the study unique. The most important factor that makes it difficult to work is that not too much time has passed since the disaster and that their businesses have not yet recovered from the financial and moral losses in the process. Therefore, the sample size could not be met sufficiently in terms of participation in the study, which caused the study to be a pilot study.

Literature Review:

As external environmental factors affecting businesses; It is present in situations such as floods, floods, fires and earthquakes that may develop as a result of economic, political, legal, technological, demographic, socio-cultural and natural disasters. In such cases, managers' skills in overcoming the crisis are of strategic importance for the organization (Can, 1997, p. 312). Crisis situations are processes that harm sustainability and are not instantaneous. Therefore, it is necessary to always be ready for a crisis in order to minimize the negative effects during and after the crisis. Although it is difficult to predict the crisis, successful crisis management can be taken precautions against the negative effects that may occur.

Methodology:

Necessary scale permission and ethics committee permissions were obtained for the study. The face-to-face surveys were analyzed in the SPSS program. The effects of pre-crisis, immediate and post-crisis processes on each other and the effects of the demographic characteristics of businesses on crisis management have been measured with various statistical methods. The study population included businesses located in Gaziantep 4th Region OIZ. As the negative consequences of the earthquake continued, the failure to receive responses from sufficient participants caused the study to become a pilot study. The study is planned to be applied throughout the population and developed with sufficient samples in the future.

Results and Conclusions:

Unpredictable natural disasters cause crises in businesses. Businesses need to take precautions against such disasters or crisis situations. In this context, businesses must have plans for before, during and after the crisis. Although pre-crisis activities are sectoral and have a significant positive relationship with the number of employees of the business, the fact that there is an inverse relationship with the age of the business can be considered as an indication that crisis management is lacking in new rule businesses.

Activities during the crisis have a positive and significant relationship with the sectors in which the businesses are located, the number of employees and the age of the business. Post-crisis activities have a positive relationship with the sector in which businesses operate and the number of employees, but a negative relationship with the number of businesses. Another result is that the sector in which the business is located, the age of the business and the number of employees employed in the business have a statistically significant effect on the crisis management of the business. Most importantly, businesses need to learn from the negativities they experience in times of crisis and create a more strategic and successful crisis management plan.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 08.09.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 09.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Güneş T., Tutal O. (2025). Evaluation of Historical Mosques in Sinop City Center within the Scope of Tourism for All, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):705-734.
https://doi.org/10.35674/kent.1545433

Evaluation of Historical Mosques in Sinop City Center within the Scope of Tourism for All [1]

Sinop Kent Merkezindeki Tarihi Camilerin "Herkes İçin Turizm" Kapsamında Değerlendirilmesi

Tümay GÜNEŞ [2] Osman TUTAL [3]

Öz

Türkiye'nin önemli gelir kaynaklarından birisi olan turizmin, kalkınma planları başta olmak üzere, birçok planda (bölge planları, alan yönetim planları, imar planları, stratejik planlar vb.) sıklıkla yer alarak geliştirilmesi teşvik edilmektedir. Bununla birlikte, giderek artan rekabet şartlarında etik hizmetin ve kârlılığın sürdürülebilir bir şekilde sağlanabilmesi için ziyaretçi ayırımı gözetmeden, mümkün olan çok sayıda kişinin turizm amaçlı seyahate, ürün, hizmet ve yapılaşmış çevreye herkesle eşit ve güvenli bir şekilde erişebilmesi ve turizm amaçlı faaliyetlere aktif olarak dâhil olabilmesi gerekmektedir. Bu aşamada, erişilebilir turizm ya da herkes için turizm kavramı, standart turizm hizmetlerinin ortalama katılımcıları dışında kalan potansiyel katılımcıların da dâhil olabildiği, turizm faaliyetinden güvenli ve konforlu bir şekilde yararlanabilmeyi olası kılan, sosyal sorumluluk içeren bir turizm türü olarak ön plana çıkmaktadır. Araştırmanın materyalini, en temel hak ve özgürlüklerden olan ibadet eyleminin gerçekleştiği ve inanç turizminin de bir parçası olan Sinop kent merkezindeki yedi tarihi cami oluşturmaktadır. Bu tarihi camilerin ziyaret edilebilirliğine dair mevcut durumu erişilebilirlik üzerinden irdeleyen bu çalışma, tarihi yapıların kullanımına yönelik erişilebilir düzenlemelere dikkat çekerek gelişmekte olan Sinop'un turizmine katkı sunmayı amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması (alan çalışması) deseni kullanılan çalışmada araştırma verileri, öncelikli olarak literatürden, ilgili mevzuattan, gözlem, belgeleme ve mekânsal analizlerden oluşmaktadır. Bu çalışmada, Sinop kent merkezinde bulunan tarihi camiler değerlendirilerek erişilebilirlik/ziyaret edilebilirlik düzeyinin kısmen sağlandığı ortaya konmuş ve konuya ilişkin öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Herkes İçin Turizm, Erişilebilirlik, Sinop Kent Merkezi, Tarihi Camiler, Tarihi Mekânlara Erişilebilirlik

ABSTRACT

Tourism, which represents a significant source of revenue for Türkiye, is frequently incorporated into a multitude of plans, including regional, area management, zoning, and strategic plans, particularly in the context of development. Its advancement is actively promoted. Nevertheless, in order to guarantee ethical service and profitability in an increasingly competitive environment, it is essential that as many individuals as possible have equal and secure access to travel, products, services and the built environment for tourism purposes, and that they are actively engaged in tourism-oriented activities, irrespective of any discriminatory practices directed towards visitors. At this juncture, the concept of accessible tourism, or tourism for all, emerges as a form of socially responsible tourism that enables individuals with disabilities and other potential participants to engage in tourism activities in a safe and comfortable manner, extending beyond the typical demographic of standard tourism services. The research material comprises seven historical mosques situated in the city centre of Sinop. These mosques serve as venues for the performance of one of humanity's most fundamental rights and freedoms, namely the act of worship. Furthermore, they represent an integral component of religious tourism. This study, which examines the current situation regarding the visit ability of these

[1] The article is derived from the Doctoral dissertation conducted by Tümay GÜNEŞ under the supervision of Prof. Dr. Osman TUTAL at Eskişehir Technical University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Architecture.

[2] **Corresponding Author:** Sinop University, tumaygunes@sinop.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0345-4900
[3] Eskişehir Technical University, otutal@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1454-5514

historical mosques through accessibility, aims to contribute to the development of tourism in Sinop by drawing attention to accessible arrangements for the use of historical buildings. A qualitative research method and case study (field study) design were employed in the study, with the research data comprising literature, relevant legislation, observation, documentation and spatial analyses. In this study, the historical mosques in the city centre of Sinop were evaluated, and it was revealed that the level of accessibility/visit ability was partially provided. Additionally, suggestions on the subject were presented.

Keywords: Tourism For All, Accessibility, Sinop City Center, Historical Mosques, Accessibility to Historical Places

INTRODUCTION:

Tourism represents one of the most effective instruments for the creation of an economically and socio-culturally robust society. In order to achieve this, tourism should aim to sustain the natural and cultural foundations and utilise the resources of the region in a manner that does not result in their depletion. The optimal means of achieving this is through the implementation of effective tourism planning (Avcı, 2007). In this context, it is frequently included and encouraged to be developed in many plans, particularly in regional plans, area management plans, zoning plans, and so forth. This is evidenced by its inclusion in numerous strategic documents, including the X and XI Development Plans, the Turkey Tourism Strategy 2023, and the 2020-2023 National Smart Cities Strategy and Action Plan.

According to data provided by the United Nations, the global population is 7.8 billion. As reported by the World Health Organization, the global population of individuals aged 65 and above was approximately 703 million in 2019. Projections indicate that by 2050, the elderly population will have reached 2 billion, representing 22% of the total global population. It is estimated that there are approximately one billion individuals with disabilities in this population (URL-1, 2023). The National Disability Data System indicates that the population of Turkey is 84 million, with 2.5 million individuals identified as having disabilities. As indicated by population projections, the upward trajectory of the elderly population is anticipated to persist in the forthcoming years (Disability and Elderly Statistics Bulletin, 2023). A significant number of countries worldwide have enacted legislation aimed at enhancing accessibility by removing obstacles faced by those covered by the legislation. The Universal Declaration of Human Rights, first issued by the United Nations in 1948, placed significant emphasis on the importance of rights and freedoms, as well as the principle of equality for all. The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, adopted in 2006, is designed to guarantee that individuals with disabilities enjoy the same rights and freedoms as all other individuals. In light of the growing elderly population worldwide, including in Turkey, and the necessity to consider the needs of disabled individuals, this study focuses on accessibility and tourism for all. This is based on the premise that accessibility is a fundamental right.

In order to guarantee accessibility in accordance with the stipulations of international conventions to which Turkey is a signatory, pertinent legislation was enacted. In accordance with the stipulations set forth in Law No. 5378 on Persons with Disabilities, all existing official buildings belonging to public institutions and organizations, all existing roads, sidewalks, pedestrian crossings, open and green areas, sports fields and similar social and cultural infrastructure areas, and all kinds of structures built by real and legal persons and open to the public, private and public transportation systems and private and public transportation vehicles with nine or more seats excluding the driver's seat, information services and information and communication technology must be accessible in Türkiye. Relevant legislation was prepared to ensure accessibility within the scope of international conventions to which Türkiye is a party to. In Türkiye, within the scope of the Law No. 5378 on Persons with Disabilities, it is mandatory that all existing official buildings belonging to public institutions and organizations, all existing roads, sidewalks, pedestrian crossings, open and green areas, sports fields and similar social and cultural infrastructure areas and all kinds of structures built by real and legal persons and open to the public, private and public transportation systems and private and public transportation vehicles with nine or more seats excluding the driver's seat, information services and information and

communication technology must be accessible. Dikmen (2011), Eşkil (2011), Bekçi (2012), Alkan Meşhur (2013), True and Türel (2013), Kurşun (2014), Olgun and Yılmaz (2014), Akbaş and Atabeyoğlu (2015), Kaya (2015), Sümer (2015), Bıçkı et al. (2016), Tiyek et al. (2016), Aygün et al. (2018), Berkün (2019), Ekici (2021, Koç and Koç (2022) reveal that the regulations for the physically disabled cannot be transferred to practice and therefore disabled people have problems. As observed by Tutal (2015), insufficient progress has been made in guaranteeing accessibility throughout this process, and the current practices are inadequate. Henden Şolt (2019) emphasised the importance of ensuring that urban services are accessible to individuals from diverse age groups, genders and disability statuses in an equitable manner. Furthermore, ensuring accessibility in urban spaces is a challenging endeavor; it is, however, an even more arduous task to guarantee this in historical environments and buildings. The historic environment and historic buildings are typically designed with the needs of the average user group in mind. It is evident that accessibility is either provided in a very limited manner or entirely disregarded during the restoration and planning processes undertaken in these spaces.

In Turkey, the primary legislation on accessibility is the Zoning Law No. 3194, the Law No. 5378 on Persons with Disabilities, as well as regulations and standards. In accordance with Additional Article 1 of the Zoning Law, the physical environment must be made accessible and livable for people with disabilities. This is to be achieved by ensuring that zoning plans, urban, social, technical infrastructure areas and buildings comply with the relevant standards set out by the Turkish Standards Institute. In Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings, issued by the Ministry of Family and Social Policies on 20 July 2013, there is a question (A12) regarding the registration of buildings according to the Regulation on the Identification and Registration of Immovable Cultural and Natural Assets to be Protected. This question falls under the heading of Building Features. Consequently, no action can be taken with regard to the accessibility of the aforementioned registered building. As a result of the aforementioned gaps and deficiencies in legislation, designers and relevant institutions are currently unable to proceed with accessibility studies in a manner that is conducive to their advancement. Nevertheless, this represents a significant challenge that requires urgent attention in order to facilitate the expansion of accessibility regulations. The objective of this study is to highlight and examine these issues in greater detail.

1. Literature Review

In the literature, it is seen that there is a limited number of studies on the historical environment and accessibility of historical buildings in Turkey. Tutal (2013), Koç (2013), Akın Güler and Tutal (2017), Evcil (2018), Tutal (2020) emphasized the concept of accessibility in historical buildings and environments and emphasized the continuity of this forgotten or ignored concept without interruption. Yıldız (2016) presented the accessibility problems of the historical inns in Bursa and İlkhan Söylemez (2020) presented solutions by addressing the accessibility problems of historical buildings in Konya historical city center. Bozok (2018) evaluated the re-functioning and accessibility of the Museum of Turkish and Islamic Arts, which is known as İbrahim Paşa Palace in history, Ölmez (2022) evaluated the current use of Edirne Ekmekçizade Ahmet Paşa Caravanserai, Edirne State Theater, Kaymakçı (2022) evaluated the re-functioning and accessibility of the buildings that have turned into museums among the historical buildings in Istanbul. Kejanlı et al (2023) examined the physical environmental difficulties encountered in ensuring the accessibility of historical buildings in Diyarbakır Suriçi and the accessibility of access to Suriçi, circulation in this area and accessibility of historical buildings from the perspective of disabled people. Bilgiç and Küçük (2021), with the example of Safranbolu Cinci Han, and Acar Ata and Yılmaz (2023), with examples from Turkey and the world, evaluated the reuse of historical buildings with universal design/design for all principles. Gür and Kahraman (2024) examined landscape design approaches to increase accessibility at the Göbeklitepe Archaeological Site. Kocabaş (2013) examines the accessibility status of re-functionalized historical public buildings in the Nicosia Walled City area of

Northern Cyprus. Barlow (2012) assessed the accessibility of Glamis Castle for visitors. Borowczyk (2017) evaluated the importance of making historical buildings accessible to disabled people in terms of architectural conservation, social and sustainable development. Çelimli and Oranlı (2022) investigated the accessibility of historical buildings and sites in the multi-layered city centre of Sivas, a city with a rich historical heritage. Gil-Mastalerczyk and Gardyńska-Kieliś (2023) analyzed the accessibility of historic buildings and contemporary heritage in the case of public buildings in Kielce. Tarhuni (2024) examined the accessibility issues faced by wheelchair users in historical buildings and the solutions employed to address these challenges. Çınar et al. (2015) examined different worship structures (4 mosques and 5 churches) to measure the satisfaction of wheelchair users in historical places of worship in Istanbul. Rusli and Mydin (2018) examined the accessibility of historical mosques in Malaysia. Rahmad and Syar (2023) examine the accessibility of mosques in Indonesia for groups such as the elderly and people with disabilities. Khan and Nia (2023) examine the accessibility and provision of worship space for women in mosques in Dhaka, Bangladesh. Tutal (2018) mentioned the arrangements for different disabled groups in the historical and registered Hacı Hasan Mosque in Eskişehir (Image 1). The common aspect of these studies is to draw attention to the accessibility problems of historical buildings and environments, to reveal the level of inclusiveness of these areas through different visitors, to raise awareness about the need to increase their accessibility, and to open the spatial quality to discussion by examining it from the perspective of accessibility.

Image 1. Accessible arrangements at Hacı Hasan Mosque in Eskişehir (Tutal, 2018).

The written and sign language information in the mosque.

RGB light system for adhan warning.

Tactile surface for visually impaired in the courtyard and interior space of the mosque.

	
A place of worship for wheelchair users in the mosque.	Wheelchair users in the mosque.

The Law on the Protection of Cultural and Natural Heritage (Law No. 2863) includes provisions pertaining to the safeguarding of edifices of historical and cultural significance, encompassing places of worship, and the implementation of requisite measures in the event of their opening to tourism. The Law on Tourism Incentives (Law No. 2634) encompasses regulations pertaining to the identification and development of touristic regions and areas. It ensures that natural, historical and cultural values, including places of worship, are considered as potential touristic attraction centres and brought to the attention of the tourism industry. The legislative provisions regulating the construction and building works in Turkey regarding mosque buildings, which are examined in the context of the stury topic, also cover mosque construction activities. The Zoning Law No. 3194, the legislation of the municipalities related to zoning, regulations and standards, the Law No. 633 on the Establishment and Duties of the Directorate of Religious Affairs, the Legislation of the Directorate of Religious Affairs (regulations, directives, circulars, instructions on the management, maintenance, repair, cleaning of mosques and their outbuildings, etc.) are at the top of this legislation.

In accordance with the Regulation on Duties and Work of the Directorate of Religious Affairs, the Directorate of Religious Affairs is responsible for "ensuring the technical control of mosques, Qur'an courses, service buildings and other religious facilities by conducting studies for their aesthetic, functional and safe construction, preparing, having prepared and controlling type projects". Recent accessibility studies conducted in our country have revealed that a number of special arrangements have been made in mosques to facilitate the participation of disadvantaged groups, including women, children and the disabled. The majority of these arrangements are observed in newly constructed mosques, including the provision of a suitable walking surface for the visually impaired, the installation of an "induction loop" system in minarets, a light warning system for the hearing impaired, ramps, a special ablution sink, disabled toilets, a baby care room, a disabled parking area, and the availability of Braille-embossed books.

While legal regulations do mandate accessibility, the lack of permission from the relevant conservation boards and the lack of awareness among mosque associations, foundations, and users have resulted in slow progress on accessibility works for historical mosques. Furthermore, the project initiated by the Directorate of Religious Affairs in 2012 with the theme "Barrier-Free Mosque, Barrier-Free Worship" is currently being carried out in numerous provinces. Furthermore, the Directorate of Religious Affairs convened a national symposium, entitled "Contemporary Design and Technologies in Mosque Architecture from Tradition to the Future" in 2012, as well as international symposia, titled "Searches in Mosque Architecture in Our Age" in 2016 and "International Mosque from Socio-cultural and Architectural Perspectives" in 2018. These events were held with the objective of providing a scientific and academic contribution to the subject matter, as well as fostering awareness. In 2017 and

2018, the Directorate of Religious Affairs conducted workshops on Mosque Planning and Design. These were followed in 2021 by the publication of the Mosque Planning and Design Guide (URL-2, 2024). The Mosque Planning and Design Guide (2021) stipulates that existing mosque buildings must be modified to ensure that the congregation can access the mosque with ease.

2. Accessibility and Tourism for All

In everyday life, everyone is entitled to enjoy the rights and freedoms associated with education, training, health, housing, social, economic, cultural, worship and travel without hindrance. In order to ensure the equal realization of the aforementioned rights and freedoms, it is imperative that accessibility is prioritized. The World Health Organization (WHO, 2011) defines accessibility as "the ability to reach, understand or approach something or someone." In the 2005 Turkish legislation, Law No. 5378 on Persons with Disabilities, accessibility is defined as "the safe and independent accessibility and usability of buildings, open spaces, transportation and information services, and information and communication technology by persons with disabilities". The Ministry of Family and Social Services' Accessibility Guide (2020) defines accessibility as "the ability of everyone to access and use any place and any service independently and safely". In this context, an examination of the literature on accessibility reveals that it is typically addressed under the following headings: accessibility in transportation, accessibility to buildings and open spaces, accessibility to information and information technologies, and accessibility to products and services. In order to define the concept of tourism for all, it is first necessary to examine the concept of accessibility.

2.1. Accessibility in Transportation

In order to ensure accessibility to historic buildings, it is essential that the travel required to reach them is also accessible. The principal elements of this travel are the roads, pavements, stops, transportation structures and vehicles, rest stops and all intercity or intra-city transfers. The choice of travel mode is influenced by a number of factors, including the type of transportation (road, railway, maritime and airline), the geographical location of the historical building, the service types and innovations available, the travel mode (individual, group, collective), seasonal and weather conditions, distance, and personal characteristics. The transportation structures that provide services to the transportation system are diverse, encompassing underpasses and overpasses, taxi, minibus and bus stops, underground or above ground light rail system stops, metro stops and stations, intercity train stations, intercity terminals, rest stops and resting places, piers, ports and airports (Akın Güler & Tutal, 2017).

Article 7 of Law No. 5378 on Persons with Disabilities stipulates that "In order to guarantee accessibility for persons with disabilities in the built environment, compliance with accessibility standards is ensured in planning, design, construction, manufacturing, licensing and inspection processes." It is a legal requirement that private and public transportation systems and vehicles with nine or more seats, excluding the driver's seat, are suitable for the accessibility of disabled individuals. In accordance with the scope of Provisional Article 3 of the same law, the monitoring and auditing of the accessibility of public transportation services provided by metropolitan municipalities and municipalities within the city or under their control is the responsibility of the relevant authorities. The compliance of these services with the relevant accessibility standards is determined through the use of Annex III of the aforementioned law, which is entitled the Accessibility Monitoring and Audit form for Public Transportation Vehicles. This form is divided into two sections: Section I, which concerns vehicles with more than eight seats in addition to the driver's seat and used for passenger transportation, and Section II, which concerns all other vehicles. Rail system vehicles and in addition, the standards that apply to ships must be taken into account.

2.2. Accessibility to Buildings and Open Spaces

It is crucial to ascertain the present circumstances and implement the requisite measures to guarantee uninterrupted access from open spaces to buildings for prospective visitors who fall outside the typical visitor demographic in historical settings and structures. The accessibility of historic environments and buildings must be considered in a manner that strikes a balance between the preservation of cultural heritage and the ability of all members of society to visit these sites. It is not uncommon for these structures to have been designed without due consideration for accessibility standards, often due to their original characteristics. In this context, accessibility practices should be conceived as inclusive and flexible designs that do not disrupt the historical and cultural context of the building. In this regard, it is pertinent to examine the accessibility practices that are currently in place in our country, as outlined in Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings. The following form is to be used for the monitoring and auditing of buildings in accordance with the relevant standards and guidelines.

2.3. Accessibility to Information and Information Technologies

The utilization of information and information technologies presents a considerable opportunity for enhancing accessibility in historic environments and buildings. These technologies facilitate access to the historic environment and buildings for a broader audience, while simultaneously contributing to the preservation of the historic fabric of the building. The principal accessibility applications that may be deployed in this context include digital guidance systems, such as mobile applications and audio descriptions, virtual tours of inaccessible locations, augmented reality (AR) glasses or mobile devices to obtain supplementary information about the building or to view the historical state/history of the building, accessible websites and digital content, digital simulations showing the original state or pre-restoration state of historical buildings, and so forth. Moreover, the information process should encompass the provision of accessible kiosks, Braille boards or tactile maps, as well as verbal, visual and audio documents.

2.4. Accessibility to Products and Services

The accessibility of goods and services in historic buildings is subject to a number of regulations and technological solutions, the purpose of which is to guarantee equal access to the facilities offered by these buildings. In this context, accessibility encompasses a broad range of considerations, from the removal of physical barriers to the harmonization of digital services. Such services include those facilitating physical access, such as ramps, elevators, accessible spaces, parking lots and toilets; those providing sensory access and information, such as audio guides with materials prepared in braille; digital accessibility services, such as mobile applications, virtual tours, augmented and virtual reality; communication services, such as sign language interpreting, written, oral and visual information; special assistance and consultancy services, and so forth. These measures facilitate the accessibility of historical buildings for tourists, thereby enabling a broader audience to appreciate these sites.

From an accessibility perspective, the concept of accessible tourism, or tourism for all, represents a form of socially responsible tourism that enables individuals with disabilities or other accessibility needs to engage in tourism activities in a safe and comfortable manner. This includes potential participants who may not be able to fully utilize standard tourism services due to their specific circumstances. In this context, the concept of accessible tourism, or tourism for all, can be defined as the ability of as many people as possible to access tourism travel, products, services and the built environment equally and safely with everyone else, and to actively participate in tourism activities without the need for special adaptations or special additional arrangements, regardless of participant discrimination (Tutal, 2017).

3. Material and Method

The subject of this study is the historical mosques located in the city centre of Sinop province, a region of Turkey with the potential to become an important tourist destination in the Black Sea region, offering a rich history, natural beauty and cultural heritage (Figure 1).

Figure 1. Central district of Sinop and the study area

This study examined historical mosques in detail, from the urban scale to the building scale, with the objective of identifying potential visitor groups beyond the average visitor demographic. The accessibility of these sites was addressed from a holistic perspective. In this context, seven registered mosques were examined: namely, Alaaddin Mosque, Saray Mosque, Kefevi Mosque, Kaleyazısı Mosque, Meydankapı Mosque, Cezayirli Ali Pasha Mosque and Tersane Mosque. The objective of the research was to ascertain the current accessibility status of these historical mosques, which are used for both worship and religious tourism, and to identify measures that can be taken to ensure that these structures are accessible to all. In this study, a qualitative research method and case study (field study) design were employed to obtain research data. The data were primarily obtained through a literature review, examination of relevant legislation, observation, photographic documentation and analyses. The study employed a multidimensional methodology for the collection of research data, which were primarily obtained through a literature review, examination of relevant legislation, observation, photographic documentation and analysis. In this context, the photographs of the mosques were taken by the authors in July and August 2024. In the initial phase of the study, the literature on the concept of accessibility was evaluated in order to provide a theoretical framework for the research. In the subsequent stage of the process, the sub-headings of the concept of accessibility were examined in turn. These were: accessibility in transportation, accessibility to buildings and open spaces, accessibility to information and information technologies, and accessibility to products and services. The relationship of these sub-headings with the concept of tourism for all was also mentioned. In this framework, within the scope of the field study, an initial overview of the province of Sinop, the city centre and these historical mosques is provided. Subsequently, an analysis was conducted of the current situation of these structures in accordance with the aforementioned sub-headings on

accessibility. The current condition of these buildings was then analyzed in line with the sub-headings of accessibility. The analysis of these mosques and their open spaces is based on Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings. In line with the questions within the sub-headings in this form, evaluations were made regarding these mosques. In accordance with the questions posed in the sub-headings of this forum, evaluations were conducted regarding these mosques. Furthermore, the restoration projects of Alaaddin Mosque, Saray Mosque, Kefevi Mosque, Kaleyazısı Mosque, Meydankapı Mosque and the landscaping project of Cezayirli Ali Pasha (Seyid Bilal) Mosque were obtained from the Samsun Regional Directorate of Foundations and incorporated into the analyses. The initial author has prepared schematic surveys of the Tersane Mosque and the Cezayirli Ali Pasha (Seyid Bilal) Mosque. In the final stage, a discussion, conclusion and recommendations are presented. The objective of this study is to facilitate the tourism potential and accessibility of the developing Sinop region by highlighting the available arrangements for utilizing historical buildings through the Alaaddin Mosque. In the final stage of the study, a discussion, conclusion and recommendations are presented in light of the data and analysis findings. The findings indicate that improvements should be made to enhance the accessibility and visit ability of historical mosques in the city centre of Sinop. In this context, the study focuses on the identification of accessibility solutions for Alaaddin Mosque, one of the most well-known and visited buildings in Sinop. Furthermore, it is emphasized that the suggestions for accessibility arrangements presented in the study will contribute to the development of an accessible city and an enhanced understanding of tourism for all, as well as increasing the tourism potential of Sinop.

4. Findings of the Study

In the initial phase of the research, a general overview of Sinop was presented. Subsequently, the analysis is presented in accordance with the sub-headings on accessibility. The city centre of Sinop, where the historical mosques that constitute the subject of this study are located, is a natural harbour that was established as a fortress-city in the north of Anatolia. Sinop has a long history of intense commercial and cultural activity, which continued under the Byzantine, Seljuk, Candaroğlu and Ottoman administrations. It also became a prominent military base in the region, with a castle and shipyard in the city centre (URL-3, 2024). According to data from the Turkish Statistical Institute (TUIK), Sinop, which has the highest proportion of elderly residents among Turkey's provinces, also has the highest prevalence of disability among individuals aged three and above (Disabled and Elderly Statistics Bulletin, 2023). Furthermore, four edifices situated within the confines of Sinop province have been designated as recipients of the accessibility emblem/certificate bestowed by the Sinop Provincial Directorate of Family and Social Services. These include the Social Security Institution, the Ayancık Vocational and Technical High School Hostel, the Boyabat Courthouse, and the Sinop Airport (URL-4, 2024).

4.1. Accessibility in Transportation

The city of Sinop is accessible via two main modes of transportation: air and road. For travel within the city limits, several options are available, including minibuses, taxis, private vehicles, and on foot. The current transportation infrastructure lacks sufficient accessible options, particularly in the public transportation sector. Furthermore, there is a dearth of accessible taxis. Furthermore, there is a dearth of suitable accessible arrangements for pedestrians on pavements, pedestrian crossings, parking lots and stops. Figure 2 illustrates the city centre of Sinop, indicating the locations of the historical mosques that are the subject of this research and the approximate distances these mosques are situated from the city centre. While the locations of the Alaaddin Mosque, Saray Mosque, Kefevi Mosque, Kaleyazısı Mosque, Meydankapı Mosque and Tersane Mosque are depicted in close proximity to one another on the map, the Cezayirli Ali Pasha Mosque is situated at a greater distance from the aforementioned mosques. From the Sinop Governorate, which is considered the city centre, distance circles were

drawn on the map at 200-metre intervals. Accordingly, the mosques situated in closest proximity to the city centre are Meydankapı Mosque and Kefevi Mosque. The distance from the city centre to the Alaaddin Mosque and Saray Mosque is approximately 400 metres. The Tersane Mosque, situated in close proximity to the seaside, is approximately 700 metres away. The Kaleyazısı Mosque is approximately 1200 metres away, while the Cezayirli Ali Pasha Mosque is located further away from the other mosques in the city and approximately 1800 metres away.

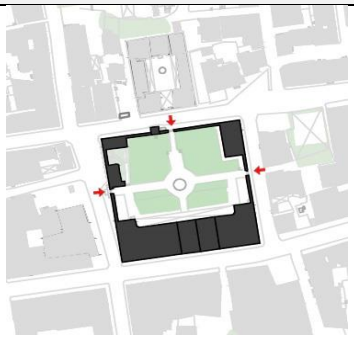
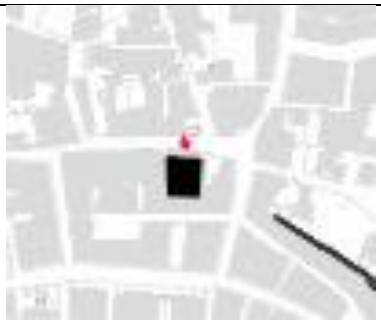
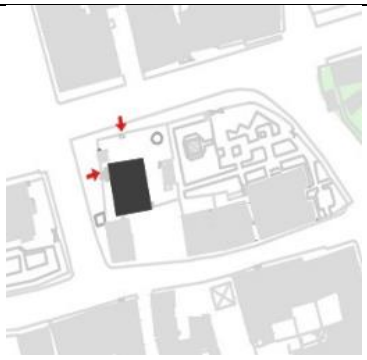
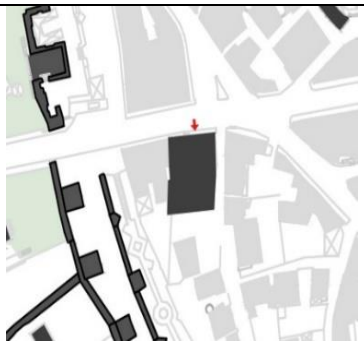
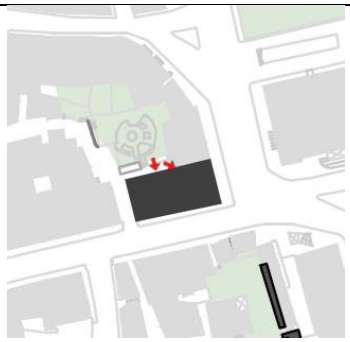
Figure 2. Location of historical mosques in Sinop city center (edited from Yandex maps, 2024)

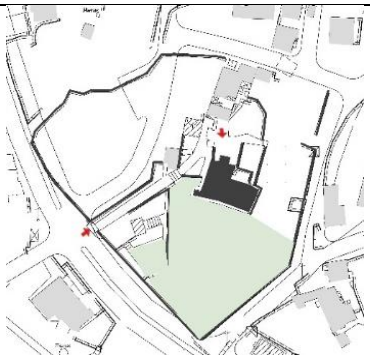
The distances between the mosques and the nearest stop are as follows: approximately 30 metres to Alaaddin Mosque, approximately 160 metres to Saray Mosque, approximately 70 metres to Kefevi Mosque, approximately 100 metres to Kaleyazısı Mosque, approximately 150 metres to Meydankapı Mosque, approximately 10 metres to Cezayirli Ali Pasha (Seyit Bilal) Mosque, and approximately 350 metres to Tersane Mosque. It should be noted that no parking facilities are provided at the mosques. The distances between the mosques and the nearest private car park are as follows: approximately 200 metres to Alaaddin Mosque, approximately 100 metres to Saray Mosque, approximately 140 metres to Kefevi Mosque, approximately 200 metres to Kaleyazısı Mosque, approximately 300 metres to Meydankapı Mosque, approximately 10-20 metres to Cezayirli Ali Pasha (Seyit Bilal) Mosque, and approximately 370 metres to Tersane Mosque. The dearth of adequate accessible public transportation vehicles and accessible taxis, coupled with the absence of accessible provisions on sidewalks, pedestrian crossings, parking lots, and stops, gives rise to a situation of partial accessibility in transportation.

4.2. Accessibility to Buildings and Open Spaces

The general characteristics, site plans and façade photographs of the historical mosques discussed in the research are presented in Image 2.

Image 2: General information about historical mosques

Name	General Features	Site Plan	Photograph
Alaaddin Mosque	**Period:** Seljuk **Year of Construction:** 13th century **Location:** Centre- Camiikebir		
Saray Mosque	**Period:** Candaroglu **Year of Construction:** 14th century (1374) **Location:** Centre- Meydankapı		
Kefevi Mosque	**Period:** Ottoman **Year of Construction:** 16th century **Location:** Centre- Kefevi		
Kaleyazısı Mosque (Mehmet Ağa)	**Period:** Ottoman **Year of Construction:** 17 th century (1651) **Location:** Centre- Kaleyazısı		
Meydankapı Mosque	**Period:** Ottoman **Year of Construction:** 18th century (1722) **Location:** Centre- Meydankapı		

Cezayirli Ali Pasha (Seyyid Bilal)	**Period:** Ottoman **Year of Construction:** 16th century **Location:** Centre- Ada		
Tersane Mosque (Iskele-Hacı Omer)	**Period:** Ottoman **Year of Construction: 1903** **Location:** Centre- Meydankapı		

In addition to the information presented, the historical mosques subject to the research are analyzed according to Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings, the findings are as follows;

Building features: The mosques are designated as official buildings and their ownership is vested in the General Directorate of Foundations. The buildings are used for the purpose of worship and are duly registered. The spatial characteristics of the mosques are outlined in Table 1.

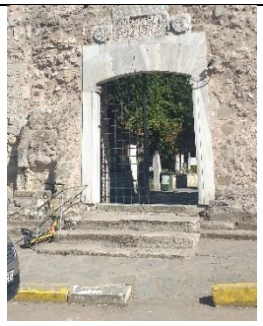
Table 1: Spatial information about historical mosques

Mosque Name	Courtyard Entrance to the Mosque	Courtyard Entrance	Building Entrance	Number of Floors	Mezzanine Floor	Man Prayer Hall	Woman Prayer Hall	Forecourt	Ablution Fountain	Man WC	Woman WC	Man Ablution Place	Woman Ablution Place
Aladdin Mosque	+	3	7	1	1	+	+	+	+	+	+	+	+
Saray Mosque	+	1	1	1	-	+	-	-	+	-	-	-	-
Kefevi Mosque	+	2	2	1	1	+	+	-	+	+	+	-	+
Kaleyazısı Mosque	-	1	1	1	1	+	+	-	+	-	-	-	-
Meydankapı Mosque	-	-	2	1	1	+	+	+	+	-	-	-	+

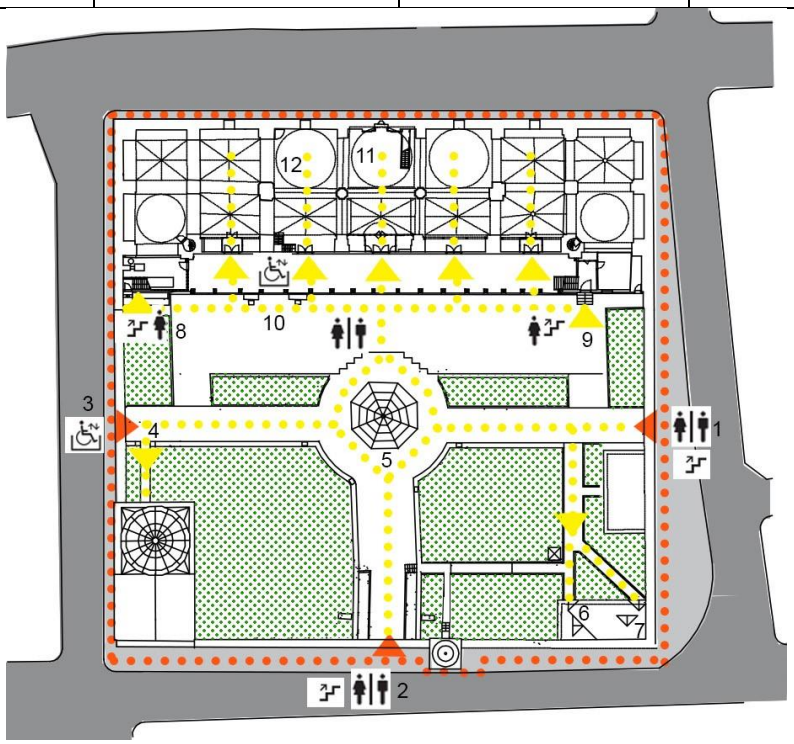
Cezayirli Ali Pasha Mosque	+	2	2	1	1	+	+	-	-	+	+	+	+
Tersane Mosque	-	-	2	2	1	+	+	-	+	-	-	-	+

Alaaddin Mosque: The courtyard of the Alaaddin Mosque has three entrances, two of which are accessible by steps from the pavement, and one of which is wheelchair-accessible via a ramp. The surface of the ramp is composed of stone material. A warning surface is absent along the length of the ramp, both at the outset and at the conclusion thereof. A sign indicating that the entrance is barrier-free has been affixed to the door of the courtyard, which is accessible to wheelchair users. The stepped entrances of the mosque are constructed from stone. The stair steps have undergone partial deterioration over time. The staircase exhibits a discrepancy in height. A stimulating surface is absent from the area immediately preceding and following the step. The courtyard is illuminated by artificial lighting, both at the entrance and within the courtyard itself. There are three distinct routes that visitors may utilise within the courtyard. The width of these routes exceeds four metres. The surface of the courtyard is paved with a flat, stable and durable material. No surface treatment has been applied to the courtyard. The fountain, situated at the centre of the courtyard, is positioned at an elevation that is higher than the surrounding area. Additionally, the courtyard houses a tomb accessible to visitors, featuring a stepped entrance. Additionally, the courtyard of the mosque serves as a designated assembly area for disaster and emergency response operations. The mosque is equipped with seven entrances, which are situated in close proximity to one another. The surface of the entrance to the building is flat, stable and durable. The entrances to the mosque are equipped with illumination. The men's prayer hall is situated on the ground floor, while the women's prayer hall is located on the mezzanine floor. The entrance doors to the men's gallery are double-winged, with a single wing width of the opening door measuring less than 100 cm. Some of the door entrances are equipped with windshields. A portable wooden ramp has been installed in front of one of the entrance doors to facilitate wheelchair access. The incline of the ramp is in accordance with the prescribed standards. The mosque is equipped with staircases leading to the women's prayer hall from both the interior and exterior. The width of the steps on the indoor stairs is less than 27 cm, and the heights of the steps vary. It is not possible to apply a sensible surface to the floor or walls. A stepped entrance provides access to the men's and women's toilets and ablution place. The facility lacks an accessible toilet and sink system. The relevant plans and photographs of the mosque are presented in Image 3.

Image 3: Examination of Alaaddin Mosque in terms of accessibility

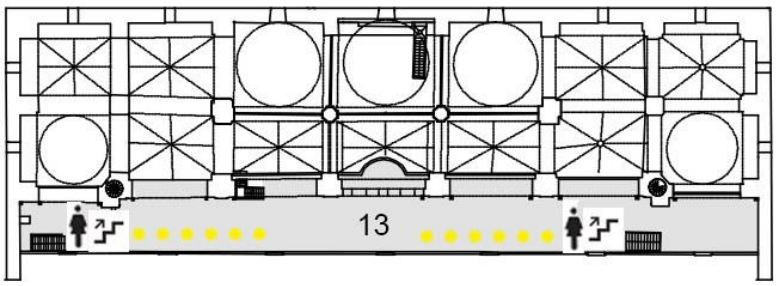
			
1- Step entrance to the courtyard	**2**- Step entrance to the courtyard	**3**- Wheelchair access to the courtyard	**4**-Stepped entrance to the tomb in the courtyard

			
5-Stepped fountain	**6**-Stepped entrance to men's toilet and ablution area	**7**-Stepped entrance to women's toilet and ablution area.	**8**- Entrance to the women's prayer hall with stairs

Ground Floor Plan

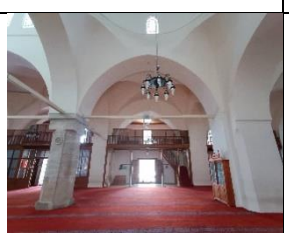
(The plans of the mosque are based on the restoration project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate)

Mezzanine Floor Plan

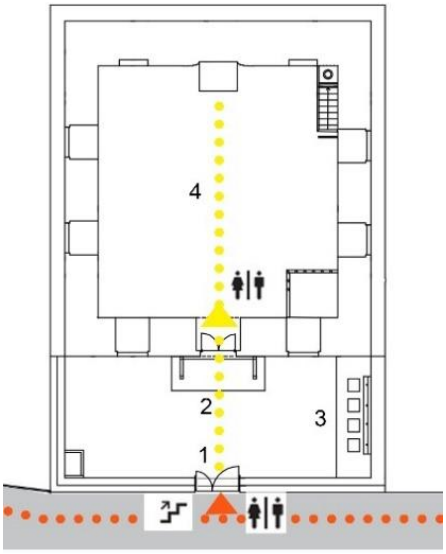

9- Entrance to the women's prayer hall with stairs

			
10- Wheelchair access to the men's prayer hall	**11**- Men's prayer hall (Interior of the mosque)	**12**- Men's prayer hall (Interior of the mosque)	**13**-Woman's prayer hall (Interior of the mosque)

Saray Mosque: Saray Mosque garden is accessed via a single entrance, comprising three steps from the pavement. The riser heights of the steps, constructed from stone, exhibit variation. The steps are partially worn, exhibiting signs of deterioration. A fountain is located on the right side of the courtyard entrance, at the same level as the garden. However, it lacks accessible features. A suitable surface application is absent from the ground at the entrance to the garden and mosque. A lighting pole is situated on the pavement at the entrance to the garden. The mosque has a single entrance. A platform constructed from stepped stone is situated at the entrance to the mosque. A threshold is situated in front of the wooden double-winged entrance door. The width of the entrance door's wing is less than 90 cm. The entrance door is devoid of a windshield. A prayer hall for men is located on the ground floor of the mosque. There are no facilities for men and women, nor are there ablution areas. The plan and photographs of the mosque are presented in Image 4.

Image 4: Examination of Saray Mosque in terms of accessibility

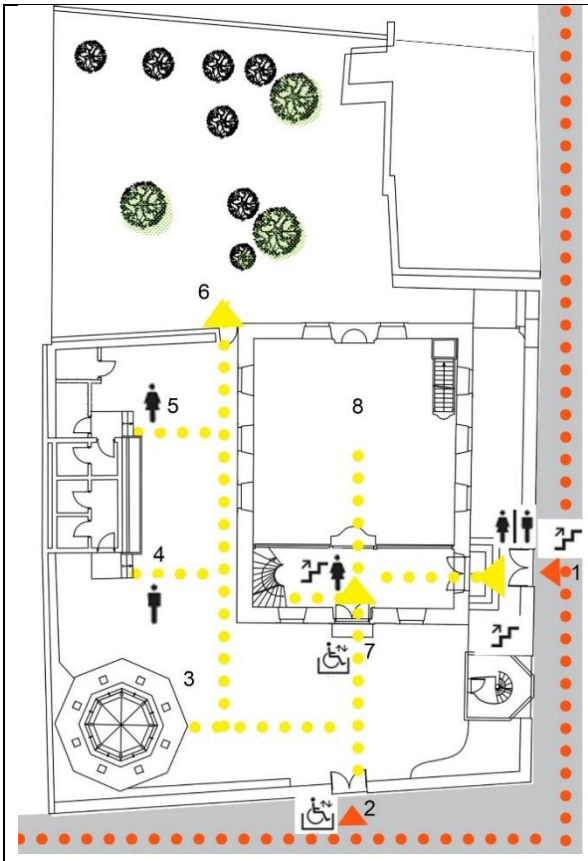
<table>
<tr>
<td rowspan="2">

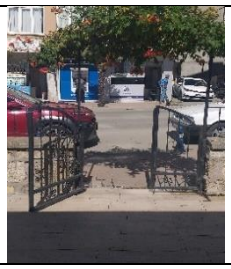
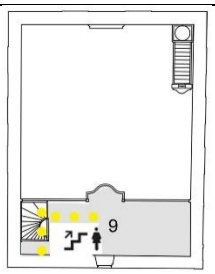
Ground Floor Plan
(The plans of the mosque are based on the restoration project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate)</td>
<td>
1-Stepped entrance to the courtyard</td>
<td>
2-Stepped entrance to the mosque</td>
</tr>
<tr>
<td>
3-Fountain in the courtyard</td>
<td>
4- Prayer hall
(Interior of the mosque)</td>
</tr>
</table>

Kefevi Mosque: The Kefevi Mosque garden has two entrances: one with steps from the pavement and one with a wheelchair-accessible entrance via a ramp. The entrance door, comprising a single step covered with stone material, lacks a warning surface along the step and at the point where it meets the ground at either end. Similarly, the surface of the ramped entrance is also covered with stone material. A warning surface is absent along the length of the ramp prior to and at the conclusion of the ramp. The courtyard entrances and interior are equipped with illumination. The surface of the garden path is composed of a flat, stable, and durable material. The surface of the garden path is composed of a flat, stable, and durable material. A fountain is situated on the left-hand side of the ramped entrance within the courtyard. Toilets for men and women are provided, with stepped entrances, and a separate ablution area for women. It should be noted that the facility lacks an accessible toilet and sink system. The backyard of the mosque functions as a burial ground, or hazire, and is the final resting place of Mahmud Kefevi. The backyard, situated within a verdant setting, lacks both an accessible entrance and a designated walking path. The mosque features two stepped entrances. A portable metal ramp has been installed at one of the entrances. The incline of the ramp exceeds the prescribed standard, with a gradient in excess of 9%. The entrance doors are of the double-wing variety, with a

single-wing width of less than 100 cm. No windbreaks are provided at the entrances. The men's prayer hall is located on the ground floor, while the women's prayer hall is situated on the mezzanine floor. The women's prayer hall is accessed from within the mosque via a wooden spiral staircase. It is notable that the step heights of this staircase exhibit inconsistencies. The relevant plans and photographs of the mosque are presented in Image 5.

Image 5: Examination of Kefevi Mosque in terms of accessibility

<table>
<tr>
<td>

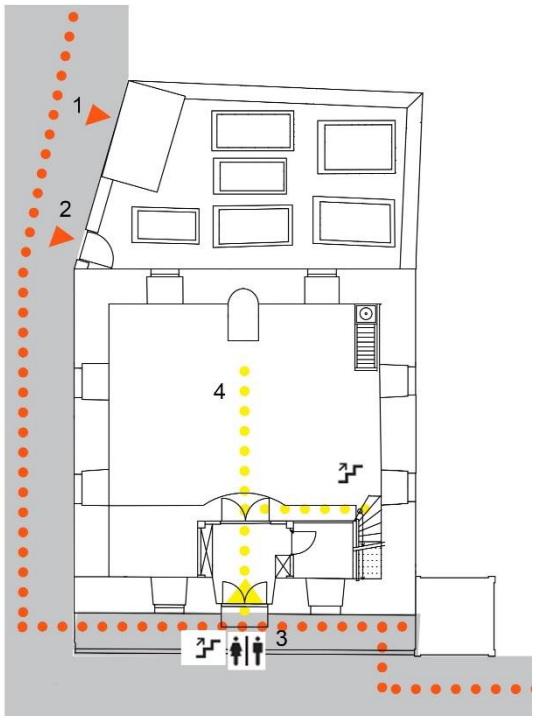
Ground Floor Plan
(The plans of the mosque are based on the restoration project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate)</td>
<td>
1-Stepped entrance to the courtyard</td>
<td>
2- Wheelchair access to the courtyard</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>
3-Fountain in the courtyard</td>
<td>
4-Stepped entrance to the men's toilet</td>
</tr>
<tr>
<td></td>
<td>
5-Stepped entrance to the women's toilet and ablution area</td>
<td>
6- The tomb of Mahmut Kefevi (the burial ground of the mosque)</td>
</tr>
<tr>
<td>

Mezzanine Floor Plan</td>
<td>
7-Ramp entrance to the mosque</td>
<td>
8- Men's prayer hall (Interior of the mosque)</td>
<td>
9-Woman’s prayer hall (Interior of the mosque)</td>
</tr>
</table>

Kaleyazısı Mosque: The entrance to the Kaleyazısı Mosque is situated directly adjacent to the sidewalk. A single entrance door is provided, with steps leading up to it. The outer door of the mosque and the door to the inner area (men's gallery) are double-winged doors, with a single wing of the opening door measuring less than 100 cm in width. A windbreak is provided at the entrance to the building. The men's prayer hall is located on the ground floor, while the women's prayer hall is situated on the

mezzanine floor. The women's prayer hall is accessed from within the mosque via a wooden staircase. The staircase features varying step heights. At the rear of the mosque is located a fountain and a burial ground, known as a hazire. The entrance and interior of this area are devoid of illumination. The garden path is paved with stone and is of a narrow width. The fountain, situated within the garden and at ground level, lacks the requisite accessibility provisions. There are no facilities for men or women, nor any ablution places. The relevant plans and photographs of the mosque are presented in Image 6.

Image 6: Examination of Kaleyazısı Mosque in terms of accessibility

Ground Floor Plan

(The plans of the mosque are based on the restoration project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate)

1-Fountain in the courtyard

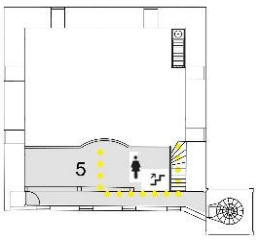
2- The burial ground of the mosque

3-Stepped entrance to the courtyard

4- Men's prayer hall (Interior of the mosque)

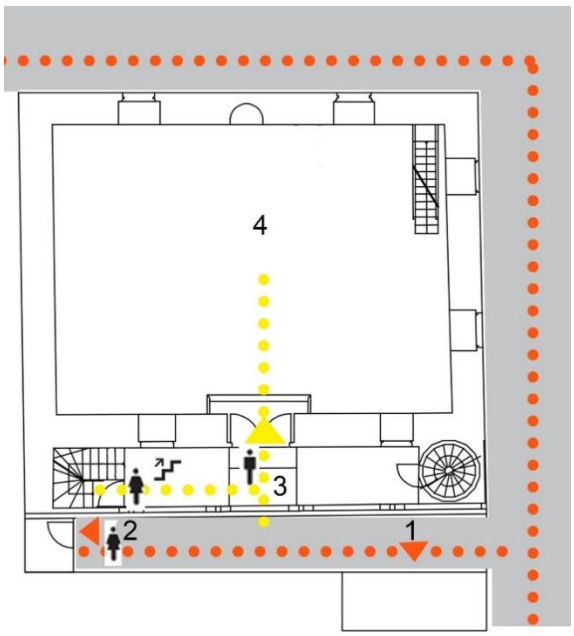
Mezzanine Floor Plan

5-Woman's prayer hall (Interior of the mosque)

Meydankapı Mosque: The entrance to the Meydankapı Mosque is situated on the side road. A fountain with stepped steps and a designated area for women to perform ablution are located on the stone-covered side road. The entrance to the women's ablution area is at a higher level, and there are no accessible arrangements in place. The mosque is equipped with two stepped entrances, one designated for male visitors and the other for female visitors. The entrance to the men's prayer hall is a double-wing door, with a single wing width of the opening door measuring less than 100 cm. The entrance door is devoid of a windshield. The entrance to the women's prayer hall is a single-wing door, with a single-wing width of less than 100 cm. The men's prayer hall is situated on the ground floor, while the women's prayer hall is located on the mezzanine floor. The women's prayer hall is accessible via a wooden staircase. The step heights of the staircase are not uniform. There are no facilities for men and women to use separately, nor are there any ablution places for men. The relevant plans and photographs of the mosque are presented in Image 7.

Image 7: Examination of Meydankapı Mosque in terms of accessibility

Ground Floor Plan

(The plans of the mosque are based on the restoration project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate)

1-Stepped fountain

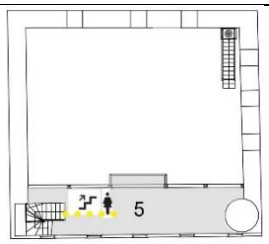
2-Women's ablution place

3-Stepped entrance to the courtyard

4- Men's prayer hall (Interior of the mosque)

Mezzanine Floor Plan

5-Woman's prayer hall (Interior of the mosque)

Cezayirli Ali Pasha (Seyyid Bilal) Mosque: The mosque is accessible from two points within the courtyard. The stairs in the garden present a challenge to visitors seeking access to the mosque and tomb. The courtyard contains separate facilities for men and women, including water-closets and an ablution area. The facility lacks an accessible toilet bowl and sink system. In close proximity to the ablution facilities designated for male visitors is a stepped Hatunlar Tomb. The garden path is constructed from stone and concrete. The stone paving of the stairs is partially worn. The courtyard lacks a suitable surface application. A section of the courtyard is designated as a burial ground, or hazire. The mosque is equipped with two entrances. The entrance to the men's prayer hall and Seyit Bilal Tomb is provided from the same door. This entrance comprises an area with a glass screen and a photocell-operated door. A warning surface is absent along the entire length of the photocell door. The other entrance is that of the women's prayer hall, which can be accessed via the stairs located on the side of the mosque. The entrance to the mosque on the ground floor is a double-winged wooden door, with a single wing width of the opening door measuring less than 100 cm. A step is positioned in front of the entrance. A passageway leads to the Seyyid Ibrahim Bilal Tomb, situated on the upper level, from the men's prayer hall via a staircase. The Seyyid İbrahim Bilal Tomb is a significant religious site in Sinop. The entrance to the tomb is marked by a narrow wooden door with a threshold and double wings. The width of the single wing of the door is less than 100 cm. In this regard, the entrance to the mausoleum is inaccessible. The plans and photographs of the mosque pertinent to this discussion are presented in Image 8.

Image 8: Examination of Cezayirli Ali Pasha (Seyyid Bilal) Mosque in terms of accessibility

1-Man and woman wc with steps and women's ablution places

2- Stepped tomb entrance (Hatunlar Tomb)

3-Man ablution places with steps

4-Stepped place of worship

Ground Floor Plan

(The site plan of the mosque is based on the landscape project obtained from Samsun Foundations Regional Directorate. The survey plan of the mosque was prepared by the corresponding author.

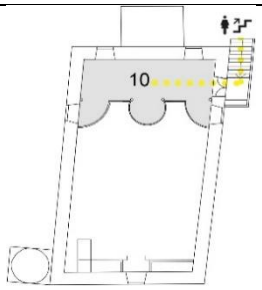
5-Stepped upper road entrance

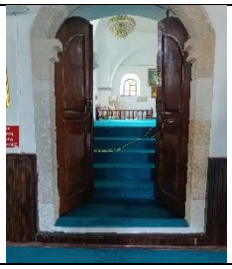
6-Entrance to the mosque

7- Men's prayer hall (Interior of the mosque)

Mezzanine Floor Plan

8-Stepped entrance to the tomb

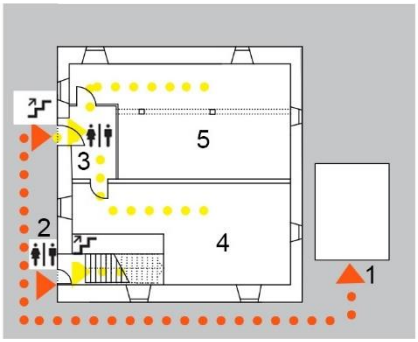
9-Tomb interior

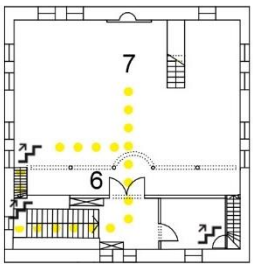

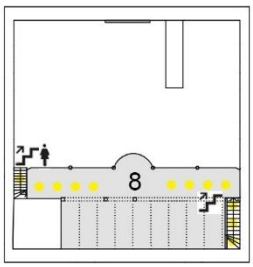
10-Woman's prayer hall (Interior of the mosque)

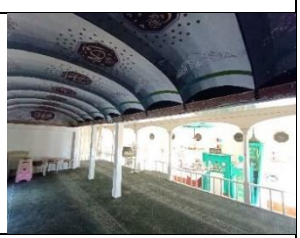
Tersane Mosque: Tersane Mosque is accessible via two entrances from the pavement. A stepped fountain is situated on the exterior of the mosque. The fountain is not equipped with any features that facilitate accessibility. The entrance to the men's and women's prayer hall on the ground floor of the mosque is marked by a threshold and comprises a double-wing wooden door. The width of the door is less than 100 cm due to its single-wing construction. The doors of the thresholded men's prayer hall and the stepped women's prayer hall on the ground floor are of a similar shape. The sinks located within the women's prayer hall on the ground floor lack the requisite accessible features for ablution. The first floor is accessed via stairs, with a step width of less than 27 cm. The men's prayer hall is situated on the first floor, while the women's prayer hall is located on the mezzanine floor. The entrance to the men's prayer hall is a double-winged wooden door, with a single wing measuring less than 100 cm in width. The women's prayer hall, located on the mezzanine floor, is accessed via a wooden staircase. The staircase features unequal step heights and widths. The mosque lacks facilities for men and women, including toilets and ablution spaces. The relevant plans and photographs of the mosque are presented in Image 9.

Image 9: Examination of Tersane Mosque in terms of accessibility

<table>
<tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td>1-Stepped fountain</td><td>2-The Stair</td><td>3-Stepped entrance</td><td>4-Woman’s prayer hall (Interior of the mosque)</td></tr>
<tr><td colspan="4">

Ground Floor Plan 1st floor Plan Mezzanine Floor Plan
The survey plans of the mosque were prepared by the corresponding author.</td></tr>
<tr><td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr>
<tr><td>5- Men's prayer hall (Interior of the mosque)</td><td>6-Interior of the mosque</td><td>7- Men's prayer hall (Interior of the mosque)</td><td>8-Woman’s prayer hall (Interior of the mosque)</td></tr>
</table>

4.3. Accessibility to Information and Information Technologies

For further information on these mosques, please refer to the Türkiye Culture Portal, accessible via the internet. The website lacks an informative section regarding accessibility for individuals with disabilities. The website includes a map indicating the transportation options and the mosque's geographical location. However, the website lacks the option of a larger font and a virtual tour for the visually impaired. In the courtyard of the Alaaddin Mosque, an information sign in Turkish and English provides details about the mosque's location and history. Similarly, the Kefevi Mosque features Turkish information about Mahmut Kefevi Hz., while the Meydankapı Mosque offers historical information about the mosque. Additionally, the Cezayirli Ali Pasha Mosque displays Turkish information about Seyyid Ibrahim Bilal. Furthermore, each mosque displays a set of regulations for visitors to adhere to, as posted on the walls. No guiding or informative elements, such as tactile maps, braille writing, floor plans, and so forth, are available in the open and closed areas of the mosques. The mosques lack the requisite guiding and informative elements, including tactile maps, braille writings, and floor plans, in both indoor and outdoor areas.

4.4. Accessibility to Products and Services

Access to assistance and counselling services in mosques is typically facilitated through the imam and mosque personnel. Ramps have been constructed at the courtyard and mosque entrance of Alaaddin Mosque and Kefevi Mosque with the intention of facilitating physical access. In terms of sensory access and information services, the mosque does not provide a Braille Quran service, sign language sermons, or a screen projecting the sermon on the wall as a communication service. Additionally, there is a special light system on the minaret at the time of the call to prayer for the hearing impaired, which can be considered a technological service. Furthermore, an "induction loop system" is available for individuals with hearing loss and hearing aids.

5. Discussion, Conclusion and Recommendations

In terms of accessibility to historical environments and buildings in our country and abroad, Kocabaş (2013) discusses historical public buildings in the Nicosia Walled City area of Northern Cyprus, Yıldız (2016) analyses the historical region in Bursa, and İlkhan Söylemez (2020) presents a case study of the historical city centre of Konya. In the historical city centre of Konya, Bozok (2018) presents the Museum of Turkish and Islamic Arts, formerly known as İbrahim Pasha Palace and now restored and in use. Additionally, Ölmez (2022) describes the Edirne Ekmekçizade Ahmet Paşa Caravanserai and the Edirne State Theatre. Kaymakçı (2022) evaluated the accessibility of historical buildings in Istanbul that have been converted into museums. Kejanlı et al. (2023) evaluated the accessibility of historical buildings in Diyarbakır Suriçi. Bilgiç and Küçük (2021) evaluated the accessibility of Safranbolu Cinci Han. Gür and Kahraman (2024) evaluated the accessibility of landscape design approaches to enhance accessibility at the Göbeklitepe Ruins. Barlow (2012) assessed the accessibility of Glamis Castle for visitors. Gil-Mastalerczyk and Gardyńska-Kieliś (2023) examined the accessibility of historic buildings in Kielce. The findings of these studies indicate that while accessibility is partially ensured, the current regulations on accessibility are not yet at an adequate level. In their research, Çınar et al. (2015) investigated the satisfaction of wheelchair users in historical places of worship in Istanbul. Rusli and Mydin (2018) examined the accessibility of historic mosques in Malaysia. Rahmad and Syar (2023) addressed the accessibility of mosques in Indonesia. Their findings revealed that the mobility opportunities for users in outdoor spaces are severely limited, with only a few adaptations made to interior spaces. Furthermore, the accessibility of these spaces is inadequate for worship. Khan and Nia (2023) found that the majority of mosques in Bangladesh lack a designated area for women to engage in prayer, which significantly impedes women's ability to access and utilize these religious spaces. The study revealed that only one mosque provides a dedicated space for women to worship, although the accessibility of this area is constrained. Sak et al. (2018) investigated the travel motivations of domestic and foreign tourists in their study on Seyid Bilal Mosque and Mausoleum. Their findings revealed that the visitors were predominantly women, students, and individuals with lower incomes. Additionally,

they identified the need for more focused promotional activities and suggested that combining faith tourism with third-age tourism could contribute to a greater number of visitors to the region and center. Borowczyk (2017) posits that the accessibility of historic buildings and monuments is a crucial aspect not only for the preservation of architectural heritage but also for the advancement of social and sustainable development. In light of the aforementioned findings, it can be concluded that the results of this study are in alignment with those of previous studies.

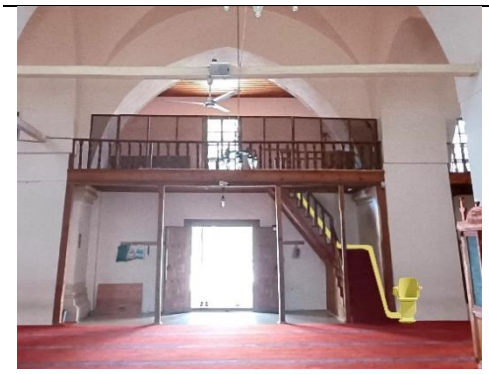
In their 2022 study, Çelimli and Oranlı emphasise the feasibility and significance of integrating universal design principles into architectural modifications without compromising the integrity of historical structures. As demonstrated by Tutal (2018), this mosque exhibits an inclusive approach, as evidenced by the accommodations made for individuals with diverse disabilities within the historical and registered Hacı Hasan Mosque in Eskişehir. This observation diverges from the findings presented in the aforementioned study.

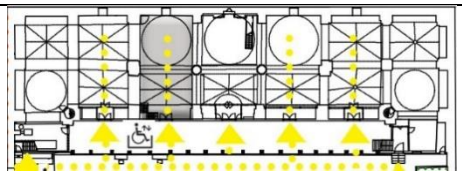
It is a fundamental human right to engage in tourism activities, to travel, to access information, and to benefit from the full range of touristic products and services. This right extends beyond the typical participants in standard tourism services to encompass a broader spectrum of individuals and groups. In this regard, the United Nations Universal Declaration of Human Rights and pertinent legislation mandate accessibility. Ensuring accessibility in urban spaces presents a significant challenge; this difficulty is compounded when considering historical environments and buildings. The question of how to ensure accessibility, particularly in the context of historic buildings, remains an unresolved issue. It is therefore essential that the state, institutions, local governments, designers and society as a whole are aware of their responsibilities and obligations in this regard. In this context, in addition to the historical and cultural richness of the province of Sinop, where the research was carried out, the fact that it has the oldest population in our country and the high rate of disabled population, the fact that only four buildings have accessibility logos and that there is no religious building among these buildings adds a special importance and sensitivity to the issue In this respect, the accessibility of seven historical mosques in Sinop city center, where the act of worship, one of the fundamental rights and freedoms, is carried out and is also a part of religious tourism, was analyzed according to Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings. It has been observed that accessibility is not fully provided in urban spaces outside the mosques and within the mosques themselves. It can be concluded that accessibility in the areas of transportation, buildings and open spaces, information and information technologies, and access to services is only partially ensured in these mosques. Among the historical mosques examined in the field study, Alaaddin Mosque, which is well-known and frequently visited in Sinop according to Tripadvisor (URL-5, 2024), has been identified as the most suitable mosque in terms of physical and building accessibility arrangements (Image 10).

Image 10: Accessibility suggestions for Alaaddin Mosque

Accessibility suggestions for the courtyard of Alaaddin Mosque	
 (URL-6, edited from Orhan Özgülbaş's photograph.) **RGB light system for adhan warning.**	The installation of an RGB light system on the minaret of the mosque could assist those with hearing impairments in identifying the time of the call to prayer. The system provides a visual warning to visitors with hearing impairments by emitting light in different colors when the call to prayer is imminent. To illustrate, a green light may be activated at the commencement of the adhan, or a warning may be conveyed via the use of different colors according to the specific prayer time. In this manner, those with hearing impairments can ascertain the time for prayer, visit the mosque, or commence their prayers.

 Walking stick with sensor	In order to enhance accessibility without compromising the integrity of the mosque courtyard flooring, the utilization of sensorised walking stick technology represents a viable solution. Such a cane can serve as a navigational aid for visitors by memorizing the plan diagram of the mosque's interior and exterior areas. The sensor cane is capable of detecting obstacles and issuing warnings to the user via vibration or audible signals. Consequently, visually impaired individuals are able to navigate the courtyard and mosque with greater safety and explore the area without colliding with surrounding structural elements. This technology provides visitors with disabilities with an enhanced experience of the interior and exterior of the mosque, while ensuring the preservation of the mosque's historic furnishings.
 A kiosk for information	A kiosk situated within the courtyard of the mosque is designed to assist individuals with disabilities in acquiring knowledge about the mosque and its surrounding area, as well as providing guidance. The kiosk has been designed with ergonomic considerations for wheelchair users in mind and is accessible at an appropriate height. It offers information about the mosque and provides visitors with digital maps and audio guidance services in different languages, thus enabling them to navigate the area comfortably. Furthermore, the kiosk provides information regarding other significant locations of interest in Sinop. Audio guidance is provided for visually impaired individuals, while a touch screen allows those with hearing impairments to access information with ease.
 Information boards	Information boards situated within the courtyard of the mosque can be designed in such a way as to provide visitors with guidance regarding the interior and exterior of the Alaaddin Mosque, its history, and other pertinent information. The boards are constructed from materials that are resistant to the effects of the outdoor environment. They can be equipped with Braille script to provide access for visitors who are visually impaired. Furthermore, the addition of a relief map of the mosque would assist visitors in comprehending the mosque's structural layout. In this manner, the boards furnish comprehensive and accessible information to all visitors.

 The benches	It is possible to design benches in the courtyard of a mosque in a way that ensures disabled accessibility. It is recommended that a wide and unobstructed area be left around the benches to facilitate wheelchair access and seating. The height of the benches can be adjusted in accordance with ergonomic principles, thereby ensuring that the elderly and individuals with mobility limitations can sit and stand in a comfortable manner. Furthermore, the provision of a canopy structure to provide shade over the benches would offer a more comfortable resting area for disabled visitors and others during the summer months.
 The portable ramp	The portable ramp design, which provides access from the mosque courtyard to the entrance of the tomb, represents an effective solution in terms of accessibility. When constructed in accordance with the relevant standards, the ramp provides a safe and comfortable passage for disabled individuals and other visitors with mobility restrictions. It is essential that the ramp is designed with sufficient width to accommodate wheelchair users in a comfortable manner and that it is covered with a non-slip surface. Furthermore, the provision of grab handles on either side of the ramp serves to enhance the safety of users, thereby facilitating more comfortable and convenient access.
Accessibility suggestions for the interior of the Alaaddin Mosque	
 The portable screen and projection	The portable screen and projection, highlighted in yellow within the mosque, can be employed as an auxiliary tool for visitors with hearing impairments to facilitate their comprehension of the sermons and prayers. The screen can be utilized to display written texts, prayer translations and sign language explanations, thereby conveying sermons and other verbal content to individuals with hearing impairments. In this manner, visitors with hearing impairments are able to follow the proceedings of the worship service in a meaningful way, thus ensuring their equal access to religious rituals.
 The stair lift with seats for woman's prayer hall	The stair lift with seats, which is used to provide access to the upper floor of the mosque, can be designed in a way that is specifically suited to the needs of elderly women or women with mobility limitations, allowing them to reach the women's prayer hall on the upper floor. The stair lift with seats provides accessibility with minimal intervention to the original structure of the mosque and, furthermore, saves space by folding when not in use. Consequently, this solution provides an inclusive worship environment for all visitors without compromising the historical and aesthetic integrity of the mosque and enables women to access the worship areas with ease.

 A place of worship for wheelchair users in the mosque **Tactile surface in the interior space of the mosque.**	Arranging this grey area and providing appropriate access for visitors in wheelchairs contributes to making the area more accessible for all. Surface coverings in the interior of the mosque can be covered with tactile surfaces to help visually impaired visitors navigate (carpet with tactile surface). These tactile surfaces can be designed as guideways that function as directions and can be arranged in such a way that visually impaired visitors can easily recognise them by touch. Such embossed guideways enable visitors to navigate the space safely, reach important areas and avoid obstacles. Thus, a safer and more accessible environment is created for both wheelchair and visually impaired visitors.

It seems reasonable to suggest that the limited number of studies on the accessibility of historical environments and buildings in Turkey, coupled with the fact that this study is addressed in conjunction with tourism in Sinop province, represent a significant contribution to the existing literature on the subject. In light of the findings, the following recommendations can be put forth for the utilization of historical mosques for both religious and tourist purposes:

- It is imperative that accessibility is addressed not at the building scale in a narrow sense, but at the urban scale from a broad perspective. This can be achieved by planning holistically.
- It is clear that accessibility arrangements in buildings should be designed in accordance with the accessibility standards that must be complied with within the balance of protection-use.
- It would be prudent to give due consideration to the stipulations set forth in the accessibility regulations in the restoration projects of mosques.
- It could be incorporated into the development of accessible tourism routes within the city.
- It is essential that all mosques provide adequate and easily accessible guidance and informative elements, such as signboards, maps, and other boards, in both indoor and outdoor areas. These elements should be available in sufficient numbers to meet the needs of visitors. Furthermore, it is crucial that mosques implement effective guidance systems for visitors with visual or hearing impairments. This may include the use of appropriate signage, braille, or auditory guidance.
- The interior design of mosques should be planned in accordance with the functional requirements of the building, beyond mere aesthetic considerations. At the scale of the building, woven carpets/surfaces with tactile surfaces for the visually impaired, informative texts in Braille, relief maps and floor plans can be designed. Portable ramps can be installed at points of access and where there are elevation differences, particularly at the main entrance of the building and in the open spaces designated for use by people with disabilities. It is recommended that a sufficient number of wheelchairs be made available, as well as a designated area within the prayer hall for individuals requiring such assistance. It is possible to integrate lifts or stair climbers into suitable staircases within the building. It is possible to

make toilets and ablution places in some mosques accessible. Ablution spaces may be equipped with accessible toilets and washbasins situated at appropriate heights for ablution, as well as an emergency help button. In order to facilitate the hearing impaired, a special light system can be installed on the minaret during the call to prayer. Furthermore, sign language can be employed during the daily prayers and Friday sermons. The sermon can be displayed on a wall-mounted screen. For individuals with hearing loss and hearing aids, the induction loop system can facilitate enhanced auditory perception within the surrounding environment.

- The Directorate of Religious Affairs may consider extending the "Barrier-Free Mosque, Barrier-Free Worship" initiative to encompass historical mosques.
- It is of the utmost importance to ensure that spaces designed for women are of an equal standard to those designed for men. By preserving the historical and aesthetic value of the mosque, physical arrangements such as stair lifts or ramps can be implemented to facilitate access to the section reserved for women on the upper floor. Such arrangements can be designed in a way that enhances accessibility without compromising the mosque's overall aesthetic appeal.
- It would be beneficial for the Directorate of Religious Affairs to engage actively in the development of religious tourism activities in historical mosques and other religious sites. This should extend to involvement in the planning, project and construction stages.
- It is recommended that mosque staff and guides receive training on how to assist disabled visitors. It is also advised that visitors be informed about the mosque's accessibility features.
- It is possible to develop virtual tours or interactive guidance applications for disabled individuals. In this manner, individuals who are unable to physically visit the mosque are also afforded the opportunity to explore it.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interests: There is no conflict of interest between the authors or any third-party individuals or institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support has been received for this article.

Acknowledgments: I would like to thank the referees and editors who contributed to the publication process.

REFERENCES:

Acar Ata, İ., & Yılmaz, S. (2023). Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında Evrensel Tasarım Yaklaşımı, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 9(75): 4533-4543.

Accessibility Guidelines, (2020). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, https://www.aile.gov.tr/media/65613/erisilebilirlik_kilavuzu_2021.pdf (Access Data:10.01.2024).

Akbaş, H. B., & Atabeyoğlu, Ö. (2015). Sırrı Paşa (Fidangör) Yaya Bölgesinin Engelli Kullanımı Açısından Ulaşılabilirliğinin Değerlendirilmesi. Artıum, 3, 37-53.

Akın Güler, G., & Tutal, O. (2017). Uluslararası Katılımlı 6. Tarihi Yapıların Korunması ve Güçlendirilmesi Sempozyumu, 2-4 Kasım 2017, Trabzon.

Alkan Meşhur, H. F. (2013). Accessibility for People with Disabilities in Urban Spaces: A Case Study of Ankara, Turkey. International Journal of Architectural Research, Cilt 7, Sayı 2, 43-60.

Annex I: Accessibility Monitoring and Audit Form for Buildings, https://www.aile.gov.tr/media/54667/ek-i-binalar-icin-erisilebilirlik-izleme-ve-denetleme-formu_070720.pdf (Access data: 20.01.2024).

Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi, Ege Akademik Bakış, C:7, No:2, s. 485-493.

Aygün, E., Korkut, A. & Kiper, T. (2018). Engelli Bireyler İçin Kentsel Dış Mekanlara Erişilebilirliğin İncelenmesi: Tekirdağ Örneği, Artium, 6(2), 20-32.

Bahadır, B. (2014). Parklarda erişilebilirliğin engelliler açısından irdelenmesi: İstanbul Göztepe 60. Yıl Parkı Örneği. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Barlow, H. (2012). Gaining access at historic tourism sites: A narrative case study of physical accessibility at Glamis Castle, Master's thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada.

Bekçi, B. (2012). Fiziksel engelli kullanıcılar için en uygun ulaşım akslarının erişebilirlik açısından irdelenmesi: Bartın kenti örneği. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 14(Özel Sayı), 26-36.

Berkün, S. (2019). Toplumsal yaşama katılım için erişilebilir kentler: Zonguldak örneği. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi, 3(3), 43-52.

Bıçkı, D., Yetkin Şale, H., & Ak, D. (2016). Herkes İçin Erişilebilir Kentler: Muğla Örneği. The Journal of Academic Social, Science Studies, 52, 449-470.

Bilgiç, D. E., & Küçük, E. (2021). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesinde Herkes İçin Tasarım, Cinci Han Örneği. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 10(2), 498-514.

Borowczyk, J. (2017). Architectural accessibility of historic legacy: The social aspect and design prospects. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering, 245(5), 052087.

Bozok, E., (2018). Tarihsel Bir Mekânı Yeniden Düşünmek: Türk ve İslam Eserleri Müzesinde Erişilebilirlik, Yüksek Lisans Tezi, Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çelimli, M. A., & Oral M. (2022). Completely Accessibility Solutions for Historical Building and Areas in The Multi-Layered City Center of Sivas. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 10 (2), 891-915. DOI: 10.15320/ICONARP.2022.228

Çınar, H., Arslan, A. R. & Doğar, K. (2015). İbadethaneler: Tekerlekli Sandalye Kullanıcıların Kullanımın Memnuniyeti. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 3(3), 319-327.

Dikmen, Ç. B. (2011). Avrupa Kentsel Şartı Ulaşım ve Denetim İlkeleri Kapsamında Engellilerin Kentsel Alan ve Yapılara Erişebilirliklerinin Sorgulanması: Yozgat Örneği. e-journal of New World Sciences Academy, 6(4), 838-858.

Disabled and Elderly Statistics Bulletin (2023). Engelli ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü, https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf (Access Data: 10.01.2024).

Ekici, B. (2021). Engelli Kullanımı Açısından Yaya Yollarının Erişilebilirliğinin Değerlendirilmesi: Çorlu (Tekirdağ) Örneği. Journal of Architectural Sciences and Applications, 6 (1), 115-124.

The Regulation on Accessibility Monitoring and Auditing, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm (Access Data: 10.01.2024).

Eşkil, Ö. (2011). Engelliler İçin Dış Mekân Tasarım Özellikleri Bağlamında Ankara Kent Parklarının İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Evcil, A. N. (2018). Tarihi Mekânları Korumada Unutulan Boyut: Erişilebilirlik. Şehir & Toplum, 11, 41-50.

Gil-Mastalerczyk, J., & Gardyńska-Kieliś, E. (2023). Accessibility Study of Historic Buildings and Contemporary Heritage – On the Example of Kielce's Public Utility Buildings. Structure and Environment. 15. 133-146. 10.30540/sae-2023-012.

Gür, N., & Kahraman, Ö. (2024). Engelli Bireyler İçin Kentsel Tarihi Alanlarda Erişilebilirliği Arttırmaya Yönelik Peyzaj Tasarım Yaklaşımları: Göbeklitepe Ören Yeri (Şanlıurfa) Örneği. Kırklareli Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi, 10(1), 29-53.

Henden Şolt, H. B. (2019). Çağdaş kent planlama anlayışına bir örnek: Engelsiz kent yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *6*(8), 36-44.

İlkhan Söylemez, D. (2020). Tarihi eserlere erişilebilirlik: Konya tarihi kent merkezi örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, "Erişilebilirlik" Özel Sayısı Cilt 1, 165-191.

Kaya, S. (2015). Düzce Kent Merkezi Yaya Yollarında Engelli Erişilebilirliği, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Düzce.

Kaymakçı, S. (2022). Tarihi Yapıların Müze Olarak İşlevlendirilmesinin İstanbul'dan Örneklerle İncelenmesi. Mimarlık ve Yaşam, 7(2), 647-667.

Kejanlı, T., Canan, K. O. Ç., & Alkan, M. C. (2023). Tarihi Bölgelere Erişilebilirliğin Engelli Bireyler Açısından Değerlendirilmesi: Diyarbakır Suriçi Bölgesi Örneği. GRID-Architecture Planning and Design Journal, 6(2), 699-724.

Khan, K. A., & Nia, H. A. (2023). Investigating female accessibility and prayer space in mosque architecture: A case study in Dhaka, Bangladesh. *Jurnal Penamas: Journal of Religion and Society*, *36*(2), 101-116.

Kocabaş, Ş. (2013). Evaluation of circulation paths in public buildings in terms of accessibility: Re-functioned public historic buildings in the Nicosia Walled City. Master's thesis. Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.

Koç, C., & Koç, A. (2022). Engelsiz Parkların Erişilebilirliği: Eskişehir ve Diyarbakır Örnekleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 13(33), 161-188.

Koç, S. (2013). Tarihi Yapılar İçin Engelli Erişimi. Ulaşılabilir Kentler Engelsiz Mekânlar Hareketi, I. Ulusal Engelleştirilenler 2013 Sempozyumu. Konya.

Kurşun, S. (2014). Tekerlekli Sandalye Kullanan Engellilerin Kentsel Mekanları Kullanım Olanaklarının İrdelenmesi: Özgürlük Parkı Örneği, Kadıköy-İstanbul. Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Bartın.

Law on Persons with Disabilities, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm (Access Data: 20.01.2024).

Mosque Planning and Design Guide, (2021). https://yonetimhizmetleri.diyanet.gov.tr/Documents/Cami+Planlama+ve+Tasarimi+Kilavuzu+2021.pdf (Access Data: 05.01.2024).

Olgun, R., & Yılmaz, T. (2014). Parkların Erişilebilirlikleri Üzerine Bir Araştırma: Niğde Kızılelma Parkı Örneği. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 15(1), 48-63.

Ölmez, O., (2022). Tarihi Yapılarda Mekânın Yeniden Kullanımı ve Erişilebilirlik, Edirne Ekmekçizade Ahmet Paşa Kervansarayı İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Rahmad, & Syar, N. I. (2023). Are mosques friendly to vulnerable groups? Jurnal Penamas: Journal of Religion and Society, 36(2), 233-247.

Rusli, F. N., & Mydin, M. A. O. (2018). Pertinence of universal design and accessibility in mosque for people with disabilities. In Proceedings of the 3rd Undergraduate Seminar on Built Environment and Technology (USBET2018) (Vol. 2, pp. 425-429). UiTM Perak Branch.

Sak, M., Eren, A. S., Bayram, A. T., & Erkol Bayram, G. (2018). Seyit Bilal Türbe ve Camisini Ziyaret Eden Turistlerin Seyahat Motivasyonları Üzerine Bir Araştırma. Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu, Sinop.

Sümer, G.Ç. (2015). Engelsiz Şehir Kavramı Açısından Malatya. Yönetim ve Ekonomi, 22(1), s:139-157.

Tarhuni, S. M. (2024). Vertical accessibility for wheelchair users at historic buildings. Eurasian Journal of Science and Engineering, 10(1), 12-22.

Tiyek, R., Eryiğit, B. H., & Baş, E. (2016). Engellilerin Erişebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde Bir Araştırma. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12, 225-261.

Tutal, O. (2015). Erişebilirlik, Erişebilirdik, Erişemedik. Mimarlık Dergisi (385).

Tutal, O. (2017), Turizm Mekanlarında Erişilebilirlik. Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s:233-240.

Tutal, O. (2018). Universal Access in Historic Environment and Accessibility of The Haci Hasan Mosque in Eskisehir. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 6(1), 126–141.

The Regulation on Duties and Work of the Directorate of Religious Affairs, https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=19795&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip= (Access Data: 20.06.2024).

True, E.M ve Türel, H.S. (2013). Yapılı Çevrelerin Fiziksel Engelliler Yönüyle Kullanılabilirliği: İzmir Kenti Örneği. Artium, 1(1),1-16.

U.N. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2006).

URL-1, WHO, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/10-facts-on-ageing-and-health (Access Data: 12.02.2023).

URL-2, Cami Planlama ve Tasarım Kılavuzu, https://csb.gov.tr/cevre-ve-sehircilik-bakani-kurum-cami-planlama-ve-tasarimi-kilavuzu-tanitiminda-konustu-bakanlik-faaliyetleri-32007 (Access Data: 12.02.2024).

URL-3, Sinop Valiliği, http://www.sinop.gov.tr/ (Access Data: 12.02.2024).

URL-4, Sinop'ta 4 Kamu Kurumuna "Erişilebilirlik" Logosu, https://www.haberler.com/yerel/sinop-ta-4-kamu-kurumuna-erisilebilirlik-logosu-14750787-haberi/ (Access Data: 10.01.2024).

URL-5, Tripadvisor, https://www.tripadvisor.com.tr/ShowUserReviews-g652366-d10619034-r729413356-Alaattin_Camii-Sinop_Sinop_Province_Turkish_Black_Sea_Coast.html (Access Data: 10.04.2024).

URL-6, Aladdin Camisi, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sinop/gezilecekyer/alaaddin-cami (Access Data: 06.11.2024).

Yıldız, B., (2016). Kamusal Mekân ve Erişilebilirlik Kavramları Kapsamında Bursa Tarihi Hanlar Bölgesinin İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

WHO (World Healthy Organization) (2011). World Report on Disability, Geneva: WHO Publications.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 28.02.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Mirza Sert, E., Onay, B. (2025), Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Gereksinimlerinin Kano Modeliyle Sınıflandırılması: Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Örneği, *Kent Akademisi Dergisi,* 18(2):735-752. https://doi.org/10.35674/kent.1444129

Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Gereksinimlerinin Kano Modeliyle Sınıflandırılması: Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Örneği

Classification of Recreational Demands of University Students with Kano Model: The Case of Ahmet Necdet Sezer Campus

Esra MİRZA SERT[1], Büşra ONAY[2]

Öz

Rekreasyonel gereksinimler kişilerin günlük hayatlarındaki en temel ihtiyaçları olan barınma ve beslenme gibi temel fizyolojik ihtiyaçlarından biridir. Rekreasyonel aktiviteler, üniversite öğrencilerinin yaşam kalitelerini artırmak için önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiziksel sağlık, stres yönetimi, sosyal bağlar, öğrenme verimliliği, yaşam becerileri ve zihinsel sağlık gibi hayatın farklı alanlarına olumlu katkılarda bulunarak öğrencilerin genel refahlarını artırır. Üniversite öğrencileri, eğitim hayatlarının büyük bir bölümünü üniversite kampüslerinde geçirirler. Dolayısıyla, kampüslerdeki rekreasyonel ihtiyaçların anlaşılması ve etkili bir şekilde karşılanması, öğrencilerin sağlık, mutluluk ve akademik başarılarını artırarak üniversite deneyimini iyileştirme potansiyeli taşır. Öğrencilerinin rekreasyonel taleplerini toplamak, bu talepleri karşılayan olanakları belirlemek ve peyzajı bu yönde iyileştirmek, kampüslerde yaşam kalitesini ve öğrenci memnuniyetini artırma yönünde önemli adımlardır. Bu çalışma, öğrencilerin rekreasyonel gereksinimlerinin Kano Modeli ile sınıflandırılmasını amaçlamaktadır. Kano Modeli müşteri/kullanıcı isteklerini sınıflandırarak önceliklendiren, tasarım sürecine rehberlik ederek memnuniyeti artırmayı amaçlayan bir yöntemdir. Kano Modeli araştırmasında anket çalışmasından yararlanır. Bu çalışmada Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'nde 164 öğrenciye anket uygulanmıştır. Hazırlanan ankette; üniversite öğrencilerinin Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'ndeki rekreasyonel faaliyetleri yeterli bulup bulmadıkları, kampüsteki rekreasyonel faaliyetlerin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadığı ve öğrencilerin kampüs rekreasyonundan beklentilerinin neler olduğu hakkındaki sorular öğrencilere yönlendirilmiştir. Elde edilen verilerle öğrencilerin rekreasyonla ilgili gereksinimleri Kano Modeli'ne göre sınıflandırılmıştır. Çalışmanın sonucunda rekreasyonel etkinliklerin toplu şekilde ve organize yapılabileceği alanlara yer verilmesi ve öğrencilerin boş zamanlarında fiziksel ve zihinsel etkinlikler yapma gereksinimleri fark yaratmayan gereksinimler, rekreasyonel etkinliklerin bireysel olarak yapılabileceği alanlara yer verilmesi temel/olmazsa olmaz gereksinimler, sosyal etkinlikler yapmaları beklenen gereksinimler, etkinliklere katılmak için ücret ödemek ise zıt gereksinimler olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Necdet Sezer Kampüsü, Kano Modeli, Rekreasyon, Rekreasyonel Gereksinim, Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

Recreational needs are one of the basic physiological needs such as housing and nutrition, which are the most basic needs of people in their daily lives. Recreational activities are an important tool to improve the quality of life of university students. It increases the general well-being of students by making positive contributions to different areas of life such as physical health, stress management, social bonding, learning efficiency, life skills and mental health. University students spend a large part of their educational life on university campuses. Therefore, understanding and effectively meeting recreational needs on campuses has the potential to improve the university experience by increasing students' health, happiness and academic achievement. Collecting students' recreational demands, identifying facilities that meet these

[1] (Dr.), mirzaesira@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6731-7745
[2] **Corresponding Author:** (Dr. Öğretim Üyesi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, bonay@aku.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3126-2276

needs, and improving the landscape in this direction are important steps towards improving the quality of life and student satisfaction on campuses. This study aims to classify students' recreational demands with the Kano Model. Kano Model is a method that aims to increase satisfaction by classifying and prioritising customer/user requests and guiding the design process. Kano Model utilises survey study in its research. In this study, a questionnaire was applied to 164 students in Ahmet Necdet Sezer Campus. In the prepared questionnaire, questions about whether university students find the recreational activities on the Ahmet Necdet Sezer Campus sufficient, whether the recreational activities on the campus meet the needs of the students and what the expectations of the students from the campus recreation were directed to the students. With the data obtained, the recreational demands of the students were classified according to the Kano Model. As a result of the study, including areas where recreational activities can be done collectively and organised, students' needs to do physical and mental activities in their free time were determined as requirements that do not make a difference, including areas, where recreational activities can be done individually, are basic/essential needs, doing social activities are expected requirements, and paying a fee to participate in activities are opposite demands.

Keywords: Recreation, Recreational Demands, Kano Model, Ahmet Necdet Sezer Campus, University Students

GİRİŞ:

Modern yaşamın yoğun temposunda, bireylerin zamanı etkin bir şekilde planlaması, günlük aktiviteler arasında denge kurabilmeleri açısından büyük bir öneme sahiptir (Akoğuz Yazıcı vd., 2023). Zamanın etkili bir şekilde planlanması sonucu ortaya çıkacak boş zaman, boş zamanın çeşitli aktivitelerle değerlendirilmesi yani rekreasyon faaliyetlerinde bulunulması birbirini takip eden ve etkileyen bir zincirin halkaları gibidir (Karaküçük & Akgül, 2016). Boş zaman, bireylerin çalışmak için harcadıkları süre ya da çalışma hayatlarını destekleyen eğitim, seyahat, toplantı gibi aktivitelerde harcanan vakitlerin dışarısında kalan zaman dilimidir (Mclean & Hard, 2012). Boş zamanın genel karakteristiği ise zorunlulukların bulunmaması ve birey tarafından özgürce seçilen etkinliklerle geçirilmesidir (Karaküçük & Akgül, 2016).

Bireylerin boş zamanlarında gerçekleştirdikleri, ruhsal ve bedensel yenilenme amacı taşıyan, doyurucu eylem ya da eylemler "rekreasyon" olarak tanımlanmaktadır (Kalaycı Önanç vd., 2018). Rekreasyon Latince'de yenilenme, yeniden yaratılma anlamına gelen "recreatio" kelimesinden türemiştir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde rekreasyon kavramı "İnsanların serbest zamanlarında, spor ve eğlence amacı ile gönüllü olarak katılım sağladıkları etkinlikler"; rekreasyon alanı ise "İnsanların serbest zamanlarında, spor ve eğlence amacı ile gönüllü olarak etkinlik yapabilecekleri yer" şeklinde tanımlanmaktadır (Karakan vd., 2021; URL-1).

Rekreasyonun literatürde birçok farklı tanımı vardır. Glikson'a göre, insan yaşamının canlandırılması; Bayer (1964 akt. Karaküçük, 2008)'e göre kişileri eğlendiren, dinlendiren, neşelendiren ve çeşitli uğraşlardan zevk duymalarını sağlayan eylemleri gerçekleştirmek veya bu etkinliklere katılarak ruhsal ve fiziksel canlanma elde etmektir. Karakan vd. (2021)'ye göre ise insanların boş zamanlarını, kırsal ya da kentsel alanlardaki açık veya kapalı mekanlarda, aktif ya da pasif faaliyetler yaparak geçirme istekleridir. Rekreasyonla ilgili yapılmış bu tanımların ortak özellikleri rekreasyonun boş zamanlarda gönüllü olarak yapılan ve bireylere fayda sağlayan bir ihtiyaç olduğudur.

Rekreasyona katılıma davranışı bireyin sosyal, ekonomik, fizyolojik ve kültürel imkanları ile bağlantılıdır. Maddi durum, cinsiyet, yaş, sosyal konum, iş gibi faktörler ise rekreasyonun niceliğini belirleyen unsurlardır (Kalaycı Önaç vd., 2018). Rekreasyonun yapıldığı mekâna, yapılma amacına, zamana, katılımcı sayısına, aktivite çeşidine göre farklı açıdan sınıflandırmaları yapılmıştır (Karaküçük ve Akgül, 2016). Katılımcı ve izleyici olma durumuna göre aktif ve pasif rekreasyon, katılan bireylerin zaman tercihlerine göre günübirlik, hafta sonu ve mevsimsel olarak ayrılabildiği gibi; kişi sayısı, katılanların yaşları, onların yaşam biçimleri, milliyetleri ve amaçlarına göre de sınıflandırılmaktadır (Çavuş & Aker, 2021; Coşkun vd., 2023).

Açık ve kapalı mekanlarda yapılabilen rekreasyon aktiviteleri bireylerin ve toplumun açık yeşil alanlardan yani doğadan elde ettikleri faydalardan birisi olarak görülmektedir. Bu alanları kullanmak ve doğada bulunmak insanların ruh ve beden sağlığını olumlu anlamda etkilemekte, sosyal ilişkilerini

güçlendirmekte, insanları doğanın kültürel ve doğal varlıklarıyla buluşturmakta, yerli ekonomiye katkı sağlayarak kimliği geliştirmekte ve toplumda bir koruma bilinci oluşturmaktadır (Frumkin vd., 2017; Satman, 2018; Wolsko vd., 2019; Elmas vd., 2021).

Rekreasyonel faaliyetler insanların yaşamlarına fiziksel, psikolojik ve sosyal faydalar sağlamaktadır (Hung, 2012). İnsanlar rekreasyon faaliyetlerine tek başlarına katıldıklarında çoğunlukla fizyolojik ve psikolojik faydalar elde ederken, bu faaliyetlere organize bir grup şeklinde katıldıklarında fizyolojik ve psikolojik faydalara ek olarak daha fazla sosyal fayda deneyimleyebilir (Chang vd., 2018).

Bu çalışmanın amacı, Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'ndeki üniversite öğrencilerinin rekreasyonel gereksinimlerini Kano Modeli ile sınıflandırarak anlamak ve bu gereksinimlerin karşılanma düzeyini belirlemektir. Literatürde rekreasyon gereksinimlerin sınıflandırılmasında Kano Modeli kullanımına rastlanmamıştır. Bu anlamda çalışma, alanda ilk olacaktır. Kano Modeli ile anlaşılması güç istekler sınıflandırılarak öğrencilerin rekreasyonel gereksinimleri kolayca anlaşılabilir. Bu amaç doğrultusunda hazırlanan anket aracılığıyla öğrencilere sorular yöneltilmiş, Kano Modeli kullanılarak yapılan analizle, öğrencilerin rekreasyonel faaliyetlere yönelik gereksinimleri sınıflandırılmıştır. Bu sayede, kampüste yaşam kalitesini artıracak ve öğrenci memnuniyetini sağlayacak sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

1. Kampüs Rekreasyonu

Toplumun fiziksel ve psikolojik refahını yüksek seviyede tutmak için toplumdaki bireylerin sağlıklı davranışlar geliştirmesi önemli bir kriterdir. Üniversite yılları bireylerin hem kişisel hem de profesyonel yaşamı öğrenip geliştirmesi için ideal bir ortamdır. Bireyler bu süreçte, gelecekteki sağlığını belirleyecek yaşam tarzını da oluşturur. Ancak, birçok öğrenci akademik kaygılar nedeniyle rekreasyonel aktivitelere ayıracak zaman veya motivasyon bulmakta zorlanmaktadır. Öğrencilerin etkinliklere katılımını teşvik etmek üniversitelerin sorumluluğundadır. Bu amaçla, öğrencilerin rekreasyonel gereksinimleri ve bu gereksinimleri etkileyen faktörleri incelemek önemlidir (Romaguera vd., 2011).

Boş zaman faaliyetlerinin planlanması, gerçekleştirilmesi ve gerekli tesis ve ekipmanların, altyapının oluşturulması sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları tarafından da sağlanabilir. Gençlerin boş zaman faaliyetlerini düzenli ve toplu olarak gerçekleştirebilecekleri alanların geliştirilmesi ve düzenlenmesi konusunda üniversitelere ciddi sorumluluklar düşmektedir (Balcı, 2003). Üniversite öğrencilerinin boş zaman aktivitelerini organize etmek, özellikle spor ile ilgili aktivitelere katılımlarını sağlamak, öğrencilerin ruhsal ve fiziksel sağlıklarına olumlu etki eder. Bu durum, uzun vadede öğrencilerin başarı oranlarına ve üniversitelerin kalite değerlendirme ölçütlerine olumlu katkıda bulunur (Guo & Liu 2016).

Üniversite kampüsleri öğrenciler başta olmak üzere farklı kullanıcı gruplarının boş zamanlarını en çok geçirdikleri mekânlardır. Genel olarak tüm üniversiteler an az bir tane kampüse sahiptir. Kampüs peyzajı öğrencilerin fiziksel, psikolojik, sosyal becerilerini destekleyerek akademik gelişimlerine yardımcı olmanın yanı sıra aidiyet duygusunu geliştirmekte, genel iyilik hallerinin ve yaşam kalitelerinin artmasını sağlamaktadır (Baştuğ & Dikici, 2019; Wang vd., 2021; Barakazı, 2022). Bir kampüs alanına sahip olan her kurum yapısı için geçerli olan kampüs rekreasyonu mekân ve faaliyetleri, kampüsün içinde barındırdığı özelliklere göre farklılıklar göstermektedir. Üniversiteler ise kampüs rekreasyon fikrinin gelişim gösterdiği ve uygulandığı en önemli kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaba, 2009).

Kampüs rekreasyonunun en dikkat çekici yönü tüm üniversite çalışanlarına ve öğrencilere hizmet etmesi ve çok yönlü programlar sunmasıdır. Bu programlar katılımcıların niteliklerine ve amacına göre çeşitlilik göstermektedir (Bosna vd., 2018). Henchy (2011), kampüs rekreasyonunun sahip olduğu imkanların, faaliyete katılan katılımcıların zinde olma, fiziksel uygunluk, stres yönetimi gibi genel sağlık

durumlarına olumlu etkisi olduğunu ve bununla birlikte topluma aidiyet duygusunu güçlendirme gibi sosyal faydalar sağladığını belirtmektedir.

Çevik vd. (2019) kampüs rekreasyonunun kullanıcılara sağladığı faydaları; fiziksel sağlığa katkı sağlamasının dışında, akademik başarıda devamlılık ve benlik imajını geliştirmesi, stresi azaltması, öz güveni arttırması, üniversiteye yönelik memnuniyet oluşturması, sosyal etkileşim fırsatı sunması ve öğrencilerin sosyal bütünleşmesini desteklemesi olarak özetlemiştir. Angus Busby (2011) ise kampüs rekreasyonuna katılımın en belirgin katkısının arkadaşlık, yeni şeyler deneme, ait olma ve toplum olma duygusu, dahil olma, yeni insanlarla tanışma gibi sosyal özelliklere olduğunu belirtmiş ve bunların yanında bireysel ve yetenek gelişimi gibi farklı özelliklerle birlikte stresten arınma sayesinde eğitim hayatını da olumlu olarak etkilediğini belirtmektedir.

Kaba (2009) tarafından kampüs rekreasyonu kapsam alanı, Topluma Hizmet Programları, Açık Hava Rekreasyonu, Eğlence ve Sosyal Etkinlikler ve Rekreasyonel Sporlar şeklinde sınıflandırılmıştır.

- Topluma Hizmet Programları: Rekreasyona gönüllü olarak katılım gösteren öğrenciler ile gerçekleştirilecek yaşlı bireylere ve sokak çocuklarına yardım çalışmalararı, çevreyi koruma aktivitelerine katılım, afet gönüllülerine katılım gibi hizmetler olarak ayrılmıştır.
- Açık Hava Rekreasyonu: Seminerler, günlük geziler, dağcılık, dağ bisikleti, kampçılık vs.,
- Eğlence ve Sosyal Etkinlikler: Müzik şölenleri, kapalı spor mekanları, sosyal tesisler, eğlence programları, konserler, festivaller, dans gösterileri, tiyatro grupları, sahne sanatları vs.,
- Rekreasyonel Sporlar: Mini spor ligleri, turnuvalar, spor beceri kursları, açık rekreasyon saatleri, aile kampları vs.,

Çeşitli çalışmalar üniversite öğrencilerinin akademik ve sosyal başarı elde etme konusunda karşılaştıkları zorluklar, kişiler arası çatışmalar, özsaygı sorunları, maddi kısıtlamalar, zaman kısıtlamaları ve duygusal sorunlar nedeniyle önemli düzeyde stresle karşı karşıya olduklarını göstermektedir (Lau vd., 2014; Wang vd., 2021). Bu bağlamda, kampüs alanlarını sadece bir öğrenme yeri olarak tasarlamaktan öte öğrencilerin genel iyilik halleri ve yaşam kaliteleri yönünden de ele almak gerekir. Öğrencilerin rekreasyonel gereksinimlerini anlamak ve sınıflandırmak, kampüs peyzajını bu yönde iyileştirmek, kampüslerde yaşam kalitesini ve öğrenci memnuniyetini artırma yönünde önemli adımlardır.

2. Kano Modeli

Kano Modeli Herzberg vd. (1959)'nin motivasyon teorisini temel alarak Kano vd. (1984) tarafından geliştirilen müşteri/kullanıcı ihtiyaçlarını sınıflandırarak önceliklendirmeyi, ürün tasarımı ve geliştirme döngülerine rehberlik ederek kullanıcı memnuniyetini artırmayı amaçlayan bir yaklaşım olarak ortaya konmuştur (Witell vd., 2013, Ishak vd., 2020, Kermanshachi vd., 2022).

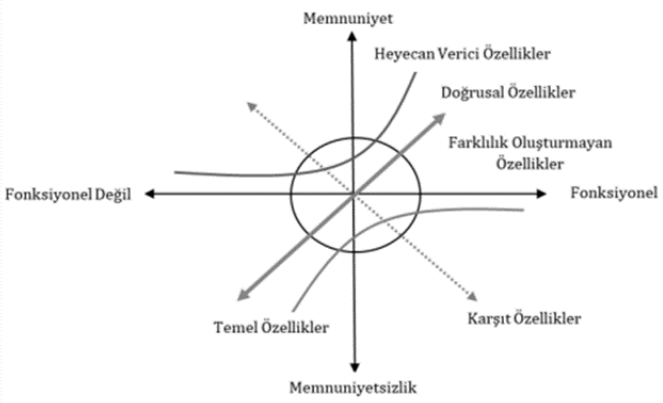
Kano yönteminin temeli, kullanıcı memnuniyetinin her zaman ürün veya hizmetin tüm özelliklerine karşılık gelmediği, ürünün fonksiyonelliği veya kalitesiyle memnuniyetin her zaman doğru orantılı olmadığı gerçeğine dayanır (Ishak vd., 2020).

Kano Modeli, müşteri memnuniyetini daha iyi anlamak ve ürün özelliklerinin müşteri üzerinde nasıl bir etki yarattığını analiz etmek için kullanılan bir modeldir. Bu model, müşteri gereksinimlerini yalnızca tek boyutlu olarak değerlendiren geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak, müşteri beklentilerini ve memnuniyet seviyelerini çeşitli kategorilerde ele alır. "Tek Boyutlu Özellikler" (Performans Özellikleri olarak da bilinir), ürünün sahip olduğu belirli bir özelliğin artmasının memnuniyeti, azalmasının ise memnuniyetsizliği doğrudan etkilediği gereksinimlerdir. Yağmurluk örneğinde olduğu gibi, su geçirmeme özelliği arttıkça müşteri memnuniyeti artarken, bu özellik zayıfladığında memnuniyetsizlik

yaşanır. Ancak Kano Modeli, müşteri memnuniyetini sadece bu tür performans özellikleriyle sınırlamaz; temel özellikler ve heyecan verici özellikler gibi başka kategoriler de sunmaktadır. (Yılmaz, 2020).

Kano Modeli'nin geleneksel tek boyutlu kalite anlayışından farklılaşması, ürün özelliklerinin müşteri memnuniyeti üzerindeki etkilerini daha derinlemesine analiz etme yaklaşımıyla gerçekleşir. Noriaki Kano, sadece "Tek Boyutlu Özellikler" ile yetinmez; modeline "Heyecan Verici" ve "Olmazsa Olmaz" özelliklerini de ekleyerek müşteri memnuniyetini daha geniş bir perspektifte değerlendirir (Yılmaz, 2020).

Kano, kullanıcı memnuniyetini ürün kalitesi ve işlevsellikle bağdaştırır. Bunun için Kano Modeli grafiği kullanılır **(Şekil 1).** Grafikte yatay eksen, bir özelliğin fiziksel yeterliliğini (fonksiyonel/fonksiyonel değil) temsil ederken dikey eksen, o özelliğin kalite özelliklerine yönelik kullanıcı memnuniyetini temsil etmektedir. Böylece, kullanıcıların ürün özelliklerine verdikleri tepkiler, beklentileri ve talepleri daha iyi anlaşılabilir (Korkmaz & Duman, 2019; Ishak vd., 2020; Kermanshachi vd., 2022).

Şekil 1. Kano Modeli (Meng vd., 2016 akt. Korkmaz ve Duman, 2019)

Yatay eksen üzerinde soldan sağa doğru ilerledikçe gereksinimlerin daha fazla karşılandığını, dikey eksen üzerinde aşağıdan yukarı doğru ilerledikçe memnuniyet düzeyinin arttığı anlaşılmaktadır. Modele göre kullanıcının üründen beklediği özellikler altı kategoride tanımlanır (Kermanshachi vd., 2022).

Temel/olmazsa olmaz gereksinimler (M-Must-be Requirements): Bir üründe veya hizmette asgari düzeyde bulunması gereken ve bulunacağı varsayılan özelliklerdir. Memnuniyete katkı sağlamazlar fakat yokluğu yüksek oranda memnuniyetsizliğe neden olur (Ishak vd., 2020; Kermanshachi vd., 2022).

Beklenen gereksinimler (O-One-dimensional Requirements): Bir ürünün/hizmetin kalitesinin artması memnuniyeti artırır şeklindeki geleneksel bakış açısını Kano Modeli'ne dahil eder (Yılmaz, 2020).

Heyecan verici gereksinimler (A-Attractive Requirements): Kullanıcıların beklentileri dışında olan bu gereksinimlerin yerine getirilmesi kullanıcı memnuniyetinde çok yüksek bir artışa yol açarken yapılmadığında memnuniyet seviyesinde bir azalmaya neden olmayan gereksinimlerdir (Ishak vd., 2020).

Fark yaratmayan gereksimler (I-Indifferent Requirements): Kullanıcı memnuniyet düzeyini etkilemeyen niteliklerdir. Bu özelliklerin varlığı veya yokluğu, ürünle ilgili memnuniyet tepkilerini etkilemez (Ishak vd., 2020; Kermanshachi vd., 2022).

Zıt Gereksinimler (R-Reverse Requirements): Kullanıcının istemediği bir gereksinimi ifade eder ve kullanıcıya sunulduğunda kullanıcı memnuniyeti azalır (Ishak vd., 2020).

Kuşkulu Gereksinimler (Q-Questionable): Görüşme yapılan kişinin yöneltilen soruyu yanlış anladığı, çelişkili yanıt verdiği durumlardır (Korkma & Duman, 2019).

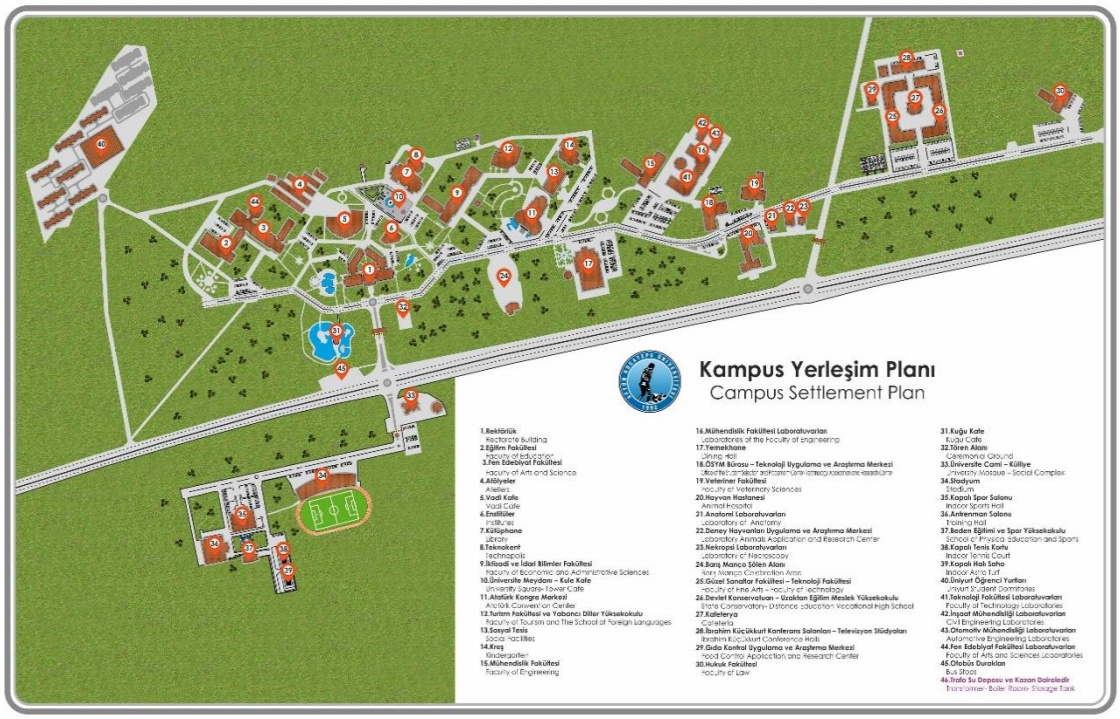
Sonuç olarak, Kano Modeli ürün ve hizmet tasarım süreçlerini iyileştirmek ve kullanıcı memnuniyetini artırmak için değerli bir araçtır. Bu model, kullanıcı odaklı bir yaklaşım benimser ve tasarım özelliklerini belirlerken doğru öncelikleri saptamaya yardımcı olur (Ishak vd., 2020; Kermanshachi vd., 2022).

Kano Modeli'nde müşteri memnuniyetini ve ürün özelliklerinin müşteri üzerindeki etkisini değerlendirmek için tasarlanan anketler önemli bir araçtır. Bu anketlerde, her bir ürün özelliği için işlevsel ve işlevsel olmayan iki tür soru sorularak memnuniyet düzeyleri ölçülmektedir (Yılmaz, 2020).

Materyal ve Yöntem

Çalışma alanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'dür. Üniversitenin merkez kampüsü olup Türkiye'nin Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde yer alan Afyonkarahisar il sınırları içinde, Afyon-Eskişehir karayolu üzerinde bulunmaktadır. Afyonkarahisar şehir merkezine uzaklığı 7 km'dir. Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'nde **(Şekil 2):**

- 7 Fakülte (Fen-Edebiyat Fakültesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Veteriner Fakültesi)
- 3 Enstitü (Fen Bilimleri Enstitüsü, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü)
- Merkez kütüphane,
- Rektörlük birimleri,
- Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi,
- Turizm ve Otelcilik Programı Eğitim-Uygulama Merkezi,
- Veteriner Fakültesi Hayvan Hastanesi Klinikleri,
- Vadi Kafe ve öğrenci yemekhanesi,
- Barış Manço Gençlik Şölen Alanı (konser ve etkinlik alanı)
- Açık ve kapalı spor alanları, su yapıları, yürüyüş yolları, oturma birimleri, tenis kortları, otoparklar, yurtlar, kreş, cami ve belirli büyüklük ve niteliklere sahip yeşil alanlar yer almaktadır (URL-2).

Şekil 2. Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Birimleri (URL-3)

Araştırmanın örneklemini 2023-2024 öğrenim yılında Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'nde öğrenim gören lisans ve lisansüstü öğrencileri oluşturmaktadır. Kampüs içerisinde yer alan birimlerde 2023 yılı itibari ile yaklaşık 30.000 öğrenciye eğitim verilmektedir (URL-2).

Verilerin Toplanması

Araştırmada oluşturulan anket formu üç farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci kısımda öğrencilerin demografik özellikleri araştırılmıştır. İkinci kısımda öğrencilerin boş zaman özellikleri 5'li likert ölçeği kullanılarak sorgulanmıştır. Üçüncü kısımda ise rekreasyonel gereksinimleri Kano Modeli ile ölçmek amacıyla, "hoşlanırım", "olması gerekir", "fark etmez", "olmasa da olur" ve "hoşlanmam" yanıtlarının verileceği olumlu-olumsuz sorular yer almaktadır. Kano Modeline yönelik soruların bir örneği **Şekil 3**'te görülmektedir.

Müzikal etkinliklerin yapıldığı alanlara yer **verilmesi** sizi nasıl etkiler?	Hoşlanırım
	Olması gerekir
	Fark etmez
	Olmasa da olur
	Hoşlanmam
Müzikal etkinliklerin yapıldığı alanlara yer **verilmemesi** sizi nasıl etkiler?	Hoşlanırım
	Olması gerekir
	Fark etmez
	Olmasa da olur
	Hoşlanmam

Şekil 3. Kano Modeli'ne Yönelik Olumlu-Olumsuz Soru Örneği

Rekreasyonel gereksinimlerin sorgulanması ile ilgili bu sorular kampüste yapılan incelemeler ve önceki çalışmalar ışığında oluşturulmuştur. Anketin anlaşılır olduğunu test etmek için belli bir kontrol grubuna uygulanarak geri dönüşler doğrultusunda form düzenlenmiştir.

Araştırmada kullanılan anket formu Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'nde öğrenim gören öğrencilerin tamamına e-posta ile gönderilmiş olup 1-30 Kasım 2023 tarih aralığında yanıtlamaları beklenmiştir. 164

öğrenciden (araştırma örneklemi) gelen geri dönüşler değerlendirmeye alınmıştır. Çalışmada zaman sınırlayıcı bir faktör olmuştur.

Kano Modeli'nin Uygulanması

Kano Modeli ile bir hizmete yönelik talepleri analiz edebilmek amacıyla anket çalışmasından yararlanılır. Bu amaçla ürün ya da hizmetle ilgili olumlu özellikler ve olumsuz karşılıklarının yer aldığı sorulardan oluşan bir anket katılımcılara uygulanır. Yöneltilen sorular için "hoşlanırım", "olması gerekir", "fark etmez", "olmasa da olur" ve "hoşlanmam" şeklinde beş farklı seçenek sunulur. Olumlu ve olumsuz karşılıklarına verilen cevaplar **Tablo 1**'e göre analiz edilerek o özelliğin hangi kano sınıfına dahil olduğu tespit edilir (İpkoparan & Akbaba, 2019; Korkmaz & Duman, 2019).

Tablo 1. Kano Değerlendirme Tablosu (Delice ve Güngör, 2008)

Müşteri İstekleri		Olumsuz soruya verilen cevaplar				
		Hoşlanırım	Olması gerekir	Fark etmez	Olmasa da olur	Hoşlanmam
Olumlu soruya verilen cevaplar	Hoşlanırım	Q	A	A	A	O
	Olması gerekir	R	I	I	I	M
	Fark etmez	R	I	I	I	M
	Olmasa da olur	R	I	I	I	M
	Hoşlanmam	R	R	R	R	Q
M: Temel Gereksinimler, O: Beklenen gereksinimler, A: Heyecan verici gereksinimler, I: Fark yaratmayan Gereksinimler, R: Zıt Gereksinimler, Q: Kuşkulu Gereksinimler						

Tablo 1'e göre kano değerlendirmesi yapıldıktan sonra her sınıfın tekrarlanma sıklığına yani frekansına bakılır. Frekans değeri en yüksek olan gereksinime göre kano sınıfı belirlenir. Fakat her ikisi aynı ya da yakın frekansa sahip gereksinimlerin detaylı değerlendirilebilmesi için "M> O> A> I" sıralaması dikkate alınarak değerlendirme yapılır (Yılmaz, 2020).

Kano değerlendirmesinin bir sonraki aşamasında toplanan verilerin frekans tablosu yapılarak Formül 1 ve 2 'de yer alan memnuniyet ve memnuniyetsizlik katsayıları hesaplanmaktadır.

$$^{1}Memnuniyet\ katsayısı\ = \frac{A+O}{A+O+M+I}$$

$$^{2}Memnuniyetsizlik\ katsayısı = \frac{M+O}{(A+O+M+I)(-1)}$$

Memnuniyet katsayısı 0-1 arasında bir değer alır ve 1'e yaklaştıkça memnuniyet artmaktadır. Memnuniyetsizlik katsayısı ile -1 ile 0 arasında değer almakta olup -1'e yaklaşması talebin karşılanmamasının memnuniyetsizliği artırdığını göstermektedir. Memnuniyet ve memnuniyetsizlik katsayılarına göre belirlenen kano gereksinim kategorileri ise **Tablo 2**'deki gibi olacaktır (Korkmaz & Duman, 2019).

Tablo 2. Memnuniyet ve Memnuniyetsizlik Katsayısına Göre Gereksinim Kategorileri (Yılmaz, 2020)

Memnuniyet katsayısı	Memnuniyetsizlik Katsayısı	Gereksinim Kategorisi
<0,5	<0,5	I
>0,5	>0,5	O
>0,5	<0,5	A
<0,5	>0,5	M

BULGULAR

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde lisans ve yüksek lisans öğrencilerine uygulanan anket verilerine incelenmiştir. Bu verilere göre katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında **(Tablo 3)** 164 katılımcıdan %66,5'i (109 kişi) kadın, %33,5'i (55 kişi) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde %45,7'si (75 kişi) ön lisans, %52,4'ü (86 kişi) lisans, %1,9'u (3 kişi) lisansüstü eğitim almaktadır. Katılımcıların eğitim sınıflarına bakıldığında ise %46,3'ünün (76 kişi) 1. sınıf öğrencisi, %27,4'ünün (45 kişi) 3. sınıf öğrencisi, %17, 1'nin (28 kişi) 4. sınıf öğrencisi, %9,1'nin (15 kişi) ise 2. sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kategori	Alt kategori	Frekans (Kişi)	%
Cinsiyet	Kadın	109	66,5
	Erkek	55	33,5
Eğitim	Ön lisans	75	45,7
	Lisans	86	52,4
	Lisansüstü	3	1,9
Sınıf	1	76	46,3
	2	15	9,1
	3	45	27,4
	4	28	17,1

Katılımcıların haftalık serbest zaman sürelerine bakıldığında **(Tablo 4)** katılımcıların %36,6'sının (60 kişi) 10 saat ve daha az sürede serbest zamana sahip olduğu, %5,5'inin (9 kişi) ise 41 saat ve üzeri serbest zamanının olduğu görülmüştür. Diğer katılımcıların ise %25 oranla (41 kişi) 11-20 saat arası, %21,3 oranla (35 kişi) 21-30 saat arası, %11,6 oranla (19 kişi) 31-40 saat arası haftalık serbest zamanı bulunmaktadır.

Haftalık boş zamanlarının ne kadarını üniversite kampüsü içerisinde geçirdikleri sorulan katılımcıların %34,8'i (57 kişi) 1-3 saat arasını, %24,4'ü (40 kişi) 4-6 saat arasını, %22,6'sı (37 kişi) 10 saat ve üzerindeki zamanını %13,4'ü (22 kişi) hiçbir zamanını, %4,9'u (8 kişi) 7-9 saat arasını kampüste geçirdikleri yanıtını vermiştir.

Katılımcılara kampüs içindeki boş zamanlarını değerlendirmekte güçlük çekip çekmedikleri sorulduğunda katılımcıların %38,4'ü (63 kişi) bazen, %27,4'ü (45 kişi) genellikle, %8,5'i (14 kişi) her zaman yanıtlarını vermiştir.

Katılımcıların %37,8'i (62 kişi) kampüs içerisindeki rekreasyonel etkinlikleri kısmen yetersiz bulurken %28,7'si (47 kişi) kampüs içerisindeki rekreasyonel etkinlikleri yetersiz bulmuştur. Katılımcıların %2,4'ü (4 kişi) kampüs içerisindeki rekreasyonel etkinlikleri kesinlikle yeterli olarak değerlendirirken, katılımcıların %11'i (18 kişi) kampüs içerisindeki rekreasyonel etkinlikleri yeterli olarak değerlendirmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Serbest Zaman Özellikleri

Kategori	Alt kategori	Frekans (Kişi)	%
Haftalık serbest zaman süresi	10 saat ve daha az	60	36,6
	11-20 saat	41	25
	21-30 saat	35	21,3
	31-40 saat	19	11,6
	41 saat ve üzeri	9	5,5
Boş zamanlarınızın ne kadarını üniversite kampüsünde geçiriyorsunuz? (Haftada)	Hiçbir zaman	22	13,4
	1-3 saat	57	34,8
	4-6 saat	40	24,4
	7-9 saat	8	4,9
	10 saat ve üzeri	37	22,6
Kampüs içinde boş zamanlarınızı değerlendirmekte ne sıklıkta güçlük çekiyorsunuz?	Hiçbir zaman	19	11,6
	Bazen	63	38,4
	Genellikle	45	27,4
	Sık sık	23	14
	Her zaman	14	8,5
Kampüs içindeki rekreasyonel alanları yeterli buluyor musunuz?	Kesinlikle yetersiz	33	20,1
	Yetersiz	47	28,7
	Kısmen yetersiz	62	37,8
	Yeterli	18	11
	Kesinlikle yeterli	4	2,4

Öğrencilerin gereksinimleri sınıflandırılırken, daha önce yöntem kısmında belirtildiği üzere hem frekans değerine göre hem de memnuniyet katsayısına göre kano sınıfları belirlenmiştir **(Tablo 5)**.

Etkinlik tipine göre rekreasyon gereksinimlerinin frekans ve memnuniyet katsayılarına dayalı kano değerlendirmesine bakıldığında "boş zamanlarda fiziksel etkinlikler yapmak" ve "boş zamanlarda zihinsel etkinlikler yapmak" fark yaratmayan gereksinimlerdir. Yani bu etkinliklerin olması ya da olmaması memnuniyet üzerinde fark yaratmamaktadır. "Boş zamanlarda sosyal etkinlikler yapmak" ise beklenen gereksinimdir. Beklenen gereksinimlerin karşılanması kullanıcı memnuniyetini arttırmaktadır.

Rekreasyonel etkinliklere katılma davranışına yönelik gereksinimlere bakıldığında frekansa göre "rekreasyonel etkinliklerin bireysel, toplu ve organize yapılabileceği alanlara yer verilmesi" fark yaratmayan gereksinimlerdir. Katsayılara göre kanoya bakıldığında ise "rekreasyonel etkinliklerin bireysel olarak yapılabileceği alanlara yer verilmesi" temel/olmazsa olmaz gereksinimler kategorisinde yer almaktadır. Bu, bireysel olarak rekreasyonel etkinliklerine katılacakları alanların olmaması durumunun kullanıcılarda memnuniyetsizlik yaratacağı anlamına gelmektedir.

Kullanıcıların ilgi alanlarına göre gereksinimlerine bakıldığında frekansa göre kano sınıflandırmasında tüm gereksinimler beklenen gereksinimlerdir. Memnuniyet katsayısına göre ise "müzikal etkinliklerin yapıldığı alanlara yer verilmesi", "spor alanlarına daha fazla yer verilmesi", "kültürel etkinlik alanlarına daha fazla yer verilmesi", "kafe-restoranlarda vakit geçirmek", "doğaya yönelik (yürüyüş, piknik, manzara seyretme, bahçe işleri) faaliyetlerde bulunma", "özel yetenek etkinlikleri gerçekleştirmek (resim, heykel, fotoğrafçılık)" yine beklenen gereksinimlerken "öğrenci kulübü etkinliklerinde bulunma" heyecan verici gereksinim olarak belirlenmiştir. Heyecan verici gereksinimler karşılandığında kullanıcı memnuniyetinde büyük bir artışa yol açarken yapılmadığında memnuniyet düzeyinde bir azalmaya neden olmaz.

Öğrencilerin rekreasyon alanlarında güvenlik gereksinimlerine bakıldığında, frekansa ve katsayılara göre kano gereksinim sınıfları aynıdır. "Kampüsteki rekreasyon alanlarında güvenlik önlemleri alınması", "kampüs içindeki rekreasyon alanlarının iyi aydınlatılmış olması" ve "kampüs içindeki bitkisel tasarım alanlarının iyi tasarlanmış olması" beklenen gereksinimlerdir. "Kampüste sokak hayvanların bulunması" ise her iki kano kategorisine göre fark yaratmayan gereksinim olarak sınıflandırılmıştır.

Rekreasyon alanlarının niceliğine yönelik gereksinimler, frekansa ve katsayıya göre yapılan sınıflandırmada beklenen gereksinimler sınıfında yer almaktadır. Bu durum fiziksel, zihinsel ve sosyal faaliyet alanlarının arttırılması ile açık-kapalı rekreasyon alanlarının artırılmasının memnuniyeti artıracağını ifade etmektedir.

Öğrencilerin rekreasyon alanlarına erişimine yönelik gereksinimlerine bakıldığında frekans değerine göre "etkinliklere katılmak için belli bir ücret ödemek" ve "rekreasyon alanlarının uzak mesafede olması" zıt gereksinimlerdir. Zıt gereksinimler kullanıcının istemediği ve gerçekleştiğinde kullanıcı memnuniyetini azaltan gereksinimlerdir. Katsayılara göre kano değerlendirmesinde bu gereksinimler fark yaratmayan gereksinimler sınıfında yer almıştır.

Tablo 5. Gereksinimlerin Kano Modeli Sınıflandırması ve Memnuniyet Katsayıları

Gereksinimler		A	M	O	I	Q	R	Frekansa Göre Kano	Memnuniyet Katsayısı	Memnuniyetsizlik Katsayısı	Katsayılara Göre Kano
Etkinlik Tipine Göre	Boş zamanlarda fiziksel etkinlikler yapmak	30	9	40	62	16	7	I	0,49	-0,34	I
	Boş zamanlarda zihinsel etkinlikler yapmak	25	11	41	68	15	4	I	0,45	-0,35	I
	Boş zamanlarda sosyal etkinlikler yapmak	35	5	64	33	19	8	O	0,72	-0,50	O
Rekreasyonel Etkinliklere Katılma Davranışına	Rekreasyonel etkinliklerin bireysel yapılabileceği alanlara yer verilmesi	17	22	52	56	11	6	I	0,46	-0,50	M
	Rekreasyonel etkinliklerin toplu yapılabileceği alanlara yer verilmesi	18	20	53	57	13	3	I	0,47	-0,49	I
	Rekreasyonel etkinliklerin organize olarak yapılabileceği alanlara yer verilmesi	21	21	50	55	14	3	I	0,48	-0,48	I
Kullanıcıların İlgi Alanlarına Göre	Müzikal etkinliklerin yapıldığı alanlara yer verilmesi	20	10	72	44	13	5	O	0,63	-0,56	O
	Spor alanlarına daha fazla yer verilmesi	22	13	62	53	13	1		0,56	-0,5	O
	Kültürel etkinlik alanlarına daha fazla yer verilmesi	26	10	71	44	11	2	O	0,64	-0,53	O
	Kafe-restoranlarda vakit geçirmek	21	18	59	50	12	4	O	0,54	-0,52	O
	Doğaya yönelik (yürüyüş, piknik, manzara seyretme, bahçe işleri) faaliyetlerde bulunma	31	9	76	32	11	5	O	0,72	-0,57	O
	Özel yetenek etkinlikleri gerçekleştirmek (resim, heykel, fotoğrafçılık)	23	15	68	41	12	5	O	0,61	-0,56	O
	Öğrenci kulübü etkinliklerinde bulunma	17	13	59	59	14	2	O	0,51	-0,48	A
Rekreasyon Alanlarında Güvenlik	Yerleşkedeki rekreasyon alanlarında güvenlik önlemleri alınması	12	21	80	37	11	3	O	0,61	-0,67	O
	Yerleşke içindeki rekreasyon alanlarının iyi aydınlatılmış olması	11	18	84	36	11	4	O	0,63	-0,68	O
	Yerleşkede başı boş hayvanların bulunması	6	13	36	56	17	36	I	0,37	-0,44	I
	Yerleşke içindeki bitkisel tasarım alanlarının iyi tasarlanmış olması	18	14	79	36	12	5	O	0,65	-0,63	O
Rekreasyon Alanlarının Niceliğine Yönelik	Fiziksel faaliyet alanlarının sayısının arttırılması	16	10	74	44	18	2	O	0,62	-0,58	O
	Zihinsel faaliyet alanlarının sayısının arttırılması	12	13	68	55	12	4	O	0,54	-0,54	O
	Sosyal faaliyet alanlarının sayısının arttırılması	18	4	81	43	14	4	O	0,67	-0,58	O
	Açık hava rekreasyon alanlarının artırılması	17	5	80	46	13	3	O	0,65	-0,57	O
	Kapalı rekreasyon alanlarının artırılması	12	15	67	52	14	4	O	0,54	-0,56	O
Rekreasyon Alanlarına Erişime Göre	Etkinliklere katılmak için belli bir ücret ödemek	1	2	2	60	18	81	R	0,04	-0,06	I
	Rekreasyon alanlarının uzak mesafede olması	1	6	2	46	20	89	R	0,05	-0,14	I

SONUÇ:

Bu çalışmada, öğrencilerin rekreasyon gereksinimlerini sınıflandırmak amacıyla Kano Modeli kullanılmıştır. Frekans ve memnuniyet-memnuniyetsizlik katsayılarına göre yapılan kano sınıflandırmaların sonuçlarına dayanarak rekreasyonel etkinliklere katılım davranışı, öğrencilerin ilgi alanları, güvenlik gereksinimleri, rekreasyon alanlarının niceliği, maddi ve fiziksel erişim gibi farklı kategorilerde öğrenci gereksinimleri incelenmiştir. Öğrencilerin kampüs rekreasyon alanlarına yönelik gereksinimlerinin belirlenmesi; kampüs peyzajına dair öğrencilerin memnuniyeti, akademik gelişimleri, fiziksel ve psikolojik gelişimleri açısından önemlidir. Bu bağlamda Ahmet Necdet Sezer Kampüsü'ne dair öneriler şu şekildedir:

- Katılımcıların önemli bir kısmı haftalık serbest zamanlarının sınırlı olduğunu, birçoğu bu zamanın çoğunu üniversite kampüsünde geçirdiğini belirtmiştir. Ancak çalışmada kampüs içindeki boş zamanların değerlendirilmesinde yeterli rekreasyonel aktivite alanlarının olmadığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan kampüs içerisindeki rekreasyonel etkinliklere katılımı teşvik etmek için etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve mevcut etkinliklerin duyurularının etkin bir şekilde yapılması gerekmektedir.

- Çalışmada boş zamanlarda "fiziksel ve zihinsel etkinlik yapma gereksiniminin" memnuniyet üzerinde fark yaratmadığı belirlenmiştir. Ancak "sosyal etkinliklere katılma gereksinimi" beklenen bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. Bu gereksinimlerin karşılanmasının memnuniyeti arttıracağı gözlenmiştir. Bu bağlamda kampüste mevcut alanlara ek olarak sosyal etkinlikler için özel alanlar oluşturulabilir. Sosyal sorumluk projeleri, kulüp etkinlikleri, atölye, seminer, spor ve kültür-sanat etkinliklerinin düzenlenmesi vb. faaliyetler öğrencilerin sosyal ilişkilerini kuvvetlendirerek onlara daha iyi bir kampüs deneyimi sunacaktır.

- Rekreasyonel etkinliklere toplu şekilde ve organize olarak katılım, kanoya göre fark yaratmayan gereksinimler olarak belirlenmiştir. Bireysel olarak etkinliklere katılım ise olmazsa olmaz gereksinimler arasında yer almaktadır. Bu gereksinim, bireysel olarak yapılmak istenen faaliyetlere zemin sağlanmadığında öğrencilerin memnuniyet düzeyinde bir azalma olacağını göstermektedir. Bu nedenle kampüste yer alan mevcut rekreasyon alanları bu bağlamda geliştirilebilir. Bireysel olarak rekreasyon yapmaya olanak sağlayacak yürüyüş, meditasyon, bahçe işleri, doğa-gökyüzü gözlem alanları, kitap okuma kulüpleri, müzik yapmak için alanlar, sanat-tasarım atölyeleri oluşturulması önerilmektedir.

- Öğrencilerin ilgi alanlarına göre yapılan kano değerlendirmesinde öğrenci kulübü faaliyetlerinin heyecan verici gereksinimler sınıfında olduğu görülmektedir. Bu gereksinim öğrencilerin beklentilerinin dışında bir gereksinim olup öğrenci kulübü etkinliklerine daha fazla odaklanılması öğrenci memnuniyetini artıran bir faktör olacaktır.

- Kampüs içerisinde güvenliğin sağlanması ve öğrencilerin kampüste güvenli hissetmesi için rekreasyon alanlarında olası güvenlik sorunları konusunda tespitler yapılmalıdır. Bu alanların özellikle akşam saatlerinde iyi aydınlatılmış olması sağlanmalıdır. Sokak hayvanlarının temel hayvan haklarına saygılı bir şekilde yönetilmesi de kampüs güvenlik standartlarını artıracak bir diğer adımdır.

- Rekreasyon alanlarının niceliğine yönelik yapılan değerlendirmede fiziksel, zihinsel ve sosyal faaliyet alanlarının arttırılmasının memnuniyeti artıracağı görülmektedir. Farklı türde faaliyetler için alanlar oluşturulması bu bağlamda yararlı olacaktır.

- Etkinliklere katılmak için ücret ödemek ve uzak mesafeler, öğrenci memnuniyetini azaltmaktadır. Etkinliklere katılımı artırmak için öğrencilere ulaşım kolaylıkları sağlanmalı ve mali engeller minimize edilmelidir.

Bu öneriler, rekreasyonel etkinliklerin kalitesini artırmak ve öğrencilerin kampüs içindeki boş zamanlarını daha verimli ve memnuniyetle geçirmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Üniversite yönetimi ve ilgili birimler tarafından öğrenci gereksinimleri dikkate alınarak yapılan uygulamalar üniversite kalite ölçütleri bakımından katkılar sağlayacaktır.

Ahmet Necdet Sezer Kampüsü yeni yapılan fakülteleri, idari binaları ve kültürel alanları ile gelişim göstermeye devam etmektedir. Kampüs içerisinde yapılar ve yeşil alanlar dışında kalan boş araziler yer almaktadır. Bu arazilere bir tanımlama yapılmaması kampüs güvenliği, tasarım bütünlüğü ve estetik açıdan olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır. Ayrıca, kampüs içerisinde yeşil alan olarak tanımlanan alanların rekreatif aktiviteler açısından eksik bulunduğu ve kullanıcılar tarafından tercih edilmediği görülmüştür. Rekreasyonel faaliyetlere katılımı artırmanın ilk yolu, mevcut yeşil alanların kullanıcı istekleri doğrultusunda yeniden ele alınmasıdır. Bunların yanı sıra fakülte yapılarının çevre düzenlemelerini yeniden ele almak, kullanıcılar için esnek mekanlar oluşturmak ve boş arazilerin rekreatif açıdan ele alınmasını sağlamak rekreasyonel gereksinimlerin karşılanmasında değerlendirilecek diğer unsurlardır.

Bu çalışma, rekreasyon ihtiyaçlarına alternatif bir bakış açısı getirerek öğrencilerin ihtiyaçlarını; temel/olmazsa olmaz, beklenen, heyecan verici, fark yaratmayan, zıt ve kuşkulu başlıklarında sınıflandırarak öneriler getirmektedir. Çalışmada zamanın sınırlı tutulması ve belirli rekreasyonel gereksinimlerine odaklanılması bu araştırmanın kısıtlılıklarıdır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda kampüs tasarımı ve rekreasyon alanlarının tasarımı konusunda kapsamlı kano değerlendirmeleri yapılabilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için anket araştırması yapıldığından etik kurul iznine gerek vardır. Gerekli belge ek dosyalar da yüklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

KAYNAKÇA:

Akoğuz Yazıcı, N., Maççа, E., Kalkavan, A. & Işık, U. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Beş Faktör Kişilik Özellikleri Açısından Tercih Ettikleri Rekreatif Etkinliklerin İncelenmesi. *Spor Eğitim Dergisi*, 7 (1), 45-55, https://doi.org/10.55238/seder.1230417

Angus Busby, T. L., (2011). *An Exploration of Campus Recreation's Role in Student Engagement*. Sanatta Yeterlilik Tezi, Manitoba Üniversitesi Winnipeg, Manitoba.

Balcı, V., (2003). Investigation of University Students' Participation in Leisure Activities. *Ankara. Milli Eğitim Dergis*i, 158.

Barakazı, E. (2022). *Kampüs Rekreasyonu.* Aysel Öztürkçü Akçay (Ed). Sosyal Beşerî ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar (E-Kitap) III. Eğitim Yayınevi, 332s.

Baştuğ, G., & Dikici, İ. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Kampüs İçinde Serbest Zaman Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 6(4), 351–359, https://doi.org/ 10.31771/jrtr.2019.37

Bosna, O. Ş., Bayazıt, B., & Yılmaz, O. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri ve Rekreasyonel Etkinliklere Katılımlarına Engel Olan Faktörlerin İncelenmesi (Üsküdar Üniversitesi Örneği). *CBÜ Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 13(2), 200-211. https://doi.org/10.33459/cbubesbd.364082

Çevik, H., Yılmaz, E., & Korkmaz, A. (2019). Kampüste Spor Deneyimi: Üniversite Öğrencilerinin Kampüs Rekreasyonel Spor Deneyiminin İncelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 346-359. https://doi.org/10.31680/gaunjss.594280

Chang, Y. C., Yeh, T. M., Pai, F. Y., & Huang, T. P. (2018). Sport Activity for Health! The Effects of Karate Participants' İnvolvement, Perceived Value, and Leisure Benefits on Recommendation İntention. International *Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(5), 953. https://doi.org/10.3390/ijerph15050953

Coşkun, S., Onay, B., Sava, B., & Kuş Şahin, C. (2023). *İklim Değişikliğinin Rekreasyon Alanlarına Etkilerinin İrdelenmesi Üzerine Bir Araştırma.* 9th Internatıonal Mardın Artuklu Scıentıfıc Researches Conference, 20-22 Ocak, Mardin.

Çavuş, A., & Aker, P. (2021). Turgut Özal Tabiat Parkı'nın Rekreasyon Potansiyelinin Belirlenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 8 (1), 193-212, https://dergipark.org.tr/tr/pub/touraj/issue/62822/799600

Delice, E. K., & Güngör, Z. (2008). *Müşteri İsteklerinin Sınıflandırılmasında Kano Model Uygulaması.* Akademik Bilişim, 30 Ocak-1 Şubat, 193-198, https://ab.org.tr/ab08/kitap/Bildiriler/Kilic-Delice__Gungor-KanoModel_AB08.pdf

Elmas, L., Yüceant, M., Ünlü, H., & Bahadır, Z. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Psikolojik İyi Oluş Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sportive Bakış*, 4(1), 1-17, https://dergipark.org.tr/tr/pub/sportive/issue/60562/733503

Frumkin, H., Bratman, G. N., Breslow, S. J., Cochran, B., Kahn Jr, P. H., Lawler, J. J., & Wood, S. A. (2017). Nature contact and human health: A research agenda. *Environmental Health Perspectives*, 125(7), 1-18, 10.1289/EHP1663.

Guo, J., & Liu, X. (2016). International Journal of e-Education, e- Business, e- Management and e-Learning; *Singapore,* 6(3), 186-192, 10.17706/IJEEEE

Henchy, A. (2011). The Influence of Campus Recreation Beyond the Gym. *Recreational Sports Journal*, 35(2), 174-181.

Hung, H. J. (2012). A Study on Leisure Benefits Breaking Through Leisure Activities. *Journal of National Taiwan Normal University*, 3(4), 77-92, https://doi.org/10.3390/ijerph182010790

Ishak, A., Ginting, R., Suwandira, B. & Malik, A.F. (2020). Integration of Kano Model and Quality Function Deployment (QFD) to Improve Product Quality: A Literature Review. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 1003, 012025, 10.1088/1757-899X.

İpkoparan, B., & Akbaba, A. (2019). Turizm Alanında Kano Modeli Kullanılarak Yapılmış Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (7), 373-386, https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/47889/605286

Kaba, İ. C. (2009). *Türkiye'deki Üniversitelerde Kampüs Rekreasyonu'nun Mevcut Durumu ve Kampüs Rekreasyon Modellemesi*. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kalaycı Önaç, A., Birişçi, T., Gündel, H., Işıkel, N., & Çalışkan, E. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 55 (1), 1-9, doi.org/10.20289/zfdergi.390683.

Karakan, H. İ., Ertaş, Ç., Çolak, O., & Yurtman, S. (2021). Yerel Halkın Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımını Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Çalışma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 12(2), 557-569, https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus/issue/62554/892280

Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme*. Gazi Kitabevi, Ankara, 423s.

Karaküçük, S., & Akgül, B. M. (2016). *Ekorekreasyon Rekreasyon ve Çevre*. Gazi Kitabevi, Ankara, 389 s.

Kermanshachi, S., Nipa, T.J., & Nadiri, H. (2022). Service Quality Assessment And Enhancement Using Kano Model. *PLOS ONE* 17(2), https://doi.org/10.1371/journal.pone.0264423

Korkmaz, M. & Duman, Y. (2019). Orman Mühendisliği Bölümü Öğrencilerinin Üniversite Gereksinimlerinin Kano Modeli ile Sınıflandırılması. *Turkish Journal of Forestry*, 20 (3), 195-202, https://doi.org/10.18182/tjf.600691

Lau, S.S.Y., Gou, Z. & Liu,Y. (2014). Healthy campus by open space design: Approaches and guidelines. *Frontiers of Architectural Research*, 3(4), 452-467, https://doi.org/10.1016/j.foar.2014.06.006

Mclean, D., & Hard, A. (2012), *Krous' Recreation and Leisure in Modern Society*. 9. Baskı, Jones & Bartlet Learning Inc, USA

Romaguera, D., Tauler, P., Bennasar, M., Pericas, J., Moreno, C., Martinez, S., & Aguilo, A. (2011). Determinants and Patterns of Physical Activity Practice Among Spanish University Students. *Journal of Sports Sciences*, 29 (9), 989-997, Doi 10.1080/02640414.2011.578149

Satman, M. (2018). Fiziksel Aktivite: Bilinenin Çok Ötesi. Spormetre, *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 16(4), 158-178, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/594507

URL-1: https://sozluk.gov.tr/(Erişim Tarihi: 25.12.2023).

URL-2:https://aku.edu.tr/hakkimizda/universitemizyerleskeler/ahmet-necdet-sezer-yerleskesi/ (Erişim Tarihi: 22.12.2023).

URL-3:https://yapiisleri.aku.edu.tr/2016/02/09/ahmet-necdet-sezer-kampusu/ (Erişim Tarihi: 22.12.2023).

Wang, R., Jiang,W., & Lu, T. (2021). Landscape Characteristics of University Campus in Relation to Aesthetic Quality and Recreational Preference. *Urban Forestry & Urban Greening*, 66, https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.127389

Witell, L., Lofgren, M., & Dahlgaard, J.J. (2013). Theory of Attractive Quality and The Kano Methodology – the Past, the Present, ond the Future. *Total Quality Management and Business Excellence*, (24), 11-12, 1241-1252, https://doi.org/10.1080/14783363.2013.791117

Wolsko, C., Lindberg, K., & Reese, R. (2019). Nature-Based Physical Recreation Leads to Psychological Wellbeing: Evidence from Five Studies. *Ecopsychology*, 11(4), 222-235. https://doi.org/10.1089/eco.2018.0076

Yılmaz, E. (2020). Ürün Geliştirme Süreçlerinde Kano Modeli Sınıflandırma Yöntemleri Seçimi. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (4), 842-859, https://doi.org/10.29106/fesa.834274

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The aim of this study is to determine the recreational demands of university students in the campus and classify them with Kano Model.

Research Questions:

Do university students find the recreational activities on the Ahmet Necdet Sezer campus adequate? Do the recreational activities on the campus meet their needs? What are students' expectations from campus recreation?

Literature Review:

The aim of the literature review is to reveal the definition of the concept of recreation, its types, characteristics and the requirements of campus recreation. In addition, to give information about the conceptual framework, application and evaluation of the Kano Model, which constitutes the method of the study.

Methodology:

A questionnaire form was used to determine the recreational demands of the students. Kano Model method was used to analyze the data obtained from the questionnaire. With the Kano Model, a survey study is used to analyze the demands for a service. For this purpose, a questionnaire consisting of questions about positive features and negative responses about the product or service is applied to the participants. For the questions posed, five different options are presented as "like", "must be", "neutral", "live with" and "dislike". The answers to the positive and negative responses are analyzed to determine which kano class that feature belongs to.

Results and Conclusions:

Determining students' needs for campus recreation areas is important in terms of students' satisfaction with the campus landscape, academic development, physical and psychological development. In this context, suggestions for the Ahmet Necdet Sezer Campus are as follows:

- In order to encourage participation in recreational activities on campus, activities should be diversified, and existing activities should be effectively announced.
- In addition to the existing areas on campus, special areas can be created for social activities. Activities such as social responsibility projects, club activities, organizing workshops, seminars, sports and culture and arts events, etc. will strengthen students' social relations and provide them with a better campus experience.
- It is suggested to create walking, meditation, gardening, nature-sky observation areas, reading clubs, areas for making music, art-design workshops that will allow individual recreation.
- In the kano assessment made according to the interests of the students, it is seen that the student club activities are in the exciting needs class. This requirement is beyond the expectations of the students and more focus on student club activities will be a factor that increases student satisfaction.
- In order to ensure security on campus and for students to feel safe on campus, possible security problems should be identified in recreation areas.
- In the evaluation of the quantity of recreation areas, it is seen that increasing physical, mental and social activity areas will increase satisfaction.
- Paying fees and long distances to participate in activities reduce student satisfaction. In order to increase participation in activities, transportation facilities should be provided to students and financial barriers should be minimized.

The Ahmet Necdet Sezer campus continues to evolve with newly constructed faculties, administrative buildings, and cultural areas. Within the campus, there are vacant lands outside of buildings and green spaces. The absence of a defined purpose for these lands results in negative implications for campus security, design integrity, and aesthetics. Furthermore, it has been observed that areas designated as green spaces within the campus are insufficient for recreational activities and are not preferred by users. The primary approach to increasing participation in recreational activities is to reconsider the existing green spaces according to user preferences. Additionally, reassessing the landscaping of faculty buildings, creating flexible spaces for users, and reimagining vacant lands for recreational purposes are other factors to be considered in meeting recreational needs.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 14.03.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 08.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Yoloğlu, A.C & Zorlu, F. (2025). Bir kamu sosyal politikası olarak belediye otobüs hizmeti ile toplu taşıma: Mersin örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):753-779. https://doi.org/10.35674/kent.1452622

Bir Kamu Sosyal Politikası Olarak Belediye Otobüs Hizmeti ile Toplu Taşıma: Mersin Örneği

Public Transport by Municipal Bus Service as a Public Social Policy: Mersin Case

Ali Cenap YOLOĞLU[1], Fikret ZORLU[2]

Öz

Bu çalışma, toplu taşıma hizmetlerinin toplumun geneline sosyal faydalar sağlayarak bir sosyal politika aracı olarak ne ölçüde hizmet ettiğini incelemektedir. Kentsel "sosyal politika" dar anlamda "herkes için asgari bir refah düzeyi sağlamayı veya refah eşitsizliklerini azaltmayı amaçlayan bir politika" olarak tanımlanmaktadır. Otobüs sistemi kentsel ulaşım planlamasında sıklıkla ihmal edilirken, raylı sistemler için daha spesifik ve ölçülebilir hedefler belirlenmektedir. Ancak, büyükşehirlerde önemli miktarda kamu finansmanı kullanılarak inşa edilen raylı sistemleri kullanan kişi sayısı, ulaşım için otobüsleri kullanan kişi sayısından hala önemli ölçüde daha azdır. Bunun nedeni, bir koridor boyunca kısıtlı bir nüfusun raylı sistemlere erişebilmesidir. Raylı sistemle yolcu taşımacılığı hem yollardaki araç sayısını azaltabilecek hem de ilgili koridor boyunca seyahat eden çok sayıda insan varsa olumlu sosyal etkilere sahip olabilecek faydalı bir stratejidir. Öte yandan otobüs sistemi, daha büyük bir nüfusu taşıyabildiği ve talepteki değişikliklere daha kolay adapte olabildiği için tüm taşımacılıkta daha büyük bir paya sahiptir. Kamu hizmetlerinin piyasa tarafından sağlanmasını destekleyen liberal yaklaşım, otobüs taşımacılığının yerel yönetimler için en büyük giderlerden biri olduğunu ve maliyetleri düşürmek için özelleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Belediyeler, IMF ve Dünya Bankası'nın çeşitli yayınlarında vurgulanan önerilere dayanarak, son yıllarda bu hizmeti özel sektöre devretmenin en iyi yolunu tartışmaktadır. Bununla birlikte, sosyal faydaların artırılması ve kamu sektörü hizmet sunumunun verimliliğinin ve etkinliğinin iyileştirilmesi konusunda çok az araştırma bulunmaktadır. Araştırmaların büyük çoğunluğu kamu veya özel sektör tarafından hizmet sunumuna ilişkin politika değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Araştırmalardan birkaçı, sistem verimliliğini artırmak için teknolojik modeller ve stratejiler önermektedir. Ancak bu çalışma, kamu sektörünün çok boyutlu ihtiyaç ve fayda analizlerine dayalı olarak otobüs hizmeti sunması halinde, hizmetin dolaylı avantajlarıyla birlikte çeşitli sosyal politika hedeflerine hizmet edebileceğini iddia etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hareketlilik, Erişilebilirlik, Sosyal kapsayıcılık, Sosyal fayda, Ayni yardım

ABSTRACT

This study examines the extent to which public transportation services serve as a social policy tool by providing social benefits to the general public. It defines urban "social policy" narrowly as "a policy that aims to provide a minimum level of welfare for all or to reduce welfare inequalities." The bus system is frequently neglected in urban transport planning, whereas more specific and quantifiable goals are set for railway systems. However, the number of people using railway systems, built in big cities using substantial public funding, is still significantly less than the number of people using buses for transportation. This is because a restricted population along a corridor can have access to railway systems. Passenger transportation via railway is a useful strategy that can both lessen the number of cars on the road and have positive social effects if there are a lot of people traveling through the pertinent corridor. The bus system, on the other hand, has a larger share of all transportation since it can carry a larger population and is more adaptable to changes in demand. The liberal approach, which supports the market's provision of public services, contends that bus transportation is one of the largest expenses for local governments and

[1] **Corresponding Author:** (Doç. Dr.) Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, acyologlu@mersin.edu.tr , 0000-0001-9305-7601

[2] (Doç. Dr.) Mersin Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, fikretzorlu@mersin.edu.tr, 0000-0002-9243-1398

that it has to be put up for competition in order to cut costs. Municipalities have been debating the best way to transfer the service to the private sector in recent years, based on suggestions highlighted in several IMF and World Bank publications. Nonetheless, there is a paucity of research on enhancing social benefits and improving the efficiency and effectiveness of public sector service delivery. The majority of the research focuses on policy assessments related to service delivery by the public or private sectors. A few of the research offer technological models and strategies to boost system efficiency. However, this study contends that if the public sector provides bus service based on multidimensional requirements and benefit analyses, the service, when combined with its indirect advantages, can serve a variety of social policy objectives.

Keywords: Mobility, Accessibility, Social inclusion, Social benefits, Aid in kind

GİRİŞ:

Otobüs ulaşım hizmeti, kentte yaşayan nüfusun iş, eğitim, sağlık, alışveriş gibi faaliyetlere erişim için kullandığı düşük maliyetli sistemlerden biridir. Kentteki ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesi, kişilerin kamusal olanaklardan yararlanması, alışveriş ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması için kamunun ulaşım hizmeti sunumu; sosyal politikanın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Sürdürülebilir ulaşım için temel araçlardan biri olan toplu taşımanın ulaşımdaki payının arttırılması için etkin, yeterli, kaliteli düzeyde ve ödenebilir maliyetle sunulması beklenir. Kamu eliyle sunulan ulaşım hizmeti, vatandaşların ulaşım maliyetlerinin düşürülmesi ve onların kentteki hizmetlere erişiminin arttırılması amaçlandığından, bir sosyal kamu hizmeti olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmada kentsel "sosyal politika" dar anlamda "herkes için asgari bir refah düzeyi sağlamayı veya refah eşitsizliklerini azaltmayı amaçlayan bir politika" (Pickvance, 2011) olarak tanımlanmakta ve toplu taşıma hizmetlerinin, toplumun geneline sosyal faydalar sağlayarak bir sosyal politika aracı olarak ne ölçüde hizmet ettiğini incelemektedir. Bunun için benzer ölçekteki kentlerde yapılacak çalışmalarda kullanılabilecek bir çerçeve geliştirilmiş ve Mersin kenti belediye otobüs sistemi incelenmiştir. Otobüs sistemi kentsel ulaşım planlamasında sıklıkla ihmal edilirken, raylı sistemler için daha spesifik ve ölçülebilir hedefler belirlenebilmektedir. Ancak, büyükşehirlerde önemli miktarda kamu finansmanı kullanılarak inşa edilen raylı sistemleri kullanan kişi sayısı, ulaşım için otobüsleri kullanan kişi sayısından hala çok daha azdır. Bunun nedeni, bir koridor boyunca ve kısıtlı bir nüfusun raylı sistemlere erişebilmesidir. Raylı sistemle yolcu taşımacılığı hem yollardaki araç sayısını azaltabilecek hem de ilgili koridor boyunca seyahat eden çok sayıda insan varsa olumlu sosyal etkilere sahip olabilecek bir stratejidir. Öte yandan otobüs sistemi, daha büyük bir nüfusu taşıyabildiği ve talepteki değişikliklere daha kolay adapte olabildiği için tüm taşımacılıkta daha büyük bir paya sahiptir.

Otobüs taşımacılığında düşük maliyetle yüksek hizmet kalitesinin sağlanabilmesi için sistemin taleple uyumlu planlanması esastır. Bu esaslara uygun olmayan hizmet sunumu, kamu maliyetlerini arttıran ve sosyal yararı sınırlı sağlayan sonuçlara neden olabilmektedir. Bu sorun, ulaşımın özel sektöre devredilmesi yönündeki görüşün temel gerekçelerinden birini oluşturmaktadır. Kamu hizmetlerinin piyasa tarafından sağlanmasını destekleyen liberal yaklaşım, otobüs taşımacılığının yerel yönetimler için en büyük giderlerden biri olduğunu ve maliyetleri düşürmek için özelleştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Oysaki sistemin verimli yönetilmesi ve sosyal yararlarının da gözetilmesi durumunda, hizmetin kamu eliyle sunumu, özel sektöre kıyasla daha nitelikli ulaşım hizmeti ve daha fazla toplumsal yarar sağlayabilir. Belediyeler son yıllarda, IMF ve Dünya Bankası'nın çeşitli yayınlarında vurgulanan önerilere dayanarak, bu hizmeti özel sektöre devretmenin en iyi yol olduğunu tartışmaktadır. Bununla birlikte, sosyal faydaların artırılması ve kamu sektörü hizmet sunumunun verimliliğinin ve etkinliğinin iyileştirilmesi konusunda çok az araştırma bulunmaktadır. Piyasa mekanizması çerçevesinde bir ulaştırma hizmeti, hizmeti sunan işletmeler veya şahıslar için bir gelir kaynağı iken, hizmetten yararlananlar için karşılığında bedel ödenmesi gereken bir fayda olarak tanımlanmaktadır.

Belediye otobüsleri tarafından sunulan toplu taşıma hizmeti, hizmetin niteliksel ve niceliksel özellikleri ile yaygın etkilerinden dolayı kamu eli ile uygulanan sosyal politikasının temel araçlarından biri olmasına rağmen, teorik araştırmalarda ihmal edilmiş bir konudur. Araştırmaların büyük çoğunluğu kamu veya özel sektör tarafından hizmet sunumuna ilişkin politika değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Araştırmalardan sadece birkaçı, sistem verimliliğini artırmak için teknolojik modeller ve stratejiler önermektedir. Ancak bu çalışma, kamu sektörünün çok boyutlu ihtiyaç ve fayda analizlerine dayalı olarak otobüs hizmeti sunması halinde; hizmetin, dolaylı avantajlarıyla birlikte çeşitli sosyal politika hedeflerine hizmet edebileceğini iddia etmektedir. Belediye otobüsleri ile yapılan toplu taşıma hizmetinin, parasal yarar ve maliyetlerinin dışında, doğrudan parasal olmayan ancak ölçülebilir çeşitli (maliyet ya da yarar yönünde) etkileri bulunmaktadır. Bu etkiler, kamunun diğer sosyal politikalarını (barınma, sosyal adalet, kamu hizmetlerine erişim, eğitimde fırsat eşitliği, sosyal ayrışmanın azaltılması) destekleyici olabilir. Hizmetin yetersiz olması durumunda ise aksi yönde etkilere neden olabilmektedir.

Toplu taşıma hizmetini, salt maliyet ve parasal getiri hesaplamasına dayalı bir işletme sorunu olmanın ötesinde; sosyal politikanın bir alanı ve aracı olarak tanımlamaya ve bu hizmetin kamu tarafından nasıl daha etkin ve verimli kullanılabileceğine yönelik araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu yöndeki alan çalışmaları ile verimlilik göstergelerinin yanı sıra sosyal yararların da incelenmesi; bir yandan ilgili literatüre, diğer yandan uygulama ve politika geliştirme konusuna katkı sağlayabilir.

1. Teorik Çerçeve

Bu çalışmada, ulaşım hizmetinin sosyal politikanın içerisinde nasıl tanımlanması gerektiği konusunda Pickvance'ın (2011) kamu sosyal politika etkilerini ölçmeye yönelik kavramsal çerçevesi temel alınmıştır. Buna göre toplu taşıma hizmeti, yerel yönetimlerin tedarik biçimindeki düzenlemelerinden (ayni yardımlarından) biridir. Toplu taşıma ihtiyacı ise saha ölçümleri, anketler ve tahmin yöntemleri kullanılarak ölçülebilen "normatif ihtiyaç" olarak tanımlanmaktadır. Bu ihtiyacın "yatay" ve "dikey" boyutları bulunmaktadır: "genişlik" ve "yoğunluk". Erişilebilirlik, ihtiyacın yatay boyutunu (hatların mekânsal yaygınlığını), sefer sıklığı ise hizmetin dikey boyutunu (nüfus başına sefer sayısı ile ölçülmektedir) oluşturmaktadır. Pickvance'a (2011) göre, fırsat eşitliğini sağlamak ve ihtiyaçların eşit olarak karşılanması için belirli bir şekilde eşit olmayan hüküm gerekir. Bu, orantılı hizmet sunumu ilkesidir. Bir nüfus grubu arasındaki ihtiyaçların eşit olmadığı durumlarda, tedarikin ihtiyaçla orantılı olması gerektiği ifade edilir. Ulaşım talebi nüfusun gelir durumuyla doğrudan ilintilidir. Orta ve yüksek gelir grubunda otomobil kullanımı yüksek iken orta alt ve düşük gelir gruplarında toplu taşıma dışında seçenekler sınırlıdır. Bu nedenle toplu taşıma hizmetinin nüfusa orantılı ve eşdeğer düzeyde sunumu yerine, ihtiyaç duyan nüfusa daha yüksek oranda olacak şekilde, "orantılı hizmet sunumu ilkesi"ne göre sunulması beklenir. Bu yaklaşım aynı zamanda Davies'in (1968) tanımladığı "bölgesel adalet ilkesi"ne göre, "ihtiyacın bir bölgeden diğerine değiştiği" kabulüne dayanır. Toplu taşıma politikasında amaç ve hedeflere ulaşılma düzeyi ile ihtiyaçların karşılanma derecesine göre iki farklı ölçüm yapılabilir. Amaç ve hedefler politikacının eldeki olanaklar ve önceliklerine göre belirlenirken, ihtiyaç derecesi kişilerin gelir durumları ile ters orantılı nesnel bir sorunu işaret etmektedir. Sosyal politikanın etkisi, sunulan yardım/hizmetin normatif olarak ihtiyacı karşılama oranı (yaygınlığı ve derinliği) ile ölçülebilir.

Stanley ve Lucas'a (2008) göre, ulaşım hizmeti, sosyal politika unsuru olarak yeni tanımlanmış bir alandır. Ulaşım hem kişisel refahı geliştirmek hem de insanların üretken potansiyellerini gerçekleştirme kapasitelerini artırmak için giderek daha önemli olan bir bileşen olarak anlaşılmaktadır. Ulaşım planlaması, geleneksel olarak ve büyük ölçüde, analizlerinde ulaşımın sosyal faydalarını ihmal etmektedir. Oldukça hareketli bir toplumda, yeterli ulaşım sağlanamaması; bireylerin istihdam, eğitim-öğretim ve diğer fırsatlardan mahrum kalması anlamına gelmektedir. Bu da onların geçim ücretini güvence altına alamamalarına ve dolayısıyla topluma tam olarak katılamamalarına neden olur. Uygun

fiyatlı perakende ürünlerine, birincil ve ikincil sağlık hizmetleri ile sosyal hizmetlere erişimin zayıf olması; toplumsal kesimler arasında zaten belirgin olan sağlık eşitsizliklerini derinleştirerek yaşam kalitesini yoksul kesim için daha da düşürebilmektedir. İnsanlar eve bağlı, yalıtılmış ve sosyal olanaklardan yararlanamaz duruma düşebilmektedir. Diğer taraftan, bu, daha yüksek refah ödemeleri ve sübvansiyonlar olarak devlete ek maliyetlere neden olabilmektedir. Yetersiz ulaşım altyapı ve hizmeti; işsizliği azaltma, eğitime erişimi iyileştirme ve sağlık eşitsizliklerini azaltma açısından daha geniş sosyal politika amaçlarını sekteye uğratabilmektedir (Clifton ve Lucas, 2004).

Lyons'a (2004) göre, esnek hareketlilik (mobility) ihtiyacını artıran ve daha karmaşık günlük aktivite kalıpları oluşmaktadır. Zaman içinde ulaşım talebini belirleyen en önemli etkenlerden biri olan istihdam yapısı değişmektedir. Finans ve ticari hizmetler sektörü büyürken imalat sektörü gerileyen toplumlarda, imalat sektöründeki işlerden farklı olarak, bu tür işler (ticari hizmetler) belirli bir yerde yapılmaya (mekânsal sabitliğe) daha az bağımlıdır. Bu durum iş amaçlı yolculukları yeniden düşünmek ihtiyacını doğurmaktadır (Lyons, 2004). Kentlerde ulaşım sistemleri çocuksuz veya bagajsız seyahat eden erkek, orta sınıf, orta yaşlı profesyoneller etrafında şekillenmektedir. İster tam ister yarı zamanlı olsun, ücretli istihdamda kadın sayısındaki dikkate değer artış, çocuk bakım tesislerinde önemli bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu, yolculukların türlerinde ve zamanlamalarında daha fazla esneklik gerektirmektedir. Bu esneklik, toplu taşıma hizmetlerinin kolayca çözemeyeceği, ancak otomobilin sağlayabileceği bir olanaktır. Bu nedenle kadınların çoğu artık ehliyet sahibi ve özel araba kullanıcısı olmuştur (Lyons, 2004). Clifton ve Lucas'a (2004) göre, en düşük gelirli haneler arasında bile yüksek araba bağımlılığı; toplu taşımanın, genellikle modern bir toplumun hareketlilik ve erişilebilirlik gereksinimleri için yetersiz olduğunu ve düşük gelirli olanların bile bir arabaya sahip olmak veya erişmek için ellerinden gelenin en iyisini yapacaklarını göstermektedir. Buna ek olarak otomobil sahibi olmayan insanların, otomobil sahibi olan insanlarla aynı yere ulaşmak için genellikle daha fazla zaman harcadıkları, daha fazla çaba gösterdikleri ve daha yüksek marjinal maliyetler ödedikleri söylenebilir.

Hay ve Trinder'a (1991) göre, son 30-50 yılda tüm ileri sanayi toplumlarında hem araç sayısındaki hem de kat edilen mesafelerdeki çarpıcı artışı kabul etmek önemlidir. Kentlerde artan araba sahipliği, daha dağınık arazi kullanım biçimlerine ve ulaşım mesafelerinin artmasına neden olmaktadır. Bu da hem nüfusun hem de endüstriyel ve ekonomik faaliyetlerin şehir merkezinden şehrin kenarına veya şehir dışına kayması anlamına gelmektedir (Clifton and Lucas, 2004). Bu nedenle otomobil sahibi olmayan kesimler için toplu ulaşım, temel bir insan ihtiyacı haline gelmiştir. Dolayısıyla, herkesin toplu ulaşıma yeterli erişiminin sağlanması, kamu politikası için geçerli bir ilgi alanı olmuştur (Elkins vd. 1991). Elkins vd. (1991) sağlık ve eğitim gibi hizmetlerin ve yürüme mesafesinde erişilebilen mağazaların sayısındaki istikrarlı düşüşe dikkat çekmektedir. Bu, gelişmiş endüstriyel toplumlardaki insanların temel hizmetlere ve olanaklara erişmek için bile toplu ulaşım sistemine giderek daha fazla bağımlı oldukları anlamına gelmektedir (Lucas, 2004).

Motorlu ulaşıma giderek daha fazla bağımlı hale gelen bir toplumda, ekonomik olanaklara ve sosyal hizmetlere erişimde eşitsizlik derinleşebilmektedir. Çünkü motorlu taşıtlarla yapılan ulaşımın maddi bedeli yüksektir (Lyons, 2004). Belirli mesafelere kadar yolculuklar için araba kullanımının (km başına) maliyeti, toplu taşıma kullanımından daha ucuz olsa da ilk sermaye harcamasının (taşıt alma maliyetinin) yüksek olması, en düşük gelir dilimindeki hane halkının önemli bir bölümünün toplu taşımaya bağımlı olması sonucunu doğurmaktadır (Lucas, 2004). Dolaysıyla ulaşım ve hareketliliğin sosyal faydaları, "erişilebilirliği sağlama işlevi" açısından daha iyi anlaşılmaktadır. Bu sebeple erişilebilirlik "değerli mal" olarak tanımlanabilir. Buna bağlı olarak da ulaşım sistemin doğal "bölüşümsel" etkilerinin belirli gruplara veya topluluklara orantısız bir şekilde dezavantaj sağladığı durumlarda politika müdahalesi gereklidir (Goodwin, 1990).

Luz ve Portugal'a (2022) göre, ulaşımla ilgili sosyal dışlanmayı azaltmayı amaçlayan politikalar, erişilebilirlik yoksulluğu içinde olanların yeteneklerini ve onların toplumdaki önemli fırsatlara katılımını sağlayacak yeterli bir düzeye çıkarmakla ilgilenmelilerdir. Luz vd.'ne (2022) göre ulaşımla ilgili sosyal dışlanma 10 alt başlık altında incelenebilir: tesislerden dışlanma; coğrafi dışlanma; mekân dışlanması; fiziksel ve bilişsel dışlanma; zamana dayalı dışlanma; korku, önyargı veya duygulara dayalı dışlanma; bilgisel dışlanma; ekonomik dışlanma; dijital uçurum dışlanması ve sosyal konuma dayalı dışlanma.

- **Tesislerden dışlanma (exclusion from facilities)**, bireyin yaşadığı yerden istihdam, sağlık hizmeti, okullar, mağazalar veya eğlence hizmetleri gibi temel fırsatlara olan uzaklık nedeniyle gerçekleşir.

- **Coğrafi dışlanma (geographical exclusion)**, bir kişinin ikamet yerinin ulaşım hizmetlerine erişmesini engellemesi veya ulaşım sisteminin kişinin erişmek istediği yerlere bağlanmaması durumunda meydana gelir.

- **Mekân dışlanması (space exclusion)**, bazı kamusal ve özel alanların güvenliği veya alan yönetiminin belirli grupları kamusal ve yarı kamusal ulaşım alanlarını (örneğin istasyonlardaki birinci sınıf bekleme odaları) kullanmaktan caydırması durumunda meydana gelir.

- **Fiziksel ve bilişsel dışlanma (physical and cognitive exclusion)**, ulaşım sistemleri veya yapılı çevrenin bireylere fiziksel ve bilişsel engeller dayatması durumunda ortaya çıkar.

- **Zaman tabanlı dışlanma (time-based exclusion)**, ulaşım sisteminin düşük sıklığı, dakik olmama veya bir kişinin iş, çocuk ve yaşlı bakımı görevleri veya diğer taahhütler gibi zamana yönelik talepleri kişinin seyahat fırsatlarını sınırlayabildiğinde veya kişinin yalnızca çok az veya hiç ulaşım hizmeti ve etkinliğinin bulunmadığı zamanlarda seyahat etme olasılığını ima ettiğinde ortaya çıkar.

- **Korku, önyargı veya duygulara dayalı dışlanma (exclusion based on fear, prejudice, or feelings),** suç korkusunu ve insanların belirli yerlerden (örneğin belirli bir mahalle veya otobüs durağı) kaçınmasına neden olan güvensizlik veya önyargı algısını ifade eder.

- **Bilgisel dışlanma (informational exclusion),** bireylerin yolculuklarını planlamasını engelleyen ve dolayısıyla kullanımını sınırlayan toplu taşıma ve varış noktası seçenekleri hakkında mevcut bilginin eksikliğini ifade eder (örneğin, toplu taşıma duraklarında seyahat bilgisi eksikliği, toplu taşıma duraklarının konumu hakkında bilgi eksikliği ve hizmet kesintileri hakkında bilgi eksikliği).

- **Ekonomik dışlanma (economic exclusion)**, seyahatin parasal maliyetlerinin insanların seyahat etmesini engellemesi veya evlerinin veya zorunlu faaliyetlerinin etrafındaki yerlere erişimlerini kısıtlaması durumunda ortaya çıkar.

- **Dijital uçurum dışlanması (digital-divide exclusion)**, dijital bağlantı eksikliği veya uygun BİT'i kullanamama nedeniyle bireylerin uygulama tabanlı ulaşım sistemlerini kullanmalarının engellenmesi durumunda ortaya çıkar.

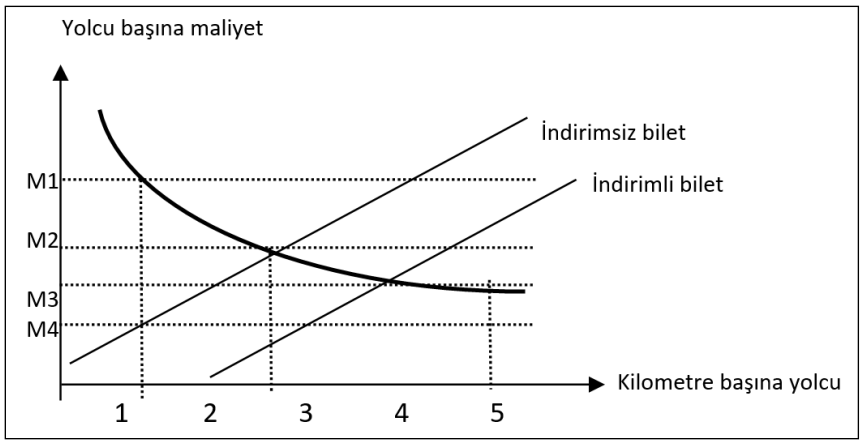
- **Toplumsal konuma dayalı dışlanma (social position-based exclusion)**, kişinin toplumsal konumuna (örneğin cinsiyet, ırk, milliyet, yaş, etnik köken, kast, din) dayalı olarak kınama, toplumsal kontrol veya başka herhangi bir kısıtlama nedeniyle kamusal alanlarda hareket etmesinin engellenmesi anlamına gelir.

Otobüs sistem planlaması ve hizmet sunumuna yönelik ilk çalışmalarda konu, teknik özellikleri esas alınan bir altyapı planlaması ve işletme sorunu olarak ele alınmıştır. İlgili çalışmalarda güzergâh, durak mesafeleri ve sefer sıklığını belirlemeye yönelik modeller ve ampirik analizler sunulmuştur (Holryod, 1967; Byrne ve Vuchic, 1972; Salzborn, 1972). Sonraki çalışmalarda yolculuk talebinin zamansal ve mekânsal değişken yapısı, ücretlere, yolculuk süresine ve hizmet kalitesine duyarlılık, duraklara erişilebilirlik gibi etkenlerin toplu taşıma kullanımını, verimliliğini ve hizmet sunum maliyetlerini ne düzeyde etkilediği, en az maliyet ile en fazla erişilebilirlik olanağı sağlayan güzergâh planlamasının nasıl belirlenebileceği araştırılmıştır (Hurdle, 1973; Byrne, 1975; Black, 1979; Marwah vd., 1984; Daganzo, 2010; Bagloee ve Ceder, 2011).

İlgili çalışmalarda sistem performansı aşağıdaki ölçütlere göre değerlendirilmektedir:

- **Kapasite**: talebe yeterli araç, hat, sistem kapasitesi (otobüs/nüfus, sefer/nüfus, koltuk*sefer/nüfus).
- **Maliyet**: yolculara maliyeti en az, işletmeye maliyeti en az (bilet ücreti, yolcu başına maliyet, yolcu*km başına maliyet, sefer*km başına maliyet).
- **Sıklık**: en kısa aralıklarla bekleme süresini en aza düşüren sefer aralığı (sefer/saat, sefer/gün).
- **Yolculuk süresi**: en kısa zamanda yolculuk (km/saat).
- **Konfor**: ayakta seyahat eden yolcu ve seyahat süresinin en az düzeyde olması (anlık yolcu/taşıt, yolcu/sefer, yolcu/taşıt, yolcu/km).
- **Dakiklik ve düzenlilik (Güvenilirlik)**: (gecikme sayısı, gecikme süresi, aksayan sefer sayısı/ay)
- **Güvenlik**: kaza yapılmaması, bunun için trafik kurallarına uyulması ve özellikle yüksek hızla sürüş yapılmaması (kaza/sefer*km, kaza/araç/yıl).
- **Çevresel etki**: karbon emisyonunun en düşük düzeyde olması (karbon emisyonu/km, karbon emisyonu/yolcu).

Sistemin verimliliğini ve kapasite kullanım oranını ölçmek için kullanılan temel göstergelerden biri kilometre başına taşınan yolcu (yolcu/km) sayısıdır (Şekil-1). Yolcu sayısı çok az olan bir sistemde kilometre başına yolcu sayısı düşük, buna karşın birim maliyet çok yüksek olacaktır (M1). Örneğin 20 km uzunluğunda bir güzergâhta bir seferde 50 yolcu taşınıyor ise sefer-kilometre başına yolcu 50/20 (2,5) olacaktır ve bu durumda yolcu başına maliyet M2 düzeyinde olacaktır. Talebin düşük olduğu bir hatta veya saate yolcu sayısı 20 ise kilometre başına yolcu 1 düzeyine düşecektir. Yolcu sayısının 20'den az olduğu durumda aynı maliyete daha az yolcu taşınacağından yolcu başına maliyet yüksek olacaktır (>M1). Yoğun hatlarda veya saatlerde 100 yolcu taşınıyor ise yolcu/kilometre değeri 4'e ulaşacaktır. Bu durumda otobüste aşırı doluluk, ayakta yolcu ve konforsuz yolculuk nedeniyle kalite düşük kalacak, buna karşın yolcu başına maliyet düşecektir (M3).

Şekil-1. Otobüs ulaşımında kilometre başına yolcu ve yolcu başına maliyet ilişkisi

İndirimsiz bilet uygulamasında, maliyeti karşılama durumu ancak yeterli yolcu sayısına ulaşıldığında olanaklıdır. İndirimli bilet uygulaması ve ücretsiz taşıma yapılması durumunda maliyeti karşılama düzeyi düşecektir.

Taşıma bedellerinin yüksek olduğu ya da aşırı dolu araçlarla taşıma yapılan durumlarda yolcular ya daha az maliyet için konforsuz bir ulaşım türünü seçecek ya da daha konforlu bir ulaşım türünü seçerek daha yüksek maliyete katlanacaktır. Parasal birikimi olan hanelerin bir kısmı diğer yatırımlardan vaz geçip otomobil alarak ulaşım süresini azaltma yönünde tercih yapabilirler. Niteliğin çok düşük olduğu veya maliyetin çok yüksek olduğu koşullarda bireylerin bir kısmı ise ulaşım maliyetini ve süresini azaltmak için işyerlerine, okul alanlarına yakın yerlerde ikamet için gerektiğinde daha yüksek kira ödemek zorunda kalacaktır. Bu nedenle toplu taşıma, kentte dolaylı ekonomik ve sosyal etkileri yüksek olan bir hizmettir ve kamu politikası alanlarından ve araçlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Adinata vd. (2021) genel olarak gelişmekte olan ülkelerdeki toplu taşımacılığın özellikleri; organizasyonu, çok modlu ulaşım planlaması ve finansmanı, ücret kontrolü, ücret muafiyetleri ve sosyal yükümlülükler, araç özellikleri, rekabet ve düzenleme ile son olarak mülkiyet ve yatırım ile ilişkili olduğunu belirtmektedir.

Toplu taşıma politikası hizmet bedeli, konfor, hizmet yaygınlığı ve sıklığı, sübvansiyon düzeyi gibi değişkenler arasında önceliklerin ve ağırlığın hangi yönde belirlendiği ile ölçülmekte ve birim göstergeler şeklinde yansımaktadır. Şüphesiz konfor ve kalite; bütçe olanaklarına, sübvansiyon düzeyine, araç, personel ve yakıt maliyetlerine ve bilet birim fiyatlarına göre değişkenlik gösterebilir. Kamu işletmesinde bilet bedelleri yolcuların ödeme gücüne göre belirlendiğinden maliyetleri karşılama oranları düşük kalabilmekte ve sübvansiyon gerekebilmektedir. Bu sübvansiyonlar iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi, tüm yolculara sağlanan (maliyet ve indirimsiz bilet bedeli arasındaki fark), diğeri ise dezavantajlı kesimlere sağlanan (öğrenci, engelli ve 65 yaş üstü bireyler) sübvansiyonlardır. Kamu bütçesinin sınırlı olduğu ya da sübvansiyonların azaltılması yönünde politikalar benimsendiğinde ya da ulaşım işletmesi özel sektöre devredildiğinde yaygın olarak iki seçenek uygulanmaktadır; bilet ücretlerini yükseltmek ya da sefer sayısını azaltarak aşırı dolu taşıma yapmak. Özelleştirme ya da kamu eliyle sunum yönündeki tartışma temelde, ulaşım maliyetinin ne düzeyde kamu ne düzeyde yolcular tarafından ödeneceğine yönelik bir politika tercihidir.

Acer (2007), Ankara'da imtiyaz sözleşmeleri ile özelleştirilen otobüs hatlarında daha çok kar elde etme duygusu ve rekabetin olmaması nedeniyle beklenenin tam tersine etkiler görülerek hizmet kalitesinin düştüğünü bildirmiştir. Karacasu ve Yayla (2010: 69) Eskişehir üzerine yaptıkları çalışmada şu değerlendirmede bulunmuşlardır:

Başlangıçta tüm gruplar ulaştırma hizmetlerinden memnunken, zaman geçtikçe yetersiz performans nedeniyle memnuniyetsiz hale gelebilmektedirler. Özel operatörler başlangıçta uygun koşullar sağlarken, geleceğe yönelik yatırım eksikliği nedeniyle sonunda yeterli hizmet sağlayamaz hale gelirler. Kullanılan araçlar zamanla bozulur ve hizmet kalitesi azalır. Bu durumda özel otobüslere olan talep azalır. Özel operatörler ise para kazanmak için ulaşım ücretlerini yükseltirler. Sonuç olarak, özelleştirme çabaları başarısız olmaktadır.

Toplu taşım hizmetlerinin özelleştirilmesindeki temel beklenti ve varsayım kamu maliyetlerinin azaltılması ile hizmetin etkin ve verimli olarak sunulmasıdır. Kâr maksimizasyonu buradaki temel motivasyondur. Ancak bu amacın kamusal hizmet üretme mantığı ile örtüştüğü pek söylenemez (Aktürk Çetin, 2019). Kamusal hizmet sunumundaki temel amaç kar elde etmekten çok kamusal ihtiyaçların karşılanmasıdır. Kamu işletmesinde yolcu memnuniyeti, konforu, erişilebilirlik ölçütleri dikkate alındığında sübvansiyon tercih edilmektedir. Buna karşın özel sektör bir yandan maliyetleri azaltmak için personel ücretlerini düşük tutma, daha az kapasiteli araç (düşük yakıt ve bakım maliyeti)

çalıştırma, sefer saatlerini daha düzensiz ayarlayarak aşırı dolu taşıma, talebin düşük olduğu saatlerde çalışmama gibi yöntemler uygulayarak kar oranını arttırmayı tercih edecektir. Kamu işletmesi ile özel sektör işletmesi arasındaki temel fark bu tercihler yönünden ayrışmaktadır. Dolaysıyla, özelleştirmeyi savunan yaklaşım, kamunun maliyetlerden kaçınmasını sağlarken parasal ve sosyal maliyetleri yolculara yükleme şeklinde bir çözümü işaret etmektedir. Diğer yandan dezavantajlı kesimlere uygulanan indirimler, özel sektör işletmesinde ya çok sınırlı düzeyde kalabilmekte ya da kamu tarafından işletmelere destek olarak sağlanmaktadır.

Devletin yatırımlarına ve bazı hizmetlerine ilişkin kararları geleneksel olarak Fayda-Maliyet Analizi (FMA) temelinde alınmıştır. Lucas'a (2004) göre, geleneksel olarak, ulaşım harcama kararları, toplu taşıma hizmetleri ve bisiklet ile yürüyüş olanakları yerine yol yapım projelerini tercih etme eğiliminde olmuştur. Bu yöntemlerin uygulanması, kamunun sunduğu ulaşım hizmetleri açısından ekonomik durumu daha avantajlı kesimlere büyük faydalar sağlarken, dezavantajlı kesimlere (çoğunlukla araba sahibi olmayan nüfus) daha az fayda sağlamaktadır. Sosyal normlar ve alışılmış davranışlar gibi durumlar göz önünde bulundurulduğunda, bireylerin seyahat seçimleri ve davranışları sadece bir ekonomik optimizasyon meselesi değildir (Lyons, 2004).

Lucas ve Tyler (2006), bazı sosyal amaçlı ulaşım yatırım ve hizmetlerinin insanların yeni istihdam olanaklarına ve diğer önemli faaliyetlere (sağlık ziyaretleri, eğitim ve kişisel gelişim çalışmaları ile sosyal faaliyetler) katılımı kolaylaştırdığını tespit etmiştir. Bradshaw vd.'ne (2004) göre, sosyal dışlanma riski altındakiler için ulaşım önemli bir etkendir ve yetersiz toplu taşımanın sosyal maliyetleri göz ardı edilmektedir. TRaC'nin (2000) değerlendirmesine göre, seyahat/ulaşım maliyeti, düşük gelirli insanlar için seyahatlerinin hem yöntemini hem de kapsamını belirleyen temel bir kısıtlamadır. Çoğu zaman bu maliyet, insanların ister işe ister hastaneye veya alışverişe gitmek için göze alamayacakları bir masraf veya günlük aktivitelerini gerçekleştirmek için makul olmayan uzun mesafeler yürümek zorunda oldukları anlamına gelir. Bu nedenle ulaşım sorunlarını çözme, insanları refah yardımı almadan işe gitmeye olanak sağlamada, sağlık eşitsizliklerini gidermede, eğitimde fırsat eşitliği sağlamada ve daha genel olarak sosyal içermeyi teşvik etmede giderek daha önemli bir politika hedefi haline gelmiştir (Lucas vd., 2009). Literatürdeki araştırmalar ulaşım politikaları ve programlarının, hâlihazırda dezavantajlı olan insan ve toplulukların önemli bir kısmının temel erişilebilirlik ihtiyaçlarını karşılayamadığını ve dolayısıyla sosyal içermeye (social inclusion) engel teşkil ettiğini ya da sosyal dışlanmayı (social exclusion) pekiştirdiğini ifade etmektedir (Lucas vd., 2009).

Wang vd.'ne (2022) göre, erişilebilirlik (accessibility), karşılanabilirlik (affordability) ve sosyal etkiler (social impacts) toplu taşıma eşitliğinin temel özelliklerini temsil eden üç değişkendir. Litman (2024:2) ise "Toplu Taşımanın Fayda ve Maliyetlerinin Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmasında toplu taşımanın fayda ve maliyetlerini aşağıdaki tabloda (Tablo-1) görüldüğü gibi 4 başlık altında incelemiş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: Ulaşımın geleneksel ekonomik değerlendirmesi; temel hareketlilik, sosyal eşitlik hedefleri, araç sahipliği ve park maliyeti tasarrufları veya daha verimli arazi geliştirme gibi birçok toplu taşıma faydasını gözden kaçırma ve küçümseme eğilimindedir. İnsanların belirli bir zaman diliminde ulaşabilecekleri varış noktası sayısını ölçen erişilebilirlik temelli analiz ise yüksek kaliteli toplu taşımanın değerini artırma eğilimindedir.

Tablo-1. Toplu Taşımanın Faydaları ve Maliyetleri

	1. Gelişen Toplu Taşıma Hizmeti	2. Artan Transit Yolculuk	3. Azalan Otomobil Yolculuğu	4. Toplu Taşıma Odaklı (TTO) Kentsel Gelişme
Ölçü	Hizmet Kalitesi (hız, konfor, güvenlik, vb.)	Transit Yolculuk (yolcu-mil veya mod paylaşımı)	Mod Değiştirmeler veya Otomobil Seyahatinin Azaltılması	TTO Tasarım Özellikleriyle Gelişen Kent Kısmı

Potansiyel Faydalar	- Mevcut kullanıcılar için geliştirilmiş rahatlık ve konfor. - Eşitlik faydaları (mevcut kullanıcılar dezavantajlı olma eğiliminde olduğundan). - Seçenek değeri (ileride kullanılması muhtemel bir seçeneğe sahip olmanın değeri). - İyileştirilmiş çalışma verimliliği (servis hızı artarsa). - Geliştirilmiş güvenlik (daha az suç riski)	- Mobilite yeni kullanıcılara fayda sağlar. - Ücret gelirinde artış. - Halkın fitness ve sağlığının iyileştirilmesi (yürüyüş ve bisiklet gezilerinin arttırılması yoluyla). - Suçlu olmayan kişilerin toplu taşıma araçlarına binmesi ve duraklarda ve istasyonlarda beklemesi nedeniyle artan güvenlik.	- Trafik sıkışıklığının azalması. - Yol ve park tesisi maliyet tasarrufu. - Tüketicinin tasarrufu. - Şoförlük maliyetlerinin azalması. - Artan trafik güvenliği. - Enerji tasarrufu. - Hava ve gürültü kirliliğinin azaltılması.	- Araç yolculuğunda ilave azalmalar (kaldıraç etkileri). - Özellikle sürücü olmayanlar için geliştirilmiş erişilebilirlik. - Topluluk uyumu ve suç riskinin azaltılması. - Daha verimli geliştirme (altyapı maliyetlerinin azalması). - Tarım arazileri ve yaşam alanlarının korunması.
Potansiyel Maliyetler	- Daha yüksek sermaye ve işletme maliyetleri ve sübvansiyonlar. - Daha büyük arazi ve yol alanı. - Toplu taşıma araçlarının yol açtığı trafik sıkışıklığı ve kaza riski.	- Transit araç kalabalığı.	- Otomobilli iş faaliyetinin azalması.	- Daha kompakt geliştirmeyle ilgili çeşitli sorunlar.

Erişilebilirlik sorunlarının sosyal sorunları ne düzeyde derinleştirdiğine yönelik çalışmalar ile kamu ulaşım hizmetinin sosyal politikaların geliştirilmesi, desteklenmesi, uygulamada etkilerinin yaygınlaştırılması yönünde ne düzeyde katkı sağladığını tespit edecek ampirik çalışmalar gerek literatürdeki ve gerekse uygulama alanındaki birikime katkı sağlayacaktır.

2. Yöntem

Toplu taşıma sistem yeterliliği, verimliliği, etkililiği ve talebi karşılama düzeyi belirli göstergeler ile ölçülebilmektedir. Bunlar:

1. Kişi başına toplu taşıma yolculuk sayısı (kullanım): Günlük ortalama yolcu sayısının nüfusa oranıdır. Bu oranın hane geliri ile ters orantılı, toplu taşıma hizmet olanakları ile doğru orantılı artışı beklenir.

2. Otobüs hizmetine erişebilen nüfusun oranı: Hizmetten yararlanan nüfusun kentin toplam nüfusu içindeki payı, hizmetin yaygınlığı ve mekânsal adalete uygun sunulup sunulmadığının göstergelerinden biridir.

3. Hizmetin nüfus başına sunum sıklığı (günlük sefer/nüfus): Bu oran, yine hizmetin yaygınlığı ve mekânsal adalete uygun sunulup sunulmadığının göstergelerinden biridir. 1000 kişiye düşen günlük sefer sayısı (arz), gerek kent genelinde ve gerekse mahalleler ölçeğinde hizmet sunum sıklığını gösteren temel göstergelerden biridir. Araç sayısı tek başına gösterge olmayıp hizmet yeterliliği aynı zamanda ne kadar sıklıkta sefer yapıldığı ile ölçülmektedir.

4. 10.000 Kişiye düşen otobüs sayısı (kapasite): Kent genelinde otobüs sayısının ne düzeyde yeterli olduğunu ölçen temel göstergelerden biridir.

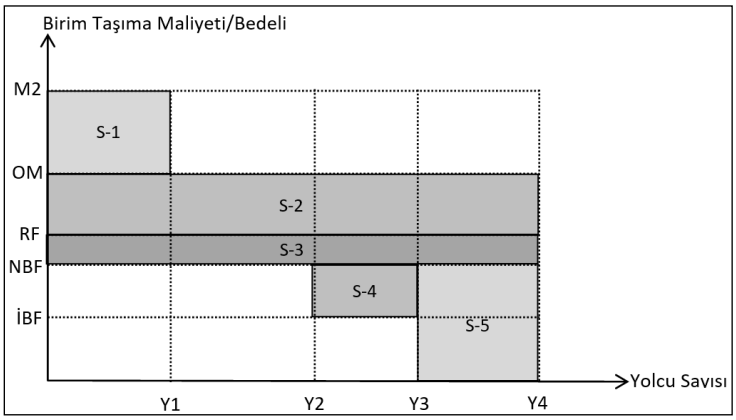
5. Taşıt başına günlük yolcu sayısı (verimlilik): Taşıt başına günlük ortalama yeterli yolcu olup olmadığı, ya da taşıt sayısının talebi karşılayıp karşılamadığı bu gösterge ile ölçülmektedir.

6. Kilometre*sefer başına günlük yolcu sayısı (yeterlilik ve verimlilik): Belirli bir hatta yapılan günlük sefer sayısı ve güzergâh uzunluğu, işletme giderlerini belirleyen maliyet göstergesi iken sefer*km başına yolcu sayısı ise talep düzeyini, dolayısıyla talep/kapasite oranını ölçen göstergelerden biridir.

7. Maliyeti karşılama oranı (doğrudan parasal getiri ve sübvansiyon miktarı): Hizmet sunumundan elde edilen bilet gelirlerinin işletme maliyetlerine oranını ölçen bu gösterge mali değerlendirmenin temel göstergelerinden biridir.

Toplu taşıma hizmeti, eğer sübvansiyonlu sağlanıyor ise (maliyetlerin bir kısmı belediye bütçesinden karşılanıyor ise) sosyal politikanın sadece hizmetten yararlanan nüfusla (yolcularla) sınırlı ayni yardım şeklindeki uygulamalarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu ayni yardım miktarı çeşitli kabullere göre farklı hesaplanabilmektedir. Böylece hizmetin parasallaştırılabilen sosyal faydası hesaplanabilir. Bunlardan birincisi sistemin verimliliğinden bağımsız "brüt sübvansiyon" (BS) miktarıdır (BS=Toplam Gider-Toplam Gelir).

Uygulamada "brüt sübvansiyon" her zaman sosyal fayda sağlandığı anlamına gelmemektedir. Giderlerin bir bölümü sistemin verimsiz çalışması nedeniyle yüksek çıkabilmektedir. Bu nedenle sübvansiyonlar çeşitli amaçlara ve göstergelere göre farklı hesaplanabilir. Aşağıdaki şekilde (Şekil-2) sübvansiyon türleri yolcu gruplarına göre açıklanmıştır. Şekildeki dikey eksende yolcu başına ortalama taşıma maliyeti (OM), otobüslerle eşdeğer güzergâhlarda taşıma yapan özel taşıma işletmelerinin taşıma bedeli olan referans fiyatı (RF), otobüslerle taşıma indirimsiz bilet fiyatı (NBF), ve öğrenci ve diğer indirimli taşıma bedeli (İBF) görülmektedir. Talebin düşük olduğu (kırsal veya nüfusu az olan mahalleler) için sunulan hizmetin yolcu başına maliyeti (M2) ortalama maliyetten (OM) daha yüksektir. İlgili yerleşim alanlarına sunulan hizmetin sübvansiyon düzeyi erişilebilirlik veya verimsizlik maliyeti olarak hesaplanmıştır. Yatay eksende az yolcu taşınan ve bu nedenle birim maliyeti yüksek olan hatlardaki yolcu sayısı (Y1), ortalama kalite ve konfor şartlarında taşıma yapılan hatlardaki indirimsiz yolcu sayısı (Y2-Y1), indirimli taşımadan yararlanan (öğrenci vd.) yolcu sayısı (Y3-Y2) ve ücretsiz taşınan (65 yaş üstü yolcular, personel, vd.) (Y4-Y3) görülmektedir.

Şekil-2. Yolcu gruplarına göre sübvansiyon türleri

Buna göre sübvansiyon miktarları aşağıdaki denklemlere göre hesaplanmıştır:

S1=Y1*(M2-OM) (1)
S2=Y4*(OM-RF) (2)
S3=Y4*(RF-NBF) (3)
S4=(Y3-Y2)*(NBF-İBF) (4)
S5=(Y4-Y3)*NBF (5)

Kırsal mahallelere hizmet veren hatlar başta olmak üzere yolcu sayısı çok düşük olmasına karşın hizmet verilen güzergâhlarda taşınan yolcular nedeniyle ortaya çıkan verimsizlik (veya yüksek maliyet) nedeniyle diğer yolculardan farklı olarak ek bir sübvansiyon sağlanmaktadır (S1). Bu yardımlar kırsal ve dezavantajlı yerleşimleri destekleme sübvansiyonu olarak tanımlanmıştır. Bu tür hatlarda verimlilik çok düşük ve yolcu başına maliyet çok yüksek olmaktadır. Örneğin kırsal yerleşmelere hizmet veren hatlarda yolcu başına ortalama maliyet 15,2 TL, buna karşın sistem genelinde ortalama maliyet 7,3 TL ise verimsizlik nedeniyle ortaya çıkan maliyet (ya da nüfusu düşük kesimlere erişilebilirlik hizmeti sunmanın ek maliyeti) yolcu başına 7,9 TL olacaktır. Büyükşehir belediyelerinin sınırlarının genişlemesi sonrası özellikle taşımalı eğitim verilen okullara ve nüfusu düşük olan kırsal yerleşmelere otobüs hizmeti sunulması nedeniyle birim taşıma maliyetleri kent ortalamasına göre çok yüksek olmaktadır.

Belediye otobüsleriyle ortalama taşıma maliyeti; altyapı (bakım onarım tesisleri), konfor, talebin düşük olduğu saatlerde ve günlerde dahi düzenli sefer yapılması nedeniyle piyasadaki özel taşıma sistemlerine göre daha maliyetlidir. Özel taşımada; eski araç çalıştırma, gece saatlerinde seyrek seferler ve yoğun saatlerde aşırı dolu taşıma yapılmaktadır. Özel taşımada filo yenileme daha geç yapılmakta ve personelin günlük çalışma süresi daha uzun olmaktadır. Hizmet kalitesi ve düzenliliği nedeniyle ortaya çıkan sübvansiyon kalite ve konfor sübvansiyonu (S2) olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle kamu taşımacılığının maliyeti özel sektöre kıyasla daha yüksek olmaktadır. Örneğin yolcu başına taşıma maliyeti 7,3 TL, buna karşın bilet fiyatı 4 TL ise aradaki 3,3 TL fark yolcu başına sübvansiyon kabul edilir. Toplam maliyet yüksek olduğunda, bilet fiyatları yolcuların ödeme gücüne göre belirlendiğinden çoğu durumda sübvansiyon miktarı yüksek olmaktadır. Bu maliyetler, sistemin maliyetlerinin olması gereken düzeyden (verimli planlama) de yüksek olmasından veya konforlu ve yeterli erişim hizmeti sağlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Yetersiz yolcu sayısının olduğu kesimlerde sefer sıklığı ve düzenliliği için talepten fazla araç çalıştırmak, talebin düşük olduğu saatlerde fazla sefer düzenlemek, yolcu sayısından çok daha fazla kapasitede araç çalıştırmak birim maliyetleri arttırıcı nedenlerdir. Talebin düşük olduğu yerleşim alanlarına özel sektör hizmet vermekten kaçınabilmekte ya da taşıma ücretlerini yüksek tutabilmektedir. Kamu uyguladığı sosyal politika gereği, bu kesimlere yönelik taşımayı yüksek maliyetle gerçekleştirmek zorunda kalmaktadır. Ancak piyasada, özel sektörün işlettiği toplu taşımada personel ücretleri daha düşük, araç yenileme süresi daha uzun olabilmektedir. Özel işletmede sefer sıklığı daha düzensiz, yolcu başına maliyet daha düşük; buna karşın konfor ve zaman/süre açısından daha kötü hizmet verilebildiğinden piyasadaki taşıma bedeli (bilet fiyatı) belediye otobüslerinin maliyetlerine kıyasla daha düşük olabilmektedir.

Belediye otobüsleriyle yapılan taşıma sosyal politika alanı olduğundan piyasa fiyatlarına göre daha düşük bir bedelle yapılması tercih edilmektedir. Piyasa fiyatına kıyasla sağlanan net sübvansiyon (S3) (piyasa yolcu bileti fiyatına göre hesaplanır). Kamu taşımacılığında taşıma bedeli piyasa fiyatlarının altında olduğu durumda, bu doğrudan ayni yardım olarak kabul edilmektedir. Örneğin özel kooperatiflerce minibüs taşımasında bilet bedeli 4 TL, belediye otobüsleri ile taşımada bilet fiyatı 3,2 TL ise aradaki 0,8 TL fark net sübvansiyon kabul edilir.

Bunların yanı sıra çeşitli dezavantajlı kesimlere yönelik taşıma bedellerinde indirimler yapılmaktadır (65 yaş üstü nüfus, öğrenci, belediye personeli, kamu güvenlik personeli vd.). Burada sağlanan mali indirim, ayni sosyal destek toplam sübvansiyonlar hanesinde hesaplanır. Bu sübvansiyon nedeniyle gider-gelir farkı yüksek çıkabilir ancak hesaplanan sübvansiyon sosyal faydalar altında hesaplanır. Öğrenci

indirimleri de hane halkı bütçesinin sübvansiyonu anlamına gelmektedir. Öğrenci sübvansiyonu (S4) ve dezavantajlı kesimler sübvansiyonu (S5) olmak üzere iki farklı ayni yardım uygulanmaktadır. Kamu ulaşımında 65 yaş üstü ve engelli yolcular bedelsiz taşınmaktadır. Bu yolcuların bilet bedeli ödemesi durumunda bütçelerinde ulaşım maliyeti artacağından aylıkları/ücretleri yetersiz kalacaktır. Bu durumda merkezi yönetim, emekli aylığını arttırarak bu maliyeti karşılayabilir ya da sosyal amaçlı transferlerinden destek yaparak katkı sunabilir.

Yukarıdaki hesaplama yöntemleri ile hizmetin ayni destek miktarı (sosyal fayda) ölçülmektedir. Bunun yanı sıra sistemin yaygınlığı ve sıklığı, yolcuların zaman kayıplarını azaltarak da sosyal fayda sağlamaktadır. Yolcuların duraklarda otobüs beklemesi, gerektiğinde aktarma yapması ve yolcu yoğunluğu nedeniyle duraklardaki zaman kayıpları yolculuk süresini arttıran etkenlerdir. Bu durumda yolcu başına zaman kayıpları sosyal maliyetler olarak kabul edildiğinden, sefer sıklığı ve yaygınlığı bu maliyetleri azaltarak parasal olmayan ancak parasal karşılığı hesaplanabilecek ayni yardım olarak kabul edilir. Sistemin zaman yönünden sosyal faydası, hizmet öncesi zaman kaybı ile hizmet sonrası zaman kaybı arasındaki fark ile ölçülür:

$$ZK=\text{Toplam Yolcu}*(T_0-T_1)*BZD \quad (6)$$

Burada; ZK, sistemin hizmet iyileştirmesinin sağladığı zaman kazancının parasal değerini; T0, hizmetin sunulmadığı ya da iyileştirilmediği durumdaki yolculuk süresini; T1, hizmetin sunulduğu ya da iyileştirildiği durumdaki yolculuk süresini; BZD, birim zaman değerini (1 saatlik zamanın parasal karşılığı olan değer) ifade etmektedir.

Toplu taşıma, yolcu başına enerji tüketimi ve emisyon değerinin düşük olması nedeniyle sürdürülebilir ulaşım sistemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sistemin, çevrenin korunması ve insan sağlığına dolaylı katkısı araç kapasitesi ve kullanılan enerji türüne göre değişmektedir. Raylı sistemlerin bu yöndeki katkısı yüksek, otobüslerinki ise daha düşüktür ancak her ikisi de bireysel taşımaya göre daha az olumsuz etki yaratır. Bununla birlikte toplu taşımanın, kazaların azaltılması ve trafik güvenliğindeki katkısı da sosyal faydalar kapsamında değerlendirilir. Ancak her iki katkının hesaplanması en az iki zaman kesitini içeren detaylı veri (trafik verisi, emisyon ölçümü, kaza verisi vd.) gerektirdiğinden bu çalışmada dolaylı sosyal yararlar hesaplanmamıştır. Ancak taşınan yolcu, kilometre başına yolcu gibi göstergeler sistemin dolaylı katkılarının göstergeleri olarak kullanılabilir.

Bunların yanı sıra toplu taşıma sisteminin kentte konut piyasasına, sosyal hizmetlerden yararlanma düzeyine, okul, hastane, alışveriş mekânları tercihlerine etkileri bilinmektedir. Hizmetin sınırlı koridorlarda ve yüksek bedelle sunulması durumunda hane halkı ulaşım maliyetini azaltmak için işyerlerine yakın mahallelerde ikamet etmeyi ve/ya yakındaki okullara öğrenci göndermeyi tercih eder. Hizmetin yaygın olması durumunda ise hane halkına konut maliyeti düşük (kira veya konut fiyatı) olan mahallelerde ikamet etme, öğrencilere ise farklı okullarda öğrenim görme, spor ve kültür tesislerine erişebilme olanağı sunulmaktadır. Bu yöndeki etkiler ise olabildiğince normatif ölçütlerle tespit edilerek değerlendirilmiştir. Kamu toplu taşıma hizmetinin en önemli sosyal faydası konut, çalışma, eğitim ve sağlık tesisleri ile diğer tüm kentsel hizmetlere erişilebilirliğin arttırılmasıdır. Kamu hizmetlerine (hastane, üniversite, idari tesisler) erişilebilirliğinin arttırılması iki şekilde hesaplanmaktadır. Birinci yöntem, hizmetin iyileştirilmesi (yeni hatların faaliyete geçmesi) sonrasında kamu tesislerine tek vasıta ile erişen nüfus ile iyileştirme öncesi tek vasıta ile erişebilen nüfus arasındaki farkın hesaplanmasıdır. Böylece ek hatların ne kadar nüfus için erişilebilirlik olanağını arttırdığı tespit edilebilir. İkinci yöntem, kentte bir hizmet tesisine toplu taşıma ile ortalama kaç dakikada erişim sağlandığı ile ölçülür. Hizmetin iyileştirilmesi (yeni hat, sefer sayısı arttırma) sonucu ortalama yolculuk süresinin kaç dakika azaltıldığı ölçülerek yıllık ortalama zaman kazancının parasal değeri hesaplanabilir.

Toplu taşımanın sağladığı diğer sosyal yararlardan biri de haneler için konut piyasasında hangi genişlikte bir alana erişim sağlandığıdır. Teorik olarak hane halkı, ulaşım maliyetleri ile konut maliyetleri arasında bir denge arayışındadır. Haneler, kira düzeyi yüksek olan bir mahallede ikamet etmek yerine ulaşım maliyetine katlanarak daha düşük kira değeri olan bir mahallede ikamet etmeyi tercih edebilir. Konut tercihinde gelir durumu, otomobil sahipliliği, kira düzeyi ile ulaşım maliyeti arasındaki denge belirleyicidir. Teorik olarak kentteki tüm seçenekler arasında toplam maliyeti en düşük seçenek tercih edilir. Ancak toplu taşıma altyapısı bütün kentte homojen ve eş nitelikte sunulamadığından kent merkezi ve merkeze yakın belirli koridorlarda erişilebilirlik daha yüksek, çeperlerde ise erişilebilirlik düzeyleri düşük çıkar. Bu nedenle bireyler maliyeti daha yüksek olmasına karşın erişimi daha kolay olan konut mahallelerini tercih ederek daha yüksek kiraya katlanmak zorunda kalabilmektedir. Toplu taşıma sisteminin yaygınlığı ve derinliği (sıklığı) bireylerin seçeneklerini arttırıcı etkenlerdir. Yetersiz bir sistemde konut tercihi de sınırlı seçenekler arasında kalacaktır. Toplu taşıma sistemindeki iyileştirmenin konut piyasasını ve bireylerin tercihlerini ne düzeyde değiştirdiğini tespit etmek ancak kapsamlı saha araştırması ve anketler ile olanaklıdır. Bundan sonraki çalışmalarda bu yönde tespitler ilgili literatürün gelişmesi için ve politika tasarımı alanına katkı sağlayabilir. Bu çalışmada konut piyasasına etkiler, sınırlı bir kesim (toplu taşıma kullanan üniversite öğrencileri) için değerlendirilmiştir. Üniversite öğrencilerinin otobüs sistemindeki iyileştirmeden konut seçenekleri yönünden ne düzeyde yararlandıklarını tespit etmek için sistem iyileştirme öncesi (2018) ile iyileştirme sonrası (2022) yıllarda hangi mahallelerden yolculuk yaptıkları karşılaştırılmıştır. Otobüs akıllı kart sisteminde öğrencilerin gün içindeki biniş bilgileri mekânsal yer seçimlerini göstermektedir. İki yıl arasındaki değişiklik, ikamet yerlerindeki değişimi gösteren ve böylece toplu taşıma sisteminin konut piyasasındaki etkilerini sınırlı da olsa ölçmeye olanak veren bir göstergedir. Örneğin sınırlı hattın erişim sağlaması nedeniyle üniversite öğrencileri belirli bir koridordaki (üniversite caddesi ve yakın çevresindeki) konut piyasasından yararlanmakta ya da aktarmalı yolculuk ile daha fazla ulaşım maliyeti ödemektedir. Üniversiteye erişim sağlayan yeni hatların açılması ile onların daha geniş bir konut havuzundan yararlanmasına olanak sağlanmakta ve böylece daha düşük konut kirası ödemeleri ya da tek vasıtayla ile üniversiteye erişimleri sağlanmaktadır. Burada yeni hatların sağladığı konut kira bedelinden tasarruf aşağıdaki denklemle hesaplanabilir:

$$KK=Tijü*OK(t-n)-OKt \quad (7)$$

Burada; KK, aylık konut kira tasarrufunu; Tijü, otobüs hizmetinden yararlanan üniversite yolcu sayısını; OK(t-n), yeni hatlar öncesinde kişi başına düşen aylık ortalama konut kira değerini ve OKt, yeni hatlar sonrasında kişi başına düşen aylık ortalama konut kira değerini ifade etmektedir.

Çalışmada benzer çalışmalara referans olması için orta ölçekli metropoliten bir kent incelenmiştir. İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa kentleri diğer kentlerle karşılaştırma yapılmasına olanak vermeyecek büyüklüktedir. Diğer metropoliten kentler (büyükşehir belediyesi) içinde iki döneme ait detaylı otobüs ulaşım verisi Mersin kenti için elde edilebilmiştir. Mersin metropoliten alanı bölgesinde büyükşehir belediyesi tarafından işletilen otobüs sistemi incelenmiştir. İncelenen politika metinlerinde hizmetin yaygınlığı, derinliği ve dolaylı yararlarına yönelik somut göstergeler ve hedefler yerine genel amaçlar tanımlandığından bu hedeflere ulaşılma düzeylerinin ölçülmesi de olanaklı değildir. Bu nedenle Belediye otobüsleri ile yapılan toplu taşıma hizmetinin normatif analiz ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Ampirik çalışmanın birinci aşamasında, 2014-2022 döneminde belediye otobüslerinin hat sayısı, hizmet veren otobüs sayısı, hatların ve hizmet verdiği nüfusun gelir düzeylerine göre mekânsal dağılımı, sefer sıklıkları, ücret politikası, kullanım düzeyleri (yolcu sayısı) incelenmiş ve hizmetin niceliği çeşitli göstergelerle karşılaştırılmıştır. İkinci aşamada, gelir gruplarına göre hizmetin ne düzeyde "bölgesel adalet ilkesi"ne göre sunulduğu incelenmiştir. İlgili bölümde parasal ve parasal olmayan yararlar hesaplanmış ve ihtiyaç duyan nüfusa göre ne düzeyde bir sunum yapıldığı incelenmiştir. Üçüncü

aşamada, bir kamu sosyal politika aracı olarak otobüs hizmetinin dolaylı yararları ve etkileri incelenmiştir. Bu kapsamda otobüs siteminin; konut yer seçimine, okul ve diğer sosyal hizmet tesislerine erişime etkileri, mekânsal kısıtlamalara karşı seçenek sunma olanakları ve etkileri değerlendirilmiştir.

3. Ampirik Çalışma: Mersin Belediye Otobüs Sistemi

Mersin kenti 1950 sonrasında dış ticaret, lojistik ve sanayi sektörlerindeki gelişmeye bağlı olarak hızlı nüfus artışı ile 1990'lı yıllarda metropoliten kent ölçeğine ulaşmıştır. Kentin artan altyapı ve hizmet ihtiyaçlarının karşılanması için 1993 yılında Mersin Büyükşehir Belediyesi kurulmuştur. Büyükşehir Belediye sınırları metropoliten alanın merkez bölgesi içinde kalan üç belde (Akdeniz, Toroslar ve Yenişehir) sınırlarını kapsayacak şekilde belirlenmiştir. Büyükşehir Belediye sınırları 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 Sayılı Büyükşehir Kanunu ile genişlemiş ve 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Kanun ile il bütününü kapsayacak şekilde tanımlanmıştır. İncelenen metropoliten alan merkez bölgedeki dört ilçeyi (Akdeniz, Mezitli, Toroslar, Yenişehir) kapsamaktadır. Merkez bölge kentsel alanı nüfusu 2014 yılı sonunda 955.106 iken 2021 yılı sonunda %11,5 artış ile 1.064.850 kişiye ulaşmıştır (Tablo-2).

Tablo-2. Mersin metropoliten alan merkez bölge ilçe nüfusları

İlçe	2014 Toplam Nüfus	2021 Toplam Nüfus	Nüfus Artış Oranı (%)
Akdeniz	276.058	255.682	-7.4
Mezitli	164.429	218.816	33.1
Toroslar	281.130	315.408	12.2
Yenişehir	233.489	274.944	17.8
Toplam	955.106	1.064.850	11.5

Kaynak: TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2014; 2021

Ulaşım altyapısı ve hizmetlerine ayrılan kaynakların yetersiz olması, ulaşım politikasındaki tercihler ve talebin karşılanmasındaki zorluklar nedeniyle kamu kesiminin toplu taşımadaki payı sınırlı kalmıştır. Bu nedenle toplu taşıma hizmeti büyük oranda özel kooperatifler tarafından sağlanmıştır. Belediye sınırlarının genişletilmesi sonrasında otobüslerle toplu taşıma hizmeti merkezi kentsel alanda yetersiz olmasına karşın, ayrıca kırsal alanlara da yaygınlaştırılmıştır. Kırsal yerleşmelerin nüfusu ve ulaşım talebinin düşük olması ve buna karşın sunulan hizmetin maliyetinin yüksek olması, sistemin kent merkezinde daha da yetersiz kalmasına, hizmetten yararlanan nüfusun sınırlı olmasına ve toplu taşımada kamunun payının düşük seyretmesine; tam tersine hizmetin maliyetinin ve belediye bütçesindeki payının artmasına neden olmuştur. Mersin Büyükşehir Belediyesi, otobüs filosunun genişletilmesi için 2014 yılında 60 adet otobüs almıştır (MBB, 2014:219). 2015 yılında otobüs işletmesi 171 araç ile hizmet vermiş, belediye otobüsleriyle taşınan yolcu sayısının toplu taşımadaki payı %20,5 olarak tespit edilmiştir. Buna karşın minibüs ve midibüs ile taşınan yolcu oranı hala %62 gibi yüksek bir orandadır (Tablo-3) (MBB, 2015:111). Şekil-3, Mersin merkez bölgesindeki belediye otobüs güzergâhlarını göstermektedir.

Tablo-3. Mersin merkez bölge ve kırsal hatlarda toplu taşıma araç ve yolcu sayısı, 2015

Araç/İşletme	Araç Sayısı	Aktif Araç	Günlük Taşınan Yolcu Sayısı	Toplu taşıma Yolcu İçindeki Payı (%)
Belediye Otobüsü*	171	149	56.876	20,5
Özel Halk Otobüsü	81	81	48.450	17.5
Minibüs (minibüs/midibüs)	948	827	171.760	62,0
Toplam	1.200	1.057	321.715	100

Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin Kent İçi ve Yakın Çevre Ulaşım Ana Planı Revizyonu, Mevcut Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi Raporu, (MUAP, 2015:8;111).
*Belediye otobüs sayısı 245 olup (MBB Faaliyet Raporu, 2014: 16) bunların 171 adedi toplu taşımada diğerleri sosyal, kültürel ve spor etkinlikleri ile personel servis aracı olarak kullanılmaktadır.

Şekil-3. Mersin merkez bölge belediye otobüs güzergâhları, 2015
Google Earth programında hazırlanmıştır

Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından 2015 yılında hazırlatılan Ulaşım Ana Planı Revizyonu'nda (MUAP, 2015) otobüs sisteminin genel olarak yeterli düzeyde hizmet vermediği, toplu taşımadaki payının düşük olduğu, bazı hatlarda kapasite üstü taşıma yaptığı, bazı hatlarda ise düşük performans gösterdiği tespit edilmiştir.

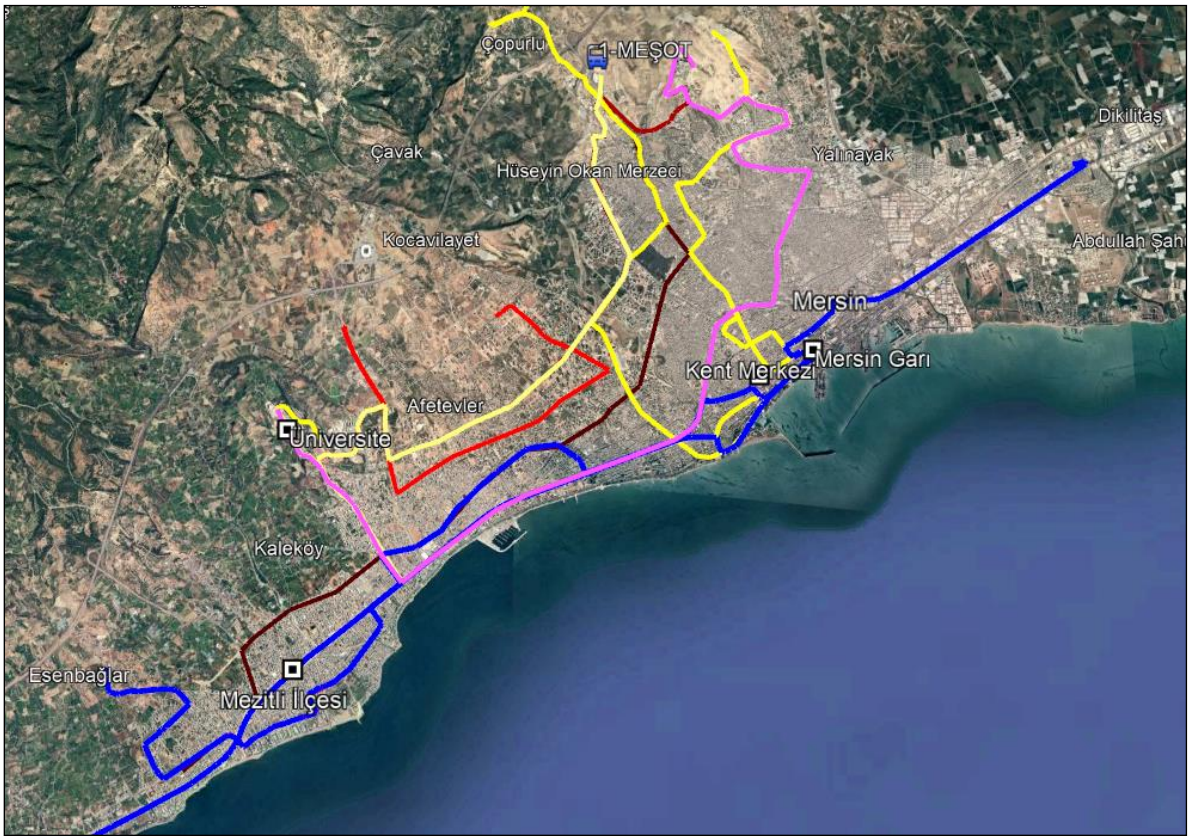
> Mevcut bilgilerin toplanması çalışması raporundan elde edilen bilgilere göre sefer sıklığı Belediye otobüslerinde 15 dakika ile 450 dakika arasında değişmekte olup ortalama 115 dakikadır. Belediye otobüslerinde yolcuların % 79,60'ı 60 dakikanın üzerinde servis aralıkları ile toplu taşım hizmeti almakta, %11,11'i 15-30 dakika arasında servis sıklıkları ile hizmet almakta, sadece % 9,25'i 15 dakika ve altında servis sıklıkları ile hizmet almaktadır (MUAP, 2015:50).
>
> Taşınan yolcu bu kapasiteye göre değerlendirildiğinde, Belediye Otobüslerinde kapasite kullanım oranı %7,3 ile %111,5 arasında görülmektedir. Buna göre işletme verimliliğinin düşük olduğu ve hatlar arasında dengesiz bir dağıtım yapıldığı göze çarpmaktadır. Performans ölçümlerinin en önemli kriterlerinden birisi araç başına yapılan günlük kilometredir. Bu bölümde belediye ve özel halk otobüslerinin araç başına ve yolcu başına kilometre performansları incelenmiştir. Bir aracın günlük 200-300 kilometrelik bir performans yapması beklenmektedir. Belediye otobüs filosunda hatların %89'u, araçların %82'si düşük kilometre performansı göstermektedir (MUAP, 2015:55).

Mersin Büyükşehir Belediyesi bu sorunları azaltmak için 2014 yılından itibaren eskiyen araçları yenilemek ve toplu taşımada kamunun payını arttırmak amacıyla yeni taşıt satın alma ve personel sayısını arttırma yönünde bir politika uygulamıştır. Toplu taşıma sisteminde 2018 ve 2021 yıllarında sistemin iyileştirilmesine yönelik optimizasyon çalışması yapılmıştır. İlgili çalışmada, belirli hatlardaki

araçlarda aşrı doluluk sorununun, bazı hatlarda ise yetersiz yolcu ve verimsizlik sorununun çözülmesi ve otobüs hizmeti sunulmayan mahallelere erişimin iyileştirilmesi için planlama yapılmış ve sistemde iyileştirme yapılmıştır. Bu kapsamda yeni hatlar planlanmış, bazı hatlarda sefer sayısı arttırılmış, eskiyen araçların filodan çıkarılarak onlar yerine yeni araçlarla hizmet verilmesi sağlanmıştır. 2018 yılında toplam otobüs sayısı 313'e ulaşmıştır (MBB, 2018:17). Bu araçların 242 adedi toplu taşımada diğerleri ise sosyal, kültürel ve spor etkinliklerine katılımcı taşıma için ve personel servis aracı olarak kullanılmıştır.

2014 yılında 60 adet yolcu otobüsü satın alınmıştır (MBB, 2014). 2015-2019 döneminde ise toplam 70 otobüs alınmıştır. 2021 yılında da dizel yakıtla çalışan ve kırsal bölgeler için düşük kapasiteli 67 adet otobüs alınmıştır. İlgili araçlar kırsal yerleşmelere hizmet veren hatlarda çalıştırılmıştır. Böylece kırsal yerleşmelerde yakıt ve bakım maliyetleri yüksek ve yolcu sayısı düşük olan büyük araçların yerine küçük araç çalıştırılması ile maliyet azaltılarak, verimlilik düzeyi iyileştirilmiştir. Bu da yolcu başına birim maliyetlerin düşmesini sağlamıştır. Aynı yıl ayrıca 87 adet CNG yakıtla çalışan otobüs alınmıştır. CNG yakıtlı otobüs alımı için Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası'ndan 7 milyon Euro hibe, 15 milyon Euro kredi olmak üzere toplamda 22 milyon Euro (Kredi + Hibe) kullanımı konusunda protokol imzalanmıştır. Bu kapsamda 2022 yılında 118 adet otobüs daha satın alınmıştır.

Mersin Büyükşehir Belediyesi, 2015 yılı ve sonrasında araç, personel, otobüs bakım ve park yeri yatırımları için çok yüksek kaynaklar ayırmış ve sistem kapasitesini geliştirmiştir. 2019-2022 döneminde toplam 272 ek araç filoya katılmıştır (MBB, 2021). Belediye otobüs sayısı 2021 yılı sonunda 398'e ulaşmış olup (MBB, 2021:13) bunların 342 adedi toplu taşımada, diğerleri sosyal, kültürel ve spor etkinlikleri için katılımcı taşımak için ve personel servis aracı olarak kullanılmıştır. Otobüslerin 279'u merkez bölgedeki (merkez 4 ilçe) hatlarda çalışırken diğerleri merkez dışındaki ilçelerde hizmet vermektedir. Toplu taşıma sisteminde genişleyen hizmet alanı, artan talep ve yetersiz erişimi olan nüfus dikkate alınarak 2021 yılında sistemin iyileştirilmesine yönelik optimizasyon çalışması yapılmıştır. İlgili çalışmada, daha önce belediye otobüs hizmeti sunulmayan mahallelere yönelik hatlar planlanmış; aşırı yoğunluk olan hatlarda araç ve sefer sayısı arttırılmış; yolcu sayısı düşük olan hatlarda (kırsal mahallelere hizmet veren) eskiyen ve büyük kapasiteli araçlar filo dışında bırakılarak, düşük kapasiteli ve düşük işletme maliyeti olan araçlar çalıştırılmıştır. Şekil-4, 2015-2021 döneminde kapasite artışına bağlı olarak Mersin merkez bölgesinde hizmete açılan yeni belediye otobüs hatlarının güzergâhlarını göstermektedir.

Şekil-4. Mersin Merkez Bölge 2015-2021 Döneminde Eklenen Güzergâhlar
Google Earth programında hazırlanmıştır

Hizmetin yaygınlığı, derinliği ve niteliğinin arttırılması ve birim işletme maliyetlerinin azaltılması için filo yenilemesi ve geliştirilmesi gerekmektedir. Diğer yandan artan araç ve hat sayısı nedeniyle garaj ve bakım tesislerinin sayısının da artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda 2021 ve 2022 yıllarında bakım merkezi yapımı, araç ve personel alımları için ayrılan bütçe ve kaynak arttırılmıştır.

Belediye otobüsleriyle merkezi bölgede yolcu sayısı 2021 yılında 112.623'e ulaşmıştır (merkez dışındaki ilçelerde ve kırsal hatlarda taşınan yolcu sayısı hariç). Belediye otobüsü ile taşınan yolcu oranı %20,5'ten %29,2'ye çıkarken, minibüs ve midibüs ile taşınan yolcu oranı %62,0'den %50,5'e düşmüştür (Tablo-4).

Tablo-4. Mersin merkez bölge ve kırsal hatlarda toplu taşıma araç ve yolcu sayısı, 2021

Araç/İşletme	Araç Sayısı	Aktif Araç	Günlük Taşınan Yolcu Sayısı	Toplam Yolcu İçindeki Payı (%)
Belediye Otobüsü	279	211	112.623	29,2
Özel Halk Otobüsü	145	145	78.142	20,3
Minibüs (minibüs/midibüs)	1.187	1.179	194.217	50,5
Toplam	1.677	1.603	366.982	100,0

Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi, Mersin Ulaşım Ana Planı (MUAP), Mevcut Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi Raporu, 2022.

Mersin Büyükşehir Belediyesi otobüs filosunu yenilemek ve geliştirmek amacıyla 170 araç satın alarak 2022 yılında filoyu 413 araca ulaşmıştır. Araçların önemli bir bölümü eski araçların hizmetten çekilmesi ve yeni araç çalıştırılması amacıyla, bir kısmı ilçe ve kırsal yerleşmelere hizmet için, bir kısmı ise ek hatlar ile ek seferler için kullanılmıştır. 2022 yılı Ekim ayında merkez bölgeye hizmet veren hatlarda çalışan

taşıt sayısı (yedek araç dahil) 304'e ulaşmıştır. Filo iyileştirme için son 8 yılda alınan toplam 402 aracın önemli bir kısmı eskiyen araçların yenilenmesi için kullanılmıştır. Eskiyen araçların bir kısmı personel servis ve etkinlikler için, bir kısmı yedek araç olarak kullanılmıştır. Filoda aktif olarak kullanılan araçların bir kısmı merkez bölge dışındaki ilçelerde bir kısmı ise merkez bölgede yeni açılan hatlarda kullanılmıştır. Merkez bölgede filoya eklenen aktif ve yedek araç sayısı son 8 yılda 133'tür.

2014-2022 döneminde alınan araçların bir kısmı filo yenileme bir kısmı ise ilçe ve kırsal yerleşmelere hizmet için ayrıldığından merkez bölgede hizmet veren araç sayısı 171'den 304'e ulaşmıştır. Bu sayede günlük ortalama yolcu sayısı 2014 yılında 56.876 iken 2022 yılında 136.509 kişiye ulaşmıştır. Her ek araç, günlük ortalama 561 yolcu artışına olanak sağlamıştır. Merkez bölgede hizmete alınan her bir otobüs, yıllık yolcu sayısının 177.884 kişi artmasına olanak sağlamıştır. Araç sayısının arttırılması yeni hatlar eklenmesini, sefer sıklığının artmasını, böylece erişilebilirlik olanaklarının gelişmesini sağlamıştır. İncelenen 8 yılda otobüs sayısındaki %77,8 oranındaki artış erişilebilirlik endeksinde 25,4 puanlık (%57,9) iyileşme ve buna bağlı olarak yolcu sayısında %131,2 nispetinde artış sağlamıştır. Tablo-5, 2014-2021 döneminde belediye toplu taşıma hizmetindeki iyileşmeyi çeşitli değişkenler yardımıyla göstermektedir.

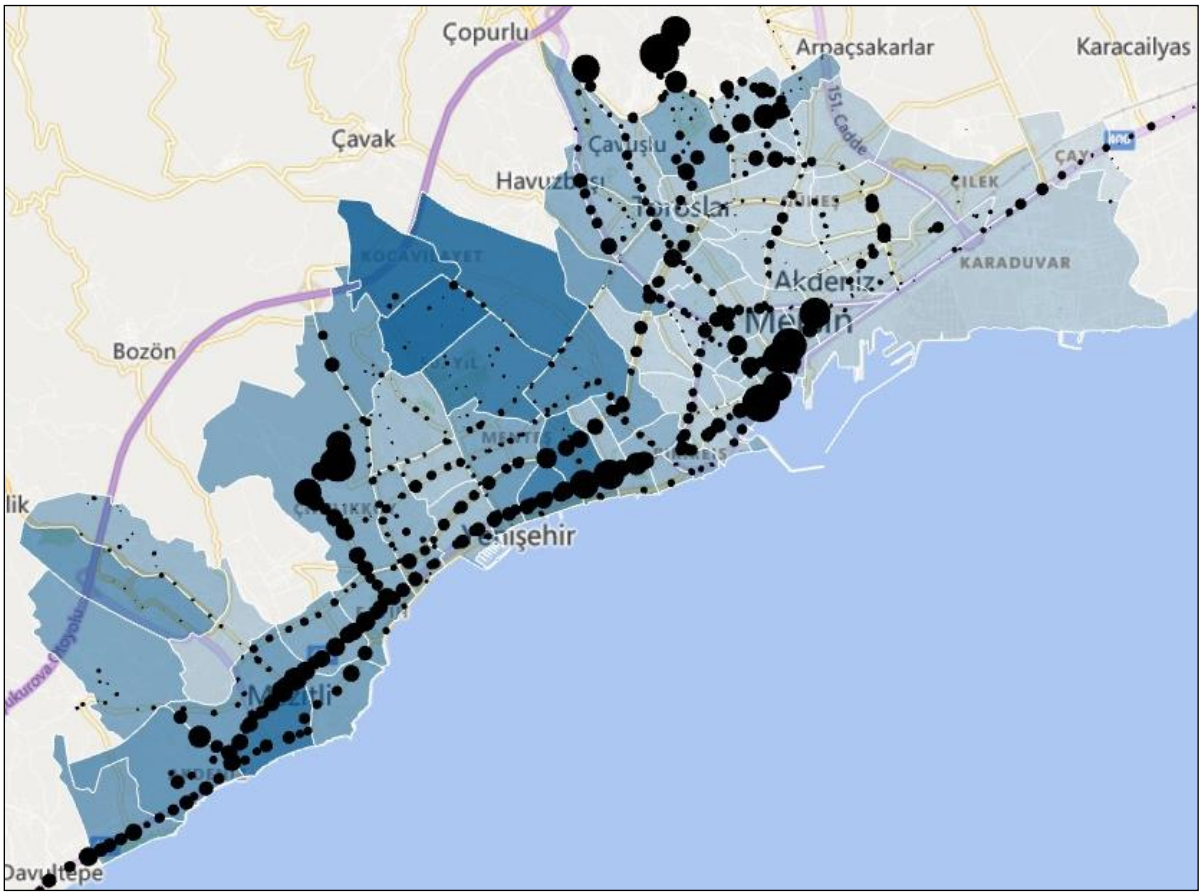
Tablo-5. Mersin merkez bölge otobüs ulaşım sistemi yeterlilik göstergeleri

Göstergeler	2014	2021
Merkez Bölge Kentsel Nüfus (merkez 4 ilçe)	955.106	1.064.850
Merkez bölgede hizmet veren otobüs sayısı	171	279
10.000 Kişiye düşen otobüs sayısı (kapasite)	1,7	2,6
Günlük sefer sayısı (hafta içi)	1.047	1.791
Hizmetin nüfus başına sunum sıklığı (günlük sefer/10.000 nüfus)	10,96	16,82
Belediye otobüsleriyle taşınan yolcu (Günlük)	56.876	112.623
Günlük ortalama yolcu sayısının nüfusa oranı (%)	5,95	10,58
Taşıt başına günlük yolcu sayısı (aktif ve yedek) (verimlilik)	332	403
Günlük sefer*km (hafta içi, maliyete esas hizmet)	28.676	44.980
Yolcu/sefer*km (kilometre başına yolcu)	1,98	2,50
Maliyeti karşılama oranı (doğrudan parasal getiri)	24%	29%

Kaynak: Mersin Büyükşehir Belediyesi, Ulaşım Dairesi Başkanlığı, Toplu Taşıma Şube Müdürlüğü

2022 yılında alınan yeni otobüsler ile yeni hatlar faaliyete geçirilmiş ve yolcu sayısının çok yüksek olduğu hatlarda çalışan otobüs sayısı arttırılmıştır. 2022 Yılı Ekim ayı itibariyle merkez bölgede belediye otobüsleri yolcu sayısı hafta içi günlük 136.998 kişiye (bu sayı 2021 yılında 112.623'tür) ulaşmıştır. Bu durum otobüs ulaşımının toplam içindeki payının arttığını göstermektedir. Ancak diğer göstergelerle ilgili detaylı veri elde edilemediğinden analizler sadece 2021 yılı ile sınırlı bırakılmıştır.

2021 yılındaki hatlar ve nüfusun otobüs kullanımı incelendiğinde; erişilebilirlik düzeyinde (Tablo-6) önemli iyileşme olmasına karşın yol genişliklerinin sınırlı olması bazı mahallelere erişimi kısıtlamaktadır. Gelir düzeyi yüksek mahallelere hizmet veren hat sayısı, sefer sayısı ve yolcu sayısı düşüktür. Gelir düzeyi orta düzeyde olan mahallelere hizmet veren hat sayısı, sefer sayısı ve yolcu sayısı yüksektir. Gelir düzeyi düşük düzeyde olan mahallelere hizmet veren hat sayısı, sefer sayısı ve yolcu sayısı düşüktür. Gelir düzeyi düşük olan mahallelerde hizmet düzeyinin düşük olmasının en önemli nedeni yol genişliklerinin yetersiz olması ve bu yollarda sadece minibüs araçlarının kullanılabilir olmasıdır. Şekil-5, Mersin merkez bölgesinde gelir ve yolcu sayısı dağılımı arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

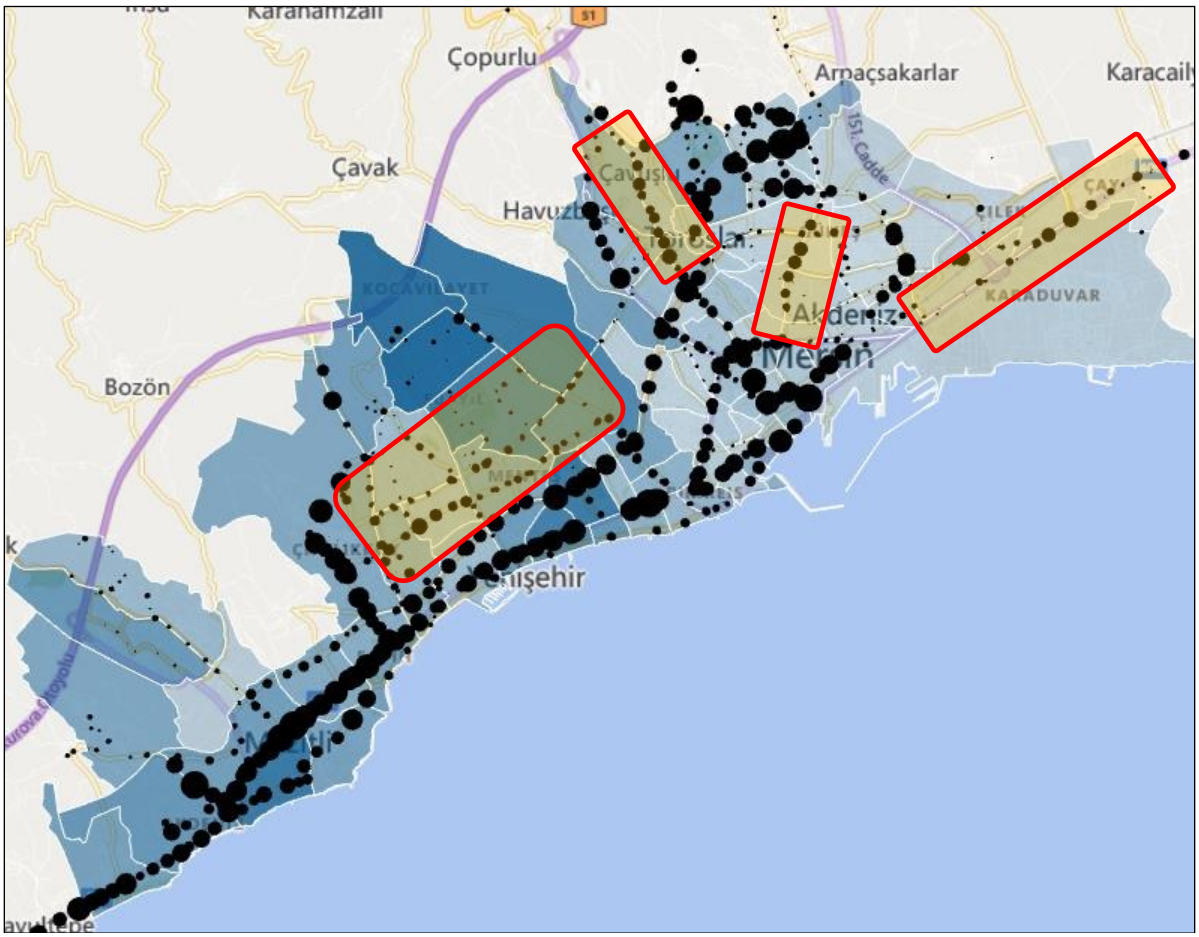
Şekil-5. Mahallelerin gelir düzeyleri ve otobüs yolcu sayısı mekânsal dağılımı
Daire büyüklüğü yolcu sayısı, renk tonu kişi başına ortalama gelir (max:24.227, min:2972, $/kişi/yıl)
Microsoft Excel 2020 programında hazırlanmıştır.

Tablo-6. Mersin otobüs ulaşım sistemi erişilebilirlik göstergeleri

Göstergeler/Yıllar	2014	2021
Otobüs Erişimi Olan Nüfus (yürüme mesafesi içinde)	618.463	887.142
Otobüs Erişimi Olan Nüfus Oranı (yürüme mesafesi)	64,8%	83,3%
Üniversiteye ve Tıp Fakültesi Hastanesi'ne Tek Araçla Erişebilen Nüfus	337.629	628.962
Üniversiteye Tek Araçla (Otobüs) Erişimi Olan Nüfus Oranı	35,3%	59,1%
Şehir Hastanesi ve Otogara Otobüs Erişimi Olan Nüfus	369.521	706.824
Şehir Hastanesi'ne ve Otogara Tek Araçla Erişebilen Nüfus Oranı	38,7%	66,4%
Kent Geneli Otobüs Erişilebilirlik Endeksi (Tahmasbi ve Haghshenas, 2019)	44,3	69,7

Erişilebilirliğin artması özellikle konut piyasasında önemli etkiler yaratmaktadır. Üniversite, hastaneler ve diğer önemli kentsel kullanımlara erişilebilirliğin artması işyeri ve konut yolculuklarının yapısını da değiştirmektedir. Erişimin yüksek olduğu bölgelerde konut kira düzeyleri yüksek, kısıtlı olduğu bölgelerde konut kira değerleri düşük kalmaktadır. Bireyler iş, okul ve diğer yolculukların süre ve maliyetlerini düşürmek amacıyla ortalamanın üzerinde kira bedeli ödemek zorunda kalabilmektedir. Erişilebilirliğin artması konut tercih seçeneklerini arttırdığından bireylerin daha düşük kira ödeyebilecekleri bölgelerde ikamet etmesine olanak sağlamaktadır. Mersin kentinde 2014 yılı kira değerleri verileri, internetteki açık kaynaklardan incelendiğinde (Hürriyet Emlak ve Sahibinden.com), Üniversite'ye erişim sağlayan güzergâhlar üzerindeki kira bedellerinin kent ortalamasının %28 üzerinde (endeks değeri 128) olduğu tespit edilmiştir. 2022 yılına kadar Üniversite'ye erişim sağlayan hat sayısı ve buna bağlı olarak erişilebilir konut sayısı arttığından (Şekil-6), ilgili güzergâhlar üzerindeki kira bedellerinin kent ortalamasının %7 (endeks değeri 107) üzerinde kaldığı görülmüştür. Bu veriler konut

için ödenen kira bedeli kent ortalaması endeks değerinde %16 oranında bir azalma olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyişle Üniversite öğrencileri sınırlı bir koridordaki konut havuzundan konut tercih etmekte iken 2022 yılında daha geniş bir havuzdan yararlanabilmektedir. Bu durum öğrencilerin ödediği kira bedellerinin kent ortalamasına göre düşmesine olanak sağlamaktadır.

Şekil-6. 2018 Yılı sonrasında Üniversiteye (fakülteler ve hastane) otobüs erişimi sağlanan bölgeler
Daire büyüklüğü yolcu sayısı, renk tonu kişi başına ortalama gelir (max:24.227, min:2972, $/kişi/yıl)
Microsoft Excel 2020 programında hazırlanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin kentte sadece sınırlı bölgelerde yoğunlaşan konut tercihi zaman içinde faaliyete geçen ek hatlar sonrası kent geneline yayılmıştır. Mevcut koridorlarda hizmetten yararlanan öğrenci sayısı artarken, daha önce öğrencilerin erişemediği bölgelerde konut tercih ettikleri tespit edilmiştir. Saha çalışmasında yapılan gözlemlerle ilgili bölgelerde özellikle öğrencilerin yararlandığı perakende ticaret ve yeme-içme mekânlarının da sayısının arttığı tespit edilmiştir.

Hizmetin yeterliliği, kalitesi, maliyeti ve faydaları sadece görgül ölçütlere göre değil aynı zamanda yolcuların değerlendirmeleri ile de ölçülmektedir. Belediye otobüs yolcularının memnuniyet düzeyleri anket uygulanarak ölçülmektedir. Mersin Büyükşehir Belediyesi bağımsız araştırma şirketlerine belirli aralıklarla yolcu anketleri yaptırmakta ve yolcuların toplu ulaşım hizmetinin çeşitli göstergelerine (sefer sıklığı, yaygınlık, durağa erişim, yolculuk süresi, trafik güvenliği, sistemin güvenilirliği, düzenlilik, konfor) göre memnuniyet düzeylerini tespit etmektedir. Yapılan saha araştırmalarına göre yapılan yatırım ve düzenlemelerin yolcuların memnuniyet düzeylerine olumlu yansıdığını göstermektedir. Genel memnuniyet düzeyi 2014 yılında %33 iken, bu oran 2018 yılında %43'e ve 2022 yılında %81'e yükselmiştir (Tablo-7).

Tablo-7. Mersin otobüs ulaşım sistemi fayda göstergeleri

Göstergeler/Yıllar	2014	2021
Toplam Yolcu Sayısı (yıllık)	14.416.521	25.965.211
Yolcu Memnuniyet Düzeyi (tüm göstergeler ortalaması)	% 33,4	% 80,7
Belediye Otobüslerinin Toplu Taşıma Yolculuklarındaki Payı	%17,7	%21,0
Belediye Otobüslerinin Araçlı Yolculuklardaki Payı (%)	6,7	7,7

Kaynaklar: MBB, Faaliyet Raporu 2014; MBB, Faaliyet Raporu 2021; Mersin Ulaşım Ana Planı, 2015; Mersin Ulaşım Ana Planı, 2022.

Bütün bu yatırımlar ve hizmet iyileştirmeleri belediye bütçesine maliyet olarak yansımaktadır ve gelirlerde aynı düzeyde artış olması olanaklı değildir. Bunun temel nedeni çeşitli sübvansiyonlardır. Otobüs bilet fiyatlarındaki artış maliyet artışlarının gerisinde kalmıştır. Bu da belediyenin toplu taşımadaki ayni yardımlarının arttırıldığı ve yolcuların daha fazla desteklendiği anlamına gelmektedir.

Tablo-8. Mersin otobüs ulaşım sistemi sübvansiyon hesaplaması

Göstergeler	2014	2021
Yolcu Başına Ortalama Gelir (Tam Bilet, TL)	1,06	2,18
Döviz Kuru (USD/TL yılık ortalama)	2,19	8,87
Yolcu Başına Ortalama Gelir (Tam Bilet, $)	0,48	0,24
M2-Talebin Düşük Olduğu Hatlarda Yolcu Başına Ortalama Taşıma Maliyeti (TL)	9,9	15,2
M2-Talebin Düşük Olduğu Hatlarda Yolcu Başına Ortalama Taşıma Maliyeti ($)	4,5	1,7
OM- Yolcu Başına Ortalama Taşıma Maliyeti (TL)	2,6	7,3
OM-Yolcu Başına Ortalama Taşıma Maliyeti ($)	2,05	0,82
RF-Özel Toplu Taşıma İndirimsiz Bilet Fiyatı (TL)	2	4
RF-Özel Toplu Taşıma İndirimsiz Bilet Fiyatı ($)	0,91	0,45
NBF-Otobüs İndirimsiz Bilet Fiyatı (TL)	1,50	3,20
NBF-Otobüs İndirimsiz Bilet Fiyatı ($)	0,68	0,36
İBF-Otobüs İndirimli Bilet Fiyatı (TL)	1	1
İBF-Otobüs İndirimli Bilet Fiyatı ($)	0,46	0,11
S1- Talebin Düşük Olduğu Mahallelerdeki Yolcular İçin Sübvansiyon ($)		2.792.740
S2-Kalite, Konfor ve Erişilebilirlik Sübvansiyonu (OM-RF) ($)		6.863.191
S3- Piyasa Fiyatına (Referans Fiyata) Göre Ucuz Taşıma Nedeniyle Sübvansyion ($)		2.287.730
S4-Öğrencilere Sağlanan Sübvansion ($)		2.479.963
S5-Engelli ve 65 Yaş Üstü Yolculara Sağlanan Sübvansiyon ($)		2.006.826
Toplam Sübvansiyon (S1+S2+S3+S4+S5) ($)		16.430.451

Kaynaklar: MBB, Faaliyet Raporu 2014; MBB, Faaliyet Raporu 2021; Mersin Ulaşım Ana Planı, 2015; Mersin Ulaşım Ana Planı, 2022, TCMB 31.12.2014 ve 31.12.2021 döviz kurları.

Yukarıdaki tabloda (Tablo-8) da görüldüğü üzere toplam 16,4 milyon ABD dolarına eşdeğer sübvansiyonun sadece %42'lik bölümü indirimsiz biletteki sübvansiyondur (S2). Bu bedel özel sektörde eski araç çalıştırma, aşırı dolu seyahat, düşük konfor ve yoğun saatlerde sık, talebin düşük olduğu saatlerde çalışmama şeklindeki olumsuzluklar yerine konforlu, düzenli ve yeni araç çalıştıran belediye otobüslerinin gerektirdiği ek maliyettir. Piyasa fiyatına göre net indirim nedeniyle sağlanan net sübvansiyon ise (S3) toplam sübvansiyonun %14'ünü oluşturmaktadır. Öğrenci, yaşlı ve engelli indirimleri (S4 ve S5) ise toplam sübvansiyonun %27'sini sağlamaktadır ki özel sektörün bu yöndeki uygulaması çok sınırlıdır. Burada en önemli sübvansiyon nedenlerinden biri düşük talebin olduğu yerleşmelere sunulan hizmetin maliyetinin yüksek olmasıdır (S1). İncelenen örnekte S1 değeri toplam sübvansiyonun %17'sini oluşturmaktadır. Bu hatlarda daha önce özel sektörün hizmet verdiği düşünüldüğünde kırsal alanlarda taşımalı eğitim ve belediye sınırlarının genişlemesi nedeniyle sunulan

toplu taşıma hizmetinin kamuya ek maliyet yarattığı ortadadır. Ancak, toplu taşıma olanakları planlanırken yalnızca toplu taşımanın performansı değil, diğer sosyal boyutlar üzerindeki etkisi de dikkate alınmalıdır (Saif vd., 2019).

SONUÇ:

Mersin Büyükşehir Belediyesi metropoliten alanda (merkez bölgede) hizmet veren belediye otobüs sisteminin 2014-2022 dönemindeki değişimi incelendiğinde aşağıdaki sonuçlar tespit edilmiştir:

1) 2014 yılında belediye otobüslerinin toplu taşımadaki payı çok düşük düzeydedir. Kentte belediye otobüs hizmetinden yararlanan nüfus da sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu nedenle toplu taşıma için bütçeden kullanılan sübvansiyon miktarı da düşüktür.

2) 2018 yılından itibaren merkez bölgede toplu taşıma altyapısının ve kapasitesinin arttırılmasına yönelik yatırımlar yapılmış, izleyen yıllarda hizmetin yaygınlığı ve derinliği arttırılmış ve hizmetten yararlanan nüfus (toplam yolcu sayısı) artmıştır. 2018 yılı sonrasında kent merkezinde taşıt trafiğini arttırmayacak güzergâhlar belirlenerek daha önce doğudan otobüs erişimi olmayan bölgeler arasında erişim sağlanmış, böylece aktarmalı yolculuklar azaltılmış, erişim sağlanan bölgeler arasında yolculuk sayısı artmıştır.

3) İlk uygulamanın olumlu etkileri tespit edildiğinden, 2021 yılında otobüs yatırımları arttırılmış, yeni araç alımları ile yeni güzergâhlar faaliyete geçirilmiştir. Bunun sonucunda bin kişiye düşen otobüs sayısı, sefer sayısı, toplam yolcu sayısı, kilometre başına yolcu sayısı artarken belediye otobüslerinin toplu taşımadaki payı artmıştır. Sistemdeki iyileşme sonrasında yolcu sayısında, toplu taşımada otobüslerin payında ve otobüs erişilebilirlik endeksinde belirgin artışlar olmuştur. Hizmetin yaygınlaşması ve yolcu sayısının artması nedeniyle işletmenin sübvansiyonlar için ayrılan bütçesi de artmıştır.

4) Sübvansiyonlar içinde maliyeti yüksek olan kırsal bölgelere hizmet veren hatların payı (S1) toplam sübvansiyonun %17'sini oluşturmaktadır ki tasarruf edilebilecek maliyet bu hatları kapsamaktadır. Ancak erişimin/ulaşımın özel sektör eliyle sunulması seçeneği sadece bu hatlar için değerlendirilebilir. Diğer sübvansiyonlar ise hizmet kalitesindeki artış, yolculara indirim yoluyla ayni yardımlar ve dezavantajlı kesimlere sağlanan ayni yardımlardan oluştuğundan; kamu hizmetinin temel ilkeleri gereği, bu maliyetlerden tasarruf etmek sosyal politikadan vaz geçmek anlamına gelecektir.

5) Diğer yandan 2018 öncesinde sınırlı bir koridorda ve yüksek kira düzeylerine rağmen yer seçmek zorunda kalan üniversite öğrencilerine kentin daha geniş bir bölgesinde (daha düşük kira bedellerinin olduğu mahallelerde) ikamet etme olanağı sağlanmıştır. Ayrıca, sağlık tesislerine ve diğer kamu hizmetlerine erişim alanı yaygınlaştırıldığından ilgili amaçlarla yapılan yolculuklarının kent geneline yayıldığı tespit edilmiştir.

Otobüs işletmesinde ek araç alınması, personel istihdamı ve bütçenin arttırılması yolcu memnuniyetinin artacağı anlamına gelmez. Satın alınan araçların önemli bir bölümü filo yenilemesi için kullanıldığından sefer artışına sınırlı katkı sağlayabilmektedir. Talebin artması, sistemin talebe uygun ve yeterli nitelikte sunulmaması durumunda hizmet kalitesi düşmektedir. Yolcu sayısının artışından daha fazla araç ve personel artışı sağlanması durumunda nitelik iyileştirmesi ve yolcu memnuniyetinde yükselme sağlanabilir. Mersin örneğinde 2014-2022 döneminde yapılan yatırım ve iyileştirmelerin yolcu sayısını, erişilebilirliği, hizmet kalitesini arttırdığı, belediyenin birim taşıma maliyetleri ve buna bağlı olarak bilet fiyatlarını düşürdüğü, bunlara bağlı olarak da toplam yararlanıcı sayısının artması nedeniyle toplam sosyal faydayı belirgin biçimde arttırdığı tespit edilmiştir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Araştırmanın yürütülmesi ve/veya makalenin hazırlanması için mali destek alınmamıştır.*

Teşekkür: *Teşekkürümüz yoktur.*

KAYNAKÇA:

Acer, Ö.D. (2007) Belediye Hizmetlerinde Özelleştirme Uygulamaları: Amaçlar, Yöntemler ve Sonuçlar, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Adinata, R., Wike, W., & Wanto, A. H. (2021). Public transport in developing countries, *JPAS (Journal of Public Administration Studies)*, *6*(2), 35-39.

Aktürk Çetin, B. (2019) Türkiye'de büyükşehir belediye hizmetlerinde özelleştirme, *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(16), 49-62.

Bagloee S. and Ceder A. (2011) Transit-network design methodology for actual-size road networks, *Transportation Research Part B, 45*: 1787-1804.

Black A. (1979) Optimizing urban mass transit systems: a general model, *Transportation Research Record, 677*:41-47.

Bradshaw, J., Kemp, P., Baldwin, S., and Rowe, A. (2004) The Drivers of Social Exclusion: A Review of the Literature for the Social Exclusion Unit in the Breaking the Cycle Series, Office of the Deputy Prime Minister, London.

Byrne B. (1975) Public transportation line positions and headways for minimum user and system cost in a radial case, *Transportation Research Record, 9*: 97-102.

Byrne, B., Vuchic, V., (1972) Public transportation line positions and headways for minimum cost. In: Newell, F. (Ed.), *Proceedings of the Fifth International Symposium on Traffic Flow and Transportation*, 347–360.

Clifton, K and Lucas, K. (2004) Examining the Empirical Evidence of Transport Inequality in the US and UK, in Lucas, K. (Ed.) *Running on empty: Transport, social exclusion and environmental justice*. Policy Press, pp.15-36.

Daganzo C. (2010) Structure of competitive transit networks, *Transportation Research Part B, 44*: 434-446.

Davies, B.P. (1968) *Social Needs and Resources in Local Services: A Study of Variations in Provision of Social Services between Local Authority Areas*. Joseph Rowntree, London.

Elkins, T., McLaren, D. and Hillman, M. (1991) *Reviving the City: Towards Sustainable Urban Development*, London: Friends of the Earth.

Goodwin, P. (1990) Demographic impacts, social consequences and transport policy debate, *Oxford Review of Economic Policy*, 6(2), pp. 76-90.

Hay, A. and Trinder, E. (1991) Concepts of equity, fairness and justice expressed by local transport policymakers, *Environment and Planning C: Government and Policy*, 9, pp. 435-465.

Holryod, E. (1967). Optimum bus service: a theoretical model for a large uniform urban area, L. Edie (Ed.), Proceedings of the Third International Symposium on the Theory of Traffic Flow, Elsevier (1967), pp. 308-328.

Hurdle, V. (1973) Minimum cost locations for parallel public transit lines, *Transportation Science, 7*: 340-350.

Karacasu, M. ve Yayla, N. (2010). Kentiçi otobüs taşımacılığında özelleştirme için bir karar destek modeli önerisi: Eskişehir örneği. *İTÜDERGİSİ/d*, *3*(6), p:59-70.

Litman, T. (2024). *Evaluating public transit benefits and costs*. Victoria, BC, Canada: Victoria Transport Policy Institute.

Lucas, K. (2004) Locating Transport as a Social Policy Problem, in Lucas, K. (Ed.) *Running on empty: Transport, social exclusion and environmental justice*. Policy Press, pp.7-13.

Lucas, K. and Tyler, S. (2006) Moving from Welfare to Work: The Role of Transport. FIA Foundation for the Automobile and Society, London.

Lucas, K., Tyler, S. and Christodoulou, G. (2009). Assessing the value of new transport initiatives in deprived neighborhoods in the UK. *Transport Policy*, *16*(3), pp. 115-122.

Luz, G., & Portugal, L. (2022). Understanding transport-related social exclusion through the lens of capabilities approach, *Transport Reviews*, *42*(4), 503-525.

Lyons, G. (2004) Transport and society, *Transport Reviews*, 24(4), pp. 485-509.

Marwah, B. Umrigar, F. Patnaik S. (1984) Optimal design of bus routes and frequencies for Ahmedabad, *Transportation Research Record, 994*: 41-47.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014) Faaliyet Raporu, (https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2014-yili-faaliyet-raporu) adresinden 14/11/2022 tarihinde erişilmiştir.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2015) Faaliyet Raporu, (https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/2015-yili-faaliyet-raporu) adresinden 14/11/2022 tarihinde erişilmiştir.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2018) Faaliyet Raporu, (https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-2018-mali-yili-faaliyet-raporupdf) adresinden 14/11/2022 tarihinde erişilmiştir.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2021) Faaliyet Raporu, (https://www.mersin.bel.tr/dokumanlar/mbb-2021-yili-faaliyet-raporupdf) adresinden 14/11/2022 tarihinde erişilmiştir.

MUAP (Mersin Büyükşehir Belediyesi Mersin Kent İçi ve Yakın Çevre Ulaşım Ana Planı Revizyonu) (2015), Mersin Kent İçi ve Yakın Çevre Ulaşım Ana Planı, Mevcut Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi Raporu, Boğaziçi Proje Mühendislik Planlama.

MUAP (Mersin Büyükşehir Belediyesi Mersin Ulaşım Ana Planı) (2022), Mevcut Bilgilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi Raporu, Boğaziçi Proje Mühendislik Planlama.

Pickvance, C. (2011) The Impact of Social Policy in J. Baldock, N. Manning, L. Mitton and S. Vickerstaff (eds) Social Policy, Fourth edition, Oxford: Oxford University Press, pp. 420-436.

Saif, M.A., Zefreh, M.M., & Torok, A. (2019). Public transport accessibility: A literature review. *Periodica Polytechnica Transportation Engineering*, *47*(1), 36-43.

Salzborn, F. (1972) Optimum bus scheduling, *Transportation Science, 6*: 137-148.

Stanley, J., and Lucas, K. (2008) Social exclusion: What can public transport offer? *Research in Transportation Economics*, *22*(1), pp.36-40.

Tahmasbi, B., & Haghshenas, H. (2019). Public transport accessibility measure based on weighted door to door travel time. *Computers, Environment and Urban Systems, 76*, 163-177.

TRaC at the University of North London (2000). *Social Exclusion and the Provision and Availability of Public Transport: Report*. Department of the Environment, Transport and the Regions, London.

Wang, Y., Cao, M., Liu, Y., Ye, R., Gao, X., & Ma, L. (2022). Public transport equity in Shenyang: Using structural equation modelling, *Research in Transportation Business & Management*, *42*, 100555.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study was to explore the extent to which public transportation services serve as a social policy tool by providing social benefits to the general public.

Research Questions:

What are the types of subsidies in the public transport system and how can they be calculated? What are the performance criteria of the public transport system and how can they be measured? What are the unquantifiable benefits of public transport systems and how can these benefits be observed in urban life?

Literature Review:

Public bus transport is a low initial-cost transport system that facilitates access to work, education, health, and other activities for urban residents. Public bus transport is an important element in sustaining economic activity and increasing citizens' access to public services. Compared to rail systems, public bus systems are more flexible and serve a wider access area. Beyond financial considerations, public provision of bus services is necessary to achieve social policy objectives and generate more social benefits. Therefore, there is an increasing need for research on measuring the social impacts and improving the level of service of public bus systems.

The transport system should be defined and evaluated in the context of social policy. Pickvance's (2011) conceptual framework for measuring the effects of public social policies includes public transport service as one of the regulations of local governments and the concept of normative need. In the normative need, accessibility constitutes the horizontal dimension of the need, while frequency of service constitutes the vertical dimension of the need and it measures the demand for public transport. The principle of proportional service provision is necessary to provide equal opportunities and satisfaction. Public transport demand is directly related to the population and income level of residents. Middle and high-income groups are more likely to use automobiles, while low-income groups are more dependent on public transport. Stanley and Lucas (2008) argue that transport is an important component for increasing personal welfare and realizing productive potential. It is stated that the social benefits of transport are often neglected in analyses and that the lack of adequate transport provision leads to individuals being deprived of employment, education, and other opportunities. It was emphasized that

this situation may hamper the broader social policy objectives of the society. Lyons (2004) stated that the need for flexible mobility has increased and the factors determining transport demand have changed over time. He supported the idea that transport planning should adapt to evolving social structures. It is stated that public transport policy can be evaluated according to the level of achievement of goals and objectives and the degree to which needs are met.

In the evaluations on privatization and private sector provision of services, it was stated that the private sector aims to maximize profits and therefore may lead to a decrease in service quality in some cases. It was emphasized that public transport is a basic need, especially for the poor and that service quality is important as well as low costs. Therefore, many factors need to be taken into consideration for the evaluation of transport services in the context of social policy. These factors can be considered in various dimensions such as income level, accessibility, service quality, privatization, and the role of the private sector. Accordingly, it is possible to make a multidimensional analysis of the social impacts of transport policies. Public transport system adequacy, efficiency, effectiveness, level of service, ridership, and capacity utilization are typical indicators in the literature and the practice. These are:

1) Ridership per capita (usage): It is the ratio of the average number of daily passengers to the population. This ratio is expected to increase inversely proportional to household income and directly proportional to public transport service opportunities.

2) Coverage: The share of the population benefiting from the service in the total population of the city is one of the indicators of the prevalence of the service and whether it is provided by spatial justice.

3) Frequency per population (daily bus tours/population): This ratio is also one of the indicators of whether the service is provided by the prevalence and spatial justice. The number of tours per 1000 inhabitants (supply) is one of the main indicators showing the frequency of service provision both on a city-wide and neighborhood scale. The number of vehicles is not an indicator alone, but the adequacy of the service is also measured by the frequency.

4) Number of buses per 10,000 people (capacity): It is one of the basic indicators measuring the adequacy of the number of buses throughout the city.

5) Ridership per vehicle (efficiency): This indicator measures the number of passengers per vehicle per day on average.

6. Passengers per kilometer*trip (level of service and efficiency): The ridership per kilometer on a given line is the demand, and the length of the route is the cost indicator. Ridership per vehicle-kilometer traveled (VKT) is an indicator of passenger density. Therefore, this ratio is one of the indicators that measure the demand/capacity ratio. The level of service is inversely proportional to the passenger density.

7. Cost recovery ratio (direct monetary return and subsidy amount): This indicator, which measures the ratio of ticket revenues to operating costs, is one of the main indicators of financial assessment.

In practice, several methods of subsidies are possible, such as discounts for students and elderly, subsidies for rural and disadvantaged populations, subsidies to achieve quality and comfort, and discount rates compared to market prices. On the other hand, there are several social benefits of public transport, including accessibility to various target groups, and achieving sustainable transport. The impact of public transport on housing markets, social services, and individual preferences are other indirect benefits.

Methodology:

The research uses both quantitative and qualitative research methods together. In terms of quantity, the quantitative performance criteria of the public transportation system carried out by the Mersin Metropolitan Municipality in 2014 and 2021 were compared and then the total subsidy amount made by the Mersin

Metropolitan Municipality for 2021 was calculated. In terms of quality, the changes created by the improvements made in the public transportation system in the urban space were determined and conveyed based on observations.

Results and Conclusions:

The field study in this research summarizes empirical findings of the public bus transport system in Mersin city, covering various aspects ranging from routes and number of buses to income-based distribution and social equity principles. Mersin experienced rapid population growth due to the development of foreign trade, logistics, and industrial sectors after 1950. In 1993, Mersin Metropolitan Municipality was established and its boundaries were expanded. While public transport in the city center was provided by private cooperatives, municipal transport services were extended to rural areas. The city center lacked sufficient bus transport service while low demand in rural areas caused high costs in service provision. From 2014 onwards, Mersin Metropolitan Municipality implemented policies to expand its bus fleet. In 2015, the Transport Master Plan Revision stated that public transport was generally inadequate. Fleet renewal efforts peaked in 2018 with 313 buses. In addition, a total of 272 vehicles were added between 2015-2022. Of the 118 new buses purchased in 2021, small buses provided low-cost service in rural areas.

These improvements led to a 57.9% improvement in the accessibility index and a 131.2% increase in ridership. Improved accessibility has had an impact on the housing market, leading to a 16% reduction in rental prices on routes providing access to the University. Passenger satisfaction surveys found that an increase in the quality and coverage of the service has led to an increase in passenger satisfaction from 33% in 2014 to 81% in 2022. However, the subsidies cover a great share of the municipal budget due to the increased cost and limited increase in revenues. 42% of the total subsidy was used to cover the cost of free passes and discounted tickets (+65 age, elderly, and students). Free pass subsidies accounted for 27% of the total subsidy. Additional costs due to the high rate of costs (cost per kilometer) in rural areas accounted for 17% of the total subsidy.

As a result of Mersin Metropolitan Municipality's efforts aiming at capacity and quality improvement after huge capital investment between 2018 and 2022, the following achievements are observed: while coverage, ridership, and level of service were at low rates in 2014, the coverage, accessibility, ridership, and frequency improvements were achieved in the last decade. Large capital investments, route planning, frequency, and bus size optimization provided a gradual increase in ridership and direct and indirect social benefits.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Research Article | Araştırma Makalesi

Submission Date | Gönderilme Tarihi: 24.09.2024

Admission Date | Kabul Tarihi: 07.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Uyar, Ç., Küçükosmanoğlu, G.G., Küçükosmanoğlu, A. (2025). Evaluation of Socio-economic Impacts of Ecotourism Routes in Türkiye's Forests and Protected Areas, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):780-799. https://doi.org/10.35674/kent.1555417

Evaluation of Socio-economic Impacts of Ecotourism Routes in Türkiye's Forests and Protected Areas

Türkiye'nin Ormanlarında ve Korunan Alanlarındaki Ekoturizm Rotalarının Sosyo-Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi

Çağdan UYAR[1]
Gülberk Gizem KÜÇÜKOSMANOĞLU[2]
Ali KÜÇÜKOSMANOĞLU[3]

Öz

Bu çalışmanın temel katkısı, Türkiye'de ekoturizm sektörünün gelişimi için mevcut sosyoekonomik durumun iyileştirilmesine odaklanmasıdır. Bu sayede kentsel alanlarda yaşayan ekoturistlere bir rota katkısı olacağı da düşünülmüştür. Bu çalışmada Türkiye'nin ekoturizm rotalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Ekoturizm rotaları verilerine dayanarak, ekoturizm alanlarının adı, bulunduğu il ve yapılabilecek aktiviteler listelenmiştir. Korunan alanlardaki her bir ekoturizm rotası harita üzerinde belirlenmiştir. Ayrıca 2018-2023 yılları arasında Türkiye'deki ziyaretçi sayısının 28.318.588, ziyaretçi harcamalarının 599.677.838 ABD doları artarken; korunan alan gelirlerinin 1.172.067 ABD doları azaldığı tespit edilmiştir. Bu alanlarda uygulanacak akılcı ve düzenli planlama çerçevesinde gerçekleştirilecek eğitim faaliyetleri, mevcut değerlerin korunması, bölgenin tanıtımı ve yerel ekonominin geliştirilmesi için kamuoyu oluşturulmasına ve doğal değerlerin farklı gruplar tarafından tanınmasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm aktiviteleri, sürdürülebilir topluluklar, korunan alanlar, seyahat tercihleri, doğa temelli turizm

ABSTRACT

The main contribution of the present study is its focus on improving the current socio-economic situation for the development of the ecotourism sector in Türkiye. In this way, it is also thought that it will contribute to provide a route for ecotourists living in urban areas. This study aims to evaluate the ecotourism routes of Türkiye. Based on the ecotourism routes data, the name of the ecotourism areas, the province where it is located and the activities that can be done are listed. It was determined each ecotourism route in protected areas on the map. It was also determined that between 2018-2023, the number of visitors in Türkiye increased by 28.318.588 and visitor expenditures increased by 599.677.838 USD, while protected area revenues decreased by 1.172.067 USD. Educational activities to be carried out within the framework of rational and regular planning to be implemented in these areas will contribute to the creation of public opinion for the protection of existing values, the promotion of the region and the development of the local economy, as well as the recognition of natural values by different groups.

Keywords: Ecotourism activities, sustainable communities, protected areas, travel preferences, nature-based tourism

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** İstanbul University-Cerrahpaşa, cagdanuyar@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4813-2219
[2] **Author:** Istanbul Technical University, gulberkgizem@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3540-2822
[3] **Author:** Istanbul University, aliko@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1254-5676

INTRODUCTION

Tourism, which is a travel and temporary accommodation made for the purpose of meeting needs such as vacation, rest and entertainment outside the place where people live in general, has an important share in the economy of developed or developing countries, especially due to its contribution to the employment, income level and balance of payments of developing countries (Mihalic, 2002).

In line with the social, political, economic and technological advances in the countries of the world, there have been significant changes in tourism and especially ecotourism in recent years. This change in the usual holiday understanding is especially manifested in the direction of moving away from tourism centers. In parallel with these changes, the expectations of tourists can be expressed as spending a holiday in a clean environment by getting closer to nature, in holiday destinations and facilities based on environmental harmony, taking into account the protection of the environment. Thus, tourism movements, which have an important place in the Turkish economy, are increasing day by day (Şengül & Çora, 2020). Tourism and ecotourism expenditures create mobility and vitality in the national economy, thus affecting the economy in different ways.

Ecotourism is a low-visitor program that promotes recreation, understanding and protection of nature and cultural resources. impact and socio-economic benefits to local people ecotourism is defined as environmentally responsible travel and visitation to unspoiled natural areas. Ecotourism is a set of environmental, economic and social relations that should be considered more comprehensively than the movements of nature lovers and environmentally conscious people.

Cultural tourism, an important component of the overall tourism industry, is of great interest due to the complex interplay between cultural heritage and tourism experiences. This type of tourism enriches intercultural encounters by inviting tourists to explore the arts, traditions and lifestyles of different societies (Benhaida et. al., 2024). In this context, the elements of Turkish cultural routes are determined as; historic cities, rural localizations, traditional life, ancient settlements, unique historical buildings, natural environment and wildlife. Today, these types of tourism, which include both individual walkers and groups, have become a professionalized field and the need for tourist guides has increased. If cultural routes are not seen as a specialty, this need will be quickly filled by other alternatives. It is necessary to create an infrastructure and prepare an assistive resource for this area of specialization, which is not yet known even among tourist guides. Tourist guides, who should be one of the components of an ecologically based integrity, are not yet included in all routes (Tanrisever, 2020). Ecotourism activities based on forests and wildlife in national parks and forest reserves and community-based natural resource management programs are not considered environmental services, but they share the basic philosophy behind payments for environmental services (Gondo, 2010).

The components of ecotourism, which is one of the components of sustainable tourism, can be explained as the protection and continuity of biodiversity, taking into account the welfare of local people, raising awareness of tourists and local people, accommodation and food and beverage type services are provided by small and medium-sized enterprises, natural and non-renewable resources are consumed as minimally as possible, participation in ecotourism management according to local conditions is encouraged, and employment and labor opportunities are not to the detriment of local people. One of the areas where ecotourism activities are carried out is undoubtedly forest areas. However, the areas where these activities are carried out and developed are protected areas (national parks, nature parks, nature conservation areas, nature monuments, wildlife development areas etc.) and forest parks and special environmental protection zones (Küçükosmanoğlu & Arslangündoğdu, 2003).

The most intense and interesting provinces of Türkiye's ecotourism routes are located in; *Mersin, Osmaniye, Trabzon, Bursa, Muğla, Mardin, Denizli, Kahramanmaraş, Amasya, Yalova, Kayseri, İzmir, İstanbul, Kütahya, Bartın, Kocaeli, Sivas, Konya, Eskişehir, Karabük, Balıkesir, Bilecik, Artvin and Bolu. In addition, the protected areas where ecotourism activities are frequently seen are Akdağlar National Park, Altınbeşik Cave, Bey Mountains, Gala Lake, Hatıla Valley, Kaçkar Mountains National Park, Uludağ National Park, Köprülü Canyon, Sultan Reeds and Yedigöller National Park* (TRT, 2022). These ecotourism provinces are marked on the map (Figure 1) in terms of the regions where they are located.

Figure 1. Türkiye Ecotourism Routes Map (generated by authors).

The main ecotourism activities in Türkiye are paragliding, mountaineering, nature and culture walks, horseback tours, bicycle tourism, orienteering, bird watching, butterfly watching, plant observation and identification, nature photography, river tourism, plateau tourism, cave tourism and sport fishing (Küçükosmanoğlu & Arslangündoğdu, 2003; Kasalak & Sarı, 2023).

According to the Ecotourism Action Plan prepared by the General Directorate of Forestry (GDF), there are 110 ecotourism areas in Türkiye, 50 of which are integrated into recreation areas and 60 of which are new, within 30 Regional Directorates of Forestry. It is estimated that these ecotourism areas will contribute 250 million Turkish (18.722.384 USD[4]) liras to the country's tourism destinations (TOD, 2021). For example, with the ecotourism areas and routes established in 2021, tourism opportunities were diversified and increased, contributing approximately 231 million Turkish Liras (7.832.818 USD) to the national economy in 2023. In addition, while the number of national and foreign ecotourists was around 30 million in 2020, this number reached 63 million in 2023.

Türkiye has a great importance in terms of forest cover, with forest cover covering 29% of the Country's surface area. Türkiye's geography offers many advantages and potentials for ecotourism by combining rich flora and fauna biodiversity, forest cover and local cultural values (Güneş, 2018; Ilgar, 2018; Action Plan, 2021).

The positive contributions that ecotourism can make to natural areas will only become operational if the concept and content of ecotourism are perceived and used appropriately and correctly. Raising awareness of ecotourists and local people is very important for ecotourism development. Educational activities to be carried out within the framework of rational and regular planning to be implemented in these areas will contribute to the creation of public opinion for the protection of existing values, the promotion of the region and the development of the local economy, as well as the recognition of natural values by different groups.

[4] USD: United States Dollar.

Prior to this study, a detailed literature review was conducted and studies with limited scope and old data on the subject were found.

When the literature on the socio-economics of ecotourism in Türkiye is examined, it is determined that studies have been conducted in the following scope:

- 2000-2006 study of ecotourism visitor numbers in Kastamonu, Kure Mountains province (Gunes & Hens 2007).
- Regional ecotourism area fauna and flora studies (Özcan et. al., 2009).
- A SWOT analysis examined action plans and policies between 2007 and 2013, analyzing the questionnaires and plans that determine the demographics of a regional area together with the historical background (Kaplan, 2015).
- Forest villager's questionnaire in 2014 (Türker et. al., 2014).
- Local SWOT analyses (Kiper et. al., 2016).
- The most recent study on ecotourism revenues and visitors for Türkiye covering the years 2003-2017 (Ünal et. al., 2018).

It is expected to fill the gap in the literature on the publication of a socio-economic approach to the quantitative data of ecotourism areas in Türkiye today. Since the monetary data obtained in this study requires special permission, it will provide data for other studies. This study will also provide data on the current legal situation. In general, it is aimed to provide a better understanding of its conceptual value.

1. Conceptual Framework

The ecotourism concept is analyzed in this section under the headings of definition of ecotourism and its importance in tourism activities, distinguishing characteristics of ecotourism, components and application principles of ecotourism, general characteristics of ecotourism, and ecotourism activities and routes.

1.1 Definition of Ecotourism and Its Importance in Tourism Activities

It is also necessary to point out the main differences between nature-based tourism and ecotourism. Nature based tourism is any kind of tourism activity in natural areas for recreation, entertainment or adventure. It does not have a specific focus on sustainability or environmental impacts. For example, this includes camping, fishing, hiking, skiing or beach vacations. There are no specific ethical or sustainability requirements. Often, it has the potential to harm the environment. Appeals to a wide audience and is often targeted at individuals with a more general interest in nature. Ecotourism is tourism that includes environmental education and awareness-raising activities aimed at nature conservation, environmental sustainability and contribution to local communities. For example, wildlife observation, guided ecological tours, environmental education/workshops, carbon footprint reduction practices. Ecotourism is often associated with nature conservation and sustainable development goals. It adopts environmentally friendly practices and contributes to the economic and social well-being of local people. It is aimed at a more informed audience, sensitive to nature conservation and sustainability issues. nature-based tourism researchers and managers need to provide an approach to generate critical insights to properly understand the factors that influence ecotourism behavior. Managers of nature-based tourism destinations should increase and improve the levels of perceived ecotourism benefits, biospheric value, ecotourism self-identity, environmental

attitudes, subjective norms, and perceived behavioral control and help develop sustainable tourism (Weaver, 2001; Buckley, 2009; Newsome et. al. 2012).

Sustainable tourism can generally be pursued in various environments such as coastal, island, rural, mountainous or urban ecosystems, whereas ecotourism consists only of nature-based activities. However, while ensuring the continuity of tourism, ecotourism is seen as a separate type of tourism with its own characteristics, although it covers all types of tourism that comply with the principle of sustainability. Ecotourism has been defined similarly by various authors. One of the definitions is as; "activities that aim to protect natural and cultural values, include promotional and educational activities that will enable people to recognize these values with their functions and values, and encourage small and individual activities instead of large group activities" (Simpson, 1993). On the other hand; "ecotourism is a type of tourism that encourages and enlightens experiences consisting of nature travel, provided that it respects local values and contributes to ecosystem protection" (Wight, 1995). In these definitions, it is stated that ecotourism is not only a tourism activity in nature, but should actively contribute to the protection of nature and natural resources. Finally, ecotourism is seen as an important tool of environmental education by another author, and it is argued that the knowledge and appreciation of natural and cultural values is the main feature that defines ecotourism (Kuvan, 2012).

1.2 Distinguishing Characteristics of Ecotourism

At the World Ecotourism Summit held in Quebec, Canada in 2002 with the participation of UNEP (United Nations Environment Program) and WTO (World Tourism Organization), the different characteristics of ecotourism were described as active contribution to the conservation of cultural and natural heritage; contribution to the well-being of local people and inviting local people to the planning, development and operation phases; informing visitors about natural and cultural heritage and providing good opportunities for independent tourists as well as those participating in organized tours in small groups (Nayir et. al., 2008).

The meeting recognized the important role of ecotourism in the realization of sustainable activities in the field of tourism, with the aim of ensuring equitable distribution of social-economic and environmental benefits from ecotourism. In recent years, the function of ecotourism in improving the living standards of local people has attracted attention. Local people can earn income by providing accommodation and catering services to ecotourists who come to the region for ecotourism activities, selling a wide variety of vegetables and fruits and handicrafts, working in jobs related to protected areas, local guiding and pension management. In ecotourism activities, it is important to ensure effective cooperation between protected area managers, local people, researchers, relevant government and private sector units and tourism agencies. The participation of all persons and organizations involved in ecotourism in planning and implementation activities with an understanding of inclusion in the process is important in achieving the goals related to ecotourism. (Nayir et. al., 2008; Kuvan, 2012).

1.3 Components and Application Principles of Ecotourism

Ecotourism is grouped according to various metrics. These vary such as the nature and natural resources of the travel destination, the nature of the activity, etc. Some authors group ecotourism as active and passive ecotourism. Active ecotourism is aimed at developing the destination and is based on sustainability. These ecotourists have high environmental awareness, do not attempt to change the environment, stay in natural accommodations suitable for ecology, and their needs and equipment are kept to a minimum. Passive ecotourism, on the other hand, takes into account that tourism activities that do not have a negative physical and cultural impact on the environment are necessary. This type

of tourism is more tolerant of preserving the current state of natural resources and is more widespread in terms of services and equipment (Orams, 1995; Kasalak & Sarı, 2023).

The main components and implementation principles of ecotourism, which is one of the sub-components of sustainable tourism, are explained below. The components of ecotourism can be explained as contributing to the conservation of biodiversity, protecting the welfare of local people, raising awareness of tourists and local people, providing services to small groups of tourists by small-scale organizations and companies, ensuring that tourists and local people act responsibly about the tourism sector, minimizing the consumption of non-recyclable resources as much as possible, giving importance to local participation in tourism management and ensuring the development of job opportunities and property in favor of local people.

Minimizing the harm that tourism causes to the natural and traditional environments, educating visitors and locals about the conservation of natural resources and the traditional socio-cultural environments, making sure that tourism is promoted as a responsible industry that satisfies local needs and grows in collaboration with the public and local government, and allocating funds for the management of protected areas (natural and traditional socio-cultural sites) are the implementation principles of ecotourism. In order to reduce the negative effects of tourism, it is important to support long-term and evaluation programs for socio-cultural and natural resources, make sure that tourism is developed in a way that boosts the local economy, ensure that tourism is developed in a way that increases the region's capacity for social and environmental issues, invest in tourism infrastructure that is environmentally friendly, integrates with the local way of life, and protects the local flora and wildlife. Even if ecotourism activities have a positive environmental and socio-economic impact, in the absence of a good organization, they can cause environmental damage at the rate of mass tourism. This is because ecotourism routes are sensitive ecosystems (forests, protected areas, etc.) and tourism activities in these areas cause environmental pollution as well as damage to natural resources (air, water, soil, vegetation, animals, mines etc.). Ecotourism at high economic levels depends on the organization and communication between the tourism industry, private sector and public institutions, local people and ecotourists (Küçükosmanoğlu & Arslangündoğdu, 2003; Kasalak & Sarı, 2023).

Ecotourism in Türkiye has become more legally grounded in recent years. It would be useful to summarize the legal studies on this subject in order to see the general framework and institutional awareness[5]. In the Regulation on Forest Parks published in the Official Gazette dated May 28, 2022 and numbered 31849 stipulating that “In order to support ecotourism activities, ecotourism routes can be planned together with forest parks and their activities can be managed together. Works and procedures related to ecotourism routes are carried out according to the procedures and principles to be determined by the General Directorate”. Also, ecotourism route is defined as; “Routes in forest areas that serve for people's physical and mental health, happiness, love of nature and spiritual renewal, and provide opportunities for alternative tourism activities such as trekking, rock climbing, bird watching, sports and similar alternative tourism activities”. According to Article 15 of the same regulation; “The General Directorate is authorized to charge entrance fees to visitors to forest parks and ecotourism routes”. According to Article 338 of the Decree of the Presidency of the Republic on the Organization of Ministries, Related, Affiliated Institutions and Organizations and Other Institutions and Organizations, updated in 2022; regulating the procedures and principles for the support and development of ecotourism is among the duties of the GDF, Department of Ecosystem Services. According to the Communiqué on the Procedures and Principles for the Management of Ecotourism Areas No. E-81227594-010.05-9048307 (314) of the Department of Ecosystem Services of the GDF; planning and implementation principles have been determined. Official Gazette Date: 08 November 2004 Official Gazette No 25637 According to the Regulation on Wildlife Protection and Wildlife

[5] Accessed online: Official Gazette, https://www.resmigazete.gov.tr/ Accession 22 Nov 2024.

Development Areas; "All kinds of activities other than scientific studies and research and ecotourism are prohibited in Wildlife Protection and Development Areas". According to the Regulation on the Qualifications of Tourism Facilities, Official Gazette Date June 01, 2019 and Official Gazette Number 30791; mobile homes are defined and it is stated that they can be arranged in areas reserved for camping or rural/ecotourism uses in zoning plans. According to the Law No. 17635 dated March 16, 1982 on Tourism Incentives; protection of natural tourism resources and nature-friendly materials to be used are specified and the allocation procedures of some areas that allow ecotourism are determined. In addition, the application research and development centers of some universities in Türkiye have published separate regulations to develop practices to promote nature-sensitive ecotourism[6] (Table 1).

Table 1. Ecotourism Regulations of Turkish Universities (generated by authors).

University Regulation	Date of Official Gazette	Official Gazette Issue of the Regulation
Pamukkale University Flora and Fauna Research, Development Application and Research Center Regulation	09 June 2014	29025
Trakya University Balkan Arboretum and EDTU Herbarium Application and Research Center Regulation	24 February 2014	28923
Düzce University Biodiversity Application and Research Center Regulation	03 January 2011	27804
Bursa Technical University Forestry Application and Research Center Regulation	26 September 2021	31610
Iğdır University Biodiversity Application and Research Center Regulation	27 June 2020	31168
Artvin Çoruh University Ali Nihat Gökyiğit Botanical Garden Application and Research Center Regulation	19 December 2018	30630
Karamanoğlu Mehmetbey University Biodiversity Application and Research Center Regulation	14 August 2017	30154
Karabuk University History, Culture, Art Researches Application and Research Center Regulation	12 April 2017	30036

[6] Accessed online: https://www.mevzuat.gov.tr/ Accession: 22 Nov 2024. *Searched as: ekoturizm, eko-turizm, ekolojik turizm.*

Çankırı Karatekin University Wildlife Application and Research Center Regulation	10 June 2019	30797
Istanbul Technical University Climate Change Application and Research Center Regulation	17 May 2019	30775
Ataturk University Oltu Basin Application and Research Center (Oltumer) Regulation	11 November 2018	30592
Mersin University Sea Turtle Application and Research Center Regulation	28 July 2015	29428
Kırıkkale University Kızılırmak Research and Application Center Regulation	26 December 2007	26738

These legal infrastructure works and practices are good developments for Türkiye, where one third of the country is a forest. There is no legislative arrangement that includes a title focused entirely on ecotourism. Existing regulations will be examined in a separate study in terms of effective management, monitoring and reporting.

1.4 General Characteristics of Ecotourism

After various definitions and evaluations of ecotourism, it would be appropriate to briefly explain the general characteristics of ecotourism as follows:

- An effort to learn about the structure and continuity of nature and cultural values and to try to transform this effort into a contribution to conservation.
- Minimizing the negative effects on the natural and sociocultural environment.
- Encouraging activities to be carried out in small groups or with individual participation.
- Keeping artificial factors and physical facilities to a minimum and building them in a simple form, in accordance with the natural environment and local architecture.
- Adopting a participatory view in relation to this by giving special importance to training and promotional activities.
- To have a positive impact on the development of the economic level of local people.
- To give priority to quality in the selection of touristic areas.
- To prefer new and undestroyed places, to the diversity of ecotourism activities such as; paragliding, mountaineering, nature and cultural trekking, horseback tours, bicycle tourism, bird and butterfly watching, plant observation and identification, nature photography, river tourism, plateau tourism, cave tourism, adventure tourism, underwater diving tourism, ecological farm/hotel tourism, etc.

- Encouraging more functional events.

The most important function of ecotourism in protected areas is that it is included in the management tactics of these areas. Generally, ecotourism is seen as a protection tactic. The preference of ecotourism-oriented uses over traditional tourism in protected areas is important for the sustainability of the area. The tourism industry ensures the development of the local economy by employing the people living around the protected areas, using local products and services and supporting the economic activities and handicrafts carried out traditionally in the area. In this way, it contributes positively to the establishment of more proper relations between the management of protected areas and local communities. Protected area managers should take an active role in communicating with the people and institutions organizing ecotourism activities to ensure that the natural, historical and cultural texture of these areas is not damaged (Kuvan, 2012; Kasalak & Sarı, 2023).

1.5 Ecotourism Activities and Routes

Forest areas, which are renewable natural resources, are important for all tourism activities with their unique life communities, flora and fauna, magnificent natural landscapes, in-forest water resources and primarily for all tourism activities and creating a touristic region. Considering the increasing desire for nature and natural resources in tourism activities today, it is clear that forests and protected areas are extremely important in terms of tourism and ecotourism. In order for forestry services related to tourism to be continuous, versatile and healthy, it is essential that forestry and tourism organizations work in coordination. In addition to the fact that forests are direct resources for tourism, villages in and around forests have a rich potential for various recreational activities, accommodation, transportation, food and beverage, sale of equipment and various materials, etc. The development and popularization of tourism and ecotourism through Turkish forestry will have a positive impact on the socio-economic development of villages in and around forests as well as the national economy.

However, in the relations between forest-protected areas, tourism and ecotourism; efforts should be made not only to benefit tourism but also to ensure the sustainability of forest resources by protecting them from biotic and abiotic damages in a conscious, planned, scientific manner and to leave forest assets with a richer potential in terms of material and spiritual functions to future generations (Özdönmez et. al., 1996; Akesen, 2011).

In recent years, while the main purpose of nature visitation has been stated as nature/rural experience and recreation/holiday, the primary motivation of the majority has been to take and share photos via social media tools (Giray et. al., 2019).

With its forests containing a large proportion of flora and fauna species suitable for ecotourism and its ecosystems covering rich biodiversity, Türkiye provides opportunities for ecotourism activities. As in many other countries around the world, the increasing tendency towards ecotourism in Türkiye, the formation of new markets, and the development of ecotourism have provided socio-economic contributions to the local people with the income obtained from ecotourism in addition to the income obtained from forestry activities.

Today, in the planning and management of forest resources, it is necessary to identify areas suitable for ecotourism within the forest and offer them to the service of ecotourists. The importance of ecotourism in Türkiye, which has a large number of natural resources in terms of ecotourism, is increasing day by day due to its infrastructure, resource value, diversity of activities and geographical and geopolitical position. While preparing ecotourism management and implementation plans, it is aimed that ensuring that villagers living in and around forests participate in ecotourism activities and earn economic income, determining what these activities will take part in (mountaineering, nature and culture trekking, horseback tours, bird watching, plateau tourism, cave tourism, etc.), ensuring the

order and continuity of how unfixed structures and facilities will be built and managed within the scope of a management plan.

GDF of the Ministry of Agriculture and Forestry launched the "Ecotourism Action Plan" in 2021 to ensure the continuity of the socio-economic and socio-cultural needs of the people and to ensure that forests are preserved for future generations. The largest share (expenditures) in the action plan budget is allocated to the identification and planning of areas suitable for ecotourism, preparation of integrated ecotourism plans for forest parks, development and promotion of ecotourism opportunities, meetings and trainings with relevant individuals and organizations. Ecotourism concept is also included in the Türkiye 2023 Tourism Strategy of the Ministry of Culture and Tourism (Action Plan, 2021).

2. Materials and methods

After the conceptual place of ecotourism was clarified, Turkish legislation was searched and examined from the official search engine to determine the place of ecotourism in Turkish legislation. It was investigated whether there is consistency in the income data obtained and the task definitions in the law. Since the types of income obtained are in Turkish Lira, all of them were calculated and determined as USD selling value for the period 2018-2023 according to the last day of each year. Accordingly, USD selling values according to the years are (Year/Turkish Liras); 2018/5.2905, 2019/5.9507, 2020/7.4327, 2021/13.3530, 2022/18.7320, 2023/29.4913.

A literature review on the subject was conducted for Türkiye. It has been observed that there is a gap in current national data on the subject. The aspects that need to be developed in Türkiye in this regard have been identified. In this respect, all ecotourism activities from past to present have been examined. For this purpose, ecotourism activities carried out by public institutions and organizations, universities and the private sector form the basis of the material and method.

The research, which was conducted to investigate the effects of ecotourism activities on the socio-economic structure of the people in Türkiye, focused on the importance of ecotourism in tourism activities, the definition of ecotourism, ecotourism activities and routes, and the effects of ecotourism activities on the socio-economic structure of the people.

The research was also carried out in order to provide a comprehensive survey to ecotourists living in urban areas and to facilitate their decision-making on their visits. Priority and important information was obtained by visiting the authorized institutions on site for this research. For this reason, examining the statistics of ecotourism activities in Türkiye, the distribution of ecotourism activities in Türkiye and their relations with forests and protected areas were explained.

In particular, Ecotourism Action Plans made by the GDF were utilized. For this purpose, the regions where ecotourism activities are carried out and their economic returns are explained in detail by creating figures and tables.

All ecotourism areas announced within the scope of the research were identified in terms of their location. The activities that are suitable for each site are listed. Ecotourism revenues obtained as a result of the determined activities were analyzed. The number of local and international ecotourists over the years was determined and graphed. The economic return to the protected areas where these sites are located was determined.

Ecotourism in Türkiye has started to strengthen as a managerial infrastructure especially since 2021. The fact that more and more of these areas have been established and their visitor contributions have not been measured by researchers has brought this research to this study. It is expected that examining Table 2 and Figure 1 will serve as a data source for visitors and especially for decision-makers and

researchers. It is also hoped that the visitor numbers and economic evaluations can be used as a source for an official annual report to be written on this subject. The purpose is to contribute to sustainability by ensuring that the importance of natural areas is understood and preferred by the public.

3. Results

The results are given as general evaluations on ecotourism routes and activities that can be preferred in each route. The effects of ecotourism activities on the socio-economic structure of the public are analyzed with the data obtained from the managers of ecotourism areas.

There are ecotourism routes covering almost all geographical regions of Türkiye, enabling the realization of one or more of various ecotourism activities. The Ministry of Agriculture and Forestry, GDF started active work on ecotourism in 2017 (TOD, 2021). The featured routes of ecotourism activities in Türkiye so far are shown in the Table 2.

Table 2. Ecotourism Routes of Türkiye (generated by authors)[7].

City	Route	Activities
Mersin	Çamlıyayla Beştepe	Picnic, Photography, Hiking, Nature Tourism, Nature Sports
Osmaniye	Karaçay Waterfall	Photography, Hiking, Nature Tourism, Nature Sports, Scientific Tour
Trabzon	Hıdırnebi Plateau	Photography, Nature Tourism
Bursa	Oylat	Photography, Hiking, Nature Tourism, Nature Sports
Muğla	Çandır	Fishing, Photography, Swimming, Outdoor Sports
Mardin	Antik Dara	Photography, Nature Tourism, Nature Sports, Scientific Tour
Denizli	Acıpayam Çatak Canyon	Fishing, Photography, Hiking, Nature Tourism, Nature Sports, Mountain Biking, Nature Sports, Scientific Tour
Kahramanmaraş	Başkonuş Plateau	Photography, Hiking, Nature Tourism, Mountain Biking, Scientific Tour
Amasya	Şehzadeler Road	Mountain Biking, Hiking, Running
Bursa	Suuçtu	Photography, Nature Tourism, Mountain Biking, Botanical Excursions
Yalova	Termal	Hiking, Outdoor Sports, Mountain Biking
Mersin	Karabucak Eucalyptus Forest	Outdoor Sports, Photography, Mountain Biking
Kayseri	Erciyes Titrek Kavak	Nature Sports, Photography, Mountain Biking, Nature Tourism, Scientific Tour and Sports Event
İzmir	Nazarköy	Hiking, Cycling tours
İstanbul	Büyükada	Scientific Tour, Photography, Nature Tourism, Nature Sports, Mountain Biking
Kütahya	Domaniç Migration Path	Picnic, Photography, Nature Tourism, Mountain Biking

[7] It is worth mentioning that since it was announced after the completion date of the research; Düzce, Aktaş Waterfall ecotourism route was announced as Türkiye's 64th ecotourism route in April 2024. Photography, hiking, nature tourism is possible for the visitors in the area.

Mardin	Karasu	Photography, Nature Tourism, Nature Sports, Scientific Tour
Muğla	Kavakarası Sığla	Fishing, Photography, Nature Tourism, Mountain Biking, Scientific Tour
Bartın	Ulukaya	Hiking, Nature Tourism
Kocaeli	Kartepe	Photography, Nature Tourism, Mountain Biking
Artvin	Çoruh	Hiking, Nature Tourism, Nature Sports
Denizli	Çameli	Mountain Biking, Hiking, Paragliding, Orienteering
Bolu	Seben Taşlıyayla Pond	Photography, Hiking, Fishing, Nature Tourism, Nature Sports, Mountain Biking
Denizli	Eskere	Mountain Biking, Hiking, Photography, Nature Tourism
Sivas	Kardeşler	Photography, Hiking, Mountain biking, Nature tourism
Konya	Akçapınar	Nature tourism, photography, Hiking
İzmir	Çiçekliköy for educational purposes	Horseback riding, hiking, sport event, scientific tour, nature sports, adventure area, nature tourism, photography, picnic
Eskişehir	Kocakır Therapy Forest / Hippotherapy Center	Horseback riding, hiking, photography, nature tourism, mountain biking, scientific tour, sport event
Karabük	Yenice Göktepe	Cycling, hiking, photography, nature tourism, scientific tour, picnic
Balıkesir	Erdek Kapıdağ	Photography, hiking, nature tourism, mountain biking
Mersin	Kayacı Valley	Photography, nature tourism, mountain biking
Bilecik	Pelitözü Selöz	Photography, hiking, nature tourism, mountain biking
Mardin	Beyazsu	Picnic, photography, hiking, nature tourism, adventure area, nature sports, scientific tour, sport event

In addition to the ecotourism areas described in detail in the Table, Diyarbakır-Ambarvadisi/Sinekçayı Gelincik Mountain, Kastamonu-Başkonuş Plateau, Adıyaman-Waterfall, Antalya-Topçu Yolu/Alanya Sapadere Canyon/Selçuklu Caravan Road, Ordu-Akkuş, Konya-Selçuklu and Derbent, Uşak-Clandras Pepouza Ancient City, Siirt-Baykan, Tokat-Düden Lake, Eskişehir-Çatacık Hiking Trail, Samsun-Canik, Ankara-Karacaören/Beypazarı, Çanakkale-Biga, Batman-Mereto Mountain, Kars-Sarıkamış/Keklik Creek, Isparta-Eğriyol, Aksaray-Hasandağı, Tekirdağ-Naip Waterfall, İzmir-Zeytinalanı for Educational Purposes, Çanakkale-Kalkım, Adana-Meydan Plateau, Zonguldak-Gökçebey Süzek Canyon, Bilecik-Söğüt/Domaniç Ottoman Migration Route, Erzurum-Abdurrahman Gazi ecotourism areas were also declared by GDF, providing opportunities for various ecotourism activities such as mountain climbing, paragliding and canoeing. It is estimated that the diversification of ecotourism activities in these areas will contribute up to 2 billion Turkish Liras per year to Turkish tourism destinations. In line with the Ecotourism Action Plan put into practice by the Ministry of Agriculture and Forestry GDF in order to benefit from Turkish forest resources in a qualified and productive manner; it is envisaged that the attractiveness of existing ecotourism areas will be increased through integrated studies in protected

areas by identifying, planning and implementing ecotourism areas. With the development and popularization of ecotourism activities in Türkiye, it is aimed to increase the diversity and production of collective benefits (hydrological, anti-erosional, nature conservation, aesthetic, recreation, etc.) of wood raw material of the forest. Ecotourism, which is based on the protection and sustainability of nature and natural resources, aims to utilize local resources with techniques and technologies that do not harm the environment.

3.1 The Effects of Ecotourism Activities on the Socio-Economic Structure of Public

Ecotourism is broader than the actions of nature lovers and environmentally sensitive ecotourists. It is in fact a set of environmental, economic and social links. Ecotourism, which is preferred especially by high-income individuals and groups and many middle-income consumers, is a type of tourism that gives visitors the opportunity to get to know, enjoy, behave appropriately, be sensitive to the environment and reduce harmful effects, and take local economic revenues into account the most. Ecotourism is based on the realization of economic development and utilization objectives by protecting. It should have minimal negative impacts on society and natural resources, actively involve local people and provide economic benefits. In addition to recognizing and appreciating nature, ecotourists use environmentally friendly technologies and protect and benefit from natural resources (Kasalak & Sarı, 2023).

Tourism has become one of the fastest growing sectors in the world as a result of social, economic, demographic, political and technological developments. Factors such as increasing incomes and free time, increasing transportation and communication opportunities, excessive urbanization, shrinking family structure, increasing social and personal freedoms, friendship and intimacy between countries, increasing diversification of people's life expectations are effective in this progress (Khan et. al., 2020).

Today, people are moving away from the traditional and customary understanding of vacation and prefer much more adventurous activities. The national and international tourist type is experienced and responsible, cares about understanding and knowing, is more independent, free, and has a high level of consciousness, and is pickier (Corbisiero et. al., 2022).

Due to these trends in the field of tourism, it can be said that in addition to the increasing competition to gain a larger share of the increasing and diversifying tourism activities, the type and quality of service will be focused on meeting the demands of these tourists. Due to the increasing interest in nature and natural resources in tourism activities, it can be stated that there will be a tendency towards facilities that are in harmony with their surroundings and have simple forms. Thus, activities in natural areas will gain priority as tourists seek adventure and excitement. The conservation and development objectives of sustainable tourism should be compatible with each other and should be based on the usage of cultural and natural assets utilized in the realization of tourism activities without jeopardizing the benefit and capacity of the natural and cultural assets used today and in the future. In the meeting held at the World Ecotourism Summit, it was recognized that ecotourism has an important role in the realization of sustainable activities in the field of tourism; it was emphasized that the social-economic and environmental benefits from ecotourism should be distributed equally and environmental sensitivities should be taken into consideration in the choice of location, travel type, accommodation and preferred activities of tourists.

Today, the function of ecotourism in improving the living standards of local people is emphasized. During ecotourism activities, local people can earn money by selling local vegetables, fruits, various foods, handicrafts to visitors, working in jobs related to protected areas, local guiding and pension management. At this stage, it is imperative to establish effective cooperation between the managers of protected areas, local people, researchers, relevant government and private sector representatives and tourism agencies. Ensuring the participation of all relevant people and institutions in ecotourism

activities and their presence in the planning and implementation processes will be important in achieving the goals of conservation and sustainability of ecotourism. Thanks to tourism, local people living in the vicinity of protected areas will be employed, local products and services will be provided, traditional economic activities and skills will be supported and the local economy will be contributed. This creates a favorable environment for cooperation and greater connections between protected area managers and local people. Tourism can be developed that is compatible with natural, environmental and landscape qualities and where artificial features are taken into account at a minimum level. In this way, it is important for the management to prioritize promotional and marketing activities by understanding its qualities and providing more detailed information (Kuvan, 2012).

On the other hand, it is crucial for the future of humanity to be cautious about uncontrolled and excessive use of plants and wild animals. Tourism scholars should begin to turn their attention to how the psychology and emotional dynamics of environmental distress affect tourists' experiences and decision-making, particularly in relation to sustainable wildlife tourism (Uyar, 2022).

As in many countries around the world, ecotourism activities in Türkiye are developing in forest areas and especially in protected areas (National Parks, Natural Parks, Nature Reserves, Nature Monuments, Wildlife Development Areas, etc.). For this very reason, the Ministry of Agriculture and Forestry, GDF has implemented the ecotourism action plan with the aim of ensuring the continuity of the social, economic, and cultural needs of the local people and transferring the sustainability of forests to future generations. In order to develop and increase ecotourism activities, which have a positive impact on the socio-economic and cultural structure of countries, it is imperative to eliminate the deficiencies in infrastructure, accommodation, transportation, tools and equipment, etc. in Türkiye. In this way, by increasing the income level of the local people in terms of accommodation, foodstuffs, sale of tools and various materials, transportation, etc., the negative effects on forests and protected areas will be reduced.

A balance between the right to a clean environment, climate change and green logistics solutions for sustainable tourism should also be considered (Perkumienė et. al., 2020). In addition, the impact of tourism activities on local quality of life should be monitored and managed (Cetin & Okumus, 2019).

The revenues generated from ecotourism, which is a sub-component of tourism, and its contribution to the Ministry of Agriculture and Forestry, and thus to the local communities in forests and protected areas, are shown in the figures below by years (Figure 2, 3, 4). Ecotourism revenues obtained by tourism agencies are not added to these revenues. These data obtained from the General Directorate of Nature Conservation and National Parks (2024) are not the revenues collected by the General Directorate, but the estimated revenues of the land owners who operate the area. Official national numerical data on ecotourism was obtained through an appointment with the Ministry of Agriculture and Forestry, General Directorate of Nature Conservation and National Parks, Department of Nature Conservation on July 5, 2024 to confirm compliance with open access data.

Figure 2 shows that as the number of ecotourism areas declared in forest areas increases, the number of visitors also increases.

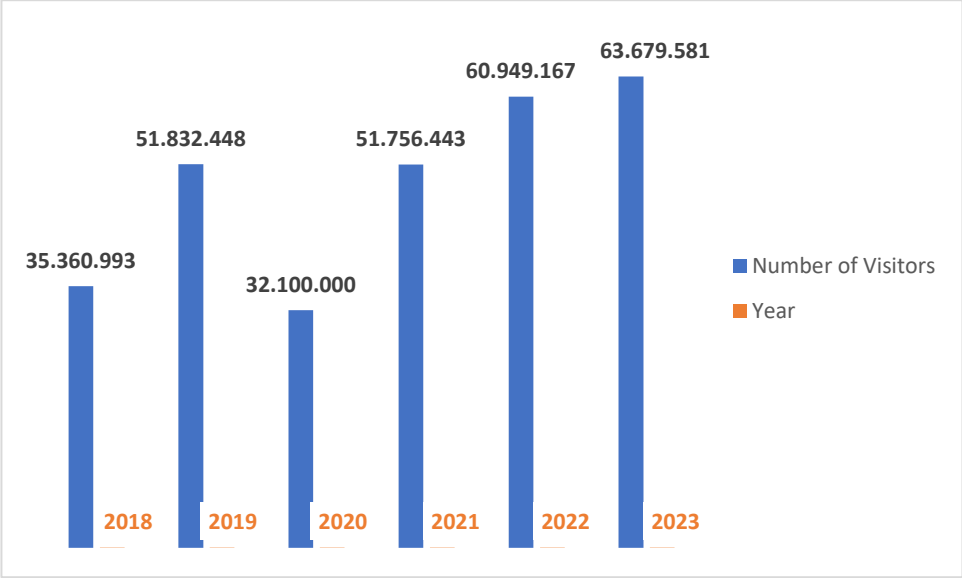

Figure 1. Visitor numbers between 2018 & 2023 (generated by authors).

Figure 2 shows the number of ecotourists visiting Türkiye's ecotourism areas between 2018 and 2023. It is seen that the number of domestic and international visitors in 2023 increased by 28.318.588 compared to 2018. In order to improve these numbers, the criteria described above for site rehabilitation should be evaluated by the management.

Ecotourism areas in Türkiye, which have developed especially after 2021, have also improved the options and opportunities for visitors. The increasing economic return as a result of this development is shown in Figure 3.

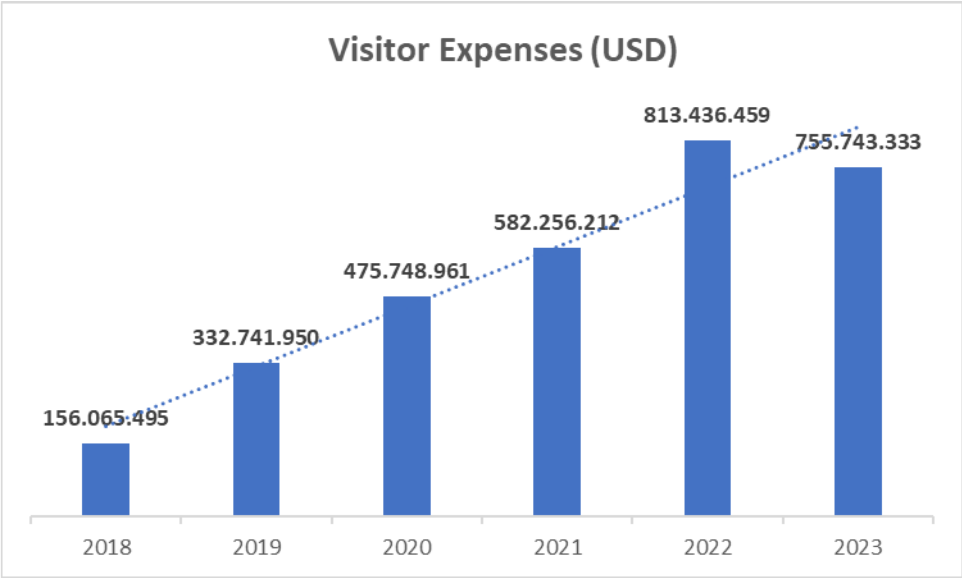

Figure 2. Visitor expenditures as USD between 2018 & 2023 (generated by authors).

Figure 3 shows the expenditures of ecotourists visiting Türkiye's ecotourism areas between 2018 and 2023 in USD. It is seen that the expenditures of domestic and international visitors in 2023 increased by 599.677.838 USD compared to 2018. In order to increase the economic return of these areas, it is seen that the budget allocated for international advertising should also be evaluated.

The ecotourist must have prior knowledge about the characteristics, social, economic and physical structure of the destination so that they can fully participate in the environment of the place.

Preliminary information is mandatory, especially in order to avoid disturbances with the local people in the region they will visit. Ecotourist means a person who has general ecological knowledge together with the area they will visit. Thus, they engage in voluntary behavior in the protection of environmental values.

A well-protected and promoted ecotourism area can generate an economic return that is sufficient for its own protection and development activities. Figure 4 shows the increased area revenues that have resulted from increased conservation and sustainability approaches in recent years.

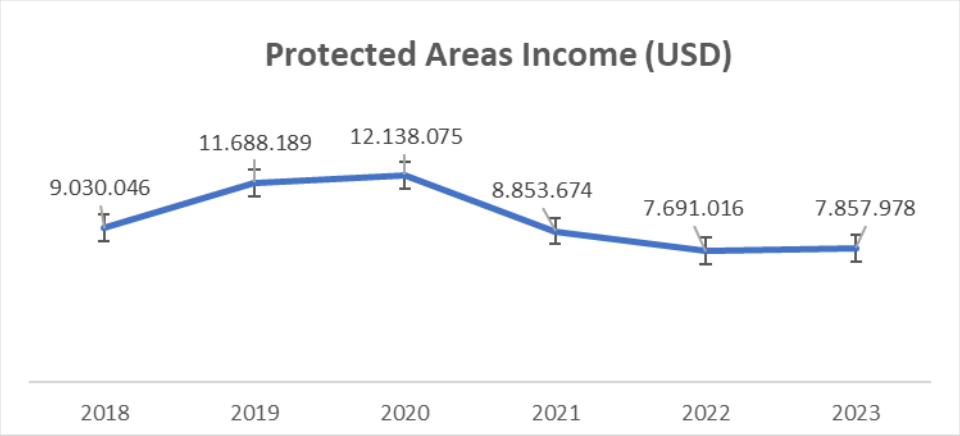

Figure 3. Protected Area Revenues as USD between 2018 & 2023 (generated by authors).

Figure 4 shows the Protected Area Revenues generated in Türkiye's ecotourism areas between 2018 and 2023 in USD. In 2023, it is seen that protected area revenues increased by 183.968.542 Turkish Liras and decreased by 1.172.067 USD compared to 2018 (income chart increased in Turkish Lira currency, but depreciated in USD currency). It is predicted that the revenues and added value of these areas will increase even more with the sustainability of these areas by giving importance to biorestoration and maintenance.

Conclusions

In this study, the socio-economic contributions realized in recent years, especially in existing ecotourism areas, were expected to help future annual management plans. The results obtained in this direction are as follows:

- As can be understood from the analysis of Türkiye's ecotourism developments between 2018-2023, the revenues from ecotourism activities carried out without harming natural resources and nature are considerable and increasing year by year. Continued development of these areas will contribute to raising local, national and global awareness of nature conservation.
- Ecotourism is a concept that is gaining importance in Türkiye, but legal and administrative regulations in terms of concept content and implementation have not yet been grounded. Türkiye is a very rich country in terms of ecotourism supply with regard to natural and cultural resources. In order to reveal both the ecological and economic benefits of ecotourism, it is necessary to plan according to the characteristics of the area and to put it into practice, and its activities should be strictly separated from classical tourism activities or other types of tourism.
- Specific policies and strategies should be developed for each state, region and area. National regional and local strategic ecotourism planning should be made and be integrated with

tourism planning. Although it is known that the GDF has the authority as stated in the legislation, ecotourism income data was obtained from the General Directorate of Nature Conservation and National Parks. If there is a division of authority on this issue, it should be recognized in the legislation.

- It should be made compulsory for tour operators and agencies organizing ecotourism activities to have technical guides specialized in nature-related issues in natural areas. Authorized official institutions (Ministry and University) should organize ecotourism guide certification courses. Ecotourism should not be misidentified with nature-based tourism.
- Relevant stakeholders should be identified for ecotourism activities and their responsibilities and duties should be clearly defined. In areas where ecotourism activities will be carried out, local people should be included at every stage from the planning scale to the implementation scale.
- When the number of ecotourists for 6 years is analyzed, it is seen that there was a decrease of 19.732.448 people in 2020. This number may be thought to be due to the Corona pandemic that started at that time. However, the fact that there was an increase again in 2021 may require that if there are other factors in this decline, these factors should be identified and measures should be taken.
- When the ecotourism routes determined on the map are examined, it is seen that especially in the Eastern Anatolia Region and some provinces in the Central Anatolia Region, studies should be carried out for favorable ecotourism activities.
- It is also seen that if decision-makers and researchers take a sustained interest in ecotourism areas, these areas will have about a double amount of visitor expenditure each year. It is also seen that protected areas income generated in ecotourism areas will contribute more and more to the sustainable conservation of ecotourism areas. It is thought that achieving all these conditions is directly related to informing the public about the established areas and the activities that can be carried out in each area.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması

[TR] Yazar(lar), kendileri ve/veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni

[TR] Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

[EN] Ethics committee approval is not required for this study. The original signed consent form is attached to the article process file.

Finansal Destek
[TR] Finansal destek bulunmamaktadır.

[EN] No funding received.

Teşekkür
[TR] Yazarlar çalışmaya anonim olarak da katkı sağlayan bütün bilim insanlarına teşekkür eder.

[EN] The authors wish to express their gratitude to all scientists who also contributed anonymously to the study.

REFERENCES

Action Plan. (2021). *Ekoturizm Eylem Planı 2021-2025*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü (Ecotourism Action Plan 2021-2025. Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry, General Directorate of Forestry). https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane-sitesi/Yayinlar/Ekoturizm_Eylem_Plani_2021-2025.pdf

Akesen A. (2011). Sürdürülebilir Turizm, Ekoturizm, Peyzaj Politikası ve Yönetimi İlişkileri Bağlamında Türkiye İrdelemesi. *I. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu*, Karaman, Türkiye, 1 - 4 October, no.1, pp.886-890 (Sustainable Tourism, Ecotourism, Landscape Policy and Management Relations in the Context of Turkey. I. National Mediterranean Forest and Environment Symposium).

Benhaida, S., Saddou, H., Safaa, L., Perkumiene, D., & Labanauskas, V. (2024). Acquirements of three decades of literature on cultural tourism [Article]. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(6), 3817 (a). http://dx.doi.org/10.24294/jipd.v8i6.3817.

Buckley, R. (2009). Ecotourism: Principles and Practices. *CAB International*. http://dx.doi.org/10.1079/9781845934576.0082

Cetin, G. and Okumus, F. (2019). Experiencing local Turkish hospitality in Istanbul, Turkey, *International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research*, Vol. 12 No. 2, pp. 223-237. https://doi.org/10.1108/IJCTHR-06-2017-0070

Corbisiero, F., Monaco, S., & Ruspini, E. (2022). Millennials, Generation Z and the future of tourism (Vol. 7). *Channel View Publications*. http://dx.doi.org/10.21832/corbis7611.

Giray, F. H., Kadakoğlu, B., Çetin, F., & Bamoi, A. G. A. (2019). Rural tourism marketing: Lavender tourism in Turkey. *Ciência Rural*, 49(2), e20180651. https://doi.org/10.1590/0103-8478cr20180651

Gondo P. C. (2010). *Financing of Sustainable Forest Management in Afrıca: An Overview of the Current Situation and Experiences*. The United Nations, Africa Case Study. Zimbabwe, August. https://www.un.org/esa/forests/wp-content/uploads/2014/12/Africa_case_study.pdf (Accessed: 10 May 2024).

Gunes, G., & Hens, L. (2007). Ecotourism in old-growth forests in Turkey: The Kure mountains experience. *Mountain Research and Development*, 27(3), 281-283. http://dx.doi.org/10.1659/mrd.0926

Gunes, S. G. (2018). *Experiences on sustainable tourism development in Turkey*. In 4th ICOEST-International Conference on Environmental Science and Technology (pp. 199-207). 19-23 September, Book of Proceedings, Kiev-Ukraine.

Ilgar, R. (2018). Fauna and flora biodiversity in Saros Bay. European Geographical Studies, (5), 42-49. Published in *the Slovak Republic European Geographical Studies*. E-ISSN: 2413-7197 2018, 5(1): 42-49 www.ejournal9.com DOI: 10.13187/egs.2018.1.42

Kaplan, S. (2015). Community involvement and sustainability of tourism: A discussion through local community understanding in the eastern black sea region. *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 193, 885-894. http://dx.doi.org/10.2495/sdp150741

Kasalak, M. A. and Bahtiyar Sarı, D. (2023). Her Yönüyle Ekoturizm (Ecotourism in All Aspects). *Kapadokya Üniversitesi Yayınları*: 78.

Khan, N., Hassan, A. U., Fahad, S., & Naushad, M. (2020). *Factors affecting tourism industry and its impacts on global economy of the world*. Available at SSRN 3559353. http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3559353.

Kiper, T., Uzun, O., & Topal, T. Ü. (2016). Developing Ecotourism Development Strategies for Sustainable Rural Development: A Case Study of Kıyıköy, Kırklareli. *Global Issues and Trends in Tourism*, 679.

Kuvan, Y. (2012). Doğa Koruma ve Korunan Alanlar (Nature Conservation and Protected Areas). *İ.Ü. Orman Fakültesi Yayın No: 5066/499*, ISBN: 975-978-404-914-5, İstanbul.

Küçükosmanoğlu, A., and Arslangündoğdu, Z. (2003). *Ölüdeniz ve Ekoturizm* (Oludeniz and Ecotourism) Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayını, Tüdav Eğitim Serisi No: 3, ISBN: 975-92389.4-2, 61s. İstanbul.

Mihalic, T. (2002). Tourism and economic development issues. *Tourism and development: Concepts and issues*, 81-111. http://dx.doi.org/10.21832/9781845414740-005.

Nayir, O., Özaltın, O. and Gül, A. (2008). *Türkiye'de Ekoturizm Kavramı ve SWOT Analizi* (Ecotourism Conceptin Turkey and SWOT Analysis). IV. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi: 547-563, 23–27 Nisan 2008, Belek, Antalya. ISBN: 978-975-96260-3-7.

Newsome, D., Moore, S. A., & Dowling, R. K. (2012). *Natural Area Tourism: Ecology, Impacts, and Management*. Channel View Publications. http://dx.doi.org/10.21832/9781845413835

Orams, M. B. (1995). Towards a More Desirable Form of Ecotourism, *Tourism Management*, 16(3-8):142. https://doi.org/10.1016/0261-5177(94)00001-Q

Özcan, H., Akbulak, C., Kelkit, A., Tosunoğlu, M., & İsmet, U. (2009). Ecotourism potential and management of kavak delta (northwest turkey). *Journal of Coastal Research*, 25(3), 781-787. http://dx.doi.org/10.2112/08-1068.1

Özdönmez, M., İstanbullu, T., Akesen, A., and Ekizoğlu, A. (1996). Ormancılık Politikası (Forestry Policy) *İ.Ü. Orman Fakültesi Yayın no: 3968/435*, ISBN: 975-404-429-5, İstanbul.

Perkumienė, D., Pranskūnienė, R., Vienažindienė, M., & Grigienė, J. (2020). The right to a clean environment: Considering green logistics and sustainable tourism [Article]. *International Journal*

of Environmental Research and Public Health, 17(9), 3254.https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32392737.

Simpson, R. (1993). Sustainable tourism for Europe's protected areas: Guidelines and ways forward. *The Tourist Review*, *48*(3), 3-7.

Şengül, C., & Çora, H. (2020). Healthcare Tourism in Second Decade of 21st Century- A Review of Turkey as the New Global Center for International Patients. *Journal of Health Systems and Policies*, 2(1), 56-86. https://dergipark.org.tr/en/pub/jhesp/issue/54021/683545#article_cite

Tanrisever, C. (2020). As an alternative: cultural routes education for tourism guides–a model suggestion from Turkey. In Cases on Tour Guide Practices for Alternative Tourism (pp. 217-239). *IGI Global*. DOI: 10.4018/978-1-7998-3725-1.ch012

TOD. (2021). *Tarım ve Orman Dergisi, 2021. 110 Adet Ekoturizm Alanı ile Ekonomiye Yıllık 250 Milyon TL Katkı Sağlanacak* (110 Ecotourism Areas to Contribute 250 million TL to the Economy Annually). July-August, No.266. ISSN: 2651-303X http://www.turktarim.gov.tr/EDergi/266/mobile/html5forpc.html (p. 52-55). (Accessed: 17 Oct 2024).

TRT (2022). *Türkiye'nin Ekoturizm Rotaları, Mine Yagıcı Çiftci* (Ecotourism Routes of Türkiye). https://www.trthaber.com/haber/cevre/Türkiyenin-ekoturizm-rotalari-720286.html

Türker, M.F., Aydın, İ.Z., Aydın, T. (2014). Ecotourism Activities for Sustainability and Management of Forest Protected Areas: A Case of Camili Biosphere Reserve Area, Turkey. In: Nakagoshi, N., A. Mabuhay, J. (eds) *Designing Low Carbon Societies in Landscapes*. Ecological Research Monographs. Springer, Tokyo. https://doi.org/10.1007/978-4-431-54819-5_15

Uyar, Ç. (2022). CITES Convention Impacts on the Tourism in Türkiye. *Humanities Studies/Philosophy of Economics and Management*. No. 13(90). https://doi.org/10.26661/hst-2022-13-90-14

Ünal Ankaya, F., Yazıcı, K., Balık, G., Gülgün Aslan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye'de Ekoturizm, Sosyal-Kültürel ve Ekonomik Katkıları. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 69-72.

Weaver, D. B. (2001). The Encyclopedia of Ecotourism. *CAB International*. http://dx.doi.org/10.1079/9780851993683.0000

Wight, P. (1995). Sustainable Ecotourism: Balancing Economic, Environmental and Social Goals within an Ethical Framework. *Tourism Recreation Research*, 20(1), 5–13. https://doi.org/10.1080/02508281.1995.11014727

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 19.07.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 06.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Kazkondu, İ., Kıycı, Ş., & Kazkondu Bükrücü, Ş. (2025). Yerel Yönetimlerin Perspektifinden Zonguldak'ın İlçelerinin Alternatif Turizm Potansiyellerinin ve SWOT Analizlerinin Karşılaştırılması, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):800-826. https://doi.org/10.35674/kent.1518784

Yerel Yönetimlerin Perspektifinden Zonguldak'ın İlçelerinin Alternatif Turizm Potansiyellerinin ve SWOT Analizlerinin Karşılaştırılması

A Comparative Analysis of Alternative Tourism Potentials and SWOT Analyses of Zonguldak Districts from the Perspective of Local Governments

İhsan KAZKONDU[1], Şule KIYCI[2], Şeyda BÜKRÜCÜ KAZKONDU[3]

öz

Küresel çapta yükselen bir eğilim olan turizm ve alternatif turizm faaliyetleri, yerel kalkınma süreçlerinde önemli bir katalizör görevi görmektedir. Bireylerin özellikle alternatif turizm türlerine artan ilgisi, yerel yönetimlerin kalkınma dinamiklerini de etkileyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sektörünün kalkınma üzerindeki olumlu etkileri yaygın olarak kabul görse de Venedik ve İspanya gibi popüler destinasyonlarda gözlemlenen olumsuzluklar, sürdürülebilirlik ve toplumsal kabulün önemini ortaya koymaktadır. Bu yüzden de yerel paydaş olarak yerel yönetimlerin alternatif turizm türlerine olan bakış açısı turizmin bölgede gelişmesi için önem arz etmektedir. Bu araştırmada yerel yönetimler olarak belediyeler (Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçe) ile görüşülmüş ve belirlenen bölgelerin turizm potansiyelleri noktasında SWOT analizleri yapılarak karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, Zonguldak ilinin alternatif turizm potansiyeli, nitel araştırma yöntemlerinden yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak incelenmiştir. Araştırma bulguları, Zonguldak'ın alternatif turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu, ancak bu potansiyelin etkin bir şekilde değerlendirilmediğini göstermektedir. Yerel paydaşların turizm faaliyetlerine aktif katılımının sağlanması, bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerin tanıtımının güçlendirilmesi ve alternatif turizm rotalarının oluşturulması, bölgenin turizm sektöründe rekabet avantajı elde etmesini sağlayabilir. Çalışma kapsamında, yerel paydaşlara yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin düzenlenmesi, yerel halkın turizm gelirlerinden pay alması, dijital pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi, festivaller ve etkinlikler düzenlenmesi, markalaşma çalışmaları, altyapı ve üstyapı geliştirme ve sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması gibi öneriler sunulmaktadır. Bu önerilerin hayata geçirilmesi, Zonguldak'ın alternatif turizm potansiyelini harekete geçirerek, bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, Zonguldak, Alternatif Turizm, SWOT, Turizm Potansiyeli

ABSTRACT

Tourism and alternative tourism activities, which are a rising trend globally, act as an important catalyst in local development processes. The increasing interest of individuals, especially in alternative forms of tourism, is a phenomenon that also affects the development dynamics of local governments. Although the positive effects of the tourism sector on development are widely recognized, the negative impacts observed in popular destinations such as Venice and Spain reveal the importance of sustainability and social acceptance. Therefore, the perspective of local governments as local stakeholders towards alternative tourism types is important for the development of tourism in the region. In this

[1] **Corresponding Author:** Asst. Prof. Dr. Ihsan KAZKONDU, Zonguldak Bulent Ecevit University, ihsan.kazkondu@beun.edu.tr, 0000-0002-5581-5835

[2] Asst. Prof. Dr. Sule KIYCI, Zonguldak Bulent Ecevit University, sule.kiyci@beun.edu.tr, 0000-0002-5200-7226

[3] Lec. Seyda BUKRUCU KAZKONDU, Zonguldak Bulent Ecevit University, seydabukrucu@beun.edu.tr, 0000-0002-1170-317X

study, municipalities (Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli and Zonguldak Central district) were interviewed as local governments and SWOT analyzes were made and compared in terms of tourism potentials of the determined regions. In this study, the alternative tourism potential of Zonguldak province was examined using face-to-face interview technique, one of the qualitative research methods. The findings of the research show that Zonguldak has a significant potential for alternative tourism, but this potential has not been effectively utilized. Ensuring the active participation of local stakeholders in tourism activities, strengthening the promotion of the natural and cultural values of the region, and creating alternative tourism routes can provide the region with a competitive advantage in the tourism sector. Within the scope of the study, suggestions such as organizing training and awareness-raising activities for local stakeholders, ensuring that local people get a share of tourism revenues, developing digital marketing strategies, organizing festivals and events, branding activities, infrastructure and superstructure development, and implementing sustainable tourism policies are presented. The implementation of these recommendations can contribute to the sustainable development of the region by mobilizing the alternative tourism potential of Zonguldak.

Keywords: Local Governments, Zonguldak, Alternative Tourism, SWOT, Tourism Potential

GİRİŞ:

Dünyanın hızla gelişen hizmet ekonomisinde bir sektör olarak yer alan turizmin, işsizliği azaltması, yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmesi, ekonomik büyümeyi ve sosyal refahı desteklemesi nedeniyle önemli bir ticari faaliyet alanına dönüştüğü görülmektedir (Ngoc vd., 2023:1). Turizm faaliyetleri; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde istihdam ve gelir artışı, döviz girişi, yabancı sermaye yatırımlarının çoğalması gibi birçok alanda, ülkeye önemli ekonomik katkılar sağlamaktadır. Dünyada hızla gelişme gösteren turizm hareketleri, Türkiye'de de gerek makro çapta ekonomi politikaları çerçevesinde gerekse mikro çapta hızla büyüme göstermektedir. Bunun yanında; turizm, sosyokültürel değişimi sürüklemesi, ekonomik refah artışını geniş halk kitlelerine yayması ve bölgelerarası dengesizliğin giderilmesine sağladığı etkilerle de toplumlara sosyal boyutta katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, yerelde turizm kaynaklı artı değerler oluşturulabilmesi için, merkezi hükümet, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, mesleki kuruluşlar ve bölge halkı tarafından turizm faaliyetlerinin sahiplenilmesi gerekmektedir (Negiz ve Akman, 2011:773-774). Turizmin bölgesel gelire sağladığı katkılar nedeniyle, hükümet ve toplum arasında koordinasyona ihtiyaç duyulmakta ve her iki kanadında turizm konusuna odaklanması beklenmektedir (Hahury vd., 2023:1).

Dünyada turizm faaliyetlerindeki gelişmenin artarak devam etmesi ve bununla birlikte turizm potansiyeline sahip ülkelerin yaptıkları çalışmalar, onların turizm pastasından aldıkları payları arttırmaktadır. Ülkelere artan seyahat talebi ve buna bağlı olarak elde ettikleri gelir artışı, altyapı yatırımlarına olan ihtiyacı doğrudan etkilemekte ve aynı zamanda sağlık ve güvenlik alanlarında iyileştirmeler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yapılan yatırımların tamamı turizmin gelişmesinde önem arz eden faktörler arasında yer almaktadır. Bu yönden bakıldığında, Türkiye sahip olduğu stratejik konumu ile avantajlı bir ülkedir. Hem sahip olduğu deniz-kum-güneş üçlüsü ile hem de kültürel değerler ve doğal kaynaklar açısından ülkenin turizm sektöründen elde ettiği gelirler artmakta ve dünya turizminden aldığı pay büyümektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2024 yılının ilk yedi ayında Türkiye'yi ziyaret eden yabancı turist sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %8,27 artarak, 28 milyon 978 bin kişiye ulaşmıştır. Bu veriler, yıl sonu için hedeflenen 60 milyon turist sayısına ulaşma yolunda olumlu bir ilerleme kaydedildiğini göstermektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Aynı zamanda Türkiye yedi farklı coğrafi bölgeden oluşmaktadır. Bu yedi bölgenin farklı yapıları sebebiyle de Türkiye şanslı bir ülke olup; güzel bir cazibe merkezi olarak görülmektedir (Ulusan ve Batman, 2010:244).

Türkiye sahip olduğu tüm özelliklerine rağmen, daha çok kıyı turizmi ve deniz-kum-güneş üçlüsü ile anılmaktadır. Bu durum; ülke içinde deniz, kum ve güneş turizminin daha çok tercih edildiğini, buna karşın alternatif turizm olarak bilinen turizm çeşitlerine yeterince önem verilmediğini göstermektedir. Oysaki Türkiye'nin turizm potansiyeli açığa çıkarılarak, turizm faaliyetleri çeşitlendirilerek ülke için avantaja dönüştürülmesi son derece önem arz etmektedir (Ulusan ve Batman, 2010:245). Bunun yanında dünyada yaşanan sosyolojik değişimler ve teknolojik gelişmeler ile turistlerde farklı deneyim arayışı genel olarak turizme farklı boyutlar kazandırmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler,

özellikle sektörden elde ettikleri geliri artırabilmek amacıyla mevcut ürünleri turist talepleri doğrultusunda çeşitlendirilmekte, imkanları doğrultusunda yeni ve alışılmışın dışında turizm türleri oluşturmaktadır. Son zamanlarda yaşanan toplumsal olayların da etkisiyle kitle turizmine karşı bir çözüm olarak alternatif ya da özel ilgi turizmi ortaya çıkmıştır. Günümüzde turizm, çeşitlilik gösteren bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde çeşitlenmiştir. Geleneksel turizm anlayışının ötesine geçilerek hemen her konu veya tema, özgün turizm deneyimlerine dönüştürülebilmektedir. Bu durum, alternatif turizm türlerinin ortaya çıkışını ve yaygınlaşmasını sağlamaktadır (Demier ve Hatırnaz, 2023:33). Aynı zamanda, turizm faaliyetlerinde çeşitlilik farklı turizm kurumları tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, turizm sektörünün güçlendirilmesine yönelik stratejiler Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te turizmin farklılaştırılması, turizme yönelik gelişim koridorları oluşturulması, eko-turizm alanlarının tespiti gibi konu başlıkları altında toplanmıştır. Bunun yanında turizmin çeşitlendirilmesi, turizm faaliyetlerinin 12 ay süresince yapılabilmesine imkân tanıyabilecektir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007).

Bu çerçevede Karadeniz Bölgesi'nin batısında yer alan Zonguldak iline bağlı ilçelerin bünyelerinde barındırdıkları turizm potansiyeli dikkatle incelendiğinde turizm hareketlerinin pozitif yönlü bölgeye katkı sunacağı anlaşılmaktadır. Çok eski zamanlara dayanan tarihi geçmişi, ülkenin güvenli kentleri arasında yer almasına rağmen, turizm faaliyetlerinden elde edilebilecek gelirlerden istediği oranda pay alamamaktadır. İlin sahip olduğu tarihsel geçmişi ile kültürel ve doğal zenginliklerinin keşfedilmesi, bu zenginliklerin doğa, sağlık ve kongre turizm türleri açısından kullanılması ile ilin cazibe merkezi olma özelliği artacaktır. İlçelerin tüm özellikleri ve sahip olduğu güzellikleriyle tanıtımının yapılması yalnızca Zonguldak'a değil, Zonguldak çevresinde yer alan il ve ilçelere de birçok yönden pozitif katkı sağlayacaktır (Ulusan ve Batman, 2010:245).

Bu çalışmada kapsamında, yerel yönetimler perspektifinden Zonguldak'ın coğrafi işaretli ürünlere sahip olan ilçelerinin alternatif turizm potansiyellerinin ve SWOT analizlerinin tespit edilerek, ilçeler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda örnek bölge olarak seçilen Zonguldak ilinin; Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçe belediyelerinin alternatif turizm potansiyellerinin tespit edilmesi ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi kriterlerine göre ilçeler arası karşılaştırma yapılması ve her ilçenin SWOT analizlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. SWOT analizi, organizasyonların iç ve dış çevresel faktörlerini sistematik bir şekilde değerlendirerek stratejik planlama süreçlerine katkı sağlayan önemli bir araçtır. Bu analiz yöntemi, organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerini belirleyerek içsel dinamiklere ışık tutarken, aynı zamanda dış çevrede mevcut fırsat ve tehditleri analiz ederek geleceğe yönelik stratejilerin oluşturulmasında yol gösterici bir rol üstlenmektedir. (Özan, Polat, Gündüzalp ve Yaraş, 2015). Böylece bu çalışma, Zonguldak'ın seçilmiş ilçelerine yönelik turizm ile ilgili mevcut durum ortaya konularak hem turizm potansiyelinin geliştirilmesi hem de oluşturulabilecek yeni turizm çeşitleri açısından sorumlu olan birimlere öneri geliştirici bir özellik taşımaktadır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde kavramsal çerçeve kapsamında; alternatif turizm kavramı, bu turizm türü içinde yer alan alternatif turizm çeşitleri açıklanmıştır. Türkiye, genel anlamda bu turizm türü potansiyeli açısından değerlendirilerek, özellikle dünyada yaşanan pandemi sürecinin alternatif turizme etkisi üzerine değinilmiştir. Son olarak; yerel yönetimlerin, sorumlu olduğu bölgelerinde uygulanabilecek alternatif turizm türleri açısından, üzerlerine düşen sorumluluklardan ve konu ile ilgili yapılmış çalışmalardan bahsedilmiştir.

1.1. Alternatif Turizm Kavramı

Alternatif turizm; geleneksel turizm olarak da bilinen, kitle turizminin ve aynı zamanda şehir turizminin negatif etkilerini minimum düzeye düşürmek niyetiyle oluşturulan; yeni, farklı deneyimlerin ve turistik

ürünlerin birleştirilmesiyle meydana gelmiş bir turizm türüdür (Hacıoğlu ve Avcıkurt, 2008:8; Ulusan ve Batman, 2010:245).

Geleneksel/kitle turizminden ayrı olarak alternatif turizm farklı bir ürün ve hizmet sunumu biçiminde açıklanmaktadır (Altınay, 1996:60; Ulusan ve Batman, 2010:245). Geleneksel turizm; turistlerin belirli bir süre için bir tur paketi satın alarak grupça ve toplu hareket ettikleri bir turizm faaliyeti olarak tanımlanırken; alternatif turizm ise geleneksel turizme tepki olarak ortaya çıkmış, insanları küçük gruplar halinde bir araya getirerek, farklı deneyimler yaşayabilecekleri alternatif bir tatil olarak ifade edilmektedir. Bu sebeple geleneksel turizm "hard-sert" turizm olarak, alternatif turizm ise "soft-yumuşak" turizm olarak görülmektedir (Tekeli, 2001:4). Alternatif turizm, günümüz turizm sektörünün vazgeçemeyeceği bir parça olarak görülmektedir (Dennison ve Buttler, 1990:163).

1.2. Alternatif Turizm Çeşitleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde sürdürülebilir turizm anlayışının kabul edilerek, ülkede istihdamın arttırılması ve bölgelerin geliştirilmesinde turizm sektörünün etkili bir konuma getirilmesi amacıyla Türkiye turizm stratejisi 2023'te geleceğe yönelik ilkeler benimsenmektedir (BAKKA, 2015:100). Bu ilkeler ışığında turizm sektöründe turistlerin beklentilerinin farklılaşması, yaşanan toplumsal olayların etkisi yeni turizm türlerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bunun yanında turizm sektöründe faaliyet göstermekte olan işletmelerin kar beklentileri ve sürdürülebilir olmak amacıyla farklı arayışlara girmeleri alternatif turizm faaliyetlerinin doğmasına katkı sağlamaktadır (Akyol ve Akkaşoğlu, 2021:178).

Yapmış olduğumuz çalışma kapsamında bahsi geçmekte olan turizm türlerine bu bölüm altında kısaca değinilecektir. Turizm türlerinden ilki; **kaynak temelli turizm** olup**,** kırsal alanda gerçekleştirilen ve ekonomik çeşitliliğe yardımcı olan bu bölgelerde turizm faaliyeti yürüten işletmelerin geliştirilmesine katkı sağlayan, doğal kaynaklar açısından zengin bir turizmdir (Schroeder, 2004). Bu turizm çerçevesinde yürüyüş turizmi ve macera turizmi gelişme göstermektedir. **Yürüyüş turizmi**; insanların sağlığı ve refahı üzerinde olumlu etkileri olan temel bir turizm ürünü olarak anılan popüler bir eğlence aktivitesi şeklinde ifade edilmektedir (Bichler ve Peters, 2021:474). Birçok destinasyon, yürüyüş ve uzun mesafe yürüyüş gibi aktiviteleri içeren özel ürünler sunmaktadır. **Macera turizmi**; fiziksel açık hava etkinliğine dayalı bir turizm türüdür. Yumuşak maceradan (yürüyüş vb.) zorlu maceraya (kaya tırmanışı vb.) doğru giden bir yelpazesi vardır. Bu turizm türlerine insanları yönelten itici güçler, kentleşme oranının artması ve dijitalleşmedir. İnsanlar doğal ve kültürel değerleri vurgulayan aktif ve otantik deneyimler arama amacıyla bu faaliyetlere katılım sağlayarak, yerel ekonomileri desteklemektedirler (Janowski vd., 2021:1).

Sağlık temelli turizm; bireyleri rahatlatmak, sinirsel ve bedensel yorgunluklarını yok ederek; yarar sağlamak amacıyla yapılan turizm faaliyetleridir. İnsanların kaplıca ve hamam ziyaretleri, bazı tıbbi hizmetlerin sunulduğu sağlık merkezlerini ziyaret etmeleri bu turizm kapsamında gerçekleşmektedir (Şaman, 2009: 5; Şahiner:2012:12). **Termal turizm** ya da diğer adıyla **Kaplıca turizmi;** içme suyu, su banyosu, termomineral çamur banyosu, inhalasyon vb. gibi çeşitli yöntemlerle insan sağlığını destekleyici çeşitli kür uygulamalarının yer aldığı, aynı zamanda insanları eğlendiren sağlık turizmi türlerinin en önemlisidir (BAKKA, 2015:101).

Deniz temelli turizm denildiğinde, denizde gerçekleştirilen turizm çeşitleri kastedilmektedir. Bunlardan ilki; **plaj turizmi** olarak ifade edilen, deniz, kum ve güneşin oluşturduğu ve modası geçmeyen bir turizm faaliyetidir**. Kruvaziyer turizm** ise; dev gemilerle gerçekleştirilen, belli bir zaman aralığında farklı destinasyonların ziyaret edildiği, gemi içerisinde eğlence seçeneklerinin yer aldığı, gemi dışında ise liman ziyaretleri ve alışveriş imkânı sunan, orta ve yüksek gelirli insanlara hitap eden bir turizm çeşididir (Sezer, 2014:52). Bu turizm türü uzun zamandır niş turizm olarak görülen, yavaş fakat istikrarlı bir

şekilde ana turizm alanına giren dinamik ve gün geçtikçe büyüyen bir turizm çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır (Papathanassis, 2017:104). **Dalış turizmi**; su altında bulunan, mağaraların ve batıkların, su altı dalışı yapanlar tarafından keşfedilmesi ile gerçekleşmekte olan bir turizm çeşididir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). **Su sporları turizmi,** doğal ve yapay su kaynaklarının kullanıldığı, su üzerinde ve içinde yapılan aktiviteleri kapsayan turizm türü olarak açıklanmaktadır. Boş zamanların değerlendirilmesi, farklı bir tecrübe edinme isteği, hobi ya da kişisel ilgilerin karşılanabileceği ürünler sunan, çevreye duyarlı bir turizm çeşididir (Uyrun, 2020:351).

İş temelli turizm kapsamında değerlendirilen; **kongre turizmi**, dünya çapında gün geçtikçe artan konferans ve kongre faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmış bir turizm türüdür (BAKKA, 2015:101). İnsanların, uzmanlık alanları içerisinde yer alan belirlenmiş bir konu üzerine bilgi paylaşımı amacıyla organize edilen turizm türüne verilen isimdir (Tunç ve Saç, 1998: 17). Bu turizm türü, genellikle şehir merkezlerinde ve özellikle sezon sonu dönemlerde gerçekleştirilmektedir (Şahiner; 2012:10). Bunun yanında özellikle Türkiye, Avrupa ve Asya'yı birleştiren bir ülke olması sebebiyle kongre turizmi için sıklıkla tercih edilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Yiyecek temelli gastronomi turizmi; bir bölgeye özgü yemek kültürünü tanımaya yönelik faaliyetleri kapsayan bir turizm türüdür (Kesgin, Önal, Kazkondu ve Uysal, 2022). TÜRSAB Gastronomi Turizmi Raporu analiz edildiğinde turistlerin özellikle büyük bir bölümünün (%88,2'si) destinasyonu tercih ederken yemek faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Turistik seyahatlerini lezzet duraklarından geçecek biçimde tasarlayanların sayısı günden güne artış göstermektedir. Turizm gelirlerinin Türkiye'de yaklaşık %20'lik bölümü turistlerin yeme içme harcamalarından kaynaklanmaktadır (TÜRSAB Gastronomi Turizmi Raporu, 2014:1-9).

Etkinlik turizmi çerçevesinde festival turizmi; bir festivali ziyaret etmek için yapılan faaliyetler olarak ifade edilmektedir. Turistler, alışılmadık atmosfere sahip etkinliklere katılmak, benzer ilgi alanlarına sahip insanlar ile tanışmak, dünya hakkında daha fazla bilgi öğrenmek amacıyla festivallere katılmaktadır. Egzotik kültüre sahip festivaller turistleri çeker ve festival turizmi yaratırlar (Cudny, 2013:105-106).

Eğlence turizmi kapsamında gerçekleştirilen **macera turizmi**; insanların rutin yaşamdan uzaklaşmak istemeleri ile gerçekleşmekte olan turizm türüdür. Açık havada yapılan geleneksel rekreasyonların gelişmiş şekli olup; katılımcısına riskli bir deneyim yaşatmayı içeren turizm çeşidi şeklinde de ifade edilmektedir (Garda, 2011:203-204). **Yamaç paraşütü turizmi**, hava sporlarından; yamaç paraşütü turizmi açısından Türkiye keşfedilmesi gereken bir ülkedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). **Bisiklet turizmi**; kişilerin en az bir gece turizm amacıyla sürekli ikamet ettikleri yerden uzaklaşarak ve bu sürede ulaşım aracı olarak bisikleti tercih etmeleri sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Ritchie ve Hall, 1999:92). **Akarsu turizmi**, doğa ve spor turizmi ile aktif olarak anılan bir turizm türüdür. Türkiye'de büyük bir potansiyele sahiptir. Akarsu üzerinde gerçekleştirilmekte olan her tür faaliyet, spor aynı zamanda bu turizm türü ile anılmaktadır (Çankaya, 1996:56). Akarsu üzerinde rafting, kano sporu yapılabilmektedir.

Doğa temelli turizm oldukça dinamik bir sektör olup; birçok eğilim ve değişmeye yatkındır (Fredman ve Haukeland, 2021:16). Bu turizm kapsamında yer alan **kırsal turizm,** ağırlıklı olarak kent yaşamından bunalan turistlerin, daha basit ve geleneksel yaşamlarla etkileşime girmek amacıyla kırsal toplulukların kültürel zenginlikleri ve hayal gücüne kendilerini kaptırmak için dahil oldukları turizm türüdür (Helgadóttir ve Dashper, 2021:62-63). Eko turizm, 'yumuşak turizm', 'sorumlu turizm', 'yeşil turizm', 'alternatif turizm' vb. gibi birçok isimle anılmaktadır. Eko turizm, bilimsel, estetik veya felsefi bir yaklaşımı ima ederek, bu turizm türünde ev sahibi, yapılan turizm faaliyetinden fayda sağlaması gerekmektedir. Eko turizm, dünyanın doğal ve kültürel çevrelerinin çeşitliliğini korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için vardır. Bu turizmde; ziyaretçiler çevreye müdahale etmeden,

korumakta ve yerel kültürün sürdürülebilirliğine destek vermektedirler (Hussain, 2022:122). **Dağ turizmi**; farklı yüksekliklerde, zengin fauna ve flora çeşitliliğine sahip dağlarda, doğa tutkunları tarafından gerçekleştirilen turizm türüdür (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). **Tarım turizmi**; kırsal alanda yaşayan insanlar tarafından sunulan bir hizmettir. Tüm dünyada kırsal bölgelerde kalkınmanın sağlanabilmesi, göçün önleyebilmesi ve geleneksel kültürü yaşatabilme amacıyla yapılmakta olan bir turizm türüdür. Tarım turizmi kapsamında insanlar, öncelikle çiftliklere gitmekte ve bu çiftliklerde hem konaklama hem de yemek karşılığında çalışmakta ya da çalışma yerine ev pansiyonculuğu biçiminde mevcut çiftliklerde konaklayabilmektedir (BAKKA,2015:109). **Av turizmi;** insanların doğa ile zıtlaşmadan yani doğaya herhangi bir tahribat göstermeden bilinçli ve kontrollü olarak avlanma maksadı ile yapmış oldukları faaliyetlere verilen isimdir. Kısacası dönemsel olarak av sezonunda özel dernekler tarafından avlanma bölgelerinde düzenlenen programlar kapsamında gerçekleştirilen turizm türüdür (Tunç ve Saç, 1998: 26; Şahiner:2012:12). Av turizmi; yenilenebilir doğal kaynakların bir parçası olarak görülmektedir. Doğal hayatın korunması ilkesine bağlı kalınarak ve av hayvanlarının yıllık popülasyon artış sayıları Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'nce belirlenerek, bu hayvanların kontrollü avlanmasına yönelik faaliyetleri içeren bir turizm çeşididir (BAKKA, 2015:103). Av turizmi her ne kadar bilinçli ve kontrollü yapılmasına müsaade edilse de özellikle hayvan sever gruplar tarafından büyük tepki çekmektedir (Özer, 2019:75). Geçmişte zorunluluktan dolayı yapılmış olan avcılık, günümüzde stres atmak ve eğlenmek amacıyla yapılıyor olması, hayvanların bu uğurda öldürülmesi ya da etkinlik esnasında zarar görmesi, gerçekte bu turizmin kontrollü ve bilinçli yapılıyor olsa da sonucunu değiştirmemektedir (Zyiolek, Matulewski ve Santos; 2023:1099). **Olta balıkçılığı** genellikle sportif amaçla ve boş zamanları değerlendirmek amacıyla yapılan deniz, gölet ve akarsularda gerçekleştirilen balık tutma faaliyetidir (BAKKA, 2015:106). **Kamp turizm,** karavanı hem turizm taşımacılığının hem de konaklamanın bir parçası olarak gören özel bir turizm çeşididir. Bu turizm türünde konaklama karavan ya da çadırda gerçekleştiğinden, ödenen para bir grup yardımcı hizmete erişimi içermekte olan site için verilmektedir (Rogerson ve Rogerson, 2020:351). **Jeoturizm**; jeolojik mirası merkezine alarak, jeolojik objelere ve bu objelerin arazi üzerindeki yerleşimlerine dayalı gezilip görülecek ve hatta eğitim amacıyla ziyaret edilebilecek alanlarda yürütülen turizm faaliyetidir (BAKKA, 2020:103). **Yayla turizmi**, doğaseverlerin, doğa ile iç içe olmayı tercih edenlerin veya macera düşkünlerinin genel olarak günübirlik veyahut sınırlı sürede konaklamak amacıyla yayla bulunan bölgelerde gerçekleştirdikleri turizm faaliyetleridir (BAKKA, 2020:104). **Şelale turizmi**; turizm çekiciliği olan, erişilebilen ve mümkünse konaklama imkânı sağlayan bölgelerde yer alan şelale oluşumlarını görmek ve incelemek amacıyla yapılan turizm türüdür. Şelalelerin doğal turistik çekicilikleri, buna ilaveten bulunduğu bölgenin sosyo-kültürel ve ekonomik çevreden kaynaklanan çekicilikleri bu turizm türünü pozitif yönlü etkilemektedir (Özşahin ve Kaymaz, 2015:19-20). **Rafting Turizmi**; ülkeyi saran uzun ve coşkun nehirlerde gerçekleşmekte olan su sporudur (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). **Mağara turizmi** faaliyetleri açısından Türkiye zengin bir ülkedir. Yerli ve yabancı mağaracı grupların incelemeleri sonucunda belgelendirdikleri yaklaşık 800 mağara vardır. Bu mağaralardan 13 tanesi Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından turizme açılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

Miras temelli turizm kapsamında **gerçekleştirilen endüstriyel miras turizmi**, "nostalji manzaraları olarak da ifade edilen; bir bölgede, daha önceki dönemlerin endüstriyel süreçlerinden kaynaklanan insan yapımı bina ve peyzaj düzenlemeleri gibi alanların üzerindeki endüstrilerin gelişimini ve bu alanlarda yürütülen turistik faaliyetleri kapsamaktadır (Xie, 2006:1321; Edwards ve Llurdes, 1996). Endüstriyel mirasın konuları; bölgeler, binalar ve mimarileri, fabrikalar, makine ve ekipmanlar gibi endüstrinin maddi kalıntıları ile konutlar, endüstriyel yerleşimler, endüstriyel peyzajlar, ürünler, süreçler ve sanayi toplumunun belgelenmesini kapsamaktadır (Xie, 2006:1321-1322). Bu gibi mekanlar, insanların sosyal hayatlarında ihtiyaçlarından dolayı yaptıkları yapılardır. Bu yapılara cami, kilise, fabrika, kale, heykel, resim ve çini gibi birçok taşınamaz ve taşınabilir unsurlar örnek olarak

verilebilmektedir (Mavuş, 2021:112). Lizbon, kültürel mirası yaşatmak amacıyla "Loja Com Historia" ile "Geçmişi Olan Mağazalar" programını geliştirmiştir. Geçmişi olan ve kültürel değeri olan mağaza, restoran ve kafe gibi mekanları; tarih etiketli mağazalar olarak işaretlemiştir. Böylece hem mağazaları teşvik etmiş hem de bölgenin tarihi ve kültürel varlığını korumuştur (İBB, 2020:236; URBACT, Erişim Tarihi: 27.10.2024). **Arkeolojik turizm,** turizm ve arkeoloji etkileşiminin bir sonucudur. Arkeolojik alanlarda miras ve turizmi etkileşime sokmak ve arkeolojik cazibe merkezlerini turizm ürünlerine dönüştürmek ve nihayetinde arkeoloji bilgisini kamuya açık hale getirmek ve genelleştirmek için etkili bir araç olarak arkeolojik turizm görülmektedir (Afkhami, 2021:57-60).

Milli park turizmi, kapsamında milli parklar; ekosistemi koruma ve rekreasyonel amaçla yönetilmekte olan doğal koruma alanları olarak bilinmektedir (Hu vd., 2021:3126). Doğal güzelliklerin çeşitliliği, flora ve fauna açısından zengin olmaları açısından milli parklar önemli turizm çekim merkezleri arasında bulunmaktadır. Dünya üzerinde 4000'den fazla milli park bulunmaktadır. Ve her yıl dünya çapında milyonlarca ziyaretçi, bu güzellikleri keşfetmek için seyahat etmektedir (Stojanovic ve Melovic, 2022).

Kültür temelli turizm; kültürel özelliği yoğun olan bölgeler için söz konusu olan bir turizm çeşididir. Kültür turizmi zaman içinde gelişme göstererek turizm sektörünün yükselen değerleri arasında görülmektedir. Bu turizm çeşidi; önemli kültürel çekicilikleri sayesinde bölgeyi, turistik destinasyon haline dönüştürmektedir (Güngör; 2022:1786). Kültür temelli turizm kapsamında Türkiye dünya tarihinin izlerini taşıyan ve bu kapsamda zengin bir ülkedir. Bu turizm faaliyetine katılan insanlar, yaşadıkları yer dışında farklı kültürleri tanıma, bunlar hakkında bilgiler edinme ve bölgeye özgü kültürel eserleri görme amacıyla seyahat etmektedirler (Çelik, 2008; Şahiner, 2012:11). **İnanç turizmi**; farklı dinlere ve mezheplere sahip bireylerin dini ihtiyaçlarının getirmiş oldukları gereklilikleri yerine getirebilmek adına inanç çekim merkezlerine yapmış oldukları seyahatledir (Sargın, 2006: 3). Dini inanış olarak ibadetlerin belirlenmiş mekanlarda ve belirli ritüeller ile yapılması bireyleri o bölgeye çekmekte, dolayısıyla da dini açıdan kutsal olan bu mekanlar turizm açısından mühim bir potansiyel oluşturmaktadır. Diğer ülkelere kıyasla Türkiye inanç turizmi noktasında birçok ülkeden daha şanslı olarak kabul edilmektedir (Şahiner, 2012:11). **Sanat turizmi,** sanat ve sanata dayalı turizm deneyimleri yaşatan niş bir turizm türdür. Bu turizm türünde sanat değeri yüksek olan eserleri görerek incelemek ve yüksek gelire sahip turistleri çekmek amacıyla yapılmaktadır (Bagul ve Hao, 2011:244). **Müze turizmi**, insanların yansımalarından kaynaklanmakta olan; arşiv, araştırma ve eğitim gibi geleneksel amaçlara hizmet eden, kültürel ve ulusal kimlikleri destekleyen etkileşimli bir ortamda gerçekleşmekte olan bir turizm türüdür. Bu turizm türünde kolektif anılar sunulmakta ve kolektif geçmişi deneyimleme imkânı sağlamakta ve dolayısıyla da bu faaliyete katılan insanların hem kendilerini hem ait oldukları toplulukları ya da ülkeyi anlamalarının bir yolu olarak hizmet sunmakta ve ulusal kimliğe katkı sağlamaktadır. Turistler için milliyetçilik ve vatanseverliği inşa etmek amacıyla yaygın olarak kullanılmakta olan bir aracı olduğuna da inanılmaktadır (Zou vd., 2022:2).

Bu bölümde ayrıntılı bir şekilde alternatif turizm çeşitlerinin neler olduğu kısaca açıklanmıştır. Alternatif turizm çeşitlerinin neler olduğunu bilmek gerçekte dünyada yer alan ülkelerin, turizm olanakları kapsamında ellerinde bulunan kıt kaynaklarının farkına vararak, bu kaynakları çok daha verimli bir şekilde turizm sektöründe değerlendirmelerine imkân sağlayacaktır.

1.3. Türkiye'de Alternatif Turizm Potansiyeli

Türkiye'de özellikle turizm sektöründe mevsimsel yoğunluğun önüne geçebilmek ve turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılabilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi amacıyla alternatif turizm alanlarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi büyük önem taşımaktadır (TÜSİAD, 2014:6). Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan "Türkiye Turizm Stratejisi 2023 ve Eylem Planı 2007-2023"

raporunda da alternatif turizm türlerinin çeşitlendirilerek, bölgesel bazda desteklenmesine vurgu yapılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:22).

Türkiye özellikle sağlık turizmi kapsamında yer alan termal turizm alanında önde giden ülkeler arasında yer almaktadır. Ülke, jeotermal kaynaklar açısından zengin olup; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda sağlık turizmini geliştirme noktasında termal turizme yönelik hedefler belirlemiştir. Hem ülkedeki ortalama konaklama gün sayısını uzatmak hem de hizmet sunulan tesislerin ve sunulan hizmetin kalitesini belgelendirme yönünde girişimlerde bulunulmuştur (TÜSİAD, 2014:9).

Türkiye'nin ciddi bir potansiyel olarak görüldüğü bir diğer alternatif turizm türü kongre turizmidir. Bu turizm türünün 12 ay boyunca gerçekleştirilebilir olması, mevsimsel yoğunluk yaşayan işletmeler için boş geçen dönemlerinin değerlendirilmesi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır (TÜSİAD, 2014:9). Özellikle büyük şehirler bu turizm türü için altyapıya sahiptir. Kongre turizmi raporuna göre; İstanbul, 500 ve daha fazla kişinin katıldığı kongreler derecelendirmesinde 2011 yılında dünya birincisi olmuştur (TÜRSAB, 2013:10). 2023 yılında İstanbul, Türkiye'de gerçekleşmiş 72 kongreye ev sahipliği yaparak, dünya kongre şehirleri arasında Avrupa'da 4 sıra, dünyada 2 sıra üste atlayarak, pandemi sürecinde güç kaybeden kongre turizmi ile kendini göstermiştir (Kongre Uzmanı, 2024).

Dünyada turizm yönelimleri ve Türkiye'nin de kültürel çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda, kültür turizmi açısından da ülke zengin kaynaklara sahiptir. Hem Dünya genelinde UNESCO Dünya Mirası listesine kayıtlı varlıklarımızla hem de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanmış olan eylem planı çerçevesindeki hedefler kapsamında Türkiye'de iç turizmin çeşitlendirilmesi, tüm ülkeye yayılması ve marka kent oluşumlarının arttırılması hedeflenmiştir (TÜSİAD, 2014:12). Yerli ve yabancı turistler için ülke ciddi bir kültür turizmi potansiyeline sahiptir.

Ülkede turizm faaliyetlerinin istikrarlı ve sürdürülebilir olması için, ülkeler arası ve ülke içi turizme yönelik talep üzerindeki değişimlerin takip edilmesi ve turizm arzının bu değişime yönelik şekillenmesi gerekmektedir. Günümüzde insanların eğitim ve kültür düzeylerindeki artış, istihdama katılan insan sayısındaki artış ve dolayısıyla gelir düzeylerindeki yükseliş sonucu daha fazla insan uzun süre tatil yapma imkânı elde etmektedir. Günümüzde insanlar belirttiğimiz bu gelişmeler ve yaşanan küresel pandeminin de etkisiyle tatillerini yılın farklı dönemlerinde farklı alternatif turizm çeşitleri kapsamında değerlendirmek istemektedirler. Bu sebeple de alternatif turizm türleri, ülkeler açısından rekabet edebilmeleri için önemli pazar bölümleri haline gelmiştir (Zengin vd., 2023:540).

Alternatif turizm ile Türkiye ilk defa 1980'li yıllarda tanışmıştır. Bu turizm çeşidi, kitle turizmine karşı duran, deniz, kum ve güneş üçlüsüne alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye, sahip olduğu coğrafi çeşitlilik sayesinde alternatif turizm faaliyetleri için önemli bir potansiyel barındırmaktadır. Bu potansiyel, küçük ölçekli işletmeleri destekleyen, yerel halkın katılımını ve refahını önceliklendiren, doğal, tarihi ve kültürel mirası koruyan sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesine olanak tanımaktadır (Çavdırlı, 2019). Örneğin; Türkiye'de alternatif turizm türlerinden termal turizm, İzmir, Kızılcahamam (Ankara), Denizli, Sivas gibi birçok ilde aktif olarak yapılmaktadır. Kongre turizmi alanında özellikle İstanbul, Türkiye'de öncü il konumundadır. Kırsal turizm kapsamında özellikle İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerin çevresi, Bursa, Kastamonu ve Karabük gibi tarihi ve kültürel zenginlikleri olan yerleşim alanları ve civarı, Muğla ve Antalya gibi turizm merkezleri başı çekmektedir (Arslan ve Akgün, 2023:45). Ülke aynı zamanda yat turizminde popüler ülkeler arasında olup; bu turizmin geliştiği iller arasında Bodrum, Marmaris, Fethiye ve Antalya öne çıkmaktadır. Kruvaziyer gemilerin Türkiye'de en çok tercih ettikleri limanlar; İstanbul, Kuşadası ve Bodrum'dur (Deniz Ticaret Odası, 2024:200). Yayla turizmi, ülkede özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ön planda görülmektedir. Trabzon (Uzungöl), Rize (Ayder), Giresun (Kümbet) gibi daha birçok örnek verilebilir (Doğanay, 2019).

1.4. Covid-19 Süreci ve Alternatif Turizme Etkisi

Covid-19 pandemi süreci dünyadaki turizm sektörünü tamamı ile etkilemiş olup, bu durumun etkileri halen daha geçerliliğini korumaktadır. 2019 yılı küresel salgın öncesi turizm verilerine bakıldığında dünyada 2019 yılı için toplam turist sayısı 1.4 milyonken büyüme hızı %4 düzeyinde bir seviyede kalmıştır. Küresel ölçekte turizm gelirlerinin 1 trilyon 481 milyar dolar seviyesine ulaştığı ve bu gelirlerdeki ortalama büyüme hızının %3 civarında seyrettiği gözlemlenmektedir. Pandeminin tam anlamı ile doruk noktasını yaşadığı 2020 yılında ziyaretçi sayısı pandemi öncesine göre %73 azalmış olup sayısal olarak 395 milyona düşmüştür. Covid-19 pandemisinin etkisi 2021 yılının ikinci yarısından itibaren giderek azalmış böylelikle de uluslararası turizm hareketlenmiş olsa da hala Covid-19 pandemisi devam etmekteydi. 2021 yılındaki iyileşme hareketi protokoller ve artan sınır ötesi koordinasyon nedeniyle seyahat kısıtlamalarının azalması ve bulunan Covid-19 aşısıyla aşılama oranlarının artmasının önemli etkisi bulunmaktadır (WTO, 2022; Sezer, 2022:870).

Türkiye'deki duruma bakıldığında pandemi öncesi verilerine göre turizm faaliyetlerinden 34,5 milyar dolar gelir 51.747.198 turist sayısı elde edilmiştir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020). 2020 yılı değerlendirildiğinde ülkeye 58 milyon ziyaretçi gelmiş ve 40 milyar dolar turizm geliri öngörülmüş fakat mart ayında başlayan Covid-19 pandemisiyle beraber ülkeye giriş çıkış kısıtlamaları uygulamaya alınmıştır. 2019 ve 2020 yılı verileri karşılaştırıldığında ülkeye gelen ziyaretçi sayısının yaklaşık olarak %73 oranında pandemide yaşanan kısıtlamalar neticesinde düştüğü görülmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020).

Covid-19 pandemisi sonrası turistler alternatif turizm çeşitlerine yönelmişlerdir. Bu yöneliş ile, büyük yatırımlar sonucu yapılan otelleri tercih etmek yerine; sosyal mesafenin korunabildiği doğa ile iç içe olabilecekleri tesislere yönelmiş oldukları görülmektedir (Düzgün;2021). Pandemi sonrası yeni bir eğilim olarak bireysel turizm katılımlarının ön plana çıktığı alternatif turizm türlerinin alacağı öngörülmektedir. Turistler kalabalık ortamlardan uzak durarak, kırsal kesimleri tercih etmekte ve doğa içinde kendini güvende hissettiği ortamlarda vakit geçirmek istediği anlaşılmaktadır (Yontürk ve Çakar, 2023:63). Dolayısıyla pandemi sürecinin alternatif turizm türlerinin gelişimine pozitif yönlü katkı sağladığı görülmektedir. Ayrıca, bu süreçte turizm faaliyetleri açısından popüler alanların dışına çıkılarak, görece turizm açısından daha az gelişmiş bölgelerin turizm faaliyetleri kapsamında kıymetlendiği yapılan çalışmalardan da anlaşılmaktadır.

1.5. Yerel Yönetimler ve Alternatif Turizm İlişkisi

Turizm, insanların dinlenme, eğlenme ya da farklı sebeplerle sürekli yaşadıkları yer dışına çıkarak, gittikleri bölgelerde ihtiyaçlarını karşılayarak yaptıkları geçici konaklamalardır (Bayer, 1992:3). Yerel yönetimler hem ziyaret eden kitlenin hem de bölge halkının ihtiyaç ve isteklerini karşılamakla sorumlu, gerekli ve ihtiyaç duyulan hizmetleri gerçekleştirecek birimlerdir. Bu kapsamda, yerel yönetimler ve turizm ilişkisi; yerel yönetimlerin insanların ihtiyaçlarını yerinde karşılama sorumlulukları sebebiyle; sorumlulukları dâhilindeki bölgenin tabi olduğu yasalar, bölge kalkınma planları ve stratejik planlar çerçevesinde turizm ile olan ilişkisini düzenlenmesi gerekmektedir (Negiz ve Elvettin, 2011:775).

5393 sayılı Belediyeler Kanunu üçüncü bölüm 14. maddesinde belediye "… kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor… meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır" şeklinde bir ibare bulunmaktadır. Belediyelerin yetkileri ve imtiyazları kısmında yer alan 15. maddede "… turizm, sağlık, sanayi ve ticaret yatırımlarının... Altyapı çalışmalarını faiz almaksızın on yıla kadar geri ödemeli veya ücretsiz olarak yapabilir... Turizmi geliştirecek projelere Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayı ile ücretsiz… Taşınmaz tahsis edilebilir." şeklinde turizme dair maddeler yer almaktadır (Belediyeler Kanunu, 2005). Buna göre bu kanun maddelerinde belirtilen durumlarda, belediyeler, turizm alanında yatırım yapanlara alt yapı yatırımlarında, yatırım yapmak isteyenlere turizm arsası tahsisinde destek verebilecektir.

Onuncu kalkınma planında (2014-2018) temel hedefler arasında; turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi, farklılaştırılması ve hizmet kalitesinin artırılması, marka değeri yaratılması ve sürdürülebilir bir faaliyet olması kapsamında bölgenin gelişiminde önemli görev üstlenen bir sektör olarak turizmi karşımıza çıkartmaktadır. On birinci kalkınma planı (2019-2023) çerçevesinde de yerel yönetimlerin özellikle dezavantajlı bölgelerin ihtiyaçlarını ön planda tutarak değişen turist profilini de dikkate alarak turizmi çeşitlendirmesi ve geliştirmesi, bu faaliyetleri gerçekleştirirken bölgeyi de koruyarak ekonomik kalkınmaya destek vermesi amaçlanmaktadır (Şaprak ve Yılmaz; 2023:351).

Özetleyecek olursak; turizmin yoğunlaştığı bölgelerde ve yakın çevresinde meydana gelen altyapı ve çevre sorunları özel sektör, merkezi ve yerel yönetimlerle iş birliği içinde çözümlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda çalışmamız doğrultusunda Zonguldak'ın ilçeleri arasında yer alan; Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçesinin alternatif turizm potansiyelleri keşfedilerek merkezi ve yerel yönetimlere önerilerde bulunulacaktır.

1.6. Konu ile İlgili Yapılmış Çalışmalar

Araştırma konusu ile ilgili olarak bölgede ve yakın coğrafyada yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Zonguldak ve ilçeleri hakkında turizm konusunda çeşitli çalışmalara rastlanmıştır. Bunlara ilaveten yakın coğrafyada yer alan illerde benzer araştırma konularının farklı yönlerden incelendiği görülmüştür. İncelenen bu çalışmalardan; Yeşiltaş, Çeken ve Öztürk'ün (2009) yapmış oldukları "Karadeniz Bölgesindeki Turizm Olanaklarının SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi" adlı makalelerinde Türkiye'deki turizm arz potansiyelinin ortaya konması ve çeşitlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durmuşlardır. Bu amaçla; Karadeniz Bölgesi alternatif turizm faaliyetleri açısından değerlendirilerek, o bölgede gerçekleştirilebilecek turizm faaliyetleri SWOT analizi ile çalışmada açıklanmıştır (Yeşiltaş, Çeken ve Öztürk, 2009:250).

Çakmak'ın (2020) "Profesyonel Turist Rehberlerinin Gözünden Karadeniz Ereğli'nin Turizm Potansiyelinin İncelenmesi" başlıklı çalışması, profesyonel turist rehberlerinin bakış açısıyla Karadeniz Ereğli'nin turistik çekiciliklerini incelemektedir. Nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğinin kullanıldığı çalışmada, Ereğli'nin tur programlarında genellikle kısa süreli ziyaret edilen ve konaklama tercih edilmeyen bir yer olduğu belirlenmiştir. Ancak, profesyonel rehberler ilçenin turizm potansiyelinin yüksek olduğunu ve yerel halkın turistlere karşı olumlu bir yaklaşım sergilediğini ifade etmişlerdir. Bununla birlikte, araç park etme sorunları, hediyelik eşya çeşitliliğinin azlığı, tanıtım faaliyetlerinin yetersizliği ve yöresel lezzetlerin sunumundaki eksiklikler gibi bazı önemli noktaların iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Çakmak, 2020:157).

Demirbulat ve Saatci'nin (2020) yapmış oldukları "Endüstriyel Miras Turizmi Üzerine Zonguldak İli Özelinde Bir Değerlendirme" adlı çalışmalarında öncelikli olarak endüstriyel miras ve bu mirasa yönelik turizm kavramları açıklanmıştır. Çalışmada Zonguldak iline ait taşınmaz kültür varlığına ait istatistik bilgileri, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden alınmıştır. Daha sonra Zonguldak'ın endüstriyel miras turizmi potansiyeli belirlemeye yönelik bölgede yer alan 390 kültür varlığı tespit edilmiştir. Şehrin sahip olduğu bu potansiyeli geliştirmeye ve turizme kazandırmaya yönelik önerilerde bulunulmuştur (Demirbulat ve Saatci, 2020:35).

Kurnaz'ın (2020) yapmış olduğu "Bolu Turizm Potansiyelinin Turist Rehberleri Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışmasında; yarı yapılandırılmış görüşme metoduyla Bolu ilinin belirli bir turizm potansiyeli olduğu, tanıtım çalışmaları ile bu potansiyelin daha fazla kişiye duyurulabileceği görüşü genel kabul görmüştür. Bunun yanında özellikle popülaritesini koruyan Abant-Yedi Göller ve Gölcük'ün taşıma kapasitesine dikkat ederek turizm faaliyetlerini yürütmesi tavsiyesinde bulunulmuştur (Kurnaz, 2020:523).

Şahinkoç ve Yüksel'in (2020) yapmış oldukları "Türkiye'de Turizm Çeşitlendirmesi Gerekliliği ve Küresel Salgın Sürecinde Gerçekleştirilebilecek Alternatif Turizm Türleri" adlı çalışmalarında turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesinin, ülke ekonomisine pozitif yönlü katkı sağlayacağı, aynı zamanda küresel salgın boyunca bozulan ekonomik dengelerin, bu süreçte geliştirilebilecek alternatif turizm türleri ile düzelebileceği beklentisi içinde çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur (Şahinkoç ve Yüksel, 2020:147-148).

Fidan ve Önür'un (2021) yapmış oldukları "Analysis of the Industrial Heritage in Zonguldak and Recommendations for Its Reutilization" adlı çalışmada Zonguldak'ın geçmişten günümüze bir liman kenti olması ve maden çıkartılması neticesinde sanayi yapılarına ve tesislere sahip olduğu vurgulanmıştır. Bulunduğu şehre kimlik kazandıran bu endüstriyel değerlerin mevcut durumu analiz edilerek, miras gibi korunması ve kurtarılmasına yönelik çeşitli önerilerde bulunulmuştur (Fidan ve Önür, 2021:177).

Öztekin (2021) yapmış olduğu "Zonguldak İlinin Ekoturizm Potansiyeli ve SWOT Analizi" adlı çalışmasında; ilde bulunan ekoturizm varlıklarını belirleyerek, ilin ekoturizm potansiyelini ortaya koymaya çalışmıştır. Elde ettiği bilgiler ışığında ilin ekoturizm yönünden SWOT analizini (güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri) ortaya koymuştur. Yapılan analiz sonucunda Zonguldak ilinin ekoturizm potansiyeli; fırsatlar doğru kullanıldığında ve zayıf yönler iyileştirildiğinde, oldukça yüksek ve uygulanabilir olduğu tespit edilmiştir (Öztekin, 2021:171).

Köşker ve Özbey'in (2022) yapmış oldukları "Zonguldak ili Endüstriyel Miras Turizmi Potansiyelinin SWOT Analizi" adlı çalışmalarında; ilin endüstriyel miras turizmi bakımından zengin bir potansiyele sahip olduğu tespit edilmiştir. SWOT analizi yöntemi kullanılarak Zonguldak'a dair güçlü, zayıf yönler ve il için fırsat oluşturabilecek ya da tehdit unsuru olabilecek yönler tespit edilmiştir. Zonguldak'ın birçok maden ocağına ve tarihi endüstriyel yapıya sahip olup; Türkiye'deki ilk maden şehirlerinden biri olması, ilin güçlü yanını oluşturmaktadır. Ancak ilde endüstriyel miras turizmi bilincinin hala oluşamamış olması ilin en zayıf yanını oluşturduğu araştırma neticesinde görülmüştür. Bunun yanında bölgede tur programlarının artması önemli bir fırsat yaratırken; endüstriyel miras unsurlarının korunamaması ve bozularak yok olma riski ciddi bir tehdit olarak tespit edilmiştir (Köşker ve Özbey, 2022:962).

Sezer'in (2022) yapmış olduğu "Karadeniz'de Alternatif Bir Turizm Önerisi: Kruvaziyer Turizmi" adlı çalışmada; turistler arasında bu turizm türünün popülerliğinin artması buna karşın Karadeniz'in kruvaziyer turizm potansiyelinin yüksek olması fakat yeteri kadar değerlendirilmediği vurgulanmıştır. Bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak gezi-gözlem yönteminden faydalanılmıştır. Trabzon ve Samsun gibi illerde liman etütleri yapılarak; konu ile ilgili literatür incelenmiştir. Çalışmada öncelikli olarak Karadeniz'in bu turizm türü için güvenli hale getirilmesi, alt yapı yetersizliklerinin giderilmesi, liman içi ve çevresinde bu turizm faaliyetinin sağlıklı yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan teknik ve operasyonel alt yapı iyileştirilmeli ve bölgenin tanıtımı ve markalaşması için çaba gösterilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Sezer, 2022:861).

Karakaş, Aytar ve Mohamed'in (2023) yapmış oldukları "Bartın İli Ulus İlçesi Turizm Potansiyeli SWOT Analizi ile Belirlenmesi", adlı çalışmalarında; SWOT analizi yöntemi kullanılarak Bartın'ın turizm olanakları ile birlikte Ulus ilçesinin tarihine, coğrafi yapısına, kültürel ve turizm değerlerine yer verilmiştir. İl ve ilçede üstün yanlar olarak; tarihi Kocagöz Konağı ile doğal güzellik olarak Küre Dağları Milli Parkı, bölgede fırsatlar olarak; trekking alanlarının olması, Safranbolu ve Amasra arasında yer almasından dolayı turist potansiyelinin yüksekliği, zayıflıklar olarak da bölgede tanıtım ve pazarlamanın yapılmaması, turizm hizmetlerinde kalitenin düşüklüğü, insanlarda turizm bilincinin oluşamamış olmaması belirtilmiştir. Bölgede tehditler olarak hatalı turizm politikaları üretmek, turistik alanlarda

konaklama imkanlarının kısıtlılığı, yerel yönetimlerin mali ve teknik anlamda yetersiz kalması sıralanmıştır (Karakaş, Aytar ve Mohamed, 2023:876).

Köktürk'ün (2023) "Gastronomi Turizminin Çekiciliği ve Geliştirilebilirliği: Zonguldak İlinde bir Uygulama" isimli çalışmasında; nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanmıştır. Zonguldak'ta yaşayan kişilerle mülakatlar yapılmıştır. Zonguldak'ın gastronomi turizmi potansiyelini ortaya koyarak, yerel mutfağın önemli bir alternatif turizm kaynağı olarak değerlendirilebileceğini çeşitli öneriler vererek göstermektedir. Buna ilaveten yapılan çalışma ile katılımcılar Zonguldak'ı gastronomi turizmi açısından zengin bulduklarını, gastronomi mirasını kültürel bir değer olarak kabul ettiklerini ve bu sebepten dolayı gelecek nesillere aktarılabilmesi için korunması gerektiğini vurgulamışlardır (Köktürk, 2023:1919).

Köksalanlar'ın (2024) "Turist Rehberleri Gözünden İznik Turizminin SWOT Analizi" adlı çalışmasında; İznik'in sahip olduğu turizm potansiyelini ziyaret eden turistlere anlatacak olanların rehberler olması sebebiyle, şehrin onların gözünde değerlendirilmesini kıymetli bulmuştur. Rehberlerden hem İznik'in SWOT analizini yapmaları istenmiş hem de rehberlere İznik'te hangi turizm türü yapılabilir ve İznik turizmini geliştirebilmek için önerilerinin neler olduğu sorulmuştur. Yapılan görüşmeler neticesinde; İznik'in güçlü yanı "tarihi", zayıf yanı "fiziki çevresi", fırsatı "turistik mekanların birbirine yakın olması ve tehdidi "kaçak rehberlerin olması" olarak belirtilmiştir. Bunlara ilaveten şehirde inanç turizmi geliştirilebilir, tanıtım çalışmalarına ağırlık verilerek daha fazla tur düzenlenmesi sağlanabilir sonucuna varılmıştır (Köksalanlar, 2024:187).

Kalay ve Ertürk'ün (2024) "Zonguldak Kandilli Bölgesinin Endüstriyel Mirasının Korunması ve Turizme Kazandırılması Bağlamında Bir Öneri" adlı çalışmalarında Zonguldak ve bölgenin gelişmesine önemli katkılar sunmuş olan kömür işletmelerinin, üretim anlamında âtıl duruma düşmeleri ile turizme kazandırılmaları ve böylece korunmaları gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çalışmayla hem Batı Karadeniz bölgesinin turizm potansiyelinin ortaya konması hem de âtıl yapıların, müzecilik kültürü içerisinde ele alınarak alternatif turizm türlerinden, endüstriyel turizmin bölgede aktif olarak yapılması amaçlanmıştır (Kalay ve Bölükbaşı, 2024:146).

İlgili literatür incelendiğinde genellikle Zonguldak'a dair yapılan çalışmalarda tek bir alan çerçevesinde ve tek bir konu kapsamında turizm değerlendirilmeye yönelik araştırmalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın farkı ise Zonguldak ili, coğrafi işaretli ürünlere sahip olan Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçesi olmak üzere dört ilçe bir arada değerlendirilmektedir. Dört ilçenin seçilme sebebi; bu ilçeler Zonguldak ilinin coğrafi işaretli ürün çeşitliliği ve turizm potansiyeli açısından zengin bir temsiliyet sunmalarından kaynaklanmaktadır. Bu ilçelere dair hem her ilçenin SWOT (durum) analizleri yapılmış hem de bu analizler birbirleriyle karşılaştırılarak geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada yerel yönetimlerin bakış açısından Zonguldak ilçeleri olan Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçenin alternatif turizm potansiyellerinin tespit edilmesi ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi kriterlerine göre ilçeler arası karşılaştırma yapılması ve her ilçenin alternatif turizm potansiyellerine ilişkin SWOT analizi gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. SWOT analizi, organizasyonların iç ve dış çevresel faktörlerini sistematik bir şekilde değerlendirerek stratejik planlama süreçlerine katkı sağlayan önemli bir araçtır. Bu analiz yöntemi, organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerini belirleyerek içsel dinamiklere ışık tutarken, aynı zamanda dış çevrede mevcut fırsat ve tehditleri analiz ederek geleceğe yönelik stratejilerin oluşturulmasında yol gösterici bir rol üstlenmektedir. (Özan, Polat, Gündüzalp ve

Yaraş, 2015). Turizm sektöründe SWOT analizinin uygulanması, bölgenin sahip olduğu turizm potansiyelinin ve bu potansiyeli etkileyen faktörlerin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesini sağlamaktadır. Bu analiz sayesinde, bölgenin güçlü ve zayıf yönleri belirlenir iken turizm faaliyetlerini etkileyebilecek fırsat ve tehditler ortaya konulmakta ve böylece bölgenin turizm hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak stratejiler geliştirilebilmektedir. SWOT analizi ayrıca, bölgenin alternatif turizm olanaklarının değerlendirilmesi, mevcut sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi için de etkili bir yöntem olarak da kullanılabilmektedir (Yeşiltaş, Çeken ve Öztürk, 2009). Çalışma bu doğrultuda Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçesine yönelik turizm ile ilgili mevcut durumu ortaya koyarak gerek turizm potansiyelinin geliştirilmesi gerekse üretilebilecek turizm faaliyetleri açısından sorumlu birimlere öneri geliştirici bir nitelik taşımaktadır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda akış şeması Şema 1'de gösterilmiştir.

Şema 1. Çalışma Akış Şeması

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Zonguldak il sınırları içerisinde yer alan tüm ilçe yerel yönetimleri oluşturmaktadır. Zonguldak Valiliği'nin (2024) yayınladığı il brifingine göre Zonguldak ilinde Alaplı, Çaycuma, Devrek, Karadeniz Ereğli, Gökçebey, Kilimli, Kozlu ve Merkez ilçe olmak üzere 8 ilçe bulunduğu ifade edilmiştir. Bu araştırmada, örneklem belirlenirken amaçlı örnekleme türlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme, belirli kriterleri karşılayan veya özgün niteliklere sahip durumların derinlemesine incelenmesini amaçlayan bir yöntemdir. Araştırmanın amacına uygun olarak, bilgi açısından zengin durumların seçilmesi ve detaylı bir inceleme yapılması hedeflendiğinde ölçüt örnekleme tercih edilmektedir. (Koçak ve Arun, 2013). Çalışmada ise coğrafi işaretli ürünlere sahip olan Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçesinin yerel yönetimleri örneklem olarak seçilmiştir. Bu ilçeler Zonguldak ilinin coğrafi işaretli ürün çeşitliliği ve turizm potansiyeli açısından zengin bir temsiliyet sunmaktadır. Örneklem olarak seçilen Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçesinin yerel yönetimlerinde görev alan turizm konusunda yetki ve sorumlulukları bulunan yöneticilerden veri toplanması kararlaştırılmıştır. Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.09.2024 tarihli ve 490699 sayılı etik kurul izni alınmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada verilerinin toplanması amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış ve veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular ilçelerin turizm potansiyellerini belirlemek ve SWOT analizini oluşturmak amacıyla literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Formun geçerliliğini sağlamak amacıyla, mülakatlar öncesinde Turizm alanında uzman üniversitede görevli olan 5 öğretim elemanına gönderilerek değerlendirmeleri alınmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

İstenilen verilere ulaşabilmek için araştırmada belirtilen ilçelerin belediye başkanları veya belediye bünyesinde turizm konusunda yetkili olan kişilerle gerekli randevular alındıktan sonra yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek, görüşme esnasında ses kayıtları alınması ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler daha sonra içerik analizi yapılarak basılı materyaller haline dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler NVivo programı kullanılarak belirlenen temalara göre gerekli çözümlemeler gerçekleştirilmiş ve bulgular şeklinde raporlaştırılmıştır.

3. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde çalışma grubunda yer alan dört ilçenin yerel yönetimlerinin perspektifinden turizm potansiyeli ve ilçelerin turizm potansiyellerinin karşılaştırılması ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Örneklem grubunu oluşturan Çaycuma, Devrek, Karadeniz Ereğli ve Merkez ilçe yerel yönetimlerinde turizm alanında görev ve sorumlulukları bulunan ve görüşme gerçekleştirilen yöneticilerin adı, soyadı, çalıştıkları kurum bilgileri kişisel gizlilik açısından net bir şekilde ifade edilmeyerek, K1, K2, K3 ve K4 şeklinde kodlama yapılarak tanımlanmıştır. Araştırmaya katılım sağlayan bireylerin tanımlayıcı özellikleri Tablo 1 'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılım Sağlayan Bireylerin Tanımlayıcı Özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyet	Unvan	Yaş	Eğitim Düzeyi	Görüşme Süresi
K1	Erkek	Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü	59 yaş	Lise	60 dakika
K2	Erkek	Belediye Başkanı	57 yaş	Ön Lisans	90 dakika
K3	Erkek	Kültür ve Sosyal İşler Müdürü	54 yaş	Lisans	70 dakika
K4	Erkek	Kültür ve Sosyal İşler Müdürü	51 yaş	Lisans	40 dakika

Görüşmeye katılan yerel yönetim temsilcilerinin ilçelerinin turizm alanı ile ilgili öngördükleri SWOT analizi ile ilgili bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Çaycuma İlçesinin Yerel Yönetimi Tarafından Turizm ile İlgili SWOT Analizi: İlçenin turizm açısından en zayıf yönünün, konaklama imkanlarının kısıtlılığı ve turizm alanında çalıştırılabilecek nitelikli personel yetersizliği olduğu, en güçlü yönünün ise endüstriyel miras, tarihi birikim ve kültürel dokunun zengin olması ve bu özellikler ile ilçede turizmin canlandırabileceği böylece ilçeye değer katılabileceği görüşünün hakim olması; fırsat olarak da ilçenin, Amasra, Safranbolu destinasyonuna yakın konumda bulunması, bu turistik destinasyonları ziyaret etmek amacıyla gelenlerin doğru stratejilerle ilçeye çekilebileceği ifade edilmiştir.

Devrek İlçesinin Yerel Yönetim Tarafından Turizm ile İlgili SWOT Analizi: İlçe yerel yönetimine göre ilçenin turizm açısından en güçlü yönleri doğa turizm potansiyelinin yüksek olması, Devrek'te baston kültürünün bulunması, en zayıf yönlerinin, ilçenin merkezi yönetim ve diğer paydaşlarla ortak çalışma ve işbirliği gerçekleştirilememesi ile potansiyelin etkin olarak kullanılamaması, konaklamalı turizm faaliyetleri imkanının yeterli olmaması, tehdit olarak ilçenin fiziki alan açısından genişleyerek büyümesinin elverişli olmaması görülürken, fırsat olarak ise turizm açısından bölgenin en yoğun destinasyonları olan Amasra ve Safranbolu'ya seyahat eden turistler ile günübirlikçilerin ulaşım yolu üzerinde yer alması şeklinde yorumlanmıştır. Bu grupların ilçeye çekilebilmesi, ilçe içinde vakit geçirmelerinin sağlanması ilçe için güzel bir fırsat olarak ifade edilmiştir.

Karadeniz Ereğli İlçesinin Yerel Yönetimi Tarafından Turizm ile İlgili SWOT Analizi: Karadeniz Ereğli yerel yönetimi açısından ilçenin turizm alanında en güçlü yanları, ilçenin denize kıyısının olması, doğal plajlarının bulunması, 2 mavi bayraklı plaja sahip olması, tarihi ve kültürel birikiminden dolayı kültür ve inanç turizmine uygun altyapısının bulunması, ilçede sürdürülebilir şekilde sportif, sanatsal, kültürel etkinliklerin yapılması ve bu etkinliklere katılımın yoğun olarak gerçekleşmesi olarak ifade edilmektedir. İlçenin zayıf yanları ise ilçede yeteri kadar kaliteli konaklama işletmelerinin bulunmaması, gelen ziyaretçilerin daha çok günübirlik ilçeyi ziyaret edip dönmeleri, ilçe esnafının ve iş insanlarının turizme

ve turizm ile ilgili yatırımlara ilgi göstermemeleri olarak açıklanmıştır. İlçe için tehdit olarak gözüken durum; özellikle ilçenin turizmden daha çok, ağır sanayi ile anılması ve turizmin arka planda kalması şeklinde yorumlanmıştır. İlçe için fırsat ise yerel yönetimin özellikle turizm alanına ağırlık vermesi, turizm ile ilgili altyapıyı güçlendirmesi ve orta-uzun vadede turizm planlaması ile turizm hedeflerine ulaşabilme imkânı olması olarak vurgulanmıştır.

Zonguldak Merkez İlçesinin Yerel Yönetim Tarafından Turizm ile İlgili SWOT Analizi: Merkez ilçe yerel yönetimine göre ilçenin en güçlü yönleri köklü bir endüstriyel mirasa sahip olması, doğa ve deniz turizminin bir arada olması, en zayıf yönleri ise konaklama, yeme-içme alanlarının kısıtlılığı, turizm altyapısının yetersiz olması, sanayinin turizmin önüne geçmiş olması, yerel halkın endüstriyel miras turizm hareketlerini benimsememiş ve bu turizm türüne sahip çıkmaması, tehdit olarak ilçenin sürekli hızlı bir şekilde dışarıya göç vermesi, fırsat olarak da Amasra ve Safranbolu gibi yüksek turizm potansiyeline sahip destinasyonların bölgede yer alması ve Zonguldak merkezin de bu destinasyonlarla birlikte tur paketine dahil edilebilme olasılığının olması şeklinde belirtilmiştir.

Tablo 2. Yerel Yönetimlerin İlçelerinin Turizm Alanı ile İlgili Öngördükleri SWOT Analizi ile İlgili Bilgiler

	Çaycuma	Devrek	Kdz. Ereğli	Zonguldak Merkez
Güçlü Yönleri	Endüstriyel miras, tarihi birikim ve kültürel dokunun zengin olmasının ilçede turizmi canlandırabileceği ve ilçeye değer katabileceği görüşünün hâkim olması	Doğa turizm potansiyelinin yüksek olması, Devrek baston kültürünün bulunması,	İlçenin denize kıyısının olması, İki adet mavi bayraklı plaja sahip olması, Tarihi ve kültürel birikiminden dolayı kültür ve inanç turizmine uygun altyapısının bulunması, İlçede sürdürülebilir şekilde sportif, sanatsal, kültürel etkinliklerin yapılması ve bu etkinliklere katılımın yoğun olarak gerçekleşmesi,	İlçenin köklü bir endüstriyel mirasa sahip olması, Doğa ve deniz turizminin bir arada olması
Zayıf Yönleri	Konaklama imkanlarının kısıtlılığı, Turizmde çalıştırılabilecek nitelikli personel yetersizliği,	Merkezi yönetim ve diğer paydaşlarla ortak çalışma ve iş birliği gerçekleştirilememesi, İlçenin turizm potansiyelinin etkin olarak değerlendirilememesi Konaklamalı turizm faaliyetleri imkanının yeterli olmaması,	İlçede kaliteli konaklama işletmelerinin bulunmaması, Gelen ziyaretçilerin daha çok günü birlik ilçeyi ziyaret edip dönmeleri, İlçe esnafının ve iş insanlarının turizme ve turizm ile ilgili yatırımlara ilgi göstermemeleri,	Konaklama, yeme-içme alanlarının kısıtlılığı, Turizm altyapısının yetersiz olması, Sanayinin turizmin önüne geçmiş olması, Yerel halkın endüstriyel miras turizm hareketlerini benimsememiş ve bu turizm türüne sahip çıkmaması,
Fırsatlar	İlçenin Amasra, Safranbolu destinasyonuna yakın konumda ve karayolu güzergahında bulunması, Bu turistik destinasyonları ziyaret edenlerin doğru stratejilerle ilçeyi de ziyaret etmelerini sağlama imkanının olması,	İlçenin Amasra ve Safranbolu'ya seyahat eden turistler ile günü birlikçilerin ulaşım yolu üzerinde yer alması, Bu grupların ilçeye çekilebilmesi, ilçe içinde vakit geçirmelerinin sağlanması,	Yerel yönetimin özellikle turizm alanına ağırlık vermesi, Yerel yönetimin turizm ile ilgili altyapıyı güçlendirmesi ve orta-uzun vadede turizm planlaması ile turizm hedeflerine ulaşabilme imkânı olması,	Amasra ve Safranbolu gibi yüksek değerlere sahip destinasyonların yer alması, Merkezin de bu destinasyonlarla birlikte tur paketine dahil edilebilme olanağının olması,
Tehditler	Filyos Vadi projesinin turizm faaliyetlerinin yapılmasını engelleme tehlikesi,	İlçenin fiziki alan açısından genişleyerek büyümesinin elverişli olmaması	İlçenin turizmden daha çok, ağır sanayi ile anılması ve turizmin arka planda kalması,	İlçenin sürekli hızlı bir şekilde dışarıya göç vermesi,

Görüşmeye katılan yerel yönetim temsilcilerinin ilçelerinin turizm potansiyelleri ile ilgili görüş ve düşüncelerine ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Çaycuma İlçesinin Turizm Potansiyeli: Yapılan görüşmeler neticesinde, Çaycuma ilçesinin Zonguldak ilçeleri içerisinde önemli turizm merkezlerinden biri olmaya aday olduğu, destinasyon oluşturabilecek kadar zengin kültür varlığına ve doğal güzelliklere sahip olan bir ilçe olduğu ifade edilmiştir. Özellikle ilçenin tarihi birikimi ve kentsel altyapısının uygunluğu turizm açısından ilçenin cezbedici unsur olarak görülebileceği belirtilmiştir. Bölgede Amasra ilçesinden sonra en değerli turizm alanı olabilecek potansiyele sahip yerin Filyos beldesi olduğu, bu beldenin Çaycuma sınırları içerisinde yer almasının Çaycuma geneline büyük katma değer sağladığı ifade edilmiştir. Özellikle yaz aylarında Filyos beldesine doğal plajı için yakın çevrede yaşayanların ilgisinin yoğun olmasının Çaycuma ilçesinin turizm açısından değerini artırdığı belirtilmiştir. 2008-2011 yılları arasında Ereğli Müzesi tarafından gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda Çaycuma ilçesi Kadıoğlu Köyü'nde Roma dönemine ait olduğu tespit edilen Kadıoğlu Mozaiklerinin bulunmasının ve doğru planlama ve uygulamalar ile ziyarete açılmasının ilçenin turizm faaliyetlerini artırıcı etkisi olabileceği vurgulanmıştır. Ayrıca Filyos-Çaycuma arasında keşfedilen antik su yolunun ziyarete açılması, ilçeye günübirlik ziyaretlerin ötesinde önemli bir turizm hareketi oluşturabilecek potansiyelin olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında ilçe sınırları içerisinde Çayırköy Mağarası'nın bulunması mağara turizmi açısından önem arz etmektedir. Bu mağarada yapılan zoolojik araştırmalar neticesinde 7 tür yarasa kolonisinin yaşadığı tespit edilmiştir. Mağaradaki yarasa türlerinin çok olmasının sebebi; bu alanın özgün bir ekosisteme sahip olmasından kaynaklandığı ve bu nitelik mağaraya Dünya'da örneği az bulunan mağara türü özelliği kattığı ifade edilmiştir. Bu bölgede yer alan diğer bir mağara Sofular Mağarasıdır. Bu mağara, yabancı araştırmacılar tarafından dünya fiziki oluşum ve gelişim süreçleri açısından incelenmiş ve incelemeye dair kayıtlarının tutulduğu örnek mağaralardan biri olarak bilindiği vurgulanmıştır. İlçedeki bu mağaraların mağara turizmi için kullanılabilecek alanlar olabileceği belirtilmiştir.

Devrek İlçesinin Turizm Potansiyeli: Devrek yerel yönetimi ile yapılan görüşme sonucunda Devrek'te en büyük turizm potansiyelinin ilçede doğal güzelliklerin yoğun olmasından dolayı doğa turizmi faaliyetleri üzerine olduğu ifade edilmiştir. İlçenin; Yedigöller Milli Parkı'na yakın ve karayolu ulaşımının olması, av turizmine uygun alanlara sahip olması, Dirgine-Devrek arasında debisi yüksek çayın bulunması ve bu çayın rafting sporuna elverişli olması, Eğerci mevkiinde turizme uygun yaylaların yer alması, özellikle bazı köylerde turizm açısından çekicilik unsuru yüksek şelalelerin bulunması, doğada özellikle yürüyüş (trekking) ve bisiklet sürüşleri için uygun güzergahların bulunması, ilçenin dağlık alanların içinde yer almasına bağlı olarak yamaç paraşütüne elverişli olması ve uçuş denemelerinin yapılması, kamp ve karavan turizmi için uygun alan potansiyeline sahip olması gibi imkanların bulunması ilçeyi daha çok eko turizm ve macera turizmi ile doğa turizmi üzerinde odaklandırdığı vurgulanmıştır. Ayrıca ilçede zengin mutfak kültürünün bulunması, endemik bitki çeşitliliğinin ve yabani mantarların çok olması, en çok coğrafi işaretli gastronomik ürünlerin ilçeye ait olması ilçenin gastronomi turizmi açısından da potansiyel taşıdığı şeklinde açıklanmıştır. İlçenin belli bölgelerinde yer alan Safranbolu destinasyonundaki evlere benzer yapıda olan eski döneme ait korunması gereken taşınmaz kültür varlıklarının bulunması (Devrek evleri), unutulmaya yüz tutmuş meslek kollarından olan bastonculuk, semercilik, sepetçilik, kalaycılık gibi mesleklerin özünü bozmadan ilçede hala icra edilmesinden dolayı ilçenin kültür turizmi açısından da zengin olduğunun göstergesi olarak ifade edilmiştir.

Karadeniz Ereğli İlçesinin Turizm Potansiyeli: Ereğli yerel yönetimine göre ilçenin arkeolojik kazılardan yola çıkarak tarihi 4.000 yıl öncesine dayandırılmaktadır. Yerleşim yeri olarak çok eski dönemlerde balıkçı ve liman kasabası olarak kurulduğu, tarihinin eskilere dayanmasından dolayı sit alanlarının çok fazla olduğu ve bu alanlarda çok kıymetli tarihi kale, sur, kilise, su kemeri, deniz feneri gibi yapılaşmaların yer aldığı ifade edilmiştir. Özellikle bu sebepten ötürü ilçenin kültür turizmi açısından potansiyelinin yüksek olduğu vurgulanmıştır. İlçenin tarihi varlıklarını sergilemek ve tanıtmak için ilçede 4 adet müzenin yer aldığı, bu müzelerde 3 binin üzerinde arkeolojik eserin sergilendiği, bu müzelerden

birinin de 2014 yılında belediyenin kurduğu kent müzesi olduğu ifade edilmiştir. İlçenin kültür turizminden ayrı olarak inanç turizmi konusunda da oldukça önemli değerlere sahip olduğu, ilçede yer alan Cehennemağzı mağarasının Hz. İsa'nın havarileri tarafından ibadethane olarak kullanıldığı, bu yüzden yabancı turistler için çekici özelliği bulunduğu vurgulanmıştır. Ayrıca ilçede eski dönemde kullanılan kiliselerin hala fiziksel olarak varlıklarını sürdürmesinden dolayı bu ibadethanelerin inanç turizmi faaliyetlerini artırmada büyük etkiye sahip olduğu söylenmiştir. Bunun yanında ilçede bulunan Heraklia antik kenti de inanç turizmi için değerlendirilebilecek alanlar içerisinde görülmektedir. İlçenin deniz kıyısında olması, doğal plajlarının yer almasının özellikle kıyı turizmi faaliyetleri için önem arz ettiği, ilçede yer alan denizin sörf, kano, su motorları, su altı dalışı gibi sporlara müsait olmasının da ilçede deniz sporları turizminin de gerçekleşebileceği ifade edilmiştir. Ayrıca ilçede liman olmasının avantajı olarak tur şirketlerine ait Cruise yolcu gemilerinin ilçeyi turistik amaçla ziyaret etmeleri için olanak sağlayabilecek potansiyelde olduğu söylenmiştir. İlçenin doğal güzellikler açısından şelaleler, mesire alanları barındırdığı, bu alanlarda trekking ve bisiklet parkurlarının bulunduğu, Cehennemağzı, Herkül, Ayazma, İnönü mağaralarının bulunmasının mağara turizmi için de ilçeye ziyaretçi çekebileceği ifade edilmiştir. Bunun yanında ilçenin coğrafi işaretli ürünleri ile yöresel ürünlerinin de fazla sayıda olmasının ilçeyi ziyaret edenler için bir çekicilik unsuru olduğu vurgulanmıştır. İlçede her yıl yapılan Uluslararası Sevgi, Barış ve Dostluk Festivali, Hamsi Festivali, Uluslararası Açık Su Yüzme Festivali, Yelkenli Yat Rallisi Şampiyonası gibi sportif, kültürel, sanatsal, gastronomik temalı etkinlikler ile ilçenin turizm ve tanıtım faaliyetlerinin her geçen yıl artırıldığı ifade edilmiştir.

Zonguldak Merkez İlçesinin Turizm Potansiyeli: Zonguldak merkez yerel yönetimine göre ilçenin turizm alanında en büyük potansiyeli Türkiye'nin geçmişte endüstri alanında lokomotifi olmasından dolayı endüstriyel miras ile ilgili olduğu ifade edilmiştir. Taş kömüründen dolayı önceden kurulan işletme, fabrika, lojman, sosyal tesis gibi günümüzde âtıl duruma düşen yapıların endüstri mirasının önemli örnekleri olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında Türkiye'nin ilk ve tek maden müzesi olan Zonguldak merkezde bulunan müzenin de kömür-şehir ilişkisini ele alarak merkez ilçe için en önemli endüstriyel miras turizm ürünü olduğu bildirilmiştir. Birçok arkeolojik alan barındırmasından dolayı merkez ilçenin tarihi bir dokuya sahip olduğu, kültür turizmi potansiyeli de bulunduğu belirtilmiştir. Özellikle doğal güzelliklerinin yoğunluğundan ötürü tabiat parkları (Zonguldak Kent Ormanı, İncivez Çamlığı Tabiat Parkı), mesire alanları, yürüyüş rotaları, mağara turizmi (Gökgöl, İnağzı, Ilıksu, Sofular, Erçek Mağaraları), şelale turizmi (Harmankaya, Değirmenağzı Şelaleleri) gibi turizm türlerinde de zenginliklerin bulunduğu söylenmiştir. Ayrıca jeolojik yapıların yoğun olmasından dolayı jeopark alanlarının bulunduğu ve jeoturizm potansiyelinin de yüksek olduğu bildirilmiştir. Kıyı turizmi konusunda birkaç plajın yer aldığını ve özellikle yerel halkın bu alanları kullanmayı tercih ettikleri ifade edilmiştir. Ayrıca su altı dünyasına ait varlıklarını görmek, fotoğraflamak için su altı dalış turizminin de gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Kongre turizmi konusunda ise merkezin henüz gelişme aşamasında olduğu ve bu potansiyelin değerlendirilmesi durumunda bölgenin kongre turizminden alacağı payın artış göstereceği ifade edilmiştir. Merkez ilçesine yakın mesafede bulunan Ilıksu, Karaçayır ve Kokaksu termal kaplıca suları bulunmasına ve termal turizm potansiyeline sahip olmasına rağmen bu konuda herhangi bir tesisleşme çalışmasının olmadığı belirtilmiştir. Bunun yanında merkezde eğlence turizmi potansiyeli olduğu, merkez yerel yönetimi tarafından vurgulanmıştır.

Çalışmada yerel yönetimlerin perspektifinden ilçelerin mevcut alternatif turizm türlerinin karşılaştırmasına Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Çaycuma, Devrek, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez İlçe Yerel Yönetimlerinde Görev Alan Araştırmaya Katılan İlçe Turizmi Konusunda Yetki ve Sorumlulukları Bulunan Yöneticilerin

Perspektifinden Turizm Türlerine Göre Turizm Potansiyellerinin Karşılaştırılasına İlişkin Bulgular (Ziyaretçi Amaçlarına Göre Turizm Çeşitleri)

		Çaycuma	Devrek	Kdz. Ereğli	Zonguldak Merkez
Kaynak Temelli Turizm Çeşitleri	Yürüyüş Turizmi	Var	Var	Var	Yok
	Manzara Turizmi	Var	Var	Var	Yok
Sağlık Temelli Turizm Çeşitleri	Kaplıca Turizmi (Termal)	Yok	Yok	Yok	Var
Deniz Temelli Turizm Çeşitleri	Plaj Turizmi	Var	Yok	Var	Var
	Kruvaziyer Turizmi	Yok	Yok	Var	Yok
	Dalış Turizmi	Yok	Yok	Var	Var
	Su Sporları Turizmi	Var	Yok	Var	Yok
İş Temelli Turizm Çeşitleri	Kongre Turizmi	Yok	Yok	Yok	Var
Yeme-İçme Temelli Turizm Çeşitleri	Gastronomi Turizmi	Var	Var	Var	Yok
Etkinlik Temelli Turizm Çeşitleri	Festival Turizmi	Var	Var	Var	Yok
Eğlence Temelli Turizm Çeşitleri	Macera Turizmi	Var	Var	Var	Yok
	Yamaç Paraşütü Turizmi	Yok	Var	Var	Yok
	Olta Balıkçılığı Turizmi	Var	Var	Var	Var
	Bisiklet Turizmi	Var	Var	Var	Yok
	Akarsu Turizmi	Var	Var	Yok	Yok
Doğa Temelli Turizm Çeşitleri	Kırsal Turizm	Var	Var	Var	Yok
	Ekoturizm	Var	Var	Var	Yok
	Dağ Turizmi	Var	Var	Yok	Yok
	Tarım Turizmi	Var	Yok	Yok	Yok
	Av Turizmi	Var	Var	Yok	Yok
	Kamp Turizmi	Var	Var	Var	Yok
	Jeoturizm	Yok	Yok	Yok	Var
	Yayla Turizmi	Yok	Var	Yok	Yok
	Şelale Turizmi	Yok	Var	Var	Var
	Rafting Turizmi	Yok	Var	Yok	Yok
	Mağara Turizmi	Yok	Yok	Var	Var
Miras Temelli Turizm Çeşitleri	Endüstriyel Miras Turizmi	Yok	Yok	Yok	Var
	Arkeolojik Turizm	Var	Yok	Var	Yok
	Milli Park Turizmi	Yok	Yok	Var	Var
Kültür Temelli Turizm Çeşitleri	Kültürel Miras Turizmi	Var	Var	Var	Yok
	İnanç Turizmi	Yok	Yok	Var	Yok
	Sanat Turizmi	Yok	Yok	Var	Yok
	Müze Turizmi	Yok	Var	Var	Var
Toplam Potansiyel Turizm Çeşidi Sayısı		**18**	**19**	**23**	**11**

Tablo 3'te ilçe yerel yönetimlerinde ilçe turizmi konusunda yetki ve sorumlulukları bulunan yöneticilerin görüşlerine göre ilçelerin turizm potansiyellerinin karşılaştırması incelendiğinde; turizm türleri sayısı açısından en fazla turizm potansiyeli Karadeniz Ereğli ilçesinde yer alırken, en az turizm potansiyelinin ise Zonguldak Merkez ilçesinde bulunduğu saptanmıştır. Çaycuma ilçesinin yerel

yönetime göre kaynak temelli turizm çeşitleri, eğlence ve doğa temelli turizm çeşitleri açısından turizm potansiyelinin yüksek olduğu ifade edilirken, Devrek ilçesinin yerel yönetimine göre kaynak temelli, eğlence temelli, doğa temelli, yiyecek içecek temelli turizm çeşitleri potansiyelinin daha yüksek olduğu, Karadeniz Ereğli ilçesinin yerel yönetimine göre kaynak temelli, deniz temelli, yiyecek-içecek temelli, etkinlik temelli, eğlence temelli, miras temelli ve kültür temelli turizm çeşitleri potansiyelinin fazla olduğu, Zonguldak Merkez ilçesi yerel yönetimine göre ise sağlık temelli ve miras temelli turizm çeşitleri potansiyelinin yüksek olduğu bulunmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye gerek tarihi gerek doğal güzellikleri gerekse de kültürel mirası ile yüksek turizm potansiyeli olan bir ülke konumundadır. Turizm sektör anlamında tek başına değerlendirilmemeli, yaratmış olduğu istihdam ve zincirleme sektörlere faydaları ile yekûn değerlendirilmelidir. Yerel yönetimler, turizm faaliyetinin hayata geçirildiği bölge anlamında bakıldığında turizm faaliyetlerini destekleme/desteklememe hususunda önem arz etmektedir. Turizm potansiyeli yüksek olan coğrafyalarda turizm, yerel yönetimler vasıtası ile yerel ekonomiye önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle turizm ile ilgili yerel yönetimlerin önemli görevleri bulunmaktadır.

Yerel yönetimler, kuruluş itibari ile hizmet üreten birimler olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde turizm sektörü önemli bir hizmet arzı üretmiş ve bu durum taleplerin artması biçiminde tezahür etmiştir. Yerel yönetimlerin turizm sektörüne bakış açısı sektörün gelişmesi noktasında önemlidir. Bu çalışmada yerel yönetimler perspektifinden Zonguldak'ın seçilmiş ilçelerinin alternatif turizm potansiyellerinin ve SWOT analizleri yapılarak ilçeler arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu bağlamda örnek bölge olarak seçilen Zonguldak ilinin; Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli ve Zonguldak Merkez ilçe belediyelerinin alternatif turizm potansiyellerinin tespit edilmesi ve 2023 Türkiye Turizm Stratejisi kriterlerine göre ilçeler arası karşılaştırma yapılması ve her ilçenin SWOT analizlerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylece bu çalışma, Zonguldak'ın seçilmiş ilçelerine yönelik turizm ile ilgili mevcut durum ortaya konularak hem turizm potansiyelinin geliştirilmesi hem de oluşturulabilecek yeni turizm çeşitleri açısından sorumlu olan birimlere öneri geliştirici bir özellik taşımaktadır.

Zonguldak ilçe yerel yönetimlerin perspektifinden turizm alanı ile ilgili öngördükleri SWOT analizi sonuçlarına göre; Çaycuma ilçesinin kültürel ve endüstriyel miras potansiyelinin turistik faaliyetleri artırabileceği, Amasra destinasyonuna gidenlerin ilçe güzergahından geçtiği için alternatif turizm alanlarının aktif olması halinde ilçenin turistik çekiciliğinin artırılabileceği, konaklama kısıtlılığı ve nitelikli personel yetersizliğinin bulunmasının turizm faaliyetlerini olumsuz etkilediği ve ayrıca Filyos Vadi projesinin turizm faaliyetlerinin yapılmasını engelleme tehlikesi bulunduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Devrek ilçesinin doğa turizm potansiyelinin yüksek olduğu, ilçeye ait coğrafi işaretli ürünlerin fazlalığının bir avantaj sayılabileceği, ancak merkezi yönetim ve dış paydaşlar ile etkin iş birliği yapılmamasının turizmi olumsuz etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Kdz. Ereğli ilçesi için kıyı turizmi açısından imkanların fazla olması, kültürel ve sportif faaliyetlerinin ilçede yoğun olarak gerçekleştirilmesi, tarihi ve kültürel birikiminden dolayı kültür ve inanç turizmi altyapısının olmasının avantaj sayılabileceği, ancak ilçede konaklama işletmelerinin yetersiz kalması ve ilçe esnafının turizme ilgi göstermemelerinin dezavantaj olduğu ifade edilebilir. Zonguldak Merkez ilçesinin köklü bir endüstriyel mirasa sahip olmasının, doğa ve deniz turizminin bir arada olmasının ilçenin turizm faaliyetlerini artırabileceği, ancak sanayinin turizmin önüne geçmiş olmasından dolayı turizm potansiyelinin değerlendirilemediği sonucuna varılmıştır.

Zonguldak ilçe yerel yönetimlerin perspektifinden turizm potansiyellerinin karşılaştırılması sonucuna göre; turizm potansiyeli en yüksek ilçenin Kdz. Ereğli, en düşük ilçenin ise Zonguldak Merkez olduğu sonucuna varılmıştır. Çaycuma ilçesinin kaynak temelli turizm çeşitleri, eğlence ve doğa temelli turizm çeşitleri; Devrek ilçesinin kaynak temelli, eğlence temelli, doğa temelli, yiyecek içecek temelli turizm

çeşitleri; Karadeniz Ereğli kaynak temelli, deniz temelli, yiyecek-içecek temelli, etkinlik temelli, eğlence temelli, miras temelli ve kültür temelli turizm çeşitleri; Zonguldak Merkez ilçesinin ise sağlık temelli ve miras temelli turizm çeşitleri potansiyelinin yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Çakmak'ın (2020) Karadeniz Ereğli ilçesinin turizm potansiyelini değerlendirdiği çalışmasında, ilçe, sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal zenginlikler ile önemli bir turistik merkez olma potansiyeli taşımaktadır. Bununla birlikte, çalışmada, mevcut potansiyelin tam olarak değerlendirilemediği ve rekabet avantajlarının yeterince kullanılamaması sonucunda Ereğli'nin turizmde beklenen gelişmeyi gösteremediği vurgulanmaktadır. Öztekin'in (2021) Zonguldak ilinin eko turizm potansiyelini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada Zonguldak ilinin eko turizm açısından önemli doğal ve tarihi kaynaklara sahip olduğu ancak planlı bir şekilde potansiyelin kullanılmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada Zonguldak ilindeki yetersiz konaklama tesis durumunun olması, sahip olunan doğal güzelliklerin yeterli tanıtımının yapılmaması ve bazı tarihi alanlardaki bakımsızlıklar, ilin eko turizm bakımından zayıf yönleri olarak vurgulanmıştır. Köşker ve Özbey (2022) Zonguldak ili endüstriyel miras turizmi potansiyelinin SWOT analizini ortaya çıkarmak için yaptıkları çalışmada, Zonguldak'ta endüstriyel miras turizmine konu olabilecek çok fazla arz kaynağı olduğunu, ancak ilde endüstriyel miras turizmi bilincinin yetersiz olduğunu ve bu yüzden potansiyelin değerlendirilemediğini ifade etmişlerdir. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te Türkiye'nin kıyı turizmi yanı sıra alternatif turizm türleri açısından eşsiz imkanlara sahip olduğu ve bu potansiyelin rasyonel anlamda kullanılamadığı ifade edilmiş, bu çalışma ile ülkede olduğu gibi Zonguldak ilçelerinin de bu durumu yaşadıkları açıkça ortaya çıkmıştır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'ten yola çıkarak bu çalışma sonucu verilebilecek teorik ve pratik öneriler şunlardır:

- Ekonomik kalkınmayı teşvik eden, fiziksel olarak uygulanabilir, topluma odaklı ve sürdürülebilir turizm ilkelerini benimseyen bir planlama stratejisi geliştirilmelidir. Bu bağlamda, ilçe bazında sorun odaklı planlama anlayışından ziyade bütüncül bir yaklaşım benimsenmelidir. Mülkiyet, altyapı ve çevre gibi temel konularda çözüm önerileri sunulmalı ve sistematik bir yapılandırma sağlanmalıdır.
- Turizm yatırım projelerini uygulanabilir kılmak için gerçekleştirilen teşviklerden ilçe yerel yönetimlerinin faydalanması ve ilgili kuruluşları faydalanmaları için teşvik etmeleri özellikle turizm tesislerinin sayı ve kapasitesini artırmaya katkı sağlayacaktır.
- İlçelerde turizm açısından toplumun farklı kesimlerine uygun kalite ve fiyatta turistik ürün alternatifleri sunulmalıdır. Böylece turizm pazarı oluşturulması sağlanarak ayrıca tarihi ve kültürel değerlerin tanınırlığı da artırılacaktır.
- Yerel ve bölgesel ölçekte markalaşma hedeflenmeli, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin etkin ve verimli gerçekleştirilmelidir. Bu sayede zengin kültürel ve doğal değerlere sahip Zonguldak ilçeleri turistler için bir çekim noktası haline gelecektir.
- Turizm sektörünün ekonomik faydalarının yanı sıra, doğal ve kültürel çevre üzerinde potansiyel olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Özellikle doğal güzelliklerin yoğun turistik faaliyetlere maruz kalması, çevre kirliliği, doğal yaşam alanlarının tahribatı ve kaynakların aşırı tüketimi gibi sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, sürdürülebilir turizm politikalarının benimsenmesi ve uygulanması büyük önem taşımaktadır. Turizm faaliyetlerinin planlanması ve yönetiminde çevresel etkilerin değerlendirilmesi, koruma önlemlerinin alınması ve ziyaretçi bilincinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Ayrıca, turizmin yerel kültürler üzerindeki etkilerine de dikkat edilmeli, kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu bağlamda, slow food gibi yerel ve geleneksel mutfak kültürünü destekleyen yaklaşımların turizm faaliyetlerine entegre edilmesi hem kültürel mirasın korunmasına hem de turistlere otantik deneyimler sunulmasına katkı sağlayabilir.

Bu çalışma, Zonguldak ilinin dört ilçesine odaklanmıştır. Gelecek çalışmalarda, il genelindeki tüm ilçelerin turizm potansiyeli ve SWOT analizi incelenerek daha kapsamlı bir değerlendirme yapılabilir.

Ayrıca çalışma nitel bir araştırma olup, yerel yönetimlerin perspektifine dayanmaktadır. Gelecek çalışmalarda, turist sayıları, turizm gelirleri, konaklama istatistikleri gibi nicel veriler de kullanılarak daha somut sonuçlara ulaşılabilir. Çalışmada alternatif turizm potansiyeline genel bir bakış sunulmuştur. Gelecek çalışmalarda, belirli turizm türlerine (örneğin, doğa turizmi, kültür turizmi, gastronomi turizmi) odaklanılarak daha derinlemesine analizler yapılabilir. Bunun yanında gelecek çalışmalarda, Zonguldak ilçelerinde sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesine yönelik stratejiler ve politikalar üzerine odaklanılabilir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın Zonguldak ilçelerinin turizm potansiyelini daha etkin bir şekilde değerlendirmesi ve sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturması yolunda önemli bir adım olabileceği söylenebilir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'nun 03.09.2024 tarihli ve 490699 sayılı etik kurul izni alınmış ve makale süreç dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

Teşekkür: *Bu çalışmanın veri toplama sürecinde katkılarından dolayı Zonguldak Belediyesi, Çaycuma Belediyesi, Devrek Belediyesi ve Karadeniz Ereğli Belediyesi'ne teşekkür ederiz.*

KAYNAKÇA

Afkhami, B. (2021). Archaeological tourism; Characteristics and functions. *Journal of Historical Archaegology and Anthropoogical Sciences, 6*(2):57-60.

Altınay, M. (1996). Alternatif turizm. *TÜRSAB Dergisi, 151*(1), 60.

Akyol, C. (2021). Alternatif turizm türlerinin destinasyonlara katkısı; Artvin ve spor turizmi. *Journal of Humanities and Tourism Research, 11*(1), 177-194.

Arslan, N. Y., ve Akgün, Ş. (2023). *Alternatif turizm*, E. Aksoy Kendirci (Ed.) *Sağlık bilimleri alanında uluslararası araştırmalar XVII* içinde (s. 156). Eğitim Yayınevi, Ankara.

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2015). *Zonguldak turizm master planı.* (15.05.2024), https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/turizm-master-plani_1.pdf

Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı. (2020). *Batı karadeniz kalkınma planı vizyon, strateji ve eylemler.* (15.05.2024), https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/bakka-2021-2025-kurumsal-stratejik-plan.pdf

Bayer, M. Z. (1992). *Turizme giriş*. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını No:253, İstanbul.

Belediye Kanunu. (2005). *5393 belediye kanunu.* (6.06.2023), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393-20150404.pdf).

Bichler, B.F., ve Peters, M. (2021). Soft adventure motivation: An exploratory study of hiking tourism. *Tourism Review, 16*(2), 473-488.

Çakmak, T. F. (2020). Profesyonel turist rehberlerinin gözünden Karadeniz Ereğli'nin turizm potansiyelinin incelenmesi. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 157-170.

Çankaya, C. (1996). *Türk Turizm Ekonomisine Katkıları Doğrultusunda Rafting Sporu ve Turizminin Başarısı ve Geleceğinin Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Çavdırlı, C.M. (2019). *Alternatif turizm*. N. Kozak ve M. Kozak (Ed.), *Türkiye turizm ansiklopedisi* içinde, Detay Yayıncılık, Ankara.

Çelik, A. (2008). *Kültür turizmi çerçevesinde inanç turizmi: Diyarbakır ili örneği*. (Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Demirbulat, Ö.G., ve Saatci G. (2020). Endüstriyel miras turizmi üzerine Zonguldak ili özelinde bir değerlendirme. *Journal of Global Tourism and Technology Research, 1*(1), 35-49.

Demirer, D., ve Hatırnaz, B. (2023). Alternatiflilik mi, aşırılaşma mı? Turizm çeşitlerinin son güncel durumu. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 7*(1), 32-62.

Deniz Ticaret Odası (2024). *Denizcilik sektör raporu, İstanbul*. (Erişim Tarihi: 6.11.2024) https://www.denizticaretodasi.org.tr/media/SharedDocuments/sektorraporu/2024/Denizcilik%20Sekt%C3%B6r%20Raporu%202023_web2.pdf.

Dennison, N., ve Buttler R. (1990). Alternative forms of tourism. *International Journals of Hospitality Management, 163*(1), 120-131.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2012). Zonguldak doğa turizmi master planı 2013-2023. (Erişim Tarihi: 05.05.2024), https://www.bakkakutuphane.org/upload/dokumandosya/zonguldak_ili_doga_turizm_master_plani.pdf

Doğanay, S. (2019). *Yayla turizmi*. N. Kozak ve M. Kozak (Ed.), *Türkiye turizm ansiklopedisi* içinde, Detay Yayıncılık, Ankara.

Dünya Turizm Örgütü. (1999). *Sustainable development of tourism. Guide for local authorities on developing sustainable tourism–an annotated bibliography*. (Erişim Tarihi: 03.05.2024), http://sdt.unwto.org/en/content/publications-1

Düzgün, E. (2021). Pandemi sonrası yeni turist tercihi: Glamping turizmi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 11*(1), 145-158.

Edwards, J., ve Llurdes, J. (1996). Mines and quarries: Industrial heritage tourism. *Annals of Tourism Research, 23*(1), 341-363.

Fidan, F., ve Önür, S. (2021). Analysis of the industrial heritage in Zonguldak and recommendations for its reutilization. *International Journal of Conservation Science, 12*(1), 177-194.

Fredman, P., Haukeland, J.V., Tyryvainen, L., Stensland, S., ve Wall-Reinius, S. (2021). "Nature-based Tourism in a Nordic Context", Nordic Perspectives on Nature-Based Tourism, (Fredman, P., ve Haukeland, J.V.), Edward Elgar Publishing Limited, Massachusetts.

Garda, B., ve Temizel, M. (2016). Sürdürülebilir turizm çeşitleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 12*(1), 83-103.

Güngör, Ş. (2022). Kapadokya kültür yolunun alternatif turizm rotası bağlamında değerlendirilmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(3), 1784-1802.

Hacıoğlu, N., ve Avcıkurt, C. (2008). *Turistik ürün çeşitlendirmesi*. 1.Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.

Hahury, H. D., Saptenno, F., Batkunda, L., Louhenapessy, F. H., ve Oppier, H. (2023). Tourism development and impacts of local livelihood transition on the highlands of Mount Nona, Ambon Island. *International Journal of Professional Business Review, 8*(1), 1-17.

Helgadóttir, G., ve Katherine, D. (2021). 20 Years of Nordic rural tourism research: A review and future research agenda. *Scandınavıan Journal of Hospıtalıty and Tourısm, 21*(1), 60-69.

Hu, F., Wang, Z., Sheng, G. Lia, X., Chen, C., Geng, D., Hong, X., Xu, N., Zhu, Z., Zhang, Z., Zhu, L., ve Wang, G. (2022). Impacts of National Park tourism sites: A perceptual analysis from residents of three spatial levels of local communities in Banff National Park. *Environment, Development and Sustainability, 24*(1), 3126-3145.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (İBB), (2020). *Dünya kentlerinden ilham veren proje uygulamaları*. SODEMSAN Yayınları.

Janowski, I., Sarah, G., ve Anna, K. (2021). Dimensions of adventure tourism. *Tourism Management Perspectives, 37*(1), 1-11.

Kalay, G., ve Ertürk, E. B. (2024). Zonguldak Kandilli Bölgesi endüstriyel mirasının korunması ve turizme kazandırılması bağlamında bir öneri. *Journal of Humanities and Tourism Research, 14*(2), 146-165.

Karakaş, A., Aytar, E., ve Mohamed, A. A. (2023). Bartın ili Ulus ilçesi turizm potansiyeli SWOT analizi ile belirlenmesi. 1. Bilsel Uluslararası Dünya Bilim ve Araştırma Kongresi, 24-25 Haziran 2023, İstanbul, 876-889.

Kesgin, M., Önal, İ., Kazkondu, I., & Uysal, M. (2022). Gastro-tourism well-being: the interplays of salient and enduring determinants. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *34*(9), 3253-3277.

Koçak, A., ve Arun, Ö. (2013). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim, 4*(3), 21-28.

Kongre Uzmanı (2024, 24 Haziran). *İstanbul kongre şehirleri sıralamasında Avrupa'da 4 sıra atladı.* (Erişim Tarihi: 06.11.2024), https://www.kongreuzmani.com/istanbul-kongre-sehirleri-siralamasinda-avrupa-da-4-sira-atladi.html.

Köktürk, N. (2023). Gastronomi turizminin çekiciliği ve geliştirilebilirliği: Zonguldak ilinde bir uygulama. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 11*(3), 1919-1940.

Köksalanlar, A. A. (2024). Turist rehberleri gözünden İznik turizminin SWOT analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 34*(1), 187-200.

Köşker, H., ve Özbey, Z. (2022). Zonguldak ili endüstriyel miras turizmi potansiyelinin SWOT analizi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi, 5*(7), 962-977.

Kurnaz, H. A. (2020). Bolu turizm potansiyelinin turist rehberleri açısından değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8*(1), 523-537.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2020). *Ağustos 2020 sınır bülteni*. (Erişim Tarihi: 18.06.2024), https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizmistatistikleri.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2023). *Turizm çeşitleri*. (Erişim Tarihi: 03.06.2023), https://www.ktb.gov.tr/TR-96269/turizm-cesitleri.html

Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2024). *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ocak-Temmuz 2024 turizm istatistikleri.* (Erişim Tarihi: 26.10.2024), https://basin.ktb.gov.tr/TR-375656/turkiyeye-gelen-ziyaretci-sayisinda-onemli-artis.html

Negiz, N., ve Akman, E. (2011). Yerel yönetimlerin turizme yönelik ve turizmi etkileyen hizmetleri: Olması gereken-gerçekleşen düzleminde bir değerlendirme. *I.Uluslararası IV. Ulusal Eğirdir Turizm Sempozyumu*, Isparta, 1-4 Aralık 2011.

Ngoc, N. M., Tien, N. H., Hieu, V. M., Duc, L. D. M., ve Trang, T. T. T. (2023). Sustainable integration in Vietnam's tourism industry. *World Review of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development, 3*(1), 1-16.

Mavuş, F. B. (2021). Erzincan ili Kemaliye (Eğin) ilçesinin somut kültürel miras değerleri. *Turizm Ekonomi ve İşletme Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 110-115.

Özan, M. B., Polat, H., Gündüzalp, S., ve Yaraş, Z. (2015). Eğitim kurumlarında SWOT analizi. *Turkish Journal of Educational Studies, 2*(1), 1-28.

Özer, O. (2019). Türkiye'nin av turizmi potansiyeli konusunda bir değerlendirme. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel, 3*(1), 71-86.

Öztekin, E. (2021). Zonguldak ilinin ekoturizm potansiyeli ve SWOT analizi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 26*(45), 171-182.

Özşahin, E., ve Kaymaz, Ç. K. (2015). Türkiye şelalelerinin turizm potansiyelinin coğrafi yaklaşımla incelenmesi. *Route Educational and Social Science Journal, 2*(2), 12-29.

Papathanassis, A. (2017). Cruise tourism management: state of the art. *Tourism Review, 72*(1), 104-119.

Ritchie, B. W., ve Hall, C. M. (1999). Bicycle tourism and regional development: A New Zealand case study. *Anatolia, 10*(2), 89-112.

Rogerson, C. M., ve Jayne M. R. (2020). Camping tourism: A review of recent international scholarship. *GeoJournal of Tourism and Geosites, 28*(1), 349-359.

Schroeder, T. (2004). Motivations of resource-based tourism operators in North Dakota. *The Journal of Extension, 42*(6), 115-127.

Sezer, İ. (2022). Karadeniz'de alternatif bir turizm önerisi: Kruvaziyer turizmi. *Karadeniz Araştırmaları 75*(1), 861-908.

Sezer, İ. (2014). "Kruvaziyer Turizminde Dikkat Çeken Bir Nokta: Kuşadası Limanı". *Eastern Geographical Review*, 32 (1), 49-78.

Sezgin, M., ve Karaman, A. (2008). Turistik destinasyon çerçevesinde sürdürülebilir turizm yönetimi ve pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19*(1), 429-438.

Stojanovic, A. J., ve Melovic, B. (2022). National Park tourism. D.E. Buhalis (Ed.). *The encyclopedia of tourism management and marketing* içinde, Elgar Publishing, Massachusetts.

Şahinkoç, E. M., ve Yüksel, Ö. (2020). Türkiye'de turizm çeşitlendirmesi gerekliliği ve küresel salgın sürecinde gerçekleştirilebilecek alternatif turizm türleri. *Current Debates on Social Sciences 5 Human Studies, 16*(4), 155-175.

Şaprak, V., ve Yılmaz, V. (2023). Yerel yönetimlerde turizmin gelişimi ve kalkınma planları. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 3*(2), 338-354.

Tekeli, H. (2001). *Turizm pazarlaması ve planlaması*. 12. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

Türkay, O., ve Saraç, Ö. (2019). Altyapı, üstyapı ve çevre sorunlarının turist şikayetleri kapsamında değerlendirilmesi ve yerel yönetimlerin çözüm potansiyeli: Antalya örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10*(Ek Sayı), 98-110.

TÜRSAB. (2014). *Gastronomi turizmi raporu.* (Erişim Tarihi: 09.06.2024), https://www.tursab.org.tr/dosya/12302/Tursab-Gastronomi-Turizmi-Raporu_12302_3531549.Pdf

TÜRSAB. (2013). *Kongre turizmi raporu.* (Erişim Tarihi: 15.05.2024), http://www.tursab.org.tr/tr/seyahat-acentalari/seyahat-acentasi-arama?search=1#main-navigation

TÜSİAD. (2014). *Türkiye'de alternatif turizmin gelişmesine yönelik değerlendirmeler*. 1. Baskı, Sis Yayıncılık, İstanbul.

Ulusan, Y., ve Batman, O. (2010). Alternatif turizm çeşitlerinin Konya turizmine etkisi üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(1), 243-260.

URBACT. (2024). *Shops with a history.* (Erişim Tarihi: 27.10.2024), https://urbact.eu/good-practices/shops-history

Uyrun, A. (2020). *Su sporları turizmi: Gelecek turizm trendleri*. Paradigma Akademisi, İstanbul.

5393 Sayılı Belediyeler Kanunu, (2005). *Belediye kanunu*. (Erişim Tarihi: 15.04.2024), https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf

Xie, P. F. (2006). Developing industrial heritage tourism: A case study of the proposed Jeep Museum in Toledo, Ohio. Tourism Management, 27(6), 1321-1330.

Yeşiltaş, M., Çeken, H., ve Öztürk, İ. (2009). Karadeniz bölgesindeki turizm olanaklarının SWOT analizi ile değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(1), 250-269.

Yontürk, İ., ve Çakar, K. (2023) Covid-19 salgınında turizm paydaşlarının kriz yönetim stratejisi ve acil eylem planı geliştirmesine yönelik algıları: Diyarbakır örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi, 12*(2), 44-80.

Zengin, B., Şen, L. M., ve Ökçüm, O. (2023). Karasu'da alternatif turizm türlerinin geliştirilmesine yönelik bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 535-553.

Zonguldak Valiliği. (2024). *Zonguldak il brifingi.* (Erişim Tarihi: 24.10.2024), http://www.zonguldak.gov.tr/kurumlar/zonguldak.gov.tr/planlama/Zonguldak-Il-Brifingi-Subat-2024-_62-sy_.pdf

Zou, Y., Xiao, H., ve Yang, Y, (2022). Constructing identity in space and place: Semiotic and discourse analyses of museum tourism. *Tourism Management, 93*(1), 1-12.

Zywiolek, J., Matulewski, M., ve Santos, G. (2023). The kano model as a tool for assessing the quality of hunting tourism: A case from Poland. *International Journal for Quality Research, 17*(4), 1097-1112.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this study, alternative tourism potentials and SWOT analyzes of selected districts of Zonguldak were determined from the perspective of local governments and comparisons were made between districts. In this context, Zonguldak province was chosen as a sample region; It was aimed to determine the alternative tourism potentials of Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli and Zonguldak Central district municipalities and to make comparisons between districts according to the 2023 Turkey Tourism Strategy criteria and to reveal the SWOT analyzes of each district.

Research Questions:

What is the alternative tourism potential of Zonguldak districts from a local government perspective? What are the SWOT analyses of Zonguldak districts from a local government perspective? What is the situation when Zonguldak districts are compared in terms of alternative tourism potentials?

Literature Review:

Tourism is the temporary accommodation of people for recreation, entertainment or other reasons by going out of their places of permanent residence and meeting their needs in the regions they visit (Bayer, 1992:3). Local administrations are responsible for meeting the needs and wishes of both the visiting mass and the people of the region, and are the units that will realise the necessary and needed services. In this context, the relationship between local governments and tourism is regulated within the framework of laws, regional development plans and strategic plans as a result of the responsibilities of local governments to meet the needs of people on site (Negiz and Elvettin, 2011:775).

Among the main objectives of the Tenth Development Plan (2014-2018); diversifying and differentiating tourism products, increasing the quality of service, creating brand value and creating a sustainable activity, tourism as a sector that plays an important role in the development of the region. Within the framework of the Eleventh Development Plan, it is aimed for local administrations to diversify and develop tourism by prioritising the needs of disadvantaged regions, taking into account the changing tourist profile, and to support economic development by protecting the region while carrying out these activities (Şaprak and Yılmaz; 2023:351).

To summarise; infrastructure and environmental problems that occur in and around the regions where tourism is concentrated should be solved in cooperation with the private sector, central and local governments. In this context, in line with our study, the alternative tourism potentials of Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli and Zonguldak Central districts, which are the districts of Zonguldak, will be explored and suggestions will be made to central and local governments.

Methodology:

The population of the research consists of local governments; the sample consists of local governments of Devrek, Çaycuma, Karadeniz Ereğli and Zonguldak Central districts, which have geographically marked gastronomic products. In order to collect the data in the research, interview technique, one of the qualitative research methods, was used. A semi-structured interview form was used as a data collection tool. The questions in the interview form were prepared in the light of the information obtained as a result of the literature review in order to determine the tourism potential of the districts and to create a SWOT analysis. The prepared interview questionnaire was sent to 5 experts in the field for evaluation before the interviews and their expert opinions were taken and necessary corrections were made on the questions.

In order to reach the desired data, after the necessary appointments were made with the mayors of the districts specified in the research or the people who are authorised in tourism within the municipality, face-to-face interviews were held and the data were collected by taking voice recordings during the interview. The collected data were then analysed by content analysis method and converted into printed materials and necessary analyses were carried out on the data obtained.

Results and Conclusions:

According to the results of the SWOT analysis foreseen from the perspective of the local administrations of Zonguldak districts regarding the tourism area; it was concluded that the cultural and industrial heritage potential of Çaycuma district can increase touristic activities, the touristic attractiveness of the district can be increased if alternative tourism areas are active since those travelling to Amasra destination pass through the district route, the shortage of accommodation and the lack of qualified personnel have a negative impact on tourism activities, and there is also a danger that the Filyos Valley project will prevent tourism activities from being carried out. It has been concluded that the nature tourism potential of Devrek district is high, the abundance of geographically marked products of the district can be considered an advantage, but the lack of effective cooperation with the central administration and external stakeholders has a negative impact on tourism. Kdz. It can be stated that the fact that there are many opportunities for coastal tourism for Ereğli district, cultural and sports activities are intensively carried out in the district, cultural and faith tourism infrastructure due to its historical and cultural accumulation can be considered an advantage, but the insufficiency of accommodation establishments in the district and the lack of interest in tourism by the tradesmen of the district are disadvantages. It has been concluded that the fact that Zonguldak Central district has a deep-rooted industrial heritage and the combination of nature and sea tourism can increase the tourism activities of the district, but the tourism potential cannot be evaluated due to the fact that industry has overtaken tourism.

According to the results of the comparison of tourism potentials from the perspective of local administrations in Zonguldak districts; the district with the highest tourism potential is Kdz. Ereğli and the lowest district is Zonguldak Centre. It was concluded that Çaycuma district has resource-based tourism types, recreation and nature-based tourism types; Devrek district has resource-based, recreation-based, nature-based, food and beverage-based tourism types; Karadeniz Ereğli has resource-based, sea-based, food and beverage-based, activity-based, recreation-based, entertainment-based, heritage-based and culture-based tourism types; Zonguldak Central district has high potential for health-based and heritage-based tourism types. In the Turkey Tourism Strategy 2023, it is stated that Turkey has unique opportunities in terms of alternative tourism types as well as coastal tourism and that this potential cannot be used rationally, and this study has clearly revealed that Zonguldak districts are experiencing this situation as in the country.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 20.09.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 06.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Atak, Ü. (2025). İstanbul Deniz Yolcu Taşımacılığının Kümeleme Yöntemi ile Analizi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):827-850. https://doi.org/10.35674/kent.1553563

İstanbul Deniz Yolcu Taşımacılığının Kümeleme Yöntemi ile Analizi

Analysing Istanbul Maritime Passenger Transport Using Clustering Method

Üstün Atak[1]

Öz

Denize kıyısı olan kentlerin ulaşım seçeneklerinde deniz yolu taşımacılığı yüksek öneme sahiptir. Bu bakımdan İstanbul, Asya ve Avrupa yakasında bulunan iskele konumları ile kent içi deniz taşımacılığında büyük bir avantaja sahiptir. İstanbul deniz ulaşım ağında yolcu taşıması birden çok firma ile her gün tamamlanmaktadır. Bu kapsamda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Portalı'ndan elde edilen veri ile tamamlanan çalışmada gözetimsiz öğrenme yöntemi kullanılarak kent içi taşımadaki örüntüler tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı K-means kümeleme algoritmasını açık kaynak veri üzerinde kullanarak deniz yolcu taşımacılığı için uygunluğunun değerlendirilmesidir. Aynı zamanda kümeleme çalışması için büyük öneme sahip olan küme sayısı belirleme sorunu farklı yöntemler ile değerlendirilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda az sayıda küme sayısı ile analiz yapıldığında taşıyıcı ve yolcu profiline ait bilgilere ulaşılabileceği tahmin edilmiştir. Bununla beraber, yüksek küme sayısı ile analiz yapıldığında taşıyıcıya ait örüntülere ulaşılabileceği sonucuna varılmıştır. Çalışma sonucunda doğrudan iskele bazında yolcu ya da taşıyıcı analizi yapılmak yerine gelecek çalışmalara dayanak olabilecek çıkarımlardan bahsedilmiş ve uygun yaklaşımlar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deniz Ulaştırma Mühendisliği, Yolcu Taşımacılığı, Kümeleme Analizi, K-means

ABSTRACT

Maritime transportation has a high importance in cities that have ports. In this respect, Istanbul has a great advantage in urban maritime transportation with the help of its pier locations on the Asian and European sides. Urban passenger transportation is completed every day by different liner services in Istanbul. This study aims to achieve possible patterns in urban transportation using the unsupervised learning method with the data obtained from the Istanbul Metropolitan Municipality Open Data Portal. The research question is to determine whether the K-means clustering algorithm is suitable for analyzing maritime passenger transport open access data. Moreover, the problem of determining the number of clusters has been evaluated with different methods. The results showed that information about the liner and passenger profiles could be obtained with a small number of clusters. On the other hand, different cluster numbers revealed that liner profiles cloud be analyzed with higher cluster numbers effectively. As a result of the study, appropriate methods and outcomes are explained instead of directly analyzing passengers or carriers on a pier-by-pier basis.

Keywords: Maritime Transportation Engineering, Passenger Transport, Clustering, K-means

[1] **Corresponding Author:** (Dr. Üstün Atak) Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Denizcilik MYO, Bandırma, Balıkesir, Türkiye, uatak@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1513-7371

GİRİŞ:

İstanbul ili coğrafi konumu itibarı ile Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan çeşitli ulaşım seçeneklerine sahiptir. Coğrafi konumu sayesinde hem karayolu kesişim noktalarında yer almakta hem de denizyolu taşımacılığı avantajlarından faydalanabilmektedir. Enerji koridorunun kesişim noktalarından birisi olan İstanbul'da çoğunlukla yolcu ve kısmen de araç taşımacılığı kıtalar arası sıklıkla kullanılmaktadır. Ticari taşımacılığını çoğunlukla deniz yolu ile gerçekleştiren ülkemizde (Erdönmez ve İncaz, 2016) İstanbul'un bu coğrafi konum avantajı kimi zaman trafik gibi sorunlara sebep olmakla beraber alternatif ulaşım seçeneklerinden birisi olan deniz taşımacılığı bu konuda kent ulaşım yükünü hafifletebilmektedir.

Araştırma amacı olarak K-means kümeleme algoritmasının açık kaynak veri kullanarak deniz yolcu taşımacılığı için uygunluğunun değerlendirilmesi belirlenmiştir. Bu çalışmada İstanbul Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Portalı'ndan elde edilen üç yıllık İstanbul deniz yolcu taşımacılık verisi kullanılmıştır (URL-1). Verinin kapsamı her bir iskele için aylık yolcu taşıma sayıları ve taşıyan firma olarak karşımıza çıkmaktadır. Verinin analiz edilmesinde yöntem olarak K-means gözetimsiz öğrenme algoritması olarak seçilmiştir. Kümeleme yöntemi kullanılarak tamamlanacak analizde veri üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan gözetimsiz makine öğrenmesi yöntemi uygulanmıştır. Bu yaklaşımın seçilmesinin sebebi veri içerisindeki geleneksel hesaplamalar ile elde edilemeyecek değişik örüntülerin ortaya çıkarılmasının hedeflenmesidir. Tek bir yöntem seçilmesinin sebebi ise diğer yöntemlerin yeterince yaygın olmaması ve daha basit uygulama seçeneklerinin zayıf olmasıdır. Bu çalışma sonucunda oluşturulacak modelin yüksek işlemci gücü gerektirmeyen bilgisayar ve düşük kodlama bilgisi ile kolaylıkla tekrar uygulanabilmesi amaçlanmıştır. Elde edilecek olası sonuçların şehir bölge planlama, ulaşım modelleme, iskele kapasitesi ve yeni hat yatırımları gibi konularda faydalı olması beklenmektedir. Çalışma sonucunda olası ticari sonuçlardan kaçınmak için doğrudan iskele bazında yolcu ya da taşıyıcı analizi yapılmak yerine gelecek çalışmalara öncü olabilecek çıkarımlardan bahsedilmiş ve uygun yaklaşımlar açıklanmıştır.

1. İstanbul İli Deniz Yolcu Taşımacılığı

İstanbul kent içi deniz ulaşımı tarihine TMMOB Gemi Mühendisler Odası İstanbul Kent İçi Deniz Ulaşımı Raporu'nda (2008) bahsedildiği üzere ilk ulaşım seçeneklerinin denizyolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Faytonla yapılan ulaşımın zaman kaybına yol açması ve pahalı olması sebebi ile insanlar kent içinde yaya ya da kayıkla bir noktadan diğerine seyahat etmişlerdir. Öte yandan aynı raporda 1837 yılından itibaren Rus ve İngilizlere ait birer geminin Boğaz'da düzenli sefer yaptığından bahsedilmektedir. 1987 yılına kadar Şehir Hatları İşletmesi'nin öncülüğünde yürütülen deniz ulaşımı günümüzde çok sayıda farklı özel şirketin verdiği hizmetler ile İstanbul'da ulaşımı kolaylaştırmaktadır.

1844'te Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi ile başlayan İstanbul deniz yolu taşımacılığı 1937 yılında Şehir Hatları işletmesinin kurulması ile dönüşüme uğramıştır. 2005 yılında Şehir Hatları'nın İDO'ya devredilmesi ile yeni iskele ve gemiler hizmete alınmıştır. Aynı şekilde çok sayıda özel işletme ile İstanbul deniz yolu yolcu taşımacılığı farklı iskelelerde hizmet vermektedir. İstanbul'da artan trafik sorununa çözüm sağlayan yolcu ve araba taşımacılığı artan nüfus ile her geçen gün önem kazanmaktadır.

2. Yazın

Önceki çalışmalara bakıldığında K-means algoritmasının farklı çalışmalarda kullanıldığı görülmektedir. Bu kapsamda yazın taraması Tablo 1'de görüldüğü gibi algoritma ve denizcilik konularında değerlendirilmiştir. Ayrıca yolcu taşımacılığı ile alakalı diğer sektörlerde yapılmış uygulamalar araştırılmıştır.

Tablo 1. Yapılan geçmiş çalışmalar.

Yazar	Başlık	Dergi/Yayıncı
Syaoqiyah vd. (2024)	Classification of Domestic Flight Passengers at Main Airports Using the K-Means Clustering Method	IJISTECH (International Journal of Information System and Technology)
Farahnakian vd. (2023)	A Comprehensive Study of Clustering-Based Techniques for Detecting Abnormal Vessel Behavior	Remote Sensing
Xin vd. (2023)	Maritime traffic clustering to capture high-risk multi-ship encounters in complex waters	Reliability Engineering & System Safety
Hou vd. (2022)	On the K-Means Clustering Model for Performance Enhancement of Port State Control	Journal of Marine Science and Engineering
Son ve Cho (2022)	Analysis of Trends in Mega-Sized Container Ships Using the K-Means Clustering Algorithm	Applied Sciences
Cahyana vd. (2020)	Hybrid cluster analysis of customer segmentation of sea transportation users	Journal of Economics, Finance and Administrative Science
Sazak (2019)	İstanbul için öneri: Deniz ulaşımında elektrikli taşıt kullanımı ile enerji verimliliği sağlanması	Altınbaş Üniversitesi
Yücel (2019)	Şehir İçi Deniz Yolu Toplu Taşımacılığında Vapur Atama ve Rotalama Optimizasyonu: İstanbul Şehir Hatları Uygulaması	DEU Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik
Aycı ve Barlas (2015)	İstanbul Şehir Hatları'nın Gemi ve Hat Analizi	GİDB Dergi
Öztürk (2011)	Belediyeler ve Deniz Ulaşımı: İstanbul Şehir Hatlarının Belediyeye Devri	Çağdaş Yerel Yönetimler
Özer (2009)	İstanbul Deniz Otobüsleri'nin Bir Hattında Yolcu Talep Tahmini	Marmara Üniversitesi
Oral (2008)	İstanbul deniz yolu ulaşımının değerlendirilmesi ve öneriler	İstanbul Teknik Üniversitesi

Cahyana vd. (2020) hibrid kümeleme analizi kullanarak deniz yolu kullanıcılarının müşteri memnuniyet düzeyini analiz etmiştir. Yapılan çalışma sonucunda "PT Pelindo I" taşıma hizmeti kullanıcılarının hangi oranda memnun oldukları bulunmuştur. Benzer yaklaşım ile Hou vd. (2022) K-means algoritması kullanarak liman devlet kontrolü performans geliştirmesi amaçlı bir model oluşturmuştur. Tokyo

Memorandum verisinin altı yıllık analizi ile yapılan çalışma sonucunda doğruluk oranı %50 olarak bulunmuştur. Başka bir kümeleme analizi yöntemi ile Xin vd. (2023) yüksek trafiğe sahip deniz alanlarında gemiler arası oluşabilecek riskli durumları analiz etmiştir. En yakın komşu yöntemi ile uygulanan kümeleme çalışmasında yüksek riske sahip alanlar bulunmuş ve çatışma önleyici sisteme yardımcı olarak kullanılabileceğinden bahsedilmiştir. Benzer şekilde Farahnakian vd. (2023) olağandışı gemi seyir davranışlarını tahmin edebilmek için birden fazla kümeleme algoritması kullanarak çalışma yapmıştır. Otomatik Tanımlama Sistemi (AIS) verisi kullanılarak yapılan çalışmada K-means algoritmasının etkili bir biçimde deniz güvenliği açısından problem olan karanlık gemi ve dairesel gemi hareketlerini tespit edebilmiştir. Aynı şekilde, Son ve Cho (2022) K-means algoritması kullanarak yüksek taşıma kapasitesine sahip konteyner gemileri trend analizini tamamlamıştır. 5.497 farklı gemi verisinin kullanıldığı çalışma sonucunda %75 doğrulukla gelecekte yapılması planlanan gemi boyutlarını tahmin etmiş ve liman yatırımlarına yardımcı olabileceğinden bahsedilmiştir. Aynı yöntemi kullanan Syaoqiyah vd. (2024) Endonezya'da tamamlamış oldukları çalışmada havayolu yolcu taşıma verisi kullanmıştır. Yapılan çalışmada K-means kümeleme algoritması kullanılarak en yüksek taşıma hacmine sahip taşıyıcı ve hangi ay olduğu elde edilmiştir.

İstanbul deniz taşımacılığı ile yapılan çalışmalar incelendiğinde Öztürk (2011) yapmış olduğu çalışmada belediyeler ve deniz ulaşımı kapsamında İstanbul Şehir Hatları işletmesinin belediyeye devrini analiz etmiştir. Çalışma sonucunda deniz ulaşımının denetim ve diğer hizmetlerinin mahalli idarelere veya özerk kuruluşlara devredilmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Diğer bir çalışma Aycı ve Barlas (2015) İstanbul Şehir Hatları'nın gemi ve hat analizi değerlendirmesini şirketin planlama birimi ile fikir alışverişinde bulunarak belirli iskeleler doğrultusunda tamamlamıştır. Eminönü, Karaköy, Kadıköy ve Üsküdar iskelelerindeki sefer doluluk oranları ve gemi işletim maliyetleri analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda sistemde değişiklik yapılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Benzer şekilde, Yücel (2019) İstanbul deniz yolu taşımacılığı için seferlere vapur atama ve rotalama problemi konusunu ele almıştır. Yapılan çalışma sonucunda gerçek boyutlu veri için matematik modellerin yetersiz kaldığından bahsedilmiş ve tabu arama yöntemine dayalı sezgisel bir yöntem geliştirilmiştir. Öte yandan, Özer (2009) yapmış olduğu çalışmada zaman serisi yöntemi kullanarak İstanbul deniz otobüslerinin yolcu tahmini çalışmasını tamamlamıştır. 1994-2008 yılları arasında elde edilen sayısal veri analizi sonucunda 2009 yılı ilk dönemi için en uygun yolcu sayısı tahmin edilebilmiştir. Oral (2008) yapmış olduğu çalışmada benzer şekilde İstanbul deniz ulaşımı değerlendirmesini tamamlamıştır. Çalışma sonucunda kentte yapılan yolculukların karayolundan deniz yoluna kaydırılabilmesi üzerine tasarlanan önerilerin verimliliği değerlendirilmiştir. Sazak (2019) ise İstanbul ilinde deniz ulaşımı için kullanılan vapurların elektrikli araç teknolojisi ile kullanılmasını Şehir Hatları şirketi temelinde değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda tasarruflu ve çevre dostu ulaşım seçeneği çözüm önerileri sunulmuştur.

Yapılan çalışmalara bakıldığında K-means algoritmasının denizcilik alanında başarılı sonuçlar veren çalışmalara öncülük ettiği görülmektedir. Ayrıca İstanbul ili deniz taşımacılığı konusunda geçmiş veriler analiz edilerek çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bununla beraber havayolu yolcu taşımacılığı alanında kullanılan algoritmanın veriyi analiz etmede kullanıldığı görülmektedir.

3. Yöntem

K-means gözetimsiz ya da denetimsiz olarak adlandırılan bir öğrenme algoritmasıdır. Algoritmanın çalışmasında kullanılan veride herhangi bir etiketlenmiş veri olmaması gerekir. Veri öğrenme aşamasında herhangi bir etikete ya da değere gerek duymayan algoritma bunun yerine benzer noktaları kümeler halinde gruplamaktadır. Başlangıç olarak "k" rastgele nokta başlangıç küme merkezleri için seçilir ve her veri noktası en yakın merkeze atanır. Sonraki aşamada küme içerisindeki noktaların ortalamaları alınarak merkezler güncellenir. Merkezler en uygun noktaya gelip göz ardı edilecek kadar değişiklikle güncelleme yapıldığı noktada süreç tamamlanır.

K-means "within-cluster sum of squares-WCSS" olarak adlandırılan kümeler içi kareler toplamı değerini minimize etmeyi hedefler. Formülü şu şekildedir:

$$WCSS_k = \sum_{x \in k} ||x - \bar{x}||^2$$

Algoritmanın en önemli noktalarından bir tanesi ise en uygun "k" değerinin bulunmasıdır. Bunun için kullanılan üç farklı yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki "Elbow Method" olarak adlandırılan yaklaşımdır. Bu yaklaşımda K-means WCSS'nin hesaplanabilmesi için birçok seçenek ile çalıştırılır. En iyi "k" ise WCSS arasındaki uyuma göre belirlenir. Diğer bir yaklaşım ise "Silhoutte Score" olarak adlandırılan Siluet puanı olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşımda kümenin noktaları arasındaki benzerlik ölçülür. "-1" ile "1" arasında belirlenen bir değer ile noktanın yanlış ya da doğru kümede olduğu belirlenir. "-1" değeri yanlış küme için tanımlanırken değeri doğru kümeye atanmış nokta için tanımlanır. Son yaklaşım ise "gap statistics" olarak adlandırılan boşluk istatistikleridir. Bu yaklaşımda kümeleme yönteminin çıktısı küme içi varyasyondaki değişimi beklenen bir referans sıfır dağılımı ile karşılaştırılır.

4. Deniz Yolcu Taşıma Çalışması

Çalışmada kullanılan İstanbul içi deniz yolcu taşıma verisi İstanbul Büyükşehir Belediyesi Açık Veri Portalı'ndan 2021, 2022 ve 2023 yılları için toplam 29.017 satır olarak elde edilmiştir. Veri, yolcu taşıma istatistiklerini iskele ve aylık taşıma sayısı olarak açıklamaktadır. Bununla beraber Tablo 2'de gösterildiği gibi yine aynı kaynaktan elde edilen deniz işletmeleri bazında araç, hat ve iskele sayısı kümeleme çalışması sonucunda çıkarım yapabilmek için kullanılmıştır. Özel işletme olarak belirtilen "Özel Tekne / Motor" sayıları aylık yolcu taşıma verisinde şirket adı açık olarak paylaşılmış olsa da çalışmada isimler gizlenerek kullanılmıştır. Hem olası şirket kazancı ya da kapasitesinin ortaya çıkarılmasının önüne geçmek hem de kümeleme algoritmasında herhangi bir etiketleme yapmamak için bu yol seçilmiştir.

Ham veri elde edildikten sonra iskele isimleri düzenlenmiştir. Bunun sebebi birden fazla yıl için oluşturulan verideki iskele isimlerinde bir ya da iki harfin farklı yazılmasıdır. Ayrıca kümeleme modeli için uygun olmayan boş hücre içeren satırlar çıkarılmıştır (28.369 satıra düşmüştür). Bu aşamalar tamamlandıktan sonra MS Excel kullanılarak tek bir veri seti üç yıl süre için oluşturulmuştur.

Veri seti oluşturulduktan sonra analiz için Win 10 işletim sistemine sahip Intel i7-6700 işlemci ve 48 GB RAM'e sahip bilgisayarda R programlama dili kullanılmıştır. R ile kategorik değişkenlerin K-means kümeleme algoritması tarafından analiz edilebilmesi için iskele ve taşıyıcı isimlerinde kukla-dummy değişken dönüşümü yapılmıştır.

En uygun "k" değerini bulabilmek için WCSS değeri ve "Elbow Method ve Silhoutte Score" yaklaşımı kullanılmıştır. Öncelikle tüm veri herhangi bir değişiklik yapılamadan analiz edilmiştir. Sonraki aşamada ise WCSS değerinin iyileştirilebilmesi için iskele konumlarına göre veri seti ikiye ayrılmıştır. Bunun sebebi hem turistik/iş yeri konumlarının değerlendirilebilmesi hem de tek yöne doğru yapılan yolculuk sayılarının analiz edilebilmesi olarak amaçlanmıştır. Tüm veri setleri en uygun küme sayısı değerleri belirlenirken "Elbow Method ve Silhoutte Score" yaklaşımları kullanılmıştır.

Çalışmanın ilk aşamasında iskele yerleri, taşıyıcı isimleri, ay ve yıl değişkenleri kullanılmıştır. Yapılan değerlendirmede ay ve yıl değişkenlerinin WCSS'yi olumsuz yönde etkilediği ve çalışmanın amacı ile uyuşmadığı için kullanılmamıştır. İskele konumları ve taşıyıcıların olası örüntülerini ortaya çıkarmak için

kullanılan kümeleme yöntemi metriklerini olumsuz etkileyen bu durum Avrupa ve Asya olarak ayrılan veri setinden çıkarılmıştır.

Çalışmanın son aşamasında İstanbul'un Asya ile Avrupa tarafında bulunan iskeleler olarak ikiye ayrılmış olan veri setleri en uygun "k" değerleri için küme değerleri hesaplanmıştır. Toplamda dört adet kümeleme çalışmasının değerleri üzerinden olası çıkarımlar İBB Açık Veri Portalı Deniz Ulaşım Hatları Vektör Verisi kullanılarak ayrıca değerlendirilmiştir (URL-2).

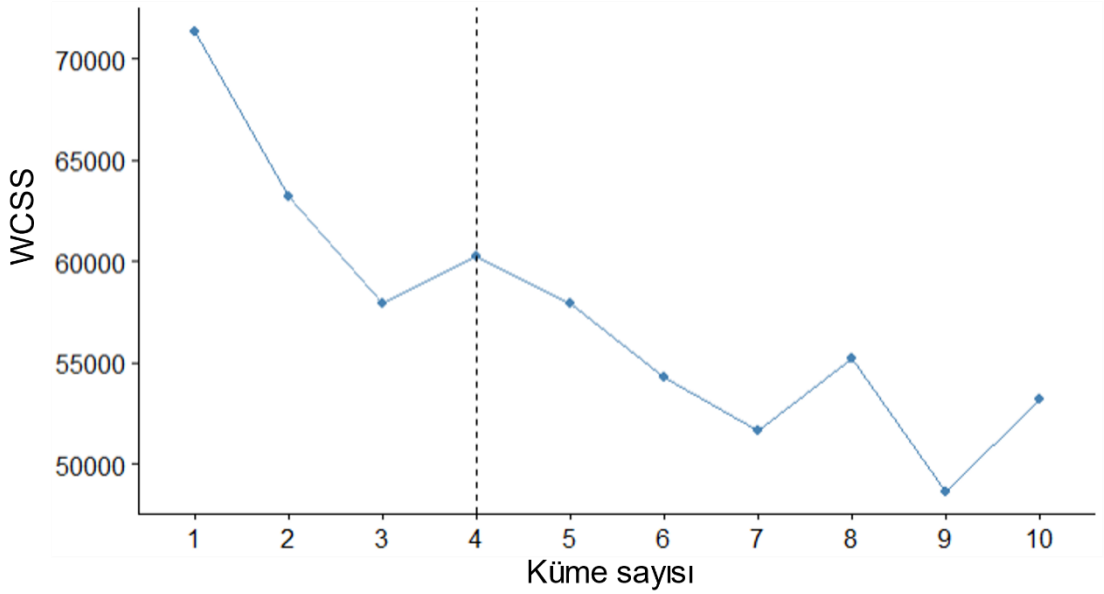
Tablo 2. Deniz işletmeleri bazında araç, hat ve iskele sayısı.

İşletme Türü	Gemi/Motor Sayısı			Hat Sayısı			İskele Sayısı		
Yıl	2021	2022	2023	2021	2022	2023	2021	2022	2023
İDO (İstanbul Deniz Otobüsleri)	24	52	52	4	15	15	27	35	35
Şehir Hatları A.Ş.	26	61	77	22	23	32	48	108	111
Özel Tekne / Motor	133	396	394	14	17	17	42	30	30

5. Bulgular

K-means algoritması ile çalışma ham verisi analiz edildiğinde dirsek ve siluet yöntemi ile elde edilen en uygun küme değerlerine göre her bir verinin ilgili kümeye üyelik değeri tablo halinde elde edilmiştir. Aynı zamanda görsel hazırlanarak çıkarım yapılabilecek hale getirilmiştir.

Şekil 1. Dirsek yöntemi ile en uygun küme değeri.

Şekil 1'de görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 3'teki dört küme için üyelik değerleri elde edilmiştir.

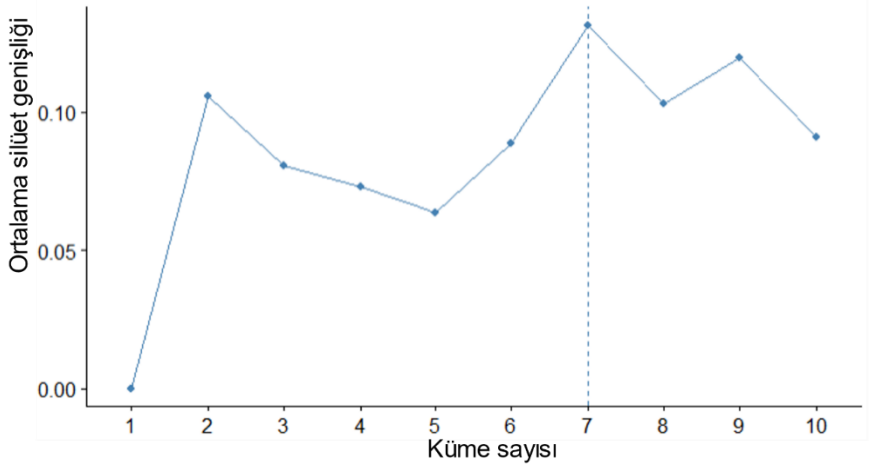
Tablo 3. Ham çalışma verisi dört küme üyelik değerleri.

Küme No	Anadolu Hisarı	Anadolu Kavağı	Arnavutköy	Ayvansaray	Balat
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,02518251	0,02518251	0,02518251	0,02511553	0,02471368
3	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,01459594
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Beylerbeyi	Bostancı	Burgazada	Büyükada	Büyükdere
1	0,00000000	0,04486960	0,00000000	0,04281972	0,00000000
2	0,02518251	0,02518251	0,02518251	0,02518251	0,02518251
3	0,01459594	0,03168387	0,01566394	0,03061588	0,01139195
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Eyüp	Fener	Harem	Hasköy	Heybeliada
1	0,00000000	0,00000000	0,04270584	0,00000000	0,04247808
2	0,02518251	0,02491461	0,00000000	0,02518251	0,02518251
3	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,03025988
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Karakoy	Kartal	Kasımpaşa	Kınalıada	Küçüksu
1	0,00000000	0,04281972	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,02518251	0,00000000	0,02518251	0,02518251	0,02036032
3	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,01601994	0,01174795
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Sirkeci	Sütlüce	Topçular	Üsküdar	Yenikapı
1	0,04270584	0,00000000	0,04281972	0,04281972	0,004783054
2	0,00000000	0,02518251	0,00000000	0,02518251	0,000669747
3	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,04058384	0,003915984
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,19696970	0,000000000
	Barbaros	Bebek	Beşiktaş	Beykoz	Çengelköy
1	0.00000000	0.00000000	0.04281972	0.04281972	0.00000000
2	0.02518251	0.02518251	0.02518251	0.02518251	0.02518251
3	0.01459594	0.01459594	0.02919188	0.02919188	0,01459594
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Çubuklu	Eminönü	Emirgan	Eskihisar	İstinye
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,04281972	0,00000000
2	0,02518251	0,02518251	0,02518251	0,00000000	0,02518251
3	0,01459594	0,01139195	0,01459594	0,01459594	0,02563190
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,20887446
	Kabataş	Kadıköy	Kandilli	Kanlıca	Kuzguncuk
1	0,04281972	0,003871996	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,000000000	0,02116402	0,02518251	0,01794923
3	0,01459594	0,002491990	0,01317195	0,01459594	0,01174795
4	0,00000000	0,000000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Ortaköy	Paşabahçe	Rumeli kavağı	Sarıyer	Yeniköy
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,04281972
2	0,02478066	0,02511553	0,02518251	0,02518251	0,00000000
3	0,02563190	0,01459594	0,01459594	0,01459594	0,01459594
4	0,19751082	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs
1	0,08438674	0,07721216	0,08393122	0,08210910	0,08529780
2	0,08418726	0,07648517	0,08479003	0,08197709	0,08345054
3	0,00000000	0,00000000	0,02456390	0,02527590	0,02456390
4	0,08549784	0,07683983	0,08549784	0,08279221	0,08387446
	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim
1	0,08290627	0,08655051	0,08541168	0,08290627	0,08484227
2	0,08164222	0,08391936	0,08452214	0,08177617	0,08472306
3	0,02563190	0,02669989	0,02705589	0,02669989	0,02634389
4	0,07846320	0,08549784	0,08549784	0,08279221	0,08549784
	Kasım	Aralık	2021	2022	2023
1	0,08233686	0,08210910	0,00000000	0,96754360	0,03245644
2	0,08626348	0,08626348	0,00000000	0,96852190	0,03147813
3	0,02527590	0,76788893	0,97721609	0,00000000	0,02278391
4	0,08279221	0,08495671	0,00487013	0,98051950	0,01461039
	Taşıyıcı 1	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4	Taşıyıcı 5
1	0,00000000	0,21478192	0,17127890	0,21409862	0,12800364
2	1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,57814170	0,07297971	0,05838377	0,07297971	0,04378782
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Taşıyıcı 6	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu sayısı	
1	0,00000000	0,18619747	0,08563945	0,01105751	
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00720293	
3	0,06728373	0,07725169	0,02919188	0,01900089	
4	1	0,00000000	0,00000000	0,00143971	

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %21,6 değeri elde edilmiştir.

Şekil 2. Silüet yöntemi ile en uygun küme değeri.

Şekil 2'de görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 4'teki yedi küme için üyelik değerleri elde edilmiştir.

Tablo 4. Ham çalışma verisi yedi küme üyelik değerleri.

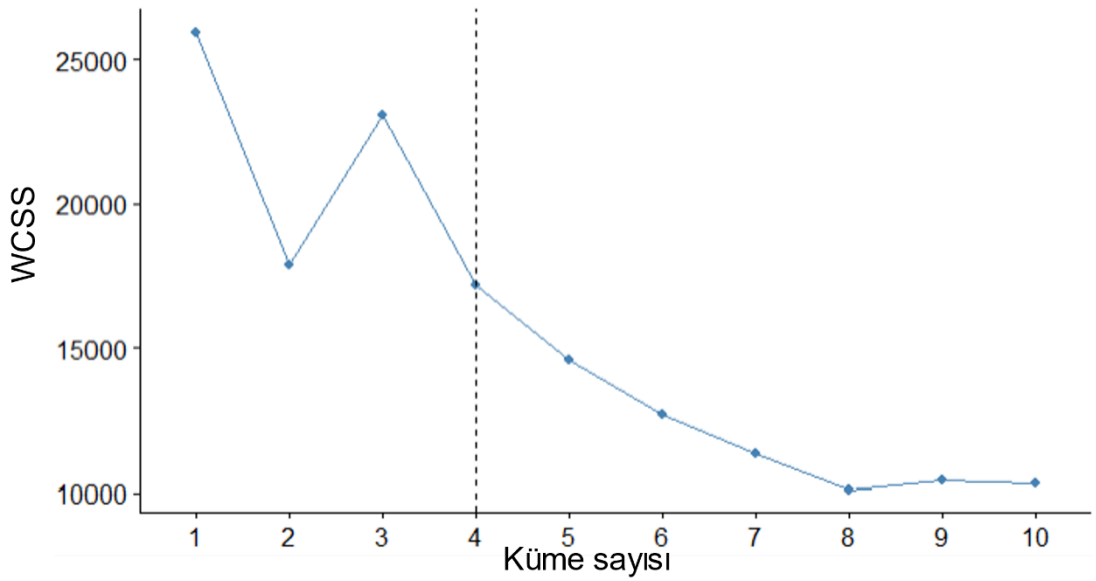
Küme No	Anadolu Hisarı	Anadolu Kavağı	Arnavutköy	Ayvansaray	Balat
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,01486046
4	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,02507635	0,02459412
5	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,01648936
6	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,01646938
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Beylerbeyi	Bostancı	Burgazada	Büyükada	Büyükdere
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,04957933	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,01486046	0,03225806	0,01594781	0,02754621	0,01159841
4	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,02515673
5	0,01648936	0,03351064	0,01648936	0,01648936	0,01648936
6	0,01646938	0,03293875	0,01646938	0,01646938	0,01646938
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,33448873	0,00000000
	Eyüp	Fener	Harem	Hasköy	Heybeliada
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,000000000
2	0,00000000	0,00000000	0,04687500	0,00000000	0,000150240
3	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,027183762
4	0,02515673	0,02483524	0,00000000	0,02515673	0,025156727
5	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,016489361
6	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,016469377
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,331022530
	Kanlıca	Karakoy	Kartal	Kasımpaşa	Kınalıada
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,01486046	0,01486046	0,01123596	0,01486046	0,01631026
4	0,02515673	0,02515673	0,00000000	0,02515673	0,02515673
5	0,01648936	0,01648936	0,00000000	0,01648936	0,01648936
6	0,01646938	0,01646938	0,00000000	0,01646938	0,01646938
7	0,00000000	0,00000000	0,33448873	0,00000000	0,00000000
	Sarıyer	Sirkeci	Sütlüce	Topçular	Üsküdar
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,25146580
2	0,00000000	0,04687500	0,00000000	0,04702524	0,04552284
3	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,01486046	0,03769482
4	0,02515673	0,00000000	0,02515673	0,00000000	0,02515673
5	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,03244681
6	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,03242409
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Barbaros	Bebek	Beşiktaş	Beykoz	Çengelköy
1	0,00000000	0,00000000	0,25146580	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,04702524	0,00000000
3	0,01486046	0,01486046	0,02609641	0,02972091	0,01486046
4	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,02515673
5	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,03297872	0,01648936

6	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,03293875	0,01646938
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Çubuklu	Eminönü	Emirgan	Eskihisar	İstinye
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,04702524	0,04702524
3	0,01486046	0,01159841	0,01486046	0,01486046	0,02972091
4	0,02515673	0,02515673	0,02515673	0,00000000	0,02515673
5	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,01648936	0,03297872
6	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,01646938	0,03293875
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Kabataş	Kadıköy	Kandilli	Küçüksu	Kuzguncuk
1	0,25146580	0,000000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,004206731	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,01123596	0,002537151	0,01341066	0,01196086	0,01196086
4	0,00000000	0,000000000	0,02089696	0,02033435	0,01792316
5	0,00000000	0,001595745	0,01595745	0,01223404	0,01223404
6	0,00000000	0,001544004	0,01338137	0,01441071	0,01132270
7	0,00000000	0,000000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Ortaköy	Paşabahçe	Rumeli kavağı	Yenikapı	Yeniköy
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,000000000	0,00000000
2	0,04567308	0,00000000	0,00000000	0,005558894	0,04702524
3	0,02609641	0,01486046	0,01486046	0,003986951	0,01486046
4	0,02483524	0,02507635	0,02515673	0,000642983	0,00000000
5	0,03138298	0,01648936	0,01648936	0,002127659	0,01648936
6	0,03242409	0,01646938	0,01646938	0,001544004	0,01646938
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,000000000	0,00000000
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs
1	0,08338762	0,07557003	0,08534202	0,08273616	0,08534202
2	0,10201322	0,09269832	0,10066106	0,00000000	0,10201322
3	0,00000000	0,00000000	0,02319681	0,02392171	0,02319681
4	0,10102877	0,09178589	0,10175213	0,00000000	0,10014467
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	1	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,07972270	0,07538995	0,08578856	0,08318891	0,08578856
	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim
1	0,08273616	0,08534202	0,08534202	0,08273616	0,08534202
2	0,09840745	0,10411659	0,10261418	0,09960938	0,00000000
3	0,02428416	0,02537151	0,02573396	0,02537151	0,02500906
4	0,09797460	0,10070728	0,10143064	0,09813535	0,00000000
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	1
7	0,08318891	0,08578856	0,08578856	0,08318891	0,08578856
	Kasım	Aralık	2021	2022	2023
1	0,08273616	0,08338762	0,01758958	0,9511401	0,03127036
2	0,09885817	0,09900841	0,00000000	0,9711538	0,02884615
3	0,02392171	0,77999275	0,97861544	0,0000000	0,02138456
4	0,10352033	0,10352033	0,00000000	0,9691368	0,03086321

5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,9659574	0,03404255
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,9675759	0,03242409
7	0,08318891	0,08318891	0,02339688	0,9454073	0,03119584
	Taşıyıcı 1	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4	Taşıyıcı 5
1	0,0000000	0,00000000	1	0,00000000	0,00000000
2	0,0000000	0,23602764	0,00000000	0,23512620	0,00000000
3	0,5886191	0,07430228	0,04820587	0,07430228	0,03370787
4	1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
5	0,6510638	0,08244681	0,00000000	0,08244681	0,00000000
6	0,6510551	0,08234689	0,00000000	0,08234689	0,00000000
7	0,0000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	1
	Taşıyıcı 6	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu Sayısı	
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,03874094	
2	0,22956731	0,20522837	0,09405048	0,00553015	
3	0,07249003	0,07865169	0,02972091	0,01522879	
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00696807	
5	0,08085106	0,07021277	0,03297872	0,00718325	
6	0,08080288	0,07050952	0,03293875	0,00832853	
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00520039	

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %27,3 değeri elde edilmiştir.

Şekil 3. Dirsek yöntemi ile en uygun küme değeri.

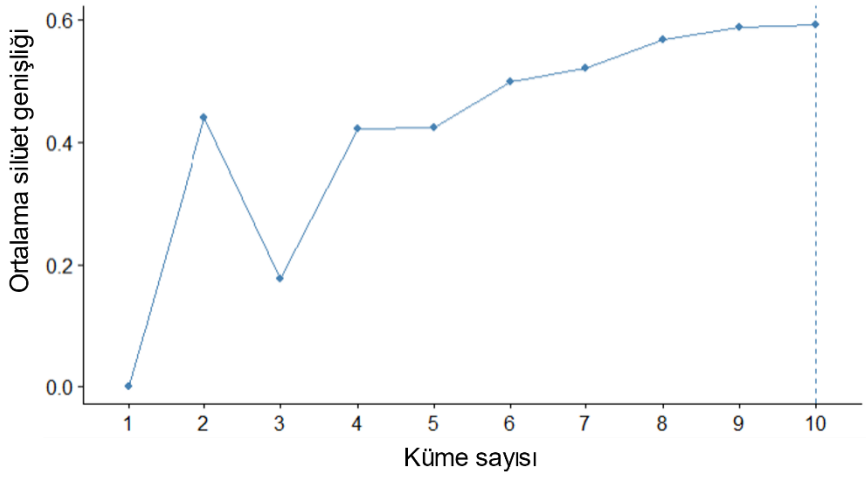
Asya yakası iskeleler için K-means algoritması ile Şekil 3'te görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 5'teki dört küme için üyelik değerleri elde edilmiştir.

Tablo 5. Asya yakası iskele verisi dört küme üyelik değerleri.

Küme No	Anadolu Hisarı	Anadolu Kavağı	Beykoz	Bostancı	Çengelköy
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,01187905	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,20086083	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,05297929	0,00000000	0,00000000
4	0,02518876	0,02518876	0,02518876	0,02518876	0,02518876
	Çubuklu	Harem	Kadıköy	Kandilli	Kanlıca
1	0,00000000	0,22462200	0,02213823	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,02518876	0,00000000	0,00000000	0,02132286	0,02518876
	Kartal	Küçüksu	Kuzguncuk	Paşabahçe	Sütlüce
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,05297929	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,00000000	0,02035639	0,01818182	0,02512836	0,02518876
	Üsküdar	Taşıyıcı 1	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4
1	0,00000000	0	0	0,00000000	0,00000000
2	0,00047824	0	1	0,00000000	0,00000000
3	0,10316351	0	0	0,21191720	0,26489650
4	0,02518876	1	0	0,00000000	0,00000000
	Taşıyıcı 5	Taşıyıcı 6	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu Sayısı
1	0,00000000	0,00000000	1	0,00000000	0,00272383
2	0,00000000	0,00000000	0	0,00000000	0,00526598
3	0,15842970	0,25879810	0	0,10595860	0,01403616
4	0,00000000	0,00000000	0	0,00000000	0,00810285

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %46,9 değeri elde edilmiştir.

Şekil 4. Silüet yöntemi ile en uygun küme değeri.

Asya yakası iskeleler için K-means algoritması ile Şekil 4'te görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 6'daki on küme için üyelik değerleri elde edilmiştir.

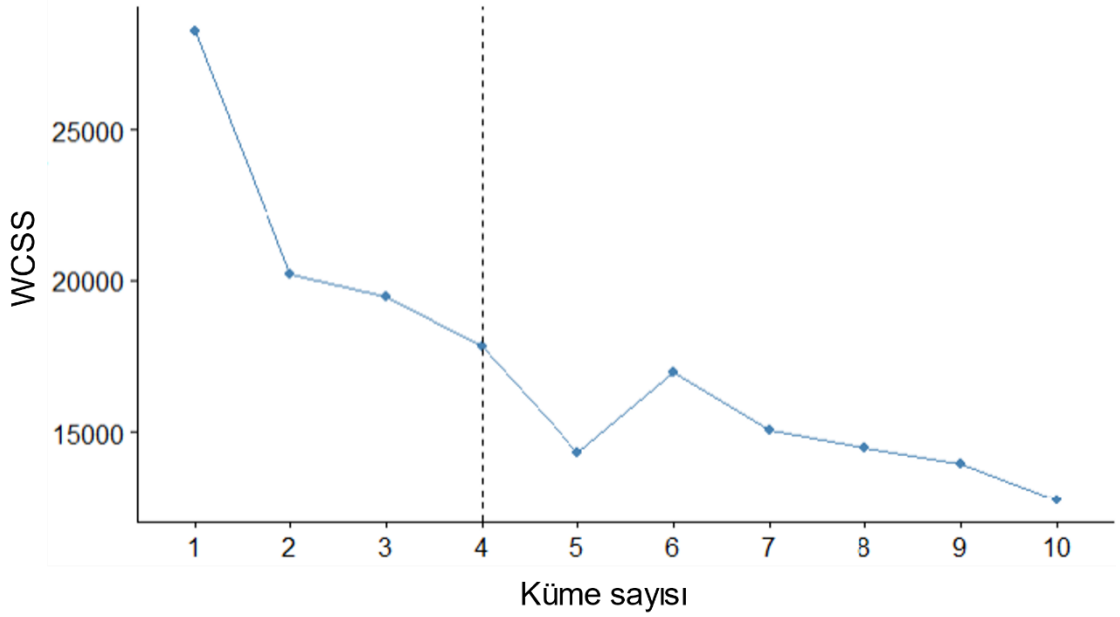
Tablo 6. Asya yakası iskele verisi on küme üyelik değerleri.

Küme No	Anadolu Hisarı	Anadolu Kavağı	Beykoz	Bostancı	Çengelköy
1	0,00000000	0,00000000	1	0,00000000	0
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,01187905	0
4	0,02583963	0,02583963	0,02583963	0,02583963	0
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,20086083	0
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
8	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
9	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	1
10	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
	Çubuklu	Harem	Kadıköy	Kandilli	Kanlıca
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,22462200	0,02213823	0,00000000	0,00000000
4	0,02583963	0,00000000	0,00000000	0,02187384	0,02583963
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
9	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
10	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Kartal	Küçüksu	Kuzguncuk	Paşabahçe	Sütlüce
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,33440260	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,00000000	0,02088239	0,01865163	0,02577767	0,02583963
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
9	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
10	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
	Üsküdar	Taşıyıcı 1	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4
1	0,00000000	0	0	0	0
2	0,00000000	0	0	0	0
3	0,00000000	0	0	0	0
4	0,02583963	1	0	0	0
5	0,19391261	0	0	0	0
6	0,00047824	0	1	0	0
7	0,25000000	0	0	1	0
8	0,00000000	0	0	0	1
9	0,00000000	1	0	0	0
10	0,00000000	0	0	0	0

	Taşıyıcı 5	Taşıyıcı 6	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu Sayısı
1	0	0	0	1	0,00290328
2	1	0	0	0	0,00489471
3	0	0	1	0	0,00272383
4	0	0	0	0	0,00823184
5	0	1	0	0	0,00149486
6	0	0	0	0	0,00526598
7	0	0	0	0	0,03705761
8	0	0	0	0	0,01777861
9	0	0	0	0	0,00311082
10	0	0	0	1	0,00297063

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %74,5 değeri elde edilmiştir.

Şekil 5. Dirsek yöntemi ile en uygun küme değeri.

Avrupa yakası iskeleler için K-means algoritması ile Şekil 5'te görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 7'deki dört küme için üyelik değerleri elde edilmiştir.

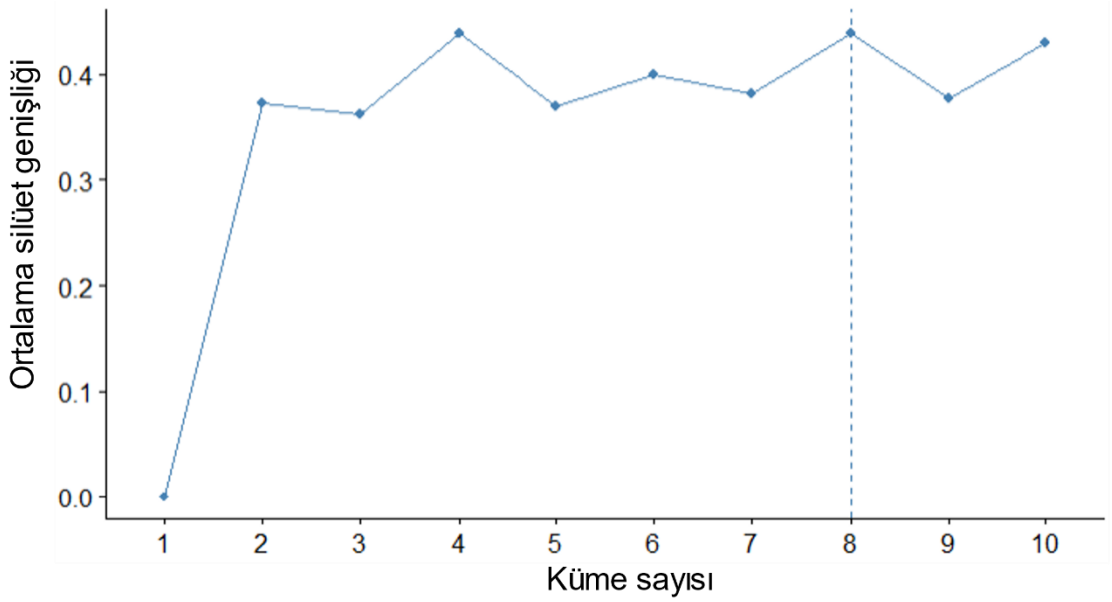
Tablo 7. Avrupa yakası iskele verisi dört küme üyelik değerleri.

Küme No	Arnavutköy	Ayvansaray	Balat	Barbaros	Bebek
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,02518876	0,02512836	0,02476593	0,02518876	0,02518876
	Beşiktaş	Beylerbeyi	Büyükdere	Eminönü	Emirgan
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,05421217	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,02518876	0,02518876	0,02464512	0,02464512	0,02518876

	Eyüp	Fener	Hasköy	İstinye	Kabataş
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,05421217
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,20471281	0,00000000
4	0,02518876	0,02494715	0,02518876	0,02518876	0,00000000
	Karakoy	Kasımpaşa	Ortaköy	Rumeli kavağı	Sarıyer
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,19440353	0,00000000	0,00000000
4	0,02518876	0,02518876	0,02482634	0,02518876	0,02518876
	Sirkeci	Topçular	Yenikapı	Yeniköy	Taşıyıcı 1
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
2	0,05408216	0,05421217	0,00689027	0,05421217	0
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
4	0,00000000	0,00000000	0,00060404	0,00000000	1
	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4	Taşıyıcı 5	Taşıyıcı 6
1	0,00000000	0,00000000	1	0,00000000	0
2	0,27184090	0,21684870	0	0,16211650	0
3	0,00000000	0,00000000	0	0,00000000	1
4	0,00000000	0,00000000	0	0,00000000	0
	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu Sayısı		
1	0,00000000	0,00000000	0,01777861		
2	0,24076960	0,10842430	0,01123517		
3	0,00000000	0,00000000	0,00149486		
4	0,00000000	0,00000000	0,00810285		

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %42,6 değeri elde edilmiştir.

Şekil 6. Silüet yöntemi ile en uygun küme değeri.

Avrupa yakası iskeleler için K-means algoritması ile Şekil 6'da görünen en uygun "k" değerleri doğrultusunda Tablo 8'deki değerler elde edilmiştir.

Tablo 8. Avrupa yakası iskele verisi sekiz küme üyelik değerleri.

Küme No	Arnavutköy	Ayvansaray	Balat	Barbaros	Bebek
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,02518876	0,02512836	0,02476593	0,02518876	0,02518876
	Beşiktaş	Beylerbeyi	Büyükdere	Eminönü	Emirgan
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,25000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,02518876	0,02518876	0,02464512	0,02464512	0,02518876
	Eyüp	Fener	Hasköy	İstinye	Kabataş
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,20471281	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,25000000
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,02518876	0,02494715	0,02518876	0,02518876	0,00000000
	Karakoy	Kasımpaşa	Ortaköy	Rumeli kavağı	Sarıyer
1	0,00000000	0,00000000	0,19440353	0,00000000	0,00000000
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
6	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000
8	0,02518876	0,02518876	0,02482634	0,02518876	0,02518876
	Sirkeci	Topçular	Yenikapı	Yeniköy	Taşıyıcı 1
1	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
2	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,50000000	0
3	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
4	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
5	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0

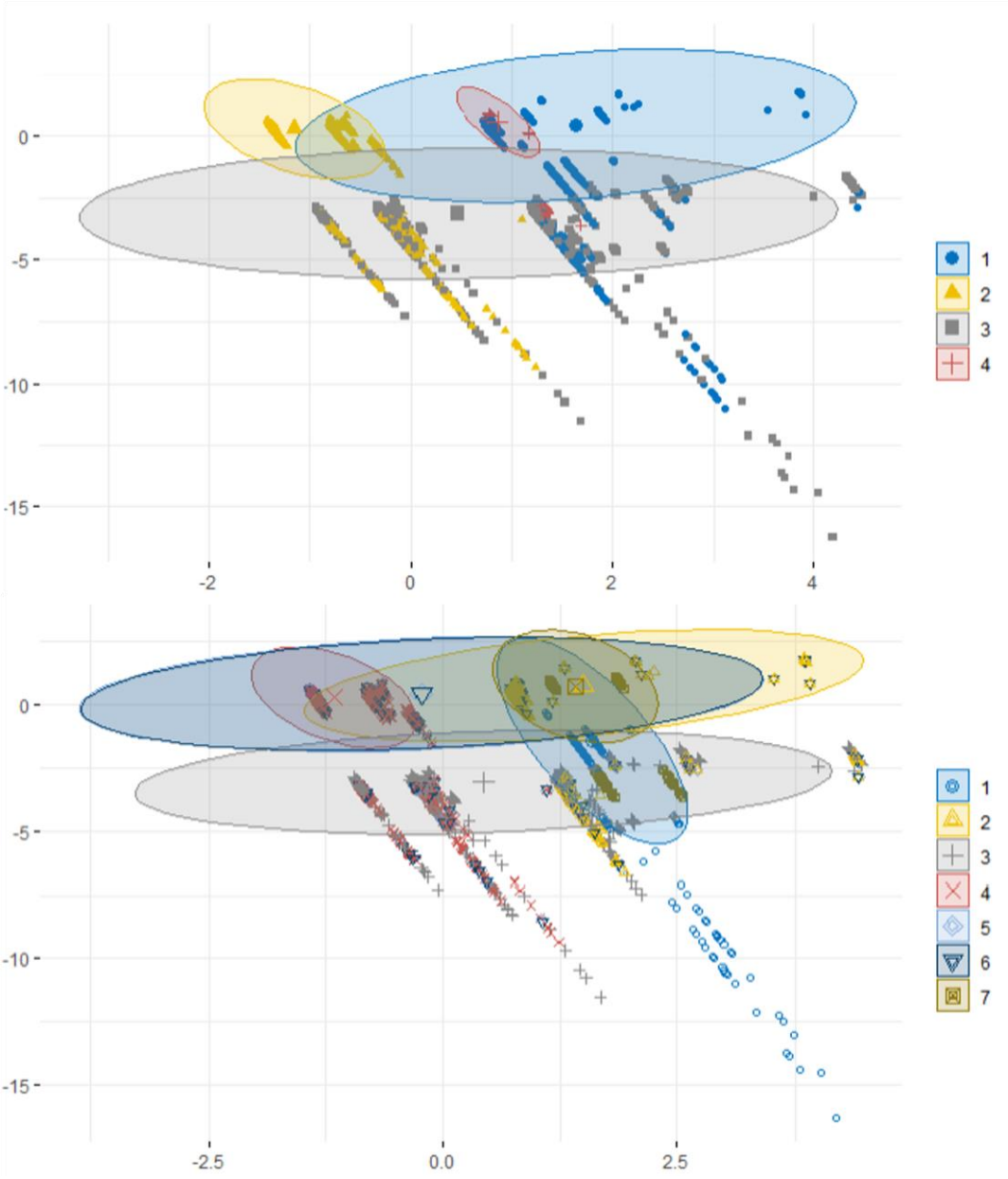
6	0,22462200	0,22516200	0,02861771	0,00000000	0
7	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0,00000000	0
8	0,00000000	0,00000000	0,00060404	0,00000000	1
	Taşıyıcı 2	Taşıyıcı 3	Taşıyıcı 4	Taşıyıcı 5	Taşıyıcı 6
1	0	0	0	0	1
2	0	0	0	0	0
3	0	1	0	0	0
4	0	0	0	1	0
5	1	0	0	0	0
6	0	0	0	0	0
7	0	0	1	0	0
8	0	0	0	0	0
	Taşıyıcı 7	Taşıyıcı 8	Yolcu Sayısı		
1	0	0	0,00149486		
2	0	1	0,00293696		
3	0	0	0,03705761		
4	0	0	0,00489471		
5	0	0	0,00526598		
6	1	0	0,00272383		
7	0	0	0,01777861		
8	0	0	0,00810285		

Değişkenler/gruplar arası toplam kareler (between sum of squares) ile toplam kareler toplamı (total sum of squares) bölündüğünde (WCSS değeri doğrultusunda) küme için %65,4 değeri elde edilmiştir.

6. Değerlendirme

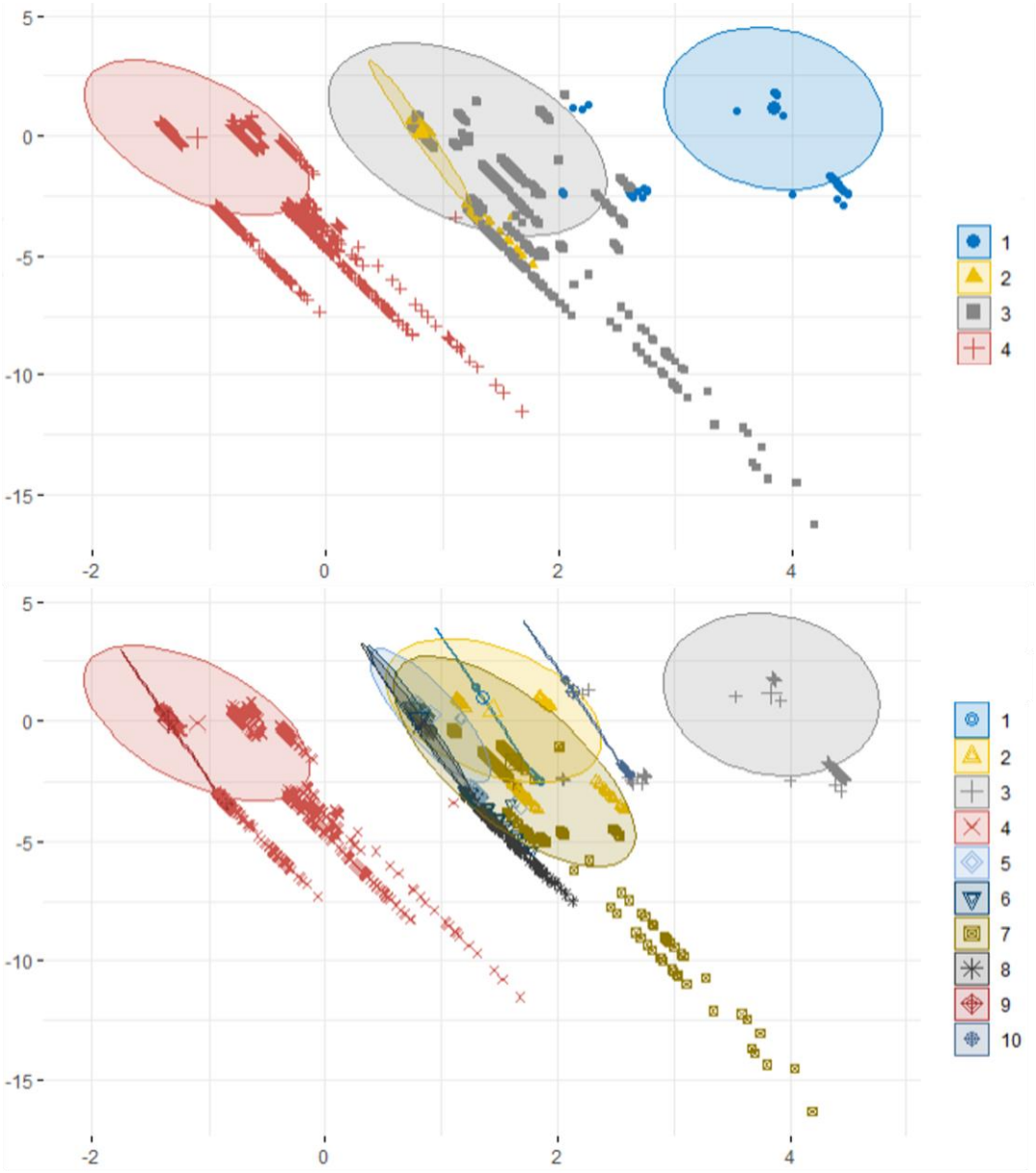
Çalışma ham verisi dört küme değeri ile incelendiğinde neredeyse tüm değişkenlerin her bir kümeye ait üyelik değerinin olduğu görünmektedir. Bu durum çıkarım yapabilmek için her ne kadar uygun görünse de WCSS değerinin olması gerekenden düşük olduğu için (en az 0,5) ayrıntılı analiz yapılmamıştır. Küme değerlerinde dikkat çeken durum “1” üyelik değerine sahip iki değişken taşıyıcı isimlerine ait olarak bulunmuştur. Bu durumun sebebi ay ve yıl değişkenleri eklendiği için mevsimsel değişiklikler olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 7. Ham veri küme dağılımı.

Ham veri yedi küme olacak şekilde analiz edildiğinde üyelik değerleri içerisinde "1" değerine sahip olan değişkenlerin "Nisan-Ekim" ayları ve üç farklı taşıyıcının olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu kümeleme çalışmasında da WCSS değeri kabul edilebilecek değerden az olduğu için analize devam edilmemiştir. Taşıyıcıların farklı kümelerdeki değerleri "1" olması ve düşük WCSS değeri gelecek çalışmalar için ipucu verebilir.

Şekil 8. Asya yakası küme dağılımı.

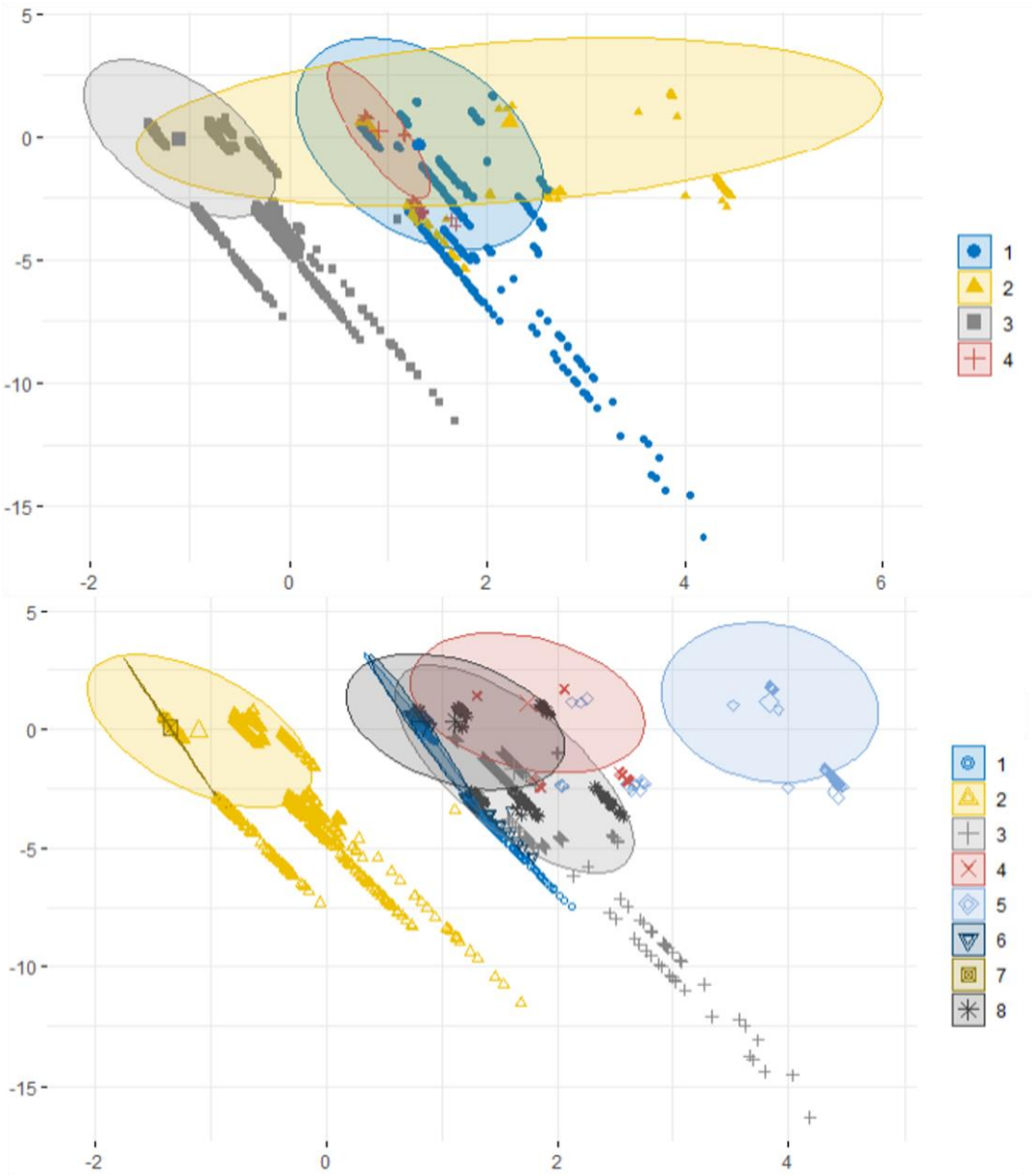

Asya tarafı iskeleler için dört küme değeri ile yapılan çalışmada WCSS değeri "46,9" bulunmuştur. Küme üyelik değerlerine baktığımızda "1" olan değerlerin üç farklı taşıyıcıda ve farklı kümelerde olduğu görülmektedir. Bir numaralı kümede bulunan iskeleler Harem ve Kadıköy olmakla beraber Taşıyıcı 7'nin de "1" değeri ile bu kümede olduğu görülmektedir. Yolcu sayısı üyelik küme değeri olarak son sırada yer alsa da taşıyıcının bu iskelelerde yüksek miktar ve sıklıkta yolcu taşıdığı kabul edilebilir (gemi/motor taşıma kapasiteli aynı varsayılırsa). İki numaralı kümede bir adet iskele-Bostancı ve bir adet taşıyıcı karşımıza çıkmaktadır. Bu sonucun genel veri ile doğrudan bağlantısı bulunmamaktadır. Üç numaralı kümeye baktığımızda en yüksek yolcu taşıma üyelik değerine sahip olduğu görülmektedir. Üyelik değeri olarak "1" haricinde bulunan tüm taşıyıcılar bu kümede yer almaktadır. Kümedeki iskelelere baktığımızda Beykoz, Kartal ve Üsküdar olarak karşımıza çıkmaktadır. Az sayıda iskele bulunmasına rağmen taşıyıcıların da bu kümede yer almasının sebebi iskele konumu ve yolcu taşıyan seçimi olarak düşünülmektedir. Dört numaralı kümede bulunan iskeleler Anadolu Hisarı, Anadolu Kavağı, Çengelköy, Çubuklu, Kandilli, Kanlıca, Küçüksu, Kuzguncuk, Paşabahçe ve Sütlüce olarak bulunmuştur. Yolcu sayısı küme değeri olarak bakıldığında üyelik değeri ikinci sırada olan bu küme için taşıyıcılardan birisinin

üyelik değeri "1" bulunmuştur. Bu limanlarda daha fazla hizmet veren taşıyıcı diğer küme üyelik değerleri sıfır olarak bulunmuştur.

Asya tarafı iskeleler için on küme değeri ile yapılan çalışmada dikkat çeken bir sonuç bulunmuştur. Tüm taşıyıcıların küme üyelik değerleri "1" olarak bulunmuş ve başka kümeye üyelik değerleri bulunmamıştır. İskele bazında değerlendirme yapmak yerine bu sonucun gelecek çalışmalar için taşıyıcı temelli çalışma yapabilmek için gerekli küme sayısında temel olabileceği düşünülmektedir.

Şekil 9. Avrupa yakası küme dağılımı.

Avrupa tarafı iskeleler için dört küme değeri ile yapılan çalışma sonucunda WCSS değeri "42,6" bulunmuştur. Taşıyıcı küme üyelik değerlerine bakıldığında dört taşıyıcının en yüksek yolcu sayısı üyelik değerine sahip bir numaralı kümede yer aldığı görülmektedir. Diğer taşıyıcılardan ikisinin iki numaralı kümede yer aldığı bulunmuştur. Geri kalan iki taşıyıcı da "1" değeri ile üç ve dört numaralı kümede yer almıştır. Taşıyıcı üyelik değeri yüksek olan üç numaralı küme incelendiğinde iskele olarak Arnavutköy, Ayvansaray, Balat, Barbaros, Bebek, Beylerbeyi, Büyükdere, Eminönü, Emirgan, Eyüp, Fener, Hasköy, Karaköy, Kasımpaşa, Rumeli Kavağı ve Sarıyer olarak bulunmuştur. İlgili taşıyıcının bu iskelelerde yüksek miktarda yolcu taşıdığı bulunmasa da aynı kümede olduğu görünmektedir. Çok sayıda taşıyıcı

barındıran iskeleler ise Beşiktaş, Kabataş ve Yeniköy olarak bulunmuştur. Yalnızca iki farklı taşıyıcı barındıran iki numaralı kümede ise Yenikapı ve Topçular iskelesi bulunmuştur.

Asya tarafı iskeleler için on küme değeri ile yapılan çalışmada olduğu gibi Avrupa tarafı sekiz farklı küme ile yapılan çalışmada bulunan sonuçlar benzerlik göstermektedir. Asya ve Avrupa için bulunan taşıyıcı küme üyelik değerleri İstanbul ili için yapılacak gelecek çalışmalarda küme değeri belirlemede dirsek ve siluet yöntemi ile doğru analiz yapılabileceği sonucuna varılmıştır.

Çalışma sonucunda öncelikle yıl ve ay bazında veri işlendiğinde küme içi kareler toplamı hata metrikleri yeterince iyi bulunamadığından veri setinden çıkarılmıştır. Bu kapsamda, ileride yapılacak çalışmalarda gün, ay, yıl ya da mevsim temelli çalışmalar farklı açıdan değerlendirilerek uygun çıkarımlar yapılabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ:

Bu çalışmada İstanbul ili deniz yolcu taşıma verisi, İBB Açık Veri Portalı'ndan üç yıllık süre için elde edilmiş ve kümeleme analizi yapılarak değerlendirilmiştir. K-means algoritması kullanılarak yapılan çalışmada veri seti ham halde, Asya tarafı iskeleleri ve Avrupa tarafı iskeleleri olarak üçe ayrılmıştır. K-means kümeleme algoritmasını açık kaynak veri üzerinde kullanarak deniz yolcu taşımacılığı için uygunluğunun değerlendirilmesi olan araştırmanın amacı başarı ile elde edilmiştir. Taşıyıcı firma ve iskele arasındaki muhtemel ilişkiler gözetimsiz makine öğrenmesi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Çalışmanın katkıları şu şekilde özetlenebilir:

- Açık veri ve R programlama dili en basit düzeyde kullanılarak çalışma yüksek işlemci kapasiteli bilgisayar gerektirmeden tamamlanmıştır.
- Çalışma sonucunda K-means algoritmasının yolcu taşıma sayısı, taşıyıcı profili ve iskele ismi değişkenleri ile mantıklı çıkarımlar yapabileceği belirlenmiştir.
- Kümeleme yöntemi ile iskele temelinde yüksek kapasite ile taşıma yapan firmalar model tarafından belirlenmiştir.
- Dirsek ve silüet yöntemleri ile belirlenen en uygun "k" yönteminin bu veri seti için uygulanabilir olduğu küme üyelik değerleri ile gözlemlenmiştir.
- Gözetimsiz makine öğrenmesi olan kümeleme yönteminin deniz yolcu taşıma verisi içerisinde olabilecek örüntünün ortaya çıkarılmasında yardımcı olabileceği görülmüştür.

Önceki yapılan çalışmalar ile karşılaştırıldığında Son ve Cho (2022) tarafından %75 doğrulukla tamamlanan trend analizine yakın doğruluk ile yolcu taşıma verisi analiz edilebilmiştir. Bununla beraber, Syaoqiyah vd. (2024) tarafından Endonezya havayolu taşıma verisi için K-means ile tamamlanan en yüksek taşıma hacmine sahip taşıyıcı ve ay değerlerinin elde edilmesi ile benzer şekilde taşıyıcı ve liman bilgiler elde edilmiştir. Öte yandan, Aycı ve Barlas (2015) tarafından yapılan çalışmaya benzer olarak iskele temelinde analiz tamamlanmış ve başarılı çıkarımlar yapılabilmiştir. Benzer şekilde, Özer (2009) tarafından 1994-2008 yılları arası elde edilen veri ile yapılan çalışmadaki en uygun yolcu sayısı belirlenmesi gibi yoğun olan hatlar belirlenebilmiştir.

Çalışmanın kapsamadığı ve gelecek çalışmalarda gözden geçirilmesi gereken konudan en önemlisi şehir bölge planlama ya da deniz işletmeleri açısından iskele bazında yolcu profilinin değerlendirilmesidir. Özellikle taşıyıcı isimlerinin tam üyelik değeri ile çıktığı küme üyelik değerlerinde olası taşıyıcı baskınlığı ya da yolcu taşıma tercihleri analiz edilmelidir. Kümeleme çalışması belirleme metriklerinden WCSS ve dirsek/siluet yöntemi bu bilginin analizi için yardımcı olmamaktadır. Bununla beraber, şehir ulaşım planlaması açısından Asya ve Avrupa yakası için sabah, öğle ve akşam saatlerinde hangi taşıyıcının yolcu tarafından tercih edildiği gözlemlenmelidir. Ayrıca, taşıyıcının sahip olduğu gemi tipi ve konfor

olanakları da yolcuların gemi seçiminde belirleyici rol oynayabileceği için kümeleme analizi dışındaki çalışmalarda modele eklenmelidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazar diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

KAYNAKÇA:

Aycı, T., & Barlas, B. (2015). İstanbul Şehir Hatları'nın Gemi ve Hat Analizi. GİDB Dergi, (02), 17-30.

Cahyana, B. E., Nimran, U., Utami, H. N., & Iqbal, M. (2020). Hybrid cluster analysis of customer segmentation of sea transportation users. Journal of Economics, Finance and Administrative Science, 25(50), 321–337. https://doi.org/10.1108/JEFAS-07-2019-0126/FULL/PDF

Erdönmez, E. S., & İncaz, S. (2016). 2018 Yılına Kadar Ab Denizyolu Taşımacılığının Stratejik Hedefleri Ve Önerilerinin Türkiye'ye Yansıması. JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy, 1(1), 111-125.

Farahnakian, F., Nicolas, F., Farahnakian, F., Nevalainen, P., Sheikh, J., Heikkonen, J., & Raduly-Baka, C. (2023). A Comprehensive Study of Clustering-Based Techniques for Detecting Abnormal Vessel Behavior. Remote Sensing 2023, Vol. 15, Page 1477, 15(6), 1477. https://doi.org/10.3390/RS15061477

Hou, Z. ;, Yan, R. ;, Wang, S., Hou, Z., Yan, R., & Wang, S. (2022). On the K-Means Clustering Model for Performance Enhancement of Port State Control. Journal of Marine Science and Engineering 2022, Vol. 10, Page 1608, 10(11), 1608. https://doi.org/10.3390/JMSE10111608

Oral, M. (2008). İstanbul deniz yolu ulaşımının değerlendirilmesi ve öneriler (Yüksek lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi)

Özer, K. (2009). İstanbul Deniz Otobüsleri'nin Bir Hattında Yolcu Talep Tahmini (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi (Türkiye)).

Öztürk, A. İ. (2011). Belediyeler ve Deniz Ulaşımı: İstanbul Şehir Hatlarının Belediyeye Devri. Çağdaş Yerel Yönetimler, 20(4), 1–23.

Sazak, S. (2019). İstanbul için öneri: Deniz ulaşımında elektrikli taşıt kullanımı ile enerji verimliliği sağlanması (Yüksek lisans tezi, Altınbaş Üniversitesi).

Son, W. J., & Cho, I. S. (2022). Analysis of Trends in Mega-Sized Container Ships Using the K-Means Clustering Algorithm. Applied Sciences 2022, Vol. 12, Page 2115, 12(4), 2115. https://doi.org/10.3390/APP12042115

Syaoqiyah, S. S., Anisa, A., Selvina, Y. Y. S., Rahmadenti, N. A., & Aria, R. R. (2024). Classification of Domestic Flight Passengers at Main Airports Using the K-Means Clustering Method. IJISTECH (International Journal of Information System and Technology), 8(1), 1–5. https://doi.org/10.30645/IJISTECH.V8I1.340

URL-1 https://data.ibb.gov.tr/dataset/istanbul-deniz-iskeleleri-yolcu-sayilari

URL-2 https://data.ibb.gov.tr/dataset/deniz-ulasim-hatlari-vektor-verisi

Xin, X., Liu, K., Loughney, S., Wang, J., & Yang, Z. (2023). Maritime traffic clustering to capture high-risk multi-ship encounters in complex waters. Reliability Engineering & System Safety, 230, 108936. https://doi.org/10.1016/J.RESS.2022.108936

Yucel, E. (2019). Şehir İçi Deniz Yolu Toplu Taşımacılığında Vapur Atama ve Rotalama Optimizasyonu: İstanbul Şehir Hatları Uygulaması. Deu Muhendislik Fakultesi Fen ve Muhendislik, 21(62), 357–368. https://doi.org/10.21205/deufmd.2019216204

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

The purpose of the study was to cluster open access data gathered from the Istanbul Metropolitan Municipality Open Data Portal. Pattern analysis was completed using the K-means clustering algorithm. Moreover, the problem of determining the number of clusters has been evaluated with different methods.

Research Questions:

The research question is to determine whether K-means clustering algorithm is suitable for analysing maritime passenger transport open access data. Moreover, R programming language was used to achieve meaningful results of hidden patterns in data with less codes rather than using paid or subscription type of software.

Literature Review:

The purpose of the literature review was to review K-means clustering algorithm and maritime applications. Additionally, applications in other sectors related to passenger transportation were investigated.

Cahyana et al. (2020) analysed the customer satisfaction level of maritime users using hybrid cluster analysis. The results showed that the users of the "PT Pelindo I" transportation service were satisfied. With a similar approach, Hou et al. (2022) created a model for port state control performance improvement using the K-means algorithm. As a result of the six-year analysis of Tokyo Memorandum data, the accuracy rate was found as 50%. In similar, Xin et al. (2023) analysed risky situations that may occur between ships in sea areas with high traffic. The authors stated that the clustering study with the nearest neighbour method could be used as an aid to the collision avoidance system in high-risk areas. Similarly, Farahnakian et al. (2023) conducted a study using multiple clustering algorithms to predict unusual ship navigation behaviour. The results revealed that the K-means algorithm was able to effectively detect dark ship and ship movements using Automatic Identification System (AIS) data. On the other hand, Syaoqiyah et al. (2024) used airline passenger transportation data to determine transport figures in Indonesia. The results revealed that K-means clustering algorithm was able to calculate the highest transport volume.

Methodology:

The researcher conducted an unsupervised clustering approach to analyse urban maritime passenger transport data using K-means algorithm. Data was gathered from an open source called the Istanbul Metropolitan Municipality Open Data Portal. The study data was implemented to K-means to reveal optimum “k” numbers and hidden patterns using default algorithm setting. Moreover, the dataset was divided into two separate areas as Asian and European sides of Istanbul. Each dataset was analysed to calculate the best cluster number using Silhouette and Elbow methods.

Results and Conclusions:

In this study, Istanbul province maritime passenger transport data was obtained from the IMM Open Data Portal for a three-year period and evaluated by cluster analysis. The study was conducted using the K-means algorithm and the data set was divided into three raw states: Asian side piers, European side piers and all. Possible relationships between the carrier company and the pier and hidden patterns were analysed with the unsupervised machine learning method.

The contributions of the study can be summarized as follows:

• By using open data and the R programming language at the simplest level, the study was completed without requiring a computer with high processor capacity.

• As a result of the study, it was determined that the K-means algorithm could make useful insights regarding the number of passenger transportation, carrier profile and pier name variables.

• Companies have high-capacity transportation on a pier basis were determined using the clustering model.

• The optimum cluster membership values were determined by the elbow and silhouette methods.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY
Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI
Article Type: Review Article | Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 04.11.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 07.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Taşkın, G. A. (2025). Perceived Impact of Tourism: A Scale Adaptation Study, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):851-859. https://doi.org/10.35674/kent.1578863

Perceived Impact of Tourism: A Scale Adaptation Study[1]

Turizmin Algılanan Etkileri: Bir Ölçek Uyarlama Çalışması

Grant Altay TAŞKIN[2]

ABSTRACT

The perceived impacts of tourism have been a topic of interest for researchers and policymakers for many years. One of the main reasons for this interest is the desire of countries to identify the positive and negative effects of tourism when determining their tourism policies. Although these impacts have been examined in the literature from various perspectives, it is observed that studies focusing on the local population remain quite limited. The primary aim of this study is to adapt the "Perceived Impacts of Tourism" scale developed by Godovykh et al. (2023) into the Turkish language. For this purpose, data were collected from 201 participants (Female: 54,2%, Male: 45,8%) of various professions and age groups using a convenience sampling method to measure the tourism impacts perceived by the local population. In the process of adapting the scale, the steps recommended by the widely accepted International Test Committee (ITC) were followed meticulously. Necessary permissions for adapting the scale were first obtained from the authors of the original article and then from the ethics committee (E-34183927-000-00000903388). At the next stage, the scale was translated and back-translated by language experts, expert opinions were obtained from academicians in the field of tourism, and exploratory and confirmatory factor analyses were conducted. As a result of these analyses, it was revealed that the scale, just like its original version, consists of eight items and two dimensions (positive impacts and negative impacts). For the Turkish-adapted scale, the Cronbach's Alpha values for each dimension were calculated as .82, and the goodness-of-fit values were found to be above the accepted thresholds (CMIN/DF: 1.850, NFI: .95, IFI: .97, CFI: .97, SRMR: .06, RMSEA: .05, TLI (NNFI): .96). Through discriminant and convergent validity tests, it was demonstrated that the scale is a valid and reliable measurement tool. The results obtained for this scale make it ready to measure the impacts of tourism on the local population in Turkey, a country with significant tourism potential. At the same time, the adapted scale offers opportunities to compare tourism impacts in Turkey with those in different cultures and to produce sustainable tourism policies for national tourism strategies.

Keywords: Tourism Impact, Negative Impacts, Positive Impacts, Residents, Scale Adaptation.

ÖZ

Turizmin etkileri uzun yıllardır araştırmacıların ve politika yapıcıların ilgisini çeken bir konu olmuştur. Bunun en büyük sebeplerinden biri, ülkelerin turizm politikalarını belirlerken öncelikle bu alandaki pozitif ve negatif etkileri tespit etmek istemeleridir. Bu etkiler literatürde birçok farklı perspektifle incelenmiş olup, yerel halkı gözeten araştırmaların oldukça sınırlı kaldığı görülmüştür. Bu araştırmanın temel amacı, Godovykh vd. (2023) tarafından geliştirilen "Turizmin Algılanan Etkileri (Percieved Impacts of Tourism)" ölçeğinin Türkçe diline uyarlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada, yerel halkın algıladığı turizm etkilerini ölçmek için çeşitli meslek ve yaş grubundan kolayda örnekleme yöntemiyle 201 kişiden (Kadın: %54,2, Erkek: %45,8) veri toplanmıştır. Ölçeğin uyarlanması sürecinde sıkça kabul gören International Test Comitee (ITC) tarafından önerilen adımlar eksiksiz olarak uygulanmıştır. Araştırma kapsamında ölçeğin uyarlanması için önce yazarlardan ardından da Etik Kurul'dan (E-34183927-000-00000903388) gerekli izinler alınmıştır. Bir sonraki aşamada; dil uzmanları tarafından ölçeğin çeviri ve geri çevirisi yapılmış, turizm alanındaki akademisyenlerden uzman görüşü alınmış, son olarak da keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizler sonucunda ölçeğin orijinal versiyonunda olduğu gibi sekiz maddeden ve iki

[1] This study was presented at the 5th Conference on Managing Tourism Across Continents (MTCON) held in 2024 as an abstract paper.

[2] **Corresponding Author:** Aksaray University, grantaltaytaskin@aksaray.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6689-7728.

*boyuttan oluştuğu ortaya konmuştur (pozitif etkiler ve negatif etkiler). Türkçe diline uyarlanan ölçeğin her boyutu **için** Chronbach's Alpha değerinin .82, uyum iyiliği değerlerinin ise (CMIN/DF: 1.850, NFI: .95, IFI: .97, CFI: .97, SRMR: .06, RMSEA: .05, TLI (NNFI): .96) kabul edilen eşiğin üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Yapılan ıraksak ve yakınsak geçerlilik testleriyle birlikte söz konusu ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu ortaya konmuştur. Ölçeğe dair elde edilen bu sonuç, büyük bir turizm potansiyeline sahip olan Türkiye'deki turizmin etkilerini yerel halk bazında ölçümlemeye hazır hale getirmektedir. Aynı zamanda uyarlanan bu ölçek ile farklı kültürler ile Türkiye'deki turizm etkilerinin kıyaslanabileceği, ülke turizm politikaları için sürdürülebilir politikalar üretebileceği düşünülmektedir.*

Anahtar Kelimeler: Turizmin Etkileri, Negatif Etkiler, Pozitif Etkiler, Yerel Halk, Ölçek Uyarlama.

INTRODUCTION

Tourism is an activity that has both positive and negative effects on a destination. In addition, the visible impacts of tourism and its effects on the local population are different from each other (Godovykh et al., 2023). Past studies have generally focused on the economic impacts of tourism. (Adams & Parmenter, 1995; Costa, 1984; Maude & Vanrest, 1985). However, in the following years, the focus shifted more towards the social impacts created by the increasing number of tourists and issues of sustainability. (Lin, 2014; Bu et al., 2021; Eslami & Namdar, 2022). Considering that millions of people travel each year and leave billions of dollars in foreign exchange, it is impossible not to research and address the economic relief brought by tourism to countries. However, more aware destinations and researchers have started to investigate that this is not sustainable and what needs to be done to make it sustainable. According to the latest data from the United Nations World Tourism Organization (UNWTO), in 2022, the number of people participating in global tourism activities increased by 111% compared to the previous year, reaching 963 million, and international total expenditure rose by 61.6% to 1 trillion 31 billion dollars (TÜRSAB, n.d.). Considering these statistics, the local population is the most affected group, both positively and negatively, by the influx of tourists. Therefore, it is crucial to assess the impact of tourism from the perspective of the local community. Despite the fact that previous studies have developed measurement tools for this topic (Lankford & Howard, 1994; Ap & Crompton, 1998; Tomljenovic & Faulkner, 2000) their objectives are somewhat at odds. Ap & Crompton (1998), although one of the pioneers of this field, considered only the local people in one dimension in the 7-dimensional scale. Those who came after him identified the deficiencies here and introduced new scales with adjustments (Lankford & Howard, 1994; Tomljenovic & Faulkner, 2000). Although each scale developed subsequently measured the concept a little better, an up-to-date scale appropriate to the requirements of the age was needed.

In this context, the study titled "Measuring the perceived impacts of tourism: a scale development study", published in recent years, has filled a considerable gap in the literature (Godovykh et al., 2023). Therefore, adapting the most current and comprehensive scale to Turkish culture and language is a crucial matter. The primary aim of this study is to translate the scale in question into Turkish, allowing researchers to easily measure the impacts of tourism from the perspective of the local population in Turkey, the 4th most visited country in the world (Taşkın, Tuna, & Birkan, 2024). For a country exposed to such a touristic influx, it is necessary to analyze well how much the local people benefit from this tourism and how many problems they experience. Positive effects include strengthening the local economy with increased tourism revenues, increasing employment opportunities and introducing cultural values to a wider audience. However, negative effects cannot be ignored; excessive tourist density can lead to depletion of natural resources, environmental pollution and a decrease in the quality of life of local people. In addition, problems such as cultural erosion and changes in local identities according to tourist expectations can also occur. Therefore, sustainable management of tourism is of critical importance. The main objective of this study is to contribute a ready-to-use scale to the literature through the qualitative and quantitative analyses to be conducted within this scope.

1. Literature Review

For tourism to fully develop in a destination, the support of the local community is extremely important (Ap & Crompton, 1998). At first glance, tourism may seem like a very positive aspect for the local population. While some members of the community see the influx of tourists to their area as an opportunity, others may perceive it as a threat. The effects of tourism can generally be understood more clearly as positive and negative in economic terms. Just as the government provides you with free health services and receives a similar amount from taxes, as in Milton Friedman's positive economic theory, in tourism, the flow of tourists not only increases the welfare of the local people, but also means making the city more expensive and increasing rents (Fontinelle, 2024). It is necessary to transform the relationship here into a win-win situation and to achieve this not only economically but also socially, culturally and environmentally. The hospitality shown by the local community to incoming tourists is crucial for ensuring that tourists leave the destination satisfied. In this regard, over the past 30 years, researchers have conducted various studies involving scale development, model proposals, and literature reviews to thoroughly examine the impacts of tourism (Lankford & Howard, 1994; Jurowski, Uysal, & Williams, 1997; Gursoy & Rutherford, 2004; Deery, Jago, & Fredline, 2012; Sharpley, 2014). In this context, summarizing previous studies, Godovykh et al. (2023) presented the impacts of tourism under the following subheadings:

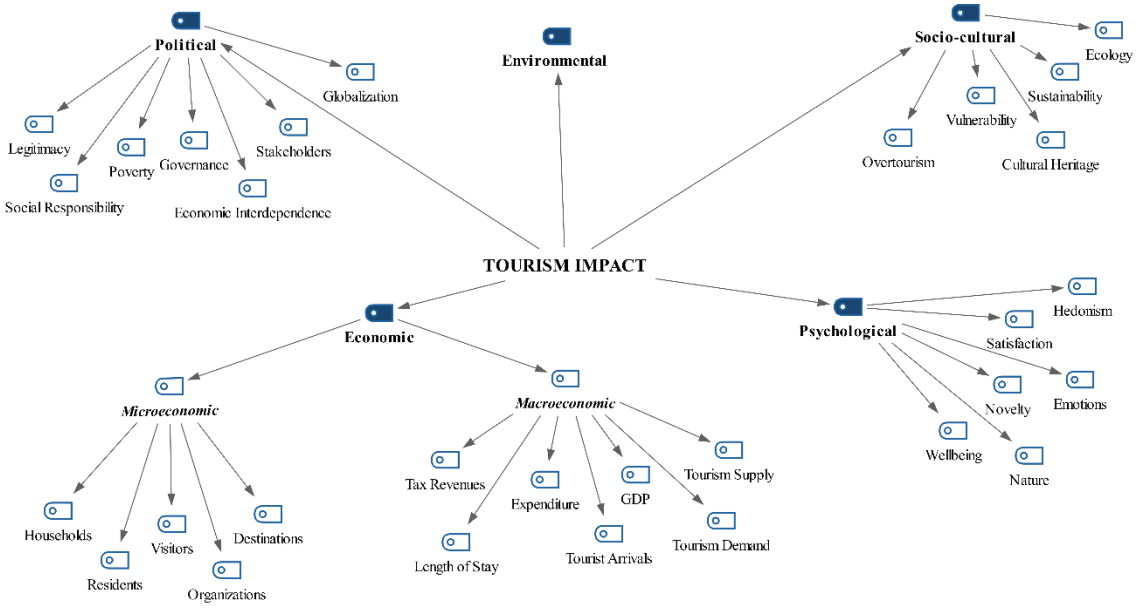

Figure 1. Tourism Impact

Source: Godovykh et al. (2023).

At the same time, it is also possible to categorize these subheadings as the positive and negative impacts of tourism. Based on past literature, the positive impacts of tourism include economic growth, revenue generation, tourism receipts, poverty reduction, rise in employment opportunities, income levels, the standard of living, satisfaction, happiness, resident-tourist value co-creation, heritage management, and quality of life. On the other hand, the negative impacts include the displacement of traditional markets, cost of living, tourism infrastructure without economic return, economic inequality, income inequality, poverty gap, housing affordability, and seasonality, overcrowding, crime, drug trafficking, alcoholism, vandalism, traffic, lessened life satisfaction during tourist season, and diminishing local traditions (Godovykh et al., 2023). Although studies on the perceived impacts of tourism have been conducted for many years, each new study expands upon the previous one, adapting it to the realities of the time. Within this context, in this study the most

up-to-date "perceived impacts of tourism" scale has been adapted into the Turkish language with contemporary additions based on previous studies. The items of the Turkish version of the scale are as follows.

Table 1. Translated Scale Items

Turkish Translation of the Items
Turizm, yaşadığım toplumda yerel halkın gelirini artırır.
Turizm, yaşadığım toplumda iş olanakları sağlar.
Turizm, yerel altyapıyı, yani yolları, ulaşım sistemlerini, iletişim ağlarını vb. geliştirir.
Turizm, yaşadığım topluma yatırım yapılmasını sağlar.
Turizm yaşadığım topluma hava ve su kirliliği getirir.
Turizm yaşadığım toplumdaki yerel kültürü olumsuz etkiler.
Turizm, yaşadığım toplumdaki yerel halkta daha çok strese neden olur.
Turizm toplumumdaki mal ve hizmet fiyatlarının artmasına yol açar.

2. Methodology

In this study, both quantitative and qualitative research methods were utilized. The Turkish adaptation of the scale developed in the study titled 'Measuring the Perceived Impacts of Tourism: A Scale Development Study,' which was published in the Social Sciences Citation Index (SSCI) and proven to be valid and reliable, was conducted. Before beginning the scale adaptation process, the necessary ethical committee approval document for collecting the data used in this research was obtained from the Aksaray University Human Research Ethics Committee on 23.12.2023, with the decision/number E-34183927-000-00000903388.

2.1. Scale Adaptation Process

At this stage, all procedures were carried out within the framework of the criteria set forth by the International Test Commission (ITC). In this context, the following steps are recommended when adapting a scale:

- Obtaining the necessary permissions from the authors of the article to be adapted,
- Consulting with the right experts, taking into account linguistic, psychological, and cultural differences,
- Conducting the translation process in a manner suitable for the target population,
- Conducting a pilot study to make necessary revisions to the survey,
- Carrying out the study on an appropriate sample size,
- Performing analyses in a systematic plan and proving validity and reliability.

(International Test Commission, 2017).

After obtaining the necessary ethical approvals to conduct the study, permission was obtained from the authors who developed the original scale, as specified in the first step by the ITC. In this context, the corresponding author was contacted via email on November 7, 2023, to obtain the necessary permission to adapt the scale. As the second step, considering cultural differences, support was sought from three academic experts in the field for translation, and a back-translation was

performed. Following this, a pilot study was conducted on a sample of 50 people. A 5-point Likert scale was used in the study, and the final version of the scale was determined after the pilot study, which was conducted following the translation, back-translation, and expert opinions.

2.2. Data Collection

When the data collection process began, an appropriate number of surveys were administered to the sample by averaging several accepted views in the literature. Among these views, Gorsuch (1983) suggests collecting five times the number of items, while Everitt (1975) argues for ten times the number. In our study, the total number of items is 8, and it was decided to exceed these threshold values, as collecting data above these limits was believed to positively impact the reliability and validity of the study. In this setting, data were collected from 208 people using the convenience sampling method. The reason for using this sampling method is that there is no need for a specific participant group. To elaborate further, the effects of tourism are tried to be understood through the eyes of the local people in this study and almost everyone is local. Surveys that were incomplete or incorrectly filled out were excluded from the study, leaving 201 data points for consideration.

2.3. Data Analysis

SPSS 27 and SPSS AMOS 24 software packages were used for data analysis. The scale, which was linguistically and culturally adapted, was first subjected to exploratory factor analysis (EFA), followed by confirmatory factor analysis (CFA). To measure the reliability of the study, Cronbach's Alpha coefficient and Composite Reliability tests were conducted. The validity of the scale was established and presented through convergent validity and discriminant validity tests.

3. RESULTS

3.1. Sampling

Care was taken to select the sample group for the study in a way that does not segregate by profession. Considering that individuals from the local population may have various occupations in their normal lives, it was anticipated that applying the principle of maximum diversity would positively impact the research results. Similarly, efforts were made to ensure that the number of male and female participants was as equal as possible, and since the local population does not segregate by age as young or old, the study was not limited to a specific age range. In this context, 54.2% of the 201 participants in the study were women, and 45.8% were men. The participants' ages ranged from 18 to 62, with 21.9% of them being married and 78.1% being single.

3.2. Psychometric Properties of the Scale

3.2.1. Reliability analysis

To guarantee the unwavering quality of the scale, Chronbach's Alpha coefficient was analyzed. As a result of the analysis, it was found that the Alpha coefficient was .82 for the 'Positive Impacts' dimension and .82 for the 'Negative Impacts' dimension. In addition, the Alpha coefficient for the whole scale was found to be .70. According to the results given in Table 2, the scale was found to be reliable. In addition, the analysis needed to be further deepened.

Table 2. Reliability Analysis Results

Reliability Analysis	
Tests	**Results**
Chronbach's Alpha for the total scale	.70
Chronbach's Alpha for the Positive Impacts Dimension	.82
Chronbach's Alpha for the Negative Impacts Dimension	.82

3.2.2. Validity

In order to ensure the validity of the scale, analyses were made by applying various stages and presented in this section.

Translation validity:

The original scale was developed in English language and the translation of the items was carried out by three experts who have language proficiency and work in the field. At this stage, translation and back translation techniques were used and the items were organized in a way to give the closest meaning to the original language and to reflect the culture to be applied.

Construct validity:

It is known that the scale theoretically consists of two dimensions. EFA was applied in order to determine whether these dimensions were differentiated in the same way after the translation process. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) and Bartlett's Test of Sphericity test results revealed that the data set was suitable for factor analysis for both scales (KMO: .76, Bartlett's Test of Sphericity: <.001). Communalities values are between .59 and .74 and Total Variance Explained value is 66%. The scale consists of two dimensions as in the original and all the items belonging to the dimension are above the threshold value of .50 as seen in Table 3.

Table 3. Exploratory Factor Analysis Results

Factor/Item	Factor Loadings 1	Factor Loadings 2	Communalities	Eigenvalues	Variance (%)	α	S	K
Positive Impacts				2.66	33.29	.82		
P1	.80		.65				-1.36	1.68
P2	.80		.66				-1.28	2.10
P3	.78		.62				-1.08	1.07
P4	.83		.69				-1.20	2.11
Negative Impacts				2.60	32.46	.82		
N1		.84	.71				-.10	-.48
N2		.86	.74				-.15	-.32
N3		.75	.59				-.51	-.32
N4		.77	.60				-.82	.36

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy: .76
Barlett's Test of Sphericty: <.001

Chronbach's Alpha: α, Skewness: S, Kurtosis: K

CFA was applied to ensure the validity of the scale. In this context, firstly, Goodness of fit Indices data were analysed. As seen in Table 4, most of the values were found to be in the perfect fit range.

Table 4. Goodness of fit Indices

The goodness-of-fit indices	**Calculated Values**	**Threshold** *(For perfect fit)*	**Comment**
CMIN/DF	1.850	≤.0 x^2/df ≤.2	**P.F.**
NFI	.95	≤.95 NFI ≤.1.00	**P.F.**
IFI	.97	≤.95 IFI ≤.1.00	**P.F.**
CFI	.97	≤.95 CFI ≤.1.00	**P.F.**
SRMR	.06	≤.00 SRMR ≤.05	**A.F.**
RMSEA	0.05	≤.05 RMSEA ≤.08	**A F.**
TLI (NNFI)	.96	≤.95 TLI (NNFI) ≤.1.00	**P.F.**

Perfect Fit: P.F., Acceptable Fit: A.F.
Source: (Hu & Bentler, 1999; Hair et al., 2010).

Convergent Validity

According to Fornell & Larcker (1981), for a scale to have convergent validity, the Average Variance Extracted (AVE) value should be above 0.50 for each dimension. The results of the analyses showed that the AVE values were .50 for the first dimension and .53 for the second dimension and the scale was found to have convergent validity.

Discriminant Validity

The generally accepted view in the literature is that √AVE, Maximum Shared Variance (MSV) and Average Squared Shared Variance (ASV) values should be calculated to ensure discriminant validity (Hair, Black, & Babin, 2010). Considering these data, it was revealed that there was no problem in discriminant validity. Recent studies have added the HTMT (heterotrait-monotrait) technique to these tests (Zorlu & Yılmaz, 2022). Henseler, Ringle, & Sarstedt (2015) who introduced this method, stated that the HTMT value in the scale should be below .09. Considering this criterion (HTMT: .01), there is no question about discriminant validity.

Table 5. Confirmatory Factor Analysis Results

Factors/Items	SL	AVE	√AVE	CR	Alpha
Positive impacts		.50	.25	.80	.82
P1	.79				
P2	.77				
P3	.58				
P4	.66				
Negative impacts		.54	.29	.82	.82
N1	.78				
N2	.83				
N3	.65				
N4	.67				

4. CONCLUSION

In this study, the *Perceived Impacts of Tourism* scale, originally developed by Godovykh et al. (2023), was translated and adapted for use in Turkish. The frequently used and recommended steps in the literature regarding the validity and reliability of the culturally adapted scale were applied in detail. The scale in question consists of two dimensions exactly as the original and was translated without the need to delete any item. The results revealed that the scale is a valid and reliable measurement tool and can be used as it is in future studies. The scale will contribute to researchers, policy makers and the understanding of the thoughts of local people. The scale also has many practical benefits. By systematically measuring the perceptions of local people towards tourism, this scale provides municipalities and local governments with the opportunity to evaluate the effects of tourism policies. In this way, it is ensured that the concerns and expectations of local people are taken into account when planning to develop tourism. Since a tourism plan cannot be made without considering the local people, this scale can reveal both the current situation before and the changes over time with the application of the scale. Not only local governments but also private tourism enterprises (hotel chains, restaurants, tour operators) can benefit from this scale, develop public relations strategies and establish healthier communication with local people. In future studies, it is recommended to develop a more detailed and multidimensional scale covering the effects of tourism.

REFERENCES

Adams, P., & Parmenter, B. (1995). An applied general equilibrium-analysis of the economic-effects of tourism in a quite small, quite open-economy. *Applied Economics*, *27*(10), 985–994. https://doi.org/10.1080/00036849500000079

Bu, N., Guo, J., Lam, R., Kong, H., Yi, S., & Li, Y. (2021). Analysis on the economic ecological environment and social effects of rural tourism development. *Fresenius Environmental Bulletin*, *30*(7), 8404–8410.

Costa, P. (1984). Assessing the economic-effects of tourism in Italy. *Rivista Internazionale Di Scienze Economiche E Commerciali*, *31*(7), 614–626.

Dünya turizmi 2022 yilinda yüzde 111 büyüdü. (n.d.). Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (TÜRSAB). Retrieved July 17, 2024, from https://www.tursab.org.tr/dunya-turizm-istatistikleri

Eslami, F., & Namdar, R. (2022). Social, environmental and economic impact assessment of COVID-19 on rural tourism. *Frontiers in Public Health*, *10*(883277), 1–10. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.883277

Fontinelle, A. (2024). *Positive vs. Normative Economics: What's the Difference?* Investopedia: https://www.investopedia.com/.

Godovykh, M., Hacikara, A., Baker, C., Fyall, A., & Pizam, A. (2023). Measuring the perceived impacts of tourism: A scale development study. *Current Issues in Tourism*, *27*(15), 2516–2532. https://doi.org/10.1080/13683500.2023.2243003

Hair, J. F., Black, W. C., & Babin, B. J. (2010). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective* (7th ed.). Pearson Education.

Henseler, J., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modeling. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *43*(1), 115–135. https://doi.org/10.1007/s11747-014-0403-8

Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, *6*(1), 1–55. https://doi.org/10.1080/10705519909540118

International Test Commission. (2017). *ITC Guidelines for Translating and Adapting Tests (Second Edition)*. International Test Commission. https://www.intestcom.org/

Lin, Y. (2014). Sustainable tourism as a development option. In Q. Xu, H. Li, & Q. Li (Eds.), *Sustainable development of industry and economy* (Vols. 869–870, pp. 758–761). Trans Tech Publications Ltd. https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/AMR.869-870.758

Maude, A., & Vanrest, D. (1985). The social and economic-effects of farm tourism in the United-Kingdom. *Agricultural Administration*, *20*(2), 85–99. https://doi.org/10.1016/0309-586X(85)90028-7

Zorlu, K., & Yılmaz, A. (2022). Weber'in rasyonalitesi perspektifinden sakinlerin turizme karşı algı ve tutumları: Güzelyurt ilçesi (Aksaray) örneğinde ampirik bir analiz. *Journal of Humanities and Tourism Research*, *12*(1), Article 1.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 15.11.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Güneş, P., Kütük, T., Tanrıvermiş, Y. (2025), Sustainable Transportation Systems Framework and Spatial Analysis with Fractal Analysis Method, Kent Akademisi Dergisi, 18(2): 860-877. https://doi.org/10.35674/kent.1585779

Sustainable Transportation Systems Framework and Spatial Analysis with Fractal Analysis Method

Sürdürülebilir Ulaşım Sistemleri Çerçevesi ve Fraktal Analiz Yöntemi ile Mekansal Analiz

Parla Güneş[1] , Tuğba Kütük[2] , Yeşim Tanrıvermiş[3]

Öz

Kentsel çalışmaların her biri farklı değerlendirmeye konu olmakla birlikte coğrafi modellemeler ve mekânsal analizlerin gelişimi ile güçlü sonuçlar elde etmek için fraktal analiz yöntemi bir araç olarak seçilmiştir. Fraktal geometri, biçim açısından farklılıkların tespitinde; sistemin başlangıç koşullarına bağımlı karmaşıklığını ölçmekte ve mekânlar arası etkileşimleri değerlendirmekte başlıca bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Kentin oluşumunda farklı katmanlar, sistemler ve formlar bütünü olduğundan fraktal geometri bu çalışma için tercih edilmektedir. Kent mekânlarının irdelenmesi mekânsal analizlerle mümkün kılınmaktadır. Çalışma mekânsal analiz ve ulaşım kararlarının etkinliğini ölçmektedir. Kentin uçtan uca makroformu ulaşımın sürdürülebilirliği ile oluşabilmekte iken kentin yayılması ve kontrollü gelişimi de buna bağlı olarak ilerlemektedir. Kentsel yoğunluk ancak planlama kararları ile yönetilebilmektedir. Mekânda geçmişten bugüne Bursa ilinin makroform değişimi gözlenmiştir. Değişime ulaşım kurgusu ve kentsel yerleşik doku olarak iki alan üzerinden analiz yapılmıştır. Yapılan mekân analizinde elde edilen katsayı kapsamında Bursa ilinin planlama kararlarında ulaşım kararları özelinde değişimi büyük ölçüde etkilediği; bu değişimin yerleşim dokusu ile iç içe geçtiği görülmüştür. Fraktal analiz sonucu elde edilen katsayıların mekânda kentsel yayılmanın varlığını gösterir nitelikte olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fraktal Analiz, Mekânsal Analiz, Sürdürülebilir Ulaşım , Toplu Taşım Odaklı Gelişim (TOD) İlkeleri

ABSTRACT

Urban studies vary in their evaluations, but the fractal analysis method has been chosen as a tool to achieve strong results with development of geographical modeling and spatial analysis. Fractal geometry is primarily used to detect difference; measure the complexity dependent on initial conditions of the system; and evaluate interactions between spaces. Since formation of a city consists of different layers, systems, and forms, fractal geometry is preferred for this study. The examination of urban spaces is made possible through spatial analysis. The study measures the effectiveness of spatial analysis and transportation decisions. While macroform of a city can be formed with sustainability of transportation, the city's sprawl and controlled development also progress accordingly. Urban density can only be managed through planning decisions. The macroform transformation of Bursa province from past to present has been observed in space. Analysis was conducted on two areas, transportation infrastructure and urban built texture, to understand the change. Based on the coefficient obtained from the spatial analysis, it is evident that transportation decisions significantly influence the transformation of Bursa province in planning decisions, and this transformation is intertwined with settlement texture. The coefficients obtained from fractal analysis emphasize presence of urban sprawl in space.

Keywords: Sustainable Transportation, Fractal Analysis, Spatial Analysis, Transportation-Oriented Development (TOD) Principles

[1] **Corresponding Author:** (Res. Asst.) Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences Department of Real Estate Development and Management, parlagunes@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0356-2044

[2] (Res. Asst.) (Res. Asst.) Gazi University, Gazi University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, tugbakutuk@gazi.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-6723-734X

[3] (Prof. Dr.) Ankara University, Graduate School of Natural and Applied Sciences Department of Real Estate Development and Management, aliefendioglu@ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0859-7150

INTRODUCTION:

Urban morphology has evolved through its macroform from the past to the present, and when examining the interrelations between different spaces, it reveals a progression driven by a specific purpose, structure, and outcome. Cities, due to their characteristic features, stand out in terms of commercial, cultural, and social aspects. The central areas of cities are often defined as the most dominant spaces, as they represent the zones with the most well-defined spatial networks. The strength of the commercial network and its outward expansion from the center demonstrate the robustness of spatial patterns and influence urban planning decisions (Özüduru, Varol, and Ercoşkun, 2014). Each characteristic of a city is shaped by the presence of the central area, with service corridors extending from the city center to other parts of the city. The concept of sustainability, which is addressed in various contexts in the urban spatial framework, is specifically examined in this study in relation to transportation infrastructure.

Fidan (2012) emphasizes that sustainable public transportation systems require an integrated approach in terms of environmental, economic, and social sustainability. The study addresses the role of public transportation in reducing cities' carbon footprints, its economic benefits linked to energy efficiency, and its impact on promoting social equity. It highlights the necessity for local governments to engage in long-term planning in public transportation policies to ensure the efficient use of resources. In this context, public transportation is portrayed not merely as a means of facilitating mobility but also as a critical component in achieving the sustainable development goals of cities. In the province of Bursa, one of the earliest settled cities in Turkey, the forms of transportation have varied over time. Each mode of transportation has changed in accordance with population densities, leading to the development of a specific land use pattern (Sepetçi, 2007). The spatial organization of the city and its spatial structure can develop simultaneously. Transportation networks can evolve around the central area, and the analysis of the space can be perceived through transportation routes. Just as the transportation structure plays a crucial role in shaping the space, unique areas of the city are also formed through planning decisions.

This study focuses on the analysis of construction decisions in the province of Bursa and examines the relationship between these decisions and transportation infrastructure based on spatial predictions. A fractal analysis was applied to investigate the development direction, form, and the reflection of transportation decisions on the space. Although each transportation structure does not directly serve as a basis for the fractal analysis, large-scale public investments, central areas, and new residential areas where commerce is concentrated are considered within this scope. Satellite imagery of the past twenty years was analyzed for the entire province of Bursa, and a fractal analysis coefficient was calculated. The development process in the city is assessed based on the presence of urban sprawl or compactness. During the process of analyzing the space, the transportation infrastructure was used as a basis to detect changes and trends in population growth. The coefficient obtained from the analysis can reveal the degree of urban sprawl or compactness in the city. This result was compared with planning periods, and the variability in the transportation fabric introduced by planning forecasts was emphasized.

Fidan (2022) evaluated the impacts of climate change on urban life within the context of sustainable transportation models and analyzed the role of these models in enhancing the resilience capacities of cities. The study emphasized that adopting low-carbon urban transportation systems not only delivers environmental benefits but also strengthens economic resilience and promotes social equity. The relationship between reducing urban mobility, increasing energy efficiency, and promoting alternative transportation methods with climate change adaptation processes was examined in detail. Furthermore, the strategic role of sustainable transportation policies in making urban

infrastructure resilient to climate change and their integration into local government practices were comprehensively discussed.

In addition to conducting a fractal analysis, the study also examines the changes in urban form from past to present in relation to population changes, as well as the planning periods. The impact of urban planning decisions on the space and the magnitude of this impact were analyzed to determine the direction of urban development. In the study, the shape of urban development direction can be identified through urban sprawl and compactness, while the second key aspect of the research involves examining the changes in transportation infrastructure. The major urban land-use decisions within planning documents were analyzed in relation to their effects on the direction of urban growth, building conditions, and the changing focal points of the city. The change in the space cannot be determined with a single analytical outcome; rather, the post-change transportation forecasts, population balance, and the capacity for individual access in the development areas are also of significant importance.

Despite the dynamic nature of each district, data from the districts included in the urban sprawl—Nilüfer, Osmangazi, and Yıldırım—were analyzed. The districts that exhibited compactness, namely Harmancık and Büyükorhan, were also examined. These peripheral districts, located at the urban-rural interface, have limited development potential due to their physical conditions and urban fabric. The dominance of agriculture as the primary production sector in these areas contributed to their prominence, while the weakening of the commercial axis towards the periphery was also observed. The spatial structure of Bursa province, which consists of 17 districts, is inherently compact. However, the variability in population density in central districts, the presence of a central perception, and the lack of development extending towards the periphery were also explored. It is important to emphasize that decisions regarding settlement patterns do not change as a result of a single influence, but rather, the spatial framework evolves over time. The study examines the extent to which planning decisions have influenced the urban fabric over the years, considering both positive and negative contributions to spatial development.

The impact of transportation infrastructure on the spatial pattern is significant in shaping the development of Bursa. The contribution of this study to the literature lies not only in detecting the impact of urban development on the city's form through fractal analysis but also in the intersection of large-scale land-use decisions with planning forecasts, thus providing insights into urban growth patterns.

1. Theoretical Framework

The development of cities and the emergence of new areas transform spatial organization, thereby influencing the urban focal points. The social, cultural, and economic dynamics of cities evolve over time, and this process plays a significant role in developing and emerging countries. The growth of cities and the creation of new areas affect spatial organization, reshaping the city's attraction points. The social, cultural, and economic variabilities of cities differentiate over time and hold substantial importance in developing and emerging countries. In this context, a theoretical framework is presented regarding the significance of planning, transportation, and urban attraction points in determining the direction of urban development.

This study offers a significant scientific contribution to understanding urban form and development processes by integrating fractal analysis with the principles of Transit-Oriented Development (TOD). By examining urban sprawl and density through fractal dimension calculations, the research presents an innovative approach that combines mathematical urban form analysis with sustainable urban planning practices. Conducted in the context of Bursa, where complex rural-urban interactions exist,

the study bridges theoretical models with real-world scenarios, enhancing their practical applicability.

The uniqueness of this study lies in its dual-methodological framework. Fractal analysis provides a quantitative perspective for assessing spatial complexity and density, enabling a detailed examination of the spatial transformations driven by urbanization and planning decisions. Simultaneously, the integration of TOD principles facilitates an exploration of sustainable transportation and land use strategies, offering actionable insights for urban policymakers and planners. This interdisciplinary approach underscores the importance of aligning urban growth with sustainability principles, contributing to broader discussions on equitable and balanced urban development.

Furthermore, the study evaluates the unforeseen outcomes of planning activities on rural-urban dynamics and transportation networks, analyzing their impacts on urban sprawl and spatial organization. The combined application of TOD principles and fractal analysis provides a framework for optimizing urban form and promoting compact, mixed-use settlements that support sustainable transportation modes.

By offering empirical evidence on how fractal dimension metrics can contribute to sustainable urban planning, this research addresses a critical gap in urban studies. The findings highlight the necessity of integrated planning approaches that balance density, accessibility, and rural characteristics preservation. With its innovative methodological design and emphasis on the interaction between transportation, land use, and urban morphology, this study advances the theoretical understanding and practical applications of sustainable urban planning, presenting a replicable model for other urban contexts.

Transportation infrastructure is one of the key factors that determine the direction of urban development. Well-planned transportation networks strengthen the connections between different regions of a city, increasing the accessibility of these areas. Accessibility, in terms of urban development and spatial organization, is a critical factor, as transportation networks facilitate the movement of people, goods, and services. In determining the direction of urban development, planning, transportation, and urban attraction points are interrelated and fundamental components. Urban planning forms the foundation for spatial arrangements, while transportation infrastructure ensures the accessibility and feasibility of these arrangements. Urban attraction points shape the social, cultural, and economic dynamics of a city by directing people and investments to specific areas. Addressing these elements with a holistic approach enables cities to develop in a sustainable and balanced manner. As the population increases, the patterns of land use and density areas in cities change, and this transformation directly affects the urban form. Depending on the direction of development, it also alters the balance between urban and rural settlement areas. In the context of fractal analysis, a significant development has been observed in the last decade, along with the continuity of transportation axes (Güneş, 2021). Each new settlement area brings with it the need for infrastructure services, with transportation infrastructure being the top priority. The spatial analysis of Bursa in the last 10 years aims to identify the development direction and the strength of interaction between spaces. New and old areas have been identified within the city form, and the range of changes in the urban fabric has been analyzed. This study aims to observe urban morphology over the years, perceive the space, and analyze urban growth (Kiakou, 2017).

The importance of fractal analysis and transportation networks in identifying the direction of urban development contributes to making urban planning and development processes more efficient and sustainable. These two approaches are used as complementary tools to understand the complexity

and dynamic nature of cities. The growth and development of cities occur within certain patterns and structures, and this process can be examined through fractal analysis. Fractal analysis is used to understand the spatial organization, density distributions, and patterns of urban development. By examining the density distributions of urban areas, fractal analysis helps to determine the intensity of development in different regions of the city and how this intensity spreads. This is crucial for understanding the directions in which the city has concentrated and grown. The examination of fractal analysis and transportation networks facilitates a better understanding and management of urban development processes. Fractal analysis is an essential tool for understanding the spatial arrangements and density distributions of cities. Transportation networks, on the other hand, are a critical factor in guiding urban development by enhancing a city's accessibility and connectivity. The organizational form of space within the city can be defined through these dynamics. The form of spatial organization in a city is shaped by various changing factors within the urban environment.

1.1. Field Study: The Example of Bursa Province and Bursa's Urban Planning Process

Bursa, as one of Turkey's key industrial and tourism cities, has undergone various planning efforts and spatial transformations over the years. Evaluating the planning works and spatial changes in Bursa over time is essential for understanding the city's historical development and the significant events in this process (Erdem et al., 2023). Bursa, located at the intersection of trade routes such as the Silk Road and the Spice Route, became an important center for global trade. Istanbul’s demand for silk supported the development of Bursa's economy in the 15th and 16th centuries, and the Bursa-Istanbul transportation route gained significance (Bayram, 2013). However, with the Industrial Revolution, Bursa's role in trade diminished, leading to a stagnant period until the 19th century (Recepoğlu, 2018). During this period, there was no significant change in the city's macroform.

During the Ottoman era, a planned approach to the city first emerged after the major earthquake of 1855. Following this, the first cadastral plan of Bursa province was drawn in 1857 (Ürekli, 2010). The city's transportation network at that time was characterized by numerous dead-end streets, and there were no long or wide avenues (Eriçok, 2015). In the subsequent years, the city's layout and street network, which were largely unsuitable for automobile traffic, underwent significant changes through local plans and decisions made on-site (Tekeli, 1999). By the 19th century, as the Ottoman Empire turned towards the West, Bursa began to regain its importance. The quest for raw materials driven by the Industrial Revolution led to changes in Bursa, particularly in silk production, and new structures began to emerge (Çiftçi, 2013). In this context, in response to the demands of industrialized European countries, silk filature factories began to open in Bursa in 1838 (Tekeli, 1999). The spatial changes that began with the shift to factory-based silk production and the new connections with emerging markets necessitated the development of transportation systems. Accordingly, new transportation routes were established, and railways were constructed to support the growth of silk exports (Recepoğlu, 2018). During this period, important roads such as Gemlik Street, İpekçilik Street, Çekirge Road, the expanded and modernized Saray Street, Hamidiye, and Maksem Streets were developed. Additionally, the Bursa-Mudanya railway line was opened in 1892.

After the 1958 fire, a new urban master plan was prepared by Piccinato in 1960. This plan aimed to preserve the historical fabric of Bursa while promoting linear development along the east-west axis of the city. During this period of restoration work in the historical city center, alternative commercial areas were proposed, and streets like Altıparmak and Fevzi Çakmak became significant commercial corridors. With the establishment of the organized industrial zone in 1966, the city experienced rapid development along the Mudanya road. As a result, in 1976, the Nazım Plan Bureau created the Bursa Master Plan, which aimed to decentralize the city. The organized industrial zones that have

developed today were proposed in this plan, rural areas were preserved, and new settlements were planned along the east-west axis.

In the second half of the Republic era, due to the limited development of railways, private vehicle usage became more widespread. In the 1960s, Bursa's Organized Industrial Zone (OSB), the first of its kind in Turkey, was established along the Mudanya road, marking a significant shift in the city's development in that direction (Yılmaz and Kürkçüoğlu, 2023). The opening of the OSB led to an influx of migration from rural areas and an increase in employment within the city. The establishment of the TOFAŞ factory to the north, the formation of new industrial hubs in the east, and the opening of Uludağ University in the west had a significant impact on the city's macroform. This development also resulted in changes to the transportation system, with major improvements in road access to Istanbul, Ankara, and Izmir. As a result of rapid industrialization and the emergence of new economic sectors, migration and population growth led to informal housing developments toward these new focal points (Yılmaz and Kürkçüoğlu, 2023). In the 1984 plan, agricultural protection areas were designated in the northern part of the city, limiting development in these areas. At the time, Bursa still had a single central urban core, but the plan aimed to create three sub-centers within the residential districts: Yıldırım, Osmangazi, and Nilüfer, facilitating a hierarchical approach to the city's development (Tekeli, 1999). The decisions made in the 1984 Plan were revised in line with the main principles of the 1/100,000 scale Environmental Planning. In terms of the central area, new development zones were opened in Nilüfer and Osmangazi districts, north of the airport, while a development area towards the rural zone was proposed based on the collector road north of Ankara Road in Yıldırım district. Throughout the 20th century, the rapid population growth, the establishment of new industries, and intense internal and external migration reshaped the urban form of Bursa.

By the 21st century, development has continued to increase, particularly in the western districts of Nilüfer, Osmangazi, and Yıldırım. In 1948, the Bursa-Mudanya railway line was closed, and a light rail system (BursaRay) was introduced, following the same route (Yılmaz and Kürkçüoğlu, 2023). Initially, this system transported passengers between Bursa OSB and the eastern part of the city, and later, Uludağ University, located to the north of the Izmir axis, was added to the line. This line, in particular, had a significant impact on the development of the Nilüfer district. Together with the Istanbul-İzmir highway, this line has influenced the location of urban functions in the western part of the city. In this context, it can be said that the city's macroform has shifted westward. Today, the macroform of Bursa city has developed in a linear (east-west) direction due to natural boundaries, such as Uludağ to the south and the Bursa Plain to the north (Mutlu and Varol, 2017). The historical city center, while maintaining its commercial activities, has expanded to form the current central area. Analyzing the planning process reveals that major transportation axes are key elements in shaping the city's structure (Eminağaoğlu, 2023). The closure of the Bursa-Mudanya railway line and the city's spread toward the plain, along with the increased use of private vehicles resulting in a more dispersed and sprawling urban form, demonstrate the clear influence of transportation decisions on the urban form of Bursa. Moreover, the development of the BursaRay line and the impact of the Istanbul-İzmir highway have strengthened the city's growth to the west. The geographical proximity to Istanbul and its prominence as an industrial city have led to the establishment of significant workspaces and large land uses along the Izmir-Ankara and Istanbul corridors, illustrating a mutual interaction between these key axes.

Bursa has emerged as a prominent industrial city that has continuously developed throughout its historical process. It has maintained its role as an industrial center, particularly with the production of silk and silk weaving, from the past to the present. Additionally, its possession of fertile plains under the Large Plain Protection Plan has positioned the city at a central location within the

agricultural hinterland. Bursa has strong transportation connections and relations with Istanbul, Ankara, and Izmir. With the establishment of the first organized industrial zone in Bursa, the city's development and population underwent rapid change. Although informal settlements developed rapidly and without planning due to urbanization, they were legalized through slum improvement plans and amnesties; however, these areas still lacked adequate infrastructure. These changes in the city's core functions led to new demands for housing, resulting in new land use patterns. As a result, a new urban form has emerged (Tekkanat and Türkmen, 2018). Due to the urban development exceeding the plans prepared in 1976 and 1984, the city has been under constant urbanization pressure, and its urban identity has been threatened. Analyzing the planning processes and their spatial effects is of great importance in understanding the complexity of the city. When looking at the planning processes, it is clear that different layers have played a significant role in the city's development. In this regard, a spatial analysis has been conducted within the context of this study, using Bursa as a case study.

During the development of cities, the functions assigned to them influence the planning process in all aspects. Cities are managed around the political center, which acts as the decision-making body. Research on past centuries shows that humans have existed for approximately forty to fifty thousand years, and during this time, people lived in primitive communities in small and scattered settlements without involving management, organization, or bureaucratic processes (Tosun, 2013). In this context, the development of cities, such as Bursa's rise as a commercial center during its time as the capital, is highlighted as an example of one of these functions. The formation, structure, economic setup, and cultural organization of each city differ and can influence its current existence (Hall, 2006, p.62). For humans living in primitive conditions, the emergence of the state and the order it required was a completely new situation for humanity (Çınar, 2004). As for the concept of cities and organization, the phenomenon of the capital city and its formation is not a constant throughout historical processes but rather an authoritative decision that developed over time. In his view of city formation, when looking at the first cities, it is argued that there was no order or specialization, and no regional economic or political differences were evident; rather, they were entirely formed through natural projections (Bookchin, 1999). Fidan (2006), within the scope of the Balıkesir Urban Transportation Master Plan, evaluated the city’s existing transportation infrastructure and developed strategic planning recommendations based on future needs. The study included comprehensive analyses aimed at effectively managing transportation demands, reducing traffic congestion, and strengthening public transportation systems. Additionally, the importance of sustainable transportation policies in enhancing urban quality of life was emphasized.

Urban morphology has evolved through its macroform from past to present, revealing a progression aimed at specific purposes, structures, and outcomes while examining relationships between different areas. Cities, due to their characteristic features, stand out in commercial, cultural, and social aspects. Central areas of cities are typically defined as the most dominant zones, representing the best-defined spatial networks. The strength of commercial networks and their expansion outward from the center demonstrate the robustness of spatial patterns and their influence on urban planning decisions (Özüduru, Varol, & Ercoşkun, 2014). Each feature of a city is shaped by the presence of a central area, with service corridors extending from the city center to other urban regions. This study examines the concept of sustainability, frequently discussed within the urban spatial framework, in relation to transportation infrastructure. In Bursa, one of Turkey's oldest settlements, modes of transportation have undergone significant changes over time. Each transportation mode has evolved based on population density and contributed to the development of specific land-use patterns (Sepetçi, 2007). The spatial organization and structure of the city can develop concurrently. Transportation networks may form around the central area, and spatial analysis can be perceived through transportation routes. The transportation structure plays a crucial

role in shaping space, while unique urban areas are also formed through planning decisions. This dual interaction highlights how transportation and spatial organization work together to define urban morphology, particularly in a historically rich city like Bursa.

1.2. Method and Analysis

Understanding, defining, and managing the perception of space is made possible through spatial readings. As urban population density varies, the urban form also undergoes changes, shaping the organization of space. The transformation of the spatial fabric defines the way the city develops. Dynamic cities need to be analyzed through their tangible spatial structures. Identifying new development areas in cities and managing public investments effectively is crucial for the sustainable organization of space. In this study, the functions of space have been considered alongside the dynamics of urban development, with a particular focus on the analysis of central development. There are several studies that investigate the management and planning of urban mobility, proposing analyses and solutions for efficient management (Erçetin et al., 2022).

This research question focuses on integrating spatial data and analytical methods to understand the transformation of urban form. Bursa province, with its historical and spatial planning processes, serves as a suitable study area to demonstrate the impact of urban dynamics and planning activities on urban form. The study aims to understand urban form and spatial transformations using the fractal analysis approach. Within this framework, the box-counting method was applied to spatial data to examine the spatial organization of the 17 districts within the urban center of Bursa. This method is ideal for analyzing the density and void ratios of spaces and characterizing the compactness or sprawl of urban fabric. Current maps, satellite images, and approved planning documents were utilized, and planning activities conducted at five-year intervals were examined. In fractal analysis, the box-counting method calculates occupancy ratios on logarithmic scales from spatial data. The fractal dimension coefficient is used to determine the compactness and sprawl levels of space, with a value closer to 1 indicating sprawl and closer to 2 indicating a compact form. Planning activities directly influencing urban form were evaluated in terms of spatial transformation.

Fractal analysis is an effective method for measuring the geometric complexity and organization of urban space. Examinations conducted at five-year intervals provide concrete indicators of changes in urban development dynamics. The combined use of diverse data sources, such as satellite images and planning documents, enhances the accuracy of the analysis. The temporal variation in fractal dimension coefficients reveals the tendencies of Bursa province toward urban sprawl or densification. The effects of transportation networks and focal points within the city were also analyzed in terms of spatial organization and population density.

This study employs fractal analysis to examine the spatial structure of Bursa province. Fractal analysis is a powerful tool for mathematically analyzing complex and irregular structures, and it is frequently utilized in urban planning and development studies. In this context, fractal analysis coefficients provide in-depth insights into the spatial organization, density distributions, and development directions of cities. In this study, the box-counting method, one of the most widely used techniques for calculating fractal dimensions, was applied. The box-counting method is an effective technique for analyzing the spatial properties of complex and irregular structures.

1. **Division of the Spatial Area:** The study area was divided into grids (boxes) of a specified size, where the number and dimensions of these boxes play a significant role in fractal dimension calculations.

2. **Overlap Analysis:** The structures within the study area were analyzed by comparing them with the grid boxes. A ratio was calculated using the number of structures within each box and the box's dimensions.

3. **Logarithmic Calculation:** The relationship between the number of boxes and their dimensions was evaluated using a logarithmic formula, enabling the calculation of the fractal dimension.

Fractal dimension theory, defined by Hausdorff and Besicovitch, conducts statistical analyses based on the filled-empty ratios within a space. The formula (1) is given as:

$$D_f = \frac{\log K}{\log(1/e)}$$

Where K represents the number of boxes, eee denotes the size (scale) of the box, and Df is the fractal dimension. Fractal dimensions range between 1 and 2; values closer to 1 indicate a sprawl-like form, while values closer to 2 reflect a compact structure.

The findings of this study reveal significant spatial variations and density differences among districts within Bursa. The calculated fractal analysis coefficients indicate compact development within city boundaries, maintaining connections with rural textures, and the lack of sub-center formations. A high fractal dimension suggests densely organized settlements, whereas a lower fractal dimension implies dispersed settlements and preserved rural fabric.

This study employed the **Fractalise** software for the spatial analysis of Bursa. Fractalise is specifically designed for the fractal analysis of complex and irregular structures and is widely used in urban planning, geographic analysis, and urban development. The software automates and visualizes fractal dimension calculations using the box-counting method. The data utilized in this study included satellite imagery, GIS-based spatial datasets, and land-use maps obtained from Bursa Metropolitan Municipality. The data were processed using Geographic Information Systems (GIS) platforms, and the grid structures and scaling steps were analyzed using Fractalise. The software's logarithmic calculation and visualization features enabled detailed examination of the relationship between the number of boxes and their dimensions, providing critical insights into the spatial organization, density distributions, and urban development directions of Bursa.

The fractal analysis conducted in Bursa revealed that urban development trends are concentrated westward, with increasing population density in these areas. Although service areas are centered within the city, individuals tend to prefer areas around industrial zones, far from central locations. The formation of sub-centers is recognized as a critical indicator of urban growth and expansion, serving as focal points for economic, social, and cultural activities. Fractal analysis plays a crucial role in understanding the organization of urban fabric and determining the spatial characteristics of cities. This study contributes to a deeper understanding of the urban development dynamics and spatial transformations in Bursa province, offering valuable insights to urban planners and researchers for promoting sustainable and balanced urban growth.

The concept of fractals has been used to describe irregular shapes. The fractal dimension theory (Hausdorff-Besicovitch dimension), defined by Hausdorff and Besicovitch, has been employed in urban space analysis at different periods. This theory conducts statistical analyses based on the fill-

empty ratio in space. According to this, the relationship between the number of boxes, the size of the boxes, and the fractal dimension is analyzed (Ball, 2004).

$$K = e^{Df} \quad (1)$$

In formula (1), the variable \(K \) represents the number of boxes, \(e \) is the grid size or scale, and \(D_f \) is the fractal dimension value. The purpose of the formula is to calculate the relationship between scale/size change using fractal dimension calculations. To calculate the fractal dimension, methods such as box counting, Hausdorff self-similarity dimension, dilation dimension, Lyapunov dimension, topological dimension, Euclidean dimension, divider (or ruler) dimension, one-sided dimension, information dimension, and spatial correlation methods are used. In this study, the box-counting method has been employed to observe the use and variability of space (Erdoğan, 2015). This method demonstrates overlaps at different scales within the spatial fabric and analyzes the ratio between the number of grid overlaps and the logarithm of the box size, with the measured components of the space, such as building blocks and roads (Güler and Çetin, 2019). Fractal analysis is a mathematical method used to analyze complex and irregular structures or systems. In urban studies, fractal analysis is a key tool for understanding the spatial organization, density distributions, and development directions of cities (Yılmaz et al., 2022). In this study, the box-counting method was applied to analyze the fractal dimension. The resulting "fractal dimension" was used as a coefficient value. In fractal dimension theory, the coefficient varies between 1 and 2. When the result is closer to 1, it suggests that cities have a sprawling form, while a result closer to 2 indicates a compact structure. This analysis reveals that urban spaces can either have a compact (dense) or sprawling (distributed) texture. As mobility increases in urban fabrics, population density brings new settlement patterns, which in turn alters the perception of the city center, causing the spatial elements of the city to vary (Erdoğan, 2015).

For the province of Bursa, this method was applied using up-to-date maps and satellite imagery. The variability of planning activities over the years was also examined (Yılmaz and Çitçi, 2011). Approved planning studies have influenced the urban form; however, not every scale of planning has impacted the city's form, so only those planning studies that had a direct effect on the urban form were analyzed. Although coefficients were examined at five-year intervals, it is noteworthy that these changes occurred in close proximity to planning activities. In the city center, which has 17 districts, urban sprawl was observed in all but two districts, indicating that the western transportation network is dominant. The study also addresses the strategic placement of urban attraction points, emphasizing the balanced and sustainable development of the city. Areas where attraction points are concentrated generally transform into high-density residential and commercial zones; these areas also serve as transportation hubs, facilitating easy access to other parts of the city. The intersection between the development direction of cities, transportation, and planning processes is crucial for ensuring the sustainable and balanced growth of urban areas. The interaction between these three elements directly influences how urban spaces are shaped, which regions develop, and the quality of life for city dwellers. The intersection of development direction, transportation, and planning is critical for cities to grow in a sustainable and balanced way. By adopting an integrated approach, aligning transportation infrastructure and urban planning processes can support the economic and social development of cities.

The sample size in this study was carefully determined to enable a comprehensive analysis of Bursa province's spatial transformation. The sample is structured to include 17 districts within the urban center. The primary aim of this selection is to facilitate a holistic understanding of the spatial organization within the city center and analyze the dynamics of spatial transformation across various

districts. This scope was chosen to reflect the diversity in the spatial organization of the city center and to obtain detailed insights into the spatial form of each district. Spatial changes were analyzed using current satellite imagery and historical maps, which served as the primary data sources for calculating fractal dimensions through the "box-counting" method. Planning activities at the district level were evaluated by examining the impacts of approved plans on the spatial form of the city, with only those planning activities directly affecting spatial form included in the analysis.

The selected 17 districts are considered a sufficient representation of the spatial form of Bursa's urban center. The grid size employed in the fractal analysis was applied with high accuracy using satellite imagery, revealing the changes occurring at different scales. Particular attention was given to the effects of factors such as the urban transportation network and focal points within the city center on spatial organization. This detailed examination contributes to a nuanced understanding of spatial transformation dynamics in the region.

1.3. Findings

The study conducted in the province of Bursa revealed distinct areas where the rural-urban divide is evident. Over the years, both planning activities and political authorities have led to restrictions on transportation routes and service areas within the city. The physical constraints of space and the population density have established a natural pattern within the urban form. While the rural areas showed higher density, urban sprawl was observed across 17 districts, with two districts remaining compact. When examining the urban fabric between 2010 and 2020, a compact urban form was not predominantly observed. Due to the city's outward expansion, neighborhoods with sufficient physical conditions showed sprawl, and areas with sprawl were characterized by low-rise, detached buildings. Individuals directed their efforts toward new land, creating new development areas. Several methods are available for calculating fractal dimensions. In this study, the two most commonly used methods, the box-counting method and regression analysis, were applied to calculate the fractal dimension. The box-counting method is one of the most commonly used methods for calculating fractal dimensions for irregular and complex structures. Fractal analysis is a powerful tool for understanding the spatial organization and density distributions of cities. Methods such as box-counting and regression analysis are widely used to calculate the fractal dimensions of cities. These methods provide city planners and researchers with a better understanding of urban development directions and spatial characteristics.

Tablo 1 Fractal Analysis Coefficients and Population Values of Bursa Province Districts (2010-2022)

District	Fractal Analysis Coefficient (2010)	Fractal Analysis Coefficient (2020))	2022 Population
Bursa	1.62	1.81	3.194.720
Büyükorhan	1.34	1.23	8.940
Gemlik	1.62	1.65	120.245
Gürsu	1.76	1.72	102.601
Harmancık	1.48	1.36	5.979
İnegöl	1.56	1.54	294.485
İznik	1.61	1.65	44.236
Karacabey	1.45	1.52	84.907
Keles	1.58	1.59	10.955
Kestel	1.69	1.71	74.109
Mudanya	1.63	1.63	108.011
Mustafakemalpaşa	1.62	1.64	102.284
Nilüfer	1.59	1.61	536.365
Orhaneli	1.72	1.73	18.543
Orhangazi	1.63	1.68	81.110
Osmangazi	1.52	1.59	891.250
Yenişehir	1.53	1.56	54.844
Yıldırım	1.62	1.65	655.856

The results from the fractal analysis coefficient in this study suggest that the districts within the city boundaries demonstrate compact development, without severing ties with the rural fabric, and without the creation of sub-centers. The size of the sub-centers in the city showed variability, with the settlement fabric evolving accordingly. A higher fractal dimension indicates that the settlement units are arranged in a dense and compact manner. A high fractal dimension reflects greater spatial complexity and density. Conversely, a lower fractal dimension may suggest that the settlements are more dispersed and that the rural fabric has been preserved. This implies that the districts within the city limits have maintained their rural characteristics and that urbanization in these areas is less intense (Table 1).

Table 1 presents the fractal analysis coefficients for the districts of Bursa province for the years 2010 and 2020, along with the population figures for 2022. The fractal analysis coefficient is a significant indicator of the density and spatial complexity of the settlement structure in a region. This coefficient allows us to understand how densely and compactly the settlements are organized or how much they have spread while maintaining their rural character.

- In central districts such as Yıldırım, Osmangazi, and Nilüfer, it is observed that the fractal analysis coefficients increased from 2010 to 2020 and remained above the level of 1.60. This trend indicates that a dense and compact urban fabric prevails in these areas, reflecting an increase in spatial complexity.
- The rise of Osmangazi's coefficient from 1.52 to 1.59, along with its population reaching 891,250, indicates a significant process of urbanization in this region.

- Similarly, the Nilüfer district increased from 1.59 to 1.61, with a population growth to 536,365. This development suggests that the district has expanded due to urban transformation and new settlement areas.
- In districts such as Karacabey, Mustafakemalpaşa, and Yenişehir, the fractal coefficients indicate a more balanced development. While urbanization processes continue in these areas, it is evident that the rural fabric has been partially preserved.
- The increase of Karacabey's coefficient from 1.45 to 1.52 demonstrates that spatial intensification has increased while rural characteristics have not been completely lost.
- In districts like Büyükorhan and Harmancık, the low fractal coefficients (for example, a decrease from 1.34 to 1.23 in Büyükorhan) indicate that settlements in these areas are more dispersed and that the rural fabric is more dominant.
- The low population densities in these regions (for instance, 5,979 in Harmancık and 8,940 in Büyükorhan) further support this observation.

According to the data presented in the table, many districts of Bursa encompass both urban and rural fabric. Particularly in districts such as Gemlik, İznik, and Mudanya, the stability of fractal coefficients around 1.60 indicates that while the rural fabric is largely preserved, urbanization progresses in a balanced manner.

The direction of the city's development in the spatial area has been observed to be towards the west, with population density concentrated in this region. Despite the service areas of the city being in the opposite direction, individuals have been observed to choose locations away from the central areas, specifically on the peripheries of industrial zones. While the urban fabric has been influenced by commercial areas, large industrial, and production centers, individuals have not wanted to sever their connection to the rural/urban divide. In the urban development process, the formation of sub-centers is an important indicator of the city's growth and expansion. Sub-centers are points where economic, social, and cultural activities are concentrated, and they hold strategic significance in urban planning. Fractal analysis also reveals how the settlement structure is organized. The variability in the size of sub-centers indicates that different regions of the city develop sub-centers with varying densities and scales, suggesting the presence of high-density sub-centers in some areas, while other areas may have lower-density zones.

CONCLUSION:

Being able to discuss, analyze, and examine the historical existence of urban settlements contributes to ensuring the sustainability of investments in the city. Monitoring the spatial development process, understanding spatial gains, and shaping the urban form are made possible through the analysis of traces from the past to the present. Since each city has its own dynamic structure, the causes and dimensions of change also vary. In this study, based on the commercial axis, the changes in the city's central location over time, including shifts in transportation routes, changes in settlement patterns, population density, urban development direction, and urban development forms, have been examined. Bursa, being a city with a high rural/urban population, has also developed as a city where the production system is concentrated in agriculture and the rural area has been preserved. The study used fractal analysis to observe how the space changes in relation to population density and how these changes manifest in spatial organization. The effects of urban sprawl/urban compactness and the reasons behind the direction of urban development were analyzed through the fractal analysis method;

- It has been determined that the urban development of Bursa province is progressing in the form of urban sprawl.

- Urban transformation decisions made in planning have led to high-density construction areas, causing damage to the rural fabric of the city.

- The rural/urban distinction has disappeared, except for two districts on the outskirts of the city.

- The city form has been predominantly opened to residential preferences, resulting in inadequate transportation capacity.

- The pattern of urban growth has occurred in an unhealthy manner, without adhering to urban justice principles.

- The distribution of sustainable urban transportation networks has been misallocated, limiting access to central business areas and the city periphery.

In addition to the fractal analysis study, the impact of spatial planning decisions on urban development and the spatial organization of areas of development direction has been analyzed. The control of urban development, the elimination of urbanization pressure on productive agricultural lands, and the balancing of rural-urban land use are all crucial roles for sustainable transportation decisions. The study clearly shows that the changes in transportation decisions during the planning process in Bursa province have significantly impacted the city's macroform. In cities like Bursa, which have multiple layers, understanding the past and creating spatial decisions is essential for preserving the city's identity and addressing its evolving needs.

This study aims to contribute to ensuring the sustainability of urban investments by discussing, analyzing, and examining the historical continuity of urban settlements. Given that the dynamic structures and drivers of change in cities vary significantly, tracking spatial development processes from past to present, understanding spatial gains, and shaping urban form are of great importance. In this context, using the case of Bursa province, the study examines changes in transportation routes, differentiations in settlement patterns, population density, and transformations in the direction and forms of urban development along the commercial axis. To observe spatial changes in relation to population density, the study employs the fractal analysis method.

- To control the identified urban sprawl trend in Bursa, it is essential to develop sub-centers and concentrate social, economic, and cultural activities in these areas.

- Analyzing the development processes of the city from past to present and integrating these findings into planning policies will support the implementation of sustainable growth strategies while preserving the city’s identity.

- In urban planning processes, enhancing the use of quantitative methods such as fractal analysis in decision-making will allow for a more accurate assessment of the complexity and density of spatial organization.

- In line with Transit-Oriented Development (TOD) principles, high-density and mixed-use areas should be planned around public transportation routes, particularly near light rail system corridors.

Transit-Oriented Development (TOD) is an urban planning and design approach that aims to create high-density, mixed-use residential areas around public transportation hubs. This approach promotes

sustainable urban development by encouraging public transportation use and reducing dependence on private vehicles. By combining TOD principles with fractal analysis results, a better understanding of how urban development can be directed and how spatial arrangements can be optimized is achieved. TOD seeks to develop high-density and mixed-use areas around transportation centers, and fractal analysis quantitatively assesses the density and complexity of these areas. A high fractal dimension indicates the presence of high-density and mixed-use areas, consistent with TOD principles. Looking at the planning history of Bursa, despite the closure of the Mudanya line due to the political conditions of the time, the city has shown development towards the Mudanya direction. In the subsequent process, the newly established light rail system using the same line represents a significant potential in terms of TOD. The mixed-use of living and working areas around stations, the creation of dense urban development, supported by both motorized and non-motorized new transportation modes, and the promotion of walkable neighborhoods around stations can prevent the urban sprawl identified in Bursa by strengthening the relationship between city form and transportation.

Development in areas where the TOD approach is applied can be monitored through fractal analysis. Changes in density and complexity are analyzed, the effectiveness of planning is evaluated, and adjustments are made where necessary. In the modern era, planning decisions should offer urban transportation solutions that reduce automobile dependency. In this context, while TOD implementations may appear as small-scale solutions, they are considered models that will affect the form and development of cities in the long term. Fractal analysis is a critical tool for understanding how TOD principles can be applied in urban planning and how spatial arrangements can be optimized. The intersection of TOD and fractal analysis ensures that cities develop in a sustainable and orderly manner, increases public transportation use, and encourages more complex and efficient settlement patterns. Therefore, the combined use of TOD and fractal analysis in urban development strategies is essential for creating more effective and sustainable cities.

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

REFERENCES:

Ball, P. (2004). *Critical mass: How one Thing Leads to Another*. Macmillan.

Bayram, N. (2013). 1837-1923 Sürecinde Bursa'da İpekçilik Sektörünün Sosyo-Ekonomik Analizi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 14 (24), 45-58.

Bookchin, M. (1999). Kentsiz kentleşme. *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*, *36*.

Çınar, T. (2004). Dünyada ve Türkiye'de Başkentlik Sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *59*(04).

Çiftçi, C. 1837-1908 Sürecinde Bursa'da Koza Üreticiliği ve İpekli Dokumacılık Sektörü. Uludağ Üniversitesi. *Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 14 (24). 1-18.

Eminağaoğlu, Z. 2023. Kentleşme Sürecinde Binaların ve Kentsel Mekanların Yeniden Üretimi: Çoruh Kıyısının Değişen-Dönüşen Yüzü. *Kent Akademisi Dergisi,* 16 (4), 2472-2490.

Erdem, A. D., Yavaş, İ. ve Bilgili, A. (2023). Sanayileşme Perspektifinden Şehirlerin Dönüşümü: Bursa Örneği. *TroyAcademy Dergisi*, 8 (2), 210-234.

Erdoğan. G. (2015). *Kent Makroformlarının Mekânı Kullanma Verimliliklerinin Fraktal Boyut ile İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehir ve Bölge Planlama, İzmir.

Erçetin, C., Durmaz, B. ve Aksoy, Ç. 2022. Akıllı Kent, Erişilebilirlik ve Mekânsal Veri Tabanı İlişkisi Üzerine Engeller Analizi: Ankara Örneği. *İdealkent Dergisi.* 36 (13). 417-518.

Eriçok, A. K. (2015). Bursa'nın Kentleşme Sürecinde Yapılan Planlama Çalışmaları ve Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihi Kent Merkezinin Gelişimine Etkileri. *Uluslararası Kent Araştırmaları Kongresi*, 780-803.

Fidan, A., (2006) Balıkesir Kentiçi Ulaşım Master Planı / Balıkesir Belediyesi İçin 2006 Balıkesir (Yayınlanmış Rapor)

Fidan, A. (2011) "Sürdürülebilir Toplu Ulaşım Sisteminin Önemi" Kent Akademisi Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi, 15 03 2011. https://www.kentakademisi.com/wp-content/uploads/2011/03/Kent-Akademisi-Dergisi-Dr.Ahmet-FIDAN-Surdurulebilir-Toplu-Ulasim-Sistemi-ve-Onemi-Cilt-4-Sayi-1-2012.pdf

Fidan A., (2022) İklim Değişikliği, Sürdürülebilirlik ve Dirençli Kentler, Ed. Yakup Bulut, Miraç Aslan, Kentiçi Ulaşımda Sürdürülebilir Modellerin Kent Dirençliliğine Etkisi, Ed. Yakup BULUT, Çizgi Kitabevi, ISBN: 9786051969565, S: 191-204, İstanbul.

Güler, M. ve Çetin, F. 2019. Örgütsel Davranış Araştırmalarında Madde Parselleme: Yöntem ve Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.* 13 (1). 61-71.

Güneş, P. (2021). *Kentsel Büyüme, Yayılma ve Kentsel Saçaklanma ile Gayrimenkul Piyasası İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Ankara ili Alacaatlı, Bağlıca ve Dodurga mahalle örnekleri* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme ve Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara.

Hall, P. (2006). *Planning Twentieth Century Capital Cities*. Routledge.

Kiakou, A. (2017). The "Urban Sprawl" Effect on the Out-of-Town Real Estate Market. *Open Science Journal*, 2(4).

Kütük, T. ve Ercoşkun, Ö.Y. (2019). Ankara-Batıkent ve Koru Metro İstasyonlarının Toplu Taşım Odaklı Gelişim (TOD) ve Sürdürülebilir Kentsel Tasarım İlkeleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 4(2), 140-154.

Mutlu, E. ve Varol Özden, Ç. (2017). Socio-economic Differentiation and Spatial Segregation: Analysis of Bursa Metropolitan Area. *Megaron*, 12(1).

Özbilen, N. ve Zeren Gülersoy, N. (2016). Urban Development and Planning Transformation Process Assessment of Real Estate Ownership Rights: Transfer of Development Rights Planning Implementation Tool. *Planning*, 26(3), 172-180.

Ozuduru, B. H., Varol, C. ve Ercoskun, O. Y. (2014). Do Shopping Cnters Abate the Resilience of Shopping Streets? The Co-existence of Both Shopping Venues in Ankara, Turkey. *Cities*, *36*, 145-157.

Portugali, J. ve Portugali, J. (2000). Free Agents in a Cellular Space. Self-Organization and the City, 75-94.

Recepoğlu, S. (2018). *Türkiye'de kentsel Mekânın Dönüşümü Bursa Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Aydın.

Sepetçi, A. T. (2007). *İstanbul Kent Merkezinde Ticaret Gelişimi, Etkenleri ve Ulaşım Odaklı Mekânsal Kurgusu Tarihi Yarımada (Eminönü ve Fatih) Beyoğlu, Şişli ve Beşiktaş Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Koruma ve Planlama Programı, İstanbul.

Tekkanat, S. S. ve Türkmen, S. N. (2018). Tarih Boyunca Kent Formlarının Biçimlenişi Üzerine Bir İnceleme. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis*i, 10 (4). 107-124.

Tekeli, İ. (1999). Bursa'nın tarihinde üç ayrı dönüşüm dönemi. *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bursa ve Yöresi,* Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Tosun, E. 2013. Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 20 (1). 30-46.

Ürekli, F. 2010. Osmanlı Döneminde İstanbul'da Meydana Gelen Âfetlere İlişkin Literatür. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 8 (16). 101-130.

Yılmaz, A. ve Kürkçüoğlu, E. (2023). Demiryollarının Kent Formu Gelişimine Etkisi: Mudanya Bursa Demiryolu Hattı Örneği. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı*, 394-403.

Yılmaz, E. ve Çitçi, S. (2013). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (35), 252-267.

Yılmaz, D., Öztürk, S. ve Işınkaralar, Ö. (2022). Kent İmgesinin Yapıtaşı Olarak Sokaklarda Mekânsal Zenginliğin Fraktal Geometri ile Analizi. *Kent Akademisi Dergisi*, 15 (3), 1341-1358.

EXTENDED SUMMARY[4]

Research Problem:

Urban studies vary in their evaluations, but the fractal analysis method has been chosen as a tool to achieve strong results with the development of geographical modeling and spatial analysis. Since the formation of a city consists of different layers, systems, and forms, fractal geometry is preferred for this study. The examination of urban spaces is made possible through spatial analysis. The study specifically aims to understand the influence of transportation decisions on urban development, particularly in Bursa, by using fractal analysis to measure urban sprawl and its interaction with spatial organization.

Research Questions:

- How do transportation decisions affect the spatial organization and development of urban areas?
- What role does fractal analysis play in identifying urban sprawl and assessing urban complexity?
- How has the urban macroform of Bursa evolved over time in response to planning and transportation decisions?

[4] Chen, I. ve Chang, C. (2009). Cognitive load theory: an empirical study of anxiety and task performance in language learning. Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 7(2), 729-746.

- To what extent can fractal geometry and spatial analysis help in understanding the sustainability of urban development?

Literature Review:

Urban studies often focus on understanding the relationship between urban form, spatial organization, and transportation networks. Fractal geometry, which is primarily used to measure the complexity of systems based on initial conditions, is particularly useful in urban studies due to the layered and complex nature of cities. Previous studies have shown that urban sprawl and changes in urban form can be effectively analyzed using fractal methods. Various spatial analysis tools, including fractal analysis, have been utilized to examine urban density, transportation systems, and land use patterns. The literature emphasizes that effective planning and transportation decisions are crucial in managing urban sprawl and ensuring sustainable development.

Methodology:

This study uses fractal analysis as the primary method to assess the urban macroform of Bursa. Two areas are analyzed: transportation infrastructure and urban built texture. The fractal analysis method is used to measure spatial complexity and urban sprawl by calculating coefficients that reflect the density and organization of urban space. The transformation of Bursa's urban form over time is assessed by comparing data from different periods and analyzing the influence of transportation decisions on urban development. The results from the fractal analysis are then interpreted to understand the relationship between transportation infrastructure and urban sprawl.

Results and Conclusions:

The analysis of Bursa's urban form reveals that transportation decisions have a significant impact on the transformation of the city. The fractal coefficients obtained from spatial analysis show a clear presence of urban sprawl, with evidence of the city's growth spreading outwards over time. The study also demonstrates that planning decisions, especially regarding transportation, have influenced the macroform of the city, shaping the density and complexity of the urban space. The findings suggest that urban sprawl in Bursa is closely linked to transportation infrastructure, and effective planning can help manage urban growth more sustainably. The integration of fractal analysis in urban studies provides valuable insights into the spatial dynamics of cities and can be used to guide future urban development and transportation planning.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 24.07.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Razaki, C. B., & Ülkeryıldız, E. (2025). Antik Çağdan Günümüze Kamusal Alanda Çocuk Temsili ve Çocukluk Olgusunun Çocuk Mekânlarına Yansımaları, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):878-907. https://doi.org/10.35674/kent.1521591

Antik Çağdan Günümüze Kamusal Alanda Çocuk Temsili ve Çocukluk Olgusunun Çocuk Mekânlarına Yansımaları

Child Representation in the Public Sphere from Antiquity to the Present and Reflections of Childhood on Children's Spaces.

Cemile Buket RAZAKİ [1], Evren ÜLKERYILDIZ [2]

Öz

Çocuk temsilinin toplumsal bir yaratı olarak nitelendirilebileceği; değişen toplumsal yapının, farklı çocukluk temsillerine ve mekânlarına, farklı oyun ve oyun mekânı anlayışlarına ve algılarına neden olacağı; çocukluk imgesi perspektifinden oyun eyleminin ve eylemin gerçekleştiği mekânların değişim sürecinin Antik Çağ'dan günümüze sonuçları bu araştırma kapsamında ele alınmaktadır. Araştırmanın amacı, çağlar boyunca belirli bir süreklilik arz eden oyun deneyimi mekânlarının özünde toplumdaki çocuk algısı üzerinden oluştuğunu ortaya koymaktır. Bu noktada araştırma yöntem olarak oyun deneyimi dönüşümünü; Antik Çağ'dan günümüze kadar olan süreçte (1) Antik Çağ'da, (2) Orta Çağ ve Rönesans Dönemleri'nde, (3) Sanayi Devrimi ve onu takip eden 19. yüzyıl Kapitalist Gelişim Dönemi'nde ve son olarak (4) Modern Dönem'de olmak üzere retrospektif biçimde sınıflandırılmış dönemsel çocuk temsili perspektiflerinden değerlendirmektedir. Veri olarak değerlendirilen temsiller, dönemi anlatan heykel ve yazıtlardan elde edilen betimlemelerin içerik analizleri, döneme ait gravür ve resimler, rekonstrüksiyon çizimler, yakın döneme ait temsillere dair fotoğraflar olarak çeşitlilik arz etmektedir. Araştırma neticesinde oyun deneyimi mekânları; her dönem için kapsamlı biçimde ayrı ayrı incelenerek günümüz kentlerinde var olan oyun parklarının nasıl ortaya çıktığı, çocukluk olgusu ve çocuk temsili perspektifinin sunduğu çocuk mekânları ve oyun deneyimleri ayrıntılı olarak irdelenmektedir. Araştırma neticesinde toplumların güncel yapılarına bağlı değişikliğin kamusal alanda çocuk temsilini ve çocukluk kavramını çağlar boyu güncellediği, bu değişimin sonuçlarının olumlu ve olumsuz etkilerinin çocuk mekânlarına yansıdığı ve bu durumun da mekânı ve mekânın içindeki oyun deneyimini dönüştürdüğü gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Mekânı, Çocuk Temsili, Çocukluk Olgusu, Oyun Deneyimi, Oyun Mekânı

ABSTRACT

This research examines the fact that the representation of the child can be characterized as a social creation; that the changing social structure will lead to different representations and spaces of childhood, different understandings and perceptions of play and play spaces; and the results of the change process of the act of play and the spaces where the action takes place through the perspective of the image of childhood from antiquity to the present day. The research aims to reveal that the spaces of play experience, which have a certain continuity throughout the ages, are essentially formed through the perception of children within society. At this point, the research methodologically evaluates the transformation of the play experience from antiquity to the present day from the perspectives of periodic child representations classified retrospectively as (1) in Antiquity, (2) in the Middle Ages and Renaissance periods, (3) in the Industrial Revolution and the subsequent 19th century capitalist development period, and finally (4) in the modern period. The representations evaluated as data range from content analysis of descriptions obtained from sculptures and inscriptions describing the period, engravings and paintings from the period, reconstruction drawings, and photographs of recent representations. As a result of the research, play experience spaces are examined comprehensively for each period separately, how the playgrounds in today's cities emerged, the phenomenon of childhood, and the children's spaces and play

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Alanya Üniversitesi, buket.rzk@hotmail.com ORCID: 0000-0002-6525-6520

[2] (Dr. Öğretim Üyesi) Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, evrenulkeryildiz@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-2063-4305

Araştırma Makalesi, 1. yazarın 2. yazar danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

experiences offered from the perspective of child representation are examined in detail. As a result of the research, it is concluded that the changes due to the current structures of societies have updated the representation of children in the public sphere and the concept of childhood throughout the ages, and that the positive and negative effects of the results of this change are reflected in children's spaces, which in turn transform the space and the play experience within the space.

Keywords: Children's Space, Child Representation, Childhood Phenomenon, Playing Experience, Playground

GİRİŞ:

Çağımızda çocukluğun insanlık tarihinin saf ve sınırları kesin çizgilerle belirlenmiş unsurlarından biri olduğu görüşü yaygındır. Fakat farklı tarih evrelerine, farklı topluluklara hatta aynı toplumun belirli bir bölümüne ve farklı tarihsel süreçlere bakıldığında çocukluğa çeşitli anlamlar verilebildiğini görmek mümkündür. Çocukluk; "toplumsal bir yaratıdır ve toplumların yarattığı diğer unsurlar gibi belirli ilkelere ve değerlere göre belirlenmektedir" (Tan, 1989, s. 71) ve çocukluk temsili ile somutlaşmaktadır.

Kentsel araştırmalarla ilgili literatür incelendiğinde çocuk mekânlarının dönüşümünde yoğun kentleşmenin trafiği artırması sonucu kaybolan oyun alanlarının incelenmesine yönelik araştırmaların çeşitliliği dikkat çekicidir. Hızlı kentleşmenin neticesinde yoğun ve düzensiz yapılaşma sebebiyle kentsel alanlarda açık alanların hızla azalması, kentsel alanları çocuklar için yetersiz ve tehlikeli mekânlar haline dönüştürmektedir (Tandoğan, 2014). Öte yandan, çocukların kentsel algılarının yetişkinlere göre daha objektif olduğu (Coşkun ve Kaymaz, 2022) ve yakın çevrelerine eleştirel bir gözle bakmayı geliştirebildikleri (Canoğlu ve Geçimli, 2020) düşünüldüğünde günümüz çocuklarının beklenti ve isteklerine karşılık veremeyen kentsel alanlar (Tandoğan, 2014), kamusal alanda çocuk ve mekân ilişkisinin daha sağlıklı biçimde ele alınmasını zorunlu hale getirmektedir.

Kamusal alanda çocuğun kent ve mekân ile kurduğu ilişkinin kentsel politikalara dahil edilmesi gerekliliği doğrultusunda, literatürde birçok araştırmada çocuk dostu kent olgusunun gelişimi ve uygulanabilirliğine dair örnekler tartışılmaktadır (örneğin; Birol, 2009; Berkün, 2019; Karakuzu ve Aksu, 2022). Ancak ülkemizdeki birçok kentin çocuk dostu mekânlar üretme konusunda oldukça geride olduğu vurgulanmaktadır (Dursun ve Güller, 2019). Çocukların gelişimlerinde yaşadıkları yapılı çevrenin etkilerinin giderek daha çok kabul edilmesi, çocuk ve mekân ilişkisinin doğru şekilde kurulmasını zorunlu kılarken (Dursun ve Güller 2019) aynı zamanda çocuk haklarının öneminin farklında olmayı gerekli kılmaktadır (Kaypak ve Uçar, 2019).

Arın ve Özsoy'un belirttiği üzere "*Özellikle de katılım anlamında dezavantajlı gruplar arasında sayabileceğimiz çocuklar kentsel tasarım süreçlerinde kendilerini temsil edebilecekleri, talep ve ihtiyaçlarını doğrudan dile getirebilecekleri bir platform bulamamaktadırlar*" (2015, s. 183). Siyasi anlamda bir temsil gücü bulunmayan çocukların (Churchman, 2003), taleplerinin kamusal alanda oyun mekânı olarak karşılık bulma oranı hem azalmakta hem de yetişkinlere göre farklılaşmaktadır. Çünkü günümüzde kentsel mekânda çocukların varlığı yetişkinlerin onlar için belirlediği sınırlar içinde şekillenmektedir (Dursun ve Güller 2019). Toplumsal temsil gücü nispetinde kamusal alanda katılım oranına sahip olan çocukların tarihsel süreçte çocukluk olgusu ve temsili ile şekillenen farklı oyun mekânlarına sahip oldukları bilinmektedir.

Ancak çocuk mekânlarının farklılaşmasının temel nedenlerinden biri olan çocuk temsilinin ve toplumdaki çocukluk olgusunun hem çocuk mekânlarına yansımalarının hem de oyun deneyiminin değişimini ne derece etkilediğinin henüz araştırılmamış olması, bu araştırmanın özgünlüğünü oluşturmaktadır. Zira farklı tarihsel aşamalarda çocukluğa çeşitli anlamlar verilebildiğini ve dönemsel çocuk temsillerinin farklı çocuk mekânları ve oyun deneyimleri yarattığını görmek mümkündür. Sonuç itibarıyla; tarihsel süreçte çocukluk olgusu ve çocuk temsilinin çocuk mekânları ile kurduğu ilişkinin

ardında yatan dönüşümleri tam olarak ortaya çıkarabilmek için açık bir sınıflandırmaya dayalı bütüncül bir retrospektif araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Çocukluk kavramının tarihsel sürecinin izlerini çocuk varlığı üzerinden antik dönemden itibaren takip etmek mümkündür. Öte yandan Antik Çağ'da çocukluk olgusuna rastlanmasına ve hatta Rönesans döneminde bu olgunun üzerine katılarak devam ettirilmesine rağmen, günümüzdeki çocukluk olgusu ile tam anlamıyla bir benzerlik göstermesi söz konusu değildir. Aynı biçimde çocuk temsili de farklılık göstermektedir. Çocukluk dönemi denildiğinde genellikle bebeklik sonrası ve yetişkinlik öncesi dönem kastedilmektedir (Taşçı, 2010). Güncel anlamıyla kullanılan çocukluk kavramının çeşitli toplumsal unsurlar ile ele alınmasının yanı sıra gerek sosyokültürel gerekse psikolojiyi de beraberinde kapsayacak bir şekilde, 16. yüzyıl esnasında oluşmuş ya da ortaya çıkmış olduğunu (Postman, 1995) ve günümüze kadar desteklendiğini söylemek mümkündür. Çocukluğu konu edinen araştırmalar; (1) Antik Çağ'da, (2) Orta Çağ ve Rönesans'ta, (3) Sanayi Devrimi ve onu takip eden 19. yüzyıl Kapitalist Gelişim Dönemi'nde ve (4) Modern Çocukluk olmak üzere, insanlığın önemli dönemlerinden başlayarak çocukluk kavramının nasıl bir değişim sürecinden geçtiğini gözler önüne sermektedir (Eraslan, 2019). Bu durumun çocuk mekânlarına yansımaları ve oyun deneyiminin değişimi de dönemsel olarak farklılıklar arz etmekte ve bu yazının temel araştırma konusunu oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında tarihsel süreçteki çocuk ve çocukluk olgusunun değişiminin kent yaşamındaki çocuk temsilini etkilediği ve bu etkileşimin de çocuk mekânları ve oyun deneyimlerini ne ölçüde dönüştürdüğü irdelenmektedir.

Çalışmanın Amacı ve Metodu

Araştırmanın amacı, çağlar boyunca belirli bir süreklilik arz eden oyun deneyimi mekânlarının kentsel bağlamda dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu noktada araştırma, yöntem olarak oyun deneyimi dönüşümünü antik çağdan günümüze kadar olan süreçte (1) Antik Çağ, (2) Orta Çağ ve Rönesans Dönemleri, (3) Sanayi Devrimi ve onu takip eden 19. yüzyıl Kapitalist Gelişim Dönemi ve son olarak (4) Modern Dönem'de olmak üzere retrospektif biçimde sınıflandırılmış dönemsel çocuk temsili perspektiflerinden değerlendirmektedir. Veri olarak değerlendirilen temsiller dönemi anlatan heykel ve yazıtlardan elde edilen betimlemelerin içerik analizleri, döneme ait gravür ve resimler, rekonstrüksiyon çizimler ve yakın döneme ait temsillere dair fotoğraflar olarak çeşitlilik arz etmektedir. Araştırma neticesinde oyun deneyimi mekânları her dönem için kapsamlı biçimde ayrı ayrı incelenerek günümüz kentlerinde var olan oyun parklarının nasıl ortaya çıktığı, çocukluk olgusu ve çocuk temsili perspektifinin sunduğu çocuk mekânları ve oyun deneyimleri ayrıntılı olarak irdelenmektedir.

1. Çocuk ve Çocukluğun Tanımı, Temsili, Tarihsel Gelişimi ve Çocuk Mekânları

Çocuğun varlığı, bulunduğu topluluk içerisinde, çevresine ve çevresinin oluşturmuş olduğu fiziksel faktörlere yönelik; etkileşime hazır ve engelsiz bir sistem oluşturmaktadır (Ergin, 1982). Bu tanımlamalarla çocuğun etkileşime açık bir 'organizma' olduğunu, etkilendiği kadar çevresini de etkileyebildiğini söylemek mümkündür. "Çocuk sosyal ve fiziksel çevresi ile etkileşim içinde olan bir varlıktır ve fiziksel ve sosyal çevresi tarafından aktif hale dönüştürülür" (Tandoğan, 2011, s. 12). Çocuğu 'çocuk' yapan soru sorması, merak etmesi, gözlem yaparak çevresini anlamaya çalışması gibi özellikleri, fiziksel çevresi ile birleşerek aktif bir etkileşim durumu oluşturmaktadır.

'Çocuk' kavramı ile 'çocukluk' kavramı birbirini tamamlayan iki olgudur. Çocukluğu yalnızca çocuğun dünyaya gelişi ile başlayan ve olgunlaşıp büyüyerek ergin bir birey olduğu zaman dilimi içerisinde anlamlandırmak yerine; çocukluğun sosyal, kültürel ve tarihsel birçok anlama ve anlayışa sahip olan bir olgu olarak ele alınması söz konusudur. Bununla birlikte çocukluk, çocukların zaman içerisinde hayat standartlarını betimleyebilecek nitelikler taşımaktadır. Nitekim Diler'e göre (2019), çocuk ve çocukluk olgularının oluşması aynı döneme denk gelmemektedir. Ona göre (Diler, 2019) çocuk, yaşamın ilk

dönemlerinden itibaren varlığını gördüğümüz, bildiğimiz mevcut bir özne iken çocukluk; toplumun içerisinde bulunduğu dönemin koşullarına göre şekillenerek yaratılmış olan bir olgudur.

Söz konusu açıklamadan yola çıkarak çocuk öznesinin yaşamın başlangıcından itibaren var olmasına rağmen, çocukluk olgusunun köklü ancak değişken bir geçmişe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Öyle ki Postman (1995) toplumsal anlamda, güncel çocukluk olgusunun yüz elli yıldan daha eski bir tarihe sahip olmadığı görüşünü savunmaktadır. Toplumları etkileyen çeşitli faktörler ile belirli dönemlerde farklı çocukluk anlayışları ortaya çıkmış ve belirli dönemleri ifade etmiştir. Günümüzde artık disiplinler arası bir tartışma zeminine sahip olan çocukluk çağı temelde sosyal, ekonomik, coğrafi, politik ve çevresel değişkenlerin etkisiyle şekillenen bir olgu halini almıştır (Kirazoğlu, 2012). Fotoğrafçı James Mollison'un (2010) çocukların dünyasını yansıtmak için fotoğrafladığı kareler; sosyal, ekonomik, coğrafi, politik ve çevresel değişkenlerin çocukluğu nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir (Görsel 1).

Görsel 1. James Mollison'un Çocuklar ve Uyudukları Mekânlar, Fotoğraf Seçkisinden Bir Kesit (Kaynak: Mollison, 2010; URL-1)

1.1. Antik Dönemde Çocuk Temsili ve Çocuk Mekânlarına Yansımaları

Tarih öncesi dönemlerde çocuğa ve çocukluğa dair bulunan bilgilerin sınırlı olduğu düşünülmektedir. Nitekim antik Yunan medeniyetinden önce Antik Çin, Antik Peru ve Mısır'da yapılan arkeolojik kazılarda, çeşitli oyun sahnelerinin çizimlerine rastlanmaktadır (Frost, 2010). Dahası bu dönemde

yetişkinlerin çocuklara olan ilgi ve alakaları ele alındığında, yetişkinlere kıyasla daha az önemsendikleri vurgusu üzerinde durulmaktadır (Erkut, Balcı ve Yıldız, 2017).

Çocuk; bulunduğu her dönemin kültürel, toplumsal yapısı ve dini inanışları çerçevesinde değişen tutum ve davranışlara maruz kalmaktadır. Eski Mezopotamya toplumlarında çocuklar geleceğin yetişkin bireyleri olarak görüldüklerinden, hayatın devamlılığının garantisi olarak düşünülmektedirler (Toptaş, 2016). Antik Yunan toplumlarında da çocuğa karşı benzer tutum ve davranışların gösterildiğini, çocukların doğdukları andan itibaren yaşamlarının ailelerinin hatta babalarının ellerinde olduğunu söylemek mümkündür. Postman'ın (1995) bu görüşü destekleyecek nitelikte olan savlarından biri, Antik Yunan toplumlarında çocuğun sahip olduğu yaş sebebiyle tanımlanan kesin bir çocukluk kavramının bulunmadığı görüşüdür. Nitekim Postman (1995), Antik Yunan medeniyetinde 'her şey' için kullanılan bir sözcüğün, çocuk kavramını içermediğini belirtmektedir. Dahası, Aristo'nun yaşadığı döneme kadar Antik Yunan toplumuna ait ahlaki değerlerinin içerisinde küçük çocukları öldürme eyleminin yasal yükümlülük oluşturmadığı görüşü üzerinde durmaktadır (Postman, 1995). Antik Yunan toplumunda çocukluk döneminin ayrışmamış olması toplumsal açıdan, çocukların özne olarak farkında olmadıkları anlamına gelmediği düşünülebilir. Çünkü Elkind'a göre (1987), Antik Çağlar'daki çocuk imajı, toplumların sahip olduğu kurallar ve tarihsel birikimler göz önüne alınarak verilen eğitimler ile çocuğun, geleceğin yetişkin bir yurttaşı olduğu bilincini yansıtmaktadır.

Günümüz çocukluk ölçütleri açısından Antik Yunan toplumu ile aramızda çeşitli farklılıklar olmasına rağmen çocuk mekânları konusunda eğitim yönünden güncel paralellikler söz konusudur. Antik Yunan toplumunun okul düşüncesini icat etikleri, okul için 'leisure' (boş ya da serbest zaman) sözcüğünü kullandıkları bilinmektedir (Postman, 1995). Çocuklar belirli bir yaşa ulaşana kadar, evlerinde 'paidagogos' adı verilen özel öğretmenlerden eğitim almakla beraber, okula gönderilme yaşları geldiğinde evden farklı bir mekânda gymnasium ve palaistra alanlarında eğitimlerine devam etmektedirler (Coşkun, 2011). Öte yandan Frost (2010) Antik Yunan döneminde çocukların istedikleri kadar oyun oynamalarına izin verildiğini belirtmektedir (Görsel 2).

Görsel 2. 'Ephedrismos Oynayan Kızlar' terakota heykel MÖ 3. Yüzyıl Metropolitan Müzesi, New York (Kaynak: URL-2).

Oyun deneyimi bakımından irdelendiğinde eski Mısır mezar kazılarında çok sayıda pişmiş topraktan yapılan oyuncak bebek kalıntılarına ulaşılmakta ve yapılan diğer kazı çalışmalarında dönemin çocuklarının içine tohum doldurulan çıngıraklar ve tekerlekli küçük at arabaları ile oyun oynadıkları bulgusuna rastlanmaktadır (Onur, 1992). Eski Yunan uygarlığında pişmiş kilden yapılan ve eklemlere sahip olan bebeklere rastlanırken aynı zamanda aşık oyununun çocuklar kadar yetişkinler tarafından da oldukça popüler bir oyun olduğu bilinmektedir (Onur, 1992). Onur'a göre Roma uygarlığında yaşamış olan bir çocuğun, Yunanlı çocuklarla neredeyse aynı oyunları oynadıkları düşünülmekte ve Roma'da bulunan Forum Romanum'da, seksek oyununa ait olduğu ön görülen eski gravürlerin görüldüğü belirtilmektedir (Onur, 1992).

Antik Yunan toplumunun ardından Romalılar'da da çocuk öznesine ait; çocuğun yaşama hakkının aile iradesinde tutulması, cinsiyet ayrımı ve/veya çocuğu terk etme gibi Eski Yunan toplumunda görülen davranış kalıplarının devamlılığı söz konusudur (Erdemir ve Erdemir, 2012). Öte yandan çocuk mekânları bağlamında Antik Romalılar'ın da eğitime önem verme eğilimlerini devam ettirdikleri düşünülmektedir. Nitekim Postman'ın da (1995) belirttiği gibi Atinalılar, Yunan kültürünün dünyanın birçok bölgesine yayılmasına sebep olan çok sayıda okul kurmuşlardır.

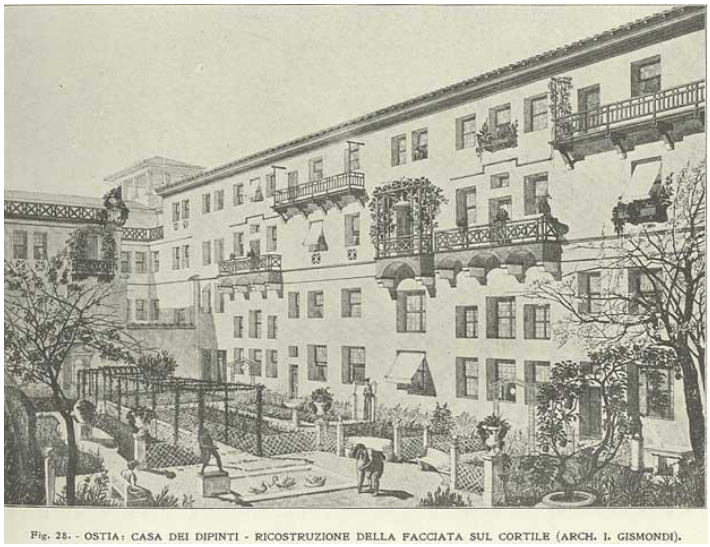
Deighton'ın (1999); "Eski Roma Yaşantısında Bir Gün" adlı eserindeki Roma tasvirlerinde, Antik Roma'da çocukların yaz aylarında caddeye çıkıp vakit geçirip, sokağı izleyebildiklerinden söz edilmektedir. Eser, okuldan geriye kalan zamanlarında oyun oynama eğilimi, muhtemel bir Romalı çocuğun, eğer sosyal statü sahibi ise bahçesinde koşup oynayarak zamanının büyük bir kısmını geçirebileceği bir mekâna sahip olabileceğini göstermektedir. Ancak daha alt sınıftan aileye mensup çocukların oyun oynayacağı mekânlar ise evlerinde odanın bir köşesi veya mevsim olarak yaz aylarında kamusal alan olan sokaklarda oynayabilme ihtimalleriyle sınırlıdır (Görsel 3).

Görsel 3. Fındıklarla oynayan çocukların tasvir edildiği bir çocuk lahdi, Roma MS 170-180, Viyana Sanat Müzesi (Kaynak: URL-3)

Deighton'ın (1999) bahsettiği varlıklı bir ailenin çocuğunun, büyük bir bahçe avlusuna sahip olma ihtimali sayesinde hayal gücüyle yönetebileceği geniş bir oyun mekânına sahip olduğu düşünülebilmektedir. Öte yandan daha alt sınıfa mensup bir Romalı çocuk, oyun mekânı olarak şehrin sokaklarını kullanabileceği gibi kendi evinin herhangi bir odasının köşesinde de kendisine oyun alanı yaratabilmektedir. Söz konusu tasvirlerden yola çıkarak varlıklı Romalı ailelerin çocukları ile daha alt

sınıfa mensup ailelerin çocuklarının oyun mekânlarının farklılık gösterebileceği, ancak oynadıkları oyunların benzer olabileceği üzerinde durulmaktadır; ‘‘Yoksul bir çocuk thermopoliumdan getirilecek ya da tehlikelerle dolu portatif bir mangalın üzerinde pişirilmekte olan yemeği beklerken, varlıklı bir akranı gibi aşık kemikleri ile oynayarak oyalanacaktır’’ (Deighton, 1999, s. 35). Roma’nın kalabalık kentlerinde üst sınıfa mensup aileler peristyl bahçelerine sahip olmakla kalmayarak kendilerine ait park alanlarına da sahip olmaktadırlar (Deighton, 1999) (Görsel 4).

Görsel 4. Insula dei Dipinti, rekonstrüksiyon çizimi, Mimar I. Gismondi, Roma, Ostia (Kaynak: URL-4)

1.2. Orta Çağ ve Rönesans Dönemlerinde Çocuk Temsili ve Çocuk Mekânlarına Yansımaları

Dönem araştırmacıları, çocukların yetişkinlerle aynı dünyada, sınırlandırmalar yapılmadan ve hiçbir ayrım gözetmeksizin yaşayabildikleri düşüncesini savunmaktadırlar. Örneğin Postman (1995), günümüz çocuklarının vâkıf olmalarının sakıncalı olduğu düşünülen (sır, şiddet, trajedi vb.) hayatın çeşitli unsurlarını Orta Çağ’daki çocukların bilebilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır. Bu söylemden yola çıkarak Orta Çağ’da yedi yaşındaki özellikle bir erkek çocuğunun her yönüyle yetişkin gibi davranabildiğini, yine okuryazarlığın az ve eğitimin yetersiz olduğunun bilindiği bu dönemde ayıp fikrinin olmaması nedeniyle modern dönemde kullanılan anlamıyla çocukluk fikrinin de oluşamadığını söylemek mümkündür.

Orta Çağ Avrupası’nda modern anlamda bir çocukluk öznesine rastlamamız mümkün olmamakla birlikte dönemin şartları nedeniyle yazı materyallerinin yetersizliği ve buna bağlı olarak halkın alfabeyi unutmaya başlamasıyla beraber okuryazarlıkta azalmalar yaşanması söz konusu olmaktadır. Sözel bir iletişim yönteminin hâkim olduğu bu dönemde, eğitim kurumları açılana kadar toplumların kendi aralarında gerçekleştirebildikleri bütün karşılıklı etkiler yüz yüze gelerek ya da sözel etkileşim materyalleri ile uygulanabilmektedir (Postman, 1995). Okuyabilenler ile okuyamayanlar arasında yaşanan ayrımın, çocukluk kavramının gelişimine ve sınırlarının belirginleşmesine neden olduğu düşünülmektedir. Zira Postman’a göre (1995), çocukluk fikrinin oluşmasındaki temel neden bu ayrım ve özelinde 16. yüzyılda yazının matbaa aracılığıyla çoğaltılması sayesinde biçimlenmeye başlayan yeni iletişim ortamının oluşmasıdır. Böylece okuma yeterliliğine bağlı yeni bir yetişkinlik tanımı ortaya çıkmakta ve okuma yetersizliğine dayanan yeni bir çocukluk anlayışı ileri sürülmektedir. Zira Postman’a göre (1995), Orta Çağ’da çocukluk yedi yaşında bitmektedir, bunun nedeni ise çocukların iyi, düzgün bir biçimde konuşmaya başlamalarının ancak yedi yaşında gerçekleşebilmesidir ve eğer bir çocuk okula gönderilecekse on yaşından büyük olmalıdır.

Belirli bir yaşa gelene kadar Roma'dan farklı olarak eğitim kurumlarının çocukları gerçek hayata hazırlamakta yetersiz kaldığı ve düzenli bir eğitim verilemediği düşünülmektedir. Orta Çağ'da Roma döneminden farklı olarak çocuk gelişiminde, ardışık öğrenme ve yetişkin dünyasına hazırlamak için öğrenim görme anlayışlarına rastlanmamaktadır (Alver, 2004). Bunun yerine çocukların eğitimlerinin usta-çırak ilişkisinin temelleri üzerine kurulduğunu ve teorik-deneysel bilgilerden ziyade uygulamalı öğretimin temel alındığı belirtilmektedir (Ariès, 1962). Yetişkinlik ile çocukluk arasında herhangi bir ayrımın yapılamadığı bu dönemde verilen eğitimler, çocukları yetişkinlerin hayatlarına hazırlamaya yaramakla birlikte, çocukların çıraklık ederek hayata dair bilgileri erken yaşta edinmelerini sağlamaktadır. Bu sayede 7 yaşını dolduran bir çocuğun, çalışma hayatına yaşadığı evde başladığı düşünülmekte ve dış dünyadaki işlerle de ilgilenerek devam edebildiği olasılığı üzerinde durulmaktadır. Bunun sonucu olarak ise büyük olasılıkla çocuklar; toplumun dayatmış olduğu ve kendilerinden beklenilen birtakım cinsiyet farklılıklarına dayalı kalıplara öykünerek büyümektedirler (Özcan, 2018).

Orta Çağ döneminin toplumunda oluşmadığı düşünülen çocukluk kavramının, aile içinde de algılanabilen bir olgu olarak benimsenmediği, bunun sonucunda ebeveynler ve çocukları arasında yeteri kadar duygusal bağın gelişemediği düşünülmektedir. Bunun sebeplerinden birinin çocuk ölüm oranlarının yüksek olması, çocukların hayatlarını kısa bir süre içinde kaybetmeleri olarak yorumlanmaktadır (Postman, 1995). Anne-babalar ve çocukları arasında bağ kurulamamasının ikinci sebebi olarak kilisenin dinsel anlayışının varlığı ön plana çıkmaktadır. Dönemin hâkim gücü olarak bilinen kilisenin ve Hristiyanlık'ın çocuklara yönelik bakış açıları onları günah sahipleri şeklinde anlamlandırmakta ve çocukları mistik bir algı içerisinde yorumlamaktadırlar (Diler, 2019). Nitekim Augustinus'un (2010) öncülüğünü yapmış olduğu düşünceye göre çocuklar ilk günahtan izler taşımaktadır ve ancak yetişkin bireyler olduklarında kusurlarından arınmaya başlayacaklardır görüşü yaygınlık kazanmaktadır. Bu döneme damgasını vuran ve izleri uzun yıllar boyunca silinmeyecek olan Augustinus'un bu düşünceleri, çocukların önemsiz varlıklar olarak görülmesine, çocukluk döneminin göz ardı edilmesine ve çocukluk kavramının günümüzdeki şekliyle yorumlanmasının gecikmesine neden olmuştur.

Ariès (1962) "Eski Devirlerde Çocuk ve Aile Yaşantısı" isimli kitabında, dört yüz yıllık bir süreçteki resim ve günlükler aracılığıyla çocukluğun değişimini incelemekte ve Orta Çağ Avrupası'nda çocukluk kavramına rastlanılmadığını ileri sürerken çocukluk fikrinin de oluşmadığı görüşünü vurgulamaktadır. Aries'e göre (1962) çocukluk Rönesans dönemine kadar ayrı bir kültür olarak ele alınmamaktadır. Öyle ki: "Orta Çağ toplumunda çocukluk fikri yoktu... Çocuk, annesinin dadısının veya bakıcısının sürekli gösterdiği ilgiden bağımsız yaşayabildiği anda yetişkin toplumuna aitti" (Ariès, 1962, s. 128). Benzer bir görüşle Bekir Onur'a göre (2005), Orta Çağ Avrupası'nda çocuklar, kendilerini diğer bireylerden ayrı tutabilecek herhangi bir kıyafete, yiyeceğe, oyun ve oyuncağa sahip olmamaktaydılar. Onur'a göre (2005), çocuklar yedi yaşına kadar bebek sayılabilecek bir dönemde bulunmaktadırlar ve yedi yaşından başlayarak doğrudan yetişkin bireylerin sahip olduğu yaşam ortamına girmektedirler. Bu bilgiler ışığında Orta Çağ çocuklarının, yetişkinlerin birer minyatürleri olarak görüldüğünü ve bu nedenlerden sanatta da çocuk görünümlerine rastlanılamadığını söyleyebilmek mümkündür.

Ariés'in Orta Çağ Avrupası'nda çocuk olgusunun olmadığını savunan düşüncesini destekleyen en önemli bulgusu, dönemin sanat eserleri olmaktadır. Aries (1962) çocukların, dönemin sanat eserlerinde 'çocuk' görünümünden ziyade yetişkin insan görünümünde tasvir edilmesinin sebebinin ve çocukların tasvirlerindeki ihmal edilmişlik durumunun, çocukluğun Orta Çağ dünyasında henüz yer edinememiş olmasından kaynaklanabileceğini vurgulamaktadır. Ariés'in (1962), gözlemlemiş olduğu dönemin sanat eserlerinde, çocukları yetişkinlerden ayırt edebilecek hiçbir farklılık oluşturulmamıştır, öyle ki çocuklar yetişkinlerin kıyafetleri içerisinde ve onları taklit eden yüz ifadeleriyle resmedilmektedir (Görsel 5).

Görsel 5. Madonna, Çocuk ve İki Meleğin Detayı, Duccio di Buoninsegna, 1283-84, Opera del Duomo Müzesi, Siena, Web Sanat Galerisi, Washington D.C. (Kaynak: URL-5)

14. yüzyıla ait bir sanat eserinde temsil edilen üç çocuk, yetişkinlerden hiçbir farklılık gözetilmeksizin yetişkin adam boyutlarından daha küçük ölçeğe indirgenerek, minyatür yetişkinler olarak resmedilmektedirler (Görsel 6). Sanatçı, ortaya koymuş olduğu bu eserinde çocukları, ancak yetişkinlerin sahip olabilecekleri gelişmiş kas yapılarıyla ve çıplak bedenleriyle tasvir etmekten kaçınmamaktadır. Sanatçılar çocuk tasvirlerinde yetişkin bir adam imgesi yaratmakta ve bu resim çocuğa benzemekle birlikte çocuğun yetişkinliğine atıfta bulunmaktadır.

Görsel 6. Aziz Nikolaos ve üç çocuğun illüstrasyonu, Grandes Heures d'Anne de Bretagne, 1503-1508 (Kaynak: URL-6)

14. ve 15. yüzyıl boyunca, bir önceki yüz yılda betimlenen melek figürlü çocuk ifadeleri, gelişerek devam etmektedir. Kutsal çocukluk temasına sahip olan sanat eserleri 14. yüzyıldan itibaren çeşitlilik göstermektedir (Görsel 7). Özellikle 15. yüzyıldan önceki, sanat tasvirlerindeki çoğu çocuk figürünün, İncil hikayelerinde veya Roma'daki aşk tanrısını temsil eden melek şekillerinde tasvir edildiği gözlemlenmektedir.

Madonna ve Çocuk, Giotto di Bondone 1310-15. ABD Ulusal Sanat Galerisi, Washington D.C

Madonna ve Çocuk, Paolo Veneziano 1340-45, Norton Simon Müzesi, Pasadena.

Görsel 7. 14. yüzyıla ait İsa tasvirleri (Kaynak: URL-7 ve URL-8)

Öte yandan, çocuk portreleri sadece kraliyet aileleri ve aristokrasiye mensup ailelerin çocukları için çizilebilmektedir. Bunun sebebi, ancak toplumda üst sınıfa mensup ailelerin böyle bir ayrıcalığa sahip olabilmeleridir. Dönemin beklentileri nedeniyle, varlıklı ailelerin çocukları, yetişkin kıyafetleri içerisinde, yetişkinler gibi davranmaları beklenen minyatürler olarak tasvir edilmektedir (Görsel 8).

Anne Erskine, Rothes Kontesi, 6. Rothes Kontu'nun karısı. (Kızları Leydi Margaret Leslie ve Leydi Mary Leslie), George Jamesone 1626, İskoçya Ulusal Galerileri. Fotograf; Antonia Reeve

Görsel 8. Yetişkin kıyafetleri içerisinde temsil edilen çocuklar, 17. Yüzyıl (Kaynak: URL-9)

Orta Çağ Avrupa'sının her bir köşesinde çeşitli çocuk oyunları oynandığı düşünülmekte ve bu oyunların çoğuna dönemin kitaplarından veya tablolara çizilmiş olan günlük yaşam illüstrasyonlarından ulaşılmaktadır (Johnston, 2011). Çağın koşullarında herhangi bir oyuncağa sahip olmak ve o oyuncak ile oynamak çocuklar açısından bulundukları topluluğun sınıfsal farklılıklarını ve ailelerinin mensup

oldukları sınıfları temsil etmektedir (Onur, 1992). Genellikle köylü ailelerin çocuklarının evlerinde bulunan elbise parçalarını, mumları, hayvan kemiklerini, sopaları ve taşları kullanarak; zar, bilye, top vb. oyun araçlarını kendi imkânları doğrultusunda dönüşüme tabi tutarak kullandıkları düşünülmektedir, buna karşın kasabalardaki zanaatkarların aynı oyuncakları ahşap malzeme kullanarak; kukla ve topaç şeklinde yaptıkları bilinmektedir (Elliott, 2004). Çağın gündelik koşullarına paralel olarak çocukların ailelerinin yaşamlarından gördükleri ve oyun olarak tekrar ettikleri davranışlardan biri de avcılıktır ve köylü erkek çocukları ev yapımı tuzaklar, yaylar ve oklarla küçük hayvanları avlayarak zaman geçirmektedirler (Elliott, 2004). Öte yandan günlük yaşam mücadelesinden muaf olan yani soylu sınıfına mensup ailelerinin çocuklarının farklı oyunlar oynadıkları düşünülmektedir. Örneğin 'bilboke' oyununun yalnızca soylu ailelerin evlerinde oynanan bir oyun olması ve bu oyunun Fransa'da III. Henry'nin sarayında oynanması tüm bu bilgileri destekler niteliktedir (Onur, 1992).

Yıllar içinde oyun eylemi nitelik ve bağlamı açısından çeşitli değişimler göstermekte lakin oyun eyleminin icra edildiği mekân olarak evin dışında kalan alanlar Orta Çağ'dan günümüze değin oyun mekânı olarak tercih edilme sürekliliğini korumaktadır. Örneğin sokakta oyun oynayan çocukları Orta Çağ Avrupası'nda bile görmek mümkündür. Bu yargıyı destekleyecek nitelikteki belgelerden en önemlisi ve en ünlüsü şüphesiz ki Pieter Bruegel'in 1560 yılında, yağlı boya ile yaptığı 'Çocuk Oyunları' isimli tablosudur (Görsel 9).

Görsel 9. Pieter Bruegel tarafından yapılan Çocuk Oyunları Tablosu, 1560, Sanat Tarihi Müzesi, Resim Galerisi, Viyana (Kaynak: URL-10)

Dönemin en ünlü sanatçılarından biri olarak görülen Pieter Bruegel'in yapmış olduğu bu tabloda Onur'a göre (1992) 80 ve üzerinde oyun olduğu düşünülürken, Hidman'a göre (1981) 91 farklı oyun çeşidi bulunmaktadır. Günümüzde güncelliğini koruyan birçok oyunun (topaç, körebe, aşık, elim sende gibi) tabloda resmedildiği, böylelikle Orta Çağ'dan günümüze ulaştıklarını söylemek mümkündür. 1600'lerden sonra oyun ve eğlencenin çocuklar açısından üç veya dört yaşlarından sonra azalarak kaybolduğunu belirten Aries (1962), o andan itibaren çocukların yetişkinlerle aynı oyunları oynadığını öne sürmektedir. Günümüz koşullarında çocukların oynaması hoş karşılanmayan bir etkinlik olarak zar atmak gibi şans oyunlarının Orta Çağ'da çocuklar arasında olağan bir eylem olduğunu vurgulamaktadır.

Rönesans dönemi olan 16. ve 17. yüzyıllara gelindiğinde çocuk oyunları açısından birtakım gelişmelerin olduğu söylenebilmektedir. Rönesans dönemi boyunca ailelere düğün hediyesi olarak verilen minyatür bebek evlerinin dönemin çeşitli unsurlarına ışık tuttuğu belirtilmektedir (Onur, 1992). Bu minyatür bebek evlerinin, dönemin evlerinin sahip olduğu iç mekân kurgusunu bire bir olmasa bile olabildiğince yansıttığı ve 12-13 yaşlarındaki küçük kız çocuklarının oyun aracı olduğu düşünülmektedir (Onur, 1992). Onur'a göre (1992) bu minyatür bebek evleri küçük yaştaki kız çocuklarını ev işlerine ve gelecekteki yaşam şartlarına hazırlamak için bilinçli olarak hazırlanan benzerlikle dolu bir oyun evidir (Görsel 10).

Görsel 10. Stromer Bebek Evi, 1639, Germanisches Ulusal Müzesi, Nürnberg (Kaynak: Chen, 2015).

Aries'e göre (1962), çocukluğun insan yaşamına ilişkin bir süreç olarak keşfi Orta Çağ'dan sonra başlamaktadır ve bu durumun topluma yansımaları 17. yüzyıla ait sanat eserlerinde görülebilmektedir. Bu dönemki eserlerde çocuklar artık gerçek görünümlerinde tasvir edilmeye başlanmıştır. 17. yüzyıldan itibaren, çocukların kendilerine özgü giysilerle, oyunlarla, öykülerle, müzik ve resmin içerisinde kendilerine yer açtıklarını gözlemlemek mümkündür (Akyüz, 2001). Ancak bahsedilen ayrışma özellikle 18. yüzyılda sadece yüksek sınıfa mensup varlıklı ailelerde görülmektedir (Öztan, 2009). Öztan'ın (2009, s. 10) 'Küçük Yetişkinler' olarak adlandırıldığı çocuklar; "16. ve 17. yüzyılda okulların yaygınlaşmaya başlamasına kadar, serflik ideolojisi ile uyumlu bir biçimde 'taşınabilir bir mülkiyet parçası' olarak görülmüş ve usta çırak mekanizmasının içerisinde hayatı ve mesleği öğrenmişlerdir". Yoksul sınıfa mensup çocuk bireylerin, 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi ile iş gücünden yararlanma eylemi bakımından hala yetişkin bireylerle yaşamlarını paylaşmak zorunda kaldıklarını ve küçük birer yetişkin olarak yaşamlarını sürdürdüklerini söylemek mümkündür.

1.3. Sanayi Devrimi ve 19. Yüzyılda Çocuk Temsili ve Çocuk Mekânlarına Yansımaları

Çocukluk kavramının ve çocuk öznesinin toplum açısından tanınabilir olması ve kavranabilmesi, Avrupa'da meydana gelen siyasal ve sosyal değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır ve Orta Çağ'ın ardından yaşanan birtakım gelişmeler, toplumun çocuklara karşı olan bakışının değişmesine neden olmuştur (Toran, 2012). Uğur'a göre (2018), insanların kendi varlıklarının ve değerlerinin keşfedilmesini sağlayan Rönesans'ın etkisiyle birlikte çocuklara karşı olan tutumları değişmeye başlarken, Sağlam ve Aral'a göre (2016), yine Rönesans'ın etkisi ile çocukların yaşam ve eğitim haklarına ilişkin bakış açısı, sağlam temeller üzerine kurulmaya başlanmıştır.

Orta Çağ döneminden sonra 17. yüzyıl itibarıyla, sanayileşmenin de göstermiş olduğu etkiyle beraber toplumsal yaşamda kırsal yaşam alanlarından kentsel mekânlara yapılan; işgücü ve kent yaşamının çekiciliği sebebiyle gerçekleşen göçler nedeniyle çocuğun içinde bulunduğu aile ortamı ve çocukluk, değişim göstererek iki farklı çocukluk anlayışını ortaya çıkarmaktadır (Eraslan, 2019). Eraslan (2019), bu değişimlerden birincisini kırsal yaşam alanlarından gelmekte olan çocukların işçi unvanlarıyla ağır

şartlar altında çalıştırılarak birer sömürü öznesi haline gelmesi şeklinde, diğerini ise giderek varlıklı hale gelmekte olan kent mekânlarında yaşamlarını süren burjuvaların çocuklarına özen ve önem göstermeye başlaması olarak değerlendirmektedir.

Çocukların birer yetişkin olarak görüldüğü dönemlerden beri rastlanılan bir durum olarak çocuk işçiliği, ilk olarak aile içinde, ev işlerinde aileye yardım etme eylemiyle başlamıştır. Sonrasında çeşitli işlerde çalıştırılarak aile bütçelerine katkıda bulunmaları beklenmiştir (Karadoğan, 2019). Şişman'a göre (2003) Sanayi Devrimi ile çocuklar fabrikalarda çok daha zor şartlar altında çalıştırılmaya başlanmıştır. Çocukların fabrikalarda yetişkin bireylere oranla daha fazla çalıştırılmalarının nedenleri olarak; çocukların daha fazla söz dinleyebilir olması ve bu durumun aileleri tarafından ekonomik sebepler neticesinde zorunlu olarak onaylanıyor olması gösterilmektedir (Şişman, 2003). Fabrika sahiplerinin, çocukların sahip olduğu küçük elleri sebebiyle yetişkinlere kıyasla dokuma sektöründe kendilerine daha fazla fayda sağlayacağına inandıkları, böylelikle çalışan işçi olarak çocukları tercih ettikleri vurgulanmaktadır (Aygül, 2018) (Görsel 11).

Görsel 11. John Dempsey (11 veya 12 yaşlarında), Ulusal Çocuk İşçi Komitesi Koleksiyonu, Kongre Kütüphanesi, Baskılar ve Fotoğraflar Bölümü (Kaynak: Lewis Wickes Hine, 1909, URL-11)

Dönemin ağır koşullarına maruz kalan çocukların yaşantılarında disiplinin son derece sıkı olduğu istenilen iş hacmine erişilememesi durumunda çocuklara şiddet uygulandığı (Aygül 2018) belirtilmektedir. Dönemin önde gelen sosyal bilimcilerinden olan Karl Marx ve Friedrich Engles 'Komünist Manifesto' (2014) isimli eserlerinde, sanayinin sonucu olarak aile bağlarında gerçekleşen kopmalar nedeni ile çocukların anne ve babaları tarafından sömürülerek, basit birer ticari mal veya emek aracına dönüştürülmemesi gerektiğini ve çocukların fabrikalarda kötü şartlar altında çalıştırılmaları yerine resmi ve parasız bir eğitim almaları gerektiğini savunmaktadırlar. Kırsal yaşam alanından kente gelen yoksul ailelerin çocukları fabrikalarda çocuk işçiler olarak çalıştırılırken, kentli burjuva ailelerinin çocuklarına önem verilmeye başlandığı gözlenmektedir. Kentli burjuva ailelerinin çocuklarına gösterilen bu değer Eraslan'a göre (2019), 17. yüzyıl itibariyle başlamış olup, aileler çocukları için özel öğretmenler tutarak eğitim-öğretim almalarına özen göstermişlerdir.

Dönemi düşünceleri ile etkileyerek topluma yön veren ve aynı zamanda özel öğretmenlik de yapmış olan, Aydınlanma Çağı düşünürleri olarak adlandırılan Jean Jacques Rousseau ve John Locke, ortaya koydukları eserler ile çocukların nasıl eğitilmeleri gerektiğine dair görüşler ortaya koymaya başlamışlardır (Frost, 2010). J.J. Rousseau'ya göre (2009), bir çocuğun en iyi eğitim alanı kendi doğal alanı, kendi mekânıdır. John Locke ise 'Eğitim Üzerine' (2004) adlı eserinde Orta Çağ döneminden kalan 'günahkâr çocuk' algısını reddederek, çocukların eğitim alarak iyi birer yetişkin olabileceklerini öne sürmüştür. Locke ortaya attığı 'tabula rasa' veya 'boş levha' önermesi ile; insan zihninin doğuştan boş olduğunu ancak eğitim ile elde edilebilecek deneyimler sayesinde fikir ve bilgiye sahip olunabileceği görüşünü savunmaktadır. Locke ve Rousseau gibi aydınlanma çağı filozoflarının, öne sürdükleri

düşünceler neticesinde, çocukların diğer bireylerden farklı oldukları ve buna bağlı olarak yaşam koşullarına da özen gösterilmesi gerektiği fikri yaygınlaşmaya başlamıştır (İnal, 2018). Orta Çağ dönemindeki günahkâr çocuk anlayışının yerini masum bir varlık olarak eğitim verilmesi ve özel ilgi gösterilmesi gereken çocukluk olgusuna bıraktığını söylemek mümkündür. İnal'a göre (2018), dönemin düşünürlerinin belirtmiş oldukları yeni eğitim anlayışları ile burjuva ailelerinin çocuklarına olan davranışları yeni çocukluk anlayışını oluşturmaktadır.

Zamanını sadece evde değil okul mekânında da geçiren çocuklar, yetişkin yaşamına özgü olan davranışlara daha az rastlamaya başlamakta ve yetişkinlerin kamusal mekânlarından bir parça ayrışmış durumdadırlar. Burjuva ailelerinin çocuklarının, yetişkinlerin dünyasından okul sayesinde uzaklaşmalarıyla birlikte, çocuklarına karşı farklı tutum ve davranışlar sergiledikleri gözlemlenmektedir, bu bağlamda modern anlamda ayıp düşüncesinin ortaya konduğu ve çocukların yanında yapılmaması gereken edimlerin kurallaştığı söylenilebilmektedir (A. Öztürk, 2017a).

Çocukların yetiştirilmesi hususunda meydana gelen bu değişimler, burjuva ailelerinin sosyal birer sınıf adı altında kendi kendilerini tekrardan yaratmalarına neden olmakla beraber (İnal, 2018) yaratılan sosyal sınıfa ait bir çocukluk olgusu oluşturularak, çocuk ile yetişkin kavramlarının keskin çizgilerle ayılması söz konusudur. Bu hususta endüstrileşmeyle zenginleşen ailelere mensup çocukların artık yetişkin olarak görülüyor olmalarından ziyade birer çocuk olarak görülmeleri, ailelerinin çocuklarını güvende tutma ve onlar ile ilgili kararlar verebilme isteklerinden kaynaklanmaktadır (Eraslan, 2019). Yaşanılan gelişmeler doğrultusunda, çocuklar artık ailelerde birer birey olarak gereken önem ve değeri görmeye başlamaktadırlar ve bunun sonucu olarak toplumun yaşam anlayışında birtakım değişimler meydana gelmektedir (Özcan, 2018). Anneliğin keşfiyle anne-çocuk ilişkilerinin önem kazanması, burjuvazi sayesinde yine bu dönemde atılan adımların sonucu olmaktadır (A. Öztürk, 2017a).

Temeli bireysellik üzerine olan burjuvazinin özellikle orta-üst sınıf aileleri, yaratılan çocukluk fikrini, kendilerinin toplum içerisindeki önemlerini ve farklılıklarını gösterme noktasında kullanabilecekleri bir olgu olarak görmektedirler (Sormaz ve Yüksel, 2012) ve çocuklarının yaşamlarında da bu sınıfsal farklılığı sürdürmeye önem göstermişlerdir. Dönemin burjuva ailelerinin geliştirdiği yeni toplum düzeninin bir getirisi olarak, çocukluğun kavram olarak farklılaşan bir unsur haline geldiğini ve çocukların yetişkin mekânlarından ayrıştığını söylemek mümkündür. Ancak Gürdal'a göre (2013), tüm bu gelişmeler ışığında oluşturulduğu düşünülen çocukluk olgusu, alt sınıflara mensup ailelerin çocuklarını kapsamaktan ziyade genellikle üst sınıf burjuva ailelerinin çocuklarını kapsamaktadır ve yaratılmış olan bu durumun toplumda cinsiyet ayrımının da temellerini oluşturduğu düşülmektedir. Bu yargıya göre, çocukluk fikrinin ilk olarak erkek çocuklarının üzerinden geliştiğini vurgulanmaktadır. Ariés'in de (1962) belirttiği üzere, 16. yüzyılda soylu ve orta sınıf ailelerinin özellikle erkek çocuklarının yetişkinlerden farklı olarak giydirilmeye başlanmasına rağmen kız çocuklarının daha uzun bir süre boyunca, kendilerini yetişkinlerle bir arada tutan geleneksel hayat tarzlarına devam ettikleri vurgulanmaktadır.

Tüm bu gelişmelerin izlendiği dönemde, makineleşmeye olan yönelimin etkisi olarak, insan kaynaklı iş gücüne duyulan ihtiyaç azalmaya başlamıştır (Özcan, 2018). İnsan kaynaklı iş gücüne olan ihtiyacın azalmasının, dolaylı olarak çocuk işçilere olan ihtiyacı da azalttığı düşünülmektedir. Sanayi dönemini takip eden zaman zarfı süresince oluşan çocukluk olgusu; bilimde yaşanılan yeni gelişmeler ile orta-üst sınıf burjuva ailelerinin oluşturdukları sosyal kategoriler, kırdan kente yapılan göçlerin etkisiyle sanayileşmenin ve kentleşmenin artması, toplumların ve onların sahip oldukları sosyal-kültürel yapının değişmesi gibi etmenlere bağlı olarak yenilenerek şekillenmiştir (H. K. Öztürk, 2017b).

Kapitalizm öncesi dönemlerde çocukların tarımsal üretime destek sağlayan iş gücü olarak görülebileceği düşüncesi, ağırlıklı fikri oluştururken; kapitalist dönemde çocukların değer

değişimlerinin yine emek güçleri üzerinden yorumlandığını belirtmek yerinde bir tespit olacaktır. Zira Sanayi Devrimi ile çocuk, özne haline gelmek yerine, daha çok iş gücü anlamında sömürülen bir birey olarak görülmektedir. Öte yandan çocuk ve çocukluk bu dönemde de farklıdır. Çocukluk sınıfsal, etnik ve cinsiyet temelinde ayrıcalıklar içeren imtiyazlı bir grubu tanımlarken, yaratılan bu gruba ancak belirli toplumsal sınıfa mensup çocuklar pratikte dahil olabilmektedirler (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009).

Çocuk mekânları ve oyun deneyimleri değerlendirildiğinde 1800'lü yılların sonlarına doğru küçük kasaba ve köylerde yeterince açık kırsal alanın bulunuyor olmasının yanı sıra şehirlerdeki varlıklı sınıfa mensup ailelerin evlerinin çevresinde çocukların oyun oynayabilecekleri avlulara sahip olmaları nedeniyle, çocuklar için özel olarak oyun alanlarına ihtiyaç duyulmadığı fikri üzerinde durulmaktadır (Tsanoff, 1897). Bu nedenle oyun alanlarının yalnızca büyük şehirlerde ve esas olarak gecekondu mahalleleri ile nüfusun yoğun olduğu bölgeler için ihtiyaç duyulan bir alan olarak görüldüğünü belirten Tsanoff (1897), zaman içinde dar ve kirli sokaklarda oyun oynamak durumunda kalan çocukları gözlemleyen birtakım bireylerin, çocuk oyun alanları oluşturulması düşüncesini tetiklemiş olabileceklerini ileri sürmektedir.

19. yüzyılda sınıfsal farklılıklar sebebi ile okula gitme zorunluluğu bulunmayan kendi kaderlerine terk edilmiş çocuklar, bulabildikleri her türlü mekânda kendi başlarına çeşitli oyunlar geliştirmek durumunda bırakılmışlardır (Onur, 1992). Toplumsal yapıdaki sınıfsal ayrımların çocuklar açısından, oyun ve oyuncak üzerinden daha güçlü bir biçimde vurgulanmaya başlandığı, 19. yüzyılda seri üretim anlayışının her alanda ön plana çıkarak oyuncak sanayisini de etkilemeye başladığı gözlenmektedir (Onur, 1992). Bu anlayışın akabinde çocukluk ve oyun kavramları için sonraki yüzyılda tüketim eylemine zemin oluşturacak logo ve markalı oyuncak üretiminin başladığını söylemek mümkündür. Ancak Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olan seri üretim anlayışı ile İkinci Dünya Savaşı sonrası toplumsal anlamda görülen genel yaşam kolaylığı görüşünün, özellikle sosyal anlamda fakir sınıfların çocuklarının oyuncaklara ulaşımını olumlu yönde etkilediğini (Onur, 1992) savunan görüşler de mevcuttur.

1.4. Modern Dönemde Çocuk Temsili ve Çocuk Mekânlarına Yansımaları

Sanayi Devrimi süresince ağırlık kazanan ulus devlet anlayışının yükselişi, politik gücün; dinsel meşruluk yerine toplumsal ve seküler sözleşmeler ile yer değiştirmesi, kitlesel üretim temeline dayalı sanayileşme ve iş bölümü, kentleşme ve nüfus hareketlerinin yarattığı sosyal dalgalanmalar, yetişkinlik-çocukluk ayrımını belirginleştirmektedir (Gürdal-Demir, 2013). Ayrıca, kapitalizmin ağırlıklı üretim aracı olması, emek süreçlerindeki değişim ve özel mülkiyet anlayışı; modern dönemde oluşturulan çocukluk olgusunun, yetişkinlik-çocukluk karşıtlığı üzerine kurulu olmasındaki ana tarihsel süreçleri oluşturmaktadır (Gürdal-Demir, 2013).

Sanayi Devrimi ve onu izleyen kapitalist yaklaşımların hâkim olduğu dönemler boyunca çocukluk algısının, 'günahkâr çocuk' tanımından 'masum çocuk' tanımına geçmesiyle birlikte modern çocukluk algısının oluştuğu gözlenmektedir. Sanayi Devrimi ile orta-üst sınıf burjuva ailelerinde sosyal sınıfların oluşması, çocuklara aileleri tarafından gösterilen ilgi ve sevginin gelişmesine bağlı olarak, ailelerin çocuklarına sahip çıkarak, onları her türlü toplumsal baskı ve dinsel inanışlardan koruyarak yetiştirmeye özen göstermeleri (Gürdal-Demir, 2013), çocukluğun masumiyetle eş değer kılınmaya geçişin esas alınması (Ariès, 1962), ayrıca çocukların yetişkinlerin dünyalarında geçirdikleri zamanın azalması öte yandan ahlaki norm olarak ayıp düşüncesinin belirginleşmesi (Postman, 1995), modern dönemde çocukluk kavramının oluşmasında rol oynayan en önemli tarihsel gelişmeler olarak özetlenebilir.

Rönesans, reform ve aydınlanma ile başlayan gelişmelere bağlı olarak aileler ile çocuklar arasındaki ilişki değişikliğinin ve çocukların doğalarını tanımaları önündeki engellerin aşıldığı görüşü üzerinde durulmaktadır (Uğur, 2018). Çocuklar artık kendilerine özgü davranış biçimlerine sahip olarak yetiştirilmektedirler (Uğur, 2018). Çocuğun ailede önemli birer birey haline gelme süreci; sanayide

yaşanılan gelişmelerle birlikte kırsaldan kente yapılan göçler, kadın ve erkeğin çalışma yaşamında daha aktif rol oynamasıyla bireyin kendisini ve çevresini anlamlandırma seviyesinin artmasını içermektedir. Akabinde çocuğun ailede önemli olduğu düşüncesinin benimsenmesinin ardından manevi bakımdan kıymet verilmeye başlandığı düşünülmektedir. Uğur'a göre: "Bu bağlamda sosyal ekonomik politik kültürel toplumsal koşulları dönüştüren gelişmelerle birlikte özel bir çocukluk düşüncesinin oluşmaya başladığı ve başta burjuvazinin çocuğa ilişkin değerlerini etkileyen bu dönüşümün zamanla toplumun tüm sınıflarına yayılarak günümüz modern çocukluk imgesinin köklerinin oluşturulduğu… (2018, s. 229)" ifade edilmektedir.

Çocuklar yaşamın her döneminde var olmalarına rağmen, burjuvazinin oluşturduğu değerler kapsamında çocukluk; aile, okul, bilim gibi kurumlara göre yeniden yapılandırılmıştır (İnal, 2018). Toplumlarda değişim gösterdiği görülen birçok dinamik sayesinde çocuklar, Orta Çağ'dan farklı olarak, sosyal farkındalık neticesinde kamusal alan ve yetişkin yaşamının her alanına ortak olan bireyler olmak yerine imge halinde ve evrensel bir idealin varlığı olarak yeniden tanımlanmaktadırlar (Gürdal-Demir, 2013).

Çocukluk kavramının yetişkinliğe mutlak bağımlılık temelinde sosyal ve kültürel bir yaşam devresi olarak düşünebileceği görüşü, toplum yapısını değiştirecek düzeyde çocuklara karşı değişen tutum ve davranışlar, çocukların eğitimi üzerinde çeşitli etkilere sebep olmaktadır. Eski çağlardaki gibi hızlıca yetişkinliğe adım atması beklenmeyen orta-üst sınıf ailelerin çocuklarının, eğitimlerine önem verilmeye başlanmasıyla birlikte yavaş yavaş fabrikalar gibi ağır çalışma koşullarına sahip olan iş ortamlarından ve çalışma mekânlarından uzaklaştırılan çocuklar (Özcan, 2018), bu sayede gelişimlerinin sağlanabileceği mekâna; okula yönlendirilmişlerdir.

Postman'a göre (1995), modern çocukluk paradigması aynı zamanda modern yetişkinlik paradigmasıdır çünkü aileler çocuklarının yetişkinlik düzeyine geldiğinde ne olması veya ne ile ilgilenmesi gerektiğini söylerken aslında kendilerinin ne olmak istediklerini belirtmektedirler. Böylece modern çocukluk paradigmasının gerçekleştiği ana mekânın okul olduğunu savunmak; okullaşmanın başlangıcının modern çocukluğun miladı (Şirin, 1999) olarak kabul eden düşünceleri yaygınlaştırmaktadır. Öte yandan teknolojinin ilerlemesiyle birlikte makineleşmenin yaygınlaşması, iş gücünden ziyade akıl gücüne olan ihtiyacı açığa çıkarmıştır. Ancak akıl gücüne duyulan bu ihtiyaç, verilecek olan eğitimin önemini vurgular niteliktedir (Özcan, 2018). Çünkü nitelikli yetişkinlere ihtiyaç duyulmaktadır ve modern toplumlar tarafından çocuklar artık gelecek dönemlerin önemli bireyleri olarak görülmektedir (Sormaz ve Yüksel, 2012). Zira vasıflı ve nitelikli, topluma fayda sağlayabilecek bireylerin yetiştirilmesine olanak veren tek kurum olarak okulu görmek mümkündür. Modern dönemden itibaren okulların sadece okuma-yazma eğitimi veren kurumlar olarak değil, daha çok bilgi akışını sağlayan ve teknolojide bilgisinden yararlanılmak istenilen çocukların yetiştirildiği kurumlar olarak anıldığının belirtilmesi yerinde olacaktır.

Gürdal Demir'e göre (2013), modern çocukluk anlayışı, çocukların kamusal alandan yavaş yavaş çekilmesine neden olmuştur. Burada özellikle iki modern dönem yapısı önemli rol oynamaktadır; ilki aile ikincisi ise okuldur. Özellikle okula başlama ve ücretli işten çocukların uzaklaştırılması (Prout, 2004), eğitimin ve okullaşmanın gelişimi, modern çocukluk kavramının oluşmasında etkili olmuş, evrensel ve modern bir çocukluk idealini inşa ederek çocukları kamusal alanda belirli mekânlarla sınırlayarak Orta Çağ toplumlarında Ariès'in ileri sürdüğü kamusal ve yetişkin yaşamının her alanında bulunan çocuk algısını tersine çevirmiştir (Gürdal-Demir, 2013). Çocukların okul ve aile ile sınırlanan mekânları, çocukların yetişkinlerden farklılıkları esasında ayrımlaşmalarının sonucudur (Gürdal-Demir, 2013). Bu farklılaşmanın kamusal mekânda bulduğu karşılık ise oyun eyleminin gerçekleştirildiği alanların tanımlanması fikri olduğu yönündedir. Nitekim 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında çocuklar ve

yetişkinlerin farklı gereksinimlere sahip olduğu anlaşılmış ve oyun oynayan çocukların kendilerine ait bir alana ihtiyaç duyabilecekleri fikri yaygınlık kazanmıştır (Kahya-Canlı ve Demirarslan, 2020).

Oyun alanlarına duyulan ihtiyaç ve motivasyon kaynağının, toplumların tarihsel gereksinim ve bakış açısına dayandığını söyleyebilmek mümkündür. Nitekim Almanya'da 19. yüzyıl başında ortaya çıkan oyun alanı hareketinin çıkış noktasını; milliyetçi güdüler ve askeri niyetler ile şekillenen fiziksel egzersiz ve çocuk hastalıklarını indirgeme çabası oluşturur iken; İngiltere'deki oyun alanı hareketi ile kentlerin çocuklar üzerindeki kötü etkilerinin azaltılması hedeflenmekte ve bunun sonucunda çocukların davranış ve karakter gelişiminin olumlanması amaçlanmaktadır (Frost, 2012).

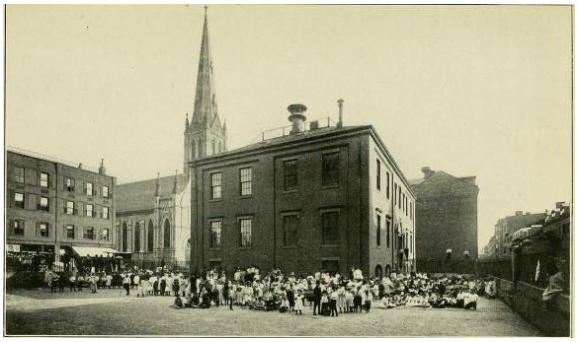
1880'lerin sonlarında her yaşa ve cinsiyete yönelik açık hava spor ve oyun alanının Boston'da açılması, Amerika'daki oyun alanı hareketinin, önemli bir dönüm noktası olma niteliği taşımaktadır (Mero, 1908). Aynı yıllarda Berlin'e yapılan ziyaretler sırasında, zengin veya fakir fark etmeksizin çocukların, polis gözetiminde halka açık oyun alanlarında kendi kendilerine kum yığınları ile oyun oynadıklarının görülmesi neticesinde, aynı kum bahçeleri fikrinin Boston'a da taşınabileceği önerisinde bulunulduğu bilinmektedir (Frost, 2010; Mero, 1908; Rainwater, 1922). Akabinde, kum bahçesi ve kum oyununun popülaritesi ve gelişimsel faydaları kapsamlı bir şekilde araştırılarak kamu nezdinde onaylanmıştır (Frost, 2012). Nitekim, bazı şehir parklarının benzer amaçlarla kullanılmasına karar verilmiştir (Mero, 1908). Böylece ilk birkaç yıl boyunca kum bahçelerindeki çocukların, anneler ve diğer gönüllü kadınlar tarafından denetiminin sağlanması kararlaştırılmıştır (Frost, 2010).

Oyun alanlarının gelişiminde ilk aşama olarak nitelendirilen kum bahçesi tasarımları Frost'a göre (2010); kentlerin yoğun nüfuslu bölgelerinde mevsimsel olarak çalıştırılan ergenlik çağı öncesi çocuklarla hem serbest hem de yönlendirmeli oyunların gerçekleştirilmesi ile çocukları sokakların fiziksel ve ahlaki tehlikelerinden uzaklaştırmayı amaçlamaktadır (Görsel 12). 1886-87 tarihlerinde, kentsel alanlarda kum bahçelerinin oluşturulması, çocukları gecekonduların tehlikelerinden koruyabilme noktasında ciddi bir başarı elde edilebilmesine neden olurken; hayır kurumlarının ve diğer kuruluşların örgütlenerek ortaya koydukları 'çocuk kurtarma hareketi' sayesinde oyun alanları ve rekreasyon alanları oluşturulmakta, yoksulluğun veya evsizliğin çocuklar üzerindeki etkilerini en aza indirme konusunda verimli bir ilerleme gösterilmektedir (Frost, 2010).

Görsel 12. Çocukların kumda oturarak veya diz çökerek oynayabileceği bir kum havuzu türü (Kaynak: Mero, 1908)

Rainwater (1922), ikinci aşama olan 'model oyun alanı' teriminin ilk olarak William Kent tarafından ortaya atıldığını vurgulamakta ve oyun alanı olarak kullanılması amacıyla bağışlanan arazinin, Hull House tarafından hayata geçirilmesi ile bağlantılı olduğunu düşünmektedir. Bahsi edilen oyun alanı, polis denetiminde olmasının yanı sıra, her yaştan çocuğun kullanımına açık olarak kum bahçelerini, salıncakları, hentbol ve beyzbol gibi oyun sahalarını bünyesinde barındırmaktadır (Rainwater, 1922) (Görsel 13).

Görsel 13. Organize edilen bahçeli 'model oyun alanı', Boston (Kaynak: Rainwater, 1922)

Yaklaşık 1895'te başladığı belirtilen model oyun alanı fikri ile çocukları ve gençleri cezbetmek, yönlendirmek, canlandırmak ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına çocuğun doğasının gerektirdiği unsurlarla donatılan ve böylece ev, okul gibi mekânların çocuklar ile arasında bir bağlantı halkası olarak hizmet edebilen, yeterli sayıda ve boyutta açık alanlar kastedilmektedir (Tsanoff, 1897). Görsel 14'te Hull House tarafından hayata geçirilen model oyun alanları gösterilmektedir.

Görsel 14. Hull House Oyun Alanı, Jane Addams Hull-House Fotoğraf Koleksiyonu (Kaynak: URL-12)

1900'lü yıllara gelindiğinde, kent üzerinde söz sahibi olanlar ve akademisyenler; oyun ve oyun alanı hareketindeki oyunun eğitici değeri olduğunu, oyun alanlarında her yaşta çocuğun bir arada barınabileceğini, oyun alanlarının yılın her gününde kullanılabileceğini vurgulamakta ve kamu fonlarının oyun alanındaki güvenliği sağlamak amacıyla kullanılması gerektiği görüşü üzerinde durmaktadırlar (Frost, 2010). Oyun alanı hareketindeki üçüncü aşama, model oyun alanlarının ardından geliştiği düşünülen küçük park ve meydanların inşa edilmesiyle birlikte ortaya çıkmaktadır (Frost, 2010; Rainwater, 1922). Geliştirilen oyun alanlarının içinde, belediye parklarının yapısına göre konumlandırılan ağaçlar, çiçekler, çim alanları ve yürüyüş yerlerinin yanı sıra; dinlenme alanları da bulunmaktadır (Rainwater, 1922). Şehir parklarında oluşturulan bu tema ilerledikçe kullanılmayan boş arsalar, kilise mülkleri ve okul bahçeleri gibi özel arazilerin üzerine kum bahçeleri ve model oyun alanları inşa edilmeye başlanmıştır (Frost, 2010) (Görsel 15).

Görsel 15. 1900 ve 1905 yılları arasında Boston'daki Charlesbank Oyun Alanı, Thomas Warren Sears fotoğraf koleksiyonu, Smithsonian Çevrimiçi Sanal Arşivleri (Kaynak: URL-13)

Amerika'daki oyun alanı hareketinin çıkış noktası olan kum bahçeleri, Almanya'daki oyun alanı hareketi ile benzerlik göstermektedir ve nitekim Berlin'de kurulan kum bahçeleri, oyun alanlarının başlangıcı niteliğini taşımaktadır (Mero, 1908). Fransız oyun alanlarının 1900'lü yılların başlarında gelişim gösterdiği, aynı yıllarda İngiliz oyun alanlarının, okullarda beden eğitiminin desteklenmesi neticesiyle dikkate alındığı vurgulanmaktadır (Mero, 1908). İskoçya'da 1900'lü yılların modern anlayışında kullanılabilecek oyun alanlarının, çeşitli aparatlar ile düzenlendiğini, sayılarının bir düzineden fazla olduğunu ve ilk kez belediyeler tarafından işletildiğini belirten Mero (1908); Avusturya, İsviçre, Hollanda ve Danimarka'nın da içinde bulunduğu diğer Avrupa ülkelerinin, oyun alanına olan bakış açılarının zamanla geliştiğini belirtmektedir.

Son yıllardaki şehirlerin 'çocuk dostu kent' olma fikri üzerinde yoğunlaştığını belirten Chermayeff (2009), bu düşünceye ilişkin, 1947-1978 yılları arasında birçok şehir için yüzlerce oyun alanı tasarlayan Hollandalı mimar Aldo van Eyck'ın (1918-1999) katkısının yadsınamaz olduğunu belirtmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında, savaşın yıkıcı etkilerinden biri olarak boşalan arazilerin, çocuklar ile dolup taştığını gören van Eyck'ın, Amsterdam şehrinde hayatın yeniden normale dönmesi için çalışmalarda bulunarak yedi yüzün üzerinde çocuk oyun alanı tasarladığı bilinmektedir (Chermayeff, 2009; Solomon, 2005) (Görsel 16).

Görsel 16. Kum havuzunda oyun oynayan çocuklar, Amsterdam Bertelmanplein, Amsterdam Şehir Arşivi (Kaynak: URL-14)

Aldo van Eyck'ın tasarlamış olduğu oyun alanları için, genel olarak savaş sonrasında yıkılan veya terk edilen evlerden geriye kalan boş alanların; kum bahçeleri, beton sütunlar ve tırmanma aparatları kullanılarak inşa edildiği belirtilmektedir (Chermayeff, 2009). Çocukların toplumdan ayrı tutulmaması gerektiğini savunan, yaratıcılığa ve hayal gücüne öncelik veren van Eyck'ın, tasarladığı oyun alanları sayesinde, çocukların kent merkezlerinde güvenli bir şekilde hareket edebilmelerine olanak sağladığı düşünülmektedir (Chermayeff, 2009; Solomon, 2005). Van Eyck'ın çocuk ve oyun ile ilgili sahip olduğu

fikrin ilk olarak, Amsterdam'ın güneybatısında bulunan Bertelmanplein kentinde uygulanmaya koyulduğu ve seçilen alanın üç tarafı konutlar ile çevrelenen yüzeylere sahip olduğu vurgulanmaktadır (Solomon, 2005). Halka açık olarak inşa edilen bu oyun alanı (1947, 1974'te yenilendiği belirtilmektedir), dikdörtgen bir forma sahip olarak alçak sınırlayıcılar yardımıyla çevrelenmekte böylece hem mekânsal boşluğu doldurması hedeflenirken hem de oyun alanının çocuk ölçeğini aşan herhangi bir bariyer kullanılmadan kentten ayrılabileceği gösterilmektedir (Solomon, 2005). Ayrıca, oyun alanının çevresinde herhangi bir bariyer kullanmak yerine insan duvarı niteliğinde ahşap bankların kullanılmasının, ebeveynlerin hem çocuklarını gözlemlemelerine olanak tanıdığı hem de sosyalleşmelerini sağladığı düşünülmektedir (Solomon, 2005) (Görsel 17).

Görsel 17. Bertelmanplein'deki çocuk oyun alanı, Amsterdam, 1956 Amsterdam Şehir Arşivi (Kaynak: URL-15)

1943'te Danimarkalı peyzaj mimarı Sorenson Kopenhag'ın kuzeyindeki Emdrup'ta çocuk oyun alanları ile ilgili tamamen yeni bir konsept geliştirerek; salıncaklar, kaydıraklar, tahterevalliler, atlıkarıncalar, ve kum havuzları ile donatılmış geleneksel oyun alanının aksine, ahşap, ip, kanvas, lastik, tel, tuğla gibi 'hurda' ile dolu boş bir alanın, terk edilmiş mobilyalar ve diğer inşaat malzemeleri gibi dönüştürülmüş malzemelerle donatıldığı maceracı oyun alanı fikrini öne sürmüştür (Kozlovsky, 2006) (Görsel 18).

Görsel 18. 'Junk' Oyun alanları, Copenhagen, 1943 (Kaynak: Klozlovsky, 2006)

Sonrasında kentsel alanlarda trafiğin neden olduğu olumsuz etkilerle yine kent sokaklarında çocuklar için özel olarak belirlenerek tasarlanan oyun alanlarının neden olduğu çeşitli fiziksel yaralanmalar neticesinde, yeni bir olgu olarak oyun alanı ekipmanı düşüncesi üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir (Albert, 2017) (Görsel 19).

Görsel 19. Standartlaştırılmış Oyun Alanı Ekipmanları (Kaynak: Albert, 2017)

Oyun alanlarında çocuğun bilişsel gelişimini arttırmaya yönelik çeşitli oyun materyalleri bulunmasına rağmen, 20. yüzyıl başlarında özellikle Amerika'daki devlet okullarında bulunan birçok oyun alanının, çocuklara yönelik tehlike barındırmasının yanında herhangi bir yararının da bulunmadığı ABD Eğitim Bülteni Bürosu tarafından iddia edilmektedir (Albert, 2017). Bu eleştiriler üzerine oyun alanı ekipmanı kavramının, çocukların olası yaralanma ve zarar görme ihtimallerinin en aza indirilmesi amacı ile ortaya çıktığı, düzenlenebilir ve tasarlanabilir somut birer proje haline getirilerek standartlaştırıldığı bilinmektedir (Albert, 2017).

SONUÇ:

Çocukluk kavramı, son dönemde literatürde sıkça tartışılmakta ve çocukluğun "toplumsal" olduğu gerçeğinin kabulü ile kendine özgü nitelikleri; değişim ve dönüşümlerle ilişkilendirilerek ele alınmaktadır (Eraslan, 2019). İlgi düzeyindeki artışa paralel olarak çocukluğun basit bir gelişim dönemi değil aksine kendine özgü değerler, özellikler ve davranış kalıplarının olduğu ve doğal bir gerçeklikten çok toplumsal-kültürel bir yaratı sonucu oluştuğu ve tarih içinde geliştiği yönünde uzlaşılmaktadır (Eraslan, 2019).

Çocuğu bir birey olarak tanıma ve çocukluğun özel bir gelişimsel dönem olduğu fikri, çağımız toplumunda netlik kazanan bir görüştür. Çocukluk döneminin ve çocuk haklarının güncel hayatın ve bilimsel merakın ana konularından biri olarak kabul görmesi ve ele alınması (A. Öztürk, 2017a) neticesinde daha belirgin biçimde şekillenmekte ve gelişmektedir. Çocukluk, yaşam sürecimizin doğal ve değişmez kesitlerinden biridir. Nitekim farklı toplum ve etki alanına aldığı tarih evrelerine, hatta aynı toplumun farklı kesimlerine ışık tutulduğunda çocukluğa değişik anlamlar yüklendiği görülmektedir. Neticede "çocukluk toplumsal bir kavramdır ve öteki toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre göreceli olarak belirlenmektedir" (Tan, 1989, s. 71).

Sonuç olarak bu araştırma kapsamında çocukluk, çocukların deneyim yaşadıkları bir süreç olarak ele alınmakta ve çocukların deneyimlerinin sadece yaş ve gelişim aşamaları ile ifade edilebilen biyolojik süreçlerle açıklanamayacak kadar karmaşık olduğu kabul edilmektedir. Çocukların yetişkinlere göre ilgi, ihtiyaç ve beklentilerinin farklı olduğu ön kabulü ile çocuklar sosyal gerçekliği inşa edebilen yorumlama pratiğine sahip sosyal aktörler olarak tanımlanmaktadır. Çocukların sahip olduğu en iyi deneyimlerin başında oyun eylemi gelmektedir. Zira tarih boyunca önde gelen çoğu filozof eğitimci ve düşünür, çocukluğun tam olarak mutlu geçmesi ve iyi yetişmiş bir insanın gelişimi için oyunun gerekli olduğu fikrinde mutabıktırlar (Frost, 2010).

Araştırma sonuçları:

(1) Antik Çağ'da çocuklar arasında sınıfsal farklılıklar olmak kaydıyla, çocukların oyun mekânı olarak şehrin sokaklarını kullanabildikleri gibi evlerinin herhangi bir odasının köşesinde de kendilerine oyun alanı yaratmış olabildiklerini ortaya koymaktadır.

(2) Öte yandan oyun eyleminin icra edildiği mekân olarak evin dışında kalan alanlar Orta Çağ'dan günümüze değin oyun mekânı olarak tercih edilme sürekliliğini korumaktadır. Lakin bu dönemde çocukların yetişkinlerle aynı oyunları oynadıkları dolayısı ile oyun mekânını kamusal alanda yetişkinlerle eşit şekilde paylaştıklarını öne sürmek mümkündür. Bu durumun en temel sebeplerinden biri Orta Çağ döneminin toplumunda oluşmadığı düşünülen çocukluk kavramının, kamusal alanda da algılanabilen bir olgu olarak benimsenmemesidir, bunun sonucunda yetişkinler ve çocuklar arasında mekânsal olarak herhangi bir ayrım olmadığını düşünmek mümkündür. Nitekim bu durum dönemin sanat eserlerinde çocuk temsilinin yetişkin formunda vücut bulmasıyla açıklanabilmektedir.

(3) Orta Çağ döneminden sonra 17. yüzyıl itibariyle, sanayileşme dönemi iki farklı çocuk temsili ortaya koymakta, çocukların birer yetişkin olarak görüldüğü dönemlerden beri rastlanılan bir durum olarak işçi çocuklar ve kentli burjuva ailelerinin çocukları olarak ayrışmaktadırlar. Söz konusu bu sınıfsal farklılık sebebi ile okula gitme zorunluluğu bulunmayan kendi kaderlerine terk edilmiş çocuklar, bulabildikleri her türlü mekânda kendi başlarına çeşitli oyunlar geliştirmek durumunda kalırken zamanını sadece evde değil okul mekânında geçiren burjuva ailelerinin çocukları, yetişkin yaşamına özgü olan davranışlara daha az rastlamaya başlamakta ve yetişkinlerin kamusal mekânlarından bir parça ayrışmış durumdadırlar.

(4) Rönesans, reform ve aydınlanma ile başlayan gelişmeler ışığında ailelerle çocuklar arasındaki ilişki değişikliğinin modern dönemde sosyal ekonomik politik kültürel toplumsal koşulları dönüştüren gelişmelerle birlikte özel bir çocukluk düşüncesini var ettiği düşünülmektedir. Başta burjuvazinin çocuğa ilişkin değerlerini etkileyen bu dönüşüm zamanla toplumun tüm sınıflarına yayılarak günümüz modern çocukluk temsilinin temelini oluşturmaktadır. İnal'a göre (2018), 19. yüzyıl sonrası ortaya çıkan pediatri gibi bilim dallarının, çocuk gelişimi ile ilgili olarak bilim merkezli bakış açısı geliştirmesi, öte yandan burjuvazinin oluşturduğu yaşam standartlarından, yasalar ile çocuk haklarının korunmaya başlamasına kadar geçen süre içinde çocuklara yarar sağladığı için yapıldığı öne sürülen uygulamalar

ve davranışlar, çocukluk düşüncesinin demokratik ilke ve değerler üzerinden oluşmaya başladığının kanıtı niteliğindedir (İnal, 2018).

(5) Modern dönemde değişim gösteren bir diğer husus ise oyun eyleminin gerçekleştirildiği alanların tanımlanması fikri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başlarında çocuklar ve yetişkinlerin farklı gereksinimlere sahip olduğu akademik dünyadaki çalışmalar sonucunda anlaşılarak, evlerine yakın sokaklarda, kendi mahallelerinde, dere ve yol kenarlarında oyun oynayan çocukların kendilerine ait bir alana ihtiyaç duyabilecekleri fikri yaygınlık kazanmıştır (Kâhya-Canlı ve Demirarslan, 2020). 20. yüzyılda çocuk oyun alanlarının kentsel bir öğe halinde tasarlanmasıyla birlikte oyun alanlarında özellikle salıncak ve kaydırak, kum havuzu gibi belirli biçimlere sahip, ezbere kullanılan oyun ögelerinin yaygın bir şekilde kullanıldığı gözlenmektedir (Frost, 2012). Nitekim geçmişte oynanan çeşitli çocuk oyunlarının (seksek, körebe, ip çekme vb.), 20. yüzyılda da çocuklar arasında azalarak oynanmaya devam ettiği (Postman, 1995) ancak çoğunlukla çocuklara ait özel alanlarda sınırlandırıldığı gözlenmektedir (Taşçı, 2010).

Günümüzde değişen yaşam koşullarıyla birlikte teknolojide yaşanan gelişmeler çocukların sahip oldukları oyunlara ve bu oyunların gerçekleştiği mekânlara yansıyarak değişim gösterebilmektedir. 1970'lerin sonlarından itibaren bilgisayar oyunu oynamak çocuklar tarafından tercih edilen bir boş zaman etkinliği olarak ortaya çıkmış ve zamanla özellikle çocuklar arasında belirli bir kullanıcı kitlesi yaratarak popüler bir unsur haline gelmiştir (Harris, 2001). Özellikle 1980'lerin sonlarında Japon Lintendo sisteminin geliştirilmesiyle (Harris, 2001), dijital bilgisayar teknolojisine dayanan yeni multimedya kültürüne ilişkin interaktif video ve bilgisayar oyunlarının çocuk kullanıcılar/oyuncuların son yıllarda günlük yaşamlarının doğal aktivitesi haline geldiği görülmektedir (Fromme, 2003). Bilgisayar oyunları ve çocuklar ile ilgili genel söylemler, dijitalleşmenin ve interaktif medyanın çocukların boş zamanlarında baskın bir konum kazanarak gündelik aktivitelerinin (kitap okuma, spor yapma vb.) yerini almaya başladığı yönündedir (Fromme, 2003). Dijital oyunlara yönelimin çocukları giderek daha fazla bireyselleştirdiği ve iç mekân odaklı boş zaman etkinliklerine yönlendirdiği yönünde genel bir kanaat oluşturmaktadır (Fromme, 2003). Oyun deneyimindeki bu gelişmeler gelecekteki çalışmalar açısından medya ve dijital teknolojilerin kamusal alanda çocuk temsilinin nasıl farklılaştığına dair zengin bir değerlendirme ortamı ortaya koymaktadır.

Elbette çocuk mekânlarının kamusal alanda bulduğu karşılığın daralmasında sadece teknoloji değil; hızlı kentleşmenin trafiği arttırması sonucu yoğun ve düzensiz yapılaşma sebebiyle kentsel alanlarda açık alanların hızla azalması ve kentsel alanların çocuklar için yetersiz ve tehlikeli mekânlar haline dönüşmesi (Tandoğan, 2014) etken rol oynamaktadır. Öte yandan kentsel alanda çocuk ve mekân ilişkisinin daha sağlıklı biçimde ele alınabilmesi için kamusal alanda çocuğun kent ile kurduğu ilişkinin kentsel politikalara dahil edilmesi gerekmektedir. Bu tutum ancak çocuk haklarının öneminin bilincinde demokratik ilke ve değerler üzerine kurulu bir yaklaşım ile çocuk dostu kent olgusunun gelişimi ile mümkündür.

Çocukların diğer yetişkinler gibi kentte temel haklara sahip olduğunu belirten Kaypak ve Uçar (2019), bir kentin çocuk dostu olabilmesine ilişkin çocuklar için gerekenleri şöyle tanımlamaktadır: "Kentli yetişkinlerin sahip olduğu temel hak ve hizmetlerden yararlanabilmeli, hatta öncelikleri de olabilmeli, kötülük ve çeşitli tehlikelerden korunmuş güvenli bir kentsel çevrede yaşayabilmeli, açık mekânlarda güvenli bir şekilde oyun oynayabilmeli, arkadaşlarıyla buluşabilmeli, paylaşımda bulunabilmeli ve böylece başka çocuklarla birlikte öğrenebilmelidir" (Kaypak ve Uçar, 2019 s. 23). Ancak çocuk dostu mekânlar üretme konusundaki atalet kentsel tasarım süreçlerine katılım anlamında temsil güçleri oldukça az olan çocukların taleplerinin kamusal alanda oyun mekânı olarak karşılık bulma zemininin azlığından ve toplumsal anlamda üretilmiş çocukluk olgusun sınırlarından ve değişkenliğinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada toplumdaki çocukluk olgusuna ve temsiline bağlı olarak kentsel

mekânda çocukların varlığı; yetişkinlerin çocuklar için belirlediği sınırlar içerisinde şekillenmekte ve yönlendirilmektedir. Neticede çocuk, kent ve mekân ilişkisinin sağlıklı bir biçimde kurulması çocukların gelişimlerinde yaşadıkları yapılı çevrenin etkilerinin anlaşılması ve çocuk haklarının öneminin farkındalığı ile mümkündür.

Çocukluk temsilinin toplumsal bir kurgu olarak nitelendirilebileceği; değişen toplumsal yapının, farklı çocukluk temsillerine ve mekânlarına, farklı oyun ve oyun mekânı anlayışlarına ve algılarına neden olacağı; çocukluk imgesi perspektifinden oyun eyleminin ve eylemin gerçekleştiği mekânların değişim sürecinin Antik Çağ'dan günümüze sonuçları bu araştırma kapsamında ele alınmaktadır. Araştırma neticesinde toplumların güncel yapılarına bağlı değişikliğin kamusal alanda çocuk temsilini ve çocukluk kavramını çağlar boyu güncellediği bu değişimin sonuçlarının olumlu ve olumsuz etkilerinin çocuk mekânlarına yansıdığı ve bu durumun da mekânı ve mekânın içindeki oyun deneyimini dönüştürdüğü gözlenmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışmada herhangi bir finansal destek yoktur.*

Yazarın Notu: *5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Bölüm 5 İktibas serbestisi; Madde 35- Bir eserden aşağıdaki hallerde iktibas yapılması caizdir:* 35/1-III: *"Alenileşmiş güzel sanat eserlerinin ve yayımlanmış diğer eserlerin, maksadın haklı göstereceği bir nispet dahilinde ve münderecatını aydınlatmak maksadıyla bir ilim eserine konulması" ve* 35/son: *"İktibasın belli olacak şekilde yapılması lazımdır. İlim eserlerinde, iktibas hususunda kullanılan eserin ve eser sahibinin adından başka bu kısmın alındığı yer belirtilir" hükümleri uyarınca; makalede kullanılan fotoğraflara ilişkin alıntılanan tüm kaynaklar belirtilmiş ve dijital kaynaklara dair gerekli bağlantılar ve erişim tarihleri, kaynakça bölümünde dergi kurallarına uygun biçimde sunulmuştur.*

KAYNAKÇA:

Akbaş, E., & **Topçuoğlu**, R. A. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 20*(1), 95-104.

Akyüz, E. (2001). Çocuk hakları sözleşmesinin temel ilkeleri ışığında çocuğun eğitim hakkı. *Milli Eğitim Dergisi, 151*(1), 445-455.

Albert, S. P. (2017). *Playspace for all: inclusive wayfinding.* Master thesis. Massachusetts Institute of Technology, Cambridge.

Alver, F. (2004). Neil Postman'in Çocukluğun Yok Oluş Sürecinde İletişim Teknolojisi Eleştirisinin Eleştirisi. *İletişim Araştırmaları, 2*(2), 129-141.

Arın, S., & **Özsoy**, A. (2015). Kentsel mekân tasarımında çocuk katılımı. *İdealKent*, *6*(17), 182-201.

Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life*. New York: Alfred A. Knopf.

Augustinus, A. (2010). *İtiraflar/Confessiones.* Çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Aygül, C. D. (2018). Sanayi Devriminden Günümüze Çocuk Sömürüsü. In İstanbul Barosu Çocuk Hakları Merkezi 23 Nisan Özel Yayını (pp. 95-102). İstanbul: İstanbul Barosu.

Birol, G. (2009). Çocuk dostu kent neresidir. *Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi*, 10-13.

Berkün, S. (2019). Çocuk Dostu Kent Yönetimlerinin Çocuklar Tarafından Değerlendirilmesi: Bursa Örneği. *Business & Management Studies: An International Journal*, *7*(1), 135-152.

Canoğlu, S., & **Geçimli** M. (2020). Çocuk ve mekân algısı üzerine bir uygulama. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 5(10), 227-237.

Chen, W. N. (2015). To the Dolls' House: Children's Reading and Playing in Victorian and Edwardian England, (Doctoral dissertation), University College London, London.

Chermayeff, J. C. (2009). Aldo Van Eyck-The Playgrounds and the City. *[Review of Aldo Van Eyck-The Playgrounds and the City, by de Roode, Ingeborg and Lefaivre, Liane, eds.]. Children, Youth and Environments, 19*(1), 368-373.

Churchman, A. (2003). Is There a Place for Children in the City? *Journal of Urban Design*, 8(2): 99-111.

Coşkun, D. B., & **Kaymaz**, S. (2022). Kentsel Mekân Farkındalığının 7-11 Yaş Grubu Çocuklar Üzerinden İrdelenmesi. *Tasarım+ Kuram Journal*, *18*(36), 175.

Coşkun, S. (2011). *Eski Yunan'da çocukların ve gençlerin eğitimi.* (Yüksek Lisans Tezi), DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Deighton, H. J. (1999). Eski Roma Yaşantısında Bir Gün, (çev. Hande Kökten Ersoy). *İstanbul: Homer Kitabevi*.

Diler, F. (2019). *1980 Sonrası Türkiye'de Çocukluğun Yeniden İnşası: Oyun ve Oyuncak Üzerinden Bir Okuma*, (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Dursun, D., & **Güller**, C. (2019). Çocuk ve kentsel mekân ilişkisi: Erzurum'da çocuk oyun alanlarının erişilebilirlik ve alansal yeterlilik analizi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 11-27.

Elkind, D. (1987). The child yesterday, today, and tomorrow. *Young Children, 42(4), 6–11.*

Elliott, L. (2004). *Children and Games in the Middle Ages*. New York: Crabtree Publishing Company.

Eraslan, L. (2019). Çocukluk Sosyolojisine Giriş. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 4*(7), 81-103.

Erdemir, H. P., & **Erdemir**, H. (2012). Antikçağ'da Çocuk Olmak: Ölmek ya da Ölmemek. *Uluslararası Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, II. Cilt* (pp. 643-669). Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.

Ergin, Ş. (1982). Çocuğun oyun gereksinimi ve İzmir/Alsancak semtinde çocuğa yönelik açık/yeşil mekân olanaklarının artırılması üzerine bir araştırma. (*Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir*.

Erkut, Z., **Balcı**, S., & **Yıldız**, S. (2017). Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2*(3), 17-28.

Fromme, J. (2003). Computer games as a part of children's culture. *Game studies, 3*(1), 49-62.

Frost, J. (2010). *A History of Children's Play and Play Environments: Toward a Contemporary Child-saving Movement.* New York: Routledge.

Frost, J. (2012). Evolution of American playgrounds. *Scholarpedia, 7*(12), 30423.

Gürdal-Demir, A. (2013). Sosyolojinin İhmal Edilen Kategorisi Çocuklar Üzerinden Çocukluk Sosyolojisine ve Sosyolojiye Bakmak. *'İş, Güç' Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 15*(4), 1-26.

Harris, J. (2001). *The effects of computer games on young children: A review of the research.* (Vol. 72), Research Development and Statistics Directorate, Communications Development Unit, Home Office: London.

Hindman, S. (1981). Pieter Bruegel's Children's games, Folly, and chance. *The Art Bulletin, 63*(3), 447-*475*.

İnal, K. (2018). *Çocuk Hakları ve Siyaset*. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Johnston, R. A. (2011). *All Things Medieval: An Encyclopedia of the Medieval World [2 volumes]: An Encyclopedia of the Medieval World.* Santa Barbara, CA: ABC-CLIO.

Kahya-Canlı, S., & **Demirarslan**, D. (2020). Çocuk Oyun Alanlarının Tarihi Gelişimi. *Çocuk ve Gelişim Dergisi, 3*(6), 60-75.

Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve Çocukluk" Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet, 4*(7), 195-226.

Karakuzu, E., **Aksu**, G., A., (2022). Çocuk Dostu Kent Kavramının Çocuk – Oyun – Mekân İlişkileri Ve Paydaşlar Çerçevesinde Değerlendirilmesi, *Journal of Technology and Applied Sciences,* 4(2), 147-156.

Kaypak, Ş., & **Uçar**, A. (2019). Çocuk Haklarının Gerçekleşmesi Açısından Çocuk Dostu Kentler. Journal of Academic Value Studies, Journal of Academic Value Studies, 4(18), 17-29.

Kirazoğlu, F. S. (2012). *Fiziksel Çevre-Çocuk İlişkileri, Açık Oyun Mekânları Ve Çocuk Dostu Çevre Kriterleri Üzerine Bir Değerlendirme; Bakırköy Ve Beylikdüzü Örnekleri.* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kozlovsky, R. (2006). *The Junk Playground: creative destruction as antidote to delinquency.* Paper presented at the Second Annual Cultural Studies Conference, Teachers College, Columbia University.

Locke, J. (2004). *Eğitim üzerine.* Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Marx, K., & **Engels**, F. (2014). *Komünist Manifesto* (N. Satlıgan, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.

Mero, E. (1908). *American playgrounds: their construction, equipment, maintenance and utility* (E. Mero Ed.). Boston: American Gymnasia Co.

Mollison, J. (2010). *Where children sleep.* London: Chris Boot.

Onur, B. (1992). Tarih boyunca oyunlar ve oyuncaklar. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 25*(2), 365-386.

Onur, B. (2005). Çocukluğun dünü ve bugünü. *Kebikeç-İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi, 19*, 99-112.

Özcan, Ö. (2018). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi, 2*(4), 91-125.

Öztan, G. G. (2009). *Türkiye'de çocukluğun politikasının inşası.* (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztürk, A. (2017). Çocuk Hakları ve Eğitimine Psikolojik bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(33), 429-451.*

Öztürk, H. K. (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(Ekim), 253-276.

Postman, N. (1995). Çocukluğun Yok Oluşu, (K. İnal, Çev). *Ankara: İmge Kitabevi Yayınları*.

Prout, A. (2004). *The future of childhood.* London: Routledge.

Rainwater, C. E. (1922). *The play movement in the United States: A study of community recreation.* Chicago: University of Chicago Press.

Rousseau, J. (2009). Emile, bir çocuk büyüyor (Çev. Ü. Akagündüz). *İstanbul: Selis Kitaplar*.

Sağlam, M., & **Aral**, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet, 1*(2), 43-56.

Şirin, M. R. (1999). *Kuşatılmış çocukluğun öyküsü.* İstanbul: İz Yayınları.

Şişman, Y. (2003). Sosyal Politika Açısından Türkiye'de Çocuk ve Genç İşgücü. *7*, 477-509.

Solomon, S. G. (2005). *American playgrounds: Revitalizing community space*. Lebanon: University Press of New England.

Sormaz, F., & **Yüksel**, H. (2012). Değişen çocukluk, oyun ve oyuncağın endüstrileşmesi ve tüketim kültürü. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(3), 985-1008.

Tan, M. (1989). Çağlar boyunca çocukluk. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22*(1), *71*-88.

Tandoğan, O. (2011). *İstanbul'da" Çocuk dostu kent" için açık alanların planlama, tasarım ve yönetim ilkelerinin oluşturulması.* (Doktora Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tandoğan, O. (2014). Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar. *Megaron*, 9(1), 19-33.

Taşçı, B. (2010). *Sokağın günümüz koşullarında çocuk oyun alanı olarak ele alınması ve değerlendirilmesi.* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Toptaş, K. (2016). Eski Mezopotamya'da çoçuk. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, 10*(1), 55-78.

Toran, M. (2012). Çocukluğun ve erken çocukluk eğitiminin tarihi ve kuramsal temelleri. Avcı, N. ve Toran, M. (Ed.) *Okul Öncesi Eğitime Giriş*. (pp. 1-19). Ankara: Eğiten Kitap.

Tsanoff, S. V. (1897). *Educational Value of the Children's Playgrounds: A Novel Plan of Character Building.* Philadelphia: Pub. for the author.

Uğur, S. B. (2018). Geçmişten günümüze şekillenen çocukluk algısı ve çocuk yetiştirme pratikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*(45), 227-247.

URL-1. https://www.jamesmollison.com/where-children-sleep Erişim Tarihi: 05.11.2024.

URL-2. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/247884 Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-3. https://www.khm.at/objektdb/detail/50165/ Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-4. https://smarthistory.org/roman-domestic-architecture-insula/ Erişim Tarihi: 03.09.2024.

URL-5. https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/d/duccio/various/2crevola.html Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-6. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52500984v/f375.item Erişim Tarihi: 03.09.2024.

URL-7. https://www.nga.gov/collection/art-object-page.397.htmlErişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-8. https://www.nortonsimon.org/art/detail/F.1973.24.P/ Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-9. https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/3598 Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-10. https://www.wga.hu/frames-e.html?/html/b/bruegel/pieter_e/02/01games.html Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-11. https://www.loc.gov/pictures/resource/nclc.01668/ Erişim Tarihi: 03.09.2024.

URL-12. https://explore.chicagocollections.org/image/uic/232/rx94w1h/Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-13. https://sova.si.edu/details/AAG.SRS#ref4862 Erişim Tarihi: 20.07.2024.

URL-14. https://archief.amsterdam/beeldbank/detail/53f6c7e5-c0ce-ca07-bf63-c9595da1a83a/media/4a4fd2df-055e-8072-9671-25135933ca27?mode=detail&view=horizontal&q=Bertelmanplein&rows=1&page=51 Erişim Tarihi: 03.09.2024.

URL-15. https://archief.amsterdam/beeldbank/detail/5d69c2b7-6baa-0828-afde-ea33f7a71f4d/media/b5acc3e0-0741-18f6-7b8d-0ac082ed0eee?mode=detail&view=horizontal&q=Bertelmanplein&rows=1&page=3 Erişim Tarihi: 03.09.2024.

EXTENDED SUMMARY[3]

Research Problem:

The research problem addressed in this article is that the representation of childhood can be characterized as a social construct. The changing social structure leads to different representations and spaces of childhood, as well as varying understandings and perceptions of play and playgrounds. The article also explores the reflections of the changing process in the act of play and the spaces where this activity takes place, from the perspective of the image of childhood, spanning from the Ancient Age to the present day.

Research Questions:

The research questions are: (1) What was the representation of the child during the ancient period, and how was this representation reflected in children's spaces and playgrounds? (2) What was the representation of the child during the Medieval and Renaissance periods, and how was this representation reflected in children's spaces and playgrounds? (3) What was the representation of the child during the Industrial Revolution and the subsequent 19th-century capitalist development period, and how was this representation reflected in children's spaces and playgrounds? and finally (4) What is the representation of the child in the modern period, and how is this representation reflected in children's spaces and playgrounds?

Literature Review:

The concept of 'child' and the concept of 'childhood' are two complementary phenomena. Instead of understanding childhood solely as the period of time that begins with a child's birth and ends when they mature into an adult, childhood should be viewed as a phenomenon with many social, cultural, and historical meanings and interpretations. Childhood also encompasses characteristics that describe children's living conditions over time. As Diler (2019) notes, the formation of the concepts of "child" and "childhood" do not coincide in the same period. According to Diler (2019), while the child is a real, existing subject who has been observed and known since the early stages of life, childhood is a phenomenon that is shaped by the social conditions of the time and society in which it exists.

Methodology:

In order to fully reveal the transformations behind the phenomenon of childhood and the relationship between the representation of children and children's spaces in the historical process, a comprehensive retrospective study based on a clear categorization is needed. As a method, the research evaluates the transformation of play experience from antiquity to the present from the perspective of periodic child representations, retrospectively categorized as: (1) Antiquity, (2) the Middle Ages and Renaissance periods, (3) the Industrial Revolution and the subsequent 19th-century capitalist development period, and finally (4) the modern period.

Results and Conclusions:

(1) It reveals that, in antiquity, children could use the streets of the city as a place of play, as well as create a playground for themselves in the corner of any room in their homes.

(2) On the other hand, the areas outside the house, which served as places where the act of play was performed, have maintained their preference as places of play from the Middle Ages to the present day. However, it can be argued that, during this period, children played the same games as adults and, therefore, shared the space for play equally with adults in the public sphere. One of the main reasons for this situation is likely that the concept of childhood, which was not thought to have been formed in the society of the Middle Ages, was not recognized as a phenomenon that could be perceived in public space. As a result, there was no spatial distinction between adults and children. In fact, this situation can be explained by the fact that the representation of children in the art of the period was embodied in the form of adults.

(3) It is thought that the change in the relationship between families and children, in light of the developments that began with the Renaissance, Reformation, and Enlightenment, as well as the developments that transformed the socio-economic and political-cultural conditions in the modern period, created a distinct idea of childhood. This transformation, which affected the values of the bourgeoisie regarding the child, gradually spread to all classes of society over time and formed the basis for today's modern representation of childhood

(4) Another issue that changed in the modern period centers on the idea of defining the spaces where the act of play is carried out. Indeed, in the 19th and early 20th centuries, it became clear through academic studies that children and adults have different needs. The idea that children who play on the streets close to their homes, in their own neighborhoods, along streams, and on roadsides may need a space of their own became widespread (Kâhya-Canlı & Demirarslan, 2020). In the 20th century, with the design of children's playgrounds as urban elements, it is observed that playgrounds were widely used, incorporating certain features such as swings, slides, sandboxes, and play elements used by rote (Frost, 2012). Furthermore, it is observed that various children's games played in the past (hopscotch, körebe, tug of war, etc.) continued to be played among children in the 20th century (Postman, 1995), but were mostly restricted to private areas belonging to children (Taşçı, 2010).

Today, changing living conditions and advances in technology are reflected in the games that children play and the places where these games take place. Playing computer games emerged as a leisure activity preferred by children since the late 1970s and has become a popular element over time, creating a certain user base, especially among children (Harris, 2001). These developments in play experience provide a rich context for future research on how media and digital technologies impact children's representation in the public sphere.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research / Review Article | Araştırma / Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 15.06.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 09.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Boydaş, O. (2025). Sivas Gök Medresenin Taç Kapısında Yer Alan Hayat Ağacı Bezemesinin Ezoterizm Kavramı Açısından İncelenmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):908-921. https://doi.org/10.35674/kent.1501536

Sivas Gök Medresenin Taç Kapısında Yer Alan Hayat Ağacı Bezemesinin Ezoterizm Kavramı Açısından İncelenmesi

Examination of the Tree of Life Decoration on the Crown Gate of Sivas Gök Madrasah in Terms of the Concept of Esotericism.

Okan BOYDAŞ[1]

Öz

Hazırlanan bu çalışma genel olarak ezoterizm kavramı çerçevesinde Türk ve Dünya kültüründe geniş yere sahip olan hayat ağacı sembolünün değerlendirilmesinin yanı sıra, Selçukluların önemli mimari yapılarından Sivas Gök Medresenin taç kapısında bulunan hayat ağacı sembolünün ezoterik göstergeler açıcından incelenmesine yönelik olarak oluşturulmuştur. Çalışmada, ezoterizm kavramı ve hayat ağacı sembolüne kısaca değinilmiş, Sivas Gök Medrese'de bulunan hayat ağacı sembolü, ezoterik göstergeler açısından irdelenmeye çalışılmıştır. Makalenin kuramsal çerçevesi betimsel araçlardan tarama yolu ile temellendirilmiş, elde edilen veriler ile literatürdeki durumu tespit etmek amacı ile nitel araştırmanın imkânlarından faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili tez, yayın ve diğer çalışmalardan yararlanılarak oluşturulmuş olan makalede konu, ezoterizm kavramı, hayat ağacı sembolü ve Sivas Gök Medrese'de bulunan hayat ağacı sembolünün ezoterizm kavramı açısından değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır. Bu bağlamda ezoterizm içerisinde yeri olan hayat ağacı sembolü, ezoterik göstergeler üzerinden irdelenmiştir. Hazırlanan bu çalışmanın temel amacı, içinde bulunduğumuz Anadolu coğrafyasında önemli bir yere sahip olan hayat ağacı sembolünün simgesel anlamlarının irdelenmesinin yanı sıra, Sivas Gök Medrese'de bulunan hayat ağacı sembolünün de ezoterik göstergeler üzerinden anlaşılmasına katkı sağlayabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Ezoterizm, Sivas Gök Medrese, Hayat Ağacı, Sembol.

ABSTRACT

This study was prepared to evaluate the tree of life symbol, which has a wide place in Turkish and World culture, within the framework of the concept of esotericism in general, as well as to examine the tree of life symbol located on the crown gate of Sivas Gök Medrese, one of the important architectural structures of the Seljuks, in terms of esoteric indicators. In the study, the concept of esotericism and the tree of life symbol were briefly mentioned, and the tree of life symbol located in Sivas Gök Medrese was tried to be examined in terms of esoteric indicators. The theoretical framework of the article was based on descriptive scanning methods, and the opportunities of qualitative research were used in order to determine the situation in the literature with the obtained data. In the article, which was created by utilizing thesis, publications and other studies related to the study, the subject was limited to the concept of esotericism, the tree of life symbol and the evaluation of the tree of life symbol located in Sivas Gök Medrese in terms of the concept of esotericism. In this context, the tree of life symbol, which has a place in esotericism, was examined through esoteric indicators. The main purpose of this study is to examine the symbolic meanings of the tree of life symbol, which has an important place in the Anatolian geography we are in, as well as to contribute to the understanding of the tree of life symbol found in Sivas Gök Madrasa through esoteric indicators.

Keywords: Esotericism, Sivas Gök Madrasa, Tree of Life, Symbol.

[1] **Corresponding Author:** (Dr.) Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, okanboydas@cumhuriyet.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3267-1058

GİRİŞ:

İnsanoğlunun yaratılışından bu zamana kadar geçen sürede değişmeyen tek şey, yine insanoğlunun kendinden güçlü olduğuna inandığı bir varlığa inanması ve bu inancın çerçevesinde kendi yaşamını şekillendirmesidir. Bu açıdan bakıldığında soyut olan inanış şekillerini somut/görünür olan şeylerle ifade çabaları insanoğlunun var olmasından bu yana çeşitli semboller aracılığı ile ortaya konulmuştur. Toplumsal ve bireysel inanış şekillerine göre, sembollere yüklenen anlamlarda güç, doğurganlık, ikinci yaşam inancı, ölümsüzlük gibi konular olmuştur. Zaman içerisinde toplumlardaki inanış biçimleri, o toplumun hem sosyal hem siyasal hem de sanatsal yaşamına etki ederek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan hayat ağacı sembolünün de bu inanış biçimlerin de sıklıkla kullan bir sembol olduğu görülmektedir. Çeşitli uygarlıklarda dünya ağacı olarak da bilinen bu sembol, tanrının özelliklerini barındıran, tanrının yeryüzündeki sembolü olarak değerlendirilebilir. Zamanla farklı kültürler içerisinde sembolleştirilerek o kültüre özgü ek sembollerle bir arada tasvir edilmiştir. Ağaç motifinin Türklerin devlet yapısında önemli bir yeri vardır. Bu sembol Türklerde sıklıkla askeri armalarda, mimari yapıların süslemelerinde kullanılan kutsal bir sembol olarak görülür. (Sayılır, 2021). Bu bağlamda Türklerde ağaç sembolünün ağırlıklı olarak kullanıldığı dönemlerin başında Selçuklu dönemi gelmektedir. 1071 yılında Malazgirt'te yapılan savaştan sonra Türklerin Anadolu'ya gelişi ve burada büyük bir imparatorluk kurmaya doğru giden süreç, dünya tarihi için çok önemlidir. Anadolu toprakları, Türklerin imparatorluğa doğru giden bu süreci içinde bilim ve din merkezi haline gelmiştir. Anadolu'da kurulan Türk devletleri de bu doğrultuda bilim ve din merkezilerinin inşasına önem vermişlerdir. İç Anadolu Bölgesinde yer alan Sivas bu özelliği ile diğer Selçuklu şehirleri arasında önemli bir yer de bulunmaktadır. Selçuklular döneminde yaptırılan bilim merkezlerinin yoğun olarak görüldüğü Sivas'ta neredeyse her bilim alanı için bir medresenin yaptırıldığı görülmektedir. Fizik, kimya ve astronomi eğitimi vermek için yaptırılan Sivas Buruciye Medresesi, tıp eğitimi vermek için kurulan Sivas Şifaiye Medresesi ve astronomi ve gök bilimi için yaptırılan Sivas Gök Medrese bu duruma verilecek önemli örnekler arasında yer almaktadır.

Hazırlanan bu çalışmanın kavram haritası; sır olana ulaşmak için uygulanan yollar bütünü olarak tanımlanabilecek ezoterizmin kavramının açıklanması, Hayat Ağacı sembolünün dünya ve Türk kültüründeki yeri, Sivas Gök Medresesi'nin kısa tarihçesi ve mimari özellikleri, Sivas Gök Medrese'de bulunan Hayat ağacı sembolünün kendi içinde barındırdığı anlamlar bakımından ezoterik çerçevede değerlendirilmesinden oluşmaktadır.

Literatür taraması

Tokdemir, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü bünyesinde hazırlamış olduğu "Günümüz Sanatında Mistik Etkileşimler ve İçseli Bulma" Tokdemir (2013) isimli yüksek lisans tezinde hazırlanan bu çalışmanın temel konusu olan Ezoterizm kavramına ve ezoterizm sıfatının kökenine kısaca değinerek, bu kavramın tanımını yapmıştır. Buna göre ezoterizm "eisoya" daki "eso" sıfatından türemiş "esoterikos" kökünden gelen bir kavramdır.

Guenon, çevirisini Mahmut Kanık'ın yaptığı "İnisyasyona Toplu Bakışlar"Guenon (2005), isimli kitabında ezoterizmi "içrek, içe doğru, sır olan" olarak tanımlamıştır.

Faivre ve Karen, Cogito dergisinin 46. Sayısında yer alan "Batı Ezoterizmi ve Dinler Bilimi" isimli çalışmasında ezoterizmi, sembollerin dili olarak kabul eder. Buna göre, bu düşünce biçiminin temel özelliklerini de "benzerlik, canlı doğa, imgelem ve meditasyonlar, dönüştürme eylemi" (Faivre ve Karen, 2006) olarak dört ana özellik altında tanımlar. Bununla birlikte "ahenk praksisi ve iletim" başlıklarını da ayrı sınıflandırıp, bu iki özelliğin ihmal edilebilirliğini savunur.

Eliade, "Kutsal ve Dindışı"Eliade (2003) isimli kitabında, yaratıcı ve ağaç arasındaki bağlantıya tanrının yeryüzündeki sembolü olarak değinir. Dünya dinler tarihinde ağaç sembolizminin yoğun bir şekilde kullanılmasına göndermede bulunur.

Algan, Cogito Dergisi'nin 46. sayısında "Ezoterizme Genel Bir Bakış"Algan (2006), isimli çalışmasında, insanın kendi bireyselliği ve dünyayı algılayış şekline değinir. Algan, yatarılıştan bu yana insanoğlunun gidermesi gereken iki önemli sorunu öne sürer; bunlar kişinin kendisini algılama süreci ve yine kişinin dünyayı algılayış biçimidir.

Churchward, "Mu'nun Kayıp Sembolleri "Churchward (1933), isimli kitabında, hayat ağacı çevresine dolanmış olarak tasvir edilen yılan için "baştan çıkarıcı" ya da "şeytanın temsilcisi" yorumunu yapmıştır.

Ergün, "Tük Kültüründe Ağaç Kültü"Ergün (2004), isimli çalışmasında, dünya yaratıldığında hayat ağacının da yaratıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte hayat ağacı olarak adlandırılan bu sembolün dallarının ve budakların gümüşten, yapraklarının ise altından olduğuna değinir. Bu bilgiye ek olarak Ergun bu ağacın gövdesinden ve tepesinden sarı renkte bir sıvı çıktığı tasvirini de çalışmasına eklemiştir.

Yöntem

Ezoterizm kelime anlamı olarak içe dönük, açık olmayan, sır olan anlamına gelen bir kavramdır. Ezoterizm, başka bir deyişle görünür olanın görünür olmayana dönük anlamlandırılması olarak da tanımlanabilir. Bu bağlamda sembollerin dili olarak görülebilecek olan ezoterizm kavramı gerek dünya coğrafyasında gerekse Anadolu coğrafyasında sıklıkla kullanılan Hayat Ağacı sembolü ile ilişkilendirilmiştir. Makalenin kuramsal çerçevesi, betimsel araçlardan tarama yolu ile temellendirilip, ulaşılan bulgular ile literatürdeki durumu değerlendirmek amacı ile nitel araştırmanın olanaklarından faydalanılmıştır. Çalışma ile ilgili yayın, tez ve diğer çalışmaların ışığında ortaya konulmuş olan makale de konu; ezoterizm kavramı, hayat ağacı sembolü ve Sivas Gök Medrese de bulunan hayat ağacı sembolünün ezoterik göstergeler açısından değerlendirilmesi ile sınırlandırılmıştır.

Bulgular ve tartışma

Bu bölümde araştırmanın temel kavramları literatür taraması yapılarak elde edilen bulgular doğrultusundan açıklanmaya çalışılacak, elde edilen bu bulgular ışığında çalışmanın temel konusu sınırlılıklar dahilinde tartışılacaktır. Bu bağlamda ezoterizm kavramı ve ezoterizm kavramının içinde barındırdığı özelliklere, Hayat Ağacı sembolü ve bu sembolün dünya ve Türk kültüründeki yerine değinilecektir. Daha sonra Sivas Gök Medrese de bulunan Hayat Ağacı sembolünün ezoterizm açısından değerlendirilmesi tartışma başlığının ana konusu niteliğinde değerlendirilecektir.

1. Ezoterizm

Ezoterizm, Yunanca kökenli bir kelimedir. Sır-içine/ içeri doğru ve içsel anlamı taşıyan eisoya kavramındaki eso sıfatının daha üstü anlamına gelen esoterikos kökeninden türemiş bir sıfattır (Tokdemir, 2013). *İnisinasyona Toplu Bakışlar* isimli kitabında da Rene Guenon ezoterizmi, içrek yani dışa kapalı ve kendi içine dönük ya da apaçık olmayan/sır şeklinde tanımlamıştır (Guenon, 2005:17). Bununla birlikte Anadolu İslam inancına göre ezoterizmi; insanın ulaşabileceği en üst mertebe olarak sayılan İnsan-ı Kâmil (üst insan) mertebesine ulaşmasını sağlamak olan gizli ve seçilmiş kişilerin ulaşabileceği bilgiler bütünü olarak tanımlamak mümkün olacaktır. Yine Anadolu İslam inancında bu kavrama en yakın olan inanış bütünü Sufizm olarak görülmektedir. Bu bağlamda ezoterizmin temel hedefinin insan, temel amacının ise insanın kişiselliği üzerinden üst bilgilere ulaşma gayesi olduğu söylenebilir. Doğanın bir parçası olan insanın kendi edindiği deneyimler aracılığı ile öğrendiği bilgiler ve yaratıcı güç ile olan kişisel ilişkisi ezoterik bilginin başlıca konuları arasında görülmektedir. Bu bağlamda ezoterik bilginin anlaşılmasına yönelik dünya literatüründeki bazı yöntembilim örneklerine değinmek

önemlidir. Bu önermelerden ilki olarak görülebilecek çalışma *Batı Ezoterizmi ve Dinler Bilimi'dir.* Faivre ve Karen birlikte hazırladıkları bu çalışma da ezoterizmi altı temel özellikte kabul eder. Ezoterizmi bir anlatım şekli olarak benimseyen Faivre ve Karen, bu düşünce biçiminin temel özelliklerini de benzerlik, canlı doğa, imgelem ve meditasyonlar, dönüştürme eylemi (Faivre ve Karen, 2006) şeklinde sıralarlar. Bu önermede yer alan temel özellikleri de şu şekilde açıklarlar:

1.1. Benzerlik özelliği

Faivre bu özelliği ezoterizme göre evrensel birbirine bağımlılık ilkesi olarak değerlendirmiştir. Bununla birlikte evrendeki her şeyin birbiri ile olan ilişkisi üzerinde durmuş ve bu ilişki çerçevesinde evrendeki her şeyin kısmi de olsa birbirine benzediği savını ortaya koymuştur.

1.2. Canlı doğa özelliği

Doğa, yaradılışta var olan her şeyin bağlayıcısı konumundadır. Bu önermeye göre doğadaki her şey birbiri ile ilişkili ve birbirini tamamlar niteliktedir.

1.3. İmgelem ve meditasyonlar özelliği

Faivre'nin önermesi içerisinde yer verdiği üçüncü özellik olan İmgelem ve Meditasyonlar özelliği, imgelerin ve simgelerin ortak alanda kullanımına izin veren bir özelliktir. Bu özelliğe göre imgelem ve meditasyon kavramının birbirinden ayrılamayacağı vurgusunu yapar.

1.4. Dönüştürme özelliği

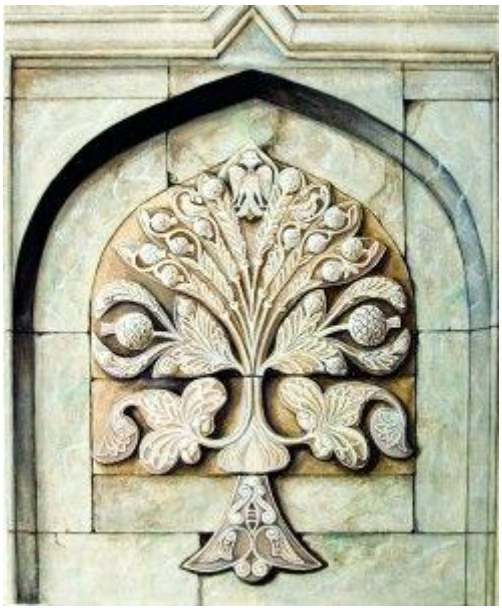
Faivre önermesinde yer verdiği dönüştürme özelliği ile ezoterizme gönderme yaparak, kişinin kendi deneyimlerinden ve ezoterik bilgiler ışığında edindiği bilgilerden yararlanarak insan-ı kâmil olma yolunda insanın kendisini dönüştürmesinin önemine atıfta bulunmuştur (Faivre ve Karen, 2006).

Ezoterizm başlığı altında sunulabilecek ikinci önerme ise, *Ezoterizme Genel Bir Bakış* isimli çalışmasında Refik Algan'ın yer verdiği görüşüdür. İnsanın kendi bireyselliği ve dünyayı algılayış şekli ile ilgili düşüncesinde Algan, yatarılıştan bu yana insanoğlunun gidermesi gereken iki önemli sorunu öne sürer; bunlar kişinin kendisini algılama süreci ve yine kişinin dünyayı algılayış biçimidir (Algan, 2006:134). Bu bağlamda Algan'ın önermesinde yer verdiği ve insanın gelişimi için ön sıralarda önem arz eden bu durumun çözümüne İslam Tasavvufunda yer alan üç değişik bilgi biçimine atıfta bulunarak değerlendirmek doğru olacaktır. Duyarak bilme, görerek bilme, olarak bilme olarak sıralandırılabilecek bu üç bilme şekli ezoterizm de yeri olan ruhsal olarak gelişmeyi ön planda tutan öğrenme biçimine yakın bir anlayış olduğu düşünülebilir.

2. Hayat ağacı sembolü

İnsanoğlunun varoluşunun her döneminde temel gereksinimlerinin yanında değişmeyen en önemli olgularından biri bir şeye, bir düşünceye inanma gereksinimidir. Kendinden güçlü olduğuna inandığı, Ona yabancı ve güçlü gelen/gücünün yetmediği somut varlıklara inanma şekli, süreç içerisinde toplumun kendi iç dinamiklerine göre şekillenip günümüze kadar gelmiştir. Bu bağlamda her toplumun kendine göre anlamlar yükledikleri olayların başında ise doğa olayları gelmektedir. Toplumların bu manada geniş anlamlar yüklediği ve geçmişten günümüze kadar gelen sembollerden biri ağaç sembolüdür. Doğan, büyüyen ve ölen insanoğlu, bu bakış açısı ile kendine en yakın gördüğü ağaç sembolünü, bazen gücün, bazen yaşamın, bazen de dünyanın yaratıcı ile bağlantı noktasını simgeleyen bir metafor olarak kabul etmiştir. Mircea Eliade *Kutsal ve Dindışı* isimli kitabında, yaratıcı ve ağaç arasındaki bağlantıya tanrının yeryüzündeki sembolü olarak değinir ve dünya dinler tarihinde ağaç sembolizminin yoğun bir şekilde yapılmasına göndermede bulunur (Eliade, 2003:424). Bu bağlamda

her toplumun ağaca yüklediği anlama göre farklı isimler ile adlandırılmıştır. Yaşadığımız Anadolu coğrafyasında özellikle Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden sonra çok sık karşılaşılan sembollerden biri Hayat Ağacı Sembolü olmuştur (Şekil 1). Bununla birlikte çeşitli şekillerde zeytin, akasya, defne, çam gibi ağaç türlerinde tasvir edilen hayat ağacı, Türk ve dünya mitolojisinde de karşımıza sıklıkla çıkmaktadır (Ersoy, 2007). Bu sebepten hayat ağacı sembolünün dünya ve Türk kültüründeki yerine kısaca değinilmesi ve bu sembolü ezoterik göstergelere göre inceleme yoluna gidilmesi çalışmanın bütünlüğü açısından önemlidir.

Şekil 1: Hayat Ağacı

Kaynak: (https://l24.im/P3oOy, 09.04.2024)

2.1. Hayat ağacı sembolünün dünya kültürlerindeki yeri

Dünya kültürlerine bakıldığında kullanılan en eski semboller arasında ağaç sembolü gelmektedir. Eliade, ağaç sembolünün evreni oluşturan bilgilere dayanağını, dünyanın merkezini ve sürekli yenilenen yaşamı ifade ettiğini belirterek; bu sembolün insana kendini değiştirme, geliştirme olanağını sunduğunu öne sürmüştür. Bu sözlerine ek olarak engellerle bezeli olan ezoterik yolun sadece belli kişilere açık olduğunu da ekleyerek, ezoterizmin temel kaidesini de kapsayan bir açıklamada bulunur (Eliade, 2001: 54-55; akt. Özkan,2017, 86). Çalışmanın temel konusu olan ağaç sembolünün toplumlara farklı şekiller de ve farklı isimlerde anıldığı bir gerçektir. Buna göre çalışmada yer verilen özelliklerine göre bu ağaç sembolü, hayat ağacı olarak tanımlanabilir. Bu sembolün ilk örneklerine bakıldığında ağaç tasvirlerinin yalın bir şekilde olduğu görülmektedir. Çeşitli kültürlerde kullanılan sonraki örneklerinde ise ağaç sembolünün yanında kuş, yılan, aslan ve kimi zaman mitolojik yaratıklar ile birlikte tasvir edildiği görülmektedir. İnsanlık tarihi boyunca dünyanın çok farklı coğrafyalarında ağaçların ölüm-yaşam döngüsünü sembolize ettiği bilinen bir gerçektir. Bu doğrultuda yazılı belgelerin ortaya çıkmasıyla birlikte Hayat Ağacı, Akad, Babil, Urartu ve Hitit gibi pek çok eski Yakın Doğu mitolojisindeki söylencelerde yerini bulmuştur. Bununla birlikte Hitit ve Asur uygarlıklarının kullandığı mühürlerde sıklıkla kullanılan hayat ağacı sembolü ile birlikte genel olarak kuş başlıklı yaratıklarında kullanıldığı görülmektedir. Çok eski dönemlerden beri gömü odalarında yılan ve ağaç kültünün birlikte kullanıldığı da görülmüştür. Bu odalarda kullanılan temel sembollerin başında hayat ağacı olarak değerlendirilebilecek bir ağacın etrafında dolanmış olarak tasvir edilen yılan sembolü gelmektedir (Şekil 2). James Churchward'ın 1933 tarihinde yazdığı *Mu'nun Kayıp Sembolleri* isimli kitabında hayat

ağacı çevresine dolanmış olarak tasvir edilen yılan için "baştan çıkarıcı" ya da şeytanın temsilcisi yorumunun yapıldığı da görülür (Churchward, 1933:109).

Şekil 2: Hayat Ağacına dolanmış yılan tasviri

Kaynak: (https://l24.im/VAtBa, 05.04.2024)

2.2. Hayat ağacı sembolünün Türk kültüründeki yeri

Türklerin tarih sahnesine çıktığı ilk zamanlarda beri ağaç sembolünün yaşamlarında ve kültürlerinde önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Türkler'in gerek Şamanizm'de gerekse İslam inanışı kabulünden sonra ki ağaç sembolünü kullanım şekillerine bakıldığında, bu sembolü dini inanışlar çerçevesinde değerlendirdikleri görülür. Farklı toplumlarda olduğu gibi Türkler tarafından da kutsal sayılan ağaç sembolü, yaşam, doğurganlık, ölümsüzlük gibi ezoterik bilginin temelini oluşturan anlamlar ile birlikte değerlendirilmiştir. Çevirisini İsmet Birkan'ın yaptığı Mircea Eliade'nin 2006 da yazmış olduğu *Şamanizm* isimli kitapta hayat ağacı ve Şamanizm arasındaki bağıntıya yine Mircea Eliade "Yakut söylencelerinden birine göre, şamanların hayat ağacı verilen bu ağaçtan doğduğunu, göğe yükselen ulu ak çam dallarında ise yuvalar olduğunu ve şamanların insan-ı kâmile ulaşma mertebesine göre sırasıyla büyük mertebedeki şamanların ulu ak çam ağacının en üst dallarında, orta sınıftaki şamanların bu ağacın ortalarında, en küçük ruhani özelliklere sahip şamanların ise bu ağacın alt dallarda konumlandığını belirtilmektedir" (Eliade, 2006: 60). Bu açıklamaya göre, aslında ağaç örgeninin Şamanizm'de ne denli kutsal bir yerde olduğunu dile getirdiğini söylemek mümkündür. Bu duruma Uygur Türeyiş mitlerinden de örnekler vermek mümkündür. Oğuz Kağan'ın ormanda ava gitmesi ile ilgili bir mitteki tasvirde orman içerisinde bir gölün olduğuna ve bu gölün içindeki bir ağaç kovuğunda bulunan bir kızdan söz edilir. Buradaki metaforik anlatımda ağacın tanrıyı temsil ettiği, ağaç kovuğunun da doğurganlığın sembolü olan ana rahmini temsil ettiği görüşleri mevcuttur. Bununla birlikte Türklerin inandığı başka bir mit ise, Pervin Ergün'ün *Tük Kültüründe Ağaç Kültü* isimli çalışmasında yer bulmuştur. Buna göre hayat ağacının eş zamanlı olarak dünya yaratıldığında yaratıldığını belirtmiştir. Bununla birlikte hayat ağacı olarak adlandırılan bu sembolün dallarının ve budakların gümüşten, yapraklarının ise altından olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiye ek olarak Ergun bu ağacın gövdesinden ve tepesinden sarı renkte bir sıvı çıktığı tasvirine de çalışmasında yer vermiştir (Ergün, 2004: 153).

Bununla birlikte bazı Altay mitlerinde dünyanın çatısının 12 katmandan oluştuğu ve bu katmaların tümünün Dünya Dağı olarak nitelendirdikleri bir yapının içine dâhil edildiğine değinilmiştir. Dünya Dağı olarak nitelendirdikleri bu yapının zirvesinde ise Kayın Ağacının olduğu bu mitte dillendirilmiştir. Altay mitlerinde hayat suyu olarak nitelendirilen kutsal suyun da bu kayın ağacının altında bulunan bir çukurun içinde olduğu belirtilmiştir. Söylencenin kimi yerlerinde kayın ağacı altında yer alan ve hayat suyu olarak nitelendirilen bu kutsal suyun uzun yaşamayı hatta ölümsüzlüğe erişmeyi sağladığı belirtilmektedir. Bu bağlamda buradan çıkarılabilecek önemli bulguların başında, Altay mitlerinde dahi

ölümsüzlüğün kaynağı olan kutsal suyun bir kayın ağacının altında olması ve iki kutsal sembolün Türk mitlerinde birleşmesidir.

2.3. Hayat ağacı sembolünün ezoterizm kavramı açısından değerlendirilmesi

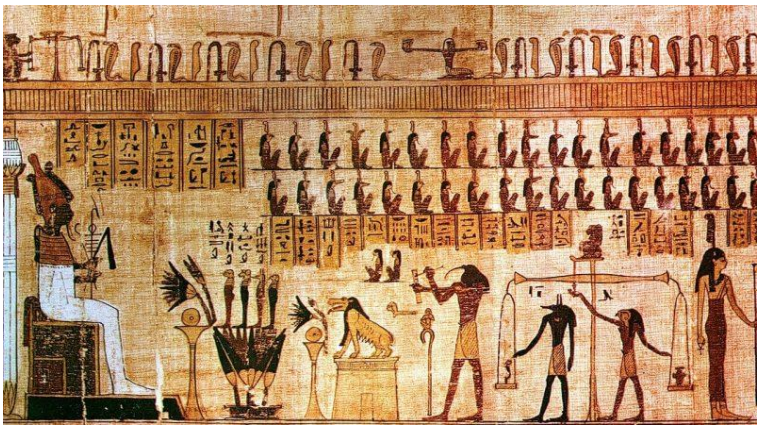
Dünya ve Türk kültüründe Hayat ağacı sembolünün yerine kısaca değindikten sonra çalışmanın temel konusu olan Hayat ağacı sembolünün Ezoterizm kavramı açısından değerlendirilmesine geçilmesi, çalışmanın bütünlüğünü destekleyecek bir yöntem olarak önemlidir. Bu bağlamda Hayat ağacının ezoterim kavramı ile ilişkisine gelindiğinde, temel olarak bu sembolün somut/görünen özelliklerinden ziyade, görünen olan özelliklerin görünmeyen/sır/ezoterik olanla ilişkisi bu bölümde incelenmeye çalışılacaktır. Buna göre eşitli kaynaklarda Hakikat ağacı olarak da bilinen Hayat Ağacı, üzerine çok fazla anlam yüklenen semboller arasında yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında hayat ağacı sembolüne yüklenen anlamlar doğrultusunda hayat ağacının tasvir ediliş şeklinin de değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda Mircea Eliade'nin *Kutsal ve Din Dışı* isimli çalışmasında belirttiği, üç kozmik düzey olan yerin altı, yerin üstü ve ulu gökten oluşur cümlesi ile başladığı ve bu üç kozmik düzeyi sırasıyla ölüler âlemi, insanlar âlemi ve Tanrılar âlemi olarak belirttiği görüşü (Eliade, 2023) vardığı nokta açısından hazırlanan bu çalışma için değerlidir. Kitabında belirttiği bu düşüncelere ağaç metaforunu da ekleyerek, ağaçların tanrılar, insanlar ve ölüler âlemi olan bağlantısını "köklerini toprağın en derin yerlerine kadar saldığı, dallarını da gökyüzünün en ulu noktalarına kadar gönderdiği için yer altı ile gökyüzünü birbirine birleştirir" (Eliade, 2023) cümlesi ile ilişkilendirir. Buna göre, ağaç metaforu bu yönüyle yeraltı dünyasıyla gökyüzü arasında temas noktalarından biridir. Bu sebeptendir ki ağacı yer ve gök arasında iletişim aracı olan bir sembol olarak değerlendirmek mümkündür. Bu doğrultudan bakıldığında hayat ağacının üç kozmik âlemi birbirine bağlayan bir bağlayıcı anlamı taşıdığı söylenebilir. Eliade yine bu çalışmasında, yer altı ve gökyüzünün iletişimi sağlayan aracın "axis mundi" adı verilen kozmik bir direk olduğunu belirtir(Şekil 3). Bu duruma Şeyda Büyükcan Sayılır da Türklerin *Ağaç İle Mitolojik ve Tarihi Bağları Üzerine Bir değerlendirme* başlıklı çalışmasında değinir. Eliade' ye göre, axis mundi olarak tanımladığı bu sütun (Şekil 3), hem gökyüzünü hem de yeryüzünü taşıyan ve bunları birleştiren temel yapıdır (Eliade, 2023). Üç kozmik düzeyin en altında yer alan "cehennem" olarak adlandırılan düzeyden başlayan bu sütun evrenin merkezinde tasvir edilmiş ve bu merkezden diğer iki âleme doğru yükselerek gökyüzüne kadar çıkmıştır. Ezoterizmin kendine ait gizli bir semboller dili olduğu gerçeğinden yola çıkarak, ezoterik olana yakınlaşma evresinde evrensel sütun olarak değerlendirilen bu sütunun genellikle ağaç olarak sembolize edildiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Hayat Ağacı sembolünü Mircea Eliade'nin belirttiği üç kozmik âlemin arasındaki bağlantı noktası olarak tanımlamak mümkün olacaktır.

Şekil 3: Axis Mundi

Kaynak: (https://l24.im/hrg0yDB, 09.04.2024)

Bir başka açıdan hayat ağacı sembolüne bakıldığında, bu sembolün ezoterik olarak tanrıyı sembolize ettiği söylenebilir. Tanrı yaşamın, doğumun, ölümün ve tüm âlemlerin sahibidir. Bu özelliklerinden dolayı tanrı evrensel düşüncenin ve yaradılışın sahibidir. Bu bağlamda birçok kültürde tanrının özelliklerinin ağaç sembolü üzerine yüklendiği görülür. Kozmik olanın ötesinde yeryüzünde, doğadaki ağaç sembolüne bakıldığında; ağacında bir tohumdan doğduğunu, büyüdüğünü, geliştiğini ve öldüğü açıktır. Bu bağlamda tanrının yaşamın ve ölümün sahibi olduğu önermesinden yola çıkarak ağaç sembolünün de bu yönüyle tanrının sembolü olduğunu belirtmek doğru bir önerme olacaktır. Çeşitli dinlerde olduğu gibi İslam inancında da hayat ağacına çeşitli anlamlar yüklenmiş, yüklenen bu anlamlar doğrultusunda da ağaç sembolüne kutsal bir sayılmıştır. Bu bağlamda Pervin Ergun'ün yazmış olduğu *Türk Kültüründe Ağaç Kültü* isimli çalışması bu açıdan önemli bir kaynaktır. Ergun çalışmasında "…Hayat ağacı her zaman yeşil olması ve canlılığını yitirmemesi ile "El-Hayat" ismini, önsüz ve sonsuz oluşuyla "kıdem ve beka" sıfatlarını, tek olmasıyla "vahdaniyet", azametli olmasıyla "azim" ismini temsil ettiğini belirtmiştir. Özellikle Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra hayat ağacı sembolünün de İslami inanışlar içerisinde yerini aldığını belirtir. Buna göre Türk kültüründe hayat ağacının meyvesiz olması da Allah'ın doğrulmamış ve doğmamış olması ve benzerinin olmaması anlamına geldiği önermesini de çalışmasına eklemiştir (Ergun, 2004: 145-155). Bu bilgiye ek olarak *Dünya İnançları Sözlüğü* ismindeki çalışmasında Orhan Hançerlioğlu, diğer uygarlık ve dinlerdeki ağaç sembolünü, Tanrı ile hayat ağacı arasında ki ortaklığına açısından açıklamaya çalışıp, eski Roma ve Yunan kültüründe her ağacın bir tanrıyla özdeşleştirildiğini çalışmasına eklemiştir. Buna örnek olarak da Defne'nin Apollon'a, Meşe'nin Jüpiter'e atfedilmiş ağaçlar olduğunu belirtmiştir (Hançerlioğlu, 2000: 18). Bu duruma bir başka örnekte Saliha Ağaç ve Menekşe Sakarya'nın birlikte yayınladıkları *Hayat Ağacı Sembolizmi* isimli çalışmasında yer verdikleri Eski Mısır ve tanrıça Hathor arasındaki mitolojik öykü ve konusu verilebilir (Şekil 4). Ağaç ve Sakarya (2015), Eski Mısır'da bir kabartmada bulunan ulu tanrıça Hathor'un da içinde bulunduğu ölüm temsilinde betimlenen sahneyi çalışmalarına ekleyerek, ölünün ruhuna içecek ve yiyecek verilmesi olayını ona yaşam verilmesi olarak değerlendirmişlerdir. Buna ek olarak Eski Mısır da kader tanrıçası olarak görülen figürün göğü simgelediği düşünülen büyük bir ağacın dallarında oturmuş olarak resmedildiğini belirtmişlerdir.

Şekil 4: Hayat Ağacı ve Antik Mısır Ezoterizmi

Kaynak: (https://l24.im/TNdBF, 08.04.2024)

Hayat Ağacı sembolü üzerine yüklenen anlamlar bakımından değerlendirildiğinde ağacın tabiatında olan yaratılış ve doğum açısından da değerlendirmek önemlidir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Mehmet Ateş'in 2000 yılında yayınladığı *Mitolojiler ve Semboller Ana Tanrı ve Doğurganlık Sembolleri* (2000) isimli çalışmasında hayat ağacının doğurganlık özelliğine değinip, bu sembolün tüm devirler boyunca üretkenliğin ve doğurganlığın sembolü olduğunu belirtmiştir (Ateş, 2000). Bununla birlikte

yapılan araştırmalar ışığında eski dillerde hayat ağacı sembolüne hayat otu ya da hayat bitkisi denildiği de görülmektedir. Eski dönemlerde hayat otu, hayat bitkisi ya da hayat ağacı olarak isimlendirilen semboller Asur uygarlığında asma, nar ya da meşe; Kelt uygarlığında ise meşe ya da köknar olarak betimlenmiştir.

Hayat ağacını ebedi gençlik ve ölümsüzlük sembolü olarak değerlendiren Ergun, hayat ağacının her zaman çiçekli, her zaman yeşil, daima meyve dolu ve yiyen kişiyi ölümsüzleştireceğine inanılan tüm ağaçları bünyesinde barındıran bir metafor olduğuna değinerek, hayat ağacının ezoterik olarak ölümsüzlüğü sembolize ettiğine gönderme yapmıştır (Ergun, 2004). İnsanoğlunun ortaya çıkmasından bu yana, insanın daha uzun yaşamaya, unutulmamaya, ölümsüzlüğe duyduğu derin tutkunun bir yansıması olarak da algılanabilecek bu durum, doğal olarak hayat ağacı sembolüne de çok fazla önem kazandırmıştır. Bu bağlamda yüklenen bu anlam üzerinden bu sembolün kullanıldığı yerlerin başında güçlü uygarlıklar gelmektedir. Son olarak hayat ağacı sembolünün tarihsel süreç içerisinde kullanıldığı yerlere bakıldığında gerek dünya gerekse Türk dünyasında kurulmuş olan devletlerin armalarında, mühürlerinde, mimari eserlerinde ve süslemelerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

1. Sivas Gök Medrese kısa tarihçesi ve Mimari özellikleri

Anadolu Selçuklu Sultanı IV. Kılıçaslan'ın oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde, Sahip Ata Ali Hüseyin tarafından 1271 yılında Kaluyan el- Koneviye'ye yaptırılan Sivas Gök Medrese (Şekil 5) aynı zamanda Sahibiye Medresesi olarak da bilinir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde de övgü ile yer bulmuş olan medrese, Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan en önemli yapılar arasında yer almaktadır. Dört eyvanlı, dikdörtgen ve iki katlı bir yapıda inşa edilmiştir. Bir mescidi ve 24 odası bulunan medrese, ön cephede bir taç kapı ve iki minareden oluşur. Bununla birlikte yapının güneyine bakan duvarda üç, kuzeyine bakan duvarda ise iki olmak üzere toplam da beş kule bulunmaktadır. Yapının girişi dört koldan oluşan yıldız şeklinde yuvarlak bir kubbe ile örtülmüştür. Medrese içerisindeki salonların köşelerinde sivri beşik tonozlar yer almaktadır. Medresenin ortasında altıgen şeklinde yapılmış bir süs havuzu bulunmaktadır. İnşasında kullanılan mavi tondaki mozaik ve çini bezemelerden dolayı Gök Medrese Yapının geneline hâkim olan bitkisel ve geometrik bezemeler, medresenin estetik görüntüsünü destekler nitelikte yapılmıştır. Kurulduğu dönemde gök bilimleri üzerine araştırmalar yapılması amacı ile inşa edilmiş olan Sivas Gök Medrese Selçuklu Dönemi vakıf eserlerine çok güzel bir örnek oluşturmuştur.

Şekil 5: Sivas Gök Medrese

Kaynak: (https://l24.im/bWfVQd)

1.1. Sivas Gök Medresenin Taç Kapısında yer alan Hayat Ağacı bezemesinin ezoterizm kavramı açısından değerlendirilmesi

Sivas Gök Medresenin girişinde yer alan gösterişli şekilde yapılmış olan taç kapının sağ ve sol kısımlarında konumlandırılmış olan sekiz köşeli yıldız sembolünün yerküreyi ve dünya yaşamını temsil ettiği düşünülebilir. Sekiz köşeli olarak sembolize edilmiş iki bezemenin ortasına denk gelecek şekilde uygulanmış olan hayat ağacı bezemesinin (Şekil 6) ise "axis mundi" adı verilen kozmik direği, devleti, devletin kudretini, yaşamı, ölümsüzlüğü temsil ettiği söylenebilir.

Şekil 6: Sivas Gökmedrese hayat ağacı taş bezemesi, Sivas/TÜRKİYE

Kaynak: (https:// l24.im/kh9K07o, 04.04.2024)

Ezoterik düşünce biçimin de Yer, gök ve yer altını birleştirdiği düşünülen, Dünya literatürüne de axis mundi olarak geçmiş olan kozmik direk, Selçukluların hayat ağacı sembolünde de yerini bulmuş bir şekil olarak karşımıza çıkmaktadır. Kökleri ile yeryüzünü, göğe uzanan dalları ile de cennete ulaşma gayesini temsil eden hayat ağacı sembolü palmetlerden oluşmuştur. Palmetlerin yoğun olarak kullanıldığı bu sembolde Selçukluların temel simgelerinden olan çift başlı kartal, hayat ağacının tepesinde konumlandırılmıştır. Özellikle Selçuklularda Çift başlı kartal sembolü adaleti, kudreti, asaleti ve koruyuculuğu temsil etmektedir. Çift başlı olarak tasvir edilen kartal hem doğuyu hem batıyı gözetmektedir (Şekil 7).

Şekil 7: Sivas Gök Medrese hayat ağacı taş bezemesi,(Detay), Sivas/TÜRKİYE

Kartal sembolü kimi eserlerde çift başlı iken, Divriği Ulu Cami ve Şifahanesindeki gibi kimi eserlerde tek başlı olarak tasvir edilmiştir. Türk mitlerinde de sıklıkla karşımıza çıkan ağacın dallarına tünemiş olan

kartal sembolü, tanrının gökleri koruyan bekçisi konumunda düşünülmektedir. Bununla birlikte Gök Medrese de bulunan hayat ağacı sembolünün kök kısmına doğru konumlandırılmış, kelime anlamı "Anadolu'ya ait" olan Rumi motifinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Şekil 8).

Şekil 8: Sivas Gök Medrese hayat ağacı taş bezemesi, (Detay), Sivas/TÜRKİYE

Hayat ağacı bezemesinin içinde yer alan ezoterik sembollerden biri de nar tasvirleridir. Elnara Ziyadinova, *Kırım Tatar Halk Türklerinde sembol olarak bitkiler* isimli çalışmasında nar sembolünün medeniyetlerdeki yerine değinerek bazı medeniyetlerde hayat ağacının meyvesinin olduğuna, bazı medeniyetlerde mucizevi bir ilaç olarak kullanıldığına, bazı medeniyetler de ise cennet elması ya da cennet meyvesi olarak anıldığını belirtmiştir (Ziyadinova 2006: 106). Bununla birlikte Pervin Ergün, *Türk Kültüründe ruhlar ve orman kültü* başlıklı çalışmasında narın hayat ağacı sembolünün meyvesi özelliğini taşıdığını belirterek, bu ağacın kutsallığı ve nar ile bağlantısı üzerinde durur (Ergün, 2010:114). Hayat ağacının meyvesi niteliğinde olan nar sembolünün bazı inanışlarda nazardan korunmak için kullanıldığı da bilinmektedir (Şekil 9).

Şekil 9: Sivas Gök Medrese hayat ağacı taş bezemesi,(Detay), Sivas/TÜRKİYE

Nar sembolü sadece Şamanizm ve İslamiyet içerisinde kullanılan ezoterik bir sembol değildir. Ziyadinova'ya göre, bu sembol Hristiyanlıkta Meryem Ana'nın sembolü olarak da kullanılmaktadır (Ziyadinova,2006). Bunula birlikte Zerdüşt ritüellerinde de nar sembolünün sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir.

SONUÇ:

Birçok kültürde yerini almış olan hayat ağacı sembolü, genel anlamda görünenden çok görünmeyen üzerine kurulmuş bir anlatım biçimi olan ezoterizm içindeki sembollerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda hayat ağacı sembolü inanç ve güç ekseni üzerine konumlandırılmış ezoterizm ile ortak payda da değerlendirmek mümkündür. Ezoterizmin temel anlamına bakıldığında görünenin ötesindeki görünmeyene ulaşmak, sır olanı elde edip insan-ı kâmil mertebesini elde etmektir. Yeryüzü ile gökyüzü arasında insan ile yaratıcı arasında bir bağlantı noktası olarak görülen hayat ağacı sembolü bu özelliği ile yaşamın kendi içerisindeki döngüsünde ve ezoterik örgütler içerisinde de yerini almıştır. Kökleri yeryüzünün derinliklerine kadar uzanan, dalları ise evrenin yaratıcısı ulu güce ulaşma gayesi içerisinde

sembolize edilmiş hayat ağacını, bir bakıma ikili yaşamın geçiş noktalarından biri olarak görmekte mümkün olabilir. Hayat ağacı sembolü, kendi içinde barındırdığı anlamlar bütünü ile kimi zaman yaşamın, kimi zaman ölümsüzlüğün, kimi zaman ise gücün sembolü olarak çağlar boyunca kullanılmıştır. Bu bağlamda Anadolu kültüründe önemli yere sahip olan Selçuklular, bu anlatı biçimi ile yakından ilişkili birçok eser bırakmışlardır. 1271 yılında Sivas'ta Selçuklular tarafından yaptırılmış olan Sivas Gök Medrese bu eserlerin başında gelmektedir. Yapılış şekli, amacı ve süslemeleri ile Anadolu kültüründe önemli yere sahip olan bu eserde yer verilmiş olan hayat ağacı sembolü, anlatım biçimi bakımından ezoterik semboller statüsünde değerlendirilebilir. Sonuç olarak Sivas Gök Medrese de bulunan hayat ağacı sembolü, anlatım dilinin ezoterik yapıya uygun olması, semboller ile somut anlatım biçimlerinden çok, soyut olana işaret etmesi bakımından çok önemli bir çalışmadır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

KAYNAKÇA:

Ağaç, S., Sakarya, M.(2015). "Hayat Ağacı Sembolizmi". Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1,1-14.

Algan, R. (2006). *Ezoterizme Genel Bir Giriş*, *Cotigo Dergisi*, 46, 160-168.

Ateş, M.(2000). *Mitolojiler ve Semboller Ana Tanrı ve Doğurganlık Sembolleri*. İstanbul: Milenyum Yayınları.

Churchward, J.(1933). *The Sacred Symbols of MU*, Simone Vannini Yayınevi.

Eliade, M. (2003). *Kutsal ve Din Dışı*, (M. Berktay, Çev.), İstanbul: Alfa Yayınları.(2000).

Eliade, M. (2006). *Şamanizm* (İ. Birkan, Çev.). İstanbul: İmge Kitapevi.(2002).

Ergun, P.(2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Faivre, V. ve Karen, C.(2006). *Batı Ezoterizmi ve Dinler Bilimi. Cogito Dergisi*, 46, 169-178.

Guenon, R.(2003). *İnisinasyona Toplu Bakışlar I* (M. Kanık, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.(1989).

Hançerlioğlu, O.(2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sayılır, Ş.(2021). Türklerin Ağaç İle Mitolojik ve Tarihi Bağları Üzerine Bi Değerlendirme, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi,3: 187-198**.**

Tokdemir, İ.(2013).*Günümüz Sanatında Mistik Etkileşimler ve İçseli Bulma* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Ziyadinova, E. (2006). "Kırım Tatar Halk Türkülerinde Sembol Olarak Bitkiler". (Çev. Burcu Kaçmaz). Karadeniz Araştırmaları, 11, 101-110.

Gerekli İlave Kaynakça Listesi

Ergün, P. (2010). "Türk Kültüründe Ruhlar ve Orman Kültü". Millî Folklor, 2010, 87, 11:113-121.

Esin, E. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Özkul, Kifayet (2021). "Anadolu'da Nar Motifi ve Yeni Tasarım Uygulamaları". 5 The Internatıonal Conference On Hıstory & Culture. (Ankara, 17 Ağustos 2021). (Ed. Mehmet Ali Türkmenoğlu). Ankara: IKSAD GLOBAL, 217-240.

Şenocak, E. (2016). "Halk Anlatı ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar". Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 4(8): 228-251.

EXTENDED SUMMARY:

Research Problem:

Is the Tree of Life symbol in Sivas Gök Madrasa an esoteric symbol? Can it be considered within esotericism?

Research Questions:

What is esotericism?

What is the place of the Tree of Life symbol in Turkish and world culture?

In which year and where was Sivas Gök Madrasa built?

What does the tree of life symbol found in Sivas Gök Madrasa have to do with the concept of esotericism?

Literature review

Tokdemir, in his master's thesis titled "Mystical Interactions and Finding the Inner in Contemporary Art" Tokdemir (2013), prepared within Hacettepe University Fine Arts Institute, briefly touched upon the concept of Esotericism, which is the main subject of this study, and the origin of the adjective esotericism, and made a definition of this concept. Accordingly, esotericism is a concept that comes from the root "esoterikos" derived from the adjective "eso" in "eisoya".

Guenon defined esotericism as "esoteric, introverted, secret" in his book "Overviews on Initiation" Guenon (2005), translated by Mahmut Kanık.

In his book "Sacred and Profane" Eliade (2003), he refers to the connection between the creator and the tree as the symbol of God on earth. It refers to the intense use of tree symbolism in the history of world religions.

Methodology

Esotericism is a concept that literally means introvert, non-obvious, secret. Esotericism can also be defined as the interpretation of the visible towards the non-visible. In this context, the concept of esotericism, which can be seen as the language of symbols, is associated with the Tree of Life symbol, which is frequently used both in the world geography and in Anatolian geography. The theoretical framework of the article was based on scanning descriptive tools, and the opportunities of qualitative research were used to evaluate the findings and the situation in the literature. The subject of the article, which was put forward in the light of publications, theses and other studies related to the study; The concept of esotericism is limited to the tree of life symbol and the evaluation of the tree of life symbol found in Sivas Gök Madrasa in terms of esoteric indicators.

Findings and discussion

Esotericism is a word of Greek origin, and it is possible to define it as an adjective originating from esoterikos, which means the superior form of the adjective eso in eisoya, meaning hidden, inward and internal (Tokdemir, 2013:13). In his book titled Overviews of Initiation, Rene Guenon defined esotericism as esoteric, that is, closed to the outside and introverted, or non-obvious/secret (Guenon, 2005:17). However, according to Anatolian Islamic belief, esotericism; It can be defined as the body of information that can be accessed by secret and selected people, whose aim is to enable a person to reach the level of Kamil-i Kamil (superhuman), which is considered to be the highest level that a person can reach. Again, in the Anatolian Islamic faith, the body of belief closest to this concept is seen as Sufism. In this context, it can be said that the main target of esotericism is human beings, and its main purpose is to reach superior knowledge through human personality. The knowledge that man, who is a part of nature, learns through his own experiences and his personal relationship with the creative power are among the main subjects of esoteric knowledge.

It is known that the tree symbol has had an important place in the lives and culture of the Turks since the very beginning of their appearance on the stage of history. When we look at the way the Turks use the tree symbol, both in Shamanism and after the acceptance of Islam, it is seen that they evaluate this symbol within the framework of religious beliefs. The tree symbol, which is considered sacred by the Turks as well as in different societies, has been evaluated together with the meanings that form the basis of esoteric knowledge such as life, fertility and immortality. Based on the fact that esotericism has its own secret language of symbols, it is seen that this column, which is considered a universal column in the phase of approaching the esoteric, is generally symbolized as a tree. From this perspective, it would be possible to define the Tree of Life symbol as the connection point between the three cosmic realms stated by Mircea Eliade.

It can be thought that the eight-pointed star symbol located on the right and left parts of the magnificently made crown gate at the entrance of Sivas Gök Madrasa represents the earth and world life. In the esoteric way of thinking, it is thought to unite the earth, sky and underground, and has been referred to as axis mundi in world literature. The cosmic pole appears as a shape that found its place in the Seljuk tree of life symbol. The symbol of the tree of life, which represents the earth with its roots and the aim of reaching heaven with its branches reaching to the sky, is composed of palmettes. The pomegranate symbol is not an esoteric symbol used only in Shamanism and Islam. According to Ziyadinova, this symbol is also used as the symbol of the Virgin Mary in Christianity (Ziyadinova, 2006). However, it is known that the pomegranate symbol is frequently used in Zoroastrian rituals.

Results and recommendations

The tree of life symbol, which has taken its place in many cultures, can be considered as one of the symbols in esotericism, which is a form of expression based on the invisible rather than the visible. In this context, it is possible to evaluate the tree of life symbol as a common denominator with esotericism positioned on the axis of faith and power. When we look at the basic meaning of esotericism, it is to reach the invisible beyond the visible, to obtain the secret and to attain the rank of perfect human being. The tree of life symbol, which is seen as a connection point between the earth and the sky, between man and the creator, has taken its place in the cycle of life within itself and in esoteric organizations. It may be possible to see the tree of life, whose roots extend deep into the earth and whose branches symbolize the aim of reaching the supreme power of the creator of the universe, as one of the transition points of dual life. The tree of life symbol, with all the meanings it contains, has been used throughout the ages, sometimes as a symbol of life, sometimes as a symbol of immortality, and sometimes as a symbol of power. In this context, the Seljuks, who have an important place in Anatolian culture, left many works closely related to this form of narrative. Sivas Gök Madrasa, built by the Seljuks in Sivas in 1271, is one of the most important works. The tree of life symbol included in this work, which has an important place in Anatolian culture with its construction method, purpose and decorations, can be considered as esoteric symbols in terms of its expression style. As a result, the tree of life symbol found in Sivas Gök Madrasa is a very important work in terms of its expression language being suitable for the esoteric structure and pointing to the abstract rather than symbols and concrete forms of expression.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 06.07.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 14.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Onat, G. (2025). Investigation of Behavioral Intention Regarding Bungalow Accommodation: A Field Study in Rize, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):922-942. https://doi.org/10.35674/kent.1511633

Bungalov Konaklamalarına İlişkin Davranışsal Niyetin İncelenmesi: Rize'de Bir Alan Araştırması

Investigation of Behavioral Intention Regarding Bungalow Accommodation: A Field Study in Rize

Gökhan ONAT[1]

Öz

Bungalov konaklamalarının son yıllarda giderek popülerlik kazanan bir konaklama türü olduğu bilinmektedir. Rize ili de bu konaklama tesisleri ile ziyaretçilerin dikkatini çeken ve bölgenin doğal güzellikleriyle uyumlu bir destinasyon olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, bungalov konaklama tesislerinde alınan hizmet sonrası oluşan davranışsal niyetleri incelemek ve davranışsal niyetlerin demografik değişkenler (cinsiyet, doğum yılı, eğitim düzeyi, aylık gelir) ve Rize'ye seyahat etme sebepleri ile ilişkisini değerlendirmektir. Anket, Rize'de faaliyet gösteren mal ve hizmet üreten turizm işletmelerinden yararlanmış yerli turistlere uygulanmıştır. Toplanan veriler SPSS 24 yazılımı kullanılarak analizlere tabi tutulmuştur. Elde edilen bulgularda, bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyeti oluşturan ifade ortalamalarının hepsinin ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yerli turistlerin Rize'ye seyahat etmesindeki temel sebepler sırasıyla; doğa ile iç içe olma, kültürel yerleri gezme, bungalov konaklaması, yiyecek-içecek deneyimi, sağlık ve iş amacı olarak bulunmuştur. Kategoriler arasında farklılıkların tespit edilebilmesi için t-testi ve ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyetin aylık gelir ve Rize'ye seyahat etme sebeplerine göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucu elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bungalov Konaklamaları, Davranışsal Niyet, Rize, Doğa Turizmi, Kültür Turizmi

ABSTRACT

It is known that bungalow accommodation is a type of accommodation that has become increasingly popular in recent years. Rize province also stands out as a destination that attracts the attention of visitors with these accommodation facilities and is compatible with the natural beauties of the region. The purpose of this study is to examine the behavioral intentions formed after the service received in bungalow accommodation facilities and to evaluate the relationship between behavioral intentions and demographic variables (gender, birth year, education level, monthly income) and reasons for traveling to Rize. The questionnaire was applied to domestic tourists who have benefited from tourism businesses producing goods and services operating in Rize. The collected data were analyzed using SPSS 24 software. In the findings obtained, it was determined that the average of the statements that constitute the behavioral intention regarding bungalow accommodations were all above average. In addition, the main reasons for domestic tourists to travel to Rize were found to be intertwined with nature, visiting cultural sites, bungalow accommodation, food and beverage experience, health and business purposes, respectively. In order to determine the differences between the categories, t-test and ANOVA analysis were conducted. As a result of the analyses, it was concluded that behavioral intention regarding bungalow accommodation differed significantly according to monthly income and reasons for traveling to Rize.

Keywords: Bungalow Accommodation Businesses, Behavioral Intention, Rize, Nature Tourism, Cultural Tourism

[1] **Corresponding Author:** (Dr.) Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, gokhan.onat@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5072-948X

GİRİŞ:

Turizm sektörü, insanların doğayla iç içe, sakin ve huzurlu bir ortamda tatil yapma isteği doğrultusunda sürekli olarak evrim geçirmektedir. Bu bağlamda, bungalov konaklama işletmeleri, doğal güzelliklerin korunmasına önem veren ve sürdürülebilir turizm anlayışını benimseyen bir konaklama alternatifi olarak öne çıkmaktadır. Genel olarak doğayla uyumlu bir biçimde ahşap gibi doğal malzemelerle tek katlı olarak inşa edilen küçük ev şeklinde tanımlayabileceğimiz bungalovlar, doğaya zarar vermeyen yapılarıyla turistler tarafından son yıllarda yoğun bir şekilde talep görmektedir. Turistler tarafından ilgi ile karşılanan bungalov konaklama tesislerinin turistler üzerinde pozitif davranışsal niyetlere (daha fazla ödeme arzusu, olumlu ağızdan ağıza iletişim, tekrar satın alma vb. gibi) neden olabileceği düşünülmektedir.

Bungalov konaklama tesislerinin, turistlerde müşteri memnuniyeti oluşturması sayesinde tekrar ziyaret, olumlu ağızdan ağıza iletişim ve daha fazla ödeme arzusu gibi davranışlar geliştirebileceği düşünülebilir (Onat & Güneren, 2024). Bu nedenle öncelikle bu davranışların bütüncül bir şekilde ifade edildiği davranışsal niyeti incelemek gerekmektedir. Davranışsal niyet, "turistlerin belirli bir destinasyonu tekrar ziyaret etme, olumlu deneyimlerini başkalarına tavsiye etme ve destinasyon hakkında olumlu düşüncelerini sürdürme eğilimlerini" ifade etmektedir (Ha & Jang, 2010; Mancı, 2022). Turizm sektöründe, turistlerin davranışsal niyetleri, destinasyonun sürdürülebilirliği ve ekonomik başarısı açısından kritik öneme sahiptir (Onat, 2024). Pozitif davranışsal niyetler, turistlerin yeniden ziyaret etmeleri ve destinasyonu başkalarına önermeleri sayesinde destinasyonun uzun vadeli başarısına katkıda bulunabilir. Bungalov konaklama tesisleri de destinasyonlar için pozitif davranışsal niyet oluşturma potansiyeline sahip bir konaklama türü olarak ele alınabilir.

Bungalov konaklama işletmeleri, sadece çevresel sürdürülebilirliği teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda yerel ekonomilere katkıda bulunarak sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Ziyaretçiler, yerel halkla etkileşime geçip yerel ürünleri satın alarak ve küçük işletmeleri destekleyerek yerel topluluklara doğrudan katkıda bulunabilir (Madaleno, Eusébio & Varum, 2018). Bu konaklama türü, turistlerin ekolojik etkilerini en aza indirirken, yerel halkla ve doğal çevreyle daha güçlü bağlar kurmalarına olanak tanımaktadır. Bu sayede de bungalov konaklamaları turistler arasında giderek popülerlik kazanmıştır. Doğayla içi içe, yerel halkla özdeşlemiş ve sürdürülebilir turizmi destekleyen turizm anlayışı turistlerde olumlu davranışsal niyete neden olabilmektedir (Onat & Güneren, 2024).

Bungalov konaklamalarına yönelik davranışsal niyeti ortaya koymak ve bungalov konaklama işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetten yararlanan turistlerin demografik özellikleri ve Rize'yi ziyaret etme nedenleri ile bungalov konaklamalarında oluşan davranışsal niyet arasında anlamlı bir fark olup olmadığını tespit etmek çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Rize'de bungalov konaklama tesislerinin ürettiği mal ve hizmet üreten işletmelerde konaklama yapan turistlerden veri toplanmıştır. Araştırmada örneklem olarak Rize seçilmiştir. Çünkü Rize, Türkiye'nin Karadeniz Bölgesi'nde yer alan, doğal güzellikleri ve zengin kültürel mirasıyla öne çıkan bir destinasyondur. Yaylaları, ormanları, akarsuları ve deniz kenarındaki eşsiz konumuyla bungalov konaklamaları için ideal bir ortam sunmaktadır. Rize'nin doğal yapısı, ekoturizm ve sürdürülebilir turizm uygulamaları için uygun bir zemin oluştururken, bölgenin yerel halkının misafirperverliği ve kültürel zenginliği de turistlere benzersiz deneyimler yaşatmaktadır (Tekeli, Yıldırım & Çıtak, 2024). Ayrıca, Rize'nin iklimi ve coğrafi özellikleri, doğa ile iç içe bir tatil geçirmek isteyen ziyaretçiler için cazip bir seçenektir. Rize destinasyonunda özellikle Covid-19 döneminde bungalov konaklama sayılarında kayda değer bir artış görülmüştür.

Ayrıca bölgede bungalov konaklamasını ele alan sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır (Kıvılcım & Aydın, 2022). Araştırmada ele alınan bungalov konaklamalarına yönelik oluşan davranışsal niyetin önceki çalışmalarda incelenmediği görülmüştür. Ayrıca yapılan incelemelerde Rize ilinde ziyaretçilerin geliş

amaçlarını belirleyen bir çalışmaya da ulaşılamamıştır. Mevcut çalışma literatürdeki boşluğu doldurmasından dolayı önem arz etmektedir.

1.Kavramsal Çerçeve

Bungalov konaklamaları Cohen (1983) tarafından bungalov turizmi olarak ele alınmıştır. Fakat literatürde bungalov konaklamaları başka herhangi bir çalışmada bungalov turizmi olarak ele alınmadığı için mevcut araştırmada da bungalov konaklamaları olarak incelenmesine karar verilmiştir. Bungalov konaklamaları, eko-turizm veya sürdürülebilir turizm olarak da adlandırılabilmektedir (Cohen, 1983). Bu nedenle eko-turizm ve sürdürülebilir turizm hareketlerinde gösterilen hassasiyet ve doğa teması bu turizm türünde de kendisini ön planda göstermektedir. Eko-turizm ve sürdürülebilir turizm daha geniş bir perspektifle doğayı ve yerel kültürü koruyarak turistlere turizm deneyimi sunmayı amaçlamaktadır.

Bungalov konaklamaları bu turizm türleri arasında yer alan bir deneyim türü olarak ifade edilebilir. Fakat bu kavramı daha net açıklamak gerekirse öncelikle bungalov kavramının ele alınması gerekmektedir. Bungalov Türk Dil Kurumu (2024) tarafından "Tahta ve benzeri hafif malzemeden yapılan, deniz kıyısında veya kırda kurulmuş tek veya bir buçuk katlı küçük ev" şeklinde tanımlanmaktadır. Bungalov konaklama tesislerinin tanımdan da anlaşılacağı üzere deniz kenarlarında, bazen denizin sığ olduğu destinasyonlarda denizin üzerinde, doğal güzelliği olan destinasyonlarda, yaylalarda ve akarsu kenarlarında kurulduğu söylenebilir. Bungalovlar birçok yerde kurulduğu gibi kuruldukları alanlarda dağ evi, tiny house, glamping çadırı ve bungalov evleri olarak isimlendirildiği bilinmektedir. Bu konaklama çeşitlerinin farklı isimlerle anılsa da ortak noktaları doğa ile iç içe bir ortamda konumlandırılmış olmasıdır. Bu konaklama türlerinin tamamı halk arasında bungalov olarak anılmaktadır. Bungalov konaklama tesisleri "doğa ile bütünlük sağlayan, kişiye özel konfor alanı sunan, modern kent yaşamından uzak sakin bir atmosfere sahip, jakuzi, havuz, kuzine, gibi özellikleri bünyesinde barındıran bir konaklama türüdür (Yıldırgan ve Taşçıoğlu, 2023).

Sürdürülebilir turizmin içerisinde yer alan bungalov konaklamaları, çevre dostu uygulamalara, toplum katılımına ve doğal kaynakların korunmasına verdiği önemden dolayı seyahat endüstrisinde önemli bir yer edinmiştir. Bungalov konaklamaları turistlerin ekolojik etkilerini en aza indirirken bahsedilen ortamlarla ziyaretçilerin iç içe olması sağlanır (Garcia, Cumo, Sforzini & Albo, 2012). Bungalov konaklama türü ziyaretçilerine yerel kültürleri tanıma, topluluklarla etkileşime girme ve küçük işletmeleri destekleme imkânı tanımaktadır. Etkileşim sonucunda bungalov konaklamaları bir destinasyonda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamada ve yoksulluğun azaltılmasında etkili bir rol oynayabilmektedir (Baños, Hernández, Amorós & Cantos, 2019; Islam & Hossain, 2023). Bungalov konaklamaları, kültürel alışverişi kolaylaştırarak ve yerel gelenekler hakkında farkındalık yaratarak kültürel korumaya da yardımcı olmaktadır (Aslam & Jolliffe, 2015). Öte yandan bungalov konaklama tesisleri, ziyaretçileri çevrenin korunması ve sürdürülebilir davranışlar konusunda eğitmek için bir platform görevi de görmektedir. Bungalov konaklama tesisleri, geri dönüşüm ve enerji tasarrufu gibi çevre dostu uygulamaları hayata geçirerek ziyaretçiler için günlük hayatlarında benzer uygulamaları benimsemelerinde ilham olmaktadır (Aslam & Jolliffe, 2015). Bungalov evler aynı zamanda çevresel ayak izlerini azaltmakta ve yerel geleneklere saygı göstermektedir. Fakat bu noktada bölgenin doygunluk seviyesi büyük önem taşımaktadır. Nitekim Covid-19 döneminde Sapanca da izole olmak için ve pandemiden korunmak için etkili bir konaklama türü olan bungalov evler ilerleyen süreçlerde tehdit oluşturmaya başlamıştır. Bölgenin taşıma kapasitesi dahilinde yapılan ve işletilen bungalov evler, yerel iş fırsatları oluşturur ve bölgesel refahı artırır bu da yerel ekonomilerin desteklenmesine yardımcı olur. Dolaylı olarak da yerel halkın turizm hareketine destek vermesini sağlamaktadır (Yıldırgan & Taşçıoğlu, 2023).

Bungalov konaklama tesislerinin, sürdürülebilirlik ve doğa hassasiyeti taşıyan ziyaretçilerin oluşturduğu seyahat ve konaklama endüstrisinde önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bu konaklama türü yukarıda da ifade edildiği gibi çevre dostu uygulamaları teşvik etmeye, yerel toplulukları desteklemeye ve doğal kaynakları korumaya odaklanmaktadır. Bungalov konaklama tesislerinin önemini daha net ifade edebilmek için birkaç kilit noktaya dikkat çekmek gerekmektedir (Kıvılcım & Aydın, 2022; Yıldırgan & Taşçıoğlu, 2023):

- *Çevrenin Korunması*: Bungalov konaklama tesisleri genellikle ormanlar, dağlar, kıyı bölgeleri gibi uzak bölgelerde veya doğal alanlarda inşa edilmektedir. Bungalovlar gibi doğaya diğer

işletmelerden daha düşük düzeyde etki eden konaklama tesisleri teşvik edilmesi sayesinde turistler ekosisteme daha düşük düzeyde zarar vererek doğal ortamların tadını çıkarabilirler.

- *Sürdürülebilir Kalkınma*: Bungalov konaklama türü, yerel ekonomileri ve toplulukları destekleyerek sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmaktadır. Ziyaretçiler bungalovlarda konaklayarak genellikle yerel halkla etkileşime girme, yerel olarak üretilen ürünleri satın alma ve küçük işletmeleri destekleme fırsatına sahip olurlar. Çoğu zaman nispeten daha küçük işletmeler olduğundan işletme sahipleri aynı zamanda çalışanları konumundadır. Bu da yerel halk için istihdam fırsatları yaratılmasına, yoksulluğun azaltılmasına ve yerel toplulukların genel refahının iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır.
- *Kültürel Koruma*: Bungalov konaklama türü, yerel kültür ve geleneklerin korunması ve tanıtılması için bir platform görevi taşımaktadır. Bungalovlarda kalan turistlerin kültürel faaliyetlerde bulunma, yerel etkinliklere katılma ve ev sahibi toplumun gelenekleri hakkında bilgi edinme olasılığı diğer konaklama türlerine göre daha yüksektir. Bu kültürel alışveriş sadece seyahat deneyimini zenginleştirmekle kalmaz, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın korunmasına da yardımcı olabilir.
- *Eğitim ve Farkındalık*: Bungalov konaklamaları, turistlerin çevrenin korunması, sürdürülebilir uygulamalar ve doğal kaynakların korunmasının önemi hakkında bilgi edinmeleri için eğitim fırsatları sunmaktadır. Birçok bungalov konaklama tesisi, geri dönüşüm, enerji tasarrufu ve su yönetimi gibi çevre dostu girişimleri bünyesinde barındırır ve bu da ziyaretçilere günlük yaşamlarında benzer uygulamaları benimsemeleri için ilham kaynağı olabilir.
- *Sorumlu Seyahat*: Bungalov konaklamaları, ziyaretçilerin çevresel ayak izlerini en aza indirmeyi, yerel geleneklere saygı göstermelerini ve toplum temelli girişimleri desteklemelerini sağlayarak sorumlu seyahat davranışını teşvik etmektedir.

Bungalov konaklamaları, geleneksel otel konaklamasından farklı bir atmosfer ve deneyim arayan turistler arasında popülerlik kazanmıştır. Bungalov konaklamalarının son yıllarda popülerlik kazanan bir konaklama türü olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda bu konaklama türünün 1983 yılında akademik çalışmalarda ilk defa "bungalov turizmi" olarak ifade edildiği de bilinmektedir (Cohen, 1983). Bungalov konaklaması dünyanın birçok destinasyonunda gerçekleştirilebilmektedir. Bu destinasyonlar arasında öne çıkanlar şunlardır:

- Maldivler: Hint Okyanusu'nda yer alan Maldivler, berrak turkuaz suları, beyaz kumlu plajları ve lüks bungalov konaklama tesisleriyle ünlüdür. Maldivler'de su üzerinde konumlanmış bungalovlar unutulmaz bir tatil deneyimi sunmaktadır.
- Tahiti: Fransız Polinezyası'nda bulunan Tahiti, muhteşem lagünleri ve tropikal doğasıyla tanınmaktadır. Tahiti'de bulunan overwater bungalovlar, kristal berraklığındaki suların üzerinde konumlanmış lüks bungalov tipi konaklama tesislerini ifade etmektedir.
- Sri Lanka: Hint Okyanusu'nun güneyinde yer alan Sri Lanka, egzotik plajları ve doğal güzellikleriyle dikkat çekmektedir. Sri Lanka'da bulunan bungalovlar genellikle yeşilliklerle çevrili doğal mekanlarda konumlanmıştır.
- Bali, Endonezya: Bali, pirinç tarlaları, tapınakları ve plajlarıyla ünlü bir adadır. Bali'de bulunan bungalovlar genellikle doğal malzemelerle inşa edilmiş ve tropikal bahçelerle çevrili konaklama imkânı sunmaktadır.
- Seyşeller: Hint Okyanusu'nda bulunan Seyşeller, beyaz kumlu plajları ve mercan resifleriyle bilinmektedir. Seyşeller'de bulunan bungalovlar genellikle sakin ve doğal alanlarda konumlanmıştır.
- Türkiye: Özellikle Doğu Karadeniz ve Marmara bölgelerinde sıkça rastlanan bungalovlar ziyaretçileri için eşsiz deneyimler sunmaktadır. Bu bölgelerde bulunan bungalovlar doğayla iç içe bir şekilde konumlandırılmıştır. Rize ve Trabzon'da ise bungalovları bölgenin tarım ürünü olan çay ve fındık tarlalarında görmek mümkündür.

Bu destinasyonlar, bungalov konaklaması yapmak isteyenler için doğal güzelliklerle çevrili, huzurlu ve özel bir konaklama deneyimi sunmaktadır. Her biri kendine özgü doğal ve kültürel özellikleriyle ziyaretçilerine unutulmaz bir tatil fırsatı sunmaktadır.

Bungalov konaklamaları, ziyaretçilerin bir destinasyonu tercih etmesini, destinasyonu tekrar ziyaret etmesini ve başkalarına tavsiye etmesini sağlayabiliyorsa ilgili destinasyonda olumlu davranışsal niyet oluşması beklenir. Bu bağlamda öncelikle davranışsal niyeti incelemek gereklidir. Kavramı Ha ve Jang (2010), "Müşterinin bir markayı, destinasyonu, işletmeyi veya hizmeti tekrar satın alma veya ziyaret etme, başka bireylere tavsiye etme, pozitif yönde reklam yapma ve söz konusu hizmet veya mal için daha fazla ödemeye razı olma gibi gelecek zamanlarda gerçekleştirilecek niyetlerle ilişkiler bütünüdür" şeklinde tanımlamaktadırlar. Tanımdan anlaşılacağı üzere davranışsal niyetler arasında olumlu ağızdan ağıza iletişim, daha fazla ödeme isteği ve tekrar ziyaret niyetini saymak mümkündür. Bungalov konaklaması ve davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi daha net ifade etmek için aşağıdaki çalışmalardan çıkarımlar yapılabilir. Shen ve diğerleri (2019) tarafından yapılan araştırma, bölge sakinlerinin yerel bağlılığının turizme yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediğini ve olumlu tutumların da davranışsal niyetlerini etkilediğini göstermektedir. Tutumlar, ziyaretçiler üzerinde dolaylı açıdan olumlu davranışsal niyetlere dönüşmektedir. Çünkü yerel halk tarafından desteklenen turizm faaliyeti hedeflerine tam anlamıyla ulaşabilmektedir.

Kırtıl (2019), araştırmasında unutulmaz turizm deneyimi, destinasyon marka kişiliği, destinasyon aidiyeti, tatmin ve davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışma Antalya şehir merkezinde yer alan 5 yıldızlı otel işletmelerinde konaklayan ziyaretçilere uygulanmıştır. Çalışma sonucunda unutulmaz turizm deneyiminin destinasyon marka kişiliği ve destinasyon aidiyetini pozitif ve anlamlı etkilediği, destinasyon marka kişiliği ve destinasyon aidiyetinin de tatmini pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediği, tatminin de davranışsal niyeti pozitif ve anlamlı etkilediği bulunmuştur. Bu çalışmanın sonuçlarından hareketle ziyaretçilerin tatminlerindeki artış davranışsal niyetleri %60 oranında artırmaktadır.

Keskin, Sezen ve Dağ (2020), çalışmalarında turistik seyahatlerde unutulmaz yemek deneyiminin davranışsal niyete etkisini araştırmışlardır. Bu çalışmada unutulmaz yemek deneyimini oluşturan boyutlardan seçkin ve leziz yemekler, yüksek değer algısı Gaziantep'i ziyaret eden turistlerde olumlu davranışsal niyet oluşturduğunu ifade etmektedir. Buradan hareketle tekrar ziyaret, olumlu ağızdan ağıza duyurum gibi davranışsal niyetlerin unutulmaz yemek deneyimi sayesinde oluşturulabileceği ifade edilebilir.

Akkuş ve Korkmaz (2022), çalışmalarında termal turizm deneyiminin memnuniyet ve davranışsal niyet üzerindeki etkisini ele almışlardır. Çalışma sonucunda termal otel ziyaretçi memnuniyetinin davranışsal niyeti anlamlı ve pozitif etkilediği bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, Reşadiye'yi termal turizm için ziyaret edenlerde müşteri memnuniyeti sağlanırsa bunun sonucunda da bu ziyaretçilerde olumlu davranışsal niyet geliştirilebilir denilebilir.

Onat ve Güneren (2024), çalışmalarında gastronomi imajının davranışsal niyete olan etkisinde müşteri memnuniyetinin aracılık etkisi ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu araştırma gastronomi imajının davranışsal niyeti pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Aynı zamanda çalışmada müşteri memnuniyetinin de davranışsal niyeti anlamlı ve pozitif etkilediği bulgulanmıştır. Diğer bir ifadeyle, ziyaretçiler bir destinasyonun sahip olduğu gastronomi imajını beğenirse olumlu davranışsal niyet geliştirilebilir denilebilir.

Bu çalışmalarda davranışsal niyetin birçok turizm türünden pozitif ve anlamlı bir şekilde etkilendiği görülmektedir. Fakat literatürde bungalov konaklamalarının davranışsal niyeti nasıl etkilediğini ortaya koyan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. İlgili ilişkinin ortaya koyulması için mevcut araştırmada bungalov konaklamalarının davranışsal niyeti nasıl etkilediği incelenecektir. Bungalov konaklamalarının davranışsal niyeti nasıl etkilediğinin yanı sıra ilgili araştırmada bungalov konaklamaları sonucunda oluşan davranışsal niyet ile demografik değişkenler ve Rize'yi ziyaret etme nedenleri arasındaki ilişki de ortaya konulacaktır.

2.Yöntem

Bu çalışmanın evrenini Rize'de bulunan bungalov konaklama tesislerinin ürettiği mal ve hizmetlerden yararlanan turistler oluşturmaktadır. Rize'yi ziyaret eden turistlerin demografik özellikleri ve Rize'yi ziyaret etme nedenleri ile davranışsal niyet arasındaki ilişki incelenmiştir.

Davranışsal niyetin ölçülmesinde Ryu, Han ve Kim (2008) tarafından geliştirilen üç ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçek güvenilirliğinin 0.89 olduğu gözlenmiştir. Gerekli olan değerin (min=0.70) oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de yapılan birçok çalışmada da Ryu, Han ve Kim (2008)'den yararlanıldığı görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarda da davranışsal niyet ölçeğinin güvenilirliklerinin 0.70'in üzerinde olduğu görülmektedir (Aksoy & Çekiç, 2019; Dedeoğlu, Balıkçıoğlu, & Küçükergin, 2016; Kement, 2019; Onat & Güneren, 2024). Ölçek geçerlilikleri için literatürde geçen çalışmaların Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi yaptıkları görülmektedir. AFA sonucunda açıklanan toplam varyans %60 ve üzerinde olmasında, ifadelerin faktör yüklerinin .50 üzerinde olmasından ve ayrıca gerekli olan diğer eşik değerlerini sağlamasından dolayı da davranışsal niyet ölçeğinin literatürdeki incelenen çalışmalar ışığında geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilir (Dedeoğlu, Balıkçıoğlu, & Küçükergin, 2016; Karagöz, 2018; Onat & Güneren, 2024). Literatürde birçok çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği sınanmış olan davranışsal niyet ölçeğinin mevcut araştırmada kullanılmasına karar verilmiştir. Davranışsal niyet ölçeğine ilişkin ifadeler Tablo 1'de verilmiştir. Demografik olarak ise katılımcıların cinsiyeti, doğum yılı, eğitim düzeyi, aylık geliri ve ayrıca *Rize'yi ziyaret etme nedenleri* değişkenlerine ilişkin veri toplanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

H_1: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturur.
H_2: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet doğum yılına göre anlamlı bir farklılık oluşturur.
H_3: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık oluşturur.
H_4: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet aylık gelire göre anlamlı bir farklılık oluşturur.
H_5: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet mesleğe göre anlamlı bir farklılık oluşturur.
H_6: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet Rize'ye seyahat etme sebebine göre anlamlı bir farklılık oluşturur.

Mevcut araştırmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu örnekleme yönteminde, evren çok büyük olduğunda veya evren tam olarak bilinmediğinde tüm evrene ulaşmak zor ve maliyetli olduğundan daha küçük alt gruplar seçilmektedir. Bu alt grup seçilirken araştırmacı en kolay veri toplayacağı ve en kolay ulaşabildiği bireylerden veri toplamayı amaçlamaktadır (Kurtuluş, 2010). Gürbüz ve Şahin, (2014) çalışmalarında yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşabilmek için kolayda örneklemin kullanılabileceğini ifade etmektedirler. Ancak kolayda örnekleme yönteminde evreni temsil etme gücü zayıftır. Toplanan veri ile yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular evren için genellenemez. Ayrıca araştırmacı ulaşabildiği bireylerden veri topladığı için elde edilen bulguların yanlı olduğu da söylenebilir. Rize'de yer alan konaklama tesislerinde turizm hareketine katılan ziyaretçilerden ulaşılabilenlerin çoğu konaklama süresinden, yemek süresinden veya mola süresinden kaybetmemek için ankete katılmayı reddetmiştir. Öte yandan anket 2024 yılının ilk yarısında uygulanmıştır. İfade edilen dönemde bölgede turist yoğunluğu yoktur. Bu nedenlerden dolayı anket doldurmayı kabul eden ziyaretçilerin tamamından veri toplamak için mevcut araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılması tercih edilmiştir.

Rize'ye İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2024b) verilerine göre 2023 yılında 1.341.996 turist gelmiştir. Rize'de termal turizm, yayla turizmi, doğa ve spor turizmi, doğa yürüyüşü, dağcılık, akarsu sporları, kuş gözlemciliği, doğa fotoğrafçılığı, mağara turizmi, kamp ve karavan turizmi, kongre turizmi, bitki ve hayvan gözleme, jip safari, bisiklet turizmi, heliski (helikopterle kayak) gibi 16 çeşit turizm türünün yapıldığı gözlenmektedir (Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022). Literatürde bungalov konaklama tesislerinin doğa turizmiyle ilişkilendirildiği ve genellikle bu turizm ile ilişkili bir konaklama türü olduğundan bahsedilmektedir. Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2022) sayfasında doğa turizmi ile ilgili açıklama incelendiğinde "Rize'nin dağları ve yaylaları keyifli ve hayranlık verici yürüyüş parkurlarına, debisi yüksek nehirleri raftinge, bitki ve hayvan çeşitliliği doğa gözlemlerine, zirveleri zorlu dağcılık rotalarına olanak sağlar" ifadesi bulunmaktadır. Kent, bu durumuyla hayli yüksek bir doğa turizmi potansiyeline sahiptir. Bungalov konaklama tesislerinin doğa ile iç içe yaylarda, dere kenarlarında ve yürüyüş rotaları üzerinde kurulduğu ve doğa turizmi ile ilişkili bir konaklama türü olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bölgede özellikle Çamlıhemşin, Ardeşen, Fındıklı ve Pazar ilçelerinde 2021-2024 yılları arasında bungalov konaklama tesislerinin sayısında hızlı bir artış olduğu gözlemlenmiştir (T. C. Rize Valiliği, 2024). Buna karşın bungalov konaklama tesislerinin sayıları net olarak bilinmemektedir. Bungalov konaklama tesislerine ilişkin kaydın olmamasından dolayı ise bungalov

konaklama tesisleri için kaç turistin Rize'ye geldiği tam olarak bilinmemektedir. Evreni bilinmeyen örneklem gruplarında en az 384 kişiden veri toplamak gerekmektedir (Baştürk & Taştepe, 2013). Gürbüz ve Şahin (2014), Reisinger ve Mavondo (2008) ve Kline (2023) araştırmalarında gözlenen değerin (davranışsal niyet=3 ifade ve demografik değişkenler= 5 ifade toplam 8 ifade) 10 katının yeterli olduğunu belirtmektedirler. Mevcut çalışmada ise toplam 106 kullanılabilir veriye ulaşılmıştır. Toplam ifade sayısının 10 katından oldukça fazla olmasından dolayı ve ANOVA ve t-testi analizlerini yapmak için bu sayının yeterli olmasından dolayı analizlere 106 anketle devam edilmeye karar verilmiştir.

Araştırmada veriler 01-15/06/2024 tarihleri arasında Google formda oluşturulan online anket yardımıyla bungalov konaklama tesislerinde kalmış yerli turistlerden toplanmıştır. Anket formu turistlere uygulanmadan önce Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 29/05/2024 tarihli 2024/239 numaralı etik kurul onay izni alınmıştır. Daha sonra oluşturulan anket formu bungalov konaklama tesisleri sahipleri ile paylaşılmıştır. Bungalovlarda konaklayan ziyaretçilerden ankete katılımları istenmiştir. Katılımlarda tamamen gönüllülük esas alınmıştır. İlgili tarihlerde ankete gönüllü olarak katılan sayısı kısmen düşük kalmıştır. Online anketler fiziki anketlere göre zaman ve maliyet açısından avantajlıdır. Fakat online anketlerin siber saldırı, virüs bulaşma ve kişisel bilgilerin çalınması gibi tehditleri barındırmasından dolayı ziyaretçilerin ankete katılımlarında tereddüt yaşamalarını açıklayabilmektedir.

Verilerin analizine geçmeden kayıp değer kontrolü yapılması gerekmektedir. Mevcut araştırmada veriler online olarak toplanmıştır. Online anket oluşturulurken sorular cevaplanmadan anket gönderilmeyecek şekilde ayarlanmıştır. İfade edilen nedenden dolayı çalışmada kayıp değer olmadığından toplanan 106 anketle çok değişkenli uçdeğerleri tespit etmek için Mahalonobis uzaklıklarına bakılmıştır. Mahalonobis uzaklıkları toplanan verilerde bir deneğin diğerlerinin merkezine olan uzaklıklarını ifade eder. İfade edilen merkez nokta, tüm değişkenlerin ortalamalarından bir noktayı ifade etmektedir. Farklı bir deyişle Mahalonobis uzaklığı, bağımsız değişkenin uzayındaki merkezden veya örneklem ortalamasından tek bir veri uzaklığına dair bilgi veren istatistiki analiz yöntemidir. Mahalonobis uzaklıkları belirlenirken regresyon yapılmıştır (Çokluk, Şekercioğlu & Büyüköztürk, 2016). Mahalonobis uzaklıklarının belirlenmesinde Hair, Black, Babin & Anderson (2013)'ın çalışmasında belirtilen 3.5 değeri baz alınmıştır. Öncelikle çalışmadaki toplanan verilerin Mahalonobis uzaklıkları belirlenmiş ve en yüksek olan 6 denek (96=41, 13=15.56, 55=14.44, 29=14.44, 46=12.81, 61=11.04) analizlerden çıkarılmıştır. Daha sonra kalan 100 denekle normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Normallik varsayımının tespit edilmesinde grafiksel yöntemlerden veya istatistiki yöntemlerden yararlanıldığı bilinmektedir. Grafiksel yöntemler arasında histogram grafikleri ve Q-Q grafikleri sayılabilmektedir. İstatistiksel olarak ise çarpıklık ve basıklık değerleri ifade edilebilmektedir. Mevcut araştırmada normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesinde istatistik yöntemlerden basıklık ve çarpıklık katsayıları kullanılmıştır (Çokluk et al., 2016). Normallik testine bakıldıktan sonra ölçek geçerliliği için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Daha sonra da çalışmaya katılanların demografik değişkenleri ve Rize'yi ziyaret etme nedenleri ile davranışsal niyetler arasındaki ilişki açıklamak için t-testi ve ANOVA analizleri yapılmıştır. Araştırmada veriler SPSS 24 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

2.1. Araştırmada Kullanılan Ölçeğe İlişkin Normallik Dağılımı

Araştırmada kullanılan davranışsal niyet ölçeğinin normallik varsayımı sağlayıp sağlamadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Çokluk ve diğerleri (2016), çalışmalarında normallik varsayımının grafiksel ve istatistiksel olarak test edildiğini belirtmektedir. Mevcut araştırmada literatürde genel kabul görmüş yöntem olan basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir (Çokluk et al., 2016; Tabachnick & Fidell, 2014). Çarpıklık ve basıklık değerlerinin eşik aralıkları Hair ve diğerleri (2013) ve Kline (2011)'ın çalışmalarında 0.01 anlamlılık düzeyinde -+2.58 ve 0.05 anlamlılık düzeyinde ise -+1.96 olarak verilmektedir. Tablo 1'de davranışsal niyet ölçeğine ilişkin ifadelerin çarpıklık ve basıklık değerleri verilmiştir.

Tablo 1. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişkin İfadelerin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

İfadeler	Basıklık	Çarpıklık
Gelecekte bungalov konaklaması için tekrar gelmek isterim. (DN1)	0.504	-1.117

Bungalov konaklamasını arkadaşlarıma ya da başkalarına tavsiye ederim. (DN2)	1.303	-1.160
Bungalov konaklamasını daha sık yapmak isterim. (DN3)	0.089	-0.896

Tablo 1 incelendiğinde, basıklık değerlerinin 1.303 ile 0.089 arasında olduğu, çarpıklık değerlerinin ise -1.160 ile -0.896 aralığında olduğu gözlenmektedir. Hair ve diğerleri (2013)'ne göre, elde edilen bulguların 0.01 anlamlılık düzeyinde normal dağılım sağladığı söylenebilir. Verilerin eşik değerler arasında yer almasından dolayı çalışma için toplanan verilerin normal dağılım gösterdiği söylenebilir. Veriler normal dağılım gösterdiği için devam eden analizlerde parametrik analizler kullanılmasına karar verilmiştir. Çünkü parametrik analizlerin ön şartlarından birisi de verinin normallik varsayımını sağlamasıdır (Çokluk et al., 2016).

2.2. Kullanılan Ölçeğe İlişkin Güvenilirlik ve Geçerlilik

Faktör analizi, yapı geçerliliğini değerlendirme ve ölçek geliştirme, uyarlama veya bir ölçeğin farklı bir örneklem için kullanıldığı araştırmalarda kullanılmaktadır. Faktör analizi temel olarak değişken arasındaki ilişkileri baz alarak ifadeleri anlamlı bir şekilde gruplamayı ve böylece veri indirgemesi sağlamayı (Kurtuluş, 2010: 189), değişkenler arasındaki karşılıklı bağımlılığın temelini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda, değişkenler arasındaki ilişkilere dayanarak daha anlamlı ve özet veri elde edilmesine de imkân vermektedir. İlaveten, faktör analizi diğer istatiksel analizler için yol göstermektedir (Çokluk ve diğerleri, 2016). Açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) faktör analizinin iki farklı şeklini ifade etmektedir (Tabachnick & Fidell, 2014). AFA, araştırmanın ilk aşamasında daha yaygın olarak kullanılmaktadır (Tabachnick & Fidell, 2014). AFA'nın genellikle keşifsel çalışmalarda tercih edildiği bilinmektedir. Bununla birlikte, DFA, araştırmacıların ölçek yapıları hakkında teorik bir yargıya sahip olduğu durumlarda kullanılabilir (Hair vd., 2013). Mevcut çalışmada kullanılan davranışsal niyet ölçeği hakkında teorik bir bilgiye sahip olunsa da davranışsal niyet ölçeği ilk defa bungalov konaklamasına yönelik davranışsal niyetleri ölçmektedir. Aynı zamanda Rize destinasyonunu ziyaret eden turistlere uygulanmasından dolayı da ölçeklerde dilden ve bölgeden kaynaklı farklılıklar oluşabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı mevcut çalışmada geçerliliğin tespit edilmesinde AFA kullanılmasına karar verilmiştir. AFA analizinde ifadelerin faktör yüklerin %50'nin altında kalanlar analize dahil edilmezken açıklanan toplam varyansın da 0.60 ve üzeri olması önerilmektedir (Hair ve diğerleri, 2013). Faktör özdeğerlerinin ise 1'e eşit veya daha büyük bir değer olması beklenmektedir (Çokluk ve diğerleri, 2016). Mevcut açıklamalar dahilinde çalışma için ifadelerin faktör yükleri 0.50 olarak, özdeğer 1 olarak ve açıklanan toplam varyans ise 0.60 olarak belirlenmiştir.

Ölçek güvenilirliği, ölçülmek istenen bir değişkenin veya değişkenlerin tutarlılığıyla alakalıdır (Hair ve diğerleri, 2013). Diğer bir ifadeyle ölçek içerisinde yer alan sorulara verilen cevapların birbiri arasındaki tutarlılığını ifade eder (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz & Demirel, 2009). Cronbach Alfa katsayısı, ölçeklerde yer alan tüm değişkenlerin varyanslarının genel ölçek toplam varyansına oranlanması ile bulunmaktadır. İlgili değer 0 ile 1 arasında yer almaktadır. 0-1 değeri arasında 0.70 üzerinde yer alan değerlerin ölçek güvenilirliğini sağladığı ifade edilebilir. 0.70 değerinden az olan ölçeklerde güvenilirliği bozan ifadeler ölçeklerden çıkartılabilir. Keşfedici araştırmalarda ise ifade edilen değerin 0.60'a kadar kabul edildiği söylenebilir (Kurtuluş, 2010). Mevcut araştırmada kullanılan ölçeğe ilişkin iç tutarlılığın ölçülmesinde genel kabul görmüş Cronbach Alfa güvenirlik katsayısı kullanılmıştır. Boğan ve Dedeoğlu (2019); Dedeoğlu ve Demirer (2015); Hair, Matthews, Matthews ve Sarstedt (2017) çalışmalarında kabul edilebilir değeri 0.70 ve üzeri olarak ifade etmektedir. Bu çalışmada da davranışsal niyet ölçeği Cronbach's Alpha katsayısı 0.70 olarak kabul edilmiştir. Çalışmada davranışsal niyet ölçeğine ilişkin AFA Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Davranışsal Niyet (DN) Ölçeğine İlişkin Güvenilirlik ve Geçerlilik Sonuçları

İfadeler	Faktör Yükleri	Ortak Varyans	Özdeğerler	Varyansların Yüzdesi	Toplam Varyans	Cronbach's Alpha
DN1	0.902	0.813	2.325	77.506	77.506	.843
DN2	0.907	0.823				
DN3	0.830	0.689				
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Yeterliliği Ölçütü						0.706
Bartlett Küresellik Testi				Yaklaşık χ2		138.908

				Sd		3
				Anlamlılık		0.000

Tablo 2'de davranışsal niyet ölçeğinin özdeğeri 2.325 olarak belirlenmiştir. Özdeğerin literatürde belirtilen (1) değerinin oldukça üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. Özdeğerin 1'in üzerinde olan kaç faktör varsa bu faktörlerin anlamlı bir şekilde ayrıldığı ifade edilebilir. Tablo 2'ye göre anlamlı bir faktör vardır. Ortaya çıkan faktör davranışsal niyet olarak ifade edilmektedir. Faktör yüklerinin (DN1=0.902, DN2=0.907, DN3=0.830) ve açıklanan toplam varyansın (77.506) istenilen değerlerin oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Yeni oluşan değişken toplam varyansın yaklaşık %78'ini açıklamaktadır. Geri kalan %22'lik bir veri kaybı olduğu ifade edilebilmektedir. Cronbach's Alpha kat sayısının da (0.843) istenilen değer olan 0.70 in üzerinde olduğu görülmektedir. Açıklamalardan yola çıkarak ölçek güvenilirliğinin ve geçerliliğinin sağlandığı ifade edilebilmektedir.

3. Bulgular

3.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Rize'de bungalov konaklama tesislerinde konaklamış toplam 100 katılımcıdan elde edilen veriye ilişkin demografik bilgilere ve Rize'yi ziyaret etme sebeplerine yönelik istatistiki bilgiler Tablo 3'te verilmiştir. Davranışsal niyet değişkenine ilişkin ifade ortalamaları ise Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	N	**Frekans**	**Yüzde**		**N**	**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet	*100*			**Meslek**	*100*		
Kadın		57	57	Öğrenci		10	10
Erkek		43	43	İşçi		11	11
Doğum yılı	*100*			Memur		19	19
1964 ve öncesi		3	3	Öğretmen		20	20
1965-1979		24	24	Emekli		3	3
1980-1999		46	46	İş adamı/kadını		8	8
2000-2012		21	21	Avukat		2	2
2013 ve sonrası		6	6	Mühendis		3	3
Eğitim Seviyesi	*100*			Çalışmıyor		10	10
Lise		20	20	Diğer		14	14
Ön lisans		17	17	**Rize'ye Seyahat Etme Sebebi**	*100*		
Lisans		41	41	Yiyecek-içecek deneyimi		8	8
Lisansüstü		22	22	Bungalov konaklaması		18	18
Aylık Gelir (TL)	*100*			Doğa ile iç içe olma isteği		37	37
17 002 ve altı		9	9	Kültürel yerleri gezme		27	27
17 003-25 000		30	30	Sağlık amaçlı		5	5
25 001-35 000		27	27	İş amaçlı		5	5
35 001-45 000		21	21				
45 001 ve üzeri		13	13				

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %57'sinin kadın ve %43'ünün de erkek olduğu gözlenmektedir. Katılımcıların yaşları incelendiğinde çoğunluğun 1980-1999 (46 kişi) yılları arasında doğduğu tespit edilmiştir. Bu yaş aralığının Y kuşağını oluşturduğu bilinmektedir (Çepni Şener & Uğurhan, 2019). Diğer bir ifadeyle, çalışmaya katılanların çoğu Y kuşağı denilebilir. Diğer yaş aralıkları incelendiğinde; 1964 ve öncesi doğumlu 3 kişi, 1965-1979 yılları arası doğumlu 24 kişi, 2000-2012 yılları arası yılları arası doğumlu 21 kişi ve 2013 ve

sonrası doğumlu 6 kişi olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim seviyeleri incelendiğinde; 41 kişinin lisans, 22 kişinin lisansüstü, 20 kişinin lise ve 17 kişinin ön lisans mezunu olduğu ifade edilebilir. Aylık gelirler incelendiğinde; çoğunluğun 17.003-25.000 TL (30 kişi) arasında gelire sahip olduğu görülmektedir. Bu durum çalışmaya katılanların çoğunluğunun asgari ücrete yakın bir ücret kazandığını göstermektedir. Diğer gelir düzeyleri ise sırasıyla; 17.002 TL ve altı 9 kişi, 25.001-35.000 TL arası 27 kişi, 35.001-45.000 TL arası 21 kişi, 45.001 TL ve üzeri gelire sahip 13 kişi olduğu ifade edilebilir. Katılımcıların meslekleri incelendiğinde çoğunluğun (20 kişi) öğretmen olduğu gözlenmektedir. Çalışmaya katılan turistlere Rize'ye seyahat etme sebepleri sorulmuştur. Cevaplar incelendiğinde, çoğunluğun (37 kişi) doğa ile iç içe olma isteği için Rize'ye seyahat ettiği söylenebilir. Diğer ziyaret etme sebepleri ise sırasıyla; kültürel yerleri gezme 27 kişi, bungalov konaklaması için 18 kişi, yiyecek-içecek deneyimi için 8 kişi, sağlık amaçlı 5 kişi ve iş amaçlı 5 kişiden oluşmaktadır. Çalışmada ele alınan bungalov konaklaması, seyahat etmedeki sebepler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

Davranışsal niyet değişkenine ilişkin ifade ortalamaları Tablo 4'te gözlemlenmektedir.

Tablo 4. Davranışsal Niyet Ölçeğine İlişki İfade Ortalamaları

İfadeler	**İfade Ortalamaları**	**Std. Sapma**
Gelecekte bungalov konaklaması için tekrar gelmek isterim. (DN1)	4.46	0.717
Bungalov konaklamasını arkadaşlarıma ya da başkalarına tavsiye ederim. (DN2)	4.50	0.644
Bungalov konaklamasını daha sık yapmak isterim. (DN3)	4.24	0.842
Davranışsal niyet ölçeği genel ifade ortalaması	4.40	0.644

Tablo 4 incelendiğinde en düşük ifade ortalamasının DN3 "Bungalov konaklamasını daha sık yapmak isterim" olduğu gözlemlenmektedir. En yüksek ifade ortalamasının ise DN2 "Bungalov konaklamasını arkadaşlarıma ya da başkalarına tavsiye ederim" olduğu ifade edilebilir. Davranışsal niyet ölçeğinin genel ortalamasının ise 4.4 olduğu gözlemlenmektedir. Bu değerin yüksek değer olan 5'e yakın bir değer olduğu ifade edilebilir.

3.2.Hipotez Testleri

Rize'ye seyahat eden turistlerin bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyetin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit edilmek için t-testi analizi yapılmıştır. Yapılan t-testi analizi sonucunda yerli turistlerin bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyetinin cinsiyetlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir (t=0.375, p>0,05). Analizlerde dağılımın homojen olduğu tespit edilmiştir (Sig=0.573). Bu yüzden çalışmada varyansların eşit dağıldığı varsayılarak ilk satır yorumlanmıştır. t-testi analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Turistlerin Cinsiyetlerine Göre Bungalov Konaklamalarına İlişkin Davranışsal Niyet t-testi Sonuçları

		N	**x̄**	**SS**	**t**	**p**
Cinsiyet	Kadın	57	4.421	0.68	0.375	0.709
	Erkek	43	4.372	0.6		

Rize'yi ziyaret eden turistlerin bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyetinin doğum yılına, eğitim seviyesine, aylık gelire, mesleğe ve Rize'ye seyahat etme sebebine göre göre anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit edilmek için ANOVA analizi yapılmıştır. ANOVA analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Yapılan analiz sonucunda, turistlerin doğum yılına göre, bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyeti anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı (F=1.475, P>0.05) gözlenmektedir. Varyansların Homojenlik Testi (VHT) sonuçları incelendiğinde (P=0.047) istenilen değerden (p>0.05) küçük olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda verilerin eşit dağılmadığı ifade edilebilir.

Turistlerin eğitim seviyelerine göre, bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyeti anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir (F=0.312, P>0.05). ANOVA sonucunda eğitim seviyesi anlamlılık düzeyleri 0.817 olarak bulunmuştur. Bu istenilen seviye olan 0.05 in oldukça üzerindedir. VHT sonuçları kontrol

edildiğinde gruplar arasındaki varyansın eşit olarak dağıldığı gözlenmektedir (P=0.434). Her ne kadar varyanslar arası homojen bir dağılım olsa da gruplar arasında anlamlı bir fark görülmediği ifade edilebilir.

Turistlerin aylık gelirleri ile bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılık (F=3.254, P<0.05) gözlenmiştir. Bu farkın anlamlı olabilmesi için ön şart olan VHT incelendiğinde grupların homojen dağıldığı ifade edilebilir (P=0.126). Bu nedenle gruplar arasında çıkan anlamlı farklılığın doğru olduğu ifade edilmektedir. Gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu için bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğu tespit edilmesi için post-hoc analizi yapılmıştır (Kayri, 2009). Varyanslar arası eşit dağılım söz konusu olduğu için ANOVA analizi yapılırken Gabriel yöntemi kullanılmaya karar verilmiştir. ANOVA analizi yapılırken toplanan verilerin alt kümeler arasında eşit dağılıp dağılmadığı kontrol edilir. Alt kümeler arasında eşit dağılım olduğunda Gabriel yöntemi kullanılması önerilmektedir (Gabriel, 1978). Aylık gelirle bungalov konaklamasına ilişkin davranışsal niyet arasındaki anlamlı farklılıkların hangi alt gruplar arasında olduğu Tablo 8'de gösterilmektedir.

Turistlerin sahip oldukları meslekleri ile bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet arasındaki ilişkide anlamlı bir farklılık (F=1.328, P>0.05) bulunmamıştır. VHT analizi sonucunda ise varyanslar arasında homojen bir dağılım olduğu (P=0.163) gözlenmektedir. Varyansalar arasında homojen bir dağılım olsa da gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı için post-hoc analizi yapılmamıştır.

Turistlerin Rize'ye seyahat etme sebepleri ile bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet arasında anlamlı bir farklılık olduğu (F=3.327, P<0.05) tespit edilmiştir. Rize'ye seyahat etme sebeplerine ilişkin verilen cevapların homojen bir şekilde dağıldığı (P=0.084) görülmektedir. Bu bağlamda farklılaştığını ortaya koymak için post-hoc analizi yapılmaya karar verilmiştir. Post-hoc analizinde gruplar arasında homojen dağılım gösterildiği için Gabriel yöntemi kullanılmıştır (Kayri, 2009). Rize'ye seyahat etme sebebiyle bungalov konaklamasına ilişkin davranışsal niyet arasındaki anlamlı farklılıkların hangi alt gruplar arasında olduğu Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 6. Turistlerin Doğum Yılı, Eğitim Seviyesi, Aylık Geliri, Mesleği ve Rize'ye Seyahat Etme Sebebine Göre Bungalov Konaklamalarına İlişkin Davranışsal Niyet ANOVA Analizi Sonuçları

		N	x̄	SS	Varyansların Homojenlik Testi	F	p
Doğum Yılı	1964 ve öncesi	3	4.333	0.333	0.047	1.475	0.216
	1965-1980	24	4.597	0.471			
	1981-1996	46	4.282	0.726			
	1996-2012	21	4.523	0.573			
	2013 ve sonrası	6	4.111	0.779			
	Toplam	100	4.400	0.644			
Eğitim Seviyesi	Lise	20	4.433	0.593	0.434	0.312	0.817
	Ön lisans	17	4.274	0.851			
	Lisans	41	4.398	0.606			
	Lisans Üstü	22	4.467	0.605			
	Toplam	100	4.400	0.644			
Aylık Gelir (TL)	10.001-17.002	9	4.851	0.242	0.126	3.254	0.015*
	17.003-25.000	30	4.511	0.604			
	25.001-35.000	27	4.111	0.653			
	35.001-45.000	21	4.317	0.702			
	45.001 ve üzeri	13	4.564	0.583			
	Toplam	100	4.400	0.644			
Meslek	Öğrenci	10	4.533	0.592	0.163	1.328	0.234
	İşçi	11	4.181	0.923			
	Memur	19	4.368	0.692			
	Öğretmen	20	4.600	0.568			
	Emekli	3	3.666	0.881			
	İş adamı/kadını	8	4.333	0.471			

	Avukat	2	4.333	0.471			
	Mühendis	3	4.888	0.192			
	Çalışmıyor	10	4.133	0.570			
	Diğer	14	4.523	0.518			
	Toplam	100	4.400	0.644			
Rize' ye Seyahat Etme Sebebi	Yiyecek-içecek deneyimi	8	4.333	0.563	0.084	3.327	0.008**
	Bungalov konaklaması	18	4.759	0.495			
	Doğa ile iç içe olma isteği	37	4.360	0.673			
	Kültürel yerleri gezme	27	4.111	0.653			
	Sağlık amaçlı	5	4.533	0.505			
	İş amaçlı	5	4.933	0.149			
	Toplam	100	4.400	0.644			
*=0.05 düzeyinde anlamlı **=0.01 düzeyinde anlamlı							

Ayrıca çalışma için oluşturulan hipotezlerin sonuçları Tablo 7'de verilmiştir. H_1, H_2, H_3, ve H_5 reddedilmiştir. H_4 ve H_6 kabul edilmiştir.

Tablo 7. Hipotez Testi Sonuçları

Hipotez	**P Değeri**	**Sonuç**
H_1: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.709	Ret
H_2: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet doğum yılına göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.216	Ret
H_3: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet eğitim seviyesine göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.817	Ret
H_4: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet aylık gelire göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.015*	Kabul
H_5: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet mesleğe göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.234	Ret
H_6: Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet Rize'ye seyahat etme sebebine göre anlamlı bir farklılık oluşturur.	0.008**	Kabul

Tablo 8'de turistlerin aylık gelirleri ve Rize'yi seyahat etme sebebi ile bungalov konaklamasına ilişkin davranışsal niyet arasındaki ilişkiyi ortaya koyan POST-HOC analizi sonuçları listelenmiştir. Tablo 8'de hangi ifadenin en yüksek bungalov konaklamasına ilişkin davranışsal niyete sahip olduğu "$\bar{x}$ " değerine bakılarak anlaşılmaktadır.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, aylık gelir değişkeninin altında yer alan 10.001-17.002 TL ile 25.001-35.000 TL arasında anlamlı farklılık olduğu (p=0.017) görülmektedir. 10.001-17.002 TL seviyesinde gelir elde edenler 25.001-35.000 TL arasındaki gelir elde edenlere göre daha yüksek davranışsal niyete sahiplerdir (10.001-17.002 TL, $\bar{x}$=4.851; 25.001-35.000 TL, $\bar{x}$=4.111).

Yapılan analizde, Rize'yi seyahat etme sebeplerini oluşturan kategorilerin hangilerinin birbiriyle ayrıştığına da bakılmıştır. Burada ise bungalov konaklaması ile kültürel yerleri gezme arasında anlamlı bir fark (p=0.010)

olduğu görülmektedir. Rize'yi ziyaret etme sebepleri içerisinde yer alan bungalov konaklaması için bölgeyi ziyaret edenlerin kültürel yerleri gezmeye göre daha yüksek bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyete sahip oldukları ifade edilebilir (Bungalov konaklaması, x̄=4.759; kültürel yerleri gezme, x̄=4.111).

Tablo 8. Aylık Gelir ve Rize'ye Seyahat Etme Sebebiyle Bungalov Konaklamalarına İlişkin Davranışsal Niyet Arasındaki İlişkiyi Ortaya Koyan Post-hoc Analizi

			Ortalama Fark	p	x̄
Aylık Gelir (TL(	10.001-17.002	17.003-25.000	0.34074	0.750	4.511
		25.001-35.000	0.74074	0.017*	4.111
		35.001-45.000	0.53439	0.248	4.317
		45.001 ve üzeri	0.28775	0.960	4.564
	17.003-25.000	10.001-17.002	-0.34074	0.750	4.851
		25.001-35.000	0.40000	0.149	4.111
		35.001-45.000	0.19365	0.953	4.317
		45.001 ve üzeri	-0.05299	1.000	4.564
	25.001-35.000	10.001-17.002	-0.74074	0.017*	4.851
		17.003-25.000	-0.40000	0.149	4.511
		35.001-45.000	-0.20635	0.940	4.317
		45.001 ve üzeri	-0.45299	0.254	4.564
	35.001-45.000	10.001-17.002	-0.53439	0.248	4.851
		17.003-25.000	-0.19365	0.953	4.511
		25.001-35.000	0.20635	0.940	4.111
		45.001 ve üzeri	-0.24664	0.944	4.564
	45.001 ve üzeri	10.001-17.002	-0.28775	0.960	4.851
		17.003-25.000	0.05299	1.000	4.511
		25.001-35.000	0.45299	0.254	4.111
		35.001-45.000	0.24664	0.944	4.317
Rize' ye Seyahat Etme Sebebi	Yiyecek-içecek deneyimi	Bungalov konaklaması	-0.42593	0.767	4.759
		Doğa ile iç içe olma isteği	-0.02703	1.000	4.360
		Kültürel yerleri gezme	0.22222	0.998	4.111
		Sağlık amaçlı	-0.20000	1.000	4.533
		İş amaçlı	-0.60000	0.721	4.933
	Bungalov konaklaması	Yiyecek-içecek deneyimi	0.42593	0.767	4.333
		Doğa ile iç içe olma isteği	0.39890	0.286	4.360
		Kültürel yerleri gezme	0.64815	0.010*	4.111
		Sağlık amaçlı	0.22593	1.000	4.533
		İş amaçlı	-0.17407	1.000	4.933
	Doğa ile iç içe olma isteği	Yiyecek-içecek deneyimi	0.02703	1.000	4.333
		Bungalov konaklaması	-0.39890	0.286	4.759
		Kültürel yerleri gezme	0.24925	0.806	4.111
		Sağlık amaçlı	-0.17297	1.000	4.533
		İş amaçlı	-0.57297	0.378	4.933
	Kültürel yerleri gezme	Yiyecek-içecek deneyimi	-0.22222	0.998	4.333
		Bungalov konaklaması	-0.64815	0.010*	4.759
		Doğa ile iç içe olma isteği	-0.24925	0.806	4.360
		Sağlık amaçlı	-0.42222	0.861	4.533
		İş amaçlı	-0.82222	0.053	4.933
	Sağlık amaçlı	Yiyecek-içecek deneyimi	0.20000	1.000	4.333
		Bungalov konaklaması	-0.22593	1.000	4.759
		Doğa ile iç içe olma isteği	0.17297	1.000	4.360
		Kültürel yerleri gezme	0.42222	0.861	4.111
		İş amaçlı	-0.40000	0.994	4.933
	İş amaçlı	Yiyecek-içecek deneyimi	0.60000	0.721	4.333
		Bungalov konaklaması	0.17407	1.000	4.759
		Doğa ile iç içe olma isteği	0.57297	0.378	4.360
		Kültürel yerleri gezme	0.82222	0.053	4.111

		Sağlık amaçlı	0.40000	0.994	4.533
*Ortalama fark 0.05 düzeyinde anlamlıdır.					

SONUÇ:

Bungalov konaklamalarına yönelik davranışsal niyeti ve turistlerin demografik değişkenleri ve Rize'ye seyahat etme sebeplerine arasındaki ilişki Rize'de yapılan saha araştırmasıyla incelenmiştir. Literatürdeki çalışmalar, bungalov konaklama tesislerinin turizm endüstrisinde sürdürülebilir ve çevre dostu bir alternatif olarak öneminin altını çizmektedir (Cohen, 1983; Kıvılcım & Aydın, 2022; Yıldırgan & Taşçıoğlu, 2023). Yine literatürdeki davranışsal niyet çalışmaları incelendiğinde, bir destinasyon için tekrar ziyaret, olumlu ağızdan ağıza iletişim ve daha fazla ödeme arzusu gibi sonuçları içerisinde barındıran önemli bir kavram olduğu birçok çalışmada belirtilmektedir (Ajzen, 1991; Dedeoğlu, Balıkçıoğlu, & Küçükergin, 2016; Onat & Güneren, 2024). Çünkü, turistlerin karar verme sürecinde tutumlar önemli bir rol oynar ve bu tutumların bir sonraki aşaması olan davranışlar, destinasyonlar, oteller ve diğer bütün işletmeler için büyük önem taşır. Bu davranışların pozitif olması, gelecekte aynı müşterilerin tekrar gelmesini, yeni müşterilerin çekilmesini ve o destinasyonda daha fazla harcama yapılmasını sağlayan ana değişken konumundadır (Öztürk & Şahbaz, 2017; Toklu, Ustaahmetoğlu, & Küçük, 2016).

Daha önce de ifade edildiği gibi Rize'de giderek büyüyen bir sektör haline gelen bungalov konaklama tesislerine yönelik davranışsal niyetin ve bunun yanı sıra Rize'ye seyahat etmedeki temel sebeplerin araştırılması sektör ve literatür için bir ilki oluşturmaktadır. Bungalov konaklama tesisleri, çevre dostu uygulamaları teşvik ederek, yerel ekonomileri destekleyerek ve kültürel mirası koruyarak, ziyaretçiler için benzersiz ve zenginleştirici bir deneyim sunmaktadır.

SPSS 24 paket programı kullanılarak yapılan analizlerde bungalov konaklama tesislerine ilişkin davranışsal niyet ortalamasının oldukça yüksek olduğu (DN=4.40) görülmüştür. Bungalov konaklama tesislerine ilişkin davranışsal niyeti oluşturan ifade ortalamaları sırasıyla "Gelecekte bungalov konaklaması için tekrar gelmek isterim."=4.46, "Bungalov konaklamasını arkadaşlarıma ya da başkalarına tavsiye ederim."=4.50 ve "Bungalov konaklamasını daha sık yapmak isterim."=4.24 şeklindedir.

En yüksek ortalamaya sahip olan "Bungalov konaklamasını arkadaşlarıma ya da başkalarına tavsiye ederim" ifadesi bir destinasyon için oldukça önemlidir. Çünkü bir destinasyonun duyurumu birçok bilgi iletişim ağından yapılabilir ama bu haberleşme ağlarından yapılan tanıtım ve müşteri çekme faaliyetleri memnun bir kişinin arkadaşlarına ve çevresine o işletmeyi anlatması ve tavsiye etmesi kadar etkili değildir (Berger, 2014). İfadelerden en düşük ortalaması ise DN3'e "Bungalov konaklamasını daha sık yapmak isterim" aittir. Bu ifadenin ortalamasının yüksek olması ise Rize'de bungalov konaklamasına yönelik güçlü bir talebin olduğunu göstermektedir. Özellikle bungalov konaklama deneyiminin oldukça olumlu algılandığını ve bu tesislere tekrar gelme niyetinin olduğunu ve bu durumun uzun vadede destinasyon sadakatini güçlendireceğini öngörmektedir. Ayrıca, bu talep, bölgedeki turizm işletmeleri için hem hizmet kalitesini artırmaya yönelik bir motivasyon hem de yeni yatırımlar için fırsat alanı yaratmaktadır.

Ayrıca çalışmada, turistlerin demografik değişkenleri ve Rize'ye seyahat etme sebepleri ile bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet arasındaki ilişki araştırılmıştır. Aylık gelir değişkeni ve Rize'ye seyahat etme sebepleri ile davranışsal niyet arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın hangi alt kümelerde olduğunu tespit etmek için ise post-hoc analizi yapılmıştır. Aylık gelirde 10 001-17.002 TL ile 25.001-35.000 TL arası aylık gelire sahip olanlar arasında bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bu fark Türkiye'deki ücret dağılımı ile açıklanabilir. Çünkü çalışmanın yapıldığı 2024'ün ilk yarısında asgari ücret net 17.002 TL'dir. Yine aynı dönemde memur taban maaşı 34.215 TL'dir. Bu ücretler arasındaki farkın da yaklaşık iki katı olduğu gözlenmektedir. Daha az gelir elde eden kişilerde katıldıkları turizm faaliyetinde tatmin olma düzeyleri daha yüksek olduğu bilinmektedir (Gürbüz, 2009: 226-230). Bu çalışmada da bungalov konaklamasına katılma düzeyleri daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. İkinci neden olarak ise; düşük gelirli turistlerin, tatillerinde genellikle doğayla daha iç içe, otantik ve sade deneyimler aradığı bilinmektedir (Thapa, King, Banhalmi-Zakar, & Diedrich, 2022). Bungalovlar, bu tür bir tatil deneyimi sunduğu için daha düşük gelir seviyesine sahip turistler tarafından daha çekici bulunabilmektedir. Doğal çevrelerde, minimal

ancak diğer turizm türlerine göre daha rahat bir konaklama, daha az karmaşık ve daha sakin bir tatil sunabilmektedir. Daha konforlu ve sakin bir tatil geçirmek ise düşük gelirli turistlerin tercihlerini etkileyebilir. Üçüncü neden olarak; düşük gelirli turistler, bazen daha yoğun bir sosyal dayanışma veya topluluk hissi arayabilmektedir (Minnaert, Maitland, & Miller, 2009). Bungalov konaklamalar, genellikle küçük ve samimi ortamlar sunduğu için bu tür beklentileri karşılayabilmektedir. Samimi ve sıcak ortamlarda, turistler daha çok sosyal etkileşimde bulunabilirler.

Rize'ye seyahat etme sebeplerinin alt kümelerine bakıldığında ise kültürel yerleri gezme isteği ile bungalov konaklamasına katılımların farklılaştığı bulunmuştur. Rize Türkiye'de Doğu Karedeniz bölgesinde yer almaktadır ve Türkiye'de yer alan yedi coğrafi bölgenin kendine has bir iklimi ve bitki örtüsü oluşmuştur. İklim ve bitki örtüsünün insana yansımasıyla ortaya çıkan farklı kültürel bir yapısı vardır. Ayrıca Rize'de uygulanmaya başlanan bungalov tesisleri oldukça yeni bir konaklama türüdür. Turizm türlerinin turist profillerinin birbirinden farklı olduğu bilinmektedir. Örneğin Çokisler ve Türker (2015), kültür amaçlı seyahat eden yerli turistlerin bir bölgeyi tercih etmedeki ilk üç kriteri; fiyat, doğal güzellikler ve iklim olarak belirlemişlerdir. Karakuş (2023) bu farklılıkların güven, motivasyon ve psikolojik nedenlerden kaynaklandığını ifade etmektedir. Bungalov konaklamalarında ise genellikle, çevrenin korunması, sürdürülebilir turizm uygulamaları ve doğal güzelliklerin üç kriteri oluşturduğu ifade edilebilir. Ayrıca kültür turizminde yapılan tatilin ücreti ilk sıradayken bungalov konaklamasında bu durum farklılık gösterebilmektedir.

Mevcut araştırmada ele alınan bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet daha önce inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat davranışsal niyet kavramının birçok turizm konusuyla irdelendiği bilinmektedir. Bu çalışmalarda davranışsal niyetin müşteri memnuniyetine, gastronomi imajına, destinasyon imajına, destinasyon bağlılığına ve turizm tatminine pozitif etki ettiği bilinmektedir (Iordanova, 2017; Jalilvand & Samiei, 2012; Keskin et al., 2020; Onat & Güneren, 2024). Bungalov konaklamalarına ilişkin davranışsal niyet olarak ele alınan değişkenin ifade ortalamaları oldukça yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 4). Sonuçlar doğrultusunda bölgenin tekrar ziyaret edilmesine, olumlu tanıtımının yapılmasına ve daha sık ziyaret edilmesine etki edeceği söylenebilir. Sonuçlar literatürdeki ilgili çalışmalar ile paralellik göstermektedir.

Rize doğal güzelliklere sahip bir bölge olarak eşsiz bir bungalov konaklama tesisi potansiyeli taşımaktadır. Bungalov konaklama işletmeleri, sürdürülebilir turizm stratejileri için önemli bir fırsat sunmaktadır. Son yıllarda ulusal ve uluslararası arenada sürdürülebilir turizm türü desteklenmektedir (Torres-Delgado & Palomeque, 2012). Ayrıca gelecek nesillere daha yeşil ve kirlenmemiş bir çevre bırakmak için sürdürülebilir turizm uygulamaları zorunlu bir hale gelmiştir (Buckley, 2012). Bu bağlamda turizm yöneticileri ve planlamacıları, bungalov konaklama türünü destekleyerek yerel ekonomiye katkı sağlayabilir ve turistik faaliyetlerin çevresel etkilerini en aza indirebilir. Bungalov konaklamaları, yerel ekonomilere katkıda bulunarak küçük işletmelerin gelişimini teşvik edebilmektedir. Rize'de yer alan bungalov konaklama tesisleri genellikle yerel halk tarafından işletilmekte ve ölçek olarak nispeten küçük ölçekte işletme sınıfına girmektedir. Küçük ölçekteki işletmelerin genellikle işletme sahipleri veya akrabaları tarafından işletildiği bilinmektedir. Bahsedilen bireyler yerel halk olarak ifade edilebileceğinden doğrudan yerel halkın turizmden elde ettiği gelir artacak ve istihdam olanakları genişleyecektir. İstihdam olanaklarının artması ile yerel halkın küçük şehirlerden büyük şehirlere göç etmesi engellenebilecektir. Yerel halkın kendi yaşadığı şehirleri terk etmemesi ile de küçük şehirlerin kültürel olarak korunması sağlanabilecektir (Numanoğlu & Güçer, 2018). Bungalov konaklama işletmeleri sayesinde, kültürel ve doğal mirasın korunmasına yönelik farkındalık artırılabilir. Bilinmektedir ki bungalov konaklama tesisleri küçük ölçekte işletmelerdir. İşletme çalışanlarının/yerel halkın gelen turistlerle doğrudan iletişime geçme imkânı diğer konaklama türlerine göre oldukça yüksektir. Hatta bungalov konaklama tesisleri için ziyarete gelen turistlerin Rize yerel kültürünü ve yemeklerini merak ettiği için yerel halkla özellikle iletişime geçmek istediği bilinmektedir. Yerel halk tarafından doğru bilgilendirilen turistler bölgenin kültürel yapısını doğru öğrenebilir ve aktarabilir. Bu durum, turistik faaliyetlerin yerel kültürler ve doğal kaynaklar üzerindeki olumsuz etkilerini minimuma indirgeyebilir.

Çalışmada en yüksek ifade ortalaması olarak bungalov konaklamasını arkadaşlarına veya başkalarına tavsiye

etme durumu bulunmuştur. Burada bir destinasyon için en iyi reklamın ve tanıtımın o destinasyonu gezip gören ve memnun olan turistler tarafından yapılabileceği bilinmektedir. Çünkü bilinmektedir ki kişilerin arkadaşlarına, eşlerine ve dostlarına güvenme oranı reklamlara güven oranından daha yüksektir. Açıklamalar doğrultusunda Rize sahip olduğu bu pozitif turizm hareketini sürdürmesi önerilmektedir. Öte yandan "bungalov konaklamasını arkadaşlarıma veya başkalarına tavsiye ederim" ifadesinin ortalaması her ne kadar yüksek olsa da (4.50) 5.0 olmadığı bilinmektedir. Bu ifade ortalamasını 5.0'a çıkarmak için aksayan turizm faaliyetleri veya hizmetleri belirlenmelidir. Eksiklerin olduğu alanlarda uzmanlar tarafından sürekli eğitimler düzenlenebilir ve personele uygulamalı eğitimler verilebilir.

Araştırmada birtakım sınırlılıktan da bahsetmek mümkündür. Sınırlılıklar; örneklemin yalnızca Rize'deki bungalov konaklaması yapmış turistlerden oluşması ve verilerin belirli bir zaman diliminde toplanması, sezonluk faktörler nedeniyle bungalov konaklamalarına yönelik davranışsal niyetlerin tam olarak yansıtılamamasına neden olabilir. Bahsedilen sınırlılıkların çözüme ulaştırılması için gelecek çalışmalarda örneklem geliştirilebilir ve anket formu tüm yıla yayılarak veri toplanması sağlanabilir. Öte yandan mevcut araştırmada kolayda örnekleme yöntemi tercih edilmesi de bir sınırlılık olarak ifade edilebilir. Kolayda örneklem yöntemi seçim sınırlılığının da ortadan kaldırılması için veri toplanması tüm yıla yayılarak ve amaçlı örnekleme yöntemi seçilerek bu sınırlılığın da ortadan kaldırılması sağlanabilir. Mevcut araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nicel araştırma yöntemlerinde bireylerden derinlemesine bilgi edinilememektedir. Gelecek çalışmalarda nicel araştırma yöntemi nitel araştırma yöntemleriyle desteklenmesi halinde sınırlılık giderilebilecektir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: Yazar, kendisi ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.
Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek vardır. Araştırmada, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 29/05/2024 tarihli 2024/239 numaralı etik kurul onay izni alınmıştır.
Finansal Destek: Bu çalışma için finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, *50*(2), 179–211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Akkuş, G., & Korkmaz, Ö. (2022). Termal Turizm Deneyiminin Memnuniyet ve Davranışsal Niyet Üzerindeki Etkisi: Reşadiye Örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(1), 53–72.

Aksoy, M., & Çekiç, İ. (2019). Algılanan Mutfak İmajının Davranışsal Niyet Üzerindeki Etkisi: Hatay İli Örneği (Effect of Perceived Culınary Image on Behavioral Intention: Case of Hatay Province). *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(4), 2839–2854. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.503

Aslam, M., & Jolliffe, L. (2015). Repurposing Colonial Tea Heritage Through Historic Lodging. J*ournal of Heritage Tourism*, 10, 111 - 128. https://doi.org/10.1080/1743873X.2014.985226.

Bakkaloğlu, F. (2020). *Gastronomi İmaj Algısının Destinasyona Yönelik Davranışsal Niyetler Üzerindeki Etkisi*. Karabük Üniversitesi, Karabük.

Baños, C., Hernández, M. H., Amorós, A. M. R., & Cantos, J. O. (2019). The Hydrosocial Cycle in Coastal Tourist Destinations in Alicante, Spain: Increasing Resilience to Drought. *Sustainability*, *11*(16), 4494. https://doi.org/10.3390/su11164494

Baştürk, S., & Taştepe, M. (2013). Evren ve Örneklem. In S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (pp. 129–159). Ankara: Vize Yayıncılık.

Berger, J. (2014). Word of Mouth and Interpersonal Communication: A review and Directions for Future Research. *Journal of Consumer Psychology*, *24*(4), 586–607.

Boğan, E., & Dedeoğlu, B. B. (2019). The influence of corporate Social Responsibility in Hospitality Establishments On Students' Level Of Commitment And İntention To Recommend. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Education*, *25*, 100205. https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2019.100205

Buckley, R. (2012). Sustainable Tourism: Research and Reality. *Annals of Tourism Research*, 39(2), 528–546.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Çepni Şener, B., & Uğurhan, Y. Z. C. (2019). Reklam Etkililiği Açısından Geleneksel ve Yeni Medyada Yayınlanan Bir Reklamın X, Y ve Z Kuşakları Arasında Karşılaştırılması. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (İnif E-Dergi)*, *4*(1), 50–72.

Cohen, E. (1983). Insiders and Outsiders: The Dynamics of Development of Bungalow Tourism on the Islandsof Southern Thailand. *Human Organization*, *42*(2), 158–162.

Çokisler, N., & Türker, A. (2015). Doğu Karadeniz Bölgesinin Yerli Turist Profili ve Pazar Bölümlendirmede Kullanımı. *Karadeniz Arastirmalari*, (44), 33.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları* (Vol. 5). Kızılay/Ankara: Pegem Akademi. https://doi.org/10.14527/9786055885670

Dedeoğlu, B. B., Balıkçıoğlu, S., & Küçükergin, K. G. (2016). The Role of Tourists' Value Perceptions in Behavioral Intentions: The Moderating Effect of Gender. Journal of Travel and Tourism Marketing, 33(4), 513–534. https://doi.org/10.1080/10548408.2015.1064062

Dedeoğlu, B. B., & Demirer, H. (2015). Differences in Service Quality Perceptions of Stakeholders in the Hotel Industry. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *27*(1), 130–146. https://doi.org/10.1108/IJCHM-08-2013-0350

Gabriel, K. R. (1978). A Simple Method of Multiple Comparisons of Means. J*ournal of the American Statistical Association*, 73(364), 724-729.

Garcia, D. A., Cumo, F., Sforzini, V., & Albo, A. (2012). *Eco Friendly Service Buildings and Facilities for Sustainable Tourism and Environmental Awareness in Protected Areas*. https://doi.org/10.2495/st120261

Gürbüz, A. (2009). Safranbolu'yu Ziyaret Eden Turistlerin Demografik Özelliklerine Göre Turistik Ürünleri Algılama Durumu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *10*(2), 217–234.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2014). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Vol. 2). Ankara: Sözkesen Matbaacılık Tic. Ltd. Şt.

Ha, J., & Jang, S. C. (2010). Effects of Service Quality and Food Quality: The moderating Role of Atmospherics in an Ethnic Restaurant Segment. *International Journal of Hospitality Management,* 29(3), 520–529. https://doi.org/10.1016/J.IJHM.2009.12.005

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2009). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective (Seventh Ed.)* (Vol. 7). Saddle River: NJ: Pearson.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2013). Multivariate Data Analysis: Pearson New International Edition PDF eBook. Pearson Higher Ed.

Hair Jr, J. F., Matthews, L. M., Matthews, R. L., & Sarstedt, M. (2017). PLS-SEM or CB-SEM: Updated Guidelines on which Method to Use. *International Journal of Multivariate Data Analysis*, *1*(2), 107–123.

Hayes, A. F. (2009). Beyond Baron and Kenny: Statistical Mediation Analysis in the New Millennium. *Communication Monographs*, *76*(4), 408–420. https://doi.org/10.1080/03637750903310360

Iordanova, E. (2017). Tourism Destination İmage as an Antecedent of Destination Loyalty : The Case of Linz , Austria. *European Journal of Tourism Research*, 214–232.

Islam, S., & Hossain, M. E. (2023). Challenges and Expectations of Tourism Industry in Bangladesh: a Study on Burichang and Kasba Sub-Districts of Cumilla and Brahmanbaria Districts. *South Asian Journal of Social Studies and Economics*, *19*(3), 30–50. https://doi.org/10.9734/sajsse/2023/v19i3679

Jalilvand, M. R., & Samiei, N. (2012). The impact of Electronic Word of Mouth on a Tourism Destination Choice: Testing the Theory of Planned Behavior (TPB). *Internet Research*, *22*(5), 591–612. https://doi.org/10.1108/10662241211271563

Karakuş, Y. (2023). Navigating Tourist Preferences: The Role of Cognitive Shortcuts in Destination Choice. T*ourist Destination*, 1(1), 15–23. https://doi.org/10.5281/zenodo.10053678

Kayri, M. (2009). Araştirmalarda Gruplar Arasi Farkin Belirlenmesine Yönelik Çoklu Karşilaştirma (post-hoc) Teknikleri. *Journal of Social Science*, *9*(1), 51–64.

Kement, Ü. (2019). Üçüncü Nesil Kahve Sunan İşletmelerde Hizmet Kalitesi, Müşteri Tatmini ve Davranışsal Niyet İncelemesi; Algılanan Fiyatın Düzenleyicilik Rolü (Service Quality, Customer Satisfaction and Behavioral Intention in Third Wave Coffees: Moderation Effect on the Perceived Price). Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 7(2), 1252-1270.

Keskin, E., Sezen, N., & Dağ, T. (2020). Turistik Seyahatlerde Unutulmaz Yemek Deneyiminin Davranışsal Niyete Etkisi: Gaziantep Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(4), 3632–3648.

Kırtıl, İ. G. (2019). *Unutulmaz Turizm Deneyimi, Destinasyon Marka Kişiliği, Destinasyon Aidiyeti, Tatmin Ve Davranışsal Niyet İlişkisi: Antalya örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı, Akdeniz Üniversitesi.

Kıvılcım, B., & Aydın, E. (2022). Turistlerin Bungalov Evleri Tercihine Etki Eden Faktörler: Çamlıhemşin Örneği. *Journal of Academic Tourism Studies*, *3*(2), 16–24.

Kline, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. New York: Guilford Press.

Kline, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. (Fifth Edit). New York: Guilford publications.

Kurtuluş, K. (2010). Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Madaleno, A., Eusébio, C., & Varum, C. (2018). Purchase of Local Food Products During Trips By İnternational Visitors. *International Journal of Tourism Research*, 20(1), 115–125.

Mancı, A. R. (2022). Determining Destination Risk Perceptions, Their Effects on Satisfaction, Revisit and Recommendation İntentions: Evidence from Sanliurfa/Turkey. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 7(1), 81-96. https://doi.org/10.31822/jomat.2022-7-1-81

Minnaert, L., Maitland, R., & Miller, G. (2009). Tourism and Social Policy: The Value of Social Tourism. *Annals of Tourism Research*, 36(2), 316–334.

Numanoğlu, E., & Güçer, E. (2018). In Terms of Local People, The Cittaslow Movement Perception: The Case of Perşembe. *Journal of Multidisciplinary Academic Tourism*, 3(2), 11–22. https://doi.org/10.31822/jomat.489899.

Onat, G. (2024). The effect of Eating Alone on Behavioral Intention: A case of Rize. Journal of Multidisciplinary Academic Tourism(Special Issue 2 - Sustainability, Innovation and Changing Dynamics in Tourism: From Local to Global), 13-21. https://doi.org/10.31822/jomat.2024-SP-2-13.

Onat, G., & Guneren, E. (2024). The Mediator Role of Customer Satisfaction in the Effect of Gastronomic Image on Behavioral Intention. Tourism & Management Studies, 20(2), 39-54.

Öztürk, Y., & Şahbaz, R. P. (2017). Algılanan Destinasyon İmajının Tekrar Ziyaret Niyeti ve Tavsiye Davranışı Üzerine Etkisi: Ilgaz Dağı Milli Parkı'nda Bir Araştırma. Journal of Tourism & Gastronomy Studies, 5(2), 3-21.

Reisinger, Y., & Mavondo, F. (2008). Structural Equation Modeling: Critical Issues and New Developments. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *21*(4), 41–71. https://doi.org/10.1300/J073v21n04_05

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022). Turizm Türleri. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı website: https://rize.ktb.gov.tr/TR-112787/turizm-turleri.html

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024a). Sit Alanları. Retrieved from https://rize.ktb.gov.tr/TR-55427/sit-alanlari.html

Rize İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024b). Turist İstatistikleri. Retrieved from https://rize.ktb.gov.tr/TR-341873/turist-istatistikleri.html

Ryu, K., Han, H., & Kim, T. H. (2008). The Relationships Among Overall Quick-Casual Restaurant Image, Perceived Value, Customer Satisfaction, and Behavioral Intentions. *International Journal of Hospitality Management*, *27*(3), 459–469. https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2007.11.001

Shen, K., Geng, C., & Su, X. (2019). Antecedents of Residents' Pro-Tourism Behavioral Intention: Place Image, Place Attachment, and Attitude. *Frontiers in Psychology*, *10*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02349

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics: Pearson New International Edition* (Sixth Edit). Pearson Educat ion Limited.

Tekeli, M., Yıldırım, İ., & Çıtak, B. (2024). Kültürel Miras Unsuru Olarak Ulusal Mutfağın Sürdürülebilirliği: Gastromilliyetçilik Çerçevesinde Nitel Bir Araştırma. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 8(1), 45-65. https://doi.org/10.32572/guntad.1318209

Thapa, K., King, D., Banhalmi-Zakar, Z., & Diedrich, A. (2022). Nature-based Tourism in Protected Areas: A Systematic Review of Socio-Economic Benefits and Costs Tt Local People. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 29(7), 625–640.

Toklu, İ. T., Ustaahmetoğlu, E., & Küçük, H. Ö. (2016). Tüketicilerin coğrafi İşaretli Ürün Algısı Ve Daha Fazla Fiyat Ödeme İsteği: Yapısal Eşitlik Modellemesi Yaklaşımı. *Y*önetim ve Ekonomi Dergisi, *23*(1), 145–161.

Torres-Delgado, A., & Palomeque, F. L. (2012). The Growth and Spread of The Concept of Sustainable Tourism: The Contribution of Institutional Initiatives to Tourism Policy. *Tourism Management Perspectives*, 4, 1–10.

Türk Dil Kurumu. (2024). *Güncel Türkçe Sözlük*. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts

Türkiye Cumhuriyeti Rize Valiliği (2024) Rize'de Bungalovlar İçin Harekete Geçildi, http://www.rize.gov.tr/rizede-bungalovlar-icin-harekete-gecildi, Erişim Tarihi: 12.11.2024.

Yıldırgan, R., & Taşçıoğlu, H. (2023). Sapanca'daki Bungalov İşletmecilerinin Sürdürülebilir Turizm ve Çevre Tutumları Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *11*(2), 969–990.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

In recent years, bungalow accommodations have gained significant popularity among tourists seeking eco-friendly and serene vacation experiences. These structures, typically built with natural materials like wood and harmoniously integrated into natural surroundings, offer an alternative to traditional forms of accommodation. The province of Rize in Turkey, known for its lush greenery, unique cultural heritage, and increasing prominence as a tourist destination, serves as an ideal case study for examining the behavioral intentions of tourists toward bungalow stays.

This study explores the behavioral intentions of domestic tourists who have utilized bungalow accommodations in Rize. Behavioral intention, defined as the likelihood of tourists revisiting a destination, recommending it to others, and expressing willingness to pay more for similar experiences, plays a critical role in the success and sustainability of tourism enterprises.

The primary aim of this research is to investigate the factors influencing tourists' behavioral intentions regarding bungalow accommodations. Specifically, the study examines the relationships between behavioral intentions and demographic variables, including gender, birth year, education level, and monthly income, as well as the motivations behind visiting Rize.

The study holds significance for both academic literature and the tourism industry. While behavioral intentions have been extensively studied in other tourism contexts, research specifically focusing on bungalow accommodations is scarce, particularly in the context of Rize. This research fills this gap by providing insights into the motivations and experiences of tourists, contributing to the development of sustainable tourism strategies for the region.

Methodology

The study employed a quantitative approach, collecting data through a survey distributed to domestic tourists who stayed in bungalow accommodations in Rize during the first half of 2024. The survey included questions on demographic characteristics, travel motivations, and behavioral intention using a reliable and validated scale developed by Ryu, Han, and Kim (2008).

To analyze the data, SPSS 24 software was used. Descriptive statistics, t-tests, and ANOVA were applied to identify significant differences across demographic groups and travel motivations. Post-hoc analyses were conducted to further explore these differences. The study adhered to ethical research standards, obtaining approval from the Social and Human Sciences Ethics Committee of Recep Tayyip Erdoğan University.

Key Findings

Behavioral Intentions

The findings reveal a high level of positive behavioral intentions among tourists (mean = 4.40/5). The most highly rated statement was “I would recommend bungalow accommodation to my friends or others” (mean = 4.50), indicating the importance of word-of-mouth in influencing potential visitors. Other statements, such as “I would return for a bungalow stay in the future” (mean = 4.46) and “I would prefer to stay in bungalows more frequently” (mean = 4.24), also scored highly, underscoring the strong appeal of these accommodations.

Demographic Influences

Behavioral intentions were found to vary significantly based on monthly income and travel motivations. Tourists with lower incomes (10,001–17,002 TL) expressed higher behavioral intentions compared to those in the 25,001–35,000 TL income bracket. This suggests that bungalow accommodations are perceived as a valuable and satisfying experience, particularly for budget-conscious travelers.

No significant differences were observed based on gender, birth year, or education level, indicating that the appeal of bungalow accommodations transcends these demographic categories.

The study underscores the critical role of bungalow accommodations in promoting sustainable tourism. By integrating eco-friendly practices, such as energy conservation, waste reduction, and local sourcing, bungalow accommodations support environmental preservation while enhancing the visitor experience. Additionally, these establishments contribute to the local economy by engaging with community members, supporting small businesses, and providing employment opportunities.

Positive behavioral intentions, as observed in this study, can have far-reaching implications for the sustainability of Rize as a tourist destination. Tourists' willingness to revisit and recommend the destination to others enhances its reputation and encourages long-term growth. Moreover, the findings highlight the importance of tailoring tourism offerings to align with visitors' preferences, thereby fostering satisfaction and loyalty.

Recommendations

Based on the findings, the following recommendations are proposed:

Enhancing Service Quality: Tourism businesses should invest in improving the quality of their offerings to maintain high levels of satisfaction and encourage repeat visits.

Targeted Marketing: Promotional campaigns highlighting the unique attributes of bungalow accommodations, such as their eco-friendly design and connection with nature, can attract environmentally conscious travelers.

Sustainability Initiatives: Integrating practices such as renewable energy use, recycling programs, and eco-friendly construction can strengthen the appeal of bungalow accommodations and align with global trends in sustainable tourism.

Cultural Integration: Offering cultural experiences alongside bungalow stays, such as local culinary workshops or guided tours, can enhance the overall appeal of the destination.

Conclusion

This study provides valuable insights into the behavioral dynamics of tourists staying in bungalow accommodations in Rize. The findings highlight the growing popularity and positive perception of these accommodations, particularly among tourists seeking nature-integrated and sustainable travel experiences. By fostering positive behavioral intentions, bungalow accommodations contribute to the long-term success of Rize as a tourist destination.

Future research could expand on these findings by exploring the perspectives of international tourists, comparing bungalow accommodations with other eco-friendly lodging options, or investigating the impact of specific amenities and services on tourist satisfaction. Through continued research and strategic development, Rize can further solidify its position as a leading destination for sustainable tourism.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 01.06.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Cakar, D., Bahtiyar Karatosun M. (2025). Re-Development of Urban Industrial Heritage Areas: A Comparative Analysis on The Conservation-Usage Balance, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):943-963. https://doi.org/10.35674/kent.1493582

Re-Evaluation of Urban Industrial Heritage Areas: A Comparative Analysis on the Conservation-Usage Balance

Kentsel Endüstriyel Miras Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi: Koruma-Kullanma Dengesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz

Deniz ÇAKAR[1]
Prof. Dr. Müjgan BAHTİYAR KARATOSUN[2]

Öz

Sanayi Devrimi; yalnızca sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlarda derin değişikliklere yol açmakla kalmamış, aynı zamanda üretim alanlarını kentsel altyapının ayrılmaz bir parçası haline dönüştürmüştür. 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde üretim yöntemlerindeki değişikliklerle evrilen bu alanlar, giderek terk edilmiş ve kullanılmayan bir hal almışlardır. Başlangıçta özellikle şehirlerdeki karmaşık tarihi endüstriyel bölgelerde sağlıksız ve tehlikeli olarak görülen bu alanlar, süreç içerisinde uluslararası anlamda "endüstriyel miras" olarak kabul görmüş ve bu bağlamda 1970'lerden beri gelişim içerisinde olan koruma anlayışı, günümüze yaklaşıldığında bu alanların öncelikle dönüştürülerek aktif olarak yeniden kullanımını vurgulayarak, kent içerisindeki mekansal potansiyellerinin ortaya çıkarılmasını desteklemiştir. Endüstrileşmenin yoğun olarak yaşanmış olduğu ve bu kentlerde buna yönelik atıl alanların yoğunlukta olduğu Avrupa'da bu miras türünün yeniden kullanım uygulamaları incelendiğinde; genellikle müzeler, rekreasyon alanları, sergi alanları, eğitim, konut ve ticaret bölgelerine dönüşüm sağlandığı söylenebilir. Bu dönüşümlerin gerçekleşmesi sırasında göz önünde bulundurulan temel prensip; geçmiş bir zamanda sanayileşmeye aktif şekilde hizmet etmek üzere spesifik işlevlere ev sahipliği yapması amacıyla oluşturulan alanları, günümüz toplum ve kent ihtiyaçları doğrultusunda tamamen başka bir mekansal kimlikle ve çağdaş yaşam standartlarıyla uyumlu şekilde eski aktifliğini geri kazandırmaktır. Öte yandan kültürel miras alanlarının korunmasında temel bir yaklaşım olarak ifade edilebilecek özgünlüğün ve bütünlüğün korunarak miras değerlerinin gelecek nesillere aktarılması olgusu da tarihi endüstriyel alanların yeniden kullanımında bir diğer bir prensip olarak kabul edilebilir. Bu noktada çalışmada,kentsel tarihi endüstri alanlarının dönüşümünde, mekanları çağdaş yaşama uyarlama ve miras sürdürmeye yönelik iki temel prensibi konu edinmekte ve bu iki farklı parametre arasında yaratılması söz konusu olan denge ve yönelimleri incelemeye almaktadır. Bu kapsamda, aktif kentsel alanlara dönüştürülmüş olan Manufaktura (Polonya) ve Ex-Mattatoio (İtalya) gibi iki endüstriyel kentsel alan üzerinden araştırma yapılmakta ve çıkarımlarda bulunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Adaptasyon-Koruma Dengesi, Ex-Mattatoio, Manufaktura, Tarihi Endüstriyel Kentsel Alanların Dönüşümü

ABSTRACT

The Industrial Revolution not only led to profound changes in social, economic, and technological fields but also transformed production areas into an integral part of urban infrastructure. By the mid-20th century, these areas, which had evolved with changes in production methods, had gradually become abandoned and unused. Initially, these areas, particularly the complex historic industrial zones in cities, were seen as unhealthy and dangerous. However, over time, they were internationally recognized as "industrial heritage." Since the 1970s, the developing concept of conservation has increasingly emphasized the transformation and active reuse of these areas, highlighting their spatial potential

[1] **Corresponding Author:** Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, deniz.cakar@ogr.deu.edu.tr, 0009-0006-1119-229X

[2] **Corresponding Author:** (Prof. Dr.) Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı, mujgan.bahtiyar@deu.edu.tr, 0000-0002-5120-077X

Bu çalışma, Prof. Dr. Müjgan BAHTİYAR KARATOSUN danışmanlığında Deniz ÇAKAR tarafından hazırlanan "Tarihi Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilmesi Bağlamında Mekansal Sürdürülebilirliğin İrdelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

within urban settings. In Europe, where industrialization was intensely experienced and such derelict areas are prevalent, the reuse of this type of heritage often includes transformations into museums, recreational areas, exhibition spaces, educational facilities, residential areas, and commercial zones. The fundamental principle considered during these transformations is to restore the original activity of these areas, which were specifically designed to serve industrial functions in the past, by adapting them to meet the contemporary needs of society and cities with a completely new spatial identity and modern living standards. On the other hand, preserving the authenticity and integrity of cultural heritage sites, ensuring their values are passed on to future generations, is another key principle in the reuse of historic industrial areas. This study focuses on two main principles in the transformation of urban historic industrial areas: adapting the spaces to contemporary life and maintaining heritage conservation. It examines the balance and orientations created between these two different parameters. Within this scope, research and analysis are conducted on two industrial urban areas that have been transformed into active urban spaces: Manufaktura in Poland and Ex-Mattatoio in Italy.

Keywords: Adaptation-Conservation Balance, Ex-Mattatoio, Manufaktura, Transformation of Historical Industrial Urban Areas

INTRODUCTION:

The relocation of industrial activities from urban centers and the process of decentralization have led to the abandonment of numerous former industrial areas since the Industrial Revolution. This transition has resulted in the spread of disused industrial buildings and vacant industrial spaces within cities. These areas, while often perceived as challenging for urban regeneration projects, also present significant potential for reintegration into the urban fabric through innovative adaptive reuse strategies (Conejos et al., 2011). Zazzara emphasizes that deindustrialization should be understood not merely as an economic transformation but as a process of social and cultural transformation (Zazzara, 2020). From this perspective, industrial heritage must be approached not solely as physical structures but as elements deeply connected with urban memory and identity. A critical observation in the context of contemporary industrial urban areas is their frequent association with adaptive reuse practices (Carroon, 2010; Orbaşlı, 2008). This method enables the preservation of the historical and cultural values of these structures while at the same time responding to modern urban demands (Köksal, 2005; Altınoluk, 1998). However, it is imperative to acknowledge that in this process, the preservation of both the physical integrity of the buildings and their historical and cultural context is essential.

The concept of adaptive reuse, when briefly considered, can be said to have begun to find its place within the theoretical framework of conservation particularly in the late 19th and early 20th centuries (Plevoets and Van Cleempoel, 2019). In this context, the principle articulated by the distinguished restoration theorist Gustavo Giovannoni, stating that "buildings must be used in order to survive," has evolved into what is today known as the "adaptive reuse" approach (Giovannoni, 1946). This method aims to repurpose buildings by assigning them new functions when their original function can no longer be fulfilled. However, it is not sufficient to merely preserve the exterior shell of the building; it is also crucial to maintain the original interior layout, materials, and decorative elements. Failure to do so could compromise the true value of the historic structure (Ashurst, 2005).

A similar approach should be adopted in the preservation and adaptive reuse of industrial heritage. It is not enough to preserve only the structural elements; this process must also encompass social and cultural dimensions. The most critical factor determining the nature of the transformation undergone by repurposed historic industrial sites is the quality of the new function assigned to the area. For a sustainable conservation approach, the new function must be compatible with the environmental and spatial characteristics of the existing structure. The new function should align with the original architecture of the building, and in this regard, the designer must restrict their creative freedom to the data provided by the original structure (Kuban, 2000). Kalman further emphasizes that in the adaptation for reuse, architectural form and function are inseparable elements (Kalman, 2010).

Major spatial transformations can occasionally arise as a result of imposing completely new functions on buildings and implementing extensive interventions. This may result in the failure to consider critical aspects such as the original spatial arrangement, facade design, the ratio of built to open

spaces, fixtures, and the internal street patterns, ultimately leading to the deterioration of the urban fabric. Therefore, it is crucial to assess the impacts of spatial interventions aimed at integrating heritage sites with new functions that involve intensive use. To this end, the study first identifies parameters essential for establishing a balance between preservation and usage by reviewing internationally recognized charters, reports, declarations, and principles related to the conservation of architectural heritage. The study aims to investigate how two rare and functionally distinct approaches to use in selected industrial site transformation projects influence the balance between preserving heritage values and adapting to modern needs. A scoring system was developed to analyze the types of interventions in the two areas based on parameters derived from the literature review, aiming to achieve an objective evaluation. The obtained scores were combined into a preservation-use balance graph, and a comparative analysis was conducted between the two sites.

Based on these findings, the significance of "adaptive reuse" as an architectural conservation strategy that emphasizes both preservation and utilization in the revitalization of historic industrial areas within the city is clearly evident. Such research is highly valuable for guiding the future of areas that have not yet been repurposed.

1. Two Different Approaches to Handling Industrial Heritage Areas

The term "industrial archaeology" was first used by philologist Michael Rix in an article published in the Amateur Historian Journal in 1955 to draw attention to abandoned historic industrial sites (Köksal, 2005). The emergence of this term laid the foundation for the development of various strategic initiatives among public authorities and investors aimed at evaluating these abandoned industrial heritage sites. These strategic initiatives led to the establishment of different parameters for the adaptive reuse and conservation of these sites. In this context, two main approaches have come to the focus in the process of evaluating industrial heritage sites: conservation and adaptive reuse.

The conservation approach aims to preserve the historical fabric, cultural, and architectural values of industrial heritage buildings for future generations. This approach emphasizes maintaining the historical integrity of the structures and preserving their original characteristics. Specifically within the context of industrial heritage, this approach advocates for the preservation of buildings along with their technical equipment, architectural elements, and social contexts. The conservation approach suggests that spatial interventions should be kept to a minimum, and that buildings should continue to function in alignment with their original purposes (TICCIH, 2003; ICOMOS, 1999).

On the other hand, the adaptive reuse approach emphasizes the repurposing of industrial heritage buildings by adapting them to contemporary needs. This approach aims to make the buildings sustainable through new functions while also ensuring that spatial modifications and additions meet modern usage standards. In the process of adapting spaces to new uses, various interventions may be necessary to enhance spatial quality and meet user needs. This approach allows buildings to be revitalized with new functions while respecting the historical fabric (ICOMOS, 1979; Bullen and Love, 2011).

2. Parameters for Achieving a Balance Between Conservation and Re-use Adaptation for New Functions

2.1. Parametre 1: Preservation of Industrial Heritage Values

In the adaptive reuse of industrial heritage, it is crucial to emphasize the preservation of the architectural value, form, and meaning of the structures. The protection of elements such as group value, documental value, memory value, technical and technological value, historical value, identity value, symbolic value, economic value, and functional value, as defined by UNESCO, should be

considered critical in this process. Additionally, the architectural value of industrial heritage, reflected in designs that prioritize functionality and durability while embodying the architectural style of the period (Clark, 2001); its social value, which reflects the past experiences and collective memory of the local community (Nikolić, 2024; Bhatawadekar, 2021); its documental value, providing concrete information about the industrialization process and its social, economic, and cultural impacts (Buchanan, 1972); and its collective value, representing the impact on the collective memory and identity of communities (Fan and Xie, 2023), should also be taken into account.

Moreover, the historical value of industrial heritage includes its reflection of the spirit and social changes of a particular era (Morin, 2013); its technical value stems from its representation of tangible examples of technological advancements from the industrialization period (Stratton, 2000); its functional value consists of elements that must be preserved due to their integration with the original function and spatial characteristics; and its authenticity value is derived from preserving the features specific to the period in which they were built (Palmer and Neaverson, 1998). These aspects are further supported by the scientific and technological value of industrial heritage, which holds concrete evidence of innovative materials and engineering techniques used in the past (Edwards, 2014); and its memorial value, which carries traces shaped by historical events and social conflicts (Macdonald, 2013).

These approaches are in alignment with the emphasis of the Taipei Charter on the importance of preserving the knowledge and experiences of local communities (TICCIH, 2012), the ICOMOS and Nara documents' highlighting of the necessity of preserving authenticity and integrity (ICOMOS, 1999; Ureche-Trifu, 2013), and the Nizhny Tagil Charter's focus on the importance of functional integrity by stressing that technical equipment should not be separated from the structure (TICCIH, 2003). Within this framework, the preservation of industrial heritage values should be regarded as a fundamental parameter in the processes of adaptive reuse.

2.2. Parametre 2: Adapting the Space to Contemporary Needs

In the adaptive reuse of industrial heritage, the adaptation of spaces to contemporary needs is achieved through the repurposing of buildings for new functions. This process requires various spatial modifications driven by the demands of planned activities, current spatial comfort standards, new building regulations, and user needs. The Burra Charter defines this as the integration of spatial modifications and new service areas, aiming to align living standards with modern understandings of spatial quality (ICOMOS, 1979; ICOMOS, 1987).

Bullen and Love describe the adaptive reuse of historic buildings as the addition of a contemporary layer to cultural heritage for future use. These interventions aim to enhance spatial quality while respecting the historical fabric and meeting the needs of modern users (Bullen and Love, 2011). Machado, on the other hand, views this process as a spatial transformation where the past and the future intersect; this approach allows old and new elements to integrate harmoniously (Machado, 1976).

The concept of spatial quality is categorized into four main aspects by Voordt: functional, aesthetic, economic, and technical quality. Madden emphasizes that interventions addressing these four parameters will make spaces more functional, sustainable, safe, and conducive to social interaction. Consequently, spaces can accommodate various functions, be safe and unique, offer green areas, and become accessible in terms of social interaction (Madden, 2000; Voordt, 2005).

Among the key principles that must be considered in this process are ensuring compliance with contemporary regulations when adapting historic buildings to new functions (ICOMOS, 1979; ICOMOS, 1987); enhancing visual appeal (Voordt, 2005); achieving energy efficiency (Madden, 2000); improving

spatial quality (Voordt, 2005); providing economic solutions (Voordt, 2005); and adapting to new functional concepts (Apaydın, 2019). These principles should be fundamental in the process of adapting spaces to contemporary needs.

3. Material and Method

3.1. Material

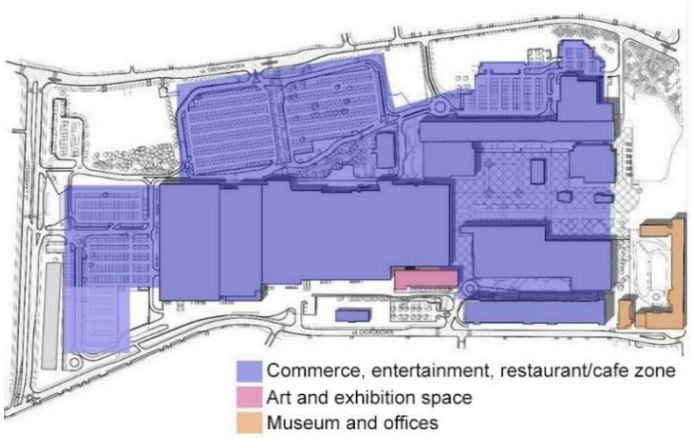
Table 1. Historical Industrial urban areas repurposed with new functions in Europe

First construction year	Site's decline year	Project start year	Original function	New function
Baumwollspinerei, Germany				
1884	1989	2012	Cotton factory	Art center
Zentralwerk, Germany				
1920s	1996	2013	Machine production	Cultural center
Zeche Zollverein, Germany				
1847	1993	2005	Coal and steel plant	Event center, museum, landscape park
Kulturbrauerei, Germany				
1840	1967	2000	Brewery	Cultural center, artistic, commercial areas
Malzfabrik, Germany				
1914	1996	2008	Brewery	Event areas, offices, commercial spaces
Jahrhunderthalle Bochum, Germany				
1902	1968	2003	Gas power plant	Event areas
Landschaftspark Duisburg-Nord, Germany				
1901	1985	1989	Coal and steel plant	Landscape park, event space
Tabakfrabrik Linz, Austria				
1929-1935	2009	2010	Tobacco factory	Office, event areas
WUK, Austria				
1855	1979	2021	Machine production	Culture and event center
C-mine (Winterslag), Belgium				
1901	1986	2005	Coal factory	Offices, education, event areas, restaurant
Textile Factory De Porre, Belgium				
1930	1980	2014	Textile factory	Landscape park and community center
Dolní oblast VÍTKOVICE, Czech R.				
1828	1998	2009-2012	Coal and steel plant	Event areas, museum, restaurant, science center
Aparaaditehas Creative City The Widget Factory, Estonia				
Soviet era	2014	2014	Machine production	Art and event spaces, restaurants, commercial
Cable Factory, Kaapelitehdas, Finland				
1939	1987	2005	Cable factory	Culture center, museum, café
Mattatoio di Testaccio, Italy				
1888-1891	1975	2006-2013	Slaughterhouse	Education, art, event areas
Parco Dora, Italy				
Late 19th c.	1980s	2004-2012	Steel sheet production	Landscape area
Matadero Madrid, Spain				
1911	1996	2005	Slaughterhouse	Art center, event areas
Van Nelle Factory, Netherlands				
1929	1995	1998	Tobacco factory	Event areas, rentable offices, museum
Culturpark Westergasfabriek, Netherlands				
1880	1967	2006	Gas factory	Landscape park and event space
Kulturfabrik (Esch an der Alzette), Luxembourg				
1885	1979	1996	Slaughterhouse	Event areas, concert venue, music studios, café
The University of Luxembourg Learning Centre, Luxembourg				
1909	1990s	2000	Iron-steel	Education and research center and dormitory
Fuzja, Poland				
1907	2003	2018	Textile factory	Residential, restaurant, offices
Manufaktura, Poland				
1850s	1992	2002	Textile factory	Commercial areas, art, restaurants, offices, hotel
EC1 Science Center, Poland				
1906	2000	2008	Electric power plant	Event center, Science / Technology Center,
Fabryka Sztuki, Poland				
1887	1981	2012-2014	Textile factory	Event areas, café
Technopolis (Gazi), Greece				
1857	1984	1999	Gas power plant	Event areas, exhibition spaces, museum

The study is limited to projects conducted in European cities; this limitation is due to the fact that industrialization began in Europe and transformation examples are predominantly applied in this region. Additionally, due to the large number of industrial transformation projects across Europe, the

scope has been confined to projects within continental Europe to enable a focused and in-depth analysis. A preliminary investigation was conducted to select the study areas based on specific criteria, with other selection factors including accessibility, site size, function, and current use. This limitation has kept the number of projects examined at a practical level, allowing for a more detailed assessment.

The list comprises 26 active projects, excluding those converted into museums (Table 1). The exclusion of museum-related repurposings is due to the fact that spatial transformations in areas transformed into museums generally require less intervention compared to other new uses; repurposing for museum functions typically involves less extensive alterations. Conversely, new functions outside of museums often necessitate more comprehensive and intensive spatial transformations. A detailed review of the list indicates that historical and non-operational industrial urban areas are being revitalized with a broad range of new functions, including mixed-use developments, art centers, landscape parks, event centers, commercial spaces, educational facilities, and residential areas. Analysis of the projects reveals that complexes with adaptable usage programs, such as event spaces, landscape parks, and cultural centers, tend to permit relatively less intervention due to the flexibility of their new functions.

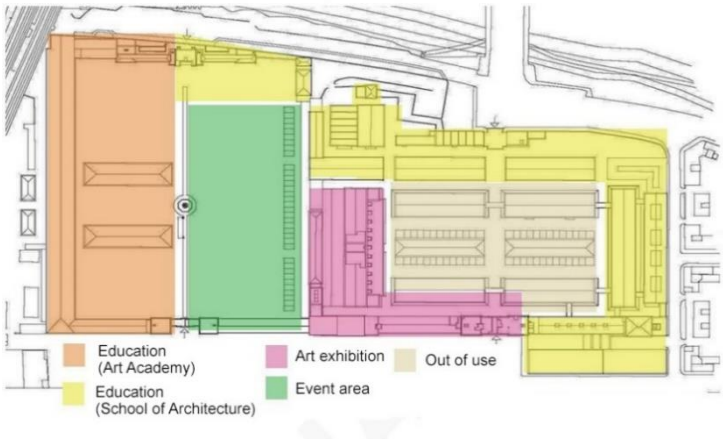

Figure 1: New functions given to the historic industrial complexes in Manufaktura, Poland (Edited from Url-1) Poland (above) and Ex-Mattatoio, Italy (below) (Edited from Url-2)

As an integral aspect of the research scope, two case studies have been emphasized due to their rarity and the intensity of spatial intervention involved. These are the Manufaktura in Łódź, Poland, and the Ex-Mattatoio site in Rome, Italy. Both areas have become multifunctional after acquiring new uses, hosting various functions within the same space. However, the areas transformed for commercial purposes in Manufaktura and those repurposed for educational purposes in Ex-Mattatoio stand out in the project. Given that commercial and educational functions require different spatial arrangements, usage needs, and functional organizations, it is believed that the nature of interventions in these areas and the parameters to be considered have varying impacts. Therefore, they are regarded as requiring comprehensive analysis.

The data collection process for the two researched areas began by conveying general information, starting with the establishment date and purpose of the complexes, their original architectural characteristics, the process of abandonment, followed by decision-making and intervention processes, and details about the new functions given to the areas (Roma Urbanistica, 2004). Subsequently, due to the presence of numerous structures in both areas spread across extensive square footage, the study focused on identifying and examining structures reintroduced for new functions, specifically addressing the basic sub-functions required by each function.

In the case of Manufaktura, which has been repurposed for commercial use, the study delved into (A) a sports facility/entertainment, (B) a shop/recreation/cinema, and (C) a shop/parking area. For Ex-Mattatoio, repurposed for educational purposes, the analysis included applications in three blocks serving as (D) a conference hall, (E) classrooms, and (F) workshop and event space.

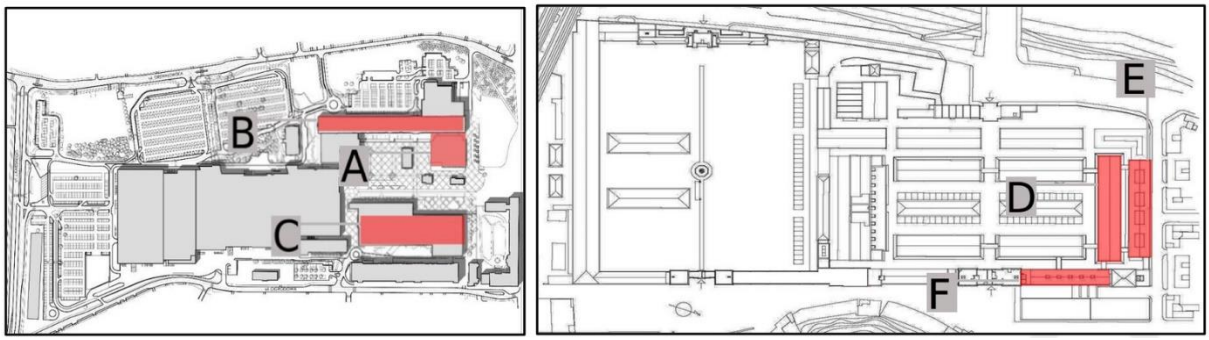

Figure 2. (Right) Manufaktura, Poland - A: Sports facility/Entertainment B: Shop/Recreation/Cinema C: Shop/Parking (Edited from Url-1) (Left) Ex-Mattatoio, Italy - D: Conference hall E: Classrooms F: Workshop and event space (Edited from Url-2)

3.2. Method

The examination of interventions in the areas is categorized into two main headings: at the site scale and at the building scale. At the site scale, the elements subject to intervention include structural occupancy-vacancy, production and transportation traces, and inter-relationships between historical complexes' open/semi-open spaces and structures. These are further subdivided into subheadings such as structural occupancy-vacancy, production and transportation traces, and interconnections between structures. At the building scale, the intervened elements include facade design, interior spatial organization, interior furnishings, structural elements, and other architectural elements (roof, circulation elements, etc.), categorized into respective subheadings.

Table 2. Classification of elements subjected to interventions in the areas

Site Scale
Building Density-Void (S1)
Production and transportation traces (S2)
Connections between buildings (S3)
Building Scale
Facade design (B1)
Interior spatial organization (B2)
Interior furnishings (B3)
Structural elements (B4)
Other architectural elements (roof, circulation elements, etc.) (B5)

After conducting on-site field research, the data obtained at both the site and building scales for both complexes were conveyed through created area analysis tables. In the creation of these tables, interventions in the historical complexes were presented through a schematic representation, color-coded to depict the before-and-after conditions at the site scale. The transformation included demolished structures, preserved structures, new constructions, and, in addition, roads/parking and open spaces/squares. At the building scale, the analysis involved photographs and architectural drawings illustrating the pre- and post-intervention states of the examined structures within the historical complex.

Table 3. Parameters considered in the adaptive reuse of industrial heritage

Principle 1: Parameters for preserving industrial heritage values
Architectural Value
Social Value
Documental Value
Collective Value
Historical Value
Technical Value
Functional Value
Authenticity Value
Scientific and Technological Value
Memorial Value
Principle 2: Parameters for adapting space to contemporary needs
Meeting contemporary regulatory requirements
Ensuring visual appeal
Ensuring energy efficiency
Enhancing spatial quality
Creating economic solutions
Adapting to new functional concepts

In this field study, spatial interventions on industrial heritage structures have been analyzed within the framework of two distinct approaches, focusing on two primary parameters. As outlined in Table 3, a classification has been established to serve as a basis for the study. The first approach, referred to as "Principle 1: Parameters for Preserving Industrial Heritage Values," addresses the preservation parameters for the historical, architectural, social, technical, and documentary values of industrial heritage structures. These values comprise the architectural significance of the structures, their impact on social and collective memory, their documentability, their historical context, and their capacity to reflect technological advancements.

Secondly, under the heading "Principle 2: Parameters for Adapting Space to Contemporary Needs," evaluations have been made within the framework of adapting spaces to contemporary requirements. These parameters include the alignment of structures with current regulations, ensuring visual appeal, energy efficiency, improvement of spatial quality, development of economic solutions, and adaptation to new functional concepts. These two core principles have guided the evaluation of spatial interventions in the field study and have defined the scope and direction of the relevant interventions.

4. Case Study

4.1. Manufaktura, Łódź, Poland

The research area, Manufaktura, is a complex located in the city of Łódź, spreading over a 27-hectare area where the former cotton industry factory of Izrael Kalmanowicz Poznański, which began construction in 1871, is situated. During its period of operation, the area achieved significant success in textile production and processing, eventually expanding to become one of Poland's and later Europe's largest textile production centers.

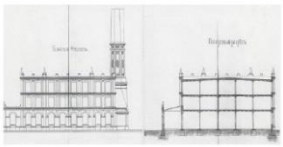
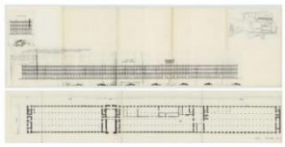
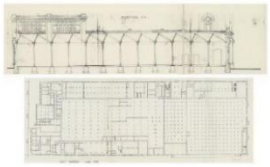
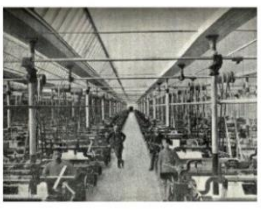
Despite the long-standing success of the production facility, the company operating the factory began to decline slowly with the outbreak of World War I, and after the end of the German occupation during World War II, the complex continued its function for some time following nationalization. However, the company declared bankruptcy in 1991 and was closed in 1992. Although the area was completely abandoned and left in a derelict state, it remained attractive for new investments and contributions to urban life. As part of the city revitalization plans of the local government, the area was evaluated by foreign investors and, starting from 2002, efforts were made to revitalize it with a new function.

According to Ebel's documentary on Manufaktura under the management of Apsys, the design process primarily focused on two issues. The first was the removal of all non-qualified structures to cleanse the area, and the second was to determine the focal point of the project. In this sense, the large void in the center of the area would be transformed into a square, and service buildings would be created around this center, which became the focal point. (Ebel, 2006). The creation of this square and the related arrangements were based on the concept of "Rynek," a wide square representing the center of every city in Poland historically, which is open and accessible only to pedestrians, and was accepted by the local community in this way (Museum official, interview, 2022). The renewal of the area and its reopening for commercial use took place on May 17, 2006, and it started to host an average of around 17 million visitors annually (Apsys Group, 2009).

The new functions created after the transformation of the historical area include commercial spaces such as shops, an entertainment center, restaurants/cafés, cinema, exhibition and event spaces, a museum, offices, a hotel, and recreation areas in all open spaces. To achieve this, commercial areas were largely resolved within the new structure built to the west of the area, and the historical fabric took on other functions with varying degrees of intervention. Additionally, importance was given to the arrangement of the square, designated as the focal point due to the project's "Rynek" concept, aiming for users to spend time there frequently.

The building masses in Manufaktura complex, varying in size and mostly consisting of long volumes, have created an internal street pattern and a courtyard for internal communication and material/product movement for the function. During the registration studies in 1993, the structures in the complex were classified as preserved qualified structures and late-period structures. The red brick material used on the facades of the qualified structures, high ceilings, large windows, and wide openings create a unique atmosphere for the complex's architecture. The spaciousness of the interiors was achieved through the innovative construction techniques of the period, such as the use of steel structures. Late-period additions, built in the 1910s, differ in terms of facade and structure, incorporating elements of the modern era. Large workshops where machines and production equipment were placed are located at the heart of the factory, and these areas are organized to support industrial production processes.

Table 4. Intervention analysis form of Manufaktura (Url-3 – pre-intervention photos and architectural drawings)

	Pre-Intervention	Post-Intervention		
Site scale			S1	Due to the removal of existing structures and the construction of new ones, there has been a significant change in the density-gap ratio in the area.
			S2	Traces of production and transportation in the open area have not been preserved.
			S3	Bridges providing connections between structures have been removed, considering them as additions from a different period.
Building scale New Function: Sports Hall/Entertainment	 	 	B1	The facade material and arrangement have been preserved with minimal intervention, staying true to the original design.
			B2	The interior layout has changed significantly. The glass roof elements dominating one side of the structure have been removed, converting the space into a semi-open terrace.
			B3	Equipments and machineries have been removed.
			B4	The load-bearing elements have been mostly preserved in terms of both technical aspects and materials.
			B5	Many architectural elements have not been preserved.
Building scale New Function: Store/Recreation/Cinema	 	 	B1	The facade material and arrangement have been preserved with minimal intervention, staying true to the original design.
			B2	The interior layout has not been preserved due to the removal of original floorings, which were replaced with a redesigned structure.
			B3	Interior furnishings are partially displayed in the museum. They are not encountered in their original locations.
			B4	Structural elements have not been preserved, except for the external load-bearing walls. They have been reproduced using contemporary techniques.
			B5	Many architectural elements have not been preserved.
Building scale New Function: Store/Parking	 	 	B1	The facade material and arrangement have been partially preserved with minimal intervention. However, partial preservation has not been possible due to contemporary additions.
			B2	The interior layout has not been preserved. Apart from the facade, the structure has been removed, and it has been redeveloped with a new arrangement in view.
			B3	Equipments and machineries have been removed.
			B4	Except for some exterior walls, it has not been preserved.
			B5	The significant architectural element, the glass roof, has been removed. Apart from that, the other elements are no longer present today.

Demolished buildings Preserved buildings New buildings Vehicles and parking areas Open spaces and squares	**Intervention-affected elements in the site scale:** **S1:** Building density-void **S2:** Production and transportation traces **S3:** Connections between buildings	**Intervention-affected elements in the building scale:** **B1:** Facade design **B2:** Interior spacial organization **B3:** Interior furnishings **B4:** Structural elements **B5:** Other architectural elements

4.2. Ex-Mattatoio, Rome, Italy

The former slaughterhouse facility known as Mattatoio di Testaccio, or commonly referred to as Ex-Mattatoio Matadero today, was constructed between 1887 and 1892 based on the architectural design by Gioacchino Ersoch. It is located on the left bank of the Tiber River, in the southern part of the historical center, covering a total area of 105,000 square meters. The complex holds notable historical and architectural value in Roman industrial archaeology, distinguished by innovative structures of iron and cast iron with modern organizational systems, marking the transition between classic and modernism. Over the years, the complex has undergone adaptations and changes, and in 1975, due to the inability to meet the city's needs, Mattatoio di Testaccio was closed (Stabile, 2019).

It is known that the original complex consisted of two different functional areas. The first is known as the slaughterhouse, typically comprising pavilions and covered sections, and the second is known as the animal market, referred to as Boario Forum, characterized by large open spaces. The structures referred to as pavilions have a relatively simple structure: rectangular volumes with brick and tuff wall construction, regular window openings, and two-sloped roof coverings supported by iron Polonceau roof beams. Originally, there were numerous iron structures inside and between the blocks for processing animals. In addition to these, there were several open spaces for housing animals (Mulazzani, 2010).

After the abandonment of the area, it was declared an monumental and environmental property in 1988. However, due to a long period of vacancy, it became quite inactive and gained a negative image among locals. Consequently, a lengthy decision and discussion process took place regarding how to utilize such a large area close to the city center. Over the next twenty years, several projects and real estate assessment initiatives were launched to provide liquidity by leasing some parts of the property to private actors. However, these were generally temporary solutions. Unable to be fully embraced, the local city administration took control of the area's usage rights to initiate a process for its evaluation.

In the initial stages, this area transformed into a vibrant and meaningful space where ethnic communities and alternative groups conducted marginal activities. By 1995, it was recognized as part of the "Ostiense-Marconi" urban planning initiative for the region. Over time, various institutions showed interest in evaluating the complex. The first concrete planning took place in 2000, when the local government collaborated with the Rome Tre University Faculty of Architecture and the Academy of Fine Arts to plan the use of some blocks for educational purposes. It was decided that the blocks to the south and southwest would be used by the Faculty of Architecture, and those to the south and southeast would be designated for the Academy of Fine Arts.

Subsequently, the transformation of the area involved the participation of various actors, and a series of projects were implemented. One such initiative, starting restoration work in 2002, led to the creation of the MACRO museum in the northern part of the area. Additionally, restoration work that began in 2004 in the central part of the area, hosting temporary local markets, was carried out by the Città dell'Altra Economia organization.

Table 5. Intervention analysis form of Ex-Mattotoio (Url-4, Url-5, Url-6 – pre-intervention photos)

		Pre-Intervention	Post-Intervention		
Site scale				S1	The structural density-void ratio has been largely preserved in the area.
				S2	The open-air animal feeding and housing areas, as well as the iron structures related to slaughter and product circulation, have been largely preserved.
				S3	The roof coverings between the buildings have been largely preserved and, where necessary, renewed.
Building scale	New function: Conference Room	 	 	B1	The originality of the facade design has been preserved with minimal intervention. The structural elements related to the facade have been retained.
				B2	The interior space has been reconfigured.
				B3	Interior fittings have been partially preserved.
				B4	Structural elements have been mostly preserved.
				B5	It has been partially preserved. Roof elements in specific areas of the building have been renewed, and roof windows have been utilized to provide natural lighting.
Building scale	New function: Classrooms		 	B1	The facade design has been preserved with minimal intervention, remaining true to its originality. The structural elements attached to the facade have also been preserved.
				B2	The interior space has been reconfigured, and glass partition elements have been used between classrooms to maintain spatial integrity.
				B3	Interior fittings have not been preserved.
				B4	Except for the exterior walls, nothing has been preserved. The roof structure has been removed and replaced with concrete prefabricated load-bearing elements.
				B5	It has been partially preserved. Roof elements in specific areas of the building have been renewed, and roof windows have been used to provide natural lighting.
Building scale	New function: Workshop and Activity Area	 	 	B1	The facade design has been preserved with minimal intervention, staying true to its originality. The structural elements attached to the facade have also been preserved.
				B2	It has been reconfigured. The space has not been partitioned, and temporary dividing elements have been installed to maintain volume integrity.
				B3	The fittings have been largely preserved and transformed into decorative elements where lighting and other components are placed.
				B4	Structural elements have been preserved.
				B5	It has been partially preserved. Roof elements in specific areas of the building have been renewed, and roof windows have been used to provide natural lighting.

Demolished buildings Preserved buildings New buildings Vehicles and parking areas Open spaces and squares	**Intervention-affected elements in the site scale:** S1: Building density-void S2: Production and transportation traces S3: Connections between buildings	**Intervention-affected elements in the building scale:** **B1:** Facade design **B2:** Interior spacial organization **B3:** Interior furnishings **B4:** Structural elements **B5:** Other architectural elements

5. Results and Evaluation

After the examination of historical complexes, an analysis has been conducted by preparing tables for each of the two areas, focusing on adapting the interventions to contemporary needs as parameters and subsequently evaluating them within the scope of heritage preservation parameters. In this context, the impact of implemented spatial interventions on each parameter has been provided through a value system of "0 - no effect, 1 - negative impact, 2 – partial impact, 3 - positive impact." Thus, parameters considered ineffective receive zero points and are excluded from the evaluation, while the quantity of points aims to provide data on the extent to which the intervention in terms of area or structure contributes to adapting to contemporary needs or preserving heritage values. The higher the score, the more positively the contribution of the implemented application within the spatial/structural element can be evaluated in relation to the parameter under consideration. This approach is intended to yield results regarding the balance between adapting the space to contemporary needs and preserving heritage values in the direction in which the weight is inclined. To obtain accurate results, for each complex, an average value is calculated by evaluating three separate structures/blocks with the formula "(Y1+Y2+Y3) / 3."

Table 6: Evaluation of interventions in the Manufaktura within the scope of adapting the space to contemporary needs parameters

	Site Scale			Building Scale														
	S1	S2	S3	B1			B2			B3			B4			B5		
P(1)	3	2	1	3	3	2	3	2	1	2	2	2	2	1	1	2	2	1
P(2)	0	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0
P(3)	3	3	2	2	2	2	3	1	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2
P(4)	2	2	0	2	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
P(5)	2	1	1	2	2	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	1
P(6)	0	0	0	2	3	2	2	0	2	2	0	0	0	0	0	2	2	2
				A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
				A: Sports facility/Entertainment			B: Shop/Recreation/Cinema						C: Shop/Parking					

Table 7: Evaluation of interventions in the Ex-Mattatoio within the scope of adapting the space to contemporary needs parameters

	Site Scale			Building Scale														
	S1	S2	S3	B1			B2			B3			B4			B5		
P(1)	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	3	2	3	2
P(2)	0	3	3	2	2	2	2	2	3	0	0	3	0	0	3	3	3	3
P(3)	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	3	2	2	3	3	3	3
P(4)	0	2	2	2	2	2	3	3	3	2	2	3	0	0	2	3	3	3
P(5)	2	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1	3	2	2	3	3	3	3
P(6)	0	2	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	0	0	2	3	3	3
				D	E	F	D	E	F	D	E	F	D	E	F	D	E	F
				D: Conference hall			E: Classrooms						F: Workshop and event space					

P(1) Enhancing spatial quality
P(2) Creating economic solutions
P(3) Adapting to new functional concepts
P(4) Meeting contemporary regulatory requirements
P(5) Ensuring visual appeal
P(6) Ensuring energy efficiency

0 - no effect 1 - negative impact 2- partial impact 3- negative impact

Table 8: Evaluation of interventions in the Manufaktura within the scope of heritage preservation parameters

	Site Scale			Building Scale														
	S1	S2	S3	B1			B2			B3			B4			B5		
Historical Value	1	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2
Technical Value	1	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1
Functional Value	2	2	2	2	3	2	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Authenticity Value	1	1	1	2	3	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2
Scientific and Technological Value	1	1	1	2	3	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	1
Architectural significance	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1
Social significance	1	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	2	2	2
Documental significance	1	1	1	2	3	2	2	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	1
Collective significance	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2
Memorial significance	1	1	1	2	3	2	1	1	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2
				A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
				A: Sports facility/Entertainment			B: Shop/Recreation/Cinema						C: Shop/Parking					

Table 9: Evaluation of interventions in the Ex-Mattatoio within the scope of heritage preservation parameters

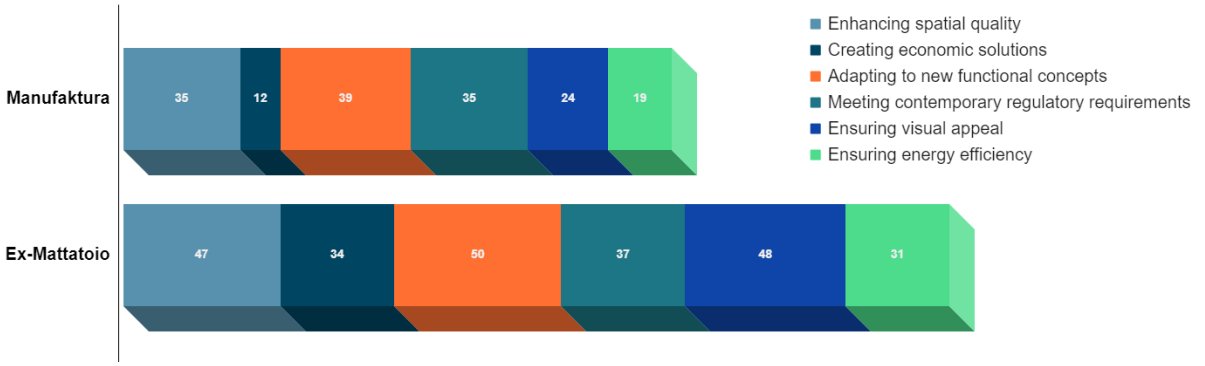
	Site Scale			Building Scale														
	S1	S2	S3	B1			B2			B3			B4			B5		
Historical Value	3	3	3	3	3	3	2	2	2	2	1	3	2	2	3	2	2	2
Technical Value	3	3	3	3	3	3	2	1	2	1	1	3	2	1	3	2	2	2
Functional Value	3	2	3	2	2	2	2	2	3	2	2	3	2	2	3	2	3	3
Authenticity Value	2	3	3	3	3	3	2	2	2	2	1	3	2	1	3	2	2	2
Scientific and Technological Value	3	3	3	2	2	2	2	1	2	1	1	3	2	1	3	2	2	2
Architectural significance	2	2	3	3	3	3	2	2	3	2	2	3	2	2	3	2	2	2
Social significance	3	3	2	2	2	2	2	0	0	2	0	2	2	0	2	2	0	0
Documental significance	3	3	3	3	3	3	2	1	2	2	1	3	2	1	3	2	2	2
Collective significance	3	3	3	3	3	3	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0
Memorial significance	3	3	3	3	3	3	2	1	2	2	2	3	2	2	3	2	2	2
				D	E	F	D	E	F	D	E	F	D	E	F	D	E	F
				D: Conference hall				E: Classrooms					F: Workshop and event space					
0 - no effect 1 - negative impact 2- partial impact 3- negative impact																		

In order to assess the data obtained within the scope of the study, data tables have been prepared initially for the comparison of the two research areas for each parameter. Subsequently, individual evaluations for each research area have been conducted by analyzing the data within their respective contexts.

When analyzing the table of interventions for adapting the space to contemporary needs in the Manufaktura and Ex-Mattatoio complexes (Table 10), it is evident that the interventions carried out in Ex-Mattatoio have a more positive impact on the adaptation of the space to contemporary requirements. Upon closer examination of the parameters, particularly in terms of providing visual appeal, it is observed that Ex-Mattatoio experiences a twice as positive effect. This can be attributed primarily to the greater preservation of facilities in the complex compared to Manufaktura.

In addition, while interventions in Manufaktura resulted in the elimination of many architectural elements that enriched historical spaces visually, such as the glass workshop roof, internal circulation elements, and original flooring, the additions in Ex-Mattatoio for new functions were implemented with a more conservative approach towards spatial integrity and authenticity.

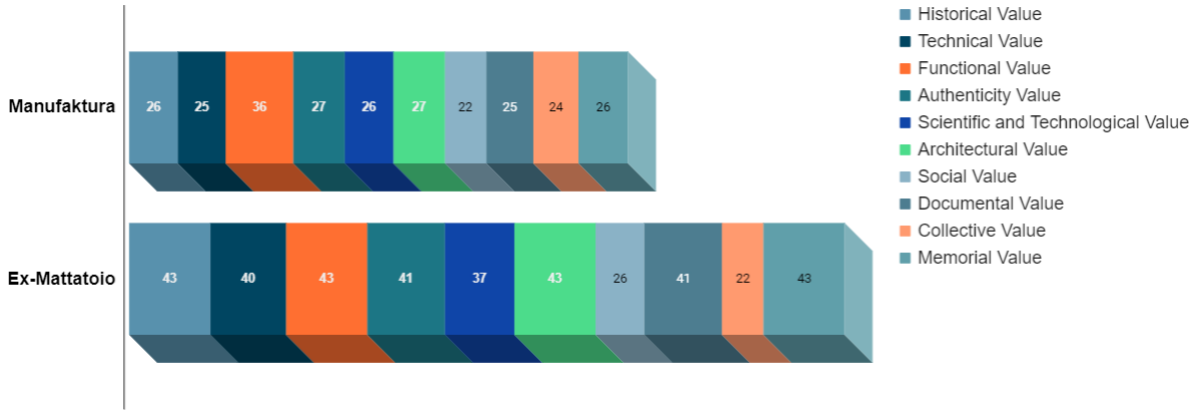
Table 10: Analysis table for adapting space to contemporary needs in the Manufaktura and Ex-Mattatoio complexes

Notable examples of this approach in Ex-Mattatoio include the use of transparent separating architectural elements in the segmentation of the large building block to create classrooms, preserving the spatial perception created by the long block volume, and adapting numerous facilities in the activity area to the new function while maintaining spatial integrity.

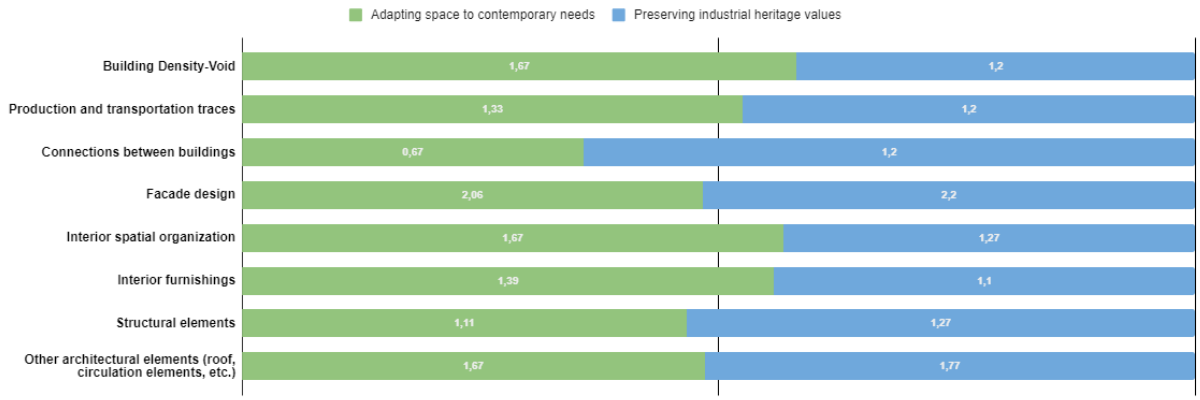
When examining the analysis table regarding the preservation of heritage values in the Manufaktura and Ex-Mattatoio complexes (Table 11), it is observed that spatial interventions carried out in Ex-Mattatoio have a more positive impact on the preservation of heritage values. When the table is examined specifically for heritage values, it is particularly evident that cultural values have a more positive effect in Ex-Mattatoio compared to Manufaktura.

Table 11: Analysis table for the preservation of heritage values in the Manufaktura and Ex-Mattatoio complexes

The primary reason for this is the relatively greater preservation of architectural elements that define the identity of the space in its past function as a slaughterhouse when it was transformed into a space largely focused on educational functions. The interventions and contemporary additions implemented do not dominate the space to the same extent. When evaluated in the context of Manufaktura, the functionality value is emphasized, as the complex has been revitalized from a dormant state to become an attractive and lively area. Additionally, considering the minimal interventions on the facade, the preservation of authenticity and integrity throughout the complex is evident, highlighting the prominence of uniqueness and architectural value.

Table 12: Data analysis for adapting space to contemporary needs and preserving heritage values in the Manufaktura

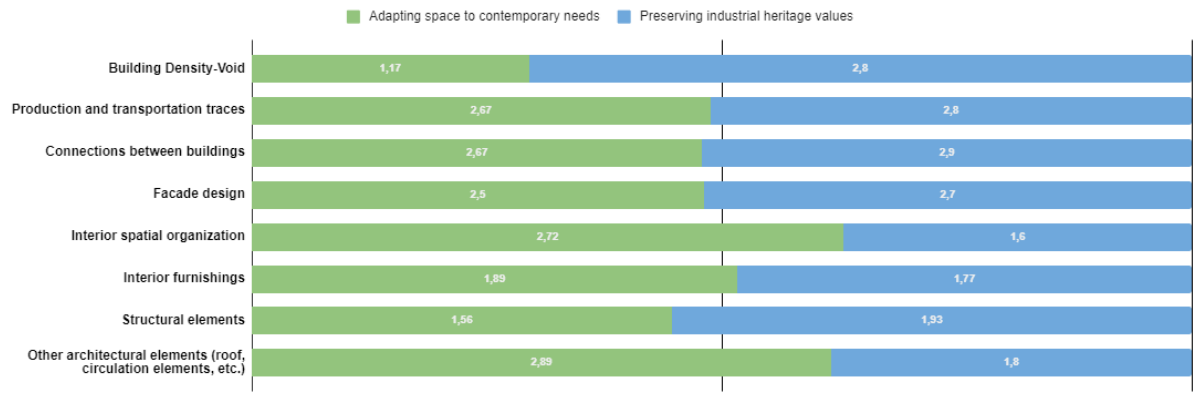
When evaluating each complex independently, and firstly considering how a balance is maintained between adapting the space to contemporary needs and preserving heritage values through interventions in Manufaktura, it is observed that, on a spatial scale, modifications to built-up areas and void spaces, as well as the removal of production and transportation traces, contribute more positively to adapting the space to contemporary needs. On a structural scale, interventions concerning interior spatial organization and furnishings also enhance the adaptation of the space to contemporary requirements.

When considering Manufaktura, on the spatial scale, the predominance of built-up areas and void spaces are primarily seen as interventions aimed at enhancing spatial quality and adapting to a new functional structure through the removal of 20th-century structures. Similarly, the removal of production and transportation traces in this manner suggests that the goal of preserving heritage values is somewhat sidelined. On the structural scale, the reorganization of interior spatial organization to adapt to a new function, create economic solutions, and enhance spatial quality by removing interior walls, while intervening with a focus on shell preservation, indicates a prioritization of adapting the space to contemporary needs rather than strictly preserving heritage values. Similarly, the removal of interior furnishings for similar reasons has led to a secondary consideration of preserving heritage values.

In interventions related to inter-structure connections, facade design, structural elements, and other architectural features, it is observed that greater emphasis is placed on preserving heritage values. The elimination of inter-structure connections on the spatial scale, carried out with the aim of purifying the area from these elements by evaluating them as period additions, is prioritized. While contemporary requirements are addressed through the use of new opening elements in facade design, the preservation of architectural and authenticity values in the area has remained paramount.

Structural elements and other architectural features in areas with intense new functional programs have undergone transformation or removal to adapt to contemporary needs. Although this transformation has, in some cases, led to the partial loss of technical value, the overarching consideration has been to preserve heritage values as much as possible.

Table 13: Data Analysis for Adapting Space to Contemporary Needs and Preserving Heritage Values in Ex-Mattatoio

When evaluating how a balance is achieved between adapting the space to contemporary needs and preserving heritage values through interventions, specifically focusing on the Ex-Mattatoio complex, as presented in Table 13, it becomes evident that interventions in the spatial scale, including structural fill-void, production and transportation traces, inter-structure connections, and on the building scale, particularly in facade design and structural elements, contribute more positively to the preservation of heritage values.

In the context of the spatial scale, an assessment reveals a conscientious approach to preserving values such as history, authenticity, architecture, documentation, social values, especially by conserving areas that may not be adaptable to new functions due to their original use, such as those originally used for animal housing or feeding. Even though these areas may not be adaptable to new functions in their original spatial form, there is a commitment to preserving them within the overall complex.

Similarly, the preservation and adaptation of original elements, such as facade components and structural elements, for entirely new functions, rather than their removal, have significantly contributed to sustaining heritage values. A prime example is the conservation of steel structures used for animal transportation on building facades, which have been repurposed with minimal intervention to serve as overhead covering in their new usage.

In the interventions related to interior spatial organization, interior furnishings, and other architectural elements, it is observed that the parameter of adapting the space to contemporary needs is given priority. As an example, in areas intended for educational functions, the addition of roof windows in many spaces can be examined under subheadings such as lighting, ventilation, and usage, aiming to enhance spatial quality. Additionally, the forefront emphasis on shaping spatial design with a focus on new functional structures is evident, incorporating roof windows for economic solutions, energy efficiency, and spatial quality improvement.

Furthermore, the adaptation of interior furnishings is carried out with a focus on enhancing spatial quality, aligning with new functional structures, meeting contemporary regulatory requirements, and providing visual appeal. This may involve the removal or adaptation of interior furnishings with the primary goals of improving spatial quality, accommodating new functional structures, complying with contemporary regulations, and ensuring visual attractiveness.

CONCLUSION:

Historical industrial sites, which not only convey the architectural, social, historical, and technical knowledge of the industrial era but also contribute significantly to urban spatial use and economic potential, have emerged as a key area of interest in cultural heritage studies. The discourse surrounding how these sites should be sustained in the present and how their heritage values can be transmitted to future generations has frequently led to debates. The most widely accepted approach resulting from these discussions has been "adaptive reuse." These debates offer various recommendations regarding *what, why*, and *how* to preserve elements of historical heritage and how to approach these elements during the adaptation process. However, it is not always possible to accurately assess the extensive and complex process of evaluating urban industrial heritage sites solely based on these recommendations. In this context, one of the most instructive resources is the evaluation of completed projects and the observation of their outcomes. Considering the numerous implementations that have taken place since the late 20th century, the data derived from these applications are of great importance in understanding how the balance between conservation and utilization is achieved in the adaptive reuse of historical industrial sites.

Within the scope of this study, the former textile factory Manufaktura and the former slaughterhouse Ex-Mattatoio were examined. Due to their strategic locations and the extensive areas they occupy in their respective cities, these sites were subject to urban development plans and went through comprehensive transformations. The vast areas covered by both complexes and the numerous buildings they encompass led to their transformation into mixed-use spaces. However, while Manufaktura was transformed into a commercial space by a private investor, Ex-Mattatoio was repurposed for educational functions by educational and public institutions. The site analysis conducted in this study reveals that the choice of these different functions led to varying interventions and, consequently, different approaches to balancing conservation and utilization based on different parameters.

The interventions carried out in Ex-Mattatoio demonstrate a successful preservation of the site's built-to-open space ratio, avoidance of new construction, retention of original interior volumes, selection of simple and compatible materials, and the functional integration of existing fittings into new spatial needs. These elements collectively enhance the usability of the historic site while respecting its historical fabric. These interventions have successfully aligned the spaces with the new functional concept, improved spatial quality, and achieved visual enhancement, all while maintaining a balance in preserving cultural heritage values.

On the other hand, the intensive new functional organization in Manufaktura, including the adaptation of interior spaces to new functions, the removal of late-period constructions, and the extensive new construction, resulted in some compromises in the sustainability of cultural values. While the adaptation of interior spaces to the new functional concept, compliance with necessary standards, and visual improvements were successfully achieved, the balance between conservation and utilization was not fully realized in this process.

The primary reason for these differences lies in the varying spatial requirements and modern additions necessitated by the chosen functions. Commercial functions often require more intensive spatial arrangements and additions, which can lead to a departure from the original character of the spaces. In contrast, educational functions offer the opportunity to make spaces more flexible and adaptable, often resulting in a more conservation-oriented approach. These findings underscore the importance of making more informed and balanced decisions in future projects.

In conclusion, the adaptive reuse of historical industrial sites necessitates a comprehensive consideration of spatial requirements, historical values, socio-cultural context, and design flexibility. This study demonstrates that, in addition to the selection of different functions, a thorough analysis of spatial and cultural values, combined with a flexible design approach, is crucial for achieving a balance between conservation and utilization. Based on this study, the following recommendations have been developed:

- **Accurate Analysis of Functional Requirements:** At the outset of the project, the spatial requirements of the chosen function should be carefully analyzed, and interventions should be planned accordingly.
- **Detailed Analysis of Spatial and Cultural Values:** To preserve the cultural and spatial values of historic sites, a detailed analysis of these elements should be conducted, and interventions should be shaped based on this analysis.
- **Flexible and Adaptable Design:** During the function selection and design process, approaches that preserve the flexibility and adaptability of the spaces should be adopted, ensuring that the spaces remain responsive to contemporary needs while staying true to their historical context.

By following these recommendations, more informed and balanced decisions can be made in the adaptive reuse of urban historical industrial sites, ensuring not only their preservation but also their integration into the contemporary dynamics and needs of the city. This approach will help these sites become vibrant spaces that contribute to the urban fabric while offering sustainable solutions for heritage conservation.

Compliance with the Ethical Standard Conflict of Interest: *The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir*

Financial Support: *-*

Acknowledgement: *-*

REFERENCES:

Altinoluk, Ü. (1998). Binaların yeniden kullanımı. Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, (pp. 50-78), İstanbul.

Apaydın, B. (2019). Palimpsest kavramı ve mekansal dönüşüm. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 9(2), 90-103.

Apsys Group. (2009). 2008 has been a successful year for Manufaktura in Łódź. https://europe-re.com/2008-has-been-a-successful-year-for-manufaktura-in-Łódź-pl/27961

Ashurst, J. (2006).Conversation of Ruins; Butterworth-Heinemann Publications: Oxford, UK.

Bhatawadekar, S. (2021). Understanding the Cultural Significance of Living Railway Heritage: Need for New Approaches. TST, 44. 173-192.

Buchanan, R. A. (1972). Industrial Archaeology in Britain. Penguin Books.

Bullen, P. A. & Love, P. E. D. (2011). Adaptive reuse of heritage buildings. Structural Survey, 29(5), 411-421.

Carroon, J. (2010). Sustainable Preservation; John Wiley and Sons Publishing: Hoboken. USA. pp. 83–98.

Clark, K. (2001). Informed Conservation: Understanding Historic Buildings and their Landscapes. English Heritage.

Conejos , S., Langston , C., & Smith , J. (2011). Improving the implementation of adaptive reuse strategies for historic buildings. Le Vie dei Mercanti S.A.V.E. HERITAGE: Safeguard of Architectural.

Fan, Y. & Xie, W. (2023). A study on the memory value of industrial heritage based onspace narrative - a case of urban renewal in Shanghai. SHS Web of Conferences 174.

Ebel, J.Y. (2006). Documentary of Manufaktura. Archive of Muzeum Fabryki. Group Apsys.

Edwards, B. (2014). Sustainability and the Design of Industrial Buildings: Theoretical and Practical Approaches. Routledge.

Givannoni, G. (1946). Restauro dei Monumenti. Cremonese: Roma, Italy.

ICOMOS. (1979). The Australia ICOMOS Guidelines fort he Conservation of Places of Cultural Significance („Burra Chater“). https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/Burra-Charter_1979.pdf

ICOMOS. (1999). Charter on the built vernacular heritage. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/vernacular_e.pdf

Kalman, H. (2010). Adaptive Re-use: Learning from Vancouver. Pp.179-181.

Köksal, G. (2005). Istanbul’daki Endüstri Mirası için Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri. Ph.D. Thesis. Istanbul Technical University, Istanbul.

Kuban, D. (2000). Tarihi çevre korumanın mimarlık boyutu. Yem. Istanbul.

Machado, R. (1976). Old buildings as palimpsest. Towards a theory of remodeling, Progressive Architecture. Engineering, 11, 46-49.

Macdonald, S. (2013). Memorylands: Heritage and Identity in Europe Today. 1st edition. Routledge.

Madden, K. (2000). How To Turn A Place Around: A Handbook For Creating Successful Public Spaces (2. Baskı). Project For Public Spaces Inc.

Morin, B. (2020). Industrial Heritage in Archaeology. In: Smith, C. (eds) Encyclopedia of Global Archaeology. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-30018-0_1919

Mulazzani, M. (2010). Massimo Carmassi. Il restauro dell'ex mattatoio del Testaccio a Romarestauro dell'ex mattatoio del Testaccio a Roma, (pp. 54-78). Rome.

Nikolić, M., Šćekić, J., Drobnjak, B., Takač, E.(2024). Examined in Theory—Applicable in Practice: Potentials of Sustainable Industrial Heritage Conservation in a Contemporary Context—The Case of Belgrade. Sustainability. 16(7), 2820.

Orbasli, A. (2009). Re-using Existing Buildings Towards Sustainable Regeneration. School of Architecture: Place and Culture Identity Group Working Paper.

Palmer, M. & Neaverson, P. (1998). Industrial Archaeology: Principles and Practice. 1st edition. Routledge.

Plevoets, B. ve Van Cleempoel, K. (2019). Adaptive Reuse of the Built Heritage. 1st edition. Routledge.

Roma Urbanistica. (2004). Aggiornamento del Progetto Urbano Ostiense Marconi - Piano di Utilizzazione dell´Ex Mattatoio – Programma degli Interventi . (pp. 15-20), Rome

Stabile, F. R. (2019). Il Dipartimento di Architettura nell'ex Mattatoio di Testaccio. Dipartimento di Architettura, Rome.

Stratton, M. (2000). Industrial Buildings: Conservation and Regeneration. 1st edition. E&FN Spon.

The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments. (1931). The Athens Charter for the Restoration of Historic Monuments International Council on Monuments and Sites. https://www.icomos.org/en/167-the-athens-charter-for-the-restoration-of-historic-monuments

Ureche, T.C. (2013). Minimal intervention and decision making in conserving the built heritage. Master Thesis. University of Carleton.

TICCIH. (2003). The Nizhny Tagil Charter for the Industrial Heritage. https://ticcih.org/about/charter/

TICCIH. (2012). Taipei Declaration and Asia Industrial Heritage Network. https://ticcih.org/taipei-declaration-for-asian-industrial-heritage/

Voordt, D. J. M. van der, (2005). Architecture In Use: An Introduction To The Programming, Design And Evaluation Of Buildings / Amsterdam, Architectural Press.

Zazzara, G. (2020). Making sense of the industrial past. Deindustrialisation and industrial heritage in Italy. “Italia contemporanea Yearbook 2020”, 155-181.

Url-1: Galkowski M. (2019). The Effect of Privatization and Commodification into the Functions of Pedestrian Public Space: Case Study of the Central Plaza at ‘Manufaktura’ Shopping Centre in Lodz (Poland). (pp. 2), IOP Conference Series Materials Science and Engineering.

Url-2: Roma Urbanistica. (2004). Aggiornamento del Progetto Urbano Ostiense Marconi - Piano di Utilizzazione dell´Ex Mattatoio – Programma degli Interventi (pp. 16), Rome.

Url-3: The National Institute Of Cultural Heritage (NID), https://zabytek.pl/pl

Url-4: Sammarco S. (2014). Mattatoio e Campo Boario - Gioacchino Ersoch, ArchiDiAP, https://archidiap.com/opera/mattatoio-e-campo-boario/

Url-5: Strappa G. (2010). La Pelanda E Il Senso Del Restauro. http://www.giuseppestrappa.it/?p=2940

Url-6: 2001 – 2010 / M.A.C.R.O. Pelanda All’ex Mattatoio – Roma, ://www.lc-architettura.com/index.php/2001-progetti-per-il-riuso-del-mattatoio-di-testaccio-a-roma-la-pelanda-dei-suini/

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 05.07.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 25.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Özyalvaç, A. N., (2025). Yeni Zelanda'da Katılımcı Kentsel Gelişim Deneyimi Ve Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi Kavramı, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(2):964-986. https://doi.org/10.35674/kent.1510810

Yeni Zelanda'da Katılımcı Kentsel Gelişim Deneyimi Ve Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi Kavramı

Te Aranga Cultural Landscape Strategy and Cooperation in Urban Development in New Zealand

Ali Naci ÖZYALVAÇ[1]

öz

Bu çalışmada, Yeni Zelanda'daki kentsel yenileme ve dönüşüm projeleri bağlamında, yerel kültürel kimliği koruma ve geliştirme amacıyla kamu kurumları ile yerel topluluk temsilcileri arasındaki iş birliği deneyimi incelenmektedir. Maori kültüründe insan ve tabiat anlayışından esinlenilerek oluşturulan "Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi" ve "Te Aranga Tasarım İlkeleri" kavramları 2006'da ortaya çıkmıştır. Strateji, yerel çevrelere, tasarım topluluklarına ve konseylerine, Maori kültürel peyzajlarının korunması ve eski haline getirilmesi için yardımcı olmayı amaçlamakta olup, kentsel mekânda kaliteyi, aidiyet duygusunu ve refah seviyesini iyileştirmeyi hedeflemektedir. Çevre Bakanlığı tarafından geliştirilen kentsel tasarım protokolünün hazırlanması sürecinde, yerel halkın katılımıyla bir dizi seminer organize edilmiştir. Bu seminerlerde Maori halkının kentsel alanda karşılaştığı zorluklar tartışılmış, başlıklar yerli halkın dünya görüşü doğrultusunda genişletilerek kentsel tasarım kavramının ötesine geçmiş, doğanın korunması, yer adlarının tanınması, zanaat ve zanaatkârların sürekliliği, arazi mülkiyetinin güvence altına alınması ve aidiyet duygusuna katkıda bulunma gibi çeşitli konuları kapsamıştır. Maori halk kültürünün özünü oluşturan ve Te Aranga tasarım rehberinin temelini teşkil eden değerler, yedi ilke halinde özetlenmiştir. İnşa edilmiş projeler üzerinden tasarım ilkelerinin uygulanmış örneklerine yer verilmiş ve katılımcı kentsel gelişim deneyimi için konunun imkân ve sınırlılıkları irdelenmiştir. Ayrıca yerel toplulukların katılımını sağlamaya dönük benzer uygulamalara değinilirken konu ile ilgili eleştirilere de yer verilmiştir. Gelişmekte olan bir katılımcı tasarım rehberi olarak Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin kendi toplumsal bağlamı içinde güncel bir tartışma olmanın yanı sıra fiziksel çevrenin kuruluşunda geçmişten yararlanma ve kullanıcı katılımını sağlama konularında önemli bir örnek olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Katılımcılık, Kentsel Tasarım, Kültürel Kimlik, Te Aranga Tasarım Prensipleri

ABSTRACT

This study examines the experience of cooperation between relevant public institutions and local community representatives in order to drive urban development, maintaining and growing local cultural identity in New Zealand for about 15 years. The meetings, which were organized to discuss the difficulties faced by the Maori people in the urban area, gradually expanded in line with the world view of the native people and extended beyond the framework of the concept of urban design. During the preparation phase of the urban design protocol prepared by the Ministry of Environment, a series of seminars are held with the participation of local people. The concept of Te Aranga design principles, developed from the understanding of human and nature in Maori culture, and the strategy of cultural landscape with the scale exceeding the boundary covered by urban design, first appeared in 2006. Strategy seeks to comprehensively assist local people, their design communities and their councils in engaging collaboratively in the protection, restoration and reinscription of Maori cultural landscapes to deepen sense of place and wellbeing within urban environments. Various headings such as protection of nature,

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Dr. Öğr. Üyesi) Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, aozyalvac@erbakan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5596-0146

recognition of place names, continuity of crafts and artisans, securing land ownership, contributing to the sense of belonging in urban areas are examined within the scope of this study. There will also be an opportunity to analyze the results of theoretical productions through applied sample projects. While similar practices aimed at ensuring the participation of local communities from around the world are mentioned, criticisms on the subject are also included. The Te Aranga Design Principles, as an emerging participatory design guide, are not only a current topic of discussion within their social context but also serve as a significant example of utilizing historical knowledge and ensuring user participation in the creation of the physical environment.

Keywords: Urban Design, Participation, Cultural Identity, Te Aranga Design Principles.

GİRİŞ:

Yeni Zelanda Büyük Okyanus'un güneyinde, Avustralya'nın güney doğusundaki iki ana (Kuzey ve Güney adaları) ve çok sayıda küçük adadan oluşan bir ada ülkesidir (Avcı, 2013, s.436). Yerli halkın kendi ülkeleri için kullandıkları isim Aotearoa'dır[2]. Adanın ilk sakinleri olan Maori'ler Polinezya kökenli olup, kökleri güneydoğu Asya'ya dayanır ve 13. yüzyılda Büyük Okyanus'un doğusundaki adalardan gelmişlerdir (Mein Smith, 2005, s.6). Günümüzde 5,35 milyon nüfusa sahip olan ülkenin en gelişmiş ve kalabalık şehri konumundaki Auckland 1,4 milyon nüfus ve 114 milyar dolar gayri safi yurtiçi hasılaya sahiptir (Statistics New Zealand, 2022). Ülkenin yerli halkı olarak adlandırılan Maori nüfusu ülke nüfusunun %16,5 oranındadır ve nüfusun dörtte üçü kuzey adasındaki büyük şehirlerde yaşamaktadır. 18. yüzyılda adaya gelen İngilizler'in misyonerlik faaliyetleri sonucunda bugün Maori'ler arasında önemli oranda Hıristiyan nüfus bulunmaktadır (Royal, 2005). Maori şefleri ile İngiltere arasında yapılan 1840 tarihli Waitangi antlaşması ile ülke İngiliz kolonisi olmuş, sayıları hızla artan yabancılar ile yerliler arasında uzun süre devam eden Maori savaşlarında yerliler topraklarının büyük kısmını kaybetmişlerdir (Orange, 2012). 1840 tarihli antlaşma iki dilde yazılmış, metinler kullanılan farklı ifadeler sebebiyle farklı anlaşılmış, yerli halk yönetim yetkisini özellikle İngilizlere karşı koruma karşılığı verdiğini ancak toprak mülkiyetinin kendilerine ait olduğunu iddia etmiştir. Hak ihlâlleri ve tazminat davaları ile uzun süren hukuk mücadeleleri vermek zorunda kalmışlardır (Waa vd., 2014, s.7). 1854'te meclisin açılması ile iç işlerinde özerklik elde eden ülke 1907'de dominyon ülkeler arasına katılmış, 1931 Westminister Kanunu ile bağımsızlığını kazanarak 1947'de tam otonom statü elde etmiştir (Wilson, 2009). İngilizler ile her iki dünya savaşına katılan ülkenin Türkiye tarihi açısından önemi Gelibolu yarımadasına asker çıkaran Anzak birliklerinde yer almış olmalarından kaynaklanır (Kurtuluş, 2013, s.437).

Yeni Zelanda, kentsel gelişim projelerinde yerel Maori kültürünü koruma ve geliştirme konusunda öncü bir rol üstlenmiştir. Çabanın en önemli yansıması, 2006 yılında ortaya çıkan Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi ve onun uygulama aracı olan Te Aranga tasarım ilkeleridir. İlkeler, Maori halkının kültürel değerlerini ve dünya görüşünü kentsel tasarım sürecine entegre etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Yeni Zelanda'daki Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi'nin ve Te Aranga tasarım ilkelerinin kentsel dönüşüm projelerine nasıl uygulandığını incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, ilkelerin hem teorik temelleri hem de pratik uygulamaları ele alınacak, farklı projelerden örnekler sunulacaktır. Te Aranga tasarım ilkelerinin kültürel kimliğin korunması ve geliştirilmesine nasıl katkı sağladığı sorusu irdelenirken, deneyimin diğer ülkeler için de örnek teşkil edip edemeyeceği değerlendirilmekte, Yeni Zelanda'daki uygulanmış proje süreçleri başlıklar altında ele alınmaktadır. Örnek olarak, Auckland'daki Te Oro Müzik ve Sanat Merkezi, Commercial Bay karmaşık işlevli geliştirme projesi, Toi O Tamaki Sanat Galerisi ve TOIA – OTAHUHU Çok Amaçlı Sosyal Tesis gibi projeler incelenecektir. Projeler, Te Aranga tasarım ilkelerinin farklı ölçeklerde ve farklı bağlamlarda nasıl uygulanabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

[2] Yeni Zelanda ismi Hollandalı haritacılar tarafından kendi ülkelerindeki Zeeland adasına gönderme yapar ve deniz ülkesi anlamına gelir. Hollandalı kâşif Abel Tasman, 1642'de Yeni Zelanda'yı keşfettiğinde, bölgeyi "Staten Landt" olarak adlandırmış, fakat daha sonra Hollandalı haritacılar tarafından "Nieuw Zeeland" olarak değiştirilmiştir. Yerlilerin isimlendirmesi ise "uzun beyaz bulutların ülkesi" anlamına gelmektedir. (Encyclopaedia Britannica Online, "New Zealand")

Çalışma, Te Aranga tasarım ilkelerinin yedi temel ilkesine odaklanır:

- Mülkiyet Hakkı (Mana)
- Yer İsimlerinin Gözetilmesi (Whakapapa)
- İnsanı da İçine Alan Doğal Çevre (Taiao)
- Çevre Sağlığının Korunması, Sürdürülmesi ve Geliştirilmesi (Mauri Tu)
- Sanat ve Zanaat (Mahi Toi)
- Sembolik Öneme Sahip Yerler ve Kültürel Anıtların Tanınması (Tohu)
- Yerinde Korunma (Ahi Ka)

Çalışmada nitel bir araştırma yöntemi kullanılmış, kullanılan veriler literatür taraması, proje incelemeleri ve ilgili kurumların raporlarından elde edilmiştir. Te Aranga Tasarım İlkeleri, kültürel kimliği koruma ve kullanıcı katılımını teşvik eden bir rehber olarak, yalnızca Yeni Zelanda için değil, benzer postkolonyal bağlamlara sahip diğer ülkeler için de ilham verici bir model sunmaktadır. Çalışma, ilkelerin sağladığı imkânları ve sınırlılıklarını ortaya koyarak, gelecekteki uygulamalara yönelik politika önerileri geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Maori kültüründen ilham alan ilkeler, doğa ve insan arasındaki ilişkiyi temel alarak kentsel mekânlarda aidiyet, sürdürülebilirlik ve kültürel değerlerin görünürlüğünü artırmayı hedeflemektedir. Çalışmada, farklı projeler üzerinden ilkelerin pratik uygulamaları ve somut çıktıları değerlendirilmiştir. Örnek projeler, yerel halkın sürece katılımının sağlanması, sürdürülebilirlik ve yerel sanatsal ifadelerin mimari tasarıma entegre edilmesi gibi önemli kazanımları ortaya koymaktadır.

1. Te Aranga Prensiplerinin Ortaya Çıkışı

Aotearoa/Yeni Zelanda, yerel yönetimler ve yerli halk grupları arasındaki iş birliğine dayalı, özgün bir planlama deneyimine sahiptir. Deneyimin kökleri, özellikle Auckland bölgesinde, sömürge dönemine kadar uzanır. Benzer kolonyal geçmişe sahip ülkelerde sıkça görüldüğü gibi, Yeni Zelanda'da da yeni yönetimin iktidarını simgeleyen yapılarla kentsel peyzajın yeniden şekillendirilmesi, beraberinde Maori halkının kültürel izlerinin silinmesi ve topraklarından edilmesi endişesini doğurmuş, bu da iş birliğine dayalı planlama yaklaşımlarının gelişmesinde önemli bir itici güç olmuştur. İlk tartışmalar genellikle kıyı şeridinin istimlâk edilmesi ve su kaynaklarına erişimle ilgilidir. Örneğin, 1860'ta Kuzey Adası'nın %80'i Maori halkının mülkiyetindeyken, oran 2000'de %4'e kadar düşmüştür. Günümüzde de modern planlama uygulamalarının getirdiği büyük ölçekli ve tepeden inmeci kentsel tasarım kararları, bireysel mülkiyetin ön plana çıkarılmasıyla arazilerin satışının kolaylaştırılması ve mecliste yerli halkın temsiliyetinin yetersizliği gibi konular, süregelen tartışma başlıkları arasında yer almaktadır (Matunga, 2013).

Ülkede Avrupalı kolonizatörlerin gelişinden itibaren eksik olmayan protesto hareketleri 1970'li yıllarda Maori Protesto Hareketi olarak yeniden sahneye çıkmış, yerel halkın kaybettiği toprakları geri alması ve kültürel kimliğinin ihya edilmesi yolunda uzun süren mücadeleler verilmiştir (Derby, 2012). Bu konuda hızlı şehirleşme de önemli bir faktör olmuştur. 1926'da %85 oranında kırsal bölgelerde yaşayan Maori nüfusu 1986'ya gelindiğinde %20 seviyelerine düşmüş ve hızlı şehirleşme toplumsal kimlik tartışmalarını alevlendirmiştir (Meredith, 2005). 1975'te Waitangi Hareketi ilk sonuç alan hamlesini yapmış, aynı isimli bir mahkeme kurularak 1840 yılında İngiliz Krallığı ile yerli halkın temsilcileri arasında yapılan ve ülkenin kurucu metni sayılan Waitangi Antlaşması'nın ileriye dönük olarak merkezi yönetim tarafından tanınırlığının garanti altına alınması sağlanmıştır (Wilson, 2009). Yerli halkın kaybettiği topraklar ve kendi dilini kullanması konusu ilk tartışılan başlıklardır. 1985 yılında yapılan yasa değişikliği ile ihlâl soruşturmalarının geçmişe dönük olarak incelenmesi de mümkün olmuş ve antlaşmanın imzalandığı 1840 yılından itibaren yapılan haksızlıkların incelenmesinin önü açılmıştır (Sullivan, 2017). Toprak sahiplerine mülklerinin iadesi hakkındaki

hukuki süreçlere yönelik olarak 1988, 1993 ve 2006 yıllarında değişiklikler ve uygulamada karşılaşılan sorunlara yönelik eklemeler olmuştur (Boast, 2008).

Konuyla ilgili gelişmelerin tarihçesi incelendiğinde önemli bir başlangıç noktası olarak beliren Yeni Zelanda Kentsel Tasarım Protokolü, Çevre Bakanlığı tarafından 2005 yılı Mart ayında yayınlanmıştır (UDP, 2005). Tasarım protokolü ile başarılı kentsel tasarım projelerinin uygulanmasını sağlayacak yedi ilke; bağlam, kimlik, seçme hakkı, bağlantı, yaratıcılık, koruyuculuk ve iş birliği olarak belirlenmiş ise de yöreye özgü niteliklere duyarsız olması ve ülkenin kırsal karakterine uygun olmaması sebebiyle eleştirilmiştir (Silva, 2018, s.13). Yine protokolün meydana getirilmesinde yerel halkın fikirlerinin ve katılımının sağlanmadığı ve Maori kültürünün menfaatleri konusunun yeterince ele alınmadığı şeklinde tepkilerin gelmesi üzerine dayanışma eksikliğini gidermek adına Çevre Bakanlığı'nın desteği ile Maori topluluğunu etkileyen politikalar ve konular hakkında tavsiyelerde bulunmakla görevli kamu birimi (Te Puni Kokiri), tasarım alanında çalışan profesyonellerden oluşan ekipler, kaynak yönetimi uzmanları ve tüm ülkeden yerli halkın temsilcilerinin bir araya geldiği ilk toplantılar Haziran 2006'da Waitakere'de başlamıştır (Te Aranga, 2008). Aynı yılın Kasım ayında Flaxmere'de Maori Kültürel Çevre Stratejisi'nin taslak hali oluşturulmuş ve Te Aranga Kültürel Çevre Stratejisi ile yapılı çevrenin oluşmasında yerli halkın beklentilerini ve menfaatlerini dikkate alarak isteklerini karşılamaya yönelik uyumlu ve ortak bir çabanın da ortaya konması sağlanmıştır. Yapılan forumlar sırasında kentsel tasarım kavramının yerel halkın zihnindeki fiziksel çevre tanımını kuşatmada yetersiz kaldığı görülerek Maori dünya görüşü doğrultusunda doğal çevreyi de içine alan "Maori kültürel çevresi" ifadesinin kullanılmasında karar kılınmıştır. 2006 yılında yayınlanan Te Aranga Maori kültürel çevre stratejisinde (ADM, 2020) şöyle deniyor: "Biz Maori'ler olarak kültür çevremiz hakkında kendimize özgü bir anlayışa sahibiz. Bu anlayış geçmişi, şimdiyi ve geleceği, ayrıca fiziksel olanın yanında metafiziksel boyutları da kapsıyor. Çevre, içinde kendimizi ifade etmemizi sağlayan şeydir (Kayan, 2018). Yaşadığımız yer olmanın ötesinde kim olduğumuzu da belirlemektedir. Süreklilik içinde hem kentsel hem kırsaldır. Kalıtım yoluyla aileyi, toprağı, denizi, nehiri birbirine bağlayan şeydir."

Belirtildiği şekliyle fiziksel çevrenin kentsel alan olarak sınırlanması yanında kara ve deniz olarak da ayrımı kabul edilmemekte, daha da ötesinde atalar kültü, geçmiş yaşamların birikimleri, meslekler ve tüm kültür üretimlerini içine alacak bilinçli bir tanımlama yapılmaktadır. Te Aranga strateji belgesinin yayınlanmasından bu yana kentsel planlama aşamasında kullanılacak bir dizi özel protokol ve uygulama rehberinin geliştirilmesi için toplantılar düzenlenmeye devam edilmiştir. Devam eden vaka çalışmaları da mevcut ana akım kentsel tasarım yaklaşımlarının ve başta hazırlanan Kentsel Tasarım Protokolü'nün mülkiyet sahiplerinin beklentilerinin karşılanmasında yetersiz kaldığı görülmüştür (Kawharu, s.334). Auckland kentinde Te Aranga ve diğer Maori kültürel çevre strateji belgesini dikkate alan bir dizi altyapı projesi ve uygulamaları sayesinde derlenen prensipler de geliştirilmeye devam etmiş, ilkeler iyileştirilirken çalışmalarda katkı sunan Tamaki banliyö bölgesindeki mülkiyet sahiplerinin de geniş desteği elde edilmiştir. Pilot projeler aşamasında mülkiyet sahiplerinin katılımının başından beri ne kadar kritik önemde ve doğru yönde verilmiş bir karar olduğu anlaşılmış, büyük kaynak gerektiren kamu yatırımlarının proje müellifleri ve kamu adına danışmanlık hizmeti veren uzmanlarca tartışıldığı forumlarda belirlenen tasarım ilkelerinin aynı zamanda değerlendirme kriteri olarak da ele alınması gerekliliği fikri ortaya çıkmıştır.

2. Maori Kültürel Değerleri ve Te Aranga Tasarım İlkeleri

Te Aranga kültürel çevre stratejisi çalışmasının ve uygulamaya yönelik oluşturulacak tasarım rehberinin temelinde yer alan, Maori halk kültürünün de özünü oluşturduğu ifade edilen temel değerler 7 madde halinde özetlenmiştir (Te Aranga Principles, URL-1).

Buna göre Maori kültürel değerleri (Paul, 2016, s.5);

- Rangatiratanga; Yerli halkın bölgesel otorite kullanma ve kaderini tayin etme hakkı
- Kaitiakitanga; Doğayı korumak ve dönüştürmek durumunda onun bir parçası olmak
- Manaakitanga; Konukseverlik, Cömertlik
- Wairuatanga; İnsan- Çevre bağı
- Kotahitanga; Birlik, Uyum ve İş birliği
- Whanaungatanga; Aidiyet duygusu veren ortak deneyimler, birlikte çalışma tecrübesi
- Mātauranga; Bilgi, Anlayış, Maori Bilgeliği'dir.

Te Aranga Maori tasarım ilkeleri, Maori halkının özünde barındırdığı düşünülen kültürel değerlere dayanan ve tasarımcılar için uygulamada rehberlik sağlamayı amaçlayan bir ilkeler kümesidir. İlkeler, Te Aranga Maori Kültürel Çevre Stratejisi (2016) belgesinde tanımlanmıştır ve temel amacı, insanların yaşadıkları yörenin, bölgenin veya kentin kendine özgü niteliklerini anlamalarını ve takdir etmelerini sağlamaktır (Te Aranga Maori Kültürel Çevre Stratejisi, 2016). Te Aranga tasarım ilkeleri, belirli bir yerde (Rohe) yaşayan herkesi kapsar, mülk sahibi olan (mana whenua) ve olmayan (mataawaka) Maori halkı, Maori olmayan bölge halkı (tauiwi) ve misafirler (manuhiri) yer alır. İlkeler, farklı grupların yöreyi anlamalarını, takdir etme duygularını derinleştirmeyi ve aralarındaki bağı güçlendirmeyi hedefler. Bu sayede kültürel çevrenin korunması, ihya edilmesi, geliştirilmesi ve biçimlendirilmesinin mümkün olması beklenir (Hoskins ve Kake, 2013).

Koruma kavramı, bir kaynağın devamlılığının sağlanması, kullanılabilir olduğu durumda mevcut durumunun devam ettirilmesi yanında eski halinin dondurulması yerine birlikte büyütülmesi ve geliştirilmesini de kapsar. İlkeler, hem kültürel açıdan uygun tasarım süreçlerini hem de doğal çevre, peyzaj ve yapılı çevre hakkındaki tüm anlayış, idrak ve takdiri artıracak tasarım ürünlerini teşvik etmeye ve yönlendirmeye yarayan karşılıklı bir ilişkinin kurulmasını amaçlamaktadır (Waa vd., 2014, s.11). Yerel halkın, yöreye özgü olanın akışına ve bağlamına uyum sağlamasını, kişisel ilişki kurabilmesini ve ileri aşamada onu geliştirmeye yönelik etkileşimi mümkün kılacak stratejik temelin kurulması hedeflenmiştir.

Diğer yandan ilkeler, tasarım topluluğu ve tüm paydaşlar açısından yerel halkın atalarının topraklarını nasıl gördükleri, nasıl değerlendirdikleri ve yapılı çevrenin oluşumuna katkı yapmaya nasıl katılabilecekleri konusunda fikir vermek üzere hazırlanmıştır. İlkeler yerel halk, alanın profesyonelleri ile yerel ve merkezi yönetim arasında sağlam ve uzun ömürlü ilişkiler kurabilmek amacıyla belirlenmiş, ancak iş birliği neticesinde zengin tasarım potansiyelinin açığa çıkacağı düşünülmüştür. İlkeler kısaca şunlardır (Te Aranga Principles, URL-1; Hoskins vd., 2013; Kake vd., 2018; Paul, 2016; TRC Design framework, 2016);

2.1. Mülkiyet Hakkı (Mana)

Mana, Maori kültüründe manevi güç, otorite ve prestiji ifade eden önemli bir kavramdır. Bireylere, ailelere, kabilelere, nesnelere ve yerlere atfedilebilir. Mana, doğuştan gelen bir hak olarak veya başarılar, bilgi birikimi ve topluluğa hizmet yoluyla kazanılabilir. Mana, mülkiyet hakkı kavramını da etkiler. Örneğin, geleneksel Maori toplumunda, toprağın mülkiyeti tek bir bireye ait değildi, aksine mana sahibi kabileler veya aileler tarafından ortaklaşa yönetiliyordu. Toprak, atalardan miras kalan ve gelecek nesillere aktarılacak kutsal bir varlık olarak görülüyordu. Anlayış, toprak üzerinde ekonomik çıkarlardan ziyade, sürdürülebilirlik ve toplumsal refahı önceleyen bir yönetim biçimine yol açmıştır.

Waitangi antlaşması ile Maori halkının politik ilişkilerinin çerçevesi çizilmiş, 2011'de yayınlanan Wai 262 raporu (Wai-262, 2011), Maori kimliğini ve kültürünü etkileyen Yeni Zelanda yasal düzenlemeleri ile ilgili geliştirme çalışmalarının temelinde yer almaktadır. Sözleşmelilik esasına dayalı ilişki yapısı diğer Te Aranga prensiplerinin uygulanmasına temel oluşturması bakımından ayrıca önemlidir. Tasarım ortamında yerli halkın kültürel aidiyetinin zenginliğini, anlatılarını, dünya görüşünü yansıtan

ve görsel kimliğini geleceğe taşıyacak olan çalışma platformu bu temel üzerinde kurgulanmıştır. Uygulamada toprak sahipleri ile mutabık kalınması ve tasarım yaklaşımlarının sonlandırılmadan önce mukavele esasına göre hareket edilmesi esastır. Ayrıca bu yolla tasarımda başarının sağlanmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Her tür kalkınma ve büyüme programında geniş ölçekli yerli halk gruplarının yanında azınlıkta kalmış grupların tanınması da önemsenmiştir.

2.2. Yer İsimlerinin Gözetilmesi (Whakapapa)

İlke, mülk sahiplerinin atalarından gelen isimlerin korunup yaşatılması olarak da ifade edilmektedir. Yerli halkın atalarını keşfetmeye ve tanımaya giden yolda bir geçit görevi üstlene isimlerin yaşatılması ile onların onurlandırılması yanında, ancak yöreye ait tarihi hikâyeler ve orada süregelen adetlerin yaşatılması ile kullanıcıların mekâna dair anlayışlarının gelişmesinin mümkün olduğuna dair prensip kararı Maori dünyasında saygın bir yere sahiptir. Soyağacı anlamına gelen 'whakapapa' terimi en geniş anlamıyla toplumsal hayatın düzenlenmesinde, aidiyet ve kullanım hakkı gibi her konuda bireylerin statüsünü belirleyen önemli bir Maori anlayışını belirtmektedir. Uygulamada mülk sahipleri ve yerlilerden oluşan istişare kurulları isimlerin doğru yazılışı da dâhil olmak üzere kullanım şekilleri üzerinde fikir üretirler. Yer isimlerinin tabela ve yönlendirme işaretleri gibi araçlarla desteklenmesi yanında soyut, zihinsel üretimler için de uygun adların tercih edilmesi, tipografik varlıklarının barındırdığı anlam boyutlarını da dikkate alarak tasarım süreçlerinde kullanılması yolu benimsenmiştir.

2.3. İnsanı da İçine Alan Doğal Çevre (Taiao)

Maori'lerin kültürel gelişimi doğrultusunda doğa tanımı, tüm yapay ve doğal bileşenleri ile geçmiş zamanları da içermektedir. Özellikle koruma ile gelişmenin bir diğerini engellemeyen birlikteliği fikri benimsenmiştir. Yerli halkın malik olduğu doğa parçası üzerindeki farkındalığı ve geçmişten gelen ilişkisi anlamında ilke, çevreyi insandan bağımsız düşünmek yerine ona anlam veren bir insan ile ilişkisi bağlamında ele alırken, ilişkiye koruma ve geliştirmenin mümkün olmasını sağlaması bakımından özel bir önem yüklemektedir. Yerel biyoçeşitliliğin yeniden kurulması, ekolojik koridorların korunması ve yenilerinin inşa edilmesi, halka açık yerler için seçilmiş uygun yerli bitki çeşitlerinin kullanılması, özel alanlarda yerli türlerin ekiminin teşvik edilmesi için stratejiler geliştirilmesi uygulama alanındaki bazı örnekler olarak gösterilebilir. Ayrıca bölgede yaşayan kuş türlerinin yaşam döngüsü doğrultusunda onları destekleyecek ve görünür kılacak bitki ve ağaç türlerinin seçilmesi, doğanın hamisi ve koruyucusu sıfatı ile hareket ederek geleneksel gıda ve kaynakların üretim alanlarının kurulması ve düzenlenmesi benimsenmiştir.

2.4. Çevre Sağlığının Korunması, Sürdürülmesi ve Geliştirilmesi (Mauri Tu)

Yaşamın özü olan 'mauri' kavramı, canlı ve cansız her şeyde var olan yaşam enerjisini temsil eder ve Yeni Zelanda'daki sürdürülebilir tasarım uygulamalarının temelini oluşturur. Kavram, fiziksel dünyanın ötesine geçerek manevi olanı da içerir ve tüm varlıkları birbiriyle bağlantılı olarak görür. Te Aranga tasarım ilkeleri, Mauri'nin korunmasını ve sürdürülmesini her türlü kalkınma ve büyüme planının öncelikli amacı olarak belirler. Bu doğrultuda, su (wai), toprak (whenua), bitki örtüsü (ngāhere) ve hava kalitesinin (Hau) sürekli izlenmesi önem kazanmaktadır. Su ve enerji kaynaklarının korunması hem doğal çevrenin hem de toplumun refahı için kritik öneme sahiptir. Te Aranga tasarım ilkeleri, bozulmuş ekosistemlerin ve habitatların eski haline getirilmesini ve geliştirilmesini, toprak ve su kirliliğinin önlenmesini ve ıslah edilmesini, yağmur suyu toplama ve atık su geri dönüşüm sistemlerinin kullanımını teşvik eder. Ayrıca, peyzaj tasarımında yerel kaynaklı malzemelerin tercih edilmesi, Mauri'nin korunmasına ve yerel kültürel kimliğin yaşatılmasına katkı sağlar.

2.5.Sanat ve Zanaat (Mahi Toi)

Prensip ile yerel halkın öyküsüne sahip çıkması ve yaratıcı ifade etme imkânları bulması amaçlanmaktadır. Maori atalarının isimleri, geçmişten kalan deyişler, masallar ve hikâyeler tasarım ortamında yeniden ele alınarak peyzaj ögesi, mimari bir unsur ya da salt kamuya açık sanat yapıtları olarak ifade edilirken yerel halktan süreçlere katılımın sağlanması için görevlendirmeler yapılmaktadır. Kültürel anlatıların tasarım ortamında yeniden ifade edilmesi için toprak sahipleri olan Maori'ler özelleşmiş tasarım gruplarının kurulmasına yardım ederken, kentsel peyzajın oluşumu ile halk kültürünün yeniden üretimi gerçekleşir, aidiyet duygusunun sağlanması desteklenir ve kamusal sanat yoluyla sözlü kültürün devamlılığı pekiştirilir.

2.6. Sembolik Öneme Sahip Yerler ve Kültürel Anıtların Tanınması (Tohu)

Geliştirme projelerinde yöreye ait özgün niteliklerin anlaşılması ve korunmasında Maori dünya görüşünün kapsayıcılığı dikkate alınmış, algı zenginliğinin tasarımı biçimlendirme potansiyeli üzerinde durulmuştur. Süreç içerisinde yer ve anıtların bilinirliğinin artırılması, düzenlenmesi ve korunması amaçlanırken yine aidiyet duygusu ve yer'in idrak edilmesi şeklinde tanımlanan ilişkinin de güçlenmesi hedeflenmektedir. Nitelikli olarak tanınan alanlar (Tohu) mezarlıklar, dini ritüel veya geçmişte yaşanan bir mücadeleye tanıklık etmesi bakımından kutsal bulunan mekânlar (wahi tapu), dağlar (maunga), kanallar, nehirler (awa), su kaynakları, pınarlar (puna), tarım arazileri, bahçeler (mahinga kai) ve atalarının yerleşim alanlarını kapsamaktadır. Alanlar ile yeni gelişim alanlarının görsel bağlantısının güçlü olması hedeflenir, fiziksel çevrenin oluşumundan mekânda yönlenmeye dek tasarımda girdi olma potansiyeli sorgulanır. Gezi güzergahları oluşturulması, bilgilendirme panoları hazırlanması gibi uygulamalarla destek olunması sağlanır.

2.7.Yerinde Korunma (Ahi Ka)

Yerli halkın yaşamına, kendi yöresinde, güven ve itibarla devam etmesi esastır. Yukarıda bahsedilen antlaşmalar ile yerleşim alanları tanınan halkın varlığının geleneksel, kültürel ve ticari boyutları bir bütün olarak kabul edilir. Ayrıca yaşayan halkın doğa üzerinde hamilik/koruyuculuk sorumluluğunun (kaitaki) kentsel alanlarda devamlılığı da önemsenmektedir. Halkın tarım arazileri ve su yolları gibi doğal kaynaklara erişimi, atalarından miras yoluyla intikal eden arazilerinin kullanım hakkının korunması ve velayet yoluyla aktarımının güvence altına alınması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Yerli halkın yöre ile ilişkisini güçlendirecek, aidiyet ve kimlik duygusunu pekiştirecek ortak teşebbüslerde bulunması desteklenir. Kamu ve özel sektörün bu kişilerle kuracakları ortaklıklar ile istihdam imkânlarının artırılması ve mülk sahipliğinin sürdürülmesi fikri benimsenir.

3. Tasarım Prensiplerinin Uygulanmış Projelerden Örnekler Üzerinden İncelenmesi

Te Aranga Tasarım İlkeleri, Yeni Zelanda'daki kamusal alan ve yapı projelerine nasıl entegre edildiğini gösteren örnek projeler üzerinden ele alınmaktadır. Örneklerde, Maori kültürel değerlerinin mimari tasarımda somut olarak nasıl ifade edilebileceği ve topluluk katılımının tasarım süreçlerindeki önemi vurgulanmaktadır. Projeler, Maori kültürünün peyzaj mimarisindeki mirasının korunması, kültürel kimliğin güçlendirilmesi ve toplumsal uyumun teşvik edilmesi açısından önemli örnekler sunmaktadır. Te Aranga tasarım ilkelerinin kentsel gelişim projelerine nasıl entegre edilebileceğine dair somut örnekler sunan projeler ayrıca mimarlar, tasarımcılar ve planlamacılar için ilham kaynağı oluşturmaktadır.

3.1.Te Oro (Glenn Innes) Müzik ve Sanat Merkezi, Auckland, 2015

Mimar Lindsay Mackie (Archimedia), sanatçılar Bernard Makoare, Martin Leung- Wai ve Petelo Esekielu tarafından genel konsept kararları verilen yapı geleneksel biçim ve ikonografinin modern düşünce ve teknoloji ile birleşimi olarak gösterilmektedir. 1995 tarihinde başlayan bir dizi toplantının sonrasında 2012 yılında Auckland bölgesel yönetim kurulunun fonlaması ile gerçekleştirilmiştir.

Projenin tasarım ekibi usta Maori tasarımcı ve sanatçıları ile iş birliği yapmış ve geniş katılımlı temsilciler proje ekibine dâhil edilmiştir. Yapının fiziki yapısı geçmişin izlerini, ataların hikâyelerini ve geleneksel kültürün biçimlerini ses ve görseller ile günümüze taşımayı amaçlamaktadır.[3]

2010 yılında başlayan görüşmelerde on dokuz farklı grubun çağırıldığı proje süreci içinde Maori'ler üç kişi tarafından temsil edilmiştir. Yerel halkın katılımı için proje bütçesinden pay ayırılması da katılım ve iş birliğine verilen önemi göstermektedir. Tasarımın konsept aşamasından marka tasarımı ve isimlendirme aşamalarına kadar bölge halkı ile entegrasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Yapının ismi Te Oro, Maori temsilcileri tarafından önerilmiş ve Maungarei dağında esen rüzgârın sesi anlamında halk hikâyelerinden esinlenilmiştir. Ayrıca mekân isimleri de geleneksel yer isimlerinden ve halk hikâyelerinden seçilmiştir. Birbirlerine doğal ışıkla aydınlatılmış alanlar ile bağlanan iki katlı üç bölümden oluşan yapıda dans atölyeleri, etkinlik alanları, 394 kişilik gösteri salonu, dijital kayıt ve düzenleme odaları bulunmaktadır. Ayrıca takı tasarım, resim gibi el sanatlarının icra edildiği atölyelerin olduğu bina, eskiden beri önemli olan yerel halkın toplandığı mahkeme binası ve semt kütüphanesinin yakınında, bölgenin kültürel etkinliklerinin merkezinde yer almaktadır. Yerli gruplarının atalarından olduğu düşünülen gezginlerin adaya ilk çıktıkları noktada bulunduğuna inanılan Glenn Innes Sanat Merkezi'nin adanın ilk sakinlerinin sığındıkları ağaçlık bölgeyi hatırlatması istenmiş ve yapının dış görünüşünde ahşap ayaklar üzerinde yüzen bir kanopi imgesi ile insanları yine kendine çağırması hedeflenmiştir.

Şekil 1. Glenn Innes Müzik ve Sanat Merkezi'nden Görseller. [Üstte ön görünüşü, sağda cephede kullanılan kaplama elemanlarında Whakario oyma sanatı kullanımı, aşağıda Tukutuku Maori dokuma sanatı ile üretilmiş pano ve üretim sürecini gösteren detay. (URL-2)]

Yapıda Polinezya kökenli örgü motifleri kullanılarak disiplinler arası ilişkilerin birliği sembolize edilmiştir. Motifler Maori'ler için taş ve ahşap oyma sanatları kullanılan malzemelerden desenlere ve anlatılan hikâyelere uzanan geniş ve saygın bir geleneksel kültür ögesi konumundadır. Binanın yapısal anlamda malzeme seçimi gibi konularda, iç ve dış mekânda sergilenen sanat eserleri için yerel halkın temsilcileri ve sanatçılar üretimleri ile katkıda bulunmuşlardır. Ahşap oyma panolar, taş oymalar ve sesli eserler Maori sanatçıları tarafından üretilmiştir. Kullanılan yazı fontunun tasarımı için yerli halktan bir grafik tasarımcısı çalıştırılmıştır. Gösterilen enstalasyonların tasarımında yerli halk grupları arasında fırsat eşitliğine önem verilmiş, özgün ve otantik üretimler desteklenirken birbirlerini baskılamaları önlenmiştir. Sürdürülebilirlik hedefine yönelik olarak çatısına yerleştirilen 256 PV panel ile yapı kendi enerjisini üretebilmektedir. Altı kişilik yönetici ekibin yarısı yerli halkın temsilcileri içinden seçilmiştir. Yapının temelinin atılmasından açılışına, kutsama ve diğer ritüellerin tesisin hayatı boyunca devam etmesi proje ekibi ile kurulan ilişkiler sayesinde gerçekleştirilmiştir.

[3] Merkezin internet sitesi için bkz. Te Oro Music and Arts Centre web sitesi (URL-3)

3.2. Commercial Bay, Auckland, 2020

Warren & Mahoney, Woods Bagot, NH Architecture tarafından tasarlanan yapı Auckland limanı ile Queen Caddesi kesişiminde yer alan yapı toplu taşıma ile uluslararası düzeyde nitelikli ticaret işlevini bir araya getirmektedir. Tasarım alanı olarak belirlenen Kraliçe Elizabeth Meydanı'nın proje geliştirici firmaya satışı sırasında şehir konseyi tarafından Te Aranga Maori tasarım ilkelerinin uygulanması kaydı ile satışa izin verilmiştir. Tasarım ekibi özetle amacını Auckland'ın dünyadaki konumunu, kültürel zenginliğini ve cazibesini yansıtan bir kentsel deneyim sunmak olarak belirlemiştir. Tasarımın geliştirilmesinde kimlik, kapsayıcılık, kültür ve yerleşim kavramları temel konsept ilkeleri olarak belirlenmiştir. Yapı, kıyı şeridi ve terminalin buluştuğu yerde, Auckland merkezi iş alanlarının kalbinde yer alır ve liman bölgesi hem yerel halk hem de Avrupalı yerleşimciler için su ve gıda kaynağı olarak tarihi öneme sahiptir. Doğal koylar, geçmiş çağlar boyunca suların izlenebildiği korunaklı alanlar olmaları sebebiyle insan yerleşimlerine ev sahipliği yapmıştır.

Şekil 2. Tamaki Makarau Commercial Bay Karmaşık İşlevli Geliştirme Projesi Görseller (URL-4)

Te Aranga tasarım ilkeleri olarak belirlenen, yerel halkın kültürel özelliklerini korumayı ve geliştirerek yaşatmayı amaçlayan prensipler doğrultusunda yapıda giriş kapıları bazı yapı bölümleri Maori dilinde yer isimleri ve ilişkili kavramlar ile adlandırılmıştır. Yerel halk temsilcilerinin önerdiği hikâyeler tasarım ekibinin yardımı ile sanatsal ifadelerini bularak yapının içinden geçen 24 saat açık yaya bağlantı yolları örneğinde olduğu gibi kullanılan malzeme ve desen ile bölgenin katmanlı geçmişine ve halk hikâyelerine göndermelerde bulunmaktadır. Kamusal toplanma mekânı olan açık meydana bakan merdiven yüzeylerinde de yöresel motifler kullanılmıştır. Açık toplanma mekânının yerel halkın çeşitli törenlerine ev sahipliği yapmak üzere düşünülmesi ayrıca önemlidir. Peyzajda, cephede ve yapı içinde doğal bitki örtüsünden seçilen ve bölgenin biyoçeşitliliğini yansıtan türler seçilmiştir. Kullanıcılara eşsiz manzara sunan çatı terası da peyzaj tasarım alanı olarak düşünülmüştür (URL-5). Özellikle ofis kulesi geri dönüşümlü malzeme kullanımı, yağmur suyu toplama sistemleri, bisiklet parkı, düşük enerji sarfiyatı, ulaşılabilirlik ve yerel malzeme kullanımı gibi özellikleri ile sürdürülebilirlik ve çevresel etkileri minimize etme yönünde önemli kaygılar taşımakta ve Avustralya merkezli yeşil bina derecelendirme kuruluşu Greenstar'dan 5 yıldız almayı hedeflemiştir. Sözü edilen tasarım projesi sonuçları bakımından bu türde büyük ve özel sektör iş birliği ile gerçekleşen bir projenin yerel halkın katılımı ile ne denli başarılı olabileceğinin kanıtı olarak gösterilmektedir.[4]

3.3. Toi O Tamaki Sanat Galerisi, Auckland 2011

Mimari proje FJMT + ARCHIMEDIA ortaklığında üretilmiştir. 2013'te Dünya Mimarlık Festivali (WAF) tarafından yılın yapısı, kültür yapısı ve iç mekân tasarımı ödülüne layık görülen Auckland Sanat Galerisi Yeni Zelanda'nın en büyük ulusal koleksiyonlarına ev sahipliği yapmaktadır. 2012 RIBA, 2012

[4] Anlatılan yapıya dair detaylara ve diğer görsellere mimarlık ofisinin internet adresinden (URL-6) ulaşılabilir.

Avustralya Mimarlar Birliği Utzon ödülü ve daha birçok ödül almıştır. Sidney'de tarihi çevrede yeni yapı ve kamusal alanda tasarım konularında uzmanlaşmış olan FJMT ile yerli bir firma ve şehir konseyinin iş birliğinde ortaya çıkan tasarım kendi alanında ülkedeki en önemli projedir. 1887 tarihli bölgenin ilk müze binası ve 1900'lerde ona eklenen bölümlerden oluşan (Francis-Jones, 2013) yapıların restorasyonu ve deprem güçlendirmesini de kapsayan iş 121 milyon dolara mal olmuş ve yeni yapı ile sergileme alanı %50 artırılmıştır (Auckland Art Gallery Toi o Tāmaki, 2011). Ahşap sütunlar ve üst örtülerden oluşan giriş saçağı yerel halk mitolojisinde ormanlar koruyucusunu ve şehrin kuruluşundan sonra üzeri örtülen orman alanlarını temsil etmektedir. Maori kültüründe sanatın ve zanaatın temelinde yer alan ilham ve yaşam enerjisinin kaynağı olarak görülen bölgedeki orman varlığı, yapının yaratıcılık ve üretimle ilişkili işlevi ve konsepti ile de ayrıca anlam kazanmaktadır.[5]

Şekil 3. Toi O Tamaki Sanat Galerisi'nden Görseller. [Üst solda yapının giriş cephesi, üst sağda giriş cephesi saçağından ayrıntı ve girişte su ögesi kullanımı, aşağıda yerli halkın tören için bir araya geldiği alan ve bu yapı için Maori sanatçılar tarafından üretilmiş duvar rölyefi görülmektedir. (URL-7)]

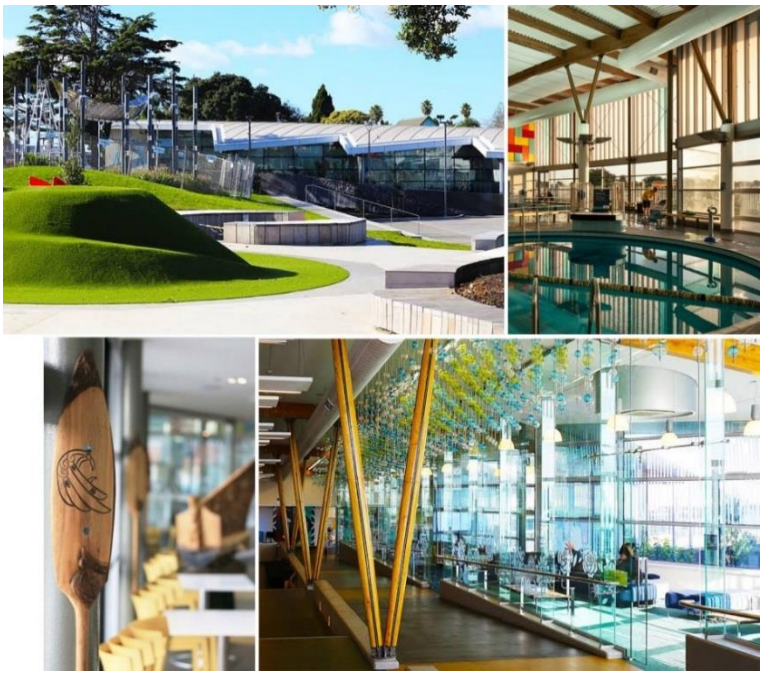
Yapının bulunduğu yer Maori halkının tarihinde farklı yerli gruplarına ev sahipliği yapması açısından önemlidir. Tasarım ekibinde bulunan Maori sanatçılar yöresel hikâyeleri bulmak ve tasarım diline tercüme etmek konusunda yardımcı olmuşlardır. Albert Parkı tasarım alanının yanıbaşında bir Maori yerleşim yeri (Papakainga) olarak önemli yere sahiptir ve yeni yapı yoluyla sanat galerisinin bu alanlar ile bütünleştirilmesi amaçlanmıştır. Bölgede bulunan yerleşimlerin burayı tercih etmesinin sebebi olan eski iki su kaynağı (Wai Ariki ve Wai Horotiı) da yine yerel halk için pratik ve sembolik değere sahip korunması gerekli ögelerdir. Yapının ön avlusu yerli halkın bazı törenlerine ev sahipliği yapmaktadır. Burada yer alan duvar rölyefinde Maori sanatçı kültürel zenginliklerin korunması ile ilişkili olarak yapının bulunduğu topografya ve su kaynakları ortasında bir kapalı muhafaza kutusu tasarlamıştır. Giriş bölümünde yer alan sütunların üst bölümlerinde bulunan ahşap oyma motifler yine Maori mitolojisinden esinlenen gök baba ve yer ana ile onların çocukları olan orman ruhu, koruyucu olarak benekli baykuş ve endemik bir tür olan ancak sayıları azalan Kauri ağaçları stilize edilerek kullanılmıştır. Doğal taş ve su ögesinin girişte özellikle kullanılması da bu bağlamdadır. Eşik kavramının Maori kültüründeki önemine atıfla kat girişlerinde yerel sanatçıların geleneksel desenleri modernize ettikleri endüstriyel üretim ahşap paneller kaplama olarak kullanılmıştır.

3.4. TOIA – OTAHUHU Çok Amaçlı Sosyal Tesis, Auckland, 2015

[5] Yapının inşa süreci ve tarihçe için ayrıca bkz. Auckland Art Gallery web sitesi (URL-8)

Mimari Proje Creative Spaces, Beskope Landscape ve Isthmus ortaklığı ile üretilmiştir. Kütüphane, yüzme havuzu, rekreasyon ve idman sahaları, oyun – piknik alanı, kafe ve danışma büroları, derslik ve seminer salonu gibi birimler barındıran yapı yerli halk için geleneksel taşımacılık yolları üzerinde bulunur. Değerli konumuna rağmen katılım şansı ancak projenin geç aşamalarında gerçekleşmiş bir örnektir. İki kıyı şeridi arasında uzanan dar bir kara parçası üzerinde, uzun süre ihmal edilmiş banliyö bölgelerinden birinde yer alan tesis, buradaki çoğunluğu işçi sınıfına mensup nüfusun özlem ve beklentilerini karşılaması açısından önemli görülmüştür.

1990'lı yıllardan itibaren bölgede yapılan anket ve araştırmalar bu türden yapılara talep olduğunu gösterse de 2000'lerin sonuna kadar gelişim olmaz ve 2010 yerel halk temsilcilerinin projeye dâhil olduğu yıldır. Altı yerli grubu proje ile ilişkili olarak tasarım ekibi tarafından davet edilir ancak bu noktada tasarım kararları için katılımın sağlanması mümkün olmaz. Yapıya isim verilmesi ve sanat eserleriyle desteklenmesi ile sınırlı bir katkı sağlanır. 2015'te hizmete giren bina çarşı bölgesi ve kilisenin yakınında yer alır. Yapı kütlesi geleneksel Polinezya mimarisinden izler taşıyan narin ahşap sütunların taşıdığı geniş bir çatı altındaki şeffaf yüzeylerden oluşur. Bölgede geleneksel olarak bugün de yapılmakta olan, kıyı şeritleri arası kano taşıma yarışmaları aynı zamanda "sürükleyerek taşımak" anlamında yapıya ismini vermiş (Toia) ve kavramsal konsept mimari biçimde iç mekânda kafe tavanında, kütüphanede cam duvar yüzeylerinde ve peyzajda da betimlenmiştir (URL-9).

Şekil 4. TOIA Çok Amaçlı Sosyal Tesis. (Üstte açık oyun alanından yapıya bakış ve iç mekânda yüzme havuzunun üst örtüsünde ahşap strüktür kullanımı, aşağıda solda geleneksel Hoe kano küreği ve sağda Spirit Level isimli enstalasyonun uygulandığı tavan bölümü.) [ADM Case Studies (URL-10), yazar tarafından düzenlenmiştir.]

Maori sanatçılarının oyma, duvar resmi, cam yüzey kazıma gibi sekiz eseri bulunan yapıda taşımacılık teması bölgedeki doğal çevreyi kuşatacak geniş bir bağlamı ve tüm canlılığı temsil etmektedir. Mimari ekibin kendisi de yapıda birçok noktada (oyun alanında volkanlar, yerel malzeme olarak bazalt yer kaplaması, korkuluk ve sütunlarda sembolizm gibi) bulunduğu bağlamı biçimlenmede kaynak olarak önemsemiştir. Sürekli kullanımı desteklemek üzere olabildiğince sınırlayıcı ve engellerin azaltılmasına özen gösterilen yapının tümü günlük kullanım düşünülerek kurgulanmıştır (Kinney, 2016).

Yerli sanatçılardan birine ait enstalasyonda bölge halkı tarafından şişirilmiş 1660 cam küre kütüphanede tavanı süslemektedir. Spirit Level isimli eseri sanatçı kullanıcıların bedensel deneyimleri ile yapıda nefesleri yoluyla katılmaları ve gelecek nesillere iz bırakmaları, ayrıca kürelerin benzersizliği

sebebiyle birlik içinde çeşitliliğin ortaya konması olarak açıklanmıştır. Koruyucu kartal heykeli, kano kürekleri, tekne pruvası gibi diğer sanat eserleri yapıda sergilenmektedir. Yapıda ayrıca 50kw gücünde 192 fotovoltaik panel kullanılmıştır (URL-11).

3.5. OTAHUHU İstasyonu ve Aktarma Merkezi, Auckland, 2013 – 2016

Mimari Proje JASMAX. Önceki sosyal merkez projesine kıyasla projenin en başından itibaren yerel grupların tasarım süreçlerine dâhil olması ile öne çıkan bir projedir. İstasyon yapısı Maori gruplar tarafından yüksek oranda benimsenmiş ve yapıdan öte bir organizasyon başarısı olarak belirmiştir. "Çatı direği" veya "mahya kirişi" gibi anlamlara gelen yapı ismi coğrafi olarak bölgenin limanlar arasındaki merkezi konumuna işaret etmektedir. Bir grup Maori tarafından doğu – batı aksında omuzlar üzerinde taşınan bir kano görünümüne sahip yapı, büyüyen şehirde artan trafik sorununa toplu taşımayı çözüm olarak önermektedir. Sadece ulaşım altyapısının bir parçası olarak değil, kamusal bir heykel olarak sanat eseri ve peyzajı bünyesinde bir araya getiren bina, tren ve otobüs kullanıcılarını yerin anlamı ve geçmiş ile buluşturmayı amaçlamıştır. Yapıya yaklaşırken yerden fırlamış izlenimi veren volkanik kaya parçaları üzerinde kültürün peyzajın bilgisini günümüze taşımak amacıyla hazırlanmış metinler ve bölgedeki dağlar hakkında bilgiler olduğu görülmektedir (McKay, 2017).

Şekil 5. OTAHUHU Istasyonu ve Aktarma Merkezi. (Sol üstte yapının gece görünüşü, sağda cephede kullanılan beton panolarda yer alan gelenelsel Maori desenleri ve bahçede yerde kullanılan bazalt kayalar üzerindeki dağ isimlerini gösteren oymalar, aşağıda yaya üst geçidinde yapının tarihi sürekliliğini vurgulayan, gölgeleme işlevi de olan seramik kaplama üçgen desenler görülmektedir.) [ADM Case Studies (URL-10) görseller yazar tarafından düzenlenmiştir.]

Yolun üzerinden yayaları duraklara ulaştıran köprü aynı zamanda liman ve dağ manzarası sunmaktadır. Bisiklet parkları ve otobüs duraklarının başlangıç noktasının buraya taşınması, şehir merkezinin yayalaştırılması amacıyla yapılmıştır. Yapı, sanat eserlerini üzerinde taşımak yerine bünyesine katmak üzere tasarlanmış olup eserler ve yapının konsepti hakkında kullanıcılarına lobide bulunan ekranlardan sürekli bilgi verilmektedir. Karşılama yolu ve eşik gibi önemli Maori kavramları yapıda sanat eserleri ile vurgulanmıştır. Köprünün çelik taşıyıcı sistemi toplumsal bağları sembolize eden üçgen örgüsü ile kendi başına bir sanat eseridir. Hem İngilizce hem Maori dilinde hazırlanan bilgi metinleri yeterli zaman tanınması sayesinde hazırlanabilmiştir. Yapı cephesinde asılı bulunan büyük beton panodaki desen için de yine geleneksel Maori kanolarında dış % kullanılan motiflerden esinlenilmiştir.

Koloniyal dönemden itibaren sanayi bölgesi olan tasarım alanının çevresi için yapının dönüşümü güçlendirici bir katalizör etkisi olarak kullanılmış ve yer altı sularının kirlenmesini önleme, yağmur suyu toplama, toprak kalitesini artıracak bitki kullanımı gibi çalışmalar yapılmıştır. Yapıda grafik tasarımdan aydınlatma tasarımına, ses, renk, doku gibi tüm tasarım kararlarının verildiği süreçte Maori katılımcıların kurduğu bir alt grup haftalık toplantılar yapmıştır. Yerel halkın temsilcileri yanında proje ekibinden kişiler, yapım yöneticileri ve kentsel tasarım uzmanlarının yer aldığı kamuya açık haftalık toplantıların sonuçları her ay üst komiteye rapor edilmiştir. Te Aranga tasarım prensipleri doğrultusunda tasarım süreci büyük uzlaşı ile sonuçlanmıştır.

Tablo 1 Tasarım prensiplerinin incelenen örnekler üzerinden değerlendirilmesi

	Te Oro Müzik ve Sanat Merkezi	Commercial Bay	Toi O Tamaki Sanat Galerisi	TOIA Çok Amaçlı Sosyal Tesis	Otahuhu İstasyonu ve Aktarma Merkezi
Mülkiyet Hakkı (Mana)	Yerli halkın katılımı ve isimlendirme sürecine dahil edilmiştir.	Maori hikâyelerine dayalı tasarım önerileri geliştirilmiştir.	Yerli sanatçıların katılımı sağlanmıştır.	Yerel halkın talepleri projenin geç aşamasında dahil edilmiştir.	Yerli grupların erken katılımı sağlanmıştır.
Yer İsimlerinin Gözetilmesi (Whakapapa)	Yerel halk hikâyelerinden esinlenen isimler kullanılmıştır.	Bölgeye özgü yer isimleri ve Maori kavramları tasarımda yer alır.	Geleneksel yer isimlerine vurgu yapılmıştır.	Yapının ismi ve kavramsal konsepti yerel kültüre referans verir.	İstasyon tasarımında geleneksel yer isimlerine vurgu yapılmıştır.
Doğal Çevre ile Uyum (Taiao)	Yerel bitki örtüsü tasarıma entegre edilmiştir.	Peyzaj düzenlemelerinde yerel bitkiler tercih edilmiştir.	Doğal taş ve su ögeleri, Maori mitolojisine referansla kullanılmıştır.	Çevre düzenlemelerinde yerel bitkiler ve bazalt kullanılmıştır.	Volkanik kaya parçaları ve yerel bitkiler peyzaj düzenlemesinde kullanılmıştır.
Çevre Sağlığı (Mauri Tu)	Sürdürülebilir enerji kullanımı; yerel kaynaklar tercih edilmiştir.	Yağmur suyu toplama sistemleri ve enerji tasarrufu sağlanmıştır.	Çevresel sürdürülebilirlik ve yerel malzeme kullanımı benimsenmiştir.	Fotovoltaik paneller ve yerel malzeme kullanımı benimsenmiştir.	Su toplama sistemleri ve sürdürülebilir malzeme tercih edilmiştir.
Sanat ve Zanaat (Mahi Toi)	Maori dokuma ve oyma sanatı, mimari detaylarda görülür.	Cephe ve açık alanlarda Maori motifleri kullanılmıştır.	Maori ahşap oymaları ve sanat eserleri mekânda sergilenmektedir.	Ahşap oyma ve cam yüzeylerde yerel sanatsal ifadeler kullanılmıştır.	Beton panolarda Maori desenleri, yapının estetiğine katkı sunar.
Kültürel Anıtlar ve Sembolizm (Tohu)	Geleneksel hikâyeler ve semboller mimaride ifade edilmiştir.	Açık alanlar ve sembolik giriş kapıları kültürel bağları güçlendirmiştir.	Yerel mitolojiyi yansıtan rölyefler ve sütun motifleri bulunmaktadır.	Geleneksel taşıma yollarını simgeleyen detaylara yer verilmiştir.	Geçmiş ve gelecek arasında kültürel bir bağ kuran semboller taşır.
Yerinde Koruma (Ahi Ka)	Yerel halkın sosyal etkinlikleri için tasarlanmıştır.	Kamusal etkinlikler için açık alanlar sunar.	Yerel halkın kültürel etkinlikleri için alanlar ayrılmıştır.	Yerel halk için sosyal ve rekreasyonel alanlar sağlar.	Ulaşım altyapısında yerel kültürle uyumlu bir deneyim sunar.

Tablo 1'de incelenen örnekler üzerinden Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin değerlendirilmesi, farklı projelerin yerel kültürel değerlerle nasıl harmanlandığını ve toplumsal katılımın tasarım süreçlerinde nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Her proje, Te Aranga prensiplerini farklı seviyelerde ve bağlamlarda uygulamıştır. Mülkiyet hakkı (Mana) açısından, Otahuhu İstasyonu erken aşamalardan itibaren yerel grupları sürece dahil ederken, TOIA Çok Amaçlı Sosyal Tesis gibi projelerde katılımın geç aşamalarda sınırlı kaldığı görülmektedir. Yer isimlerinin gözetilmesi (Whakapapa) ilkesinde tüm

projelerde yerel hikayelerden ve geleneksel isimlerden esinlenilmiş, yaklaşım mekânların anlamını güçlendirmiştir. Doğal çevre ile uyum (Taiao) ve çevre sağlığı (Mauri Tu) ilkeleri kapsamında, projelerde yerel bitki örtüsü, yağmur suyu toplama sistemleri ve sürdürülebilir malzeme kullanımı gibi uygulamalar öne çıkmıştır. Sanat ve zanaat (Mahi Toi) prensibi, Maori sanatının mimari detaylar ve kamusal sanat eserleri aracılığıyla yansıtılmasıyla uygulanmıştır. Kültürel anıtlar ve sembolizm (Tohu) bağlamında, projeler yerel mitolojiyi ve tarihsel anlatıları mimari tasarımda ifade ederek kültürel bağları güçlendirmiştir. Son olarak, yerinde korunma (Ahi Ka) ilkesi, projelerin yerel halkın sosyal, kültürel ve rekreasyonel ihtiyaçlarına yanıt vermesiyle sağlanmıştır. Değerlendirme, Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin somut çıktılarının kültürel, çevresel ve toplumsal uyumu nasıl desteklediğini açıkça göstermektedir.

Yer verilemeyen diğer birçok örnekten dikkat çeken biri de Auckland Mangere'de bulunan Zayed Kız Koleji öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Zayed Koleji pavilyonunun tasarım sürecinde hem Yeni Zelanda'nın yerli kültürü olan Maori kültürü hem de okulun felsefesinin ayrılmaz bir parçası olan İslami gelenekler kullanılmıştır. "Kadınlar İmalatta" girişimi ile mimarlık ve yapı sektöründe kadınların temsilini ve topluluk katılımını teşvik etmeyi hedefleyen proje kapsamında kız öğrencilerin okulları için bir pavilyon tasarımına katılmaları sağlanmıştır (Besen vd., 2021). Öğrencilerin tasarım sürecine katılımları mimari tasarım ve yapı üretimi konusunda bilgi edinmeleri yanında grup çalışması becerisi geliştirmeleri amaçlanmıştır. Okulun İslami karakterini yansıtan estetik unsurlar, geometrik süsleme ve sembolizm, Maori halkının dünya görüşü ile uyumlu bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirilmeye çalışılmıştır (URL-12).

4. Yerel Halkın Katılımı Konusunda Dünya'dan Benzer Örnekler

Toplumsal tarihinde sömürgecilik geçmişe ve post kolonyal topluluklara sahip Avusturalya, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde de fiziksel çevrenin yaratılmasında yerel halkların değerlerini göz önünde tutarak hareket etmek ve yerel kültürü korumak amacıyla benzer çabalar olduğu görülmektedir.

Kanada Britanya Kolumbiyası örneğinde İlk Milletler Kültür Konseyi (The First Peoples' Cultural Council-FPCC) bunlardan biridir (Konsey web sitesi, URL-13). Eskimo (Inuit) ve Metis (Avrupalı Kızılderili ataları olan) halkları ile sayılabilecek üç Aborijin gruptan İlk Milletler, ilk ikisi dışındaki tüm yerli grupları ifade etmektedir. Yaklaşık altı milyon nüfusa sahip eyalette bunun ancak %5,9'u yerli halklar olarak ifade edilirken ilk milletlerin oranı %3,7'dir (Government of Canada, Statistics Canada, 2022). Yerli halkların sayısı onlar ile ifade edilirken çeşitli kültürel özelliklere sahip, farklı dil gruplarından gelen topluluklar kendi geleneksel topraklarında yer alan ve rezerv ismi verilen alanlarda yaşamaktadır. Sömürgecilik tarihi bölgede 18. yüzyılda Avrupalı kâşiflerin sahil şeridini ticaret amaçlı ziyaretleri ile başlamış, İspanyol, İngiliz ve Rus devletlerinin bölgedeki egemenlik iddiaları 19. yüzyılın ortasında İngiliz yönetimi ile devam etmiş, yeni yerleşimcilerin sayısı, altına hücum dönemlerinde daha da artmış ve yerli halklar ile uzun süren mücadeleler olmuştur. Süreç başlangıçta yeni karşılaşılan hastalıklar ile büyük nüfus kayıpları, çatışmalar sonrasında yaşam alanlarının daraltılması, kültürel asimilasyon ve geleneksel yaşam biçimlerinin terk edilmesi ile sonuçlanmıştır (Boyd, 1990).

İlk Milletler Kültür Konseyi (FPCC) 1990'da halkların dilini, kültürünü, sanatını ve mirasını korumak, yerli halklar ve diğer toplulukların bilgi paylaşımı ve birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlamak ve ülkedeki kültürel zenginliğin takdir edilmesine katkıda bulunmak amacıyla aynı isimli yasaya bağlı olarak kurulmuştur (Fırst Peoples' Herıtage, Language and Culture Act, 1996). FPCC tarafından düzenlenen programlardan sanat programı İlk Milletler'in müzik, dans, oymacılık, dokuma, kıyafet tasarımı gibi konularda bireysel olarak desteklemek ve kültürel yaratımların belgelenerek üretiminin

devam etmesi üzerinedir. Kuruluşun ağırlıklı olarak üzerinde durduğu dil programları ile ilk halkların dillerinin yeniden canlandırılması ve geleceğe taşınması amaçlanırken, miras programı ile ilk toplulukların kültürel üretimlerinin yaşam alanlarını korumak ve canlandırmak için desteklenmesi düşünülmüştür.

FPCC'ye bağlı Fort Nelson İlk Milletler Topluluğu ile inşa edilen ve yerli halkın ortak gıda işleme mekânlarını da barındıran Chalo Ticaret ve Kültürel Eğitim Merkezi, Okanagan İlk Milletler topluluğu için ve topluluk üyeleri ile inşa edilen 2006 tarihli sıkıştırılmış toprak yapım tekniğinin ilginç örneklerinden Nk'Mip Çöl Kültür Merkezi (URL-14) gibi projeler yerli toplulukların tasarım gruplarına dâhil edildiği örneklerdir (ICHIG, 2023).

Kanada metropolitan alanlarının tümü yerli halkların toprakları üzerine kurulmuş olmakla birlikte Yeni Zelanda örneğinden farklı olarak kendileri kentleşmiş olsa da Indian Act ile tahsis edilmiş alanları yaşatmaya çalışan yerli toplulukların fiziksel çevreye dair kimi üretimleri kentsel alanın dışındadır. İş koşulları, eğitim ve ailevi sebeplerle şehir merkezlerinde yaşayan yerli toplulukların dil ve sanatsal ifade gibi kültürel değerlerini korumaya ve geleceğe taşımaya yönelik birçok program farklı organizasyonlar tarafından desteklenmektedir.

Eyalette faaliyet gösteren AHMA (Aboriginal Housing Management Association), BC Housing (Eyalet Resmi Konut Geliştirme İdaresi), CMHC (Canada Mortgage and Housing Corporation) gibi birçok organizasyonun aynı konu bağlamında yerli halkın katılımını sağlamaya yönelik tasarım prensipleri belirlemiş oldukları, bu tür girişimleri teşvik ettikleri ve uygun uygulamalar yaptıkları görülmektedir. BC Housing idaresi altında yer alan araştırma merkezi, tasarım prensiplerini topluluğun kendi ile ilgili planlama kararlarında tüm bilgi ve süreçlere ulaşabilmesi, proje süreçlerinde temsilci ve mümkün ise profesyonellerin topluluklardan seçilmesi, ilgili halkın tören, yer isimleri gibi kültürel ögelerinin yaşatılması ve yerin ruhuna saygı gösterilmesi olarak açıklamaktadır.[6]

Diğer bir örnek olarak Avusturalya'da IAV (Indigenous Architecture Victoria) Rueben Berg ve Jefa Greenaway tarafından 2010 yılında kurulan, kâr amacı gütmeyen bir organizasyondur. Mimarları ve diğer tasarım profesyonellerini yerlilerin tarihi, mesleği ve kültürel mirası hakkında sorular sormaya teşvik etmeyi amaçlayan kurucular kendileri de ülkenin yerli halklarından gelmektedir. Yerli halkın mimarlıkla ilgili konularda destek alabileceği IAV aynı zamanda mimarlara yerli mülkiyet sahiplerinin kim olduğu, yerin tarihi veya kültürel mirasın nasıl anlaşılması gerektiği gibi konularda yardımcı olmayı görev edinmiştir. Web sitelerinde mimarlar için iletişim protokolleri, mentörlük programları ve kültürler arası eğitim gibi birçok faydalı kaynak sunan kuruluş yerli halktan özellikle gençlerin mimarlığı keşfetmesi ve bu sayede mimarlık ortamında görünürlüğü artırmak için toplantılar düzenlemektedir (Fantin, 2018).

5. Te Aranga Tasarım Prensipleri Konusunda Yapılmış Eleştiriler

Konunun geniş kitleler tarafından duyulması, yerel yönetimler tarafından kabul edilmesi ve kamu yatırımlarına entegre edilerek kullanıma girmesi ile eleştiriler de ortaya çıkmıştır. Yapılan değerlendirmeler başlık olarak uygulamaya temel olan ilkelerin geliştirilmeye muhtaç olması, kültürel varlıkların soyut doğası ile inşa edilmiş yapılı çevrenin görünürlüğü arasındaki karşıtlıktan doğan zorluklar, tasarım ve planlama süreçlerine katılımın aynı oranda görünür olmaması, sonuç ürünlerin değerlendirilmesi aşamasında gözlemci ve kullanıcıların ölçüm yapacak yeterli bilgi ve anlayışa sahip olmamaları olarak sıralanabilir (Kake ve Paul, 2018).

[6] BC Housing Research Centre, Interim Guide to Indigenous Housing Development and Design için bkz. URL-15

Yapım tarzı, malzeme ve motiflerin kullanım yeri ve amacına yönelik eleştirisi, yani Maori kültürel ögelerinin modern mimarlıkta tutarsız kullanımlar ile ortaya çıktığı ve modern mimarların geleneksel üretimleri anlamayı zorlaştıracak bireyselci tutumları geçmişten beri eleştiri konusu olmuştur. Burada modern mimarlığın kapitalizm ile iş birliği doğrultusunda yapılan uygulamalar yanında bir yerli ulusal sanat inşa etmek ve turistik amaçlı ticari üretimler için geleneksel ögelerden faydalanıldığı gerçeği de akılda tutulmalıdır. Bunun yanında Maori kültürel çeşitliliğini yansıtmakta yetersiz olduğu, sınırlı görüş ve bakış açısına indirgendiği, tasarım profesyonelleri tarafından direnç ile karşılaşıldığı veya yapı üretiminde kullanımının sınırlı olduğu gibi eleştiriler de bulunur. Yine projelerde yer alan tedarik süreçlerinde ürün ve hizmetlerin belirlenmesinden kaynak bulunması, tedarikçilerin seçilmesi ve sözleşme boyunca yönetimde söz sahibi olunması konusunda aksaklıklar yaşanması da eleştiriler arasındadır (Paul, 2016).

Sömürgecilik sonrası dönemde asimilasyona uğrayan halklar ile yeni toplumsal taleplerin artarak gündemi meşgul ettiği Yeni Zelanda gibi ülkelerde konuyu daha geniş ölçekte tartışan tasarımcılar da olmuştur. Güncel bir konuşmada[7] Maori kökenli mimarlar kültürel kapitalizm ile yapı sektörünün modern mimarlık döneminde kurduğu ilişki biçimine değinerek, 15 yıla yaklaşan Te Aranga düşüncesinin yeni bir versiyona yükseltilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. Burada sömürgeciler tarafından işgal edilen mülklerin sahiplerine iade edilmesinden çok devlet kurumları, kültürel kuruluşlar ve meslek örgütleri gibi tüm kollarda kolonyalist uygulama kalıntıları ile mücadele edilmesi önerilmiştir (Walsh, 2024).

SONUÇ:

Çalışmada, Yeni Zelanda'da kentsel ölçekli yeni yapı tasarımları ve dönüşüm projeleri çerçevesinde yerel kültürel kimliği koruma ve geliştirme amacıyla kamu kurumları ile yerel topluluk temsilcileri arasındaki iş birliği deneyimi incelenmiştir. Özgün bir deneyim olarak ortaya çıkan ve güncel bir konu olarak gelişim süreci içinde katmanlaşarak derinleşen kültürel çevre stratejisi kavramının kavramsal arka planı ve uygulama deneyimlerinin literatüre kazandırılması ile fiziksel çevrenin sadece yaşam alanı olarak değil kültürel bir varlık olarak algılanması da sağlanmaktadır. Çalışma kapsamında tasarım prensiplerinin yerli halkın kültürel değerleri doğrultusunda nasıl kurulduğu ve uygulamaya yönelik somut girdilere dönüşerek mimari formlar ve toplumsal yapıları nasıl etkilediği gibi çıktıları irdelenmiştir. Yüzeysel bir bakışla geleneksel motiflerin, sembollerin veya hikâyelerin kullanımı ile karakterize olan katılım, süreç içerisinde yerel halkın karar alma mekanizmalarına dahil olması ve bilinçlenmesi yönünde ilerlemiş, topluluk mensuplarında doğal ekosistemlerin korunması ve yenilenmesi konusunda bilinç oluşturmasına katkıda bulunurken toplumsal etkileri bakımından aidiyet duygularının, sosyal uyum ve kültürel farkındalığın geliştirilmesine dair başarılı bir diyalog zemini inşa etmektedir. Bu bakımdan sadece kentsel alanda değil, aynı zamanda çevreye duyarlı bir toplum yaratılmasında da önemli roller oynadığı söylenebilecektir.

Maori kültürünün temelini oluşturan insan ve doğa anlayışından geliştirilen Te Aranga tasarım ilkeleri kavramı ve kültürel peyzaj stratejisi fikri ilk olarak 2006'da ortaya çıkmıştır. Maori Kültürel Çevre Stratejisi ile yapılı çevrenin oluşmasında yerli halkın beklentilerini ve menfaatlerini dikkate alarak isteklerini karşılamaya yönelik uyumlu ve ortak bir çabanın ortaya konması sağlanmıştır. Te Aranga

[7] Hawkes Körfezi merkezli tasarımcılar Jacob Scott ve Karl Wixon tarafından Wellington'daki Futuna Şapeli'nde verilen 2023 Futuna Konferansının başlığı "Yeni Zelanda için daha iyi gelecekler tasarlamak: Maori perspektifi" olarak belirlenmiştir. 1960'ların başında konuşmacı Jacob Scott'un babası John Scott tarafından tasarlanmış ve 1968 NZIA (Yeni Zelanda Mimarlar Enstitüsü) Altın Madalyası almış olan şapel Maori ve Avrupalı tarzları barındıran bir dizi farklı mimari geleneğe gönderme yapmaktadır. 2011 yılından beri önemli mimarların katılımı ile devam eden konferansın yapıldığı yer etkinliğin düzenleyicisi olan hayır kurumu tarafından 2006'da yıkılmaktan kurtarılarak satın alınmış ve yenilenmiştir (Mimarlık ofisi için ayrıca bkz. URL-16).

tasarım prensiplerin kuruluşundaki temel amaç; kişi ve toplulukların yörenin, bölgenin ya da kentin kendine özgü benzersiz niteliklerini idrak ve takdir etmesi olarak belirlenmiştir. Belirli bir yerde (Rohe) yaşayan mülk sahibi olan (mana whenua) ve olmayan (mataawaka) yerli halk, Maori olmayan bölge halkı (tauiwi) ve misafirlerin (manuhiri) yeri duyuşunun, takdir duygusunun derinleşmesi ve bağlantının güçlenmesi ile kültürel çevrenin korunması, ihya edilmesi, geliştirilmesi, biçimlenmesinin mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Tasarım prensiplerinin temelinde Maori yerli kültürünün özünü oluşturduğuna inanılan 7 değer; mülkü üzerinde tasarruf hakkı, bir parçası olduğu doğayı koruma ve dönüştürme mesuliyeti, konukseverlik, ortaklık, iş birliği, aidiyeti meydana getiren birlikte yaşama tecrübesine saygı ve bilgelik olarak belirlenmiştir. Değerlerden yola çıkılarak, uygulamada kullanılmak üzere somut ifadeler halinde Te Aranga tasarım prensipleri oluşturulmuş ve kamuya açık resmi kanallar yoluyla toplumun çalışmalara katılımı ve sürekli ilişki içinde olması sağlanmıştır. Bölge sakinlerinin kendi içlerinden seçtikleri temsilciler ve yerli halkın kültürel üretimlerini sürdüren sanatçı ve zanaatkarlar, tasarım profesyonelleri ve uygulama alanının yetkilileri ile proje bazlı iş birliğine girebilmektedir. Geliştirme projelerinde arazi mülkiyetlerinin el değiştirmesi sürecinde bazı örneklerde katılımcı uygulamanın ön şart olarak sunulduğu görülmektedir. Yerli halkın kendi yöresinde güvenli ve itibarlı bir yaşama devam etmesi esası olarak ifade edilen Ahi Ka (Yerinde Koruma) tasarım prensibi tüm çalışmaların felsefi temelini özetler niteliktedir. Bunun sağlanabilmesi diğer prensipler yoluyla ikincil başlıklar altında uygulamaya yönelik detaylı yönergeler ile genişletilmeye uygundur.

İkinci önemli prensip yaşantıya temel olan doğa kavrayışına ilişkindir. İnsanı içine alan, tüm doğal ve yapay bileşenleri ile geçmiş ve gelecek zamanı da kapsayacak genişlikte yapılan doğal çevre tanımı, koruma ve sürdürülebilirlik kavramlarını alışılagelmiş çağrışımlarının ötesinde yeniden ele almayı gerektirmektedir. Deneyimin gerçekleştiği toplumsal arka plan ve tarihsel sürecin kendine özgü nitelikleri yanında ortaya çıkan sonuçlar bakımından istisnai bir örnek olarak değerli olduğu görülmektedir. Kamu yönetiminde katılımcılığın sağlanması ve fiziksel çevrenin dönüştürülmesinde toplumsal temelde meşruiyet arayışları konuyu ayrıca incelemeye değer kılmaktadır.

Çalışmada Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin Yeni Zelanda'daki kentsel gelişim projelerine nasıl entegre edildiği ve süreçlerin kültürel kimlik, toplumsal katılım ve sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri ele alınmıştır. İncelenen projeler, Maori kültürüne dayalı yerel değerlerin fiziksel çevreye aktarılmasında başarılı örnekler sunmaktadır. Ancak, uygulamaların hem fırsatlarını hem de sınırlılıklarını dikkate alarak bazı temel çıkarımlar yapılmıştır:

- Te Aranga tasarım ilkelerinin kapsayıcılığı bakımından düzenleme yerel halkın katılımını teşvik eden ve kültürel kimliğin korunmasını amaçlayan bir çerçeve sunmaktadır. Örneğin, Te Oro Müzik ve Sanat Merkezi ve Commercial Bay projelerinde yerel hikâyelerin, yer isimlerinin ve motiflerin entegre edilmesi, çerçevenin başarıyla uygulanabileceğini göstermektedir. Ancak, bazı projelerde (TOIA Çok Amaçlı Sosyal Tesis) katılım süreçlerinin geç başlaması, tasarım kararlarının yerel halkın taleplerinden yeterince beslenememesine yol açmıştır.
- Sürdürülebilirlik ve doğal çevreyle uyum bakımından Te Aranga İlkeleri'nin çevreyle uyum, yerel ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir tasarım uygulamalarını teşvik ettiği görülmüştür. Otahuhu İstasyonu gibi projelerde, su toplama sistemleri ve yerel bitki türlerinin kullanımı bu anlayışı yansıtmaktadır. Ancak, sürdürülebilirlik uygulamalarının bazı projelerde daha fazla vurgulanması ve somutlaştırılması gerekmektedir.
- Kültürel sembolizm ve toplumsal etki bağlamında Maori sanat ve zanaat unsurlarının mimari detaylarla bütünleştirilmesi, kültürel bağların güçlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle, Toi O Tamaki Sanat Galerisi, kültürel mirasın korunması ve sanatsal üretimin teşviki açısından güçlü bir örnek teşkil etmektedir. Ancak, bazı projelerde kültürel sembolizmin yalnızca

yüzeysel düzeyde kaldığı ve toplumsal bağların daha derinlemesine ele alınması gerektiği görülmüştür.

- Genelleştirilebilirlik ve çoğaltılabilirlik açısından Te Aranga Tasarım İlkeleri, yalnızca Yeni Zelanda bağlamında değil, benzer kolonyal geçmişe sahip ülkelerde de toplumsal katılımı teşvik eden bir model olarak kullanılabilir. Kanada, Avustralya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerdeki yerli halklarla ilgili uygulamalar, ilkelerin daha geniş bir ölçekte uygulanabilir olduğunu göstermektedir.

Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin uygulanması sırasında belirli zorluklar ve eleştiriler gündeme gelmiştir. Bu meseleler, aşağıdaki temel başlıklar altında ele alınabilir:

- Temel İlkelerin Uygulama Olanaklarının Geliştirilmesi Gerekliliği: Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin uygulamada karşılık bulması için daha somut rehberler ve standartlar geliştirilmesi gerekmektedir. İlkelerin soyut çerçevelerinin, farklı projelerde uyarlanabilir hale getirilmesi için süreç bazlı yönergelerin oluşturulması bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır.
- Sınırlı Sayıda Uygulama Örneği: İlkelerin hayata geçirildiği başarılı projelerin sayısının az olması, modelin uygulanabilirliğini değerlendirme sürecini zorlaştırmaktadır. Daha fazla sayıda ve çeşitlilikte proje, ilkelerin potansiyel etkilerini daha geniş bir perspektiften anlamayı mümkün kılacaktır.
- Paydaşların Yetkinlik Düzeyinin Artırılması: Tasarım ve uygulama süreçlerinde yer alan paydaşların (yerel halk, kamu kurumları, özel sektör ve tasarım ekipleri) yetkinlik seviyelerindeki farklılıklar, katılımın etkin olarak sağlanmasını engelleyebilmektedir. Eğitim, bilinçlendirme ve kapasite geliştirme programları zorluğun aşılmasında önemli bir rol oynayabilir.
- Kültürel Unsurların Ticarileşmesi: Soyut kültürel ögelerin yapıların görünümüne entegre edilmesi, bazen bu ögelerin turistik amaçlı ve ticari üretimlere dönüşmesine yol açabilmektedir. Bu durum, kültürel mirasın korunmasını zorlaştırırken, geleneksel üretim tarzları ile modern yapım süreçleri arasındaki dengeyi tehdit edebilmektedir.
- Zanaatkarlar ile Süreç Aktörleri Arasındaki Uyumsuzluk: Geleneksel zanaatkar grupların çalışma alışkanlıkları, modern yapım süreçlerinin pragmatik doğasıyla çatışabilmektedir. Bu uyumsuzluk hem projelerin tasarım aşamasında hem de uygulama süreçlerinde kültürel ve yapısal bir kopukluk yaratabilmektedir. Geleneksel bilgi birikiminin modern süreçlere daha etkin entegrasyonu, uyumsuzluğun giderilmesinde kritik öneme sahiptir.

Benzer araştırma ve uygulamalara, özellikle tarihsel olarak kolonizasyon yaşamış Kanada ve Avustralya gibi ülkelerde de rastlanmaktadır. Bu ülkelerde yerel halkların kültürel kimliklerinin ve geleneklerinin korunması, geçmişteki haksızlıkların giderilmesi ve altyapı ile temel hizmetlere erişimlerinin sağlanması önemli bir odak noktasıdır. Yerel halkların karar alma süreçlerine katılımının artırılması ve kültürel değerlerinin yapılı çevrede temsil edilmesi hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, konut sorunlarının çözülmesinde geleneksel yapım tekniklerinin ve yaşam tarzlarının dikkate alındığı yaklaşımlar ön planda tutulmaktadır. Kentsel gelişim projelerinin yarattığı ekonomik fırsatlar ve istihdam olanaklarından yerel halkın da faydalanması sağlanarak, sürdürülebilir kentsel gelişimle birlikte sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere erişim kolaylaştırılmaktadır. Süreçler, aynı zamanda yeni nesillerin yerli dilini ve kültürel kimliğini tanımalarına, değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına da olanak tanımaktadır.

Yerel halkın tasarım süreçlerine erken aşamalarda dâhil edilmesi, karar alma mekanizmalarını güçlendirecek ve projelerin daha şeffaf ve etkili yürütülmesini sağlayacaktır. Süreç, toplumsal katılımı artırarak projelerin kültürel açıdan daha duyarlı ve yerel ihtiyaçlara uygun olmasına katkı sunacaktır. Ayrıca, projelerin uzun vadede etkilerini değerlendirebilecek izleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu tür mekanizmalar, projelerin kültürel, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirliğini gözlemleyerek gerektiğinde müdahale edilmesini mümkün

kılacak, yerel halk üzerindeki etkisini daha ayrıntılı analiz etmeye olanak sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, Te Aranga Tasarım İlkeleri'nin farklı coğrafi ve kültürel bağlamlarda nasıl uygulanabileceği üzerine daha fazla araştırma yapılması gerektiği açıktır. İlkelerin, yalnızca Yeni Zelanda'da değil, benzer tarihsel ve kültürel geçmişe sahip diğer ülkelerde de uygulanabilirliğini inceleyen karşılaştırmalı çalışmalar, ilkelerin evrensel bir model haline gelmesine ve yerel koşullara uyarlanarak daha geniş bir etki alanı yaratmasına olanak sağlayacaktır.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek:

Teşekkür:

KAYNAKÇA:

ADM. (2020). Auckland Design Manual. http://www.aucklanddesignmanual.co.nz/ (Son erişim tarihi: 09.12.2024)

Auckland Art Gallery Toi o Tāmaki. (2011). Maori Design Case Study, Auckland Design Manual, Toi O Tāmaki. Auckland, Yeni Zelanda. (http://www.aucklanddesignmanual.co.nz/resources/case-studies) (Erişim tarihi: 07.01.2020)

Avcı, M. (2013). Yeni Zelanda (Fiziki ve Beşeri Coğrafya). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (43), 437-439. TDV Yayınları.

Besen, P., Patel, Y., Couchman, A., McPherson, P. (2021). Architecture as a Tool for Inclusion and Community Building: Women in Fabrication at Zayed College for Girls.

Boyd, Robert T. (1990). "Demographic History, 1774–1874". Handbook of North American Indians: 7 the Northwest Coast. Smithsonian Institution.

British Columbia First Peoples' Heritage, Language and Culture Act, RSBC 1996, c. 147. https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96147_01 (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Boast, R. (2008). Te tango whenua – Māori land alienation - 20th-century developments. In Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/te-tango-whenua-maori-land-alienation/page-9 (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Derby, M. (2012). Waitangi Tribunal – Te Rōpū Whakamana - Forming the Waitangi Tribunal, 1970s. In Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/waitangi-tribunal-te-ropu-whakamana/page-1 (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Fantin, S. (2013). People. *Architecture Australia*. https://architectureau.com/issues/architecture-australia-sep-oct-2013-5/ (Erişim tarihi: 26.10.2022)

Francis-Jones, R. (2013). Auckland Art Gallery by Francis-Jones Morehen Thorp + Archimedia. https://archello.com/project/auckland-art-gallery-by-francis-jones-morehen-thorp-archimedia (Erişim tarihi 10.12.2024)

Government of Canada, Statistics Canada. Census profile, 2021 census of population. Statistics Canada. https://www12.statcan.gc.ca (Erişim tarihi: 26 Ekim 2022)

Hoskins, R., Kake, J. (2013). Te Aranga Principles. Auckland Design Manual. http://www.aucklanddesignmanual.co.nz/design-thinking/maori-design/te_aranga_principles (Erişim tarihi: 26.10.2022)

ICHIG (2023) FPCC Indigenous Cultural Heritage Infrastructure Grant, 2021 – 2022 Program Report. https://fpcc.ca/wp-content/uploads/2023/03/FPCC-ICHIG-Report-Final-9-Feb-2023-v.4.pdf (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Kake, J., Paul, J. (2018). Evaluating the Application of Māori Design Principles to Urban Neighbourhood Development Projects To Develop A Kaupapa Māori Design Framework and Assessment Tools. Building Better Homes, Towns and Cities (BBHTC) https://www.buildingbetter.nz/wp-content/uploads/2023/10/Kake_Paul_2018_Maori_Design_principles_UrbanismNZ.pdf (Son erişim tarihi:10.12.2024)

Kawharu, M. (2009). Ancestral Landscapes and World Heritage From a Maori Viewpoint. Journal of the Polynesian Society. 118 (4). 317-338.

Kayan, A. (2018). Kentleşme Sorunları Kapsamında Şanlıurfa'nın Çevre Sorunları, Yönetim Bilimleri Dergisi, (16/32), 299-328.

Kinney, K. (2016). Toia – Otahuhu Recreation Precinct. ArchitectureNow – AGM. https://architecturenow.co.nz/articles/toia-otahuhu-recreation-precinct/ (Erişim tarihi: 10.10.2022)

Kurtulmuş, R. (2013). Yeni Zelanda (Tarih). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (43), 437-439. TDV Yayınları.

Lee-Morgan, J., Penetito, K. H., Mane, J., Eruera, N., Evans, K., Linaker, L., Mio, B., Newton, P., Waa, M., & Ropati, H. (2023). Kāinga Tahi, Kāinga Rua: The Role of Marae in Reimagining Housing Māori in the Urban Environment. *Genealogy*, *7*(3), 47. https://doi.org/10.3390/genealogy7030047 (Erişim tarihi: 10.12.2024)

Matunga, H. (2013). Theorising Indigenous Planning. R. Walker, T. Jojola, & D. Natcher (Eds.), Reclaiming Indigenous Planning (pp. 3-34). McGill-Queen's University Press.

McKay, B. (2017). Sense of place: Ōtāhuhu train station. Architecture New Zealand, May 2017 (3). https://architecturenow.co.nz/articles/sense-of-place-otahuhu-train-station/ (Erişim tarihi: 10.10.2022)

Mein Smith, P. (2005). A concise history of New Zealand. Australia: Cambridge University Press.

Meredith, P. (2005). Urban Māori. Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/urban-maori (Son erişim tarihi: 10.12.2024)

Orange, C. (2012). Treaty of Waitangi. Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/treaty-of-waitangi (Erişim tarihi: 10.10.2022)

Paul, J. (2016). Exploring Te Aranga design principles in Tāmaki. The Building Better Homes, Towns and Cities National Science Challenge BBHTC. https://www.buildingbetter.nz/wp-content/uploads/2023/08/Paul_2017_exploring_te_aranga_design_principles.pdf (Erişim tarihi:12.12.2024)

Royal, C. (2005). Māori. Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/maori (Son erişim tarihi: 11.12.2024)

Silva, C. (2018). Auckland's urban sprawl, policy ambiguities and the peri-urbanisation to Pukekohe. Journal of Urban Science, 3, 1-21. https://dx.doi.org/10.3390/urbansci3010001

Sullivan, A. (2017). Politics, Indigenous Rights and Resource Ownership: Māori Customary Rights to the Foreshore, Seabed and Fresh Water in New Zealand. Studies in Arts and Humanities. 3. 39-58.

Statistics New Zealand. (2018). Auckland region. https://www.stats.govt.nz/tools/2018-census-place-summaries/auckland-region (Erişim tarihi: 26.04.2020)

TRC Design Framework. (2016). Tamaki Regeneration Company (TRC). https://tamakiregeneration.co.nz/assets/Key-Documents/TRC-Design-Framework.pdf (Erişim tarihi: 10.04.2022)

Te Aranga. (2008). Te Aranga Māori cultural landscape strategy. http://www.tearanga.maori.nz/ (Erişim tarihi: 26.04.2020)

UDP. (2005). The New Zealand urban design protocol. Ministry for the Environment, Aotearoa New Zealand. https://www.mfe.govt.nz/more/towns-and-cities/urban-design-protocol (Son erişim tarihi: 11.12.2024)

Waa, A., Ryks, J., Stuart, K., Howden-Chapman, P. B., & Robson, B. (2014). Māori participation in urban development: Challenges and opportunities for indigenous people in Aotearoa New Zealand. *Lincoln Planning Review*, 6, 4-17.

Wai 262 - Waitangi Tribunal Ko Aotearoa Tēnei: A Report into Claims Concerning New Zealand Law and Policy Affecting Maori Culture and Identity. https://www.wai262.nz/ko-aotearoa-tenei (Erişim tarihi: 11.12.2024)

Walsh, J., (2024). Designing better futures for Aotearoa New Zealand: He tirohanga Māori, a Māori perspective. https://architecturenow.co.nz/articles/designing-better-futures-for-aotearoa-new-zealand-he-tirohanga-maoria-maori-perspective/ (Son erişim tarihi: 11.12.2024)

Wilson, J. (2009). Nation and government. Te Ara - the Encyclopedia of New Zealand. http://www.TeAra.govt.nz/en/nation-and-government (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-1, https://www.aucklanddesignmanual.co.nz/en/places-and-spaces/m_ori-design/te-aranga-principles.html (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-2, http://www.aucklanddesignmanual.co.nz/resources/case-studies/teoro (Erişim tarihi: 16.07.2019)

URL-3, https:// teoro.org.nz/place (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-4, http://www.aucklanddesignmanual.co.nz/resources/case-studies/commercialbay (Erişim tarihi: 16.07.2019)

URL-5, https://wam.studio/work/commercial-bay (A new, urban future for Auckland and its place as the capital of the Pacific Commercial Bay - Te Toki i te Rangi) (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-6, https://nharchitecture.net/blog/projects/commercial-bay/ (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-7, https://www.aucklandartgallery.com/ (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-8, https://www.aucklandartgallery.com/about/building (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-9, https://www.aucklanddesignmanual.co.nz/en/case-studies/m_ori-design-case-studies/Toia.html (Son erişim tarihi: 11.12.2024)

URL-10, https://www.aucklanddesignmanual.co.nz/en/case-studies.html (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-11, https://www.bespokelandscape.co.nz/toia-otahuhu (Erişim tarihi: 10.12.2024)

URL-12, https://localprojectchallenge.org/women-in-fabrication-making-a-pavilion-for-zayed-college-for-girls/ (Erişim tarihi: 09.12.2024)

URL, 13, https://fpcc.ca (Erişim Tarihi: 10.12.2024)

URL-14, https://www.nkmipdesert.com (Erişim tarihi: 10.12.2014)

URL-15, https://www.bchousing.org/publications/Interim-Guide-to-Indigenous-Housing-Development-and-Design.pdf (Interim Guide to Indigenous Housing Development and Design, BC Housing, 2018) (Erişim tarihi: 10.12.2014)

URL-16, http://www.johnscott.net.nz/pages/futuna.html (Erişim tarihi: 10.12.2024)

EXTENDED SUMMARY[8]

Research Problem:

In this study, the collaboration experience between relevant public institutions and local community representatives in New Zealand to protect and develop local cultural identity within the scope of urban renewal and transformation practices is examined. The concept of Te Aranga design principles and the idea of a cultural landscape strategy first emerged in 2006. The Maori Cultural Environment Strategy ensures a harmonious and collective effort to meet the expectations and interests of the indigenous people in the creation of the built environment. The primary goal of establishing the Te Aranga design principles is to enable individuals and communities to recognize and appreciate the unique qualities of a place, region, or city. It is stated that the deepening of the sense of place and appreciation felt by the indigenous people living in a specific area (Rohe), both property owners (mana whenua) and non-property owners (mataawaka), the non-Maori regional population (tauiwi), and visitors (manuhiri), and strengthening this connection will make it possible to protect, revive, develop, and shape the cultural environment.

Research Questions:

This study aims to explore the nature and development process of the Te Aranga design principles and investigate their practical outcomes through implemented projects. It seeks to address the following research questions: What are the unique aspects of the Te Aranga design principles? How do these principles translate from theory to practice in urban renewal and transformation projects in New Zealand? Are there similar

[8] Chen, I. ve Chang, C. (2009). Cognitive load theory: an empirical study of anxiety and task performance in language learning. Electronic Journal of Research in Educational Psychology, 7(2), 729-746.

examples of such principles worldwide? Additionally, the study examines the criticisms related to the Te Aranga design principles and evaluates the potential for their application in other countries.

Literature Review:

Te Aranga design principles and related initiatives have been prominently featured in New Zealand government sources, with protocol studies beginning in 2005 and the concept of Maori cultural landscape strategy emerging in 2006. The Auckland Council was formed through the selection of representatives from the local community, and development of the Te Aranga design principles commenced in 2014. Updates on these developments have been published by the Auckland Council, which hosts resources on the Auckland Design Manual website, including examples of relevant projects and design principles. Additionally, there are online resources like Nga Aho (Network of Maori Design Professionals) (https://ngaaho.maori.nz/), where local community and design professionals come together.

Methodology:

The study first examines the historical background of the societal context in which the design principles developed. Subsequently, it sheds light on the concept and maturation of the design principles and cultural environmental strategy based on information from public sources. The implementation of claimed approaches and principles through executed projects is analyzed using five different examples. To deepen understanding, similar applications worldwide were sought for comparison, and two distinct international cases were examined. As the subject continues to evolve, current developments are scrutinized to understand the criticisms underlying them.

Results and Conclusions:

The Te Aranga design principles have been established, ensuring public participation and ongoing community engagement through official channels. Residents select representatives from within their community, and indigenous artists and craftsmen who sustain cultural productions collaborate on project-based initiatives with design professionals and site authorities. In development projects where land ownership changes hands, examples show that this participatory approach is presented as a prerequisite. The Ahi Ka (Home Fires Burning) design principle, emphasizing the indigenous people's secure and respected continuation of life in their own regions, summarizes the philosophical foundation of all endeavors. This can be further expanded through detailed guidelines under secondary headings, implementing other principles to achieve this goal.

Criticism related to the topic includes the need for enhancing the feasibility of applying fundamental principles, the limited number of implemented examples, the necessity to elevate stakeholders' competency levels for ensuring participation in processes, the transformation of abstract cultural elements into commercial tourist-oriented productions within the built environment, and discrepancies between the pragmatic nature of construction processes and traditional production styles and craft practices.

In addition, similar research and practices can be found in countries historically affected by colonization such as Canada and Australia, where examples focus on preserving local indigenous cultures and traditions, addressing historical injustices, and ensuring access to infrastructure and services. Initiatives aim to represent indigenous cultures in the built environment through fostering local community participation, overcoming housing issues with solutions that incorporate traditional building techniques and lifestyles. Efforts are also directed towards ensuring that local communities benefit from economic opportunities and employment generated by urban development projects. This approach supports sustainable urban development while facilitating access to essential services like healthcare and education for these communities. Moreover, it promotes the recognition of indigenous languages and cultural identity among younger generations, facilitating the transmission of this heritage.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 05.09.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 06.02.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Ay, Ş., Çelik, S. ,(2025), A Study on the Relationship Between Welfare Levels and Tax Revenues: Empirical Evidence from the Cities of the TRC2 and TRC3 Regions, *Kent Akademisi Dergisi,* 18(2):987-998. https://doi.org/110.35674/kent.1544213

A Study on the Relationship Between Welfare Levels and Tax Revenues: Empirical Evidence from the Cities of the TRC2 and TRC3 Regions

Refah Düzeyi ve Vergi Gelirleri İlişkisinin İncelenmesi: TRC2 ve TRC3 Bölgesi Şehirlerine Yönelik Ampirik Kanıtlar

Şahin AY[1], Süleyman ÇELİK[2]

Öz

Vergi gelirleri ile refah düzeyi arasındaki ilişki, ekonomik kalkınma ve sosyal eşitlik açısından önemli bir araştırma konusudur. Vergi gelirlerinin artırılması, devletlerin vatandaşlarına daha iyi hizmet sunabilmesi ve uzun vadede refah seviyesini yükseltebilmesi için kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, uygulanan politikaların ve atılan adımların her zaman istenilen başarıya ulaşmadığı ve bazı durumlarda toplumsal huzursuzluğa yol açtığı bilinmektedir. Bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltma amacıyla uygulanan ekonomik ve mali politikalar, farklı bölgelerde çeşitli makroekonomik göstergeler üzerinde değişken etkiler yaratmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan TRC2 (Diyarbakır ve Şanlıurfa) ve TRC3 (Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak) bölgelerindeki vergi gelirlerinin refah düzeyi üzerindeki etkilerini ampirik olarak incelemektir. Araştırma, 2004-2022 dönemini kapsamakta olup panel veri analizi yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, vergi gelirleri ile refah düzeyi arasında eşbütünleşme olduğu görülmüş ve vergi gelirlerinden refah düzeyine doğru nedensellik olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katsayı tahmincilerinden elde edilen sonuçlar, panelin geneli için vergi gelirlerindeki artışın refah düzeyini azalttığı yönündedir. Ancak şehir bazında sonuçlar incelendiğinde Mardin ve Şırnak illerinde tersi sonuçlara ulaşılmıştır. Vergi gelirlerinde meydana gelen artışların bu şehirlerde refah düzeyini pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Gelirleri, Refah Düzeyi, TRC2, TRC3, Panel Veri Analizi

ABSTRACT

The relationship between tax revenues and welfare levels is a significant research trend in terms of economic development and social equity. Increasing tax revenues is critical in enabling governments to provide better services to their citizens and, in the long run, enhance the overall welfare level. However, it is known that the 2policies implemented and the steps taken do not consistently achieve the desired success and may sometimes lead to social unrest. Economic and fiscal policies aimed at reducing regional disparities in development create variable effects on different macroeconomic indicators across regions. The purpose of this study is to empirically examine the impact of tax revenues on welfare levels in the TRC2 (Diyarbakır and Şanlıurfa) and TRC3 (Mardin, Batman, Siirt, and Şırnak) regions located in Türkiye's Southeastern Anatolia Region. The research covers the period from 2004 to 2022 and employs panel data analysis methods. The findings indicate a cointegration relationship between tax revenues and welfare levels, with causality from tax revenues to welfare levels. Furthermore, coefficient estimations suggest that increases in tax revenues reduce welfare levels for the panel as a whole. However, when examining city-specific results, the opposite outcomes were observed in the Turkish cities of Mardin and Şırnak, where increases in tax revenues positively impacted welfare levels.

[1] **Corresponding Author:** Assist. Prof. Dr. Siirt University, Kurtalan Vocational School, Public Finance Program, sahinay@siirt.edu.tr 0000-0002-3036-2155
[2] **Author:** Assoc. Prof. Dr. Siirt University, Kurtalan Vocational School, Public Finance Program, celik.slymn@gmail.com 0000-0001-8999-0095

Keywords: Tax Revenues, Welfare Levels, TRC2, TRC3, Panel Data Analysis

INTRODUCTION:

Governments need to increase public revenues to provide better services to their citizens. The most important public revenue, tax revenues, when increased correctly and fairly, bring many positive outcomes for a large portion of society. The increase in tax revenues also affects many variables. It is known that the steps taken and policies implemented by governments aiming to improve the welfare levels of all their citizens in the long term do not consistently achieve the desired goals and sometimes result in unsuccessful policy attempts. The inability to reflect welfare uniformly across all segments of society leads to social unrest, and the demand to resolve this negative situation tends to increase continuously. When a specific region or city remains at a lower level both economically and socially compared to other regions and cities, governments are prompted to take measures. Special economic and fiscal measures are implemented in certain areas to reduce regional disparities in development, and the outcomes of these measures are subsequently evaluated. Within this framework, the fiscal measures implemented in certain cities lead to positive transformations in economic indicators, while in some cases, they result in negative impacts on various macroeconomic indicators. The TRC2 region, consisting of the cities of Diyarbakır and Şanlıurfa, and the TRC3 region, comprising the cities of Mardin, Batman, Siirt, and Şırnak, represent parts of Türkiye's Southeastern Anatolia Region. These regions include cities that are socio-culturally and economically similar. Although many economic variables determine welfare levels, the impact of per capita income, one of the most critical indicators, on tax revenues in the TRC2 and TRC3 cities is significant in addressing many specific economic issues. Therefore, this study aims to examine the effects of increases empirically or decreases in tax revenues on welfare levels in the selected cities.

1. Conceptual Framework

Taxes have a significant impact on the economy. These effects include the need for public resources, eliminating income inequality, and promoting economic growth. Through taxes, investments are made in education, healthcare, and transportation, while progressive taxes help eliminate income inequality. In the context of economic growth, the impact of taxes on consumption and expenditures is examined (Karagöz, 2023, p. 441). Efficiently planned taxation aims to achieve fiscal policy objectives most accurately, which includes promoting economic growth while minimizing tax collection costs (Stoilova & Patonov, 2012, p. 1031). Although there are various methodologies for analyzing the relationship between tax revenues and growth and development, it is evident that the savings and investment preferences of individuals have a substantial impact on taxes. Moreover, tax effort, structure, capacity, and selection of tax types are crucial in ensuring growth and development. Tax policies must be designed to ensure that taxes are levied based on the ability to pay and that the rules of tax policies are inclusive for everyone (Akdoğan, 2014, p. 122). In this context, taxes must be designed within the principles of efficiency and equity to impact social welfare levels. This is because the characteristics of taxes influence the efficiency and equity of resource distribution. Consequently, welfare and taxation have a significant relationship (Selen & Karaş, 2018, p. 980).

The relationship between tax revenues and welfare levels is typically examined from the perspective of the entire country or selected countries, making the results obtained from specific regions particularly intriguing. In Türkiye, the TRC2 and TRC3 regions, which frequently appear at the lower end of many development indices, hold significant socio-cultural and economic importance.

The TRC2 region, comprising Diyarbakır and Şanlıurfa, has a population of approximately 4 million, 63% under 30, and exports to 123 countries. It is also an important agricultural region, hosting large farming areas and generating around 40 billion TL in annual agricultural activity (Karacadağ Development

Agency, 2024). On the other hand, the TRC3 region consists of Siirt, Batman, Şırnak, and Mardin. This region includes 30 districts and 802 villages, covering 3.4% of Türkiye's land area (DİKA, 2017). The TRC3 region is a cultural mosaic with diverse characteristics and holds significant economic potential (Ay & Hacıköylü, 2023, p. 173).

2. Literature Review

Previous studies on the relationship between tax revenues and welfare levels typically focus on how tax revenues impact growth rates. These studies generally analyze OECD countries, European Union countries, or the situation of a particular country over a selected period. Research conducted on one or more regions within a single country is relatively rare.

Folster and Henrekson (2001) examined the impact of taxes and public expenditures on growth in selected wealthy countries with high welfare levels between 1970 and 1995. They concluded that public expenditures and taxes negatively affect growth.

Zeng and Du (2003) investigated the long-term effects of taxes on consumption, capital, and labor on growth. They argued that if all tax revenues are used for transfer expenditures, taxes on consumption, capital, and labor will have a negative impact on growth.

Durkaya and Ceylan (2006), The Engle-Granger cointegration test was used for the long term, and for the short term, the error correction model and the Granger causality test were employed. In their study on the relationship between tax revenues and economic growth in the Turkish economy, found a bidirectional causality relationship between direct taxes and economic growth.

In their study focused on selected East Asian countries and Iran, Sameti and Rafie (2010) found that indirect taxes had a negligible effect on income distribution and economic growth.

Martinez-Vazquez, Vulovic, and Liu (2011) conducted a study covering the period from 1972 to 2005 for 116 countries. They concluded that an increase in the share of direct taxes negatively affects growth in developed countries.

Ormaechea and Yoo (2012) determined that corporate tax was the tax type that had the most negative impact on economic growth in their study of 69 countries between 1970 and 2009. However, it was stated that personal income taxes also had a negative impact on growth.

Stoilova (2017) conducted a study covering the period from 1996 to 2013 for 28 European Union countries. The study concluded that income taxes and import-related taxes positively impact economic growth, while value-added tax has a negative effect on growth, and property taxes have no significant impact on growth.

Dam and Ertekin (2018) analyzed the impact of tax revenues on growth in Türkiye using the ARDL Bounds Testing approach, with quarterly tax revenue and economic growth data from Q1 2005 to Q2 2016. The study found a cointegration relationship between the series and indicated a positive long-term relationship between economic growth and tax revenues.

Akıncı (2019) examined the relationship between total tax revenues and economic growth in Türkiye for the period from Q1 2006 to Q3 2018 within the context of structural breaks. The study identified a long-term cointegration relationship during this period. Unit root tests and the Maki structural break cointegration test were employed in the analysis.

Karagöz (2023) investigated the impact of tax levels and structures on the sustainability of growth, focusing on productivity, competitiveness, and welfare. The study analyzed data from 35 OECD countries for the period 2008-2017 using panel data analysis.

Taşdemir (2023) examined the effects of tax types on financial development and economic growth in Turkey. The Toda-Yamamoto Granger causality test was used in the study. As a result, a one-way causality from economic growth to taxes on goods and services was determined. In addition, a one-way causality from tax revenues on goods and services to the financial development index was found.

Durucan (2023) analyzed the relationship between economic growth and direct and indirect taxes in Turkey between 1924-1962 and 1963-2021. The Toda-Yamamoto Granger causality test was used in the study. It was concluded that there was a one-way causality relationship from tax revenues to economic growth in the first period covering the years 1924-1962; and there was a two-way causality relationship between indirect tax revenues and economic growth. In the second period covering the years 1963-2021, there was a two-way causality relationship between direct tax revenues and economic growth, there was no causality relationship between indirect tax revenues and economic growth, and there was a one-way causality relationship from direct tax revenues to indirect tax revenues.

Hoylu and Kara (2023) examined the effect of taxes on economic growth in Turkey between 1990 and 2019. Unit root, vector autoregression (VAR) and cointegration methods were used in the study. According to the results of the study, it was determined that indirect taxes positively affected economic growth and direct taxes negatively affected economic growth.

3. Empirical Analysis of the Relationship Between Welfare Levels and Tax Revenues

The primary objective of this research is to analyze the impact of tax revenues on welfare using empirical methods specific to selected cities. Thus, this section of the study focuses on the empirical analysis of the relationship between welfare levels and tax revenues. In this context, the data set used, the model established, and the variables included in the model are detailed.

3.1. Data and Variables

This study uses data from the TRC2 (Diyarbakır and Şanlıurfa) and TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, and Siirt) regions of Türkiye for the years 2004–2022 as the sample. The data are sourced from the online databases of TÜİK (TURKSTAT) and the Ministry of Treasury and Finance (MoTF).

In this section of the study, various tests were applied for the empirical analysis. These include preliminary tests such as the Homogeneity and Cross-Sectional Dependence tests, the Hadri & Kurozumi (2012) panel unit root test from the second-generation unit root tests, the Westerlund (2007) panel cointegration test, and the Canning-Pedroni (2008) causality test from the second-generation tests. Finally, the Common Correlated Effects (CCE) estimator was used for long-term parameter estimation. These diverse tests provide a comprehensive perspective on the model's reliability and effectiveness by covering various aspects of the analysis. The results of the applied methods were thoroughly analyzed and summarized.

In the study, the data and variable information used in the established model are presented in Table 1 below.

Table 1. Data and Variables

Variables	Description	Years	Data Source
GDP	Per Capita Income in Relevant City	2004–2022	(TURKSTAT)

TR	Tax Revenues in the Relevant City	2004–2022	(MoTF)

The variables TR and GDP were used in their logarithmic values. The variables have been seasonally adjusted. Accordingly, the empirical model is functionally specified as follows:

$$GDP = f(TR) \quad \textbf{(1)}$$

Model: $GDP_t = \beta_0 + \beta_1 TR_t$ **(2)**

3.2. Findings

Under this heading, the methodology for the applied empirical tests is outlined, and the results obtained from the analysis are evaluated and interpreted through tables.

- **Homogeneity and Cross-Sectional Dependence Test Results**

Panel analysis is an econometric method to examine datasets that combine time series and cross-sectional data. Cross-sectional dependence (CSD) refers to the situation where observations in a panel dataset are not independent. The purpose of testing for cross-sectional dependence in this study is to determine whether there is a relationship between cross-sectional units and whether these units are affected similarly by shocks in the series. Cross-sectional dependence indicates the correlation between different units at the same point in time. This situation is called cross-sectional dependence when there is a similarity or relationship between different units simultaneously. This type of dependence is a significant consideration in panel data analyses because it can mislead the results of standard regression analyses. For example, if cross-sectional dependence is present, standard error estimates may be incorrect, leading to misleading results. Therefore, it is crucial to test for cross-sectional dependence to determine whether first-generation or second-generation tests should be used. The results of these tests are important for improving the accuracy of the analysis and ensuring the reliability of the results (Pesaran, 2004). The commonly accepted hypothesis definitions for assessing the presence or absence of cross-sectional dependence in the literature are as follows:

- H_0**:** There is no cross-sectional dependence
- H_1**:** There is cross-sectional dependence.

According to cross-sectional dependence hypotheses, if the p-value of the statistical results is less than 10%, the alternative hypothesis is accepted, indicating the presence of cross-sectional dependence. Conversely, if the p-value exceeds 10%, the null hypothesis is accepted, suggesting no cross-sectional dependence. Acceptance of the alternative hypothesis signifies a strong relationship between the series, indicating the existence of cross-sectional dependence (Pesaran et al., 2008).

In panel analyses, the homogeneity test is used to determine whether homogeneity among the units in the panel dataset exists. Homogeneity refers to the condition where different units (e.g., different companies, regions, or countries) exhibit similar behaviors concerning the variables in the dataset. If homogeneity exists in panel datasets, it implies that the distribution of variables among the units is similar. Conversely, the absence of homogeneity indicates differences among the units that must be considered. In this context, the hypothesis definitions of the tests developed by Pesaran and Yamagata (2008), referred to as delta tests ($\tilde{\Delta}$ and $\tilde{\Delta}_{adj}$), are as follows:

- H_0**:** *Parameters are homogeneous*. There is homogeneity among the units in the panel dataset. Hence, there are no differences among the units, and they exhibit similar behaviors concerning the variables.
- H_1**:** *Parameters are heterogeneous*. There is no homogeneity among the units in the panel dataset. Hence, there are differences among the units, and they exhibit different behaviors concerning the variables.

The results of the preliminary tests for cross-sectional dependence and homogeneity are presented in Table 2. The cross-sectional dependence test results revealed significant p-values, indicating the presence of cross-sectional dependence. In contrast, the homogeneity test results showed that the null hypothesis was not rejected, suggesting that the model is homogeneous. Therefore, while the model exhibits cross-sectional dependence, it has been identified as homogeneous. These findings imply that the subsequent tests used in the analysis should be second-generation tests that account for homogeneity. Consequently, the empirical analysis will be completed using second-generation tests.

Table 2. Pre-Test Results

Cross-Sectional Dependence Test:	**Statistics**	**Probability**
LM (BP,1980)	226.754	0.000***
CD_{lm} (Pesaran, 2004)	38.661	0.000***
CD (Pesaran, 2004)	15.046	0.000***
LM_{adj} (PUY, 2008)	42.459	0.000***
Homogeneity Test:		
$\tilde{\Delta}$	6.120	0.262
$\tilde{\Delta}_{adj}$	6.591	0.238

Note: p>0.01 indicates statistical significance.

- **Unit Root Test Results**

The panel unit root test developed by Hadri and Kurozumi (2012) is employed in the study. This test determines whether time series in panel datasets exhibit unit root characteristics. It is commonly applied to identify the presence of unit roots in panel data. Panel unit root tests indicate that series are non-stationary if unit roots are present. The Hadri and Kurozumi (2012) test is offered as an alternative to other panel unit root tests and is known for its higher power. The primary aim of the test is to assess the stationarity of time series within the panel dataset. By testing specific hypotheses, the Hadri and Kurozumi (2012) panel unit root test identifies the presence of unit roots in the panel data. This test is a crucial tool for evaluating the stationarity characteristics of time series in panel data analyses (Hadri & Kurozumi, 2012).

The unit root test developed by Hadri and Kurozumi (2012) in the literature is based on two distinct test statistics, which are as follows:

- H_0: The series is stationary for all cross − sectional units (countries)
- H_1: The series is not stationary for at least some cross − sectional units (countries)

Table 3: Hadri-Kurozumi (2012) Panel Unit Root Test

	Fixed		**Fixed and Trend**	
Level	**Statistics**	**Probability**	**Statistics**	**Probability**
GDP				
Z_A^{SPC}	3.6231	0.0001	-1.5808	0.9430***
Z_A^{LA}	-0.1852	0.5735***	-1.3717	0.9149***
TR				
Z_A^{SPC}	-1.8780	0.9698***	-0.9216	0.8216***
Z_A^{LA}	-1.9294	0.9732***	-1.6773	0.9533***
First Difference				
GDP				
Z_A^{SPC}	-0.3552	0.6388***	-0.2667	0.6052***

	Z_A^{LA}	-0.2906	0.6143***	-0.3803	0.6481***
TR					
	Z_A^{SPC}	-0.7420	0.7709***	1.0587	0.1562***
	Z_A^{LA}	-0.8621	0.8057***	1.0998	0.1357***

Note: P>0.01** indicates statistical significance and stationarity.

Upon examining the unit root test results in Table 3, it is observed that the GDP variable contains a unit root at the level value and in the fixed model. However, the TR variable is stationary at the level value. Both variables become stationary after taking the first difference.

- **ECM Cointegration Test Results**

The ECM (Error Correction Model) panel cointegration test was chosen for this study because it accounts for cross-sectional dependence. The ECM, developed by Westerlund (2007), is used in econometric analyses to examine the dynamic relationships between time series data. This model addresses both long-term equilibrium relationships and short-term dynamic adjustments between series. ECM is employed to explain the relationship between two or more time series, often characterized as cointegration relationships. Cointegration indicates that time series are connected and move together over the long term, although short-term imbalances may exist. ECM is used to correct these imbalances and explore long-term equilibrium relationships. The model identifies cointegration relationships using tools such as unit root tests and then constructs an error correction model to represent these relationships. ECM is widely used for examining stationarity and cointegration properties of time series data and modeling long-term relationships, particularly in macroeconomic analysis and financial econometrics. The accepted hypotheses in the literature are based on two distinct test statistics, which are as follows:

- H_0: There is no cointegration.
- H_1: There is cointegration.

Table 4. Westerlund (2007) ECM Test Results

Tests (ECM)	Fixed			Fixed and Trend		
	Statistics	Asymptotic Probability	Bootstrap Probability	Statistics	Asymptotic Probability	Bootstrap Probability
Group Tau	3.442	0.000***	0.000***	4.021	0.000***	0.000***
Group Alpha	2.223	0.000***	0.000***	3.504	0.000***	0.000***
Panel Tau	0.709	0.634	0.874	2.832	0.000***	0.000***
Panel Alpha	1.365	0.389	0.152	2.483	0.000***	0.000***

Note: P>0.01*** indicates statistical significance.

Table 4 presents the cointegration results for the panel. Since the slope coefficients were found to be homogeneous and due to the presence of cross-sectional dependence in the panel, the ECM (Error Correction Model) test is interpreted based on group and asymptotic values. The p-values in these models are statistically significant. These results indicate the presence of a cointegration relationship in the panel, suggesting that the variables move together over the long term and exhibit cointegration.

- **Canning & Pedroni Causality Test Results**

The causality test developed by Canning and Pedroni (2008) is used in econometric analyses to examine causal relationships between variables. Similar to the Granger causality test, it evaluates whether one variable can predict another variable. Causality tests are employed to determine whether

one variable causally affects another. The Canning and Pedroni (2008) test is designed explicitly for panel datasets to assess causality. Unlike other causality tests, it is effective in situations with multiple observations across time and space in panel datasets (Canning & Pedroni, 2008). The hypotheses for this test are as follows:

- H_0: There is no causality among the variables in the panel dataset. Hence, one variable does not predict another.
- H_1: At least one variable in the panel dataset can predict another variable. Hence, at least one causality relationship exists.

These hypotheses test the causality relationships between variables in the panel dataset. If the null hypothesis is rejected, meaning that the p-value is significant, it indicates that at least one variable in the panel dataset can predict another, thus demonstrating a causality relationship. In this case, the alternative hypothesis is accepted, and it is concluded that a causality relationship exists between the variables.

Table 5 presents the results for both panel and city-specific causality. Initially, Fisher (Lambda Person) statistics are examined as they provide information about the overall panel. A significant Fisher statistic indicating causality from the TR variable to the GDP variable is observed, while the Fisher statistic for causality from the GDP variable to the TR variable is insignificant. This case suggests that the expected causality from TR to GDP is detected. Therefore, this result proves that tax revenues have a causal impact on welfare. In city-specific results, causality from tax revenues to welfare levels is observed in all cities except Şanlıurfa and Siirt (Diyarbakır, Mardin, Batman, and Şırnak).

Table 5: Canning and Pedroni (2008) Test Results

CITIES	**TR≠>GDP**		**GDP≠>TR**	
	Wald	**Probability**	**Wald**	**Probability**
Şanlıurfa	-1.439427	0.180588	-1.316298	0.217446
Diyarbakır	-2.077784	0.058106*	-1.954058	0.072552
Mardin	-2.640546	0.020375**	-1.193366	0.254050
Batman	-1.845696	0.087828*	-0.756668	0.462742
Şırnak	-2.276783	0.040359**	-0.177171	0.862104
Siirt	-1.694089	0.114056	-0.716370	0.486434
Fisher (Lamda Person)	32.52775	0.001147***	14.31821	0.280851

Note: P>0.01***, P>0.05**, and P>0.10* indicate statistical significance.

- **Coefficient Estimation Results**

Common Correlated Effects (CCE) is a model used in panel data analysis. This model addresses correlated effects among units in panel datasets and seeks to model these effects accurately. The CCE model considers correlated effects among units in panel datasets and determines the structure of the error terms accordingly. It aims to obtain accurate results by accounting for the correlated structure present in panel datasets that include both time series and cross-sectional data. The key features of the CCE model are as follows:

Consideration of Correlated Effects: The CCE model aims to model correlated effects among units in panel datasets accurately. This approach allows for a more precise handling of the correlated structure present in the data.

Identification of Complex Error Structures: The CCE model identifies the complex structure of error terms, enabling a better understanding of correlations and relationships among units. This improves the accuracy of results in panel data analyses.

Applicability in Cointegration and Causality Analysis: The CCE model can be used in cointegration and causality analyses within panel datasets. Accurate modeling of correlated effects facilitates a better understanding of relationships between variables.

The method used in this study, developed by Pesaran (2006), accounts for cross-sectional dependence and provides country-specific results. The coefficient estimates for the CCE estimator are presented in Table 6.

According to the results in Table 6, the tax revenues (TR) variable parameters are statistically significant both for the overall panel and at the city level. While the coefficient is negative for the overall panel, it is positive for Şırnak and Mardin. In the remaining cities, the coefficients are negative. Therefore, the impact of tax revenues on welfare levels is negative for the overall panel. The findings suggest that Şırnak and Mardin are distinct from other cities, indicating that tax revenues increase welfare levels in these cities. Conversely, in Şanlıurfa, Diyarbakır, Batman, and Siirt, the opposite effect is observed: increases in tax revenues negatively affect welfare levels.

Table 6: Long Run Coefficient Estimation Results

DEPENDENT VARIABLE: GDP	**CCE (Common Correlated Effects Coefficient Estimator)**	
CITIES	**C**	**TR**
Panel	8.127 (0.00)***	-0.019 (0.00)***
Şanlıurfa	9.028 (0.00)***	-0.098 (0.00)***
Diyarbakır	9.119 (0.00)***	-0.091 (0.00)***
Mardin	6.452 (0.00)***	0.115 (0.00)***
Batman	8.588 (0.00)***	-0.059 (0.00)***
Şırnak	7.406 (0.00)***	0.049 (0.00)***
Siirt	8.167 (0.00)***	-0.030 (0.09)*

Not: P>0.01***, P>0.05**, and P>0.10* indicate statistical significance.

CONCLUSION and EVALUATION

Fundamentally, it is a crucial responsibility of governments to enhance the welfare levels of citizens, cities, regions, and, ultimately, the entire country. To achieve this goal, reducing regional development disparities and implementing targeted interventions to address economic problems in disadvantaged areas in the short term are significant issues that warrant discussion. Analyzing indicators that affect welfare levels is an essential aspect of financial practices that requires thorough investigation.

The relationship between tax revenues and welfare levels is a significant research topic concerning economic development and social equity. Tax revenues enable governments to finance public services, undertake infrastructure investments, and sustain social welfare programs. A sufficient and effective tax system facilitates better health, education, social security, and public safety services. Improvements in the quality of these services enhance individual living standards and increase overall societal welfare. Moreover, a fair and balanced tax policy helps reduce income distribution inequalities, promotes social justice, and supports economic stability. However, the effective use of tax revenues, including preventing corruption and waste, plays a crucial role in determining welfare levels. Therefore, the design and implementation of tax policies are paramount for sustainable economic growth and societal welfare.

In this context, the study aims to provide valuable insights into the effectiveness of policies that can be applied to specific cities by analyzing the impact of changes in tax revenues on welfare levels. The research examines the effects of fiscal policies implemented to reduce regional development disparities, focusing on the short- and long-term effects of changes in tax revenues on welfare levels.

The study covers cities in the TRC2 and TRC3 regions, which are below the national average in terms of welfare levels, from 2004 to 2022. Initially, econometric preliminary tests were conducted, followed by applying the Error Correction Model (ECM) developed by Westerlund (2007) to detect cointegration relationships among variables. The test revealed a long-term cointegration relationship between the series. Subsequently, the Canning and Pedroni (2008) causality test was applied to examine causality among the series. The study found causality from tax revenues to welfare levels across the panel but no causality from welfare levels to tax revenues. In the final stage, the CCE estimator was used to estimate the direction and degree of the relationship among the series. The findings indicate that, for the overall panel, tax revenue increases negatively impact welfare levels. When examining city-specific results, a negative effect was observed for Diyarbakır, Batman, Siirt, and Şanlıurfa, while a positive effect was found for Mardin and Şırnak. These empirical findings are expected to contribute to policymakers by providing insights into the effectiveness of policies addressing regional development disparities.

The results obtained for Diyarbakır, Batman, Siirt and Şanlıurfa were in line with theoretical expectations. The high level of indirect taxes in these cities, the unfair distribution of the tax burden, the fact that economic activities are based on agriculture and low value-added sectors, the size of the informal economy, tax revenues not being spent in sufficiently welfare-enhancing areas, the high rate of population growth, and the lack of sufficient investments due to political instability, and the fact that tax and economic policies are not in line with the needs of the region lead to the conclusion that tax revenues have negative effects on welfare. It is thought that there are some reasons for the difference in Şırnak and Mardin provinces. It is seen that Mardin province ranked 79th among 81 provinces in Turkey in terms of tax accrual/collection rates in 2017 and 80th in 2018, 2019 and 2020 (Ay, 2021). This situation is one of the indicators that there are serious problems in tax collection in Mardin province. However, it has been observed that tax collection is low in Şırnak province. Therefore, since the increase in tax revenues in these two cities is limited, its effect that reduces welfare has been relatively weakened. In addition, the development of Şırnak, especially in the agricultural sector, and the historical and touristic infrastructure of Mardin have an effect that increases welfare. Another situation that should be considered is that these two provinces have problems originating from the informal economy due to being border provinces. These reasons lead to results in a higher level of increase in welfare compared to the increase in tax revenues in the two cities. Although it is quite difficult to analyze the dimensions of the informal economy, investigating the size of the informal economy in these provinces and analyzing its effect on tax revenues will better explain the situation in these provinces.

Compliance with Ethical Standard

Conflict of Interest: *The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.*

Ethics Committee Permission: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding Disclosure: No financial support was required in this study.

REFERENCES:

Acosta-Ormaechea, S., & Yoo, J. (2012). Tax Composition and Growth: A Broad CrossCountry Perspective. IMF Working Paper, 12(257), 1-35. https://www.imf.org/external/pubs/ft /wp/2012/wp 12257.pdf

Akdoğan, A. (2014). Kamu Maliyesi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akıncı, A. (2019). The Impact of Tax Revenue on Economic Growth in Turkey. *Research of Financial Economic and Social Studies*, 4(1), 100-106. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/724504

Ay, Ş. (2021). An Evaluation on Tax Accrual/Collection Rates. *Al Farabi International Journal on Social Sciences*, 6(2), 40-53. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1644239

Ay, Ş. & Hacıköylü, C. (2023). Determinants of Tax Morale in TRC3 Regİon (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak): A Qualİtative Analysis. *Anadolu University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 24(1), 170-202. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2756029

Canning, D. & Pedroni, P. (2008). Infrastructure, long-run economic growth and causality tests for cointegrated panels. *The Manchester school*, 76(5), 504-527.

Dam, M. M. & Ertekin, Ş. (2018). The Confusion of Authority in The Implementation of Self-Employment Income Exception. *Vergi Raporu* (228), 19-32. https://www.vergiraporu.com.tr/upImage/org/2eb0cd2.pdf

DİKA (2017). İstatistiklerle TRC3 bölgesi. Ankara: Ütopya Grafik Tasarım. https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/istatisliklerle-trc3-bolgesi.pdf

Durkaya, M. & Ceylan, S. (2006). Vergi gelirleri ve ekonomik büyüme. *Maliye Dergisi* (150), 79-89. https://pdf.trdizin.gov.tr/pdf/V0JhMGl2ckY2R2FRRjBDZUlDUjFmcEc0K2k0czd1dGZBZjVraXRGZHVQM2R6T1RBOE1ZQWZJVnZJakZscjNSZFV0L1hCOEpWcnJJekxFYkx3VHY0L2J5TFVvRHF6Q1BWOUZnbDVwVElwMmdEZTE1cTNhYWFVc0ZocUNRelRaWmRYMldiaU5mNXFkckZSakNvNGxFZUYyN0llNHl0VXZPTmV4VnhDQVU5YmZBL25QdGZPL29TclNPWGdIL2I5L2swL0Z4SlkyeWIveXphMVk5VjZtV1ArdllYODZNQlZZVWNPL0JCcGlnQzVQTT0

Durucan, A. (2023). The Relationship between Economic Growth and Direct-Indirect Taxes in Türkiye: From the Republic to Present. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 25(100. Yılında Cumhuriyet Özel Sayısı), 185-198. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file / 3261396

Folster, S. & Henrekson, M. (2001). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries. *European Economic Review*, 45(8), 1501-1520.

Hadri, K. & Kurozumi, E. (2012). A simple panel stationarity test in the presence of serial correlation and a common factor. Economics Letters, 115(1), 31-34.

Hoylu, M., & Kara, M. A. (2023). The Effects ff Indirect and Direct Taxes on Economic Growth in the Turkish Economy. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-13. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2680215

Karacadağ Kalkınma Ajansı (2024). https://www.karacadag.gov.tr/yatirim/

Karagöz, H. (2023). The Effect of Tax Revenues and Tax Structure on the Sustainability of Economic Growth: An Analysis in a Perspective of Welfare, Efficiency and Competitiveness. *İstanbul Ticaret University Journal of Social Sciences*, 22(46), 438-457. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3194415

Martinez-Vazquez, J., Vulovic, V. & Liu, Y. (2011). Direct versus indirect taxation: trends, theory, and economic significance. *Edward Elgar Publishing*.

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels, *Cesifo Working Paper Series*, 1229, Cambridge.

Pesaran, M. H. (2006). Estimation and inference in large heterogenous panels with a multi factor error structure. *Econometrica*, 74(4), 967-1012.

Pesaran, M. H.,Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). ABias-Adjusted LM Test of Error Cross-Section Independence. *Econometrics Journal*, 11, 105-127.

Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing Slope homogeneity in large panels. *Journal of Econometrics*, 142(1), 50-93.

Sameti, M. & Rafie, L. (2010). Interaction of income distribution, taxes and economic growth (The Case of Iran and Some Selected East Asian Countries). *Iranian Economic Review*, 14(25), 67-81.

Selen, U. & Karaş, E. (2018). The Relationship Between Social Welfare and Taxation in The Context ofWelfare Economics: Evaluation of Turkish Revenue Tax. *4th SCF International Conference on "Economics and Social Impacts of Globalization" and "Future Turkey-European Union Relations*, (979-993). https://www.researchgate.net/publication/328582_Refah_Iktisadi_Kapsaminda_Sosyal_Refah_ve_Vergileme_Iliskisi_Turk_Gelir_Vergisinin _Degerlendirilmesi

Stoilova, D. (2017). Tax structure and economic growth: Evidence from the European Union. *Contaduría administración*, 62(3), 1041-1057.

Stoilova, D. & Patonov, N. (2012). An Empirical Evidence for The Impact of Taxation on Economy Growth in The European Union. *Book of Proceedings- Tourism and Management Studies International Conference* (s. 1031-1039). Algarve/Portugal: ESGHT-University of the Algarve.

Taşdemir, F. D. (2023). A Research on the Relationship between Some Tax Types, Financial Development and Economic Growth in the Türkiye's Economy. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 09(Special İssue), 185-195. https://ibaness.org/bnejss/2023_09_special_issue/22_ Tasdemir.pdf

Westerlund, J. (2007). Testing for error correction in panel data. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 69(6), 709-748.

Zeng, J. & Du, H. (2003). Allocation of tax revenue and growth effects of taxation. Impulse response functions. National University of Singapore, Singapore.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Review Article | Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 02.10.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 19.02.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Denk, E., Oğan, Y. (2025). Gastronomi ve Coğrafi İşaretlerin Sistematik Derleme Tekniğiyle İncelenmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):999-1023.
https://doi.org/10.35674/kent.1559823

Gastronomi ve Coğrafi İşaretlerin Sistematik Derleme Tekniğiyle İncelenmesi

Examination of Gastronomy and Geographical Indications with Systematic Compilation Technique

Erkan DENK[1], Yener OĞAN[2]

Öz

Coğrafi işaret tescilli ürünler, bir yörenin gastronomi potansiyelinin yansıtılmasında önemli bir araç olma özelliği taşımaktadır. Bu özel ürünlerin büyük bir kısmını da gastronomi alanındaki ürünler oluşturmaktadır. Bu durum gastronomi alanında rekabet, turizm, pazarlama, tanıtım, imaj başta olmak üzere tüm paydaşlara pek çok açıdan avantajlar sağlamaktadır. Bilindiği üzere son yıllarda coğrafi işaret tescil süreci tamamlanmış veya başvuru süreci devam eden gastronomik ürünlerin sayısında önemli artışlar görülmektedir. Bunun yanı sıra araştırmacıların da coğrafi işareti konu edinen bilimsel çalışmalara yoğun bir ilgisi bulunmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacını gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik yapılan bilimsel çalışmaları sistematik açıdan incelemek oluşturmaktadır. TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında konuya ilişkin literatür taraması yapılarak veriler elde edilmiştir. Çalışmanın ulusal yazın boyutunu TR Dizin (27) ve uluslararası yazın boyutunu Web of Science (31) veri tabanlarında yer alan toplam 58 çalışma oluşturmuştur. Çalışmaların sistematik olarak incelenmesi amacıyla verilerin meta ve içerik analizleri yapılmıştır. İlgili veri tabanlarında yer alan çalışmaların 2020 yılından sonra daha fazla yapıldığı ve genellikle sosyal bilimler alanında yayınlandığı görülmektedir. Her iki veri tabanında da anahtar kelime olarak ortalama dört kelime tercih edilirken çalışmalarda yer ve ürün adlarının ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Çalışmalarda metodolojik yaklaşım açısından nitel araştırma yöntemlerinin yaygın olarak tercih edildiği, veri toplamada ise genel olarak ikincil kaynaklar ve görüşme tekniğinden yararlanıldığı belirlenmiştir. Gastronomi turizmi, ürün tespiti, turizm potansiyeli, yiyecek içecek işletmeleri menüsü, gastronomi rotası, kırsal kalkınma, sürdürülebilirlik ve kültürel özellikler de çalışmaların odak noktasını oluşturmuştur. Bu çalışmanın literatürdeki mevcut durumu ortaya koyması sayesinde coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik gelecekte yapılacak olan çalışmalara katkı sağlaması düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi İşaret, Sistematik İnceleme, TR Dizin, Web of Science, Gastronomi.

ABSTRACT

Products with registered geographical indications are an important tool in reflecting the gastronomy potential of a region. A large portion of these special products are products in the field of gastronomy. This situation provides advantages to all stakeholders in many aspects, especially in terms of competition, tourism, marketing, promotion and image in the field of gastronomy. As it is known, in recent years, there has been a significant increase in the number of gastronomic products whose geographical indication registration process has been completed or whose application process is ongoing. In addition, researchers have a great interest in scientific studies on geographical indications. In this context, the aim of the study is to systematically examine scientific studies conducted on products with registered geographical indications in the field of gastronomy. Data were obtained by conducting a literature review on the subject in the TR Index and Web of Science databases. The national literature dimension of the study consisted of 58 studies in the TR Index (27) and the international literature dimension consisted of 58 studies in the Web of Science (31) databases. Meta and content analyze of the data were conducted in order to systematically examine the studies. It is seen that the studies in the relevant databases were conducted more after 2020 and were

[1] **Corresponding Author:** (Öğr. Gör. Dr.) Atatürk Üniversitesi, erkan.denk@atauni.edu.tr ORCID: 0000-0002-2144-3316
[2] (Doç. Dr.) Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, oganyener@gmail.com ORCID: 0000-0002-1523-8498

generally published in the field of social sciences. While an average of four words were preferred as keywords in both databases, it was determined that place and product names were prominent in the studies. It was determined that qualitative research methods were widely preferred in terms of methodological approach in the studies, and secondary sources and interview techniques were generally used in data collection. Gastronomy tourism, product identification, tourism potential, food and beverage business menus, gastronomy route, rural development, sustainability and cultural characteristics were also the focus of the studies. It is thought that this study will contribute to future studies on geographical indication registered products by revealing the current situation in the literature.

Keywords: Geographical Indication, Systematic Review, TR Index, Web of Science, Gastronomy.

GİRİŞ

Son yıllarda gastronomi turizmi diğer turizm türleri arasında önemini giderek artırmaktadır. Gastronomi turizmi sayesinde destinasyonların kültürel zenginliği yiyecekler ve içecekler ile ortaya koyulmaktadır. Bu sayede destinasyonların kültürel özellikleri canlandırılmakta ve bölgelere ekonomik açıdan önemli bir girdi sağlanmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler gerek ulusal gerekse uluslararası ziyaretçilerin ilgisini çekerken yöresel mutfak geleneklerine olan beğeni ve talebi de artırmaktadır (Yazdi vd., 2024). Yöresel yiyecek ve içecekler sadece günlük olarak yaşamın içinde ve beslenmede değil, aynı zamanda gidilen destinasyonda turizm faaliyetinin de önemli bir tamamlayıcı unsuru olarak değerlendirilmektedir (Lochman, 2021). Dolayısıyla yöresel lezzetler gastronomi turizminin temel odağını gastronomik ürün olarak şekillendirirken ve üretildiği bölgenin verdiği kültürel zenginlikle destinasyona rekabet gücü kazandırmaktadır (López-Guzmán ve Sánchez-Cañizares, 2012). Gastronomik ürünlerin varlıklarını sürdürebilmesi ve bu özel ürünlerin geleceğe aktarılmasında coğrafi işaret tescillerinden yararlanılmaktadır. Çünkü coğrafi işaretler, ürünün üretildiği bölgenin kültürel mirasını, geleneklerini ve turistik varlıklarını koruma altına alırken sürdürülebilirliğini de desteklemektedir. Bu durum coğrafi işaret tescillerinin turizmin gelişimine katkı sağladığının en temel göstergesidir (Murgado, 2013; Pamukçu vd., 2021). Török ve arkadaşlarının (2020) yaptığı bir çalışmada coğrafi işaretlerin ağırlama ve eğlence sektörüyle iş birliğinde olduğunu ve gastronomik ürün tüketiminin pazar büyümesinde, fiyat artışında, kırsal kalkınmada önemli olduğuna dikkat çekmesi de bu durumu desteklemektedir.

Coğrafi işaret uygulaması ürünlerin üretildiği bölgelere değer katarak üretici ve tüketiciyi koruyan bir sistemdir. Coğrafi işaret tescilli ürünlerin büyük bir bölümünü ise gastronomik ürünler oluşturmaktadır. Gastronomik ürünler de bir yöreye özgü yiyecek ve içeceklerle ilgili olan ürünler olarak ifade edilebilmektedir. Son yıllarda coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik ilgili yazında yapılan çalışmaların sayılarında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik yapılan bilimsel çalışmaları sistematik açıdan incelemek amaçlanmaktadır. Sistematik inceleme ulusal yazın için TR Dizin, uluslararası yayın için ise Web of Science veri tabanlarıyla literatür taraması sınırlandırılmıştır. Ulusal ve uluslararası literatürde çeşitli konular üzerine yapılmış sistematik incelemelere rastlamak mümkündür. Bu çalışmaların bazıları genel anlamda turizm konusuna odaklandığı (Gomezelj, 2016; Pahlevan-Sharif, Mura ve Wijesinghe, 2019) gibi, kırsal turizm (An ve Alarcón, 2020; Mohammadi, Majdi ve Hosseini, 2022), sürdürülebilir turizm (Ferreira vd., 2023; Rosalina, Dupre ve Wang, 2021), sağlık turizmi (Pessot vd., 2021) konularına da değindikleri görülmektedir. Bununla birlikte spesifik olarak; akıllı turizm (Rezapour ve Akova, 2024; Shafiee vd., 2021; Ye, Ye ve Law, 2020), turizm endüstrisinde metaverse kullanımı (Serçek ve Korkmaz, 2023), sörf turizmi (Martin ve Assenov, 2012), api turizm (Dönmez, 2023) ve turizmde fijital pazarlama konularının ele alındığı çalışmalar olduğu gibi, örneğin Asya-Pasifik (Rasul, Zaman ve Hoque, 2020) gibi global bir turizm destinasyonunun bölge turizmi gelişimini değerlendiren çalışmalar ile birlikte Hindistan (Chakraborty ve Ghosal, 2022), Tayvan (Fakfare, Lee ve Han, 2022), Çin (Law vd., 2016) gibi ülke bazlı bir destinasyonun turizm gelişimi hakkında da sistematik incelemeler literatürde yer almaktadır. Bu arada fijital pazarlama; dijital pazarlama ve fiziksel pazarlama koşullarını bir bütün haline getiren uygulamaları kapsamaktadır. Fiziksel pazarlamada ürün veya hizmete yönelik reklamlar yer alırken dijital pazarlama, internet sayfaları,

sosyal medya gibi uygulamaları kullanmaktadır. Dolayısıyla fijital pazarlama, dijital ile fiziksel deneyimleri tüketicilere ürün ya da hizmet için bir bütün olarak sunulduğu pazarlama yöntemidir (Çelik, 2021; Sağtaş, 2024). Çalışmanın ana konusunu oluşturan gastronomi turizmi (Nistor ve Dezsi, 2022; Rachão vd., 2019; Sio, Fraser ve Fredline, 2021; Yong vd., 2022) üzerine de literatürde gerçekleştirilen sistematik analiz çalışmalarına ulaşmak mümkündür. Ayrıca daha özele inildiğinde gastronomi turizmi kapsamında spesifik olarak görülen ve ürün bazlı gerçekleştirilen sistematik incelemelere rastlanmaktadır. Bu özel gastronomik ürünler; şarap (Amarando, Assenov ve Visuthismajarn, 2019; Gómez, Pratt ve Molina, 2019), zeytinyağı (Monteiro ve Salvado, 2024) turizmi başlıklarında sistematik incelemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Coğrafi işaretler ile yapılan sistematik incelemeler ise coğrafi işaretlerin ekonomik boyutunu (Cei, Defrancesco ve Stefani, 2018; Török vd., 2020), tescillerde kullanılan etiket uygulamalarını (Marion, Luisa, ve Sebastian, 2023; Santeramo ve Lamonaca, 2020) ve coğrafi işaretlerin sürdürülebilirliğine yönelik uygulamaları (Falasco, Caputo ve Garrone, 2024) daha çok konu olarak ele almıştır.

Benzer şekilde coğrafi işaretlerin gastronomi turizmi kapsamında genel anlamda önemini ortaya koyan çalışmalar (Denk, 2021; Pamukçu vd., 2021; Rasmi vd., 2022; Yıkmış ve Ünal, 2016) olduğu gibi, spesifik olarak bir şehir veya bölge seçerek Manisa (Hazarhun ve Tepeci, 2018), Giresun (Paslı, 2021), Gaziantep (Çekal, 2022) gibi şehirlerin yanı sıra Hindistan (Piramanayagam ve Seal, 2022) ve İspanya, İtalya ile Fransa gibi ülkeler özelinde karşılaştırmalı olarak inceleyen (Cei vd., 2021) araştırmalara rastlamak mümkündür. Alanyazında gastronomi turizmine konu olabilecek ve coğrafi işaret tescilli ürünler üzerine gerçekleştirilen, ancak anahtar kelimelerinde gastronomi ve coğrafi işaret kullanılmayan çalışmalar da yer almaktadır. Bu araştırmalar, gastronomi turizmi ile birlikte coğrafi işaret tescilli şarapları (Stasi vd., 2011; Jantsch vd., 2024), Türk mutfağının önemli bir çorba türü olan coğrafi işaret tescilli tarhana (Çekal ve Aslan, 2017) çeşitlerini, zeytinyağı (Roselli, 2017), peynir (Duvaleix, 2021) gibi spesifik olarak ürünleri inceleyen çalışmalardır.

İlgili çalışmalar incelendiğinde sistematik açıdan literatür taraması yapılması ilgili yazına önemli katkılar sağlamaktadır. Buradan hareketle bu çalışmada gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlerin sistematik olarak incelenmesi, ilgili literatürdeki boşluğun doldurulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca gastronomi turizminin temelini oluşturan yiyecek ve içeceklerin coğrafi işaretler şeklinde tescillenmesi ve aralarındaki ilişkinin incelenmesi konusunda da yol gösterici olacaktır. Bununla birlikte çalışma gerek üreticilerde gerekse tüketicilerde ve politika yapıcılar gibi ilgili otoriterlerde farkındalığı artırarak coğrafi işaretler mevzuatı için öneriler geliştirilmesine de katkı sunabilir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Gastronomi ve Coğrafi işaret Tescilli Ürün

Coğrafi işaret (Cİ), tarımsal ürünler ve gıda maddeleri de dahil olmak üzere, bir ürünün özellikleri veya kalitesinin göstergesi olarak belirtildiği gibi ürünün kökenini belirlemek için de kullanılmaktadır (Cassago vd., 2021). Bir dizi tescil aşamaları sonrası ortaya çıkan coğrafi işaret, toplumların kültürel mirasına sahip çıkabilmek amacıyla 1994 yılında Fas'ın Marakeş şehrinde Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) aracılığıyla Fikri Mülkiyet Haklarının Ticaretle İlgili Yönleri (TRIPS) Anlaşması çerçevesinde etkili bir koruma yöntemi olarak değerlendirilmiştir (Török vd., 2020). En basit haliyle coğrafi işaret, bir ürünün itibarı, kalitesi veya başka bir özelliği ile coğrafi kökeni arasındaki bağlantıyı tanımlayan ve garanti eden tescil uygulamalarıdır. Bu ürünlerin üretiminde kullanılan çevresel özellikler veya yerel bilgi, tescil aracılığıyla verilen benzersiz ürün özelliklerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır (Bramley, 2011). Sahip olunan kültürel ve tarihi kimlik ürün ile birleşmekte, coğrafi işaret tescili ile ürünün kökeni bir yer işareti olarak belirtilmektedir (Bowen ve Zapata, 2009).

Coğrafi işaretler, üretildikleri bölgelerde katma değer yaratan ürünlerdir. Bununla birlikte hem üreticiyi hem de tüketiciyi haksız rekabete karşı korumaktadır. Tüketiciyi doğru şekilde bilgilendirerek

doğru beslenmelerine katkı sunar, kırsal kalkınma aracı olarak görülebilir ve yeni istihdam alanları yaratmaktadır. Ayrıca coğrafi işaretler, üretildikleri yörelerde yerel değerlerine, öz varlıklarına ve kültürel mirasına daha fazla dikkat çekerek turistlerin ilgi odağı olabilir. Bu yörelerde turizmin gelişimini tetikleyen önemli unsurlar olarak değerlendirilebilirler (Tekelioğlu, 2019). Bunlara ilave olarak coğrafi işaretler, yalnızca ulusal devletler ve uluslararası kuruluşlarca değil, aynı zamanda yerel veya bölgesel otoriteler, sendikalar ve coğrafi işaretle ilgili politika gündemlerine sahip STK'lar olmak üzere çok çeşitli paydaşlardan giderek daha fazla destek ve ilgi görmektedir. Bununla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerin yer aldığı AB'de, mevzuat ve uygulamalar daha eksiksiz bir şekilde gerçekleştirildiği için bu bölgelerde standart üretim sağlanabilmekte ve ekonomik kazanç daha yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ülkelerde coğrafi işaret çerçeveleri daha karmaşık hale gelmekte ve ürünler çeşitlilik gösterebilmektedir (Marie-Vivien ve Biénabe, 2017). Örneğin AB mevzuatı gereği tarım ürünleri, gıda ve şaraplar ile yüksek alkol dereceli içkiler coğrafi işaret tescili alırken, Türkiye'de tarım ürünleri, gıdalar, el sanatları ürünleri, madenler ve sanayi ürünleri tescillenerek koruma altına alınabilmektedir (SMK, 2017). Diğer bir ifadeyle AB tescillerinin tamamına yakını yiyecek ve içeceklerden oluşurken Türkiye'nin sahip olduğu coğrafi işaret tescillerinin yaklaşık %85'i bu kapsamda değerlendirilebilir (Türk Patent, 2024).

Dünya genelinde turizmin tanımı hızla değişim göstermekte, tatil veya dinlenme kapsamına giren faaliyetlerin dışına çıkarak, artık deneyim odaklı veya spesifik bir ürün merkezli gerçekleştirilen alternatif turizm türleri tanımda etkili olmaktadır. Gastronomi turizmi de deneyim temelli bir turizm türüdür (Sio, Fraser ve Fredline, 2021). Bu turizm biçimi, yemek pişirme derslerine katılım, şarap imalathanelerini ziyaret, restoranlarda yeme-içme deneyimi, yemek festivallerine katılım ve gıda üreticilerine ya da yerel pazarlara ziyaretler gibi otantik, geleneksel veya yenilikçi gastronomi faaliyetlerini içermektedir (Hjalager ve Richards, 2002). Bu deneyimlerin devam edebilmesinde ve sürdürülebilirliğin de sağlanmasında coğrafi işaretler uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla gastronomi turizminin temelini oluşturan yiyecek ve içecekler ya da diğer bir deyişle gastronomik ürünler (Santich, 2004) en önde gelen coğrafi işaret tescili alma potansiyeline sahip ürünlerdir (Denk, 2021; Usta ve Şengül, 2022). Gastronomik ürünler bir yöreye veya yerele ait olan, belirli bir kalite çerçevesinde üretilen, diğer ürünler ile bütünleşebilen ve yerel üreticiler veya mutfak profesyonelleri tarafından özgün yöntemler ile sunulabilen ürünlerdir (Hjalager ve Richards 2002). Bu ürünler bir yöreye ait, o bölge kültürünün unsuru, eşsiz ve özgün ürünlerdir. Özellikle gastronomik ürünler, bir yerin simgesi olarak satın alınabilecek ve tüketilebilecek tipik ürünlere yönelik basit talepten, daha özgün bir mekâna yönelik karmaşık ve derin arayışlara kadar birçok düzeyde turistlerin ilgisini çekebilmektedir. Hatta bu ürünlerin üretim hikâyeleri anlatılarak hem turistin otantiklik arzusu ile sürdürülebilirliği artırmak mümkün olmakta hem de kırsal bölgelerde ziyaretçiler ile sakinler için fayda sağlayabilecek ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi teşvik edilmektedir (Sims, 2009). Gastronomik ürünler tıpkı coğrafi işaretler gibi bir yöreye, bir bölgeye veya ülkeye özgü ürünlerdir. Bu ürünler, yerel kimliği bir bilgi kaynağı olarak tanıtmak, korumak, sürdürülebilirliği sağlamak ve gastronomi turizmini teşvik için kullanılırlar (Noguer-Juncà, Crespi-Vallbona ve Fusté-Forné, 2021). Coğrafi işaretlere, gastronomik ürünlerin ortaya çıkarılması, bu ürünlerin kayıt altına alınması, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için önem verilmelidir. Çünkü verilecek önem, bölgede gastronomi turizminin gelişimini tetikleyebilir. Bu yüzden geçmişte yapılan akademik çalışmaları sistematik olarak inceleyip güncel resmi ortaya çıkarmak, ilgili otoriteler için faydalı çıktılar sunabilir. Bu hedefi gerçekleştirebilmek için bilimsel açıdan doğru ve geçerli verilere ulaşabilmek adına ulusal ve uluslararası düzeyde geçerliliği kabul gören veri tabanlarında var olan bilgilere, yapılan akademik çalışmalar ile ulaşmak mümkündür. Bu kapsamda iki veri tabanı ile çalışma sınırlandırılmıştır. Bu veri tabanları ulusal düzeyde "TR Dizin" ve uluslararası düzeyde ise Web Of Science (WOS) olarak seçilmiştir.

1.2. Çalışmada Yararlanılan Veri Taban Çeşitleri

Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik *Araştırma Kurumu'na* (TUBİTAK) bağlı olarak kurulmuş bir enstitüdür ve Türkiye'de bilimsel olarak basılı ve elektronik bilgi kaynaklarına yönelik en zengin belge çeşitliliğine ulaşım kolaylığı sunmaktadır (Suvacı, 2016). Bu

ulaşım kolaylığı 2000 yılı Ağustos ayından itibaren TR Dizin veri tabanı üzerinden sağlanmaktadır (Polatgil, 2021). Çünkü TR Dizin veri tabanında yayımlanan makalelerin Türkiye'nin iyi bir yayın kalitesine sahip olabilmesi için bilim dili ile ulusal atıf indeksinin gelişimine katkı sunabilecek uluslararası standartlara uygun ve uzman kurullar aracılığıyla incelenerek kabul edildiği düşünülmektedir (Aksungur ve Aydın, 2023). Buna ilave olarak Üniversiteler Arası Kurul'un (ÜAK) belli kriterleri sağlayan dergilerin bu veri tabanında yer alması ve unvan, atama veya yükseltme gibi çeşitli durumlarda bir "dizin" olarak değerlendirmesi (Aksay, 2019) TR Dizin veri tabanının çalışmada seçilmesinde etken olmuştur. Çalışmada Web Of Science (WoS) verilerin elde edildiği ikinci veri tabanı olarak tercih edilmiştir. Bu veri tabanı da 1900'den günümüze küresel ölçekte bilimsel açıdan oldukça zengin veriler, değerlendirmeler, analizler ve iş birlikleri sunan uluslararası düzeyde geçerliliği olan bir veri tabanı olarak değerlendirilmektedir (Clarivate, 2024). Ayrıca etki faktörü yüksek dergilere (SSCI, SCI, SCI-E ve AH&CI gibi dizinlerde yer alan) WoS'un kolay ulaşım sağlaması, alanında önemli görülen güvenilir makalelere yer vermesi ve ara yüzünün daha kolay anlaşılır olması da (Özbay ve Sarıca, 2019; Balyalı ve İlhan, 2023) çalışmada ikinci olarak bu veri tabanının seçilmesinde etkili olmuştur. Çalışmada doküman türü olarak sadece makalelerin seçilmesinin sebebi; erişim kolaylığı, araştırmacılara aynı konuda makale yayınlama isteklerinde rehberlik edebilmesi adına yayın imkânı olan dergilerin belirlenmesi ve akademik değerlendirmelerde makalelerin yaygın olarak diğer eser türlerine nazaran daha yüksek düzeyde puanlanmasıdır.

2. Yöntem

Bu çalışmada, gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik yapılan bilimsel çalışmalar sistematik açıdan incelenmektedir. Dolayısıyla çalışmanın konusunu gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünler oluşturmaktadır. Sistematik incelemelerde önceden belirlenen bir konuya ilişkin planlama, yürütme ve raporlama gerçekleştirilerek derinlemesine araştırma yapılabilmektedir (Torgerson, 2003; Lasserson, vd., 2019). Bu doğrultuda gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlerin derinlemesine incelenmesi amacıyla, sistematik derleme tekniğinden yararlanmıştır. Çalışmanın konusuna yönelik doğru ve geçerli verileri edinebilmek amacıyla hem ulusal yazın hem de uluslararası yazın taraması yapılmıştır. Bunun için ulusal veri tabanı olarak TR Dizin (ULAKBİM) ve uluslararası veri tabanı olarak Web of Science (WoS) tercih edilmiştir. Çalışma verilerinin sistematik olarak incelenmesinde ölçüt örnekleme tekniği uygulanmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Diğer bir ifadeyle çalışma konusuna ilişkin önceden belirlenen ölçütlere göre veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiştir. Bu taramaların gerçekleştirilmesinde "*yayın yılı (publication years)*", "*tüm alanlar (all fields)*" ile konuya ilişkin *"anahtar kelimeler (key words)"* kullanılmıştır. Ulusal yazın boyutunu incelemek için TR Dizin veri tabanında *"gastronomi ve coğrafi işaret"* ve uluslararası yazın boyutunu incelemek için Web of Science veri tabanında "*gastronomy and geographical indication"* anahtar kelimeleri kullanılarak tarama yapılmıştır. Dolayısıyla anahtar kelimeler ile TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarıyla sınırlandırılan çalışmada, elde edilen veriler 2012-2024 yılları arasında yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Çalışmanın 2012 yılından günümüze olacak şekilde sınırlandırılmasının sebebi ise Avrupa Birliği'nin (AB) 2012 yılında Türkiye'nin ise 2017 yılında coğrafi işaretler ile ilgili mevzuatlarını güncellemesi yatmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın sınırlılıklarını anahtar kelimeler, yayın yılı ve ilgili veri tabanları oluşturmaktadır. Çalışmanın temel amacı doğrultusunda TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında şu sorulara cevap aranmıştır:

- İlgili veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik yapılan çalışmaların yıl, yayın yeri ve anahtar kelimeleri nelerdir?
- İlgili veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik yapılan çalışmalarda hangi metodolojik yaklaşımlar benimsenmektedir?
- İlgili veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik yapılan çalışmaların amaç ve sonuç ilişkisine göre odak noktası nedir?

20.09.2024 tarihinde dâhil etme ve dışlama kriterleri uygulanarak gerçekleştirilen tarama sonucunda veriler elde edilmiştir. Bu kapsamda TR Dizin veri tabanında yirmi yedi (27) ve Web of Science veri tabanında otuz bir (31) olmak üzere toplam 58 çalışmaya ulaşılmıştır. Çalışmalara ait verilerin sistematik olarak incelenmesi amacıyla meta ve içerik analizleri gerçekleştirilmiştir. Meta analizde

belirlenen bir konuya ilişkin yapılan birden çok çalışmaya ait istatistiksel analizler yapılmaktayken içerik analizinde çalışmalara ait veriler objektif bir şekilde tanımlanmaya çalışılmaktadır (Akgöz vd., 2004; Yurtbakan, 2020). Bu kapsamda meta ve içerik analizlerine uygun olarak belirlenen temalar çerçevesinde analizler gerçekleştirilmiş ve raporlama yapılmıştır. Çalışmanın raporlama süreci ise üç temel tema çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışmada sistematik raporlama süreci

Temalar	***İçerik***	***Raporlama Süreci***
Birinci tema	Yıl, yayın yeri ve anahtar kelimeler	Grafik, haritalandırma ve kelime bulutları
İkinci tema	Metodolojik yaklaşımlar	Yöntem, veri toplama tekniği ve analizi
Üçüncü tema	Amaç ve sonuç ilişkisi	Odak nokta

Tablo 1 incelendiğinde raporlama süreci toplam üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada ilgili veri tabanlarında yer alan çalışmalar yıl, yayın yeri ve anahtar kelimelere ait veriler grafik, haritalandırma ve kelime bulutları yardımıyla istatistiksel olarak açıklanmıştır. İkinci aşamada ilgili veri tabanlarında yer alan çalışmalara ait metodolojik yaklaşımlar çalışma yöntemi ve veriler açısından değerlendirilmiştir. Üçüncü ve son aşamada ise ilgili çalışmalarda TR Dizin veri tabanı için "Makale" ilk harfi kullanılarak "M1, M2, M3, ……. M27", Web of Science veri tabanı için "Article" ilk harfi kullanılarak "A1, A2, A3, ……. A31" şeklinde kodlama yapılarak amaç ve sonuç ilişkilerine ait odak noktaları açıklanmıştır.

3. Bulgular

TR Dizin ve Web of Science (WoS) veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik yapılan çalışmalarda yıl, yayın yeri, anahtar kelime, metodolojik yaklaşım, amaç ve sonuç ilişkisine ait bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular belirlenen temalar çerçevesinde raporlanmakta ve alt başlıklarda sunulmaktadır.

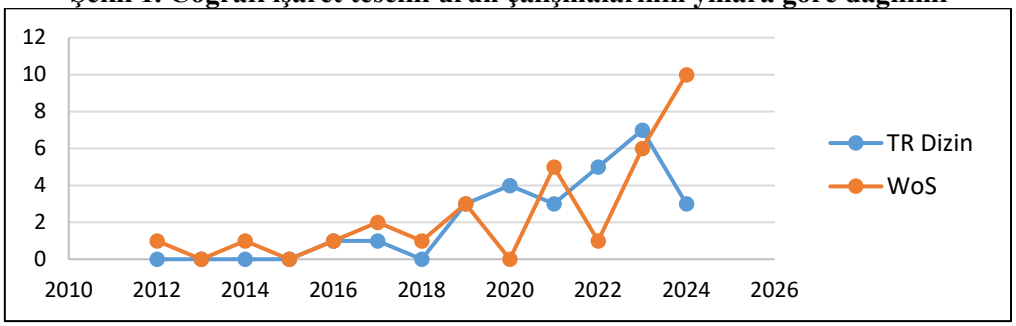
3.1. TR Dizin ve WoS Veri Tabanlarında Yapılan Çalışmaların Yıl, Yayın Yeri ve Anahtar Kelimelere Ait Bulgular

TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik yapılan çalışmaların yıl, yayın yeri, anahtar kelime bilgilerine ait bulguları alt başlıklarda yer almaktadır.

3.1.1. İlgili Veri Tabanlarında Yer Alan Çalışmaların Yayınlandığı Yıllar

Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında yapılan tarama sonucunda elde edilen ilgili çalışmalar yayınlandıkları yıllar açısından Şekil 1'de dağılım olarak değerlendirilmiştir.

Şekil 1. Coğrafi işaret tescilli ürün çalışmalarının yıllara göre dağılımı

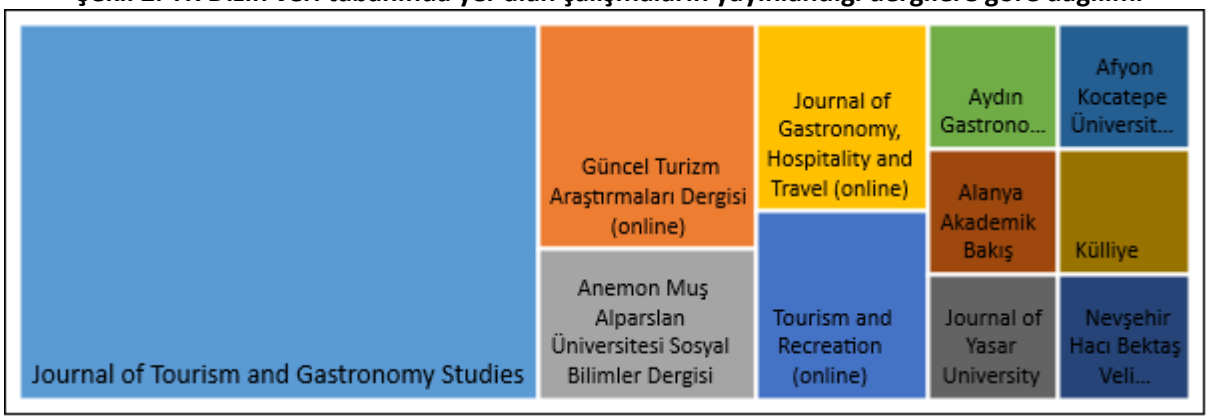

Şekil 1 incelendiğinde, TR Dizin veri tabanı kapsamında yer alan 27 çalışmanın %81.4'ü (22), Web of Science veri tabanında yer alan 31 çalışmanın %70.9'u (22) son beş yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında yayınlanan çalışmaların ağırlıklı olarak 2020 yılı ve sonrasında gerçekleştiği belirlenmiştir. Bu kapsamda gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik son beş yıl içerisinde araştırmacıların yoğun bir ilgisinin olduğu, coğrafi işaret uygulamalarının gastronomik ürünler ile daha yakından ilişkili olarak değerlendirildiği ve bu konunun birlikte daha fazla incelenmeye başlandığı belirlenmiştir. Bu durum gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde yaşanan gastronomik ürünlerdeki coğrafi işaret tescil sayılarındaki artışlardan kaynaklı olabilir. Ayrıca araştırmacıların bulguları da bu tür ürünlerin ortaya çıkmasına veya coğrafi işaret aracılığıyla kayıt altına alınmasına aracılık etmiş olabilir.

3.1.2. İlgili Veri Tabanlarında Yer Alan Çalışmaların Yayınlandığı Dergiler

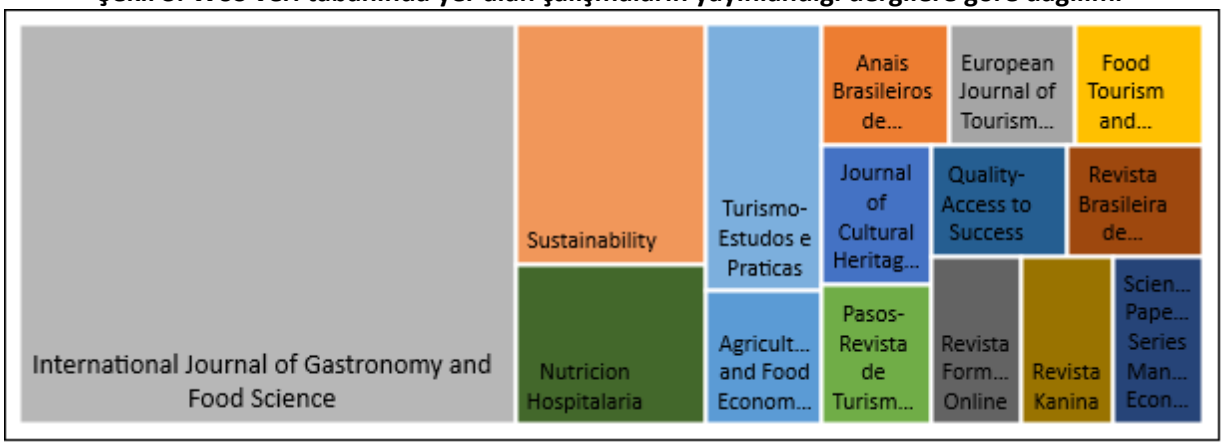
Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik TR Dizin veri tabanında yer alan ilgili çalışmaların yayınlandığı dergilere göre dağılımı Şekil 2'de yer almaktadır.

Şekil 2. TR Dizin veri tabanında yer alan çalışmaların yayınlandığı dergilere göre dağılımı

Şekil 2 incelendiğinde TR Dizin kapsamında yer alan 27 çalışmanın %44.4'ü (12) "*Journal of Tourism and Gastronomy Studies*" dergisinde yayınlanmıştır. Bu dergiyi üç (3) yayın ile "*Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi (online)*", ikişer (2) yayın ile "*Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*", "*Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (online)*" ve "*Tourism and Recreation (online)*" dergileri takip etmektedir. Bu dergiler dışında kalan diğer dergilerde ise birer (1) yayın yer almaktadır. Bu sonuç, gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünler konusunda araştırmacılar tarafından *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* dergisinin daha çok tercih edildiğini göstermektedir. Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik Web of Science veri tabanında yer alan ilgili çalışmaların yayınlandığı dergilere göre dağılımı Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3. WoS veri tabanında yer alan çalışmaların yayınlandığı dergilere göre dağılımı

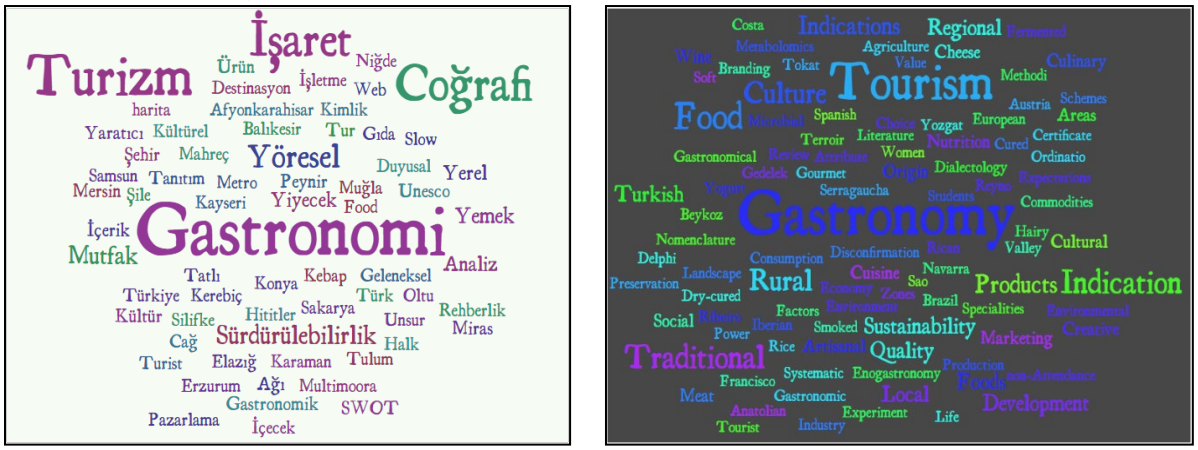
Şekil 3 incelendiğinde Web of Science kapsamında yer alan 31 çalışmanın %41.9'u (13) "*International Journal of Gastronomy and Food Science*" dergisinde yayınlanmıştır. Bu dergiyi üç (3) yayın ile

"*Sustainability*" dergisi, ikişer (2) yayın ile "*Nutricion Hospitalaria*" ve "*Turismo-Estudos e Praticas*" dergileri takip etmektedir. Bu dergiler dışında kalan diğer dergilerde ise birer (1) yayın yer almaktadır. Bu kapsamda ilgili veri tabanlarında yer alan toplam 58 çalışmanın %43.10'u (25) doğrudan gastronomi alanı ile ilgili ve isminde gastronomi sözcüğü bulunan iki dergide yayınlanmıştır. Dolayısıyla coğrafi işaretli çalışmalarda gastronomi dergileri önemli bir yer tutmaktadır. Gastronomi dergilerinin yanı sıra yayın yapılan diğer dergilerin başta turizm olmak üzere sosyal bilimler alanında yayın yaptığı görülmektedir.

3.1.3. İlgili Veri Tabanlarında Yer Alan Çalışmalarda Kullanılan Anahtar Kelimeler

Gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik TR Dizin veri tabanında yer alan 27 çalışmada toplam 120 anahtar kelime kullanıldığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmaların her birinde ortalama $\bar{X}$=4.44 anahtar kelime tercih edilmiştir. Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik Web Of Science veri tabanında ise yer alan toplam 31 çalışmada toplam 131 anahtar kelime kullanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmaların da her birinde ortalama $\bar{X}$=4,22 anahtar kelime kullanılmıştır. TR Dizin ve Web Of Science veri tabanlarında yer alan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler Şekil 4'te oluşturulan kelime bulutları ile ortaya konulmuştur.

Şekil 4. TR Dizin ve WoS veri tabanlarına ait kelime bulutları

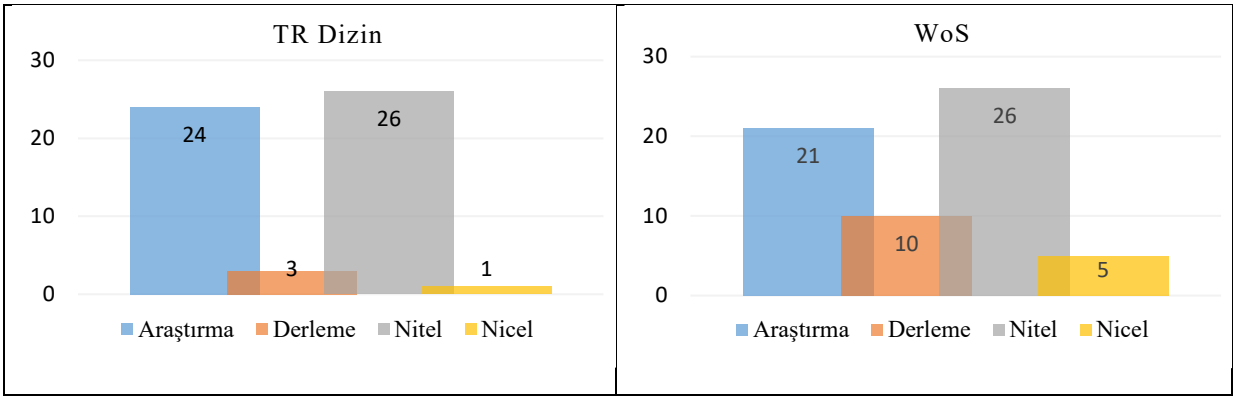

Şekil 4'te yer alan TR Dizin veri tabanı kelime bulutu incelendiğinde "*Gastronomi, Turizm, Coğrafi İşaret, Yöresel, Mutfak, Yemek, Kültür ve Sürdürülebilirlik*" kelimeleri ön plana çıkmakta iken bu kelimelerin önemli bir kısmını ürün isimleri ile şehir isimleri oluşturmaktadır. Yine Şekil 4'te yer alan Web Of Science veri tabanına ait verilerden ortaya çıkan kelime bulutu araştırmacılar tarafından Türkçeye çevrilerek incelendiğinde "*Gastronomi, Turizm, Coğrafi İşaret, Geleneksel, Kırsal, Yöresel, Yiyecek, Mutfak, Kalite ve Sürdürülebilirlik*" kelimeleri ön plana çıkmıştır. Bu veri tabanında yer alan çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerin önemli bir kısmını ürün isimleri ile şehir isimleri oluşturmaktadır. Dolayısıyla çalışmalarda kullanılan anahtar kelimeler, her iki veri tabanında da benzerlik göstermektedir.

3.2. TR Dizin ve WoS Veri Tabanlarında Yer Alan Çalışmaların Metodolojik Yaklaşımlarına Ait Bulgular

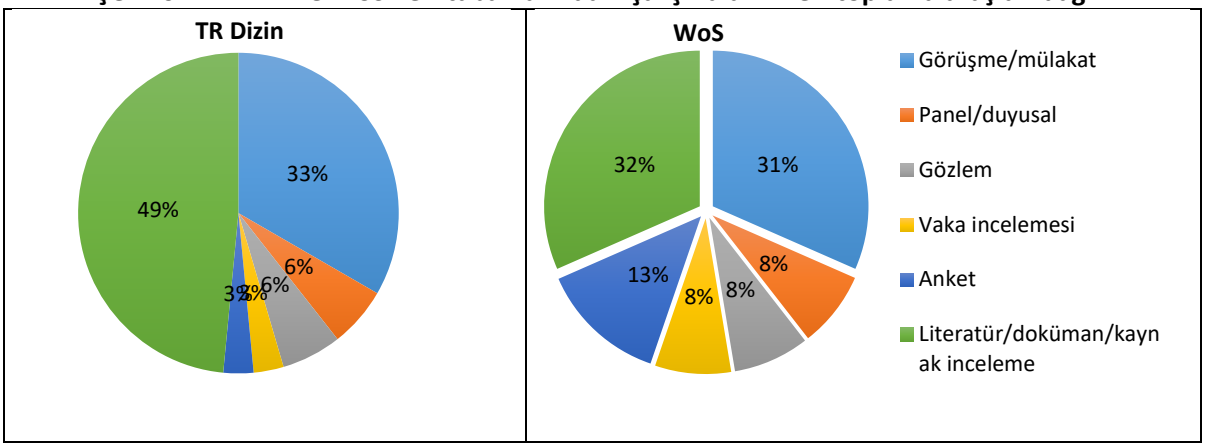
Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında yer alan ilgili çalışmaların metodolojik yaklaşımlarına göre benimsenen araştırma türleri Şekil 5'te yer almaktadır.

Şekil 5. TR Dizin ve WoS veri tabanlarında yer alan çalışmaların araştırma metodu dağılımı

Şekil 5'te yer alan çalışmalara ait araştırma türleri incelendiğinde her iki veri tabanında ağırlıklı olarak nitel araştırma yönteminin benimsendiği ve araştırma makalesi olarak yayınlandığı belirlenmiştir. TR Dizin veri tabanında hem derleme hem de nicel araştırmaların sayısı oldukça düşüktür. Web of Science veri tabanında derleme çalışmaların yüksek sayıda olması dikkat çekerken nicel araştırmaların da kısmen kullanıldığı görülmektedir. Her iki veri tabanı karşılaştırıldığında TR Dizinde yer alan derleme ve nicel araştırma sayısı ile Web of Science veri tabanında bu kapsamda yer alan çalışmalar arasında belirgin bir fark bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmalarda nitel araştırma süreçlerine daha fazla ağırlık verildiği kısmen ise derleme ve nicel araştırma tekniklerinin uygulandığı tespit edilmiştir. Bu durum çalışmalarda doğrudan gastronomik ürüne odaklanmadan ya da bire bir üreticiler aracılığıyla ürünleri keşfetmeye yönelmekten kaynaklanıyor olabilir. Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik TR Dizin ve Web of Science veri tabanında yer alan ilgili çalışmaların metodolojik yaklaşımlara göre veri toplama araçları Şekil 6'da yer almaktadır.

Şekil 6. TR Dizin ve WoS veri tabanlarındaki çalışmaların veri toplama araçları dağılımı

Şekil 6'da yer alan TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında belirlenen çalışmaların veri toplama araçları incelendiğinde literatür/doküman/kaynak inceleme ve görüşme/mülakat tekniğinin daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra gözlem, panel, anket, vaka incelemesi gibi veri toplama tekniklerinden de yararlanıldığı belirlenmiştir. TR Dizin veri tabanında incelenen çalışmaların yaklaşık yarısı literatür/doküman/kaynak inceleme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırma türlerinin dağılımı dikkate alındığında hem literatür/doküman/kaynak inceleme hem de görüşme/mülakat tekniğinin gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürün konusunda sıklıkla tercih edilmesi olağan bir durum olarak değerlendirilebilir. Veri toplama araçları da dikkate alındığında çalışmalarda kullanılan analizler; başta betimsel analiz, içerik analizi, doküman analizi olmak üzere farklı analiz teknikleri uygulandığı tespit edilmiştir.

3.3. TR Dizin ve WoS Veri Tabanlarında Yer Alan Çalışmaların Amaç-Sonuç İlişkisi

TR Dizin ve Web of Science veri tabanlarında gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünlere yönelik yapılan çalışmaların amaç-sonuç ilişkilerindeki odak noktalarına ait bulgular tablo haline getirilerek alt başlıklarla birlikte aşağıda açıklanmıştır.

3.3.1. TR Dizin Veri Tabanındaki Çalışmaların Amaç-Sonuç İlişkisi

Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik TR Dizin veri tabanında yer alan ilgili çalışmaların amaç-sonuç ilişkisindeki odak noktalarına ait unsurlar Tablo 2'de yer almaktadır. Çalışmaların yazarları ise kaynak bölümünde sırasıyla M1'den başlayarak belirtilmiştir.

Tablo 2. TR Dizin veri tabanında yer alan çalışmaların amaç ve sonuç bilgileri

Kod	*Amaç*	*Sonuç*
M1	Silifke'nin gastronomi turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.	SWOT analizi gerçekleştirerek bölgenin potansiyelini ortaya koyarak çıkarımlar yapılmıştır.
M2	Safranbolu'da coğrafi işaret tescili alabilecek ürünler belirlenmeye çalışılmıştır.	Coğrafi işaret tescili alabilecek ürünlere ilişkin tespitler yapılmıştır.
M3	Gaziantep'te coğrafi işaret tescilli ürün olan şekerli böreğinin glütensiz üretilmesi amaçlanmıştır.	İkame ürün kullanılarak mevcut ürün geliştirilerek alternatif bir ürün ortaya çıkarılmıştır.
M4	Afyonkarahisar'ın coğrafi işaret tescilli ürünleri ile kültürel miras değerleri incelenmiştir.	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin Türk mutfak kültürü ile uyum gösterdiği fakat eş güdümlü olmadığı belirlenmiştir.
M5	Kayseri'nin gastronomi turizmi potansiyelinin ortaya konması amaçlanmıştır.	Tanıtım, pazarlama, imaj, iş birliği, eğitim konularında çalışmalar yürütülmesi önerilmiştir.
M6	Muğla yemekleri ile coğrafi işaret tescilli ürünlerin mutfak kültüründe sürdürülebilirliği incelenmiştir.	Tescilli ürünler ile yöresel yemeklerin Ark of Taste listesine alınması önerisinde bulunulmuştur.
M7	Konya'nın coğrafi işaret tescilli ürünleri kapsamında çeşitli gastronomi tur rotaları belirlemek amaçlanmıştır.	Rotaların uygunluğunu belirlemek amacıyla MULTIMOORA yöntemi kullanılarak açıklamalar yapılmıştır.
M8	Mersin'in Karakuş, Kerebiç ve Üzümlü kabak tatlılarının kayıt alınması amaçlanmıştır.	Bu ürünlerin paydaşlar tarafından desteklenmesi istenmiş ve restoranların menülerinde yer vermesi önerilmiştir.
M9	Elazığ mutfak kültürünün gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.	Elazığ'ın coğrafi işaret tescilli ürünlerinin sınırlı olduğu ve turizm unsuru olarak yeterince kullanılamadığı sonucuna ulaşılmıştır.
M10	Turist rehberlerinin Cİ tescilli ürün farkındalıkları ve düzenledikleri turlarda kullanımları belirlenmek istenmiştir.	Turist rehberlerinin Cİ ürün kavramına bilgilerinin kısıtlı olduğu ve bu ürünleri deneyimleyeceği tur önerilerinde bulunulmuştur.
M11	Muğla gastronomi turizmi haritasının hazırlanması amaçlanmıştır.	Gastronomi turizmi haritası hazırlanarak paydaşlar tarafından kullanılması önerilmiştir.
M12	Niğde yemekleri gastronomi turizmi açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır.	Gastronomi turizmi potansiyelinin yeterince kullanılmadığı belirlenmiş ve kullanım için birtakım öneriler getirilmiştir.
M13	Coğrafi işaret tescilli ürünler yiyecek içecek işletmeleri açısından değerlendirilmek istenmiştir.	İşletmelerde Cİ ürünlerin misafirler tarafından beğenildiği ve bu durumun gastronomi turizmine katkı sağladığı tespit edilmiştir.
M14	Türkiye'nin coğrafi işaret tescilli yöresel gastronomik ürünlerinin incelenmesi amaçlanmıştır.	Coğrafi işaret tescillerinin gastronomik ürünlerde yoğunlaştığı ve bütüncül değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.
M15	Mersin iline özgü kerebiç tatlısını incelenmek amaçlanmıştır.	Coğrafi işaret tescilli ürünün işletmelerde uygulamadaki standartları ortaya çıkartılarak farklılıkları saptanmıştır.
M16	Şile ilçesine yönelik bir SWOT analizi yapılması amaçlanmıştır.	Gastronomi turizminde coğrafi işaret tescilli ürünlerin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehdit tespitleri belirlenmiştir.
M17	Akdeniz Bölgesi'nde yer alan şehirlerin turizm müdürlüklerine ait web site uygulamalar incelenmiştir.	Özellikle coğrafi işaret tescilli ürünlerle ile ilgili bilgilerin olduğu fakat yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir.
M18	Gastronomi turizmi potansiyeli ve işletme menülerinde yer verilen coğrafi işaret tescilli ürünler incelenmiştir.	Cİ ürünler kısmen işletme menülerinde yer almakta ancak sayı ve çeşit bakımından sınırlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir.
M19	Sakarya ilinde gastronomik unsurlar ile yöresel ürünler coğrafi işaret kapsamında incelenmiştir.	Coğrafi işaret tescilli ürünler ile ilgili tespitler yapılarak tescil alabilecek ürünler için önerilerde bulunulmuştur.
M20	Balıkesir'de gastronomi turizmi açısından yöresel ürünler incelenmiştir.	Gastronomi potansiyelinin bulunduğu ve bu değerlerin ortaya çıkarılması gerektiği belirtilmiştir
M21	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin turistlerde destinasyon tercihi etkisi ve işletme menülerinde kullanımı incelenmiştir.	Coğrafi işaret tescilli ürünler bölge bazlı incelenmiş ve sınırlı düzeyde işletmelerin menülerinde bulunduğu tespit edilmiştir.
M22	Samsun gastronomi turizmi potansiyeline yönelik inceleme yapılması amaçlanmıştır.	Gastronomi turizmi kapsamında ürünlerin olduğu ancak yeterli düzeyde kullanılmadığı tespit edilmiştir.
M23	Karaman'a ait coğrafi işaret tescilli bir ürüne yönelik yerli halkın farkındalığı belirlenmek istenmiştir.	Yerel halkın büyük bir kısmının ürünü bilmediği tespit edilmiş, bu ürünün korunması gerektiği belirtilmiştir.
M24	Çorum'un gastronomi turizmi potansiyelini incelemek amaçlanmıştır.	Gastronomi turizmi için değerleri olduğu ve gastronomi odaklı çalışmaların yapılması gerektiği belirtilmiştir.
M25	Erzurum ilinin coğrafi işaret tescilli ürününe yönelik özellikler gastronomi turizmi açısından ele alınmıştır.	Tescilli ürünün geleneksel olduğu, lezzet dışında da marka değeri olarak kullanılması gerektiği tespit edilmiştir.
M26	Vaka analizi yapılarak gastronomik kimlik için coğrafi işaret tescilli ürünlerin önemini belirlemek amaçlanmıştır.	Gastronomik kimlik için yöresel ve Cİ tescilli ürünlerin önemli olduğu ile satış ve pazarlama noktasında öneriler sunulmuştur.
M27	Coğrafi işaret tescilli peynirleri gastronomi turizmi açısından incelemek amaçlanmıştır.	Cİ tescilli ürünlerin gastronomi turizminde bir fırsat olduğu ve çekicilik unsuru olarak kullanılması gerektiği belirlenmiştir.

Kaynak: Kasar vd., 2024b; Yurt ve Dinvar, 2024; Kasar vd., 2024a**;** Boyraz ve Sandıkçı, 2023**;** Sabur ve Güneş, 2023; Atabey, 2023; Akgöz vd., 2023; Ercik vd., 2023; Çolakoğlu ve Sarıışık, 2023; Aktaş vd., 2023; Kargiglioğlu ve Temür,2022; Ölmez ve İlhan, 2022; Güleç ve Cömert, 2022; Denk, 2021; Ercik vd., 2022; Teyin vd., 2021; Seçuk ve Tugay, 2021; Yılmaz ve Ük, 2021; Savaşkan ve Kıngır, 2020; İbiş, 2020; Çolakoğlu ve Sarıışık, 2023; Canbolat ve Çakıroğlu, 2020; Toklu ve Pekerşen, 2019; Şahin, 2019; Üzümcü ve Denk, E. 2019; Başat vd., 2017; Işın ve Yalçın, 2020.

Tablo 2 incelendiğinde TR Dizin kapsamında yer alan çalışmaların amaç-sonuç ilişki ekseninde en fazla odaklandığı konu gastronomi turizmi olmuştur. Bunun yanı sıra ilgili çalışmalarda spesifik olarak ürün incelemesi, gastronomi turizm potansiyeli, yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde kullanım düzeyinin belirlenmesi, coğrafi işaret tescili alabilecek ürünlerin önerisi, gastronomi turizmi potansiyeline yönelik SWOT analizi, gastronomi rota önerileri öne çıkan diğer konu başlıklarıdır. Ayrıca misafir memnuniyeti, web sayfalarının incelenmesi, coğrafi işaret tescilli ürünlerin satış ve pazarlama uygulamaları ile kültürel miras kapsamında ele alan çalışmalar yer almaktadır.

3.3.2. WoS Veri Tabanında Yer Alan Çalışmaların Amaç-Sonuç İlişkisi

Gastronomi alanında coğrafi işaret tescilli ürünlere yönelik Web of Science veri tabanında yer alan ilgili çalışmaların amaç ve sonuçları ilişkisine ait odak noktalarına Tablo 3'te yer verilmiştir. Çalışmaların yazarları ise kaynak bölümünde sırasıyla A1'den başlayarak belirtilmiştir.

Tablo 3. WoS veri tabanında yer alan çalışmaların amaç ve sonuç bilgileri

Kod	*Amaç*	*Sonuç*
A1	Yerel gastronomi ve coğrafi işaret tescilli şaraplar ilişkilendirerek eşleştirme potansiyeli önermektir.	Eşleştirme, yerel gastronomi ve ayrıca uluslararası gastronomi önerileri dikkate alınarak listelenmiştir.
A2	Beykoz ilçesinin gastronomi turizmi potansiyelinin SWOT analizi ile belirlenmesi amaçlanmaktadır.	İlçenin güçlü yönü ve zayıf yönü belirtilerek fırsat ve tehditleri sıralanmıştır.
A3	Gastronomi dünyasında bir vizyon sunmak ve bu çalışmaları görünür kılmak amaçlanmaktadır.	Gastronomi turizmi yerel ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve nüfus azalmasına karşı mücadele etmek için bir fırsattır sonucu belirlenmiştir.
A4	Kosova'nın peynir üretimiyle bilinen beş bölgesinden Cİ sisteminin uygulanabilirliğini incelenmek amaçlanmıştır.	Cİ tescilli ürünleri endüstriyel üretilen gıdalar tarafından sıklıkla tehlikeye atılmakta, geleneksel tarifleri korunmalıdır.
A5	Bir yoğurt türünün özelliklerini ortaya koymak ve yemek tarifi oluşturmak amaçlanmaktadır.	Yoğurdun turizm potansiyeli değerlendirilerek ekonomi ve tanıtım açısından katkı sağlanması gerektiği önerilmektedir.
A6	Tütsülenmiş bir et türünün popülarite, kötü şöhret ve hijyen açısından incelenmesi amaçlanmıştır.	Cİ popülerliği açısından önemli olup hijyenik risk ve kötü şöhret pazarlama olumsuzlukları belirlenmiştir.
A7	Rotalar ile kırsal alanların ekonomik gelişimi ve nitelikli turist profilinin incelenmesi amaçlanmaktadır.	Yemek ve şarap rotalarının açıklanarak del ribeiro şarap rotasının turist bakış açısından rekabetçi bir bakış açısı sunulmuştur.
A8	Cİ ürününün) pazarlama ve turistik etkisini analiz edilmesi amaçlanmaktadır.	Cİ ürününün önemli bir pazarlama aracı olduğu mevsimlik olması ve üretimden kaynaklanan tespitler gerçekleştirilmiştir.
A9	Bursa Gedelek turşusunun mutfak kültüründeki özelliklerini belirlenerek üretim aşamalarını incelenmek amaçlanmıştır.	Yöresel ürünlerin kalitesini korumak ve bilinçli üretim, eğitim, kurumsal destek ve tanıtım yapılması önerilmiştir.
A10	Kuru kürlenmiş jambon endüstrisinde mikrobiyal bir inceleme amaçlanmıştır.	Ürünün ekonomik ve sosyal açıdan olumlu yansıyabilecek bir değer artışıyla sonuçlanabileceği belirlenmiştir.
A11	Cİ tescilli yengeç türünün tarımsal gıda üretimini sürdürmedeki rolünün araştırılması amaçlanmıştır.	Cİ tescilli yengeç türünün korunması tarımsal üretimde ekolojik unsurların sağlanmasında önemli olduğu belirlenmiştir.
A12	Tokat Bez Sucuk sürdürülebilir gastronomi çerçevesinde incelenmesi amaçlanmıştır.	Üretim aşamaları, ekonomik katkıları ile sürdürülebilirlik açısından önemi vurgulanmıştır.
A13	Romanya özelinde Z Kuşağının kırsal turizme bakış açısı incelenmektedir.	Z kuşağının yerel gastronomi ve cazibe merkezlerini önemsediği, tercihlerinde özellikle fiyat ve konaklamanın belirleyici olduğu tespit edilmiştir.
A14	Çin ve Japonya'da bir pirinç türü karşılaştırmalı olarak incelenmektedir.	Pirinçteki tat kalitesi farklılıkları ortaya çıkartılarak ürünün özellikleri ile ilgili unsurlar belirtilmiştir.
A15	Yozgat Çanak peynirinin mutfak kültüründeki özellikleri ve üretim aşamalarını incelemek amaçlanmıştır.	Ürünle ilgili üretim ve tüketim aşamaları ortaya çıkarılarak mutfak kültürü açısından değerlendirilmiştir.
A16	Brezilya'da coğrafi işaret tescilli geleneksel bir un türünün üretim süreci incelenmektedir.	Üretim aşamalarının tüm yönleri incelenerek benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılmıştır.
A17	Sanat ve gastronomi üzerine bir araştırma sunmak amaçlanmaktadır.	Sanat ve gastronomiyi içeren alanlar kısa vadede uygulanabilir girişimler olduğu fakat zaman ve maliyet alacağı belirtilmiştir.
A18	Cİ tescilli yöresel yemek ve ürünlerin gastronomi turizminin gelişimine olan etkilerini belirlemek amaçlanmıştır.	Gastronomi turizminde en etkili unsur Cİ tescilli ürünler olup, yöresel yemeklerin de önemli bir etkisi bulunduğu belirtilmiştir.
A19	Coğrafi işaret aracılığıyla kültürel gastronomi mirasının korunması ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır.	Cİ koruma sistemi hem pazar hem de bölgesel kimlik için değer katmanın önemli bir yolu olarak belirlenmiştir.
A20	Kürlenmiş etlere talepteki bazı evrimsel eğilimler incelenmektedir.	Eğilimlerin coğrafi işaret bilgi asimetrisini azalttığı ve uzun vadeli bir gelişimsel durum yarattığı vurgulanmıştır.
A21	Tarımsal gıda bileşenleri sınıflandırması için bir isimlendirme sistemi sunmak amaçlanmıştır.	Değişkenler arasında öncelik veya köken, iklim koşulları, toprak tipleri ve yetiştirme teknikleri yer almıştır.
A22	Kırsal sürdürülebilirlikle organik tüketicilerin mercimek tercihlerini araştırmaktadır.	Mercimek seçimi ile kırsal sürdürülebilirlik arasında ilişkinin parasal önemini anlamak ile yardımcı olduğu belirtilmiştir.
A23	Aragon'un gastronomisi hakkındaki bilgiler, nüfusunun refahı ve sağlığı gözden geçirmesi amaçlanmaktadır.	Geleneksel gastronomiyi kültürel miraslarının bir parçası olarak günlük diyetlerine entegre edebilmeleri önerilmiştir.
A24	Navarra gastronomisi ve nüfusunun diyet kalıpları, beslenme profili incelenmek istenmiştir.	Sağlıklı ve sürdürülebilir bir diyet için erken yaşlardan mutfak bilgisi ve becerilerin teşvik edilmesinin önemi vurgulanmıştır.
A25	Yemek ve turizmin bölgesel stratejilerini ve destinasyon	Yemek ve turizmin, coğrafi işaretlerin etiketleri çeşitli

	yönetimine katkılarını keşfetmek amaçlanmaktadır.	perspektiflerden ele alınmış ve önemi tespit edilmiştir.
A26	Karayipler ve Kosta Rika'nın güney bölgesi arasındaki dilsel ve kültürel bağlantıları incelenmektedir	Etimolojik olarak farklılıklar ortaya koyularak ürün ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.
A27	İki farklı bölgede bulunan coğrafi işaretleri ve bunların gastronomi turizmi ile bağlantılarını belirlemek amaçlanmıştır.	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin bölgelerin gelişimine katkıda bulunduğu, turistleri çeken ve bölgesel kimliği yansıttığı belirlenmiştir.
A28	Geleneksel tariflere yönelik eleştirel bir bakış açısı sunmak amaçlanmaktadır.	Geleneksel tarif kavramı hakkında değerlendirme yapılarak bu tarifler ile ilgili tartışmalar yapılması gerektiği belirtmiştir.
A29	Sürdürülebilir gıda sistemlerinde değer yaratımını ve turizmin bu sistemler üzerindeki etkisi incelenmektedir.	Kırsal alanlarda gastronomi turizmini geliştirmek için özel olanaklar yaratılması gerektiği belirtilmiştir.
A30	Coğrafi işaretlerin turizme dahil edilmesini turist faaliyetine sağlayabileceği faydaları incelemek amaçlanmaktadır.	Coğrafi işaret tescilli ürünlerin turizme kazandırılması gerektiği ve pazarlama aracı olarak kullanılmasının önemli olduğu belirtilmiştir.
A31	Bir kırsal kalkınma girişiminin konseptini ve gelişimini sunmayı amaçlamaktadır.	Üreticilerin pazarlama konusundaki farkındalık ve yeterlilikleri ile diğer üreticilerle iş birliğini Cİ artırdığı belirtilmiştir.

Kaynak: Jantsch vd., 2024; Teyin, 2024; García-Henche vd., 2024; Bytyçi vd., 2024; Sezgin ve Sönmez, 2024; da Silva Lima vd., 2024; Cruz-González vd., 2024; Crespi-Vallbona vd., 2024; Güleç ve Yılmaz, 2024; Martín-Miguélez, vd., 2024; Cheng, 2023; Arslan vd., 2023; Tănase vd., 2023; Cheng vd., 2023**;** Oğan ve Çelik, 2023; e Silva vd., 2023; de Campos vd., 2022; Pamukçu vd., 2021; Oliveria ve Souza, 2021; Sgroi, 2021; André ve Rodolfo, 2021; Paffarini vd., 2021; Casamayor Sebastián ve García Perea, 2019; Santiago vd., 2019; Rachão vd., 2019; Barahona Novoa, 2018; Coelho-Costa ve Coriolano, 2017; Bonadonna vd., 2017, Hall ve Gössling, 2016; Coelho Costa, 2014; Kastner ve Mendoza, 2012.

Tablo 3 incelendiğinde Web of Science kapsamında yer alan çalışmaların amaç-sonuç ilişki ekseninde en fazla odaklandığı konu başlıkları sürdürülebilirlik, ürün özellikleri ve gastronomi turizmi olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra ilgili çalışmalarda gastronomi turizmi potansiyeli, SWOT analizi, gastronomi rotası, kırsal kalınma, bölgesel gelişim, kültürel farklılıklar öne çıkan diğer konulardır. Ayrıca kelime inceleme, geleneksellik, duyusal testlere yönelik çalışmaların da yer aldığı belirlenmiştir. Bu kavramlar, gastronomi turizmi ve coğrafi işaretler ile ilişkilendirilmektedir.

4. Sonuç

Bu çalışmada, gastronomi alanında coğrafi işaret tescili alan ürünleri araştırmalarında konu alan bilimsel çalışmalar, ulusal (TR Dizin) ve uluslararası (Web of Science) veri tabanlarında "*gastronomi ve coğrafi işaret*" anahtar kelimeleri kullanılarak incelenmiştir. Tespit edilen çalışmaların daha anlaşılabilir olmaları adına çeşitli sınıflandırmalar yapılarak analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın 2012 yılından günümüze olacak şekilde sınırlandırılmasının sebebi AB'nin 2012 yılında Türkiye'nin ise 2017 yılında coğrafi işaretler ile ilgili mevzuatlarını güncellemesi yatmaktadır. Bu güncellemeler sonrası durum tespit edilmeye çalışılmıştır. Sistematik inceleme yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmada gastronomi turizminin, gastronomik ürünlerin ve coğrafi işaretlerin aslında birlikte yaygın olarak değerlendirildiği hatta gastronomi turizminin temelinde yer alan yiyecek ve içeceklerin diğer bir deyişle gastronomik ürünlerin coğrafi işaret tescilleri için önemli potansiyel oluşturabildiği resmi ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmaların özellikle 2020 yılından sonra gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ivme kazandığı ve araştırmacıların ilgisinin daha fazla yoğunlaştığı belirlenmiştir. Veri tabanlarında değerlendirilen çalışmaların 2020 yılından sonraki zaman diliminde gerçekleşme oranı %75,8 (44) olarak tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu durum, gastronomi turizmi ve ürünleriyle birlikte coğrafi işaretler konusu popüler olmaya devam ettiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında çalışmaların ulusal düzeyde "*Journal of Tourism and Gastronomy Studies*" uluslararası düzeyde ise "*International Journal of Gastronomy and Food Science*" dergilerinde yaygın olarak yayınlandığı tespit edilmiştir. Her iki veri tabanında incelenen çalışmalarda kullanılan anahtar kelimelerde ilk üç sırada aynı kelimelerin *Gastronomi, Turizm, Coğrafi İşaret,* tercih edildiği tespit edilmiştir. Bu durum gastronomi turizmi ile coğrafi işaret tescillerinin bütünlüğünün ve öneminin temel göstergesi olarak değerlendirilebilir.

İncelenen çalışmaların çoğunluğu araştırma makalesidir ve metot olarak yine yaygın şekilde nitel araştırma yöntemlerinden yararlanıldığı belirlenmiştir. Tespit edilen çalışmalarda verilerin elde edilmesinde literatür/doküman/kaynak inceleme ve görüşme/mülakat tekniğinin kullanıldığı tespit edilirken analiz olarak yine çoğunlukla betimsel analiz ve içerik analizinden yararlanıldığı

belirlenmiştir. TR Dizin veri tabanında yer alan çalışmalarda gastronomi turizmi ile spesifik bir ürüne çoğunlukla odaklanıldığı belirlenirken Web of Science veri tabanında ise sürdürülebilirlik ve spesifik olarak incelenen bir ürünün özelliklerine yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

İlgili literatür değerlendirildiğinde AB ülkelerinin coğrafi işaretlerden önemli derecede ekonomik kazanç elde ettiği ve ürünlerin katma değer yarattığı belirtilmektedir. Ayrıca coğrafi işaretlerde güçlü hukuki alt yapı ile desteklenen yönetişim ve denetim mekanizmaları başarının temel anahtarı olarak ifade edilmektedir (Bramley, 2011; Tekelioğlu, 2019). Web of Science veri tabanında incelenen çalışmaların tamamına yakını AB ülkelerinde gerçekleştirilmiştir. Tespit edilen bu durum literatürle uyum göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler, gastronomi ve coğrafi işaretler konularında kendilerini geliştirmek istiyorlarsa AB uygulamalarından destek almaları önerilebilir. Toplumların kültürel mirasının temelini oluşturan yiyeceklerin ve içeceklerin geleneksel üretim yöntemleri ile sürdürülebilir olması için coğrafi işaret tescillerine ilgili paydaşlar gerekli önemi göstermelidir.

Bu bilimsel çalışmada da bazı sınırlılıklar mevcuttur. Bunlardan ilki mevzuat güncellemeleri sonrası durumun belirlenmesi adına 2012 yılından günümüze incelemenin gerçekleştirilmesidir. İkincisi ise araştırmada iki veri tabanının kullanılarak sistematik incelemenin gerçekleştirilmesidir. Sistematik incelemenin doğası gereği belirlenen dâhil etme ve hariç tutma ilkeleri de çalışmada diğer sınırlılığı oluşturmaktadır. Gelecekteki çalışmalar spesifik olarak mesela peynir veya peynir turizmi kapsamında bir sistematik analiz incelemesini konu olarak belirleyebilir. Ayrıca coğrafi işaret tescillerinde kullanılan etiket uygulamalarında tüketici davranışlarının resmi ortaya çıkarılabilir. Ulusal ve uluslararası literatür gastronomi turizmi ve coğrafi işaretler konusunda yakından ilgi ile takip edilmeli güncel gelişmeler Türkiye'de turizmin gelişimi ve desteklenmesi için çeşitli teşviklere öncülük etmelidir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması

Yazar(lar), bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığını beyan eder. Eğer çıkar çatışması mevcut ise, bu durumun ayrıntıları ve nasıl çözüleceği, ıslak imzalı Çıkar Çatışması Beyan Formu ile birlikte belirtilmelidir. Bu form, makale süreç dosyasına eklenmek üzere her bir yazar tarafından ayrı ayrı imzalanmalıdır.

Çıkar çatışması, yalnızca yazar(lar) arasında değil, aynı zamanda yazar(lar) ile üçüncü kişiler veya kurumlar arasındaki olası hukuki ve etik ilişkileri de kapsamalıdır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışma için etik kurul izni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.

Finansal Destek
Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür
Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

Akgöz, E., Varol, F., & Öksüz, M. (2023). The role of geographically indicated products in the determination of gastronomy routes in Konya. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *18*(72), 547-568. https://doi.org/10.19168/jyasar.1313808

Akgöz, S., Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Meta-analizi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 30*(2), 107-112.

Aksay, B. (2019). Türkiye'de kadın girişimciliğinin son 10 yılı: Alanyazın taraması ve öneriler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 35-51.

Aksungur, A., & Aydın, Ş. (2023). TR Dizin'deki eğitim fakültelerinin dergilerinde matematiksel problem çözme ile ilgili makalelerin incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, *5*(3), 906-921.

Aktaş, A. C., Akgül, O., & Gökdemir, S. (2023). Turist rehberlerinin coğrafi işaretli ürünlere yönelik farkındalıkları. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (Online)*, 6(2), 738 - 755. doi.org/10.33083/joghat.2023.297

Amarando, M., Assenov, I., & Visuthismajarn, P. (2019). A systematic review of sustainable wine tourism research in Asia 2000–2018. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, *8*(4), 1-24.

An, W., & Alarcón, S. (2020). How can rural tourism be sustainable? A systematic review. *Sustainability*, *12*(18), 7758. https://doi.org/10.3390/su12187758

André, S. E., & Rodolfo, B. (2021). Nomenclature proposal for agricultural food ingredients' specificity based on place of production and cultivation properties as a tool for research and differentiation. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *23*, 100299. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2020.100299

Arslan, E., Kendir, H., Akmeşe, H., Bozkurt, H. Ö., Akyollu, K., & Hiçyakmazer, C. T. (2023). Investigation of Tokat Bez Sucuk, a geographically indicated local food, within the scope of sustainable gastronomy. *Sustainability*, *15*(17), 12889. https://doi.org/10.3390/su151712889

Atabey, S. (2023). Uluslararası sistemlerde kayıt altına alınarak Muğla kültürel gastronomi mirasının sürdürülebilirliği. *Külliye*, (Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 156-169. https://doi.org/10.48139/aybukulliye.1342468

Balyalı, T. Ö., & İlhan, Ö. A. (2023). Turizm ve dijitalleşme konulu araştırmaların bilimsel haritalama tekniği ile bibliyometrik analizi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *9*(1), 117-133.

Barahona Novoa, A. (2018). Lexical correspondences in Costa Rican Spanish: chicheme. *Káñina*, *42*(2), 157-176. http://dx.doi.org/10.15517/rk.v42i2.34762

Başat, H. T., Sandıkçı, M., & Çelik, S. (2017). Gastronomik kimlik oluşturmada yöresel ürünlerin rolü: Ürünlerin satış ve pazarlanmasına yönelik bir örnek olay incelemesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *5*(Special Issue 2), 67-76.

Bonadonna, A., Macar, L., Peira, G., & Giachino, C. (2017). The dark side of the European quality schemes: The ambiguous life of the Traditional Specialities Guaranteed. *Calitatea*, *18*(156), 102.

Boyraz, H. D., & Sandıkçı, M. (2023). Coğrafi işaretli ürünlerin somut olmayan kültürel miras Türk mutfak kültürü unsurlarıyla karşılaştırılması: UNESCO gastronomi şehri Afyonkarahisar ili örneği. *Tourism and Recreation*, *5*(2), 172-185. https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1349928

Bowen, S., & Zapata, A.V. (2009). Geographical indications, terroir, and socioeconomic and ecological sustainability: The case of tequila. *Journal of rural studies*, *25*(1), 108-119. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2008.07.003

Bramley, C. (2011). A review of the socio-economic impact of geographical indications: considerations for the developing world. In *WIPO worldwide symposium on geographical indications* (Vol. 22, pp. 1-22). Lima, Peru: WIPO.

Bytyçi, P., Kokthi, E., Hasalliu, R., Fetoshi, O., Salihu, L., & Mestani, M. (2024). Is the local origin of a food product a nexus to better taste or is just an information bias. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *35*, 100877. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100877

Canbolat, E., & Çakıroğlu, F. P. (2020). Gastronomi turizmi ve coğrafi işaretleme: Samsun mutfağına yönelik bir değerlendirme. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *8*(2), 937-957. https://doi.org/10.21325/jotags.2020.588

Casamayor Sebastián, F.A., & García Perea, A. (2019). Nutrición y gastronomía en Aragón. *Nutrición Hospitalaria*, *36,* 65-68. http://dx.doi.org/10.20960/nh.02697

Cassago, A.L.L., Artêncio, M.M., de Moura Engracia Giraldi, J., & Da Costa, F.B. (2021). Metabolomics as a marketing tool for geographical indication products: a literature review. *European Food Research and Technology*, *247*(9), 2143-2159. https://doi.org/10.1007/s00217-021-03782-2

Cei, L., Defrancesco, E., & Stefani, G. (2018). From geographical indications to rural development: A review of the economic effects of European Union policy. *Sustainability*, *10*(10), 3745. https://doi.org/10.3390/su10103745

Cei, L., Stefani, G., & Defrancesco, E. (2021). How do local factors shape the regional adoption of geographical indications in Europe? Evidences from France, Italy and Spain. *Food Policy*, *105*, 102170. https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102170

Chakraborty, P., & Ghosal, S. (2022). Status of mountain-tourism and research in the Indian Himalayan Region: a systematic review. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, *6*(3), 863-897. https://doi.org/10.1007/s41685-022-00243-w

Cheng, D. (2023). Sustainability for stakeholders and the environment? Understanding the role of geographical indications in sustaining agri-food production. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *34*, 100839. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100839

Cheng, B., Shi, S., Pan, K., Nie, J., Xing, J., Wang, X., ... & Jiang, Y. (2023). Untargeted metabolomics based on UHPLC-Q-Exactive-MS reveals metabolite and taste quality differences between Koshihikari rice from China and Japan. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *31*, 100680. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100680

Clarivate (2024). Web of Science about. https://clarivate.com/about-us/ (Erişim:25.09.2024).

Coelho Costa, E.R. (2014). The geographical indications as a strengthening element for tourist activity. *Turismo-Estudos E Praticas*, *3*(1), 25-50.

Coelho-Costa, E.R., & Coriolano, L.N. (2017). Geographical indications and enogastronomic tourism in the Vale dos Vinhedos (RS) and in teh Vale do Sao Francisco (PE/BA). *Revista Turismo Estudos e Práticas, 6(special isıue)*, 48-77. http://periodicos.uern.br/index.php/turismo

Crespi-Vallbona, M., Fusté-Forné, F., & Noguer-Juncà, E. (2024). Food shining amid nature: marketing potatoes in the Prades mountains (Catalonia, Spain). *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*. https://doi.org/10.1108/JCHMSD-05-2022-0067

Cruz-González, M.M.; Sánchez-Sellero, F.J. & Suarez-Porto, V. (2024). Rutas enogastronómicas: la ruta del ribeiro. PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural, 22(3),561-577.https://doi.org/10.25145/j.pasos.2024.22.037

Çelik, Z. (2021). Dijitalleşen dünyada pazarlama (Ed. Mehmet Sağlam). İçinde Fijital (Phygıtal) pazarlama (297317). Nobel Yayınevi, Ankara.

Çekal, N. (2022). Evaluatıon of the gastronomic products of Gaziantep province in terms of geographical indication which is included in the Unesco Gastronomy Cities Network. *Journal of Human and Social Sciences, 5 (1), 111-125*. https://doi.org/10.53048/johass.1066598

Çekal, N. ve Aslan, B. (2017). Gastronomik bir değer olarak tarhana ve coğrafi işaretlemede tarhananın yeri ve önemi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 124-135.

Çolakoğlu, N.K., & Sarıışık, M. (2023). Destinasyon pazarlaması kapsamında Elazığ mutfak kültürünün ve coğrafi işaretli gastronomi ürün potansiyelinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *25*(3), 1159-1169. https://doi.org/10.32709/akusosbil.1081004

da Silva Lima, W. K., Rebouças, L. T., Júnior, P. O. V., da Silva, I. D. M. M., & Cardoso, R. D. C. V. (2024). Smoked meat and tradition: Popularity, notoriety, and quality perception. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *36*, 100934. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100934

de Campos, R. P., Galina, S. V. R., & Giraldi, J. de M. E. (2022). Diretrizes para pesquisas futuras sobre soft power: uma abordagem oblíqua da literatura sobre o entrelaçamento entre indústrias criativas e marcas de lugar. *ReMark - Revista Brasileira De Marketing*, *21*(1), 109–134. https://doi.org/10.5585/remark.v21i1.20541

Denk, E. (2021). Türkiye'de gastronomi turizmi açısından coğrafi işaretli ürünler. *Journal of Silk Road Tourism Research*, *1*(1), 51-61.

Dönmez, N. A. (2023). Apiturizm araştırmaları: Sistematik literatür incelemesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, *7*(4), 685-699. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1347

Duvaleix, S., Emlinger, C., Gaigné, C., & Latouche, K. (2021). Geographical indications and trade: Firm-level evidence from the French cheese industry. *Food Policy*, *102*, 102118. https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2021.102118

Ercik, C., & Perçin, N. Ş. (2022). Sürdürülebilir gastronomi kapsamında coğrafi işaretli kerebiç tatlısı üzerine bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(2), 537-554. https://doi.org/10.18506/anemon.1053709

Ercik, C., Yavuz, G., & Enes, K. (2023). Sürdürülebilir gastronomi kapsamında Mersin mutfağına özgü yöresel tatlıların standart reçetelerinin ve kabul edilebilirliğinin belirlenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,* 13 (İhtisaslaşma özel sayı), 42-61. https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1291159

e Silva, S. B., Pena, L. C. C., & Cardoso, R. D. C. V. (2023). Copioba and common cassava flour know-how: Establishing similarities and distinctions in São Felipe, Brazil. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *32*, 100713. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100713

Fakfare, P., Lee, J. S., & Han, H. (2022). Thailand tourism: A systematic review. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *39*(2), 188-214.

Falasco, S., Caputo, P., & Garrone, P. (2024). Can Geographical Indications promote environmental sustainability in food supply chains? Insights from a systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 141100.

Ferreira, J., Silvério, A. C., Vaz, M., & Fernandes, P. O. (2023). The relationship between rural tourism, sustainable tourism and outdoor activities: A systematic literature review. *Perspectives and Trends in Education and Technology*, 597-608. https://doi.org/10.1007/978-981-19-6585-2_53

García-Henche, B., Cuesta-Valiño, P., Durán-Álamo, P., & Penelas-Leguía, A. (2024). The role of women in maintaining the heritage value of gastronomy in Castilla-La Mancha. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *37*, 100987. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100987

Gomezelj, D.O. (2016). A systematic review of research on innovation in hospitality and tourism. *International journal of contemporary hospitality management*, *28*(3), 516-558. https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2014-0510

Gómez, M., Pratt, M. A., & Molina, A. (2019). Wine tourism research: A systematic review of 20 vintages from 1995 to 2014. *Current Issues in Tourism*, *22*(18), 2211-2249. https://doi.org/10.1080/13683500.2018.1441267

Güleç, H., & Cömert, M. (2022). Coğrafi işaretli ürünlerin yiyecek içecek işletmeleri gözünden değerlendirilmesi: Ankara örneği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *10*(3), 2144-2165. https://doi.org/10.21325/jotags.2022.1086

Güleç, H., & Yılmaz, İ. (2024). A gastronomical product in Bursa cuisine; Orhangazi Gedelek pickles. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *35*, 100857. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100857

Hall, C.M., & Gössling, S. (2016). From food tourism and regional development to food, tourism and regional development: Themes and issues in contemporary foodscapes. In *Food tourism and regional development* (pp. 2-58). Routledge. eBook ISBN9781315691695.

Hazarhun, E., & Tepeci, M. (2018). Coğrafi işaret sahip olan yöresel ürün ve yemeklerin Manisa'nın gastronomi turizminin gelişimine katkısı. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: Ek.1, Bahar: 371-389. https://dergipark.org.tr/tr/indir/makale-dosyasi/513907

Hjalager, A.M., & Richards, G. (Eds.). (2002). *Tourism and gastronomy* (Vol. 11). London: Routledge.

Işın, A., & Yalçın, E. (2020). Coğrafi işaretli ürünlerin gastronomi turizmi kapsamında değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 8(4), 2507-2522. https://doi.org/10.21325/jotags.2020.724

İbiş, S. (2020). Gastronomi turizmi potansiyelinin tespiti ve geliştirilmesi kapsamında Balıkesir'in değerlendirilmesi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 87-104. https://doi.org/10.32572/guntad.664881

Jantsch, L., Flores, S. S., & Vale, Z. D. N. (2024). Local gastronomy and wine geographical indications (GIs): Framework for identifying pairing potential. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *35*, 100856. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2023.100856

Kargiglioğlu, Ş., & Temür E (2022). Muğla gastronomi haritası. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel (Online)*, 5(3), 1203-1215. 10.33083/joghat.2022.195

Kasar, H., Büşra, A., & Seçim, Y. (2024a). Gastronomi turizminde beslenme engelleri kapsamında glütensiz ürün geliştirme: Coğrafi işaretli Gaziantep şekerli böreği. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *12*(1), 564-584. https://doi.org/10.21325/jotags.2024.1395

Kasar, H., Madenci, A.B., & Seçim, Y. (2024b). Silifke gastronomi turizmi potansiyelinin swot analizi ile değerlendirilmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(2), 624-640. https://doi.org/10.18506/anemon.1478031

Kastner, R., & Mendoza, H.R.R. (2012). Integrated promotion of regional agricultural products. *SCIENTIFIC PAPERS 12(3)*, 95-100. www.efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ibn.idsi.md/sites/default/files/j_nr_file/v12i3.pdf

Lasserson, T.J., Thomas, J., & Higgins, J.P.T. (2019). Starting a Review. J.P.T. Higgins (Ed.), *Cochrane Handbook for Systematic Reviews of Interventions* (3-12). Hoboken: Wiley-Blackwell.

Law, R., Sun, S., Fong, D. K. C., Fong, L. H. N., & Fu, H. (2016). A systematic review of China's outbound tourism research. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, *28*(12), 2654-2674. https://doi.org/10.1108/IJCHM-06-2015-0323

Lochman, J. (2021). The spatial distribution of sustainable gastronomy: a case study of tourism in Prague. *Tourism Recreation Research*, *48*(5), 693-709. https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1949676

López-Guzmán, T., & Sánchez-Cañizares, S. (2012). Gastronomy, tourism and destination differentiation: a case study in Spain. *Review of Economics & Finance*, *1*, 63-72.

Marie-Vivien, D., & Biénabe, E. (2017). The multifaceted role of the state in the protection of geographical indications: A worldwide review. *World development*, *98*, 1-11. https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.04.035

Marion, H., Luisa, M., & Sebastian, R. (2023). Adoption of geographical indications and origin-related food labels by smes–A systematic literature review. *Cleaner and Circular Bioeconomy*, *4*, 100041.

Martin, S. A., & Assenov, I. (2012). The genesis of a new body of sport tourism literature: A systematic review of surf tourism research (1997–2011). *Journal of Sport & Tourism*, *17*(4), 257-287. https://doi.org/10.1080/14775085.2013.766528

Martín-Miguélez, J. M., Perezábad, L., Delgado, J., Cebrián, E., & Andrade, M. J. (2024). Microbial diversity in dry-cured Iberian ham: an approach to the concept of microbial terroir. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *36*, 100911. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100911

Mohammadi, M., Majdi, A., & Hosseini, A. (2022). Tourism development in rural areas; systematic review of studies. *Journal of Research and Rural Planning*, *11*(2), 101-118. 10.22067/jrrp.v11i2.2201-1039

Monteiro, B., & Salvado, J. (2024). Olive oil tourism experience (OOTE): A Systematic (SLR). *Via. Tourism Review*, (25). https://doi.org/10.4000/123h5

Murgado, E.M. (2013). Turning food into a gastronomic experience: olive oil tourism. *Options Mediterranéennes*, *106*, 97-109. http://om.ciheam.org/article.php?IDPDF=6809

Nistor, E. L., & Dezsi, Ş. (2022). An insight into gastronomic tourism through the literature published between 2012 and 2022. *Sustainability*, *14*(24), 16954. https://doi.org/10.3390/su142416954

Noguer-Juncà, E., Crespi-Vallbona, M., & Fusté-Forné, F. (2021). Sociocultural and gastronomic revaluation of local products: trumfa in the Vall de Camprodon (Catalonia, Spain). *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *26*, 100425. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2021.100425

Oğan, Y., & Çelik, M. (2023). A gastronomic product in Turkish culinary culture: A research on Yozgat Çanak cheese. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *31*, 100650. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2022.100650

Oliveria, A. N. & Souza, S. R. (2021). As indicações geográficas de produtos alimentares: possibilidade de conservação e valorização do patrimônio cultural gastronômico. *Formação (Online),* v. 28, n. 53, p. 905-932. https://doi.org/10.33081/formacao.v28i53.8114

Ölmez, M., & İlhan, İ. (2022). Yöresel yiyecek ve içeceklerin gastronomi turizmine etkileri: Niğde ili örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(3), 2212-2236. https://doi.org/10.21325/jotags.2022.1089

Paffarini, C., Torquati, B., Tempesta, T., Venanzi, S., & Vecchiato, D. (2021). Rural sustainability and food choice: the effect of territorial characteristics on the consumers' preferences for organic lentils. *Agricultural and Food Economics*, *9*, 1-23. https://doi.org/10.1186/s40100-021-00200-9

Pahlevan-Sharif, S., Mura, P., & Wijesinghe, S. N. (2019). A systematic review of systematic reviews in tourism. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *39*, 158-165. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2019.04.001

Pamukçu, H., Saraç, Ö., Aytuğar, S., & Sandıkçı, M. (2021). The effects of local food and local products with geographical indication on the development of tourism gastronomy. *Sustainability*, *13*(12), 6692. https://doi.org/10.3390/su13126692

Paslı, M. M. (2021). Coğrafi işaretli gastronomi ürünleri üzerine bir araştırma: Giresun ili örneği. *Tourism and Recreation*, 3(1), 93-99. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turizmvereklam/sorun/63274/949552

Pessot, E., Spoladore, D., Zangiacomi, A., & Sacco, M. (2021). Natural resources in health tourism: a systematic literature review. *Sustainability*, *13*(5), 2661. https://doi.org/10.3390/su13052661

Polatgil, M. (2021). ANFIS ile ilgili yapılmış çalışmaların içerik analizi ile değerlendirilmesi: TR Dizin. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (32), 1086-1093. https://doi.org/10.31590/ejosat.1039699

Piramanayagam, S., & Seal, P. P. (2022). Geographical Indication (GI) tagged foods and promotion of gastronomic tourism: A developing country perspective. In *Current Issues in Tourism, Gastronomy, and Tourist Destination Research* (pp. 393-399). Routledge.

Rachão, S., Breda, Z., Fernandes, C., & Joukes, V. (2019). Food tourism and regional development: A systematic literature review. *European Journal of Tourism Research*, *21*(1), 33-49.

Rasmi, A. A., Phuoc, J. C., Othman, Z., & Azman, N. (2022). Geographical indication for gastronomy tourism: Maximising intellectual property value and branding. *Academy of Strategic Management Journal*, *21*(2), 1-13.

Rasul, T., Zaman, U., & Hoque, M. R. (2020). Examining the pulse of the tourism industry in the Asia-Pacific region: A systematic review of social media. *Tourism and hospitality management*, *26*(1), 173-193. https://doi.org/10.20867/thm.26.1.10

Rezapour, L., & Akova, O. (2024). Akıllı turizm gelişimi için yenilikçi bir çözüm olarak blok zincir teknolojisi üzerine sistematik bir inceleme. *International Journal Of Tourism And Destination Studies (IJOTADS)*, 3(2), 118-135. DOI: 10.5281/zenodo.12701540

Rol, S., & Hassan, A. (2024). Turizm destinasyonlarında fijital pazarlama: Sistematik Bir literatür incelemesi. *Turizm ve İşletme Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 183-202.

Rosalina, P. D., Dupre, K., & Wang, Y. (2021). Rural tourism: A systematic literature review on definitions and challenges. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, *47*, 134-149. https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2021.03.001

Roselli, L., Giannoccaro, G., Carlucci, D., & De Gennaro, B. (2018). EU quality labels in the Italian olive oil market: How much overlap is there between geographical indication and organic production? *Journal of Food Products Marketing*, *24*(6), 784-801. https://doi.org/10.1080/10454446.2017.1413473

Sabur, D. G., & Güneş, S. G. (2023). Kayseri örneğinde sürdürülebilir gastronomi turizmi ve coğrafi işaretli ürünler. *Tourism and Recreation*, *5*(2), 138-152. https://doi.org/10.53601/tourismandrecreation.1351137

Sağtaş, S. (2024). Dijital Pazarlamanın Değişen Yüzü: Fijital Pazarlama ve Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal)*, *8*(95), 629-637. DOI : 10.26449/sssj.3866

Santeramo, F. G., & Lamonaca, E. (2020). Evaluation of geographical label in consumers' decision-making process: a systematic review and meta-analysis. *Food Research International*, *131*, 108995.

Santiago, S., Bes-Rastrollo, M., Martinez-Gonzalez, M. A., Martín-Calvo, N., Rico-Campà, A., & Zazpe, I. (2019). Nutrition and gastronomy in the Community of Navarra. *Nutrición hospitalaria: Órgano oficial de la Sociedad española de nutrición parenteral y enteral*. 36 (1), 39 – 46. 10.20960/nh.02691

Santich, B. (2004). The study of gastronomy and its relevance to hospitality education and training. *International Journal of Hospitality Management*, 23(1), 15–24. https://doi.org/10.1016/S0278-4319(03)00069-0

Savaşkan, Y., & Kıngır, S. (2020). Sakarya ili gastronomik unsurlarının coğrafi işaret kapsamında değerlendirilmesi. *Alanya Akademik Bakış*, *4*(3), 939-961. https://doi.org/10.29023/alanyaakademik.702037

Selçuk, B., & Tugay, O. (2021). Coğrafi işaretli gastronomik ürünlerin web siteleri aracılığıyla bölgesel tanıtımda kullanımı: Akdeniz Bölgesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *9*(2), 835-854. https://doi.org/10.21325/jotags.2021.818

Serçek, S., & Korkmaz, M. (2023). Turizm sektöründe Metaverse'ün kullanımına ilişkin sistematik bir literatür çalışması. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(5), 701-721. https://doi.org/10.26677/TR1010.2023.1228

Sezgin, A. C., & Sönmez, M. (2024). A study on Mamak Ravak Yogurt, a gastronomic product. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *37*, 100993. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2024.100993

Sgroi, F. (2021). Food traditions and consumer preferences for cured meats: Role of information in geographical indications. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, *25*, 100386. https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2021.100386

Shafiee, S., Rajabzadeh Ghatari, A., Hasanzadeh, A., & Jahanyan, S. (2021). Smart tourism destinations: a systematic review. *Tourism Review*, *76*(3), 505-528. https://doi.org/10.1108/TR-06-2019-0235

Sims, R. (2009). Food, place and authenticity: local food and the sustainable tourism experience. *Journal of sustainable tourism*, *17*(3), 321-336. https://doi.org/10.1080/09669580802359293

Sio, K.P., Fraser, B., & Fredline, L. (2021). A Contemporary systematic literature review of gastronomy tourism and destination image. *Tourism Recreation Research*, *49*(2), 312–328. https://doi.org/10.1080/02508281.2021.1997491

SMK (2017). *Sınai Mülkiyet Kanunu.* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6769&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Stasi, A., Nardone, G., Viscecchia, R., & Seccia, A. (2011). Italian wine demand and differentiation effect of geographical indications. *International Journal of Wine Business Research*, *23*(1), 49-61. https://doi.org/10.1108/17511061111121407

Suvacı, B. (2016). Sosyal bilimler veri tabanında yayımlanan lojistik ve tedarik zinciri makalelerinin bibliyometrik profili. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (25), 263-281

Şahin, S.Z. (2019). Çorum mutfağının gastronomi turizmi potansiyeli. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *7*(4), 2550-2565. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.486

Tănase, M.O., Nistoreanu, P., Dina, R., Georgescu, B., Nicula, V., & Mirea, C.N. (2023). Generation Z Romanian Students' Relation with Rural Tourism-An Exploratory Study. *Sustainability*, *15*(10), 8166. https://doi.org/10.3390/su15108166

Tekelioğlu, Y. (2019). Coğrafi işaretler ve Türkiye uygulamaları. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 47-75.

Teyin, G. (2024). Evaluation of the gastronomy tourism potential of Beykoz district by SWOT analysis. *Anais Brasileiros De Estudos Turísticos*, *14*(1), 1-9. https://doi.org/10.5281/zenodo.10967110

Teyin, G., Sormaz, Ü., Nizamlıoğlu, H.F., & Onur, N. (2021). Şile ilçesinin gastronomi turizmi potansiyelinin swot analizi ile değerlendirilmesi. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *9*(4), 3018-3035. https://doi.org/10.21325/jotags.2021.932

Toklu, S., & Pekerşen, Y. (2019). Coğrafi işaretli gastronomik bir değer olan Karaman Divle Obruğu tulum peynirinin bölge halkı tarafından algılanması, *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *7*(3), 2251-2273. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.470

Torgerson, C. (2003). *Systematic Reviews.* London: Continuum International Publishing Group.

Török, Á., Jantyik, L., Maró, Z. M., & Moir, H. V. (2020). Understanding the real-world impact of geographical indications: A critical review of the empirical economic literature. *Sustainability*, *12*(22), 9434. https://doi.org/10.3390/su12229434

Türk Patent, (2024). *Türkiye'nin Coğrafi İşaret Tescilli Ürünleri*. www.ci.turkpatent.gov.tr Erişim Tarihi: 20.09.2024

Usta, S., & Şengül, S. (2022). Türkiye'deki coğrafi işaretli yiyecek-içecek ürünlerinin analizi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 604-634. https://doi.org/10.32572/guntad.1102302

Üzümcü, T. P., & Denk, E. (2019). Erzurum ile Özdeşleşmiş Bir Lezzet: Oltu Cağ Kebabı. *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, *7*(1), 463-481. https://doi.org/10.21325/jotags.2019.373

Yazdi, A. K., Jamini, D., Komasi, H., & Coluccio, G. (2024). An analysis of key factors driving food tourism development: A scenario-based approach in the rural areas of Iran. *Preprints.*2024082258. https://doi.org/10.20944/preprints202408.2258.v1

Ye, B.H., Ye, H., & Law, R. (2020). Systematic review of smart tourism research. *Sustainability*, *12*(8), 3401. https://doi.org/10.3390/su12083401

Yıkmış, S., & Ünal, A. (2016). The importance of geographical indication in gastronomy tourism: Turkey. *International Journal of Agricultural and Life Sciences- IJALS,* Volume 2 (4) pp.73-79. http://dx.doi.org/10.22573/spg.ijals.016.s12200069

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E., & Ük, Z.Ç. (2021). Turizm işletme belgeli yiyecek içecek işletmelerinin menülerinde coğrafi işaretli ürünlerin yer alma düzeyi: Ankara ili örneği. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 384-405. https://doi.org/10.32572/guntad.952500

Yong, R.Y.M., Chua, B.L., Han, H., & Kim, B. (2022). Taste your way across the globe: a systematic review of gastronomy tourism literature (2000-2021). *Journal of Travel & Tourism Marketing*, *39*(7-9), 623-650. https://doi.org/10.1080/10548408.2023.2184445

Yurt, İ., & Dinvar, Ş. (2024). Sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında coğrafi işaret tescili alabilecek ürünlerin değerlendirilmesi: Safranbolu örneği. *Aydın Gastronomy*, *8*(2), 413-425. 10.17932/IAU.GASTRONOMY.2017.016/gastronomy_v08i2009

Yurtbakan, E. (2020). Etkileşimli okuma: Bir içerik analizi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 8*(1), 135-156. https://doi.org/10.16916/aded.642138

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In recent years, gastronomy tourism has been increasing its importance among other types of tourism. Local food and beverages are considered not only in daily life and nutrition, but also as an important complementary element of tourism activities in the destination. Geographical indication registrations are used to ensure the survival of these products, also referred to as gastronomic products, and to transfer these special products to the future. Because geographical indications protect the cultural heritage, traditions and touristic assets of the region where the product is produced, while also supporting its sustainability.

Lately, it has been observed that there has been a significant increase in the number of studies conducted in the relevant literature on geographical indication registered products. Therefore, this study aims to systematically examine scientific studies on geographical indication registered products in the field of gastronomy. When the national and international literature was examined, it was determined that there was no systematic review using the concepts of gastronomy and geographical indications together. Based on this, it is thought that the systematic examination of geographical indication registered products in the field of gastronomy in this study will contribute to filling the gap in the relevant literature. In addition, shaping the food and beverages that form the basis of gastronomy tourism as geographical indications and examining the relationship between them will contribute to the literature and may contribute to the development of policies for these products by increasing awareness in the relevant authorities.

Research Questions:

In line with the main purpose of the study, answers to the following questions were sought in TR Index and Web of Science databases:

1. What is the year, place of publication and keywords of the studies conducted on products that have received geographical indication registration in the field of gastronomy in the relevant databases?
2. What methodological approaches are adopted in studies on products that have received geographical indication registration in the field of gastronomy in relevant databases?
3. What is the focus of the studies on products that have received geographical indication registration in the field of gastronomy in the relevant databases, according to the purpose and result relationship?

Data was obtained as a result of the screening performed by applying the inclusion and exclusion criteria on 20.09.2024.

Literature Review:

It is possible to find systematic reviews on various topics in national and international literature. Some of these studies focus on tourism in general (Gomezelj, 2016; Pahlevan-Sharif, Mura and Wijesinghe, 2019), such as rural tourism (An and Alarcón, 2020; Mohammadi, Majdi and Hosseini, 2022), sustainable tourism (Ferreira et al., 2023), Rosalina, Dupre and Wang, 2021), they also seem to touch on health tourism (Pessot et al., 2021). However, specifically; smart tourism (Rezapour and Akova, 2024; Shafiee et al., 2021; Ye, Ye and Law, 2020), phygital marketing in tourism (Rol and Hassan, 2024), use of metaverse in the tourism industry (Serçek and Korkmaz, 2023), surf tourism (Martin and Assenov, 2012), api tourism (Dönmez, 2023), as well as studies evaluating the regional tourism development of a global tourism destination such as Asia-Pacific (Rasul, Zaman and Hoque, 2020), as well as studies evaluating the regional tourism development of a global tourism destination such as India (Chakraborty and Ghosal Systematic reviews about the tourism development of a country-based destination such as Taiwan (Fakfare, Lee and Han, 2022), China (Law et al., 2016) are also included in the literature. It is also possible to access systematic analysis studies in the literature on gastronomy tourism (Nistor and Dezsi, 2022; Rachão et al., 2019; Sio, Fraser and Fredline, 2021; Yong et al., 2022), which is the main subject of the study.

Moreover, when taken more specifically, systematic reviews that are seen specifically within the scope of gastronomy tourism and are carried out on a product basis are encountered. These special gastronomic products; These appear as systematic reviews under the headings of wine (Amarando, Assenov and Visuthismajarn, 2019; Gómez, Pratt and Molina, 2019) and olive oil (Monteiro and Salvado, 2024) tourism. Systematic studies conducted with geographical indications reveal the economic dimension of geographical indications (Cei, Defrancesco, and Stefani, 2018; Török et al., 2020), the label applications used in registrations (Marion, Luisa, and Sebastian, 2023; Santeramo and Lamonaca, 2020), and the importance of geographical indications. It has mostly addressed sustainability-oriented practices (Falasco, Caputo and Garrone, 2024). When examined in relevant studies, systematic literature review provides significant contributions to the relevant literature.

Methodology:

In this study, scientific studies on geographical indication registered products in the field of gastronomy are systematically examined. Therefore, the subject of the study consists of products that have received geographical indication registration in the field of gastronomy. In systematic reviews, in-depth research can be conducted by planning, executing and reporting on a predetermined topic. In this regard, it has benefited from the systematic compilation technique in order to examine in depth the geographical indication registered products in the field of gastronomy. In order to obtain accurate and valid data on the subject of the study, both national and international literature were scanned. For this purpose, TR Index (ULAKBİM) was preferred as the national database and Web of Science (WoS) was preferred as the international database. Criterion sampling technique was applied to systematically examine the study data.

To examine the national literature dimension, the TR Index database was searched using the keywords "gastronomy and geographical indication", and to examine the international literature dimension, the Web of Science database was searched using the keywords "gastronomy and geographical indication". Therefore, the data obtained in the study, which is limited to TR Index and Web of Science databases with keywords, covers studies conducted between 2012-2024. The reason for limiting the study to date from 2012 to the present is that the European Union (EU) updated its

legislation on geographical indications in 2012 and Turkey in 2017. In this context, the limitations of the study include keywords, publication year and relevant databases.

Results and Conclusions:

In this study, scientific studies on products that have received geographical indication registration in the field of gastronomy were examined using the keywords "gastronomy and geographical indication" in national (TR Index) and international (Web of Science) databases. It has been determined that the studies have gained momentum both at the national and international level, especially after 2020, and the interest of researchers has become more intense. The realization rate of the studies evaluated in the databases in the time period after 2020 was determined to be 75.8% (44). Therefore, this situation can be considered as an indicator that the subject of geographical indications, along with gastronomy tourism and its products, continues to be popular.

When the research results are examined, it has been determined that the studies have been widely published in the "Journal of Tourism and Gastronomy Studies" at the national level and in the "International Journal of Gastronomy and Food Science" at the international level. Among the keywords used in the studies examined in both databases, it was determined that the same words Gastronomy, Tourism, Geographical Indication were preferred in the first three places. This situation can be considered as a basic indicator of the integrity and importance of gastronomy tourism and geographical indication registrations. The majority of the studies examined were research articles, and it was determined that qualitative research methods were widely used as a method. While it was determined that literature/document/source review and interview techniques were used to obtain data in the studies examined, descriptive analysis and content analysis were mostly used for analysis.

While it was determined that the studies in the TR Index database mostly focused on a specific product with gastronomy tourism, it was determined that the Web of Science database focused on sustainability and the characteristics of a specifically examined product. When the relevant literature is evaluated, it is stated that EU countries gain significant economic benefits from geographical indications and the products create added value. In addition, governance and control mechanisms supported by a strong legal infrastructure in geographical indications are expressed as the key to success. Almost all of the studies examined in the Web of Science database were conducted in EU countries. This detected situation is compatible with the literature. If developing countries want to improve themselves in gastronomy and geographical indications, it may be recommended that they receive support from EU practices.

Future studies may specifically focus on a systematic analysis within the context of cheese or cheese tourism, for example. In addition, the picture of consumer behavior can be revealed in the label applications used in geographical indication registrations.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 04.06.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 21.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Kızılırmak Çekinmez, B., Gücüko, H. (2025). Atık Kâğıtlardan Yeniden Üretilmiş Kâğıtların Resim ve Baskıresim Tekniklerinde Kullanımı, *Kent Akademisi Dergisi,* 18(2): 1024-1047. https://doi.org/10.35674/kent.1495660

Atık Kâğıtlardan Yeniden Üretilmiş Kâğıtların Resim ve Baskıresim Tekniklerinde Kullanımı

The Use of Re-Produced Paper from Wastepaper in Painting and Printing Techniques

Buse Kızılırmak Çekinmez[1]
Hülya Gücüko[2]

öz

Günümüzde sürdürülebilirlik ve çevre dostu uygulamaların önemi giderek artmaktadır. Bu bağlamda, atık malzemelerin yeniden kullanımı, zararlı çevresel etkileri en aza indirerek kaynakları daha verimli kullanma amacı taşımaktadır. Bu, malzemelerin geri dönüşümüne verilen önemin arttığı bir dönemde, doğal kaynakların bilinçli bir şekilde kullanılmasını ve çevreye duyarlı uygulamaların benimsenmesini gerektirir. Kâğıt üretimi ve tüketimi, çevresel endişelere yol açabilir, bu nedenle sürdürülebilir kâğıt üretimi ve geri dönüşüm konuları büyük önem taşımaktadır. Geri dönüştürülmüş kâğıt kullanan sürdürülebilir bir topluluk oluşturmak, yalnızca geri dönüşüm süreçlerinin uygulanmasıyla değil aynı zamanda çevresel, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirliğin de dâhil edilmesiyle sağlanabilir. Atık kâğıtların tekrar kullanılması, sadece çevresel avantajlar sağlamakla kalmayıp aynı zamanda sanatsal yaratıcılık için yeni bir zemin sunmaktadır. Bu çalışma, atık kâğıtların resim ve baskıresim tekniklerinde nasıl bir potansiyele sahip olduğunu ortaya koyarak hem çevre bilincini artırmayı hem de sanatın sınırlarını genişletmeyi amaçlamaktadır. Bu makalede, atık kâğıtların pastel, kömür, sulu boya, akrilik ve yağlıboya gibi resim teknikleriyle nasıl etkileşime girdiği incelenmiştir. Bunun yanı sıra baskıresim tekniklerinden olan linol baskı, gravür baskı, litografi baskı, serigrafi baskı ve cyanotype baskı gibi yöntemlerin de atık kâğıtlar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Buradan hareketle araştırmanın problem cümlesi "Atık kâğıtların geri dönüşümüyle elde edilen kâğıtların, resim ve baskıresim teknikleriyle uygulanabilirliği nasıldır?" olarak belirlenmiştir. Araştırmanın yöntem kısmı, atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtlar üzerine resim ve baskıresim teknikleri kullanılarak uygulanabilirliği araştırılmış ve teknik denemelerinden sonra ortaya çıkan ürünler tasarım ve geliştirme araştırması kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, atık kâğıtlardan üretilen kâğıtların resim ve baskıresim teknikleri için uygun bir alternatif olabileceğini göstermiştir. Ayrıca geri dönüşüm ve atık yönetimi süreci konusunda farkındalık yaratılarak ev, okul ve ticari alanlardaki kâğıt atıklarının değerlendirilmesi teşvik edilerek bu sayede sürdürülebilir bir toplum modeli oluşturulabileceği ön görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Atık Kâğıt, Baskıresim Teknikleri, Geri Dönüşüm, Resim Teknikleri, Sürdürülebilirlik.

ABSTRACT

Today, sustainability and environmentally friendly practices are becoming increasingly important. In this context, the reuse of waste materials aims to use resources more efficiently by minimizing harmful environmental impacts. This requires the conscious use of natural resources and the adoption of environmentally sound practices at a time when the emphasis on recycling materials is increasing. Paper production and consumption can raise environmental concerns, so sustainable paper production and recycling issues are of paramount importance. Creating a sustainable community using recycled paper can be achieved not only by implementing recycling processes but also by incorporating environmental, economic and social sustainability. The reuse of wastepaper not only provides environmental advantages but also offers a new ground for artistic creativity. This study aims to both raise environmental awareness and expand the boundaries of art by revealing the

[1] **Corresponding Author:** (Dr.Öğr. Üyesi) Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Öğretmenliği Anabilim Dalı, Niğde, busekizilirmak@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9407-5868
[2] (Dr.Öğr. Üyesi) Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Niğde, gucukohulya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7708-8720

potential of wastepaper in painting and printmaking techniques. This article examines how wastepaper interacts with painting techniques such as pastel, charcoal, watercolor, acrylic and oil painting. In addition, the effects of printmaking techniques such as linoleum printing, gravure printing, lithography printing, screen printing and cyanotype printing on wastepaper are also examined. From this point of view, the problem statement of the research was determined as "How is the applicability of the papers obtained by recycling wastepapers with painting and printmaking techniques?". Within the scope of the method part of the research, the applicability of painting and printmaking techniques on papers obtained from wastepaper was investigated and the products that emerged after the technical trials were evaluated within the scope of design and development research. The results obtained showed that papers produced from wastepaper can be a suitable alternative for painting and printmaking techniques. In addition, it is envisaged that by raising awareness about the recycling and waste management process, the utilization of paper waste in homes, schools and commercial areas can be encouraged, thus creating a sustainable society model.

Keywords: Wastepaper, Recycling, Sustainability, Painting Techniques, Printmaking Techniques

GİRİŞ:

Johannes Gutenberg'in 15. yüzyılın ortalarında geliştirdiği matbaa icadı ile kitapların hızlı ve etkin bir şekilde çoğaltılmasını mümkün kıldığından, kâğıda olan talebi büyük ölçüde artırmıştır. Daha önce elde yazılmış ve çoğaltılmış kitaplar genellikle nadir ve pahalıyken matbaa ile kitap üretimi maliyeti düşmüş ve kitaplar daha geniş bir kitleye ulaşabilir hale gelmiştir. Matbaa ile birlikte kitapların ucuzlaması, bilginin daha geniş bir kitleye ulaşmasına olanak tanımıştır. Kâğıt tüketiminin artması ve kâğıda olan talep, çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Ormanlardaki ağaç kesimi, kâğıt üretimi için temel malzeme olan odunun kaynağını oluştururken, orman ekosistemlerinin bozulmasına ve biyoçeşitliliğin azalmasına, su kaynaklarının aşırı kullanımına ve kirlenmesine yol açabilmektedir. “Ayrıca dünyada kâğıt tüketimine olan gereksinimin artmasıyla, kâğıt üretiminde kullanılan ve selüloz kaynağı olan odunun yanı sıra saman, pamuk gibi doğal kaynaklarda azalma riski ortaya çıkmasından dolayı çözüm olarak üreticiler kullanılmış kâğıt kaynağına yönelmeye başlamışlardır (Parlak,2020, s. 589).” Çevresel faktörlerde bir diğer önemli konu ise kâğıtta beyaz renk elde edebilmek için ağartma işlemlerinde çeşitli kimyasalların kullanılmasıdır. “Kâğıdın üretimi ve sonrası doğa için çeşitli zararlar vermekle kalmayıp, hamurun ağartılması için kullanılan asit ve türevleri kâğıdın dayanıklılığını ortadan kaldırırken dış etkilerden hızlı bir şekilde zarar görmesine neden olmaktadır (Güven, Kaplanoğlu ve Yangöz, 2012, s. 51).” Parlak (2020) tarafından yürütülen projede, Türkiye’de üretimi çok kısıtlı olan asitsiz kâğıtlar üretilmiştir. Geleneksel el sanatları kâğıdı olarak bilinen asitsiz sanat kâğıtlarını, atık maddelerden elde edilen ısırgan otunun odunsu gövdesi ile fındık ve dut ağacı kabukları gibi doğal kaynaklar kullanılarak geleneksel üretim yöntemleriyle üretilmiş ve bunu geleneksel sanat eserlerinde kullanmıştır (Parlak,2020, s. 591). Bu uygulamalar, ülkemizde kâğıt üretiminde kullanıldığında çevreye verilen zararı ortadan kaldırmak açısından oldukça değerlidir. Çevresel faktörlerin bu denli olumsuz etkilendiği kâğıt üretiminde sürdürülebilir bir geri dönüşüm oldukça önemli bir konu halini almaktadır. Bu çalışma, Birleşmiş Milletler’in Sürdürülebilir Toplumsal Kalkınma Amaçları doğrultusunda hazırlanan "Sürdürülebilir Şehirler ve Toplumlar" başlığı altında bulunan *“11.4. Dünyanın kültürel ve doğal mirasının korunması ve gözetilmesi çabalarının artırılması”* maddesi ile doğrudan ilişkilidir (United Nations, 2022). Atık kâğıtların geri dönüştürülerek sanat pratiğine kazandırılması hem çevresel sürdürülebilirliği desteklerken hem de kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu çalışma geri dönüşüm ve atık yönetimi süreçlerine sanat aracılığıyla dikkat çekerek, doğal kaynakların korunmasına ve kültürel mirasın yaşatılmasına yönelik farkındalığı artırmaktadır. Bu sayede, toplumsal bilinçlenme ve katılım teşvik edilerek, sürdürülebilir şehirler ve toplumlar oluşturma hedefine ulaşılmasına katkıda bulunulacağı düşünülmektedir. Tetik (2021, s.1)’in ifade ettiği üzere “Bir toplumun gelişmişlik düzeyinin göstergesi olarak kullanılan veriler içerisinde, kâğıt ve kâğıt türevlerinin tüketimi en önde gelen verileri oluşturmaktadır.” Bu nedenle, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyini anlamak için kâğıt tüketim alışkanlıkları, kaynak kullanımı, geri dönüşüm pratiği gibi faktörler oldukça önemlidir. Yapılan çalışmalar gösteriyor ki Avrupa'da geri dönüştürülen kâğıdın kullanım oranı ortalama olarak %70 civarındayken, Türkiye'de bu oran ne yazık ki %40-50 seviyelerinde kalmaktadır (Tetik, 2021, s.

14). Bu araştırmadan da görüleceği üzere kâğıt geri dönüşüm faaliyetlerinin ülkemiz açısından üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır.

“Tabiata zarar vermeden yapılabilmesi ve içeriğindeki doğal liflerin dokusu bilinçli sanatçı ve sanatseverler tarafından tercih edilmesi sanat eserinin gerçek değerini bulmasını kolaylaştırır (Güven, Kaplanoğlu ve Yangöz, 2012, s. 54).” Bu tür bir bilinçli tercih, sanatın etkisi ve anlamı üzerinde derinleşmiş bir anlayış simgelemektedir. Böylece sanatseverleri ve izleyicileri estetik deneyimlerinin ötesinde düşünmeye, hissetmeye ve harekete geçmeye yönlendirilebilir. Kullanılmış kâğıtların yeniden dönüştürülmesiyle elde edilen kâğıtların renkleri tam beyaz olmamakla birlikte sanat eserlerinde kullanımına avantajda sağlamaktadır. Muntazam beyazlıkta ve pürüzsüz dokularda kâğıt elde etmek temel amaç kesinlikle olmamıştır. Bunun yerine elde edilen ürünü resim ve baskıresim teknikleriyle birlikte az maliyet ile daha kullanışlı hale getirmek amaçlanmıştır. Atık kâğıtların yeniden dönüştürülüp kullanıma sokulması, kâğıt tüketimin bu denli arttığı günlerde oldukça önemli bir konudur. Ev ortamında bile kolaylıkla elde edilebilecek olan bu kâğıtlar ile toplumun her kesiminden bireylerin yanı sıra, kurumların, sanat eğitimi veren okulların ve sanatçıların da geri dönüştürülen kâğıtların resim kâğıdı olarak değerlendirilmesi konusundaki hassasiyeti oldukça önemlidir. Atık kâğıtlardan yeniden üretilmiş kâğıtların sanat eserlerinde kullanımını yaygınlaştırabilmek amacıyla bu makale kapsamında, kâğıt üretim aşamalarına da yer verilmiştir. Kâğıt üzerine hangi resim ve baskıresim tekniklerinin uygulanabilirliğini ve süreç içerisinde avantaj ve dezavantajlarını içeren bütün aşamalarına yer verilmiştir.

1. Kâğıdın Kısa Tarihsel Gelişimi

Kâğıt, insanlık tarihindeki uzun ve zengin bir serüvene sahip olan, kültür, bilim ve sanat gibi pek çok alanda önemli bir rol oynamış olan eşsiz bir materyaldir. Tarihte ilk kullanım alanları incelendiğinde; yazının bulunması ile doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. “İnsanlığın kâğıttan önceki en önemli keşfi ise yazının bulunmasıdır ve tarihi yazı ile başlamaktadır (Göçmen,2007, s. 161).” Kâğıdın icadı ve yazının bulunuşu arasında bir dönem farkı olsa da kâğıdın kullanımının yazının evrimi üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. İnsanoğlu kâğıt öncesi dönemde, taş, hayvan kemikleri, ağaç parçası, metal levha, ipek, kil tablet, papirüs ve hayvan derisi gibi çeşitli cisimlerin üzerine yazı yazmıştır (Ünalan, 2020, s. 2). Ancak, yazının evrimindeki önemli adımlardan biri, papirüs ve parşömen kâğıdının keşfi olmuştur. Bu malzemeler, daha hafif, esnek ve yazıya uygun yüzeyler sunduğu için günümüz kâğıt kullanımı ile de benzerlikler göstermektedir. Mısırlılar, Nil kıyısındaki bataklıklarda yetişen papirüs bitkisinden yararlanmışlar ve her ne kadar parçalanmış elyaftan yapılmadığı için tam anlamıyla kâğıt sayılmasa da papirüs, ilk hafif yazı malzemesi olarak kabul edilmiştir (Göçmen, 2007: 161). Bu yazı malzemesi, tüm Mısır'da, özellikle de Nil deltasının düz ıslak alanlarında yetişen, maydanozgiller familyasından bir bitki olan papirüs bitkisinden elde edilmektedir (Tez, 2021, s. 15). Bu bitki genellikle sulak alanlarda yetişir ve gövdesi, uzun ve ince şeritlere benzeyen lifli dokular içermektedir. Papirüs kullanımı, Mısır medeniyetinin yazılı kültürünün geliştirmesine ve bilgi paylaşımını artırmasına büyük katkılar sağlamıştır. Ayrıca hafif, esnek ve dayanıklı bir malzeme olmasından dolayı da belgelerin taşınabilir ve uzun ömürlü olmasını sağlamıştır. Yazı yüzeyi olarak papirüs, kolay taşınabilirliği, istenilen şekil ve boyutta üretilebilmesi ve üzerine kolayca yazı yazılabilmesi gibi özellikleriyle günümüzdeki kâğıda en yakın malzemedir (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 100). Papirüsün olumlu yanlarının yanı sıra, olumsuz yönleri de süreç içinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Papirüs, normal koşullarda oldukça dayanıklı olmasına karşın suya karşı dirençsiz bir malzemedir ve nemli koşullarda çabuk bozulabilmektedir. Bu nedenle, nem, küf ve çürüme gibi çevresel etmenlerle başa çıkma konusunda sorunlarla karşılaşılmıştır. Filistin, Suriye ve İtalya'nın nemli iklimi papirüsü hızla bozulmaya uğratırken, bu sorun Mısır'da aynı derecede yaşanmıyordu. Ayrıca papirüs, gelişen uygarlıkların yazı ihtiyacını karşılamaya yetmediği için M.Ö. II. yüzyıldan itibaren parşömen de kullanılmaya başlanılmıştır (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 100).

Parşömen, düzgün ve yazıya uygun bir yüzey sağlayarak, özellikle papirüsün su geçirmezlik ve dayanıklılık gibi zayıf yönlerini etkili bir şekilde telafi etmiştir. “Mısır Kralı Batlamyus ile Bergama Kralı

Eurmenes arasındaki bir ihtilaf sonucunda, Mısır'ın Bergama'ya papirüs ihracını engellenesi üzerine Bergama'da koyun ve keçi derilerinin işlenmesiyle oluşturulan malzemeye pergamene adı verilmiş ve bu kelime daha sonra parşömen adını almıştır (Göçmen,2007, s. 161).” Bu durum, yazı yüzeyleri konusunda tarihi bir dönüm noktası oluşturmuştur. Derinin yazı malzemesi olarak kullanımı çok eskiye dayanmakla birlikte, yazı yazmaya uygun hale getirilmesi özellikle M.Ö. 3. yüzyılda gerçekleşmiştir (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 104). Parşömenin üretim süreci, hayvan derilerinin özel bir işlemden geçirilmesi, temizlenip düzeltilmesi ve ardından yazıya uygun bir yüzey haline getirilmesiyle oluşmaktadır. Parşömen üretiminin ve kullanımının artması, derinin yaygın bir yazı yüzeyi olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Ancak kullanımının yaygınlaşması ile kullanım süreci içerisinde yine olumsuz yönler yaşanmıştır. Parşömenin üretim sürecinde kullanılan özel malzemeler nedeniyle maliyetinin oldukça yüksek olması ve ana malzemesi olan hayvan derisinin sınırlı kaynaklara bağımlı olması nedeniyle endişeleri de beraberinde getirmektedir. Yine bu süreç devamında ortaya çıkan dönemsel ve teknolojik evrim sayesinde ekonomik bir malzeme olarak kâğıt üretimine ihtiyaç duyulmuştur. Yüzyıllar boyunca insanlar, yazma ve çizme için taş, kil tablet, metal, yaprak, ahşap, kabuk ve deri gibi malzemeler denemiş; ancak daha bol ve kolay işlenebilir bir maddeye ihtiyaç duymaları sonucunda kâğıt ortaya çıkmıştır (Tez, 2021, s. 11).

İnsanlık tarihini derinden etkileyen barut, pusula, mürekkep, kâğıt ve matbaa gibi buluşlar, Çin medeniyetinin dünyaya kazandırdığı önemli katkılardandır (Başar ve Yıldız, 2019, s. 816). Bu yenilikler, sadece bilimsel ve teknolojik gelişmeleri değil, aynı zamanda kültürel ve toplumsal dönüşümleri de hızlandırmış, dünya medeniyetlerinin gelişiminde temel rol oynamıştır. Ancak kâğıdın antik Çin kültüründe önemli bir yer tuttuğunu belirtmek önemlidir. Kâğıt üretiminin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte daha önceki dönemlerde keşfedilmiş ancak Ts'ai Lun tarafından süreç tamamlanmış olabilir. “Ts'ai Lun tarafından bulunan ve Han Hanedanı'ndan İmparator Ho-Ti'ye sunulan kâğıdın kaynağı, suda ıslatılarak yumuşatılan keten paçavraları ile dut ağacının ("Broussonetia papyrifera") kabuğu idi (Tez, 2021, s. 37).”

> “Kâğıdı bulan Ts’ai Lun, ağaç kabuklarını, eski balık ağlarını ve çeşitli bitkileri uzun süre kaynatıp bir havan içerisinde tahta tokmakla döverek bir hamur yapmış, bu hamuru kumaş bir elek üzerine yayıp suyunu süzerek elde ettiği tabakayı açık havada kurutup ilk kâğıdı elde etmiştir (Ünalan, 2020, s. 13).”

Kâğıdın ilk zamanlardaki kullanım alanları, özellikle antik Çin'de ortaya çıktığı dönemde oldukça sınırlıydı, ancak zamanla kullanım alanları da çeşitlilik kazanmıştır. Kâğıt, geleneksel materyallerden çeşitli açılardan ayrılarak benzersiz özellikleriyle öne çıkmaktadır. Kâğıdın malzeme özellikleri, üretim süreci, taşınabilirlik ve maliyet açısından önceki yazı yüzeylerinden farklılık göstermektedir. Bu farklar kâğıdın yazma ve iletişimde daha geniş bir kullanım alanına yayılmasına neden olmuştur. Kendisinden önceki yazı yüzeylerinden farklı olarak kâğıt, çok sayıda ve düşük maliyetle üretilebilmesi ve her açıdan daha kullanışlı olmasıdır (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 107). M.S. 105’te Çin’de keşfedilen kâğıt, Budist rahipler aracılığı ile Kore’ye, oradan Japonya’ya geçti. Batıya doğru yolculuğu İpek Yolu boyunca devam eden kâğıdı Müslümanlar yeni malzemeler ekleyerek geliştirdiler (Ünalan, 2020, s. vi). Bu yeni malzemelerin eklenmesiyle, kâğıt üretimi daha da rafine edilmiş ve farklı özelliklere sahip kâğıt türleri ortaya çıkmıştır. Özellikle İslam dünyasında, kâğıt üretimi sırasında kullanılan özel yöntemler, kâğıdın kalitesini artırmış ve farklı kullanım alanları için uygun hale getirmiştir. Kâğıdın Çin dışında yapılmaya başlanması kısa sürede tüm İslam dünyasına yayılmasına yol açmıştır (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 108). İcadından İslam dünyasına dahil olana kadar, kâğıt yalnızca devlet adamları ve az sayıda sanatkâr tarafından kullanılan gizemli bir malzeme olarak kalmıştır. Bunun başlıca sebepleri, Çin’in kâğıt yapım sırlarını yaklaşık 600-700 yıl boyunca saklaması ve o dönemde papirüs ile parşömenin kalıcılığına duyulan güçlü inançtır (Güven, Kaplanoğlu ve Yangöz, 2012, s. 54). Bu nedenlerle, kâğıdın icadından sonra Çin'in bu teknolojiyi uzun süre paylaşmaması ve mevcut yazı yüzeylerine olan güvenin etkisiyle, kâğıdın geniş bir kullanıcı kitlesi tarafından bilinip benimsenmesi zaman almıştır. Başlangıçta Araplar’ın Çin’den ithal ettikleri kâğıtları kendilerinin yapmaya başlaması ise “Araplar’ın 751 yılında Semerkant'ı aldıktan sonra orada esir aldıkları Çinli ustalardan kâğıt yapımını öğrenmeleri ile başlamıştır (Göçmen,2007, s. 162).” “İslam dininin kabulü ile Arapça elyazmalarını ve Kur’an-ı Kerim’i kopya etmek

için kâğıdın kullanıldığı bilinmektedir. 8-10. yüzyıl arası parşömen yapraklarına, 10. yüzyıl sonlarından itibaren ise kâğıt üzerine yazılan Kur'an örnekleri bu bilgiyi doğrular niteliktedir (Kaya, 2021, s. 168)." Müslüman dünyasından Avrupa'ya geçen kâğıt, her ülkenin kültürüne, coğrafyasına göre şekillenerek gelişti. Kâğıt keşfinden itibaren toplumları etkilemiş; insanoğlunun kültürel, edebi, sosyolojik tüm bilgi birikimi kâğıt aracılığı ille günümüze kadar ulaşmıştır (Ünalan, 2020, s. vi). Kâğıt, bir meta ve üretim tekniği olarak esas gelişimini Avrupa'da, kapitalizmin ilerlemesiyle göstermiştir. Tüccar kültürünün yanı sıra matbaanın icadı, okuma alışkanlığının artması ve kâğıdın ulusal-uluslararası ticarette önemli bir unsur haline gelmesi, kâğıdın ve kâğıt üretiminin gelişimini şekillendirmiştir (Kocabaşoğlu, 1979-1980, s. 109).

2. Kâğıt Yapım Aşamaları

Bu süreçte ilk adım olarak, müsvedde kâğıtların biriktirilmesi gerekmektedir. Genellikle belirli sürelerde biriktirilen veya elde bulunan kullanılmış kâğıtlar, yeniden değerlendirilebilir malzeme kaynağı oluştururlar. Bu kâğıtların verimli bir şekilde kullanılabilmesi için, öncelikle makine veya elle bu kâğıtlar küçük parçalara bölünmelidir. Bu parçalama işlemi, kâğıtların daha sonra hamur haline getirilirken daha etkili bir çözünürlük sağlamak amacı taşımaktadır.

Şekil 1: Küçük Parçalara Ayrılmış Atık Kâğıtlar

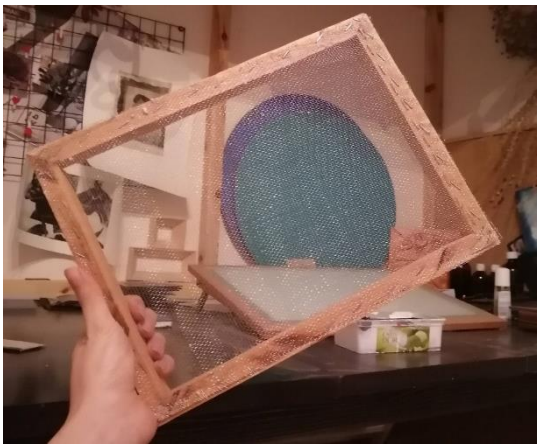
Küçük parçalara bölme işlemi, kâğıtların kolayca su içerisinde çözünebilmesi için önemlidir. Bölünen bu kâğıtlar su dolu kova içerisine aktarılır. Bu aşamada kâğıtların bir süre su içerisinde beklemesi gerekmektedir. Su içerisinde bekleyen kâğıtlar az miktarda ise mutfak mikseri kullanılarak kâğıt parçalarının su ile özdeştirilmesi sağlanabilir. Büyük miktarda hazırlanan bir atık kâğıt hamuru var ise de matkap ucuna takılan karıştırıcı yardımı ile daha hızlı ve kolayca hamur haline getirilebilir.

Şekil 2: Kâğıt Hamurunun Hazırlanması

Kâğıt yapım sürecinde kasnak hazırlama aşaması, hamur haline getirilmiş kâğıtların istenilen kalınlık, dokular ve diğer özelliklere kavuşabilmesi için kritik bir adımdır. Bu aşamada kullanılan temel malzemeler, aynı boyutlarda iki adet ahşap çerçeve ve farklı kalınlıklarda sineklik telleridir. İlk adım,

ahşap çerçevelerin hazırlanmasıdır; çerçeveler genellikle aynı boyutlarda kesilir, düzeltilebilir ve ardından, sineklik telinin hazırlanması gelir. Sineklik teli, kâğıdın dokusunu belirleyen kritik bir faktördür. İnce ve sık telden oluşan kasnaklar, daha pürüzsüz bir kâğıt dokusu elde etmeye olanak tanır. Sineklik telinin ahşap çerçevelere düzgün bir şekilde takılmasının ardından, isteğe bağlı olarak dokuma sıklıklarına göre tül veya benzeri malzemeler de eklenerek kasnağın yapısı çeşitlendirilebilir. İki adet kasnak hazırlamaktaki amaç kâğıdın sınırlarını belirlemektir. Teli çekilen kasnağın üzerine boş kasnak yerleştirilerek daldırma işlemi yapılmalıdır. Boş kasnak bu aşamada kâğıt hamurlarının yüzeyde kalmasını, kâğıt yüzeyine homojen bir şekilde dağılmasını, kâğıdın gramajını ve sınırlarını belirlemede oldukça önemli bir aşamadır.

Şekil 3: Ahşap Kasnak Yapımı

Kasnak yapımından sonra artık kâğıt yapımına geçilebilir. Yatay ve derin bir kabı su ile doldurduktan sonra hazırlamış olduğumuz kâğıt hamurunu su miktarına göre ekliyoruz. Eklenilen kâğıt hamuru yapacağımız kâğıdın gramajını etkileyecektir. Kalın gramajlı bir kâğıt elde edilmek isteniyor ise bol miktarda kâğıt hamuru, ince gramajlı bir kâğıt elde etmek için de az miktarda kâğıt hamuru koymak yeterli olacaktır. Altta tel ile kapladığımız kasnağın üst yüzeyine aynı ebatta ikinci boş kasnağı yerleştiriyoruz. İki kasnağıda, elimizle sıkıştırılarak kâğıt yapımında kullanılacak olan su ve kâğıt hamuru karışımının bulunduğu hazneye daldırılmaktadır.

Şekil 4: Kasnağı Su Haznesine Daldırırken

Sıkıştırılmış kasnaklar, hazneye daldırılır ve kâğıt hamuru homojen bir tabaka oluşturacak şekilde sağa sola hafifçe sallayarak yayılır. Bu aşamadan sonra kasnaklar, yavaşça çıkartılarak kâğıt hamurunun suyunu bırakması beklenir. Bu süreç, kâğıdın şekillenmesini ve suyunun alınmasını sağlar. Kâğıt yapım sürecinde, kasnakta düzgün bir şekilde yayılan su ve kâğıt hamuru karışımının ardından, kâğıdı kasnaktan çıkarma ve kuruma aşamasına geçilir. Kasnak üzerinde elde edilen kâğıt hamuru tabakasını temiz bir bezin üzerine ters bir şekilde aktarırız. Bu aşamada kâğıt hamurunun düzgün ve homojen bir şekilde bez üzerine transfer edilmesine dikkat edilir.

Şekil 5: Kasnağın Üzerindeki Kâğıt Hamurlarının Beze Aktarımı

Bu aşamada tel ile kâğıt hamurunun birbirinden ayrılması için tel üzerinden hamurun fazla suyu bir sünger yardımı ile basınç uygulanarak alınır. Kasnağı hafifçe kaldırarak kâğıt hamurunun beze yapışıp yapışmadığı kontrol edilir ve hala kasnağı tutan kâğıt hamuru varsa fazla su alma işlemine devam edilir. Devamında beze aktarılan kâğıt hamuru, kurumaya bırakılır. Kuruma süreci, çevresel koşullara ve kâğıdın kalınlığına bağlı olarak değişebilmektedir.

Şekil 6: Kasnak ve Kâğıt Hamuru Yüzeyindeki Fazla Suyun Alınması

Kâğıt hamurunun suyunu saldıktan sonra, bezler asılarak kuruma süreci hızlandırılabilir. Bezler genellikle bir ip veya askıya asılarak açık bir alanda bırakılır. Bu, doğal hava akışının ve güneş ışığının etkisiyle kâğıt hamurunun hızla kurumasını destekler. Kâğıt hamurunun tamamen kuruduğundan emin olduktan sonra, elde edilen kâğıt kurumaya bırakıldığı bezden soyarak alınır. Bu aşamadan sonra elde edilen kâğıt kullanıma hazır hale gelmektedir.

Şekil 7: Asılarak Kurutulan Kâğıt Hamurları

Kâğıt hamuru, üretim aşamasının ardından kurumaya bırakıldığında, zaman zaman kırışıklıklar veya dalgalanmalarla kuruma sürecini tamamlayabilir. Bu durumun önüne geçmek veya düzeltmek amacıyla birkaç yöntem kullanılır. İlk olarak, kurumuş kâğıdın üzerine bir ağırlık konarak düzleştirme işlemi gerçekleştirilebilir. Kâğıt, düz bir zemin üzerine serildikten sonra, üzerine düzgün bir ağırlık yerleştirilir ve bu ağırlık sayesinde kâğıt doğal olarak düzelir. Ancak, bu yöntemle tam anlamıyla düzleşme sağlanamayabilir. Bir diğer yaklaşım ise baskı pres makinesinden geçirmektir. Kâğıt, bu makinelerin arasına yerleştirilir ve belirli bir basınç altında bırakılarak daha etkili bir düzleştirme işlemi gerçekleştirilir.

Şekil 8: Atık Kâğıtlardan Elde Edilen Kâğıtlar

Kâğıt hamuru hazırlanırken, su bazlı boyalar eklenebileceği gibi doğal malzemeler kullanılarak gerçekleştirilen renklendirme işlemi de yapılabilmektedir. Doğal malzemeler ile renklendirilen kâğıt estetik ve kullanım amacına uygun hale getirilmesini sağlar. Renklendirme aşamasında çeşitli doğal malzemeler kullanılarak özgün renk tonları elde edilebilir.

Şekil 9: Kâğıt Hamuruna Kırmızı Lahana ve Ispanak Özlerinin Eklenmesi

Bu sürecin amacı, kâğıdın sadece şekil olarak çekici olmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kullanılacağı projenin veya ürünün genel amacına hizmet eder. Pancar, nar, soğan kabuğu, böğürtlen, kırmızılahana, ıspanak veya filtre kahve granülü gibi doğal malzemeler, kâğıt hamuruna karıştırılarak renklendirme işlemi gerçekleştirilir. Bu malzemelerin özleri, kâğıdın içerisine karıştığında özgün renk pigmentleri oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi atık kâğıtlardan yeniden kâğıt üretilmesi gerekli temel malzemeler temin edildikten sonra kolaylıkla yapılabilmektedir. Bu süreçlerin sadece sanatsal üretimlerin haricinde toplum tarafından atık kâğıtların değerlendirilmesi teşvik edilerek sürdürülebilir bir toplum modeli oluşturabilme açısından oldukça önemlidir.

3. Atık Kâğıtlardan Elde Edilmiş Kâğıtlar Üzerine Resimsel Uygulamalar

Dünya üzerinde endüstriyel olarak yetiştirilen ağaçların hem tüketimini yavaşlatma gerekliliği hem de kâğıdın uygulayıcıya gelinceye kadar geçtiği süreçlerin yarattığı maliyet bilinen bir gerçektir.

Araştırmanın bu aşamasında atık kâğıtlardan elde edilen resim kâğıtları üzerinde çeşitli resim teknikleri uygulanarak elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Böylece sanatçıların daha ekonomik yollarla resim yüzeyine ulaşmaları ve dünyanın ekolojik düzeninin bozulmasının yavaşlamasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Çalışmada atık kâğıtlardan elde edilen resim kâğıtları üzerine yağlı boya, akrilik boya, sulu boya, füzen ve pastel boya olmak üzere 5 farklı teknik uygulanmıştır.

3.1. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtların Resim Uygulamaları Öncesi Hazırlanması

Araştırmanın bu aşamasında farklı resim tekniklerinin atık resim kâğıdı üzerindeki etkilerinin farklılıklarını gözlemleyebilmek için atık kâğıtların yüzeyleri farklı şekillerde uygulamaya hazırlanmıştır. Resimsel uygulamalar için dört farklı kâğıt yüzeyi belirlenmiştir ve hazırlanmıştır. Bunlar sırasıyla:

1) Herhangi bir işlem yapılmamış atık resim kâğıdı,

2) Dış cephe boyası uygulanmış atık resim kâğıdı,

3) Dyo binder uygulanmış atık resim kâğıdı,

4) Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı uygulanmış atık resim kâğıdı.

Çalışmada ilk önce herhangi bir işlem yapılmamış atık kâğıtlar üzerinde resim teknikleri uygulanmıştır. İkinci ve üçüncü maddelerdeki dış cephe boyası ve dyo binder uygulamaları su ile inceltikten sonra hazırlanan atık kâğıtlar üzerine iki kat şeklinde uygulanmıştır. Dış cephe boyası yapılan kâğıt yüzeyleri su zımparası ile zımparalanmıştır. Dördüncü uygulama genellikle tuval bezi üzerine uygulanan bir astardır. Bu karışım ⅔ oranında dış cephe duvar boyası, ⅓ oranında ağaç tutkalı ile nispeten tutkal kadar dyo binder'in karıştırılması ile elde edilmiştir. Bu karışım akıcı hale gelinceye kadar su eklenerek karıştırılmış ve atık resim kâğıdı üzerine sürülmüştür. Kuruduktan sonra ikinci kat atılmış, tekrar kuruduktan sonra ince bir su zımparası ile nazik bir şekilde zımparalanmıştır.

Atık kâğıtlar üzerlerine yapılmış işlemlere göre gruplandırılmış ve sonrasında sırasıyla:

a) Kâğıt üzerine yağlı boya uygulaması,

b) Kâğıt üzerine akrilik boya uygulaması,

c) Kâğıt üzerine sulu boya uygulaması,

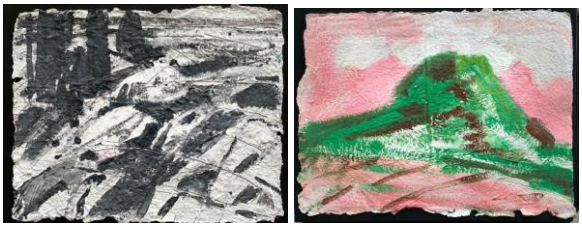
d) Kâğıt üzerine pastel boya uygulaması,

e) Kâğıt üzerine füzen uygulaması, kâğıtlar üzerlerinde tek tek denenmiştir.

3.2. Herhangi Bir İşlem Yapılmamış Atık Resim Kâğıdı

3.2.1. Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulaması

Bu uygulama aşamasında öncelikli olarak astarsız kâğıt (1. aşama) üzerine yağlı boya çalışmasında kâğıdın boyayı doğrudan içine çektiği görülmüştür. Bu durum hem rengin parlaklığını hem de biçim ve şekil anlamında zorluk oluşturduğundan verimli bir sonuç oluşturmamaktadır. (Şekil 10). Yağlı boya uygulamasında yüzey dokulu olduğu için boyayı yaymak tuval bezi üzerindeki çalışmalara kıyasla daha zor olmuştur. Yapılan uygulamalarda biçim ve şekil vermek kolay olmamıştır. Yağlı boyayı kullanırken seyreltmek için kullanılan yağ ve terebentin gibi malzemeler atık kâğıt resmi üzerinde yağlı boyanın kullanımını nispeten kolaylaştırsa da sonuçlarda istenilen etkinin uzağında kalmıştır. Öte yandan atık resim kâğıdının üzerindeki dokulu yapı uygulayıcı için kimi zamanlarda avantaj sağlayacağı düşünülmektedir. Tuval bezi üzerine yapılan kimi uygulamalarda kum, çimento gibi doku oluşturacak malzemelerin kullanıldığı bilinmektedir. Atık resim kâğıdı üzerindeki dokular bu etkiyi nispeten de olsa doğrudan uygulayıcıya göre değişiklik gösterebilmektedir.

Şekil 10: Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulamaları

3.2.2. Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulaması

Atık resim kâğıdı üzerine akrilik boya uygulamasında kâğıdın yağlı boyada olduğu gibi akrilik boyayı anında içine çektiği ve istenilen etkiyi vermekte zorlandığı görülmektedir. Kâğıt boyayı içine çektikçe üzerine tekrar müdahalelerde de kâğıdın yıprandığı görülmektedir. Bunun sebebi akrilik boyanın seyrelticisinin su olmasıdır. Bu nedenle kâğıdın her bir müdahale de dokusunun bozulduğu görülmektedir. Akrilik boyanın su ile seyreltilerek kullanıldığı uygulamada, resim üzerinde kazıma ya da farklı bir müdahaleye izin vermediği görülmüştür. Bunun yanı sıra akrilik boya su ile seyreltilmeden kullanıldığında yağlı boyaya göre daha rahat çalışma olanağı sunmuştur (Şekil 11).

Şekil 11: Atık Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulamaları

3.2.3. Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

Atık resim kâğıdı üzerine yapılan sulu boya uygulamalarında gözlemlenen en önemli etki su ile buluşan kâğıdın dayanıklılığın zayıflaması ve deforme olmasıdır. Ticari olarak sulu boya tekniği için özel kâğıt üretildiği göz önünde bulundurulursa, kuşkusuz bu beklenen bir sonuç olabilmektedir. Ancak gramajı yüksek bir şekilde hazırlanmış daha kalın kâğıtlarda nispeten verimli sonuçlar alınmıştır. Boya pigmenti ve su birleşimi kâğıda uygulandığında daha iyi sonuçlar elde edilmiş ve kâğıttaki deformasyonlar en aza indirgenmiştir.

Şekil 12: Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

3.2.4. Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

Atık resim kâğıdı üzerine pastel boya uygulamasında yüzeyin pürüzlü olmasından dolayı boya normalden daha fazla dağılmıştır. Uygulamada etki verebilmek için daha fazla boya uygulandığında ise

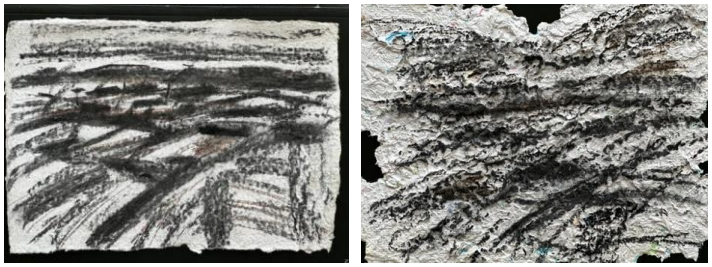
kâğıtta bozulmalar görülmüştür. Uygulama devamında ise sürtünmeden dolayı da kâğıt yüzeyinde pamuksu bir yüzey oluşmuştur.

Şekil 13: Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

3.2.5. Kâğıt Üzerine Füzen Uygulaması

Atık resim kâğıdı üzerine füzen uygulamasında, kâğıdın dokulu bir yüzeyi olması nedeniyle uygulama anında olumlu etkiler oluşmaktadır. Ancak biçim ve şekil verebilme anlamında çok elverişli olmadığı görülmüştür. Ayrıca kâğıdın yüzeyine boyanın tutuculuğu olmadığı da gözlemlenmiştir. Kâğıt dokusuna göre füzen uygulamasının etkisi ve kontrol edilebilirliği, kâğıdın gramajındaki değişimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Gramajı düşük ve daha az dokulu bir kâğıt üzerinde kömür kullanmanın daha rahat olduğu gözlemlenirken, gramajı yüksek kâğıdın yüzeyi fazla dokulu olduğu için kömürün dağıldığı ve etkisinin azaldığı görülmüştür (Şekil 14).

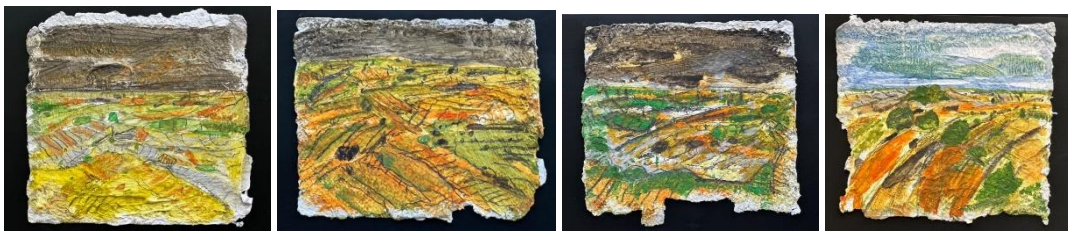

Şekil 14: Kâğıt Üzerine Füzen Uygulamaları

3.3. Dış Cephe Boyası Uygulanmış Atık Resim Kâğıdı

3.3.1. Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulaması

Bu uygulamada dış cephe boyasının astar olarak kâğıt yüzeyinde kullanılmasından dolayı yağlı boya kullanımı oldukça rahattır. Kâğıt yağlı boyayı bünyesine çekmediği için kısmen daha parlak bir yüzey oluşturmaktadır. Ancak belirli bir süre sonra tutkal ve dyo binder kullanılmadığı için kâğıt yüzeyinde çatlaklar oluşmaktadır. Bu durum sanatçıların eserlerinin devamlılığı ve korunabilirliği için olumsuz izlenimler oluşturabilmektedir. Uygulamada yer yer kalemle müdahale edilebilmiş ve kâğıt yüzeyindeki doku tam olarak kapanmadığı için uygulayıcıya farklı etkiler yaratma imkânı sağlamıştır.

Şekil 15: Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulamaları

3.3.2. Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulaması

Dış cephe boyası astarı yapılmış atık kâğıt üzerinde akrilik uygulamasının rahat olduğu gözlemlenmiştir. Astarlama esnasında su ile seyreltilmiş boyanın sürülmesi ve kurutulması ile kâğıdın emilimi azalmış, sonrasında uygulanan akrilik boyanın daha rahat kullanıldığı görülmüştür.

Şekil 16: Atık Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulaması

3.3.3. Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

Dış cephe boyası astarlı atık resim kâğıdı üzerine yapılan sulu boya çalışmasında, astarlanmayan atık resim kâğıdına göre boyanın tutuculuğu ve kontrol edilebilirliği daha da artmıştır. Kâğıt su ile temas ettiğinde her ne kadar yumuşamalar gözlemlense de kâğıtta dağılmalar olmamıştır.

Şekil 17: Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulamaları

3.3.4. Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

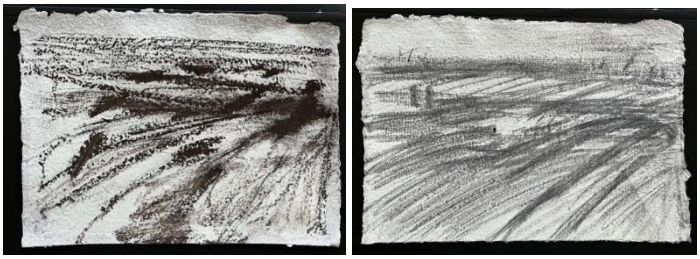
Pastel boya tekniğinde kâğıt dış cephe boyası ile astarlandığı için boya kullanımı daha rahat ve akıcı bir şekilde ilerlemiştir. Renk ve parlaklık istenildiği gibi kendini göstermektedir. Her ne kadar özel pastel kartonu olmasa da, astarlı bir atık kâğıt üzerinde bu tekniğin uygulanabilmesi önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 18: Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

3.3.5. Kâğıt üzerine füzen uygulaması

Dış cephe boyası astarlı kâğıda füzen uygulaması, astarsız kâğıda göre çok daha kolay uygulama imkânı sağlamıştır. Farklı kömür çeşitleri kullanılarak elde edilen çeşitli etkiler, uygulayıcıya geniş bir yelpazede deneyim imkânı sunmaktadır.

Şekil 19: Kâğıt Üzerine Füzen Uygulamaları

3. 4. Dyo Binder Uygulanmış Atık Resim Kâğıdı Uygulanmış Resim Kâğıdı

3.4.1. Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulaması

Dyo binder astarlı atık kâğıt üzerine yapılan bu uygulamada malzemenin daha kolay kullanıldığı dolayısıyla daha olumlu sonuçlar almanın mümkün olduğu görülmüştür. Yüzey üzerindeki boya renklerinin de daha parlak ve canlı olduğu görülmüştür. Dyobinder malzemesinin yüzeyi fazla kapatmamasından dolayı kalemle müdahale ve kazımalara da kısmen izin vermiştir (Şekil 20).

Şekil 20: Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulaması

3.4.2. Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulaması

Dyo binderli kâğıda akrilik boya uygulamasında daha olumlu sonuçlar görülebilmektedir. Dyo binder sayesinde boyanın direk emilmesine engel olunmuştur. Ayrıca gözlemlenen bir diğer önemli durum ise, uygulamada sonrasında yüzey üzerinde çok hızlı bir şekilde kuruma farkedilmiştir. Boya fazla sulandırıldığında kâğıt zarar görmüyor ancak kıvrılmalar yaşanabilmektedir. Çalışma kuruduktan sonra kitap arasında düzleşmesi için birkaç saat bekletilerek tekrar düz bir kâğıt oluşturulabilir. Dyo binder astarlı kâğıda uygulanan akrilik boya kullanımı oldukça rahat etkiler oluşturmaktadır. Bu aşamada daha yüksek gramajlı kâğıtlar ile daha etkili sonuçlar elde etmek mümkündür.

Şekil 21: Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulamaları

3.4.3. Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

Dyo binder astarlı atık resim kâğıdı üzerine yapılan sulu boya uygulamasında, astar malzemesinin su emilimini azalttığı görülmüştür. Bu kâğıtlar üzerinde yapılan suluboya çalışmalarında kendine has etkiler yaratmak mümkündür. Emilim az olduğu için yüzey daha uzun süre ıslak kalmış ve renk pigmentlerinde dağılmalar gözlemlenmiştir. Kimi sulu boya çalışmalarında istenen bir etki olduğu için

bu astar ile hazırlanmış kâğıtların sulu boya uygulamaları için farklı deneyimler sunacağı düşünülmektedir.

Şekil 22: Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

3.4.4. Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

Dyo binder astarlı atık resim kâğıdında pastel boya kullanımı ile son derece rahat bir şekilde artık istenilen sonuçlara yaklaşılmıştır. Dyo binderin kâğıt yüzeyinde bulunan dokuyu yok etmeden sıkılaştırıcı etkisi ile pastel boya sürülürken kâğıtta herhangi bir deformasyon ile karşılaşılmamıştır. Bu bağlamda dokusunu muhafaza eden dyo binderli kâğıtta pastel boya kullanımı oldukça kolay bir şekilde uygulanmıştır.

Şekil 23: Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

3.4.5. Kâğıt Üzerine Füzen Uygulaması

Dyo binder astarlı atık resim kâğıdı üzerinde füzen uygulamasında da yine olumlu etkiler yakalanmıştır. Kâğıdın tutuculuğunun arttığı ve füzenin dağılma riskinin azaldığı gözlemlenmiştir. Ancak kâğıdın fazla dokulu olması tam istenilen uygulamada sonucuna varılmasını zorlaştırmaktadır. Daha pürüzsüz kâğıt yüzeyleri üzerinde daha verimli çalışma imkânı sağlayacağı sonucuna varılmıştır.

Şekil 24: Kâğıt Üzerine Füzen Uygulaması

3.5. Dış Cephe Boyası, Tutkal ve Dyo Binder Karışımı Uygulanmış Atık Resim Kâğıdı

3.5.1. Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulaması

Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı olarak hazırlanan bu astarlı atık resim kâğıdında yağlı boya uygulamada normal tuval konforunda olduğu görülmüştür. Uygulama yapılırken spatula ile kazıma veya kalemle tüm müdahaleler bu yüzeye mümkün olmuştur. Dyo binder malzemesinin yüzeyi fazla kapatmamasından dolayı kalemle müdahale ve kazımalara da kısmen izin vermiştir (Şekil 20).

Şekil 25: Kâğıt Üzerine Yağlı Boya Uygulamaları

3.5.2. Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulaması

Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı olarak hazırlanan bu astarlı atık resim kâğıdında akrilik boya kullanımı son derece rahat ve yapılan işlerin üzerinde kalemle müdahale gibi her türlü işlem yapmaya imkân sağlamıştır. Ayrıca boyanın yüzey üzerinde çok hızlı kuruduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 26: Atık Kâğıt Üzerine Akrilik Boya Uygulamaları

3.5.3. Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı olarak hazırlanan bu astarlı atık resim kâğıdı sulu boya uygulamasında oldukça elverişli sonuçlar vermiştir. İstenilen açık-koyular ve şekil anlamında zorlanmadığı görülmüştür. Bu yüzden malzeme ve teknik ile uyumlu sonuçlar elde edilebilmektedir.

Şekil 27: Kâğıt Üzerine Sulu Boya Uygulaması

3.5.4. Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulaması

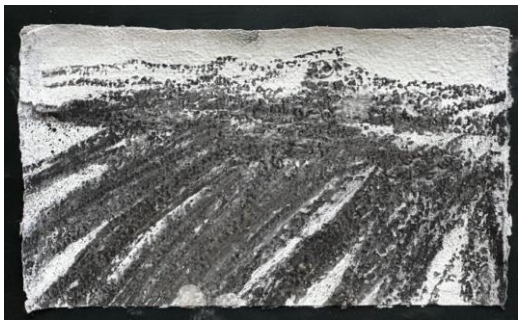
Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı olarak hazırlanan bu astarlı atık resim kâğıdında pastel boya yüzeyin pürüzlü olması nedeniyle somut nesne çizimlerinin boyanmasında güçlük oluşturabildiği gözlemlenmiştir. Ancak bu pürüzlü yüzeyi avantaja çevirmeninde mümkün olduğu düşünülmektedir. Somut ve gerçekçi çalışmak yerine, malzemenin izin verebildiği sürece soyut bir konu seçimi tercih edilebilir.

Şekil 28: Kâğıt Üzerine Pastel Boya Uygulamaları

3.5.5. Kâğıt Üzerine Füzen Uygulaması

Dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı olarak hazırlanan bu astarlı atık resim kâğıdı üzerinde füzen ile doku çalışmanın diğer kâğıt seçeneklerine göre daha elverişli olduğu görülmüştür. Yapılan denemelerde dağılma daha az olmuş, füzenin istenildiği ölçüde kapatıcılığından yararlanılabilmiştir.

Şekil 29: Kâğıt Üzerine Füzen Uygulaması

4. Atık Kâğıtlardan Elde Edilmiş Kâğıtlar Üzerine Baskıresim Uygulamaları

Araştırmanın bu aşamasında atık kâğıtlardan elde edilen kâğıtlar üzerinde çeşitli baskıresim teknikleri uygulanarak elde edilen bulgular paylaşılmıştır. Çalışmada atık kâğıtlardan elde edilen kâğıtlar üzerine linol baskı, gravür baskı, serigrafi baskı, litografi baskı ve cyanotype baskı teknikleri uygulanmış ve elde edilen bulgular paylaşılmıştır.

4.1. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtlara Linol Baskı Uygulaması

Atık kâğıtlardan üretilmiş kâğıtların üzerine linol baskı uygulamaları, sanatçılara yaratıcılıklarını sergileme ve çevre dostu malzemelerle çalışma fırsatı sunmaktadır. Linol baskı uygulama aşamasında herhangi bir sorun ile karşılaşılmamıştır. Siyah baskının yanı sıra tek kalıpla çok renkli linol baskı uygulamaları da yapılmıştır. Kâğıdın renkli baskı sırasında her renkte tekrar tekrar baskı presine girmesine rağmen herhangi bir deformasyon ile karşılaşılmamıştır. Linol baskı aşamasında kâğıdın maddesini bozacak sıvı ile müdahale olmadığı için oldukça etkili ve verimli sonuçlar alınmıştır. Ayrıca kâğıtların baskı presi makinesine girdikçe atık kâğıt olmasından dolayı kâğıdın yüzeyinde olan dokular da en az seviyeye inmiştir. Bu durumda yüksek baskıresim tekniklerinden olan linol baskı uygulamalarında kullanımı oldukça rahat ve etkili sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Aşağıda görülen eserleri Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Resim-İş Öğretmenliği öğrencileri tarafından üretilmiştir.

Şekil 30: Atık Kâğıt Üzerine Linol Baskı Uygulamaları

4.2. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtlara Gravür Baskı Uygulaması

Gravür baskı aşamasında dikkat edilmesi gereken oldukça önemli konular bulunmaktadır. Öncelikle kâğıt yapım aşamasında ince elek ile yapılmış kâğıt tercihi yapmak dikkat edilmesi gereken bir konudur. Hazırlanan gravür plakasında oldukça ince ve detaylı çizgiler bulunmaktadır. Bu sebeple ince çizgilerin dokulu bir kâğıt yüzeyine aktarılmasında sorunlar yaşanabilir. Bir diğer dikkat edilmesi gereken önemli bir konu ise kâğıdın ıslanmasıdır. Gravür baskının gerçekleştirilebilmesi için kâğıdın belirli bir süre su içerisinde beklemesi gerekmektedir. Bu sürenin kesinlikle uzamaması gerekmektedir. 1-2 dakikadan fazla su içerisinde kalan kâğıtlarda bozulmalar gözlenmiştir. Ayrıca kâğıdın su dolu kap içerisinde bekletilmesi yerine sprey ile ıslatılarak nemlendirilen kâğıtlarda daha verimli sonuçlar alınmıştır. Ayrıca ince gramajlı kâğıtlarda da olumsuz sonuçlarla karşılaşılmıştır. İnce gramajlı kâğıtlar ıslandıktan sonra ve baskı presine girdiği zaman kâğıt plaka üzerine yapışmalar ile karşılaşılmış ve kâğıtlarda yırtılmalar gözlenmiştir. Bu bağlamda yüksek gramajlı ve sıkıştırılmış pürüzsüz kâğıtların tercih edilmesi gravür baskı aşamasında başarılı sonuçlar alabilmek için oldukça önemlidir. Bu gibi durumların üzerinden geldikten sonra gravür baskılar atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtlar üzerinde verimli sonuçlar verebilmektedir. Aşağıda Anadolu Üniversitesi Baskı Bölümü öğrencilerinin ürettiği atık kâğıtlardan yeniden üretilmiş kâğıtların üzerine gravür baskı çalışma örneklerine yer verilmiştir.

Şekil 31: Atık Kâğıt Üzerine Gravür Baskı Uygulamaları

4.3. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtlara Litografi Baskı Uygulaması

Atık kâğıttan yapılmış kâğıtlar, litografi baskı için uygun bir yüzey sağlayabilirler. Ancak, baskı kalitesi ve sonuçları, kâğıdın kalitesine, pürüzlülüğüne, yapısına ve özelliklerine bağlı olacaktır. Bu nedenle, litografi baskı için atık kâğıtların seçimi ve hazırlanması önemlidir. Kâğıdın pürüzlü veya düzensiz bir yüzeye sahip olması, baskıda istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Ayrıca atık kâğıtlar, tekrar işlendikleri için orijinal kâğıtlardan daha zayıf olabilirler. Baskı sırasında kâğıdın yırtılma veya deformasyon riski artabilir. Bu yüzden mukavemeti artırılmış ve gramajı yüksek kâğıtlar tercih edilebilir. Atık kâğıtlardan üretilmiş kâğıtlar üzerine yapılan baskıresim tekniklerinde genellikle baskı presine giren tekniklerde çoğunlukla olumlu sonuçlar alınmıştır. Bununla birlikte litografi baskı tekniğinde de baskı pres ile çalışıldığı için olumsuz bir durumla karşılaşılmamıştır. Dikkat çeken bir husus sadece atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtların baskı sonrası soluk renkler ile karşılaşılması olasıdır. Bunun nedeni ise atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtların emiciliği yüksek olduğu için bu gibi sorunlarla karşılaşılabilir. Bu

etkinin farkında olarak yapılan eserlerde farklı etkiler oluşturarak denemeler yapılabilir. Ayrıca litografi baskıya alternatif baskıresim tekniklerinden olan kitchen litografi teknikleri de denenmiş ve geleneksel yöntemlere göre daha verimli sonuçlar alınmıştır. Litografi baskı tekniği araştırmacıların yetersiz atölye koşulları nedeniyle Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin baskı bölümü atölye öğrencileri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şekil 32: Atık Kâğıt Üzerine Geleneksel Litografi Baskı Uygulaması

4.4. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtlara Serigrafi Baskı Uygulaması

Serigrafi baskı, birçok farklı yüzeye uygulama imkânı sağlayan esnek bir baskı tekniğidir. Bu teknik, kumaş, kâğıt, ahşap, metal ve plastik gibi farklı malzemelerde baskı yapmak için uygun hale getirilebilmektedir. Bu sebeple baskı aşamasında aşılamayacak bir problem ile karşılaşılmamıştır. Baskı aşamasında su bazlı serigrafi boyalar tercih edildiği için kâğıdın emiciliği yüksek olmuştur ve bazı kısımlarda boya dağılmalarıyla karşılaşılmıştır. Bu sorunda daha az seyreltilmiş boya kullanılarak aşılmıştır. Kâğıtların vakumlu serigrafi baskı masalarında kâğıt, masa üzerine değil, kalıp yüzeyine tutunmalar ile karşılaşılmıştır. Bunun sebebi atık kâğıtların hafif olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumlar haricinde serigrafi baskı aşamasında büyük bir sorun ile karşılaşılmamıştır. Sadece yoğun dokulu kâğıtlar üzerinde desen görüntüsü net bir şekilde yakalanamamıştır. Daha az dokulu ve pürüzsüz atık kâğıtlardan yeniden elde edilmiş kâğıtlar üzerinde serigrafi baskı uygulamasında hiçbir sorun ile karşılaşılmamıştır. Serigrafi baskı tekniği araştırmacıların yetersiz atölye koşulları nedeniyle Giresun Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin baskı atölyelerinde gerçekleştirilmiştir.

Şekil 33: Atık Kâğıt Üzerine Serigrafi Baskı Uygulamaları

4.5. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtlara Cyanotype Baskı Uygulaması

Cyanotype baskı, güneş ışığında duyarlı bir baskı sürecidir ve genellikle güneş ışığında veya yapay UV ışıkları altında pozlama yapılabilir. Bu nedenle, cyanotype baskı için özellikle güneş ışığına duyarlı bir yüzey hazırlığı gerektirir. Bu aşamada atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtlar üzerine güneş ışığına duyarlı solüsyonu sürerken kâğıdın emiciliği çok yüksek olduğu için olması gerekenden çok daha fazla solüsyon harcandığı tespit edilmiştir. Elde edilen yüzeyin kuruması da yine diğer kâğıt kullanımlarına göre oldukça uzun zaman almıştır. Güneşte pozlama yapıldıktan sonra istenen etki oluşturulmuştur. Ancak

cyanotype baskının solüsyondan arındırılması için bol su ile yıkanması gerekmektedir. Bu aşamada atık kâğıtlardan elde edilen kâğıtlarda oldukça zorlayıcı süreçler yaşanmıştır. Solüsyonun arındırılması aşamasında direkt musluktan akan su, kâğıt yüzeyinde yıpranma ve yırtılmalara sebebiyet vermiştir. Ayrıca bu kâğıtlar tamamen suya dayanıklı olmadıkları için su içerisinde çözülmüş ve kâğıdı el ile tutmak imkânsız hale gelmiştir. Ancak pozlanan kâğıdı direkt yıkamadan önce bir yüzeye yerleştirerek, az miktarda su ile kâğıdın yüzdürülmesi daha uygun sonuçlar doğurmuştur. Yıkama sonrası kâğıt yumuşadığı için hazne içerisinde kalan fazla su dökülüp, kâğıt, yüzeyden kaldırılmadan olduğu gibi kurumaya bırakılmalıdır. Su ile bu kadar yoğun bir şekilde teması bulunan bu teknikte pozlama işlemi gerçekleştirilmiş ancak yıkanma aşamasında oldukça zorlayıcı süreçlerle karşılaşılmıştır. Diğer geleneksel baskı tekniklerinde karşılaşılmayan sorunlar, alternatif baskı tekniği olan cyanotype baskının atık kâğıtlardan üretilmiş kâğıtlarda tam anlamıyla çalışmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 34: Atık Kâğıt Üzerine Cyanotype Baskı Uygulamaları

YÖNTEM:

Bu araştırma kapsamında atık kâğıtlardan elde edilmiş kâğıtlar üzerine resim ve baskıresim teknikleri kullanılarak uygulanabilirliği araştırılmış ve teknik denemelerinden sonra ortaya çıkan ürünler tasarım ve geliştirme araştırması kapsamında değerlendirilmiştir. “Tasarım ve geliştirme araştırma yaklaşımı, yenilikçi süreçlerin, tasarımların ve ürünlerin araştırma sürecinde geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesini kapsamaktadır (Büyüköztürk, Kılıç- Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2020, s. 249)”.

BULGULAR VE YORUM:

Atık kâğıt üzerinde resimsel uygulamalar kapsamında atık kâğıtlardan üretilmiş kâğıtların resim uygulamaları öncesi hazırlanması aşamalarına göre uygulanan resim teknikleri aşağıda hazırlanan tablo 1. de gösterilmiştir. Yapılan bu çalışmada atık kâğıtlardan elde edilen yeni kâğıtlar dört farklı şekilde uygulamaya hazırlayarak; yağlı boya, akrilik boya, sulu boya, pastel ve füzen ile denemeler yapılmış ve gözlemlenen sonuçlar listelenmiştir. Resim tekniklerinin yanı sıra baskıresim tekniklerinden de atık kâğıtlardan yeniden üretilmiş kâğıtlar üzerine uygulamalar yapılmıştır. Baskıresim teknikleri kapsamında linol baskı, gravür baskı, litografi baskı, serigrafi baskı ve cyanotype baskı teknikleri denenmiştir. Bu resim ve baskıresim teknikleri uygulamaları sonucunda elde edilen bulgu ve yorumlar aşağıda sıralanmıştır.

Tablo 1. Atık Kâğıtlardan Üretilmiş Kâğıtların Resim Uygulamaları Öncesi Hazırlanması Aşamalarına Göre Uygulanan Resim Teknikleri

	İşlem Yapılmamış Atık Resim Kâğıdı	Dış Cephe Boyası Uygulanmış Kâğıt	Dyo Binder Uygulanmış Kâğıt	Dış Cephe Boyası, Tutkal ve Dyo Binder Karışımlı Kâğıt
Yağlı Boya				
Akrilik Boya				
Sulu Boya				
Pastel Boya				
Füzen				

Kâğıtlar öncelikli olarak işlem yapılmamış, sadece dış cephe boyası ile astarlanmış, sadece dyo binder ile astarlanmış ve son olarak ⅔ oranında dış cephe boyası, ⅓ oranında ağaç tutkalı ve dyo binder ile hazırlanmış karışım ile astarlanmıştır. Dört farklı şekilde hazırlanmış kâğıtlar sınıflandırılarak, adı geçen resim teknikleri uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular ışığında atık resim kâğıtları her ne şekilde olursa olsun bıraktıkları farklı etkiler ile üzerlerinde resimsel uygulamalar yapılabilmektedir. Herhangi bir astar yapılmamış kâğıtlarda daha çok akrilik boya ile yapılan uygulamalar olumlu sonuç verdiği görülmektedir. Boyayı hızlı emdiği için bu kâğıtlarda yağlı boya ve füzen beklentiye bağlı olarak ikinci tercih olarak değerlendirilmektedir. Dış cephe boyası ile astarlanan kâğıtlarda uygulamalar biraz daha kolaylaşmış fakat yüzeyin gerçek dokusunu hissetmemek gibi göreceli bir sorun ortaya çıkarmıştır. Çalışmada sadece dyo binder ile astarlanan kâğıtlarda ise kâğıdın dokusu kendisini korumuş, bunun yanında uygulanan her resim tekniğine olanak sağlayan bir deneyim ve görüntü oluşturmuştur. Dış cephe boyası, ağaç tutkalı ve dyo binder karışımı ile astarlanan kâğıtlar ise tüm teknikleri kolaylıkla uygulayabilecek bir yüzey oluşturduğu görülmüştür. Fakat bu yüzeyin de geri dönüştürülmüş kâğıt karakterinden ve görüntüsünden uzaklaşması en büyük dezavantajıdır. Yapılan çalışmalarda hem maliyet hem de resimsel tekniklerin uygulanabilirliği olarak sadece dyo binder ile astarlanmış kâğıtların daha uygun olduğu görülmektedir. Bu kâğıtlarda geri dönüştürülmüş kâğıt görünüşü ve karakteri kendini korurken tüm resimsel tekniklere de olanak sağlamıştır.

Baskıresim teknikleri kapsamında ise uygulanan linol baskı, gravür baskı, litografi baskı, serigrafi baskı ve cyanotype baskı teknikleri, atık kâğıtlardan yeniden üretilmiş kâğıtlar üzerinde herhangi bir işlem

yapılmadan direkt kâğıtlar üzerine uygulanmıştır. Tekniklerin uygulamaları sırasında elde edilen genel bir bulgu, kâğıt yüzeylerinin pürüzsüz olması en uygun sonuçlara ulaşmak için gereklidir. Dokulu ve pürüzlü yüzeylerde genel olarak baskı aşamasında net görüntü almakta sorunlar ile karşılaşılmıştır. Linol baskı uygulamalarında hem renkli hem siyah beyaz baskılarda olumlu sonuçlar ile karşılaşılmıştır. Gravür baskı sürecinde, kâğıdın uzun süre suda beklemesi nedeniyle bozulmalar ve dağılmalar meydana gelmiştir. Bu sorun ise su haznesinde daha az süre bekletilerek veya kâğıt yüzeyine su sprey ile verilerek aşılmıştır. Litografi baskı sürecinde ise yine ciddi bir sorun ile karşılaşılmamış, baskı presine giren çalışma olumlu sonuçlar doğurmuştur. Sadece kâğıdın emiciliğinin yüksek olmasından kaynaklı rengi bir miktar soluk baskılar elde edilmiştir. Serigrafi baskı aşamasında ise yine kâğıdın dokulu olmasının yarattığı sorunlar haricinde herhangi bir olumsuz durum ile karşılaşılmamış ve istenilen görüntünün aktarımı kolaylıkla sağlanmıştır. Cyanotype baskı aşaması ise geleneksel baskıresim tekniklerinin haricinde denenmek istenmiş ve genel olarak olumlu sonuçlar ile karşılaşılmamıştır. Diğer baskıresim tekniklerinde olmayan kâğıdın yıkanma süreci kâğıtta solüsyonun arındırılabilmesi için gereklidir ve bu aşamada kâğıt yüzeyinde dağılmalar ve kopmalar meydana gelmiştir. Yine bu sorunda dikkatli bir şekilde zemin yüzeyine tutundurularak yıkanarak değil yüzdürülerek yapılan işlemlerde olumlu sonuç almaya yaklaştırmıştır. Yine tutundurulan yüzey ayrılmadan kurumaya bırakıldığında soluk bir görüntü elde edilmiştir. Ancak diğer geleneksel baskıresim tekniklerinde elde edilen verim, cyanotype baskıda sağlanamamıştır.

SONUÇ:

Atık kâğıtları geri dönüştürerek elde edilen kâğıtlar, toplum ve kent bilinci açısından büyük bir öneme sahiptir. Geri dönüşüm süreci, doğal kaynakların korunmasına katkı sağlarken, aynı zamanda atık miktarını azaltarak çevre kirliliğini de önlemektedir. Bu süreç, bireylerin ve toplumun çevresel sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olurken, sürdürülebilir bir gelecek için bilinçli adımlar atılmasını da teşvik etmektedir. Ayrıca atık kâğıtların geri dönüştürülmesiyle elde edilen ürünler, çevre dostu yaklaşımları benimseyen sanat projelerinde kullanıldığında, sanat aracılığıyla toplumsal farkındalık yaratılabilmektedir. Dolayısıyla, atık kâğıtların geri dönüşümü, hem toplumsal bilinç düzeyini yükselten hem de kentlerin çevresel ayak izini azaltan önemli bir süreçtir. Günümüzde, artan tüketim ve doğal kaynakların azalmasıyla birlikte, atık kâğıtların yeniden kullanımı ve geri dönüşümü giderek daha büyük bir öneme sahip olmaktadır. Bu atıkların sanat eserlerinde kullanılması, sanatın sınırlarını genişletirken aynı zamanda çevresel bilinci de artırmaktadır. Bu makale kapsamında da atık kâğıtlardan yeniden üretilmiş kâğıtlar üzerine resim ve baskıresim tekniklerini içeren uygulamalar yapılmıştır. Elde edilen bulgular kapsamında ise atık kâğıtlardan üretilen kâğıtların, resim tekniklerinde kullanımının mümkün olduğu görülmüştür. Resim teknikleri uygulamalarında her ne kadar farklı astarlama yöntemleri uygulanmış ve farklı denemeler yapılmış olsa da en uygun sonuçların dış cephe boyası, tutkal ve dyo binder karışımı uygulanmış atık resim kâğıtların üzerinde elde edildiği gözlemlenmiştir. Bu kâğıtlar, geri dönüştürülmüş kâğıt görünümü ve karakterini korurken, resimsel tekniklerin uygulanabilirliğine olanak sağlamıştır. Baskıresim teknikleri açısından ise, pürüzsüz kâğıt yüzeylerinin en uygun sonuçları verdiği tespit edilmiştir. Linol baskı, gravür baskı, serigrafi baskı ve litografi baskıresim teknikleri olumlu sonuçlar verirken, cyanotype baskı süreçlerinde bazı zorluklarla karşılaşılmıştır. Ancak, uygun düzenlemeler ve dikkatli uygulamalar ile bu zorlukların üstesinden gelmek mümkün olmuştur.

Sonuç olarak, atık kâğıtlardan üretilen kâğıtların resimsel ve baskıresim teknikleri için uygun bir alternatif olduğu görülmektedir. Ayrıca, evlerde, okullarda ve ticari alanlarda kâğıt atıklarının geri dönüşüm için toplanmasını teşvik ederek sürdürülebilir bir toplum modeline katkıda bulunmaktadır. Toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin artırılması ve kâğıt atıklarının etkin bir şekilde değerlendirilmesi yoluyla, doğal kaynakların korunmasını ve çevre kirliliğinin azaltılmasını amaçlanmaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilirlik ve geri dönüşüm açısından önemli bir adım olup, sanat pratiğinde çeşitlilik ve yenilik sağlayabilecek potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makale için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine dair onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

KAYNAKÇA:

Büyüköztürk, Ş., Kılıç- Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020), *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi.

Göçmen, M. (2007). Türklerin Kâğıt ve Kâğıtçılık Tekniğine Katkıları. *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyet'e Katkıları Sempozyumu.* 31 Mayıs-1 Haziran 2007. Isparta. Fakülte Kitapevi, s. 161-166.

Başar, G. ve Yıldız, E. Y. (2019). Tarih Öncesinden Günümüze Modern Dünya ve Çağdaş Resim. *Ulakbilge,* (42) s. 811-824.

Güven, İ.M.V.N., Kaplanoğlu, L. Yangöz, H. (2012). Kâğıt Yüzeyine Uygulanan Sanat Eserlerinde Kâğıdın Önemi. *Akdeniz Sanat,* 5(9). s.46-59

Kocabaşoğlu, U. (1979-1980) *Yazı Malzemelerinin ve Kâğıdın Evrimi*. Ankara: A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu Yıllık, 1979 – 1980.

Parlak, Y. (2020). Geleneksel El Yapımı Kâğıt Üretimi: Düzce Üniversitesi Geleneksel Yöntemlerle Hat ve Ebru Kâğıt Üretimi Projesi. *Ulakbilge,* 48 s. 589–600.

Tetik, M. (2021). *Kâğıdın Geri Dönüşüm Prosesleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Tez, Z. (2021). *Kâğıdın ve Matbaanın Kültürel Tarihi.* İstanbul: Doruk Yayımcılık.

Tezcan, Kaya, G. (2021). İslam Dünyasında Kâğıt Üretimi ve Terbiyesinin Elyazmalarındaki Resimlere Yansıması. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı,* 19(31), s.163-196. https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.988924.

United Nations. (2022). *Department of Economic and Social Affairs Sustainable Development*. https://sdgs.un.org/goals. Erişim Tarihi: 25.04.2024.

Ünalan, T. (2020). *El Yapımı Kâğıdın Serüveni.* Ankara: Nobel Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Johannes Gutenberg's invention of the printing press in the mid-15th century greatly increased the demand for paper, as it made it possible to reproduce books quickly and cost-effectively. While previously handwritten and reproduced books were usually rare and expensive, the printing press reduced the cost of book production and made books accessible to a wider audience. The cheapening of books with the printing press allowed information to reach a wider audience. The increase in paper consumption and the demand for paper brings with it various problems. While logging in forests is the source of wood, which is the basic material for paper production, it can lead to the degradation of forest ecosystems and the reduction of biodiversity, as well as the overuse and pollution of water resources. “In addition, with the increasing need for paper consumption in the world, manufacturers have started to turn to used paper as a solution due to the risk of a decrease in natural resources such as straw and cotton as well as wood, which is the source of cellulose used in paper production (Parlak, 2020, p. 589).” Another important issue in environmental factors is the use of various chemicals in bleaching processes to obtain white color in paper. “Not only does the production and post-production of paper cause various damages to nature, but the acids and derivatives used for bleaching the pulp eliminate the durability of the paper and cause it to be damaged rapidly from external influences (Güven, Kaplanoğlu & Yangöz, 2012, p. 51).” Recycling wastepaper and putting it into use is a very important issue in these days when paper consumption has increased so much. The sensitivity of art education institutions and artists about the use of recycled paper as painting paper is also very important. In order to popularize the use of paper reproduced from wastepaper in artworks, this article also includes the stages of paper production. All stages, including which painting and printmaking techniques can be applied on paper and their advantages and disadvantages in the process, are included.

Literature Review:

Paper is a unique material that has a long and rich adventure in human history and has played an important role in many fields such as culture, science and art. When the first areas of use in history are examined; it is seen that it is directly related to the discovery of writing. “The most important discovery of humanity before paper is the invention of writing and its history begins with writing (Göçmen, 2007, p. 161).” Although there is a period difference between the invention of paper and the invention of writing, the use of paper has had a significant impact on the evolution of writing. In the pre-paper period, human beings wrote on various objects such as stones, animal bones, pieces of wood, metal plates, silk, clay tablets, papyrus and animal skin (Ünalan, 2020, p. 2). The early uses of paper were quite limited, especially when it emerged in ancient China, but over time its uses have diversified. Paper stands out from traditional materials in various ways and stands out with its unique properties. It differs from previous writing surfaces in terms of material properties, production process, portability and cost. These differences have led to the wider use of paper in writing and communication. “The difference of paper from previous writing surfaces is that it can be produced in large numbers and cheaply and is more convenient than other writing surfaces in every respect (Kocabaşoğlu, 1979-1980, p. 107).” Discovered in China in 105 A.D., paper traveled to Korea through Buddhist monks and from there to Japan. Muslims improved the paper, which continued its westward journey along the Silk Road, by adding new materials (Ünalan, 2020, p. vi). With the addition of these new materials, paper production was further refined and paper types with different properties emerged. Especially in the Islamic world, the special methods used during paper production improved the quality of paper and made it suitable for different uses. The introduction of paper outside China led to its spread throughout the Islamic world in a short time (Kocabaşoğlu, 1979-1980, p. 108).

Methodology:

Within the scope of this research, the applicability of painting and printmaking techniques on paper obtained from wastepaper was investigated and the products that emerged after the technical trials were evaluated within the scope of design and development research. “The design and development research approach includes the

development, implementation and evaluation of innovative processes, designs and products in the research process (Büyüköztürk, Kılıç- Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2020, p. 249)".

Results and Conclusions:

The paper obtained by recycling wastepaper is of great importance for society and urban awareness. While the recycling process contributes to the protection of natural resources, it also prevents environmental pollution by reducing the amount of waste. This process helps individuals and society fulfill their environmental responsibilities and encourages conscious steps for a sustainable future. In addition, when the products obtained by recycling wastepaper are used in art projects that adopt environmentally friendly approaches, social awareness can be created through art. Therefore, recycling wastepaper is an important process that both raises social awareness and reduces the environmental footprint of cities. Today, with increasing consumption and diminishing natural resources, the reuse and recycling of wastepaper is becoming increasingly important. The use of these wastes in artworks expands the boundaries of art while at the same time raising environmental awareness. Within the scope of this article, applications involving painting and printmaking techniques were made on papers reproduced from wastepaper. Within the scope of the findings obtained, it was seen that it is possible to use the papers produced from wastepaper in painting techniques. Although different priming methods were applied and different trials were made in the applications of painting techniques, the most appropriate results were obtained.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 28.05.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Kılıç Dede, S., İncer, B., Yılmaz Erdoğan, B. (2025). Konya Tarihi Kent Merkezindeki Anadolu Selçuklu Medreselerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Açısından İncelenmesi, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(2): 1048-1066. https://doi.org/10.35674/kent.1490795

Konya Tarihi Kent Merkezindeki Anadolu Selçuklu Medreselerinin Biyofilik Tasarım Kriterleri Açısından İncelenmesi

Evaluation of Anatolian Seljuk Madrassas in Konya Historical City Center in terms of Biophilic Design Criteria

Selin Kılıç Dede [1] Burcu İncer [2] Büşra Yılmaz Erdoğan [3]

Öz

Konya tarihi kent merkezi, prehistorik devirden kalma kalıntılar içermektedir. Konya çevresindeki arkeolojik çalışmalarda, Alaaddin Tepesi civarının eski bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış Konya'da, eğitim, sağlık, dini ve ticari faaliyetlerin sürdürüldüğü yapılaşma oluşmuştur. Eğitim alanında, tarihi kent merkezinde medreseler açılmıştır. Dini eğitim veren bu medreselerde, İslam dininin temelinde olan doğadan öykünmenin varlığı sorgulanmıştır. Bu çalışmada; tarihi yapılardaki doğadan öykünmenin araştırılması için, biyofilik tasarım kriterlerinden faydalanılmıştır. Konya tarihi kent merkezinde bulunan, Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Sırçalı Medrese ve Ali Gav Medresesi araştırılmıştır. Yapılar, çevresiyle birlikte fotoğraflandırılmış ve yerinde incelenmiştir. Biyofilik tasarım kriterlerinin; mekândaki doğa, doğal analojiler ve mekânın doğallığı başlıkları altında yer alan 14 kriterin mekânsal arayışlarından hareketle mekânsal karşılıkları belirlenmiştir. Dört medrese, mekânsal karşılıklarına göre analiz edilmiştir. Mekânsal karşılıklar, yapıların görselleri üzerinden açıklanmıştır. Yapılan analiz ve bulgulara göre, incelenen yapılarda doğaya özgü nitelikler tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda, doğanın tarihi yapılardaki belirleyici rolü anlaşılmakta ve yeni tasarımlar için de doğadan yararlanabileceği öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Medreseleri, Biyofilya, Biyofilik Tasarım Kriterleri, Konya, Tarihi Kent Merkezi

ABSTRACT

The historical center of Konya contains remains from the prehistoric period. In the archaeological studies around Konya, it is understood that the vicinity of Alaaddin Hill has an ancient history. Konya, which was the capital of the Anatolian Seljuk state, was the center of educational, health, religious and commercial activities. In the field of education, madrasahs were opened in the historical center of the city. In these madrasas, which provided religious education, the existence of imitation of nature, which is the basis of the Islamic religion, was questioned. In this study, biophilic design criteria were used to investigate the emulation of nature in historical buildings. Karatay Madrasa, Ince Minareli Madrasa, Sırçalı Madrasa and Ali Gav Madrasa in the historical center of Konya were studied. The buildings and their surroundings were photographed and analyzed on site. The spatial equivalents of the 14 criteria under the headings of nature in space, natural analogies and nature of space biophilic design criteria were determined based on spatial searches. Four madrasahs were analyzed for their spatial correspondences. Spatial correspondences were explained through the visuals of the buildings. According to the analyses and findings, nature-specific qualities were identified in the structures studied. As a result of this study, the determining role of nature in historical buildings is understood and it is predicted that nature can be used for new designs.

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, selin.kilic@karatay.edu.tr, ORCID:0000-0001-8204-7651

[2] Doktora Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, burcu.oten@karatay.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3525-402X

[3] Arş. Gör. Dr., KTO Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, busra.erdogan@karatay.edu.tr, ORCID:0000-0002-2993-4240

Keywords: Konya, Historical City Center, Anatolian Seljuk Madrasahs, Biophilia, Biophilic Design Criteria

GİRİŞ:

Biyofilik tasarım, biyofilya kavramı üzerinden gelişen; insan, çevre ve doğa ilişkisinin mimari açıdan değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan bir tasarım anlayışıdır. Noraslı'ya (2023) göre, insanın yaratmak istediği mekânlar, yaşadığı toplumun kültürel bağları ve çevresiyle yakından ilişkili olmaktadır. Yeni yaşam alanları yaratmak da toplum için önemlidir. Tereci'ye (2019) göre biyofilik tasarım, yaşam alanları yaratmak için doğadan ve doğal şeylerden yararlanan tasarım yaklaşımıdır.

Doğanın tasarımlarda kullanılmasının insan psikolojisi üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır ve bu durum eğitim mekânları olarak sınıflandırılan medreseler için de önemli bir yere sahiptir. Çok disiplinli çalışmalara bakıldığında, iş ortamı ya da eğitim mekânlarında doğaya maruz kalmak bireylerde performans artırıcı olmuştur (Benfield vd. 2015). Lee vd. (2015) göre, doğayla etkileşim halinde olmanın dikkati artırırken strese bağlı zihinsel yorgunlukları ise azalttığı saptanmıştır (D. Y. Li ve Sullivan, 2016). Kaya ve Arslan'a (2018) göre, eğitim yapıları tasarlanırken insan psikolojisinin etkisi üzerine düşünülmektedir. Vandier vd.'e (2002) göre, eğitim yapılarındaki fiziksel koşullar başarıyı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Yapılan çalışmalarda, doğanın stresi azaltarak dikkat ve motivasyonu artırdığı yönündeki etkilerin öğrenmeye katkı sağladığı görülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde kentsel ölçekten iç mekâna kadar her alanda insan-doğa bağlantısının devamlılığının maksimum düzeyde sağlanabilirliği yer almaktadır (Little, 2016).

Biyofilik tasarıma, geleneksel eğitim yapıları olan medreselerde rastlanmaktadır. Bununla ilgili olarak Payette (1988), Batı'daki mimari yapılardaki heykelsi tasarımın aksine geleneksel yapı olan medreselerde iç mekân ve cephedeki doğal unsurların bir bütün halinde inşa edildiğini savunmuştur. Abdelaal ve Soebarto (2018), dini eğitim veren medreselerin çoğunlukla benzer özelliklerle inşa edildiğini savunmuş ve yapıların eyvanla çevrilen avlu geometrisinde; su, gün ışığı, renk ve doku kullanımıyla doğanın etkisinin hissedildiğini belirtmiştir. Bu etkilerin dışında; biyomorfik süslemeler ve desenler, ahşap ve taş gibi doğal malzemelerin kullanımının da yaygın olduğu görülmüştür (Akkach, 2005; Petruccioli ve Pirani, 2013). Medreselerde görülen bu özellikler biyofilik tasarım kriterleriyle de örtüşmektedir. Bu literatür araştırmalarından hareketle; bu çalışma, doğanın eğitim mekanları oluşturmadaki etkisinin geleneksel eğitim yapıları olan medreselerde de varlığını sorgulamayı amaçlamıştır. Bu sorgulama için biyofilik tasarım kriterleri esas alınmış ve bu alanda çalışma yapan araştırmacıların mekânsal arayışlarından hareketle; Konya tarihi kent merkezinde bulunan Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş olan medreseler incelenmiştir. İncelenen medreseler, Konya tarihi kent merkezinde varlığını koruyan; Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Sırçalı Medrese ve Ali Gav Medresesi'dir. Bu medreseler yerinde görülerek incelenmiş ve fotoğraflandırılmıştır. Çalışmanın bulgular kısmında; incelenen dört yapıya ait görseller tablo ile açıklanmıştır.

1. Konya Tarihi Kent Merkezinde Anadolu Selçuklu Medreseleri

Konya tarihi kent merkezindeki yapılaşma Selçuklu Devleti'nin etkisiyle artmıştır. Önder'e (1971) göre, 1071 Malazgirt Savaşıyla Anadolu'nun kapıları Selçuklu Devletine açılmış ve 1. Kılıçarslan Dönemi'nde de Selçuklu Devleti'nin sonuna kadar Konya başkent olmuştur. Konya'da Selçuklu Devleti'nin hanedanlık sürmesiyle eğitim, sosyal, kültürel ve dini faaliyetler artmıştır. Buna bağlı olarak bölgedeki yapılaşmada artmıştır. 2. Kılıçarslan Konya'yı imarlaştırmış köşk ve Alaaddin Camii içindeki türbeyi yaptırmıştır. Dönemin hükümdarının emirlerinden olan Şemsüddin Altunaba da İplikçi Camii ve medresesini yaptırmıştır (Önder, 1971).

Önder'e (1971) göre, Selçuklu Devleti, Konya'yı başkent yaptıktan sonra, şehir merkezinde eğitime önem verilmiştir. Dönemin bilginleri, Konya'ya gelerek eğitimde görev almışlardır (Önder, 1971).

Köroğlu'na (1999) göre, Anadolu Selçuklu Dönemi'nde, bu yapılar 1. Alaeddin Keykubad Dönemi'ne kadar Haçlı Seferleri'nin yaşattığı buhrandan dolayı daha az olup, 1. Alaeddin Keykubad Dönemi'nden itibaren gelirler artmış bu sayede bilim ve sanata yönelik yapılaşma da artmıştır (Köroğlu, 1999). Medreselerde, dini eğitim ve İslam hukukunun yanı sıra tıp eğitiminin de olduğu Rasathane, Şifahane gibi yapılar da yer almıştır (Aslanapa, 1972). Bu bakımdan yalnızca dini eğitim değil başka alanlar da öğretiliyordu. Aslanapa'ya (1972) göre, 12. yüzyılın ortasından 15. yüzyılın sonuna kadar sayısı bilinmeyen medreselerden 15 tanesi kısmen ayakta kalabilmiştir. Bu medreseler açık ve kapalı olmak üzere iki avlu tipinde yapılmıştır (Köroğlu, 1999). Aslanapa (1972), Anadolu Selçuklu medreselerini şu şekilde tanımlar: "Esasları değişmeyen bir plan şemasından hareket bu kadar zengin çeşitli bir mimari yaratılması Türk sanatının nasıl bir dinamizmle ve sağlam köklere dayanarak başladığını belli eder." (Aslanapa, 1972). 1078 ve 1308 yılları arasında Anadolu Selçuklu döneminde Konya'da yapılmış medreseler şunlardır (Köroğlu, 1999):

- Atabekiyye Medresesi
- Medresetüs Sultaniye
- Altun-Apa Medresesi
- Lala Ruzbe Medresesi
- Nizamiye Medresesi
- İnce Minare Medresesi
- Seyfiye Medresesi
- Gühertaş Medresesi
- Sırçalı Medrese
- Tacül-vezir Külliyesi
- Kadı Hürremşah Darülhadisi
- Karatay Medresesi
- Küçük Karatay Medresesi
- Ali Gav Medresesi

Bu medreselerden beşi açık avlulu, beşi kapalı avlulu olmak üzere bazıları günümüze kadar gelebilmiştir (Köroğlu, 1999). Yaldız'a (2003) göre, Medreselerin genel plan şeması incelendiğinde, eyvan ve avlu ana ögelerdir. Mescit, türbe, odalar ve derslikler avlu çevresinde yerleşmiştir. Medreselerin bölümleri, taç kapı, avlu, eyvan, hücreler (öğrenci odaları), türbe (mescit) ve kışlık dershane olarak ayrılabilir (Yaldız, 2003, s.45). Anadolu Selçuklu medreselerinin mimari plan tipleri hakkında; Sanat tarihçisi Haşim Karpuz'un 2004 yılında yazdığı "Anadolu Selçuklu Mimarisi" kitabında değinilmiştir. Karpuz, (2004) medreseleri, Aslanapa (1990) ve Kuran (1969) gibi, açık ve kapalı avlulu olmak üzere iki ana plan tipinde incelemiştir. Kapalı avlulu medreselerin avluları kubbeyle örtülüdür. Bu tip medreselerde kubbeyle örtülü avlu ve avludan odalara açılan bölümler bulunur (Kemaloğlu, 2015). Kubbe formdaki gök örtüsü, "gök kubbe" ifadesiyle ilk olarak çadırda ifade edilmiştir (Ögel, 2006). Gök kubbe adını gök mavisinden alır ve bu tasarımın Anadolu'dan Hindistan'a kadar devam ettiği bilinmektedir (Azizsoy, 2019). Demircioğlu'na (1997) göre, kapalı avlulu medreselerde, gök kubbe sembolü bulunur bu sembol yer-gök ilişkisi kurmaktadır.

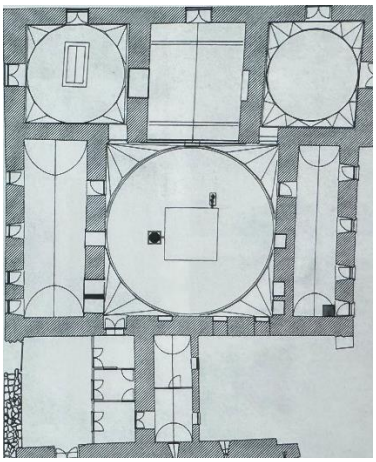
Karpuz, kapalı avlulu medreseleri de kubbesi avlu duvarına oturanlar ve kubbesi desteklere oturanlar olarak ikiye ayırmıştır. Kubbesi avlu duvarına oturan medreseler; Tokat Yağıbasan Medresesi, Konya Karatay Medresesi, Niksar Yağıbasan Medresesi ve Konya İnce Minareli Medrese'dir (Karpuz, 2004). Kubbesi desteklere oturan medreseler; Isparta Atabey Ertokuş, Konya Ali Gav, Erzurum Yakutiye Kırşehir Cacabey medreseleridir. Kemaloğlu'na (2015) göre, açık avlulu medreselerin plan tiplerinde, avlunun giriş karşısındaki cephesinde ana eyvan yer alır. Eyvanı bulunan medreselerin ortasında havuz görülmektedir. Ana avlunun sağ ve sol tarafında hücreler ve hücrelerin yanında eyvan yer alır (Kemaloğlu, 2015, 96). Karpuz'a (2004) göre, açık avlulu medreseler, tek katlı ve iki katlı olmak üzere

ikiye ayrılır. Tek katlı medreseler; Kayseri Sahibiye Medresesi, Kayseri Çifte Medrese, Akşehir Taş Medrese, Kayseri Hunad Hatun Medresesi, Diyarbakır Zinciriye Medresesi ve Sivas Keykavus Medrese'dir (Karpuz, 2004). Çift katlı medreseler ise, Diyarbakır Mesudiye Medresesi, Konya Sırçalı Medrese, Sivas Gök Medrese, Tokat Gök Medrese, Sivas Buruciye Medresesi ve Erzurum Çifte Minareli Medrese'dir (Karpuz, 2004). Anadolu Selçuklu Medreselerinde plan formu, içten dışa doğru oluşmuştur. Avlu düzenine bağlı olarak da binanın şekillenmesi görülmektedir (Çatakoğlu, 2002).

1.1. Karatay Medresesi

Karatay Medresesi, Konya kent merkezindeki Alaaddin Tepesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Karatay Medresesi'nin, mimari ve yapım ustası bilinmemesine karşılık, giriş kapısı olan taç kapısı üzerindeki kitabeden anlaşıldığı kadarıyla 1251 yılında, II. İzzeddin Kaykavus döneminde Celaleddin Karatay tarafından yaptırılmıştır (Konyalı, 1964).

Karatay Medresesi, plan tipi bakımından kapalı avlulu medrese örneğidir (Önder, 1971). Mimari özellikleri incelendiğinde; eyvanlı, revak bulunmayan ve avlu üzeri kubbeyle örtülü bir yapıdır (Şekil 1). Yapının kubbe ve tonozlarında tuğla, duvarlarında kesme taş portalında mermer malzeme kullanılmıştır (Sözen, 1970). Taç kapıdan içeri girildiğinde, üstü kapalı giriş mekânına geçilir. Girişten üstü çini mozaiklerle süslenmiş kubbeyle örtülü kapalı avluya girilmektedir. Avlunun ortasında havuz yer alır. Kubbenin tepesinde bulunan pencerelerden yağmur suları ince bir kanal vasıtasıyla havuza dökülmektedir. Karşıdaki eyvanın her iki yanında odalar bulunur. Odalardan biri türbe diğeri ise kışlık dershanedir. Köroğlu'na (1999) göre, eyvan yazlık dershane olarak da kullanılmıştır.

Şekil 1. Karatay Medresesi Planı (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

Karatay Medresesi, çini mozaik ve taş süslemeleri olan bir yapıdır. Öney'e (2002) göre, cephesindeki süslemesi incelendiğinde, iki renkli kompozisyon ve mermer işçiliği olmasından dolayı Suriye mimarisini anımsatmaktadır. Kubbe geçişlerinde ve kubbede çini mozaik süslemeler bulunmaktadır (Öney, 2002).

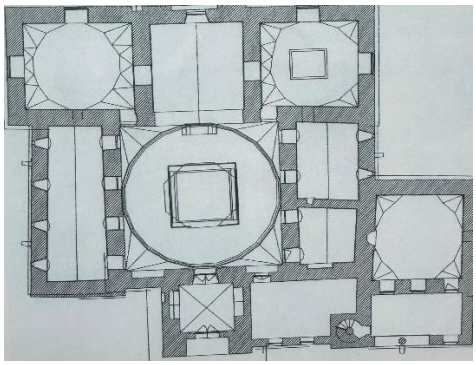
Karatay Medresesi; taş, tuğla, mermer gibi doğal malzemelerin kullanımı, ana avludaki kubbeden inen yağmur sularının havuzda birikmesi, gün ışığını pencere açıklıklarıyla içeri alması, portallarında bulunan çini süslemelerde ve taç kapısındaki süslemelerde doğaya ait motiflerin bulunması (rumi, palmet, lotus), bahçesinde yeşil dokunun yer almasıyla doğaya öykünmenin varlığından söz edilebilir.

1.2. İnce Minareli Medrese

İnce Minareli Medrese, Konya kent merkezindeki Alaaddin Tepesi'nin batısında yer almaktadır. Taş eserler müzesi olarak faaliyet göstermektedir. Aslanapa'ya (1972) göre, 1260 1265 yıllarında Selçuklu veziri Sahip Ata tarafından mimar Kelük Bin Abdullah'a yaptırıldığı bilinmektedir. Cephenin sağında

bulunan cami yıkılmış olup sırlı tuğla mozaikleriyle süslenmiş minarenin 1901 yılında üstüne yıldırım düşmesi sonucu yıkılmıştır (Aslanapa, 1972).

Kuban'a göre (2002), İnce Minareli Medrese, Sultan Kaykavus dönemindeki eğitim yapıları arasında yer almaktadır. İnce Minareli Medrese planı bakımından incelendiğinde, simetrik yapıda olup, Karatay Medresesi gibi kapalı avlulu ve kubbesi avlu duvarına oturan düzendedir (Kuban, 2002). İç avlusu kubbede yer alan tepe pencereleri ve yanlardaki kemerli pencerelerinden içeri doğal ışığı almaktadır. Taç kapı ile girilen girişinden ortasında havuz bulunan orta avluya geçilir. Ortada yer alan havuz tıpkı Karatay Medresesi'ndeki gibi yukardan akan yağmur sularını toplamaktadır (Şekil 2). Yapının kuzey ve güney bölümünde dörder tane öğrenci hücresi yer alırken batı bölümündeki iki adet kubbeli odanın arasında ana eyvan yer alır (Karpuz, 2004). Yapının malzemesine bakıldığında, girişi ve dış kısmında kesme taş kullanılırken diğer cephelerde moloz taş, iç mekânında ise malzeme olarak tuğla kullanıldığı görülmektedir (Kuban, 2002).

Şekil 2. İnce Minareli Medrese Planı (Konya İl Merkezi Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Envanteri, 2010)

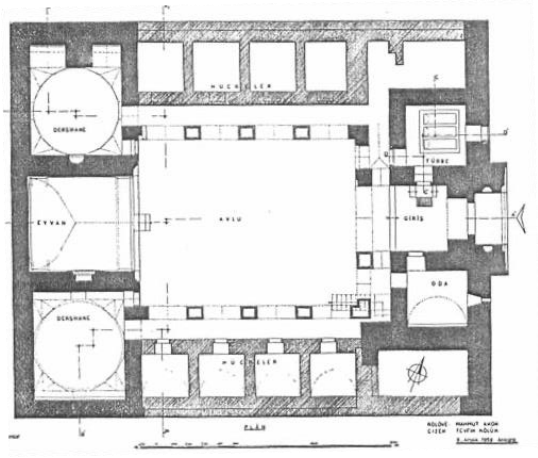
İnce Minareli Medrese, süsleme bakımından taş, çini ve tuğla mozaiklerin bir araya gelmesiyle örüntüler oluşturduğu görülmektedir. Taç kapısında, balık pulu motifler, bitkisel süslemeler, enginar tasvirleri, Fetih ve Yasin Surelerinin sarmal yaparak yer aldığı görülmektedir (Önder, 1971). Kubbe geçişleri tromplarla yapılmış olup çini mozaikle süslenmiştir. Çini mozaiklerde de bitkisel motifler görülmektedir.

İnce Minareli Medrese; ahşap, taş gibi doğal malzemelerin kullanılması, kubbeden aşağı akan yağmur sularının havuzda birikmesi, gün ışığını ve doğal havalandırmayı pencere açıklıklarıyla içeri alması, portallarında bulunan çini süslemelerde ve taç kapısındaki süslemelerde doğaya ait motiflerin bulunması (rumi, palmet, lotus) sebebiyle doğaya öykünmenin varlığından söz edilebilir.

1.3. Sırçalı Medrese

Sırçalı Medrese Konya kent merkezindeki Alaaddin Tepesi'nin güneydoğu tarafında yer almaktadır. Taç kapısında yer alan kitabede medresenin 640 (1242-1243) yılında Bedreddin Muslih tarafından yaptırılmış olduğu, günümüzde kadar ulaşan yoğun süslemelere sahip eyvandaki çini kitabede ise medresenin mimarının ve çini ustasının Muhammed et-Tûsî olduğu bilgisi yer almaktadır (Uluçam, 2009). Döneminde hanefi mezhepli din adamlarının yetiştirmek üzere fıkıh eğitimi veren bir medrese olarak kullanılmıştır (Akok, 1970).

Sırçalı Medrese'nin günümüze kadar çok çeşitli onarım ve restorasyon geçirdiği bilinmektedir. Onarım çalışmaları 1629 yılına dayanmaktadır. Daha sonra onarım çalışmaları Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir (Akok, 1970). Medresenin plan özellikleri incelendiğinde ortasında açık bir avlu bulunan, doğu-batı yönünde dikdörtgen şeklinde bir plana sahip olduğu görülmektedir (Şekil 3). Avlunun ortasında havuz yer almaktadır. Zemin katın doğu tarafında giriş eyvanı, iki oda ve türbe, batıda ana eyvan ve simetrik olarak kare planlı üstleri kubbeli odalar, kuzey ve güneyde ise dörder tane dershane odası yer almaktadır (Şaman Doğan, 2010).

Şekil 3. Sırçalı Medrese Planı (Akok, 1970)

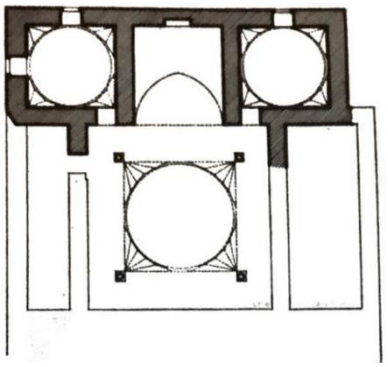
Sırçalı Medrese süsleme bakımından Anadolu Selçuklu medreseleri arasında önemli bir yere sahiptir. Medrese adını ''çini'' anlamına gelen ''sırça'' kelimesinden almaktadır. Medresenin tamamında renkli çini bezemelerin yoğun olarak kullanılması bu ismi almasına sebep olmuştur (Kuran, 1969). Fakat günümüzde yalnızca ana eyvan yüzeylerinde, tavanların bir kısmında ve taşıyıcı ayakların üzerinde bu çinileri görebilmek mümkündür. Ana eyvan üzerinde yer alan yoğun çini mozaiklerde bitkisel motifler, kıvrık dallar, geometrik süslemeler sıklıkla görülmektedir. Taç kapıda ise süsleme için taş işçiliği kullanılmış; çinilerde olduğu gibi kapalı yıldız formları, geometrik şekiller ve bitkisel motiflere yer verilmiştir (Yıldız Kuyrukçu, 2020).

Sırçalı Medrese'nin, açık avlulu plan tipinde olması doğal ışık ve doğal havayı doğrudan mekâna aktarmasına sebep olmaktadır. Yapıda doğal malzemenin kullanımı, bahçesinde yeşil dokunun yer alması, süslemelerinde bitkisel motifleri barındırması doğaya özgü unsurların aktarıldığını göstermektedir.

1.4. Ali Gav Medresesi (Mahmudiye Medresesi)

Ali Gav Medresesi Konya kent merkezinde yer alan Alaaddin Tepesi'nin kuzeyinde yer almaktadır. Medresenin yapım yılına ve mimarına ilişkin net bir kayıt bulunmamaktadır. Kuran (1969) yapıyı mimari özellikleri bakımından değerlendirdiğinde 12.yüzyıl sonu ve 13.yüzyıl başlarına tarihlendirmektedir. Bu tarihlendirmeye göre Ali Gav Medresesi Konya'daki ilk kapalı avlulu plan tipine sahip medresedir. Adını Hacı bayram Veli torunlarından Ali Gav Baba'dan almaktadır. Fakat 1901 yılında geçirdiği tadilattan sonra Mahmudiye Medresesi olarak da anılmaya başlanmıştır (Sözen, 1970).

Dikdörtgen plan şemasına sahip Ali Gav Medresesi taş ve tuğla malzemelerden yığma tekniğiyle inşa edilmiştir. Yapının hala ayakta olan kısmında ana eyvan ve eyvanın yanındaki kubbeli mekânlar yer almaktadır. Fakat restitüsyon ve restorasyon çalışmalarındaki incelemelere göre yapının orijinalinin iki eyvanlı ve kapalı avlulu olduğu tespit edilmiştir. Bu eyvanların biri giriş eyvanı diğeri ise dershane kısmıdır. Avlunun köşe kısımlarında kubbeli odalar yer almaktadır (Şekil 4). Batı ve doğuda ise öğrenci hücre odaları yer almaktadır ve bu odaların önünde revaklar bulunmaktadır. 2009 yılında yapılan restorasyon çalışmalarında büyük kısmı yıkılmış halde olan yapının eksik kısımları uzmanlarca tespit edilmiş ve benzer dönem yapılarıyla karşılaştırılarak plan kurgusu tamamlanmıştır (Şenalp, 2019).

Şekil 4. Ali Gav Medresesi Planı (Kuran, 1969)

Süsleme bakımından sadelik ön plandadır. Cephede yapı malzemeleri yalın şekilde bırakılmıştır. İç mekânda geometrik süsleme ve bezemeler görebilmek mümkündür. Çini tasvirlerde bitkisel motifler barındırmaktadır. Yapı, ahşap, tuğla, taş gibi doğal malzemeleri içermektedir. Ana avlunun kubbesi dışardan doğal ışığı almaktadır. Yapılış amacında kubbeden inen yağmur sularını toplayan havuz bulunması, bahçede yer alan yeşil doku doğayla ilişki kurduğunu göstermektedir.

2. Biyofilik Tasarım ve Kriterleri

Biyofilik tasarım, biyofilya kavramı üzerinden gelişen; insan, çevre ve doğa ilişkisinin mimari açıdan değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan bir tasarım anlayışıdır (Little, 2016). Biyofilik tasarım üzerine araştırma yapan Calabrese ve Kellert (2015), mimaride etkili bir şekilde uygulanabilmesi için beş faktörü sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Bu faktörler:

- Biyofilik tasarım insan ve mekân arasında duygusal bir bağ kurmayı amaçlar.
- Biyofilik tasarım doğayla ilişkili, doğaya saygılı ve sürdürülebilir olmalıdır.
- Biyofilik tasarım doğa ve insanın pozitif etkileşimini destekleyen niteliklere sahip olmalıdır.
- Biyofilik tasarımda sağlamlık, bağlılık ve bütün bir tasarım anlayışı bulunmaktadır.
- Biyofilik tasarım evrimleşmede doğa ve insan arasındaki adaptasyonun gelişimine katkı sağlamaktadır.

Biyofilik tasarım kavramı ilk olarak Kellert tarafından ‘’Building for Life’’ adlı kitapta dile getirilmiş, daha sonra bu kavram üzerine gidilerek 2008 yılında yayınlamış oldukları ‘’Biophilic Design’’ adlı kitapta biyofilik tasarım detaylı şekilde derlenmiştir (Çorakçı, 2016). Kellert vd. (2008) biyofilik tasarım üzerine yapılmış oldukları çalışmada belirlemiş olduğu 72 adet tasarım unsurunu altı temel başlık altında toplamıştır. Bu başlıklar; doğal kalıplar ve süreçler, doğal şekiller ve formlar, gerçek doğal özellikler, ışık ve mekân, insan-doğa ilişkisi ve yere dayalı ilişkilerdir.

Biyofilik tasarım hakkında çeşitli çalışmaları olan Browning vd. ise 2014 yılında Kellert’in çalışmasındaki 72 kriteri sadeleştirerek biyofilik tasarımı; “mekânda doğa”, ‘’doğal analoglar’’ ve “mekânın doğası” olmak üzere üç başlık altında toplam 14 kriter üzerinden değerlendirmiştir (Tablo 1). Bu çalışma

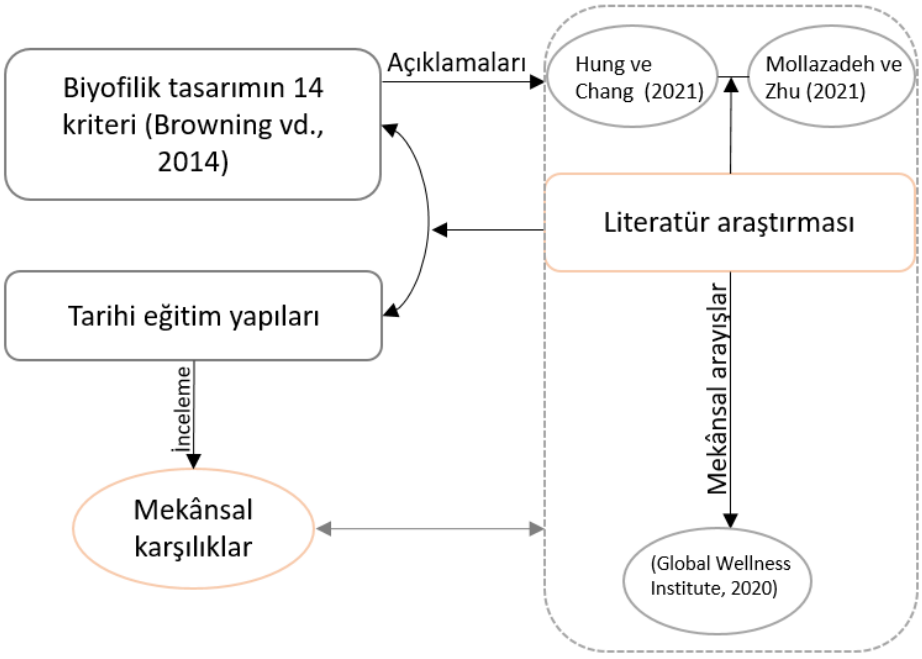
kapsamında değerlendirmeye alınan biyofilik tasarım kriterleri Browning vd. (2014) tarafından belirlenmiş olan 14 kriterdir.

Tablo 1. Biyofilik Tasarımın 14 Kriteri (Kaynak: Browning vd., 2014)

Mekândaki Doğa	**Doğal Analojiler**	**Mekânın Doğallığı**
1. Doğa manzarasına görsel bağlantı	8. Biyomorfik form ve örüntüler	11. Gözetleme
2. Doğaya görsel olmayan bağlantı	9. Doğa ile malzeme bağlantısı	12. Sığınma
3. Ritmik olmayan duyusal uyaranlar	10. Karmaşa ve düzen	13. Gizem
4. Isı ve hava akımı değişkenliği		14. Risk ve tehlike
5. Suyun varlığı		
6. Dinamik ve dağınık ışık		
7. Doğal sistemlerle bağlantı		

3. Yöntem

Bu çalışma, Browning vd. (2014) tarafından sadeleştirilerek oluşturulan 14 biyofilik tasarım kriterlerinin tarihi medreselerdeki mekânsal ilişkisini analiz etmektedir. Bu bağlamda biyofilik tasarımı konu edinen tezler, makaleler ve kitaplardan elde edilen bulgular teorik çerçevenin oluşturulmasına katkı sağlamış ve mekânsal arayışlar belirlenmiştir. Bu çalışmaya yönelik inceleme yöntemini meydana getiren şema Şekil 5'te yer almaktadır.

Şekil 5. İnceleme Yöntemi Şeması (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Bu araştırmalara göre; Hung ve Chang (2021) ve Mollazadeh ve Zhu'nin (2021) çalışmalarında 14 biyofilik tasarımın açıklamasına yer verilmiştir. 14 biyofilik tasarım kriterlerinin mekânsal arayışları (doğaya ait özelliklerin mekândaki varlıklarının sorgulanması) Global Wellness Institute tarafından 2020 yılında kategorize edilmiştir. Tüm bu literatür çalışmaları sonucunda; 14 biyofilik tasarım kriterlerinin

bu çalışmada incelenen medreselerdeki mekânsal karşılıkları oluşturulmuştur (Tablo 2). Mekânsal karşılıklar, çalışmanın alan araştırması ve inceleme mekânlarını oluşturan Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese, Sırçalı Medrese ve Ali Gav Medresesi'nde analiz edilmiştir. Analizler için mekânlar yerinde görülerek incelenmiş, fotoğraflandırılmış ve kriterlere göre kategorize edilmiştir.

Tablo 2. Biyofilik Tasarımın 14 Kriterine Göre Mekânsal Arayışlar ve Mekânsal Karşılıkları (Mekânsal karşılıklar yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Biyofilik Tasarım Kriterleri (Browning vd., 2014)		**Açıklama**	**Mekânsal Arayışlar (Global Wellness Institute, 2020)**	**Mekânsal Karşılıklar**
Mekândaki Doğa	Doğa manzarasına görsel bağlantı	Doğal çevreye ve canlı sistemlere fiziksel veya simüle edilmiş görsel bağlantı (Mollazadeh ve Zhu, 2021)	Doğal Olarak Oluşan • Su kütlesi • Bitki örtüsü •Yeşil duvar • Hayvanlar, böcekler • Ateş • Fosiller • Toprak Simüle edilmiş veya İnşa edilmiş • Su kütlesine ait mekanik hareket • Havuz, akvaryum • Doğayı tasvir eden tablo veya dijital görseller	• Yapı çevresinde yeşil doku • Havuz
	Doğaya görsel olmayan bağlantı	Canlı sistemlere veya doğaya işitsel, dokunsal, kokusal veya tatsal bağlantı (Hung ve Chang, 2021)	Doğal Olarak Oluşan • Kokulu otlar ve çiçekler • Kuş sesleri • Akan su • Doğal havalandırma (Pencereler, geçitler) • Dokulu malzemeler (taş, ahşap vb) • Ateş/şömine sesi • Sıcak/soğuk yüzeyler Simüle edilmiş veya İnşa edilmiş • Doğa seslerinin dijital simülasyonları • Mekanik olarak salınan doğal bitkisel yağlar • Doğal malzemelrtin dokularına benzeyen kumaşlar/tekstil ürünleri • Duyulabilir ve/suyun erişilebilir olması • Fraktal niteliklere sahip müzik • Evcil hayvanlar	• Gök kubbe • Pencereler • Taş, tuğla ve ahşap malzeme kullanımı • Mekanik havuz sesi
	Ritmik olmayan duyusal uyaranlar	Beklenmedik uyaranlarla doğa ile stokastik ve geçici bağlantılar (Hung ve Chang, 2021)	Doğal Olarak Oluşan • Bulut Hareketi • Esintiler • Bitki, böcek, hayvan sesleri • Su sesi • Kokulu çiçekler, ağaçlar ve otlar Simüle Edilmiş veya İnşa Edilmiş • Işık veya esintilerle hareket eden veya parıldayan malzemeler • Suyun yüzey üzerindeki yansıması • Gölgelerin hareket/zaman bağlamında değişimi	• Açık avlu
	Isı ve hava akımı değişkenliği	Doğayı taklit eden termal ve hava akışı değişkenlerindeki yumuşak değişimler (Yüzey sıcaklığı, hava akışı, nem) (Mollazadeh ve Zhu, 2021)	Doğal Olarak Oluşan • Güneş ısısı • Gölge • Radyant yüzey malzemeleri • Mekân/yer yönelimi Simüle edilmiş veya İnşa edilmiş • HVAC dağıtım stratejisi • Sistem kontrolleri • Pencere camları ve pencere uygulamaları • Pencere çalışabilirliği ve çapraz havalandırma	• Açık avlu • Açılabilir pencereler
	Suyun varlığı	Suyu barındıran elemanların yer alması (Hung ve Chang, 2021)	Doğal Olarak Oluşan • Irmak, akarsu, deniz, okyanus, baraj • Yağan suyun gözlemlenebilmesi • Mevsimsel dere yatakları Simüle edilmiş veya İnşa edilmiş • Su duvarı	• Havuz

			• İnşa edilmiş şelale • Akvaryum • Su kaynağı • İnşa edilmiş akarsu • Suyun yüzey üzerindeki yansıması • Konfigürasyonda su ögesinin görsel olarak bulunması	
	Dinamik ve dağınık ışık	Doğada meydana gelen koşullara benzer çeşitli yoğunluklarda gerçek veya simüle edilmiş ışık ve gölge Mollazadeh ve Zhu, 2021)	<u>Doğal Olarak Oluşan</u> • Doğal ışığın farklı perspektiflerden gözlemlenmesi • Doğal aydınlatmadan yararlanma • Güne ve mevsime göre değişen doğal ışık • Şömine ateşi • Ay ve yıldızların aydınlatma etkisi • Canlı organizmalara ait ışık (biyolüminesans) <u>Simüle edilmiş veya İnşa edilmiş</u> • Birden fazla düşük parlama elektrik ışık kaynağı • Aydınlatma • Işığın yayılması • Yatay ve düşey düzeylerde dağınık aydınlatma • Doğal ışığı absorbe eden pencereler • Bölgesel ışıklandırma • Vurgu aydınlatması • Doğal ışığın kullanıcı konrolüyle değiştirilebilmesi • Işığın renk sıcaklıklarının göz önünde bulundurulması	• Gök kubbe • Pencereler • Açık avlu
	Doğal sistemlerle bağlantı	Işık, hava, su gibi doğaya özgü unsurların bir arada yer alması (Hung ve Chang, 2021)	<u>Doğal Olarak Oluşan</u> • İklim ve hava olayları (yağmur, dolu, kar, rüzgâr, bulutlar, sis, gök gürültüsü, şimşek) • Günlük desenler (ışık rengi ve yoğunluğu, gölge oluşumu, bitki alıcılığı, hayvan davranışı, gelgit değişiklikleri) • Samanyolu ve gezegenlere ait döngüler (tutulmalar, dizilimler vs.) <u>Simüle Edilmiş veya İnşa Edilmiş</u> • Simüle edilmiş gün ışığı sistemleri, günlük döngüler • Yaban hayatı habitatları (örneğin, kuş evi, bal arısı kovanı, çitler, çiçekli bitki örtüsü) • Su altyapısının açığa çıkması • Yağmur suyunun bir alanda birikmesi ve sosyal uyum için kullanılan merdivenli kuyular • Malzemelerin doğal yüzeyi (bakır, mermer, ahşap, çelik vb.)	• Gök kubbe, • Pencereler, • Açık avlu, • Havuz • Taş, tuğla ve ahşap malzeme kullanımı
Doğal Analojiler	Biyomorfik form ve örüntüler	Doğal ortamda var olan formlara ve şekillere sembolik bir referans (Doğal geometriler, doğal renkler, biyomimikri, biyomorf) (Mollazadeh ve Zhu, 2021)	<u>Dekor</u> • Fibonacci serisi, Altın Oran'ın kullanıldığı yüzey tasarımları • Pencerelere ait özellikler: pervazlar, camın rengi, doku, profil tasarımı • Üç boyutlu objeler • Donatı detayları • Duvar ve ahşap işçilikleri • Duvarda kullanılan boyaların türü ve dokusu <u>Form/İşlev</u> • Taşıyıcı sistemin organizasyonu (kolonların ağaç formunda olması vb.) • Binanın formu • Yüzeylerde yer alan ses emici paneller • Çitler ve korkuluklar • Mobilyaların biçimi • Pencere ait detaylar (ışık rafları, güneş kırıcılar) • Yol ve koridor formu	• Lotus, rumi, palmet, hayat ağacı gibi bitkisel süslemeler
	Doğa ile Malzeme Bağlantısı	Renklerin, dokuların ve malzemelerin kullanımı (Hung ve Chang, 2021)	<u>Dekor</u> • Doğal malzeme detayları (taş, çeşitli ahşap damarları, deri, kurutulmuş bitkiler ve mantarlar gibi fosil doku örnekleri) • İç mekan yüzeyler (doğal malzeme kaplamaları ve tezgah yüzeyleri) • Taş ve ahşap malzemelerdeki işçilik • Doğadaki renklerin kullanımı özellikle yeşiller <u>Form/Fonksiyon</u> • Duvar konstrüksiyonu • Doğal malzelemelerle oluşturulmuş strüktürel sistem	• Taş, tuğla, ahşap malzeme kullanımı

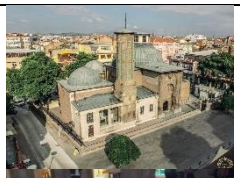
			• Cephe kaplamaları • Mobilyaların biçimi • Yürüyüş yolları, köprü	
	Karmaşa ve Düzen	Organizasyonun detay ve çeşitliliği bakımından zengin olması (örneğin; doğa, sanat ve mimarideki fraktal geometriler) (Hung ve Chang, 2021)	<u>Dekor</u> • Duvar kâğıtları ve halılar • Malzemelerin doku ve konturu • Pencere ait detaylar • Bitki seçimi çeşitliliği ve konumlandırması • Karmaşık bitki yağı kokuları • İşitsel uyaranlar <u>Biçim/İşlev</u> • Açıkta kalan strüktür • Açıkta kalan hareketli sistemler • Cephe kaplamaları • Cephedeki pencerelerin düzeni • Yapının silüeti	• Taş-tuğla, taş-ahşap, tuğla-ahşap malzemelerin birlikteliği • Geometrik ve bitkisel fraktalların süslemelerde kullanımı
Mekânın Doğallığı	Gözetleme	Gözetleme ve planlama için, belli bir mesafeden engelsiz bir görüş sağlanması (Global Wellness Institute, 2020)	• Şeffaf malzemeler • Balkonlar, geçitler, merdiven sahanları • Açık kat planları • Yükseltilmiş düzlemler • Gölge içeren görünümler: ağaçlar, su kütleleri veya insan yerleşimine dair kanıtlar	• Balkon • Eyvan
	Sığınma	İnceleme fırsatına sahip olmak için doğuştan gelen bir arzuyu tatmin etme arayışı, güvende hissedilen bir alan (Hung ve Chang, 2021)	<u>Mekânsal Nitelikler</u> • Modüler sığınaklar: Sandalye, kafes gibi • Kısmî sığınak: Birkaç tarafı kapalı (okuma alanları, kabin formunda oturma alanları, cumba önündeki koltuklar, perdeli yataklar, kameriyeler, gölgelik ağaçlar, kemerler, etrafı örtülü yürüyüş yolları veya verandalar) • Büyük sığınak: yakın veya tamamen gizlenme (okuma/telefon/uyku bölmeleri, toplantı odaları, özel ofisler, ağaç evler) <u>Ortak Özellikler</u> • Hava/iklim koruması veya konuşma ve görsel gizlilik olan alanlar • Düşünme, ruhsal konsantrasyon için oluşturulmuş bölgeler • Çalıştırılabilen, ayarlanabilen, geçirgen veya yarı geçirgen gölgelikler, panjur, separatörler • Asma tavan veya sofit, saçak • ışığın renk, sıcaklık ve parlaklık değerinin ayarlanabilmesi	• Eyvan • Revak • Kemer
	Gizem	Kısmen gizlenmiş görüşler veya bireyin çevresini daha derinlemesine keşfetmesini sağlayan diğer duyusal veriler (Global Wellness Institute, 2020)	<u>Mekânsal Nitelikler</u> • Odaklanan nesnenin bir ya da iki yüzeyinin kapalı olması • Algılanamayan bir kaynağın işitsel uyarımı • Bir bölümü gözüken pencereler • Kavisli kenarlar • Dolambaçlı yollar <u>Ortak Özellikler</u> • Işık/gölge • Ses/titreşim • Kokular • Hareketlilik • Sanat yapıtı veya enstalasyon • Biçim ve süreklilik • Yarı geçirgen malzemeler	• Eyvan • Revak • Küçük odalar
	Risk ve Tehlike	Güvenilir bir korumayla birleştirilmiş tanımlanabilir bir tehdit (Global Wellness Institute, 2020)	<u>Mekânsal Nitelikler</u> • Yükseklikler • Yer çekimi • Suyun varlığı <u>Hissedilen Riskler</u> • Düşmek • Islanmak • Yaralanmak • Kontrolü kaybetmek <u>Ortak Özellikler</u> • Balkon veya geçitli çift yükseklikte atriyum • Mimari konsollar • Zeminden tavana tüm cephenin şeffaf olması	• Balkon • Merdiven • Şeffaf zemin

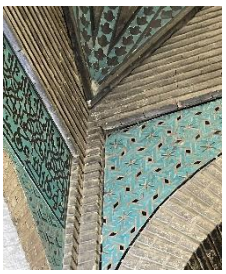
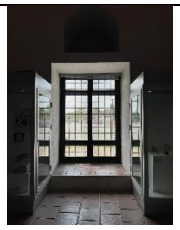
			• Yer çekimine karşı geldiği veya yer çekimini zorlaştırdığı durumlar veya objeler • Zeminde veya korkuluklardaki şeffaflık • Suyun üstünden, içerisinden veya altından geçmek • Aktif bir bal arısı kovanına veya yırtıcı hayvanlara yakınlık • Örümceklerin veya yılanların gerçek boyutlu fotoğrafları	

4. Bulgular

Biyofilik tasarımın 14 kriteri ve mekânsal karşılıkları bağlamında analizi Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. İncelenen Yapılardaki Mekânsal Karşılıklar (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

	Mekânsal Karşılıklar			
Biyofilik Tasarım Kriterleri	**Karatay Medresesi**	**İnce Minareli Medrese**	**Sırçalı Medrese**	**Ali Gav Medresesi**
Doğa manzarasına görsel bağlantı	 Yapı çevresinde yeşil doku, havuz	 Yapı çevresinde yeşil doku, havuz	 Yapı çevresinde yeşil doku, havuz	 Yapı çevresinde yeşil doku
Doğaya görsel olmayan bağlantı	 Gök kubbe, pencereler, ahşap, taş, tuğla malzeme, havuz sesi	 Gök kubbe, pencereler, ahşap, taş, tuğla malzeme, havuz sesi	 Ahşap, taş, tuğla malzeme, havuz sesi	 Gök kubbe, ahşap, taş, tuğla malzeme, havuz sesi
Ritmik olmayan duyusal uyaranlar	Tespit edilememiştir.	Tespit edilememiştir.	 Açık avlu	Tespit edilememiştir.
Isı ve hava akımı değişkenliği	 Açılabilir pencereler	 Açılabilir pencereler	 Açık avlu	 Açılabilir pencereler

Suyun varlığı	 Havuz	 Havuz	 Havuz	 Havuz
Dinamik ve dağınık ışık	 Gök kubbe, pencereler	 Gök kubbe, pencereler	 Açık avlu, pencereler	 Gök kubbe, pencereler
Doğal sistemlerle bağlantı	Gök kubbe, pencereler, havuz, taş, tuğla ve ahşap malzemeler	Gök kubbe, pencereler, havuz, taş, tuğla ve ahşap malzemeler	Açık avlu, pencereler, taş, tuğla ve ahşap malzemeler	Gök kubbe, pencereler, havuz, taş, tuğla ve ahşap malzemeler
Biyomorfik form ve örüntüler	 Bitkisel süslemeler	 Bitkisel süslemeler	 Bitkisel süslemeler	 Bitkisel süslemeler
Doğa ile malzeme bağlantısı	 Taş, tuğla, ahşap	 Taş, tuğla	 Taş, tuğla	 Taş, tuğla, ahşap
Karmaşa ve düzen	Taş-tuğla-ahşap kullanımı, bitkisel ve geometrik süslemeler	Taş-tuğla kullanımı, bitkisel ve geometrik süslemeler	Taş-tuğla kullanımı, bitkisel ve geometrik süslemeler	Taş-tuğla-ahşap kullanımı, bitkisel ve geometrik süslemeler
Gözetleme	 Eyvan	 Eyvan	 Eyvan, balkon	 Eyvan

Sığınma	Eyvan	Eyvan	Eyvan, revak, kemer	Eyvan, kemer
Gizem	 Eyvan, küçük odalar	 Eyvan, küçük odalar	 Eyvan, revak, küçük odalar	 Eyvan, küçük odalar
Risk ve tehlike	 Şeffaf zemin	 Şeffaf zemin	 Balkon, merdiven	Tespit edilememiştir.

Tablo 3'e göre incelenen kriterler doğrultusunda dört medresedeki bulgular ortaya konulmuştur.

- Doğa manzarasına görsel bağlantı başlıklı kriterde; incelenen dört medresenin de çevresinde yeşil doku ve hepsinde havuz ile su unsurunun varlığı tespit edilmiştir.
- Doğaya görsel olmayan bağlantı başlıklı kriterde; Karatay, İnce Minareli ve Ali Gav Medreseleri kapalı avlulu medreseler olduğu için gökyüzüyle ilişki kuran gök kubbenin varlığı, doğal malzemelerin kullanımı ve doğaya ait su sesinin havuz ile ortamda hissedildiği gözlemlenmiştir.
- Ritmik olmayan duyusal uyaranlar kriterinin Tablo 2'ye göre mekânsal karşılığı olan doğaya özgü seslerin mekânda hissedilmesinde Sırçalı Medrese'nin açık avlulu medrese tipinde olması ve dış ortamdaki ses, koku gibi uyaranları barındırdığı gözlemlenmiştir.
- Isı ve hava akımı değişkenliği kriterine göre; Karatay, İnce Minareli ve Ali Gav Medresesi'nin açılabilir pencerelere sahip olması; Sırçalı Medrese'nin ise açık avlulu olmasından ısı ve havayı mekânda hissettirdiği gözlemlenmiştir.
- Suyun varlığı kriteri incelendiğinde; dört medresenin de avlusunda bulunan havuz ile mekânda su ögesinin bulunduğu gözlemlenmiştir.
- Dinamik ve dağınık ışık başlıklı kriteri incelendiğinde; Karatay, İnce Minareli ve Ali Gav medreseleri doğal ışığı, yüzey pencereleri ve gök kubbedeki tepe pencerelerinden içeri alırken, Sırçalı Medrese açık avlu ve yüzey pencereleriyle almaktadır.
- Doğal sistemlerle bağlantı kriterinde; dört yapıda bulunan açıklıklar gökyüzü ve doğal ışıkla bağlantı kurarken (pencereler, gök kubbe), mevcut havuzların yağmur suyunu barındırmasıyla, doğal malzemelerin mekânda yer almasıyla doğal sistemlerle bağlantı kurduğu gözlemlenmiştir.
- Biyomorfik form ve örüntüler başlıklı kriter incelendiğinde; dört medresede de çini süslemelerdeki bitkisel örüntüler ve fraktalların bulunduğu tespit edilmiştir.
- Doğa ile malzeme bağlantısına bakıldığında; dört medresede de malzeme olarak doğal taş ve tuğla bulunurken, Karatay ve Ali Gav Medresesi'nde bu malzemelere ek olarak kapılarda ahşap malzemenin kullanıldığı gözlemlenmiştir.
- Karmaşa ve düzen kriteri incelendiğinde; dört yapıda da farklı malzemelerin bir arada kullanılması, farklı süslemelerin örüntü ve fraktallarla ifade edilmesiyle karmaşık gibi görünse de düzenli olduğu gözlemlenmiştir.
- Gözetleme kriteri incelendiğinde; Tablo 2'ye göre literatür araştırmasıyla elden edilen mekânsal niteliklerden dört yapıda da eyvan bulunduğu, Sırçalı Medrese'de ek olarak balkonların yer aldığı gözlemlenmiştir.

- Sığınma kriteri incelendiğinde; dört yapıda da eyvanın bulunduğu, Sırçalı Medrese'de revak ve kemerin yer aldığı Ali Gav Medresesi'nde de kemerin bulunduğu gözlemlenmiştir.
- Sığınma kriteri incelendiğinde; dört yapıda eyvanın bulunmasına ek olarak, yazlık ve kışlık dershane olarak adlandırılan küçük, dar alçak tavanlı odaların yer aldığı gözlemlenmiştir.
- Risk ve tehlike kriteri incelendiğinde; Tablo 2'ye göre literatür araştırmasıyla elden edilen mekânsal niteliklerden şeffaf zemin detayının Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese'de bulunduğu, Sırçalı Medrese'de balkon ve merdivenin bulunması risk ve tehlike oluşturabilecek mekânlar olduğu gözlemlenmiştir.

SONUÇ:

Biyofilik tasarım üzerine çalışma yapan araştırmacılar, insan doğa ilişkisinin tarihsel süreçte yeri olduğunu ve mekânsal arayışlara doğayı dahil etmenin önemini vurgulamıştır. Yaşam alanları oluşturmanın toplum için gerekli olduğu düşünüldüğünde, psikolojik açıdan iyi hissettiren mekânlar oluşturmak da önem taşımaktadır. Yapılan çalışmalarda, mekân tasarımlarında doğanın doğrudan ya da dolaylı olarak yer almasının, bu mekânları deneyimleyenler üzerinde olumlu etki bıraktığı ortaya konmuştur. Doğanın iyileştirici ve motive edici etkisinin, öğrenme ortamlarını oluşturan eğitim mekânlarında varlığını sorgulamayı gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, biyofilik tasarımın eğitim mekânlarındaki etkisini araştırmak üzere geleneksel eğitim yapıları olan medreseler analiz edilmiştir. 13 ve 14. yüzyıl Anadolu Selçuklu Dönemi'nde inşa edilmiş olan bu medreselerde; avlu, gök kubbe, çini süslemeler, eyvan, revak gibi özelliklerin benzerlik taşıdığı görülmüştür. Benzer mekânsal özellikleri barındıran geleneksel eğitim yapılarında; doğal ışık, doğal malzeme kullanımı, su elemanı bulundurması ve bitkisel motiflerin varlığı tespit edilmiştir. Bu unsurların da biyofilik tasarımın kriterleriyle örtüştüğü gözlemlenmiştir. Bu bağlamda incelenen medrese örnekleri için "mekândaki doğa", "doğal analojiler" ve "mekânın doğallığı" kategorilerinin hepsinde biyofilik tasarımın kriterlerine rastlanmıştır. Bu doğrultuda eğitim mekânları olarak işlev gösteren medreseler için doğanın iyileştirici ve motive edici etkisinden yararlanıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Var oluşundan beri doğa ile ilişki içerisinde bulunan insanın oluşturmuş olduğu yapılı çevrelerde doğaya dair izler süreklilik göstermektedir. Doğanın belirleyici niteliğinin tasarımcıların güncel tasarımlara olan yaklaşımlarında yol gösterici nitelikte olabileceği düşünülmektedir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Yoktur.*

KAYNAKÇA:

Abdelaal, M., ve Soebarto, V. (2018). History Matters: The Origins of Biophilic Design of İnnovative Learning Spaces in Traditional Architecture.

Akkach, S. (2005). *Cosmology and Architecture in Premodern Islam: An Architectural Reading of Mystical Ideas*. Ithaca, NY: State University of New York Press.

Akok, M. (1970). Konya'da Sırçalı Medresenin Rölöve ve Mimarisi. *Türk Arkeoloji Dergisi*, 18(1), 5-35.

Aslanapa, O. (1990). *Türk Sanatı: Başlangıcından Beylikler Devrinin Sonuna Kadar*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aslanapa, O. (1972). *Türk Sanatı*. Remzi Kitabevi.

Azizsoy, A. (2019). Türk Döneminde Revan Kent Dokusu ve Mekansal Yapıdaki Değişimin Mimari Mirasa Yansımaları. *Sanat Tarihi Dergisi*, *28*(2), 243-281.

Benfield, J. A., Rainbolt, G. N., Bell, P. A., & Donovan, G. H. (2015). Classrooms with Nature Views: Evidence of Differing Student Perceptions and Behaviors. *Environment and Behavior*, 47(2), 140-157. doi:10.1177/0013916513499583.

Browning, W., Ryan, C., ve Clancy, J. (2014). *14 Patterns of Biophilic Design Improving Health & Well-Being in the Built Environment.* Terrapin Bright Green.

Calabrese, E., ve Kellert, S. (2015). *The Practice of Biophilic Design.* Terrapin Bright.

Çatakoğlu, M. (2002). *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmi Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmi Faaliyetlerine Tesiri*. (Tez No. 116893) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi, Ulusal Tez Merkezi].

Çorakçı, R. E. (2016). *İç Mimarlıkta Biyofilik Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi*, (Tez No. 444471) [Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi].

Demircioğlu, B. (1997). *İstanbul Genelinde Orta Öğretim Yapılarının Kullanıcı Sorunları Açısından Incelenmesi*. (Tez No. 67741) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi, Ulusal Tez Merkezi].

Global Wellness Institute (2020). *14 Patterns of Biophilic Design*. Interface.

Hung, S. H., & Chang, C. Y. (2021). Health Benefits of Evidence-Based Biophilic-Designed Environments: A Review. *Journal of People, Plants, and Environment*, *24*(1), 1-16.

Karpuz, H. (2004). *Anadolu Selçuklu Mimarisi*. Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı.

Kaya, H., ve Arslan, S. (2018). Biophilic Design and Healing Architecture: An Evaluatıon on Healthcare Buildıng. *Ejons International On Mathematics Engineering And Natural Sciences*, 35-47.

Kellert, S., Heerwagen, J., ve Mador, M. (2008). *Biophilic Design: The Theory, Science, and Practice of Bringing.* John Wiley and Sons Inc.

Kemaloğlu, M. (2015) XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde EğitimÖğretim (Medreseler). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* 5/2, 89-106.

Konyalı, İ. H. (1964) *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Yeni Kitap Basımevi.

Köroğlu, H. (1999). *Konya ve Anadolu Medreseleri*. Fen Yayınevi.

Kuban, D. (2002) *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları.

Kuran, A. (1969). *Anadolu Medreseleri I*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Lee, K. E., Williams, K. J. H., Sargent, L. D., Williams, N. S. G., & Johnson, K. A. (2015). 40-Second Green Roof Views Sustain Attention: The Role of Micro-Breaks in Attention Restoration. Journal of Environmental Psychology, 42, 182-189. doi:10.1016/j.jenvp.2015.04.003

Little, H. (2016). Becoming Biophilic: Challenges and Opportunities for Biophilic Urbanism in Urban Planning Policy. *Smart and Sustainable Built Environment*, 5-15.

Li, D. Y., ve Sullivan, W. C. (2016). Impact of Views to School Landscapes on Recovery from Stress and Mental Fatigue. *Landscape and Urban Planning*, 148, 149-158. doi:10.1016/j.landurbplan.2015.12.015

Mollazadeh, M., ve Zhu, Y. (2021). Application of Virtual Environments for Biophilic Design: A Critical Review. *Buildings*, *11*(4), 148.

Noraslı, M. (2023). İç Mimari Proje Sürecinde Durum Çalışması Modeli: Apartman Girişi Tasarımı. *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 226-234.

Payette, T. (1988). Designing the Aga Khan Medical Complex. In M. B. Sevcenko (Ed.), *Theories and Principles of Design in the Architecture of Islamic Societies*. Cambridge, Massachusetts: Aga Khan Program for Islamic Architecture.

Petruccioli, A., ve Pirani, K. K. (2013). *Understanding Islamic Architecture*. Taylor and Francis.

Ögel, S. (2006). *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Önder, M. (1971). *Mevlâna Şehri Konya: Tarihi Kılavuz*. Konya Valiliği Yayınları.

Öney, G. (2002). *Anadolu Selçuklu Sanatı*, Ankara.

Sözen, M. (1970). *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri.* İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.

Şaman Doğan, N. (2010). Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD).* 12(12), 127-162.

Şenalp, M. (2019). Tarihi Yapılarda Termal Konfor Analizi: Ali Gav Medresesi Örneği. (Tez No. 569077) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi, Ulusal Tez Merkezi].

Tereci, A. (2019). Biophilic Wisdom of the Thirteenth and Fourteenth Century Seljukians' Mosque Architecture in Beyşehir, Anatolia. *Architectural Science Review*, *63*(1), 3-14.

Uluçam, A. (2009). Sırçalı Medrese. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 37, 126-127.

Vandier, C., Le Guennec, J. Y., ve Bedfer, G. (2002). What are the Signaling Pathways Used by Norepinephrine to Contract the Artery? A Demonstration Using Guinea Pig Aortic Ring Segments. *Advances in Physiology Education*, *26*(3), 195-203.

Yaldız, E. (2003). *Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi*. (Tez No. 134209) [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi, Ulusal Tez Merkezi].

Yıldız Kuyrukçu, E. (2020). Anadolu Selçuklu Medreselerinin Yapısal ve Mekânsal Özellik Bağlamında Değerlendirilmesi: Konya Sırçalı Medrese Örneği (Cilt 8). *Online Journal of Art and Design.*

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In this study, buildings in the historic city center and the emulation of nature are included. In this context, the study aims to observe the presence of biophilic design in Seljuk madrasas built in the 13th and 14th centuries.

Research Questions:

Is there any emulation of nature in historical buildings? Are there nature-specific features in madrasas? Can biophilic design criteria be found in madrasas?

Literature Review:

When the literature is examined; it is understood that the historical city center of Konya dates back to the prehistoric period. It has hosted many civilizations from that period to the present day and produced important works during the Anatolian Seljuk Period. According to Tanyeli (1987), the first settlement of Konya (Ikonium), known as the colony city of the Roman Empire, was Alaeddin Hill and its south. During the Byzantine period, people lived on Alaeddin Hill and its southern parts. According to Önder (1971), with the Battle of Malazgirt in 1071, Anatolia was opened to the Seljuk State and Konya became the capital from the 1st Kılıçarslan period until the end of the Seljuk State. Educational, social, cultural and religious activities increased with the dynastic rule of the Seljuk State in Konya. Accordingly, construction in the region has increased. Madrasas were opened in order to continue educational activities. Aslanapa (1972) also mentioned buildings such as the Rasathane and Şifahane, where medical education was provided in addition to religious education and Islamic law in madrasas. In this respect, not only religious education was provided, but also education in other fields. According to Aslanapa (1972), 15 of the unknown number of madrasas partially survived from the mid-12th century to the end of the 15th century. These madrasahs were built in two courtyard types: open courtyard and closed courtyard (Köroğlu, 1999).

In the literature research, Anatolian Seljuk Madrasas in Konya are introduced and information about their architecture is given. Biophilic design is encountered in madrasas, which are traditional educational buildings. In this regard, Payette (1988) argued that unlike the sculptural design in Western architectural structures, the natural elements in the interior and facade are built as a whole in traditional madrasas. Abdelaal and Soebarto (2018) argued that madrasas providing religious education are mostly built with similar features and stated that the influence of nature is felt in the courtyard geometry of the buildings surrounded by iwan; with the use of water, daylight, color and texture. Apart from these effects, biomorphic decorations and patterns, the use of natural materials such as wood and stone are also common (Akkach, 2005; Petruccioli & Pirani, 2013).

The four madrasas identified within the scope of the study were also discussed and described in detail. Among the madrasas examined in the study, Karatay Madrasa, İnce Minareli Madrasa and Ali Gav Madrasa are of the closed courtyard plan type, while Sırçalı Madrasa is of the open courtyard plan type. Biophilic design criteria were utilised as the evaluation method in the study.

Methodology:

Four madrasahs, which are Anatolian Seljuk buildings in the historical city center of Konya, were determined as the study area. Biophilic design criteria were utilized to determine the emulation of nature in the madrasas. Kellert, Heerwagen and Mador (2008) identified 72 design criteria in their study on biophilic design. In 2014, Browning et al. simplified the 72 criteria in Kellert's study and defined a total of 14 criteria under three headings as ‘nature in space’, ‘natural analogues’ and ‘nature of space’. The effects of biophilic design criteria on the space were analyzed and their spatial equivalents were determined. For this reason, the examples discussed in the study were analyzed through the design criteria of biophilic design under the titles of ‘Nature in the Space’ ‘Natural Analogies’ and ‘Nature of Space’.

Results and Conclusions:

In this study, the buildings that continue to exist in the historical city center and the emulation of nature are investigated. In this context, the study aims to observe the presence of biophilic design in Seljuk madrasas built in the 13th and 14th centuries. The four madrasas examined within the scope of the study are the madrasas built during the Anatolian Seljuk period in the historical city center of Konya. These madrasahs were observed, analyzed and photographed on site. In this study, according to the spatial analysis of biophilic design, green tissue was detected around all of the madrasas studied. Since Karatay Madrasa, İnce Minareli Madrasa and Ali Gav Madrasa are in the closed courtyard plan type, the presence of a dome with a lantern that establishes a relationship with the sky was observed. It has been observed that Sırçalı Madrasah contains stimuli such as sound and odour in the external environment due to its open courtyard madrasah type. Natural light and natural air are taken inside with openings such as windows and dome with lanterns. Natural materials such as stone, brick and wood are used. There are also nature-specific motifs in all four buildings.

The healing and motivating effect of nature has made it necessary to question its presence in educational spaces that constitute learning environments. In this context, madrasas, which are traditional educational buildings, were analyzed to investigate the effect of biophilic design in educational spaces. In these 13th and 14th century Anatolian Seljuk Period madrasas, it was observed that the features such as courtyard, sky dome, tile decorations, iwan and portico were similar. In traditional educational buildings with similar spatial features; natural light, the use of natural materials, the presence of water elements and the presence of floral motifs were determined. It was observed that these elements overlap with the criteria of biophilic design.

According to the analyses and findings, it was determined that all four madrasahs have elements specific to nature. This situation proves that nature is a determining factor in the design of the historical buildings examined. In line with the results obtained within the scope of this study, the determining role of nature on designs has been determined with examples in historical buildings.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 03.07.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 01.03.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Sülü Akgül, C. (2025). A Research on the Social Work Function of Municipalities: Impressions from the Field, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(2): 1067-1086.
https://doi.org/10.35674/kent.1509856

A Research on the Social Work Function of Municipalities: Impressions from the Field

Belediyelerin Sosyal Hizmet Fonksiyonu Üzerine Bir Araştırma: Sahadan İzlenimler

Ceylan SÜLÜ AKGÜL[1]

Öz

Çalışma dünyada bilhassa sosyal hizmet alanında birçok ülkede işlevsel olarak faaliyet sürdüren belediyelerin, Türkiye'deki işlevselliğini vurgulamak ve bu alanda hizmet sunan sosyal hizmet uzmanlarının hizmete yönelik kapsamlı değerlendirmelerine (alan, sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar açısından) yer vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Bu bağlamda Antalya, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya ve Tunceli Belediyelerinde çalışan dokuz sosyal hizmet uzmanı ile derinlemesine görüşmeler yapılmış, elde edilen bulgular ve görseller Maxqda 2024 programı kullanılarak tematik analiz yoluyla yorumlanmıştır. Elde edilen bulgulara göre yerel yönetimler içerisinde belediyelerin; hızlı, kolay, erişilebilir, bölgenin dinamiklerine hakim, ulaşılabilir bir hizmet modeli sunduğu anlaşılmaktadır. Yine Türkiye'deki belediyelerin hizmetlerinin ekseriyetle sosyal yardımlar niteliğinde olduğu, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahalelerinin apolitik düzlemde değerlendirilmediği, bu hizmetlerin halkın ihtiyacı, belediyenin bütçesi, ilin nüfusu, belediyenin büyükşehir-il-ilçe belediyesi olma durumuna göre değişkenlik gösterdiği, yaşanılan sorunların daha yapısal çözümlerle; yeni sosyal politikalar, tüm belediyelerin kullandığı entegre bir sistem ve ortak projelerle kapsayıcı boyutta geliştirilebileceği vurgusu sosyal hizmet uzmanlarının sahadan aktardıkları deneyimleri sonucunda ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Nitel Araştırma, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Uzmanlarının Görüşleri, Yerelleşme, Yerel Yönetimler.

ABSTRACT

This study has been written to emphasize the the functionality of municipalities in Turkey, which continue to operate functionally in many countries in the world, especially in the field of social work and to provide comprehensive evaluations (in terms of the field, social workers and applicants) of social workers providing services in this field. In this context, In-depth interviews were conducted with nine social workers employed in the municipalities of Antalya, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya and Tunceli. The findings and visuals obtained were interpreted through thematic analysis using Maxqda 2024 software. According to the findings, it is understood that among local governments, municipalities offer a service model that is fast, easy, accessible, versatile and accessible to the dynamics of the region. It is also noted that the services provided by municipalities in Turkey are mostly in the nature of social aid, that the professional interventions of social workers are not evaluated at the apolitical level. These services vary depending on the needs of the people, the budget of the municipality, the population of the province, the status of the municipality as a metropolitan-provincial-district municipality and that the problems experienced can be developed in an inclusive dimension with more structural solutions; new social policies, a common integrated system used by all municipalities and joint projects.

Keywords: Municipalities, Qualitative Research, Social Work, Opinions of social workers, Localization, Local Governments.

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** Asst. Prof., Munzur University, Faculty of Health Sciences, Department of Social Work, ceylan.sl@hotmail.com, ceylansulu@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9147-9664

INTRODUCTION:

Localization, as a concept, encompasses local government and decentralization units. Local governments are entities organized within national borders that provide services within the framework of local autonomy. Local government units are constitutional institutions established on a legal basis to address the common needs of citizens residing within their jurisdictions. In European countries, local government units are shaped by regional and environmental conditions through a decentralized approach, granting them greater authority. Although local governments are not entirely independent from the central government, they play a crucial role in reducing bureaucratic burden, enabling swift and efficient interventions, and ensuring accessibility for individuals (Eryılmaz, 2001: 90; Genç, 2009: 60). Furthermore, with the global trend toward decentralization that began in the 1980s, local governments have emerged as the cradle of democracy, serving as vital administrative levels of the state in social policy and welfare practices. They have also become key institutions that reflect societal values and culture while addressing the needs and expectations of the community (Kalaycı, 2020: 15-16). When discussing local government units, municipalities, special provincial administrations, and villages are the primary entities that come to mind. Among these, municipalities stand out as the most effective and expansive, particularly in the field of social work. Municipalities possess the capacity to address numerous social service needs at the local level though the services they provide or have the potential to offer, thereby alleviating the burden on the central government.

Municipalities are institutions that implement pioneering and inclusive policies and practices that can overcome social aid with the services they offer. In this regard, this study aims to highlight the role and significance of social work services provided by municipalities within local government units. It examines the services offered and their evaluations (from the perspective of service users), general assessments of being a social worker, and the development of projects and policies in the field (from the perspective of society as a whole). The study draws on direct and in-depth insights from social workers and reveals the functionality of social services in local governments, especially in municipalities. Written from a very broad perspective and enriched by the experiences of practicing professionals, this study is considered to hold significant relevance

Social Services Provided by Municipalities

Local government units have an undeniable role in the implementation of contemporary social policies and the provision of all services provided by the central organizations of the social state at the regional level.

A social state is a state that undertakes all kinds of duties and responsibilities toward its citizens. It aims to sustain the lives of its citizens without allowing their standard of living to fall below a certain level, strives to meet social and economic needs in a manner that upholds human dignity, and works to ensure a certain level of welfare for all. Additionally, the social state embodies a positive and proactive form of governance that seeks to promote social unity, solidarity and justice ensuring these principles these phenomena reach the whole society (Yay, 2014; Ersöz, 2003).

As a key representative and intermediary of the welfare state, local governments play a significant role in the field of social work. Through the social municipalism model, local governments take on functions of social control and socialization by promoting social justice and social security. Social municipalism serves as the local level complement of the concept of social state as outlined in our Constitution. It entails a range of duties and responsibilities, including planning, regulating, investing, socializing and exercising social control. It also involves providing, social aid, organizing socio-cultural activities, planning, investing, spending, mobilizing, directing, assisting and guiding in social areas under the local authority (Akdoğan, 1999: 35; Artan, 2012; Acar et al., 2013: 54-55).

For the science of social work, which aims to enhance the well-being and welfare of individuals, the nature of the subject becomes critically important at this point. In this context, the social state is integrated with local governments and social services. Social work strives to address the bio-psycho-psycho-social needs of individuals through comprehensive intervention plans, ensuring that services are delivered in a manner that upholds social justice, balance, and human dignity.

In this context, local governments, which are capable of carrying out numerous significant activities for social services, play a crucial role in both preventing social problems and resolving them swiftly. Unlike other units, local governments face fewer legislative challenges in implementing social policies and services, and the feedback from their activities is more readily obtained. By implementing macro policies at the micro and mezzo level, local governments have the potential to produce mechanisms that ensure the active participation of all individuals in the process and increase the functionality of the central government. Again, the fact that social aid and social services provided by municipalities are organized by a single unit facilitates service provision and provides complementarity in meeting the needs. Finally, it is known that municipalities, which have been operating in the field of social work for many years, have a considerable accumulation of experience (Genç et al., 2020: 244-249; Kesgin, 2016).

All kinds of psycho-social, physiological and security needs of individuals in disadvantaged groups — such as children, women, the elderly, youth, people with disabilities, dependents, the sick and the homeless— can be addressed through social services. These services are tailored to the size, quality, budget, and population of the region, ensuring that the needs of vulnerable populations are met effectively.

For children: Providing children's services such as kindergartens, nurseries and day care centers, and adolescent orphanages; contributing to children's education and adequate nutrition; working on the rehabilitation of street children; offering preventive health services; and organizing various social-cultural activities. ***For women***; establishing art, culture and sports facilities to promote socialization; offering vocational training, job placement, and skill development courses. ***For young people***: Conducting vocational training and job placement activities; organizing social-cultural activities; working to prevent bad habits and substance abuse; providing educational assistance; establishing youth centers; and building recreational and sports areas. ***For the elderly***: Providing nursing homes, care centers, home care services, home health services, technical material support, physical (spatial) arrangements; offering in-kind assistance (coal, food, medicine, clothing), cash (monetary) aid; opening guesthouses near hospitals for relatives of patients, ***for people with disabilities***: Delivering treatment and care services in physical therapy and rehabilitation centers; offering vocational and job training courses; providing in-kind and cash aid; facilitating transportation, and education; and implementing measures to improve physical (spatial) and socio-cultural environments. ***For families in need:*** Opening soup kitchens, counseling service units, and rehabilitation centers. establishing health centers, mobile health buses, pre-diagnosis centers; guiding social groups, non-governmental organizations and mass organizations; fostering solidarity and cooperation; expanding family education centers; and providing comprehensive in-kind, cash, and psycho-social services to families in need (Aysoy, 2006: 34; Ateş, 2009; Negiz, 2011: 327-328).

The diversity of local governments in the field of social services is seen as a significant step toward enhancing the importance and strengthening the role of central governments. By decentralizing responsibilities, the current burden of the ministry will be alleviated, making it easier to identify gaps in social services proactively. This approach will also enable the expansion of effective strategies, policies, and projects at the macro level, paving the way for impactful social work practices.

2. Method

In this qualitative research, data were obtained through in-depth interviews with nine social workers employed in metropolitan, provincial, and district municipalities. The study utilized thematic analysis, a method developed by Braun and Clarke (2006), to break down the dataset into smaller components, identify themes, analyze patterns, and report findings. This approach is widely recognized as one of the most effective methods for qualitative data analysis.

Municipalities, as part of local government units, play a crucial role in implementing a wide range of social work practices. In this context, the primary objectives of this study are:

1. What is the place and importance of social services provided in municipalities for individuals and society?

2. What is the place and importance of being a social worker working in the municipality?

3. What are your views and experiences on social services provided in municipalities in accordance with the paradigm of social work science?

4. What can be done to improve the social services provided in municipalities and transform them into a professional dimension?

Based on the aim of the study, in-depth interviews were conducted with social workers actively employed in municipalities, with their permission. This approach allowed for an investigation into the status, significance and importance of social work, as well as the roles and activities of social workers within the local government.

Due to the reluctance of municipal experts to participate in the interviews, the snowball sampling method was deemed be more appropriate. Patton (2018) defines this method as a process in which previously interviewed participants refer researchers to other potential participants who meet the criteria of the study.

In this context, priority was given to provinces with a large population and a diverse social service, where social workers were referred to as key contacts. Through the snowball sampling method work, social workers from Antalya, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya and Tunceli were selected. Interviews were conducted between 06.03.2024 and 30.03.2024 and were completed before the local elections on March 31, 2024.

Three main limitations were encountered in this study. The first relates to sample selection. The study employed snowball sampling method, which reduced the researcher's ability to ensure a balanced distribution of participants by gender. Since all participants were women, the findings predominantly reflect the female perspective. Another limitation stems from the nature of municipalities as political institutions. This not only limits the sampling method but also requires the researcher to clarify to participants beforehand that there is no political purpose. In order to reach the saturation, point of the answers obtained from the study had no political agenda. Lastly, to research data saturation and analyze the in-depth interview findings using appropriate methods, the sample size was limited to 9 participants.

Due to the difficulty in reaching the participants, a minimum of one year of workplace experience was required. Consequently, interviews were conducted with social workers who had at least one year or more of experience.

During the data collection phase, an informed consent form created by the researcher and a semi-structured interview form with 15 questions were used. The data were obtained through in-depth interviews and observational notetaking. Each interview lasted an average of 60 minutes. The recorded data were transcribed, transferred to the Maxquda 2024 program, and analyzed by categorizing them into main themes and sub-themes.

2.1. Ethical Issues

Munzur University Non-Interventional Research Ethics Committee, in its letter dated 05.03.2024 and numbered 2024/2, stated that there is no ethical problem in conducting the study.

2.2. Working Group

The study group consisted of social workers with at least one year of field experience. Interviews were conducted before the local elections on March 31, 2024. Participants, selected through the snowball sampling method, were employed in Antalya, Kocaeli, İstanbul, İzmir, Mersin, Sakarya, Tunceli municipalities.

To ensure confidentiality, participants were informed that their responses would remain anonymous, and their verbal consent was obtained before the interviews. The specific municipalities where they worked were not disclosed, both to allow participants to respond more freely and in accordance with their questions request. (See Table 1.)

Table 1. Basic Information for Social Workers

Participant	Gender	Age	Graduation	Job	Working Experience
1.W.	Woman	28	Social Work	Social Worker	3 years
2.W.	Woman	29	Social Work	Social Worker	7 years
3.W.	Woman	30	Social Work	Social Worker	6.5 years
4.W.	Woman	30	Social Work	Social Worker	5 years
5.W.	Woman	30	Social Work	Social Worker	4.5 years
6.W.	Woman	28	Social Work	Social Worker	4 years
7.W.	Woman	35	Social Work	Social Worker	5 years
8.W.	Woman	30	Social Work	Social Worker	7.5 years
9.W.	Woman	26	Social Work	Social Worker	1.5 years

3. Results and Discussion:

The findings from the interviews, based on the professional knowledge, skills and experience of social workers, were presented through key direct quotations and discussed with support from the literature.

Evaluations by social work experts on municipalities within local governments were categorized into main themes: "**The Place and Importance of Social Service**- *Positive and Negative Reviews*, **Evaluations on the Services Offered** -*Positive and Negative Reviews*, **About the profession**- *Positive and Negative Evaluations*, **Services Offered** and **General Evaluation.**" These themes were further divided into sub-themes that contained both positive and negative evaluations. Visual representations of the main theme and sub-themes were created using the "Creative Coding" tab in the Maxqda 2024 program and are shown below (See Figure 1).

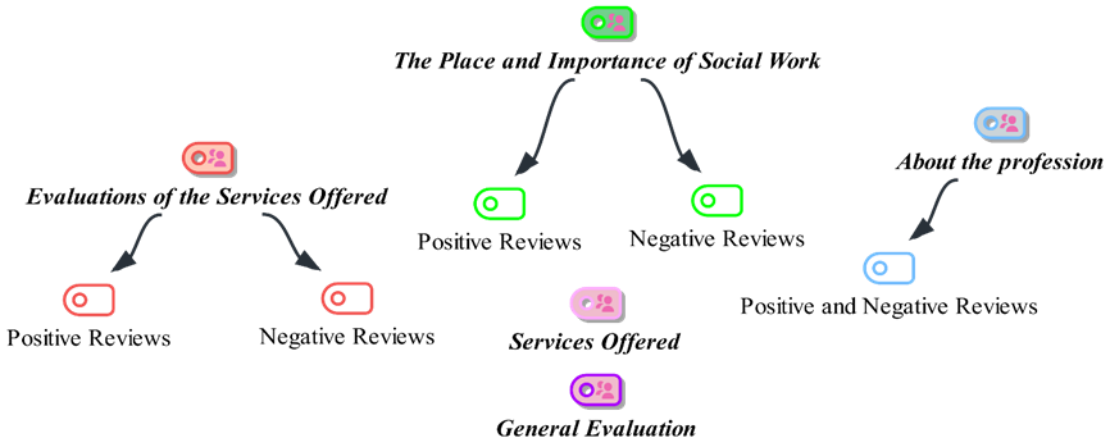

Figure 1. Main Theme and Sub-themes

3.1. Services Offered

Evaluations of the services provided are categorized under the relevant themes. Visual representations of key findings from the main theme were generated using the Maxqda 2024 program. (See Figure 2).

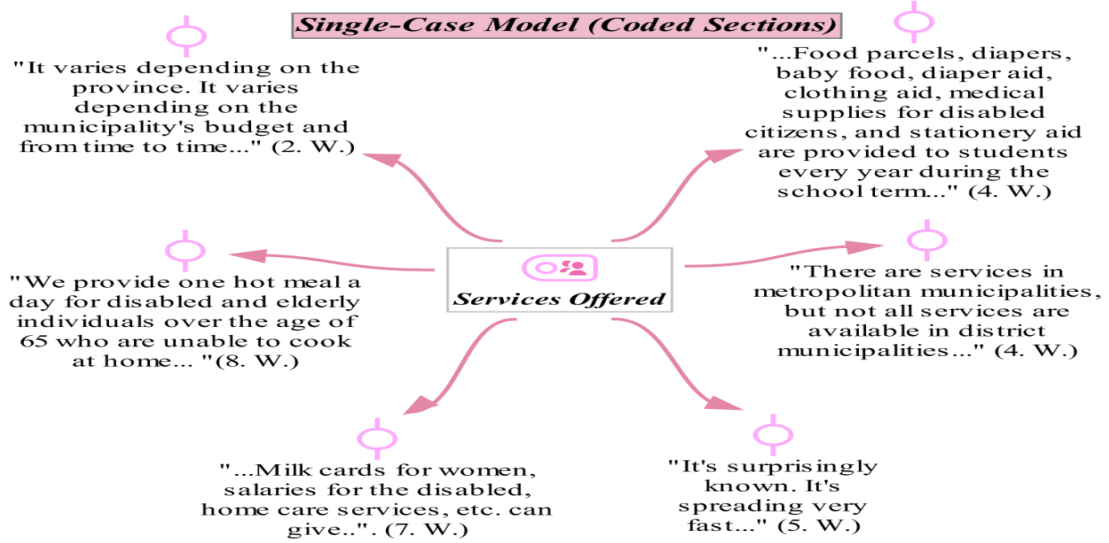

Figure 2. Services Offered

"We have a social service building. Social aid and trainings are carried out in our building with expert friends. We also have an elderly daycare center. We do not have a social service directorate. We have a social service building under the Directorate of Culture and Social Affairs. Everything is done from there. The library and project units are also connected there. There are individual interviews, group work, and training. In-kind and cash aids are provided." (1.W.)

"It depends on the province. It varies according to the budget of the municipality and according to the periods. Mayors have priorities and areas of interest. Our aid levels change accordingly. There are periods when social work activities are high, while there are periods when they decrease with the change of administrators... We offer all kinds of services such as training, seminars, events, excursions. Associations also request assistance from us. There are three branch directorates in the Department of Social Services. There are family and children branch directorate, children branch directorate, disabled services branch directorate and social services branch directorate. In the social services branch directorate, direct in-kind cash aids are provided. We provide clothing aid, market aid, guidance and counseling services, medical aid, education, hobby courses, excursions, seminars." (2.W.)

"There is a disabled coordination unit for the disabled. There is a project covering disadvantaged groups. There is a women and family directorate. We are supporting a project that has already been opened. Disadvantaged families apply. We go to meet with them. There are units for individual counseling, family counseling, psychological support, excursions, entertainment, activities... Anyone who has reached the age of eighteen can apply... There are separate services for working and non-working people. Support is provided according to income based on need... There is a women's family unit. They provide residential shelter for women in need of shelter. There are temporary shelter centers as well as permanent shelter centers. As far as I know, the addiction unit is also under the women's family unit and there is an organization for people who want to be treated for addiction. Our social services unit has public milk support for children. This is support given to families who are found eligible as a result of our examinations. Within the scope of the project, we support families with fire, flood, disease and emergency situations. Apart from this, food parcels, food, clothing aid were provided... There are also employment offices. If there are job requests from the families we visit, we direct them to the employment offices. There are kindergartens for children. Elderly people can move to temporary accommodation centers. There is also a shelter center. They can stay there. These units are mostly for women, others are more temporary." (5.W.)

"There is only a directorate of social aid affairs. We can only provide support in terms of food, the other aids are provided by the district governorship. Or metropolitan municipalities do it. They can provide milk cards for women, salaries for the disabled, home care services, etc." (7. W.)

To ensure a comprehensive evaluation in this study, the participants were first asked about the social services provided by municipalities within local government units. The prominent findings from their responses indicated that municipalities implement a variety of service models. Notably, it was emphasized that municipalities adapt their service models based on the dynamics and needs of the city they serve, thereby expanding their areas of operation in this field.

While social service experts working in metropolitan municipalities stated that there is a social workers in the municipalities where they work and that services are provided to many disadvantaged individuals by different units affiliated to the relevant directorate, social workers working in district municipalities or provincial municipalities stated that their fields of activity are narrower and are carried out without being under the roof of the relevant directorate.

Among the services offered are: nursing homes, women's shelters, women's counseling centers, fairy tale houses, kindergartens, home for the homeless, shelters for the powerless, residential accommodation centers (both temporary and permanent), centers for the disabled, one hot meal a day for disabled and elderly individual over the age of sixty-five who are unable to cook at home, diaper

aid, medical supplies for disabled citizens, hygiene parcels, milk card for women, public milk for babies, diapers, baby food and baby biscuit support, newborn support package, marriage package, salary for disabled individual, home care services, education allowances, stationery aid, food parcel, furniture support, clothing aid, market aid, guidance and counseling services, medical aid, education, hobby courses, excursions, theater, seminars, etc."

Social workers reported that they work in coordination with the Police Department, the Ministry of Health and the Ministry of Family and Social Services when necessary, and provide services based on to the regional situation, the development level of the municipality and its budget. However, in the following sections of the study, the narrative that these services are mostly limited to social assistance, one-off and low budget was frequently reiterated by them. Additionally, the services offered in district municipalities are limited to aid (such as food, milk, biscuit support), while metropolitan municipalities with a larger population offer more comprehensive and different service models.

In the study conducted by Genç et al. (2020), the services provided to individuals in need by the Social Development Center Social Services unit of Sakarya Metropolitan Municipality of Turkey were listed. According to this, the unit provides: Hot Meal Assistance, Food Parcel Assistance, Fuel Assistance, Education Assistance, Home Renovation or Home Assistance, Shelter Assistance, Social Assistance Card (Including Bills), Patient Diaper Assistance, Educational Seminars, Elderly Support Center (unit where health, activity services, home visits, personal care assistance are provided for the elderly). However, it was emphasized in the study that the services provided remain in the social assistance dimension and that psycho-social support, guidance and counseling services, which will increase the well-being of the applicants and complement social service practices, are insufficient.

In the current situation, it is understood that local governments provide services to many individuals in the field of social services and contribute to the solution of problems in accordance with regional dynamics, especially at the local level, but may remain limited in some areas.

3.2. The Place and Importance of Social Services *(For Social Work)*

The main theme of the place and importance of social services offered was analyzed by dividing it into sub-themes of "positive and negative reviews". Visuals related to the striking findings of the main theme and sub-theme were obtained using the Maxqda 2024 program. (See Figure 3).

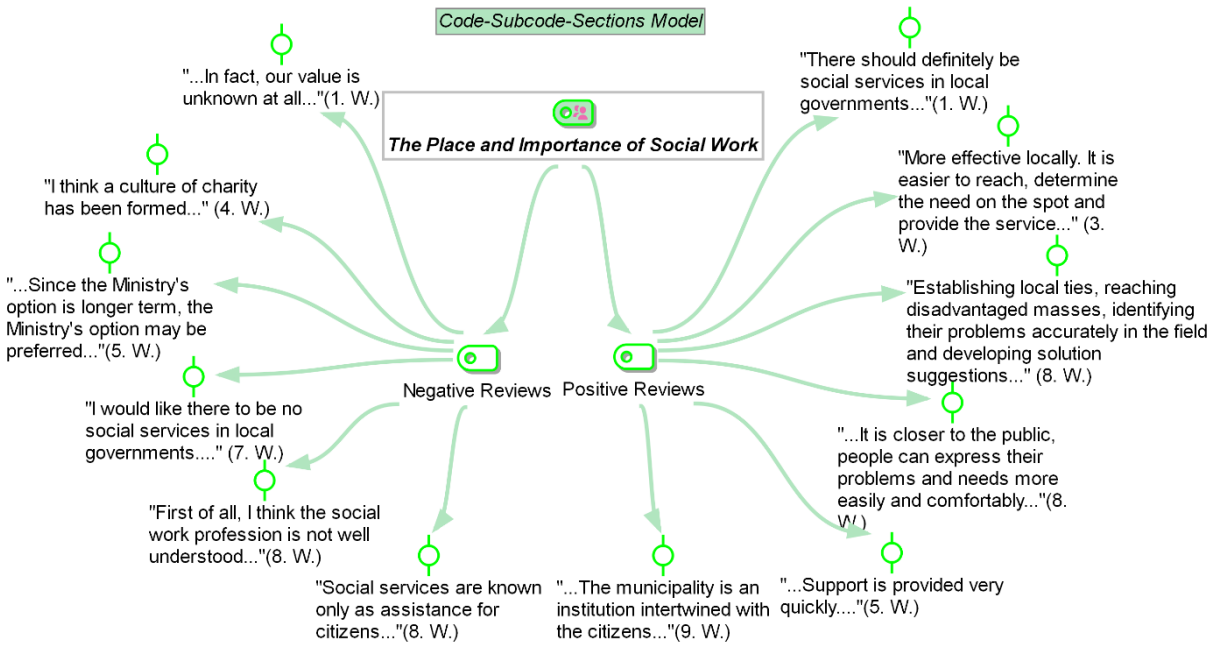

Figure 3. The Place and Importance of Social Work

3.2.1. Positive Reviews

"There should definitely be social services in local governments. Social services are the field that can also improve the mood of the individual in the area where he/she feels incomplete, lonely or in need. There should even be a social worker in every mukhtar." (1.W.)

"It is more effective locally. It is easier to reach and identify the need on the spot and deliver the service. When they cannot meet the criteria to receive the service from the Ministry, they can apply to us. We work in coordination with the Ministry and other public institutions. When they cannot get service from there, they are directed to us, and we provide the service. If we cannot provide it, we can refer them to other units." (3. W.)

"I think municipalities respond faster to applications. Support is provided very quickly. On the same day of the application, we make an interview, submit the documents, check them and immediately meet the cash needs. The food and drink needs of the citizens are met on the same day. Women who apply to the provincial directorate for shelter can stay in temporary accommodation centers of municipalities until their procedures are approved. If they are inpatients in the hospital, they can stay in the temporary accommodation centers of the municipality until their procedures are completed at the ministry... Although some of the families we visited were told that they cannot receive financial support, they can talk to our unit officers and help them on an individual basis. Some of the houses we went to examine applied to the District Governorate for financial aid but could not receive aid because they did not meet the conditions. I think municipalities are more flexible in this regard." (5. W.)

Under this category, the participants defined the social services provided by the municipalities as "absolutely necessary, effective, fast, easy, convenient, accessible, close to the people, intertwined with the citizens, knowing the needs of the region".

Even the participant coded 6. W. expressed this issue as follows:

"For example, in the municipality where I work, daycare centers were opened. I think it is very valuable for this to happen locally. Because many houses are visited for various reasons. Interviews are conducted. Therefore, the municipality has a lot of data. As a local government, it can know the number of working women in the regions of the city where it is located, their need for social economic support and the services that the region needs the most... Is there a high density of elderly or disabled people? It can open units such as kindergartens or elderly care centers for them. That's why this is valuable at the local level." (6. W.)

In this context, it emphasizes that local governments have an important role in identifying the needs and deficiencies of the people and addressing regional issues. This is significant for the efficiency and relevance of the services provided. Additionally, it is also among the prominent findings that the bureaucratic structure is flexible and has faster and more effective interventions.

With social municipalism in line with the principles of subsidiarity and easy accessibility, municipalities try to heal the devastation caused by globalization on the one hand and to overcome structural and institutional problems on the other (Kesgin, 2012: 176-177). One key factor that sets local governments apart in the field of social services is that they are faster, more practical and accessible in-service delivery compared to social service organizations that provide services in the central provincial structure. This is of highly significant for social service provision and constitutes one of the most valuable areas that the research wants to emphasize.

In the research conducted by Genç et al. (2020) on Sakarya Metropolitan Municipality on the subject, this situation was particularly emphasized and it was determined that applicants who want to receive services can easily apply with their Republic of Turkey identity card or identity card and that service provision is carried out according to the appropriate service model with the social examinations made by the professional staff as a result of the application made. The study also concluded that this situation is perceived as a convenience for the applicants, adopted, supported and therefore preferred.

3.2.2. Negative Reviews

"Actually, the issue that takes local governments the most is social services. They limit us only to social aid. Like giving food packages to a citizen. However, we organize many activities. In fact, what we want to do is to integrate society with each other through group and awareness activities. Priority services are always based on food. However, maybe he needs spiritual help before food. Maybe his traumas are more dominant in his life... " (1.W.)

"I think local governments should be active in terms of social services. However, I don't think it is right to provide social aid directly, because this time the focus turns into something to receive social aid from the municipality. There is a relationship of giving and receiving. No one talks about the unimproved road on their street. People can buy their milk if they can. When the municipality spends its budget on these things, it can do the rest incompletely. They can say things like, "You built the Metro like this, you didn't fix that road!" because they spent this budget on social aid." (6. W.)

"I wish there were no social services in local governments. Since it is a political place, sometimes there can be misuse. Since they are concerned about votes, services can be vote-oriented. I am conscientiously very uncomfortable with this situation, so I think everything related to social services should not be in municipalities. Normally, we wanted to load food cards and support during Ramadan, but this was canceled because it was thought that the aid parcels should be visible during the election time. " (7.W.)

Many participants who emphasized that there should be social services within local government units, especially within municipalities, stated that social aid eroded the paradigm of the profession from service to aid. In particular, the participants who complained about this issue stated that the emphasis on the economic-based needs of individuals in the services provided is not in line with the nature of social work. İpek and Erciyes (2020) also found that social services provided by municipalities have turned into social aid and that there are problems in the understanding and awareness of social services.

Especially the participant coded 8. W.;

"Social services are only known as aid for citizens. Something material is expected. It is a profession integrated with this. In this respect, I do not think that the profession is sufficiently recognized."(8. W.)

The participant coded 4. W. said;

"I think it is not enough. It is also known as Ramadan parcels by the public. Parcels, diapers... If the municipality provides these aids, we can receive these services. Sometimes they think we also come from the district governorship." (4. W.)

Based on these statements, it is understood that the aspect of social work that covers the individual in terms of bio-psycho-social and spiritual aspects and deals with them from a systematic point of view

can be limited from time to time and especially the individuals' receiving services have an expectation to meet their economic-based needs. In this regard, the emphasis on "food parcels, cash aid cards, milk and diaper aid" comes to the fore. While the predominance of the need for nutrition, which is one of the most basic physiological needs of the individual, is a reasonable situation, it is also possible to infer those other services (education, counseling, care, security, social, cultural activities) should also gain importance in accordance with the nature of the systematic perspective. Akinboade et al. (2012) evaluated the services provided in the Sedibeng district municipality in South Africa and concluded that while the applicants were satisfied with the services provided only in the field of water and electricity supply, they found other services in professional service provision (such as creating job opportunities, reducing crime) inadequate and limited.

This makes municipalities competent in limited areas such as water, electricity and infrastructure services instead of providing a comprehensive service model in a professional sense.

Trydegård and Thorslund (2010) evaluated the elderly care services provided by local governments in Swedish welfare services. Accordingly, it was found that even in important services such as home help and nursing homes, budget constraints were imposed, and the decentralization and universal structure were weakened. In particular, 'welfare municipality' and 'local social policy' appear to be less accurate than heretofore when describing the Swedish model of elder care.

Apart from these, participants also made statements that can be considered as negative, such as "explaining the services and the content of social services due to frequently changing administrators, shifting the direction of services from time to time due to voting concerns and the effects of politics".

3.3. Evaluations of the Services Offered *(For Applicants)*

The main theme of the evaluations of the services offered was analyzed by dividing them into sub-themes of "positive and negative evaluations". Visuals related to the striking findings of the main theme and sub-theme were obtained using the Maxqda 2024 program. (See Figure 4).

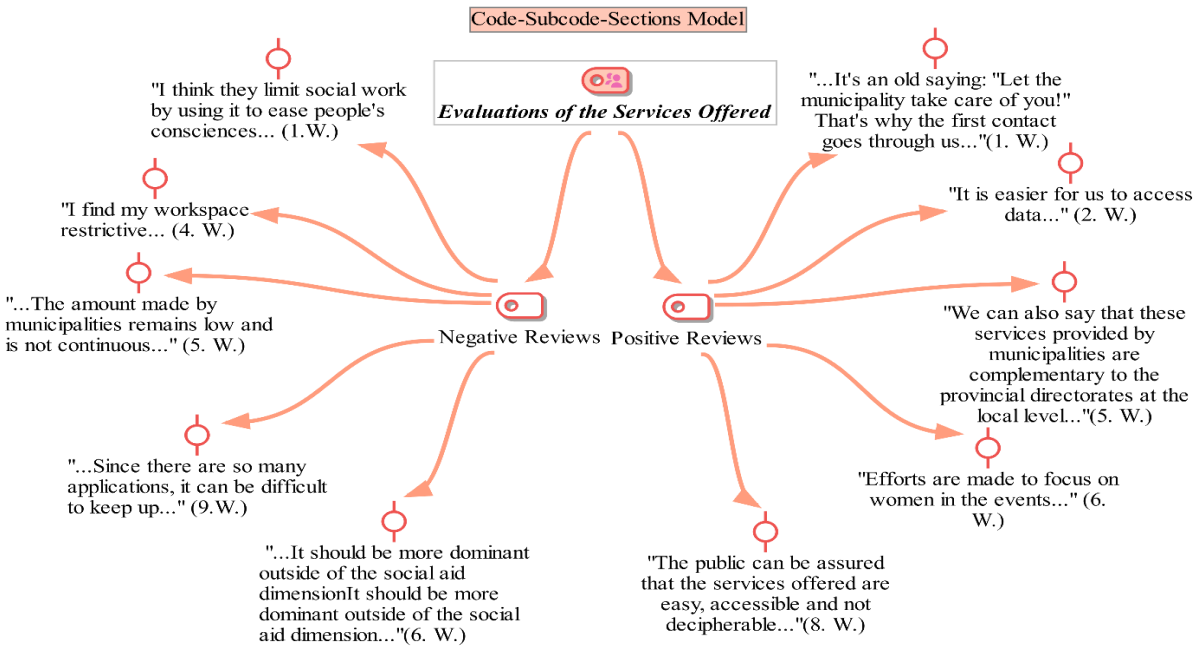

Figure 4. Evaluations of the Services Offered

3.3.1. Positive Reviews

"We are able to contact the individual more closely. Because the first aid module that comes to people's minds is the municipalities. It is faster... We can conduct direct individual interviews and direct them to the appropriate places quickly and accurately..." (1. W.)

"It is an efficient service. It is easier for us to access data. We are already working with the district governorship system. We can access people's information. We developed this system ourselves. Through that system, we only receive residence information and general population information from the district governorship. We have a social investigation report on the system. We do not have a common system with other institutions. We only received a list from the hospital for a period to reach people in need. We also have a message system. From here, we inform citizens about the services." (2. W.)

"The support they provide is more diverse. We can also call these services provided by municipalities the local complement of provincial directorates. These services should definitely be provided. Because I think they fill the gap in a fast and useful way where the Ministry cannot reach. For example, daycare centers are a great need for children. New ones are constantly opening. He also knows the dynamics of the region he is in better. Since he knows the problems and needs of the local people, he takes measures and creates solutions accordingly. A department called Mukhtars Department was opened. We can communicate and liaise with mukhtars one-to-one. We occasionally visit mukhtars' offices and get information. When a citizen encounters a problem, we can contact the mukhtar directly and provide support to the citizen. If this process were done at Provincial Directorates, it would be a waste of time due to the procedure." (5. W.)

"The public can be sure that the services offered are easy, accessible and not decipherable. For example, an addicted individual is never labeled. If this person goes to a hospital, they are registered, but there are no registration events here." (8. W.)

Participants were first asked questions to decipher the place and importance of social services and then they were asked to express in detail the positive and negative aspects of the social services provided by municipalities in terms of applicants. As a result of the findings obtained, in the evaluations that were considered positive, it was emphasized that local government units are the units that "have a good command of the problems experienced by the applicants, respond quickly to their needs and are frequently applied by the applicants" in terms of the applicants.

Even the participant coded 1.W. said, *"It is an old saying: "Let the municipality deal with you!" so the first contact is with us. There can also be a lot of cases related to social services. We direct them to the right places and institutions. It is an easy referral." (1. W.)* emphasized that municipalities are the first units that come to mind and respond to all kinds of needs of individuals within local governments.

Apart from these, another prominent narrative is the "complementary and supportive role" of the services provided by local governments in addition to the services provided by the ministry. It is also understood that many comprehensive services that will increase the well-being of individuals are provided by local government units in coordination and cooperation with the ministry. However, a few participants stated that the aid provided by local government units have become localized and that the aids have gone beyond providing services and gained the appearance of only economic support. In this context, it has been observed that the participants who made positive statements frequently expressed negatives in addition to positive views on certain issues. In this regard, striking results were obtained in the research conducted by Gendel-Guterman and Billig (2020). Accordingly, it was concluded that non-monetary factors are also highly determinant in the level of satisfaction. A good relationship between the municipality and citizens is found to be highly determinant of citizen

satisfaction. Therefore, an important emphasis was placed on municipal policies that encourage an emotional connection between citizens and the city they live in. Improving service activities was seen as a necessary but not sufficient course of action.

This highlights the need for the localization of the assistance provided and the need for services to go beyond being a means of economic support.

3.3.2. Negative Reviews

"In general, the process is based on in-kind and cash aid. We cannot assess the issues that the profession should really focus on. I find my field of work restrictive for the applicants. It supports the family economy. But the disadvantage is that this is limited to certain periods." (4. W.)

"Compared to the financial assistance provided by the Ministry, the amount provided by the municipalities is low and not continuous. While provincial directorates provide regular and high amounts of financial support, I think it is a disadvantage that municipalities provide one-time and low financial aid. Municipalities also pay high fees. However, these aids are valid for situations such as earthquakes, fires and floods." (5. W.)

I think that social aid should be a single system carried out under a single roof through the ministry, because citizens can receive support from the ministry, the municipality and the mukhtar's office. In this case, applicants get confused. I don't find it nice to have in-kind aids. There should be no in-kind aid at all... People may not want their neighbors to know that they receive social support assistance. It means a violation of this. I think the right to privacy is violated. The vehicles of the institutions have emblems and clothing on them. It gives the impression that I am with my citizens. In terms of social services, I think that local governments should be much more dominant, but in terms of social aid, I think it should be at a lower level than it is now... In terms of social aid, it should be completely under the supervision of the ministry." (6. W.)

Participants who are thought to have given negative answers to the questions directed towards the evaluation of the social services provided by the municipalities from the perspective of the applicants; statements that "the aid provided make individuals dependent and especially the aids provided by the municipalities are short-term and very limited in amount" are becoming more frequent. As mentioned before, social workers, who emphasize that social services have an important place in local government units in general, have constantly criticized that the services offered are short-term, low-budget and more aid-oriented than service-oriented. In particular, the participants stated that the applicants "apply to multiple places such as municipalities, district governorships and ministries, which is an exhausting, tiring and repetitive process for them and for the municipalities".

Kesgin (2016) emphasizes that municipalities are important actors among local government units, that the principle of "subsidiarity" has been accepted as one of the basic principles of local governments in the context of closeness to the people worldwide with the globalization movement; however, the repetitiveness of social aid provided by municipalities, especially the fact that two different municipalities have a say in the same place and service area within the borders of big city municipalities, reinforces service repetition, leads to waste of resources and wears out the applicants.

There are also statements that the widespread use of promotional activities (such as the presence of municipal emblems) in the services provided in municipalities harms the applicant's right to privacy and confidentiality and stigmatizes them.

3.4. About the profession (*For Social Workers*)

The main theme of evaluations on becoming a social worker was analyzed by dividing it into a single sub-theme that includes both "positive and negative reviews". Visuals related to the striking findings of the main theme and sub-theme were obtained using the Maxqda 2024 program (See Figure 5).

3.4.1. Positive and Negative Reviews

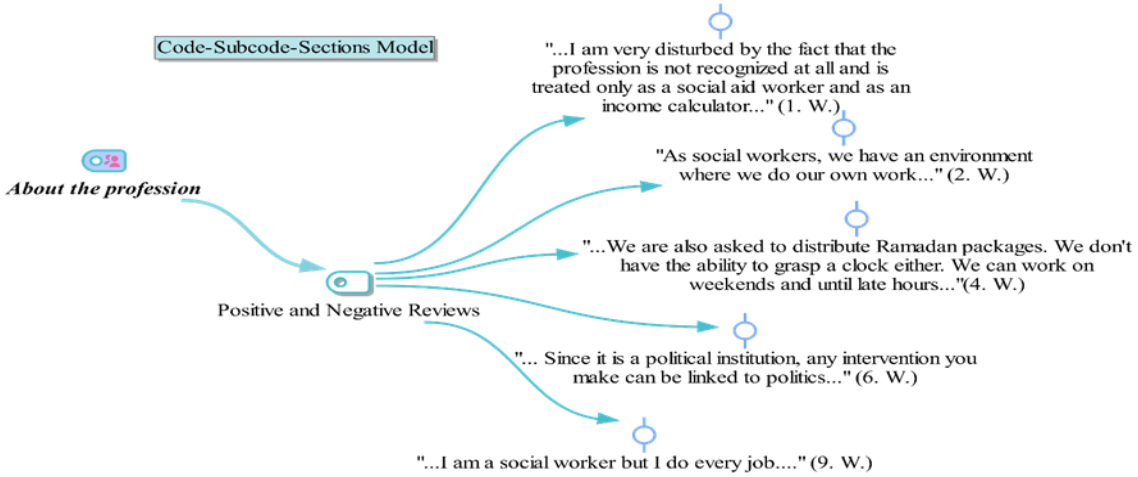

Figure 5. About the Profession

"The disadvantage is experienced regardless of party. For example, the citizen says, "I am from this party, you will help me" or "I call this party, you will help me". We say, "Of course you can call, but you are not suitable for this place" and send them away. Or there are many people from acquaintances who ask, "Can you help me if I come?" I am very uncomfortable with the fact that the profession is not recognized at all and is only seen as a social aid worker and treated like an income calculator. Or we are very distressed by the interventions of associate degree or open education graduates who are not suitable for the profession. If you can bring a person into society, if you can feel that you have touched a person's life when you come home, if you can make a difference and open a space, you reach professional satisfaction. I see this as the only advantage." (1. W.)

"Reaching citizens only through social aid does not provide professional satisfaction. We are asked to distribute gifts on special occasions such as Teachers' Day and Women's Day. We are also asked to distribute Ramadan packages. We also have no concept of time. We can work on weekends and until late hours." (4.W.)

"In previous years we distributed roasted meat. Professionals distribute them. There is no separate distribution staff for them. There is absolutely no political reference. I feel very sad when I see them in advertisements. While a professional staff working in local government improves himself/herself in his/her profession by interviewing many more people, it can also be insufficient in terms of deepening, following a case and reaching the necessary places." (6. W.)

"I started to communicate more with people. I was able to empathize and feel their emotions and difficulties. It is very nice to go to their house and share that feeling with them... " (7. W.)

Social workers frequently expressed their positive and negative evaluations together at the point of reaching professional satisfaction.

In order to protect confidentiality and to enable the participants to express themselves comfortably, no information was given about the status of the municipality where they work. However, it is understood from the answers given by the participants at the point of experiencing professional satisfaction, fulfillment and professionalism that there are significant differences according to the working status of the social worker in the district municipality, provincial municipality and metropolitan municipality.

Social workers working in metropolitan municipalities stated that there is a directorate for social work in the municipality where they work and that many activities are carried out under this directorate.

Social workers working in a provincial municipality or district municipality stated that there is no social service unit, that they are limited in the professional intervention process, that the social work profession is not fully known by the institution, that they provide services in many different fields of activity outside their job descriptions (such as distribution of aid packages, taking part in events) and therefore their level of professional satisfaction is very low.

The data obtained in this part of the study are of great importance. As mentioned in the literature, social services provided in municipalities impose important responsibilities on social services and social workers within the understanding of social municipalism. In this context, the professional satisfaction and competence of the social worker is as important as the provision of social services. As a matter of fact, İpek and Erciyes (2020) emphasized that there is a disorganized institutional structure at the country level, and that there are different service offerings among provincial and district municipalities. The first determination on this issue is that the units providing social services vary from municipality to municipality and provide services under different names and roofs. In particular, the insufficient number of social service experts working in municipalities was emphasized.

In addition to this, although it is pointed out that there is a problem of merit in the field, there are also complaints about the negativities arising from the provision of services by people who are not equipped with knowledge and transferring information to people working in units including social service institution managers. Similarly, in the study conducted by Artan (2012) on social services in local governments, attention is drawn to the low number of personnel trained in social work in municipalities and many social service institutions.

Finally, participants stated that since local government units are political institutions, applicants evaluate their position from a highly political perspective. Professionals stated that they acted professionally and apolitically, but it was emphasized that the perspective on them and their professional interventions was evaluated at the political level and this situation wore them down.

3.5. General Evaluation

The findings regarding the participants' general evaluations are presented under the relevant heading. Visuals related to the main theme were obtained using the Maxqda 2024 program (See Figure 6).

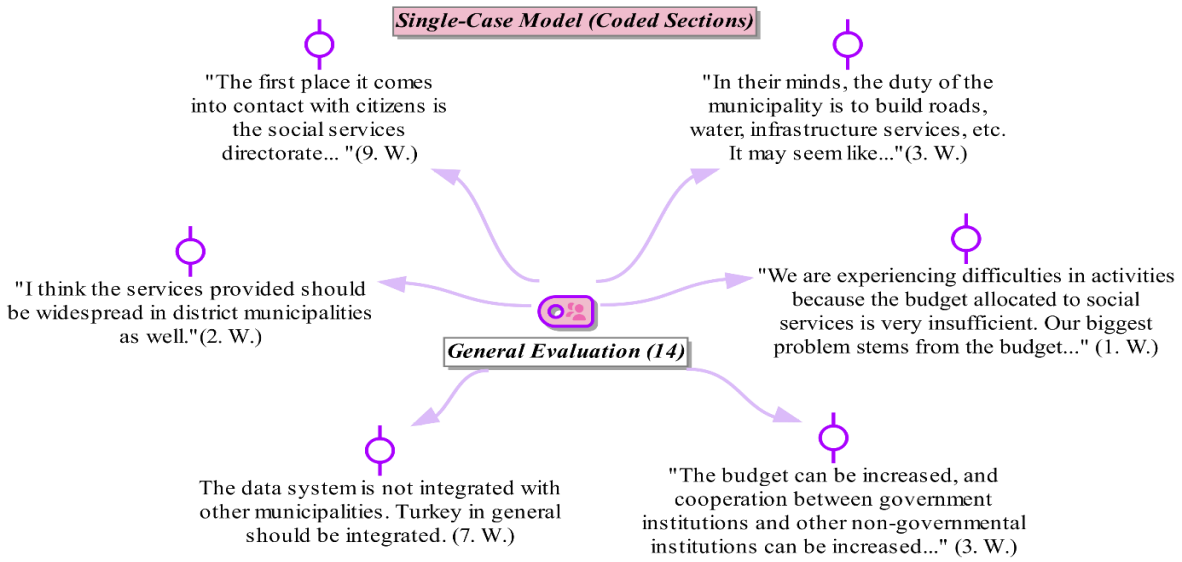

Figure 6. General Evaluation

"I think the services provided should also be widespread in district municipalities. If the budget is increased, we have no shortcomings. " (2. W.)

"The duty of the municipality may come to mind as building roads, water, infrastructure services and so on. But in fact, what is called social municipalism should be considered more comprehensively." (3. W.)

"The budget can be increased, cooperation between state institutions and other civil society organizations can be increased. I would like to be able to provide services to citizens beyond social aid. I am restricted in terms of providing services. While districts are more in the aid dimension, provinces can provide more social services. We enter our own data manually in Excel. The municipality has its own software, but it is not working very well at the moment... Some citizens do not know e-government. It can be very painful for me to access those documents through citizens. We don't share our data with any institution. We must share. Municipalities are mostly seen as places of social aid, but these aids may not be enough." (4. W.)

"Applicants are confused. They have to struggle to access a service. I think the central government and local government should sit at a table and enter into a new social policy, understanding of what we can do and how we can do it. At a point where we leave everything aside, all identities, all political views aside and unite on human rights and human dignity... I dream of a system where the central government and the local government are in partnership. I think it can be possible with new social policy searches... (6. W.)

"There are social service departments in metropolitan cities. There are units for all kinds of disadvantaged individuals. But we have units that provide services under an unrelated directorate. Then you have to keep up with too many practices outside your job description. There should be a disabled unit, a women's unit, an elderly unit. The worst part of the municipality's work is that it is not sustainable... There is no monitoring, no reporting... There is no electronic system. We have a data entry that we created with our own labor in Excel spreadsheets. Since we do not have an integrated system, we cannot see the services they receive from other units. There is no reporting system. This information remains with individuals and may not remain as institutional information." (8.W.)

Participants were asked to make a general evaluation of the social services provided by local government units and to make suggestions, if any. The answers received from the participants again showed a significant variation depending on whether the municipality where they work is a metropolitan municipality, district municipality or provincial municipality. In metropolitan municipalities, it was emphasized that there is a "social work directorate", whereas in provincial and district municipalities, it was emphasized that "there is no directorate for social work" and "the services provided are limited (in terms of aids)". Participants mostly emphasized that "the budget allocated to social services may be limited and insufficient" and that the services provided "may be one-off and at times insufficient to meet the demand".

Another comment was related to the electronic system of the municipalities where data on applicants are entered and various information is accessed. While social workers working in metropolitan municipalities stated that they have an electronic system where they can access data on applicants, social workers working in some provincial municipalities stated that they do not have an electronic system integrated with other institutions and that they perform data entry manually. In both cases, it was also stated that there is no integrated system where general information is shared with other public institutions.

Gendel-Guterman and Billig (2020) emphasize that as technological capabilities improve, citizens' expectations of the level of service provided by the municipality increase. In the wake of high mobility and well-developed media networks, information and developments regarding events in other places are becoming much more accessible to citizens. Therefore, municipalities are expected to utilize all technological possibilities in professional service delivery. In today's technology, “Smart City” (Belanche et al., 2016) applications are now being implemented and incorporated into managing applications and other public services and associated systems. Moreover, Belanche et al. (2016) found that citizens prefer to use the web as a tool to interact with the municipality. Therefore, to connect with citizens more efficiently and quickly, municipalities should build similar and common technological systems integrated into their regular activities.

Additionally, participants emphasized the importance of collaborating with other public institutions, non-governmental organizations, associations and foundations to enhance the well-being of applicants. They particularly highlighted the need for economic support to be provided by a single unit to prevent confusion among applicants. This approach would also ensure better coordination of services and more efficient distribution of resources from a central source.

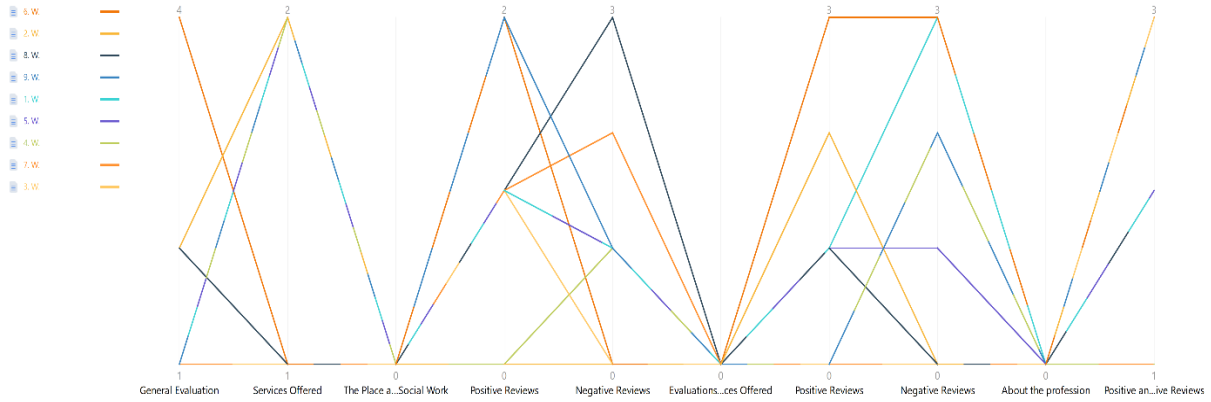

Figure 7. Emphases in participants' statements

An analysis of the main themes and sub-themes using the Maxqda 2024 program reveals that participants' evaluations of the service delivery in metropolitan, district and other municipalities show parallel patterns (See Figure 7).

Conclusion

Local governments play a crucial role as intermediary institutions in ensuring efficiency, productivity and effectiveness. They facilitate the easy, fast and on-site determination of common needs, service delivery and the promotion of social justice within the democratic framework. Among local government units, municipalities are particularly significant as key representatives and actors of the welfare state. Within their ability to address social problems, local governments play a vital role in preventing and resolving contemporary social issues. Their contributions to social work are substantial, encompassing various services and responsibilities.

As part of the study, interviews were conducted with nine social workers from the Antalya, Kocaeli, Istanbul, Izmir, Mersin, Sakarya and Tunceli municipalities before the 2024 local elections. The research examined the role of local governments in providing social services, with a particular focus on the significance of municipalities. Key aspects explored included social service areas, effectiveness and competence (both from the perspectives of experts and applicants, as well as their impact on the overall well-being of the whole society.

Accordingly, the statement "Social work has an important function and place in municipalities" was frequently emphasized. Except for one participant, all other participants emphasized the "necessity and importance" of social services provided by local governments. The most important factor underscoring the value of these services was the perception that local government units are "fast, efficient, practical, accessible, and closely connected to the public." They were described as being intertwined with the citizens, frequently preferred, and the first point of contact for applicants, due to their deep understanding of regional issues and dynamics as well as their strong representation and influence.

Among the services offered are nursing homes, women's shelters, women's counseling centers, children's homes, kindergartens, homeless shelters, and residential shelters (both temporary and permanent centers). Additional services include disability centers, daily hot meals for disabled and elderly individuals over the age of 65 who are unable to cook at home, diaper assistance, medical supplies for disabled citizens, hygiene parcels and milk card for women. Support for infants includes public milk for babies, diapers, baby formula, baby biscuits, and newborn support packages. Other services provided are marriage packages, disability salaries, home care services, education allowances, and stationery aid, food parcels, furniture, clothing, and groceries. Local government also offer guidance and counseling services, medical aid, education programs, hobby courses, excursions, theater, seminars, and more.

It was emphasized that the scope of services provided differ depending on whether the municipality is a metropolitan, provincial or district-level. In metropolitan municipalities, social services tend to be more comprehensive covering areas such as education, psycho-social support, caregiving, security, socio-cultural activities, protective-preventive measures. In contrast, provincial and district municipalities primarily focus on social aid, such as milk, food parcels, and biscuit aid, which are typically one-time and low budget.

Similarly, social workers in metropolitan municipalities stated that their department has a dedicated social work directorate overseeing multiple service areas. In contrast, those in provincial and district municipalities reported that social service areas are not organized under the specific directorate,

leading to narrower and more limited-service areas. They also noted that they often perform tasks beyong their professional scope, such as food parcel distribution, which significantly impact their job satisfaction and sense of professional fulfilment.

Due to the low budget and short-term nature of the aids provided, applicants may seek support from multiple units. It was emphasized that this situation causes dependency and confusion, making the process tiring and exhausting for applicants. Additionally, in some cases these aid programs may compromise the confidentiality and privacy of the applicants.

Finally, the services provided are not evaluated apolitically by the applicants and there is no integrated data system connecting public institutions and municipalities.

To establish a comprehensive service model in municipalities, an essential representative and complementary body of the central government, it has become increasingly important to revise existing policies based on the knowledge and experience of practitioners. Additionally, services should be delivered in a more coordinated manner, ensuring better collaboration with other units. Developing an efficient electronic data system that simplifies processes without overburdening applicants is a crucial step towards achieving this goal.

Compliance with Ethical Standards

Conflict of Interest: The author declare that they do not have a conflict of interest with themselves or other third parties and institutions.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is required for this study. (The ethics committee approval of the study is attached as a pdf. In addition, detailed information on the ethics committee letter is given in the relevant section of the study.)

Financial Support: No financial support was received for the study.

REFERENCES

Acar, H., Negiz, N., & Akman, E. (2013). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları*. (1 Baskı). Maya Akademi.

Akdoğan, Y. (1999). Sosyal Belediyecilik, *İstanbullu Dergisi*, 29-35.

Akinboade, O. A., Kinfact, E. C. & Mokwena, M. P. (2012). An Analysis of Citizen Satisfaction with Public Service Delivery in the Sedibeng District Municipality of South Africa. *International Journal of Social Economics*. *39*(3): 182-199.

Artan, T. (2012). *Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler*. Sabev Yayınları.

Ateş, H. (2009). Sosyal Belediyecilik, *Çerçeve Dergisi*, *17*(49): 88-95, http://www.musiad.org.tr/img/yayinlarraporlar/cerceve_dergisi_49_13.pdf.

Aysoy, M. (2006). Sosyal Devletin Sosyolojisi. *Sosyal Politikalar Dergisi, Sayı:1.*

Belanche, D., Casaló, L. V., & Orús, C. (2016). City Attachment and Use of Urban Services: Benefits for Smart Cities. *Cities, 50*, 75–81.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology, *Qualitative Research in Psychology*, *3*(2), 77-101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa

Ersöz, H. Y. (2003). Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, *53*(2): 119.

Eryılmaz, B. (2001). *Kamu Yönetimi*. İstanbul: Erkam Matbaası.

Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Kamu'da Sosyal Politika Dergisi*, 9, 60-67.

Genç, Y., Çavuşoğlu, O. ve Çöpoğlu, M. (2020). Sosyal Politika Geliştirme ve Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yerelleşme: Sakarya Büyükşehir Belediyesi Sosyal Gelişim Merkezi Örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20*(46): 235-272. https://doi.org/10.21560/spcd.v20i54504.623297

Gendel-Guterman, H. & Billig, M. (2020). Increasing Citizen Satisfaction with Municipal Services: The Function of Intangible Factors. *International Review on Public and Nonprofit Marketing (2021)*, 18:171–186, https://doi.org/10.1007/s12208-020-00267-y

İpek, M. ve Erciyes, C. (2021). İstanbul İlçe Belediyelerinde Sosyal Hizmetler ve Sosyal Hizmet Algısı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(1), 1- 22. DOI: 10.33417/tsh.747695

Kalaycı, S. (2020). *Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmetler*. Çizgi Kitapevi Yayınları.

Kesgin, B. (2012), Kentsel Yoksulluğa Yönelik Yerinden ve Yerel Müdahale; Sosyal Belediyecilik. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26: 69-180.

Kesgin, B. (2016). Sosyal Hizmetin Yerelleşmesi ve Sosyal Hizmette Yerel Yönetimlerin Artan Rolü. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *14*(4): 319-340. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.282798

Negiz, N. (2011). Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri Açısından Isparta Belediyesi: Farkındalık, Yararlanma ve Değerlendirme Açısından Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *16*(2): 323-341.

Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. M. Bütün, S. B. Demir (Çev. Ed.). 3. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

Trydegård, G. B. & Thorslund, M. (2010). One Uniform Welfare State or a Multitude of Welfare Municipalities? The Evolution of Local Variation in Swedish Elder Care. *Social Policy & Administration*, 44 (4): 495–511. https://doi.org/10.1111/j.1467-9515.2010.00725.x

Yay, S. (2014). Tarihsel Süreçte Türkiye'de Sosyal Devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*. *3*(9): 147-161.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 03.04.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 28.01.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Taşgüzen Polat, Z., Çelebioğlu, B. (2025). Mardin'in Güncel Kentleşme Pratiklerine ve Kamusal Olanaklarına İlişkin Bir Değerlendirme, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):1087-1111. https://doi.org/10.35674/kent.1464268

Mardin'in Güncel Kentleşme Pratiklerine ve Kamusal Olanaklarına İlişkin Bir Değerlendirme

An Evaluation of Mardin's Current Urbanisation Practices and Public Opportunities.

Zemzem TAŞGÜZEN POLAT[1] Berat ÇELEBİOĞLU[2]

Öz

Mardin, kentsel sit alanı olan Eski Kent ve 1990'lı yıllarla birlikte kentleşme özelliği göstermiş Yeni Kent'ten oluşan farklı iki yerleşme dokusu barındırmaktadır. Sosyo-mekânsal özellikleri, gündelik yaşam ve konut üretme biçimi bakımından farklılaşan bu iki yerleşim bölgesi, 2000 yılından günümüze artan bir ivmeyle farklı amaçlarla ama benzer yıkıcılıkta kentleşme kararlarına maruz kalmaktadır. Bu çalışma, Mardin güncel kentleşme pratiklerine dair bir çerçeve çizmeyi ve kamusal olanakların önemini tartışmayı amaçlamıştır. Kamusal olanakların geliştirilmesinin bir yolu olarak kentteki mikro toplulukların iş birliği yapması ve kentlilerin gündelik pratikleri içinden önerilerin yaratılması önemlidir. Bu topluluklardan biri, kent için fikir ve projeler üreten Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışma yöntemi, saha çalışmasına; sahada gözlem ve araştırmalara dayanmaktadır. Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü 2019-2020 Bahar Dönemi Mimari Proje 5-6 ve 2020-2021 Güz Dönemi Mimari Proje 4-5 stüdyolarında, mimarlık bölümü öğrencileri tarafından geliştirilen projeler çalışmanın verilerini oluşturmuştur. Sonuç olarak, Mardin'in güncel kentleşmesine dair sorunlar tespit edilmiş ve öğrenciler tarafından geliştirilen projeler ışığında Mardin için yeni kamusal olanaklar tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kamusal alan, Kamusal olanaklar, Müşterek mutfak, Mardin

ABSTRACT

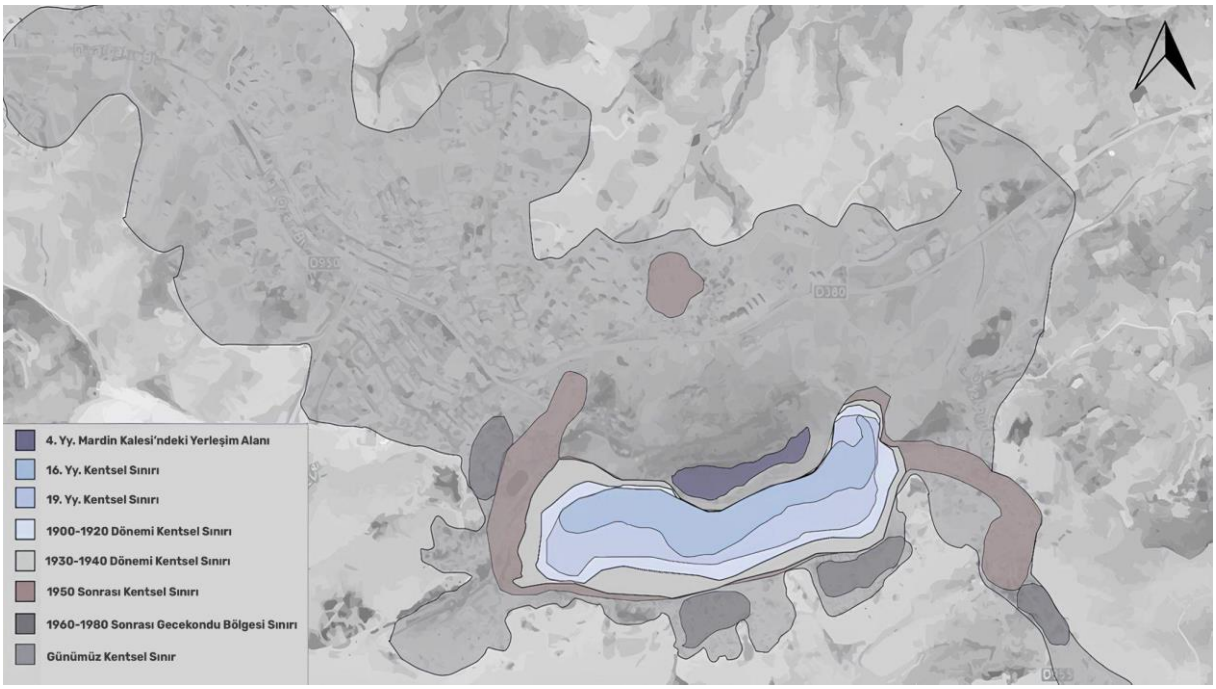
Mardin identifies two distinct settlement patterns: The Old Town, designated as an urban protected area, and the New Town, which has undergone urban development since the 1990s. These two settlements, which vary in socio-spatial characteristics, daily life, and housing production methods, have been impacted by urbanization decisions but for different purposes. However the same level of destructiveness has been experienced with increasing momentum since 2000. This study aims to discuss the urbanization decisions of Mardin, to draw a framework for the current state of the city, and to discuss the importance of increasing public opportunities. As a way to improve public opportunities, it is important that micro-communities in the city collaborate and create new proposals from within the everyday practices of urbanites. One of these communities that produces ideas and projects for the city, is the project studio of Mardin Artuklu University Department of Architecture. The study method is based on fieldwork; observation and research in the field. The findings of this article are the projects developed by the students of Mardin Artuklu University Department of Architecture during 2019-2020 Spring Semester (Architectural Project Studio 5-6) and 2020-2021 Fall Semester (Architectural Project Studio 4-5). Consequently, problems related to Mardin's current urbanization process were identified and new public opportunities were put forward in the light of the projects developed.

Keywords: Urbanization, Public sphere, Public opportunities, Common kitchen, Mardin

[1] **Corresponding Author:** Asst. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, zemzemtasguzen@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7766-4487
[2] Res.Asst., Mardin Artuklu University, beratcelebioglu@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0393-7870

GİRİŞ

Mardin kenti, bir yerleşim yeri olarak tarihi kayıtlarda ilk kez 4. yüzyılda anılmaktadır (Sarı, 2010, s. 39). Mardin Kalesi, Birinci Derece Arkeolojik Sit Alanı statüsünde olup kale eteklerindeki kentsel sit alanı ise doğu-batı yönünde çizgisel bir hat izleyen bir kent dokusunu barındırmaktadır. Mardin Kalesi'nin kentin en eski bölümünü oluşturduğu ve hâkim bir noktada konumlandığı, günümüzde turistik bir deneyim alanı olarak sürekli dönüşüm içinde olan Eski Kent merkezinden "Yukarı Mardin", farklı yükseklikteki apartmanlardan oluşan ve topografik olarak aşağıda yer alan Yeni Kent'ten ise "Aşağı Mardin" olarak söz edilmektedir. Mardin tarihsel gelişim haritasında kentin yayılma alanları görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Mardin tarihsel gelişim haritası (Musa Tekin tarafından hazırlanmıştır, 2020).

1985 yılında onaylanan *Mardin (Merkez) Nazım İmar Planı*'nda gelişme alanı olarak belirlenen kuzeybatıdaki Yenişehir Bölgesi, özellikle 1990 yılı sonrasında yoğun bir gelişme göstermiştir. Bu süreç, kentin topoğrafik, fiziksel ve sosyal doku bağlamında farklılaşan iki ayrı yerleşme dokusuna dönüşmesine yol açmıştır (Yekbun Aksu & Altınörs Çırak, 2018, s. 735). Yenişehir Bölgesi (Mahallesi) aynı zamanda Yeni Kent'in çekirdeğini oluşturmaktadır. Bugün Mardin Yeni Kent'inin nüfusu en yoğun mahalleleri Yenişehir, 13 Mart ve Yalım mahalleleridir (TÜİK, 2018). Nur Mahallesi ise Diyarbakır Yolu üzerinde ve Mardin Devlet Hastanesi çevresinde yüksek katlı (12-16) apartmanlarıyla konut inşaatlarının yoğunlaştığı bir bölgedir (Şekil 2).

Şekil 2. Mardin mahallelerini gösteren harita (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Mardin ile ilgili Ulusal Tez Merkezi'nde (2024) tarama yapıldığında, mimarlık alanında 73 teze ulaşılmakta, bu tezlerden birçoğunun geleneksel evler, turizm ve restorasyon alanında olduğu, Yeni Kent ile ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Mardin'in son yirmi yıllık süreci hem merkezi hem yerel yönetimin kentleşme uygulamalarını anlamak açısından önemlidir. 2000 yılından sonra Mardin Eski Kent'in UNESCO[3] Dünya Mirası Listesi'ne dâhil olması ve kentin bir "turizm ve cazibe merkezi"ne dönüştürülmesine yönelik çalışmalar hız kazanmıştır. 1990'lı yıllardan sonra yapılaşmaya başlayan Yeni Kent ise yeterli altyapı ve üstyapı çalışmaları gerçekleştirilmeden hızla apartmanlaşmış, ulaşım ve kamusal alan sorunları gün geçtikçe artmıştır. Bu nedenle bu çalışmanın amaçlarından biri, Mardin'de (merkez) devam eden kentleşme uygulamalarına dair güncel bir çerçeve oluşturmaktır.

Artuklu Alan Yönetim Planı'nın (T.C. Mardin Büyükşehir Belediyesi, 2022, s. 3) 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı (ÇDP) bölümünde kentin 2040 yılı projeksiyonu için, "1990'dan sonra şehirler arası ilişkilerin de etkisiyle Diyarbakır yolu yönünde gelişmeye başlayan Mardin Merkez'in (Artuklu ilçesinin), topoğrafya sınırlarının zorlandığı, doğusunda eğimin fazla olduğu, güneyde ise tarım alanlarının bulunması ve genel anlamda kent merkezine uzaklığın artmasının kentsel gelişim açısından dezavantajlar olduğu" belirtilmiştir. Eski Kent ise 2000 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmış, ancak 2003 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmeye uygun görülmemiştir (T.C. Mardin Büyükşehir Belediyesi, 2022). ICOMOS[4] 'un Mardin dosyası değerlendirmesinde ortaya koyulan "koruma ihtiyaçlarının yeterince anlaşılamaması, yoksulluk, kaynak eksikliği" ve "hazırlıksız yakalanılan ve acele ile gelişen turizm etkisi" gibi ifadeler, Mardin'in "turizm yönetimi" sorunlarına vurgu yapmaktadır (Çağlayan, 2021). Bu ifadeler ulusal ve uluslararası değerlendirmeler olsa da çözüm

[3] United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
[4] International Council on Monuments and Sites (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi)

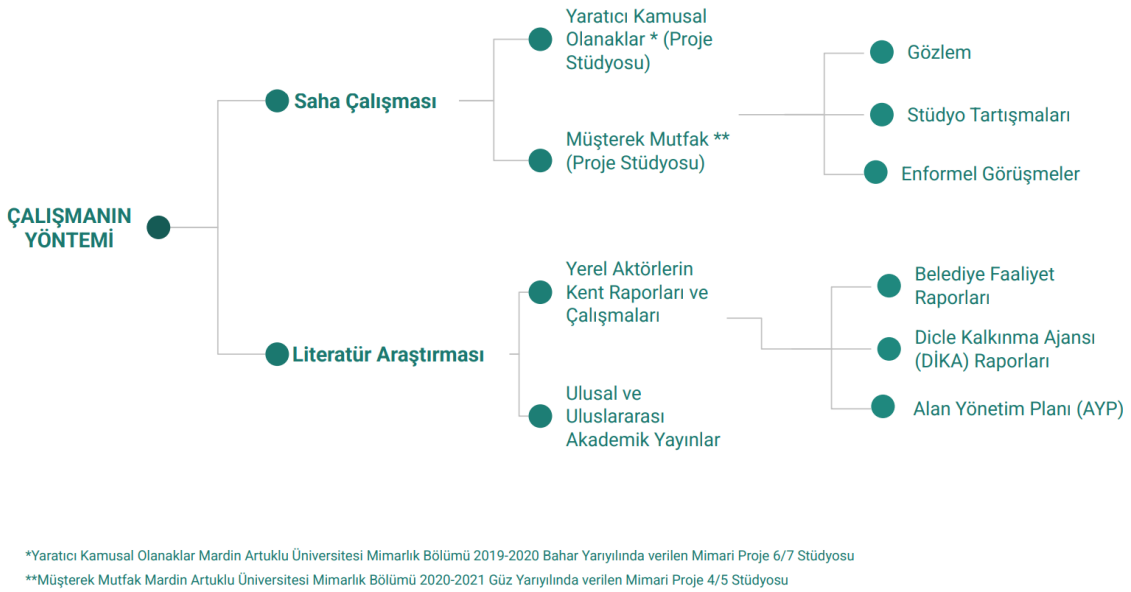
önerilerinin pratikte kamu lehine kısa ve uzun vadeli kararlara dönüşememesi, bu sorunların kalıcı ve derinleşen bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır.

Mevcut duruma dair genel değerlendirmeden sonra, Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü öğrencilerinin Mardin'in kentsel yaşamında rol oynayan mikro topluluklardan biri olduğuna dair örnekler, "kamusal alan, yaratıcı kamusal olanaklar, müşterek mutfak" temaları etrafında geliştirilen kolajlar, analizler ve fikirlerle ortaya konulacaktır. Bu çalışmalar, Mimarlık Bölümü'nün temel derslerinden olan Mimari Proje stüdyosu kapsamında iki dönem boyunca üretilmiş olup Mardin'in güncel kentleşme durumuna ilişkin yaklaşımların öğrencilerin görsel üretimlerinde ifade bulması desteklenmiştir. Burada amaç, iki proje döneminde üretilen öğrenci projelerini irdelemek değil, güncel kentleşme sorunlarının anlaşılmasında, ifade edilmesinde ve öneri geliştirilmesinde mimarlık proje stüdyolarının yaklaşımına ilişkin bir tartışma ortaya koymaktır. Mardin güncel kentleşme uygulamaları olarak iki temel mesele üzerine odaklanılmıştır. Yeni Kent'i tartışırken "kamusal alan", Eski Kent'i tartışırken "kamusal alan ve turizm" konusu öncelikli konular olarak ortaya çıkmıştır.

1. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma literatür araştırmasına ve saha çalışmasına dayanmaktadır. Saha araştırması gözlem, enformel görüşmeler ve stüdyo tartışmaları şeklinde gerçekleştirilmiştir. Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü 2019-2020 Bahar yarıyılında *Yaratıcı Kamusal Olanaklar* isimli Mimari Proje 6-7 ve 2020-2021 Güz yarıyılında *Müşterek Mutfak* isimli Mimari Proje 4-5 stüdyo derslerinin yaklaşık bir yıllık çalışma süreci, Mardin'in kentleşme dinamiklerine dair sorunların tespit edilmesini, tartışılmasını ve kentsel/kamusal olanaklar meselesinin ortaya konulmasını sağlamıştır.

Yaratıcı Kamusal Olanaklar stüdyosundan Eski Kent'in mevcut durumuna ilişkin kolajlara/görsel üretimlere çalışma içinde yer verilirken Müşterek Mutfak stüdyosu, kamusal olanaklardan biri olarak "mutfak" konusuna yakından bakmayı önermektedir. Özellikle restoran-kafe eksenli dönüşen Eski Kent'in geleneksel dokusunda bir "müşterek mutfak" fikri, orada yaşayanların bir araya gelmelerine olanak sağlarken başka ne tür karşılaşma ve ilişkilenme biçimleri oluşturabilir? Bu soruya cevap üreten üç öğrenci projesi, mutfak ve kamusal alan meselesini farklı boyutlarıyla ortaya koyması açısından seçilmiştir.

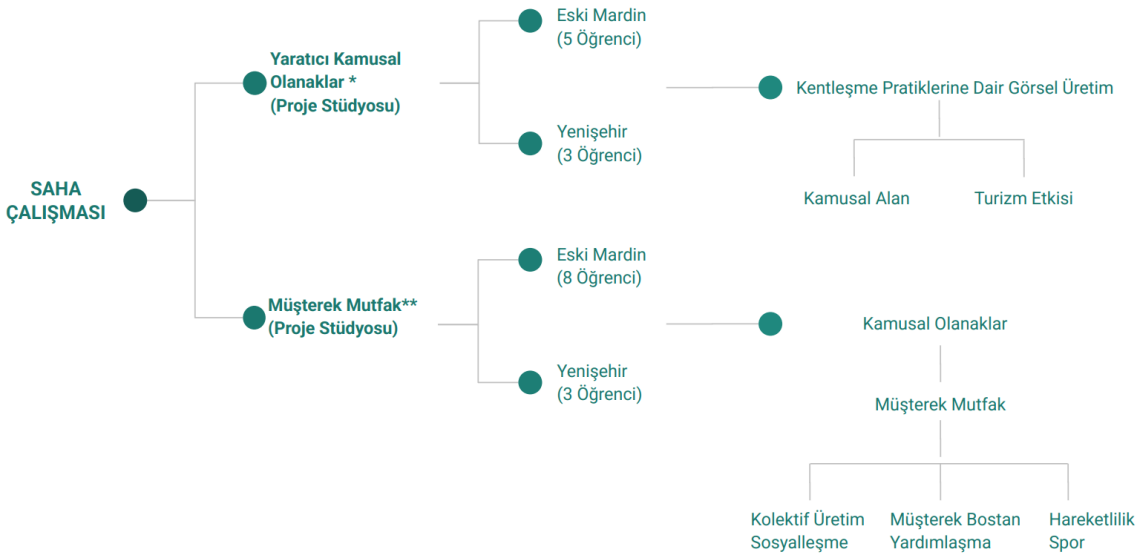

Şekil 3. Çalışmanın yöntemini ifade eden diyagram (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Yaratıcı Kamusal Olanaklar stüdyo dersinde, Mardin Eski ve Yeni Kent merkezini kapsayacak şekilde kentleşme uygulamalarını ve özellikle kamusal alanların durumunu ortaya koymak önem kazanmıştır. *Yaratıcı Kamusal Olanaklar* stüdyosuna, Mimarlık Bölümü'nün Eski Mardin'de yer alan tarihi binasında başlanmış; sahaya (Mardin merkez) ilişkin bilgiler dersin ilk bir aylık sürecinde toplanmış, mevcut durum fotoğraflanmış ve ilk yaklaşımlar tartışılmıştır. Sahada enformel görüşmeler, esnafla ve kent sakinleriyle bir görüşme formu olmadan yürütülmüş ve görüşmelerden elde edilen bilgiler öğrencilerin proje fikirlerini bulmalarına katkı sağlamıştır. Mart 2020 tarihinde Covid-19 pandemisinden dolayı evlerde/uzaktan öğretime geçildikten sonra öğrencilerle Zoom platformu üzerinden video toplantı yoluyla bir araya gelinmiştir. Yeni Kent ve Eski Kent'te proje alanı belirlenmiş olduğundan; öğrencilerden bir bölümü Yeni Kent'e ilişkin fikir üretirken bir kısmı da Eski Kent'te Cumhuriyet Meydanı için fikirler üretmişlerdir. Diğer yandan öğrencilerin tamamının projeleri bu çalışmanın kapsamını aşmakla birlikte sadece Eski Kent'e ilişkin analizlerden bazılarına çalışma akışı içinde yer verilmiştir.

Müşterek Mutfak stüdyo dersinde ise proje alanı olarak Eski Mardin'de Mimarlık Bölümü eski binasının güneyinde kalan âtıl alan belirlenmiş ve öğrencilerden bu alanda "müşterek mutfak" konusunda fikir üretmeleri beklenmiştir. Bu projenin sorunsalı, Mardin'in gastronomi kültürünün bir turizm pazarlama stratejisine dönüşmesiyle birlikte özellikle Eski Mardin'deki mekânların çoğunlukla turistleri hedefleyen bir içerik kazanmasının gündelik, sosyal ve kentsel yansımalarını ortaya koymaktır. Covid-19 pandemisi ve yol açtığı kamusal alan kısıtlamalarının etkili olduğu 2020-2021 Güz döneminde stüdyonun "kamusallığında" bir araya gelinememiş, Zoom platformu üzerinden sanal kamusal ortamda *Müşterek Mutfak* projesi yürütülmüştür. Çalışmanın yöntemini ifade eden diyagram Şekil 3'te özetlenmiştir.

Bu makalede, yukarıda detayları verilen iki tasarım stüdyosu süresince öğrencilerden bazılarının ürettikleri görsellere ve mimari tasarım fikirlerine yer verilmiştir. Her iki stüdyoya toplam 19 öğrenci katılmış; 6 öğrenci çalışma sahası olarak Yeni Kent'i, 13 öğrenci ise Eski Kent'i seçmiştir. Bu makalede ise, kamusal olanakların Eski Mardin üzerinden tartışılması tercih edilmiş, bu sahayı seçen öğrencilerden 7'sinin görsel üretimleri çalışmada yer bulmuştur. Bu üretimlerin seçilme nedeni, güncel kentleşme sorunlarına dair bulguları ve kamusal olanakların çeşitliliğine dair üretimleri ortaya koymalarıdır. Sahaya dair toplanan veriler stüdyo süresince öğrenciler ve proje yürütücülerinin müzakere süreci sonucunda öğrenciler tarafından 2 boyutlu ve 3 boyutlu görselleştirme programları kullanılarak sistematize edilmiştir. Eski Mardin'de çalışan toplam 13 öğrenciden 7'sinin çalışmalarının seçilmesi, nitel araştırmalarda veri değerlendirme yaklaşımının yazarlar tarafından yorumlaması sonucudur. Saha çalışmasının yazarlar tarafından yorumlanarak sistematize edilme süreci Şekil 4'te özetlenmiştir.

Şekil 4. Çalışmanın saha verilerini değerlendirme diyagramı (Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

2. Kavramsal Çerçeve

Çalışmanın giriş bölümünde ortaya konulan Mardin'in mevcut kentleşme durumu, "kamusal alan, kamusal olanaklar ve müşterek mekân" kavramlarını, çalışmanın temel kavramları olarak ortaya çıkarmıştır. Özbek (2015, s. 42-43), kamu olgusunun, cemaat ya da geleneksel topluluk ifadelerinin taşımadığı sosyallik/politik/kültürel boyutlara sahip olduğunu; kamusallık teriminin ise yapı-öznenin etkisiyle oluşmuş bir fenomeni, bir ilişkisellik biçimini ifade ettiğini ve kamusal alan kavramında zaten içerildiğini ortaya koyar. Tarihsel açıdan bakıldığında kamusal alanın temel nitelikleri üç bağlamda özetlenmektedir: Bunlar arabuluculuk, iletişim ve katılımdır (Kuran, 2021, s. 102). Farklı aktörlerin bir araya gelmesi, iletişim geliştirmesi ve kentsel süreçlere katılım nitelikli bir kentsel yaşam oluşturmak için gereklidir. Yukarıdaki tanımlar, insanların karşılaşmasına ve etkileşimde bulunmasına olanak sağlamak üzere kamusal alanın önemini ortaya koymaktadır. Kamusal olanaklar ifadesi ise, öznelerin kamusal alanlarda ifade, etkileşim ve eylem biçimlerini anlatmak için kullanılmıştır. Böylece kamusal olanakların öncelikli koşulu kamusal alanın yaratılması olarak ortaya çıkmaktadır.

Sennett (2013, s. 15), kamusal alanın bir şehir kültürü oluşturduğunu ifade eder; Vidler (2001)'den hareketle "[s]okağı, bir etkileşim, birliktelik ve yabancıların birbirlerine destek mecrası olarak; meydanı, bir toplanma ve nöbet alanı olarak; köşe başındaki dükkânı, bilgi, iletişim ve paylaşım noktası" olarak görür. Stavrides (2016), yürümeyi, yürüyeni kentteki ötekilik deneyimine maruz bırakan bir pratik olarak; gündelik pratikleri de hareketlerin kesişme ve farklılıkların karşılaşma potansiyeli olarak ele almakta, icra edilen pratiklerin sosyal bakımdan anlamlı zamanını kamusal alanla birleştirmeyi önermektedir. Stavrides'in (2016, s. 29) şu sorusu kavramları somutlaştırmaya imkân tanır: "Bir pazaryerini, onu günün farklı zamanlarında tanımlayan gündelik ritimler olmaksızın anlayabilir miyiz?". Bu ifadelerde, kamusal alanın temel koşulu olarak günlük eylemlerin başatlığı görülmektedir. Öncelikle kentte rahat yürüyebilmeli, kentsel açık alanlara sahip olmalı ve gündelik eylemlerimizin uygulama biçimleri sosyalleşme üretme hallerini destekleyebilmelidir. Kamusal alan olmadan, kamusal alandaki karşılaşmalar, ilişkiler ve kamusal olanaklardan bahsedilemeyeceği gibi kamusal alanın "müşterek mekân"a dönüşümünden de bahsedilemez. Müşterek mutfak ve bundan hareketle mikro topluluk ifadesi, Stavrides'in (2018) "müşterek mekân", kavramına referansla kullanılmıştır. Stavrides (2018), kamusal alan ve müşterek mekân arasında net bir ayrım yapsa da kamusal alanın ve kamusal olanakların, müşterekleşme pratiklerinin oluşmasının ön koşulu olduğu düşünülmektedir. Karşılaşma

ve birlikte iş görmenin bugünkü biçimleri, kendilerini mevcut toplumsal ilişkilere bir alternatif olarak sunmaksızın aslında müşterekleşme içinde ve onun vasıtasıyla biçim kazanmaktadır (Stavrides, 2018, s. 68).

Kamusal olanaklar, öznelerin kamusal alanda bir araya gelmesini sağlayan kentsel pratikler bütünüdür. Kamusal olanaklara bir örnek olarak "müşterek mutfak" konusunda; öğrencilerden, özneleri bir araya getirecek pratiklerden biri olarak "mutfak" konusunda mekânı, deneyimi ve iletişimi çeşitlendirecek fikirlerin üretilmesi beklenmiştir. Müşterek mekânlarda topluluk olarak karar verme ve harekete geçme davranışının kazanılmış olması önemlidir; yerin sahiplenilmesi, çevrenin fiziksel müdahaleler aracılığıyla değiştirilmesi ve talep edilen yaşam alanlarına dönüştürülmesine olanak tanınmaktadır (Kızılkan & Başdoğan, 2021). Kamusal alana yönelik bulgular aşağıdaki bölümde, Yeni Kent ve Eski Kent olarak detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

3. Mardin'de Kamusal Alana Dair Bulgular

3.1. Yeni Kent'e Dair Bulgular

Mardin'in güncel kentleşme verileri için DİKA'nın (2023, ss. 154-164) TRC3 Bölgesi 2024-2028 Mevcut Analizi raporuna bakılmıştır. Raporda "yeşil alan yetersizliği", "çok katlı ve iç içe yapılar", "plansız ve kontrolsüz yapılaşma", "tarihi ve doğal çevrenin tahrip olması" vb. tespitler yer almakta; "bölgede şehir planlamadan sorumlu yerel idarelerin sürecin yönetimi konusunda yetersiz kalması, sorunları kısa vadeli hedeflerle ele alması ve eyleme geçmede geç kalınması", kentlerin plansız bir biçimde büyümesinin nedenleri arasında gösterilmektedir. Mardin Büyükşehir Belediyesi'nin (2021, ss. 63-72), 2020 Faaliyet Raporu'ndaki Çevre Koruma ve Kontrol Daire Başkanlığı'nca yapılan çalışmalara bakıldığında, park/yeşil alan yatırımlarının refüj ağaçlandırmasından ileri gidemediği görülmüştür. Dicle Kalkınma Ajansı'nın (DİKA, 2017, ss. 91-92) İstatistiklerle Mardin Raporu'nun, "Belediye'nin Çevresel Harcama İstatistikleri" tablosunda görüldüğü üzere, Mardin'in 2010 yılından 2014 yılına kadar km²'ye düşen nüfus yoğunluğu artmasına rağmen çevre yatırım harcamalarının ve Belediye'nin çevresel harcamalarının düşmesi kentleşme durumuna ilişkin bir başka göstergedir. Kentleşme uygulamalarına yönelik farklı ölçeklerdeki bu örnekler Mardin'de kamusal alanların yoksunluğuna dair veriler olarak da okunabilmektedir. Bu veriler Mardin'de yaşayanların gündelik yaşamda her gün yüzleştikleri, toplumsal yaşamı belirleyen ve yaşam kalitesini etkileyen somut birçok olay ve durumun belirleyenidir.

Mardin'de yerel halkın sıkça ziyaret ettiği bölgeler, Eski Kent'in "çarşı bölgesi" ve Yenişehir Mahallesi'dir. Yenişehir Mahallesi, ilk apartmanların inşa edildiği, kentsel altyapının diğer mahallelere göre daha nitelikli olduğu bir bölgedir. Bu mahallede genellikle 5-6 katlı apartmanlar bulunmaktadır. Ancak, kentsel dönüşüm kapsamında bazı eski binaların yıkılıp yerine 12-13 katlı apartmanların inşa edildiği gözlemlenmektedir. Mardin'in diğer mahallelerinde (bknz. Şekil 2: 13 Mart Mahallesi, Nur Mahallesi) apartmanlar çekme mesafeleri dikkate alınmadan, otopark ve bahçe alanı bırakılmadan inşa edilmiş, yol ve ulaşım altyapısı henüz oturmamış görüntüsü vermektedir. Mardin apartmanlaşma ve inşa pratiği, kentin yoğunluk, sosyal donatı, parsel çekme mesafeleri, ulaşım vb. verileri dikkate alınmadan sürdürülmektedir. Kat yükseklikleri, kentsel donatılar, yoğunluk vs. gibi temel meselelerde bile kenti rasyonalize etmek mümkün görünmez. Kamusal alan ve kentsel donatı eksikliği, örneğin en temel ihtiyaçlar olarak çocuk oyun alanları, açık alan ve parklardan mahrum olmak konut tercihlerini yönlendirmekte, kapalı sitelere talep artmakta ve bu durum kenti daha parçalı, yürünemeyen ve sakinleri için gündelik yaşamın her geçen gün daha da zorlaştığı bir yere dönüştürmektedir (Taşgüzen Polat, 2023).

Mardin'in sınırlı sayıda yeşil alanından biri olan Karayolları Parkı, büyüklüğü ve kullanımı açısından en önemli park olarak dikkat çekmektedir. Erişilebilir konumuyla farklı yaş gruplarından kişiler tarafından kullanılan bu park, son yıllarda park içerisine inşa edilen kafelerle ticarileştirilmiş ve kamusal olarak kullanılabilir alanları azaltılmıştır. Karayolları Parkı dışında sadece üç adet kent parkı bulunmakta ve bu

parklar nüfus yoğunluğunun ve hareketliliğin nispeten azaldığı bölgelerde konumlanmaktadır. Mardin Artuklu Belediyesi'nin (2019) 2020-2024 Stratejik Planı'nda Mardin'in hâlihazırda toplam yeşil alan miktarı 50.116m², kişi başına düşen yeşil alan ise 0,4m² olarak belirtilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Mardin "Yeni Kent" mevcut yeşil alan haritası (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır, 2023.)

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2014) tarafından Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 29030 sayılı Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'ne göre, kişi başına düşen asgari yeşil ve açık alan miktarı 15 m² olarak belirlenmiştir. Yukarıda bahsi geçen veriler, Mardin'in yeşil alan bakımından ne kadar yetersiz bir kentsel yaşam sunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Yeni Kent'te az sayıda küçük mahalle parkının dışında henüz apartmanlarla dolmamış kırlık ve kayalık alanlar bulunmaktadır. Kentin çeşitli bölgelerinde yer alan bu geniş kayalık topoğrafyalar, doğal olarak bir kamusal alan potansiyeli taşımaktadır. Sayın'a (2023, s. 167) göre, yapıların yanı sıra ağaçlar, kayalar, yamaçlar da mekânın oluşumunu sağlar. Hatta kimi zaman insan eliyle yapılmış bir yapı olmadan da mekândan söz edilebilmektedir. Bu alanlarda çocuklar oyun oynamakta, aileler piknik yapmakta ve kış aylarının güneşli günlerinde kayalıklarda güneşlenmektedir. Yenişehir'de doğal yapı, Mardin'e özgü kamusal alan imkânı oluşturmakta, beşerî yapı ise insan-mekân arasındaki güçlü ilişkinin ortadan kaldırmasında araç olarak kullanılmaktadır (Şekil 6, 7, 8 & 9). Apartmanlar bir bakıma 'kırın içine' sızmakta; otlayan koyun sürüleri ve atlar, badem ağaçları ve yerel otlar Mardin'in kendine özgü apartman manzaralarının fonunu oluşturmaktadır (Şekil 10). Doğaya bir "nesne" gibi yaklaşılması ve sömürgeleştirilmesi tutumu, kentin dönüşümünde etkin olan mikro ve makro süreçlerde belirleyicidir.

"Her yurttaşın, yaşadığı kente ait bazı yerlerle bağı vardır; o kente dair imgesi bu yerlerdeki anılarıyla yüklüdür" (Özgen Kösten, 2023, s. 183). Şehrin topoğrafik ve jeolojik özelliklerinin ve bitki örtüsünün korunması kentin geleceği açısından önemlidir; kentlilerin yere özgü aidiyet duygularını ve kentsel yaşamın niteliğini güçlendirmektedir. Diğer yandan Yeni Kent'in inşa pratiği bu doğal oluşumları yok ederek sürdürülürken, 'koruma altındaki' Eski Kent'in dönüşümü ise turizm yoluyla gerçekleşmektedir.

Şekil 6 ve 7. 13 Mart mahallesinde geniş kayalık topoğrafya ve apartman silüeti (Taşgüzen Polat, 2022)

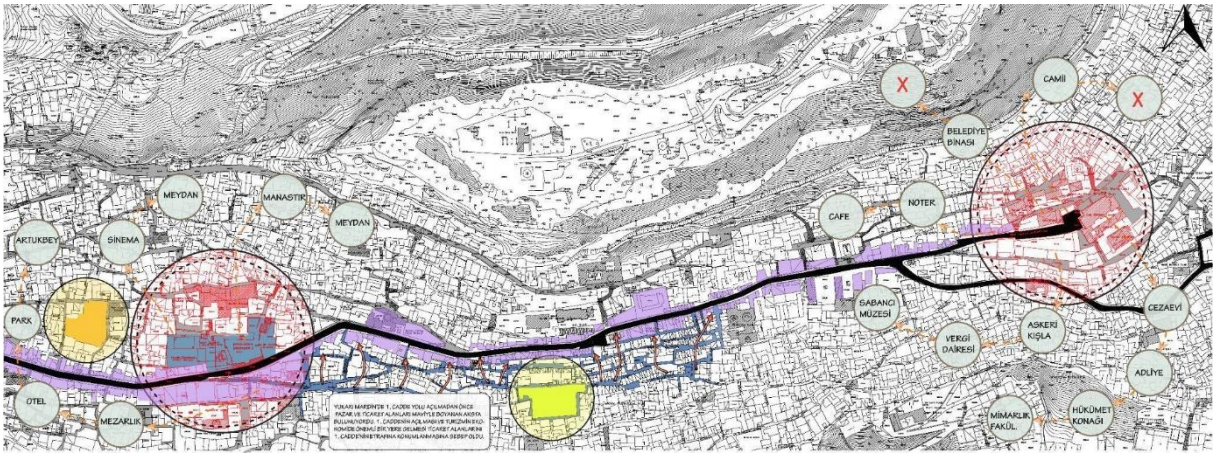
Şekil 8. ve 9. Şekil 6 ve 7'deki kayalık alan 2023 yılında başlayan yeni apartman inşaatlarıyla yok edilmiştir. (Taşgüzen Polat, 2023)

Şekil 10. Mardin 13 Mart mahallesinde piknik yapan insanlar ve yapılaşma (Taşgüzen Polat, 2017).

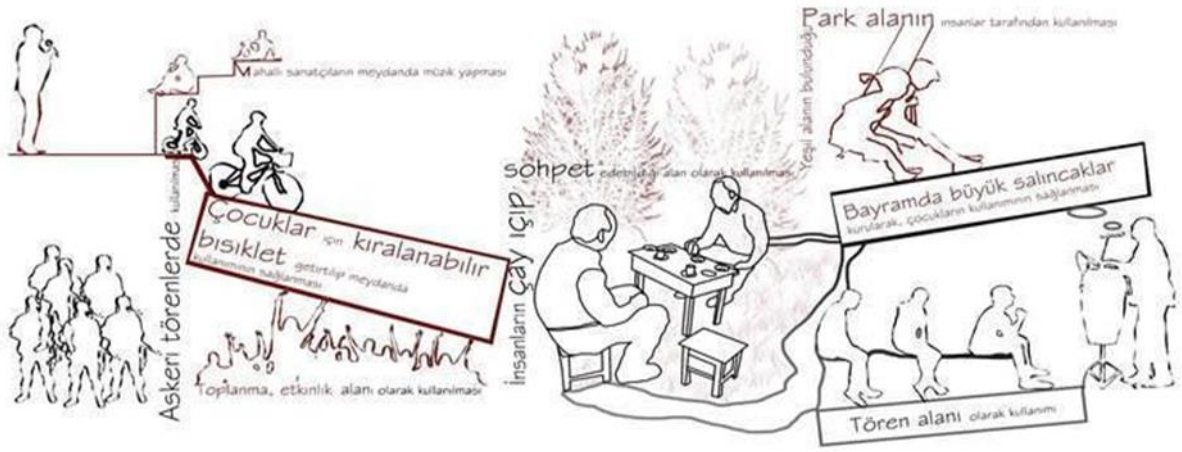
3.2. Eski Kente Dair Bulgular

Eski Kent'in başlangıç eşiğini Diyarbakır kapı oluşturmakta, bu bölgede Mardin Büyükşehir Belediyesi tarafından çok katlı otopark ve ticari alan projesi inşaatı sürmektedir. Tur otobüsleri, yolcularını Diyarbakır Kapı'da indirmekte, turistler her iki tarafında dükkân ve kafelerin olduğu Birinci Cadde boyunca yürüyerek önce Cumhuriyet Meydanı'na sonra da caddenin sonunda Hükümet Meydanı'na ulaşmaktadırlar. Cumhuriyet Meydanı'nın güncel durumunda, yer altında bir otopark alanı bulunmaktadır. Birinci Cadde'yle meydan arasında kot farkından dolayı merdivenlerle çıkılan sert zemin alanda, önünde fotoğraf çektirmek için yerleştirilmiş "Mardin" yazısı ve ahşap birkaç oturma alanı yer almakta ve kuzeyindeki sokaklar meydana farklı kot ilişkileriyle bağlanmaktadır. Bu alanda fotoğraf çektirmek ve biraz soluklanmak için durulmakta; son zamanlarda atlar da turistik fotoğraflara manzara oluşturmak için meydanda dolaştırılmaktadır. Birinci Cadde'nin güneybatısında yer alan sokaklardan biri, Mardin Büyükşehir Belediyesi tarafından "Kültür Sokağı'na" dönüştürülmüş; renk kullanımı, aydınlatma ve çeşitli dekoratif objelerle kentin diğer sokaklardan farklılaştırılmıştır. Bu sokakla Birinci Cadde'ye alternatif bir turistik gezi güzergâhı oluşturmak hedeflenmiştir. Böylece meydanların çevrelerinde yer alan yapılar hızla dönüşmeye başlamış; yeme-içme, konaklama başta olmak üzere turistik hizmet işlevleri çoğalmıştır. Birinci Cadde'nin bitiminde, üç yol sapağının kuzeyinde bir sokak da benzer şekilde düzenlenerek, farklı köşelerinde fotoğrafların çekildiği bir "fotoğraf platosu" oluşturulmuştur. Şekil 11'de siyah renk Birinci Cadde'yi gösterirken, çember içine alınan iki alan, Cumhuriyet Meydanı (solda) ve Hükümet Meydanı'nı vurgulamaktadır. Bu iki meydan, hem turistik bir rotanın varış ve toplanma noktaları olarak hem de Eski Kent'te başka meydan bulunmaması dolayısıyla öne çıkmaktadır. Cumhuriyet Meydanı bu amaçla kullanılsa da Hükümet Meydanı günümüzde araçların otopark alanı olarak kullanılmakta ve asıl işlevini yerine getirememektedir.

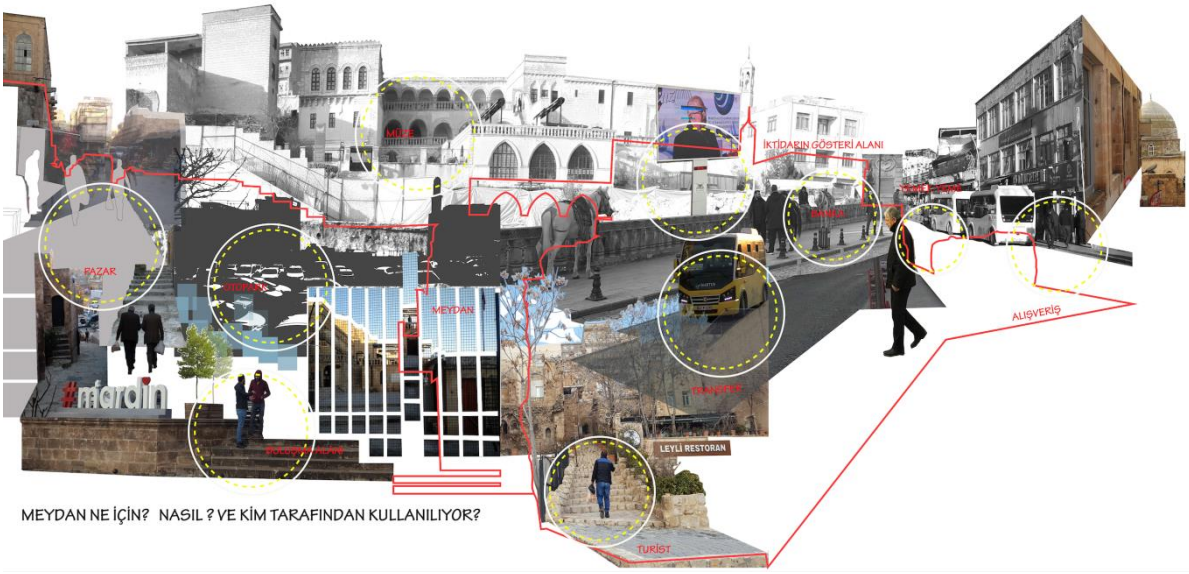

Şekil 11. Eski Mardin'de Birinci Cadde (Siyah), Cumhuriyet Meydanı (Solda) ve Hükümet Konağı Meydanını (Sağda) gösteren harita (Musa Tekin tarafından hazırlanmıştır, 2020)

Cumhuriyet Meydanı, kuzeyinde Mardin Müzesi ve Meryem Ana Kilisesi, güneyinde Latifiye Cami, İnekler Çarşısı, Gazi Paşa İlkokulu, doğusunda Şahkulubey Konağı, batısında Kırklar Kilisesi gibi hem kamusal ve dini hem de önemli ticari ve sivil yapıların ortasında bulunan tek meydandır (T.C. Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Şekil 12'deki kolajda meydan, geçmişte çocukların salıncakta sallandıkları, toplanma ve etkinlik alanı olarak kullanıldığı bir gündelik yaşamda daha kamusal bir özellik ortaya koymuşken, günümüzde sert zemin bir alan olarak gelip geçilen, insanların en fazla fotoğraf çekmek için durdukları, turistik bir varış ve dağılış noktasıdır (Şekil 13).

Şekil 12. Cumhuriyet Meydanında geçmişte gerçekleştirilmiş pratikler kolajı (Sibel Çamurdaş tarafından hazırlanmıştır, 2020)

Şekil 13. Cumhuriyet Meydanında günümüzde gerçekleştirilen pratikler kolajı (Musa Tekin tarafından hazırlanmıştır, 2020)

Mardin'de "çarşı" denildiğinde Eski Kent akla gelmektedir. Marangozlar sokağı, cam atölyeleri hâlâ aktiftir ve hem yerel halkın hem de turistlerin uğrak yeridir. Manav, kasap, vb. dükkânların olduğu sokaklar canlılığını korumaktadır. Diğer yandan 2013 yılında başlayan ve 2015 yılında tamamlanan restorasyon çalışması sonucunda, kapı ve tabela yenileme çalışması yapılmış bazı sokaklar adeta hayalet sokaklara dönüşmüş, buradaki esnaf ise Yeni Kent'e taşınmıştır. Bu durumun hem nedeni hem de sonucu olarak, kent belirli turistik rotalara dönüştürülmekte, bu rotaların dışında kalan alanların gündelik ve toplumsal yaşam açısından önemi göz ardı edilmektedir.

Eski Kent merkezinde turistik olmayan kamusal pratikler, sokaklar, teraslar ve "arada kalmış" alanlar dolayısıyla mümkün olabilmektedir. Bu teraslarda uçurtma uçurulmakta, yaz akşamları açık hava sineması izlemek için toplanılmakta ve bu etkinlikler birbirini tanımayan insanların bir araya gelme alanlarına dönüşmektedir. "Toplum içindeki paylaşma ve karşılaşma biçimleri icra edilirken yaratılmaktadır" (Stavrides, 2018, s. 170). Mardin'de kendiliğinden gerçekleşen ve kolektif olarak icra edilen pratikler olarak uçurtma uçurmak, film izlemek, yemek yapmak ve birlikte yemek, sokakta oturmak ve muhabbet etmek gibi pratikler topluluk olmanın, "bağların, bağlantıların ve ağların [inşası]" açısından önemlidir (Chomsky, 2012'den aktaran Stavrides, 2018, s. 173).

Mardin'in müze ve marka kent olma girişimi ve beraberinde turistik işlevlerin ve pratiklerin artmasıyla süregiden değişimi devam etmektedir. Bu açıdan en güncel ve önemli değişim, 2000 yılından bu yana Mardin Müzesi olarak kullanılan ve geçmişte Süryani Katolik Patrikhanesi'ne ait olan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından satın alınan (Türkiye Kültür Portalı, 2023) yapının Süryani Katolik Vakfı'na devredilmesi sürecidir. Müzenin taşınması için yer arayışına girilmiş, bunun için de 2012 yılından bu yana Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi olarak hizmet veren yapı seçilmiştir. Hükümet Konağı olarak 1874'lerde inşa edilmiş olan bu yapı, çeşitli işlev dönüşümlerinden sonra, 2011 yılında başlayan ve 2012 yılında biten restorasyon sürecinden sonra Mimarlık Fakültesi olarak hizmet vermeye başlamıştı (Düzenli & Taşar, 2012). Eski bir kamu yapısının, içeride ve dışarıda gerçekleşen çeşitli öğretim faaliyetleri ve gündelik pratiklerle birlikte kamusallığı artan bir yapıya dönüşmesi, kentin kamusallığına sunduğu katkı açısından da önemliydi. Mimarlık Bölümü'nün yıllardır hizmet vermekte olduğu binadan taşınması kararı, 2023 yılının ocak ayında gerçekleşmiştir. Tek başına bu karar bile, Eski Kent'in kentsel ve kamusal olanaklarının gittikçe kısıtlandığını ortaya koymaktadır. Mimarlığa ve kent yaşamına katkıda bulunan bir bölümün öğrencilerinin kentin geleneksel dokusuyla olan ilişkisi, sosyo-

kültürel etkileşim ve kurulan bağlar kesintiye uğratılmıştır. "Mekân icra edilme süreci içinde toplumsal olarak anlamlı hale geldiğinden, hafıza da basitçe mekâna yüklenmiş bir şey değil, mekânsal algıyı doğrudan etkilemek suretiyle mekânı etkin bir şekilde yeniden biçimlendiren bir şeydir" (Massey 2005, s. 189'dan aktaran Stavrides, 2018, s. 178). Mimarlık Fakültesi'nin kolektif hafızası, yapıyı ve içinde yer aldığı kentsel yaşamı biçimlendiren anlamlı bir öge olarak geçmişte geçirdiği dönüşümlerden farklıydı ve daha kamusal bir özellik ortaya koymaktaydı (Şekil 14 & 15).

Şekil 14 & 15. Artuklu Mimarlık Bölümü'nde öğretim faaliyetleri, 2012-2023 (M. Fatih Bölük & İzzettin Kutlu arşivlerinden)

4. "Müşterek Mutfak" Projesi Üzerinden Kamusal Olanakları Tartışmak

4.1. Proje Alanına Dair Bulgular

Eski Mimarlık Fakültesi Gül Mahallesi'nde yer almakta olup etrafında konut yapıları, geleneksel bir hamam (Savurkapı Hamamı), şimdilerde boşaltılmış bir ilkokul alanı ve Sabancı Kent Müzesi bulunmakta; etrafında ve çevresinde potansiyel kamusal alanlar barındırmaktadır. Önündeki meydan yoğun araç giriş çıkışından ve araç park alanı olarak kullanımından ötürü atıl durumdadır. Doğusunda boş bir alan ve güneyinde günümüzde kafe olarak işlevlendirilmiş taş bir yapı ve onun açık otoparkı olarak kullanılan bir kent terası vardır. Eski Kent'e arabalarıyla gelenlerin son durağı bu otopark olmakta, araçlar Eski Mimarlık Fakültesi meydanının ve güneyinde kalan bu terasın kamusal kullanımını baskılamakta ve işlevsiz hale getirmektedir. Terasında uçurtma uçurulan, kapalı ve açık alanlarında derslerin işlendiği, seminerlerin verildiği, yaratıcı gündelik pratiklere ev sahibi olan Mühendislik-Mimarlık Fakültesi ve çevresindeki alanın kamusal potansiyelini yükseltecek "müşterek mutfak" fikri etrafında düşünülmesi ve öğrencilerden çeşitli önerilerin geliştirilmesi istenmiştir. Günlerinin büyük bir çoğunluğunu geçirdikleri, proje teslim dönemlerinde sabahladıkları bir yerin topluluk pratiklerini tartışmaları, yemeğin, gıdanın merkezde olduğu, bağ kurmanın nasıl ve ne şekillerde mekânsallaşabileceğini ortaya koymaları beklenmiştir.

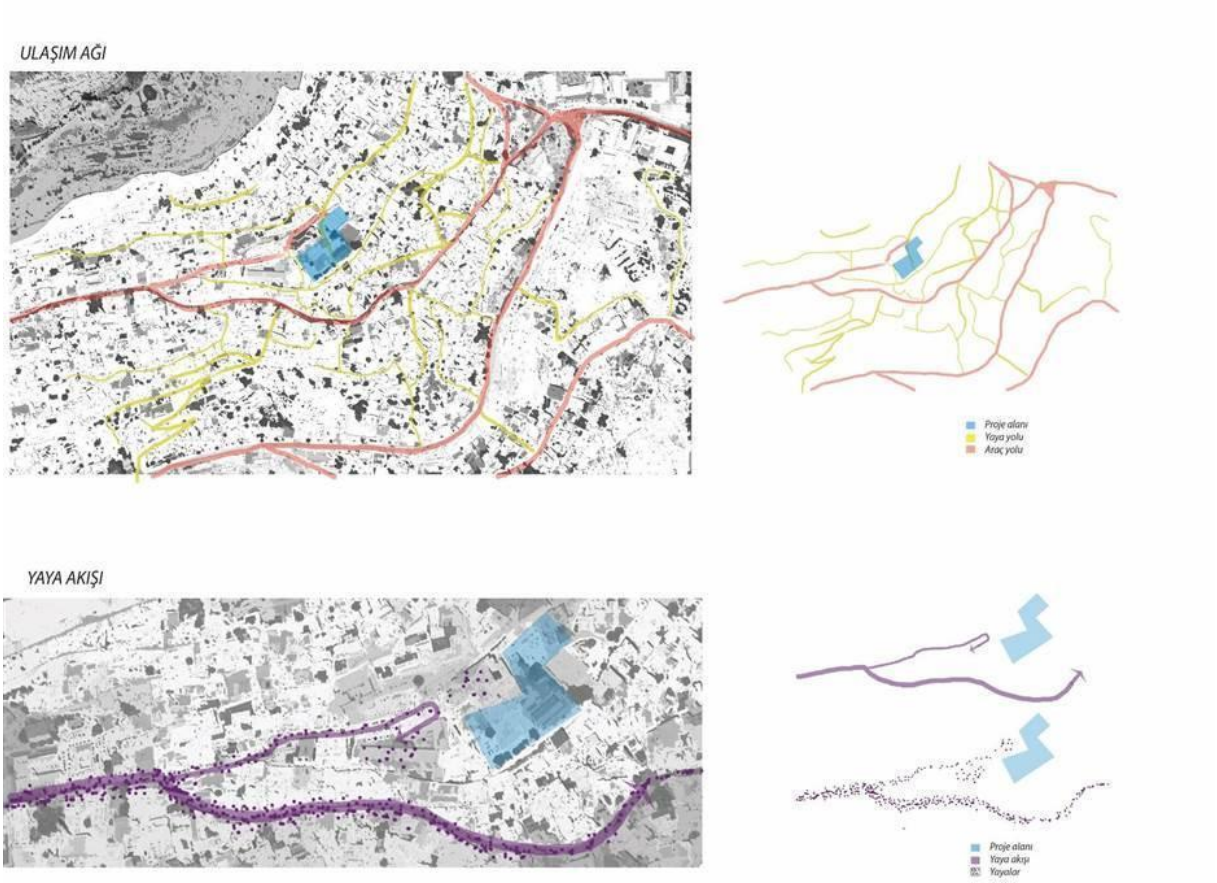
Alanda yer alan ağaçların korunması, çoğaltılması ve insanların altlarında oturup yemek yiyebilecekleri mekânlar yaratılması ortak tartışmalarda öne çıkmıştır. Alandaki, güncel kullanımı kafe olan taş yapının her öğrencinin tasarım kararına göre yeni bir işleve dönüştürmesi diğer bir ortak karardır. Aşağıda proje alanını gösterir kolajlar (Şekil 16, 17 & 18), hem alanın sorunlarını (araç park alanı, atıl olma durumu gibi) hem de alanın potansiyellerini (ağaçlar, mimarlık bölümüyle komşu olması ve öğrenci potansiyeli) ortaya koymaktadır. Mimari proje stüdyolarının kent için fikir üreterek bir topluluk pratiği oluşturma durumu müşterek mutfak projesiyle ortaya konulan mekânsal ve sosyal çeşitlilik üzerinden tartışılacaktır.

Şekil 16. Proje alanı kesitleri (doğu-batı ve kuzey-güney yönleri) [Eski Mimarlık Fakültesi ve Merlin Konağı arasında kırmızı ile gösterilmiş alan (Berfin Erdemli tarafından hazırlanmıştır, 2020)]

Şekil 17. Proje alanını gösteren kolaj, kuzeyden güney yönüne bakış (Berfin Büşra Özel tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 18. Kent dokusu içinde proje alanını (mavi lejant) gösteren haritalar (Rojda Fırat tarafından hazırlanmıştır, 2020).

4.2. Mimari Proje Stüdyolarının Bir Kent Topluluğu Olarak Önemi

Mimari Proje stüdyolarının kent için fikir üretmesine çeşitli örnekler verilebilir. Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü hocaları yürütücülüğünde farklı dönemlerde yapılmış proje stüdyoları kenti farklı açılardan tartışmaya açmıştır. Örneğin, *Gaia'da Bir Kıvrım Antroposen'de Bir An* isimli Mimari Proje Stüdyosu, doğa-kültür ayrımında somutlaşan ikiliklerin Mardin kenti üzerinden tartışılmasını konu edinmiş ve öğrenciler konuyla ilgili farklı projeler geliştirmişlerdir (Serim, 2017). Bir diğer örnek, *Mardin Enformel Mimarlık Atlası*'dır. Mardin eski kent merkezinde bulunan 200 yapının belgeleme çalışması Mardin Artuklu Üniversitesi bünyesinde bir bilimsel araştırma projesi çerçevesinde gerçekleşmiş, hazırlanan envanter föyleri Mimarlık Bölümü 4. Sınıf öğrencilerinden bir grup tarafından doldurulmuştur (Ataş, Güneş & Işıker, 2020, s. 61). Yine bir başka proje Aslıhan Ece Paköz tarafından yürütülen *Sokak Hayvanları için Geçici Tedavi ve Rehabilitasyon Merkezi* isimli projedir. Projede genelde tüm sokak hayvanları, özelde ise Mardin'in tarihi kent merkezinde çöp toplama ve malzeme taşıma işlerinde çalıştırılan eşekler ile turizm alanında çalıştırılan atlar üzerine sorgulamalar yapılmıştır (Paköz, 2022, s. 865). Dünyada ve Türkiye'de üniversitelerin mimarlık bölümlerinin tasarım stüdyolarında üretilmiş birçok başka projeyle bu örnekler çoğaltılabilir.

Eski Kent (Mardin), markalaştıkça metalaşmakta ve kentin tüm bileşenleri de bundan nasibini almaktadır. Bunların başında "mutfak kültürü" gelmektedir. Evlerin yeniden işlevlendirilerek dönüştürüldüğü restoran ve kafeler, kenti kısa süreli ziyarete gelenlere hizmet vermeye yönelik içerik kazanmış ve fiyatlandırılmıştır. "Sarf edilen emeği ve sömürüyü gizleyen mikro girişimcilik ideolojisi"nin (Federici, 2023, s. 108) sunduğu mekânları bir yabancı ya da yolcu olarak deneyimleyenlerin kentle ilişkilenme biçimi ise turistik ve tüketime yöneliktir. Federici'ye (2023, s. 108) göre, "alışveriş, yemek

pişirmek, dikiş gibi yeniden üretime yönelik faaliyetlerin toplumsallaşması oldukça önemlidir çünkü bunlar (…) üstüne toplumun inşa edildiği kayadır" (s. 147).

Tümüyle ev içine bağlı ve bireysel bir etkinlik olmaktan çıkan (Federici, 2023, s. 193) yemek pişirme pratiğinin sosyalleşme pratiği olarak ele alınması ve insanları bir araya getirme imkânlarını çoğaltacak mekânsal/topluluk dinamiklerine zemin oluşturması önemlidir. Akşam yemekleri, bayram yemekleri, festival yemekleri, düğün, cenaze yemekleri vb. farklı bireylerin/toplulukların aynı masa/sofra etrafında toplanmalarını sağlamaları bakımından; dayanışmanın ve topluluk olmanın ortamlarını oluştururlar. Mutfak, kültürden kültüre, bireyden bireye, ekonomiden ekonomiye, yerden yere boyutları, kullanımı, içini dolduran teknoloji ve malzemeleri açısından değişkenlik gösterir. 5. İstanbul Tasarım Bienali'nde "Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım" başlıklı küratörün metninden alınan aşağıdaki cümleler, mutfağın geçmişten günümüze çeşitli üretimlerin gerçekleştiği çok disiplinli bir alan olduğunu ve farklı amaçlarla ele alındığını göstermektedir. Yemek pratiği yalnızca 'yeme' meselesi değildir.

> Mutfaklar birer ortak etkileşim alanıdır. Toplumsal farklılıkları sahiplenir, fikirlerin dolaşımına, özen, empati ve konukseverlik pratiklerine olanak sağlarlar. Tarih boyunca mutfaklar, yiyeceklerin değeri, üretimi ve dağıtımının yanı sıra yemek pişirmenin ve yemenin sosyopolitik yönleriyle ilgilenen tasarımcılar, mimarlar ve sanatçıların çalışmalarına konu olmuştur (Pestana, 2020).

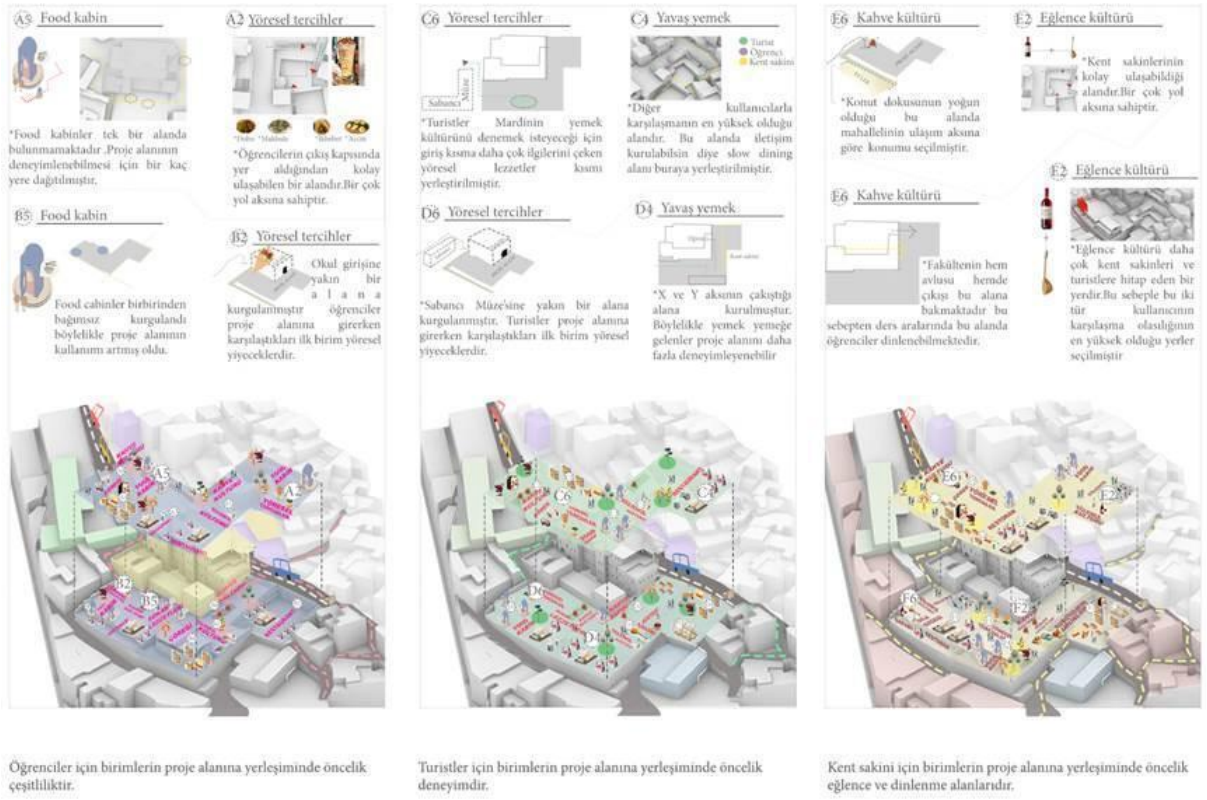
Müşterek Mutfak Proje föyünde (2020) yer alan aşağıdaki ifadeler mutfak ve topluluk oluşturma pratiğini tanımlamak adına da önemlidir:

> Evde kalmak bir yandan 'güvenli bir alan' gibi görünürken, diğer yandan bireyin kentsel/sosyal ihtiyaçlarının, kentin sosyo-mekânsal donatılarının ne kadar önemli olduğunu da 'çarpıcı biçimde' ortaya koydu. Sürekli inşa halindeki bir kentte, her arazi parçasını kâr odağına dönüştürmeden kentselleşmek, olağanüstü koşullarda toplumsal/mekânsal travma ve krizlere karşı bireyin daha 'güvende' hissetmesini sağlar. Olağanın sınırlarının zorlandığı böyle zamanlarda bireyin temel gündelik pratiklerinden biri olan yeme-içme pratiği ayrıca önem kazanmıştır.

Aşağıda Zehra Dinçer, Rojda Fırat ve Yasin Özçetin'in projeleri üzerinden müşterek mutfak ve açılımları farklı boyutlarıyla tartışılmaktadır. Projeler, mutfağın müşterekleşme pratiklerini, karşılaşma, bir araya gelme, üretme ve deneyimleme biçimleri olarak ortaya koyarken mekânı da farklı şekillerde dönüştürmektedirler. Her bir proje, belirlenmiş proje alanını, kapalı, yarı-kapalı ve açık alan olarak yeniden ele almakta, çalışmanın bulgularından olan kamusal alan sorununa mekânsal ve sosyal olarak yeni çözüm önerileri getirmektedir. Mardin'de müşterek mutfak, farklı yaş grubundan insanların birlikte çalıştığı, farklı büyüklükte ve çeşitlilikte mutfakları ve yapma biçimlerini içeren bir alan yaratma potansiyeli oluşturması bakımından önemlidir. Bu nedenle yeme ve içme pratikleri ve bunun sergileniş biçimleri, kolektif bir üretme, sergileme, tüketme yeridir aynı zamanda. Bu çeşitliliği mekânsal bir deneyim olacak şekilde ele almak Zehra Dinçer'in projesinde öne çıkmaktadır (Şekil 19, 20 & 21).

Şekil 19. Alandaki malzeme ve materyal çeşitliliği kolajı (Zehra Dinçer tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 20. Müşterek mutfağın içeriğini sakinlerin deneyimi üzerinden tartışmak (Zehra Dinçer tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 21. *Müşterek Mutfak* stüdyosu final üretimleri (Zehra Dinçer tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Toplumsal ilişkilerde önemli olan gündelik deneyimlerimizdir (Sennett, 2020, s. 76). Herkese açık bir çalışma ortamında iş birliği yapılarak aktif bir katılım ortamının sağlanması, mutfak ve ilişkili olduğu pratikler aracılığıyla kent yaşamını sağlamlaştıran bir atölye ortamı yaratır. Mardin'de bir restoranda yemek yemek, herkesin karşılayabileceği bir aktivite değildir. Özellikle turizmin etkisi ile kafe ve restoranların yiyecek-içecek fiyatları artmıştır. Proje süresince, bir sosyalleşme yeri olarak sofraların evler ve belli gruplara hitap eden mekânlar dışında alternatif alanlar oluşturmanın önemi vurgulanmıştır. Masada yemek, yer sofrasında yemek, ayakta hızlı yemek, ağaç altında oturarak yemek, yerken bir fikri/meseleyi tartışmak, sessizce yemek, kalabalık yemek, yalnız yemek vb. yemek pratikleri çok farklı şekillerde düşünülebilir. Özellikle yemek yapma ve yeme pratiğinin bir tür karşılaşma ve deneyim ortamına dönüşmesi, yukarıda sayılan çeşitliliği dikkate almayı gerektirmektedir. Farklı yapısal malzemeler, mutfağın çeşitli malzemeleri ve işlevselliği ile düşünülmektedir.

Rojda Fırat, iki temel meseleden hareketle tasarım kararını kurgulamıştır. Öncelikle yağmur suyunu toplayan ve bunu güneyde konumlanan küçük bir kent bostanına yönlendiren bir sistem düşünmek ve bostanda üretilen gıdaya dayanan bir kolektif mutfak oluşturmak. Bu nedenle az sayıdaki üründen hareketle deneysel bir mutfak oluşturmak ve ürünlerin günlük üretilme, bakım ve toplanma gibi öncelikli işlerini merkeze alarak gıda israfını önlemek önemli kararlardandır. Bu döngüsel süreçte iş birliği yapmak, başkalarından öğrenmek ve öğrendiğini aktarmak gibi gündelik pratiklerin mekânsal kararları belirleme biçimi önemlidir. Kapalı, yarı kapalı ve açık alanlar bu pratiklerin gerektirdiği alanlar düşünülerek tasarlanmıştır. Geleneksel ve modern pişirme biçimleri alana dâhil edilirken, ağaçların ve gölgelik alanların bir aradalığı, yaz ve kış koşullarında açık alanda daha fazla bulunabilmeyi sağlamayı hedeflemektedir (Şekil 22, 23 & 24).

Şekil 22. Yağmur suyu toplama sistemini gösteren kolaj (Rojda Fırat tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 23. Kesit perspektifler (Rojda Fırat tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 24. Yerleşim kararlarını gösteren aksonometrik perspektif (Rojda Fırat tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Spor ve yemek yapma pratikleri birlikte düşünüldüğünde nasıl bir mekânsallık ortaya çıkar? Spor pratiğine dair ihtiyaç duyulan mekânların, park alanlarının zayıf olduğu bir kentte yeme-içme pratiğiyle birlikte düşünülmesi, Yasin Özçetin'in (Şekil 25 & 26) tasarım sorunsalını oluşturmaktadır. Kent sakinlerini alana yönlendiren ve taşıyan yollar, rampalar ve köprüler, aynı zamanda sporun kurgulandığı mekânlardır. Bisiklet yolu, koşu yolu, zıplama alanları, kaydıraklar, tırmanma duvarları hem alandaki kot farkını düşünmenin hem de eğlenirken bir araya gelmenin yollarını ortaya koymaktadır. Alanın merkezinde yer alan mutfak, çok geçişli bir mekâna dönüşmektedir. Mutfak mekânına girişin ve çıkışın farklı bağlantılarını oluşturmak, yapıyı daha kamusal ve geçirgen bir alana dönüştürmeyi mümkün kılmaktadır.

Şekil 25. Spor ve mutfağı bir arada düşünmek, güneybatı yönünden alana bakış (Yasin Özçetin tarafından hazırlanmıştır, 2020).

Şekil 26. Spor ve mutfağı bir arada düşünmek, model/perspektif (Yasin Özçetin tarafından hazırlanmıştır, 2020).

SONUÇ

Bu çalışma, Mardin'in güncel kentleşme pratiklerine dair bir çerçeve sunarak, saha bulgularıyla ortaya çıkarılan kamusal alan ve turizm sürecine ilişkin bir tartışma ortaya koymayı amaçlamıştır. Mardin'de kamusal alanın durumu, Yeni Kent'in yeşil alan yetersizliği, altyapı ve üstyapı yatırım eksikliği, konut üretim biçimleri gibi farklı ölçeklerde örneklerle tartışılmıştır. Eski Kent'in kamusal alanına ilişkin durum ise, özellikle son yıllarda turizmin etkisi artan bir şekilde kentsel alanı dönüştürücü gücüyle birlikte ele alınmıştır.

Kentin topoğrafya açısından ikilik hali, gündelik dilde (Yukarı Mardin ve Aşağı Mardin) olduğu gibi, yönetim anlayışında da kendini göstermektedir. Yeni Kent'e geçip gidilen, vakit geçirmeye gerek duyulmayan ve kendi haline bırakılan bir 'önem' atfedilirken; Eski Kent, turistler için sürekli düzenlenen ve çok hızlı işlev değiştiren, eski sakinlerini de her geçen gün kaybeden bir yere dönüşmüş, yerel sakinler için orada vakit geçirmek, yüksek ücretler ve azalan konut işlevinden dolayı gün geçtikçe zorlaşmıştır. Yerel yönetimin kamusal olanaklara ilişkin aksiyon alması hâlihazırda yapılmış yatırımlara ve pratikte alınan kararlara bakıldığında kısa vadede mümkün görünmemektedir. Diğer yandan içinden geçtiğimiz süreçte, Covid-19 pandemisi ve 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremler, topluluk temelli dayanışmanın ve örgütlenmenin önemini ortaya koymuştur. Bu makalede yerel mikro-topluluklardan biri olarak Mimarlık Bölümü öğrencilerinin kent için fikir üretmesinin önemi vurgulanmıştır. *Müşterek Mutfak* ve *Yaratıcı Kamusal Olanaklar* stüdyo derslerinde, Mardin'in kentsel/kamusal yaşamına dair sorunlar ortaya konulmuş ve bu sorunların çözümü için bir yaklaşım geliştirilmiştir.

Bu makale, Mardin'in güncel kentleşme pratiklerine dair problemleri merkeze alarak yapılabileceklerle ilgili önerilerin, kenti deneyimlerken öğrenen ve üreten aktörler (öğrenciler) tarafından geliştirilmesinin yolunu ortaya koymuştur. Eski Mardin'de gündelik hayatın ve kentsel yaşamın zayıflamasının neden ve sonuçlarından biri, turizm ağırlıklı yaklaşımın fiziksel ve sosyo-kültürel dokuyu dönüştürmesidir. Tarihi çarşı içinde gerçekleştirilen zanaat üretimleri yıldan yıla azalırken, Eski Mardin'i oluşturan yapılar, kültür ve yeme-içme başta olmak üzere gündelik pratikler bu tüketim yaklaşımından payını almış ve almaktadır.

Kamusal olanaklar, kentin gündelik pratiklerinden hareketle ve kolektif deneyiminden oluşur. Mardin'de yeme-içme pratikleri çeşitli sosyalleşme ve iş birliği ortamları oluşturması bakımından böylesi pratiklerden biridir. Farklı ihtiyaçlara ve beklentilere yönelik kamusal ortamın zenginleşmesi her şeyden önce bir kent hakkıdır. Bununla birlikte bu sosyallaşme ortamları kentsel kararlara katılım, toprak, su ve bitki örtüsünün korunması ve maddi ve/veya ekonomik kaynakların kamu yararına kullanımı konusunda karar mekanizmalarında etki sahibi olma yolunda bir adıma dönüşebilir. *Müşterek Mutfak* kapsamında ortaya konulan tespitler ve öğrencilerin geliştirdikleri projeler, günümüzde Mardin'de süregiden kentleşme uygulamalarının yarattığı yıkıcılığa rağmen, ortaya konulabilecek kamusal olanaklara işaret etmiştir. Bu olanakları mümkün kılmanın yolu kent için eylemde bulunan farklı büyüklükteki toplulukların iş birliği yapma kapasitelerinin geliştirilmesinden geçmektedir. Mikro toplulukların etki alanının genişletilmesinin ve topluluklar arasında oluşacak iş birliği ağlarının geliştirilmesinin kentsel yaşamın niteliğini de artıracak yollardan biri olduğu vurgulanmıştır. Bu yolda öğrenci projeleri kentsel yaşamı zenginleştirecek fikirlerin ve yaklaşımın çeşitliliğini ortaya koymuştur.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.*

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma, 20/09/2023 Evrak Tarih ve 111200 Sayısı ile Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'nda değerlendirilmiş olup çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna oy birliğiyle karar verilmiştir.*

Teşekkür: *Mardin Artuklu Üniversitesi Mimarlık Bölümü 2020-2021 Bahar Dönemi Proje 5-6 Yaratıcı Kamusal Olanaklar ve 2020-2021 Güz Dönemi Müşterek Mutfak proje derslerini alan öğrencilerimize teşekkür ederiz. Bu çalışmada projeleri yer alan öğrencilerimiz: Sibel Çamurdaş, Musa Tekin, Berfin Erdemli, Yasin Özçetin, Rojda Fırat, Zehra Dinçer ve Berfin Büşra Özel.*

KAYNAKÇA:

Ataş, Z., Güneş, N. & Işıker, F. (2020). Mardin Enformel Mimarlık Atlası: Mardin'de Kullanıcısı Tarafından Üretilen Mimarlık Ürünlerinin Belgelenmesi ve Mekânsal Taktiklerin Keşfi. Mimarlık Dergisi. 61(414), 59-64.

Bölük, M. F. (Fotoğraf Arşivi). (2012). Artuklu Mimarlık Bölümü'nde Öğretim Faaliyetleri [dijital görsel]

Çağlayan, M. (2021). Mardin'in UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne Alınma Süreci. International Journal of Mardin Studies. 2(2). 7-16.

Çamurdaş, S. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

DİKA (2017). İstatistiklerle Mardin Raporu. https://www.dika.org.tr/assets/upload/dosyalar/istatisliklerle-mardin.pdf adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde erişilmiştir.

DİKA (2023). TRC3 Bölgesi 2024-2028 Mevcut Durum Analizi. https://www.dika.org.tr/planlama/bolge-plani-dokumanlari adresinden 10 Ocak 2024 tarihinde erişilmiştir.

Dinçer, Z. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

Düzenli, H. İ. & Taşar, E. S. (2012). Mardin'de Tarih, Bina ve Mimarlık Katmanları. 19. yy. Hükümet Konağından 21. yy. Mimarlık Fakültesine Dönüşümün Hikayesi. Arredamento Mimarlık. 254 (sy.), 64-78.

Erdemli, B. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

Federici, S. (2023). Dünyayı Yeniden Efsunlamak-Müşterekler Siyaseti ve Feminizm. (E. Kılıç Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.

Fırat, R. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

Kızılkan, G. & Başdoğan, S. (2021). Müşterek Mekânlarda Kendin-Yap Şehirciliği. Yapı Dergisi. 465(-), 54-59.

Kuran, H. (2021). Şehir Hakkı-Neoliberal Kentleşme ve Sınıf Mücadelesi. Ankara: Nika Yayınevi.

Kutlu, İ. (Fotoğraf Arşivi). (2023). Artuklu Mimarlık Bölümü'nde Öğretim Faaliyetleri [dijital görsel].

Özbek, M. (2015). Giriş: Kamusal Alanın Sınırları. M. Özbek (Ed.). Kamusal alan içinde (ss. 21-91). İstanbul: Hil Yayın.

Özel, B. B. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

Özçetin, Y. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

Özgen Kösten, E. Y. (2023). Anlamı Olan Yerler / Yer Olamayan Yollar. E. Y. Özgen Kösten, E. Demirtaş, S. Kaplan Çinçin (Der.), Zaman Mekân Kavramlar ve Deneyimler İçinde (ss. 47-70). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Paköz, A. E. (2022). Mimarlık ve Sokak Hayvanları: Bir Mimarlık Stüdyosu Çalışması. 4th International Başkent Congress on Physical, Social and Health Sciences (ss. 865-872).

Pestana, M. (2020). Empatiye Dönüş: Birden Fazlası İçin Tasarım. 5. İstanbul Tasarım Bienali. https://tasarimbienali.iksv.org/tr/5-istanbul-tasarim-bienali/kuratorun-metni adresinden erişilmiştir.

Sarı, E. (2010). Kültür, Kimlik, Politika-Mardin'de Kültürlerarasılık. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Sayın, N. (2023). Mekân-Epik Mekân. E. Y. Özgen Kösten, E. Demirtaş, S. Kaplan Çinçin (Der.), Zaman Mekân Kavramlar ve Deneyimler İçinde (ss. 166-180). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Sennett, R. (2013). Kamusal İnsanın Çöküşü (S. Durak & A. Yılmaz Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Sennett, R. (2020). Beraber. (İ. Özküralpli Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Serim, M. (2017, 28 Haziran). Gaia'da Bir Kıvrım Antroposende Bir An, Arkitera. https://www.arkitera.com/gorus/gaiada-bir-kivrim-antroposende-bir-an adresinden 02 Mart 2024 tarihinde erişilmiştir.

Stavrides, S. (2016). Kentsel Heterotopya-Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru. (A. Karatay Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Stavrides, S. (2018). Müşterek Mekân-Müşterekler Olarak Şehir. (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Taşgüzen Polat, Z. (2023). Homes in Mardin: Women's Daily Life Narratives and Reproduction of Space in Pandemic Times. Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi. 8 (2), 176-191. DOI: 10.46628/itbhssj.1299384

Tekin, M. (Proje Arşivi). (2020). [Dijital görsel].

T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2014). Mekânsal Planlama Yapım Yönetmeliği. https://mpgm.csb.gov.tr/mekansal-planlar-yapim-yonetmeligi-i-4583 adresinden 1 Mart 2024 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Mardin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. Cumhuriyet Meydanı. https://mardin.ktb.gov.tr/TR-316896/cumhuriyet-meydani.html adresinden, 1 Mart 2024 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Mardin Büyükşehir Belediyesi (2022). Artuklu Alan Yönetim Planı 2022-2026. https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/100706,uyp---artuklu-yonetim-planipdf.pdf?0 adresinden, 22 Şubat 2024 tarihinde erişilmiştir.

T.C. Mardin Büyükşehir Belediyesi (2021). 2020 Yılı Faaliyet Raporu. http://www.mardin.bel.tr/kurumlar/mardin.bel.tr/2021/Mali-Hizmetler/2020-FAALIYET-RAPORU.pdf adresinden, 22 Şubat tarihinde erişilmiştir.

T.C. Mardin Artuklu Belediyesi (2019). Mardin Artuklu Belediyesi Stratejik Planı 2020-2024. http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/6n2TQ+Artuklu_Belediyesi_20-24_SP.pdf adresinden, 22 Şubat 2024 tarihinde erişilmiştir.

TÜİK (2018). Mardin İli Nüfus Verileri. https://www.tuik.gov.tr/ adresinden, 23 Şubat 2024 tarihinde erişilmiştir.

Türkiye Kültür Portalı (2023). Mardin Müzesi: Bir Müzeden Fazlası. https://www.kulturportali.gov.tr/portal/mardinmuzesi adresinden 1 Ağustos 2023 tarihinde erişilmiştir.

Yekbun Aksu, E. & Altınörs Çırak, A. (2018). Mardin Tarihi Kent Dokusunda Form Değişiminin İncelenmesi. Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu, İstanbul. https://isufturkey.org/index.php/tnum/article/view/132/180

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi (2024). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/ adresinden 1 Eylül 2024 tarihinde erişilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

In what ways can a comprehensive evaluation of Mardin's urbanization practices and the condition of the public sphere be conducted? As one of the local micro-communities, how can the project studios of the Department of Architecture contribute to creating ideas for the city?

Research Questions:

What type of urban environment is generated by the urbanization processes in Mardin? What are the public opportunities of the city? What possibilities and challenges do they entail? What opportunities exist for enhancing and fortifying public life and public space? Which stakeholders in urban development could be highlighted for their potential influence? What are the capabilities of the Mardin Artuklu University Department of Architecture project studio as a contributor to advancing public opportunities?

Literature Review:

The purpose of the literature review was to focus on the urban process of Mardin and to discuss the notion of common space and related concepts. The researchers reviewed literature in two main areas: public space and common space. For this study, Stavrides' notion of common space was chosen because of its capacity to foster a broader and contemporary dialogue that encompasses diverse perspectives.

Methodology:

This study, which aims to reveal Mardin's urbanization dynamics and public opportunities, is based on literature research and fieldwork. Field investigations were conducted as part of the Architectural Project Studios entitled *Creative Community Practices* during the 2019-2020 Spring semester. *The Common Kitchen* being carried out during the 2020-2021 Fall semester both within the framework of the Mardin Artuklu University Department of Architecture. Conducting field research facilitated the identification and exploration of challenges associated with the urbanization dynamics of Mardin. Moreover, it enabled the elucidation of urban and public needs, thus bringing these critical issues to the forefront of discussion. During the *Creative Community Practices* project, the discourse revolved around Mardin's public spaces, underscoring the significance of uncovering the urban dynamics of the city throughout the studio term. *The Common Kitchen* project highlighted the daily, social, and urban implications of Mardin's gastronomic culture transitioning into a tourism marketing strategy. It emphasized the transformation of venues, particularly in Old Mardin, where are increasingly tailored to the preferences of tourists. This study did not focus on evaluating the design projects generated during the two

project semesters. Primarily its objective was to engage in a discourse regarding the approach of design studios in comprehending and articulating urban processes.

Results and Conclusions:

This study aimed to conduct a comprehensive analysis of the urbanization policies in Mardin and to discuss the tactics and practices developed by local communities in response to these challenges. The fieldwork and studio debates brought to light deficiencies in public spaces and green areas within Mardin. Amongst the ongoing challenges are zoning and planning implementations, insufficient investment in infrastructure and superstructure, and city planning driven by consumption-oriented economic expectations relying on tourism as a panacea. The topographical duality of the city is evident in both everyday life and in the municipal approach. The New Town (Yenişehir) is characterized by its transient nature, resulting in minimal time investment and lack of focus on development. Conversely, the Old Town has evolved into a tourist-centered place, undergoing frequent organizational changes, and gradually losing its local inhabitants. Due to high prices and declining housing functionality, it has become increasingly difficult for residents to spend time there. During this challenging period, both the pandemic and earthquake have highlighted the significance of community-driven solidarity and cooperation. In this article, the importance of this cooperation between local micro-communities, in terms of increasing new public opportunities and directing governance mechanisms, has been emphasized.

Creative public opportunities arose from collective experiences and the daily practices within the city. The culinary and social customs in Mardin serve as instrumental mechanisms for fostering socialization and cooperation between the individuals. Meals, whether they are dinners, festive gatherings, holiday celebrations, weddings, or funeral repasts, provide occasions for diverse individuals and communities to unite around a shared table. These gatherings cultivate solidarity, foster a sense of community, and evoke shared emotions of joy and sorrow. The Architectural Project Studio entitled *Common Kitchen* aims to highlight the "communal kitchen" and related activities as daily life practices of Mardin's inhabitants. The workshop environment, as elucidated by Sennett (2020, p. 81), represents a productive process that integrates urban life through "open work, active participation, rethinking of collaborative work." This realization is manifested through the kitchen and its associated practices.

Following its transformation into a branded tourist city, cafe and restaurant prices have risen significantly in Mardin. During the project studio, it was observed there was notable emphasis on creating alternative spaces beyond conventional tables, residences, and designated group areas. The intention of this focus was on fostering social interactions. The study encompassed a detailed examination of the projects of three students, elucidating the methods and strategies employed by the aforementioned communities and their respective contributions to urban life. The first project involved examining the diversity inherent in kitchen gatherings, focusing on both the spatial and social dimensions of this experience. The second project primarily centered on deriving insights from the food cultivation process. Through the establishment of a small urban garden and the design of a communal kitchen that revolves around the water and food cycle, the foundation revolved around the produced harvest. The third project integrated physical activities and kitchen practices within an urban context characterized by restricted mobility. The primary emphasis was on investigating how kitchen mobility affects the social integration and urban design of its specific context.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY
Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ
Article Type: Research| Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 04.06.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 01.03.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ
Mohammadi Ghanbarlou, R. (2025). A Sociological Study on the Necessity of Change in Consumption Patterns in Modern Societies, *Kent Akademisi Dergisi*, 18(2): 1112-1121. https://doi.org/10.35674/kent.1494086

A Sociological Study on the Necessity of Change in Consumption Patterns in Modern Societies.

Modern Toplumlarda Tüketim Modellerinde Değişimin Gerekliliği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme

Raheb MOHAMMADI GHANBARLOU[1]

ABSTRACT

The phenomenon of consumption is one of the economic concepts that has significantly developed since the Industrial Revolution. Among the problems arising from this phenomenon are resource scarcity, environmental pollution, the emergence of artificial needs and the increase in individual and social misconducts such as wastefulness. In today's world, as needs are more manipulated, the phenomenon of unconscious and unnecessary consumption has emerged. Therefore, addressing this problem and producing potential solutions will alleviate prorblems for both the individual and society. The aim of this study is to emphasize the necessity and importance of reforming consumption patterns in society and to highlight the essential need for change in consumption models on a social ground. It should be noted that this study has a quality that will lay the groundwork for future field studies. In terms of methodology, the study is designed based on content analysis, employing literature and document review. The preliminary impression of the study suggests that reforming consumption patterns improves life, reduces costs, paves the way for the widespread and enhanced realization of justice, and ensures the optimal use of existing resources and reserves through a proper institutionalization. Additionally, the correct distribution of resources is expected to foster progress and development. The construction of the necessary consumption models will play a facilitative role in the lives of individuals, particularly families, as well as the entire society.

Keywords: Consumption, Consumption Models, Modern Society, Modernization, Globalization.

ÖZ

Tüketim olgusu, sanayi devriminden sonra önemli ölçüde gelişen ekonomik olgulardan biridir. Bu olgunun doğurduğu sorunlar arasında kaynakların kısıtlı hale gelmesi, çevre kirliliği, sahte ihtiyaçların doğuşu ve israf gibi bireysel ve toplumsal yanlış davranışların artması sayılabilir. Günümüzde gerçek ihtiyaçların manipüle edilmesi sonucunda bilinçsiz ve gereksiz tüketim olgusu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu sorunun üzerine gidilmesi ve olası çözümlerin üretilmesi hem bireyi hem de toplumu rahatlatacaktır. Bu çalışmanın amacı toplumda tüketim modellerinin reform edilmesinin gerekliliği ve önemi üzerinde durmak ve toplumsal zeminde tüketim modellerinde değişimin gerekliliğini ve önemini vurgulamaktır. Çalışmanın öncelikle saha çalışmalarına zemin hazırlayacak bir nitelik taşıdığını söylemek gerekir. Çalışma yöntem açısından bir literatür taraması ve doküman incelemesi kullanacak şekilde içerik analizi temelinde tasarlanmıştır. Çalışmada rastlanan ön izlenim; tüketim modellerinde reforma gitmek hayatı iyileştiren, maliyetleri düşüren, adaletin yaygınlaşmasına ve artmasına zemin sağlayan, doğru şekilde kurumsallaşarak mevcut kaynak ve rezervlerin mümkün olduğu kadar doğru kullanılmasını sağlamak yönündedir. Ayrıca kaynakların doğru dağıtılması ilerlemeye ve gelişmeye neden olacaktır. Gerekli tüketim modellerinin inşası kişilerin özellikle ailelerin ve tüm toplumun yaşamında birer kolaylaştırıcı rol oynamış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Tüketim Modelleri, Modern Toplum, Modernleşme, Küreselleşme.

[1] **Corresponding Author:** (Lec. Dr.) Istanbul Gelişim University, Faculty of Economics, Administrative and Social Sciences, Sosyology Department, rmohammadi@gelisim.edu.tr, **ORCID**: 0000-0003-3606-3524

INTRODUCTION:

The study of consumption as an object of sociological study dates back to the late 19th and early 20th centuries. Prior to these dates, it was seen as a purely economic phenomenon and evaluated only from this perspective. Max Weber was first to discuss consumption, or more precisely, the way of consumption, as a phenomenon linked to a particular culture and worldview. Weber argued that the piety of Protestants and their avoidance of luxury consumption, along with technical knowledge and the possibilities of rational organization of production, were the factors that led to the accumulation of capital in parts of Europe, which made capitalist production possible (Bocock, 2019, p. 2). In the contemporary period, consumption became an important concept in sociology and more so in social theory in the 80s.

In today's society, consumption is not so much an economic activity as an unlimited consumption that has nothing to do with people's daily needs and basic desires. Bocock (2019, s. 3) argues that consumption in Western forms at the end of the 20th century can be seen not only as a utilitarian economic process, but also as a social and cultural process involving cultural signs and symbols. The prominent factor here is that consumption is not only an act based on need, but rather an act based on desire.

In recent years, society's consumption, waste and luxury levels have increased excessively. The dominance of this consumption culture puts the healthy lives of many families at risk. People love beauty and care about their appearance and the environment in which they live and work. However, when this care and attention becomes unbalanced, obsessive and pathological, it can become a dangerous factor for mental and social peace. Excessive involvement in the consumption spiral leads to waste, loss of time, increased costs and other social and psychological consequences. Therefore, this issue should be taken seriously in different areas, such as government policies, universities and non-governmental organizations. There should be a rational consumption model that will bring peace and prosperity to humanity. Especially in the current economic conditions, families and institutions experiencing financial difficulties will significantly alleviate the problem by reviewing their consumption behaviors and developing new models and behavior patterns. Theoretical and empirical information that can shed light on this problem is included throughout the study.

1. Consumption as a Concept

The phenomenon of consumption has made itself felt by experiencing a significant transformation with the modernization process and has become one of the most used concepts to express the lifestyle of contemporary societies in the light of post-modern developments and changes. From this point of view, the concept of consumption can have an acceptable and general definition in every changing age and period, as well as changing definitions with the introduction of new meanings, values and norms in every age (Orçan, 2004, s. 11). The concept of consumption is not only a sociological phenomenon but has also been of interest to different disciplines such as psychology and economics.

According to Baudrillard (2002, p. 68), consumption is the virtual sum of all the messages and objects that come together as a coherent discourse. This means that consumption is an activity that arises from the systematic manipulation of symbols.

The main dynamism of consumption derives from the perpetually unsatisfied project towards objects. The project transfers the dynamics of its object's existence to systematic and unlimited consumption. Therefore, to preserve what it is and its reasons for living, consumption either continues its repression or merely repeats itself (Baudrillard, 2002, p. 72).

If consumption becomes the criterion of a successful life, happiness or of human decency, then human desires are exposed for what they are. No amount of gain and no thrilling sensation is likely to bring satisfaction on the way to the once-promised "reaching the standard", and there is no standard to reach. The finish line moves with the runner; the goals are always a step or two ahead of those who strive to reach them. Records are constantly being broken and this means that there is no limit to what a person can desire (Bauman, 1999, p. 110). Constantly and rapidly developing technology and living conditions cause rapid changes in standards. Therefore, as standards in various fields become relative, people's perception of consumption and consumption behavior change.

2. Consumer Society

A society in which individual consumption increases rapidly is called a “consumer society” due to the increase in production, prosperity and the development of means of consumption. The increase in the number of shopping centres, the intensification of mass communication and advertisements, and the development of credit card facilities are all factors contributing to this. In other words, it is a society in which the geographical and temporal boundaries in front of consumption are eliminated with the spread of credit cards and the development of the internet because of digitalization. When people use credit cards, they spend = their current, past and future income (Zorlu, 2006, pp. 59). According to Ritzer (2000, s. 86), credit cards help exploitation by encouraging consumers to buy more. In addition, credit cards are exploitative in the sense that they directly lead people into debt (Uras, 2007, p. 84).

In a consumer society, a people can only survive if they fall under a preferable hegemony in line with their hedonistic desires and have to work to realize the activity of consumption. The graver situation in terms of human values is that in the consumer society, the only means of having normal living standards and being happy is to work to consume. Capitalist logic establishes its sovereignty through the desire to have normal living standards that it rationalizes in the human mind. In order not to fall below the standards, it is necessary to work harder and consume more. Whatever is subject to consumption becomes the object of consumption in exchange for a measurable value. Sometimes a cultural element or a religious motive becomes a commodity that can be bought and sold. What is important is no longer the social and cultural conditions, philosophy or history of a cultural element or a religious ritual; what is important is that the consumable object or cultural element for which a price is paid gives the individual a different pleasure and becomes an object of consumption (Aydemir, 2007, pp. 278-279).

According to Baudrillard (2002, p. 42), consumer society, through the myth of happiness, creates the concept of need in a hyper-real way to justify encouraging people to consume more. Consuming products dissolves the social gaps and hierarchies created by the great discrimination in the sphere of power. Based on the above narratives, there is almost no society in today's world that does not fall under this definition. As a result of modernization and globalization, the meaning attributed to consumption is becoming increasingly universal.

3. Modern Consumption Pattern and the Emergence of Consumption Culture

Modern consumerism emerged because of the spread of capitalism in Europe. One view of the development of capitalism in Europe, based on the writings of the great sociologist Max Weber, is that it resulted from the spread of the ideas of Luther and Calvin in Europe. It was hard work, saving, investment and the establishment of economic institutions that created this spirit, which then gradually developed into a social system under the influence of capitalism. Theoretically, there is a contradiction here between explaining the emergence of capitalism and the development of consumerism. But the truth of the matter is that capitalism has had one main goal since its inception,

and that is to make a profit. To be able to achieve this, more sales, investment and more production were required. In other words, the aim is to sell more goods and thus make more profit (Lahsaizadeh, 1988).

Initially they thought that the main buyers of capitalist goods should be the upper classes and the aristocracy. But gradually it became clear that capitalism with mass production needed mass consumers. Since the upper classes did not have enough consumption numbers, the need for mass consumers soon emerged.

In the first productions, the first thought was to meet biological needs. However, since the biological needs of human beings are limited, it was made necessary for non-biological needs to emerge for goods to be consumed in societies. Non-biological needs were also limited. But mass production, which was one of the aims of the producers, should not lose its characteristic. Hence the emergence of false needs for the rapid consumption of mass goods in capitalist societies. Mass consumption was made possible based on perishable products.

The spread of urban life in the West and urbanization with its specific psychological and social aspects laid the groundwork for consumerism as a particular way of life. First, at the beginning of the 20th century, these new cultural patterns became popular among upper- and middle-class urbanites. Department stores were established in the cities and consumer culture began to be promoted. In this culture, the main slogan became popularized, which was to buy as much as you can and consume as much as possible. It was from this slogan that competition in purchasing, and consumption became the main element of this culture. People surpassed each other in buying more and consuming more, and the frenzy of consumption became a kind of social image (Lahsaizadeh, 1988).

4. Consumption Patterns

The second part of the 17th century saw the emergence of the first consumption patterns. Puritanism, especially with its Calvinist character, significantly influenced the first bourgeoisie of agricultural and manufacturing capitalism. Commercial agriculture, lands, agricultural labor, food, and the sale of products made on the new-style farms were all examples of how "a free market" emerged in England.. Puritans became accustomed to this new style of commercial farming. Puritanism influenced some manufacturing capitalist families in ways that helped their businesses grow. This was because puritan capitalists reinvested their earnings to develop their businesses, rather than spending them on luxury like aristocrats and royal families. English puritanism embodied ascetic values like not spending much money on fancy clothes and expensive food.

Following the years after the 1950s, first in the US, then in the UK and other Western European countries, groups following the mass consumption model and the American lifestyle rose rapidly. One of the most important developments after the 1950s was the emergence of new consumer groups with mass production and consumption, and through advertising, brand images were established for things ranging from soap powders to cars, beverages, cigarettes and kitchen utensils (Bocock 1997 as cited in Zorlu, 2006, pp. 17).

In European countries particularly in Britain, consumption patterns were heavily associated with social status and economic income. In fact, between 1950 and 1980, consumption advertisements were based on categorical social classes. These classes were defined as A, B, C, D, E. However, this categorical definition changed after 1980. In the 80s, advertisers and market researchers made new classifications based on lifestyle. Classifications based on the head of the household were replaced by the household members and especially the young people (Bocock, 2009, p. 35-36).

Mike Featherstone highlighted the significant shift in how market researchers perceived consumption patterns between 1950 and 1980 extremely important. He labelled the societies experiencing this change as “postmodern”. According to According to Featherstone, these societies are characterized by the disappearance of traditional determinants of consumption, such as "fixed status groups" or "social classes," terms commonly used by market researchers. Featherstone, drawing on the ideas of other postmodernist social theorists, defines this transformation as "postmodern." In his usage, the term "postmodern" means a type of society that is not shaped by rigid categorical groups, like those seen in late 19th-century societies studied by Veblen and Simmel. It also stands apart from the social groups analyzed by sociologists in the latter half of the 20th century (Bocock, 2009, pp. 39–40).

What is different about the consumption pattern in postmodernism from that of modernism is that various limitations regarding society, ethnicity, age and period are less important in consumption patterns than individualized patterns. In postmodernism, group boundaries are less rigid and more fluid than in modernism; people do not necessarily feel that they belong to the group of which they are a part, or even to the ethnic groups they were born into (Hall, 1992 as cited in Bocock, 2009, pp. 86). In postmodern society, identities are in a constant state of flux; individuals can move freely from one subcultural group to another. They can mix everything that previously belonged to different categories (Bocock, 2009, s. 86). Identities, which are separated from the roots and specific patterns that bind individuals to the past, are now easily changeable for individuals. According to Bauman (1999, p. 47), in societies dominated by consumer culture, identities, like consumer goods, are meant to be owned only on condition that they are consumed. The characteristic of these wholesale identities, which can generally be obtained from stores and shopping centers, is that they can be bought, do not last long, and can be easily and completely changed.

5. Main Stages of Change in Consumption Patterns

As mentioned above, it was emphasized that one of the ways to avoid waste, to use the world's resources more fairly, to contribute to the formation of social welfare and equality without harming the country's resources with rational consumption behaviors is the necessity of change in excessive and irregular consumption models. Today, wrong and non-essential consumption models need to change as they transcend human values and turn people into objects that consume. For this change to take place, some initiatives must be taken. Below, a roadmap for change in consumption models is proposed with the themes of cultural construction, strong governance, developing appropriate mechanisms, ensuring people's participation and media support.

5.1. Cultural Construction

One of the prerequisites for solutions to achieve the desired result in preventing unnecessary consumption is to lay the mental and cultural foundations for different segments of society. Today, every member of society needs to know that for a country to achieve the goals set out in the vision of development, for prosperity and growth to be realized in all national dimensions, it is necessary to make the best use of material resources in its activities. Therefore, without culture-building, nothing can be achieved. Because the correction of consumption patterns is not a problem that can be implemented overnight and suddenly with an instruction and a letter. Therefore, sustainable culture building constitutes one of the main platforms for a change in the consumption model. According to the post-modern perspective, culture is the shaper of all kinds of social relations and actions, and the perception of oneself, the world, society and reality in general is the product of cultural and social interaction.

Individuals with the consumer mentality of contemporary society also consume culture. Indeed, cultural content is consumed in the same way as the washing machine, which becomes an object of consumption not as an appliance but as an item of comfort or prestige. Today, communication has also become an object of consumption. The technological mass communication process, with its coercive understanding, gives society the message of consuming the message, perceiving and interpreting the transmitted message not in its entirety but in fragments and the spectacularization of this process, the misunderstanding of the world, the news gaining value as a commodity, and the content gaining value as an indicator. In short, it successfully continues the process of preparing and conditioning individuals for consumption (Baudrillard, 2004, p. 134-154). Sombart (1998, p. 88) talks about how to draw the boundaries of cultural need or necessity being up to the individual's own choice.

The ideology of consumption is a fetishistic ideology based entirely on consumption. In this ideology, cultural objects have lost all human meaning: Those who own these objects fetishize them to maintain a confident attitude. All these developments lead to the construction of a new culture called "consumer culture". Consumer culture is the culture of societies where the market economy is dominant. In such a society, people's access to consumption depends on distribution and cultural resources. The concept that cultural resources will is money and pleasure. The consumption is the culture of the consumer society. It is also an extension of material culture and is closely related to the change in time and working conditions (Odabaşı, 1999, p. 24-27).

The introduction of mass media, the function of consumption gains an mediatic value. In other words, the shaping of consumption by information does not seem to be possible in any other way than a message transfer based on mental processes, and the values of consumption in the cultural environment created by mass media are largely based on these images (Topçuoğlu, 1996, pp. 161-172). Like other cultural phenomena, consumption culture should not be considered separately from social codes. Unless the planned change and improvement in consumption models are prepared in line with the cultural values of a society, it is an activity that seems difficult to achieve results.

5.2.Strong Governance

One of the key requirements for changing the consumption pattern is prudent and wise consumption management. Authorities and decision-makers should not be content with organizing numerous conferences, speeches, publishing articles and similar activities. Therefore, the existence of a correct and rational management at the macro level to guide, formulate and select strategic solutions will pave the way for the realizaing the national and future-oriented plan for changing consumption patterns. Therefore, identifying and communicating general policies to improve consumption patterns is therefore one of the steps that strong governance must take.

In recent years, economic and social policymakers in developed countries have taken into account the importance of creating a culture and desirable behaviour in the field of economics. They have prepared a targeted policy in the field of education and cultural system to put it into practice. An example of this can be seen in the preparation of numerous and targeted economic education programs in these countries, producing a variety of content suitable for the needs of society and the needs of different age groups from childhood to adulthood. The world today understands that paying attention to people's culture and economic education is a kind of national investment, and any society that makes more efforts in this direction will undoubtedly reap the rewards in the future.

The content of general policies to reform the consumption pattern reveals an attempt to direct the actions of the three sides of the triangle of economic behavior - households, the state and economic enterprises - through the leadership and centrality of the state. The fact that the economy in Türkiye

is still dominated by the state, state-owned companies and public institutions shows that if the reform of the consumption model starts from the state and its affiliated institutions, this group as a large consumer will have a significant share. It will impact the creation of favourable situation in society. In addition, governments play an irreplaceable role in society's cultural reform and education. Therefore a coherent and systematic program for the creation of desirable and optimal consumption behavior will be necessary. Government leadership in both areas will undoubtedly have a major impact on all aspects of society.

5.3. Developing Appropriate Mechanisms

One of the essential prerequisites for changing the consumption model is to set targets, dimensions and solutions to achieve the goal, and identifying indicators to measure and evaluate the process and how things are progressing. A strategic study and map should be prepared and publicized to prevent consumption, waste of resources, opportunities and costs in all areas. In other words, the managers, and officials of various organizations can realize this important principle by preparing this document and implementing and applying the documented methods and practices.

The products present a fixed and observable system of meanings through which culture is realized through a series of distinctions between time, space, activity, social position, inclusion in a group and exclusion by providing a mechanism through which status differences can be constructed (Douglas & Isherwood, 1999, s. 81-82). In other words, consumer goods embody a system of meanings within which people can express themselves and convey messages to each other. Under these conditions, products emerge as a criterion for disambiguation and as evidence of specific events with specific meanings. For example, a ring constructs the marriage status, indicating whether the people are married or not. Ultimately, people convey messages to others not only through words, gifts, clothing and the myriads of consumer goods they use, display and dispose of in everyday life.

5.4. Ensuring People's Participation

One way to enhance consumption is by attracting people's participation and raising their awareness of the proper use of facilities and resources. An action that can be taken to reorgane the consumption pattern in society is so that every member can significantly benefits by participating and ensuring the correct consumption of resources.

One of the most important components of economic lifestyle is people's consumption patterns and style regarding their choices and behaviors. It is interesting to note that the first discussions on lifestyle in the traditional economics literature also addressed this issue in consumption. The American economist Veblen first brought it up by discussing the consumption behavior of the wealthy class under "conspicuous consumption". He believed that such lifestyles sometimes caused people to consume goods for their symbolic values rather than for their function. For example, a candle lit on the dining table shows that the purpose of lighting the candle is no need for light, but that the host wants to show the guest the exceptional lifestyle of the affluent class.

5.5. Media Support

People choose a particular mode of consumption according to their definition of social status and identity. At the same time the media plays an important role in defining this status and constructing identity. The most important thing that comes to mind is that in an age of mechanical reproduction of cultural products, culture and mass media are as closely linked as possible, and the media itself plays a decisive role in the organization of the media. Culture and actions perform culturally and, in this way, go far beyond the limits of conveying cultural messages. By representing ideas and beliefs, the media influence the way people living in the territory of that culture understand the world. In

other words, the main problem of the media in present time is its role in the far-reaching transformation of culture and the formation and construction of identities (Poster, 1999, p. 59).

People choose and act according to their identities and perceptions of "self". The cultural atmosphere of society and the influence of mass media on identity form and shape ideas, ideals and ultimately needs. An individual's identity is defined by the influence of the media and the individual forms their own behavior and consumption patterns (Corrigan, 1997).

Different theories have been put forward on the impact of media on behavior patterns, consumption patterns in general. The common point is that media, especially audiovisual media, can influence thoughts, lifestyles and social media. Behavioral patterns influence the audience. There is no comprehensive consensus among experts on the extent of media influence. A litarature review reveals that some scholars believe that the media has an enormous and irreplaceable influence on thought.

The media also help in the process of meaning-making. Many of individuals have relied on mass media to make sense of an increasingly complex and mysterious world, which gradually promotes a coherent worldview (Razavizadeh, 2005, p. 31). National media is the most important and influential of the social institutions involved in the process of reorganization of consumption patterns and plays an extremely important role in the realization of planned changes in consumption patterns. The media acts as a means of cultural exchange. It motivates people to think about "who they want to be".

CONCLUSION:

One of the provisions of the general policies on the reform of consumption patterns is clarifying the correct consumption model in different situations and reforming the prevailing culture of consumption in society. The existing inadequacies cannot be overcomed unless this model and educational goals are transmitted through effective and culture-forming institutions such as education and the media. The awareness and familiarization of society, and especially the country's future generations, with a precise and targeted plan for the correct way of consumption in various areas requires serious commitment from those responsible in the state.

In current societies, people define their identities with what they consume. Consumption habits have become central to life and are becoming more and more complex. According to post-modernists, cultural values lie at the heart of this issue. Therefore, cultural elements are expected to be emphasized to understand and explain the problem. The opposite view argues that there are those who think that the concept of lifestyle should be analyzed in relation to modernity.

Modernity creates possibilities and diversity, confronting people with diverse and complex choices. Tradition leads people down certain paths, while new life emerges through increased awareness and opportunities to construct and reconstruct personal life history (identity and lifestyle) (Rosengren, 1996, p.265).

Today, especially in developing countries like Türkiye, reforming the consumption pattern is one of the fundamental needs of our society. This is because in developing countries, unlike most developed countries, per capita consumption is more than twice as high as per capita production.

To sum up, modern consumers are mentally active but physically passive. Consumption has become a part of an excess of meaning and variety more than ever before. Consumption is no longer regarded as a process of satisfying the biological requirements of the body but has become a matter of the brain and mind. This has a profoundly negative impact on both the economic health of society

and the social psyche. Therefore, it has become urgent to improve and transform consumption patterns.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

[EN] The author(s) declare that they do not have a conflict of interest with themselves and/or other third parties and institutions, or if so, how this conflict of interest arose and will be resolved, and author contribution declaration forms are added to the article process files with wet signatures.

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

REFERENCES:

Aydemir, M. A. (2007). "Tüketim: Modern Dünyanın Kültürel Göstereni" Kültür Sosyolojisi. Editör: Köksal Alver, Necmettin Doğan. Ankara: Hece Publishing.

Baudrillard, J. (2002). "Tüketimin Tanımına Doğru", Mimarlık ve Tüketim. İstanbul: Boyut Publishing.

Baudrillard, J. (2004). Tüketim Toplumu. (Trans. Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Publishing.

Bauman, Z. (1999). Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar, Trans: Ümit Ökten. İstanbul: Sarmal Publishing.

Bocock, R. (2009) Tüketim, Trans: Kutluk İ. Ankara: Dost Kitabevi Publishing.

Bocock, R. (2019). Tüketim. Trans.: Khosro Sabouri, Tahran: Shirazeh Publishing.

Corrigan, P. (1997). The Sociology of Consumption: A Introduction. SAGE Publications.

Lahsaizadeh, A. (1998). Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik. Shiraz, Shiraz Üniversitesi Publishing.

Odabaşı, Y. (1999). Tüketim Kültürü, Yetinen Toplumun Tüketen Topluma Dönüşümü. İstanbul: Sistem Publishing.

Orçan, M. (2004). Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü. Ankara: Kadim Publishing.

Poster, M. (1999). Medyanın İkinci Asrı, Trans: Gholamhossein Salehyar. Tahran: Müessese-i İran.

Razavizadeh, N. (2005). Medya tüketiminin Tahranlıların yaşam tarzı üzerindeki etkisini araştırmak: Tahran: Kültür, Sanat ve İletişim Araştırma Enstitüsü.

Ritzer, G. (2000). Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülmek. Trans: Şen Süer Kaya. İstanbul: Ayrıntı Publishing.

Rosengren, K. E. (1996). Media Effects and Beyond: Culture, Socialization and Lifestyles. London: Routledge.

Sombart, W. (1998). Aşk, Lüks ve Kapitalizm. (Trans: Necati Açа), Ankara: Bilim ve Sanat Publishing.

Şimşek, Ç. A. (2003). İki Elde Bir Sehpa (Eds: Deniz Kandiyoti, Ayşe Saktanber) Kültür Fragmanları Türkiye'de Gündelik Hayat. İstanbul: Metis Publishing.293–308.

Tabakoğlu, A. (1988). Tüketicinin Korunması. İslâm, 21–30.

Uras, U. (2007). Alternatif Siyaset Arayışları. İstanbul: İthaki Publishing.

Zorlu, A. (2006). Tüketim Sosyolojisi. Ankara: Glocal Publishing.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research / Review Article | Araştırma / Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 17.08.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 01.03.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Yıldız, İ. (2025). Kirsten Boie'nin "Everything Will Be Alright" Hikayesinin Göç Bağlamında Mekansal Analizi, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):1122-1136.
https://doi.org/10.35674/kent.1534780

Kirsten Boie'nin "Everything Will Be Alright" Hikayesinin Göç Bağlamında Mekansal Analizi

A Spatial Analysis of Kirsten Boie's "Everything Will Be Alright" in the Context of Migration

İmren Yıldız[1]

Öz

Bu çalışma, Rahaf ve ailesinin Suriye'den Almanya'ya göçünü anlatan Kirsten Boie'nin yazdığı hem İngilizce hem de Almanca-Arapça iki dilli olarak yayınlanan "Everything Will Be Alright" ("Bestimt Wird Alles Gut") hikayesi aracılığıyla göçmen ve mülteci kimliğinin inşasında mekanın rolünü araştırmaktadır. Çalışma; hikayede tasvir edilen fiziksel, toplumsal ve psikolojik mekanları ve bu mekanların karakterlerin yerinden edilme, kültürel uyum ve kimlik oluşumu deneyimlerini nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Nitel olarak desenlenen bu çalışma, özellikle doküman analizi kullanarak Humus'taki aile evi, kabul merkezleri ve Almanya'daki konteyner konutlar gibi çeşitli ortamların sembolik ve gerçek anlamlarını incelemektedir. Deleuze ve Guattari'nin "yersiz yurtsuz beden", Michel Foucault'nun "heterotopya"sı ve Edward Said'in "mekan ve kimlik" perspektiflerinden alınan teorik çerçeveler, mülteci deneyimlerinin karmaşıklığını analiz etmek için kullanılmaktadır. Çalışma, fiziksel yerinden edilmenin, toplumsal izolasyonun ve tanıdık kültürel kurumların eksikliğinin ailenin yerinden edilmişlik hissine ve kimlik krizine nasıl katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca hikayede okul gibi kamusal alanların tasviri, toplumsal bütünleşme için zorlukları ve fırsatları simgeler. Bulgular, göçmen ve mültecilerin duygusal ve psikolojik manzaralarına dair ayrıntılı bir anlayış sağlamayı, yeni bir kültürel ortama uyum sağlamanın zorlukları arasında kimliklerini şekillendirmede mekanın kritik rolünü vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Göçmen, Kimlik, Mekan, Mülteci.

ABSTRACT

This study explores the role of space in the construction of migrant and refugee identity through Kirsten Boie's bilingual story Everything Will Be Alright (Bestimmt wird alles gut), published in both English and German-Arabic. The narrative portrays the migration journey of Rahaf and her family from Syria to Germany. The study examines the physical, social, and psychological spaces depicted in the story and how these spaces influence the characters' experiences of displacement, cultural adaptation, and identity formation. Designed as a qualitative inquiry employing document analysis, the study investigates the symbolic and literal meanings of various settings, including the family home in Homs, reception centers, and container housing in Germany. The theoretical framework draws on Deleuze and Guattari's concept of the "deterritorialized body," Michel Foucault's "heterotopia," and Edward Said's perspectives on "space and identity" to analyze the complexities of refugee experiences. The findings emphasize how physical displacement, social isolation, and the absence of familiar cultural institutions contribute to the family's sense of displacement and identity crisis. Additionally, the depiction of public spaces, such as school, symbolizes both the challenges and opportunities for social integration. The study aims to provide a nuanced understanding of the emotional and psychological landscapes of migrants and refugees, highlighting the critical role of space in shaping identity amidst the challenges of adapting to a new cultural environment.

Keywords: Migration, Migrant, Refugee, Space, Identity.

[1] **Corresponding Author | Yetkili Yazar:** (Arş. Gör. Dr.) Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, imrenyildiz@gantep.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6610-4871

GİRİŞ:

Göç, edebiyat ve mekan kavramları, çağdaş edebiyatta sıklıkla incelenen ve birbiriyle yakından ilişkili temalar arasında yer alır (Akgün, 2015). Göç, bireylerin ve toplulukların yer değiştirirken deneyimlediği fiziksel, duygusal ve kültürel dönüşümleri ifade eder ve bu dönüşüm süreci, kimlik, aidiyet ve yerinden edilme gibi temaların etrafında şekillenir (Said, 1993). Edebiyat, bu karmaşık deneyimleri anlamak ve aktarmak için güçlü bir araç olurken mekan, bu deneyimlerin hem fiziksel hem de metaforik temsilcisi rolünü üstlenir (Foucault, 1986; Deleuze ve Guattari, 1987). Mekan, göçmen ve mülteci ve mültecilerin aidiyet arayışlarını ve kimlik inşa süreçlerini somut ve soyut düzeyde yansıtan bir çerçeve sunarken bir yandan da yeni toplumsal ve kültürel ortamlarla karşılaşmalarını ve bu ortamlarda var olma çabalarını vurgular (Goodchild, 1996; Topinka, 2010). Said (1978), mekanın bireylerin kimlik algılarında ve kültürel bağlamlarında oynadığı rolü vurgulayarak, coğrafi ve kültürel yer değiştirmelerin kişisel ve kolektif kimlikleri nasıl şekillendirdiğini tartışır. Mekan, göçmen ve mülteci ve mültecilerin yeni ortamlara adaptasyon sürecinde kimlik müzakerelerinin yaşandığı bir arena işlevi görür. Deleuze ve Guattari'nin (1987) "yersiz yurtsuz beden" kavramı, bireylerin yerinden edilme ve yeni bir mekanda kimliklerini yeniden inşa etme süreçlerini anlamak için güçlü bir teorik araç sunar. Bu kavram, göçmen ve mülteci ve mültecilerin kopuş, belirsizlik ve yeniden yerleşme süreçlerinde yaşadıkları zorlukları ortaya koyar. Foucault'nun (1986) "heterotopya" kavramı, sıradan mekanların dışında kalan ve normların dışında var olan bireylerin toplumsal ve kişisel sınavlardan geçtiği alanları tanımlar.

Kirsten Boie'nin (2016) "Everything Will Be Alright" adlı Suriye'den Almanya'ya göç eden Rahaf ve ailesinin hikâyesini -her şeyin güzel olacağını; umudu vadederek- anlatırken göç ve mekan ilişkisini çocuk edebiyatı bağlamında incelemek için zengin bir örnek sunar. Bu hikâyede, fiziksel mekanlar (kabul merkezleri ve konteyner evler) ve toplumsal mekanlar (okul ve oyun alanları) göçmen ve mülteci kimliğinin inşasında önemli bir rol oynar. Anlatı, Rahaf ve ailesinin göç sürecinde yaşadığı fiziksel ve metaforik yolculuğu gözler önüne serer. Mekansal geçişlerin göçmen ve mültecilerin benlik algısını ve toplumsal aidiyet duygusunu nasıl şekillendirdiği bu eserde belirgin bir biçimde işlenir (Marks, 1998; Gökşen, 2020).

Mekanın edebi temsillerdeki önemi göçmen ve mültecilerin yeni ve belirsiz bir ortamda karşılaştıkları zorlukların anlaşılmasında temel bir yere sahiptir. Rahaf'ın ailesinin Suriye'deki sıcak, toplumsal mekanlardan Almanya'daki soğuk ve yabancı mekanlara (kabul merkezlerine) geçişi bireysel ve kolektif kimliğin nasıl yeniden inşa edildiğini ortaya koyar (Dey, 1993). Deleuze ve Guattari (1987)'nin yersiz yurtsuzluk kavramı, Rahaf ve ailesinin yerinden edilme ve yeni bir toplumda kök salma çabalarını anlamlandırmak için uygun bir teorik çerçeve sunar (O'Sullivan, 2006). Bu süreçte fiziksel mekanların sınırları, bireylerin zihinsel ve duygusal sınırları ile örtüşürken aidiyet duygusu ve kimlik inşası, mekansal kısıtlamalar ve olanaklar üzerinden şekillenir.

Foucault (1986)'nun heterotopya kavramı, göçmen ve mültecilerin geçici ve marjinalleşmiş hissettiği mekanları anlamada kritik bir bakış açısı sunar. Boie'nin anlatısında kabul merkezi, Rahaf ve ailesinin toplumsal ve fiziksel olarak dışlandığı bir mekan olarak işlenir. Bu mekan, göçmen ve mültecilerin topluma kabul edilme süreçlerindeki belirsizliği ve istikrarsızlığı temsil eder (Topinka, 2010). Aynı şekilde okul ve oyun alanları da Rahaf'ın kimlik müzakeresinin ve toplumsal entegrasyon çabalarının merkezi bir parçası olarak öne çıkar. Dil bariyerleri ve kültürel farklılıklar, bu sürecin karmaşıklığını artırarak mekanın göçmen ve mülteci kimliğinin şekillenmesindeki rolünü vurgular (Storey, 2007).

Mekanın sadece fiziksel bir alan değil aynı zamanda ideolojik ve duygusal bir yapı olduğunu savunan Said (1993), göçmen ve mültecilerin yeni toplumlarında yaşadıkları mekansal zorlukların kimliklerini nasıl etkilediğini gösterir. Rahaf ve ailesinin Almanya'daki konteyner evde yaşadığı deneyim, Humus'taki geniş ve çok kuşaklı evle keskin bir tezat oluşturur. Bu manzara, göçün getirdiği

kaybolmuşluk hissini ve uyum sağlama zorluklarını yansıtır (Marks, 1998). Bu mekansal zıtlık, ailenin kimlik inşasında yaşadığı mücadeleyi ve duygusal krizleri ortaya koyar. Rahaf'ın okulda yaşadığı dil engeli ve kültürel farklılıklar, onun yeni toplumunda kabul edilme sürecini karmaşıklaştırır (Dey, 1993) ve kimlik müzakeresini zorlu bir hale getirir.

Bu araştırma, özellikle çocuk göçmen ve mültecilerin yaşadığı travmaların, kimlik arayışlarının ve mekansal geçişlerin edebi temsillerini incelemektedir. Kirsten Boie (2016) tarafından kaleme alınan ve Jan Birck tarafından resmedilen "Everything Will Be Alright" ("Bestimt wird alles gut") adlı kitaptaki hikayenin odak noktası, Suriye'den Almanya'ya göç eden Rahaf ve ailesinin yaşadıkları olaylardır. Anlatı, göçmen ve mültecilerin yeni bir kültürel bağlamda kök salma çabalarını ve eski yaşamlarına duydukları özlemi, çeşitli ortamları ve mekanları da bir mercek olarak kullanarak sunmaktadır.

Rahaf ve ailesinin Suriye'den Almanya'ya göçünün anlatısı hem fiziksel hem de metaforik mekanın göçmen ve mülteci kimliğinin inşasında nasıl önemli bir rol oynadığına dair derinlemesine bir inceleme sunmaktadır. Bu analiz, kişiselden kamusala, fiziksel den sembolik olana kadar çeşitli mekan türlerini karakterlerin deneyimleriyle ilişkilendirerek bu ortamların onların benlik ve aidiyet duygusunu nasıl etkilediğini vurgulamaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma, Rahaf'ın hikayesi aracılığıyla göçün hem bireysel hem de toplumsal düzeylerde nasıl deneyimlendiğini ve bu deneyimlerin edebi temsillerde nasıl yansıtıldığını araştırmakta ve bu süreçte mekanın rolü vurgulanmaktadır. Çalışma, göçmen ve mülteci edebiyatında mekanın işlevini ve göç deneyiminin çok yönlü doğasını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışma, belge analizi yoluyla bu alanların sembolik ve gerçek anlamlarını ve uyandırdıkları duygusal ve psikolojik manzaraları araştırmayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda hikayedeki mülteci deneyiminin karmaşıklıklarını aktarmak için kullanılan anlatı stratejilerini anlama; yerinden edilme, kültürel müzakere ve aidiyet arayışı temalarına odaklanmaktadır. Çalışma, hikayedeki deneyimlerin metinsel temsillerini yorumlayarak çocuk yazınında yansıtıldığı şekliyle, göçle ilişkili zorluklar ve dayanıklılık hakkında derinlemesine bir anlayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla bu çalışma da "Everything Will Be Alright" hikayesi özelinde mültecilerin deneyimlerini şekillendirmede fiziksel, toplumsal ve psikolojik mekanın rolünün daha derin bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmakla birlikte göçün ve kültürel kimliğin daha geniş dinamiklerine ilişkin içgörüler sunmayı amaçlamaktadır.

1. Deleuze ve Guattari'nin "Yersiz Yurtsuz Beden" Kavramı

Deleuze ve Guattari'nin "yersiz yurtsuz beden" kavramı, varlıkların mevcut bağlarından veya bölgelerinden koparılması ve yerinden edilmesi anlamına gelir (Deleuze ve Guattari, 1987). Bu yerinden edilme kişide kimlik ve istikrar kaybına yol açar (Deleuze ve Guattari, 1987; Goodchild, 1996; Marks, 1998; O'Sullivan, 2006). Deleuze ve Guattari (1987), toplum tarafından dayatılan katı hiyerarşileri ve sınırları eleştirmek, beden ve mekanın daha açık ve esnek bir şekilde anlaşılmasını savunmak için bu kavramı kullanır. Bu kavram, yerleşik kategorileri ve normları aşan, yeni ifade ve varoluş biçimlerinin ortaya çıkmasına izin veren bir oluş sürecini savunur.

Rahaf ve ailesinin durumunda bu kavram, şu açılardan ele alınabilir:

Kültürel Yer Değiştirme: Ailenin Suriye'den Almanya'ya göç etmesi önemli bir kültürel değişimi temsil eder. Ailenin kimliği, Suriye'de, toplumsal çevrelerine ve geleneklerine bağlı, zengin bir geçmişe dayanır. Farklı dili, gelenekleri ve toplumsal normlarıyla Almanya'ya taşınmaları, onları bu kültürel bağlardan mahrum bırakır. Bu yersiz yurtsuzlaşma, ailenin kültürel kimliklerini korurken yeni yaşam

biçimlerine uyum sağlamak için mücadele etmelerini sağlarken bir kaybolmuşluk ya da yönelim bozukluğu hissi de yaratır.

Toplumsal Yerinden Edilme: Humus'ta aile, aynı binada yaşayan geniş aile üyeleri de dahil olmak üzere güçlü bir toplumsal ağa sahiptir. Bu sıkı sıkıya bağlı topluluk, kişiye bir güvenlik ve aidiyet duygusu sağlar. Almanya'da kendilerini hem fiziksel hem de toplumsal olarak izole edilmiş bulurlar. Kabul merkezi ve konteyner konutları, alışkın oldukları topluluk destek sisteminden yoksundur ve bu da köklerinden koparılmış olma hissini daha da tetikler. Bu toplumsal yersiz yurtsuzlaşma, yeni toplumsal bağlantılar kurma ve daha geniş topluma entegre olma yeteneklerini etkiler.

Psikolojik Yerinden Edilme: Yurtsuzlaşmanın psikolojik etkisi derindir. Rahaf ve ailesi, yeni ve çoğu zaman misafirperver olmayan bir ortamda kimliklerini yeniden tanımlama konusunda sürekli bir zorlukla karşı karşıyadır. Tanıdık bir kültürel ve toplumsal bağlamdan yabancı bir bağlama geçiş, onları dünyadaki yerlerini sorgulamaya zorlar. Bu devam eden kimlik krizi, ailenin Suriye'deki anıları ile Almanya'daki zamanları arasında gidip gelmeleriyle daha da derinleşir.

Babanın Deneyimi: Babanın Almanya'da doktor olarak çalışamaması *yersiz yurtsuz beden* için bir metafor olarak görülebilir. Mesleki kimliğinden sıyrılır ve kendini işlevsiz durumda bulur. Eski hayatından kopmuş bir şekilde merdivenlerde oturması, eski rollerinden bağımsız ve yeni bir kimlik bulmak için mücadele eden bir *yersiz yurtsuz beden* olarak varlığını sembolize eder.

Rahaf'ın Yolculuğu: Rahaf'ın sınıftaki ve oyun alanındaki deneyimi, bir *yersiz yurtsuz beden* olma sürecini yansıtır. Yeni bir dilin ve kültürün zorluklarıyla mücadele ederken önceki anlayışlarından sıyrılıp yeni bir toplumsal yapıya uyum sağlar. Hikaye, onun karışıklık ve izolasyon halinden, geçici bir entegrasyon haline geçişini ele alarak, göç bağlamında kimliğin akışkan ve dinamik doğasını vurgular.

2. Michel Foucault'nun "Heterotopya" Kavramı

Foucault'nun Foucault'nun "heterotopya" kavramı, sıradan ortamlardan farklı, "diğer" yerler olarak var olan, sıklıkla toplumsal normları yansıtmaya ya da bozmaya hizmet eden mekanları tanımlar (Foucault, 1986). Heterotopya, gerçek mekanların dışında var olan, toplumsal parçaların farklı bir biçimde düzenlendiği, normların geçersiz kılındığı alanlar ifade eder. Foucault, heterotopyayı gerçek ve hayali mekanların kesişimlerindeki alanlarda olarak kayıtlıdır. Bu kavram, toplumsal düzenlerde ve mekansal değişimlerde farklılık yaratan ve normları sorgulayan bir perspektif sunar (Topinka, 2010). Foucault, heterotopyayı toplumsal yapıların ele alınmasında önemli bir araç olarak görüyor. Toplumun incelenmesinde mekanın özel bir rol oynadığını belirtir ve heterotopya ifadeleriyle mekana bakış açılarını genişletir (Gökşen, 2020). Hikayede birkaç mekan heterotopik olarak kabul edilebilir:

Oyun Alanı: Bu alan, toplumsal etkileşim kurallarının askıya alındığı veya dönüştürüldüğü bir illüzyon heterotopyasını temsil eder. Oyun alanında, çocuklar oyun yoluyla iletişim kurdukça dil engeli önemsiz hale gelir. Ev ve okulun yapılandırılmış ve genellikle zorlayıcı ortamlarıyla tezat oluşturan bir özgürlük ve eşitlik alanıdır.

Evin Dışındaki Merdivenler: Bu konum, babanın kimlik krizi ve mesleğini yapamama durumuyla boğuştuğu eşik alanını temsil eden bir kriz heterotopyası olarak sunulur. Dış dünyanın hareketli yaşamıyla tezat oluşturan, babanın yerinden edilme ve yetersizlik duygularını vurgulayan, düşünceli ve izole bir alandır.

Kabul Merkezi: Almanya'daki kabul merkezi, normal toplumsal kuralların askıya alındığı heterotopik bir alan olarak işlev görür. Mültecilerin ve göçmen ve mültecilerin daha fazla yer değiştirmeyi beklediği bir sınır alanıdır. Bu alan, mahremiyet, kişisel alan ve kalıcılık eksikliği ile karakterize edilir. Mülteci deneyiminin belirsizliğini ve istikrarsızlığını temsil eder ve mültecilere yönelik geniş bir toplumsal

ikilemi yansıtır. Kabul merkezi, göçmen ve mültecilerin ev sahibi ülkede fiziksel olarak bulunduğu ancak toplumsal ve yasal olarak normların dışında kaldığı bir dışlanma mikrokozmosu olarak sunulur.

Konteyner Konut: Konteyner ev bir başka heterotopik alanı temsil eder. Aileyi toplumun geri kalanından fiziksel ve sembolik olarak izole eden geçici bir konuttur. Bu alan, topluluğun tipik yerleşim dokusuna entegre olmadığı için mültecilerin marjinalleşmesine vurgu yapar. Konteynerin mekansal sınırlamaları ve olanaklarının eksikliği, ailenin karşılaştığı yoksunluğu ve zorluğu temsil eder. Humus'taki eski geniş evleri ile sıkışık konteyner arasındaki çarpıcı tezat, yaşam kalitesinin düşmesini, istikrar ve normallik için devam eden mücadeleyi gösterir.

Okul Ortamı: Rahaf'ın gittiği okul aynı zamanda heterotopik bir alan olarak da görülebilir. Öğrenme ve toplumsallaşma yeri olmasına rağmen Rahaf için kültürel müzakere ve kimlik oluşturma alanıdır. Okul ortamı, Suriye geçmişini Alman kültürüyle bir araya getirerek dil engellerini, kültürel farklılıkları ve yeni arkadaşlar edinme zorluğunu aşması gereken bir alan yaratır. Bu ortam hem potansiyel bir entegrasyon yeri hem de -onun akranları ile arasındaki farklılıkları vurguladığı için- bir dışlanma alanıdır.

3. Edward Said'in Mekan ve Kimlik Perspektifi

Edward Said'in mekan ve kimlik arasındaki ilişkiyi (Said, 1978; 1993) araştırması, coğrafi ve kültürel bağlamların kişisel ve kolektif kimlikleri nasıl şekillendirdiğini vurgular. Rahaf'ın hikayesi bağlamında, birkaç yön bu dinamiği göstermektedir:

Apartman Kompleksi ve Açık Alanlar: Bu ortamlar, Rahaf'ın ailesinin Almanya'daki yeni hayatlarına yön verdiği mekan ve kimliğin kesişimini vurgular. Apartman kompleksinin fiziksel mekanı, hem bir sığınak hem de bir dışlanma alanı simgeleyen geçiş ortamını yansıtır. Ambulansın varlığı, ailenin savunmasız konumunu ve toplumun onlara ilişkin algısını daha da vurgular.

Oyun Alanı ve Okul: Bu alanlar kimlik müzakeresinin altını çizer. Masumiyet ve oyun alanı olarak oyun alanı, kültürel ve dilsel zorlukların alanı olan sınıfla tezat oluşturur. Anlatı, Rahaf'ın kültürel kimliğini korurken yeni bir kimliğe uyum sağlama konusundaki ikili mücadelesini ele alarak Said'in kimliğin inşası ve itirazı için bir yer olarak mekan fikrini resmeder.

Vatan Kaybı: Ailenin Suriye'den ayrılması sadece fiziksel bir yer değiştirmeyi değil kültürel köklerinden ve kimliklerinden derin bir kopuşu temsil eder. Said'in "hayal gücü coğrafyası" kavramı, mekanın sadece fiziksel bir bölge değil, aynı zamanda ideolojik ve duygusal bir yapı olduğunu da öne sürer (Said, 1978). Rahaf ve ailesi için Suriye, anılar, gelenekler ve aidiyet duygusuyla dolu kayıp bir cenneti temsil etmektedir. Bu kayıp, tanıdık kültürel ve toplumsal işaretlerin yokluğuyla boğuşurken bir sürgün ve özlem duygusu yaratır.

Yeni Bir Mekanda Kimlik Müzakereleri: Almanya'da Rahaf ve ailesi, kimliklerini yeni bir kültürel ve toplumsal çerçeve içinde yeniden inşa etmek zorundadır. Almanca öğrenme, yerel geleneklere uyum sağlama ve yerel toplulukla etkileşim kurma süreci, Suriyeli mirasları ile yeni kültürel çevre arasında bir müzakereyi içerir. Said'in bakış açısı, bu yeni mekanların (sınıflar, kamusal alanlar ve hatta evleri) nasıl kimlik inşası için birer arena haline geldiğini vurgular. Rahaf'ın Almancadaki yeterliliği ve Emma ile olan arkadaşlığı, entegrasyona doğru atılan adımları göstermektedir. Ancak bunlar kültürel farklılıkların devam etmesi ve ailenin marjinal statüsüyle karmaşık bir hal alır.

Mekansal Sembolizm ve Kimlik Krizi: Hikâyedeki mekansal ortamlar -Humus'taki evlerinin ihtişamından Almanya'daki konteynere hapsedilmelerine kadar- kimliğin değişen sınırlarını sembolize etmektedir. Said'in analizi, yerinden edilmenin ve sınırların aşılmasının kimliğin yeniden yapılandırılmasına yol açtığını öne sürer. Ailenin yaşadığı fiziksel mekanlar, kimlikle ilgili içsel mücadelelerinin metaforları olarak sunulur. Suriye'deki zengin kültürel yaşam ile Almanya'daki kısıtlı varoluş arasındaki karşıtlık,

kayıp ve yerinden edilme ortasında yeni bir kimlik oluşturmanın psikolojik ve duygusal zorluklarını vurgular.

Yöntem

Bu araştırma, bireylerin ve toplulukların anlamı nasıl oluşturduklarını ve deneyimlerini nasıl yorumladıklarını anlamaya yönelik nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Strauss ve Corbin'e (1990) göre nitel araştırma, toplumsal değişimler içindeki yaşanmış deneyimleri, anlatıları, davranışları ve örgütsel çerçeveleri anlamayı amaçlar. İstatistiksel veri analizine dayanan nicel araştırmanın aksine, nitel araştırma, insanların olaylara veya olgulara yüklediği anlamları keşfetmeye odaklanır (Dey, 1993). Bireylerin benzersiz bakış açılarını yakalamada oldukça etkilidir ve nicel yöntemlerin sunamayacağı bir anlayış derinliği sağlar (Storey, 2007).

Bu çalışmada kullanılan birincil veri toplama yöntemi, araştırma konusuyla ilgili görülen belgelerin sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesini içeren, nitel bir araştırma aracı olan doküman analizidir (Hodder, 2002). Bu analizin birincil kaynakları, Rahaf ve ailesinin Suriye'deki yaşamlarından Almanya'ya geçiş deneyimlerine odaklanan anlatı metnidir. Özellikle Rahaf'ın hikayesi, göç, kültürel adaptasyon ve kimlik inşası süreçlerine dair zengin nitel veriler sunar. Bu anlatı belgeleri, ailenin Suriye'deki evi, kabul merkezleri ve Almanya'daki konteyner konutlar gibi çeşitli mekanların tasvirlerini ve bu ortamların kimlik oluşumuna nasıl katkıda bulunduğunu incelemeyi içerir.

Çalışma, Deleuze ve Guattari'nin "yersiz yurtsuz beden", Michel Foucault'nun "heterotopya" ve Edward Said'in "mekan ve kimlik" kavramları gibi göç literatürü ve mekansal teorilerden de yararlanmaktadır. Bu teorik yaklaşımlar, göçmen ve mültecilerin kendilerini yeni mekanlarda konumlandırma süreçlerini ve bu süreçlerde yaşadıkları kimlik krizlerini analiz etmek için bir temel sunar. Ek olarak, Edward Said'in "mekan ve kimlik" arasındaki ilişkiye dair perspektifi, göçmen ve mültecilerin mekansal deneyimlerinin kimliklerini nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

4. Fiziksel Alanlar: Coğrafi Yer Değiştirme ve Yer Bağlantısı

4.1. Vatan ve Menşe Kavramı

Ailenin Suriye'nin Humus kentindeki evi yalnızca fiziksel bir mesken değil kimliklerinin merkezi bir unsurudur. Kültürel zenginliği, aile bağlarını ve istikrar duygusunu temsil etmektedir. Bu büyük, çok kuşaklı ev, derin bir aidiyet duygusu sağlayan anılar ve geleneklerle doludur. Ancak Suriye'deki iç savaşın neden olduğu kesinti, onları bu önemli alanı terk etmeye zorlar. Evlerinin kaybı, kimliklerinin oluştuğu ortamdan koptukları için daha geniş bir kültürel kopuşu sembolize etmektedir. Ailenin Humus'a olan bağlılığı, eski yaşamlarına duydukları özlemde sık sık görülmektedir.

4.2. Yeni Destinasyonlar: Ev Sahibi Ülke Zorlukları

Almanya'ya vardıklarında, aile Suriye'dekilerden çok farklı olan yeni fiziksel alanlara uyum sağlama zorluğuyla karşı karşıya kalır. İlk durakları olan kabul merkezi, bazı eksikliklerıyle geçici ve kişisel olmayan bir ortam olarak hizmet eder. Bu ortam, yeni hayatlarının belirsizliğini ve istikrarsızlığını yansıtıp yabancılar olarak statülerini vurgular. Daha sonra ailenin konteyner konutlara taşınması, bu duyguları daha da derinleştirir. Konteynerin sıkışık ve sert koşulları, Humus'taki geniş evleriyle keskin bir tezat oluşturarak yetersiz koşulları ve devam eden yerinden edilmeyi vurgular. Bu yeni fiziksel alan sadece bir mesken değil aynı zamanda dışlanmışlık hissi veren statülerinin ve yeni varoluşlarının bir sembolüdür.

5. Toplumsal Alanlar: Topluluk, Etkileşim ve İzolasyon

5.1. Topluluk ve Etnik Bölgeler

Almanya'da bilindik bir topluluk yapısının olmaması Rahaf ve ailesi için önemli bir zorluk teşkil eder. Çünkü Humus'ta, geniş aileleri, onlara güçlü bir destek ağı sağlamanın yanında kültürel gelenekleri ve kolektif kimlik duygularını da güçlendirmektedir. Almanya'da ailenin hissettiği bu eksiklik, izolasyon duygusuna yol açar. Kabul merkezi ve konteyner konutlar, aynı düzeyde topluluk katılımı sunmaz ve aileyi yeni ortamlarında büyük ölçüde kendi başlarına gezinmeye bırakır. Bu izolasyon, kültürel uygulamaları ve gelenekleri sürdürme yeteneklerini engellemekle beraber yerinden edilme ve kimlik kaybı duygusunu da tetikler.

5.2. Kamusal Alanlar ve Toplumsal Entegrasyon

Hikaye ayrıca ailenin toplumsal bütünleşme için çok önemli olan okullar ve pazar yerleri gibi kamusal alanlardaki deneyimlerini de araştırır. Rahaf'ın okulu, yerel kültürle etkileşim için önemli bir yer görevi görür. Başlangıçta dil engeli ve kültürel farklılıklarla mücadele eder ve bu yeni ortamda kendini yabancı hisseder. Ancak Almanca öğrendikçe ve Emma adında yerli bir kızla arkadaşlık kurdukça okul, potansiyel bir bütünleşme alanı haline gelir. Bu etkileşimler, Rahaf'ın kimlik inşası için hayati önem taşır çünkü ona ev sahibi toplumun normlarına ve değerlerine dair bir bakış sunarken kültürel mirasının unsurlarını korumasına da olanak tanır.

Ancak ailenin diğer kamusal alanlara sınırlı katılımı, entegrasyonun zorluklarını vurgular. Dışlanma ve ayrımcılık deneyimleri yaşama endişesi oluşur. Bu da bu alanları gerginlikle doldurur ve aidiyet duygusunu daha da karmaşık hale getirir. Kamusal alanlarda yabancı veya yabancı olarak algılanma biçimleri, ailenin toplumsal kimliklerini ve öz algılarını etkiler.

6. Kültürel Alanlar: Kimliğin Korunması ve Uyarlanması

6.1. Kültürel Kurumlar ve Dini Mekanlar

Hikaye, belirli kültürel ihtiyaçları karşılayan kurumlara ve dini alanlara erişim eksikliğini, dolaysıyla kimliklerini korumadaki zorluğu vurgular. Suriye'de, bu tür alanlar, günlük yaşamlarının ayrılmaz bir parçasıdır ve gerek kültürel gerekse de dini yaşantılarıyla bir süreklilik duygusu sağlarlar. Almanya'da, bu tür tanıdık alanların yokluğu, aileyi genellikle izole bir şekilde yaşamaya zorlar ve bu da kültürel kimliklerinin zayıflamasına yol açabilir. Rahaf'ın festivaller ve aile toplantıları da dahil olmak üzere Suriye'deki hayatıyla ilgili anıları, yeni yaşamlarında bu kültürel belirteçlerin yokluğunu vurgular ve yabancı bir ülkede kültürel kimliklerini koruma mücadelesinin altını çizer.

6.2. Medya ve Sanal Alanlar

Hikayede açıkça belirtilmese de medya ve sanal alanlar, Rahaf ve ailesinin kültürel kökleri ve küresel Suriye diasporasıyla bağlantı kurduğunu göstermektedir. Bu alanlar, anavatanlarıyla bağlantılarını sürdürmeleri, Suriye'den haberleri takip etmeleri ve diğer Suriyeli göçmen ve mültecilerle etkileşim kurmaları için bir araç sunar. Bu tür bağlantılar, fiziksel kültürel kurumların yokluğunda bir topluluk ve kimlik duygusunu sürdürmek için hayati önem taşır.

7. Psikolojik ve Sembolik Alanlar: Kimliğin İç Manzaraları

7.1. Hafıza ve Hayal Gücü

Rahaf'ın düşüncelerinde ve ailenin kolektif hafızasında, mekanın psikolojik ve sembolik boyutları canlı bir şekilde tasvir edilir. Suriye'deki anıları, evlerinin sıcak, toplumsal atmosferi ve canlı yaşamları, içinde

bulundukları mevcut yaşam koşullarının soğuk, kısıtlayıcı koşullarıyla karşılaştırılır. Bu anılar, bir rahatlık kaynağı olarak hizmet eder, ancak aynı zamanda geçmişleri ile bugünleri arasındaki çarpıcı farkları da vurgulayarak kayıp ve yerinden edilme hissini vurgular.

7.2. Bir Yolculuk Olarak Kimlik

Hikaye, kimliği farklı alanlar ve kültürler arasındaki sürekli hareketle şekillenen dinamik ve gelişen bir süreç olarak resmeder. Rahaf'ın Suriye'deki güvenli ve kültürel açıdan zengin bir ortamdan Almanya'daki belirsiz ve zorlu bağlama yaptığı yolculuk, yeniden bir kimlik inşası yolculuğunu temsil eder. Yersizleştirme ve yeniden yerleştirme süreci -tanıdık bağlamlardan koparılıp yeni bir hayat kurmaya çalışmak- kimliğin akışkan doğasını yansıtır. Ailenin Suriye'deki evlerinin samimi ortamından Almanya'daki kamusal ve kurumsal alanlara kadar çeşitli alanlardaki deneyimleri, kimliklerinin devam eden müzakerelerine katkıda bulunur. Bu yolculuk, kültürel miraslarının korunması ile yeni bir kültürel ortama uyum sağlama ve entegre olma ihtiyacı arasında denge kurmayı içerir.

8. Anavatan: Humus, Suriye

Konut Ortamı: Aile Evi

Humus'ta ailenin evi, birden fazla nesli barındıran büyük, dört katlı bir ev olarak tasvir edilmektedir. Bu ortam, sadece fiziksel bir yapı değil aynı zamanda kültürel zenginliğin, aile bağlarının ve köklü bir kimliğin sembolüdür. Evin her biri geniş ailenin farklı kollarını barındıran çok sayıda katı, ilişkilerin beslendiği ve güçlendirildiği sıkı sıkıya bağlı bir topluluğu yansıtır. Büyükanne ve büyükbabaların, amcaların, teyzelerin ve kuzenlerin aynı çatı altında bulunması, geniş ailenin günlük yaşamda önemli bir rol oynadığı birçok Orta Doğu kültüründe ortak bir özellik olan güçlü bir destek sistemini ifade eder.

Resim 1: Suriye'deki Ev

Bu ev, çocukların koşuşturduğu sevgi ve kahkaha dolu sıcak bir ortam olarak sunulup istikrar ve güvenliği temsil etmektedir. Rahaf ve Hassan için kuzenleriyle oynayabilme ve çeşitli aile üyeleriyle etkileşim kurabilme yeteneği canlı ve dinamik bir toplumsal alan yaratmaktadır. Ev, gelenekleri,

paylaşılan tarihi ve kolektif anıları bünyesinde barındıran kültürel ve toplumsal dünyalarının bir mikrokozmosudur. Ailenin en üst katta ikamet ettiği mekansal düzenleme, her aile biriminin kendi özel alanına sahip olduğu ancak daha büyük bir bütünün parçası olmaya devam ettiği hiyerarşik fakat birbirine sıkı sıkıya bağlı bir yapı olarak sunulmuştur.

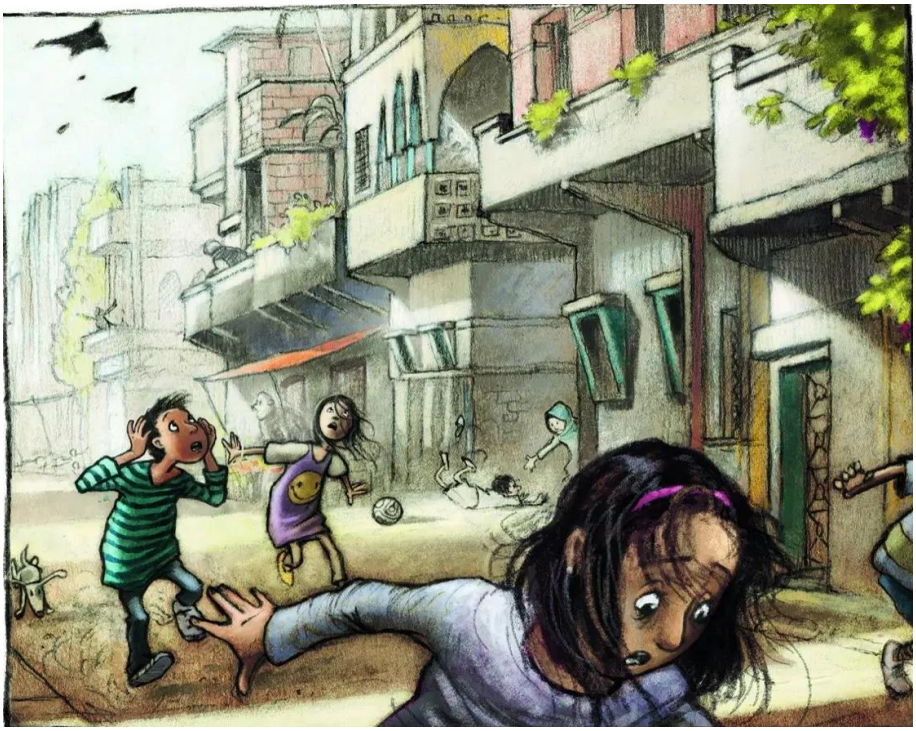
Savaşın Etkisi

Savaşın başlaması bu pastoral ortamı korku ve belirsizlik alanına dönüştürür. İnsanların başının üstünden uçan uçakların tasvirleri, pencerelerin takırdaması ve sürekli bombalanma korkusu, bir zamanlar barışçıl olan mahalleyi bir savaş bölgesine dönüştürür.

Resim 2: Savaşın Başlangıcı

Bir zamanlar güvenliği simgeleyen ev artık savunmasız bir yer haline gelir. Hikaye, uçaklar gelene kadar saklambaç oynayan çocukları canlı bir şekilde anlatır ve şiddetin günlük yaşamlarına müdahalesini vurgular. Uçakların ve bunun sonucunda oluşan yıkımın tekrarlayan imgeleri, masumiyetin kaybını ve normalliğin tanımının tamamen değişmesini simgeler.

Resim 3: Savaş ve Çocuklar

Savaş ayrıca ailenin toplumsal yapısını da bozar. Mahallenin yıkılması ve aile üyelerinin ayrılması, Rahaf ve Hassan'ı dünyalarının kırılganlığıyla yüzleşmeye zorlar. Bu fiziksel ve toplumsal alanın kaybı, kültürel ve ailevi bağlarından koparıldıkları için, onların yersiz yurtsuzlaşmalarının başlangıcına işaret eder.

9. Yolculuk: Geçiş Alanları

Suriye'den Almanya'ya

Suriye'den Almanya'ya yolculuk, yerinden edilme temasını vurgulayan önemli bir mekansal geçiştir. Ailenin havaalanları, tekneler ve mülteci kampları gibi çeşitli ara mekanlardan geçişi, durumlarının sınırda olduğunu gösterir. Bu mekanlar geçicidir, genellikle rahatsız edicidir ve belirsizlik durumunu simgeler.

Resim 4: Göç

Mısır'dan İtalya'ya yapılan tekne yolculuğu özellikle hikayenin dram kısımlarından biri olarak sunulur. Küçük, aşırı yüklü teknedeki kalabalık, güvenli olmayan koşullar mültecilerin çaresizliğini ve savunmasızlığını vurgular. Hikaye, yolcuların yaşadığı soğuğu, açlığı ve korkuyu vurgulayarak içinde bulundukları durumun tehlikeliliğini pekiştirir. Teknenin kendisi onları tanıdık dünyalarından uzaklaştırıp belirsiz bir geleceğe doğru götüren ve bilinmeyene doğru yaptıkları yolculuğun bir sembolü haline gelir. Rahaf'ın çok değer verdiği Lulla bebeği de dahil olmak üzere eşyalarının kaybı, kayıp temasını ve geçmiş yaşamlarının silinmesini vurgular.

10. Almanya: Yeni Gerçeklik

Kabul Merkezi

Aile Almanya'ya vardığında geçici bir barınak ve bürokratik işlem yeri olarak hizmet veren bir kabul merkezine yerleştirilir. Kabul merkezi, ev sahibi ülkenin günlük yaşamından ayrı, toplumun kenarlarında var olan transit halindeki bireyler için heterotopik bir alandır.

Kabul merkezinin fiziksel koşulları, sıkışık alanlar ve mahremiyet eksikliği, ailenin azalan statüsünü ve yeni çevrelerinin kişisel olmayan doğasını yansıtmaktadır. Bu zorluklara rağmen merkez aynı zamanda geride bıraktıkları tehlikelerden bir rahatlama ve güvenlik duygusu da sunar. Diğer mültecilerin varlığı ve temel ihtiyaçların mevcudiyeti, kırılgan da olsa bir miktar istikrar sağlar.

Kabul merkezi aynı zamanda toplumsal ve kültürel uyumsuzluğun da mekanıdır. Aile, farklı geçmişlere sahip diğer mültecilerle bir aradadır ve yerinden edilmiş insanların bir mikrokozmosu yaratılır. Bu ortam, farklı kültürlerin kesişimini ve yeni bir toplumsal manzarada gezinmenin zorluklarını vurgular. Hikaye, baskın dilin ve geleneklerin yabancı olduğu bir ortamda iletişimin zorluğunu ve kültürel kimliği sürdürme mücadelesini tasvir eder.

Konteyner Konut

Ailenin daha sonra küçük bir Alman köyündeki konteyner konutlara taşınması, başka bir önemli mekansal geçişi işaret etmektedir. Humus'taki geniş evleriyle tam bir tezat oluşturan konteyner ev, ailenin azalan koşullarını ve yerinden edilmenin devam eden deneyimini simgelemektedir. Geçici ve minimalist bir yaşam alanı olan konteyner, durumlarının geçiciliğini ve güvencesizliğinin simgesidir.

Konteyner konutun sınırlı alan ve olanaklar gibi fiziksel kısıtlamaları, ailenin hapsedilmişlik ve izolasyon hissini daha da kötüleştiriyor. Anlatı, mahremiyetin kıt olduğu ve kişisel alan eksikliğinin gerginlik yarattığı bu kadar yakın bir alanda yaşamanın zorluklarını anlatıyor. Bu ortam, normallik veya istikrar hissini yeniden inşa etmeye elverişli değil ve bir belirsizlik durumunda olma hissini güçlendiriyor.

Konteyner konutlar ayrıca mültecilerin ev sahibi ülkede karşılaştıkları sosyoekonomik zorlukları da vurgular. Bu durum, onların hem gerçek hem de mecazi anlamda toplumun dışına itilmelerinin görünür bir göstergesidir. Ailenin köydeki daha geniş topluluktan izole olması, yeni ve genellikle misafirperver olmayan bir ortamda yerlerini bulmak için mücadele eden yabancılar olarak statülerini daha da vurgular.

Okul çevresi

Rahaf'ın okuldaki deneyimleri, yeni hayatlarının mekansal dinamiklerine dair farklı bir bakış açısı sunar. Okul, Rahaf'ın ev sahibi toplumun normları ve değerleriyle karşılaştığı önemli bir toplumsallaşma ve kültürel entegrasyon alanıdır. Bu alan hem fırsatları hem de zorlukları temsil eder. Almanca öğrenebileceği, yeni arkadaşlar edinebileceği ve yerel kültüre entegre olmaya başlayabileceği bir yerdir.

Ancak okul ortamı, Rahaf'ın aşması gereken kültürel ve dilsel engelleri de ortaya çıkarır. Dili anlamada başlangıçtaki zorluklar ve alışılmadık gelenekler, uyum sağlamanın zorluklarını vurgular. Rahaf'ın sınıf arkadaşlarıyla etkileşimleri, özellikle Emma ile gelişen arkadaşlığı, yeni bir kültürel bağlamda kimliği yönlendirmenin karmaşıklıklarını gösterir. Okul, Rahaf'ın ikili kimliğini müzakere ettiği ve Suriye mirasını Alman toplumuna asimilasyon tehlikesiyle dengelediği bir alan haline gelir.

Anlatı ayrıca, Rahaf okul ortamında giderek daha rahat hale geldikçe aidiyet temasını da ele alıyor. Dil becerisi gerektirmeyen oyunlar oynamak gibi akranlarıyla bağlantı kurduğu anlar, çocukluğun evrensel yönlerini ve kültürler arası arkadaşlıkların potansiyelini vurgulamaktadır. Ancak Emma'yı bir pijama partisi için ağırlayamama gibi ailenin yaşam koşullarının sınırlamaları, yeni hayatlarının devam eden eşitsizliklerini ve zorluklarını yansıtır.

Genel Mekansal Dinamikler

Hikayenin mekansal analizi, kayıp, uyum ve dayanıklılıkla işaretlenmiş bir yolculuğu ortaya koymaktadır. Ailenin Humus'taki büyük, çok kuşaklı evinden Almanya'daki sıkışık, geçici konteynere geçiş, daha geniş çaplı yerinden edilme deneyimini ve yeni bir aidiyet duygusu arayışını yansıtıyor. Ailenin yaşadığı her mekan, kimlik deneyimlerini ve algılarını şekillendiren önemli duygusal ve sembolik bir ağırlık taşımaktadır.

Hikaye, hem fiziksel hem de toplumsal mekanın mülteci deneyiminde nasıl kritik bir rol oynadığını göstermektedir. Yerinden edilme ve dışlanma karşısında kültürel kimliği ve toplumsal bağlantıları sürdürmenin zorluklarını vurgulamaktadır. Humus'un savaştan zarar görmüş sokaklarından kabul merkezinin bürokratik sınırlarına ve izole edici konteyner konutlara kadar çeşitli ortamlar, yer ve kimlik arasındaki karmaşık etkileşimi vurgulamaktadır.

Hikaye, Rahaf ve ailesinin yeni çevrelerinin belirsizlikleriyle başa çıkarken gösterdikleri dayanıklılığı; kültürel devamlılığın, zorluklar karşısında uyum sağlama ve hayatta kalma kapasitesinin önemini vurgular.

SONUÇ:

Kirsten Boie'nin "Everything Will Be Alright" hikayesi, Michel Foucault'nun "Heterotopya", Edward Said'in mekan ve kimliğe ilişkin bakış açısı ve Deleuze ve Guattari'nin "Yersiz Yurtsuz Beden" (BwO) kavramı merceklerinden analiz edildiğinde göç bağlamındaki mekansal dinamikler ve kimlik oluşumları hakkında daha kapsamlı bakış açıları elde edilir. Bu teorik mercekler, kültürel, toplumsal ve psikolojik boyutları kapsayan mülteci deneyiminin çok yönlü doğasını aydınlatır. Hikaye, fiziksel, toplumsal ve psikolojik mekanlar üzerinde, mültecilerin, yeni ortamlarda gezinirken, kimliklerini yeniden inşa ederken ve alışılmadık alanlarda bir aidiyet duygusu ararken mücadelelerinin, deneyimlerinin ve dayanıklılıklarının derin etkilerini yansıtır.

Rahaf ve ailesinin hikayesi, fiziksel konumlardan daha fazlası olan çeşitli mekansal unsurlar açısından zengindir. Mekanlar, karakterlerin duygusal durumları, kültürel kimlikleri ve toplumsal dinamikleriyle iç içe geçmiştir. Bu sebeple Rahaf'ın hikayesinde mekan, göçmen ve mülteci kimliğinin şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Suriye'den Almanya'ya fiziksel yer değiştirme, çeşitli toplumsal ve kültürel mekanlardaki deneyimler ve içsel psikolojik manzaralar, ailenin gelişen benlik duygusuna katkıda bulunur. Hikaye, tanıdık mekanların kaybının ve yeni ortamlara uyum sağlamanın göçmen ve mültecilerin kimliklerini nasıl derinden etkilediğini gösterir. Yabancı bir ülkede asimilasyon tehlikesiyle başa çıkarken kültürel sürekliliği sürdürmenin karmaşıklığını ve zorluğunu vurgular. Bu ayrıntılı keşif yoluyla hikaye, mülteci deneyimini ve göç bağlamında kimliğin devam eden inşasını anlamada mekanın önemini vurgular.

Hikayenin Almanca-Arapça iki dilli doğası, Arap mülteciler için bir köprü görevi görüp kendi kültürleriyle bağlantılarını sürdürmelerini sağlarken aynı zamanda ev sahibi ülkenin diline ve kültürüne entegrasyonlarını da kolaylaştırır. Bu iki dilli yaklaşım, yalnızca mülteci çocukların kültürel devamlılığını desteklemekle kalmamakla birlikte tüm öğrenciler arasında empati ve anlayışı da teşvik eder. Bu nedenle bu hikaye, iki/çok dilli eğitim kaynaklarının başta iki/çok kültürlü olmak üzere çeşitli öğrenme ortamlarında kültürler arası anlayışı ve bir arada yaşamayı geliştirme potansiyeline örnek teşkil eder.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: *[TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul İzni: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.*

KAYNAKÇA:

Akgün, A. (2015). Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme. *Göç Dergisi*, *2*(1), 69-84

Boie, K. (2016). *Bestimt Wird Alles Gut*. Germany: Klett Kinderbuch.

Corbin, J. M. ve Strauss, A. L. (1990). *Basics of Oualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Sage Publications.

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1987). *A thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. University of Minnesota Press.

Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis: A User-Friendly Guide for Social Scientists*. Routledge.

Foucault, M. (1986). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias. *Diacritics*, *16*(1), 22-27.

Goodchild, P. (1996). *Deleuze and Guattari: An İntroduction to the Politics of Desire*. SAGE Publications Ltd.

Gökşen, E. (2020). Tanpınar'ın Beş Şehir'ine Foucault'nun Heterotopyası Üzerinden Bakmak. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD*, (33), 143-159. doi:https://doi.org/10.20427/turkiyat.650441

Hodder, I. (2002). The İntarpretation of Documents and Material Culture. D. Weinberg (Ed.), *Qualitative Research Methods* İçinde (s. 266-280). Biographical Research.

Marks, J. (1998). *Gilles Deleuze: Vitalism and Multiplicity*. Pluto Press.

O'Sullivan, S. (2006). *Art Encounters Deleuze and Guattari: Thought Beyond Representation*. Palgrave Macmillan.

Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.

Storey, J. (2007). *Human Resource Management: A Critical Text*. London: Thomson.

Topinka, R. J. (2010). Foucault, Borges, Heterotopia: Producing Knowledge in Other Spaces. *Foucault Studies*, (9), 54-70. doi:https://doi.org/10.22439/fs.v0i9.3059

Extended Abstract

Introduction

Migration, as a complex socio-cultural phenomenon, encompasses the multifaceted experiences of individuals and communities as they transition from one geographical and cultural context to another. The narratives surrounding migration often delve into the intricate processes of identity formation, cultural adaptation, and the psychosocial ramifications of displacement. In literary discourse, these themes are frequently explored through the portrayal of space and place, which serve not only as physical settings but also as symbolic representations of the characters' inner worlds and societal status. Kirsten Boie's "Everything Will Be All Right" ("Bestimmt wird alles gut"), a bilingual story presented in English and German-Arabic, narrates the journey of Rahaf and her family from war-torn Syria to Germany. This narrative offers a rich tapestry for exploring the role of space in constructing migrant identities, highlighting the emotional and psychological landscapes navigated by the characters amidst their displacement.

The primary objective of this study is to analyze the role of different spatial settings in the narrative and their impact on the characters' experiences of identity crisis, cultural assimilation, and the quest for belonging. By employing theoretical frameworks such as Deleuze and Guattari's "Body without Organs" (BwO), Michel Foucault's "heterotopia," and Edward Said's exploration of "space and identity," this research aims to provide a nuanced understanding of how these spaces function within the narrative. These frameworks enable a comprehensive analysis of the ways in which physical, social, and psychological spaces contribute to the characters' negotiation of their identities in a new cultural context.

Method

This study employs a qualitative approach, specifically utilizing document analysis to examine the narrative's depiction of space and its implications for the characters. Document analysis is an effective method for uncovering the latent and manifest content within literary texts, allowing for an in-depth exploration of thematic and symbolic elements. The primary sources of data include narrative descriptions of key settings such as the family home in Homs, the reception centers, and the container housing in Germany. Each of these settings is scrutinized for its symbolic and real-world implications, reflecting the characters' evolving sense of self and their interactions with these environments.

The analysis is informed by several theoretical frameworks. Deleuze and Guattari's BwO concept explores the fluid and deterritorialized nature of bodies and identities, emphasizing the potential for new forms of existence beyond established societal structures. Michel Foucault's concept of heterotopia refers to spaces that exist in opposition to or apart from normative societal spaces, often embodying a complex set of relationships between the real and the imagined. Edward Said's insights into space and identity focus on the ways in which geographic and cultural dislocations influence the construction of personal and collective identities. These frameworks collectively provide a robust lens through which to examine the narrative's treatment of space and its effects on the characters' identity formation.

Results and Discussion

The findings of this study reveal a complex interplay between space and identity in "Everything Will Be All Right." The family home in Homs is depicted as a locus of cultural richness, familial bonds, and a deep sense of belonging. This space is not merely a physical structure but a repository of memories and cultural heritage, embodying the family's collective identity. The destruction of this home due to the Syrian conflict marks a significant rupture in the family's sense of identity, initiating a profound journey of displacement and identity reconstruction. This portrayal aligns with Edward Said's concept of "imagined geographies," where space is imbued with cultural and emotional significance beyond its physical attributes.

Upon their arrival in Germany, the family encounters a series of spaces that underscore their marginalization and exclusion. The reception centers, characterized by their transient and impersonal nature, function as heterotopic

spaces in Foucault's sense. These centers symbolize the liminality of the migrants' existence, positioned between the familiarity of their homeland and the unknowns of their future in the host country. The lack of privacy and the bureaucratic nature of these spaces further exacerbate the characters' sense of dislocation and insecurity.

The transition to container housing intensifies these themes of isolation and marginalization. The container homes, depicted as cramped and inadequate, highlight the socio-economic challenges faced by the family. This setting serves as a stark contrast to their previous home in Homs, reinforcing the narrative's exploration of loss and the struggle to maintain a sense of normalcy. The physical constraints of the container housing mirror the psychological constraints experienced by the characters, as they navigate a new cultural landscape while grappling with their diminished social status.

The narrative also delves into the psychological dimensions of displacement through the lens of the BwO. The concept of the BwO encapsulates the characters' experiences of identity deconstruction and reformation, as they are stripped of their previous roles and forced to adapt to new societal expectations. This is particularly evident in the father's experience, who, despite being a qualified doctor, is unable to practice his profession in Germany. His sense of disempowerment and dislocation is vividly portrayed in scenes where he is depicted sitting on the stairs, a metaphor for his liminal status and struggle to find a new identity.

Edward Said's perspective on space and identity is further exemplified in the portrayal of public spaces such as schools. These spaces are arenas for cultural negotiation, where the characters confront the challenges of integrating into a new society. Rahaf's experiences at school, including language barriers and cultural misunderstandings, underscore the dual pressures of preserving her cultural heritage while assimilating into the host culture. The school's role as a site of potential integration and exclusion highlights the complexities of identity formation in the context of migration.

Conclusion

In conclusion, Kirsten Boie's "Everything Will Be All Right" provides a profound exploration of the interplay between space and identity in the context of migration. Through the theoretical lenses of BwO, heterotopia, and space and identity, the narrative offers a rich analysis of the characters' experiences of displacement and cultural adaptation. The study reveals how physical, social, and psychological spaces are integral to the characters' identity formation, highlighting the critical role of space in shaping the migrant experience. The bilingual nature of the book further underscores the dual challenges and opportunities faced by migrants, serving as a valuable educational resource for fostering empathy and cultural understanding in diverse learning environments.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Review Article|Derleme Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 12.01.2025
Admission Date | Kabul Tarihi: 14.03.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Baylan, E. (2025) Kırsal Peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri için Sağladığı Olanaklar: Kırsalın Sosyokültürel Katkıları, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):1137-1158. https://doi.org/10.35674/kent.1618430

Kırsal Peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri için Sağladığı Olanaklar: Kırsalın Sosyokültürel Katkıları

Affordances of Rural Landscapes in Providing Cultural Ecosystem Services: Socio-Cultural Contributions of Rural Areas

Emel BAYLAN[1]

Öz

Bu çalışma, kırsal peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri'ni (KEH), bu hizmetlerin bireysel ve toplumsal refah üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. KEH'ler, peyzajın doğal ve kültürel unsurlarıyla etkileşim sürecinde deneyimlenen, ekosistemlerin bireylere ve topluma soyut ve manevi faydalarını temsil etmektedir. Ancak, günümüzde sürdürülebilir olmayan arazi kullanımı, küreselleşme, çevre sorunları, kapsayıcı olmayan planlama süreçleri, teknik ve sosyal altyapı gibi faktörler, kırsal peyzajların potansiyel ve mevcut kültürel ekosistem hizmetlerinin varlığını, devamlığını ve kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bu zorlukların aşılması, bağlama özgü çalışmaları gerektirmekle birlikte, bu çalışmaların ortak temeli; kırsal peyzajların sağladığı kültürel ekosistem hizmetleri konusunda farkındalıkların gelişmesi ve bilgi birikimidir. Kırsal peyzajın sunduğu bu yararların anlaşılması, kırsala özgü kültürel ekosistem hizmetlerinin gelişimine ve devamlılığına yönelik mekansal karar alma süreçlerine yardımcı olarak, kırsal peyzajlarda yaşam kalitesini ve dirençliliği destekleyecektir. Çalışma, "ekosistem hizmetleri", "peyzaj hizmetleri "ve "olanaklar teorisi" konseptleri arasındaki bağlantıları değerlendirerek, peyzaj hizmetleri çerçevesinde bir yaklaşım benimsemiştir. Bu bağlamda çalışmada, kırsal peyzajların sağladığı kültürel ekosistem hizmetlerinin, fiziksel ve sosyokültürel peyzaj özelliklerinin ve bu özellikler arasındaki ilişkilerin bir ürünü olduğu temel alınmıştır. Bu bakış açısıyla, kültürel ekosistem hizmet tipleri; insan-doğa etkileşimin biçimine göre gruplandırılmış ve farklı kaynaklarda yapılan tanımlamaların sentezi ile açıklanmıştır. Hem Türkiye hem de dünya genelinden örnekler sunan çalışma, KEH'lerin yerel ve evrensel bağlamdaki önemine ışık tutmaktadır. Karadeniz yaylaları, Alpler, Hindistan'daki kutsal koruluklar gibi farklı coğrafyalardan alınan örneklerle hem gündelik hayata hem de toplumsal boyutta, kırsal peyzajların sosyo-kültürel bağlama göre farklılaşabilen psikososyal, kültürel, fiziksel katkıları, bu katkıların zenginliği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışma, kırsal peyzajların sürdürülebilir yönetimi için disiplinler arası yaklaşımlar ve paydaş katılımını içeren politikaların gerekliliğine dikkat çekmektedir. Çalışmanın sunduğu kapsamlı değerlendirme, kültürel peyzaj hizmetlerinin toplumsal refah, çevresel sürdürülebilirlik ve planlama süreçlerine entegrasyonu için yeni bir çerçeve sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekosistem Hizmetleri, Peyzaj, Peyzaj hizmetleri, Olanaklar Teorisi, Bağlam

ABSTRACT

This study comprehensively examines the cultural ecosystem services (CES) of rural landscapes and their impacts on individual and societal well-being. CESs represent the intangible and intangible benefits of ecosystems to individuals and society that are experienced through the interaction with the natural and cultural elements of the landscape. However, today, factors such as unsustainable land use, globalization, environmental issues, non-inclusive planning processes, technical and social affordances negatively affect the experiencing, continuity and quality of potential and existing cultural ecosystem services of rural landscapes. Although overcoming these challenges requires comprehensive and context-specific studies, the common basis of all these studies is the development of awareness and knowledge about the cultural ecosystem services provided by rural landscapes. Understanding these benefits of rural landscapes will support quality of life and resilience in rural landscapes by assisting spatial decision-making processes for the development and continuity of rural cultural ecosystem services. The study adopts an approach within the framework of landscape services by evaluating the links between the concepts of "ecosystem services", "landscape services" and "affordance theory". In this context, the study is based on the premise that cultural ecosystem services provided by rural landscapes are a product of physical and socio-cultural landscape features and the relationships between these

[1] **Corresponding Author:** (Doç. Dr.) Trakya Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Edirne emelbaylan@trakya.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-7295-5848

features. From this point of view, cultural ecosystem service types are grouped according to the form of human-nature interaction and explained by synthesizing the definitions made in different sources. Providing examples from both Türkiye and the world, the study sheds light on the importance of CES in local and global contexts. With examples taken from different geographies such as the Black Sea plateaus, the Alps, and sacred groves in India, the psycho-social, cultural, and physical contributions of rural landscapes to both daily life and society, which may differ according to the socio-cultural context, and the richness of these contributions are emphasized. In this context, the study draws attention to the necessity of policies that include interdisciplinary approaches and stakeholder participation for the sustainable management of rural landscapes. The comprehensive assessment provided by the study offers a new framework for the integration of cultural landscape services into social welfare, environmental sustainability, and planning processes.

Keywords: Ecosystem Services, Landscape, Landscape services, Affordance Theory, Context

GİRİŞ

Ekosistemler ve peyzajlar, insanlara hem somut hem de soyut nitelikte pek çok yarar sağlamaktadır. Ekolojik ve sosyokültürel süreçlerin ve bu süreçlerin birbirleriyle etkileşimlerinin çıktıları olan ve ekosistem hizmetleri olarak tanımlanan bu yararların korunması, toplumların refahı ve yaşam kalitesi için kritik öneme sahiptir (Millennium Ecosystem Assessment (MEA), 2005; Butler ve Oluoch-Kosura, 2006; Carpenter ve ark., 2006; Cowling ve ark., 2008; Fisher ve ark., 2008; Brown, 2012; Summers ve ark., 2012). Ancak günümüzde ekolojik süreçlerin, doğal ve kültürel mirasın zarar görmesi ve kaybı, sürdürülebilir olmayan alan kullanım biçimleri, bu yararları olumsuz etkilemektedir.

Bu bağlamda, "ekosistem hizmetleri" kavramı, bu hizmetlerin analizi son 20 yıldır önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bu süreçte doğal kaynak ve çevre yönetimi, doğal ve kültürel mirasın korunması ve yönetimi, peyzaj planlama-tasarımı ve yönetim süreçlerinde, ekosistem hizmetlerine verilen önem giderek artmaktadır (Carpenter ve ark., 2006; Daily ve ark., 2009; de Groot ve ark., 2010; Albert ve ark., 2014; Plieninger ve ark., 2015). Bu alandaki ilk çalışmalar ve karar verme süreçleri genellikle ekosistemlerin düzenleyici ve tedarik hizmetlerine odaklanmış ve bu hizmetlerin ekolojik ve ekonomik değerlerine vurgu yapmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri; ekosistemlerin soyut katkılarına nicel veya parasal değer biçmenin zor ve bazen anlamlı olmamasıdır (Cowling ve ark., 2008, Martín-López ve ark., 2009; Fagelholm ve ark., 2012; Tengberg ve ark., 2012; Oteros-Rozas ve ark., 2013; Fish ve ark., 2016; Bryce ve ark., 2016). Ayrıca, toplumun ve karar vericilerin, kültürel ekosistem hizmetlerinin, yaşam kalitesine katkılarının yeterince farkında olmaması da bu durumun diğer önemli nedenidir. Ekosistemlerin topluma sağladığı manevi, psikososyal destekleri konusundaki farkındalık eksikliği, ekosistemlerin ve peyzajların soyut katkılarının mekânsal politika ve planlama süreçlerinde yeterince temsil edilmemesine yol açmıştır (Plieninger ve ark., 2013).

Son yıllarda kültürel ekosistem hizmetleri alanındaki çalışmalar artmasına rağmen, bunlar daha çok kentsel peyzajları konu almaktadır. Oysa ekosistem hizmetleri, kırsal-kentsel peyzaj yelpazesinde önemli farklılıklar göstermektedir (Lewis, 2022). Kırsal peyzajlar; doğal ve kültürel özellikleri, somut ve soyut kültürel miras değerleri, yerel-geleneksel yaşam biçimleri ve ekonomik faaliyetleri ile kültürel ekosistem hizmetleri bakımından zengin ve özgün ortamlardır. Kırsal peyzajların kültürel ekosistem hizmetleri, yöre halkına ve ziyaretçilerine sağladığı somut ve soyut katkılar ile hem kırsal toplulukların hem de kentsel alanlarda yaşayan kişilerin refahını, yaşam kalitesini desteklemektedir (Plieninger ve ark., 2013).

Kentlerin büyüyerek etrafındaki kırsal alanları yok etmesi, küreselleşme, toprağın metalaşması, kırsal nüfusun azalması, plansız turizme bağlı aşırı kullanım ve çevre kirliliği kırsal peyzajların özgün kalitelerinde ve sürdürülebilirliklerinde önemli kayıpları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, ekolojik süreçlerin zarar görmesi, doğal ve kültürel miras özelliklerinin kaybı süreci kırsal peyzajların monotonlaşarak, çeşitliliğini ve özgünlüğünü kaybetmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu süreç, kırsal peyzajların potansiyel ve mevcut kültürel ekosistem hizmetlerinin varlığını ve kalitesini tehdit etmektedir.

Kırsal peyzajların kültürel ekosistem katkıları konusundaki bilgi eksikliklerinin yanı sıra, yerel halk ve diğer paydaş görüşlerinin karar verme süreçlerinde dikkate alınmaması (Plieninger ve ark., 2013) kırsal peyzajların sürdürülebilirliklerini tehdit ederken, kültürel ekosistem hizmetlerini de olumsuz etkilemektedir. Kapsayıcı olmayan bu tür mekânsal kararlar, kırsal peyzajların yönetimi sürecinde, paydaşlar arasındaki ilişkilerin ve peyzaja yüklenen anlamların olumsuz etkilenmesine neden olabilmektedir. Diğer taraftan yerel halkın ve diğer paydaşların ekosistemlerin kültürel katkılarının farkında olmaması da bu değerlerin çevre yönetimi, doğa ve kültürel mirasın korunmasına yönelik mekânsal planlarda paydaş katılımını sınırlamaktadır. Örneğin, farklı bir kültürel gruba/döneme ait miras öğesinin-alanının değeri yerel halk tarafından bilinmiyorsa ya da kabul edilmiyorsa, bu öğenin-alanın korunması için yerel halktan gerekli desteği bulmak zorlaşabilir (Chan ve ark., 2012).

Karşılaşılan güçlüklerin aşılması, kapsamlı ve bağlama özgü çalışmaları gerektirmektedir. Ancak bu çalışmalarda temel alınması gereken nokta, kırsal peyzajların sunduğu kültürel ekosistem hizmetlerine ilişkin farkındalıkların artırılması ve bilgi birikiminin geliştirilmesidir. Bu bağlamda, kırsal peyzajların sağladığı kültürel ekosistem hizmetlerinin, bu hizmetlerin birbirleriyle ve peyzajın farklı özellikleri arasındaki ilişkilerin anlaşılması önemlidir (Cowling ve ark., 2008; Daily ve ark., 2009; Fish ve ark., 2016). Kırsal peyzajın sunduğu bu yararların ve olanakların anlaşılması, bu peyzajların, kültürel ekosistem hizmetlerinin devamlılığına ve gelişimine yönelik mekansal karar alma süreçlerine yardımcı olacaktır. Bu kapsamdaki kırsal peyzaj planları ve yönetim süreçleri, kırsal peyzajların sürdürülebilirliğini, dirençliliğini (Graham ve ark., 2000) ve aynı zamanda toplumun yaşam kalitesini destekleyecektir.

Bu bağlamda çalışmada; kırsal peyzajların, doğa-insan-kültür etkileşiminde topluma sağladığı somut olmayan-manevi katkıları, kırsal peyzajların fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik özellikleri bağlamında irdelenmektedir. Çalışma; kültürel ekosistem hizmetleri, "peyzaj" ve "peyzaj hizmetleri" konsepti ve "olanaklar teorisi" temelinde açıklanmaktadır. Sonuç ve tartışma bölümünde, kırsal peyzajların kültürel ekosistem hizmetlerinin toplumsal refaha katkısının geliştirilmesi ve bu katkıların sürdürülebilirliği için yönelik önerilere sunulmuştur. Çalışma KEH, ekosistem hizmetleri, peyzaj hizmetleri ve olanaklar teorisi konseptleri ile kırsal peyzajların kültürel ekosistem hizmetleri özelinde ilgili yerli ve yabancı literatür incelenerek hazırlanmıştır.

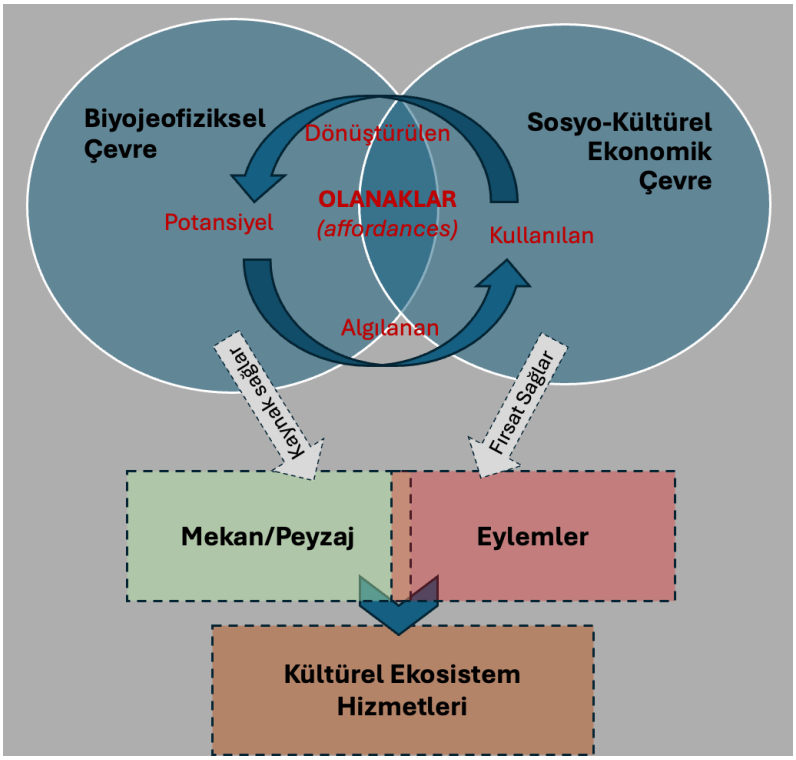
1. Olanaklar Teorisi, Kültürel Ekosistem Hizmetleri ve Peyzaj Hizmetleri

Olanaklar teorisi, organizmaların (insanlar dahil) çevreleriyle etkileşimini, çevrenin sunduğu potansiyel eylem fırsatları üzerinden ele alır. Gibson (1979) tarafından geliştirilen bu kavrama göre, çevrede bulunan unsurlar yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, bireylerin yetenekleri ve eğilimleri doğrultusunda sundukları olanaklarla anlam kazanır. Bir merdivenin tırmanmaya, deniz/göl gibi ekosistemlerin yüzmeye olanak sağlaması gibi, çevresel unsurlar bireylerin onlarla nasıl etkileşime gireceğini şekillendirir. Ancak, bu olanakların işlevsel hale gelebilmesi için organizma tarafından fark edilmeleri ve algılanmaları gerekir. Teori; çevresel unsurların ve peyzaj özelliklerinin yalnızca var olmakla kalmayıp, bireylerin bilişsel süreçleri ve algıları sonucunda anlam kazandığını vurgular (Smith, 2023). Bu perspektif, kültürel ekosistem hizmetleri ve peyzaj hizmetleri kavramlarının nasıl anlaşıldığını ve deneyimlendiğini açıklamak için önemli bir çerçeve sunar.

Kültürel ekosistem hizmetlerinin ve peyzaj hizmetlerinin sağlanabilmesi, bireylerin çevrelerinde mevcut olan estetik, rekreasyonel veya diğer sosyo-kültürel olanakları algılamalarına ve bunlarla etkileşime girmelerine bağlıdır. Bu yaklaşım, insanların çevreyle kurduğu ilişkilerin, kültürel değerlerin oluşumu ve yaşamı zenginleştiren deneyimlerin şekillenmesindeki rolünü anlamak açısından kritik bir bakış açısı sunmaktadır. Şekil 1'de bu kavramlar arası ilişkiler ve çalışmanın kavramsal çerçevesi verilmiştir.

Kültürel Ekosistem Hizmetleri (KEH) belirsiz ve göreceli oluşları yanı sıra, farklılıklar içeren terminolojileri nedeniyle, karmaşık ve tanımlanması en zor ekosistem hizmetleridir (Blicharska ve ark.,

2016). MEA (2005) kültürel ekosistem yararlarını, ekosistemlerin manevi zenginleşme ve estetik deneyimler gibi maddi olmayan faydaları olarak vurgularken, Fish ve arkadaşları (2016) KEH'lerin, insanların ortak değerlerini ve geçmişlerini, maddi ve sembolik pratiklerini ve yaşadıkları yeri yansıtan, yaşam biçimlerini anlamakla ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu makalede Kültürel Ekosistem Hizmetleri (KEH); manevi ve bilişsel gelişim, kültürel, rekreasyonel ve estetik deneyimler yoluyla insan refahına katkıda bulunan, ekosistemlerden elde edilen maddi olmayan faydalar olarak tanımlanmıştır (MEA, 2005; The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB), 2010; Chan ve ark., 2012; Hartig ve ark., 2014; Haines-Young ve Potschin, 2018). İnsanlar bu faydaları aslında içinde bulundukları peyzajlar aracılığı ile deneyimledikleri için bazı araştırmacılar ekosistem hizmetleri kavramı yerine, peyzaj hizmetleri kavramını kullanmayı tercih etmektedir.

Şekil 1. Çevre-Olanaklar-Kültürel Ekosistem Hizmetleri etkileşimi ve çalışmanın kavramsal çerçevesi

"Peyzaj hizmetleri" kavramı, peyzajı oluşturan mekansal özelliklerin ve insan-çevre etkileşimlerinin önemini vurgulayarak 'ekosistem hizmetleri' çerçevesini genişletmektedir. Ekosistem hizmetleri öncelikle ekolojik süreçlere ve ekosistemlerden elde edilen faydalara odaklanırken, peyzaj hizmetleri; mekânın fiziksel, kültürel ve psikososyal boyutlarını da kapsayarak, doğal ve antropojenik faktörlerin karşılıklı etkileşimini dikkate alan daha kapsayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır (Vallés-Planells ve ark., 2014; Termorshuizen ve Opdam, 2009; Bastian ve ark., 2014). Kapsayıcılığın örneklerinden biri, ekosistem hizmetleri kavramında genellikle daha az vurgu yapılan, kimlik ve yere bağlılık gibi kültürel ve sosyal faydaların da peyzaj hizmetleri olarak değerlendirilmesidir (Vallés-Planells ve ark., 2014; Keller ve ark., 2019). Bu konsept, peyzajların yalnızca ekolojik olarak dirençli olmasını değil, aynı zamanda sosyokültürel olarak da dirençli olmasının da önemini dikkate alarak, insanlar ve çevreleri arasında daha güçlü bir bağ kurulmasını teşvik eder (Termorshuizen ve Opdam, 2009; Vallés-Planells ve ark., 2014; Albert ve ark., 2014). Ayrıca peyzaj hizmetleri kavramı, mekânsal örüntülerin biyosfere ve insan yaşamına ekolojik, kültürel, ekonomik katkılarının akışını nasıl etkilediğini ele alır ki, bu da arazi kullanım planlaması için kritik bir konudur (Bastian ve ark., 2014). Öyle ki; mekânın ekolojik, psikososyal-kültürel ve ekonomik boyutları ve hedefleri için kapsayıcı bir bakış açısı sağlayan, peyzaj

hizmetleri kavramı, paydaşlar ile iş birliğine dayalı mekansal karar vermeyi kolaylaştırır. Bu bağlamda, peyzaj hizmetleri kavramının planlama ve yönetime entegre edilmesi peyzajların sürdürülebilirliği için kritiktir (Termorshuizen ve Opdam, 2009; Keller ve ark., 2019). Ancak, ekoloji, doğal kaynak yönetimi ve mekânsal planlama literatüründe halen, ekosistem hizmetleri kavramı daha sıklıkla kullanılmaktadır.

1.1 Kültürel ekosistem hizmet tipleri

Kültürel ekosistem hizmetleri ya da peyzaj hizmetleri, ekosistemlerin ve içinde bulundukları peyzajların özelliklerine ve karakteristiklerine göre değişkenlik göstermekle birlikte, genel olarak 15 başlık altında tanımlanmıştır. Haines-Young ve Potschin (2018) tarafından, insanların doğal ve kültürel peyzajlarla etkileşim biçimine göre farklı kategoriler/gruplar altında toplanan ve farklı araştırmacılar tarafından geniş bir yelpazede tanımlanan KEH Tablo 1'de verilmektedir.

Ekosistemlerin ve peyzajların, topluma sağladığı fiziksel, kültürel, duygusal ve sosyal katkılar ve bu katkıların deneyimlenmesi, doğal ve kültürel ekosistem ve peyzaj özelliklerine ve bu özelliklerle toplumun etkileşim biçimine göre, farklılıklar gösterebilmektedir. Ortamın özelliklerine ve algılayanın/deneyimleyenin yeteneklerine bağlı olarak, ortamın sağladığı olanakların farklılaştığını vurgulayan olanaklar (*affordances*- uygunluk) teorisi (Gibson, 1979, s. 127), farklı ekosistemlerin ve peyzajların, özgün ve birbirinden farklı kültürel faydalar sağladığını anlamak için değerli bir bakış açısı sunmaktadır. Ortam özellikleri; ekolojik, coğrafi, toplumsal ve ekonomik özellikler bağlamında farklılıklar gösterdiğinden, bireylerin ve toplumun ekosistemlerle etkileşimlerinden sağladığı yararlar ve bu ekosistemlere/peyzajlara yükledikleri kültürel değerler de farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda, ekosistemlerin sağlayabileceği kültürel ekosistem hizmeti olanakları, kendi bağlamları içinde değerlendirilir; bir kültür için olanak olan bir peyzaj özelliği ya da öğesi başka bir kültür için olmayabilir (Gibson, 1979). Dolayısıyla olanaklar teorisine göre, KEH hizmetlerini deneyimlemedeki farklılıklar içinde bulunan bağlamdaki bireylerin/grupların algıları, tercihleri ve yetenekleriyle de ilişkilidir. Buna göre; biyofiziksel, sosyokültürel ve ekonomik özellikleri ile yapısal ve işlevsel farklılıklar gösteren peyzajların, kültürel ekosistem hizmetleri ve bunlardan yararlanma biçimleri de farklılıklar göstermektedir. Örneğin, bir sulak alan bazıları için rekreasyonel veya bilimsel amaçlı kuş gözlemciliği olanağı sağlarken, başka bir topluluk için kültürel miras değeri olabilir. Bu ilişkisel olanaklar, KEH'lerin peyzajların doğasında var olan; verili bir özellik olmadığını, kültürel gelenekler, tarihi bağlantılar ve kişisel deneyimlerle şekillenen insan-çevre etkileşimleri yoluyla birlikte yaratıldığını göstermektedir. Bu bakış açısı, çeşitli peyzajlarda KEH'lerin çeşitliliğine ışık tutmaktadır. Bu bağlamda özellikle kırsal peyzajlar, özgün fiziksel, ekolojik, demografik, kültürel ve ekonomik karakteristikleri ile KEH hizmetleri için zengin olanaklar sunmaktadır. Ekosistemlerin ve peyzajların insanlara sunduğu başlıca, manevi ve bilişsel gelişim, kültürel, rekreasyonel ve estetik deneyim olanakları Tablo 1'de gösterilmiştir.

1. Kırsal Peyzajların Kültürel Ekosistem Hizmetleri

Kırsal peyzajlar, doğal ve kültürel değerlerin etkileşiminde gelişen özgün somut ve soyut kültürel miras değerleri, tarım alanları, ormanlar, meralar ve doğal kaynaklara dayalı ekonomik faaliyetleri, kırsal yerleşimleri ve geleneksel yaşam biçimleri ile karakterize olmaktadır. Bu peyzajlar ekolojik işlevlerinin yanı sıra zengin kültürel işlevleri ile de önemlidir. Kentsel peyzajlarla karşılaştırıldığında, insanlar kırsal peyzajlarda, doğa, geleneksel yaşam ve kültürel miras ile çoğu zaman yakın veya doğrudan etkileşim içinde olabilmektedir. Bu etkileşim sürecinde, kırsal peyzajlar kültürel ekosistem yararları kapsamında pek çok olanak sunmaktadır. Fiziksel ve sosyokültürel peyzaj özellikleri ve değerlerinin temelinde gelişen bu olanaklar bağlamında kırsal peyzajlar hem yöre halkının hem de ziyaretçilerin yaşam kalitesine ve iyi olma haline zengin katkılar sağlamaktadır.

Tablo 1. Kültürel ekosistem hizmetleri ve kategorileri (MEA, 2005; TEEB 2010; Chan ve ark., 2012; Hartig ve ark., 2014; Haines-Young ve Potschin, 2018)

Kültürel Ekosistem Hizmeti	Tanım	Grup/ Kategori
Rekreasyon-Ekoturizm	Ekosistemlerin, doğal ve kültürel peyzajların, aktif (deneyimsel) ya da pasif (gözlemsel) etkileşimler ile eğlenme ve rekreasyon için, deneyimsel ve fiziksel kullanım olanağı sağlaması	Doğa ile fiziksel ve deneyimsel etkileşimler
Terapötik katkı (Zihinsel- fiziksel iyi olma hali)	Rahatlama ve fiziksel aktiviteler aracılığıyla, doğayla etkileşimin psikolojik ve fiziksel sağlığa yararları	
Estetik	Doğal veya kültürel peyzajların görsel güzelliklerinden ve estetik kalitelerinden keyif alma, bunları deneyimleme ve değer verme	Doğal çevre ile entellektüel ve temsili etkileşimler
Bilgi ve Eğitim	Ekosistemlerin/peyzajların doğal ve kültürel öğelere /süreçlere yönelik, formal ve informal eğitim ve araştırma mekânı olarak ve/veya diğer olanakları ile eğitim-öğretim ve araştırmaya katkı sağlaması	
Geleneksel Bilgi ve Pratikler	Doğa ile ilgili yöresel, geleneksel ve kültürel bilgilerin kaynağı olma, eğitime ve bilimsel araştırmalara katkı sağlaması	
İlham Katkısı	Peyzajın sanat, kültür ve tasarım için yaratıcı ilham verme katkısı	
Miras Değeri	Peyzajın, kültürel hafızaya, geçmişteki kültürel özelliklerle, doğanın geleneksel kullanım biçimlerine ilişkin hatıralara, kayıtlara/kalıntılara ev sahipliği yapması; peyzajların hem somut hem de soyut kültürel pratikleri korumaya katkısı	
Yer duygusu ve Kimlik-Aidiyet	Ekosistemlerin/peyzajın, bireysel ve toplumsal/ kültürel kimliğin gelişimini, o yere duygusal bağlılığı-ait olma duygusunu desteklemesi; peyzajla kurulan duygusal bağların toplumsal bağları güçlendirmesi; sembolik anlamının olması	Çevre ile manevi/mistik, sembolik ve diğer etkileşimler
Sembol	Ekosistemlerin/peyzajın ritueller ve toplumsal normlar için sembolik anlamının ve öneminin olması	
Toplumsal ilişkiler	Ekosistemlerin/peyzajın, ortak toplum/grup kimliğini desteklemesi; toplumsal entegrasyonu ve toplumsal birlikteliği teşvik eden faaliyetlere/olaylara konu olması	
Eğlence	Eğlence veya zevk için fotoğraf, film, edebiyat gibi farklı ortamlar aracılığı ile; peyzajın başkalarına iletilmesine (uzaktan görülmesine ya da deneyimlenmesine) materyal ve konu sağlaması	
Mistik/Dini Değerler	Doğal ve kültürel peyzajlardan ve varlıklardan türetilen kutsal, dini ya da diğer mistik değerler; Mistik peyzajların, topluma ve bireye manevi ve kimlik açısından katkıları	
Varoluş (İçsel) Değeri	Ekosistemlerin, canlı türlerinin ve/veya peyzajların doğrudan kullanımlarının ötesindeki içsel değeri	Kullanım değeri olmayan diğer özellikler
Gelecek değeri	Ekosistemlerin, doğal ve kültürel öğelerin /peyzajların iyi yaşam kalitesini destelemek için gelecek nesillerin kullanımı ve deneyimi için korunmaya değer olması/korumayı teşvik etmesi	

1.1 Kırsal peyzajlarda fiziksel peyzaj özelliklerinin kültürel ekosistem hizmetlerine sağladığı olanaklar:

Bu başlık altında, kırsal peyzajların kültürel yararları/katkıları, biyojeofiziksel özellikler bağlamında açıklanmıştır.

İklim: İklimsel özellikler/süreçler doğal çevreyi ve kırsal alanlardaki faaliyetleri biçimlendirerek, KEH tipini ve bunlara erişimi etkilemektedir. İklim, kültürel miras ve kimliğin ayrılmaz bir parçası olan arazi kullanım biçimini etkileyen en önemli süreçlerden biridir. Akdeniz ikliminin, bu bölge için kültürel açıdan önemli olan bağcılık ve zeytincilik faaliyetlerini desteklemesi, iklimin kültürel mirasa ve kimliğe katkısına iyi bir örnektir (Plieninger ve ark., 2015). Toplumların iklim koşullarıyla başa çıkmak, bu koşullara uyum sağlamak için yerel kültürel miraslarının bir parçası haline gelen özgün tarımsal uygulamalar ve yöreye özgü mimari çözümlerin geliştirmesi, iklimin peyzajların kültürel özellikleri

üzerindeki önemli etkilerindendir. Örneğin; özgün mimari tarzlar, tarım teknikleri ve su yönetim sistemleri, iklim koşullarına uyum sağlama çabalarının ürünleri olan kültürel miras öğeleri ve yerel bilgi sistemleri olarak kültürel ekosistem hizmetlerinin önemli parçasıdır (Berkes ve Jolly, 2001). İklimin, kırsal yaşam biçimi ve tarımsal faaliyetlerdeki toplumsal etkileşim -birlikte çalışma biçimi- üzerindeki etkisi, her peyzaj ve toplum için geçerli olmamakla birlikte, iklimin yere bağlılığı da olumlu etkilediği düşündürmektedir.

Diğer taraftan iklim koşulları, manevi ve ilham verici bir öneme sahip olan dağ, nehirler ve ormanların estetik-görsel değerlerini etkiler. Örneğin, soğuk iklimlerde karla kaplı zirvelerin ve tropikal bölgelerde gür ormanların, manevi/mistik, estetik ve ilham değeri yüksektir (Tengberg ve ark., 2012). Peyzaj estetiğinin temel öğelerinden olan bitki örtüsü üzerinde de iklimin önemli rolü bulunmaktadır. Örneğin, ılıman iklimlerde sonbahar yaprakları ve ilkbaharda çiçeklenme dönemleri doğal güzelliği, manzara kalitesini artırır (de Groot ve ark., 2010). Bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar için yaşam döngüsü gibi (örn: ilk çiçeklerin-son çiçeklerin açması, ilk meyve olgunluğu veya yaprakların dökülmesi, çiftleşme, doğurma, tüylenme, kış uykusundan uyanma ve göç vb.) iklim ve hava durumuna bağlı fenolojik olaylar, kırsal alanlardaki yerel toplumların genellikle manevi/mistik uygulamalarına ve ritüellerine yansımıştır (Pretty ve ark., 2009). Hasat festivalleri ve gündönümü kutlamaları gibi birçok kültürel gelenek ve kutlama, iklim koşulları ve mevsimsel değişikliklerle bağlantılıdır. Bu tür deneyimler ve pratikler, soyut kültürel mirası, yere bağlılık duygularını ve toplumsal ilişkileri desteklerken rekreasyonel olanaklar da sağlamaktadır.

Peyzajın iklimsel özellikleri, dış mekân rekreasyon faaliyetlerinin ve ekoturizmin tipini, mevsimini ve zamanını, bu olanakların çekiciliğini, kullanıcıların tercihlerini ve yoğunluğunu da etkilemektedir (Amelung ve Viner, 2006; Scott ve ark., 2007). Örneğin, ılıman bölgeler yaz aylarında yürüyüş ve kampçılık gibi açık hava etkinlikleri için turist çekerken, kayak merkezleri daha soğuk ve karlı aylarda turistlerin ilgisini çekmektedir (Amelung ve ark., 2007). Elverişli iklime sahip kırsal bölgeler daha fazla ziyaretçi çekerken, olumsuz iklim koşulları veya aşırı hava olayları yaşanan bölgeler cazibelerini korumakta zorlanmaktadır (Gjorgievski ve Nakovski, 2014). Özel iklimler, özgün rekreasyonel faaliyetler için nişler oluşturur. Örneğin; kutup ve kutup altı bölgelerde soğuk iklimler, köpekli kızak ve buzda balık avlama gibi benzersiz rekreasyonel fırsatlar sunmaktadır. Alaska kırsalında köpekli kızak turları, ekoturizm, macera ve kültürel miras deneyimi, özel iklimlerdeki özgün rekreasyonel faaliyet örneklerinden biridir. Benzer şekilde, İskandinavya'nın kırsal bölgelerinde buzda balık avı, yerel halkın kültürel mirası ile bağlantılı, geleneksel bir rekreasyon faaliyeti ve geçim kaynağıdır (Kettunen ve ark., 2012). Türkiye'de, toz karı ve çam ormanlarıyla bilinen Kars'ın Sarıkamış bölgesi, kayak ve snowboard yapma imkânı sunarak hem yerli hem de yabancı ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Örneğin, Norveç ve İzlanda gibi kutup bölgelerinde Kuzey Işıkları turizmi, ışık kirliliğinin az olduğu, açık ve soğuk gökyüzüne bağlıdır (Lamers ve Amelung, 2012). Bu tür deneyimler, soğuk iklimlerde, doğal koşulların ve kültürel mirasın, benzersiz rekreasyon ve turizm fırsatlarını nasıl mümkün kıldığını göstermektedir.

Kurak ve çöl iklimleri, eşsiz manzaraları nedeniyle kum sörfü ve yıldız gözlemciliği gibi aktiviteleri teşvik etmektedir. Fas'ın Sahra Çölü'nde, Berberi yerleşimlerinin yakınındaki kum tepelerinde kum sörfü yapmak popüler bir ekoturizm faaliyetidir (United Nation World Tourism Organization (UNWTO), 2013). Genellikle ılıman yazlar ve karlı kışlarla karakterize olan dağlık kırsal bölgeler, yamaç paraşütü ve doğa yürüyüşü için idealdir. Dağlık alanlar aynı zamanda, özellikle yaz aylarındaki elverişli iklim koşulları nedeniyle yayla turizmi için tercih edilmektedir. Örneğin, Karadeniz Bölgesi'ndeki Kaçkar Dağları, ziyaretçilerin doğa ve yerel kültür ile iç içe oldukları yayla turizmi ile ünlüdür.

Jeolojik ve jeomorfolojik/topoğrafik özellikler: Jeolojik, jeomorfolojik süreçler ve topoğrafya, fiziksel çevreyi şekillendirerek, insanların bir alanla ilgili fiziksel, algısal ve kültürel deneyimleri üzerinden, KEH'i önemli ölçüde etkiler. Benzersiz jeolojik ve jeomorfolojik oluşumlar, pitoresk, ilgi çekici ve eşsiz manzaraları ile sanatçılara ilham verir (Oteros-Rozas ve ark., 2018; Schirpke ve ark., 2018, Schirpke ve

ark., 2017). Bunun yanı sıra dağlar, vadiler, yaylalar, mağaralar ve kayalıklar, ritüellere, hac yolculuklarına (pilgrimages) ve diğer kültürel aktivitelere alan sağlayarak, mistik/dini, tarihi ve kültürel önem de taşırlar. Bu tür alanlar genellikle, yerel efsaneler, gelenekler ve tarihi anlatılar ile iç içe geçmiştir. Örneğin; Fuji Dağı (Japonya), Kailash Dağı (Tibet), Sedona Kırmızı Kayalıkları (Arizona, ABD), Arafat Dağı ve Hira Mağarası (Suudi Arabistan) gibi yerler mistik ve dini önemi olan kutsal arazi şekilleridir. Ağrı Dağı, Nemrut Dağı, Uludağ, Kaz Dağları, Hasan Dağı efsaneleri, Türkiye'nin zengin coğrafyasının sadece doğal güzelliklerini değil, aynı zamanda toplumun gelenekleri, ritüelleri ve inançlarıyla iç içe geçmiş mitolojik ve halk anlatıları ile soyut kültürel mirasımızı da temsil eder. Bu bağlamda, kırsal bir peyzajı temsil eden önemli simgelerden olan jeomorfolojik özellikler, ulusal, bölgesel ya da yerel kimliğin, yere bağlılığın ve soyut kültürel mirasının önemli bir parçasıdır (Sarmiento ve Cotacachi, 2019).

Kırsal alanlardaki özgün jeolojik-jeomorfolojik yapılar aynı zamanda doğa yürüyüşü, kaya tırmanışı, kayak, mağaracılık ve doğa fotoğrafçılığı gibi çeşitli rekreasyonel olanaklar sağlayarak, insanların aktif rekreasyon deneyimine ve fiziksel iyi olma haline de katkı sağlamaktadır (Arnaiz-Schmitz ve ark., 2021). Örneğin ülkemizde yer alan Kapadokya (Nevşehir), Nemrut Krater Gölü (Bitlis), Köprülü Kanyon (Antalya), Dim Mağarası (Alanya), Saklıkent Kanyonu (Antalya) ve Pamukkale (Denizli), özgün jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri ile estetik, rekreasyonel ve turistik açıdan oldukça değerlidir. Bu katkıları yanında, jeolojik -jeomorfolojik oluşumların izlenebildiği ve incelenebildiği bu tür alanlar, eğitim ve araştırma için doğal laboratuvar işlevi görerek, insanların yer bilimleri, paleontoloji, biyoçeşitlilik, ekoloji ve doğal süreçler hakkında bilgi edinmesine ve üretmesine yardımcı olur

Su Öğeleri/Mavi Altyapı: İnsan yaşamı ve kültürü ile iç içe geçmiş su kaynakları, akar ya da durgun biçimleri ile bireysel ve toplumsal iyi olma halini psikolojik, fiziksel ve manevi olarak pek çok yönden desteklemektedir. Denizler, nehirler-dereler, göller, kıyı alanları suya dayalı rekreasyon-ekoturizm fırsatları ile pasif ve aktif rekreasyonel katkıları yanında estetik/manzara değerleri ile de ilham kaynağıdır. Su öğesi bulunan peyzajlar, sükûnet, doğayla etkileşim, meditasyon ve iyileştirici (terapötik) katkılarıyla, kişisel ve ruhsal gelişim için ortam sağlayabilir. Pek çok insan, ruhsal şifa ve derin düşünme için bireysel ya da grup olarak, su öğesi olan peyzajları ziyaret etmektedir. Bu bağlamda birçok toplumun su ile dini/mistik, duygusal, işlevsel ve bilişsel bağları vardır. Bu bağda, su kıyılarının toplulukların ritüellerini, geleneksel festivallerini gerçekleştirdiği, soyut kültürel miras değeri yüksek yerler olmasının da önemli bir etkisi vardır. Bu tür etkinliklerde ya da farklı amaçlarla ortak toplanma yerleri olarak kullanılan su kıyıları, sosyal etkileşimleri artırarak toplumsal birlikteliğe ve uyuma, ortak kimlik duygusuna ve yere bağlılığa da katkı da bulunmaktadır (Giedych ve Maksymiuk 2017; Xu ve Plieninger, 2022).

Anadolu'da suyla ilişkili kültürel ekosistem hizmetleri, inanç sistemleri, somut ve soyut kültürel miras anlamında derin köklere sahiptir ve kırsal alanlarda toplumsal hayatı önemli ölçüde etkilemiştir. Türk inanç sistemlerinde arındırıcı ve iyileştirici bir unsur olarak saygı gören su, genellikle ritüeller ve kurbanlarla ilişkilendirilir. Dede Korkut hikâyeleri gibi tarihsel anlatılar, suyun kültürel kimlik ve toplumsal yaşamdaki rolünü vurgulamakta, yaşam geçişlerinde ve kutlamalardaki önemine dikkat çekmektedir (Sarıtunç, 2023). Örneğin Anadolu ve Balkan coğrafyasındaki Hıdırellez şenlikleri, kış mevsiminin sona ermesini ve yaz mevsiminin başlangıcını, tabiatın yeniden canlanışını simgelemekle birlikte, insanların su ve doğa ile kurduğu mistik bağları da yansıtmaktadır. UNESCO tarafından "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası" olarak kabul edilen Hıdırellez, Türk ve Balkan etkileriyle korunmuş ve uyarlanmıştır (Yücesoy ve ark., 2023). Bu şenliklerin düzenli olarak düzenlenmesi ve şenlikler süresince, toplumu su öğesinin olduğu bir alanda bir araya getirerek yapılan etkinlikler, kültürel kimliği, toplumsal hafızayı, aidiyet duygusunu, toplumsal birlikteliği ve mistik duyguları pekiştirmekte ve güçlendirmektedir.

Benzer bir örnek, Avustralya yerlilerinin-Aborjin Halkı'nın, nehirleri ve gölleri kutsal yaratılış hikayelerinin ve kültürel kimliklerinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmeleridir (Berkes, 1999). Aborjinler, doğadaki bu kutsal alanları, atalarının ruhlarıyla bağlantı kurdukları yerler olarak görmektedir (Rose, 2000) ve bu toplum için doğal su kaynaklarının korunması hem fiziki hem de ruhani anlamda büyük önem taşır. Bu alanlara gösterilen saygı, kültürel süreklilik açısından da önemlidir ve bu durum, Aborjinlerin doğal alanları hem ekolojik hem de kültürel bir miras olarak görmesiyle ilişkilidir (Berkes, 1999; Rose, 2000; Weir ve ark., 2009). Bütün bunların yanında, kırsal peyzajlardaki su kaynakları, sucul ekosistemler ve habitatlar, doğal laboratuvarlar ve açık derslikler olarak, topluma bilimsel araştırma ve çevre eğitimi yararları da sağlamaktadır.

Bitki örtüsü: Bitkiler, insanların doğayla bağlantısında en önde gelen öğelerdir ve insan yaşamına somut ve soyut anlamda katkıda bulunmaktadır. Ormanlar, çayırlar, stepler, makiler ve sulak alanların bitki örtüsü, görsel ve estetik özellikleri, ilham kaynağı olma, manevi tatmin, geleneksel bilgi aktarımı, eğitim ve rekreasyon fırsatları ile bireysel ve toplumsal yaşam kalitesinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Bitki örtüsü; doğa yürüyüşü, kuş gözlemciliği, botanik turizmi ve doğa fotoğrafçılığı gibi sunduğu zengin rekreasyonel ve ekoturizm fırsatlarıyla, insanlara öğrenme, terapötik katkıları sunarken doğayla daha derin bir bağ kurmalarını da sağlar (van den Bosch ve Sang, 2017). Doğayla kurulan bu bağlantı, insanların kendilerini yenilemelerine, fiziksel ve ruhsal tatmin duymalarına yardımcı olarak, bireylerin zihinsel sağlıklarına katkı sağlar ve onları doğayı koruma konusunda motive eder. Örneğin, İsviçre Alpleri gibi zengin bitki örtüsüne sahip dağlık alanlar, özellikle doğa fotoğrafçılığı ve resim gibi sanatsal faaliyetleri teşvik ederek yaratıcılığın gelişmesine katkıda bulunurken, estetik ve görsel değerleri ile de ekoturizm yoluyla yerel ekonomiyi desteklemektedir (Yang ve Cao, 2022).

Birçok kırsal toplumun kültürel mirasının ayrılmaz bir parçası olan bitki örtüsü; tarım, ormancılık ve pastoralizm gibi geleneksel arazi kullanımı ile karşılıklı etkileşim halindedir. Örneğin, İtalya'da olduğu gibi (Santoro ve ark., (2020), Türkiye'deki üzüm bağları ve geleneksel zeytinlikler de yalnızca ekonomik değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda kültürel kimliğin de bir parçasıdır ve kuşaktan kuşağa aktarılan zengin bir bilgi birikimini de yansıtır. Bitki örtüsü ile öne çıkan peyzajlar ve bazı bitki türleri, insanlar için manevi veya dini anlama da sahip olabilir. Kutsal koruluklar, anıt ve yaşlı ağaçlar bazı kırsal toplumlarda, dini ve mistik ritüellere konu olmaktadır. Örneğin, Hindistan'da manevi önemi nedeniyle korunan kutsal korular, aynı zamanda biyolojik çeşitliliği korumakta ve kültürel ekosistem hizmetleri sunarak kültürel değerler ile koruma arasında güçlü bir bağ olduğunu göstermektedir (Shougrakpam ve ark., 2024; Vikram ve ark., 2024). Anadolu'daki yaşlı ve mistik değeri olan ağaçlar, yerel halkın soyut kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Bazı bitki türleri ve bunların tarımsal amaçlı kullanımı, toplumların kültürel kimliklerinin bir parçası olarak kültürel devamlılığa katkıda bulunur ve gelecek nesillerin bu bilgiye erişimini sağlar.

Arazi kullanımı/Arazi Örtüsü: Peyzaj yapısındaki çeşitlilik, sunduğu farklı imkanlar/olanaklar (affordances) diğer ekosistem hizmetlerini olduğu gibi kültürel ekosistem hizmetlerini de desteklemektedir (Graham ve ark., 2000). Kırsal peyzajlarda; orman alanlarının, tarım arazilerinin, otlakların ve su yüzeyleri gibi farklı arazi kullanımları ve arazi örtüsü tiplerinin varlığı, insanların kırsal alanlardaki deneyimlerini ve kültürel faaliyetlerini çeşitlendirdiğinden (Tveit ve ark., 2006) kültürel ekosistem hizmetleri anlamında da zengin deneyim olanakları sunmaktadır. Araştırmalar insanların orman, tarla ve su yüzeyi gibi arazi örtüsü çeşitliliğine sahip, heterojen peyzajları tercih ettiğini göstermektedir. Bu çeşitlilik ve heterojenlik, peyzajın ekolojik değeri yüksek, zengin rekreasyonel fırsatlar sunan ve estetik açısından daha hoş algılanan bir mozaik olmasını sağlamaktadır (Mander ve ark., 2007). Örneğin; Duo ve arkadaşları (2019), peyzajdaki, sulak alanların ve dağların varlığının, yüksek biyoçeşitlilik düzeyinin ve alanın koruma statüsünün olmasını, kültürel ekosistem hizmetleri deneyimini ve algılanmasını olumlu etkilediğini göstermiştir. Bu bağlamda Aslan ve ark., (2021) tarafından da

belirtildiği gibi, kırsal alanlar zengin doğal özellikleri, özgün somut ve soyut miras değerleri ile kentsel alanlara göre daha yüksek kültürel ekosistem hizmet potansiyeline ve olanaklarına sahiptir.

İtalyan Alplerinde yapılan bir çalışma, ormanlar, çayırlar ve tarım alanlarından oluşan karma peyzajların, yerel halk ve turistler tarafından görsel çeşitlilikleri ve doğal güzellikleri nedeniyle tercih edildiğini ortaya koymuştur (Tempesta, 2010). Akdeniz bölgesinde, küçük köy yerleşimleri, ormanlar, zeytinlikler ve üzüm bağları, teraslama, tarımsal ormancılık gibi geleneksel arazi kullanımlarının birlikteliğiyle karakterize olan peyzajlar hem estetik değerleri hem de kültürel miras açısından oldukça değerlidir. Bu mozaik peyzajlar kırsal alanların estetik değerini artırırken, geleneksel tarımı, kültürel mirası ve yerel kimliği de destekleyerek, turizme de katkı sağlamaktadır (Antrop, 2005; Zoderer ve ark., 2016).

Bununla birlikte kırsal alanlar sadece tarımsal alanları ve faaliyetleri ile de kültürel ekosistem hizmetleri açısından oldukça zengindir (Swinton ve ark., 2007). Öyle ki tarımsal peyzajlar, geçim kaynaklarını desteklemenin yanında, geleneksel uygulamaların devam ettirilmesi halinde soyut kültürel mirasın deneyimlenmesini ve korunmasını da sağlar (Tveit ve ark., 2006). Bu alanlar içinde bulunduğu sosyokültürel, ekonomik ve altyapıya göre hem yerel halka hem de ziyaretçilerine rekreasyonel, dini-manevi deneyim ve yer duygusu ve sosyal ilişkileri güçlendirme katkıları da sağlamaktadır (Howley ve ark., 2012; Zoderer ve ark., 2016; Tempesta 2010; Sodhi ve ark., 2010; Allendorf ve Yang, 2013). Örneğin, geleneksel tarımsal peyzajlardaki tek bir ağacın, koruluklar/ağaç topluluklarının ya da tarlalar arasındaki bitkisel çitlerin farklı toplumlarda tarihi-kültürel miras (Nassauer, 1995), mistik, estetik değer ya da ilham kaynağı olma katkıları bulunmaktadır. Dou ve ark., (2019) Çin'in batısındaki tarımsal peyzajlarda ekolojik restorasyonun KEH algısı üzerindeki etkilerini konu alan çalışmasında, yerel halkın, ekili alanları KEH sağlama bakımından ormanlar ve diğer arazi kullanım biçimlerinden daha değerli bulduğunu ortaya koymuştur. Bu durumun bölgedeki tarımsal peyzajın, geçmişten gelen kültürel ve tarihi öneme sahip olmasıyla bağlantılı olduğu değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, yerel halkın kendilerine tanıdık gelen ve daha erişilebilir olan ekili arazilerde daha çok zaman geçirmesinin de tarımsal alanlara KEH açısından verilen önemde etkili olduğu belirtilmiştir.

1.2 Sosyo-kültürel ve demografik özelliklerin KEH deneyimine etkisi

Kültürel ekosistem hizmetlerine verilen önem ve bu hizmetlerin deneyimlenmesi, peyzajın algılanışı ile bağlantılıdır. Peyzaj algısı, duyusal ve bilişsel süreçlerle bireylerin peyzajı nasıl algıladığı ve yorumladığı ile ilişkili olduğundan hem öznel hem de bağlama özeldir. Öyle ki; peyzajların bu yararlarının algılanışı, deneyimlenmesi ve bunlara verilen önem, hem kişisel özelliklere, deneyimlere, kültürel-toplumsal geçmişe ve beklentilere göre hem de sosyokültürel-ekonomik bağlama göre farklılıklar göstermektedir (Oliveira ve Dineboska, 2004; Brown, 2012; Plieninger ve ark., 2013; Baylan ve ark., 2023). Dolayısıyla, peyzaj ile dolaylı ya da doğrudan bağlantılı her bireyin, toplumsal grubun ve/veya diğer paydaşların, söz konusu peyzajın somut ve soyut kültürel katkılarına ilişkin farklı algı ve değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Araştırmalar, insanların peyzajla kurduğu ilişkileri etkilemesi bağlamında, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, ikamet süresi, ekonomik koşullar, meslek-uzmanlık ve etnik köken gibi özelliklerin, kültürel ekosistem hizmetlerini deneyimleme ve bunlara verilen önem üzerinde farklı etkileri olduğunu göstermektedir (örn: Berta Martín-López ve ark., 2012; Oteros-Rozas ve ark., 2013; van Berkel ve Verburg 2014; Maestre-Andrés ve ark., 2016; Thiemann ve ark., 2022; Baylan ve ark., 2023). Hatta bazı araştırmacılara göre sosyo-kültürel faktörler, ekosistemlerin kültürel katkılarından yararlanmayı ve bunlara verilen önemdeki farklılıkları fiziksel özelliklerden daha iyi açıklamaktadır (Thiemann ve ark., 2022).

Yaşın kültürel ekosistem hizmetlerinden yararlanmada etkisi üzerindeki bazı araştırmalarda, yaşlı bireylerin genellikle kültürel mirasa, mistik/dini deneyimlere, yere bağlılığa ve geleneksel bilgiye daha fazla değer verdiği belirlenmiştir (örn: Oteros-Rozas ve ark., 2013; Van Berkel ve Verburg 2014;

Maestre-Andrés ve ark., 2016; Dou ve ark., 2019). Diğer taraftan bu araştırmalar, genç yaştakilerin doğaya dayalı spor aktiviteleri, sosyalleşmeye ve estetik/manzara değerlerine öncelik verdiğini göstermiştir (Mitchell ve Popham, 2008; Cheng ve Kim, 2023). Cinsiyetin; yere bağlılığı, estetik özelliklere ve kültürel mirasa verilen önemi, rekreasyon, mistik /manevi ve toplumsal deneyimleri etkilediğini belirten çalışmalar (Brown ve Fortnam, 2018; Schirpke ve ark., 2022) bulunmaktadır. Toplumsal rolleri ve sorumluklarına bağlı olarak kadınlar, kültürel ekosistem hizmetlerinin estetik, manevi, sembolik ve sosyal yönlerine öncelik verme eğilimindedir. Bu durum, kadınların kırsal alanlarda gerçekleşen bazı kültürel ritüellerin ve geleneklerin birincil koruyucuları olduğu toplumlarda açıkça görülmektedir. Bununla birlikte kadınlar, genel olarak doğal alanları daha çok manzara, dinlenme, doğa yürüyüşü, piknik yapma amacıyla, sosyal etkileşim fırsatları ve ruh sağlığına faydaları nedeniyle tercih etmektedir (Vejre ve ark., 2010; Brown ve Fortnam, 2018; Dou ve ark., 2019; Santana-Santana ve ark., 2022; Schirpke ve ark., 2022). Erkekler ise genellikle avcılık, balıkçılık, tırmanış ve bisiklet sürme gibi fiziksel eforla doğrudan bağlantılı rekreasyonel faydaları için kırsal peyzajlara değer vermekte ve tercih etmedir (Vejre ve ark., 2010; Plieninger ve ark., 2015). KEH deneyimleri aynı zamanda aile içindeki rol dağılımı ve toplumun normlarına göre de farklılaşmaktadır. Örneğin, Japonya gibi geleneksel toplumlarda ailenin birlikte doğada vakit geçirme pratiklerinin, bireylerin doğaya olan bağlılıklarını güçlendirdiği belirtilmekle (Yang ve Cao, 2022) birlikte, bu tür bir etkinin olması bağlama göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Eğitimin de kültürel ekosistem hizmetlerinden yararlanma biçimini farklılaştırdığı tespit edilmiştir (Maestre-Andrés ve ark., 2016; Baylan ve ark., 2023). Eğitim düzeyi arttıkça çevre bilinci ve peyzajın kültürel katkılarına yönelik farkındalık artmakta, doğaya dayalı eğitim veya ekoturizm gibi etkinliklere olan ilgi de yükselmektedir (Wang ve ark., 2024). İsviçre Alplerinde yapılan bir araştırma, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin, bölgenin flora çeşitliliğini gözlemleme ve yerel ekosistem hakkında bilgi edinme gibi etkinlikleri daha çok tercih ettiğini ortaya koymuştur (Yang ve Cao, 2022). Eğitim durumu aynı zamanda algılanan ekosistem hizmetlerinin çeşitliliğini etkilemekte ve daha eğitimli bireyler bu hizmetlerin birbiriyle bağlantısını algılayabilmektedir. García-Llorente ve arkadaşları (2020)'e göre, yüksek eğitim seviyesine sahip bireyler, daha düşük eğitim seviyesine sahip olanlara kıyasla estetik, rekreasyonel ve manevi değerler de dahil olmak üzere ekosistemlerin soyut katkılarını daha geniş yelpazede algılama ve deneyimlemektedir. Gould ve arkadaşları (2018), ABD'deki çevre eğitimi programlarının, peyzajın estetik değerlerini takdiri ve toplumsal bağları olumlu etkilediğini göstermiştir. Ayrıca, Almanya'da su ile ilgili kültürel ekosistem hizmetlerini öğretim programlarına entegre etmenin, su ile manevi ve kültürel bağlantıların medeniyetler arasında nasıl hayati önem taşıdığını ve yerel sürdürülebilirliği nasıl sağladığını göstermiştir (Schneider ve Popovici, 2019).

Berbés-Blázquez (2012) tarafından, Kosta Rika'da toplumun KEH algıları üzerine yapılan araştırma; eğitimin, özellikle ekoturizm alanlarında, insanların peyzajın kültürel ve ekolojik yararlarını anlamalarını, farkına varmalarını desteklediğini göstermiştir. Bu çalışmada, eğitimli bireylerin, ekolojik açıdan zengin peyzajların sağladığı eğitim ve rekreasyon fırsatlarının, toplumun refahını desteklemedeki rolünün farkında oldukları görülmüştür. Martín-López ve ark., (2012) birçok Avrupa ülkesini kapsayan çalışmasında, yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin, peyzajın miras ve öğretici katkılarına diğer kültürel yararlardan daha fazla değer verdiğini göstermiştir. Bu çalışmada, eğitimin, gelecek nesiller için ekosistemlerin kültürel yararlarını korumaya yönelik sorumluluk duygusunu teşvik edeceği vurgulanmıştır. Eğitim düzeyi aynı zamanda, kişilerin peyzajın kültürel katkılarından nasıl yararlandıklarını ifade ediş biçimlerine de yansımaktadır (Baylan ve ark., 2023). Öte yandan, eğitim çok önemli bir rol oynasa da yerel kültürel bağlamların ve geleneksel bilginin de KEH farkındalığı ve deneyimini önemli ölçüde etkileyebilmekte, hatta bazen örgün eğitimin önüne geçebilmektedir. Dolayısıyla, kültürel ekosistem hizmeti değerlendirmelerinde hem eğitim hem de kültürel perspektifleri entegre eden kapsayıcı yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kırsal peyzajda ikamet süresi ve rekreasyonel-ekoturizm amaçlı geçirilen süre, bu tür peyzajlara bağlılığı ve diğer kültürel katkıların deneyimlenmesini de etkilemektedir (Smaldone ve ark., 2008; Wartmann ve Purves, 2018). Kırsal peyzajları konu alan bazı araştırmalar, uzun süreli ikamet eden kişilerin genellikle, peyzajla daha derin bir bağ kurduğunu, yere bağlılık-aidiyet duygularının güçlü (Baylan ve ark., 2023), yerel geleneklere, peyzajın kültürel ve tarihi önemine yeni gelenlerden daha fazla değer verdiğini göstermiştir (Soini ve ark., 2012). Gelir düzeyi, kültürel ekosistem hizmetlerine erişimi, bu hizmetleri deneyimlemeyi ve verilen değeri etkileyen bir diğer faktördür. Örneğin, yüksek gelirli bireyler genellikle, kırsal alanların rekreasyonel katkılarından yararlanmak için daha fazla boş zamana ve kaynağa sahiptir. Buna karşılık, geçimleri için yerel doğal kaynakları kullanan kırsal topluluklar, ekonomik durumlarına katkı sağlayacak ekosistem hizmetlerine kültürel olanlardan daha fazla öncelik vermektedir (Kang ve ark., 2023). Yüksek gelir grubundaki bireyler, daha uzak veya özel rekreasyonel alanlara seyahat etme imkanına sahipken, düşük gelir grubundaki bireyler genellikle yaşadıkları bölgedeki yeşil alanlardan faydalanmaktadır (McGinlay ve ark., 2018). Bireylerin sağlık durumu KEH'leri deneyimleme ve değerlendirme biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Sağlık durumu iyi olan bireyler, ekoturizm ve rekreasyonel açıdan doğada daha aktif faaliyetlerde bulunabilirken, sağlık sorunları olan bireyler doğayı daha gözlemci bir şekilde deneyimleyebilir. Doğada bulunmanın psikolojik faydaları nedeniyle, özellikle yeşil alanlarda vakit geçirmek birçok kişi için sağlık açısından olumlu bir etki yaratır ve KEH'lere verilen değeri arttırır (Ghermandi ve ark., 2010)

Bütün bu faktörlerin yanında, bireysel ve toplumsal kimlik üzerinde etkili olan kültürel miras, peyzajın insan yaşamına kültürel katkılarını algılamada ve peyzajın bu yararları ile ilgili tercihlerde önemli rol oynayan sosyo-kültürel özelliklerdendir (Kang ve ark., 2023). Bu süreci yönlendiren; peyzaja yüklenen önem ve anlamda, toplumsal katılımın, sosyal bütünlüğün ve dayanışmanın da etkisi bulunmaktadır. Aktif toplumsal grupların ve güçlü toplumsal ağların bulunduğu bölgelerde, peyzajın sağladığı kültürel yararlara verilen değer ve bunları deneyimlemeye yönelik kullanımlar daha yüksektir (Yang ve Cao, 2022). Örneğin, kültürel kimliğin güçlü olduğu bölgelerde, geleneksel faaliyetlerin ve festivallerin gerçekleştiği peyzajlara daha yüksek önem verilmektedir (Kang ve ark., 2023). Kültürel mirasın zenginliği ve toplumun çok kültürlü bir yapıda olması da KEH'leri algılama ve bunlara verilen önemi etkilemektedir. Etnik kökenin, insanların peyzajdaki rekreasyonel ve dini/ mistik deneyimleri ile bir yerle kurdukları bağlar anlamında farklılıklar yarattığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (López-Santiago ve ark., 2014). Özellikle yerel halk ve azınlık gruplar, doğayı manevi ve kültürel bir kaynak, kimliklerinin bir parçası olarak görme eğilimindedir. Örneğin, Avustralya Aborjin toplulukları için nehirler ve göller yalnızca birer su kaynağı değil, aynı zamanda kutsal yaratılış hikayelerinin ve kültürel kimliklerinin ayrılmaz bir parçasıdır (Graham ve ark., 2000). Benzer şekilde, Hindistan'daki kutsal koruluklar, sadece biyolojik çeşitliliği koruma değil, aynı zamanda manevi değerlerin ve toplumsal hafızanın devamlılığı amacını da taşır (Kang ve ark., 2023). Bazı Akdeniz ülkelerinde, zeytinlikler ve üzüm bağları yalnızca ekonomik değer taşımaz, aynı zamanda yerel kültürel kimliğin bir parçası olarak görülür. Bu tür alanlar, yerel halk tarafından kültürel miras olarak kabul edilir ve korumasına özen gösterilir (Ferrara ve ark., 2024). Örneğin, Stonehenge (İngiltere) gibi tarihi ve kültürel alanlar hem estetik hem de manevi anlamda büyük bir değer taşır ve bölgenin toplumsal hafızasını yansıtır (Graham ve ark., 2000).

Etnik kimlik bağlamında, doğanın insan yaşamına kültürel katkılarını zenginleştiren bir diğer önemli örnek de Nevruz Festivali'dir. Festival, Türkiye'de, Türkmen, Azeri, Kürt, Zaza ve Farisi gibi çeşitli etnik gruplar tarafından kutlanan; doğanın döngüselliğini ve baharın gelişini simgeleyen önemli soyut kültürel miras unsurlarındandır. Doğayla bağlantı kurma, doğayla etkileşim yoluyla manevi bir deneyim sunan Nevruz, aynı zamanda çevre bilincini ve doğayı koruma sorumluluğunu da teşvik etmektedir. Festivalde, doğaya çıkılarak ateş yakma, şarkı söyleme, dans etme, geleneksel yemeklerin paylaşımı gibi ritüellerle yeni bir dönem kutlanır ve doğanın döngüsü onurlandır. Bu süreçteki sosyal etkileşimler de toplumsal birlikteliği, yere bağlılığı ve kimlik özelliklerini destekler. Nevruz'un bu çok yönlü anlamı,

bireyin ve toplumun doğayla bağlarını güçlendirmelerine katkı sağlarken, farklı etnik ve kültürel kimliklerin de korunmasına/devamlılığına yardımcı olur. Dolayısıyla KEH olarak Nevruz, yalnızca rekreasyonel bir deneyim sunmakla kalmaz; aynı zamanda manevi/mistik deneyimlerin yaşanması, etnik kimliklerin ifade edilmesi, kültürel mirasın korunması ve topluluk içindeki sosyal dayanışmanın sağlanması açısından da önemlidir.

2. Tartışma ve Sonuç

Kırsal peyzajlar, toplumsal refahın desteklenmesi, kültürel kimliğin korunması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için önemli kültürel ekosistem hizmetleri sunmaktadır. Çalışmada; kırsal peyzajların, kültürel ekosistem hizmetleri (KEH) bağlamındaki önemi, bireysel ve toplumsal refah üzerindeki etkileriyle birlikte ele alınmış ve bu hizmetlerin sürdürülebilir yönetimine yönelik kapsamlı bir değerlendirmeler sunulmuştur. Konu ile literatürdeki çoğu çalışma, KEH'lerin estetik veya rekreasyonel yönlerine odaklanırken, bu derleme ile ekosistemlerin ve peyzajların, manevi ve sosyokültürel katkıları geniş bir perspektifte ele alınmıştır. Ayrıca, insan-doğa etkileşimlerini daha derinlemesine anlamak için "peyzaj hizmetleri" ve "olanaklar teorisi" çerçevesinde çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmiştir.

İncelenen literatür, kırsal peyzajlarda KEH potansiyelinin ve deneyiminin fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik bağlamlara göre değiştiğinin altını çizmektedir. Dünyanın farklı coğrafi bölgelerinde yapılan çalışmalar, bu hizmetlerin sürdürülebilir olmayan arazi kullanımı, küreselleşme, çevresel bozulma ve kapsayıcı olmayan planlama süreçlerinden kaynaklanan tehditlerle karşı karşıya olduğunu vurgulamaktadır. KE hizmetlerin karşı karşıya olduğu tehditler ve zayıflıklar da bağlama göre değişirken, bu hizmetlerin sürdürülebilirliğine yönelik mekânsal planlama ve yönetim süreçlerinde, disiplinler arası iş birliği, yerel halkın katılımı ve kapsayıcı politikalar büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda KEH'lerin sürdürülebilirliği ve topluma katkısı için dört temel başlıkta öneriler sunulmuştur;

- Eğitim ve Farkındalık: KEH'lerin toplumsal ve bireysel faydalarının daha iyi anlaşılması için farkındalık geliştirilmelidir.
- Katılımcı Yaklaşımlar: Yerel halk ve paydaşların aktif katılımını içeren, kapsayıcı mekânsal planlama süreçleri teşvik edilmelidir.
- Bağlama Özgü Stratejiler: Farklı peyzajların sosyokültürel ve fiziksel özelliklerine uygun stratejiler geliştirilmelidir.
- Araştırma ve Politika Geliştirme: KEH'lerin mekânsal planlama süreçlerine entegrasyonu için disiplinler arası araştırmalar ve politika oluşturma süreçleri desteklenmelidir.

Çıkar Çatışması: *Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.*

Etik Kurul Onayı: *Bu makalede etik kurul iznine gerek yoktur, buna ilişkin ıslak imzalı etik kurul kararı gerekmediğine ilişkin onam formu sistem üzerindeki makale süreci dosyalarına eklenmiştir.*

Finansal destek: Çalışma için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKÇA:

Albert, C., Aronson, J., Fürst, C., & Opdam, P. (2014). Integrating ecosystem services in landscape planning: requirements, approaches, and impacts. *Landscape Ecology,* 29, 1277-1285.

Allendorf, T. D., & Yang, J. (2013). The role of ecosystem services in park–people relationships: The case of Gaoligongshan Nature Reserve in southwest China. *Biological Conservation*, 167, 187-193.

Amelung, B., & Viner, D. (2006). Mediterranean Tourism: Exploring the Future with the Tourism Climatic Index. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(4), 349-366.

Amelung, B., Nicholls, S., & Viner, D. (2007). Implications of Global Climate Change for Tourism Flows and Seasonality. *Journal of Travel Research,* 45 (3), 285-296.

Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future. *Landscape and urban planning*, *70*(1-2), 21-34.

Arnaiz-Schmitz, C., Herrero-Jáuregui, C., & Schmitz, M. F. (2021). Recreational and Nature-Based Tourism as a Cultural Ecosystem Service. Assessment and Mapping in a Rural-Urban Gradient of Central Spain. *Land,* 10(4), 343. https://doi.org/10.3390/LAND10040343

Arslan, E. S., Nordström, P., Ijäs, A., Hietala, R., & Fagerholm, N. (2021). Perceptions of Cultural Ecosystem Services: spatial differences in urban and rural areas of Kokemäenjoki, Finland. *Landscape Research*, 46(6), 828-844.

Baylan, E., Şehribanoğlu, S., & Şatır, O. (2023). Contributions of cultural ESs to human well-being, landscape planning and rural development in border landscapes: Local Insights from the Bendimahi River Basin (Eastern Anatolia, Türkiye). *Environment, Development and Sustainability*, 1-23.

Bastian, O., Grunewald, K., Syrbe, R. U., Walz, U., & Wende, W. (2014). Landscape services: the concept and its practical relevance. Landscape ecology, 29, 1463-1479.

Berbés-Blázquez, M. (2012). A participatory assessment of ecosystem services and human wellbeing in rural Costa Rica using photo-voice. *Environmental management*, 49, 862-875.

Berkes, F. (1999). Review of Sacred Ecology: Traditional Ecological Knowledge and Resource Management, (by F. Berkes). *Human Ecology,* 29 (2), 255–257.

Berkes, F. & Jolly, D. (2001). Adapting to climate change: social-ecological resilience in a Canadian western Arctic community. *Conservation Ecology* 5(2), 18. http://www.consecol.org/vol5/iss2/art18/

Blicharska, M., Smithers, R. J., Hedblom, M., Hedenås, H., Mikusiński, G., Pedersen, E., Sandström, P., & Svensson, J. (2016). Shades of grey challenge practical application of the cultural ecosystem services concept, *Ecosystem Services*, 23, 55-70.

Brown, G. (2012). Public participation GIS (PPGIS) for regional and environmental planning: Reflections on a decade of empirical research. *Journal of the Urban ve Regional Information Systems Association,* 24(2).

Brown, K., & Fortnam, M. (2018). Gender and ecosystem services: A blind spot. 257–272. https://doi.org/10.4324/9780429507090-20

Bryce, R., Irvine, K. N., Church, A., Fish, R., Ranger, S., & Kenter, J. O. (2016). Subjective well-being indicators for large-scale assessment of cultural ecosystem services. *Ecosystem Services,* 21, 258-269.

Butler, C.D., & Oluoch-Kosura, W. (2006). Linking future ecosystem services and future human well-being. *Ecology and Society,* 11, 1-16.

Carpenter, S. R., DeFries, R., Dietz, T., Mooney, H. A., Polasky, S., Reid, W. V., & Scholes, R. J. (2006). Millennium ecosystem assessment: research needs. *Science,* 314 (5797), 257-258.

Chan, K. M. A., Satterfield, T., & Goldstein, J. (2012). Rethinking ecosystem services to better address and navigate cultural values. *Ecological Economics,* 74, 8-18. https://doi.org/10.1016/j.envsci.2011.12.016.

Cowling, R. M., Egoh, B., Knight, A. T., O'Farrell, P. J., Reyers, B., Rouget, M., & Wilhelm-Rechman, A. (2008). An operational model for mainstreaming ecosystem services for implementation. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 105(28), 9483-9488.

Daily, G., Polasky, S., Goldstein, J., Kareiva, P., Mooney, H., Pejchar, L., Ricketts, T., Salzman, J. & Shallenberger, R. (2009). Ecosystem Services in Decision Making: Time to Deliver. *Frontiers in Ecology and the Environment.* 7, 21-28.a.

De Groot, R. S., Alkemade, R., Braat, L., Hein, L., & Willemen, L. (2010). Challenges in integrating the concept of ecosystem services and values in landscape planning, management and decision making. *Ecological complexity,* 7(3), 260-272.

Dou, Y., Zhen, L., Yu, X., Bakker, M., Carsjens, G. J., & Xue, Z. (2019). Assessing the influences of ecological restoration on perceptions of cultural ecosystem services by residents of agricultural landscapes of western China. *Science of the Total Environment*, 646, 685-695.

Dou, Y., Yu, X., Bakker, M., De Groot, R., Carsjens, G. J., Duan, H., & Huang, C. (2020). Analysis of the relationship between cross-cultural perceptions of landscapes and cultural ecosystem services in Genheyuan region, Northeast China. *Ecosystem Services*, *43*, 101112.

Fagerholm, N., Käyhkö, N., Ndumbaro, F., & Khamis, M. (2012). Community stakeholders' knowledge in landscape assessments–Mapping indicators for landscape services. *Ecological Indicators*, *18*, 421-433.

Ferrara, V., Sala, G., & La Mantia, T. (2024). Change and Persistence in an Olive Landscape of Sicily. *Geospatial Insights Into Biocultural Heritage*. https://doi.org/10.1007/s10745-024-00498-1

Fish, R., Church, A., & Winter, M. (2016). Conceptualising cultural ecosystem services: A novel framework for research and critical engagement, *Ecosystem Services,* 21(B);208-217.

Fisher, B., Turner, K., Zylstra, M., Brouwer, R., De Groot, R., Farber, S., & Balmford, A. (2008). Ecosystem services and economic theory: integration for policy-relevant research. *Ecological applications*, 18 (8), 2050-2067.

García-Llorente, M., J. Castro, A., Quintas-Soriano, C., Oteros-Rozas, E., Iniesta-Arandia, I., González, J. A., García del Amo, D., Hernández-Arroyo, M., Casado-Arzuaga, I., Palomo, I., Gómez-Baggethun, E., Onaindia, M., Montes, C., & Martín-López, B. (2020). Local Perceptions of Ecosystem Services Across Multiple Ecosystem Types in Spain. *Land,* 9(9), 330. https://doi.org/10.3390/land9090330

Ghermandi, A., Nunes, P. A. L. D., Portela, R., Nalini, R., & Teelucksingh, S. S. (2010). Recreational, Cultural and Aesthetic Services from Estuarine and Coastal Ecosystems. *Social Science Research Network.* https://doi.org/10.2139/SSRN.1532803

Gibson, J.J. (1979). The Ecological Approach to Visual Perception: Classic Edition (1st ed.,1979). Psychology Press.

Giedych, R., & Maksymiuk, G. (2017). Specific Features of Parks and Their Impact on Regulation and Cultural Ecosystem Services Provision in Warsaw, Poland. *Sustainability,* 9(5), 792.

Gjorgievski, M. & Nakovski, D. (2014). Climatic features as a factor for development of tourism in the Republic of Macedonia. *UTMS Journal of Economics* 5 (1): 67–77.

Gould, R. K., Coleman, K., & Gluck, S. B. (2018). Exploring dynamism of cultural ecosystems services through a review of environmental education research. *Ambio,* 47(8), 869-883.

Graham, B., Ashworth, G., & Tunbridge, J. (2000). A Geography of Heritage (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315824895

Haines-Young, R., & Potschin, M. (2018). Common International Classification of Ecosystem Services (CICES) V5.1 and Guidance on the Application of the Revised Structure. https://cices.eu/

Hartig, T., Mitchell, R., De Vries, S., & Frumkin, H. (2014). Nature and health. Annual Review of Public Health, 18(35):207–28.

Hermes, J., Van Berkel, D., Burkhard, B., Plieninger, T., Fagerholm, N., von Haaren, C., & Albert, C. (2018). Assessment and valuation of recreational ecosystem services of landscapes. Ecosystem services, 31, 289-295.

Howley, P., Yadav, L., Hynes, S., Donoghue, C. O., & Neill, S. O. (2014). Contrasting the attitudes of farmers and the general public regarding the 'multifunctional'role of the agricultural sector. Land use policy, 38, 248-256.

Jones, K. B., Zurlini, G., Kienast, F., Petrosillo, I., Edwards, T., Wade, T. G., ... & Zaccarelli, N. (2013). Informing landscape planning and design for sustaining ecosystem services from existing spatial patterns and knowledge. *Landscape ecology,* 28, 1175-1192.

Kang, N., Xie, G., & Liu, C. (2023). Assessment of Society's Perceptions on Cultural Ecosystem Services in a Cultural Landscape in Nanchang, China. *Sustainability,* 15(13), 10308.

Keller, R., Clivaz, M., Reynard, E., & Backhaus, N. (2019). Increasing landscape appreciation through the landscape services approach. A case study from Switzerland. *Sustainability,* 11(20), 5826.

Kettunen, M., Vihervaara, P., Kinnunen, S., D'Amato, D., Badura, T., Argimon, M. and Ten Brink, P. 2012 Socio-economic importance of ecosystem services in the Nordic Countries-Synthesis in the context of The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB).

La Rosa, D., Geneletti, D., Spyra, M., Albert, C., & Fürst, C. (2018). Sustainable planning for peri-urban landscapes. Ecosystem Services from Forest Landscapes: Broadscale Considerations, 89-126.

Lamers, M & Amelung, B. (2012). Sustainable Tourism Development in Antarctica: Conceptualization, Perspectives, and Ways Forward. 10.2307/j.ctv18ph1gb.15.

Lewis, A. (2022). Ecosystem Service Flows Across the Rural-Urban Spectrum. In: Misiune, I., Depellegrin, D., Egarter Vigl, L. (eds) Human-Nature Interactions. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-01980-7_15.

López-Santiago, C. A., Oteros-Rozas, E., Martín-López, B., Plieninger, T., Martín, E. G., & A. González, J. (2014). Using visual stimuli to explore the social perceptions of ecosystem services in cultural landscapes: the case of transhumance in Mediterranean Spain. *Ecology and Society,* 19(2).

Maestre-Andrés, S., Calvet-Mir, L., & van den Bergh, J. C. (2016). Sociocultural valuation of ecosystem services to improve protected area management: a multi-method approach applied to Catalonia, Spain. *Regional Environmental Change*, 16, 717-731.

Mander, Ü., Helming, K., Wiggering, H. (2007). Multifunctional land use: meeting future demands for landscape goods and services. In: Mander, Ü., Wiggering, H., Helming, K. (eds) Multifunctional Land Use. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-36763-5_1

Martín-López, B., Gómez-Baggethun, E., Lomas, P. L., & Montes, C. (2009). Effects of spatial and temporal scales on cultural services valuation. *Journal of environmental management*, 90(2), 1050-1059.

Martín-López, B., Gómez-Bagghetun, E., González, J., Lomas, P. & Montes, C. (2009). The Assessment of ecosystem services provided by biodiversity: Re-thinking concepts and research needs.

Martín-López, B., Iniesta-Arandia, I., García-Llorente, M., Palomo, I., Casado-Arzuaga, I., Amo, D. G. D., ... & Montes, C. (2012). Uncovering ecosystem service bundles through social preferences. *PLoS One*, 7(6), e38970.

McGinlay, J., Parsons, D. J., Morris, J., Graves, A., Hubatova, M., Bradbury, R. B., & Bullock, J. M. (2018). Leisure activities and social factors influence the generation of cultural ecosystem service benefits. *Ecosystem services*, 31, 468-480.

Millennium Ecosystem Assessment (MEA) (2005). Ecosystems and Human Well-being: Synthesis. Island Press. https://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf.

Nassauer, J. I. (1995). Messy ecosystems, orderly frames. *Landscape journal*, 14(2), 161-170.

Oliveira, R., Dneboská, M. (2004): From landscape perception until public participation. How long is the way? - In: International Conference “From Landscape Knowledge to Landscaping Action,Bordeaux, France.

Oteros-Rozas, E., Martín-López, B., López, C. A., Palomo, I., & González, J. A. (2013). Envisioning the future of transhumant pastoralism through participatory scenario planning: a case study in Spain. *The Rangeland Journal,* 35(3), 251-272.

Oteros-Rozas, E., Martín-López, B., Fagerholm, N., Bieling, C., & Plieninger, T. (2018). Using social media photos to explore the relation between cultural ecosystem services and landscape features across five European sites. *Ecological Indicators,* 94, 74-86.

Plieninger, T., Bieling, C., Fagerholm, N., Byg, A., Hartel, T., Hurley, P., ... & Huntsinger, L. (2015). The role of cultural ecosystem services in landscape management and planning. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 14, 28-33.

Plieninger, T., Kizos, T., Bieling, C., Dû-Blayo, L. Le, Budniok, M.-A., Bürgi, M., Crumley, C. L., Girod, G., Howard, P., Kolen, J., Kuemmerle, T., Milcinski, G., Palang, H., Trommler, K. & Verburg, P. H.

(2015). Exploring ecosystem-change and society through a landscape lens: recent progress in European landscape research. *Ecology and Society*, 20(2): 5.

Plieninger, T., Dijks, S., Oteros-Rozas, E., & Bieling, C. (2013). Assessing, mapping, and quantifying cultural ecosystem services at community level. *Land use policy,* 33, 118-129.

Pretty, J., Adams, B., Berkes, Fikret., de Athayde, SF., Dudley, N., Hunn, E., Maffi, L., Milton, K., Rapport, D., Robbins, P., Sterling, E., Stolton, S., Tsing, A., Vintinnerk, E., & Pilgrim, S. (2009). The Intersections of Biological Diversity and Cultural Diversity: Towards Integration. *Conservation and Society,* 7(2): 100-112s, doi: 10.4103/0972-4923.58642

Rose, D. B. (2000). To dance with time: A Victoria River Aboriginal study. *The Australian Journal of Anthropology*, 11(2), 287-296.

Santoro, A., Venturi, M., & Agnoletti, M. (2020). Agricultural heritage systems and landscape perception among tourists. The case of Lamole, Chianti (Italy). *Sustainability,* 12(9), 3509.

Sarıtunç, B. (2023). The Cult of Water in Turkish Belief Systems. *Valley International Journal Digital Library,* 1478-1489.

Sarmiento, F.O. & Cotacachi, C. (2019). Framing cultural ecosystem services in the Andes: Utawallu as sentinels of values for biocultural heritage conservation in Understanding the Multiple Values associated with Sustainable Use in Socio-ecological Production Landscapes and Seascapes (SEPLS).

Schirpke, U., Kohler, M., Leitinger, G., Fontana, V., Tasser, E., & Tappeiner, U. (2017). Future impacts of changing land-use and climate on ecosystem services of mountain grassland and their resilience. Ecosystem *Services,* 26, 79-94.

Schirpke, U., Meisch, C. & Tappeiner, U. (2018). Symbolic species as a cultural ecosystem service in the European Alps: insights and open issues*. Landscape Ecology*. 33. 10.1007/s10980-018-0628-x.

Schirpke, U., Altzinger, A., Leitinger,G., & Tasser, E. (2019). Change from agricultural to touristic use: Effects on the aesthetic value of landscapes over the last 150 years. *Landscape and Urban Planning*, 187, 23-35, https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2019.03.004.

Schirpke, U., Scolozzi, R., & Tappeiner, U. (2022). Not too small to benefit society: insights into perceived cultural ecosystem services of mountain lakes in the European Alps. *Ecology and Society, 27* (1). https://doi.org/10.5751/es-12987-270106

Schneider, P., & Popovici, L. D. (2019). Approaches for the implementation of water-related cultural ecosystem services in teaching programs on sustainable development. *Sustainability and the Humanities*, 267-289.

Scott, D., Jones, B. & Konopek, J. (2007). Implications of climate and environmental change for nature-based tourism in the Canadian Rocky Mountains: A case study of Waterton Lakes National Park. *Tourism Management,* 28(2):570–579.

Shougrakpam, D., Chaudhary, N., Goswami, R., & Gogoi, R. (2024). Conservation of Sacred Groves of Rajasthan through Folkloric Beliefs. *International Journal For Multidisciplinary Research*. https://doi.org/10.36948/ijfmr.2024.v06i03.20673.

Smardon, R. (2021). Ecosystem services for scenic quality landscape management: A review. *Land,* 10(11), 1123.

Smith, M., & Ram, Y. (2017). Tourism, landscapes and cultural ecosystem services: a new research tool. *Tourism recreation research,* 42 (1), 113-119.

Smith, C.S. (2023). Affordances. In: Foundations of Interprofessional Health Education. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-33414-6_2

Summers, J.K., Smith, L.M., Case, J.L., & Linthurst, R.A. (2012). A review of the elements of human well-being with an emphasis on the contribution of ecosystem services. *Ambio*,41(4):327-40.

Sodhi, N. S., Lee, T. M., Sekercioglu, C. H., Webb, E. L., Prawiradilaga, D. M., Lohman, D. J., ... & Ehrlich, P. R. (2010). Local people value environmental services provided by forested parks. *Biodiversity and Conservation,* 19, 1175-1188.

Soini, K., Vaarala, H., & Pouta, E. (2012). Residents' sense of place and landscape perceptions at the rural–urban interface. *Landscape and Urban Planning*, *104*(1), 124-134.

Swinton, S. M., Lupi, F., Robertson, G. P., & Hamilton, S. K. (2007). Ecosystem services and agriculture: Cultivating agricultural ecosystems for diverse benefits. Ecological economics, 64(2), 245-252.

TEEB (2010). The Economics of Ecosystems and Biodiversity (TEEB): Mainstreaming the Economics of Nature: A synthesis of the approach, conclusions and recommendations of TEEB. https://teebweb.org/publications/teeb-for/synthesis/?utm_source=chatgpt.com

Tempesta, T. (2010). The perception of agrarian historical landscapes: A study of the Veneto plain in Italy. *Landscape and Urban Planning,* 97(4), 258-272.

Tengberg, A., Fredholm, S., Eliasson, I., Knez, I., Saltzman, K., & Wetterberg, O. (2012). Cultural ecosystem services provided by landscapes: Assessment of heritage values and identity, *Ecosystem Services*, 2, 14-26.

Termorshuizen, J. W., & Opdam, P. (2009). Landscape services as a bridge between landscape ecology and sustainable development. *Landscape ecology*, 24, 1037-1052.

Thiemann, M., Riebl, R., Haensel, M., Schmitt, T. M., Steinbauer, M. J., Landwehr, T., ... & Koellner, T. (2022). Perceptions of ecosystem services: Comparing socio-cultural and environmental influences. *Plos One*, 17(10), e0276432.

Tveit, M., Ode, Å., & Fry, G. (2006). Key concepts in a framework for analysing visual landscape character. *Landscape research,* 31(3), 229-255.

UNWTO Annual Report. (2013). Erişim adresi: https://www.unwto.org/archive/global/publication/unwto-annual-report-2013

Vallés-Planells, M., Galiana, F., & Van Eetvelde, V. (2014). A classification of landscape services to support local landscape planning. *Ecology and Society,* 19(1).

Van Berkel, D. B., & Verburg, P. H. (2014). Spatial quantification and valuation of cultural ecosystem services in an agricultural landscape. *Ecological indicators,* 37, 163-174.

Van den Bosch, M., & Sang, Å. O. (2017). Urban natural environments as nature-based solutions for improved public health–A systematic review of reviews. *Environmental research*, *158*, 373-384.

Vikram, L., Bhardwaj, M., & Gopal, A. (2024). Challenges in Preserving the Revered Character of Sacred Groves of Udupi District, Western Ghats – Karnataka (pp. 355–373). Informa.

Wang, J., Wang, K., Song, H., Ma, S., & Pang, D. (2024). Exploring the relationship between cultural ecosystem services and human well-being of Qiandao Lake in China: insights from tourists and residents. *Environmental Research Communications.* https://doi.org/10.1088/2515-7620/ad4d43

Wartmann, F. M., & Purves, R. S. (2018). Investigating sense of place as a cultural ecosystem service in different landscapes through the lens of language. *Landscape and Urban Planning,* 175, 169-183.

Yang, L., & Cao, K. (2022). Cultural Ecosystem Services Research Progress and Future Prospects: A Review. *Sustainability,* 14(19),11845.

Yücesoy, G. E., Okmeydan, S.B., & Ekıc, M. (2023). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsuru Olarak Bahar Bayramı: Hıdırellez. In: *Balkan 9th International Conference on Social Sciences (Edirne) Proceeding Book*, 899-910. Academy Global Publishing House.

Xu, H., & Plieninger, T. (2022). Intangible Bonds: Cultural Ecosystem Services and Landscape Practices. *Landscape Architecture Frontiers*, 10(5): 4–7. https://doi.org/10.15302/j-laf-1-010027.

Zoderer, B. M., Tasser, E., Erb, K. H., Stanghellini, P. S. L., & Tappeiner, U. (2016). Identifying and mapping the tourists perception of cultural ecosystem services: A case study from an Alpine region. *Land use policy*, *56*, 251-261.

EXTENDED SUMMARY

Affordances of Rural Landscapes in Providing Cultural Ecosystem Services: Socio-Cultural Contributions of Rural Areas

Rural landscapes, shaped by unique interactions between natural and cultural elements, provide diverse cultural ecosystem services (CES). CES comprise intangible benefits from ecosystems, including cultural identity, spiritual enrichment, recreation, education, heritage, and aesthetic appreciation. Despite their significance, these services face numerous threats such as unsustainable land-use practices, urban expansion, environmental degradation, and exclusionary spatial planning. Grounded in Gibson's affordance theory (1979), this study emphasizes that CES emerge dynamically through culturally mediated human-landscape interactions, rather than being fixed landscape properties. Thus, CES experiences vary significantly across ecological, socio-cultural, and demographic contexts.

Utilizing primarily Turkish examples alongside global references, this research systematically examines how distinct physical landscape characteristics—climate, geology, water bodies, vegetation, and land-use patterns—contribute uniquely to CES. Turkey, with its rich geographic and cultural diversity, illustrates multiple dimensions of CES identified in this study (see Table 1):

- **Climate:** The Mediterranean climate significantly shapes rural identity and heritage practices. Olive cultivation and viticulture in the Aegean and Mediterranean regions highlight CES through "traditional knowledge and practices," reinforcing cultural identity and heritage. Similarly, Sarıkamış (Kars) provides unique winter recreational opportunities like skiing, linking "recreation-ecotourism," "aesthetic appreciation," and "place attachment and identity."
- **Geological and Geomorphological Features:** Landscapes like Cappadocia (Nevşehir), Pamukkale (Denizli), and Köprülü Canyon (Antalya) offer culturally significant experiences under "aesthetic appreciation," "recreation," and "educational values." Such landscapes foster local identity, tourism, and are integral to sustaining both tangible and intangible heritage practices.
- **Water Elements (Blue Infrastructure):** The UNESCO-recognized Hıdırellez Festival in Anatolia exemplifies CES categories like "heritage value," "symbolic values," "social relations," and "spiritual values." Community gatherings and rituals around water strongly foster collective identity, social cohesion, and place attachment.
- **Vegetation:** Anatolian landscapes, with traditional agricultural areas like vineyards and olive groves, reflect CES through "traditional knowledge and practices," "heritage value," and "identity." Sacred groves and monumental trees across rural Turkey exemplify "spiritual and religious values," "symbolic value," and "inspirational contributions," strengthening spiritual and social ties with landscapes.
- **Land Use Patterns:** Diverse and mosaic land-use patterns, particularly in the Black Sea region (e.g., Kaçkar Mountains), enhance CES including "recreation-ecotourism," "aesthetic appreciation," and "place identity." These areas offer rich recreational, cultural, and educational opportunities, contributing significantly to local heritage conservation and identity formation.

Socio-cultural and demographic characteristics—age, gender, education, and cultural background—further shape CES experiences and perceptions. Older populations prioritize services such as "heritage value" and "spiritual values," whereas younger generations primarily engage in "recreational and aesthetic" experiences. Gender roles strongly influence perceptions, with women emphasizing "aesthetic," "symbolic," and "social relation" categories, thereby actively preserving local cultural traditions.

Despite these diverse potentials, CES remain threatened due to insufficient public awareness and limited stakeholder participation. The lack of inclusive spatial decision-making undermines landscape sustainability and weakens community ties to landscapes.

In this context, based on Turkey's diverse cultural and ecological landscapes, this study proposes integrative recommendations for enhancing CES sustainability:

- **Education and Awareness:** Increase public and stakeholder awareness on CES diversity, focusing on intangible cultural heritage preservation.
- **Participatory Approaches:** Foster inclusive planning processes, engaging local knowledge to strengthen "social relations" and "place attachment" within rural communities.
- **Context-specific Management:** Develop strategies sensitive to local ecological and cultural contexts, ensuring "traditional knowledge and practices," and heritage values remain integral to landscape management.
- **Interdisciplinary Research and Policy Integration:** Encourage interdisciplinary approaches, ensuring CES integration into landscape management and sustainable development policies.

Ultimately, this study, by explicitly utilizing CES categories defined in Table 1, provides a robust theoretical and practical framework for understanding and enhancing rural landscapes' cultural values. This integrative perspective highlights the critical role of CES in sustaining rural communities' cultural identity, ecological integrity, and overall well-being.

Keywords: *Ecosystem Services, Landscape Services, Affordance Theory, Context*

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 25.12.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 04.02.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Akkaş, İ. (2025). Covid-19 Fobisinin Yaşlılar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Erzincan İl Merkezi Örneği, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):1159-1175. https://doi.org/10.35674/kent.1607128

Investigation of the Effect of Covid-19 Phobia on the Elderly: The Example of Erzincan Provincial Center

Covid-19 Fobisinin Yaşlılar Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Erzincan İl Merkezi Örneği

İbrahim AKKAŞ[1]

Öz

Covid-19'un yayılmasını önlemek amacıyla, insanlar arasındaki sosyal etkileşimi kademeli olarak azaltmak için kısıtlamalara yönelik tedbirler alınmıştır. Bulaşma hızı oranı ve yüksek ölüm oranı nedeniyle, insanlar hastalık konusunda endişelidir. Covid-19'un yayılmasını yavaşlatmak için sosyal mesafe, izolasyon ve karantina kritik öneme sahiptir. Bu tedbirlerle yüksek risk grubunda olan yaşlıların korunması amaçlanmıştır. Covid-19 ile ilgili ölümler öncelikle yaşlılarda ve esas olarak kronik hastalıklar, solunum hastalıkları veya diyabet gibi eşzamanlı hastalıkları olanlarda meydana geldiğinden dolayı yaşlılar ve kronik hastalığı olanlar sokağa çıkma yasağına öncelikli olarak dâhil edilmiştir.

Fobi; bir kişi, olay veya durumla ilgili sürekli ve aşırı korkuyu ifade eder. Korkunun süreklilik kazanması da fobi olarak açıklanmaktadır. Yazılı, görsel ve sosyal medyada Covid-19 ile ilgili ölüm haberleri özellikle yaşlılarda endişe ve korku düzeylerini artırmaktadır. Yaşlılarda, özellikle Covid-19'a yakalanma korkusu ve salgın sırasında yalnızlık ve ölüm korkusu ruh sağlığı sorunlarına neden olmaktadır. Yaşlılarda Covid-19 Fobisi'ni ölçmek amacıyla hazırlanan bu çalışmanın literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 27/09/2021 toplantı tarihli 08/03 protokol numaralı kararına göre çalışma için etik kurul izni alınmıştır. Bu amaçla, Erzincan'da yaşayan 300 yaşlı bireye anket uygulanarak veriler toplanmıştır. Toplanan veriler SPSS.20 programında analiz edilmiştir. Sorular normal dağılıma uygun olduğu için parametrik testler analizde kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı, Covid-19, Fobi, Salgın, Covid-19 Salgını.

ABSTRACT

In order to prevent the spread of Covid-19, measures have been taken to gradually reduce social interaction between people. Due to the rate of transmission and high mortality, people are worried about the disease. Social distancing, isolation and quarantine are critical to slow the spread of Covid-19. With these measures, it is aimed to protect the elderly who are in the high-risk group. The elderly and those with chronic diseases were included in the curfew as a priority, as deaths related to Covid-19 occurred primarily in the elderly and those with concomitant diseases such as chronic diseases, respiratory diseases or diabetes.

A phobia refers to a persistent and excessive fear of a person, event, or situation. Persistence of fear is also explained as phobia. The news of death related to Covid-19 in written, visual and social media increases the levels of anxiety and fear, especially in the elderly. In the elderly, especially the fear of contracting Covid-19 and the fear of loneliness and death during the epidemic cause mental health problems. This study, which was prepared to measure Covid-19 phobia in the elderly, aims to contribute to the literature. Ethics committee permission was obtained for the study according to the protocol number 08/03 dated 27/09/2021 of Erzincan Binali Yıldırım University Social and Human Sciences Ethics Committee. For this purpose, data were collected by applying a questionnaire to 300 elderly individuals living in Erzincan. The collected data were analyzed in SPSS.20 program. Since the questions were suitable for normal distribution, parametric tests were used in the analysis.

Keywords: Elderly, Covid-19, Phobia, Outbreak, Covid-19 Outbreak.

[1] **Corresponding Author:** Dr.Öğr.Ü.İbrahim AKKAŞ, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, iakkas@erzincan.edu.tr, ORCID: 0009-0006-1381-2982

GİRİŞ

2019 Corona Virüs Hastalığı (Covid-19), yüksek bulaşıcılık ve ölüm oranlarının yanı sıra, ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak toplumları ve insanları olumsuz yönde etkilemiştir. Korona fobi olarak adlandırılan Covid-19 korkusu, toplumun farklı kesimlerini özellikle de yaşlıları etkilemiştir. Bu nedenle, araştırmamız Covid-19'un yaşlılar üzerindeki psikolojik etkisini belirlemek için yapılmıştır. Covid-19 virüsünün yayılmasını azaltmak için alınan tedbirler, sosyal izolasyon, karantina, sokağa çıkma kısıtlamaları, ekonomik sonuçlar ve geleceğe ilişkin belirsizlik gibi faktörler stres, kaygı ve korkuyu arttırmaktadır. Yaşlıların Covid-19'dan daha fazla etkilenmesi ve yaşlıların daha savunmasız olduğu fikri, yaşlılar arasında önemli bir korku yaratmaktadır. Covid-19 korkusunun yanı sıra yaşlılarda, diğer psikolojik etkiler arasında anksiyete, sinirlilik ve aşırı stres veya öfke hissi görülmektedir. Salgın döneminde dezavantajlı durumda olan yaşlıların Covid-19 fobisine yönelik araştırmalar önem taşımaktadır. Bu anlamda, yaşlıların toplumsal ve psikolojik anlamda iyilik halinin arttırılmasına yönelik çalışmalara daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Yaşlılara yönelik sağlık ve tedavi hizmetlerinde meydana gelen gelişmeler yaşlı ölümlerini azaltmıştır (Bayık Temel vd., 2009: 96). Yaşamda beklenen sürenin artması, toplumda ortanca yaşın ve bağımlı nüfus oranlarının da artmasına yol açmaktadır. Dünyanın hızla yaşlanması aynı zamanda ülkeler düzeyinde temel önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Yaşlılara yönelik hizmetler arasında özellikle sağlık, bakım hizmetleri, barınma, istihdam, psiko-sosyal destek yer almaktadır (Akyıldız, 2024, 608).

1. Covid-19'un Psikolojik Etkileri: Covid-19 Fobisi

Salgın sürecinde yaşlılar için ve kronik rahatsızlığı olanların sokağa çıkması yasaklanmıştır. Bu tedbirlerle yaşlıların Covid-19 salgınından etkilenmeleri önlenmiş ve yaşlı ölüm oranlarını azaltmak hedeflenmiştir (Hastaoğlu, 2021: 46). Bu durum yaşlılarda korku duygusunun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Korku, tehlike varlığında uyarlanabilir bir tepkidir. Korkunun kaynağı belirsizliktir. Belirsizlik attığında korkunun boyutu da artar (Mertens vd., 2020: 1). Korku, genel anlamda, hayatta kalmak için temel olan uyarlanabilir bir duygudur. İnsanoğlunun gelecekteki riskli olayları tahmin etmesini sağlayan ve bu potansiyel tehditlere yanıt verme mekanizmalarını tetikleyen biyolojik süreçleri içerir. Covid-19 ile ilgili spesifik korkular, bulaşmayı önleyen ve riskleri azaltan koruyucu davranışları tetiklediğinde işlevsel bir rol oynayabilir. Bu nedenle korku, bireylerin bir tehdide tepkisini anlamada kritik bir faktördür. Güçlü Covid-19 korkuları yaşamak, pandeminin yıkıcı özellikleri, üretilen belirsizlik ve genellikle medya tarafından artırılan sosyal alarm göz önüne alındığında bireylerin sağlığını engelleyebilir (Peiro vd., 2023: 2). Korku her ne kadar duygu olsa da insanların olası risk ve tehditlere yönelik yeterli düzeyde bilgi sahibi olmamasından kaynaklanır. Bazen korku insanları ruh sağlığını olumsuz etkiler.

Korku, potansiyel tehditle başa çıkmak için enerjiyi harekete geçirmeye hizmet eden uyarlanabilir bir duygudur. Bununla birlikte, korku gerçek tehdide karşı iyi ayarlanmadığında uyumsuz olabilir. Örneğin, korku aşırı olduğunda, bunun hem bireysel düzeyde (örneğin, fobi ve sosyal kaygı gibi zihinsel sağlık sorunları) hem de toplumsal düzeyde (örneğin, panik artışı veya yabancı düşmanlığı) zararlı etkileri olabilir. Öte yandan korku duygusu az olduğunda, bu durum bireylere ve topluma da zarar verebilir (örneğin, riskleri göz ardı eden politikaların uygulanması). Ayrıca korku, belirli tehditleri azaltabilen güvenlik davranışlarını (örneğin el yıkama) tetikler, ancak paradoksal olarak korkuyu da (örneğin, kirlenme endişeleri ve sağlık kaygısı) artırabilir (Deacon ve Maack, 2008: 537). Korku orta düzeyde olduğunda insanları harekete geçiren motivasyonel bir güce dönüşmektedir.

En önemlisi, böylesine feci bir olayla karşı karşıya kalan bir toplumun dayanıklılığı, aynı zamanda, bireylerin kaygı ve korkularıyla nasıl başa çıktıklarına da bağlıdır. Yaygın yalnızlık, bulaşıcılık ve ölüm korkuları, uygulanacak kısıtlamalara ek olarak, faillik duygumuzu, ilişkimizi ve davranış biçimimizi etkiler. Bu korkularla başa çıkmak bireysel düzeyde kritik öneme sahiptir ve etkili başa çıkma, toplumun pandemiyi daha iyi yönetmesine de yardımcı olabilir (Schimmenti vd., 2020: 41). Yaşlılıktan kaynaklanan sorunları değerlendirildiğinde; daha çok sağlık sorunları olan, yalnızlıktan şikâyet eden, ölümden çekinen ve saygı görme ihtiyacı duyan bir profil çizmektedirler. Yaşlılıktan dolayı sosyal ilişkilerden, kültürel ve toplumsal faaliyetlerden, temel hizmetlere erişimden ve yakın çevreden dışlanma yaşamaktadırlar. Yaşlıların büyük bir çoğunluğu yaşlılığı sorun olarak görmektedirler (Genç ve Dalkılıç, 2013: 463). Yaşlılığın sorun olarak görülmesi korkuyu ve hatta Covid-19 korkusunu tetiklemektedir.

İlk başta, insanların koronavirüs korkularının farklı konularla ilgili olduğunu gösterecektir. Özellikle Taylor ve arkadaşları yakın zamanda Covid Stres Ölçekleri'ni (CSS) geliştirmiştir. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iki büyük örnekte koronavirüsle ilgili beş stres ve kaygı semptomu faktörü belirlemiştir (Taylor vd., 2020: 4): (1) Tehlike ve bulaşma, (2) ekonomik sonuçlara ilişkin korkular, (3) koronavirüsle ilgili yabancı düşmanlığı, (4) kompülsif kontrol ve güvence arama ve (5) travmatik stres belirtileri. Buna paralel, ancak kavramsal bir analize dayalı olarak, Schimmenti, Billieux ve Starcevic (2020) dört korku alanı tanımlamıştır: (1) Beden korkusu, (2) önemli kişiler için korku, (3) bilmeme korkusu ve (4) eylemsizlik korkusu. (Schimmenti vd., 2020: 41). Bu alanlar sırasıyla korkunun bedensel, kişilerarası, bilişsel ve davranışsal özelliklerini temsil eder.

Toplumda sağlık ve hastalıkla ilgili geçerli olan bilgiler, tutum ve davranışlar başka bir toplumda farklı olabilir. Çünkü kültür ve sosyal değerler farklılaşmaktadır (Bayık Temel vd., 2009: 96). Bu nedenle Covid-19 bütün toplumları hatta bir toplum içinde yaşayan bireyleri farklı düzeylerde etkilemiştir.

Covid-19 bütün toplumları sosyoekonomik ve psikolojik anlamda etkilemiştir. "Koronavirüs 65 yaş üzerindeki bireyleri ve yaşa bağlı olmaksızın kronik hastalığı olan bireyleri en çok etkilemiş ve hatta bu bireylerin ölümüne sebep olmuştur (Yıldırım 2020: 1340). Yaşam kalitesi bireyin sahip olduğu bilgi ve değerlerle ilişkilidir. Birey burada objektif ya da sübjektif değerlendirmelerle yaşam kalitesini düzenler (Görgün Baran, 2008: 86). İyi olma hali aynı zamanda psikolojik süreçtir.

Covid-19'un dünya çapındaki tüm bireyler üzerinde ciddi bir psikolojik etkisi olmuştur. Covid-19 salgınının psikolojik bir yönü korkudur. Ülkeler sosyal mesafe, karantina ve izolasyon ile ilgili kamu politikalarının uygulandığını duyurmuştur. Enfeksiyonların ve ölümlerin sayısına odaklanan medyada çıkan haberler, dünya çapında pek çok insanı, kaygıya neden olarak psikolojik olarak etkiledi. Son derece yüksek enfeksiyon oranı ve nispeten yüksek ölüm oranı nedeniyle, insanlar hastalık konusunda endişelenmekte ve potansiyel olarak Covid-19'a yakalanmış kişilerle temasa geçmekten korkmaktadırlar (Ling 2020: 1). Pandeminin tedavi ve önleyici tedbirlerine ek olarak psikolojik yönlerini de dikkate almak son derece önemlidir (Pakpour ve Griffiths 2020: 58).

Genel olarak pandemilerin depresyon, anksiyete, ölüm korkusu, sevdiklerini kaybetme korkusu ve travma sonrası stres bozukluğuna neden olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde, mevcut araştırmalar çok sayıda insanın Covid-19 salgını nedeniyle travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete, depresyon, yalnızlık, sıkıntı, korku, öfke ve damgalanma korkusu dahil olmak üzere olumsuz psikolojik durumlar yaşadığını bildirmektedir. Belirsizlik ve tehdidin ölçeği Covid-19'a karşı fobik tepkilere yol açabilir (Arpacı vd., 2020: 1).

Koronavirüs hastalığı (Covid-19), dünyanın dört bir yanındaki insanları etkileyen ve korku, anksiyete, depresyon, stres ve endişe gibi ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlara yol açan mevcut salgın durumlardan biridir. Ayrıca Covid-19, özellikle sağlık kaygısı olmak üzere anksiyete ile sonuçlanan

fobik endişe, ruh hali, güvence arama, önlem ve kaçınma davranışlarını yükseltir ve dolayısıyla Covid-19 korkusunu etkiler (Ardestani vd., 2021: 2).

Korku, insanların herhangi bir riskle karşılaşması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Covid-19 salgınında risk ve belirsizlikler korkunun uzun sürmesine neden olmuştur (Mertens vd., 2020: 1). Korku, yeterli düzeyde olursa bireyler risk ve tehditlerle başa çıkma gücüne sahip olurlar. Korku dengeli bir şekilde kontrol edilemediğinde bireyler için olumsuz sonuçların yaşanması kaçınılmaz olur. Dahası, korku, belirli tehditleri hafifletebilen güvenlik davranışlarını (örneğin, el yıkama) tetikler, ancak paradoksal olarak korkuyu da artırabilir (Mertens vd., 2020: 2).

Schimmenti ve arkadaşları Covid-19'un dört korku alanını belirlemiştir (Schimmenti vd., 2020: 41): (1) beden için korku, (2) başkaları için korku, (3) bilmeme korkusu ve (4) eylemsizlik korkusu. Bu alanlar, korona virüs salgınıyla ilgili farklı korku ve kaygı ile ilgili davranış konularına genel bakış sunsa da insanların bu farklı korku konuları hakkında endişelenme oranlarına dair bir gösterge vermemiştir.

Arpacı ve arkadaşları; Covid-19 salgını sırasında psikolojik kırılganlık, belirsizliğe tahammülsüzlük, hastalığa algılanan duyarlılık ve orantısız anksiyete gibi çeşitli duygusal durumların kendini korona fobi olarak gösterebileceğini ileri sürmüşlerdir. Fobinin, anksiyeteye veya korku uyandıran nesneye veya duruma orantısız bir korku tepkisi olarak tanımlandığı göz önüne alındığında (Amerikan Psikiyatri Birliği), araştırmacılar korona fobi terimini Covid-19 nedeniyle aşırı korkuya atıfta bulmuşlardır (Arpacı vd., 2020: 2).

Covid salgını sırasında korkunun dört türü

Korkunun ilk alanı (beden korkusu/beden korkusu) beden ve onun sinyalleriyle ilgilidir. Beden, insani deneyimlerimizin ilk düzenleyicisidir ve fiziksel ve psikolojik bütünlüğümüzü tehdit eden olayların toplamından oluşur. Mevcut Covid-19 salgını deneyiminde, beden korkusu, bedenin potansiyel bir tehlike kaynağı olduğu ve güvenilemeyeceği fiziksel bir savunmasızlık duygusuyla ilişkilidir. Bedenle ilgili diğer korku (beden için korku), bedeni koruma ihtiyacıyla ilgilidir (Schimmenti vd., 2020: 42).

İkinci korku alanı (önemli kişilerden korkma/önemli kişilerden korkma) önemli kişilerarası ilişkilerle ilgilidir. Kişilerarası ilişkiler, özellikle ebeveynler, çocuklar ve romantik ilişkiler içinde olduğumuz kişiler gibi bağlanma figürlerini içerenler olmak üzere, insan kimliğinin merkezinde yer alır. Bu kişiler bize güvenli bir sığınak ve güvenli bir üs sağlar. Covid-19 salgını, "sosyal mesafe" ile ilgili tavsiyelerle yakın kişilerarası ilişkiler algımızı etkiledi. Bunun sonucu, sevdiklerimizin bile farkında olmadan bize zarar verebilecekleri veya bizi öldürebilecekleri algısıdır. Bu nedenle, bir ebeveyn, bir çocuk veya yakın bir partner, koruma veya güvenlik duygusu sağlamak yerine potansiyel bir tehdit haline gelir ve hayatta kalmamız muhtemelen en güçlü duygusal bağa sahip olduğumuz insanlara karşı kendimizi korumaya bağlıdır (Schimmenti vd., 2020: 42).

Üçüncü korku alanı (bilmeme korkusu/bilme korkusu), durumların üstesinden gelmenin bilişsel yönüyle ilgilidir. Mevcut Covid-19 salgını bağlamında, salgın hakkındaki bilgiler sınırlı ve kısmidir, bu da son derece rahatsız edicidir. Bu durumla başa çıkmanın bir yolu, kullanılabilirlik buluşsal yöntemini kullanmaktır (Schimmenti vd., 2020: 43).

Dördüncü korku alanı (harekete geçme korkusu/eylemsizlik korkusu), Covid-19 salgını sırasında korkunun davranışsal sonuçlarıyla ilgilidir. Hayatlarımız aynı zamanda eylemlerden, yani refleksif olmayan ama öznel olarak anlamlı olan kasıtlı ve amaçlı faaliyetlerden oluşur Schimmenti vd., 2020: 43).

Daha önce de belirtildiği gibi, bedensel, kişilerarası ve bilişsel alanlardaki korkular genellikle davranış üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir. Bu, özellikle "karşılıklı olarak birbirine zıt" korkuların hızla değişerek kararsızlığa ve eylemi felce uğrattığı durumlarda geçerlidir. Örneğin, yaşlı ebeveynlerini ziyaret edip etmemeye karar vermek onlara bulaştırma olasılığı nedeniyle çok zor olabilir; böyle bir kişi, anne babaya bakma görevi ile bu tür ziyaretlerden kaçınarak onları güvende tutma sorumluluğu arasında kalır (Schimmenti vd., 2020: 43).

Korku alanlarını yönetme

Aslında bireylerin psikolojik sağlığının iyileştirilmesi, toplumun bir bütün olarak dayanıklılığını güçlendirmek için hayati önem taşımaktadır. Burada bu amaca aşağıdaki önlemlerin uygulanmasıyla ulaşılabilir (a) beden değerlendirmesinin iyileştirilmesi, (b) bağlanma güvenliğinin geliştirilmesi, (c) duygu düzenlemenin iyileştirilmesi, (d) kabullenmenin benimsenmesi ve (e) sorumluluğun teşvik edilmesi (Schimmenti vd., 2020: 43).

a. Beden değerlendirmesinin iyileştirilmesi

Bir salgının ortasındaki insanların bedenlerinin fizyolojik tepkilerini doğru bir şekilde değerlendirebilmeleri ve enfeksiyonlara ve buna bağlı fiziksel tehdide karşı duyarlılıklarını ne hafife almaları ne de abartmamaları çok önemlidir. Çoğu insan, duruşu iyileştirmek vücudun otonomik tepkisini izlemek ve vücut üzerinde güvenlik ve kontrol duygularını artıran faydalı fiziksel ve zihinsel egzersizler bulmaktadır. Sağlıkları hakkında ciddi şekilde endişeli olan veya tamamen gelişmiş bir hipokondriyazis geliştiren kişiler, özellikle bedensel endişelerini ele alan daha ileri psikolojik tedaviye ihtiyaç duyabilirler (Gibson, 2010: 2).

b. Bağlanma güvenliğini teşvik etmek

Güvenli bağlanma ilişkileri, çocukların duyguları, sosyal bilişleri ve davranışları ile ilgili düzenleyici bir işleve sahip olarak tanımlanmıştır. Bağlanma güvenliği, ailede ve diğer ilişkilerde, eşzamanlı etkileşimleri içeren karşılıklı yapıcı yoluyla geliştirilebilir (Pallini vd., 2018: 501).

c. Duygu düzenlemesini geliştirmek

Duygular genellikle davranış üzerinde kapsamlı bir etkiye sahip olan karşı konulamaz güçler olarak tasvir edilir. Duygu düzenlemesinin iyileştirilmesi, bilme ve bilmeme korkularıyla ilgili olarak daha iyi başa çıkmanın merkezinde yer alır. Yeterli bir duygu düzenleme, duygusal tepkilerin tanımlanmasını, izlenmesini ve değiştirilmesini teşvik eder ve çatışmalı ve karmaşık durumların doğasında var olan sıkıntıyı tolere etmeyi mümkün kılar. Duygu düzenleme insanların duyguları üzerinde çalıştığı için, duygu düzenlemenin etkileri davranış, fizyoloji, düşünceler ve duygular dahil olmak üzere duygusal tepki vermenin tüm şekillerinde gözlemlenebilir (Koole, 2007: 5-6).

Uyarlanabilir duygu düzenleme stratejilerine sınırlı erişimin, duygulanım düzensizliği ve davranışsal kontrol bozukluğu ile karakterize edilen daha ciddi psikopatolojilere katkıda bulunabileceğine dair kanıtlar vardır. Uyarlanabilir duygu düzenleme biçimleri, olayların yapıcı bir şekilde yeniden değerlendirilmesini ve çeşitli psikopatolojik belirtilerin geliştirilmesinde veya sürdürülmesinde kilit rol oynayan inançların yeniden yapılandırılmasını içerir. Buna karşılık, uyumsuz stratejiler duyguları bastırma, dramatizasyon, kendini veya başkalarını suçlama, soyut düşünme, aşırı güvence arama veya alkol veya psikotrop ilaç kullanımını kapsar (Schimmenti vd., 2020: 44).

d. Kabulü benimsemek

Eyleme geçme ya da yapmama korkularını ele almanın bir yolu, deneyimle ilgili olarak açık, alıcı ve esnek bir tutumun benimsenmesi anlamına gelen kabullenmedir. Kabul, bireyin mevcut bir senaryonun, koşulun veya durumun olumsuz da olsa gerçekliğini ve ilgili dinamiklerini tanımasına ve kabul etmesine olanak tanır. Kabullenmenin daha iyi bir yaşam kalitesi ile bağlantılı olduğuna dair kanıtlar vardır.

Koronavirüs pandemisi bağlamında kabullenme, durumun birçok yönünün kişinin kontrolü dışında olduğunun farkına varılmasıyla kişinin hareket etme ihtiyacı arasında daha iyi bir denge kurmayı amaçlar (Schimmenti vd., 2020: 44).

e. Sorumluluğu teşvik etmek

Son olarak, Covid-19 salgını gibi durumlar insanlarda hem en iyiyi hem de en kötüyü ortaya çıkarabilir. İnsanın empati kurma, dayanışma sergileme ve toplumun iyiliğini kendi çıkarlarından üstün tutma yeteneğinin bir sınavıdır. Bu nedenle, Covid-19 salgını sırasında bireysel sorumluluk çok önemlidir. Bireyler ahlaki aracılardır ve eylemleri diğer insanların yaşamlarını olumlu ya da olumsuz etkileyebilir. Bu nedenle, pandemi farkındalığını ve kendine ve başkalarına karşı sorumlu davranışı teşvik etmek, insanların korkularıyla yüzleşirken ahlaki açıdan güçlü hissetmelerine yardımcı olabilir. Nihayetinde, hayatta kalmamız için kritik olabilecek sorumlu eylemdir (Schimmenti vd., 2020: 45).

Covid-19 Döneminde Yaşlılar

Koronavirüs döneminde salgın en çok yaşlıları olumsuz yönde etkilemiştir. Sokağa çıkma kısıtlamaları, karantina uygulamaları nedeniyle yaşlılarda kaygı, korku, hastalığa yakalanma ve hastalıktan ölme gibi psikolojik durumlarda artış görülmüştür. Covid-19 süresince yaşlılara yönelik sokağa çıkma kısıtlamaları uygulamasıyla virüsün yayılması ve virüs kaynaklı ölüm oranının azaltılması hedeflenmiştir. Bu uygulama, zamanla yaşlıların ruh sağlığına, işlevselliğine ve beden sağlığına olumsuz etkilemiştir" (Türk, 2020: 37).

Yaşlılara Covid-19 salgını karşısında savunmasız olduklarının açıklanması, salgının en çok yaşlıları etkilediğinin ve en çok ölüm riskinin yaşlılar olduğu bilgilerinin sürekli olarak kitle iletişim araçlarında açıklanması yaşlılarda korku, kaygı ve endişeyi arttırmıştır (Türk, 2020: 38).

Yaşlılar, Covid-19 salgınından daha fazla etkilendiğinden dolayı risk altındadırlar (Yaşar ve Avcı 2020: 1254). Kronik hastalıklar bu riski arttırmaktadır. Yaşlılarda ölüm sebebi istatistikleri incelendiğinde, ölümlerin en sık nedeninin Türkiye'de %78,7, kronik hastalıklardır (Altın, 2020: 50).

1. YÖNTEM

Araştırmada sosyodemografik sorular ve Arpacı, Karataş ve Baloğlu tarafından 2020 yılında "The development and initial tests for the psychometric properties of the Covid-19 Phobia Scale (C19P-S)" başlıklı makale ve daha sonra Türkçe'ye uyarlanan; "Koronavirüs 19 Fobisi (CP19-S) Ölçeği" ölçek kullanım izini alınmak suretiyle çalışmamızda anket soruları hazırlanırken yararlanılmıştır (Arpacı vd., 2020: 1). Ayrıca Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'nun 27/09/2021 toplantı tarihli 08/03 protokol numaralı kararına göre çalışma için etik kurul izini alınmıştır. 2021 yılında çalışmaya katılmayı kabul eden 65 yaş ve üzerindeki bireylere anket uygulanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri ve Alt Hipotezleri

H1: Yaşlılarda Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik)arasında bir ilişki vardır.

1.1. Koronavirüs-19 Fobisi (CP19-S) Ölçeği'nin Güvenilirlik Analizi

Cronbach Alpha, maddelerin ağırlıklı olarak puanlandığı durumlarda kullanılır. 0 ile +1 arasında değer alan bu katsayı Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı olarak adlandırılır (Can2016: 388), (Kayış 2010: 405). Güvenilirlik kat sayısının 0.70 ve daha yüksek olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Büyüköztürk2010: 171), (Kalaycı, 2010: 322). Korona virüs 19 Fobisi (CP19-S) Ölçeği'nin Güvenilirlik Analizi 0,90 çıkmıştır.

Seong ve arkadaşlarının Kore'de yapmış oldukları "Validation of the Korean version of the Covid-19 phobia scale (K-c19ps)" çalışmalarında da güvenilirlik sonuçları ,90 çıkmıştır (Seong vd., 2021: 11).

2. BULGULAR VE YORUM

2.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine Ait Bulgular

Araştırmaya 65 yaş ve üzerinde olan 300 kişinin bilgileri Tablo 1'de verilmiştir. Katılımcıların %65,0'ı 195 kişi kadın, %35,0'ı 105 kişiler erkeklerden oluşmaktadır.

Medeni durum açısından değerlendirdiğimizde %60,0 oranla 182kişi evli %39,3'lük oranla 118 kişiyle dullar sağlamıştır.

Kronik hastalık bakımından en çok katılımı %55,0'lık oranla 165 kişiyle kalp, tansiyon ve şeker hastalığı olan bireyler oluşturmaktadır. En az katılımı %1,7'lik oranla 5 kişi ruhsal sorunu olan bireyler oluşturmaktadır.

Eğitim durumuna göre, en çok katılımı %31,7'lik oranla 95, ortaokul mezunu olan bireyler sağlamıştır. En az katılımı %9,0'lık oranla 27 kişiyle lise mezunu bireyler sağlamıştır.

Aylık gelir değişkeni açısından değerlendirdiğimizde en çok katılımı %50,7'lik oranla 152 kişi 851-1600 TL gelire sahip olan bireyler sağlamıştır. En az katılımı %3,7'lik oranla 11 kişiyle 2601 TL ve üzerinde aylık geliri olan bireyler sağlamıştır.

2.2. Normallik Testi

Tablo 1: Normallik Testine İlişkin Tablo

Descriptives				
			Statistic	Std. Error
koronavirüsfobisi	Mean		3,6792	,03706
	95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3,6063	
		Upper Bound	3,7522	
	5% Trimmed Mean		3,7109	
	Median		3,7955	
	Variance		,412	
	Std. Deviation		,64186	
	Minimum		1,73	
	Maximum		4,91	
	Range		3,18	
	Interquartile Range		,68	
	Skewness		-,829	,141
	Kurtosis		,500	,281

Bu tablo verilerimizin yani "Koronavirüs (Covid-19) Fobisi Ölçeği"nden elde edilen verilerin normal dağılıp dağılmadığını göstermektedir. Verilerin normal dağılımı analizlerin çözümlenmesi bakımından önem taşır. Değişkenlerin normal dağılıp dağılmadığını anlamak için Skewness ve Kurtosis değerlerine bakılır (Tabachnick ve Fidell 2013: 80). Skewness değeri (-,829) ve Kurtosis değeri (,500) olduğundan "Koronavirüs (Covid-19) Fobisi Ölçeği"nde her bir soru normal dağılmaktadır.

2.3. Faktör Analizi

Çalışmada örneklem sayısının 300 olarak belirlenmesi çalışmanın faktör analizi için uygunluğunu göstermektedir. Tablo 3'te görüldüğü gibi "Koronavirüs (Covid-19) Fobisi Ölçeği" faktör analizi sonucunda dört (4) faktör ortaya çıkmıştır. Toplam varyans 65,224'tür. Verilerin faktör analizine uygun olup olmadığının belirlemesinde kullanılan Kaiser Mayer Olkin Test (KMO) değerinin 0,50'nin üzerinde (0,895) olması dolayısıyla her bir sorun faktör analizine uygundur. Bu nedenle araştırma için örneklem büyüklüğü yeterlidir (Karagöz 2019: 951).

Tablo 2: Faktör Analizine İlişkin Tablo

Faktörler			**Cronbach's Alpha**
Psikolojik	P1 P2 P3 P4 P5 P6	**,767** **,704** **,740** **,762** **,841**	**,593**
Somatik	S1 S2 S3 S4 S5 S6	**,752** **,657** **,622** **,775** **,550** **,646**	,686
Sosyal	SOS1 SOS2 SOS3 SOS4 SOS5	**,742** **,611** **,762** **,525**	,689
Ekonomik	E1 E2 E3	**,736** **,645** **,503**	,642
Açıklanan Toplam Varyans		**65,224**	

Arpacı ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada da dört faktör çıkmıştır. Kaiser Mayer Olkin Test (KMO) sonucu 0.926 çıkmıştır. Faktörler toplam varyansın %61,65'ini açıklamaktadır (Arpacı vd., 2020: 3). Ardestani ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada dört faktör bulunmuştur. Dört faktörün tüm maddelerinin faktör yükleri 0.40'ın üzerindedir (Ardestan, vd., 2021: 9).

2.4. Değişkenler Arası İlişki (Korelâsyon Analizi)

Tablo 3: Değişkenler Arası Korelâsyon Analizi Tablosu

Korelasyon						
		kornavirüsfobisi	psikolojikboyut	somatikboyut	ekonomikboyut	sosyal boyut
koronavirüsfobisi	Pearson Correlation	1				
psikolojikboyut	Pearson Correlation	,847**	1			
somatikboyut	Pearson Correlation	,910**	,728**	1		
ekonomikboyut	Pearson Correlation	,863**	,621**	,749**	1	
sosyalboyut	Pearson Correlation	,919**	,692**	,822**	,756**	1

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Alt boyutlardan psikolojik boyut ile Covid-19 Fobisi arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. (Pearson Correlation=,847**)'dir.

Alt boyutlardan somatik boyut ile Covid-19 Fobisi arasında (Pearson Correlation=,910**) ve psikolojik boyut arasında (Pearson Correlation=,728**) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Alt boyutlardan ekonomik boyut ile Covid-19 Fobisi arasında (Pearson Correlation=,863**) ve psikolojik boyut arasında (Pearson Correlation=,621**) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca ekonomik boyut ile somatik boyut arasında (Pearson Correlation=,749**) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Alt boyutlardan sosyal boyut ile Covid-19 Fobisi arasında (Pearson Correlation=,919**) ve psikolojik boyut arasında (Pearson Correlation=,692**) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Ayrıca sosyal boyut ile somatik boyut arasında (Pearson Correlation=,822**) ve ekonomik boyut arasında (Pearson Correlation=,756**) pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Sonuç olarak; "H6: Yaşlılarda Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) arasında bir ilişki vardır." Hipotezimiz kabul edilmiş ya da doğrulanmıştır.

Arpacı ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada da sonuçlar ayrıca her bir faktörün diğer faktörlerle önemli ölçüde ilişkili olduğunu göstermektedir (Arpacı vd., 2020: 4).

2.5. Regresyon Analizi

Regresyon analizi ile; bağımsız değişkenlerin, bağımlı değişkeni ne şekilde etkilediği ya da bağımlı değişken üzerinde değişimin ne kadarının bağımsız değişkenler nedeniyle ortaya çıktığı belirlenmeye çalışılır (Can, 2016: 263).

Bağımlı değişken olan "Yaşlılarda Covid-19 Fobisi"nin bağımsız değişken olan Covid-19 Fobisi'nin alt boyutlarını (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) etkileyip etkilemediğini gösteren analizdir (Eymen, 2007: 96).

Yani bağımlı değişken olan Covid-19 fobisi üzerinde etkili olan psikolojik, sosyal, somatik ve ekonomik bağımsız değişkenlerin etkisi araştırılmaktadır.

Model özeti tablosunda R Square sütunundaki değerlerden yine bağımsız değişken durumundaki; psikolojik, sosyal, somatik, ekonomik boyutların bağımlı değişken durumundaki Covid-19 fobisi değişkenine ait varyansı %98 oranında açıklamaktadır.

Tablo 4: Regresyon Analizine İlişkin Tablo

Model	**B**	**Sig.**	**R Square**	**df**	**F**
Covid-19 Fobisi	,107	,000	,985	4,295	4692,245
Psikolojik boyut	,258	,000			
Somatik boyut	,205	,000			
Ekonomik boyut	,227	,000			
Sosyal boyut	,286	,000			

Anova tablosunun anlamlılık sütunundaki değer ise söz konusu değişkenler arasındaki ilişkinin p<0,001 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Eğer bu sütundaki değer 0,05'in üzerinde olsaydı ilişkinin anlamsız olduğu yorumunu yapacaktık (Eymen 2007: 97).

Tablodaki ilişki formüle edilecek olursa; F (4,295) = 4692,245; p <0,01 denklemi oluşturulabilir.

Katsayı (Coefficients) tablosu ise regresyon denklemi için kullanılan regresyon katsayılarını ve bunların anlamlılık düzeylerini vermektedir (Eymen 2007: 97). Çalışmamızda Covid-19 fobisi ile; psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik boyutlar arasındaki ilişki p<0,01 düzeyinde anlamlıdır.

COVID-19 Fobisi Ölçeği korelasyonuna dayanarak tatmin edici kriter geçerliliği oluşturulmuştur (Seong vd., 2021: 11). Korelasyon kat sayıları arasındaki tutarlılık regresyon yani etki düzeyini arttırmaktadır.

Tabloda yer alan verilerden Covid-19 Fobisi'nin alabileceği değer şu şekilde formüle edilebilir.

Covid-19 Fobisi=0,107+0,258 psikolojik+0,205 somatik+ 0,227 ekonomik+ 0,286 sosyal

Covid-19 Fobisi üzerinde en fazla etkiye sahip faktör, sosyal faktördür. Dolayısıyla; "H_1: Yaşlılarda Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) arasında bir etki vardır." hipotezi kabul edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Sosyal izolasyon ve sokağa çıkma kısıtlamaları, maske ve mesafe kuralları, Covid-19 salgınına karşı tüm dünyada alınan önlemlerdir. Yaşlıları korumak, evde kalmalarını sağlamak için bazı yasal yaptırımlar uygulanmıştır. Salgın yönetimi için hayati önem taşıyan bu önlemler, yaşlı bireyler üzerinde olumsuz psikolojik etkilere de neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, Covid-19 sürecinin 65 yaş üstü bireyleri psikososyal açıdan nasıl etkilediğini belirlemektir.

Kronik hastalıkların neden olduğu psikolojik zorluklar, sosyal ve ev içi yaşamda, kişisel bakımda yaşlı insanlara önemli zorluklar getirmiştir. Yaşlılar, salgının ağırlıklı olarak hedef grubu oldukları için yaşlıların korunmasına yönelik tedbirler önem kazanmıştır.

Çalışmamızda elde edilen verilere bakıldığında bazı hipotezlerimiz kabul edilirken (H1, H6, H7) bazı hipotezlerimiz (H2, H3, H4, H5,) reddedilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda, "Yaşlılarda Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) arasında yüksek düzeyde anlamlı ilişki bulunmuştur. Dolayısıyla hipotezimiz kabul edilmiştir.

Regresyon analizi sonucunda; Yaşlılarda Covid-19 Fobisi ile Covid-19 Fobisi'nin alt boyutları (psikolojik, somatik, sosyal ve ekonomik) arasında bir etki vardır." hipotezi kabul edilmiştir.

Covid-19'un risk grupları için sadece virüsün yayılması ve hastalık değil, aynı zamanda toplum üzerindeki duygusal, davranışsal ve psikolojik etkisi de dikkate alınmalıdır. Karantina, sosyal izolasyon ve sosyal mesafe dahil olmak üzere hastalık bulaşmasını önlemeye yönelik önlemler, toplumun davranışını etkileyebilir ve psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Korku, kaygı, depresyon, madde kullanımı ve intihar düşüncesi gibi çeşitli duygusal ve psikolojik durumlar, pandeminin kendisi ve alınan önleyici tedbirler tarafından tetiklenir. Hem pandeminin olumsuz duygusal yansımalarını önlemek hem de gerekli yardımı sağlamak için dezavantajlı gruplara özen gösterilmelidir. Bu anlamda alınacak önlemler aşağıda açıklanmaktadır.

a. Yaşlıların barınma merkezleri e bakım alanlarına yönelik tedbirler alınmalıdır (Hotar vd., 2020: 214). Bu nedenle yaşlıların sosyal izolasyon ve yalnızlık duygusundan kurtulması için; kurumlarda ve huzurevlerinde, hijyen önlemleri yeterince alındığı sürece bu grubun akraba ve arkadaşlarının ziyaretine izin verilmelidir. Yaşlıların akraba ve arkadaşlarını ziyaretinde aşılı olmasına ya da Covid-19 testi yaptırmış olmalarına dikkat edilmelidir. Yaşlıların aile üyeleriyle birlikte geçirmeleri yalnızlık duygusunun yaşanmasını engelleyecektir.

b. Yaşlıların sosyal gruplara katılarak iletişim kurmaları ve yalnızlık duygusundan kurtulmaları için çalışmalar yapılmalıdır.

c. Yeterli duygusal destek sağlamak, yalnız yaşayanlar için hayati önem taşır. Temel ihtiyaçlarının, güvenliğinin ve saygınlığının sağlanması, stresten uzak kalmalarına ve daha çok karantina uygulamalarında yalnızlıkla mücadele etmelerine yardımcı olacaktır.

d. Yaşlıların mümkün olduğunda evden ya da odalarından çıkmaları hatta açık hava etkinlikleri gerçekleştirmeleri için teşvik edilmelidir.

e. Yaşlılara yönelik çevrimiçi egzersizler ve terapiler sağlanmalıdır. Yaşlıların moral ve motivasyonlarını geliştirici programlar düzenlemelidir.

f. Özellikle medya ve iletişim araçları, Covid-19 konularını ele alırken konularını dikkatlice seçmelidir. Covid-19'a dair açıklamalarda gerçeğe dayalı bilgi ve belgelere yer vermelidir. Özellikle Covid-19'un yaşlıları öldürdüğü ve yaşlıların sadece bu hastalıktan öleceğine dair haberler örnek verilebilir.

g. Yaşlıların sosyal hizmet uzmanları, psikologlar tarafından sürekli olarak izlenmelidir.

h. Huzur evlerinde bulunanlar özel bakıma ihtiyaç duyabilir. Aşırı kalabalığı önlemek, fiziksel aktiviteyi teşvik etmek, aile desteğini artırmak ve iyi beslenmelerini sağlamak, yaşlılar için hayati önem taşır.

i. Belediyeler yaşlılara yönelik hizmet sunumunda daha aktif rol almalıdır (Akyıldız, 2022: 24). Ayrıca karantina sırasında yalnız yaşayan veya zor durumda olan yaşlılar yiyecek, ilaç ve diğer malzemeleri almakta zorluk çekebilir. Karantina sırasında hem küçük şehirlerde hem de büyük şehirlerde yaşlı yetişkinlere yardım etmek için resmi ve gayri resmi bir sosyal ağ gereklidir. Bu alanda belediyelerin ve sosyal hizmet uzmanlarının rolü merkezidir.

Yaşlıların istek ve ihtiyaçları tespit edilerek belediyeler tarafından gerekli hizmetler sunulmalıdır (Havan, 2024: 94). Gerek vatandaşların ihtiyaçlarının neler olduğu yönündeki tespitleri, gerek tespitlerin uygulamada hizmete dönüştürülmesindeki ivedilik, gerekse de vatandaşa olan yakınlık ve kaynakların daha verimli kullanılması belediyeleri hizmet sunumunda ön plana çıkaran etkenlerdir (Akyıldız, 2022: 34). Yaşlıların belediyeler tarafından ayni ve nakdi yardımlarla desteklenmesi gerekir. Yaşlıların toplumsal hayata katılımı noktasında belediyeler çalışmalar yapmalıdır (Havan, 2024: 106).

j. Huzurevlerinde ve benzeri tesislerde yaşayan yaşlılarda enfeksiyon riski daha yüksektir. Bu nedenle kurumda yaşayan yaşlı yetişkinlerin korunması, hekim ve hemşirelerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, pandeminin tüm aşamalarında onlara enfeksiyondan korunma ve tıbbi ve sosyal destek sağlamalıyız.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Etik Kurul İzni

Etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 27/09/2022 tarihli toplantısında 08/03 karar numarası ile alınmıştır.

Finansal Destek
Bu çalışma için "Finansal destek bulunmamaktadır."

Teşekkür
"Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır."

KAYNAKÇA:

Akyıldız, Yasin (2022). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Belediye Uygulamaları: İstanbul Örneği, Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Teori ve Araştırmalar, Serüven Yayınevi, 23-46.

Akyıldız, Yasin (2024). "Yaşlılığa Aktif Yaşlanma Perspektifiyle Bakmak: Lüleburgaz Örneği", İçtimaiyat, 8(2): 608-634.

Altın, Zeynep (2020). "Covid-19 Pandemisinde Yaşlılar", Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, (30): 49-57.

Ardestanı, Seyed Mehdi Samimi, Khosravanı, Vahid, Bastan, Farangis Baloğlu, Mustafa 2021. "The Persian Version of the Covid-19 Phobia Scale (Persian-C19p-S) and the Differences in Covid-

19_Related Phobic Reactions in Patients with Anxiety Disorders", International Journal of Mental Health and Addiction19(1): 1-17.

Arpacı, İbrahim, Karataş, Kasım, Baloğlu, Mustafa ve Haktanır, Abdulkadir 2021. "Covid-19 Phobia in The United States: Validation of the Covid-19 Phobia Scale (C19pse)", Death Studies45(5): 1-8.

Bayık Temel, Altuğ, Özsoy, Uysal, Aynur, Ergül, Şafak, Vural, Bilgin, Yıldırım, Belgin (2009). "Yaşlılarda Sağlık Anlayışı", Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 16(16), 95-105.

Büyüköztürk, Şener (2010). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı: İstatistik Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Can, Abdullah (2016). Spss ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Deacon, Brett and Maack, Danielle (2008). "The Effects Of Safety Behaviors On The Fear Of Contamination: An Experimental İnvestigation", Behaviour Research And Therapy, 46(4), 537-547.

Eymen, Erman (2007). SPSS 15.0 Veri Analizi Yöntemleri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi İstatistik Merkezi Yayın No: 1.

Genç, Yusuf ve Dalkılıç, Pelin (2013). "Yaşlıların Sosyal Dışlanma Sendromu Ve Toplumsal Beklentileri", The Journal of Academic Social Science Studies, 6(4), 461-482.

Gibson, Jonathan (2019). "Mindfulness, Interoception, And The Body: A Contemporary Perspective". Frontiers İn Psychology, 10(1), 1-18.

Görgünbaran, Aylin (2008). "Yaşlılıkta Sosyalizasyon ve Yaşam Kalitesi". Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 1(2), 86-97.

Haktanır, Abdulkadir, Seki, Tolga And Dilmaç, Bülent (2020). "Adaptation And Evaluation Of Turkish Version Of The Fear Of Covıd-19 Scale", Death Studies, (45): 1-10.

Hastaoğlu, Fatma (2021). "Yaşlıların Pandemi Sürecindeki Biyopsikososyal Etkilenimleri", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 14(1), 45-49.

Havan, Cumhur (2024). "Belediyelerde Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamaları", Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi, 25(54), 93-112.

Hotar, Nükhet, Omay, Rabia Ece ve Bayrak, Serdar (2020). Pandeminin Toplumsal Yansımaları, İzmir İktisat Dergisi, 35(2), 211-220.

İnce, Celal (2020). "Afetlerde Sosyal Savunmasız Bir Grup Olarak Yaşlılar: Covid-19 Örneği", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(9): 184- 198.

Kalaycı, Şeref (2010). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ankara: Dinamik Akademi Yayınları.

Karagöz, Yalçın (2019). SPSS Amos Meta Uygulamalı İstatistiksel Analizler, Nobel Yayınları, Ankara.

Kayış, Aliye. (2010). SPSS Uygulamalı Çoklu Değişkenli İstatistik Teknikleri, "Güvenilirlik Analizi", (Ed. Şeref Kalaycı), Asil Yayınları, Ankara.

Koole, Sander (2009). "The Psychology Of Emotion Regulation: An İntegrative Review". Cognition and Emotion, 23(1), 4–41.

Lin, Chung-Ying (2020). "Social Reaction Toward The 2019 Novel Coronavirus (Covid-19)", Social Health Behavioral, 3(1): 1–2.

Mertens, Gaëtan, Gerrıtsen, Lotte, Duijndama, Stefanie, Selamınk, Elske, Engelhardb, Iris M. (2020). "Fear of The Coronavirus (Covid-19): Predictors in an Online Study Conducted in March 2020", Journal of Anxiety Disorders, 74: 1-8.

Pallini, Susanna, Chirumbolo, Antonio, Morelli, Marra, Baiocco, Roberto, Laghi, Fiorenzo & Eisenberg, Nancy (2018). The Relation of Attachment Security Status to Effortful Self-Regulation: A Meta-Analysis. Psychological Bulletin, 144(5), 501–531.

Pakpour, Amir H., Grıffıths, Mark D. (2020). "The Fear of Covid-19 and İts Role in Preventive Behaviors", Journal of Concurrent Disorders, 2: 8-64.

Petretto, D. R. And Pılı, R. (2020). Ageing And Covıd-19: What Is The Role For Elderly People?, Geriatrics, Volume: 5, Sh.1-4.

Schımentı, Adriano., Bıllıeux, Joël, Starcevıc, Vladan. (2020). "The Four Horsemen Of Fear: An İntegrated Model Of Understanding Fear Experiences During The Covıd-19 Pandemic", Clinical Neuropsychiatry, 17(2): 41-45.

Seong M., Lee, M., Kim, I. And Kang, M. (2021). Validation Of The Korean Version Of The Covıd-19 Phobia Scale (K-C19ps). International Journal Of Environmental Research And Public Health. 2021; 18(7), Sh.1-11.

Tabachnick, B. G. And Fidell, L. S. (2013). "Using Multivariate Statistics" (Fıfty Ed.) Pearson, Boston, Sh.80.

Türk, Ahmet (2020). "Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Yaşlıların Psiko-Sosyal Durumu Üzerine Bir Değerlendirme", Sosyal Hizmet, (Ed. Abidin Özdemir), Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Yaşar, Öznur ve Avcı, Nazmi (2020). "Değişen Yaşlılık Algısı: Covid-19 ile Damgalanan Yaşlılar", Turkish Studies, 15(4): 1251-1273.

Yıldırım, Sait (2020). "Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği", Turkish Studies, 15(4): 1331-1351.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Phobia refers to persistent and extreme fear of a person, event or situation. The persistence of fear is also described as phobia. News of deaths related to Covid-19 in written, visual and social media increases the levels of anxiety and fear, especially in the elderly. In the elderly, the fear of contracting Covid-19, especially the fear of loneliness and death during the epidemic, causes mental health problems. This study, prepared to measure Covid-19 Phobia in the elderly, aims to contribute to the literature.

Research Questions:

There is a relationship between Covid-19 Phobia in the elderly and the sub-dimensions of Covid-19 Phobia (psychological, somatic, social and economic).

There is an effect between Covid-19 Phobia in the elderly and the sub-dimensions of Covid-19 Phobia (psychological, somatic, social and economic).

Literature Review:

After conducting a literature review regarding this study, socio-demographic questions were asked in the research and an article titled "The development and initial tests for the psychometric properties of the Covid-19 Phobia Scale (C19P-S)" was published by Arpacı, Karataş and Baloğlu in 2020 and later published in Turkish.

Methodology:

After conducting a literature review regarding this study, socio-demographic questions were asked in the research and an article titled "The development and initial tests for the psychometric properties of the Covid-19 Phobia Scale (C19P-S)" was published by Arpacı, Karataş and Baloğlu in 2020 and later published in Turkish. Adapted to; The "Coronavirus 19 Phobia (CP19-S) Scale" was used in preparing the survey questions in our study by obtaining permission for scale use (Arpacı et al., 2020: 1). In addition, ethics committee permission was obtained for the study according to the decision of Erzincan Binali Yıldırım University Social and Humanities Ethics Committee, meeting dated 27/09/2021, protocol number 08/03. A survey was administered to individuals aged 65 and over who agreed to participate in the study in 2021.

Results and Conclusions:

Social isolation and curfew restrictions, mask and social distancing rules are the measures taken all over the world against the Covid-19 outbreak. Some legal sanctions have been implemented to protect the elderly and ensure that they stay at home. These measures, which are vital for the management of the outbreak, have also caused negative psychological effects on elderly individuals. The aim of this study is to determine how the Covid-19 process affects individuals over the age of 65 psychosocially.

The psychological difficulties caused by chronic diseases have brought significant difficulties to elderly people in social and home life and personal care. Since the elderly are the predominant target group of the outbreak, measures to protect the elderly have gained importance.

When we look at the data obtained in our study, some of our hypotheses were accepted (H1, H6, H7) while some of our hypotheses (H2, H3, H4, H5) were rejected. As a result of the correlation analysis, a highly significant relationship was found between “Covid-19 Phobia in the Elderly and the sub-dimensions of Covid-19 Phobia (psychological, somatic, social and economic). Therefore, our hypothesis was accepted.

As a result of the regression analysis: The hypothesis that “There is an effect between Covid-19 Phobia in the elderly and the sub-dimensions of Covid-19 Phobia (psychological, somatic, social and economic)” has been accepted.

For risk groups of Covid-19, not only the spread of the virus and the disease, but also its emotional, behavioral and psychological impact on society should be taken into account. Measures to prevent disease transmission, including quarantine, social isolation and social distance, can affect the behavior of society and lead to psychological disorders. Various emotional and psychological states such as fear, anxiety, depression, substance use and suicidal ideation are triggered by the pandemic itself and the preventive measures taken. Attention should be paid to disadvantaged groups both to prevent the negative emotional repercussions of the pandemic and to provide the necessary assistance. The measures to be taken in this sense are explained below.

a. In order for the elderly to get rid of the feeling of social isolation and loneliness; this group should be allowed to visit their relatives and friends in institutions and nursing homes as long as hygiene measures are sufficiently

taken. When visiting relatives and friends, care should be taken to ensure that the elderly are vaccinated or have had a Covid-19 test. Spending time with family members will prevent the elderly from feeling lonely.

b. In addition, family members should be encouraged to communicate more frequently with elderly individuals, and voluntary organizations and community projects should provide similar support for the elderly.

c. Providing adequate emotional support is vital for those living alone. Ensuring their basic needs, safety, and dignity will help them stay away from stress and combat loneliness during quarantine practices.

d. When possible, elderly people should be encouraged to leave their homes or rooms and even engage in outdoor activities.

e. Online exercises and therapies should be provided for the elderly. Programs should be organized to improve the morale and motivation of the elderly.

f. In particular, media and communication tools should carefully choose their topics when addressing COVID-19 issues. Topics that will increase stigma, fear, and anxiety in society should not be addressed, and statements about Covid-19 should include factual information and documents. News that Covid-19 kills the elderly and that they will only die from this disease can be given as examples.

g. The elderly should be constantly monitored by social workers, psychologists, and home care professionals.

h. Those in nursing homes may need special care. Preventing overcrowding, encouraging physical activity, increasing family support, and ensuring good nutrition are vital for the elderly. Abuse and neglect may increase in such cases. Preventive measures should be taken to prevent neglect and abuse.

i. In addition, elderly people living alone or in difficult situations during quarantine may have difficulty obtaining food, medicine, and other supplies. A formal and informal social network is necessary to help older adults during quarantine in both small and large cities. The role of municipalities and social workers is central in this area.

...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 18 Issue: 2 - 2025 | Cilt: 18 Sayı 2 - 2025

ARTICLE INFO | MAKALE KÜNYESİ

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Submission Date | Gönderilme Tarihi: 17.12.2024
Admission Date | Kabul Tarihi: 15.03.2025

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Eken, H. (2025). Konut Tercihinde Sosyoekonomik ve Kültürel Değişkenlerin Rolü, *Kent Akademisi Dergisi*, *18*(2):1176-1194. https://doi.org/10.35674/kent.1600540

Konut Tercihinde Sosyoekonomik ve Kültürel Değişkenlerin Rolü

The Role of Socioeconomic and Cultural Variables in Housing Choice

Hurigül EKEN[1]

Öz

Bu araştırma, Ankara ili Etimesgut ilçesinde konut tercihini etkileyen sosyoekonomik ve kültürel değişkenleri incelemektedir. Konut seçimi, bireylerin yaşam kalitesini, sosyal aidiyetlerini ve güvenlik algılarını doğrudan etkileyen çok boyutlu bir süreçtir. Literatürde konut tercihini belirleyen unsurlar arasında ekonomik faktörlerin ön planda olduğu vurgulansa da kültürel ve sosyal değerlerin de bu süreçte belirleyici olduğu kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, çalışma konut tercihini etkileyen faktörleri ekonomik, sosyokültürel ve çevresel boyutlarıyla ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, Ankara'nın Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiş ve konut tercihlerinde etkili olan unsurlar belirlenmiştir. Çalışmanın bulguları, güvenlik, mahremiyet ve dini inançların konut tercihlerinde önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle, apartman yaşamında ses yalıtımı, komşu ilişkileri ve mahremiyeti koruma önlemleri, katılımcılar tarafından öncelikli unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, çevre dostu tasarım unsurlarına yönelik artan bir farkındalık gözlemlenmiş, enerji tasarrufu sağlayan teknolojilerin ve sürdürülebilir malzemelerin kullanımının tercih edildiği belirlenmiştir. Çalışmanın özgünlüğü, konut tercihinde kültürel ve sosyal değerlerin ekonomik faktörlerle nasıl etkileşime girdiğini ortaya koyarak, konut planlamasında daha kapsayıcı ve esnek yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlamasından kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: **Konut tercihi, Sosyokültürel Değerler, Sosyoekonomik ilişki, Kent mekân ilişkisi, Kent sosyolojisi**

ABSTRACT

This study examines the socioeconomic and cultural variables influencing housing preferences in the Etimesgut district of Ankara. Housing selection is a multidimensional process that directly affects individuals' quality of life, social belonging, and security perceptions. Although the literature emphasizes economic factors as the primary determinants of housing preferences, cultural and social values are also recognized as significant influences in this process. Accordingly, this study aims to analyze the factors affecting housing preferences from economic, sociocultural, and environmental perspectives. As part of the research, semi-structured in-depth interviews were conducted with individuals residing in the Etimesgut district of Ankara, and the key factors influencing their housing preferences were identified. The findings reveal that security, privacy, and religious beliefs play a crucial role in housing choices. In particular, aspects such as sound insulation, neighbor relations, and privacy protection measures in apartment living were prioritized by the participants. Additionally, an increasing awareness of environmentally friendly design elements was observed, with a preference for energy-efficient technologies and sustainable materials. The originality of this study lies in its exploration of how cultural and social values interact with economic factors in housing preferences, contributing to the development of more inclusive and flexible approaches in housing planning.

Keywords: Housing choice, Socio-Cultural Values, Socioeconomic relationship, Urban space relationship, Urban sociology

[1] **Corresponding Author:** Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi,Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, heken@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9914-9718

GİRİŞ

Konut, insan yaşamının temel unsurlarından biri olup, yalnızca fiziksel bir barınma alanı sunmanın ötesinde, bireylerin sosyoekonomik ve kültürel kimliklerini, yaşam tarzlarını ve toplumsal ilişkilerini yansıtan önemli bir mekânsal yapı olarak kabul edilmektedir (Gibler & Lee, 2005). Konut tercihi, bireylerin ekonomik olanakları kadar, yaşam kalitesine dair beklentileri, sosyal aidiyetleri, güvenlik algıları ve kültürel değerleriyle doğrudan ilişkilidir (Akinyode, Khan & Ahmad, 2015). Bu bağlamda, konut seçiminde bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile mekânsal olanakların bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir (Makinde, 2015). Son yıllarda sürdürülebilir konut anlayışı giderek önem kazanmakta ve çevresel, sosyal ve ekonomik bileşenlerin bir arada ele alındığı tasarımlar ön plana çıkmaktadır (Saraswati & Rohman, 2020). Sürdürülebilirlik kavramı, konut planlamasında enerji verimliliği, doğal kaynakların korunması ve çevreye duyarlılık gibi unsurların yanı sıra, bireylerin sosyal yaşamlarıyla uyumlu mekanlar yaratmayı da içermektedir (Al-Betawi vd., 2022). Ancak, sürdürülebilir konut tasarımı yalnızca çevresel faktörlerle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bireylerin sosyokültürel yapıları ve mekânsal gereksinimleriyle bütünleşmesi gereken çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Sinniah vd., 2014). Türkiye'de, özellikle büyükşehirlerde konut tercihlerini etkileyen faktörler ekonomik değişkenler, göç hareketleri, kentleşme süreçleri ve toplumsal yapıdaki dönüşümlerle şekillenmektedir (Ertürk & Gökdemir, 2017). Ankara, Türkiye'nin başkenti ve 2024 yılı TÜİK verilerine göre 5 milyon 864 bin 49 kişi ile en kalabalık ikinci şehri olup, hızlı kentleşme süreci, göç dinamikleri ve değişen ekonomik koşullar nedeniyle konut talebinde önemli farklılıklar barındırmaktadır. Etimesgut ilçesi, son yıllarda gelişen konut projeleri, artan nüfus yoğunluğu ve değişen sosyal yapısıyla konut tercihlerinin çok boyutlu olarak incelenebileceği bir örnek alan olarak öne çıkmaktadır. Orta ve üst gelir gruplarının yoğunlukla yaşadığı bu bölge, memur ve öğrenci nüfusunun yüksek olduğu, konut tercihlerinde ekonomik ve kültürel faktörlerin belirleyici olduğu bir yapıya sahiptir (Korkmaz, Derinci, & Şimşekoğlu, 2023). Ancak, mevcut literatürde Ankara'da konut tercihlerinin hangi faktörler doğrultusunda şekillendiğine dair çalışmalar sınırlı olup, sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin konut seçim sürecindeki etkisini ayrıntılı biçimde ele alan kapsamlı araştırmalar bulunmamaktadır.

Bu bağlamda, bu araştırmanın temel problemi, Ankara ili Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerin konut tercihlerini şekillendiren sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin nasıl bir etkiye sahip olduğunu anlamaktır. Literatürde konut tercihleri üzerine yapılan çalışmalar, bireylerin gelir düzeyi, eğitim seviyesi, meslek grubu gibi ekonomik faktörlerin baskın olduğu yönünde bulgular sunmaktadır (Akinyode vd., 2015). Ancak, bireylerin konut tercihleri sadece ekonomik etmenlerle sınırlı değildir; güvenlik, mahremiyet, sosyal aidiyet, dini inançlar ve çevre dostu tasarımlar gibi kültürel ve toplumsal değerler de konut seçimini doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır (Opoku & Abdul-Muhmin, 2010; Askarizad, 2018). Mahremiyet ihtiyacı, özellikle apartman yaşamında ses yalıtımı, komşu ilişkileri ve kişisel alan gereksinimleri gibi unsurları içermekte ve bireylerin konut seçiminde belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Rapoport, 2000; Meri, 2018). Aynı zamanda, konutların güvenlik sistemleri, site düzenlemeleri ve sosyal alanlar gibi fiziksel bileşenleri de bireylerin yaşam kalitesini etkileyen önemli faktörler arasında değerlendirilmektedir (Güremen, 2016; Taç, 2022). Bu araştırmada, Ankara ili Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilerek, konut tercihlerinde etkili olan faktörler incelenmiştir. Araştırma kapsamında, ekonomik değişkenler ile bireylerin kültürel ve sosyal değerlerinin konut tercihine etkisi, güvenlik ve mahremiyet algıları, dini inançların mekânsal ihtiyaçlara yansıması ve çevre dostu tasarım tercihlerinin konut seçim sürecindeki rolü analiz edilmiştir. Çalışma, konut tercihlerini şekillendiren dinamikleri ekonomik, sosyokültürel ve çevresel boyutlarıyla ele alarak, bireylerin mekânsal beklentileri ile konut piyasasının sunduğu seçenekler arasındaki ilişkileri anlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, konut tercihlerinde ekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel ve sosyal değerlerin de belirleyici olduğunu vurgulayan bütüncül bir perspektif sunarak literatürdeki mevcut boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Özellikle Ankara özelinde yapılan bu çalışma, kentsel konut planlamalarında

bireylerin ekonomik ve sosyokültürel gereksinimlerinin birlikte ele alınması gerektiğine dair önemli veriler sunmaktadır. Elde edilen bulgular, hem konut politikalarının geliştirilmesine hem de sürdürülebilir kentsel yaşam alanlarının oluşturulmasına katkı sağlayabilecek niteliktedir.

1. Teorik Çerçeve

1.1. Konut ve Sosyal Yaşam İlişkisi

Konut, bireylerin sadece fiziksel barınma ihtiyacını karşılayan bir yapıdan öte, onların yaşam tarzını, sosyokültürel değerlerini ve ekonomik durumlarını yansıtan bir mekânsal unsurdur (Gibler & Lee, 2005). Literatürde, konutun bireylerin yaşam kalitesine, sosyal ilişkilerine ve toplumsal entegrasyon süreçlerine etkisi geniş çapta tartışılmıştır (Makinde, 2015). Konut, sadece bireysel yaşam alanlarını değil, aynı zamanda sosyal yaşamı şekillendiren bir unsur olarak da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, konutun çevresi, komşuluk ilişkileri ve sosyal mekânlarla etkileşimi, bireylerin toplumsal kimliklerini inşa etmede önemli bir yeri bulunmaktadır (Bruce vd., 2014). Sosyal yaşam, bireylerin yaşadıkları konut çevresinde nasıl etkileşimde bulunduklarını, sosyal ilişkilerini nasıl şekillendirdiklerini ve mahalle kültürü içinde nasıl konumlandıklarını ifade eden bir kavramdır (Boterman vd., 2018). Konutun fiziksel ve mekânsal özellikleri, bireylerin sosyal bağlarını güçlendiren veya zayıflatan unsurlar arasında yer almaktadır. Örneğin, kapalı siteler, güvenlik kaygısını azaltarak bireylerin sosyal etkileşimlerini artırabilirken, aynı zamanda toplum içinde mekânsal ayrışmayı da teşvik edebilir (Candan & Kolluoğlu, 2008). Benzer şekilde, açık alanların varlığı, sosyal dayanışmayı ve aidiyet hissini pekiştiren bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Sinniah vd., 2014). Son yıllarda sürdürülebilir konut anlayışı giderek önem kazanmış ve bu kapsamda çevresel, sosyal ve ekonomik bileşenlerin birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmıştır (Saraswati & Rohman, 2020). Çevre dostu konut tasarımı, bireylerin konfor ve yaşam kalitesini artırırken, toplumsal dayanışma ve sosyal ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Al-Betawi vd., 2022). Ancak, sürdürülebilir konut anlayışı yalnızca çevresel faktörlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bireylerin sosyokültürel yapılarıyla da bütünleşmelidir (Sinniah vd., 2016).

1.2. Konut Seçiminde Sosyokültürel Belirleyiciler

Konut seçimi, bireylerin ve ailelerin sosyokültürel yapıları, yaşam tarzları ve değer sistemleri doğrultusunda şekillenmektedir. Aile yapısı, aile değerleri, mahremiyet anlayışı ve güvenlik-emniyet algısı gibi unsurlar, bireylerin konut tercihlerini belirlemede önemli bir rol oynamaktadır.

1.2.1. Aile Yapısı ve Aile Değerleri

Aile yapısı ve aile değerleri, konut tercihlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Aile yapısı, genel anlamda toplumun sosyokültürel yapısına bağlı olarak şekillenir. Aile, kendine yeten bir sistem olarak tanımlanabilirken, toplum ise bu sistemin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Konutlar, ailelerin yaşam alanı olarak inşa edilen yapılar olup, aile yapısının türüne göre şekillendirilmektedir (Askarizad, 2018). Konut tipleri, belirli bir bölgede yaşayan ailelerin kültürel normlarını ve yapılarını yansıtacak şekilde gelişmektedir. Örneğin, benzer aile yapılarına sahip toplumlarda, konut mimarisi de belirli ortak özellikler taşımaktadır (Hayır, 2022). Ancak, farklı bölgelerde değişen konut mimarisi, sosyokültürel etkenlerden ziyade sosyoekonomik değişkenlerle de doğrudan ilişkilidir (Borowski vd., 2019). Türkiye'de geleneksel aile yapısı, çekirdek aile modeli üzerine kurulmuş olsa da, geniş aile düzeni de yaygındır. Özellikle ebeveynlerin anne ve babalarının da aynı hanede yaşaması, konut seçiminde farklılaşmalara neden olmaktadır. Ailelerin bağımsızlık veya bağımlılık eğilimleri, konut tercihlerinde belirleyici olmakta ve temel hizmetlere (okul, hastane, park vb.) erişim gibi kriterler konut seçiminde öne çıkmaktadır (Aktaş, 2011; Eker, 2019).

1.2.2. Mahremiyet Algısı

Mahremiyet, konut tercihini belirleyen temel kültürel bileşenlerden biridir. Mahremiyet kavramı, bireyin özel alanını koruma gerekliliği ile kamuya açık alanlardan ayrılması anlamına gelmektedir

(Rapoport, 2000). Sembolik düzeyde, bu ayrımın ev kapısı ile temsil edildiği belirtilmektedir (Hallak, 2000). Toplu konutların yaygınlaşmasıyla birlikte, geleneksel mahremiyet anlayışı da değişime uğramıştır. Alt ve üst katlar arasındaki ses geçirgenliği, pencerelerin büyüklüğü ve ortak kullanım alanları gibi unsurlar, bireylerin özel yaşam alanlarını koruma ihtiyacını artırmıştır (Gutman, 2017; Berg, 2018). Özellikle İslam kültürünün etkili olduğu toplumlarda, mahremiyetin sağlanması konusunda daha katı normlar gözlemlenmektedir. İslam inancına bağlı ailelerin, dini hassasiyetleri düşük bireylerle aynı ortamda yaşamak istememesi, mahremiyet ihtiyacını daha belirgin hale getirmektedir (Peker, 2023). Kadınların kamusal alanlarda daha az görünür olması gerektiği inancı, konut tercihlerinde bina içi özel bahçeler, kapalı alanlar veya kadınlara özel kullanım alanları gibi fiziksel düzenlemeleri beraberinde getirebilmektedir (Varshney, 2001; Taç, 2022; Peker, 2023). Örneğin, geleneksel aile yapılarında haremlik-selamlık uygulaması, toplumsal düzenin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, toplu konut projelerinde ses yalıtımı gibi çözümler, modern mahremiyet anlayışının bir gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır (Meri, 2018). Aynı şekilde, camdan bez çırpma veya silkme gibi geleneksel temizlik yöntemleri, mahremiyet ihlali olarak görülmekte ve bu konuda yeni sosyal normlar oluşmaktadır (Tunç, 2020). Ankara'da yapılan bir araştırmada, büyük apartmanlarda yaşayan bireylerin işitsel, kokusal ve görsel mahremiyet eksikliği yaşadığı belirlenmiştir (Pekpostalci, 2009; Şatıroğlu & Akbıyık, 2018). Bu nedenle, mahremiyet ihtiyacı, konut tercihinde kültürel bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaplanseren, 2023).

1.2.3. Güvenlik ve Emniyet

Güvenlik ve emniyet, konut tercihlerinde belirleyici bir diğer sosyokültürel faktördür. Güvenlik, yalnızca bireyin kişisel emniyetini değil, aynı zamanda ailesinin ve sosyal çevresinin de korunmasını içermektedir (Güremen, 2016; Taç, 2022). Toplumlarda güvenlik algısı, bireylerin ekonomik düzeyi benzer olan kişilerin bulunduğu mahalleleri tercih etmesine yol açmaktadır (Güremen, 2016; Memiş, 2018). Bu durum, konut seçiminde sosyoekonomik tabakalaşmanın etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin, yüksek gelirli bireyler, güvenlikli siteler (gated community) gibi yapıları tercih ederken, daha düşük gelir seviyesindeki bireyler, şehir merkezine yakın ancak güvenlik riski taşıyan bölgelerde yaşamak zorunda kalabilmektedir (Önver, 2016). Ayrıca, iyi tasarlanmış konut projelerinin, sosyal uyumu artırarak güvenlik hissini de güçlendirdiği belirtilmektedir. Konutların güvenlik, estetik ve toplumsal uyum sağlaması, bireylerin kendilerini daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır (Alsibaai & Özcan, 2022).

1.2.4. Konut Sorunu ve Mahremiyetin Azalması

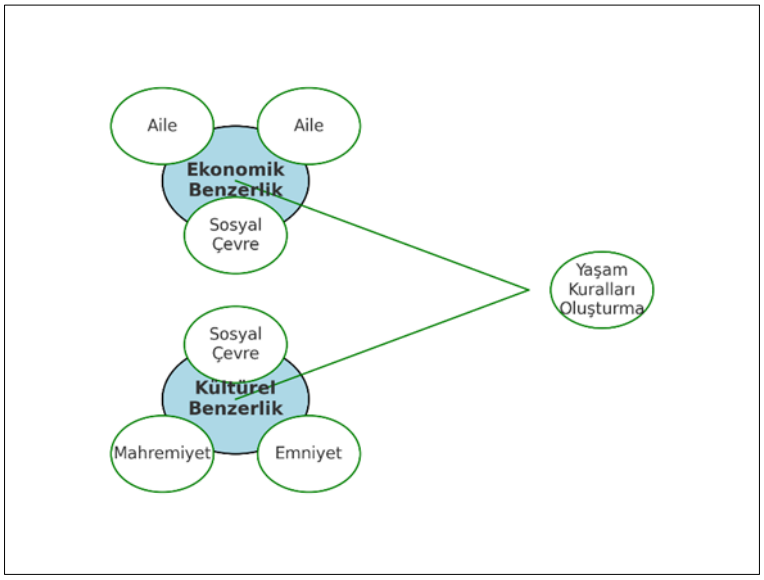
Türkiye'de son yıllarda yaşanan konut sorunu, bireylerin sosyokültürel tercihlerini ikinci plana atmalarına neden olmuştur. Le Corbusier'nin "evsizleşme" kavramı, modern kentleşmenin neden olduğu bireysel yabancılaşma ile ilişkilendirilse de, Türkiye'deki konut sorunu farklı bir boyuttadır. Le Corbusier'nin (1930)[2] tanımladığı evsizleşme, bireylerin mekânsal olarak aidiyet hissedememesi ile ilgilidir, ancak Türkiye'de bu durum, doğrudan fiziksel barınma yetersizliği ile ilişkilidir (Gümüş, 2016; Korkmaz vd., 2023). Konut yetersizliği, bireylerin mahremiyet ve kültürel tercihlerinden ödün vermelerine neden olmaktadır. Ancak, konut tercihinde mahremiyet ihtiyacı halen önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir. Özellikle ses yalıtımı, özel alan tasarımı ve toplu konut projelerinde güvenlik önlemleri bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çözümler olarak sunulmaktadır (Jansen, 2012; Taner, 2016).

[2] Le Corbusier (1930) tarafından Sanayi Devrimi'nin getirisi olarak minik evler tasarımına dönüştüğü görülmektedir. Le Corbusier(1930)'a göre pencereyi bir göz olarak dışarıyı görme işlevini tanımladığı ve pencereye "ışıktan duvarlar" olarak bakması, hareketli duvarları oluşturarak evin, modern dönüşümle sahip olduğu mekânı kamusallaştırır. Kamusallaşan bu mekanlarda pencereler dış dünyayı evin içine aktarırken iç dünyayı da evin dışına sergiler ve dolayısıyla "özel olan kamusaldan daha kamusal" hale gelir (Colomina, 2011, s. 8). Duvarlar bir sınır olarak görülürken Corbusier'nin "ışıktan duvarlar" olarak nitelendirdiği pencereler, duvarlar ile karışırken muğlaklaşır ve modern konutlardaki sınırlar da belirsizleşir. Evin mahremiyetini belirleyen suskunluğu, moderniteyle beraber gelen dönüşüm içerisinde bu özelliğini kaybederek mahremiyet olgusunun gelenekten farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu anlamlarıyla modern ev, özelin kamusallaşmasıyla beraber mahremiyeti ortadan kaldırır. Kamusalın özel ile birliği bir kolaj olarak kullanıcıya yansıtılır ve kullanıcı gerek iç gerekse dış mekanlar arasında flaneur gibi gezinir. Artık içerisi ve dışarısı kavramları birbirine karışarak insanların evsizleşmesine ve mahremiyet duygusunu kaybederek kimliksizleşmesine sebep olmaktadır.

1.3. Sosyokültürel Değerler ile Konut Tasarımı Arasındaki İlişki

Konut tasarımı, mahallenin sosyal düzeni ve sakinler arasındaki sosyal bağlantıları ile bir statü göstergesi olması bakımından sosyoekonomik refah ile ilişkilidir (Bruce vd., 2014). Bu bağlamda "sosyal dayanışma" ve "sosyal sermaye" kavramlarının ilişkili olduğu kabul edilmektedir. Sosyal ağlar ve sosyal organizasyon özelliklerini, ayrıca sonuçta ortaya çıkan sosyal davranışın entegrasyonu konut yapıları ile ilişkilendirilmektedir (Boterman vd., 2018; Aliyu vd., 2023).

Aliyu vd., (2023)'e göre, evde yaşam ile sosyokültürel yönler arasında güçlü bir bağlantı bulunmakta ve bu da konutları tasarlarken insan ihtiyaçlarına dikkat edilmesinin çevre kalitesini artırdığını göstermektedir. Araştırmalara göre, kültürel ve sosyal unsurlar kentlerde yaşayan yoksulların yaşam kalitesini ölçmenin bir yolu olarak kullanılması da bu sıkı ilişkiye dayanmaktadır (Sinniah vd., 2016). Aynı zamanda bu sosyokültürel etkiler ekonominin sınırlılığı ile kendini göstermektedir (Kayapınar vd., 2020). Sosyal önkoşullar, yaşanabilir bir çevre sağlamaktadır. Ancak ekonomi bu önkoşulların en önemli belirtecidir. Şekil 1'de birlikte yaşam memnuniyetini etkileyen sosyokültürel unsurlar arasındaki bağlantının genel olarak nasıl görüldüğü açıklanmıştır.

Şekil 1: Birlikte yaşamda sosyokültürel unsurlar (Yazar tarafından literatüre dayanarak Mermaidchart diagram kullanımı ile oluşturulmuştur)

2. Yöntem ve Materyal

2.1. Araştırma Tasarımı

Bu çalışmada, Ankara ili Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerle yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak veri toplanmıştır. Ankara-Etimesgut ilçesinin seçilme nedeni, bölgenin farklı sosyoekonomik gruplara hitap eden konut yapıları içermesi ve göç alarak büyüyen bir ilçe olması nedeniyle konut tercihleri üzerinde belirgin etkiler yaratmasıdır. Etimesgut, hem orta gelirli apartman yaşamına sahip mahalleleri hem de üst gelir gruplarına hitap eden güvenlikli siteleri bünyesinde barındırmasıyla araştırma için uygun bir alan olarak belirlenmiştir.

Çalışmada, konut tercihlerinde sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin etkisini incelemek amacıyla betimsel araştırma tasarımı kullanılmıştır. Bu kapsamda, bireylerin demografik bilgileri, aile yapıları, sosyal yaşantıları ve yaşam tarzlarına yönelik detaylı bilgi elde etmek amacıyla derinlemesine mülakat yöntemi uygulanmıştır. Derinlemesine mülakat formu, yaş, doğum yeri, eğitim düzeyi, aile eğitimi, dil becerileri, aylık gelir gibi demografik bilgileri içermekte, ayrıca sosyal yaşantılar, günlük yaşam rutinleri,

aile yapıları, yaşam tarzı ve evlerinin yaşam tarzına uygun olup olmadığını içeren soruları kapsamaktadır. Bu çalışmada, konut tercihinde etkili olan sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin etkilerini incelemek amacıyla betimsel bir araştırma tasarımı kullanılmıştır.

2.2. Katılımcı Profili

Örneklem seçiminde gönüllülük esası gözetilmiş ve bireylerin konut tercihleri hakkında derinlemesine bilgi edinmek amacıyla nitel bir yaklaşım benimsenmiştir. Etimesgut ilçesinin toplam nüfusu TÜİK 2024 verilerine göre 629.112'dir. %95 güven aralığında ±%5 hata payı ile örneklem büyüklüğü 384 kişi olarak hesaplanmıştır. Ancak bu çalışma nitel araştırma metodolojisi ile yürütüldüğünden, örneklem büyüklüğünden ziyade katılımcıların derinlemesine görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Bu nedenle, çalışma 25 kişilik örneklemle sınırlandırılmış ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda örneklem genişliği yerine bilgi doyumu (data saturation) esas alınmaktadır (Creswell, 2013; Guest, Bunce & Johnson, 2006). Yapılan görüşmeler sonucunda, konut tercihleri üzerine anlamlı temalar elde edilmiştir. Benzer nitel araştırmalarda da benzer örneklem büyüklükleri kullanılmış olup (Makinde, 2015; Akinyode, Khan & Ahmad, 2015; Jiboye, 2004), mevcut çalışma da aynı metodolojik yaklaşıma uygun olarak bilgi doyumuna ulaşıldığı değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Etimesgut ilçesi için %95 güven düzeyinde ve ±%5 hata payı ile hesaplanan örneklem büyüklüğü 384 kişi olarak bulunmuştur. Ancak, bu çalışma nitel araştırma olduğu için örneklem genişliğinden çok bilgi doyumu esas alınmıştır. Bu nedenle, çalışma 25 kişi ile sınırlandırılmış ve derinlemesine mülakat yöntemi kullanılmıştır. Katılımcı seçimi gönüllülük esasına dayalı olup, tüm katılımcıların anonimliği garanti altına alınmıştır. Katılımcılar, araştırmada kullanılmak üzere anonim kodlarla (örneğin, K1, K2…K3) tanımlanmıştır.

2.3. Mülakat Formunun Geliştirilmesi

Araştırma kapsamında kullanılan mülakat formu, katılımcıların demografik bilgileri ile konut tercihleri, yaşam tarzları ve sosyoekonomik durumlarını anlamaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Formun hazırlanmasında ulusal ve uluslararası çalışmalar dikkate alınarak, benzer araştırmalarda kullanılan mülakat formlarından yararlanılmıştır (Makinde, 2015; Opoku & Abdul-Muhmin, 2010). Mülakat formu, bireylerin gelir düzeyi, güvenlik algısı, mahremiyet ihtiyacı ve dini inançlar gibi faktörleri içeren (1) Demografik Bilgiler, (2) Konut Tercihleri, (3) Sosyokültürel Faktörler, (4) Güvenlik ve Mahremiyet, (5) Sürdürülebilir Konut Tasarımı olmak üzere beş ana bölümden oluşmaktadır. Form, yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorular içerecek şekilde tasarlanarak, katılımcıların konut tercihlerine yönelik derinlemesine bilgi sağlanması amaçlanmıştır (Creswell, 2013). Bu mülakat formu, literatürde konut tercihleriyle ilgili belirlenen sosyoekonomik ve kültürel dinamikleri kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Elde edilen verilerin kentsel planlama ve konut politikalarına katkı sunması hedeflenmektedir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Görüşmeler, katılımcıların evlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılar, mülakat formundaki soruları katılımcılara yöneltilmiş ve alınan cevaplar doğrudan forma kaydedilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların konforlu ve güvenli hissedeceği bir ortamda yapılmıştır.

2.5. Veri Analizi

Araştırma kapsamında toplanan veriler, AMOS 22 yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. AMOS 22, Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ve Yapısal Eşitlik Modellemesi (SEM) gibi gelişmiş istatistiksel yöntemleri destekleyen bir yazılım olup, bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi ve modelin geçerliliğinin test edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Byrne, 2013). AMOS'un sunduğu grafiksel modelleme araçları, değişkenler arasındaki doğrudan ve dolaylı etkileri detaylı bir şekilde inceleme

imkânı sağlamaktadır. Verilerin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Tematik analiz, verilerden anlamlı örüntüler çıkararak belirli temaların oluşturulmasına olanak tanıyan bir nitel araştırma yöntemidir (Braun & Clarke, 2006). Bu yöntemin seçilmesindeki temel neden, katılımcıların konut tercihlerini etkileyen unsurları geniş bir perspektiften ele alarak ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin nasıl şekillendiğini ortaya koymaktır (Nowell vd., 2017). Tematik analiz, Braun & Clarke (2006) tarafından önerilen aşamalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir:

1. Verilere aşinalık sağlama: Görüşme kayıtları ve transkriptler detaylı olarak incelenmiş ve ön kodlamalar oluşturulmuştur.
2. Kodlama süreci: Konut tercihlerinde etkili faktörler belirlenerek ön kodlar oluşturulmuştur.
3. Temaların belirlenmesi: Kodlar altında gruplandırılarak üst temalar oluşturulmuştur.
4. Temaların gözden geçirilmesi: Temalar, literatürdeki benzer çalışmalarla karşılaştırılmıştır (Makinde, 2015; Opoku & Abdul-Muhmin, 2010).
5. Temaların tanımlanması ve yorumlanması: Son olarak, elde edilen temalar araştırmanın hipotezleri doğrultusunda yorumlanmıştır.

Belirlenen Temalar ve Alt Temalar ise aşağıda belirtilmiştir:

1. Ekonomik Faktörler

- Gelir Düzeyi ve Konut Seçimi
- İş ve Ulaşım Kolaylığı
- Kira ve Mülkiyet Tercihleri

2. Sosyo-Kültürel Faktörler

- Mahremiyet Algısı ve Konut Tercihi
- Aile Yapısına Göre Konut Planlaması
- Komşuluk İlişkileri ve Sosyal Aidiyet

3. Güvenlik ve Yaşam Kalitesi

- Site ve Gated Community Tercihleri
- Suç Oranı Algısı ve Güvenlik Önlemleri
- Konutun Çevresel Faktörlere Uygunluğu

4. Sürdürülebilirlik ve Çevresel Duyarlılık

- Yeşil Alanlara ve Parklara Erişim

Enerji Verimliliği ve Ekolojik Konut Tasarımları

- Sürdürülebilir Mimari Tercihleri

2.6. Etik Hususlar

Araştırma, etik ilkelere uygun bir şekilde yürütülmüştür. Katılımcılardan yazılı onam alınmış, verilerin gizliliği ve anonimliği konusunda katı bir tutum benimsenmiştir. Katılımcılar, araştırmanın amacı ve kullanılacak veriler hakkında tam olarak bilgilendirilmiş ve herhangi bir zamanda çalışmadan çekilme hakları olduğu konusunda açıkça bilgilendirilmiştir.

2.7. Ön Kabuller

Bu araştırmada, Ankara ili Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerin konut tercihlerini şekillendiren sosyoekonomik ve kültürel değişkenler incelenmiştir. Çalışma, 25-50 yaş arası yetişkin bireyleri kapsamakta olup, örneklemde çekirdek aile yapısına sahip bireyler, bekar çalışanlar ve küçük aile grupları yer almaktadır. Katılımcılar, orta ve üst gelir seviyesinde bulunan bireyler olup farklı konut tiplerinde yaşam tercihleri açısından çeşitlilik göstermektedir. Konut, bireylerin yalnızca fiziksel

barınma ihtiyacını karşılayan bir yapı değil, aynı zamanda sosyal aidiyet, güvenlik ve yaşam tarzını yansıtan bir mekânsal unsur olarak değerlendirilmektedir (Gibler & Lee, 2005). Literatürde, konut tercihlerinin ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin bir arada değerlendirilmesiyle şekillendiği belirtilmektedir (Makinde, 2015; Askarizad, 2018). Bu araştırmada kabul edilen temel varsayımlar şunlardır:

- Ekonomik Düzeyin Etkisi: Konut tasarlanırken, muhit, donanım ve gereklilikler, benzer ekonomik seviyedeki bireylerin talebi doğrultusunda belirlenmektedir (Akinyode et al., 2015).
- Mahremiyet Algısı ve Sosyokültürel Faktörler: Konut tasarımında mahremiyet ihtiyacı, belirli sosyokültürel grupları bir araya getiren önemli bir faktördür (Peker, 2023).
- Kültürel Değişkenler: Konut tercihlerinde aile yapısı, yaşam tarzı, dini inanç, mahremiyet ve güvenlik gibi faktörlerin belirleyici olduğu öngörülmektedir (Sinniah et al., 2014).

Bu bağlamda, çalışmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

- Hipotez 1 (H1): Bir konut tasarlanırken, muhit, donanım ve gereklilikler benzer ekonomik seviyedeki insanların alıcı olacağı varsayımından hareket edilerek belirlenmektedir.
- Hipotez 2 (H2): Konut tasarımında mahremiyet ihtiyacı, belli sosyokültürel çevrelerde benzer alıcıları bir araya getirmektedir.
- Hipotez 3 (H3): Konut tercihlerinde kültürel değişkenler (aile yapısı, yaşam tarzı, ev tasarımı, dini inanç, mahremiyet, sosyoekonomik seviye benzerliği, emniyet ve güvenlik) doğrudan etkili olmaktadır.

3. Bulgular

Tablo 1'e göre, grubun çoğunluğu genç yaş grubunda (22-30 yaş arası %52), bekar (%52), ve öğretmen mesleğinde (%68) bulunmaktadır. Gelir durumları çoğunlukla 23.000 ile 39.000 arasında (%48) değişmektedir.

Tablo 1. Demografik Değişkenler

K-Değişkenler		**n=25**	**Yüzde (%)**
Yaş	22-30	13	52,00%
	31-44	9	36,00%
	44+	3	12,00%
Toplam		**25**	**100,00%**
Medeni durum	Evli	12	48,00%
	Bekar	13	52,00%
Toplam		**25**	**100,00%**
Ailenizde kaç kişi yaşıyor	2	4	33,33%
	3	3	25,00%
	4	2	16,67%
	5 ve üstü	3	25,00%
Toplam		**25**	**100,00%**
Meslek	Öğrenci	1	4,00%
	Öğretmen	17	68,00%

	Müdür Yrd./Müdür	2	8,00%
	Memur	2	8,00%
	Hizmetli	1	4,00%
	Ev Hanımı	1	4,00%
	Emekli	1	4,00%
Toplam		**25**	**100,00%**
Gelir durumu	17.000 ve altı	5	8,00%
	23.000-39.000	12	48,00%
	40.000-50.000	8	44,00%
Toplam		**25**	**100,00%**

Tablo 2, katılımcıların aile yaşam tarzlarına, aile değerlerine ve konut yapısı tercihlerine yönelik görüşlerini özetlemektedir. Katılımcıların %32'si büyük bir aile yapısına sahip olduklarını ve bu nedenle her bireyin kendi alanına sahip olabileceği çok odalı bir ev tercih ettiklerini belirtmiştir. Ailecek mutfakta vakit geçirmeyi seven katılımcılar açık plan mutfakları tercih ettiklerini ifade ederken, bu grup %20'yi oluşturmaktadır. Çocukların dışarıda oynaması için küçük bir bahçeli ev tercihi %16 ile daha az öncelikli görünmektedir. Geniş bir salon, aile toplantıları ve misafir ağırlama ihtiyacı için önemli bir özellik olarak %32'lik bir kesim tarafından vurgulanmaktadır. Aile değerleri açısından, katılımcıların %40'ı geniş yaşam alanlarının önemini vurgularken, %12'si evde bir oturma odasının olmasını önemli bulduğunu, %48'i ise aile toplantılarını ve yemeklerini önemsediği için büyük bir yemek odasını tercih ettiklerini belirtmiştir. Konut tipi tercihleri açısından, katılımcıların %28'i bağımsızlık ve özgürlük sunan müstakil evi, %40'ı bakımı daha kolay ve sosyal imkanlara daha yakın olan apartman dairesini, %32'si ise güvenlik ve modern imkanlar nedeniyle rezidans tipi konutu tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu bulgular, katılımcıların aile yapısına ve değerlerine uygun konut tercihlerinin, yaşam tarzları ve ihtiyaçlarıyla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3, katılımcıların konut tercihinde mahremiyetin önemini ve bunu sağlamak için gerekli gördükleri özellikleri özetlemektedir. Katılımcıların %60'ı, konut tercihinde mahremiyetin çok önemli olduğunu ve komşuların içeri göremeyeceği bir şekilde tasarlanması gerektiğini belirtmiştir. Buna karşılık, %40'lık bir grup, komşularla sosyal ilişkilerin korunmasının önemli olduğunu ancak bunun ev mahremiyetini ihlal etmeyecek şekilde dengelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ev içinde mahremiyeti sağlama konusundaki görüşler farklılık göstermektedir. %32'lik bir kesim, pencerelerin ve balkonların konumlandırılmasının doğrudan iç mekân mahremiyetini sağlamak açısından kritik olduğunu belirtirken, %28'lik bir grup, açık alanların komşu görüş alanlarından uzak olacak şekilde tasarlanması ve gerekirse balkonların kapatılmasını önermiştir.

Tablo 2. Aile yaşam tarzı, aile değerleri ve konut yapısı tercihi açısından katılımcıların görüşleri

Soru	Temalar	Yanıtlar	N=25	%
Ev tasarımınızda, aile yapınıza uygun özellikler nelerdir? (Çok odalı, açık plan mutfak vs.)	Aile Yaşam Tarzı	Çok odalı ev tercih ediyorum çünkü büyük bir aileyiz ve herkesin kendi alanına ihtiyacı var.	8	32%
		Açık plan mutfak tercih ediyorum, çünkü ailecek mutfakta vakit geçirmeyi seviyoruz.	5	20%
		Küçük bir bahçeli ev tercih ediyorum, çocukların dışarıda oynaması için.	4	16%
		Geniş bir salon, aile toplantıları ve misafir ağırlamak için önemli.	8	32%
Aileniz ile birlikte genellikle nasıl vakit geçiriyorsunuz? Evin hangi bölümünü kullanırken daha çok aile gibi hissediyorsunuz?	Aile Değerleri	Aile değerlerimiz geniş aile yapısını ve birlikte vakit geçirmeyi destekliyor, bu yüzden geniş yaşam alanlarına sahip evler tercih ediyoruz.	10	40%
		Aile bireyleriyle vakit geçirirken oturma odasını tercih ediyoruz çünkü birlikte sohbet etmek ve televizyon izlemek için uygun bir alan.	3	12%
		Aile toplantılarını ve yemeklerini önemsiyoruz, bu yüzden büyük bir yemek odası tercih ediyoruz.	12	48%
Yaşam tarzınıza en uygun konut tipi nedir? (Müstakil ev, apartman dairesi vs.)	Konut Tercihi	Müstakil ev tercih ediyorum çünkü bağımsızlık ve özgürlük sunuyor.	7	28%
		Apartman dairesi tercih ediyorum, bakımı daha kolay ve sosyal imkanlara daha yakın.	10	40%
		Rezidans tipi konut tercih ediyorum, güvenlik ve modern imkanlar nedeniyle.	8	32%

Özellikle işitsel ve kokusal mahremiyet konularında %20'lik bir kesim, duvar yalıtımının yetersizliğinden dolayı ses geçişinin büyük bir problem olduğunu ifade ederken, diğer %20'lik grup, yemek kokularının tüm katı etkilediğini ve havalandırma sistemlerinin yetersiz kaldığını vurgulamıştır. Bu bulgular, apartman yaşamında yalnızca görsel mahremiyetin değil, işitsel ve kokusal mahremiyetin de önemli bir sorun olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Katılımcılar, konut planlamasında yalnızca pencere ve balkon düzenlemesine değil, ses ve koku izolasyonu gibi faktörlere de öncelik verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu doğrultuda, konut projelerinde mahremiyetin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3. Mahremiyet ile ilgili katılımcı görüşleri

Soru	Temalar	Yanıtlar	N	%
Konut tercihinde mahremiyet sizin için ne kadar önemli?	Mahremiyet İsteği	Mahremiyet benim için çok önemli, komşuların göremeyeceği şekilde tasarlanmalı.	20	60%
		Komşularla iyi ilişkiler kurmak önemli ama evimdeki mahremiyet de korunmalı.	5	40%
Ev içinde mahremiyeti sağlamak için hangi özellikler önemlidir?	Görsel Mahremiyet	Pencerelerin ve balkonların özenle konumlandırılması, komşuların doğrudan içeri görmesini engellemek için önemli.	8	32%
	Ses Mahremiyeti	Açık alanların komşu görüş alanlarından uzakta tasarlanması gerekiyor, balkon kapatılabilir.	7	28%
	İşitsel Mahremiyet	Ses önemli bir etken ve bizim duvarlar bu konuda çok kötü, ses yalıtımı yeterli değil.	5	20%
	Kokusal Mahremiyet	Koku önemli bir sorun, yemek kokuları tüm katı etkiliyor, havalandırma yetersiz.	5	20%

Tablo 4'e göre, katılımcıların %40'ı, dini inançlarının sakin ve huzurlu bir çevre tercihlerinde rehberlik ettiğini belirtirken, %32'si dini inançlarının ev seçimlerinde öncelikli olmadığını, ancak bir etkisinin olduğunu ifade ediyor. Kalan %28'lik kesim ise, dini inançlarının ev seçiminde bir faktör olmadığını dile getiriyor. Ev tasarımında dini ritüellerin yerine getirilmesine yönelik özel alanların varlığına gelince, katılımcıların yaklaşık yarısı (%48) evlerinde sessiz bir namaz alanına sahip olduklarını, %24'ü evlerinde abdest alacak bir yer tasarladıklarını ve %28'lik bir grup ise özel bir dini ritüel alanına sahip olmadıklarını, ancak ihtiyaç duyulduğunda bir odayı bu amaçla kullanabileceklerini belirtmiştir. Bu yanıtlar, katılımcıların dini inançlarının ve pratiklerinin yaşam alanları üzerinde etkili olduğunu, ancak her bireyin bu etkiyi farklı derecelerde yaşadığını ve değerlendirdiğini göstermektedir.

Tablo 4. Dini inançların konut seçiminde etkisine dair katılımcı görüşleri

Soru	Temalar	Yanıtlar	N	%
Dini inançlarınız, ev seçiminizde veya tasarımınızda size rehberlik ediyor mu?	Din ve İnançların Ev Seçimine Etkisi	Evet, dini inançlarım gereği sakin ve huzurlu bir çevre tercih ediyorum.	10	40%
		Dini inançlarım ev seçimimde öncelikli değil, ancak etkisi oluyor.	8	32%
		Hayır, dini inançlarım ev seçimimde bir etken değil.	7	28%
Ev tasarımınızda dini ritüellerinizi yerine getirmek için özel alanlar var mı?	Din İbadet Alanı	Evet, evimde namaz kılabileceğim sessiz bir alanım var.	12	48%
		Evimizde abdest alabileceğimiz bir alan tasarladık.	6	24%
		Hayır, evimizde özel bir dini ritüel alanı yok, fakat ihtiyaç halinde bir odayı bu amaçla kullanabiliriz.	7	28%

Tablo 5'e göre, konut güvenliği hakkında, katılımcıların %56'sı için çok önemli bir konu ve güvende hissetme ihtiyacı olduğu görülmüştür. Bir katılımcı (%4) daha önce yaşadığı hırsızlık deneyimi sebebiyle güvenlikli bir bina istediği için buraya taşındığını belirtmiştir, %40'lık bir grup ise mevcut bölgenin kendileri için yeterince güvenli olduğunu belirtmiştir. Güvenli yaşam alanları için temel özellikler olarak kamera sistemleri, güvenlik kapıları, hırsız alarm sistemleri, yangın ve gaz kaçağı dedektörleri, güvenlik görevlisi ve anahtar kart sistemi gibi unsurlar güvenlik tedbirleri çerçevesinde katılımcıların belirttikleri maddeler olarak görülmektedir. Bu unsurların her biri %16 ila %32 arasında değişen oranlarda önemsenmektedir. Çevre dostu tasarım özellikleri ise katılımcıların %72'si tarafından oldukça önemli bulmaktadır. Katılımcılar enerji tasarrufu sağlayan sistemler ve doğal ışıktan faydalanmayı tercih ettiklerini, %24'lük bir kesim ise ileride yenilenebilir enerji sistemleri eklenmesi fikrini desteklediklerini ifade etmişlerdir. Bu, katılımcıların güvenlik ve çevre dostu tasarımın her ikisine de önem verdiklerini ve bu özelliklerin konut seçimi için belirleyici faktörler olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Bina güvenliği ve sürdürülebilir bina tasarımı hakkında katılımcı görüşleri

Soru	Temalar	Yanıtlar	N	%
Konutunuzun güvenlik özellikleri sizin için ne kadar önemli?	Konut Güvenliği Önemi	Konut güvenliği benim için çok önemli, güvende hissetmek istiyorum.	14	56%
		Mamak'ta iki defa evim soyuldu, o yüzden buraya geldim, güvenlikli bir bina istedim	1	4%
		Güvenlik önemli ve bu bölge benim için güvenli	10	40%
Güvenli bir yaşam alanı için hangi özellikler olmazsa olmaz?	Güvenlik Özellikleri	Kamera sistemleri ve güvenlik kapıları olmazsa olmaz.	8	32%
		Hırsız alarm sistemi ve güvenlik kameraları kesinlikle olmalı.	7	28%
		Yangın alarmı ve gaz kaçağı dedektörleri olmalı.	6	24%
		Çok katlı binalarda oturuyoruz, komşularımızın çoğunu tanımıyoruz, bir güvenlik görevlisi ve anahtar kart sistemi bence oldukça önemli ve kameralar tabi ki.	4	16%
Ev tasarımınızda çevre dostu özellikler var mı?	Çevre Dostu Özellikler	Evimde enerji tasarruflu cihazlar ve su tasarrufu sağlayan sistemler kullanıyorum.	1	4%
		Yeşil çatılar ve duvarları olan, doğal ışıktan maksimum faydalanan bir tasarıma sahip olmak isterim.	18	72%
		Şu an yok, ama ileride komşularımla konuşarak yönetime kabul ettirmek için özellikle yenilenebilir enerji sistemlerinin eklenmesinin iyi olacağını düşünüyoruz.	6	24%

4. Tartışma

Araştırmanın bulguları, konut tercihlerinin karmaşık ve katmanlı bir süreç olduğunu göstermektedir. Araştırma hipotezleri tematik çıktıda, Makinde, (2015) Akinyode, Khan, & Ahmad, (2015), Jiboye, (2004 ve Kaplanseren, (2023) tarafından belirtildiği gibi bireylerin konut tercihlerinde benzer ekonomik seviyedeki insanların alıcı olacağı varsayımından hareket edildiğini öne sürdüğümüz 1. Hipotezin kabulünü gerektirmektedir. Bu kabul, Tablo 1'in demografik verileriyle de desteklenmektedir. Mülakata katılanların büyük bir kısmının öğretmen olması ve gelir düzeylerinin belirli bir aralıkta gruplandırılması, benzer ekonomik şartları paylaşan bireylerin benzer konut tercihlerinde bulunduğunun bir göstergesi olarak kabul edildiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının bekar olması ve genç yaş grubunda yer alması da ekonomik düzeylerin yanı sıra demografik özelliklerin de konut tercihlerini etkilediğini literatürle uyumlu olarak göstermektedir.

Hipotez H2, konut tasarımında mahremiyetin belli sosyokültürel çevrede benzer alıcıları bir araya getirdiği görüşünü paylaşmakta olup, araştırmamızda, Tablo 3 ve Tablo 5'teki veriler mahremiyet ve güvenlik ihtiyacının kültürel tercihler kadar ekonomik olanaklarla da yakından ilişkili olduğunu ve katılımcıların tercihlerini etkilediği görülmüştür. Bu da Hipotez 2 iddiasının kabulüne ilişkin bir gösterge olarak yorumlanabilmektedir. Bununla birlikte mahremiyet, sosyal ve kültürel değerlerle doğrudan ilişkili olmasına karşın, ses geçirgenliği ve komşuların birbirini görmesi gibi konular ekonomik seviyeleri yansıtan birer unsur haline gelmesi yönüyle literatürdeki Elsinga, & Wassenberg, (2014) ve Meri, (2018) çalışmalarıyla uyumlu görülmektedir.

Hipotez H3, konut tercihinde kültürel değişkenlerin sosyoekonomik seviye benzerliği, emniyet ve güvenlikle iç içe geçtiğini ileri sürmektedir. Bu hipotez, Tablo 2'deki aile yaşam tarzı ve değerlerinin yanı sıra, Tablo 4'teki dini inançların ev seçimi üzerindeki etkisi göstergeleri ile doğrulanmaktadır. Literatürle uyumlu olarak Askarizad, (2018) ve Peker, (2023) çalışmalarında olduğu gibi araştırmamızda, katılımcıların, dini ritüeller için özel alanlar oluşturmayı ve aile değerleri doğrultusunda sosyal alanlar yaratmayı tercih ettikleri görülmüştür. Ayrıca, yine literatürde yer alan Önver, (2016) ve Alsibaai, & Özcan, (2022) çalışmalarıyla uyumlu olarak, Tablo 5'te güvenlik ve çevre dostu özelliklerin, katılımcılar için sadece bir yaşam alanının işlevsel gereklilikleri değil, aynı zamanda sosyal statü ve kültürel tercihlerin bir yansıması olarak da kabul edildiği görülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre, konut tercihinde sosyoekonomik ve kültürel değişkenlerin karmaşık bir etkileşim içinde olduğunu göstermektedir. Ekonomik faktörler, bireylerin konut seçimlerini belirleyen temel değişkenler olarak kalmakla birlikte, kültürel ve sosyal değerler de bu seçimlerde önemli bir rol oynamaktadır. Mahremiyet, güvenlik, dini değerler ve çevre dostu tasarım gibi konular, sadece bireysel tercihleri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyoekonomik statüyü ve kültürel kimlikleri de belirginleştirmektedir. Dolayısıyla, bir konut tasarımının başarılı olabilmesi için bireylerin ekonomik kapasitesinin yanı sıra sosyokültürel ihtiyaçlarına ve değerlerine de hitap etmesi gerektiğini göstermektedir.

Güvenlik, mahremiyet ve çevre dostu özellikler gibi unsurlar, modern toplumda bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik refahının temelini oluşturmakta ve bu nedenle konut tasarımında önemli yer tutmaktadır (Taner, 2016; Güremen, 2016). Etimesgut ilçesinde yapılan mülakatlarda katılımcılar, apartman yaşamında işitsel mahremiyetin önemini vurgulayarak ses yalıtımının önemine değinmişlerdir. Aynı şekilde, dini inançların konut seçiminde belirleyici bir faktör olduğu ve bu inançlara uygun yaşam alanlarına olan talebin, sosyokültürel homojenliği teşvik ettiği sonucuna varılmıştır.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Ankara ili Etimesgut ilçesinde konut tercihini etkileyen sosyoekonomik ve kültürel faktörleri incelemektedir. Elde edilen bulgulara göre, Etimesgut ilçesinde yaşayan bireylerin konut tercihlerinde güvenlik, mahremiyet ve sosyal yaşam alanları ön planda yer almaktadır. İlçedeki apartman ve site yaşamına duyulan ilgi, bireylerin sosyal çevre, güvenlik ve yaşam tarzı beklentileri ile doğrudan ilişkilidir. Katılımcılar, apartman yaşamında işitsel mahremiyeti ve komşuluk ilişkilerinin kalitesini önemli bulduklarını vurgulamışlardır. Mahremiyet ihtiyacı, ekonomik durumla ilişkili olmakla birlikte, kültürel değerlerin de belirleyici bir unsur olduğu görülmüştür. Ayrıca, çevre dostu tasarım unsurlarına yönelik farkındalık artmış ve enerji tasarrufu sağlayan teknolojilere olan talep dikkat çekici bir şekilde öne çıkmıştır.

Araştırmanın genel sonuçları, konut projelerinde, farklı sosyal ve kültürel arka planlara sahip bireylerin ihtiyaçlarına uygun esnek ve çeşitlendirilmiş yaşam alanları tasarlamanın sosyal uyumu artırabileceğini göstermektedir. Konut tercihlerinde, mahremiyet ve güvenlik gibi gereksinimler yalnızca bireysel tercihleri değil, aynı zamanda toplumsal dinamikleri de şekillendirmektedir. Bu durum, benzer sosyoekonomik seviyeye sahip bireylerin belirli mahallelerde yoğunlaşmasına ve sosyal çevre oluşturmasına neden olmaktadır. Bulgular, konut tercihlerinde sosyoekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel ve sosyal değişkenlerin de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Güvenlik, mahremiyet, dini inançlar ve çevre dostu tasarım gibi unsurlar, yalnızca bireysel tercihleri yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda sosyoekonomik statüyü ve kültürel kimliği de belirginleştirmektedir. Dolayısıyla, konut planlaması ve tasarımında, bireylerin ekonomik ve sosyokültürel çeşitliliğine uygun, esnek ve kapsayıcı yaklaşımlar benimsenmelidir.

Etik Standartlara Uyum

Çıkar Çatışması: *Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.*

Etik Kurul İzni: *Etik kurul onayı Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik Değerlendirme Kurulu 16/12/2024 tarihli toplantısında 2024/228 karar numarasına ve görüşme yapılan kişilerden alınan onam formlarına dayanmaktadır.*

Finansal Destek: *Bu çalışma için "Finansal destek bulunmamaktadır.*

Teşekkür: *Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA

Akinyode, B. F., Khan, T. H., & Ahmad, A. S. B. H. (2015). Socioeconomic factors in measuring the demand for residential neighbourhood in Nigeria. Asian Social Science, 11(12), 235.

Aktaş, G. (2011). Farklı sosyoekonomik ve kültürel özelliklere sahip ailelerde kız çocuklarına ilişkin aile içi kültürel tanımlamalar.

Al-Betawi, Y. N., Abu-Ghazzeh, T. M., Al Husban, A. A., & Al Husban, S. A. (2022). Disparities in experiencing housing quality: investigating the influences of socioeconomic factors. Journal of Human Behavior in the Social Environment, 32(3), 283-307.

Aliyu, A. A., Okugya, M. A., Faruk, M. U., & Kayode, A. D.(2023). Do Personal Characteristics Matter in Housing Preference? Evidence from.

Alsibaai, L., & Özcan, U. (2022). INCREASING ADAPTABILITY THROUGH ARCHITECTURAL DESIGN. International Journal of Social and Humanities Sciences, 6(3), 237-260.

Askarizad, R. (2018). Influence of Socio-Cultural Factors on the Formation of Architectural Spaces (Case Study: Historical Residential Houses in Iran). Creative City Design, 1(1), 29-36.

Berg, C., (2018). The Origins of Modern Privacy. The Classical Liberal Case for Privacy in a World of Surveillance and Technological Change, 75-96.

Borowski, J., Jaworski, K., & Olipra, J. (2019). Economic, institutional, and sociocultural determinants of consumer credit in the context of monetary integration. International Finance, 22(1), 86-102.

Boterman, W. R., Manting, D., & Musterd, S. (2018). Understanding the social geographies of urban regions through the socioeconomic and cultural dimension of class. Population, Space and Place, 24(5), e2130.

Bruce, D., Carter, T., Burns, A., Distasio, J., & Golby, J. (2014). Literature review of socio-economic trends affecting consumers and housing markets.

Candan, AB ve Kolluoğlu, B. (2008). Neoliberalizmin gelişen mekanları: İstanbul'da güvenlikli bir kent ve toplu konut projesi. Türkiye'ye yeni bakış açıları , 39 , 5-46.

Colomina, B. (2011). Mahremiyet ve Kamusallık, Kitle İletişim Aracı Olarak Modern Mimari, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Cresswell, J. (2013). Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches.

Eker, I. (2019). Aile ihtiyaçlarının incelenmesi.Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri Anabilim Dalı Doktora tezi.

Elsinga, M., & Wassenberg, F. (2014). Social housing in the Netherlands. Social housing in Europe, 21-40.

Ertürk, M., & Gökdemir, G. (2017). Sosyokültürel Farklılıkların Mekân Kullanımına Etkilerine Karşılaştırılmalı Bir Örnek: Kültür ve Gülveren Mahalleleri. Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 7(1), 185-192.

Gibler, K. M., & Lee, E. (2005). The impact of economic, demographic, and cultural changes on preferences for independent living arrangements and seniors housing in South Korea. Journal of Housing for the Elderly, 19(2), 87-106.

Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field methods*, *18*(1), 59-82.

Gutman, R. (Ed.). (2017). People and buildings. Routledge.

Gümüş, G. (2016). Evsizlik: yeni bir metropol yoksulluğu deneyimi (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Güremen, L. (2016). KONUT VE YERLEŞİM ALANI KULLANICI ALGISININ MEMNUNİYET VE TERCİH DAVRANIŞINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMADA AMASYA ÖRNEĞİ. Technological Applied Sciences, 11(2), 24-64.

Hallak, M. E. (2000). Privacy in homes of Shaamy Muslim immigrants: A study of privacy patterns in single-family detached homes and townhouses of middle-class immigrants in Montreal.

Hayır, A. A. (2022). Socio-cultural factors affecting house layout formation in Somalia: investigation of user evaluation of villa and apartment designs in Mogadishu (Master's thesis).

Jansen, S. J. (2012). What is the worth of values in guiding residential preferences and choices?.Journal of Housing and the built Environment, 27, 273-300.

Jiboye, A. (2004). The sociocultural responsiveness of household size on housing quality in Osogbo, Nigeria. *The Anthropologist*, *6*(3), 169-174.

Kaplanseren, F. (2023). Teknopark sitelerinde sıkça sorulan soruların incelenmesi ve yönetilmesi. İşletme ve Ekonomide Eğilimler , 37 (3), 206-214.

Kayapınar Kaya, S., Özdemir, Y. ve Dal, M. (2020). Türkiye'de Y kuşağının ev satın alma davranış modeli. Uluslararası Konut Piyasaları ve Analiz Dergisi , 13 (5), 713-736.

Korkmaz, C., Derinci, G., & Şimşekoğlu, V. (2023). Türkiye'de Üniversite Öğrencilerinin Kiralık Konuta Erişim Sorunu ve Barınma Hakkı, Konya Örneği.

Makinde, O. O. (2015). Influences of sociocultural experiences on residents' satisfaction in Ikorodu low-cost housing estate, Lagos state. Environment, Development and Sustainability, 17, 173-198.

Memiş, S. (2018). Tüketicilerin konut seçimini etkileyen faktörlerin belirlenmesine yönelik bir araştırma. International Journal of Academic Value Studies, 4(20), 652-665.

Meri, K. Y. T. Ö. (2018). Sessel Etiket: İstanbul'daki Akustik Komşuluk İlişkilerinin Ehlileştirilmesi. MSGSÜ Sosyal Bilimler, (17), 164-181.

Opoku, R. A., & Abdul-Muhmin, A. G. (2010). Housing preferences and attribute importance among low-income consumers in Saudi Arabia. Habitat international, 34(2), 219-227.

Önver, M. Ş. (2016). Konut ve Konut Politikası. Ijopec Publication.

Peker, O. (2023). Mahremiyet ve Kamusallık Kesişiminde Bir Geçiş: Pencere. Premium e-Journal of Social Science (PEJOSS), 7(37), 1807-1813.

Pekpostalci, A. (2009). Tarihi perspektif içindeevkavramı (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Rapoport, A. (2000). Theory, culture and housing. Housing, theory and society, 17(4), 145-165.

Saraswati, S., & Rohman, S. (2020). "Socioeconomic and environmental factors affecting the preference of residents to stay at the simple rental housing." IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. Vol. 830. No. 2. IOP Publishing.

Saunders, M. (2009). Research methods for business students. *Person Education Limited*.

Sinniah, G. K., Shah, M. Z., Vigar, G., & Aditjandra, P. T. (2016). Residential location preferences: New perspective. Transportation Research Procedia, 17, 369-383.

Sinniah, G. K., Shah, M. Z., Vigar, G., & Aditjandrad, P. T. (2014). Residential Location Preferences. The Significance of Socio-Cultural and Religious Attributes. TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment, 7(2), 223-238.

Şatıroğlu, A. ve Akbıyık, M. (2018). Yeni (Proje) Konut ve Yeni Nükleer Aileler. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi , 38 (2), 441-458.

Taç, Z. A. (2022). Türkiye'de Konut Edinimi, EV Sahipliğinin Kültürel Motivasyonları ve Evin Anlamı (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Taner, İ. (2016). City Profile: Bolu. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 159-197.

Tunç, Z. E. (2020). Öteki ve ötekileştirme bağlamında köylülük ve kentlilik (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Nüfusu.com. (2024). *Etimesgut İlçesi Nüfus Sayısı*. https://www.nufusu.com/ilce/etimesgut_ankara-nufusu (11.12.2024)

Varshney, A. (2001). Ethnic conflict and civil society: India and beyond. World politics, 53(3), 362-398.

Byrne, B. M. (2013). *Structural equation modeling with Mplus: Basic concepts, applications, and programming*. routledge.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, *3*(2), 77-101.

Nowell, L. S., Norris, J. M., White, D. E., & Moules, N. J. (2017). Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria. *International journal of qualitative methods*, *16*(1), 1609406917733847.

EXTENDED SUMMARY

This study examines in depth the role of socioeconomic and cultural variables affecting housing preferences. Housing selection is a complex process that directly affects individuals' quality of life and social well-being. In this process, factors such as individuals' socioeconomic status, cultural values, security and privacy play an important role. The aim of the research is to understand which socioeconomic and cultural factors are effective in the housing preferences of individuals living in Etimesgut district of Ankara.

The relationship between housing and social life has been extensively discussed in the literature, and it has been stated that housing is accepted as one of the basic socioeconomic conditions that determine the quality and welfare of the society. Houses are not only physical shelters, but also spaces that reflect the social and cultural identities of individuals. Family structure, family values and lifestyle are sociocultural factors that play an important role in housing choice. It has been emphasized that housing preferences are shaped according to the type of family structure and that the social and cultural values of the families are decisive in these preferences.

According to research findings, housing preference is shaped not only by economic opportunities but also by individuals' cultural values and social needs. In the research conducted in Ankara, the housing preferences of the participants were determined in accordance with the cultural and social norms of the environment in which they lived. It was determined that the majority of the participants were in the young age group, their marital status was mostly single, and they concentrated on the teaching profession. It has been observed that income levels are concentrated within certain ranges and individuals with similar socioeconomic conditions make similar housing choices. This shows that, in addition to economic conditions, social and cultural factors are also decisive in housing preference.

The findings of the research show that factors such as privacy and security are important in housing choice. Participants found it important to maintain privacy in their homes as well as maintain good relationships with neighbors. It has been stated that privacy is an element that should be taken into consideration in housing design and that this need is closely related to economic opportunities. Issues such as sound insulation, odor transmission and neighbors seeing each other were among the factors considered important by the participants in ensuring privacy. The role of religious beliefs in housing choice is also one of the important findings of the research. Most of the participants stated that their religious beliefs guided their choice of home and that they found it important to have private areas at home for religious rituals. It has been stated that religious values play an important role as a cultural variable in housing preference and that these values should be taken into account in housing design. Features such as having quiet areas in homes and designing ablution areas for performing religious rituals were found important by the participants. Security is another determining factor in housing choice. Participants found it important to have security measures in their homes and to feel safe. Security elements such as camera systems, security doors, burglar alarm systems, fire and gas leak detectors were considered important by the participants. It has been stated that a safe living space is an important factor in individuals' housing preference and that meeting this need increases the social and psychological well-being of individuals. Environmentally friendly design features also play an important role in housing choice. Participants found it important to have energy-saving devices and water-saving systems in their homes. Environmentally friendly features such as green roofs and walls and designs that make maximum use of natural light are preferred by participants. It has been noted that environmentally friendly features are considered not only functional requirements of a living space, but also a reflection of social status and cultural preferences.

According to the results of the research, it has been seen that socioeconomic and cultural variables are in a complex interaction in housing preferences and that these factors are decisive on the quality of life of individuals. Although economic factors remain the main variables that determine individuals' housing choices, cultural and social values also play an important role in these choices. Issues such as privacy, security, religious values and environmentally friendly design not only reflect individual preferences, but also highlight socio-economic status and cultural identities. As a result, designing flexible and diversified living spaces suitable for the needs of individuals with different social and cultural backgrounds in housing projects is seen as factors that will increase social harmony. It is emphasized that in order to be successful in housing projects, individuals' socio-cultural needs and values as well as their economic capacity must be addressed. Elements such as security, privacy and environmentally friendly features form the basis of both physical and psychological well-being of individuals in modern society and therefore occupy an important place in housing design. In the interviews conducted in

Etimesgut district, participants emphasized the importance of auditory privacy in apartment life and touched upon the importance of sound insulation. Likewise, it was concluded that religious beliefs are a determining factor in housing selection and that the demand for living spaces compatible with these beliefs promotes socio-cultural homogeneity.

The findings of this research show that housing preferences are a complex and layered process. Research hypotheses reveal that individuals' housing preferences are based on the assumption that people with similar economic levels will be buyers, and this assumption is compatible with the literature. The fact that most of the interview participants are teachers and their income levels are grouped within a certain range shows that individuals who share similar economic conditions have similar housing preferences. The fact that most of the participants are single and in the young age group shows that demographic characteristics as well as economic levels affect housing preferences.

As a result, it has been observed that socioeconomic and cultural variables have a complex interaction in housing preferences and that these factors are decisive on the quality of life of individuals. While economic factors remain, the main variables determining individuals' housing choices, cultural and social values also play an important role in these choices. Issues such as privacy, security, religious values and environmentally friendly design not only reflect individuals' individual preferences, but also highlight socioeconomic status and cultural identities. Therefore, designing flexible and diversified living spaces suitable for the needs of individuals with different social and cultural backgrounds in housing projects is seen as factors that will increase social harmony.

https://dergipark.org.tr/en/pub/kent
https://www.kentakademisi.com/